ALEXANDRE DUMAS

EMMA LYONNA

FORDÍTOTTA: GÖRÖG LÍVIA

TARTALOM

ELSŐ KÖTET
A TESTVÉRISÉG ÜNNEPE

1 Isteni igazság
2 A fegyverszünet
3 Nápoly három pártja az 1799-es év kezdetén
4 Melyben bekövetkezik az, aminek be kellett következnie
5 Moliterno hercege
6 A fegyverszünet megszegése
7 Egy porkoláb színe változása
8 A Sant'Elmo-erőd parancsnokának taktikája
9 Mire várt a Sant'Elmo-erőd parancsnoka?
10 Amelyből végre kiderül, hogyan került francia zászló a Sant'Elmo-erőd ormára
11 A caudiumi szoros
12 Az első nap
13 Az éjszaka
14 A második nap
15 A harmadik nap
16 Szent Januárius és Vergilius
17 Melynek során az olvasó ellátogat a pálmás házba
18 Michele fogadalma
19 Nápoly patrónusa, Szent Januárius
20 Melyet a szerző betű szerint átvett *Gorricolo* című könyvéből, abban a tudatban, hogy úgysem írná meg jobban
21 Hogyan tett csodát Szent Januárius Championnet közbenjárására
22 A Parthenopéi Köztársaság
23 A förgeteg
24 A vihar
25 Melynek során a király visszanyeri étvágyát
26 Miféle kegyet kért Ferdinándtól a révkalauz?
27 Az udvar Palermóban
28 Nápolyi újságok
29 Lehet-e a trónörökös egyidejűleg Szicíliában és Kalábriában?
30 Ruffo kardinális megbízólevele
31 Az első lépés Nápoly felé
32 Eleonora Fonseca Pimentel
33 Andrea Backer
34 Luisa titka
35 Bölcs Michele
36 Michele aggályai
37 A letartóztatás
38 Apoteózis
39 A sanfedisták
40 Amit a valódi trónörökös nem tett meg, megteszi az álherceg
41 Niccola Adone
42 A keselyű meg a sakál
43 A sas meg a keselyű
44 A vádlott
45 A Szent Hit hadserege
46 Apró ajándékok erősítik a barátságot
47 Ettore Carafa
48 Schipani
49 A királyné ajándéka
50 A vég kezdete
51 A Testvériség ünnepe
52 Tengeri medvék és emberek

MÁSODIK KÖTET
A KIRÁLY PARANCSÁRA

53 A lázadó
54 Kikből verbuválódott a Szent Hit keresztes hada?
55 Fejedelmi levelek
56 Orosz pénz
57 A köztársaság végórái
58 Melyben egy talpig becsületes ember becstelen dolgot javasol más becsületes embereknek, s azok nagy ostobán nemet mondanak rá
59 A nápolyi Marseillaise
60 Simone Backer kérelme
61 A Backer-cég felszámolása
62 Az utolsó figyelmeztetés
63 Az előőrsök
64 Június 13-a
65 Mit keresett a *beccaio* a vico dei Sospiri dell'Abissóban?
66 A 13-áról 14-ére virradó éjszaka
67 Június 14-e
68 A június 14-éről 15-ére virradó éjszaka
69 Szent Januárius bukása - Szent Antal diadala
70 A küldönc
71 Az utolsó összecsapás
72 Búcsúlakoma
73 A fegyverletétel
74 Akikre szemet vetett a bosszú
75 Az angol flotta
76 A leszboszi Nemezis
77 Melynek során a kardinális mindent megtesz a hazafiak megmentésére, s a hazafiak mindent megtesznek - önmaguk elveszejtésére
78 Diplomáciával a becsület ellenében
79 A pun eskü

80 Zsák a foltját...
81 Én, Horatio Nelson
82 A kivégzés
83 A királyi hála
84 Melyből kitűnik, mi gátolta meg Mejean ezredest abban, hogy a június 27-éről 28-ára virradó éjszakán Salvatót egy kisebb kirándulásra elkísérje
85 Melyből kitűnik, hogy fráter Giuseppe híven őrködött Salvato felett
86 Ferdinánd király fogadtatása
87 A jelenés
88 Fra Pacifico lelkifurdalása
89 Egy ember, aki a szavának áll
90 A Krokodilusverem
91 A kivégzések
92 A bíróságon
93 A siralomházban
94 A Sant'Agostino alla Zecca kapunál
95 Halál Nápolyban, 1799-ben
96 A *Runner* befut Palermóba
97 A *Runner* hírei
98 Férj és feleség
99 Kis események a nagyok árnyékában
100 Egy királyi herceg születése
101 Tonino Monti
102 A főfoglár
103 Az őrjárat
104 A király parancsára
105 A vértanúság

ELSŐ KÖTET
A TESTVÉRISÉG ÜNNEPE

1
Isteni igazság

Az 1798. december 22-ére virradó éjszakán a király címerével ellátott hirdetmények jelentek meg Nápoly falain; hajnalra már népes csoportok álldogáltak itt is, ott is, a falragaszok előtt.

A király ezennel kinevezi Pignatelli herceget országa kormányzójának, Mack tábornokot serege fővezérének, ő maga pedig hathatós segítséggel készül Szicíliából visszatérni - így a kiáltvány.

A nápolyiak végre rádöbbentek a rettenetes igazságra. A király gyáván magára hagyta népét, mint előbb hadseregét. Csakhogy ezúttal nem üres kézzel szökik: az utolsó fillérig kifosztotta a kincstárt, s mind egy szálig magával vitte a műkincseket, melyek az utolsó évszázadban Nápolyban felhalmozódtak.

A nápolyiak kétségbeesetten futottak le a rakpartra. Az angol flotta hajóit erős ellenszél tartóztatta fel, még nem hagyták el a kikötőt. Az árbocon lengő zászlóról mind felismerték a hajót, melyen a király utazik: mint említettük, a *Vanguard* volt ez a hajó.

Thurn gróf igazat beszélt: hajnali négy órára valóban csökkent valamelyest a szél ereje, csillapult a hullámverés; a szökevények újból tengerre szálltak egy keserves, fogvacogtató éjszaka után, melyet a kikötőfelügyelő házában töltöttek, s nagy üggyel-bajjal elvergődtek az admirális hajójára.

A kis hercegnők megéheztek; sózott halat kaptak száraz kenyérrel, s vizet ittak rá. Itt van előttünk a királyné legfiatalabb lányának, Antónia hercegnőnek a naplója, mely e tényt feljegyzi, s leírja, micsoda félelmeket álltak ki felséges szülei s ő maga is e szörnyű éjszaka folyamán.

Bár a tenger rémítően háborgott, s az öböl sem kínált biztonságot, Nápoly hercegérseke, bárói, magisztrátusa s a nép választottai csónakokba ültek, rábírták a legbátrabb hajósgazdákat, hogy busás fizetség ellenében kievezzenek velük a hajóhoz; s elindultak a királyhoz, esdekelve kérni őt, hogy térjen vissza Nápolyba, hiszen mind készek utolsó csepp vérükig védelmezni a várost.

A király egyes-egyedül monsignore Capece Zurlót, a hercegérseket volt hajlandó fogadni, de az érsek minden könyörgése kárba veszett, Ferdinánd egyre csak azt hajtogatta:

- A tengerre bízom magam, mivel a szárazföld elárult.

A sok csónak közt volt egy, mely magányos utassal vágott neki a tengernek. A fekete ruhás férfi tenyerébe temette arcát, csak néha kapta fel sápadt fejét, hogy rémült tekintettel fürkéssze: mennyire közelítette meg vajon a csónak a királyt vivő hajót.

A fregattot, mint mondottuk, körülrajzották a bárkák, ám e magányos férfi láttán utat nyitottak csónakjának.

Szemmel láthatóan nem a tisztelet késztette rá őket, hanem az undor.

A csónak elvergődött utasával a hajólétráig. Egy angol tengerész állt őrt a létra alján; parancsa úgy szólt, hogy senkit nem engedhet fel a hajóra.

A férfi erősködött, hogy őt, egyedül őt, megilleti az, ami másnak tilos. A szóváltás odacsalt egy angol tisztet.

- Uram - kiáltotta a férfi, akit nem engedtek föl a hajóra -, szíveskedjék királynémnak jelenteni, hogy Vanni márki kéri: kegyeskedjék őt néhány percre fogadni.

A csónakokon zúgás támadt.

A király s a királyné mereven elzárkózott az elől, hogy a magisztrátust, a bárókat, a nép választottait fogadja; mindnyájuk arculcsapása, ha Vannit fogadják.

A tiszt jelentette Nelsonnak Vanni kívánságát. Nelson ismerte a főügyészt, névről legalább, s tudta, milyen gyűlöletes szolgálatokat tett a királyi háznak; a kérést továbbította a királynéhoz.

A tiszt megjelent a létránál, s angolul leszólt:

- A királyné beteg, nem fogadhat senkit.

Vanni nem értett angolul, vagy tán csak úgy tett, mintha nem értene: görcsösen kapaszkodott továbbra is a létrába, bár az őrszem újra meg újra eltaszította.

Előkerült egy másik tiszt, s tört olaszsággal elismételte a királyné válaszát.

- Akkor szóljanak a királynak - követelte Vanni. - Mindig híven szolgáltam, nem utasíthatja el a kérésemet.

A két tiszt azon tanakodott éppen, mitévők legyenek, amikor megjelent a fedélzeten maga a király - a hercegérseket kísérte ki.

- Felség! Felség - kiáltott fel a király láttán Vanni -, én vagyok itt! Felséged leghűbb szolgája!

A király nem méltatta feleletre. Némán kezet csókolt az érseknek.

Az érsek leereszkedett a létrán, s amikor Vanni mellé ért, félrehúzódott, amennyire csak tudott, hogy még a ruhája szegélyét se érintse.

A csónakokon észrevették az érsek önkéntelen s nem éppen keresztényi mozdulatát. Helyeslő moraj támadt körös-körül.

A király felfogta a közhangulat e jelét, s nyomban elhatározta, hogy saját hasznára fordítja.

Újabb árulás! De Ferdinánd jelen helyzetében eggyel több vagy kevesebb már nem számított.

- Felség - ismételte Vanni, fedetlen fejjel, karját esdőn tárva a király felé -, én vagyok itt!

- Ki az az én? - kérdezte a király azon a csúfondáros orrhangon, ami miatt megtévesztően hasonlított olykor Pulcinellára.

- Én, Vanni márki.

- Nem ismerem - mondta Ferdinánd.

- Felség - jajdult föl Vanni -, hát nem ismeri tulajdon főügyészét, az állami junta tagját?

- Vagy úgy - szólt a király -, maga az az ember, aki kijelentette, hogy addig nem lesz nyugalom az országban, míg lakat alá nem kerül minden nemes, báró és tisztségviselő, egyszóval minden jakobinus; maga követelte harminckét alattvalónk fejét, s akarta kínpadra vonni Medici lovagot, Canzanót, Teodoro Monticellit.

Vanni homlokát kiverte a verejték.

- Felség! - hebegte.

- Csakugyan ismerem - folytatta a király -, de kizárólag névről; soha nem volt dolgom magával, helyesebben magának nem volt dolga velem. Kapott tőlem valaha személyesen utasítást bármire?

- Nem, felség, valóban nem - rázta a fejét Vanni. - Amit tettem, azt a királyné parancsára tettem.

- Nos, ha kérnivalója van, forduljon a királynéhoz, ne hozzám.

- Felség, megtörtént, a királynéhoz folyamodtam.

- Helyes! - bólintott a király. Látván, hogy elutasítása általános helyeslésre talál, s hogy hálátlan tette révén sikerült valamicskét visszahódítania régi népszerűségéből, éppen nem igyekezett véget vetni a beszélgetésnek, hanem ellenkezőleg, nyújtotta. - Nos?

- A királyné nem kegyeskedett fogadni, felség.

- Szegény Vanni, ez fölöttébb kellemetlen; de mivel annak idején helytelenítettem, hogy a királyné fogadta, most csak helyeselhetem, ha nem fogadja.

- Sire! - kiáltotta Vanni olyan hangon, mint a hajótörött, aki kicsúszni érzi kezei közül az életmentő deszkát. - Sire, én nem maradhatok Nápolyban azok után, hogy úgy szolgáltam a kormányzatot, ahogy szolgáltam, ezt felséged is tudja... Menedéket kérek az angol flotta valamelyik hajóján!... Ha elutasít, sire, halálra ítél, a jakobinusok okvetlenül felakasztanak!

- Vallja csak meg: derekasan rászolgált a kötélre - elménckedett a király.

- Ó, sire, sire! Ha felséged sorsomra hagy, végem!

- Kedves márki, ami felségemet illeti, semmivel sem nagyobb itt a hatalmam, mint volt Nápolyban. Az igazi királyi felség a királyné, mint tudja. A királyné uralkodik. Én vadászgatok, mulatgatok - e percben nem valami jól, azt meghiheti. A királyné hívatta ide Mack bárót, hogy seregünk fővezérévé kinevezze; a királyné izent háborút; a királyné akar mindenáron Szicíliába utazni. Én köztudomásúlag Nápolyban akartam maradni. Boldoguljon el a királynéval, ahogy tud, én nem ártom bele magam.

Vanni kétségbeesésében a fejéhez kapott.

- Most jut eszembe, egy tanácsot azért adhatok - mondta a király.

Vanni felpillantott, s hamuszürke arcán a reménység egy sugara villant fel.

- Íme a tanács - folytatta a király: - Kalábria hercege egész családjával a *Minerva* fedélzetén tartózkodik, keresse meg a *Minervá*-t, s kérjen menedéket Caracciolo tengernagytól. Ami engem illet: végeztem, kedves márki, jó utat!

E jókívánságot a király egy különös hanggal kísérte; ő a szájával állította elő, de megtévesztően hasonlított arra a hangra, amelyet a Dante emlegette ördög bocsát ki, aki „trombitát csinál az alfeléből".

Itt-ott nevetés harsant, a súlyos helyzet ellenére, elvétve elhangzott egy-két „Éljen a király!" kiáltás is; a távozó Vannit ellenben osztatlan pfujolás, füttykoncert kísérte.

A király tanácsa nem sok reménnyel kecsegtette Vannit, de más kiútja nem maradt. Megparancsolta az evezősöknek, hogy a *Minerva* fregatthoz irányítsák a csónakot. A hajó kecsesen ringott a tengeren, tisztes távolságra az angol flottától; a főárbocán lobogó hirdette, hogy a trónörököst hordozza hátán.

A *Minerva* bástyájáról három férfi figyelte messzelátón a leírt jelenetet. A trónörökös, Caracciolo tengernagy és San Felice lovag; bár meg kell vallanunk, a lovag messzelátója jóval gyakrabban fordult a Mergellina felé, ahol a pálmás ház állt, mint Sorrento irányába, amerre a *Vanguard* horgonyzott.

A trónörökös vette észre elsőnek a közelgő csónakot, s mivel látta, hogy a csónak utasa előzőleg hosszan beszélgetett a királlyal, kettőzött figyelemmel szegezte rá messzelátóját.

Hirtelen ráismert.

- Vanni márki, a főügyész! - kiáltotta.

- Mit keres itt ez a nyomorult? - kérdezte Caracciolo összevont szemöldökkel.

Majd észbe kapott: ejnye, Vanni a királyné embere! - s nevetve fűzte hozzá:

- Bocsánat, fenség, de mint tudja, a tengerész-egyenruha nem fér össze a bírói talárral; úgy lehet, igazságtalanná tesz a tengerész-előítélet.

- Szó sincs előítéletről, kedves tengernagyom - felelte Ferenc herceg -, a lelkiismerete tiltakozik. Már értek mindent. Vanni fél Nápolyban maradni, Vanni velünk akar jönni. A királyt hiába kérte, hogy engedje fel a *Vanguard*-ra, s a szerencsétlen ember most hozzánk folyamodik.

- S mi a fenséged véleménye? Mi történjék ezzel az emberrel? - kérdezte Caracciolo.

- Ha apám írásbeli parancsát hozza, kedves tengernagyom, fogadjuk be, minthogy engedelmességgel tartozunk apámnak; de ha nincs nála szabályos írásbeli parancs, tegyen, amit jónak lát, tengernagy: a hajón ön a legfőbb úr. Gyere, San Felice.

S a trónörökös, titkára társaságában, elvonult Caracciolo kabinjába, melyet a tengernagy átengedett neki.

A csónak közeledett a hajóhoz. A tengernagy leküldött egy matrózt a hajólétra legalsó fokára; várt a létra tetején.

- Hahó, csónakosok! Állj, ki vagy? - kiáltotta a matróz.

- Jó barát - hangzott Vanni válasza.

A tengernagy megvetően elmosolyodott.

- El a hajótól! - szólt a matróz. - Beszéljetek a tengernaggyal.

Az evezősök tudták, hogy Caracciolo tengernagy nem ismer tréfát fegyelem dolgában, s sietve távolabb eveztek.

- Mit kíván? - kérdezte a tengernagy kurtán, ridegen.

- Én vagyok...

A tengernagy közbevágott: - Felesleges közölnie, uram, kicsoda: tudom, mint bárki Nápolyban. Nem azt kérdeztem, kicsoda, hanem azt, hogy mit kíván?

- Excellenciás uram, minthogy a *Vanguard* fedélzetén nem utazhatom Szicíliába, nem lévén hely, a király őfelsége excellenciádhoz küldött azzal a kéréssel...

- A király nem kér, uram, hanem parancsol. Hol a király parancsa?

- Hogy hol a király parancsa?

- Igen, azt kérdem, hol a parancs. Ha a király hozzám küldte, nyilván adott írásos parancsot is, mert hiszen tudnia kell, hogy anélkül nem tűrök meg a hajómon ilyen aljas gazembert.

- Nincs írásbeli parancs - hebegte megrökönyödve Vanni.

- Akkor: el a hajótól!

- Excellenciás uram!

- El a hajótól! - ismételte a tengernagy.

Majd a matrózhoz fordult:

- Szólítsa fel őket harmadszor is: el a hajótól, s ha ez az ember nem engedelmeskedne, lőjön!

- El a hajótól! - kiáltotta a matróz.

A csónak eltávolodott.

Szétfoszlott az utolsó reménysugár is. Vanni hazament. Feleségét, gyermekeit váratlanul érte visszatérése. E vérszopóknak csakúgy van feleségük, vannak gyermekeik, mint más rendes embernek; sőt, állítólag az is megesik, hogy szeretik a feleségüket, imádják a gyermekeiket... Vanni felesége, gyermekei meglepetten futottak a családfő elé.

Ő mosolyt erőltetett az arcára, s azt mondta nekik, hogy a királlyal utazik, de indulni csak éjjel fognak, az ellenszél miatt; bizonyos fontos iratokat az imént, a nagy kapkodásban, elmulasztott magához venni, azokért jött.

Most rögtön nekilát a csomagolásnak, magyarázta, csakis azért fordult vissza.

Vanni megölelte feleségét, gyermekeit, majd dolgozószobájába tért, s az ajtót kulcsra zárta maga mögött.

Szörnyű elhatározásra jutott: megöli magát.

Kis ideig fel-alá járt a dolgozószoba és a hálószoba között - a két szoba egymásba nyílt. Azon töprengett, melyiket válassza a rendelkezésére álló halálnemek közül: a kötelet, a pisztolyt vagy borotváját.

Végül a borotva mellett döntött.

Leült íróasztalához, odakészített egy kis tükröt, s a tükör mellé a borotvát.

Majd megmártotta a tollat, mely annyiszor kért halált mások fejére, s megírta tulajdon halálos ítéletét, amint következik:

> *Bérem rút hálátlanság lett, a félelmetes ellenség itt van a sarkamban, nincs hová menekülnöm, úgy határoztam hát, hogy eldobom az életet, amely immár teher számomra.*
>
> *Senkit ne vádoljanak halálomért, ellenben szolgáljon intő például minden állami inkvizítornak!*

Vanni felesége két órával később bekopogott a szobába, miután aggódva leste, mindhiába, az ajtó nyílását, amely mögül nem hallatszott ki semmi nesz.

A kopogásra nem jött válasz.

Erre bekiáltott: néma csend.

Próbált a hálószoba ajtaján át bejutni; Vanni azt is kulcsra zárta, akárcsak a dolgozószobáét.

Ekkor az egyik szolga felajánlotta, hogy betör egy ablaktáblát, s az ablakon át hatol be a szobába.

Más megoldás nem volt: vagy az ablakot kellett betörni, vagy lakatossal nyittatni fel az ajtót.

Szerencsétlenségtől tartva a szolga ajánlatát fogadták el.

Reccsent az üveg, felpattant az ablak, a szolga beugrott a szobába.

Nagyot kiáltott, és hátratántorodott.

Vanni a fotelban hevert, az egyik karfára dőlve. Nyakán tátongó seb. Mellette a földön a borotva, mellyel ütőerét átmetszette.

Vére ráfröccsent az íróasztalra, amely mellett oly sokszor követelte mások vére ontását, a tükörre, amely előtt nyakát felmetszette, s vörösre festette a levelet, melyben öngyilkosságát megindokolta. Halála gyors volt, nyilván nem vergődött, nem is szenvedett.

Isten könyörtelenül a halálba küldte, de haláltusáját kegyelmesen megkönnyítette.

„A Gracchusok véréből támadt Marius" - mondotta Mirabeau.

Vanni véréből támadt Speciale.

Regényünk egysége szempontjából tán jobb lett volna Vannit és Specialét egyetlen alakká olvasztani; de a történelem nem ismer pardont, kényszerít megvallani az igazat: Nápoly két Fouquier-Tinville-t is adott királyának, egész Franciaország viszont csak egyet a forradalomnak.

Vannit nem élte túl sorsának intő példája. Olykor nem találkozik hóhér, végrehajtani az ítéletet, de mindig kerül bíró, aki meghozza.

Másnap délután három óra tájban kiderült az ég, a szél kedvezőre fordult, az angol hajók vitorlát bontottak, nekivágtak a nyílt tengernek, s hamarosan eltűntek a látóhatárról.

2
A fegyverszünet

Két nap óta várta már Nápoly a király elutazását; mégis általános döbbenetet keltett. Amíg az angol hajók ott horgonyoztak a közelben, a nápolyiak nem szűntek meg remélni, hogy a király megváltoztatja elhatározását, enged könyörgésüknek, hajlik fogadkozásukra; most mind ott szorongtak a rakparton, addig bámultak a hajók után, míg a legutolsó is bele nem veszett a távol ködébe, majd csüggedten, némán szétoszlottak. Még nem ért véget az alázat korszaka.

Estefelé futótűzként terjedt el Nápoly utcáin egy különös hír. A nápolyiak szavajárását használjuk, mivel tökéletesen fedi gondolatunkat. Ha két ember szembetalálkozott, egyik odaszólt a másiknak: „Tűz van!”, de senki nem tudta, merre, sem azt, hogy mi okozta.

Megint nagy tömeg gyűlt össze a parton. Az öböl közepéről sűrű füstoszlop emelkedett az égre, nyugatról keletnek.

A nápolyi flotta lángolt a vízen, Nelson parancsára s Nizza márki buzgólkodása folytán.

Szép látvány volt, de szerfelett drága mulatság!

Százhúsz ágyúnaszád vált a lángok martalékává.

Mint egyetlen hatalmas máglya égett a százhúsz hajó. Hirtelen tűz csapott fel az öböl más részén is, ott, ahol két sorhajó s három fregatt horgonyzott egymás közelében: előbb csak egy lángnyelv futott egyik hajótól a másikig a tenger felszínén, majd mind az öt hajó lángot fogott; a tűz felkúszott a hajók oldalán, élesen kirajzolva körvonalaikat, végigfutott az árbocokon, vitorlarudakon, a kátrányos alattságon, az árbockosarakon, végezetül az árbocok csúcsára szökkent, s belekapott az ott lengedező hadijelvényekbe. Néhány pillanat múltán kihunyt a csodálatos tűzijáték, a hajók porrá égtek, maradványaikat elnyelte a tenger.

Egyetlen estén tizenöt év keserves munkája, mesés gazdagság ment füstbe, céltalanul, hiába. Ünnepi hangulatban tért haza a nép a kikötőből, mint máskor, a tűzijáték után: csakhogy ez a tűzijáték százhúszmillióba került.

A városra vak és néma éjszaka borult, a vulkán kitörését megelőző csend. Másnap hajnalra zajgó, fenyegető, háborgó tömeg árasztotta el az utcákat.

A legvadabb hírek keringtek. Azt beszélték, hogy a királyné távozása előtt meghagyta Pignatellinek:

- Ha kell, égesse fel Nápolyt. Senkiért, semmiért nem kár, a népet kivéve. Mentse meg a népet, és pusztítson el minden egyebet.

Nagy csődület támadt a falragaszok előtt, amelyeken a következő felhívás volt:

> *Mihelyt a franciák nápolyi területre merészkednek, szervezzen minden község népföl-kelést, s kezdődjön meg a vérontás.*
>
> *A király nevében*
> *Pignatelli, teljhatalmú kormányzó*

A király távozását követő, tehát a december 23-ról 24-re virradó éjszakán összeültek a *város* képviselői, hogy Nápoly védelméről tanácskozzanak.

Akkoriban azt nevezték *városnak*, amit manapság törvényhatóságnak: egy héttagú testületet, melyet a *sedilék* választottak.

A *sedilék* jogai nyolc évszázadra nyúltak vissza.

Görög városállam korában Nápolynak ugyanúgy megvoltak a maga portikuszai, mint Athénnak, itt gyűltek egybe a gazdagok, a nemesek és a lovagok a közügyekről tanácskozni.

A portikuszok töltötték be Nápolyban az agora szerepét.

A csarnokokban körben elrendezett székek álltak: a *sedilék.*

A törvény nem rekesztette ki innen a köznépet s a városi polgárságot, de ők merő alázatból távol maradtak, s átengedték a terepet az arisztokráciának, mely, mint mondottuk, itt vitatta meg az állam ügyeit.

Kezdetben négy *sedile* volt, annyi, ahány kerülete Nápolynak, majd hat, majd tíz, majd húsz.

S így tovább, egészen huszonkilencig; az idők folyamán azonban többet is összevontak közülük, úgyhogy számuk végeredményben ötre olvadt. Az öt megmaradt *sedilét* arról a helyről nevezték el, ahol tanácskozásai folytak, úgymint: Capua, Montagna, Nido, Porto és Porta Nuova.

A *sedilék* oly jelentőségre tettek szert, hogy Anjou Károly elismerte kormányzati jogukat. Számos privilégiumot ruházott rájuk: így a főváros s a királyság képviseletének, a nápolyi városi tanács saját kebelből történő megválasztásának, a város bevételei kezelésének, a polgárjog odaítélésének s bizonyos esetekben a bíráskodásnak a jogát.

Lassacskán kialakult a nápolyi nép és a polgárság. Látva, hogy a közösség ügyeit egyes-egyedül a nemesek, gazdagok, lovagok intézik, a nép s a polgárság saját *seggiót* vagy *sedilét* követelt; kívánságuk meghallgatásra is talált. A *nép sediléje:* így nevezték az újonnan létesített *sedilét.*

Ugyanazokkal az előjogokkal rendelkezett, mint a másik öt, a nemességet kivéve.

Nápoly városát az időtől fogva egy polgármester és hat tanácsnok igazgatta, a hat *sedile* küldötte. Annak emlékére, hogy a *sedilék* száma valaha huszonkilenc volt, huszonkilenc póttaggal egészítették ki a városi tanácsot.

Ez a testület ült tehát össze a király távozása után: a polgármester, a hat tanácsnok s a huszonkilenc póttanácstag, azaz a *város.* Első teendője az volt, hogy elhatározta: nemzetőrséget állít fel, s tizennégy képviselőt választ saját kebeléből. E tizennégy emberre hárult a feladat: Nápoly biztonságán őrködni, s érdekeit védeni az elkövetkezendő s minden bizonnyal súlyos események során.

Olvasóink szíves elnézését kérjük e hosszúra nyúlt magyarázatért, de úgy hisszük, enélkül érthetetlenné válna mindaz, amit ezután szándékszunk előadni. A homály eloszlatása végett némi fogalmat kell nyújtanunk olvasóinknak Nápoly alkotmányáról, a nápolyiak privilégiumairól s jogairól, másként megkockáztatnók, hogy a királyság s a nép nagy küzdelmét értetlenül szemlélik, mert ha az erőviszonyokat ismernék is, sejtelmük sem lenne a szemben álló felek jogairól.

A király elutazása másnapján, december huszonnegyedikén, mialatt folyt még a tizennégy képviselő megválasztása, felkerekedett a *város*, azaz a törvényhatóság, hogy tiszteletét tegye Pignatelli hercegnél, a teljhatalmú kormányzónál.

Pignatelli herceg középszerű ember volt, a szó legigazibb értelmében, mélyen alatta maradt hát az események támasztotta követelményeknek, s mint ez már lenni szokott, éppen ezért szörnyen fenn hordta az orrát. A küldöttekkel olyan kurtán-furcsán bánt el, hogy azok már-már azt latolgatták: nincs-e vajon mégis valóságos alapja a királyné állítólagos utasításáról lábra kapott híresztelésnek, nem adta-e ki Mária Karolina csakugyan a végzetes parancsot, melytől a nápolyiak úgy rettegnek.

Eközben megválasztották a tizennégy követet, helyesebben szólva a város tizennégy képviselőjét. A tizennégyek úgy határoztak, hogy kinevezésüket, hivatalba lépésüket demonstrálandó, első aktusként újabb deputációt menesztenek Pignatelli herceghez, az előző küldöttségjárás kudarca ellenére, azzal a megbízatással, hogy a kormányzót győzzék meg a *város* határozata értelmében felállítandó nemzetőrség szükségességéről.

Pignatelli herceg, ha lehet, még dölyfösebben és durvábban viselkedett, mint előbb: pökhendien közölte a képviselőkkel, hogy semmi közük a város védelméhez, azt egyedül őrá bízták, s ő csakis annak ad róla számot, akit megillet.

Ezúttal is az történt, ami szokott, ha a nép hatalmi szervei megkezdik jog szerinti működésüket. A küldöttek híven beszámoltak a kormányzó orcátlan válaszáról, de ez a legkevésbé sem félemlítette meg a várost. Újabb követség indult a herceghez; az még gorombább hangot ütött meg, mint az előző két alkalommal, ám a követek egyszerűen azt felelték rá:

- Rendben van! Tegyen, amit jónak lát. Mi is azt tesszük, s majd elválik, kihez pártol a nép.

Azzal távoztak.

Nápoly körülbelül ott tartott, ahol Franciaország a labdaházi eskü után, azzal a különbséggel, hogy Nápolyban tisztább helyzet teremtődött a királyi pár távozása folytán.

Nem telt bele két nap, s a város megkapta a kormányzó felhatalmazását a nemzetőrség megalakítására.

De hogyan fogjanak hozzá? Ez nehéz ügy volt, jóval nehezebb, mint Pignatellitől kieszközölni a kezdetben megtagadott felhatalmazást.

A nemzetőrség megalakítása toborzás útján történt, de a toborzás még korántsem hadseregszervezés.

A nemesség megszokta, hogy Nápolyban más nem visel tisztséget, csak ő, tehát magának követelte a szervezés alatt álló nemzetőrség vezetését, illetve csak a legeslegalacsonyabb rangfokozatokat volt hajlandó a polgárságnak átengedni, amiből az nem kért.

Három-négy napi vita után végre létrejött az egyezség: a nemesség s a polgárság fele-fele arányban osztozik a tiszti pozíciókon.

Ezen az alapon elkészült végre a megfelelő tervezet; a nemzetőrség létszáma három nap alatt tizennégyezerre szökött fel.

Ember volt hát elég; már csak fegyvert kellett keríteni. E téren azonban a kormányzó makacs ellenállásába ütköztek.

Nagy harc árán előbb ötszáz, majd még kétszáz puskát csikartak ki tőle.

Akkor felhívással fordultak a hazafiakhoz - a „hazafi” megszólítás eddigre közkeletű lett -, hogy kölcsönözzék ők a nemzetőrségnek fegyvereiket, s elindították az első őrjáratokat. A városban helyreállt - annyira-amennyire - a nyugalom.

Mígnem egyszer arra a döbbenetes hírre virradt Nápoly, hogy előző napon, tehát 1799. január 9-én, Mack tábornok kérésére kéthónapos fegyverszünet jött létre a harcoló felek között; a megállapodást egyfelől Migliano és Geno hercegek írták alá a kormány nevében, másfelől, a republikánus hadsereg részéről, Archambal főbiztos. A szerződés első pontja értelmében Capua francia kézre kerül.

Championnet-t nagy bajból rántotta ki a fegyverszünet. A király felhívása a franciák lemészárlására megtette a magáét. Láttuk, mit művelt a három nagy haramiabanda, Pronio, Mammone és fra Diavolo bandája. Nos, rajtuk kívül még ezer meg ezer paraszt indult hajtóvadászatra a franciák ellen. Ellepték az utakat, benépesítették az erdőket, hegyeket; fák, sziklák, vízmosások rejtekéből lestek a franciákra, s könyörtelenül lemészárolták mindazokat, akik egy óvatlan pillanatban lemaradtak a csapattól, vagy eltávolodtak táborhelyüktől. Ráadásul Naselli tábornoknak Livornóból visszatért s a Damas-hadoszlop maradványaival egyesült csapatai máris elindultak tengeren a Garigliano torkolata felé, hogy a franciák hátába kerüljenek, Mack frontális támadásával egyidőben.

Championnet helyzete rendkívül súlyos volt: kétezer katonáját harmincezer népfölkelő szorongatta, nem szólva Mack Capuában állomásozó tizenötezer főnyi seregéről, Naselli nyolcezer, Damas ötezer emberéről, s végül Rocca Romana és Moliterno önkéntes ezredéről.

Macdonald hadteste kísérletet tett rá, hogy Capuát rajtaütéssel bevegye. Éjnek évadján lopva eljutottak a város alá, s már-már bekerítették a San Giuseppe-erődöt, amikor egy tüzér felriadt a zajra, s a sötétben felé lopakodó alakok láttán sebtében megtöltötte és elsütötte ágyúját. Vaktában lőtt, de riasztotta vele az őrséget.

Egy másik francia egység megpróbált átkelni a Volturnón, a caiazzói gázlónál, de Rocca Romana herceg és önkéntesei útjukat állták. Rocca Romana valóságos csodát művelt az ütközetben.

Championnet erre sietve elrendelte, hogy a hadsereg gyülekezzék Capua előtt. Csak Capua bevétele után szándékozott Nápoly ellen vonulni. A hadsereg végrehajtotta a hadmozdulatot. Ekkor döbbent rá Championnet igazán elszigeteltségükre, s fogta fel egész nagyságában a veszélyt. Éppen azon töprengett, hogyan vághatná ki magát valami olyan erőmutatvánnyal, amilyet a kétségbeesés szokott sugallni, valami látványos fegyverténnyel, ami zavart kelt az ellenség soraiban, amikor hirtelen-váratlan megnyílni látta Capua kapuit, s fehér zászlót lengetve megjelent előtte néhány magas rangú tiszt fegyverszünetet kérni.

Mint már említettük, Migliano hercege és Geno hercege volt a két főtiszt; egyikük sem ismerte Championnet-t.

Az okmány bevezető szövege kimondta, hogy a fegyverszünet célja: a tartós és szilárd béke megkötésének útját egyengetni.

A két nápolyi teljhatalmú megbízott a következő feltételeket javasolta, a kapott utasítás értelmében: Capua átadása s egy demarkációs vonal kijelölése, melyet mindkét hadsereg, a nápolyi s a francia is, mindaddig tartozik tiszteletben tartani, míg kormányuk döntése meg nem érkezik.

Championnet jelen helyzetében ez nemcsak elfogadható ajánlat volt, de egyenesen előnyös. Championnet mégis visszautasította, s kijelentette, hogy hallani sem akar más feltételről, mint a tartományok behódolása és Nápoly feladása.

A megbízottak felhatalmazása idáig nem terjedt ki, visszatértek Capuába. Másnap újra megjelentek, megismételték előző napi javaslatukat, ám ismét visszautasításra találtak.

Két nap múltán harmadszor is megjelent Migliano és Geno hercege - a minden oldalról szorongatott francia hadsereg helyzete e két nap alatt tovább romlott -, s bejelentették, hogy felhatalmazásuk értelmében bármely feltételt elfogadhatnak, Nápoly feladását kivéve.

A francia hadsereg szorongatott helyzetében ez az újabb engedmény olyan különös volt, az ajánlat olyan előnyös, hogy Championnet kelepcét sejtett. Összehívta tábornokait, kikérte véleményüket; egyhangúan a fegyverszünet megkötésére szavaztak.

A fegyverszünetet tehát megkötötték három hónapra, az alábbi feltételekkel:

A nápolyiak átadják Capua fellegvárát, minden felszerelésével egyetemben.

Két és fél millió dukát hadisarcot fizetnek, a háború költségeinek fedezésére, melybe a nápolyi király támadása sodorta a franciákat.

Az összeget két részletben róják le: felét január 15-én, felét ugyanezen hónap 25-én.

Egyidejűleg megvonták a két hadsereg közötti demarkációs vonalat is.

December 10-én írták alá a szerződést, mely a faluról, ahol megkötötték, a sparanisi fegyverszünet nevet nyerte.

A fegyverszünet mindenkit meglepett, a franciákat sem kivéve. El nem tudták gondolni, mi bírhatta rá a nápolyiakat megkötésére.

Mi azonban ismerjük a nápolyiak indokait, melyekre azóta fény derült, s készséggel el is mondjuk.

3
Nápoly három pártja az 1799-es év kezdetén

Jelen könyvünk drámai mozzanatokkal elegy történelmi krónika, mint olvasóink nyilván régen észrevették; az események menetét azonban nem a regényes elem szabja meg, nem az áll az előtérben, hanem ellenkezőleg, a történelmi fordulatoknak alárendelten, mintegy csak azért bukkan itt-ott elő, hogy e tényeket összefűzze.

De a tények maguk oly különösek, a történelmi szereplők oly rendkívüliek, hogy ami még soha nem esett meg velünk, mióta írásra adtuk a fejünket: szinte sokalljuk az anyag bőségét, a történelem túltesz képzeletünkön. Ha tehát a szükség úgy hozza, bátran elejtjük egy időre a mesét, vagy helyesebben szólva - hiszen e könyv minden sora igaz - a regényes szálat, s Walter Scottot Tacitusszal ötvözzük. Csak azt fájlaljuk - képzelhetni, mennyire! -, hogy nem mondhatjuk magunkénak a római történetíró s a skót regényíró tollát; mert e kettő birtokában remekművet formálhattunk volna a rendelkezésünkre álló anyagból.

Feladatunk: egy forradalom történetét tárni Franciaország elé, oly forradalomét, melyről jóformán semmit sem tud, minthogy lezajlása idején saját forradalma kötötte le egész figyelmét, s minthogy az itt elmondott események jó részéről maguk a nápolyiak sem tudtak, elnyomóik mesterkedései folytán.

Így állván a dolog, vegyük újra fel az elejtett fonalat, s szenteljünk néhány sort a sparanisi fegyverszünet hátterének, mely úgy megdöbbentette Nápolyt december 10-én, azon a napon, amikor nyilvánosságra került.

Elmondottuk, miként választotta meg képviselőit a *város*, miképpen járult a kormányzó elé, s küldte el hozzá ismételten követeit.

A sok jövés-menés csak arra volt jó, hogy kiderüljön: Pignatelli herceg az abszolút királyi hatalmat képviseli, amely hatalom hanyatlóban van; de egyelőre még roppant erős, a *város* ellenben a nép hatalmát, amely ugyan csak most van születőben, de immár jogai tudatára ébredt, bár e jogok elismertetésére kerek hatvan esztendeig kell még várnia. E kétfajta hatalom természettől fogva szemben áll egymással, s egymás ellen tör: hamarosan rá is ébredt mindkettő, hogy útjaik elválnak. A népi hatalom egy győzelmet mindenesetre máris magáénak mondhatott a királyi hatalom felett: a nemzetőrség megalakítását.

E két párt - a királyi önkényuralom s a népfenség pártja - mellett volt egy harmadik párt is Nápolyban, az értelem pártja, ha szabad így neveznünk: a francia párt. Könyvünk első fejezeteinek egyikében már bemutattuk főbb vezetőit olvasóinknak.

E párt úgy vélte, hogy a nápolyiak képtelenek saját sorsuk intézésére - hiszen tudván tudta, milyen műveletlenek az alsóbb néposztályok, milyen romlott a nemesség, s milyen csekély a testvériség érzése az épp csak hogy megszületett s a közügyek intézéséből mindeddig kizárt polgárság körében -, elengedhetetlennek tartotta hát a francia megszállást, mivel szerinte ennek híján Nápolyt belső villongások, testvérviszályok emésztenék fel.

Tartós kormányzatot - mely e párt szerint csakis köztársasági lehet - más nem hozhat létre Nápolyban, mint Championnet, az ő kemény és főleg: tiszta keze.

A három párt közül ez az egy tudta határozottan és világosan, mit akar.

Ami a royalista és a nemzeti pártot illeti, náluk teljes volt a zűrzavar. A király nem tudta, meddig mehet el az engedményekben, a nép, hogy meddig mehet el követéléseiben. Egyes utópisták mégis e két párt egyesítéséről ábrándoztak.

A köztársaságiak programja egyszerű volt és világos: a nép kormányozza önmagát, választottai útján.

Csakhogy éppen a legvilágosabb eszmék vernek a legnehezebben gyökeret; furcsa, de így volt ez mindig szerencsétlen földgolyónkon.

A köztársasági párt vezetői összeültek, immár nem Johanna királynő palotájában, hanem Porticiban, Schipaninál - most, hogy a király eltávozásával visszanyerték cselekvési szabadságukat, a szigorú titkolódzás feleslegessé vált, ha némi elővigyázatra szükség volt is.

Az összejövetelen elhatározták, hogy minden erejükkel előmozdítják a franciák bevonulását Nápolyba, s a francia köztársaság védőszárnyai alatt megalapítják a Parthenopéi Köztársaságot.

Ők is úgy cselekedtek, mint a *város*, mely erősítésül küldötteket hívott be maga mellé: tanácskozásukra meghívták pártjuk néhány emberét. Tekintve, hogy határozataikat szótöbbséggel hozták, a köztársasági párt négy vezetője alulmaradt - számuk ugyanis négyre zsugorodott, mióta Nicolino a Sant'Elmo börtönében raboskodott, Ettore Carafa pedig távol volt Nápolytól, s a négy agyonterhelt férfi erejét meghaladta a tanácskozás irányítása, döntéseinek befolyásolása.

A republikánusok portici klubja tehát egyhangúan azt határozta - négy szavazat, úgymint Cirillo, Manthonnet, Schipani és Velasco szavazata ellenében -, hogy tárgyalásokba bocsátkozik Rocca Romana herceggel, aki a caiazzói ütközetben kitüntette magát, és Moliterno herceggel, aki újabb tanújelét adta rendkívüli vitézségének, melyről 1796, a tiroli hadjárat óta közismert volt.

Úgy is történt. Mindkettejüknek fontos posztot kínáltak fel a megalakítandó új kormányban, azzal a feltétellel, hogy belépnek a republikánus pártba. A republikánus szóvivő élénk színekkel ecsetelte a tárgyalás során mindazt a bajt-szerencsétlenséget, amit a francia visszavonulás Nápolyra zúdítana, s a két arisztokrata hadvezér a becsvágy vagy tán a hazaszeretet sugallatára csakugyan hajlandónak mutatkozott a republikánusokkal szövetkezni.

Nápoly újjászületésének nem állt többé más az útjában, mint Mack és Pignatelli, hiszen kétség sem fért hozzá, hogy Mack és Pignatelli, azaz a polgári s a katonai főhatalom eltűnése esetén a nemzeti párt kész lesz egyesülni a republikánus párttal, amelytől csupán árnyalatnyi különbségek választják el.

Amit az alábbiakban elmondunk, azt nem találhatják meg olvasóink sem Cuocónál, aki lelkiismeretes krónikás, de meglehetősen elfogult, bár ezt ő maga nem sejti, sem Collettánál, akit a pártszenvedély elvakít, s aki Nápolytól távol írta munkáját, úgyhogy értesüléseit egyéb kútforrás híján jórészt saját megrögzött rokon- és ellenszenveiből merítette. Amit itt elmondunk, azt egy igen ritka és igen különös műből tudjuk. A címe: *Emlékirat az utolsó nápolyi forradalom védelmében*, és 1803-ban jelent meg Franciaországban.

Szerzője, Bartolomeo N***, nápolyi, s a tényeket a lehető leghívebben adja elő, a honfitársai becsületére válókat csakúgy, mint a szégyenteljeseket, annak az embernek a gyerekes őszinteségével, aki maga sem igen tudja, mi a jó, mi a rossz. Olyasfajta krónikát ír, mint Suetonius: *ad narrandum, non ad probandum.*

„Ekkor létrejött egy megbeszélés Moliterno herceg és a nápolyi jakobinusok pártjának egyik vezetője között - írja. - Ez utóbbit nem nevezhetem meg, nehogy kompromittáljam.[1] A megbeszélés folyamán abban állapodtak meg, hogy december 10-e éjjelén Capuában meggyilkolják Mackot, Moliterno azonnal átveszi a hadsereg vezetését, s egyik tisztjét elküldi a nápolyi királyi palota falához, ahol is egy összeesküvő várja majd, akit a kapott személyleírás s a megbeszélt jelszó alapján könnyűszerrel felismerhet. Amint ez az összeesküvő értesül Mack haláláról, baráti látogatás ürügyén behatol Pignatelli herceghez, s *meggyilkolja, ahogy előbb Mackot meggyilkolták.* Az összeesküvők ekkor hatalmukba kerítik Castelnuovót, lévén, hogy parancsnoka az ő emberük, megteszik a kormányváltozáshoz szükséges intézkedéseket, s a lehető legelőnyösebb békét kötik meg elvbarátaikkal, a franciákkal."

A capuai küldött meg is jelent a mondott órában a királyi palotánál, s találkozott az összeesküvőkkel, csakhogy Mack halálhíre helyett Moliterno letartóztatásának hírét hozta.

Mack valahogy nyomára jött az összeesküvésnek, s előző este letartóztatta Moliterno herceget; a capuai hazafiak azonban kapcsolatban álltak a nápolyiakkal, másnap fellázították a népet Moliterno érdekében. Mack kénytelen volt Moliternót szabadon bocsátani, de Santa Mariába vitette.

Az összeesküvés kipattant, Mack életben maradt, kárba veszett fáradság lett volna Pignatellit láb alól eltenni.

Pignatelli, nyilván Mack révén, értesült az összeesküvésről, melynek kis híján mindketten áldozatul estek, s úgy megrémült, hogy nyomban menesztette Migliano és Geno hercegeket, fegyverszünetet kérni.

Íme, ezért nyíltak meg Championnet előtt Capua kapui akkor, mikor a legkevésbé várta, várhatta, ennek köszönhette a kormányzó két megbízottjának váratlan megjelenését.

S most engedtessék meg nekünk, hogy röviden megmagyarázzuk, miért húztuk alá az imént a krónikás néhány szavát, Mack és Pignatelli megöletése kapcsán.

Nagyot vétene a francia moralista, aki a dél-itáliai szokások hiányos ismeretében úgy ítélné meg a Nápolyban vagy provinciáiban megesett gyilkosságokat, mint mi, franciák, szoktuk. Nápolyban, sőt Észak-Itáliában is két külön szó van a gyilkosságra, aszerint, hogy az áldozat magánember-e vagy zsarnok.

Emberölés és zsarnokölés, mondják Itáliában.

Az emberölés az egyén által egyénen elkövetett gyilkosság. A zsarnokölés a honpolgár által a zsarnokon vagy a zsarnokság képviselőjén elkövetett gyilkosság.

Tapasztalhattuk egyébiránt, hogy az északi népek - hadd hivatkozzunk itt csak a németekre - osztoznak az olaszokkal e súlyos erkölcsi eltévelyedésben.

A németek kis híján oltárt emeltek Karl Sandnak, Kotzebue gyilkosának, és Stapsnak, Napóleon merénylőjének.

Rómában és Nápolyban nem gyilkosnak, hanem zsarnokölőnek tartják és tisztelik Rossi ismeretlen gyilkosát és Agesilas Milanót, aki egy katonai díszszemlén merényletet követett el II. Ferdinánd ellen: szuronnyal próbálta ledöfni.

---

[1] Nyugodtan kijelenthettük hát, hogy ez a jakobinus vezető nem lehetett sem Cirillo, sem Schipani, sem Manthonnet, sem Velasco, sem Ettore Carafa, minthogy 1803-ban, amikor Bartolomeo N*** könyvét megírta, az első négyet már felakasztották, Carafát pedig lefejezték. *(A szerző megjegyzése.)*

Ez a felfogás magyarázza, ha nem is menti, az itáliai merényleteket.

Itália sokféle zsarnokság igáját nyögte történelme során, ám az olaszok mindenkor klasszikus, tehát köztársasági hagyományokon nevelkedtek.

Nos, a klasszikus hagyományok értelmében a politikai gyilkosság dicső tett, jóllehet a mi törvényeink megbélyegzik, s a lelkiismeretünk elutasítja.

S ez annyira igaz, hogy Lajos Fülöp népszerűségét az ellene elkövetett merényletek nemcsak nem csorbították, hanem egyenesen növelték uralkodásának tizennyolc esztendeje alatt.

Mondasson valaki misét Fieschi, Alibaud, Lecomte lelki üdvéért: legfeljebb öreg édesanyjuk, ájtatos szívű húguk vagy az atyai bűntől mentes fiú mer rajta részt venni.

Agesilas Milano halála évfordulóján minden évben misét mondanak Nápolyban a lelke üdvéért, s akkora tömeg csődül össze, hogy be sem fér a templomba.

S lám: Itália legdicsőbb történelmi korszakainak nyitánya Mucius Scaevola merénylete az etruszk király ellen, záróakkordja pedig Caesar megöletése Brutus és Cassius által.

S mit tesz a szenátus, amikor Mucius Scaevola, aki az ő tudtával és beleegyezésével indult el Porsennát megölni, a királytól kegyelmet nyervén, elégett bal kezével visszatér Rómába?

A respublica nevében jutalmat szavaz meg a gyilkosnak, s a megmentett respublica nevében birtokot adományoz neki.

S mit tesz Cicero, akit a maga idején Rómában a becsület megtestesülésének tiszteltek, amikor Brutus és Cassius megöli Caesart?

Könyvéhez, a *De officiis*-hez hozzáír egy fejezetet, hogy bebizonyítsa: ha a társadalom egyik tagja káros a társadalomra, bármely polgárnak jogában áll a beteg tagot - politikai sebészként - lemetélni a társadalom testéről.

Az elmondottakból következik, hogy ha nagyralátóan olyan jelentőséget tulajdonítanánk könyvünknek, mellyel az korántsem bír, most felhívással kellene fordulnunk a bölcselőkhöz, sőt mi több, a bírákhoz: vegyék tekintetbe fejtegetéseinket, valahányszor egy Itáliából, s különösen valamely dél-itáliai tartományból származó ember kerül ítélőszékük elé politikai merénylet vádjával, annál is inkább, mivel sem a védőügyvédek, sem a vádlottak nem gondoltak eddigelé soha e mentő körülmény hangoztatására.

4
Melyben bekövetkezik az, aminek be kellett következnie

Mint mondottuk, december 10-én létrejött a fegyverszünet. A megállapodás értelmében 11-én francia kézre került Capua.

13-án Pignatelli herceg magához kérette a város képviselőit, hogy megtanácskozza velük, miképpen ossza föl a leggazdagabb nápolyi kereskedők és földbirtokosok között a két és fél milliós hadisarc két napon belül esedékes első részletét. S bár a küldötteket most fogadta először barátságosan a kormányzó, azok határozottan elutasították a részvételt e népszerűtlen feladat végrehajtásában; kijelentették, hogy semmi közük hozzá, törje a fejét az, aki a kötelezettséget vállalta.

14-én - most minden újabb nap súlyos fordulatokkal terhes, az események irama gyorsul, úgyhogy elég is a folyamatot 20-ig nyomon követnünk -, 14-én tehát befutott a nápolyi öbölbe Naselli tábornok hadteste, a Volturno torkolatánál behajózott, jól felszerelt, felfegyverzett nyolcezer ember.

Ha ők nyolcezren, harmincezer lazzaronétól támogatva, elállják a Capuából Nápolyba vezető utat, nincs hatalom, mely Nápolyon erőt vehet.

De Pignatelli herceg tudta, hogy a nép gyűlöli, s visszariadt a döntéstől, bár azt máris égetően szükségessé tette volna a fegyverszünet küszöbönálló megszegése. Azért mondjuk: küszöbönálló, mert a másnapra esedékes ötmillióból egy fillér nem sok, annyi sem folyt be, márpedig a jóvátétel elmaradását a franciák joggal tekinthetik a fegyverszünet megszegésének.

A hazafiaknak éppen ez volt a legfőbb óhajuk: felborítani a fegyverszünetet, mely megköti elvbarátaik, a franciák kezét, s megakadályozza őket Nápoly elfoglalásában.

Pignatelli herceg tehát nem adott ki semmiféle rendelkezést a nyolcezer ember megérkezését követően. Amikor a lazzaronék ezt látták, megrohanták a Maddalena hídjától a Mergellináig a part mentén horgonyzó bárkákat, kieveztek a vitorlásokhoz, s elvették a katonák ágyúit, puskáit, lőszerét. A katonák ellenállás nélkül tűrték, hogy a lazzaronék lefegyverezzék őket.

Mondanunk is felesleges, hogy e vállalkozás során élen jártak régi barátaink, Michele, Pagliuccella és fra Pacifico, s úgy ellátták csapatukat mindenféle fegyverrel, hogy több se kellett.

A nyolcezer állig felfegyverzett lazzarone égrengető kiáltozásba fogott: „Éljen a király! Éljen a hit! Halál a franciákra!”

A katonákat partra tették, menjenek isten hírével, amerre látnak.

Azok ehelyett csatlakoztak a lazzaronékhoz, s még náluk is hangosabban üvöltötték: „Éljen a király! Éljen a hit! Halál a franciákra!”

A Castelnuovo-erőd parancsnokát, Massát, a történtek híre s a nagy ordítozás rádöbbentette, hogy alighanem rövidesen megrohanják az erődöt. A kormányzóhoz menesztette hát egyik tisztjét, Simonei kapitányt, utasításokért támadás esetére.

- Az erődöt védjék meg - felelte a kormányzó -, de a népnek haja szála sem görbülhet.

Simonei jelentette parancsnokának a kormányzó utasítását; hogy ez az utasítás enyhén szólva homályos, abban mindketten egyetértettek.

Mert nyilvánvalóan több mint nehéz feladat egy erődöt úgy megvédeni, hogy az ostromlóknak a hajuk szála se görbüljön.

A parancsnok visszaküldte Simoneit a kormányzóhoz, határozottabb választ kérve.

- Lőjenek vaktöltéssel - hangzott a válasz -, a tömeg arra is szétszalad.

Simonei vállat vont és távozott; a palota udvarán utolérte őt Geno hercege, ugyanaz, aki a sparanisi fegyverszünet tárgyalásait vezette, s Pignatelli herceg nevében megtiltotta, hogy egyáltalán lőjenek.

Alig érkezett vissza a Castelnuovo-erődbe Simonei, alig kezdte meg beszámolóját a kormányzó két újabb utasításáról, amikor hatalmas tömeg rohanta meg az erődöt. A külső kaput betörték, a hidat elfoglalták, „A királyi lobogót! A királyi lobogót!" csatakiáltással.

A király távozása óta csakugyan eltűnt az erődről a királyi lobogó, ahogy a Tuilériák ormáról is bevonják a zászlót az államfő távolléte alatt.

A nép kívánsága nyomban teljesült: kitűzték a királyi lobogót.

A tömeg ekkor fegyvert és lőszert követelt, a leghangosabban az imént lefegyverzett katonák.

A parancsnok azt felelte rá, hogy a kormányzó engedélye nélkül egyetlen puskát, egyetlen töltényt ki nem adhat, minthogy ő felel a rá bízott hadianyagért.

De hozzanak parancsot a kormányzótól, s készséggel átad bármit, akár magát az erődöt is.

Mialatt Manichino hadtápfelügyelő a tömeggel tárgyalt, a kapuőrség - egy szamnit ezred - megnyitotta a kapukat.

A tömeg betódult az erődbe, és elkergette a parancsnokot meg a tiszteket.

Ugyanaznap, ugyanazon órában, mintegy jeladásra - s tán csakugyan arra - a lazzaronék elfoglaltak két másik erődöt is: a Castel del Carminét és a Tojáserődöt.

Ösztönös népmozgalom volt? Vagy a kormányzó műve, aki a népi diktatúrában alkalmas eszközt vélt látni egyfelől a hazafiak terveinek meghiúsítására, másfelől a királyné népirtó parancsának végrehajtására?

Ez máig is titok. De ha az okok ismeretlenek is, a tények ismertek.

Másnap, január 15-én délután két órakor öt nyitott hintó hajtott be a Capuai kapun Nápolyba. Utasai - francia tisztek, köztük Archambal főbiztos, a sparanisi szerződés aláírója - az *Albergo realé*-ban szálltak meg.

Azért jöttek, hogy Championnet megbízásából átvegyék az ötmilliót, a jóvátétel esedékes részletét, s mert a franciák sohasem tagadják meg francia mivoltukat, egyben azért is, hogy megnézzenek egy előadást a San Carlo színházban.

Egyszeriben elterjedt egész Nápolyban a hír, hogy a franciák megszállóként jöttek, hogy árulás történt, s azt meg kell torolni a király nevében.

Kinek állt vajon érdekében a hírverés? Nyilván annak, aki szavát adta, hogy kifizeti a hadisarcot, de nem lévén együtt az ötmillió, nem bírt fizetni, s saját becsületét mentendő, nem átallotta a vereség - a súlyos és gyalázatos vereség - rémét felidézni.

Este hét óra tájban tizenöt-húszezer felfegyverzett lazzarone és katona csődült az *Albergo reale* elé, eszeveszett „Éljen a király! Éljen a hit! Halál a franciákra!" kiáltozással.

Élükön ugyanazok az emberek álltak, akikkel már volt alkalmunk találkozni, amikor a felzendült csőcselék a Torre fivéreket halálra kínozta, vagy a szerencsétlen Ferrarit ízekre szaggatta, vagyis a Pasqualék, Rinaldók, Beccaiók. Hogy Michele merre járt, azt később mondjuk el.

Archambal szerencsére éppen a palotában tartózkodott, Pignatelli hercegnél, aki a pénz helyett szép szavakkal igyekezett őt kifizetni.

A többi francia tiszt a színházban volt.

A felizgatott tömeg megrohanta a San Carlo színházat. A kapuőrség ellenszegült; felkoncolták őket. S a termet egyszeriben üvöltöző, fenyegetően handabandázó lazzaronék hada árasztotta el.

Az utca, a folyosók, a terem visszhangzott a „Halál a franciákra!" kiáltástól.

Mit tehetett volna tizenkét-tizenöt, pusztán karddal felfegyverzett tiszt ezer meg ezer gyilkos ellenében?

A hazafiak körülfogták a tiszteket, saját testükkel fedezték, s gyorsan kituszkolták őket a királynak fenntartott titkos folyosóra, melyről a nép nem tudott, s mely a színháztermet a palotával kötötte össze. A palotában fellelték Archambalt Pignatelli hercegnél, s egy erős lovaskülönítmény oltalma alatt visszatértek Capuába. Az ötmillióból egy fillért nem láttak, ellenben kis híján az életükkel fizettek e kiruccanásért.

A színészek sietve leengedték a függönyt a betóduló csőcselék láttán; az előadás félbeszakadt.

A nézőknek kisebb gondjuk is nagyobb volt, mint a franciákkal törődni, a saját bőrüket mentették, ahogy tudták.

Aki tapasztalta valaha, milyen fürge kezűek a nápolyiak, az képzelheti, micsoda fosztogatással-rablással járt együtt ez a roham. A kijáratnál akkora tolongás támadt, hogy többen megfulladtak, másokat a lépcsőházban tapostak halálra.

Javában folyt a fosztogatás az utcán is. Csak nem maradhattak ki a mulatságból azok, akik nem fértek be a színházba!

Minden hintót átkutattak és kiraboltak, azzal az ürüggyel, hogy bizonyára franciákat rejtegetnek.

A városi tanács tagjai, a hazafiak, Nápoly legelőkelőbb férfiai kétségbeesetten próbálták helyreállítani a rendet, de hiába: az utcákon fel-alá hullámzó sokaság rabolt, gyilkolt, fosztogatott. Ezt látva, Capece Zurlo őeminenciájához, Nápoly köztiszteletben álló hercegérsekéhez siettek, s könyörögve kérték a szerfelett nyájas szívű és makulátlanul tiszta erkölcsű főpapot, térítse észre - ha kell, akár a vallás hatalmának latba vetésével - a gyalázatos söpredéket, mely alaktalanul, pusztítón hömpölygött fel s alá Nápoly utcáin, mint a lávafolyam.

A hercegérsek nyitott hintóba szállt, fáklyát nyomott cselédei kezébe, s keresztül-kasul hajtatott a tömegen, úgyszólván felszántotta, de egy szavát nem lehetett érteni, mivel a hangja minduntalan beleveszett a tömeg bömbölésébe: „Éljen a király! Éljen a hit! Éljen Szent Januárius! Halál a jakobinusokra!"

A három erőd elfoglalásával a nép vált a város tényleges urává: hatalomra lépését azzal ünnepelte meg, hogy tulajdon hercegérseke szeme láttára gyilkolt, fosztogatott. Nápoly város címerállata, a kanca, Masaniello óta, tehát már százötvenkét esztendeje leste hiába a pillanatot, amikor zablát, nyerget levetve kedvére tombolhat. Most aztán élt az alkalommal, kárpótolta magát az elmúlt évekért. E pillanatig a gyilkosság, hogy úgy mondjuk, szórványos jelenség volt, ettől fogva rendszeres.

Minden jól öltözött, rövid hajú férfira rámondták: jakobinus, s ez fölért a halálos ítélettel. Forradalmi időkben az asszonyok rendesen túltesznek kegyetlenség dolgában a férfiakon is; a lazzarone-feleségek ollókkal, késekkel, borotvákkal felfegyverkezve jártak a férfiak nyomában, s a sokaság hahotája, gúnykacaja közepette a legszörnyűbb s legszemérmetlenebb csonkításoknak vetették alá a szerencsétleneket, akiket férjeik halálra ítéltek. E válságos pillanatban, amikor a tisztességes emberek élete Nápolyban egyetlen hajszálon függött, egyetlen szón, egy szeszélyen múlt, néhány hazafinak eszébe jutottak a Vicaria- és a Carmine-erőd zárkáiban sínylődő barátaik, akiket Vanni ott felejtett. E hazafiak lazzaronénak öltöztek, s azt kiáltozták széltében-hosszában, hogy ki kell szabadítani a foglyokat, hadd növeljék a bátrak seregét. A javaslat nagy tetszésre talált. Mind futottak a börtönökhöz, s kiszabadították a foglyokat, de nemcsak őket, hanem rajtuk kívül még vagy öt-hatezer fegyencet, a gyilkosság, rablás hétpróbás szakértőit. A fegyencek elárasztották a várost, tovább növelve a zűrzavart, a tumultust.

Figyelemre méltó jelenség a fegyencek szerepe Nápolyban és a déli tartományokban forradalmak idején. Minthogy Dél-Itália a spanyol alkirályok idejétől, azaz 1503-tól fogva egészen 1860-ig, II. Ferenc bukásáig, zsarnoki uralom alatt élt, s az egymást váltó önkényuralmak alapelve mindig is a nép erkölcsi érzékének megrontása volt, a fegyenc ott korántsem kelt olyan irtózatot, mint nálunk. Ahelyett, hogy fegyenctelepeken, gályapadhoz láncolva élnének, kívül rekedve a társadalmon, mely őket eltaszítja, elvegyülnek a nép közé; ők ettől nem válnak jobbá, a népet ellenben igenis megrontják. Számuk igen nagy, majd a duplája a francia fegyencekének: ha a király nem veti meg segítségüket, alkalomadtán hatalmas és félelmetes szövetségeseivé válnak Nápolyban - s ha Nápolyt mondunk, a tartományokat is értjük. Nápolyban nincs életfogytiglani gályarabság. Egyszerű számítással arra az eredményre jutottunk, hogy az életfogytiglani gályarabok átlagban kilenc évet töltenek gályán. 1799 óta, azaz nem egészen hatvanöt esztendő alatt, hat ízben került sor az összes gályarabok szabadon bocsátására, mindig a királyság jóvoltából, amely 1799-ben, 1806-ban, 1809-ben, 1821-ben, 1848-ban és 1860-ban egyaránt a gályákról toborozta a trón hű bajnokait. Ruffo kardinálisnak is meggyűlt a baja e különös szövetségesekkel, mint majd láthatjuk: nem győzte őket a tűzbe küldeni, hogy valahogy megszabaduljon tőlük.

Két és fél évet töltöttem Nápolyban, vagy száz fegyenc közvetlen szomszédságában, mivel a fegyintézet egyik albörtöne ugyanabban az utcában állt, ahol a palota, amelyben laktam. A fegyencek nem dolgoztak, napjaik a legteljesebb semmittevésben teltek. A nap hűvösebb szakát - reggel hat órától tízig, valamint délután négytől hatig - a börtön falánál töltötték, felültek rá lovagló ülésben, vagy rákönyököltek, s a csodálatos kilátást bámulták, a szicíliai tenger végtelenjét, melyen sötéten rajzolódik ki Capri sziluettje.

- Kik ezek az emberek? - kérdeztem egyszer a hatóság képviselőjétől.

- *Gentiluomini* (úriemberek) - felelte az.

- Mi a bűnük?

- *Nulla! Hanno amazzato.* (Ó, semmi! Csak megöltek valakit.)

Nápolyban a gyilkosság valóban nem több, mint egy kézmozdulat, s a tudatlan lazzarone, aki soha nem fürkészte élet és halál titkait, úgy oltja ki embertársa életét, úgy osztja a halált, hogy sem filozófiai, sem erkölcsi tekintetben nem is gyanítja, mit tett, mit jelent élet és halál.

Képzelhetjük, milyen vadállati módon viselkednek aztán az efféle emberek a fentebb vázolthoz hasonló zavaros pillanatokban, hiszen Mammone fajából valók ők, aki foglyai vérét itta, s La Galáéból, aki megsütötte és fölfalta őket.

5
Moliterno hercege

A lehető leggyorsabban orvosolni kellett a bajt, máskülönben vége Nápolynak, s a királyné parancsa betű szerint teljesül; azaz a polgárság és a nemesség megsemmisül az általános vérengzésben, s a porondon nem marad más, mint a nép, jobban mondva a csőcselék.

A város képviselői ekkor összeültek San Lorenzo ódon bazilikájában, ahol oly sokszor folyt már disputa a nép s a királyi hatalom jogairól.

A republikánus párt Moliterno herceget javasolta fővezérnek, az 1796-os hadjárat alatt tanúsított bátorságára s Capua védelme körül szerzett, friss keletű érdemeire hivatkozva. Mint láttuk, a párt nemrég érintkezésbe lépett a herceggel, s úgy hitte, számíthat rá.

A lazzaronék tudták, milyen bátran harcolt a herceg a franciák ellen, úgyhogy nem sejtettek semmi rosszat; a Moliterno nevet viharos éljenzés fogadta.

A herceg a lehető leghatásosabban lépett színre, a lelkesedést a rajongásig fokozva. Abban a pillanatban jelent meg lóháton, állig fegyverben, amikor a tömeg a leghangosabban kiáltozta: „Igen, igen! Éljen Moliterno! Halál a franciákra! Halál a jakobinusokra!”

A nápolyi nép lélekben gyermek, látványos fogásoknak könnyen felül. Hogy a herceg így és ekkor toppant be, éppen a nevét éltető, kinevezésén ujjongó sokaság közé, azt a Gondviselés ujjmutatásának vélte. Láttára megkettőződött az éljenzés. Körülvették a lovát, mint előző este s aznap reggel a hercegérsek hintaját, s torkuk szakadtából üvöltötték, ahogy csak a nápolyiak tudnak üvölteni:

- Éljen Moliterno! Éljen a mi védelmezőnk! Éljen a nép atyja!

Moliterno leugrott a nyeregből, s lovát a lazzaronék gondjaira hagyva, belépett a templomba. A nép már döntött a maga részéről; a városi tanács sietett diktátornak kikiáltani Moliternót. Teljhatalommal ruházták fel, s szabad kezet kapott alvezére kiválasztására.

Ott helyben - mielőtt még Moliterno elhagyta volna a templomot - kijelöltek egy újabb küldöttséget, hogy megizenjék a kormányzónak: a város s a nép nem hajlandó más vezért eltűrni többé, mint akit maga választott, választott vezére pedig San Girolamo uraság, Moliterno hercege.

A deputáció szólítsa fel a kormányzót az új főhatalom elismerésére, tekintve, hogy e főhatalmat a municípium hívta létre, s a nép elfogadta, sőt magáénak vallja.

Manthonnet, Cirillo, Schipani, Velasco és Pagano önként ajánlkozott a feladatra; nyomban be is választották őket a küldöttségbe.

Az öttagú deputáció megjelent a palotában.

A forradalom hétmérföldes léptekkel haladt előre két nap óta. Pillanatnyilag a rosszul tájékozott nép támogatását is bírta még. A küldöttség ezúttal nem kérni jött, hanem követelni.

Olvasóink lépésről lépésre nyomon követték az események menetét: nyilván nem találnak semmi meglepőt az újabb fordulatban.

A szószóló tiszte Cirillóra hárult.

Röviden beszélt, nem titulálta a kormányzót sem *hercegnek*, sem *excellenciás úrnak.*

- Uram - mondta Cirillo -, a város nevében felszólítjuk: mondjon le a hatalomról, melyet a király önre ruházott, adja át nekünk, helyesebben a városi tanácsnak, az állam pénzét, s bocsásson ki egy rendeletet - az utolsót -, melyben mindenkit feltétlen engedelmességre kötelez a városi tanács és Moliterno hercege, a nép választotta fővezér iránt.

A kormányzó nem adott határozott választ. Huszonnégy óra gondolkodási időt kért, mondván, hogy „aludjunk rá egyet".

Az éjszakai gondolkodás eredményeként kora hajnalban felkerekedett, magához vette a királyi kincstár maradékát, hajóra szállt, és elvitorlázott Szicíliába.

De térjünk vissza Moliterno herceghez.

Legsürgősebb teendője az volt, hogy a vérontást megszüntetendő, a népet lefegyverezze.

Az újdonsült diktátor szavát adta a hazafiaknak, hogy mindenben velük egyetértően jár el, meg is esküdött rá, majd távozott a templomból. Kint ismét lóra szállt, a tömeg „Éljen Moliterno!" kiáltását „Éljen a nép!" kiáltással viszonozta, kivonta kardját, s ünnepélyesen kinevezte alvezérnek don Lucio Caracciolót, Rocca Romana hercegét, aki caiazzói fegyverténye óta csaknem olyan népszerű volt, mint maga Moliterno. E jóképű uracs háromszor fordított köpönyeget tizenöt esztendő alatt, s hamarosan újabb árulással tetézi majd az előzőeket, hogy urai bocsánatát kiérdemelje. Nevét most eget verő éljenzés köszöntötte.

Moliterno hercege hosszú szónoklatot vágott ki. Felszólította a lazzaronékat, hogy fegyvereiket helyezzék letétbe a főhadiszállásul szolgáló szomszédos kolostorban, s halálbüntetés terhe alatt ki-ki vesse magát alá a rendszabályoknak, melyeket ő a közcsend helyreállítása érdekében jónak lát kibocsátani. Szavai nyomatékául akasztófákat állíttatott fel utcákon és tereken, s a legvitézebb és legbecsületesebb polgárokból őrjáratokat szervezett. Utasításuk volt a tetten ért tolvajokat, gyilkosokat letartóztatni, s minden teketória nélkül a helyszínen felkötni.

A fehér - azaz a királyi - lobogót megállapodás szerint a *nép lobogója*, azaz a háromszínű lobogó váltotta fel. A nápolyi nép színei: a kék, sárga, vörös.

Akik e változást ellenezték, vagy magyarázatot követeltek, azokat Moliterno azzal torkolta le, hogy kijelentette: a nápolyi zászlót meg kellett változtatni, mert ő nem hajlandó olyan lobogó alatt harcolni, amelyet a franciák egyszer már futni láttak. A nép könnyen ráállt a cserére: fölöttébb hízelgett hiúságának a tudat, hogy saját zászlója van.

Január 17-én reggel kitudódott a kormányzó szökése. A nép nyomban megértette, micsoda veszélyeket zúdít Pignatelli szökése Nápolyra, s mert a kormányzó olyan messze járt már, hogy üldözésére nem is gondolhattak, a tömeg dühe Mack ellen fordult.

Nagy csapat lazzarone indult Mack keresésére azzal a felkiáltással, hogy Mack aljas áruló, lepaktált a jakobinusokkal és a franciákkal, kötelet érdemel. A csapat útnak eredt Caserta felé, Mackot előkeríteni.

Mack csakugyan Casertában tartózkodott, Rieschach őrnagy társaságában. Ez az egy tiszt maradt hű hozzá a nagy katasztrófa után. Veszély fenyegeti - jelentették a tábornoknak. Nem is kis veszedelem. Salandra hercegének kis híján az életébe került, hogy a Casertába vezető úton a lazzaronék útjába akadt, s azok Macknak vélték. A szerencsétlen tábornoknak nem maradt más választása, mint Championnet sátra alatt keresni menedéket. De mint tudjuk, olyan sértő hangú volt a levél, amelyben annak idején hadat izent, s amelyet Rieschach őrnaggyal küldött el Championnet tábornoknak, és olyan kegyetlen a napiparancs, melyet Rómából távoztában a franciák ellen kibocsátott, hogy nem sok oka lehetett a francia tábornok

nagylelkűségében reménykedni. Rieschach őrnagy azonban megnyugtatta: felajánlotta, hogy előrelovagol, és előkészíti a fogadtatást. Mack kapva kapott az ajánlaton. Mialatt az őrnagy odajárt megbízását teljesíteni, ő egy kis házban húzta meg magát Cirnaóban; a félreeső házacska biztos búvóhelynek látszott.

Championnet Aversa előtt táborozott. Mint szenvedélyes műemlékkutató, a városka egyik elhagyott kolostorában felfedezte s hűséges Thiébault-ja társaságában átkutatta a palota romjait, melyben Johanna királynő egykor meggyilkolta férjét. Megtalálták a félig romba dőlt erkélyt is, melyen a királynő Endrét megfojtotta egy csinos, arany- és selyemszálakból saját kezűleg font zsinórral. Championnet éppen azt magyarázta Thiébault-nak, aki korántsem volt olyan tudós régész, mint tábornoka, hogyan nyert feloldozást Johanna e bűn alól, amiért VI. Kelemen pápának hatvanezer aranyon eladta Avignont, amikor egy lovas ugratott a sátor bejárata elé. Thiébault nagyot kiáltott örömteli meglepetésében: a lovasban volt kollégájára, Rieschach őrnagyra ismert.

Championnet ugyanolyan szívélyesen fogadta a fiatal tisztet, mint néhány héttel előbb Rómában. Szívből sajnálja - mondta -, hogy nem egy órával korábban érkezett, így bizony elszalasztotta régészeti kiruccanásukat, melyről csak az imént tértek vissza. Nem firtatta egy szóval sem, mi járatban van az őrnagy, látatlanban felajánlotta baráti szolgálatait, mintha nem is egy ellenséges nápolyi egyenruhába öltözött tiszttel állna szemben.

- Mindenekelőtt hadd köszönjem meg, kedves őrnagyom, amit értem tett - mondta. - A gondjaira bízott Corsini-palotát kifogástalan állapotban találtam, Rómába visszatérve. Minden a helyén volt: a könyvek, a térképek, a pennák. Úgy hiszem, a két hét alatt, míg önök a Corsini-palotában laktak, senki egy ujjal hozzá sem ért állandó munkaeszközeimhez.

- Nos, tábornok úr, ha csakugyan olyan hálás e jelentéktelen szívességért, mint mondja, hadd kérek cserébe egy nagy szívességet.

- Mit parancsol? - kérdezte Championnet.

- Hogy felejtsen el két dolgot.

- Lassan a testtel! Felejteni nehezebb, mint emlékezni. Mi az a két dolog? Halljam!

- Mindenekelőtt: a levél, melyet Mack tábornok küldött velem Rómába.

- Láthatta: elfelejtettem, mihelyt elolvastam. Hát a másik dolog?

- A kórházakról szóló kiáltvány.

- Azt nem felejtem el, uram - felelte Championnet -, de megbocsátom.

Rieschach meghajolt.

- Tábornok úr nagylelkűsége felülmúlja reményeimet - mondta. - Nos, a szerencsétlen Mack tábornok...

- Tudom, üldözik, hajtóvadászatot indítottak ellene, meg akarják ölni; kénytelen minden éjjel másutt hálni, mint egykor Tiberius császár. Miért nem jött egyenesen ide? Nem adományozhatok neki öt várost megélhetésül, mint a perzsa király Themisztoklésznek, de sátram alatt megférünk ketten, s bajtársi vendégszeretettel fogadom majd.

Alig hangzottak el e szavak, amikor porlepett lovas vágtatott be tajtékos paripán. Leugrott a nyeregből, s félszegen megállt a sátor küszöbén, melyet Championnet abban a pillanatban ajánlott fel neki.

Mert e lovas nem volt más, mint Mack tábornok. Hallván, hogy üldözői Carnavának vették útjukat, arra a belátásra jutott, hogy nem várhatja be küldönce visszatérését és Championnet válaszát.

- Jöjjön, jöjjön, tábornok úr! - kiáltotta Rieschach. - Mint mondottam, a világ legnagylelkűbb ellenfelével van dolgunk.

Championnet felállt, Mack elé sietett, s kezet nyújtott neki.

Mack azt hitte, hogy a kardját kéri.

Lehajtott fejjel, pirulva, némán kihúzta hüvelyéből, s pengéjénél fogva odakínálta markolatát a francia tábornoknak.

- Tábornok - mondta -, foglya vagyok, íme, a kardom.

- Tartsa meg, uram - felelte Championnet jellegzetes, finom mosolyával -, kormányom határozata értelmében tilos angol gyártmányú ajándékokat elfogadnom.

Végezzünk Mack tábornokkal. Többé nem találkozunk vele e regény lapjain, s megvalljuk, könnyű szívvel búcsúzunk tőle.

A francia tábornok úgy fogadta Mackot, mintha nem is a foglya lenne, hanem a vendége. Oda-érkezése másnapján útlevelet adott neki Milánóba, s a Direktórium rendelkezésére bocsátotta.

A Direktórium nem bánt olyan udvariasan Mackkal, mint Championnet. Letartóztatásba helyezte, egy francia kisváros börtönében őriztette, és Marengo után kicserélte e sorok írójának édesapja ellenében, akit egy váratlan támadás során Ferdinánd király csapatai foglyul ejtettek.

Mack tábornokot, belgiumi balsikerei s a római hadjárat teljes kudarca ellenére, 1804-ben kinevezték a bajor hadsereg főparancsnokának.

1805-ben Napóleon közeledtének hírére bezárkózott Ulmba; kéthónapi ostrom után kapitulált, olyan szégyenteljes feltételekkel, hogy az szinte páratlan a hadtörténetben.

Harmincötezer ember élén tette le a fegyvert.

Ez alkalommal perbe fogták, s a haditörvényszék halálra ítélte. A halálos ítéletet utóbb élet-fogytiglani várfogságra változtatták.

Két év múltán kegyelmet kapott, s kiszabadult.

1808-cal végleg letűnik Mack tábornok a világ színpadáról, többé nem hallat magáról.

Fején találta a szöget, aki azt mondta róla, hogy csak azért nem vívta ki a kor legjobb had-vezére címet, mert olykor-olykor mégis megesett, hogy rábízták egy hadsereg vezényletét.

E kitérő után folytassuk az események egymásutánjának hű elbeszélését a franciák nápolyi bevonulásáig; a tárgy oly erkölcsrajzzal szolgál, mely éppen nincs híján sem színnek, sem érdeknek.

6
A fegyverszünet megszegése

A lazzaronékat feldühítette, hogy a hosszú utat hiába tették meg: Mack tábornok kicsúszott a kezük közül.

Következésképp megrohanták és megfutamították a francia előőrsöket, s a főőrséget is hátranyomták. Championnet tábornok az első puskalövés eldördülése után nyomban odaszólt Thiébault-nak, nézze meg, mi történik; Thiébault egykettőre összeszedte a váratlan rajtaütéstől megzavarodott katonákat, s rohamra vitte a lazzaronék ellen abban a pillanatban, amikor éppen átlépték a demarkációs vonalat. Sokan elestek, a többiek megfutottak. Thiébault őrizkedett attól, hogy üldözésükre keljen, ott állt meg, ahol a szerződés a franciák vonalát kijelölte.

A fegyverszünetet immár kétszeresen is megszegték nápolyi részről: először azáltal, hogy nem fizették meg a szerződésben kikötött ötmilliót, másodszor a lazzaronék támadásával.

Január tizenkilencedikén a város huszonnégy képviselője ráébredt, micsoda veszélybe sodorta Nápolyt a győztes ellenfél kétszeri arculcsapása: több, mint valószínű, hogy támadásra ösztökéli.

Sietve elindultak hát Casertába, Championnet főhadiszállására, de odáig sem kellett fáradniok, a tábornok Maddalonéig nyomult előre.

Moliterno herceg vezette a képviselők küldöttségét.

Amikor a deputáció a tábornok elé jutott, mind egyszerre kezdtek beszélni, összevissza, mint ez ilyen helyzetben gyakran megesik, az egyik könyörgött, a másik fenyegetőzött, a harmadik alázatosan békéért esdekelt, a negyedik egyenesen hadüzeneteket vagdosott a franciák arcába.

Championnet tíz percig hallgatta őket, szokott udvariasságával és türelmével, majd tapasztalván, hogy egy árva szó nem sok, annyit sem ért a hangzavarból, kitűnő olaszsággal megszólalt:

- Uraim, ha egyvalaki szíveskednék mindnyájuk nevében beszélni, bizonyára gyorsabban egyetértésre jutnánk, vagy legalább megértenők egymást.

S mivel felismerte Moliternót a homlokán s arcán végighúzódó kardvágásról, hozzáfordult:

- Herceg - mondta -, aki úgy harcol, mint ön, az bizonyára a szót is vitézül forgatja hazája védelmében, nemcsak a kardot. Szíveskedjék közölni, milyen szándék hozta ide. Biztosíthatom: egész figyelmem az öné.

Championnet olyan hibátlan ékesszólással s annyi kellemmel adta elő e néhány mondatot, hogy a képviselők meglepetten elnémultak, hátrább vonultak, s Nápoly érdekeinek védelmét átengedték Moliterno hercegnek.

Titus Liviusszal ellentétben nem célunk ékes tirádákat adni a színre léptetett szónokok szájába, éppen ezért sietünk kijelenteni, hogy Moliterno herceg beszédét egyetlen szó változtatás nélkül jegyezzük ide.

- Tábornok - kezdte a herceg, Championnet felé fordulva -, a király és a kormányzó elmenekült, az országot jelenleg a város szenátusa kormányozza. Jogosultak vagyunk tehát *excellenciáddal* tartós és törvényes béke kötéséről tárgyalni.

Championnet elmosolyodott, s könnyedén biccentett, amikor a herceg *excellenciádnak* titulálta őt, a republikánus tábornokot.

A herceg előhúzott egy papirosköteget, és átnyújtotta a tábornoknak.

- Íme, a jelenlevő képviselők meghatalmazása. Ön, aki egy diadalmas hadsereg élén győztesként s mondhatni, rohamlépésben tette meg az utat Civita Castellanától Maddalonéig, meglehet, lekicsinyli a tíz mérföldnyi távolságot, mely jelenleg Nápolytól elválasztja, de ha meggondolja, hogy seregét minden irányból országunk harcra kész, fegyverforgató népe veszi körül, ha meggondolja, hogy e félmilliós város lakosait a hit fűti, s a függetlenség vágya lelkesíti, ha meggondolja, hogy több csatahajó, négy erőd és hatvanezer fegyveres védi, a rövid távolság egyszeriben megnő, mérhetetlennek és áthatolhatatlannak tűnik. S feltéve, hogy a győzelem hű marad önhöz, hogy maholnap sikerül bevonulnia - hódítóként - Nápolyba, ott megmaradnia akkor is lehetetlen lesz! Minden körülmény amellett szól hát, hogy békét kössünk. Mi nem csupán a sparanisi szerződés által ránk rótt két és fél millió dukát megfizetését vállaljuk, de ezenkívül bármely összeget, feltéve, hogy a követelés nem lépi túl a józan mérséklet határait. Ezenkívül a rendelkezésére bocsátunk mindent, ami csak a visszavonuláshoz szükséges: élelmet, szekereket, lovakat, s utainkat, melyek biztonságáért kezeskedünk... Tábornok úr, ön nagy diadalt aratott, temérdek foglyot ejtett, négy erődöt hódoltatott meg: mi békét kérünk öntől, sarcot kínálunk önnek, mint győzőnek szokás. Dicsőség, pénz jóformán magától hull az ölébe. S vegye tekintetbe azt is, hogy mi nem vagyunk hadseregéhez méltó ellenfél. Ha békét köt velünk, ha elvonul Nápoly alól, az egész világ csodálattal adózik majd nagylelkűségének. Ha ellenben meghátrálásra késztetné a lakosság ellenállása - márpedig bizton számíthatunk a nápolyiak elkeseredett ellenállására -, a gyalázat lesz e kudarcba fúlt hadjárat egyedüli bére.

Championnet megrökönyödve hallgatta végig a hosszúra nyúlt szónoklatot, amely inkább felolvasásnak, semmint rögtönzésnek hatott.

- Herceg - felelte végül udvariasan, de hidegen -, úgy hiszem, súlyos hibát követett el: úgy beszélt a győztessel, mintha a legyőzöttthöz szólna. A fegyverszünet két okból borult fel: először, mert önök nem fizették meg e hó 15-én a szerződésben kikötött összeget, másodszor, mert a lazzaronék ránk támadtak. Holnap megindulunk Nápoly ellen. Készüljenek fel jól a fogadtatásunkra, mert én a magam részéről felkészültem a bevonulásra.

A tábornok hűvösen elköszönt a képviselőktől, azok tőle; ő a sátrába tért, a küldöttség pedig megindult vissza, Nápolyba.

De forradalmi napokban fölöttébb változékony az időjárás, akárcsak a nyári viharok idején: hajnali derűre gyakran következik déli ború.

A lazzaronék árulást gyanítottak, mihelyt észrevették, hogy Moliterno herceg a város képviselőivel elindul a franciák táborába, s a lázító beszédeken felingerülve, miket a papok a templomokban, a barátok az utcákon tartottak, megrohanták a kolostort, ahol a fegyvereket őrizték, újra felfegyverkeztek. Elözönlötték az utcákat, megvonták Moliternótól a tegnap ráruházott diktátori hatalmat, s új parancsnokokat választottak, helyesebben visszahozták a régieket.

A királyi lobogókat már bevonták, de még nem tűzték volt ki helyükbe a nép zászlaját.

Most mindenhová visszakerült a királyi lobogó.

A csőcselék megkaparintott néhány ágyút - hetet vagy nyolcat -, ezeket végighurcolták a városon, és felállították a largo delle Pigne, valamint a Toledo és a Chiaia utcák mentén.

Kezdődött elölről a dúlás, öldöklés. A bitókra, melyeket Moliterno herceg tolvajoknak és gyilkosoknak szánt, jakobinusokat akasztottak.

Egy Bourbon-párti fogdmeg beárulta Fasuolo ügyvédet. A lazzaronék megrohanták az ügyvéd házát, az utolsó pillanatban sikerült egérutat nyernie, fivérével egyetemben, a kerteken át. A támadók egy francia kokárdákkal teli ládikára bukkantak a házban, s meg akarták gyilkolni Fasuolo húgát, de a leány felkapott egy hatalmas feszületet, s pajzsként maga elé emelte. A gyilkosok kezét babonás rettegés bénította meg, úgyhogy végül beérték a ház kifosztásával és felgyújtásával.

Moliterno akkor tért vissza Maddalonéból. Szerencséjére menekülőkkel találkozott össze a város határában, s tőlük értesült a történtekről.

Ekkor két küldöncöt menesztett a városba: mind a kettő ismerte a rábízott levél tartalmát, s azt az utasítást kapta, hogy ha letartóztatnák, tépje össze vagy nyelje le a levelet, de levél híján is teljesítse megbízatását, ha sikerül a lazzaronék keze közül kiszabadulnia.

Az egyik levél Rocca Romana hercegnek szólt. Moliterno közölte vele rejtekhelyét, s megkérte, hogy az éj beálltával keresse fel, húsz barátjukkal együtt.

A másik levelet a hercegérseknek küldte Moliterno: halálbüntetés terhe mellett ráparancsolt, hogy este tíz órakor veresse félre a harangokat, gyülekeztesse a székesegyházban az egész káptalant, valamint a templom összes papjait, s állítsa ki Szent Januárius vérét, fejét.

A többit, írta Moliterno, bízza rá.

A két küldönc baj nélkül célhoz ért két óra alatt.

Rocca Romana herceg egyedül jelentkezett este hét óra tájban, de azzal a hírrel, hogy húsz barátjuk kész velük megadott helyen találkozni.

Moliterno nyomban visszaküldte őt Nápolyba; megbeszélték, hogy a barátok pontban éjfélkor a Szentháromság-kolostor előtti téren várják be Moliternót, aki majd csatlakozik hozzájuk. Ki-ki hozzon magával annyi felfegyverzett embert háza népéből, amennyit csak bír, s fegyverkezzék maga is jól föl.

A jelszó: *Haza és szabadság.* A többivel ne törődjenek, az már Moliterno dolga.

Rocca Romana maga térjen rögtön vissza, mihelyt rendelkezéseit kiadta. Közbejött akadály esetén az ügybe beavatott Manthonnet-t fogják levél útján értesíteni.

Este tíz órakor megkondultak a harangok: a hercegérsek végrehajtotta Moliterno parancsát.

A lazzaronékat váratlanul érte a lárma; fülsiketítő zúgás-kongás támadt, mintha bronzszárnyú madárraj húzna el a város fölött. Abbamaradt a rombolás. Egyesek úgy gondolták, örömhírt jelez a harangszó, a franciák megfutamodását, mások, ellenkezőleg, úgy vélték, fegyverbe szólít, mivel a franciák megtámadták Nápolyt.

De akár ezt hitték, akár azt, mind a székesegyházba futottak.

S ott találták az érseket, ünnepi ornátusban, papjaitól körülvéve, az ezer meg ezer gyertya fényében úszó templom közepén. Az oltáron Szent Januárius feje és vére.

Tudjuk, milyen nagy becsben tartják a nápolyiak városuk szent patrónusának relikviáit. A legszilajabbak, legelvetemültebbek is magukba szálltak a szent vére és feje láttán, mely relikviák a politikában tán még nagyobb szerepet játszottak, mint a vallási életben; s egy emberként hullottak mind térdre, azok, akik bejutottak, odabent a templomban, azok pedig, akik kiszo-

rultak a zsúfolásig telt székesegyházból, odakint az utcán. De kint vagy bent: mind egyaránt buzgó imába merültek.

Éppen indulni készült a processzió, ki a templomból, hogy - élén a hercegérsekkel - körbevonuljon a városon, amikor hirtelen ott termett a főpap jobbján-balján Moliterno herceg és Rocca Romana, tetőtől talpig gyászban, hajadonfőtt, mint a testet öltött nemzeti gyász. Nápoly két legelőkelőbb férfia vezeklő köntösben, amint Isten bosszúját kérik a franciák fejére - ez a látvány egy csapásra semmivé foszlatta a gyanút, hogy árulók, hogy Nápolyt eladták ugyan-ezeknek a franciáknak, s a nép velük együtt mondta az imát, verte a mellét. Majd kitódultak mind, az érsek nyomában, aki a szent ereklyét vitte, s körmenetben bejárták a várost, hogy végül oda térjenek vissza, ahonnan elindultak: a templomba.

Moliterno felment a szószékre, és beszédet intézett a néphez. Kijelentette: Szent Januárius, Nápoly mennyei patrónusa, nem engedheti meg, hogy a város francia kézre jusson. Menjen tehát mindenki haza, feküdjön le, pihenje ki a nap fáradalmait, azok, akik harcolni kívánnak, másnap hajnalban gyülekezzenek felfegyverkezve.

Befejezésül a hercegérsek megáldotta a gyülekezetet, s ki-ki hazatért, az érsek szavait ismételgetve:

„Kezünk csak kettő van, akár a franciáknak, de Szent Januárius velünk harcol."

Kiürült a székesegyház, kihaltak az utcák. Moliterno és Rocca Romana magukhoz vették a sekrestyében elrejtett fegyvereiket, s a sötétség leple alatt a Szentháromság térre osontak, ahol már várták őket bajtársaik.

Ott volt Manthonnet, Schipani, Velasco és még vagy harminc-negyven hazafi.

A Sant'Elmo-erődöt készültek elfoglalni; mint emlékezünk, itt raboskodott Nicolino Caracciolo. Rocca Romanát a testvéri aggodalom hajtotta, a többieket barátjuk féltése; úgy határoztak, hogy kiszabadítják. Márpedig sürgősen cselekedniök kellett, ha célt akartak érni. Nicolino szerencsésen megmenekült attól, hogy Vanni kínpadra vonassa, de ha a lazzaronék elfoglalják a Sant'Elmo-erődöt - az egyetlen erődöt, mely eddig elkerülte az ostromot, hozzáférhetetlen fekvése folytán -, Nicolino halál fia.

Moliterno nem merte megnyitni Nicolino előtt a börtön ajtaját népvezérségének huszonnégy órája alatt, nehogy a lazzaronék árulással vádolják, ellenben becsempészett a várőrség soraiba három-négy embert saját háza népéből. Egyik embere révén megtudta az aznap éjjelre - tehát a január 20-ról 21-re virradó éjjelre - kiadott jelszót. *Parthenopé és Posíllipo* - így hangzott a Sant'Elmo-erőd őrségének aznapi jelszava.

Moliterno terve a következő volt: katonai őrjáratnak álcázva közelítik meg az erődöt, azzal az ürüggyel, hogy Nápolyból hoztak parancsot a kommendánsnak. S ha bejutottak a kapun, rohammal foglalják el a fellegvárat.

Sajnos, Moliterno, Rocca Romana, Manthonnet, Velasco és Schipani is túlontúl ismert volt Nápolyban, hogysem ők játszhatták volna el a kis csapat parancsnokának a szerepét, kénytelenek voltak ezt egy pártjukbéli közembernek átengedni. Az illető *Napolit* mondott *Parthenopé* helyett, amikor a jelszót kérték, mert azt hitte - lévén teljesen járatlan a hadiszokásokban -, hogy a kettő egy és ugyanaz. Több se kellett az őrszemnek: azonnal riadóztatta társait. A kis csapatot heves tüzelés fogadta, három ágyúgolyót is kilőttek rájuk. Jó szerencse még, hogy a lövések nem tettek kárt az ostromlókban.

A balsiker súlyos következményekkel fenyegetett. Nemcsak azért, mert Nicolino Caracciolo kiszabadításának a terve füstbe ment, hanem még inkább azért, mert ilyen körülmények között

a republikánusok nem adhattak a megbeszélt módon jelet Championnet-nak.

Championnet ugyanis azt ígérte a republikánusoknak, hogy január 21-én látótávolságnyira megközelíti Nápolyt, aminek fejében azok a szavukat adták, hogy a szövetség jeléül kitűzik a Sant'Elmo-erődre a háromszínű francia lobogót.

Az éjjeli támadás kudarca lehetetlenné tette az ígéret beváltását.

Moliternót és Rocca Romanát nem avatták be e titokba, a republikánusok szövetségesei voltak, de nem cinkosai, nem vezette őket egyéb szándék, mint Nicolino Caracciolo kiszabadítása.

Annál nagyobb volt mindkét fél meglepetése, amikor másnap, 21-én hajnalban arra ébredtek, hogy a Sant'Elmo-erőd tornyain igenis ott leng a francia trikolór.

Hadd beszéljük el, hogy s mint történt a dolog, miként került trikolór a Sant'Elmo-erőd ormára, s miből tákolták össze a háromszínű zászlót.

7
Egy porkoláb színe változása

Olvasóink bizonyára emlékeznek még, hogyan szakította félbe Vanni, a főügyész, Nicolino kínvallatását a levélke hatására, melyet Roberto Brandi, a Sant'Elmo-erőd parancsnoka nyújtott át neki, s kísértette vissza nagy sebbel-lobbal a foglyot a hármas számú zárkába, „a földszinttől lefelé számított második emeletre", Nicolinóval szólva.

Roberto Brandi nem tudta, mi volt Castelcicala herceg levelében, de - Vanni eltorzult arcából, halotti sápadtságából, no meg abból, hogy nyomban parancsot adott a fogoly elvezetésére, s ő maga szélsebesen távozott a kínzókamrából - könnyűszerrel kitalálta, hogy a levél alighanem súlyos híreket tartalmaz.

Délután négy óra tájban Pronio abbé kiáltványából értesült - mint mindenki más is - a király visszaérkezéséről Casertába, este saját szemével nézhette végig az őrtorony mellvédjéről a király diadalmas bevonulását, s gyönyörködhetett a kivilágított város látványában.

A király hazatérése őt is gondolkodóba ejtette, ha nem is hatott rá olyan elemi erővel, mint Vannira.

„Vannit nyilván a franciáktól való rettegés bírta rá, hogy elálljon Nicolino megkínzatásától - töprengett Brandi -, azaz még nekem is meggyűlhet velük a bajom, amiért fogságban tartom."

El is határozta, hogy arra az esetre - amelyet maga sem tartott többé kizártnak -, ha a franciák bevonulnának Nápolyba, a fogoly barátságába férkőzik.

Délután öt órakor, tehát körülbelül akkor, amikor a király a Campana kapun át Nápolyba érkezett, az erődparancsnok személyesen tette tiszteletét a fogolynál, s bár eddig is óvakodott attól, hogy udvariatlanul bánjék vele, most a szokottnál is előzékenyebb hangot ütött meg:

- Herceg úr, ha jól hallottam, tegnap arról panaszkodott a főügyész úrnak, hogy könyv híján unatkozik a zárkában.

- Csakugyan panaszkodtam, uram - felelte Nicolino vidáman, mint mindig. - Kint, a szabad életben, inkább dalolok, mint a pacsirta, vagy fütyörészem, mint a sárgarigó, vagy ábrándozom, mint a bagoly, de itt a kalickában, szavamra, szívesebben eltársalognék egy könyvvel, ha mégolyan unalmas is, mint a porkolábbal, aki legbőbeszédűbb kérdéseimre sem felel soha egyebet *igen*-nél vagy *nem*-nél, ha egyáltalán feleletre méltat.

- Nos, herceg úr, megtiszteltetésnek venném, ha néhány könyvet küldhetnék önnek. Mondja meg, kérem, milyen könyveket óhajt...

- Nocsak! Van az erődben könyvtár?

- Két-háromszáz kötetünk van.

- Az ördögbe is! Szabadlábon egy életre elég, itt a tömlöcben vagy hat évre. Lássuk csak, megvan önnek Tacitus *Annales*-einek első könyve, az, amelyikben Claudius szerelmi ügyeiről és Messalina kicsapongásairól esik szó? Örömest újra olvasnám, kollégista korom óta nem volt a kezemben.

- Van Tacitusunk, uram, de az első kötet hiányzik. Parancsolja a többit?

- Köszönöm, nem. Claudiust mindig is kedveltem, Messalina iránt forró rokonszenvet érzek; s mivel úgy találom, hogy e két személyiség sokban emlékeztet ő királyi felségeikre, akiknek a neheztelését, fájdalom, önhibámon kívül a fejemre vontam, szívesen írtam volna róluk párhuzamos életrajzot, a plutarkhoszi életrajzok mintájára, abban a biztos tudatban, hogy ha őfelségeik valaha elolvasnák, az feltétlenül kedvező hatással lenne sorsomra, hiszen bizonyára kiengesztelődnének irányomban.

- Őszintén sajnálom, herceg úr, hogy nem áll módomban önnek e lehetőséget megadni. De válasszon más könyvet, s ha megvan könyvtáramban...

- Ne is beszéljünk róla többet. Megvolna Vico *Új tudomány*-a?

- Nem ismerem, herceg úr.

- Hogyan, nem ismeri Vicót?

- Nem, herceg úr.

- Hallatlan, művelt ember létére nem ismeri Vicót! Vico egy kis nápolyi könyvárus fia volt. Kilenc évig nevelősködött egy püspök fogadott fiai mellett; a püspök nevét én is elfelejtettem, más is, bár őeminenciája bizonyára szentül hitte, hogy neve túléli Vicóét. Nos, mialatt a püspök misét mondott, áldást osztott, s atyai gonddal nevelgette három unokaöccsét, Vico írt egy könyvet, melynek az *Új tudomány* címet adta, mint már volt szerencsém említeni. E könyv megállapítja, hogy a népek története három, törvényszerűen ismétlődő korszakra bomlik, úgymint *az istenek kora*: azaz a nép gyermekkora, amikor mindenben istent lát, s a hatalom a papságé; *a hősök kora*, az erőszak és a hősök uralmának ideje; és végül *az emberek kora*, azaz a civilizáció érája, amely után az ember visszasüllyed kezdeti állapotába. Jelenleg a hősök korát éljük, s én szerettem volna Akhilleuszt párhuzamba állítani Mack tábornokkal, s mivel a párhuzam természetesen a kitűnő osztrák tábornok javára ütött volna ki, alkalmasint jóakarómmá tette volna, s tán szót emelt volna érdekemben Vanni márkinál, aki ma reggel olyan fürgén elszelelt, hogy azt sem mondta közben: vaskalap.

- Örömest a kezére járnék, herceg úr, de nincs Vicónk.

- Nos, hagyjuk a történészeket meg a filozófusokat, és térjünk át a krónikaírókra. Megtalálható a könyvtárban *A bajanói Sant'Archangelo-kolostor krónikája*? Most, hogy a világtól elzártan élek, mint egy szerzetes, nagy jóindulattal szemlélem sorstársaimat, az apácákat. Képzelje csak, kedves parancsnokom, mit ki nem fundáltak a derék apácák: megszerezték a titkos ajtó kulcsát, amelyet a főnökasszony őrzött, s azon át csempészték be szeretőiket a kolostor kertjébe. Csakhogy volt ott egy ifjú apáca, aki mindössze néhány napja tett fogadalmat, úgyhogy idő hiányában nem sikerülhetett még önmaga s a külvilág közt minden köteléket elszakítania, ez csúnyán elügyetlenkedte a dolgot, összecserélte az időpontokat, s valamelyik éjszakára egyszerre két szeretőjével beszélt meg találkát. A két fiatalember egymásba botlott, egymásra ismert, s ahelyett, hogy a tréfás oldaláról fogták volna fel a helyzetet, mint tettem volna a helyükben én, komolyra vették, azaz kardot rántottak. Egyébiránt meg kéne tiltani, hogy bárki kardosan jelenjék meg egy kolostorban. Az egyik ifjú megölte a másikat, és elmenekült. A tetemre rátaláltak. Nem üthették el azzal a dolgot, érthető, nemde, kedves parancsnok úr, hogy a hulla magától termett ott. Vizsgálat indult, el akarták csapni a kertészt, a kertész beárulta az ifjú apácát, az apácától elkobozták a kulcsot; ettől fogva csakis az apátnőnek volt joga a titkos ajtón - éjjel vagy nappal - beengedni, akit jónak lát. Két fiatal apáca - mindkettő igen előkelő nápolyi család sarja - méltánytalannak érezte jogai ilyetén korlátozását. Úgy okoskodtak, hogy ha társnőjük tarthatott egymaga két szeretőt, akkor őket kettejüket igazán megilleti legalább egy. Kértek egy csembalót. A csembaló ártalmatlan bútordarab, kőből lett volna az apátnő szíve, ha megtagadja két szegény, örökös rabságra ítélt teremtéstől, akinek egyedüli

szórakozása a zene. Meghozatták a csembalót. Sajnos, nem fért be a zárka szűkre méretezett ajtaján. Mindez egy vasárnapi napon történt, a nagymise idején: a csembalót leállították a zárka ablakai alá, hogy a nagymise után majd kötéllel beemeljék. A mise jó három órát tartott, a csembaló beemelése egy további órát vett igénybe, egy órát az út Nápolytól a kolostorig: összesen öt óra. A szegény apácák majd elepedtek már, úgy kívánták a zenét. Végre nekiestek, s zárt ajtó, ablak mögött kinyitották a zeneszerszámot. De haj, az közben csembalóból koporsóvá változott: a csinos fiatalember, aki a hangszerben rejtőzött, s akit a két apáca énekmesterének szánt, nyomorultul ott fulladt. Újabb bonyodalom: ezt a második hullát még nehezebb lett volna a zárkában elrejteni, mint az elsőt a kertben. Az ügynek híre futott a városban. Nápoly hercegérseke ekkoriban egy igen szigorú erkölcsű, fiatal főpap volt. Az érseknek főtt a feje: az égre kiáltó bűnt meg kell torolni - de hogyan? Ha pört indít, az egész világ megtudja, amit eddig csak Nápoly tudott. Úgy döntött hát, hogy más úton-módon zárja le az ügyet. Egy gyógyszerészhez fordult, bürökfőzetet rendelt nála, a lehető legerősebbet, majd az orvosságos üvegcsét érseki ruhája alá rejtve, beállított a kolostorba, maga elé rendelte a főnökasszonyt és a két apácát, háromfelé osztotta a mérget, s kényszerítette a vétkeseket, hogy a Szókratész megszentelte bürökpoharat kiürítsék. Szörnyű kínok közepette haltak meg mind a hárman. De a hercegérsek hatalma nagy volt: *in articulo mortis* feloldozta őket bűnük alól. A kolostort ellenben bezáratta, s a többi apácát a legszigorúbb rendházakba száműzte, bűnüket levezekelni. Itt-ott tán pontatlanul idéztem a történetet, mivel az emlékezetem cserbenhagy, de főbb vonásaiban bizonyára hűen. Nos, ebből a történetből erkölcsnemesítő regényt formáltam volna Diderot *Az apácá*-ja mintájára, tudja, parancsnok úr, vagy pedig drámát, Monvel *A kolostor rabjai* után szabadon. Ezzel jól eltelt volna az a rövidebb-hosszabb idő, ameddig még az ön vendéglátását élvezem. Ha ez sincs, az sincs, adjon nekem bármit, amit jónak lát: Polübiosz *Római történet*-ét, Caesar *Emlékiratai*-t, *A Szent Szűz életé*-t vagy *Szent Január*ius *vértanúságá*-t. Én beérem bármelyikkel, kedves Brandi úr, s mindért egyformán hálás leszek önnek.

Brandi lakosztályába tért, azonnal kikeresett öt-hat könyvet saját könyvtárából. Nicolino bele se nézett a könyvekbe.

Másnap este nyolc óra tájban újra megjelent a parancsnok Nicolino tömlöcében. Előtte egy porkoláb lépkedett, a kezében két gyertya.

A fogoly már a priccsén hevert, bár még nem aludt. A pazar kivilágítás láttán elcsodálkozott. Három nappal azelőtt lámpást kért, de megtagadták tőle.

A porkoláb leállította a két gyertyát az asztalra, s távozott.

- Ejha, kedves parancsnok uram, csak nem részesít abban a meglepetésben, hogy estélyt rendez itt nálam? - kérdezte Nicolino.

- Ó, nem, mindössze meglátogattam önt, kedves rabom, s mivel nem szenvedhetem, ha sötétben kell beszélgetnem, gondoskodtam megfelelő világításról, mint látja.

- Engem igazán kellemesen érint, uram, az az ellenszenv, melyet a sötétség iránt táplál, de nem áltathatom magam azzal, hogy csak úgy hirtelen, minden ok nélkül kedve kerekedett velem csevegni. Mit óhajt, uram?

- Fontos ügy hozott ide. Sokáig töprengtem, szóvá tegyem-e, míg rászántam magam.

- Végérvényesen rászánta?

- Igen.

- Nos, akkor halljuk.

- Nemde tudja, kedves vendégem, hogy a királyné személyes utasítására került ide?

- Nem tudtam, de sejtettem.

- S a legszigorúbb magánzárkára ítélten?

- Ami ezt illeti: vettem észre!

- Nos, képzelje csak, kedves vendégem: amióta itt van, tízszer is kereste már egy hölgy. Beszélni óhajtott önnel.

- Egy hölgy?

- Igen, egy elfátyolozott hölgy. A nevét nem akarta megmondani, de azt állította, hogy a királyné megbízásából jön, lévén az ő udvartartásának a tagja.

- Lám! - szólt Nicolino. - Csak nem Elena járt itt? Hitemre, ha úgy van, ünnepélyesen visszavonom mindazt, amit róla gondoltam. Ön persze mindig elutasította?

- Abban a hiszemben, hogy a látogatás kellemetlenül érintené, hiszen a hölgy a királyné megbízásából járt el. Tartottam tőle, hogy rossz néven veszi, ha beengedem.

- Fiatal vajon a hölgy?

- Úgy hiszem, fiatal.

- Csinos?

- Fogadni mernék, hogy az.

- Nos, kedves parancsnok uram, egy csinos, fiatal hölgy látogatása sohasem érinti kellemetlenül azt, aki öt hete senyved magánzárkában, ha maga az ördög küldte volna is a hölgyet. Sőt, többet mondok: ha az ördög küldte, akkor annál jobb.

- Mi történjék hát a hölggyel, ha újra eljön? - kérdezte Roberto Brandi.

- A kutyafáját, engedje be!

- Csak ezt akartam hallani. Nem tudom, miért, az az érzésem, hogy ma este megjelenik.

- Kedves parancsnokom, ön igazán elragadó ember, lendületes és ötletes társalgó, de értse meg, ha Nápoly legszellemesebb embere lenne is...

- Értem, akkor is előnyben részesítené az ismeretlen hölgy társalgását. Legyen, amint kívánja; jámbor fickó vagyok én, nem szorult belém fölös hiúság. De egyet ne feledjen, helyesebben két dolgot ne feledjen.

- Mit?

- Hogy ha korábban nem engedtem be a hölgyet, az csakis azért történt, mert féltem, hogy a látogatás nem lenne ínyére, s ha ma beengedem, azt csakis azért teszem, mert ön állítja, hogy a látogatás kedvére van.

- Állítom, de még mennyire állítom, kedves parancsnokom. Most nyugodt a lelke?

- Meghiszem azt! Mindig megnyugszik a lelkem, ha foglyaim szolgálatára lehetek.

- Igaz, de nem sieti el a dolgot.

- Herceg úr, nyilván ismeri a közmondást: *hamar munka ritkán jó.*

A parancsnok felállt, legszeretetreméltóbb mosolyával elköszönt és távozott.

Nicolino elgondolkozva nézett utána. Azon töprengett, mi történhetett vajon tegnapról mára virradólag, micsoda rendkívüli esemény, hogy bírája és porkolábja magatartása ilyen mértékben megváltozott. De mielőtt még megnyugtató választ talált volna kérdésére, feltárult a cella ajtaja, s egy elfátyolozott hölgy lépett be rajta. A hölgy félrevonta fátylát, s Nicolino karja közé vetette magát.

8
A Sant'Elmo-erőd parancsnokának taktikája

Nicolino sejtelme igazolódott: a fátyolos hölgy nem volt más, mint San Clemente márkiné.

Mint Roberto Brandi mondotta, San Clemente márkiné több ízben is megpróbált Nicolinóhoz bejutni, vállalva a kockázatot, hogy eljátssza a királyné kegyét és udvarhölgyi rangját. A királyné eleddig egyetlen szóval nem rótta föl a márkinénak a történteket, s ugyanúgy bánt vele, mint azelőtt.

A parancsnok hajthatatlan maradt; nem hatotta meg a márkiné könyörgése, nem tántorította el a felajánlott ezer arany.

Nem mintha Brandi őurasága a becsület mintaképe lett volna, korántsem, éppen ellenkezőleg. De konyított annyit a számtanhoz, hogy nagyobb nehézség nélkül kikalkulálja: egy tíztizenkétezer dukátos állást könnyelműség lenne ezer dukátért kockára vetni.

A Sant'Elmo-erőd parancsnokának a fizetése nem rúgott ugyan többre ezerötszáz dukátnál, de mivel ő gondoskodott a foglyok élelmezéséről is, s Nápolyban ez idő szerint folyton emelkedett a letartóztatások száma, s mi több: remélni lehetett, hogy ez a jövőben még fokozódik, Roberto Brandi, akárcsak Delaunay őurasága, a Bastille parancsnoka, aki ezerkétszáz frankos fizetése mellett száznegyvenezer font tényleges jövedelmet mondhatott magáénak - don Roberto Brandi is negyven-ötvenezer frank jövedelmet húzott az erődből, öt-hatezer frankos fizetése ellenére.

Ez a nyitja Roberto Brandi megvesztegethetetlenségének. A december 9-i események híre - úgymint: a király hazatérése, a nápolyiak veresége s a franciák Nápolyt fenyegető előrenyomulása - arra bírta Brandit, hogy egy lépéssel továbbmenjen még, mint Vanni márki: Vanni csupán arra törekedett, hogy ne tegye Nicolinót ádáz ellenségévé, Roberto Brandi ellenben arról ábrándozott, hogy barátjává, sőt, pártfogójává teszi. E célból megkísérelte, mint láttuk, hogy elvesse a gyanútlan fogoly szívében azt a magot, mely oly ritkán hajt virágot, és még annál is ritkábban hoz gyümölcsöt: a hála magját.

Csakhogy Nicolino nem volt olyan hiszékeny, hogy a parancsnok magatartásában bekövetkezett hirtelen fordulatot pusztán az önzetlen rokonszenv megnyilatkozásának vélje. Elvégre félig nápolyi volt ő is, s csak felerészben, anyai ágon, francia. Láthattuk: legelső gondolata az volt, miféle rendkívüli eseménynek köszönhető vajon a bánásmód gyökeres megváltozása?

A márkiné beszámolójából végre megtudta mindazt, amire kíváncsi lehetett, értesült a római vereségről s a királyi család küszöbönálló meneküléséről.

Eszes fickó volt a mi Nicolinónk - ezt szinte felesleges is megjegyeznünk, olvasóink remélhetőleg vették már észre. Rögtön elhatározta, hogy a kedvező helyzetet alaposan kiaknázza, tehát bátorítóan fogadja majd Roberto Brandi közeledési kísérleteit. Egy adott pillanatban - talán már a legközelebbi jövőben - nagy haszon háramolhat abból a közre, ha a Sant'Elmo-erőd parancsnoka lepaktál a republikánusokkal.

Mindaddig kizárólag az erődparancsnok tett kísérletet a barátkozásra. Nicolino óvakodott magát elkötelezni.

San Clemente márkiné állhatatos, ismételt - s végső soron eredményes - próbálkozása a látogatási engedély kicsikarására kézzelfoghatóan, jóformán kétséget kizáróan bizonyította a hölgy odaadását, még a kétkedésre erősen hajlamos Nicolino szemében is. De akár mert a

fennmaradt csekély kétség is elég volt őt elővigyázatra bírni, akár mert attól tartott, hogy kedvesét a rendőrség figyelteti, s ha izenetet talál küldeni általa elvbarátainak, bajba keverné őket, a márkinéról nem is szólva, Nicolino a két együtt töltött órát kizárólag arra használta fel, hogy szerelmét ecsetelje - és bizonyítsa.

Kölcsönös megelégedésre telt hát az idő, s szerelmesebben váltak el, mint valaha. San Clemente márkiné megígérte Nicolinónak, hogy minden estéjét vele tölti, természetesen azokat kivéve, amikor szolgálatban van a királyné mellett. S minthogy Roberto Brandi, akinek a véleményét nyomban kikérték e terv megvalósíthatóságát illetően, úgy nyilatkozott, hogy a maga részéről nem lát akadályt fennforogni, ebben meg is egyeztek.

A parancsnok eddig is tudta, hogy az elfátyolozott hölgy nem más, mint San Clemente márkiné, a királyné egyik kedvenc udvarhölgye; fölöttébb egyszerű megfontolással arra a következtetésre jutott, hogy eszerint mindenképpen az ő javára billen majd a mérleg: ha a királypárt kerekedik felül, San Clemente márkiné révén, ha a republikánusok, Nicolino Caracciolo révén.

Teltek-múltak a napok. Láttuk, mint dédelgette egy darabig a király ellenállási terveit, s láttuk, mit tett ellene a királyné. Nicolino helyzete eközben nem változott, hacsak annyiban nem, hogy a parancsnok előzékenysége, ha lehet, még fokozódott. Nicolinónak kijárt most már a fehér kenyér, ebédre három, vacsorára öt fogás, mellé francia bor, amennyit csak parancsolt, s engedélyt kapott napi kétszeri sétára a bástyafokon, azzal a kikötéssel, hogy becsületszavát adja: nem veti le magát a mélybe.

Nicolino igazán nem érezte helyzetét kétségbeejtőnek, különösen amióta a főügyész el- s a márkiné feltűnt, esze ágában sem volt öngyilkosság árán szabadulni; könnyű szívvel adta a becsületszavát, kéretlen is. Azóta sétálhatott, amennyi belefért.

A márkiné megtartotta ígéretét. Bántódása továbbra sem esett, mivel sikerült a királynéval elhitetnie, hogy a fogoly sorsa hidegen hagyja, s annyi elővigyázattal élnie, hogy látogatásai titokban maradtak. Az ő révén értesült Nicolino Caracciolo a királyi udvarban történtekről. Jól ismerte a királyt, ellenállási szándékait, éppen ezért egy pillanatra sem vette komolyan, s mivel San Clemente márkiné az udvartartás azon tagjai közé tartozott, akik a felséges párt Palermóba kísérték, Nicolino december 21-én este hét és nyolc óra között - vagyis éppen három órával a királyi család indulása előtt - tudomást szerzett tervezett menekülésükről.

A márkiné nem ismerte a terv részleteit, mindössze annyit tudott, hogy pontban tíz órára odarendelték a királyné lakosztályába, azzal, hogy a helyszínen értesül majd a döntésről. De eleve biztosra vette, hogy a döntés úgy szól majd: indulás.

Mindenesetre eljött Nicolinótól búcsút venni. Elvégre ártani nem árthat, s ha mégsem utaznának el Nápolyból, legfeljebb érvényteleníti a búcsút.

Volt nagy sírás-rívás, esküdözés, hogy „csak téged szeretlek” és „örökké”. Hívatták a parancsnokot: az készséggel vállalta, hogy a márkiné az ő címére küldi leveleit, ő továbbítja - elolvasás után - Nicolinónak.

Miután mindent megbeszéltek, elrendeztek, érzékeny búcsút vettek - de nem annyira érzékenyet, hogy túlságos aggodalmat ébresszenek a másikban.

Hiába, nincs kellemesebb a könnyű szerelemnél, a mértéktudó szenvedélynél. Olyan éppen, mint a sirály; a hullámok taraját csak a szárnya hegyével súrolja, s ha szél támad, nem küzd ellene, hanem könnyei között mosolyogva tűri, hogy magával sodorja, éppen mint Flamen Okeanidái.

A bánat módfelett felcsigázta Nicolino étvágyát. Úgy belakott este, hogy őre nem tudott hová lenni elképedésében. Majd arra kényszerítette erőnek erejével a derék embert, hogy ürítse poharát a márkiné egészségére. Az tiltakozott a rajta esett erőszak ellen, de ivott, mint a parancsolat.

Nicolinót a fájdalom nyilván sokáig ébren tarthatta, mert amikor a parancsnok reggel nyolc óra tájban belépett a zárkába, még úgy aludt, mint a bunda.

A parancsnok vette magának a bátorságot, hogy felébressze: fontos híreket hozott. Megküldték neki kiragasztás céljából a kiáltvány néhány példányát, mely a király távozását bejelentette, közeli visszatérését ígérve, s közhírré tette Pignatelli kinevezését kormányzóvá, Mackét az ország fővezérévé.

A parancsnok odáig ment foglya iránti előzékenységében, hogy kötelességének tartotta a kiáltványt, mindenki mást megelőzve, elsőül neki bemutatni.

A hír csakugyan fontos volt, de nem érte Nicolinót váratlanul. Mindössze annyit mondott rá: „Ó, a szegény márkiné!", azt is halkan; majd amikor meghallotta, hogy dudál a szél a folyosón, hogy kopog az eső a tetőn, még hozzátette:

- Cudar időt fogott ki az útra.

Szó szerint azt mondta, amit a távozó madame Pompadour batárja után pillantó XV. Lajos.

- Bizony cudar idő - felelte Roberto Brandi -, annyira az, hogy az angol hajók még itt vesztegelnek az öbölben, nem futhattak ki a tengerre.

- Á, csakugyan? - ütötte fel a fejét Nicolino. - Nem jött még el a sétám ideje, de nem mehetnék fel kivételesen mégis a bástyára?

- Hogyne, hogyne! Elvégre a súlyos helyzet kellőképpen indokolja és menti engedékenységemet, ha netán valamikor bűnömül rónák fel. Nemde, herceg úr, ez esetben lesz kegyes kijelenteni, hogy kizárólag az ön követelőzésének engedtem?

Nicolino felsietett a bástyára. Lévén, mint mondogatni szokta, a tengernagy unokaöccse, első pillantásra felismerte a *Vanguard* árbocán a király, a *Minerva* árbocán pedig a kalábriai herceg jelenlétét hirdető lobogókat.

A parancsnok néhány percre magára hagyta, hogy egy kitűnő messzelátóval térjen vissza.

E kitűnő messzelátó segítségével Nicolino végigélvezhette az előttünk már ismeretes színjáték minden epizódját. Látta, hogyan érkeztek a *Vanguard*-hoz a város vezetői s a magisztrátus, a királynak könyörögni, hogy ne utazzék el; látta a hercegérseket felmenni a hajó fedélzetére, majd távozni; látta Vannit, amint dúltan visszaérkezett a mólóra, miután a *Minervá*-tól elkergették. Egyszer-egyszer látni vélte a szép márkinét is a fedélzeten, s úgy rémlett neki, hogy Elena bánatosan révedez a messzeségbe, majd lopva a szemét törli, s ez a látvány úgy lenyűgözte hősünket, hogy egész napját a bástyán töltötte, távcsövét szorongatva, és őrhelyét éppen csak annyi időre hagyta el, míg sebtében bekapta az ebédet, vacsorát.

Másnap reggel ismét a parancsnok jelent meg elsőnek a zárkában. Tegnap óta semmit sem változott a helyzet, most is ellenszél fújt, a hajók még mindig a kikötőben vesztegeltek.

Három óra tájban végre mozgolódás támadt a hajókon. Kecsesen futottak föl a vitorlák az árbocokra, s mintha hívogatólag intettek volna a szélnek. A szél engedelmesen beléjük kapott, a vitorlák kifeszültek, a fregattok, sorhajók megremegtek, nekiindultak, s méltóságteljesen siklottak ki az öbölből a nyílt tengerre. Nicolino a *Vanguard* fedélzetén egy kendőt lobogtató asszonyi alakra lett figyelmes, s mivel ez az asszony nem lehetett más, mint San Clemente

márkiné, s félreérthetetlenül neki integetett, egy végső, gyengéd üdvözletet küldött felé a távolból.

A flotta éppen eltűnőfélben volt Capri mögött, amikor jelentették Nicolinónak, hogy a vacsora tálalva van. Sietve otthagyta a bástyát - mit is keresett volna fenn tovább? -, nehogy elhűljön az étel, melynek minősége napról napra javult.

A parancsnok este újfent ellátogatott a zárkába. Az aggodalom hajtotta foglya testi-lelki épségéért, a kiállott, szörnyű megpróbáltatások után. Nicolino éppen egy üveg szirakúzai borral viaskodott.

Nagyon-nagyon elérzékenyültnek látszott szegény. Homlokán bánat borongott, szeme könnyben úszott.

Csüggedten kezet rázott a parancsnokkal, teletöltötte a poharát szirakúzai borral, és fejcsóválva koccintott vele.

Majd megszólalt, de csak azután, hogy a pohár tartalmát az utolsó cseppig felhajtotta:

- Elgondolni is szörnyű, hogy VI. Sándor pápa ezzel az isteni nedűvel mérgezte sorra vendégeit! Nagy pernahajder lehetett az a Borgia, mondhatom.

Ez a méla történelmi visszapillantás megadta Nicolinónak a kegyelemdöfést. Hirtelen ráborult az asztalra, s rajtaütésszerűen elaludt.

9
Mire várt a Sant'Elmo-erőd parancsnoka?

Felesleges újra elősorolnunk az eseményeket; a szemünk láttára zajlottak le. Annyit jegyezzünk csupán meg, hogy Nicolino maga is szemtanúja lehetett a bástyák tetejéről mindannak, ami Nápoly utcáin történt, hála a parancsnoktól kölcsönzött kitűnő messzelátónak. Ami a nyilvánosság kizárásával lefolyt eseményeket illeti, azokról viszont rendre beszámolt don Roberto Brandi, aki időközben foglya kedves barátjává lépett elő, s olyan híven referált mindenről, hogy az becsületére vált volna egy rendőrfőnöknek is, akit uralkodója jelentéstételre maga elé rendelt.

A bástyaoromról gyönyörködött Nicolino a flottaégés szörnyű és nagyszerű látványában, itt értesült a sparanisi fegyverszünetről, innen figyelte a két és fél milliós sarc átvételére érkező francia tisztek hintóit; másnap már azt is tudta, miféle aprópénzzel fizették ki a nápolyiak a franciákat; innen szemlélte, nap mint nap, a kormányzó szökését követő zűrzavaros fejleményeket, Moliterno diktátori kinevezésétől egészen a nép nyilvános megkövetéséig, amely feladaton, mint láttuk, Moliterno testvériesen megosztozott Rocca Romanával. Ha Nicolino pusztán a szemére hagyatkozik, nem sokat értett volna az eseményekből, de a parancsnok magyarázatai eloszlatták a homályt, Ariadné-fonalként kalauzolván Nicolinót a politika útvesztőjében.

Így következett el január 20-a.

Aznap kitudódott, hogy a francia tábornok és Moliterno herceg között lefolyt tárgyalás kudarca folytán vége a fegyvernyugvásnak, s a francia hadsereg hajnali hat órakor felkerekedett, hogy Nápoly ellen vonuljon.

Végleg felborult a rend. A lazzaronék Michelét és Pagliuccellát kiáltották ki vezérüknek. „Más parancsnok nem kell nekünk!" - üvöltözték. Majd nekiálltak széthurcolni az ágyúkat Poggiorealéba, Capodichinóba és Capodimontéba, a Livornóból nemrég visszatért Naselli-hadtest katonái és tisztjei segédletével. Ütegeket állítottak fel a Capuai kapunál, a Marinellán, a largo delle Pignén és Nápolynak minden olyan pontján, amerről francia betörést várhattak. Ezen a napon - a védelmi előkészületek napján - minden eddiginél szörnyűbb méreteket öltött a rablás, gyújtogatás, vérontás, Michele és Pagliuccella kétségbeesett erőfeszítései ellenére.

Iszonyodva látta Nicolino a rémtetteket a Sant'Elmo-erőd magas várfalairól. Megdöbbentette, hogy a republikánus párt ölbe tett kézzel nézi a kegyetlenkedéseket, s azon töprengett: vajon csakugyan olyan helyzetben van-e a republikánus bizottmány, hogy kénytelen tétlenül tűrni a lazzaronék garázdálkodását, rémuralmát?

Hol itt, hol ott csapott égig a lárma, olyan erővel, hogy felért az erőd magasságába. Egy háztömbből hirtelen sűrű gomolyban tört elő a füst, a sirokkó belekapott, s fátylat vont a város és az erőd közé. Az utcákon induló gyilkos hajszák a házak lépcsőin folytatódtak, s a paloták teraszain értek véget, jóformán az őrség orra előtt, alig puskalövésnyi távolságra. Roberto Brandi gondosan ügyelt a kapuk s várfolyosók biztonságára; megkettőzte az őrséget, s parancsba adta, hogy a betolakodóra - akár lazzarone, akár republikánus - nyissanak azonnal tüzet. Nyilvánvalóan határozott, gonosz szándék vezette, megvolt a maga terve, titkos célja.

A királyi zászló ott lengett az erőd falain, s a király távozása ellenére sem tűnt el onnan egyetlen pillanatra sem.

A lazzaronék szemének kedves volt a zászló látványa: a parancsnok királyhűségének kétségtelen bizonyítéka.

Nicolino lázasan kutatott távcsövével ismerős alakok után a város utcáin, de hasztalan. Mint tudjuk, Moliterno nem tért vissza Nápolyba, Rocca Romana rejtőzött, Manthonnet, Schipani, Cirillo és Velasco az alkalmas pillanatot várta.

Délután két órakor annak rendje-módja szerint, mint ez minden két órában történni szokott, leváltották az őrséget.

Nicolinónak úgy rémlett, hogy a hozzá legközelebb álló őrszem odabiccent neki.

Úgy tett, mintha nem venné észre, de pár pillanat múltán megint arra kémlelt.

Ezúttal nem fért hozzá kétség: az őrszem intett. Sokkal feltűnőbben, mint az imént, mivel a három másik őrszem nem figyelt sem a fogolyra, sem negyedik társukra: az egyik a horizontot fürkészte, Capua tájékán, amerről a franciák közeledtek, a másik kettő a vas s a tűz kínjait nyögő Nápolyt bámulta.

Nicolino nyugodtan megkockáztathatta, hogy néhány lépést tegyen az őrszem felé, s közvetlen előtte haladjon el.

- Ma este vacsoránál ügyeljen a kenyérre - súgta oda neki az őrszem, amikor mellé ért.

Nicolino megremegett, de folytatta útját, mintha mi sem történt volna.

Rémületében rezzent össze: azt hitte, meg akarják mérgezni.

Vagy húsz lépést tett még, aztán visszafordult, s amikor újra az őrszem elé ért, odasúgta:

- Méreg?

- Nem - felelte az -, izenet.

- Á! - sóhajtott Nicolino megkönnyebbülten.

Gyors léptekkel haladt tovább, vissza sem nézve az őrszemre.

Végre-valahára elszánták hát magukat a republikánusok! A nápolyiak legfőbb hibája a tetterő hiánya, a *mezzo ceto* és a nemesség köreiben. Amilyen könnyen kapható lázadásra a nép - por, melyet a legkisebb szellő is felkavar -, olyan nehezen mozdul a középosztály és az arisztokrácia forradalmas időkben.

Hja, a *mezzo ceto* s az arisztokrácia fél a változástól, mert van mit vesztenie, a népnek ellenben nincs veszítenivalója, ő csak nyerhet.

Három órára járt az idő; Nicolino négy órakor szokott vacsorázni, következésképp egyórai várakozásnak nézett elébe. De úgy érezte: ez az egy óra az örökkévalósággal ér fel.

Valahogy mégiscsak eltelt egyszer. Nápoly háromszáz temploma elkondította a negyedet, majd a felet, a háromnegyedet: Nicolino egyenként számlálta az ütéseket.

Négykor levonult a zárkába, ahol terített asztal várta, s az asztalon kenyér, úgy, mint máskor. Lopva megvizsgálta a cipót; sehol repedés, vágás nyoma, a héja körös-körül sima volt és érintetlen. Ha csakugyan levelet rejtettek bele, azt csakis sütés előtt tehették.

A fogoly már-már arra gyanakodott, hogy az őrszem félrevezette.

Mióta a börtönkoszt oly rohamos javulásnak indult, egy porkoláb szolgálta fel ebédjét, vacsoráját. Nicolino feszülten figyelte az őrt, azt várta, hogy valami módon jelt ad: szegje csak bátran meg a kenyeret.

Ám annak az arcizma se rándult.

Nicolino ürügyet keresett, hogy a porkolábot eltávolítsa. Jól szemügyre vette az asztalt, de hiába, gondosan terítettek: kifogástalan rendben ott sorakozott minden, amire szüksége lehetett.

- Kedves barátom - fordult Nicolino az őrhöz -, a parancsnok úr annyi jóindulattal viseltetik irántam, hogy bizonyára nem tagadna meg tőlem egy üveg asprinót, étvágygerjesztőnek.

Az asprino az Nápolyban, ami a suresnes-i bor Párizsban.

A porkoláb vállat vont s indult az asprinóért. Mozdulatát így fordíthatnók le:

- Mi jut némely ember eszébe! Ecetet kér, amikor Lacrimae Christi és procidai bor áll az asztalán.

De mert felettese a lelkére kötötte, hogy a fogollyal a lehető legelőzékenyebben bánjék, oly buzgón engedelmeskedett, hogy siettében elmulasztotta a zárka ajtaját kulcsra zárni.

Nicolino visszahívta.

- Mit parancsol, excellenciás uram? - kérdezte a porkoláb.

- Legyen szíves, barátom, az ajtót bezárni - felelte Nicolino -, a nyitott ajtó kísértésbe ejtheti a rabot.

A porkoláb tudván tudta, hogy a Sant'Elmo-erődből lehetetlen elszökni, hacsak nem kötéllel ereszkedik le valaki a fal tetejéről, mint annak idején Ettore Carafa, de sietett engedelmeskedni, nem saját lelki nyugalma végett, hanem hogy Nicolinót meg ne sértse.

A kulcs csikorogva fordult kétszer a zárban, annak jeléül, hogy az őr bezárta maga mögött az ajtót. Most, hogy nem kellett meglepetéstől tartania, Nicolino mohón nyúlt a cipóért. Kettétörte.

Az őrszem nem vezette félre: a kenyér legbensejében ott lappangott az összesodort cédula. Valamelyest beleragadt a tésztába, tehát csakugyan sütés előtt került a cipóba, mint Nicolino sejtette.

Nicolino hallgatózott - semmi nesz! Gyorsan kigöngyölítette a cédulát.

Ez volt rajta:

> *Ruhástól heveredj ágyadra; ne nyugtalankodj, ha ma éjjel tizenegy és tizenkét óra között zajt hallasz, az barátaidtól származik; de állj készen őket támogatni.*

- A patvarba! - mormolta Nicolino. - Jó szerencséjük, hogy figyelmeztettek, másként még lazzaronénak találom nézni őket, s nekik megyek. De lássuk az utóiratot!

> *Fontos! Holnap hajnalban francia zászlónak kell lengenie a Sant'Elmo-erődön. Ha kudarcot vallanánk, tegyél meg minden tőled telhetőt e cél érdekében. A bizottmány ötszázezer frankot bocsát rendelkezésedre.*

Nicolino apró darabokra tépdeste a levelet, a papírfoszlányokat gondosan szétszórta a zárkában.

Éppen végzett ezzel a művelettel, amikor megcsikordult a kulcs a zárban; a porkoláb meghozta az asprinót.

Nicolino franciásan kényes ízlésű volt - ebben is édesanyjára ütött -, ki nem állhatta az asprinót. Most azonban úgy érezte, kötelessége a honért némi áldozatot hozni: poharát csordultig töltötte, magasra emelte, s „A parancsnok egészségére!” kiáltással egy hajtásra fenékig ürítette, mi több, olyan lelkesen csettintett hozzá, mintha legalábbis Chambertin, Château Lafite vagy chianti lett volna.

A porkoláb csodálata nőttön-nőtt Nicolino iránt. Lám, valóságos hős! Egy egész pohár asprinót felhajtott, és arcizma sem rándult bele!

A vacsora a szokottnál is fényűzőbb volt. Nicolino nem fukarkodott az elismeréssel, amikor a parancsnok vacsora után beállított foglyával feketézni, mint az utóbbi időben mindig.

- Hm - szólt Roberto Brandi -, a bók nyilván nem a szakácsot illeti, hanem az asprinót, lám, kitűnő étvágya támadt tőle.

Nicolino rendesen fél hat-hat óráig elnyújtotta az esteli étkezést, különösen amióta így megjavult, s utána már nem szokott fölmenni a bástyára. Ma azonban alig bírt izgalmával - nem az asprino miatt, mint a parancsnok hitte, hanem az izenet következtében -, s minthogy Roberto Brandi úr szemmel láthatóan jókedvében volt, s Nápoly legalább olyan érdekes látványnak ígérkezett este, mint nappal, Nicolino addig-addig panaszkodott fejfájásra, enyhe csömörre, míg a parancsnok magától meg nem kérdezte: nem óhajt-e a fogoly egy kicsit levegőzni.

Némi unszolás után Nicolino ráállt, hogy a parancsnokot felkíséri a bástyára - de csak hogy meg ne sértse, mondta.

Az éjszakai Nápoly látványa nem sokban különbözött a nappalitól; a kép talán még félelmesebb volt így, sötétben. Változatlanul folyt éjjel is a fosztogatás, vérontás, csak éppen fáklyafény mellett, s a sötétben eszeveszett sebességgel mozgó fáklyák úgy hatottak, mintha maga a halál űzné odalent saját találmányú, szörnyű, fantasztikus játékait. S a pusztító tűzvész - az éjben vakító fénnyel lobogó lángnyelvek, fölöttük sűrű füstgomoly - szakasztott olyan élményt kínált Nicolinónak, mint tizennyolc századdal annak előtte Róma Nérónak. S ha hősünknek történetesen kedve szottyan rózsakoszorúsan, lantpengetve Horatius-ódákat szavalni, bátran képzelhette volna magát az isteni imperátornak, Claudius utódjának, Agrippina és Domitius fiának.

De Nicolinónak kisebb gondja is nagyobb volt Nérónál. Szülővárosát gyilok dúlta, tűz emésztette, oly irtóztatóan, mint soha még Masaniello lázadása óta, s Nicolino azon morfondírozott, mialatt dühödten bámulta az ágyúk hosszan előrenyúló bronznyakát a bástyák fölött, hogy lenne csak ő az erőd parancsnoka, lenne csak ő Roberto Brandi helyében, majd adna ennek a csőcseléknek; egykettőre visszakergetné oda, ahová való: a csatornába.

Ekkor egy kéz nehezedett a vállára, s egy hang azt kérdezte, mintha csak a gondolataiban olvasna:

- Mit tenne ön a helyemben?

Nicolino a fejét sem fordította hátra, anélkül is tudta, ki szólt; megismerte a derék parancsnok hangját.

- Hitemre, egy percig sem tétováznék - felelte. - A humanizmus és a civilizáció nevében jól odapörkölnék a gyilkos bandának.

- Csak úgy ukmukfukk? Mielőtt tudnám, mit nyerek, vesztek egy-egy lövésen? „Tedd a kötelességed, történjék bármi”, mondja ön ifjonti hévvel, mint holmi kóbor lovag.

- Ezt Bayard lovag mondta.

- Igen, de én meg azt vallom mint családapa és megállapodott eszű férfiú: „Kezdd magadon a jótékonyságot!” S ezt nem Bayard lovag mondja, hanem a józan ész.

- Vagy az önzés, kedves parancsnokom.

- Átkozottul nehéz a kettőt megkülönböztetni, kedves foglyom.

- Mit óhajt hát?

- Én? Semmit. Én itt páholyban ülök, háborítatlan a nyugalmam, nem fenyeget semmi veszély. Figyelek és várok.

- Látom, hogy figyel, de nem tudom, mire vár.

- Mire? Arra, amire egy bevehetetlen vár parancsnoka szokott: megfelelő ajánlatra.

Nicolino annak vette a parancsnok szavait, aminek az csakugyan szánta: a tárgyalás bevezetésének. De egyfelől nem volt felhatalmazása a republikánus párt nevében tárgyalni - bár végszükség esetén könnyen elnélkülözte volna ő a formális meghatalmazást -, másfelől a nemrég kézhez vett levél utasításai értelmében várnia kellett, s alkalomadtán közreműködni a tizenegy és tizenkét óra között bekövetkezendő esemény kedvező kimenetelében.

Hiába jutna ő most a lehető legkedvezőbb megállapodásra a parancsnokkal, olyan megállapodásra, mely hite szerint tökéletesen szolgálja a Parthenopéi Köztársaság érdekeit, ha egyszer nem tudhatja, egybevágna-e vajon a paktum a republikánusok terveivel.

Nicolino hallgatott, mint a csuka. Roberto Brandi erre fütyörészve elindult, hogy - aznap már harmadszor vagy negyedszer - körbejárja a bástyákat. Az őrszemeket mindenütt fokozott éberségre buzdította, a tüzéreknek megparancsolta, hogy égő kanóccal strázsálják ágyúikat.

10
Amelyből végre kiderül, hogyan került francia zászló a Sant'Elmo-erőd ormára

Nicolino némán hallgatta a parancsosztást, Roberto Brandi nem takarékoskodott a hangjával, azon volt, hogy a fogoly el ne szalassza egyetlen parancsszavát.

Nicolinót nyugtalanították az óvintézkedések, de mert ismerte a levél küldőinek körültekintését, bátorságát, tökéletesen megbízott bennük.

Hanem az most már napnál világosabban bebizonyosodott, hogy a parancsnok szívélyes, sőt, napról napra szívélyesebb viselkedése egyetlen célt szolgál: Nicolinót ajánlattételre vagy Brandi ajánlatainak meghallgatására bírni, amire most kétségkívül sor került volna, ha Nicolino nem olyan tartózkodó, a kapott izenet miatt.

Telt-múlt az idő. Parancsnok és fogoly közt nem esett több szó. De a fogoly - mintegy feledékenységből - ott maradhatott a bástyán.

Az időjelző harang tízet kongatott. Emlékszünk: Moliterno herceg halálbüntetés terhe mellett arra kötelezte volt a hercegérseket, hogy pontban tíz órakor veresse félre Nápoly összes harangját. A tizedik kondulás még el sem halt a levegőben, amikor a harangok mind egyszerre erőteljesen rázendítettek.

Nicolino mindenre elkészült, csak éppen erre nem, s úgy látszik, a parancsnokot legalább úgy meglepte a harangok zenebonája, mint foglyát, mert a váratlan zajra mellé került, s döbbenten rábámult.

- Értem én a kérdést - monda Nicolino. - Azt szeretné tőlem megtudni, mit jelent ez a félelmetes hűhó. Nos, én is éppen ezt akartam kérdezni öntől.

- Szóval nem tudja?

- Nem én. Hát ön?

- Én sem.

- Nos, fogadjuk meg, hogy aki elsőnek megtud valamit, az közli a másik féllel.

- Úgy lesz.

- Érthetetlen ügy, de fölöttébb érdekes. Hányszor fizettem súlyos pénzeket azért, hogy a San Carlo színház páholyából olyan látványosságokban gyönyörködjem, amelyek ennek a nyomába se értek.

A látvány fölülmúlta Nicolino legmerészebb várakozásait is: percről percre érdekesebb lett.

Mint már mondottuk, a lazzaronék félbeszakították pokoli munkájukat a hangra, mely mintha egyenesen odaföntről érkezett volna, s lévén gyenge oldaluk az égi szózatok kihüvelyezése, futván futottak a székesegyházba, az okát megtudakolni.

Tudjuk, mi várta őket az ódon katedrálisban: nappali fényár, az oltáron Szent Januárius feje és vére, a hercegérsek főpapi ornátusban, s végezetül Rocca Romana és Moliterno, vezeklőnek öltözve, mezítláb, egy szál ingben, nyakukban szőrkötél.

Nicolino és a parancsnok olyan jól látott mindent odaföntről, mintha egyenesen nekik szánták volna a színjátékot, attól a pillanattól fogva, hogy a processzió nagy sírva, jajveszékelve, imádkozva kikanyarodott a templomból.

Annyi volt a menetben a fáklya, s oly erős a fényük, hogy miután Brandi felhozatta a messzelátót, Nicolino tisztán látta az érsek arcvonásait; Zurlo őeminenciája ott lépdelt a baldachin alatt, kezében az oltáriszentség, oldalán két kanonok, ezek Szent Januárius vérét és fejét hozták, mögöttük Moliterno és Rocca Romana, a furcsa maskarában. Ők ketten nem hoztak semmit - mint az a bizonyos negyedik tiszt a *Malbrouck*-ban -, helyesebben szólva minden létező súlyok legnehezebbikét cipelték: a nép bűneit.

Nicolino tudta, hogy az ő kedves bátyja, Rocca Romana legalább olyan hitetlen, mint ő maga, Moliterno pedig legalább olyan hitetlen, mint Rocca Romana. A két vezeklő látványa homéroszi kacajra ingerelte, akármilyen gondterhelt volt is különben.

Mi ez a maskara? Mi célt szolgálhat? - töprengett Nicolino, de magyarázatra nem lelt, azon a megállapításon túl, hogy a groteszknek s a szentnek effajta elegyítése hamisítatlan nápolyi dolog.

Tizenegy óra és éjfél között nyilván fény derül majd a rejtély magyarázatára.

Roberto Brandit - aki nem remélhetett egyhamar magyarázatot - foglyánál is jobban nyugtalanította és aggasztotta az esemény, mert ismerte annyira Nápolyt, hogy sejtse: a vallási komédia mögött okvetlenül nagyszabású csel rejlik.

Nagy érdeklődéssel nézték mindketten végig, amint a menet keresztül-kasul bejárta a várost, hogy végül oda térjen vissza, ahonnan elindult: a katedrálisba. Hirtelenül elült a zaj, kialudtak a fáklyák: csend és sötétség borult a városra.

Néhány felgyújtott ház lángolt csak az éjben, de nem bánta senki.

Az időjelző harang elütötte a tizenegyet.

Nicolino a levél utasításai értelmében sürgősen vissza óhajtott térni zárkájába.

- Úgy hiszem - mondta -, vége az előadásnak. Mit szól hozzá, parancsnok úr?

- Azt, kedves rabom, hogy valamit még meg szeretnék mutatni önnek, mielőtt visszavonul.

Elindult, s intett Nicolinónak, hogy kövesse.

- Mindeddig csupán azt figyeltük, ami a Capuai kapu és a Mergellina között, tehát Nápoly nyugati, déli és keleti részén történik, most vessünk egy pillantást északra. Ami onnan jön, óvakodik zajt verni, nagy kivilágítást csapni, de azért megérdemli, hogy egy pillantásra méltassuk.

Nicolino engedelmesen követte a parancsnokot a bástya homlokegyenest ellenkező végébe, mint ahonnan eddig Nápolyt szemlélték. A várost környező dombokon, Capodimontétól Poggiorealéig, tüzeket látott lobogni, olyan szabályos térközökben, mintha egy előnyomuló hadsereg tábortüzei lennének.

- Á, á - álmélkodott Nicolino -, úgy látom, ez csakugyan újság.

- Meghiszem azt. És nem akármilyen újság, ugye?

- A francia hadsereg? - kérdezte Nicolino.

- Az bizony - bólintott a parancsnok.

- Nos, akkor holnapra Nápolyban lesz.

- Szó sincs róla! Ha a lazzaronék nem akarják, nem olyan könnyű Nápolyba besétálni. Két-három napos csatározásra számíthatunk.

- És azután? - kérdezte Nicolino.

- Azután?... Semmi - válaszolta Brandi. - Itt az ideje, hogy meghányjuk-vessük: mennyit használhat, illetve árthat a Sant'Elmo-erőd parancsnoka szövetségeseinek.

- Szabad tudnom, melyik oldalra vonnák hajlandóságai egy konfliktus esetén?

- Melyik oldalra? Hát lehetnek eszes ember létemre hajlandóságaim, kedves rabom? Ismeri hitvallásomat, kifejtettem már: én családapa vagyok, s azt teszem, amit a közmondás tanácsol: kezdd magadon a jótékonyságot. Nos, térjen nyugovóra, s gondolkozzék a dolgon. Holnap majd újrakezdjük a politizálást, moralizálást, filozofálást. Egy másik francia közmondás szerint: *Az éjszaka jó tanácsadó*, kérjen hát tanácsot az éjszakától, s holnap közölje velem is, mire jutott. Jó éjt, herceg úr!

Beszélgetés közben eljutottak a lépcsőig, mely a föld alatti zárkához vezetett. A porkoláb bekísérte Nicolinót tömlöcébe, s kívülről kétszer is ráfordította az ajtóra a kulcsot, szokása szerint.

Áthatolhatatlan sötétség borult a zárkára.

Szerencse, hogy a kapott instrukciókat nem volt nehéz követni. Nicolino tapogatózva eljutott az ágyáig, s ruhástul ráheveredett.

Öt perc sem telt bele, meghallotta az őrszem kiáltását, s rögtön utána heves lövöldözést, majd három ágyúlövést.

Hirtelen csend lett újra, néma csend.

Mi történhetett?

Kénytelenek vagyunk megvallani, hogy bár Nicolino kipróbáltan bátor fickó volt, most eszeveszetten kalapált a szíve.

Nem telt bele újabb tíz perc, léptek koppantak a lépcsőn, kulcs csikordult a zárban, retesz csusszant, felpattant az ajtó, s belépett a derék parancsnok, égő gyertyával a kezében.

Roberto Brandi nagy gondosan bezárta maga mögött az ajtót, az asztalra állította a gyertyát, fogott egy széket, a fogoly ágya mellé állította, és ráült. Nicolino némán figyelte, el nem tudta gondolni, miért ez a nagy előkészület.

- Nos - szólt a parancsnok, miután kényelembe helyezkedett Nicolino ágya fejénél -, igazam volt, ugye, kedves foglyom, a Sant'Elmo-erőd nem megvetendő tét a holnapi játszmában.

- De hogy jut eszébe, kedves parancsnokom, éjnek évadján idefáradni? Csak nem azért jött, hogy az éleslátásával dicsekedjék?

- Mindenekelőtt azért jöttem, mert jólesik az ember hiúságának, ha azt mondhatja egy olyan éles eszű embernek, mint ön: „Lám, igazam volt"; másodsorban azért, mert szentül hiszem, hogy ha holnapra halasztjuk kisded ügyeink megtárgyalását - ami elől ön ma este elzárkózott -, alighanem elszalasztjuk az alkalmas pillanatot.

- Kedves parancsnok uram, eszerint történt valami, amióta elváltunk. Valami fontos, nemde? - puhatolózott Nicolino.

- Íme, ítéljen belátása szerint. A republikánusok megtudták valami úton-módon mára kiadott jelszavunkat - úgy hangzott: *Parthenopé és Posíllipo* -, s jelentkeztek az őrnél. Csakhogy a szószólójuk *Napoli*-t mondott *Parthenopé* helyett, összetévesztvén a régi várost az újjal. Az őrszem riasztotta az őrséget; nyilván sejtelme sem volt róla, hogy *Parthenopé* és *Napoli*: egy és ugyanaz. Az őrség lövöldözni kezdett, tüzéreim úgyszintén, a rajtaütés nem sikerült. Ha csak erre várt, kedves foglyom, ha ezért hever ruhástul az ágyán, akár nyomban le is vetkezhet, s befordulhat a falnak, feltéve persze, hogy nincs kedve inkább felkelni, s itt, az asztal mellett, barátian elcsevegni, egyikünk innen, a másik túlfelől.

Nicolino felpattant az ágyról.

- Ám legyen - mondta -, játsszunk nyílt kártyákkal. Önön a sor!

- Könnyű azt mondani! - felelte Brandi úr.

- Ejnye, hát nem ön akart tárgyalni?

- Igen, de előbb bizonyos felvilágosításokra lenne szükségem.

- Halljuk, mire kíváncsi.

- Van felhatalmazása velem tárgyalni?

- Van.

- Barátai jóváhagyják majd, amiben megállapodunk?

- Úri becsületszavamra: igen.

- Akkor kezdhetjük. Foglaljon helyet, kedves foglyom.

- Megtörtént.

- A republikánus uraknak égető szükségük van a Sant'Elmo-erődre. Ne is tagadja!

- Nyilván hazug fráternek tartana, ha az imént történtek után azt felelném rá: édes mindegy nekik, kié az erőd!

- Nos, feltéve, hogy messer Roberto Brandi, ezen erőd parancsnoka, átengedné helyét, posztját a főméltóságú és nagytekintetű Nicolino uraságnak, a Rocca Romana és a Caracciolo hercegi címek birtokosának, mit nyerne e személycserén a szegény Roberto Brandi?

- Messer Roberto Brandi, ha jól tudom, nyomatékosan figyelmembe ajánlotta, hogy családapa.

- Családapa és férj, ezt elfelejtettem hozzátenni.

- Sebaj, idejében pótolta a mulasztást. Tehát: felesége is van?

- Van.

- S hány gyermeke?

- Kettő. Elragadó gyerekek, különösen a lány, akit előbb-utóbb férjhez is kell adnom.

- Remélem, nem nekem szánta?

- Ó, nem vagyok én olyan nagyralátó, hogy ilyesmire vetemedjem, pusztán a tényt szögeztem le, mivel méltónak tartom az ön figyelmére.

- Higgye meg, kérem, csakugyan roppantul érdekel.

- Nos, mit tehetnek a nápolyi republikánusok ama férfiú érdekében, aki nekik olyan nagy szolgálatot tett? Mit tehetnek továbbá e férfiú felesége és gyermekei érdekében?

- Mit szólna tízezer dukát jutalomhoz?

- Ó! - vágott közbe a parancsnok.

- De kérem, engedje befejeznem.

- Igaz, igaz, folytassa.

- Ismétlem: mit szólna tízezer dukát jutalomhoz a saját részére, tízezer dukát tűpénzhez neje őnagysága, tízezer dukát ajándékhoz a fia s tízezer dukát hozományhoz a kislánya részére?

- Negyvenezer dukát?

- Negyvenezer.

- Összesen?

- Istenem!

- Százkilencvenezer frank?

- Annyi.

- Nem gondolja, hogy ez a szám méltatlan azokhoz, akiket ön képvisel? Kerek összeget illenék felajánlania.

- Kétszázezer frankot, példának okáért?

- Kétszázezer frank határozottan gondolkodóba ejtene.

- S mennyiért szánja el magát?

- No, hogy ne kelljen alkudoznia: kétszázötvenezerért.

- Kétszázötvenezer frank: csinos borravaló!

- A Sant'Elmo-erőd: csinos falat!

- Hm!

- Nemet mond?

- Tanakodom.

- Értse meg, kedves foglyom, azt tartja a szólásmondás is... Egész nap közmondásokkal traktáltam, nézze el nekem, ha még egyet mondok, ígérem, ez lesz az utolsó.

- Elnézem.

- Nos, azt tartja a szólásmondás is, hogy minden embernek egyszer kerül életében alkalma megcsinálni a szerencséjét, azon fordul meg minden, kap-e rajta, vagy elszalasztja. Az alkalom itt van a kezem ügyében, én üstökön ragadom, és - a kutyafáját! - többé el sem engedem.

- Nem akarok kicsinyeskedni, kedves parancsnokom - felelte Nicolino -, önnel igazán nem, hiszen tagadhatatlanul nagy hasznát láttam kitűnő módszereinek. Nem bánom, legyen kétszázötvenezer frank!

- Csakhogy!

- De remélem, megérti: nem járkálok negyedmillióval a zsebemben.

- Ugyan, herceg úr! Nem sokra megy az, aki csak készpénzért hajlandó üzletet kötni.

- Beéri tehát egy kötelezvénnyel?

Roberto Brandi felállt és meghajolt.

- Én beérem, herceg, a becsületszavával is. A kártyaadósság szent, s mi e pillanatban hazárdjátékot játszunk, méghozzá nagyban: fejünk a tét.

- Köszönöm a bizalmát, uram - bólintott Nicolino, felülmúlhatatlan méltósággal. - Bebizonyítom majd, hogy méltó vagyok rá. Eszerint nincs más hátra, mint hogy a kivitelben, az eljárás mikéntjében megegyezzünk.

- Hercegem, célunk érdekében szíves belátását kell kérnem.

- Ne köntörfalazzunk!

- Voltam bátor önnek említeni, hogy most üstökön ragadom a szerencsémet, s addig el nem engedem, míg meg nem gazdagszom.

- Valóban. Nos, úgy vélem, kétszázötvenezer frank...

- Kétszázötvenezer frank még nem gazdagság, excellenciás uram. Ön ezt mindenkinél jobban tudhatja, hiszen milliomos.

- Köszönöm a bókot!

- Nem, nem és nem érhetem be félmilliónál kevesebbel.

- Parancsnok úr, őszinte sajnálatomra kénytelen vagyok kijelenteni: ez szószegés.

- Mért lenne az? Hiszen nem öntől kérem a félmilliót.

- Vagy úgy!

- Hátha sikerül Ferdinánd király őfelségétől ugyanannyit kicsikarnom hűségem jutalmául, mint amennyit ön fizet az árulásért?

- Hű, de csúnya szót szalajtott ki a száján!

A parancsnok fogta a gyertyát, s a nápolyiakra oly jellemző, csúfondárosan komoly képpel körbejárta a szobát: benézett az ágy alá, az ajtó mögé, majd visszatért gyertyástul az asztalhoz.

- Mit művel? - kérdezte Nicolino.

- Megnéztem, nem hallgat-e ki bennünket valaki.

- De minek?

- Mert ha kettesben vagyunk, nincs semmi baj: ön úgyis jól tudja, hogy én közönséges áruló vagyok. Tán egy gondolattal ügyesebb, egy gondolattal agyafúrtabb a többinél, de ez minden.

- S hogyan óhajt Ferdinánd királytól hűsége jutalmául kétszázötvenezer frankot kicsikarni?

- E cél érdekében van éppen múlhatatlan szükségem az ön jóindulatára.

- Számíthat rám, de árulja el végre, miről van szó.

- Ezt, kedves foglyom, aligha érem el mint az ön cinkosa, ellenben elérhetem mint az ön áldozata.

- Van benne ráció, csakugyan. Nos, lássuk, hogyan válhat ön áldozatommá?

- Mi sem egyszerűbb.

A parancsnok egy pár pisztolyt húzott elő a zsebéből.

- Tessék, fegyver.

- Ni - hüledezett Nicolino -, ezek az én pisztolyaim.

- Melyeket a főügyész úr itt felejtett... Hallotta, hogy végezte a derék Vanni márki?

- Ön volt szíves közölni velem a márki halálhírét, s én azt mondtam rá: őszinte sajnálatomra nem sajnálom.

- Igaz, igaz. Tehát: ön megszerezte valami úton-módon - helybéli bűntársai segítségével - a pisztolyokat, amelyek nem tudom, hol hevertek, s amikor én beléptem a zárkájába, a mellemnek szegezte.

- Pompás - nevetett Nicolino. - Így, nemde?

- Vigyázzon, csőre van töltve! Majd folytonosan pisztolyt szegezve idebéklyózott, ehhez a falba erősített vasgyűrűhöz.

- Mivel kötöztem oda? A lepedőmmel?

- Nem, egy kötéllel.

- Nincs kötelem.

- Sebaj, hoztam én.

- Lám, lám, ön igazán előrelátó ember.

- Hja, ha az ember biztosra akar menni, nem feledkezhet meg semmiről.

- S hogyan tovább?

- Hogyan? Ha alaposan összekötözött s hozzáláncolt a gyűrűhöz, zsebkendőjét a számba tömi, hogy ne kiálthassak, rám zárja az ajtót, s élve az alkalommal, lázadást szít, miután én biztos embereimet, nagy elővigyázatlanul, mind őrjáratba küldtem, s kizárólag a szökevényeket tartottam itt az erőd s a kapuk őrzésére.

- S hogyan szítok lázadást?

- Egyszerűen. Fejenként tíz aranyat kínál fel az embereknek. A börtönalkalmazottakkal együtt sincsenek többen harmincötnél: az háromszázötven arany. A háromszázötven dukátot azonnal szétosztogatja, megváltoztatja a jelszót, s elrendeli, hogy lőjenek az őrjáratra, ha az erőnek erejével be akarna hatolni a várba.

- De honnan vegyem a háromszázötven dukátot?

- A zsebemből. Ez persze külön elszámolásra megy.

- A kétszázötvenezer frankon felül. Rendben.

- Mihelyt ön az erőd ura, feloldozza kötelékeimet, s itt őriztet a zárkában. Olyan kegyetlenül bánik velem, amilyen jól én önnel bántam, majd egy éjjel - miután kifizette a kétszázötvenezer frankomat, és megadta a háromszázötven dukátomat - kegyelemből kipenderít az erődből; én egyenesen a kikötőbe sietek, kibérelek egy bárkát, speronárét vagy felukkát, száz veszéllyel dacolva Szicíliába hajózom, és elkérem Ferdinánd királytól hűségem jutalmát. Hogy mekkora összeget kérek, az már az én dolgom, egyébiránt ön is tudja, mennyit.

- Igen, kétszázötvenezer frankot.

- Nohát: megegyeztünk?

- Meg.

- Állja a becsületszavát?

- Állom.

- Akkor: munkára fel! Még mindig a kezében szorongatja a pisztolyokat, igazán letehetné már, nehogy véletlenül elsüljenek. Itt a kötél, itt a pénztárcám, fogja. Szorítsa jól meg a kötelet, ne sajnáljon, de vigyázzon: meg ne fojtson a zsebkendővel. Még jó félórája van az őrjárat visszaérkeztéig.

Hajszálra úgy történt minden, ahogy a ravasz parancsnok eltervezte. Az ember már-már azt hihette volna: jó előre kiadta a megfelelő parancsokat, hogy a dolog a lehető legsimábban menjen. Nicolino összekötözte a parancsnok kezét, lábát, a gyűrűhöz béklyózta, betömte a száját, rázárta az ajtót. Se a föld alatti folyosón, se a lépcsőn nem találkozott teremtett lélekkel. Egyenesen az őrszobára sietett, ahol gyönyörű hazafias szónoklatot vágott ki, majd - mivel a szónoklat vége felé a tétovázás némely jeleit észlelte hallgatóságán - megcsörgette a pénzt, s kimondta az ellenállhatatlan varázsigét: „Fejenként tíz arany!" E szókra a tétovázás nyomtalanul eltűnt, s felharsant a lelkes kiáltás: „Éljen a szabadság!" Íziben mind fegyvert ragadtak, futottak a bástyákra, a kapukhoz, s megfenyegették a patrujt, hogy rálőnek, ha nem hordja el az ördög abban a minutában a Vomero vagy az Infrascata sikátorainak mélyére. A patruj úgy eltűnt, mint színpadi kísértet a süllyesztőben.

Aztán nekiálltak trikolórt gyártani. A dolog nem ment éppen könnyen, de végül is elkészült a zászló, egy régi fehér lobogó egy csíkjából, egy függönyből és egy vörös pokrócból. E művelet sikeres végrehajtása után bevonták a fehér királyi lobogót, s kitűzték a trikolórt.

Ekkor végre úgy tett Nicolino, mintha hirtelen eszébe ötlene a szerencsétlen parancsnok, akinek hivatalát jelenleg ő bitorolta. Négy katona kíséretében levonult a zárkába, meghagyta, hogy oldozzák el Brandit a faltól, oldják fel kötelékeit, távolítsák el szájából a zsebkendőt, mialatt ő lövésre kész pisztolyaival tartotta sakkban a foglyot. A parancsnok nyögött, jajveszékelt, könyörgött, de hiába, Nicolino ott tartotta őt a híres hármas számú zárkában - második emelet, a földszinttől lefelé.

Ezért ébredt Nápoly január 21-én reggel arra, hogy a Sant'Elmo-erődön francia zászló leng.

11
A caudiumi szoros

Championnet is látta a szent lobogót. Tüstént kiadta a parancsot, hogy a hadsereg vonuljon Nápoly ellen, délelőtt tizenegykor kezdődjön az ostrom.

Ha szabályos regényt írnánk, nem pedig történelmet, ahol a képzeletnek nincs sok keresnivalója, nyilván réges-régen módot találtunk volna már rá, hogy Salvatót elhozzuk Nápolyba; ha másként nem, a francia tisztekkel, akik a szerződésileg kikötött ötmilliós hadisarcért a városba jöttek. Ő persze nem ment volna el társaival a színházba - de nem is a behajthatatlan ötmillió behajtásán ügyködött volna, mint Archambal főbiztos -, hanem egyenesen a pálmás házba sietett volna, ahol a lelkét, vagy legalábbis lelke jobbik felét hagyta, bár a Monte Cassino hitetlen kirurgusa kereken tagadta, hogy egyáltalán van lélek. Ez esetben megható szerelmes jeleneteket tárhattunk volna olvasóink elé a mozgalmas, de hosszúra nyúlt krónika helyett, mely mégiscsak hideg, mint a politikai tárgyú beszámolók általában, sőt, egyenesen szívet tépő jeleneteket, ha elgondoljuk, hogyan remeghetett Luisa, a városban dúló szörnyű vérontás hírét hallván. De kötelességünk igazat írni, s a tények könyörtelenek: akármennyire vágyott is Salvato Nápolyba, kénytelen volt tábornoka parancsainak engedelmeskedni. Márpedig Championnet inkább távolítani igyekezett őt Nápolytól, semmint közel hozni, hiszen honnan is tudhatta volna ő, hogy brigadérosát ellenállhatatlan, delejes erővel vonzza oda valami?

A Monte Cassinón töltött éj másnapján, alighogy elbúcsúzott s elvált apjától, azt a parancsot kapta - még San Germanóban - Salvato, hogy vegye át a 17. féldandár vezényletét, és kerülő úton, Venafrón, Marconén, Ponte Landolfón át induljon Beneventóba, fedezve és felderítve a hadsereg hátramaradt részének útját. Championnet külön meghagyta neki, hogy a főparancsnoksággal maradjon állandó érintkezésben.

Salvato ilyenformán egyenesen a haramiabandák birodalmába pottyant. Nem múlt el úgy nap, hogy ne kellett volna egy-egy támadásukat elhárítani, egy-egy cselvetésüket felfedni s elkerülni. Hősünk szerencsére bennszülött volt, nápolyi anyanyelvű; hidegvére, bátorsága és stratégiai tudása folytán kitűnő reguláris hadvezér nyílt ütközetben, s egyidejűleg eszményi vezető gerillaharcban, azaz hegyi csatározásokban, határtalan kitartása, lankadatlan ébersége és a veszély olyasfajta, ösztönös megérzése folytán, melyre leginkább az észak-amerikai indiánoknál találni példát, Fenimore Cooper tanúsága szerint. Decemberi hidegben, jeges vizű folyókon, hóborította hegyeken kelt át a csapat, járhatatlan, sárba fúlt ösvényeken vergődött előre. E hosszú és keserves út alatt úgy tömörültek Salvato köré katonái, mintha nem is csupán felettesüket, de atyjukat tisztelnék benne, mivel ezerszer is tapasztalták, hogy vezetésre hivatott, s ami ennél is több: jó ember. Salvato osztozott sorsukban, saját kezűleg ápolta sebesültjeiket, gyámolította a gyengéket, és soha nem kapták tévedésen, hibán vagy igazságtalanságon.

Venafróban Salvato megtudta, hogy a hágón átvezető út - helyesebben ösvény - járhatatlan. Nekivágtak hát az Iserniába vezető útnak. Ez tűrhető állapotban volt, csakhogy lépten-nyomon banditákba ütköztek. Végül elhagyott ösvényeken, hegyen-völgyön, erdőn-mezőn át eljutottak Bocano faluba, azazhogy Bocano városkába.

Öt napjukba telt ez a kis séta Venafróból Bocanóba. Rendes körülmények között alig egynapi járóföld.

Bocanóban érte őket utol a sparanisi fegyverszünet híre s a parancs: újabb utasításig üssenek a városkában tábort.

A fegyverszünet megszegése után felkerekedtek, s folytonos harcok közepette Marconéba vonultak. Itt szerzett tudomást Salvato a város képviselői és Championnet között lefolyt sikertelen tárgyalásról és arról, hogy a tábornok kiadta a parancsot az általános támadásra.

Salvato induljon azonnal Beneventóba, s onnan megállás nélkül tovább Nápolyba, hogy a január 21-i ütközetben tábornoka segítségére lehessen - hangzott a legújabb parancs.

20-án este Beneventóban volt a csapat. Aznap kétnapi utat tettek meg.

Útközben nem háborgatta őket senki. Ez szeget ütött Salvato fejébe. Ha a banditák szabad utat hagytak Beneventóig, nyilván máshol szándékoznak támadni, kedvezőbb pozícióból.

Salvato nem járt korábban soha ezen a vidéken, de rendelkezett a terep stratégiai ismeretével. Tudta, hogy Beneventóból Nápolyba csakis azon a völgyszoroson lehet eljutni, amelyet a rómaiak Furculae Caudinae-nak neveztek, vagyis a hírhedt caudiumi kutyaszorítón át, ahol a Spurnius Postumus consul vezette római légiókat i. e. 321-ben iga alá hajtották a szamnitok.

Itt állnak lesben a banditák, vágott hirtelen belé a felismerés, mint ez megesik olykor vérbeli hadvezérekkel.

A tartomány térképe hiányos volt. Salvato elhatározta, hogy maga szemléli meg a terepet.

Este nyolckor parasztruhát öltött, felpattant legjobb lovára, s egy megbízható huszár kíséretében nekiindult.

Beneventótól egy mérföldre egy facsoportnál hagyta a huszárt a lovakkal, s gyalog folytatta útját.

Rohamosan szűkült a völgy, olyannyira, hogy egy, a holdfényben tisztán kivehető pontján szinte teljesen elzárult. Nyilván itt döbbentek rá valaha a rómaiak - sajna, késve -, hogy kelepcébe csalták őket.

Salvato letért az útról, a völgyet sűrűn borító fák közé surrant, s hamarosan egy tanyához érkezett, mintegy ötszáz lépésre a völgy legszűkebb pontjától.

Átugrott egy sövényen: egy gyümölcsösbe jutott.

A tanya egyik különálló épületéből erős fény vetődött az udvarra. Salvato arrébb lopódzott, úgy helyezkedett el, hogy belásson a kivilágított helyiségbe.

Egy sütőkemence volt az erős fény forrása. Nemrég fűthették fel, két ember éppen bevetni készült a kemencébe vagy száz cipót.

Nyilván nem a gazdának s háza népének szánták a rengeteg kenyeret.

Hirtelen dörömbölés hallatszott az országútra nyíló nagykapun.

- Itt vannak - mondta az egyik férfi.

Salvato nem látott el búvóhelyéről a nagykapuig, de hallotta, amint nagyot csikordulva feltárul, s nemsokára négy férfi lépett a kemencében lángoló fahasábok fénykörébe. Ruhájuk után ítélve banditák.

- Hány órára várható az első sütet, hány sütet készül el reggelig, hány kenyér sül ki négyszerre? - kérdezték.

A két pék azt felelte rá, hogy az első sütet fél tizenkettőre készül el, éjjeli két órára a következő, öt órára a harmadik. Száz-százhúsz kenyér egy sütet.

- Nemigen elég - csóválta a fejét az egyik bandita.

- Hát hányan vagytok? - kérdezte a pék.

Az iménti bandita az ujjain számolgatott.

- Körülbelül nyolcszázötvenen - felelte aztán.

- Az majd másfél font kenyér fejenként - avatkozott közbe a másik pék, aki eddig hallgatott.

- Nem elég - vágta rá a bandita.

- Ennyivel mégis be kell érnetek - szólt mogorván a pék. - Száztíz kenyérnél több nem fér egyszerre a kemencébe.

- Hát jó: két óra múlva küldjük az öszvéreket.

- Jó félórát itt rostokolnak majd, figyelmeztetlek.

- Ejha! Úgy látszik, elfelejtetted: éhesek vagyunk!

- Ha nem tetszik: vigyétek el a kenyeret úgy, amint van, és süssétek meg magatok.

A banditák belátták, hogy nem mennek semmire a két pékkel. Ezek mindenre tudnak kádenciát.

- Mi újság Beneventóban? Nem hallottatok semmit? - kérdezték.

- De igen - felelte az egyik pék -, alig egy órája érkeztem Beneventóból.

- Mi hírlik a franciákról?

- Akkor vonultak éppen be.

- Meddig maradnak?

- Állítólag holnap kora hajnalban indulnak.

- Nápolyba?

- Nápolyba.

- Hányan vannak?

- Vagy hatszázan.

- Hány francia fér a kemencédbe, jó szorosan rakva?

- Nyolc.

- No, holnap este sült hússal lakunk jól, ha kevés lenne a kenyerünk.

Jót hahotáztak a kannibáli élcen, s a négy bandita még egyszer ráparancsolt a pékekre: igyekezzenek ám, ahogy bírnak; majd mind a négyen megindultak a nagykapu felé.

Salvato átvágott a gyümölcsösön, gondosan kikerülve a kemence fényudvarát, átugrott egy második sövényen, és a négy bandita nyomába szegődött, mintegy százötven lépéssel mögöttük haladva. Azok a bandához igyekeztek: hamarosan eltűntek a hegyoldalban.

Salvato zavartalanul szemügyre vehette a terepet a hold világánál.

Miután mindent megszemlélt, amit látni kívánt, és a terve is készen állt, visszatért, ezúttal nem a tanya mögött, hanem előtte, oda, ahol a huszár várta, lóra szállt, és valamivel éjfél előtt megérkezett szállására.

Ott találta Championnet tábornok hadsegédét, Villeneuve-öt, azt a tisztet, aki a Civita Castellana-i csatában keresztülvágott a csatatéren, hogy Macdonaldnak megvigye a parancsot az általános támadásra.

Championnet azt üzente általa Salvatónak, hogy délben szándékozik Nápolyt megrohanni, számít rá az ütközetben, arra kéri tehát: siessen, ahogy csak bír. Villeneuve Salvato mellett marad, hadsegédként. Végezetül arra intette Championnet Salvatót, legyen nagyon elővigyázatos a caudiumi szorosban.

Salvato elmondta Villeneuve-nek, merre járt, majd elővett egy nagy árkus papírt, pennát, és felvázolta a holnapi ütközet színterét, helyszíni észleletei alapján.

Végül mindketten szalmazsákjukra dőltek, s mély álomba merültek.

Virradatkor dobszóra riadtak: a mintegy ötszáz főnyi gyalogság s ötven-hatvan főnyi huszárság menetkészen állt.

Salvato szállásának ablakai éppen a térre néztek, ahol a kicsiny csapat gyülekezett. Kinyitotta az ablakot, s leszólt a tiszteknek, jöjjenek fel a szobába. Egy őrnagy, négy kapitány, nyolc-tíz hadnagy, ebből állt a tisztikara.

Az asztalon már várta őket az éjjel papírra vetett haditerv.

- Uraim - mondta Salvato a tiszteknek -, tanulmányozzák gondosan ezt a térképet. Ha már ugyanolyan jól ismerik a terepet, mint én magam, elmagyarázom, mi a teendő. Ügyességükön, leleményükön sok fordul most meg, uraim, nemcsak a mai ütközet kimenetele, de mindnyájunk élete vagy halála. A helyzet súlyos: számbeli fölény, helyzeti előny, mind az ellenség oldalán van.

Salvato kenyeret, bort, sült húst hozatott - előző este megrendelte a reggelit -, s felkérte a tiszteket, hogy evés-ivás közben tanulmányozzák az ütközet helyszínrajzát.

A legénységnek ott helyben, Benevento főterén osztatott menázsit, s mellé huszonnégy tízliteres üvegben bort.

Evés után Salvato gyülekezőt veretett. A katonák nagy kört formáltak, Salvato a tisztekkel a kör közepére állt. Mindössze hatszázan voltak a franciák, mint említettük, Salvatónak fel sem kellett emelnie a hangját.

- Barátaim - kezdte -, szép nap elé nézünk, mert győzni fogunk, s éppen ahelyt, ahol a világ legelső népe vereséget szenvedett. Ti érző emberek vagytok, katonák, honpolgárok, nem csatagépek, nem a zsarnokság lélektelen eszközei, mint a Kambüszeszek, Dareioszok, Xerxészek szolgahada. Ti a népeknek nem szolgaságot hoztok, hanem szabadságot, nem sötétséget, hanem fényt. Tudnotok kell hát, miféle föld az, ahová tartunk, miféle népek tapodták a múltban e földet tielőttetek.

Kétezer éve történt, hogy a szamnit pásztorok, e hegyek akkori lakói, elhitették a rómaiakkal: Luceria - vagy mai nevén Lucera - város eleste küszöbön áll, a felmentő seregnek az Appenninekben kell átvágnia, ha nem akar elkésni. Felkerekedett erre Spurnius Postumus konzul vezetésével két római légió Nápolyból, azaz onnan, ahová mi tartunk, s megindult át a hegyen, ugyanazon az úton, csak éppen ellenkező irányban, mint mi. Egy szűk szorosba jutottak - oda, ahová mi körülbelül két óra múlva érkezünk, s ahol a banditák már lesben állnak -, két égnek meredő, erdő borította sziklafal közé; a völgy legszűkebb pontján hatalmas torlasz állta

útjukat, kidöntött fatörzsek halmaza. Fordultak volna vissza, de a szamnitok, akik az utat elzárták, mindenfelől sziklákat görgettek rájuk, s a legionáriusok százával pusztultak, az aláhulló kövektől halálra sújtva. Caius Pontius, a szamnit vezér, aki a kelepcét kieszelte, elrémült, látva, hogy a rómaiakat a végpusztulás fenyegeti, mert a római légiók mögött ott állt a római hadsereg, s a hadsereg mögött Róma maga! A két légiót könnyűszerrel megsemmisíthette volna az utolsó szál emberig, egyebet sem kellett hozzá tenni, mint tovább hajigálni a gránittömböket. Caius Pontius ott hagyta a rómaiakat a halál árnyékában, s apjához, Erenniushoz fordult tanácsért. Erennius bölcs ember volt. „Öld meg mind egy szálig - mondta -, vagy bocsásd őket tisztességgel szabadon. Ellenségeidet öld meg, vagy tedd barátoddá." Caius Pontius nem hallgatott az apa bölcs tanácsára. Megkímélte a rómaiak életét, de csupán azzal a feltétellel, hogy fejet hajtva vonulnak el a győztesek bunkóiból, lándzsáiból, dárdáiból összerakott diadalív alatt. A rómaiak bosszút álltak a megaláztatásért: irtóháborút indítottak a szamnitok ellen, s leigázták egész országukat.

Meglátjátok, katonák: a vidék képe ma korántsem olyan ijesztő, mint valaha: szelíd lanka foglalja el a meredek sziklafal helyét, s alig két-három láb magas cserjék a rengeteg erdőséget. Ma éjjel, üdvötökön őrködve, parasztgúnyát öltöttem, s magam kutattam át a terepet. Ugye, megbíztok bennem? Nos, én mondom nektek: mi győzni fogunk ott, ahol a rómaiak vereséget szenvedtek.

„Hurrá!", „Éljen Salvato!" - kiáltották a katonák. Majd - parancsra sem várva - szuronyt szegeztek, rázendítettek a Marseillaise-re, és megindultak előre.

A tanyától negyed mérföldre Salvato csendet parancsolt. Néhány méterrel odább éles szögben kanyarodott el az út.

Salvato itt szándékozott elrendezni csapatát. A banditák nem láthatták, mire készül, hacsak nem állítottak őrséget a tanya elé. De Salvato tudta, ettől nem kell tartania. A banditák haditerve arra épült, hogy meglepetésszerűen ütnek rajta a franciákon, nem veszélyeztethették sikerét azáltal, hogy őrszemeket küldenek ki az országútra.

A tisztek előre megkapták instrukcióikat. Villeneuve megindult három század élén a gyümölcsös mentén, s abban az árokban rejtőzött el embereivel, amelynek védelmében Salvato ötszáz-valahány lépésre nyomon követte a táborhelyükre igyekvő banditákat; ő maga hatvan huszárral a tanya mögött helyezkedett el; a többiek - a haditerv szerint - úgy tesznek majd, mintha gyanútlanul belesétálnának a kelepcébe, rövid ellenállás után megfutamodnak, és fejvesztett menekülést színlelve, maguk után csalják az ellenséget az épületen túlra.

E csoportot az őrnagy vezette, tapasztalt, öreg hadfi; hidegvérére Salvato feltétlen számíthatott.

Minden úgy történt, ahogy Salvato elképzelte. Vagy tíz percig lövöldöztek a banditák, majd látva, hogy a franciák meginognak, fülsiketítő csataordítással előrontottak fedezékükből. A franciák tettek még néhány lépést hátra, aztán vad futásnak eredtek, mintha pánikba ejtette volna őket támadóik nagy száma, heves rohama. A banditák fenyegetőzése, üvöltözése gúnyolódásba csapott át; máris bizonyosra vették, hogy a franciák veresége teljes, s minden óvatosságnak fittyet hányva, üldözésükre keltek. Villeneuve várt, míg a futók túlhaladnak rajta, majd hirtelen felegyenesedett, intett embereinek, hogy kövessék példáját, közvetlen közelből sortüzet adott le a banditákra. Kétszázan haraptak rögtön a fűbe. Villeneuve rohamlépésben hátravezette embereit a banditák elhagyott állásaiba; menet közben töltette újra a puskákat. Ugyanebben a pillanatban előbukkant a tanya mögül Salvato, hatvan lovasa élén. Kivont karddal rontottak az ellenségre, csépelték, ahol érték, s az oszlop élét egykettőre elvágták a végétől. Az állítólagos menekülők „Állj!" vezényszóra hirtelen visszafordultak, s szuronyt szegezve várták be az állítólagos győzteseket.

Szörnyű mészárlás kezdődött. A banditákat egyfelől Villeneuve három százada, másfelől az ezredes csapata fogta közre, s az óriás aréna közepén Salvato hatvan huszára vágta-aprította őket kedvére.

Ötszáz bandita maradt a csatatéren. A többi menekült a hegyekbe, kétoldali, gyilkos puska-tűzben. Délelőtt tizenegyre véget ért a csata. A franciák egész vesztesége három-négy halott volt, s legfeljebb tíz-tizenkét sebesült. Salvato szinte futva indult tovább hatszáz embere élén arra, amerről távoli, tompa ágyúdörej szólt már egy ideje hívogatólag-sürgetőleg, vagyis Nápoly irányába.

12
Az első nap

Negyed mérföldet sem tett még meg Maddalonéból Aversába menet Championnet, amikor egy lóhalálában vágtázó lovas tűnt fel szemközt az úton: Moliterno herceg. Ezúttal rajta volt a sor: menekülni a népharag elől.

„Fegyverbe!" - harsant városszerte a kiáltás, mihelyt a lazzaronék felfedezték, hogy a Sant'Elmo-erődön ott a francia zászló. Porticitól Pozzuoliig puskát, furkót, kést ragadott a tizenöt éves gyerektől a hatvanesztendős aggastyánig minden fegyverbíró férfi, s nagy „Halál a franciákra!" ordítozással tódult mind a belvárosba.

A papok kiálltak a templomküszöbre, a barátok az utcasarokra - egyik kezükben fehér lobogó, a másikban kereszt -, és tombolva uszítottak harcra. Szavukra százezer ember kelt fel.

A lazzaronék francia- és jakobinusgyűlölete nem ismert többé határt. „Istennek tetsző cselekedet jakobinust vagy franciát ölni, vértanú minden elesett lazzarone!" - harsogták a papok.

Öt-hat napja élt már a szüntelen vérontás, fosztogatás, gyújtogatás bódulatában e félvad, eleve kegyetlenségre hajló nép, s szinte a dühöngő elmezavar állapotába jutott, melyben az embert - a rombolás vak eszközeként - egyetlen vágy hajtja: ölni, úgyannyira, hogy sokszor erősebb önfenntartási ösztönénél is.

A franciák veszedelmesen közelednek - jelentették a hírhozók. - Capodichino és Poggioreale felől már látni két menetoszlop élét, távolabb porfelleg jelzi, hogy egy harmadik oszlop, a várost megkerülve, a mocsarakon és a via del Pasconén át a Maddalena-híd felé tart.

A tömeg meglódult, mintha hirtelen áramütés érte volna, s egyetlen szempillantás alatt a veszélyeztetett pontokon termett.

Az Aversa felől közelgő francia hadoszlop parancsnoka Dufresse tábornok volt, Macdonald helyett, aki Capuában összekülönbözött Championnet tábornokkal, beadta lemondását, s most mint a tajtékos csatamén, remegve fülelt kényszerű pihenőjében a trombiták, dobok harci zajára.

Dufresse tábornok seregében szolgált Ettore Carafa. A szabadság Coriolanusaként, a nagy istennő nevében jött a zsarnokságot megdönteni.

A Capodichino felől közelgő hadoszlop parancsnoka Kellermann volt, helyettese az a Rusca tábornok, akit e sorok írója saját szemével látott 1814-ben, Soissons ostrománál, ágyúgolyótól találva elesni.

A Poggiorealén át előretörő hadoszlopot a vezénylő tábornok maga vezette. Helyettesei Duhesme és Monnier tábornokok.

Azt a hadoszlopot végül, mely a várost megkerülve a mocsarakon s a via del Pasconén át igyekezett Nápolyba, Mathieu Maurice tábornok és Broussier dandárparancsnok irányította.

Championnet hadoszlopa ért elsőnek Nápoly közelébe, minthogy neki jutott a legjobb út. Jobbszárnya a capodichinói országúton előnyomuló Kellermann-hadtestre támaszkodott, balszárnya a mocsarakra, ahol, mint említettük, Mathieu Maurice tábornok manőverezett. Mathieu Maurice nemrég épült föl, annyira-amennyire, egy csúnya sebéből: fra Diavolo golyója átütötte egyik bordáját.

Championnet előhadát Duhesme vezette. Ő is nemrég sebesült, már másodízben a hadjárat kezdete óta. Arca még sápadt volt a súlyos vérveszteségtől, de harci kedve töretlen. Az ő dolga volt utat nyitni a mögötte jövőknek, minden akadályt elhárítani, rohammal elsöpörni. Ez volt különben Duhesme legerősebb oldala: a hirtelen rajtaütéshez mindenekelőtt bátorság kell és határozottság.

Negyed mérföldre a Capuai kaputól hatalmas tömeg állta Duhesme útját. Lehettek vagy öthatezren. A lazzaronék egész ágyúüteget vonszoltak magukkal. Az ágyúkat Naselli tábornok tüzérei kezelték.

Duhesme meghagyta Monnier-nak, hogy hatszáz emberrel rohamozza meg a tömeget, szuronnyal törjön utat a halomig, melyen az ágyúkat felállították, és foglalja el az üteget, mely a lazzaronék feje fölött kartácstűzzel árasztotta el a francia hadoszlopot.

Őrültség lett volna ilyet parancsolni, ha reguláris hadsereggel állnak szemben. Az ellenség egyszerű hadmozdulattal pillanatok alatt megsemmisíthette volna a hatszáz támadót, úgy, hogy utat nyit előttük, majd bekeríti, és két oldalról tűz alá veszi őket. De Duhesme nem méltatta a lazzaronékat arra, hogy ellenfélnek tekintse. Monnier szuronyt szegzett, katonái élén nekirontott a tömegnek, a rázáporozó puskalövésekre, pisztolygolyókra, tőrdöfésekre ügyet sem vetve a sokaság közepére hatolt, s úgy zúdult át rajta, a lazzaronék halálhörgése, átkai közepette, könyörtelenül felnyársalva, legázolva az útjába kerülőket, mint vad hegyi zuhatag a tavon. Duhesme katonái ezalatt rendületlenül haladtak előre a kartácstűzben, megrohanták és elfoglalták az ellenség megszállta dombot, az ellenszegülő tüzéreket megölték, az ágyúk csövét a tömegre irányították, s a lazzaronékat saját ágyúikkal lőtték halomra.

Egyidejűleg riadót veretett Duhesme, s a lövések nyomán támadt fejvesztettséget kiaknázva, szuronyrohamra ment a tömeg ellen.

A lazzaronék úgy rebbentek szét a síkságon, mint felriasztott madárraj. Honnan is tudták volna, hogyan kell támadáshoz felfejlődve az üteget visszafoglalni, vagy négyszöget formálva a rohamot felfogni?

Duhesme vonult tovább a Capuai kapu felé, mintha mi sem történt volna. A zsákmányolt üteget természetesen magával vitte.

Ám mintegy kétszáz lépésre attól a szabálytalan térségtől, mely a Capuai kapu előtt elterül, éppen a casanovai emelkedő alján, egy kis híd előtt megtorpant a menet. A híd két végén egy-egy erőddé alakított ház állt, s e házakból gyilkos tűz fogadta a franciákat. Olyan jól irányzott lövések, hogy a katonák önkéntelenül visszahőköltek. Tétovázásuk láttán Monnier az élen termett, magasra emelve kardja hegyén a kalpagot, ám néhány lépés után golyótól találva a földre rogyott. Tisztek, katonák ugrottak oda, hogy a tábornokot felemeljék és hátrább vigyék, de a lazzaronék rögtön közéjük puskáztak, úgyhogy három-négy tiszt s vagy nyolc-tíz katona került pillanatok alatt földre, a sebesült mellé. A franciák soraiban zavar támadt, előőrsük hátrált egy lépést.

A lazzaronék rávetették magukat a sebesültekre és a halottakra, a sebesültekre, hogy megöljék, a halottakra, hogy megcsonkítsák őket.

Duhesme erre odaintette szárnysegédjét, Ordonneau-t. Vegyen maga mellé két század gránátost, és bármi áron, de foglalja el a hidat - parancsolta.

A gránátosok egytől egyig harcedzett katonák voltak, Montebello, Rivoli veteránjai. Ők foglalták el, Augereau vezetésével, az arcolei hidat, Bonaparte vezetésével a rivoli hidat. Némán szuronyt szegeztek, és rohamra mentek a golyózáporban. Egyetlen lendülettel a lejtő tetejéig űzték vissza a lazzaronékat. A sebesült tábornok s katonái, tisztjei megmenekültek az azonnali

pusztulástól, de az ablakokból, háztetőkről valóságos pergőtűz zúdult rájuk, az út közepén toronyként felmeredő háromemeletes ház pedig csak úgy okádta rájuk minden nyílásán, földszinttől a tetőig, a tüzet-lángot.

A ház mindkét oldalán emelet magasságú barikád zárta el teljesen az utcát.

Háromezer lazzarone védte eleve a házakat, a barikádokat, az utcát. Időközben odasereglett a környező sikátorokon s kertek alján át még vagy öt-hatezer a síkságról.

Ordonneau odaért a rögtönzött erőd elé. Bevehetetlen - gondolta -, de mielőtt rászánhatta volna magát, hogy parancsot adjon a visszavonulásra, golyótól találva elesett.

De most megjött Duhesme az üteggel, melyet csak az imént zsákmányolt pergőtűzben a lazzaronéktól. Nagy hirtelen felállították, becélozták az ágyúkat: a harmadik lövésre megingott az épület, s szörnyű recsegés-ropogással összedőlt, maga alá temetve védőit, sőt a barikádok harcosait is.

Ekkor Duhesme és katonái rohamra mentek, elfoglalták a rompületet, s a köztársaságot éltetve kitűzték csúcsára a trikolórt.

A lazzaronék időközben újabb nagy, tizenkét ágyúból álló üteget hoztak elő s vonszoltak fel egy romhalmazzá lett, zászló koronázta háznál jóval magasabban fekvő pontra, és máris heves kartácstűzzel árasztották el a ház romjait s a barikádokat megszálló republikánusokat. Mialatt ők a romok s a barikád mögött kerestek fedezéket, Duhesme megparancsolta a 25. svalizsér ezrednek, hogy vagy harminc tüzért ültessenek maguk mögé a nyeregbe, kerüljék meg a dombot, melyen a tizenkét ágyú áll, s hátulról rohanják le az üteget.

A svalizsérek nekiindultak. Golyók fütyültek a fejük körül, hanem azt ők fel sem vették: mire a lazzaronék felocsúdtak volna, ők már meg is tették széles félkörívben az utat, a domb alján sarkantyúba kapták a lovakat, s azzal hajrá, fel a dombra, mint a fergeteg! Dübörögtek a paták, rengett a föld, a lazzaronék fejvesztetten menekültek, odahagyva félig kilőtt ágyúikat. A francia tüzérek fürgén leugráltak a domb tetején a nyeregből, és rögtön munkához láttak; a svalizsérek továbbnyargaltak, lavinaként zúdultak alá a másik lejtőn, s a lazzaronék üldözésére kelve egykettőre szétugrasztották őket a lapályon.

Duhesme megszabadult támadóitól. Utászai gyorsan rést ütöttek a barikádon, s az oszlop haladt tovább, az ágyúk nyomában, amelyek tisztára söpörték előtte az utat. Az útfélen itt-ott összeverődő lazzarone-csoportokat a dombon őrködő tüzérek kartácstüze egykettőre szétkergette.

Egyszerre dob perdült Duhesme háta mögött; sarkon fordult, s íme: a 64-es meg a 73-as féldandár közelgett, Thiébault vezetésével, rohamlépésben. „Éljen a köztársaság!" - kiáltották már messziről.

Championnet felfigyelt a nagy ágyúzásra, s minthogy a puskalövések számából, gyakoriságából arra következtetett, hogy Duhesme-nek több ezres tömeggel akadt dolga, nyomban Thiébault-hoz vágtatott, és utasította: eredjen Duhesme után, amilyen gyorsan csak bír, vigyen neki segítséget. Thiébault-nak nem kellett az ilyet kétszer mondani; máris indult, mégpedig futólépésben, a tetthelyre.

Átvágott a hídon, át a holttestekkel borított utcákon, a barikádon; éppen akkor érte utol a győztes Duhesme-et, amikor az pihenőt vezényelt elcsigázott katonáinak.

Száz lépéssel előttük ott magaslottak a Capuai kapu őrtornyai. A kapun innen egy elővárosféle - két sor ház - fogadta, hogy úgy mondjuk, tárt karokkal a republikánusokat.

Hirtelen elszabadult a pokol. A házak ablakaiból golyók záporoztak a republikánusokra, a Capuai kapu tetejéről két kézi vontatású kis ágyú köpködte rájuk a kartácsot.

- Teringettét! - rikkantotta Thiébault. - És én már attól féltem, elkésünk. Rajta, barátaim!

Az újonnan jött csapat pihent volt, s mi több: a hadsereg egyik legbátrabb tisztje vezette. Pillanatok alatt benyomult - a kétoldali tűz ellenére - az elővárosba. Nem az út közepén, hanem a házfalak mentén. A jobb oldalon haladók a bal oldali ablakokra, háztetőkre tüzeltek, a bal oldalon haladók a jobb oldaliakra, miközben az utászok fejszével estek neki a kapuknak.

Duhesme vitéz katonái rögtön elértették Thiébault szándékát, s minthogy időközben kicsit kifújták magukat, újult erővel lendültek ismét harcba. Sorra megrohanták s közelharcban elfoglalták a házakat, ahol az utászok fejszéje elvégezte már a maga dolgát, a földszintről az első emeletre, onnan a másodikra s onnan a tetőre űzve a lazzaronékat. Valóságos légi harc kezdődött a lazzaronék és republikánusok között: a tetőkön lövések villantak, sűrű füst gomolygott. Sok lazzarone egyenest az ablakon ugrott ki, ha nem sikerült a tetőre feljutnia; egymás után zuhantak, kezüket-lábukat törve, a földre, vagy még rosszabb sorsra jutva, a szuronyok hegyére. A franciáknál nincs kegyelem - mondták nekik a papok, s a szerencsétlenek hittek a papi szónak.

Így foglalták el a franciák az előrost. Mire a két sor házzal végeztek, rájuk esteledett, a Capuai kapu ostromára aznap már nem gondolhattak. Az utászok parancsot kaptak a házak felgyújtására, kellemetlen meglepetések elkerülése végett, s a Championnet-hadtest tábort vert a másnapi támadásig a Capuai kapu előtt, melytől hamarosan kettős tűzfüggöny választotta el.

Ekkor ért oda Championnet, Duhesme-et megölelte, majd Thiébault-hoz fordult, s a nagyszerűen végrehajtott roham, no meg sok más korábbi, feledésbe merült hőstette jutalmául így szólt hozzá:

- Holnap vezérkari tisztemmé léptetlek elő, itt, a Capuai kapu tövében, és rád bízom a kapu ostromát. - Duhesme szívből örült vitéz tiszttársa kitüntetésének, mindig is sokra becsülte Thiébault-t.

- Te aztán elmondhatod - csapott a vállára -, hogy a nagy kapun át jutottál nagy rangra.

13
Az éjszaka

A három irányú francia támadás mindenütt elkeseredett ellenállásba ütközött. Az est beálltával innen is, onnan is befutottak a szárnysegédek a főhadiszállásra, azaz a Capuai kapuhoz, jelentést tenni. Championnet-t sátrában találták, a via del Vasto és az Arenaccia között a két lángban álló házsor mögött.

Dufresse tábornok tíz-tizenkétezer lazzaronéval és hat ágyúval találta magát szemközt, mintegy félúton Aversa és Nápoly között, egy dombhajlatban. A tömeg a domb lábánál várt rá, az ágyúk a tetején. Dufresse huszárjai ötször mentek attakra, de hasztalan. A lazzaronék annyian voltak, s úgy összetorlódtak a szűk helyen, hogy még a halottak sem estek el.

Dufresse kénytelen volt gránátosait rohamra küldeni, így vert nagy nehezen éket a tömegbe. Éblé tábornok gyorstüzérsége - négy ágyú - három álló órán át lőtte őket kartáccsal, mire nagy nehezen meghátráltak, s a capodimontei magaslatra menekültek. Itt támad holnap hajnalban Dufresse.

Az ütközet vége felé egy csapat nápolyi hazafi csatlakozott Dufresse seregéhez, Schipani és Manthonnet vezetésével. A Sant'Elmo-erőd Nicolino kezére került - jelentették -, de Nicolinónak mindössze harminc embere van, és az erődöt sokezres tömeg ostromolja. Jelenleg éppen rőzsét raknak halomba a kapuk előtt, hogy felgyújtsák, és létrákat hurcolnak oda, hogy megmásszák a falakat. Elfoglalták a bástyák tövében álló San Martino-kolostort is, azazhogy a barátok maguk nyitották meg előttük a kolostor kapuit. Most a tetőről lövik az erődöt. Ha Nicolino nem kap még az éjszaka folyamán hathatós segítséget, hajnalra elesik az erőd.

Ma éjjel háromszáz katona átverekszi magát, Ettore Carafa és más hazafiak vezetésével, a Sant'Elmo-erőd bejáratáig. Kétszázan ott maradnak az erőd védelmét erősíteni, a fennmaradó száz megszállja a San Martino-kolostort.

Kellermann elkeseredett harc árán elfoglalta a capodichinói magaslatokat, de nem jutott túl a Campo Santón. Egyenként, szuronyrohammal kellett elfoglalnia az útba eső, hősiesen ellenálló tanyákat, templomokat, nyaralókat. Fő erejét, a lovasságot, nem használhatta e dimbes-dombos terepen. Sátrából a hosszú Foria utcára lát; az egész utca tele lazzaronékkal, az *Albergo dei Poveri* hatalmas épülete védi őket. Az épület minden ablaka kivilágítva, holnap mindegyik ontja majd a tüzet.

A strada San Giovanellán egy ágyúüteg áll, a largo delle Pignén nagyobb csapat táboroz, vegyes, főként a királyi hadsereg katonáiból összeverődött társaság. A Bourbon Múzeum Toledo utcai feljáróját két ágyú védi.

Kellermann messzelátón figyelte a várost. Látta, hogy a lazzaronék parancsnokai lóháton nyargalásznak fel-alá az utcákon, s mindenütt harcra buzdítják embereiket. Egyiküknek kapucinus csuhát hord, és szamáron közlekedik.

Mathieu Maurice és Broussier dandárparancsnok elfoglalta a mocsarakat. Súlyos veszteségek árán, mivel a mocsarakat árkok szelik keresztül-kasul, s a lazzaronék az árkok fedezékéből harcoltak, a republikánusok ellenben nyílt terepen voltak kénytelenek előrenyomulni. Nagy nehezen eljutottak mégis az őrizetlenül feledett Graniliig, s ezáltal elvágták az utat Porticiba. Broussier a Marinella rakparton táboroz, Mathieu Maurice a Pokol-malomnál. Mathieu Maurice megsérült a bal karján, de nem súlyosan. Holnap megrohanják a Maddalena-hidat,

amely jelenleg pazar fényárban úszik, minthogy Szent Januárius szobra előtt száz meg száz gyertya ég.

A Granili ablakaiból belátni egész Nápolyt, a Marinellától a mólóig: mindenütt ember ember hátán, lázasan folynak a védelmi előkészületek.

Championnet éppen ez utóbbi jelentést hallgatja, amikor váratlanul nagy üvöltözés támad, s puskaropogás hangzik fel a Capuai úttól az Arenacciáig ívelő hatalmas félkör mentén. Egy-egy golyó a tábortűz közvetlen közelében csap be, pernyét, hamut szórva az ott melegedő tábornokra.

Championnet, Duhesme, Monnier, Thiébault talpon terem. A vezénylő tábornok közvetlen parancsnoksága alá tartozó háromezer ember egyetlen intésre négyszög alakzatot ölt, s erélyesen viszonozza a rejtélyes ellenség tüzét.

Ez az ellenség: a környező falvak lakossága. A franciák elvonulása után sietve gyülekeztek, s most, a sötétség leple alatt, közvetlen közelből támadnak.

Legalább négy-ötezren lehetnek, a lövések száma után ítélve.

Egyszerre csak dobpergés, trombitaharsogás hangja üt át a lövöldözés zaján s a lazzaronék kiáltásain. Bámulatosan egyenletes, erős rajvonaltűz jelzi, hogy reguláris katonaság tűnt fel az ellenség hátában. A lazzaronék a meglepetés erejében bíztak - most rajtuk a sor: meglepődni.

Honnan jöhet a váratlan segítség? Mert legalább annyira váratlanul jött, mint a támadás maga.

Championnet kérdőn pillant Duhesme-re, Duhesme Championnet-ra, mindketten tanácstalanok.

Egyre közelebbről hallatszik a dob- és a trombitaszó. „Éljen a köztársaság!" - kiáltják innen; „Éljen a köztársaság!" - jön rá a válasz túlfelől. Championnet a homlokára csap:

- Katonák! Salvato és Villeneuve jött meg Beneventóból! Rajta, rohanjuk le ezt a csürhét, fogadom, úgysem mer bevárni!

Duhesme és Monnier vezényszavára a négyszög oszloppá nyúlik, a svalizsérek lóra pattannak, és száguldanak, mint a vihar. A lazzaronékat egyfelől Salvato huszárjai csépelik, másfelől Thiébault svalizsérjei, Duhesme és Monnier gyalogosai. A két francia csapat hamarosan összetalálkozik a mező közepén, valóságos hullahegy tetején, és „Éljen a köztársaság!" kiáltással borul egymás nyakába.

Championnet néhány sietős szót vált Salvatóval. Salvato megint csak a legjobb pillanatban érkezett, s jöttét újfent mennydörgés jelezte.

Championnet Mathieu Maurice és Broussier segítségére küldi Salvatót hatszáz emberrel. Vegye át ő a parancsnokságot, ha Mathieu Maurice sebe súlyosabb lenne, mint hiszik, vagy ha újra megsebesülne, mint szokott, mivel tábornok létére mindig az első sorokban harcol.

Salvato viszi meg Mathieu Maurice-nak a parancsot: hajnalban induljon támadásra a Maddalena-híd ellen. A híd bejáratát két, erődnek is beillő épület védi: a Tengerészeti Hivatal és a San Loreto-kastély, mögötte ott van hátvédnek a Carmine-erőd, hat ágyúval, egy zászlóalj albán gyalogossal, több ezer lazzaronéval és vagy ezer, Livornóból visszatért katonával megrakva.

Hajnali három órakor újra felverték Championnet-t, aki köpenyébe burkolózva éppen az igazak álmát aludta.

Kellermann egyik hadsegédje jött jelentést tenni a Sant'Elmo-erőd felmentéséről.

Ettore Carafa sötétedés után nekivágott a Capodimonte s a Sant'Elmo között elterülő dombvidéknek. Négy óra alatt tették meg az utat a hepehupás, alig járható terepen, szakadatlan - sokszor egyenlőtlen és mindig véres - harcok közepette. Ezren és ezren lestek rájuk, egy egész fellázadt városnegyed.

Végre lőtávolba kerültek az erődtől. Az erődbeliek tőlük telhetően támogatták őket, szorgalmasan pufogtatták az ágyúkat, de csak vaktöltéssel lőttek, attól való féltükben, hogy egy eltévedt golyó barátaikat találná érni az ellenség helyett. Ettore Carafa nem osztotta ketté a csapatot, ellenkezőleg: összeszedte minden erejét, és beleadta egyetlen támadásba - de nem a Sant'Elmo-erőd irányába támadott, mint a lazzaronék várták, hanem a San Martino-kolostorra csapott le. A meglepett védősereg nem sokáig bírta. A nápolyi hazafiak égtek a vágytól, hogy a franciáknak bebizonyítsák: bátorság dolgában felveszik ők akárkivel a versenyt; mindvégig az első sorokban küzdöttek, s elsőként hatoltak be a kolostorba, „Éljen a köztársaság!" csatakiáltással. Alig tízpercnyi csata után kikergették a lazzaronékat, s a kolostor kapuja bezárult a franciák mögött.

Százan a kolostorban maradtak, terv szerint, a többi kétszáz felkapaszkodott a Petrio lejtőn. Az erődbeliek tárt kapukkal s tárt karokkal várták őket, mint kedves szövetségeseiket, sőt mint felszabadítóikat.

Nicolino arra kérte a hírvivő útján Championnet-t, engedje meg neki, hogy kitüntetésképpen ő adhasson másnap pirkadatkor egy ágyúlövéssel jelt a támadásra.

Championnet teljesítette Nicolino kérését. Szárnysegédjével rögtön meg is izente az egyes csapattestek vezetőinek, hogy a támadás kezdetét egy ágyúlövés jelzi, s ezt a lövést a *nápolyi hazafiak* adják le a Sant'Elmo-erődből.

14
A második nap

Pontban hat órakor lövés dördült, láng villant a hajnali szürkületben a Sant'Elmo-erőd sötét tömbje fölött: a megbeszélt jeladás.

Nyomában felharsantak a francia trombiták, megperdültek a dobok, tüzet hánytak a Nápolyt környező dombok, melyekre Éblé tábornok ágyúkat vontatott fel az éjszaka folyamán.

A franciák három ponton támadtak.

Kellermann a jobbszárny parancsnoka, egyesült Dufresse-szel, hogy Capodimontét és Capodichinót elfoglalja. A kettős támadás közös célpontja a Szent Januárius kapu volt, s azon túl a strada Foria.

Championnet-ra hárult a feladat, hogy a Capuai kapun át betörjön Nápolyba - e kapu előtt ütötte, ígéretéhez híven, vezérkari tisztté Thiébault-t -, s a strada dei Tribunalin meg a San Giovannin át a Carbonaráig nyomuljon.

Salvato, Mathieu Maurice és Broussier, mint mondottuk, a Maddalena-híd s a Carmine-erőd elfoglalására vállalkozott. Ennek megtörténte után a Régi Vásártéren át a strada dei Tribunaliig, illetve egy másik, tengerparti úton a mólóig szándékoztak előretörni.

Fra Pacifico volt a védelem parancsnoka a Capodimonte és Capodichino közötti szakaszon; barátunk, Bolond Michele, a Capuai kapunál, cimborája, Pagliuccella, a Maddalena-hídnál s a Carmine kapunál őrködött.

Ilyenfajta harcban, mint ez is - amelyről igyekszünk olvasóinknak a továbbiakban némi fogalmat adni -, amikor az ostromlók nem egyetlen rohammal veszik be a várost, hanem közelharcban, házról házra, utcáról utcára, a fellázadt csőcselék sokkal, de sokkal veszedelmesebb ellenfél, mint a reguláris hadsereg. A reguláris hadsereg gépiesen, hidegvérrel küzd, igyekszik, hogy úgy mondjuk, *költségeit a minimumra csökkenteni*;[2] a fellázadt csőcseléket ellenben ádáz szenvedély, eszeveszett dac hajtja, s a szabályos, könnyen elhárítható, mert könnyen előre látható hadmozdulatokat nála hirtelen fellángolások, egyéni kezdeményezések és tőrvetések helyettesítik.

Nem is csata ez, hanem őrjöngő élethalálharc, öldöklés, mészárlás, vérfürdő. Az ostromlók kénytelenek egész makacs bátorságukat latba vetni, hogy lebírják az ostromlottak tébolyult ellenállását, különösen ha, mint itt Nápolyban, mindössze tízezer katona áll szemben a város félmillió lakosával; ha e tízezret három oldalról három tartomány - az Abruzzók, a Capitanata és a Terra di Lavoro - hadra kelt parasztsága fenyegeti; s ha ráadásul bármely percben ott teremhet, tengeren át, a nápolyiak s a tartományi népfelkelők támogatására a hadsereg, illetve annak maradéka, és ez a maradék egymagában is négyszeres túlerőt képvisel. Nem úgy állt Nápolynál a kérdés: „Győzni a zászló becsületéért!", hanem úgy: „Győzni vagy elpusztulni!" Caesar mondotta: „Mindig, minden csatámban a győzelemért harcoltam; Mundánál az életemért!" Championnet most bízvást elmondhatta volna ugyanezt; mint Caesarnak Mundánál, neki is győznie kellett Nápolyban, ha nem akart ott pusztulni.

[2] Championnet tábornok mondása.

Tudta azt egyébként minden francia közkatona, hogy Nápoly elfoglalásától függ a hadsereg léte. A francia zászlónak ott kell lengenie Nápoly felett, ha egész Nápoly hamuvá ég is.

Szakaszonként két-két embert fáklyákkal szereltek fel a tűzszerészek a gyújtogatáshoz. Ha nem használ az ágyú, a fejsze, a szurony, ám nyisson utat a tűz a sikátorok, közök áthatolhatatlan szövevényében, mint egykor Amerika áthatolhatatlan őserdeiben.

Reggel hét óra tájban benyomult Capodimonte elővárosába a Kellermann-hadtest, élén a dragonyosokkal, Capodichino területére Dufresse a gránátosaival, Championnet betört a Capuai kapun, és Salvato elfoglalta a Maddalena-hidat, az olasz köztársaság háromszínű - kék, sárga, vörös - zászlaját lengetve, bár a Carmine-erőd ágyúi széles rendet vágtak osztaga első soraiban.

Lehetetlen minden mozzanatában nyomon követnünk a három irányú támadást, de felesleges is: a részletek szinte azonosak. A francia előretörés a város minden pontján elkeseredett, soha nem tapasztalt, véres ellenállásba ütközött. Minden ablak, minden háztető, minden pincezug tüzet-halált okádott.

A francia csapatok élén a tüzérség haladt. Előttük kartácsáradat, mögöttük, köröttük tűzvész: így vonultak, kapukat döntve, házakat lerontva. Ha nem foglalhatták el, felgyújtották a házat. A lángtengerből égig csapott az elevenen tűzhalálra kárhoztatottak átkozódása, halálordítása, a szélhordta füst úgy terült a város fölé, mint óriás sírboltozat. Lángbarlanggá vált minden utca, lángbarlanggá, amelyben vérpatak folyt. A lazzaronéknak félelmes ágyúparkjuk volt, s annyi eréllyel, leleménnyel védtek minden egyes teret, utcatorkolatot, útkereszteződést, hogy a nápolyi sorkatonaság elbújhatott mellettük. Előretörtek, visszavonultak, győztek, vesztettek, de a harcot mégsem adták fel: a kétségbeesés erejével, a fanatizmus makacsságával csaptak ki újra meg újra a sikátorok menedékéből a franciákra.

Katonáink legalább olyan ádázul támadtak, amilyen ádázul a nápolyiak védekeztek. Utánuk rohantak a lángok közé, hogy kis híján ott égtek maguk is, ám a lazzaronék, mintha csak természetes elemük lenne a tűz, kormos, füstös ördögökként újra előugrottak az égő házakból, s még százszor vakmerőbben küzdöttek, mint előbb.

Romhalmazon folyik, hullámzik előre-hátra a harc. Házak omlanak a küzdőkre, szurony járja át az összetorlódott embertömeget. Szörnyű és különös látvány harmincezer ember közelharca, vagy igazabban szólva: harmincezer viadal, amelyben csődöt mond a közönséges fegyver. Katonáink lekapják a szuronyt a puska végéről, s tőrként forgatják; a kilőtt puska agyát bunkónak használják, hiszen úgysem érnek rá újratölteni. Fojtogatásra kész a kéz, harapásra a fog, test szorul testhez. A sebesültek úgy kúsznak-másznak a hamuban, izzó zsarátnokon, köveken, vértócsákon át, mint megannyi eltaposott kígyó, utolsó mozdulásuk is a gyilkolásé. Lépésről lépésre hatolnak előre a franciák, holttesteken, haldoklókon tapodva.

Déltájban véletlen-váratlan erősítést kaptak a lazzaronék. Két nappal előbb tízezer társuk elindult a pontanai úton Capuát visszafoglalni, a papok, barátok biztatására. A szószékről győzelmet ígértek nekik, s ők szentül hitték, hogy Capua falai leomlanak előttük, mint egykoron Jerikó falai Izrael népe előtt.

A kis Molo környéki és a Santa Lucia-beli lazzaronék vonultak Capua ellen.

Ám amikor ez a tömeg porfelhőt kavarva megjelent a Santa Marián túl elterülő s a régi Capuát az újtól elválasztó síkságon, Macdonald önként a garnizon élére állt - hiszen testestül-lelkestül francia volt ő, ha a rangjáról lemondott is. A bástyafokról tíz ágyú szórta a kartácsot a tömeg közé, kirohantak a várból a védők, mégpedig két átellenes kapun egyszerre. A gyalogság

hevesen tüzelve két irányból felfejlődött egy óriási körív mentén, amelynek középpontja a vár volt s a várbeli tüzérség. Szörnyű mészárlás kezdődött: kétezer lazzarone maradt Caserta és Pontana között holtan vagy sebesülten a csatamezőn. Aki ép bőrrel vagy kisebb sebesüléssel megúszta, menekült, amerre látott: csak Casanovánál szedelőzködött újból össze a lazzarone-had.

Másnap ágyúszót hallottak Nápoly felől, de mert a vereség s a menekülés szörnyen elcsigázta valamennyiüket, nem mozdultak: ittak, és lesték a hadihíreket. Reggelre kelve megtudták, hogy a nap francia győzelmet hozott: a republikánusok huszonhét ágyút zsákmányoltak, hatszáz foglyot ejtettek, s megöltek ezer lazzaronét.

Akkor vagy hétezren nekiindultak, futólépésben, hogy a városvédők segítségére siessenek, sorsukra hagyva az előző este vagy éjszaka érkezett menetképtelen sebesülteket. Úgy hevertek azok az útfélen, mint a vérontás jelzőcövekjei.

A largo Castellóval egy vonalba érve három csoportra oszlottak. Az első a largo delle Pignére vitt segítséget, a Toledo utcán át, a második a Castel Capuanóhoz, a strada dei Tribunalin, a harmadik a Régi Vásártérre tartott, a Marinán át.

Azon porosan, véresen, részegen, amint voltak - mert idejövet lépten-nyomon borral itatták őket -, belevetették magukat a harcba társaik oldalán, akik már második napja harcoltak. Egyszer már vereséget szenvedtek ők is, azok is, akiknek a segítségére siettek: másodjára nem akarták eltűrni a vereség gyalázatát. A republikánusok eddig is hat az egy ellen verekedtek, most egy-két ellenféllel több jutott még mindegyikükre. S olyan ellenfelek, akiket nem volt elég megsebesíteni: meg kellett ölni, mert mint mondottuk, a sebesültek sem adták fel a küzdelmet, amíg szusszanásnyi erejük volt.

Váltakozó szerencsével folyt a harc délután három óráig. Salvato, Monnier és Mathieu Maurice bevette a Carmine-erődöt, és elfoglalta a Régi Vásárteret; Championnet, Thiébault és Duhesme bevette a Castel Capuanót, előőrseik a largo San Giuseppén s a strada dei Tribunali harmadán túl jártak; Kellermann a Cristallini utca végéig jutott, Dufresse elfoglalta - ádáz tusa árán - az *Albergo dei Poveri*-t.

Három órakor fegyvernyugvás állt be, az általános kimerültség következtében: mindkét fél belefáradt az öldöklésbe. Championnet mindeddig remélte, hogy a lazzaronék okulnak a szörnyű tapasztalatból - veszteségük legalább négy-ötezer főre rúgott -, és megadják magukat. Amikor azt kellett tapasztalnia, hogy csalódott, ott a csatatér kellős közepén, egy dobon papírra vetett egy felhívást Nápoly népéhez, és Villeneuve-vel, aki újra elfoglalta helyét tábornoka oldalán, elküldte a városi tanácshoz. Villeneuve kapott - parlamenteri minőségében - egy szócsövet és egy fehér zászlót. Csakhogy Nápolyban végleg felborult a rend. A városi tanácsra nem hallgatott senki, a hazafiakat felkoncolás fenyegette, úgyhogy mind bujkálni kényszerült. Akármerre indult Villeneuve, mindenütt golyózápor fogadta, a szócső s a fehér zászló ellenére. Egy golyó átütötte a nyeregkápáját, ekkor visszafordult. A tábornok felhívása nem jutott el a címzetthez.

Íme, a proklamáció. Olasz nyelven íródott; Championnet ugyanolyan jól beszélt olaszul, mint franciául:

Championnet vezénylő tábornok izenete
a nápolyi néphez

Polgártársak!

Rövid időre felfüggesztettem a megtorló hadjáratot, amelyet szörnyű szószegés és néhány - gyilkosaitok által felbérelt - egyén őrjöngése idézett fejetekre. Tudom, milyen derék nép Nápoly népe, s lelkem mélyéből sajnálom, hogy kénytelen vagyok neki fájdalmat okozni. Ezért is ragadom meg az első alkalmat, hogy úgy szóljak hozzátok, mint édesatya engedetlen, mégis hőn szeretett gyermekeihez. Hagyjatok fel a hiábavaló ellenállással, tegyétek le a fegyvert, s mi garantáljuk személyi szabadságotokat, vagyoni biztonságotokat s a vallásszabadságot.

Amely házból ránk lőnek, azt felgyújtjuk, lakóit főbe lőjük. De a béke helyreállítása érdekében hajlandó vagyok feledni a múltat, s bőven hull majd ismét az ég áldása e boldog vidékre.

Kelt Nápolyban, a Köztársaság VII. évében, pluviôse 3-án (1799. január 22.).

Villeneuve fogadtatása kétséget kizáróan bizonyította, hogy aznapra nincs már mit remélni. Négy órakor felújult a harc, ádázabbul, mint valaha. Leszállt az éj, de nem hozott megnyugvást. Egyesek tovább lövöldöztek a sötétben, mások elterültek a földön, s ott aludtak a hullák között, forró hamun, lángoló romok tövében.

A holtra fáradt francia hadsereg kitűzte a trikolórt a Carmine-erődre, a Castel Capuanóra és az *Albergo dei Poveri*-re. Aznap ezer halottat, sebesültet vesztettek.

A város területének egyharmada került francia kézre, mint mondottuk.

Éjjelre maradjon mindenki fegyverben, ki-ki tartsa állásait. Hajnalban támadás - így hangzott az aznap esti parancs.

15
A harmadik nap

Fegyverben maradt volna minden francia katona akkor is, ha a tábornok nem ad rá parancsot; elvégre mindenkinek kedves az élete! Egész éjjel kongott a vészharang a nápolyi kézen maradt negyedekben; nem volt olyan előretolt francia állás, amelyen egyszer-kétszer rajt ne ütöttek volna a lazzaronék, bár mindannyiszor véres fejjel vonultak vissza.

Minden francia parancsnok megkapta még az éjjel másnapi harci feladatát. Salvato jött jelenteni, hogy a Carmine-erődöt elfoglalta. Másnap induljon szuronyrohamra a tengerpart mentén, csapata kétharmadával, a Castelnuovo-erőd ellen, foglalja el bármi áron, s fordítsa ágyúit rögtön a lazzaronék ellen - parancsolta Championnet. Monnier és Mathieu Maurice tartsa a megszerzett pozíciót, a fennmaradó harmaddal. Kellermann, Dufresse és Championnet a strada Forián egyesül, majd támadásra indul a largo delle Pigne s a Toledo utca ellen.

Hajnali két órakor egy férfi jelentkezett Championnet táborhelyén, a Carbonarán. A hegyvidéki parasztok ruháját viselte, de a tábornok első pillantásra felismerte az álöltözet alatt Ettore Carafát.

Carafa egyenesen a Sant'Elmo-erődből jött. Az erőd készletei kimerülőben - jelentette. Mindössze öt-hatszáz golyójuk van, ezért kímélték eddig a lőszert, de a másnapi ütközetben számíthat Championnet a támogatásukra: mialatt a hadsereg szemből támad, ők hátulról ágyúval veretik majd a lazzaronékat, ahol érik.

Ettore Carafa nemcsak azért jött, hogy ezt bejelentse, hanem hogy a másnapi ütközetben részt vegyen; hiába, nem neki találták ki a tétlenséget.

Hét órakor megszólaltak a harsonák, megperdültek a dobok. Salvato némi teret nyert az éjjel. A megbeszélt jelre előrontott ezerötszáz emberével a Vámház mögül, s rohamlépésben indult a Castelnuovo felé. Ekkor segítségére sietett a véletlen.

Nicolino türelmetlenül várta a jelet az általános támadásra. Addig is körüljárta még egyszer a bástyákat, és újfent figyelmeztette a tüzéreket: csak ügyesen, ne pocsékolják hiába azt a kevéske lőszert, amijük van.

Egyik tüzér - a többinél merészebb fickó - odahívta. Nicolino közelebb lépett.

- Mit akarsz? - kérdezte.

- Látja, uram, azt a zászlót, a Castelnuovo tetején?

- Látom, hogyne látnám - felelte Nicolino -, és megvallom: szörnyen bosszant.

- Megengedi, parancsnok úr, hogy lelőjem?

- Ugyan mivel?

- Ágyúgolyóval.

- Ejha, olyan ügyes vagy?

- Merem remélni, parancsnok úr.

- Hány lövésre vállalod?

- Háromra.

- Nem bánom, de figyelmeztetlek: ha nem találod el három lövésre, három napra fogdába csukatlak.

- És ha eltalálom?

- Tíz dukát üti a markodat.

- Áll az alku.

A tüzér célzott és lőtt: a golyó a tartópajzs s a zászlórúd között röpült el, a zászlót átlyuggatva.

- Ügyes - szólt Nicolino -, de nem ebben állapodtunk meg!

- Tudom - bólintott a tüzér -, másodjára igyekszem jobban kivágni a rezet.

Újra célzott, még gondosabban, mint előbb. Megvizsgálta, merről fúj a szél, felbecsülte, mennyire térítheti el pályájáról a golyóbist a szél fuvallata; felegyenesedett, ismét lehajolt, hajszálnyit változtatott az irányzékon, végül a gyújtólyukhoz közelítette a kanócot. Fülsiketítő dörrenés - s a zászló lehullt. Rúdja épp a tövénél tört le.

Nicolino megtapsolta a mutatványt, kifizette a tíz aranyat. Honnan is sejthette volna, micsoda következményekkel jár ez a bagatell ügy!

Salvato csapata éppen ebben a pillanatban ért az Immacolatellához. Salvato haladt legelöl, mint rendesen. Látta lehullni a zászlót, s bár tudta: puszta véletlen, így kiáltott fel:

- Bevonták a zászlót, az erőd megadja magát. Előre, barátaim, előre!

És teljes erőből futásnak eredt.

Az erőd védői is felfigyeltek a zászló eltűnésére. Azt hitték: szántszándékkal vonta be valaki, s nyomban árulást kiáltottak. Nagy kavarodás támadt, a védelem figyelme ellankadt. Salvato jól kihasználta a rövid szünetet: végigrohant a strada del Pilierón az erődig, utászai berobbantották a kaput, ő abban a szempillantásban benn termett, és elkiáltotta magát: „Utánam!”

Tíz perc sem telt bele: behódolt az erőd. Ágyúja máris a largo Castellót s az Óriás-hegy lejtőjét pásztázta; a lazzaronék kénytelenek voltak a térről a környező utcákba, a házfalak oltalmába menekülni.

A Castelnuovóra rögtön kitűzték a fehér zászló helyébe a trikolórt. A Castel Capuano tetején posztoló őrszem továbbította Championnet tábornokhoz a nagy újságot: az erőd bevételét.

Három erőd fogja közre Nápolyt: mindhármon francia zászló lengett immár.

Championnet-t a Foria utcán érte utol a Castelnuovo bevételének a híre, éppen amikor Dufresse-szel egyesült. A tábornok rögtön elküldte Villeneuve-öt Salvatóhoz - a tengerparti sávon szabad volt már a járás - azzal az üzenettel, hogy gratulál a győzelemhez, és kéri, siessen hozzá, a Castelnuovo védelmét bízza addig valamelyik tisztjére.

Villeneuve a bástyaoromzaton találta Salvatót: az ifjú brigadéros tekintete a Mergellinán csüggött. Idefehérlett a szívének oly kedves pálmás ház, amelyet két hosszú hónapja nem látott viszont, hacsak nem álmaiban. A ház ablakain végig tábla, de Salvatónak úgy tetszett - a messzelátó üvegén át -, mintha a kertre szolgáló lépcsőfeljáró ajtaja nyitva lenne.

A tábornok parancsa kiragadta méla szemlélődéséből. Az erődöt Villeneuve-re hagyta, lóra ült és elvágtatott.

Championnet és Dufresse egyesült erővel szorította vissza a lazzaronékat a Toledo utca irányába, kegyetlen lövöldözés közepette, mert nemcsak a largo delle Pignéről lőttek, hanem minden ablakból. Egyszerre könnyű füstfelleg jelent meg a Sant’Elmo-erőd fölött, majd gyors

egymásutánban több nagy kaliberű ágyú dördülése hallatszott, s a lazzaronék soraiban kitört a pánik.

Nicolino szavának állt.

Ezzel egyidejűleg feltűntek a strada della Stalla végén a dragonyosok, és úgy zúdultak alá a lejtőn, mint a sziklagörgeteg. A Bourbon Múzeum mögül puskaropogás hallatszott.

Kellermann érkezett meg, hogy a parancs szerint egyesüljön Dufresse és Championnet hadtestével.

A largo delle Pigne egyetlen szempillantás alatt kiürült. A három tábornok végre kezet szoríthatott egymással.

A lazzaronék a strada Santa Maria di Constantinopolin és a salita degli Studin vonultak vissza. A largo Santo Spiritón és a Mercatellón a Sant'Elmo-erőd lőterébe kerültek: futottak, mint a nyúl, de nem futhattak olyan gyorsan, hogy a Sant'Elmo közéjük ne küldje öt-hat halálhírnökét.

Javában folyt a lazzaronék visszavonulása, amikor Championnet elé hurcolták egyik vezetőjüket. A fickót elkeseredett küzdelemben ejtették foglyul. Maga merő vér volt, ruhája rongyokban, arckifejezése kihívó, hangja csúfondáros, egyszóval róla mintázhatták volna a végsőkig fanatizált nápolyi lazzarone szobrát.

Championnet vállat vont, és elfordult.

- Lőjétek főbe a fickót - mondta -, szolgáljon intő például a többinek.

- Szép dolog, mondhatom - dünnyögte a lazzarone. - Nanno minden jel szerint alaposan melléfogott. Azt jósolta: ezredes leszek, és felakasztanak, s lám: kapitány vagyok, és főbe lőnek. Ez igazán megnyugtató, már ami a húgocskámat illeti.

Championnet hallotta és értette is a lazzarone szavait. Már-már kedve támadt kifaggatni, amikor egy szélsebesen közelgő lovasra terelődött a figyelme. A lovasban Salvatóra ismert, s egyszeriben megfeledkezett minden másról.

A lazzaronét elvezették, néhány lépéssel távolabb a Bourbon Múzeum falához állították, és be akarták kötni a szemét.

Ez ellen fellázadt.

- A tábornok azt parancsolta: lőjetek főbe, de azt nem mondta, hogy kössétek be a szemem.

Salvato összerezzent e hangra. Odafordult, s kit látott? Michelét. Michele is ráismert.

- *Sangue di Cristo!* - rikkantotta a lazzarone. - Ugyan mondja már meg nekik, Salvato úr, hogy felesleges a szememet bekötni, anélkül is agyonlőhetnek.

Azzal ellódított magától mindenkit, s önként odaállt a falhoz, hátát nekivetve, karját mellén keresztbe fonva.

- Michele! - kiáltotta Salvato. - Tábornok, ez az ember megmentette az életemet, kérem, ajándékozzon meg cserébe az övével!

Azzal leugrott a lóról, s a tábornok válaszát be sem várva - előre tudta, hogy nyert ügye van! -, áttört a kivégzéshez felsorakozott katonák körén, a lazzarone nyakába borult, és jól megszorongatta.

Championnet egyetlen szempillantás alatt felmérte, micsoda új lehetőségeket kínál ez a különös véletlen. A büntetés szerfelett tanulságos, ám olykor hasznosabb mégis a kegyelem.

Odaintette Salvatót, Michelével egyetemben. Tüstént nagy csődület támadt a tábornok és a két fiatalember körül.

A nézők közt akadt győztes és legyőzött, francia katona, fogságba esett lazzarone és jó néhány hazafi. Ez utóbbiak vagy azért jöttek, hogy Championnet-t üdvözöljék, vagy azért, hogy meghúzódjanak védőszárnyai alatt.

Championnet fejjel magaslott ki a körből. Felemelte a kezét, jeléül annak, hogy szólni kíván. Templomi csend támadt.

- Látjátok, nápolyiak - kezdte a tábornok tiszta olasz nyelven -, az imént főbe akartam lövetni ezt az embert, aki ellenünk harcolt, s aki fegyverrel a kézben került fogságunkba, de volt szárnysegédem, Salvato dandárparancsnok kegyelmet kért számára, mert, mint mondja, az életét mentette meg. Nos, én nemcsak megkegyelmezek neki, de fényesen megjutalmazom, amiért egy francia tiszt életét megmentette.

Michele hüledezve hallgatta a tábornok beszédét. Championnet most felé fordult:

- Milyen rangot viseltél bajtársaid közt?

- Kapitány voltam, excellenciás uram - felelte a fogoly.

És szokott fesztelenségével hozzátette:

- De állítólag többre viszem. Egy boszorkány azt jövendölte, hogy ezredes leszek, és felakasztanak.

- A jóslat első felét magamra vállalhatom, vállalom is. Ezennel kinevezlek a Parthenopéi Köztársaság ezredesévé. Szervezd meg az ezredet. Zsoldot, egyenruhát tőlem kapsz.

Michele nagyot ugrott örömében.

- Éljen Championnet tábornok! - kiáltotta. - Éljenek a franciák! Éljen a Parthenopéi Köztársaság!

Jó néhány hazafi gyűlt már a tábornok köré, mint említettük. Michele éljenzése a vártnál jóval nagyobb visszhangra talált.

- Nemde, azt mondták nektek - fordult most a tábornok a körülötte álldogáló nápolyiakhoz -, hogy a franciák pogányok, nem hisznek sem Istenben, sem a Szűz Máriában, sem a szentekben. Nos: rútul becsaptak titeket. A franciák tisztelik Istent, Szűz Máriát és mindenekfölött Szent Januáriust. Bizonyság rá, hogy legfőbb gondom e pillanatban is az, hogyan óvjam meg Nápoly boldogságos püspökének templomát, ereklyéit. Most rögtön díszőrséget küldök a templomba, feltéve, hogy Michele vállalja a kalauz szerepét.

- Vállalom, hogyne vállalnám - kiáltotta torkaszakadtából Michele, vörös gyapjúsipkáját lengetve. - Sőt, többet mondok: kezeskedem az őrség biztonságáért.

- Hát még ha a barátodra, Salvatóra ruházom az őrparancsnok tisztét - súgta oda neki Championnet.

- Ó, az életemet adnám érte meg a húgocskámért, tábornok.

- Hallod, Salvato - mosolygott Championnet a fiatal tisztre -, ez ám a megbízatás: Szent Januáriust beléptetni a republikánus pártba!

- És énrám hárul a feladat, tábornokom, hogy háromszínű kokárdát biggyesszek a füle mögé? - felelte nevetve a fiatalember. - Sose éreztem különösebb elhivatottságot a diplomatapályára, de sebaj, megtesszük, ami tőlünk telik.

- Pennát, tintát, papirost - rendelkezett Championnet.

Tízen is ugrottak egyszerre; Championnet válogathatott a papirosban, pennában. A tábornok lóháton, a nyeregkápán írta meg az alábbi levelet Nápoly hercegérsekének:

Eminenciás uram!

Rövid időre gátat vetettem katonáim dühének, felfüggesztettem az ellenünk elkövetett gaztettek megtorlását. Éljen Eminenciád e fegyvernyugvás kínálta alkalommal: nyittassa ki a templomokat, hozza elő az oltáriszentséget, és hirdessen békét, közcsendet, törvénytiszteletet. Ez esetben fátylat borítok a múltra, és ügyelek rá, hogy a vallás, a személyi szabadság és a magántulajdon tiszteletben tartassék.

Tegye közhírré, Eminenciás uram, hogy akit fosztogatáson kapunk, azzal személyválogatás nélkül, könyörtelenül leszámolunk, s általában mindenfajta zavargásnak egyszer s mindenkorra véget vetünk, hogy e szerencsétlen, félrevezetett és elárult város rendje, nyugalma mielőbb helyreálljon. Kijelentem, hogy egyetlen puskalövésért felgyújtatom a házat, melynek ablakából a lövés eldördült, s agyonlövetem mindazokat, akik a helyszínen találtatnak.

Tegye meg Eminenciád, amire tiszte kötelezi; keresztényi buzgalma, hiszem, a köz javára válik.

Díszőrséget állíttatok Szent Január temploma elé.

Championnet

Kelt Nápolyban, a Köztársaság VII. évében, pluviôse hó 4-én (1799. január 23.).

Mialatt a levél felolvasását hallgatta, mint mindenki más, Michele Pagliuccellát, kedves cimboráját kutatta a tömegben, de hasztalan. Kiválasztott hát négy lazzaronét, akikben megbízott, akár saját magában, s megindult Salvato és egy szakasz gránátos előtt az érsekségre.

A kisded menet bekanyarodott a largo delle Pignéről a strada dell'Orticellóra, onnan a vico San Giuseppe dei Ruffira, majd a strada dell'Arcivescovadóra, egyszóval az Óváros legszűkebb, legforgalmasabb utcáin haladt. Francia katona ide még nem tette be a lábát. Itt is, ott is lövés csattant; a csőcselék lövöldözött önmaga bátorítására. A republikánusok egyebet sem láttak maguk körül, mint rémült, gyűlölködő vagy elképedt arcokat.

Szerencsére ott volt Michele. Amióta Palmieri megmentette, Championnet megkegyelmezett neki, s lelki szemeivel már ott látta magát fényes ezredesi egyenruhában egy tüzes paripa hátán, becsületes lelke egész hevével a franciákhoz pártolt. „Éljenek a franciák! Éljen Championnet tábornok! Éljen Szent Január!" - kiáltotta újra meg újra, ahogy a torkán kifért. Ha az arcok mégsem engedtek fel, Salvato gyorsan odanyomott neki egy marék carlinót. Michele a tömeg közé szórta a pénzt, s nagy buzgón elmagyarázta honfitársainak, mi járatban van Salvato, ami rendesen azzal az áldásos eredménnyel járt, hogy a körülállók arckifejezése megenyhült, mondhatni, barátságossá vált.

Salvato is megkockáztatott olykor egy rövid szónoklatot, mégpedig hamisítatlan nápolyi dialektusban, mintha legalábbis idevalósi, porto-bassói halászember lenne. Bár hiszen ami azt illeti: csakugyan egy nápolyi tartományban látta ő meg a napvilágot. Szónoklatai ritkán tévesztettek hatást, kivált egy-egy marék carlinóval megtetézve.

Így jutottak el az érseki palotához. A gránátosok beálltak a kapu alá. Michele nagy beszédet vágott ki: elmagyarázta honfitársainak, mit keresnek itt a gránátosok, elmondta, hogy vezetőjük, a fiatal tiszt, megmentette az ő életét, amikor őt éppen kivégezni vitték, s arra kérte őket, hogy iránta való barátságból ne bántsák se a tisztet, se a katonákat, akik egyébként is Szent Január testőrei.

16
Szent Januárius és Vergilius

Alig tűnt el a kis csoport - Michele, Salvato s a gránátosok - a strada dell'Orticello sarkán, amikor Championnet tábornoknak hirtelen nagyszerű ötlete - mondhatni, sugallata - támadt. Az jutott eszébe, hogy a legbiztosabb módszer a még mindig harcra kész lazzaronék sorainak a megbontására s az egyéni fosztogatás megállítására az, ha engedélyezi a királyi palota kirablását.

Gyorsan továbbadta ötletét néhány fogoly lazzaronénak, s szabadon bocsátotta őket azzal a kikötéssel, hogy visszatérnek bajtársaikhoz, s úgy adják elő nekik a dolgot, mintha a saját eszméjük lenne. Ennyi kárpótlás igazán kijár a sok fáradságért, a kiontott vérért!

A javaslat nagy tetszésre talált, a tábornok várakozásainak megfelelően. A város háromnegyedrészt francia kézen volt már, senki nem áltathatta többé magát nápolyi győzelem reményével, úgyhogy a legmegrögzöttebbek szemében is kecsegtetőbbnek tűnt a prédálás, mint a harc folytatása.

Mihelyt híre futott, hogy a palotát szabad kifosztani, sőt, hogy erre a francia tábornok maga adott engedélyt, amiből a hír terjesztői éppen nem csináltak titkot, uccu, nekilódult az egész tömeg, végigrobogott a Toledo utcán és a Tribunali úton - férfiak, nők, gyerekek egy gomolyban -, félresöpörte az őrséget, betörte a kapukat, s mint a szökőár, egyetlen szempillantás alatt elöntötte a palota mindhárom emeletét.

Röpke három óra leforgása alatt kifosztották a palotát. Mindent elvittek, még az ólmot is az ablakokból.

Pagliuccella - akit Michele hiába keresett a largo delle Pignén, hogy testvériesen megossza vele a rászakadt jó szerencsét -, Pagliuccella az elsők között ért a palotához. Őszinte, bár nem egészen önzetlen kutatószenvedélytől hajtva, tűvé tette az egész épületet, széltében-hosszában, padlástól a pincéig.

Fra Pacifico szintén belátta, hogy minden veszve, de ő a maga részéről nem kért az effajta fájdalomdíjból, csúffá tett vitézsége fejében; oly önzetlenségről tévén ezáltal tanúbizonyságot, ami igazán becsületére vált a tengernagy hajóján nyert kiképzésének. Oroszlán módjára hátrált, azaz arccal folyvást az ellenség felé fordulva, lépésről lépésre, szakadatlan harcok közepette haladt végig az Infrascatán s a Kapucinus-dombon, egészen a kolostor kapujáig. Majd, mikor az is becsapódott mögötte, gyorsan bevezette szamarát az istállóba, elrejtette bunkóját a farakásba, s elvegyült rendtársai közé, akik éppen a *Dies irae, dies illá*-t zengték a templomban.

Ember legyen a talpán, aki itt a nyomára akad, aki a barátcsuha alatt felismeri a háromnapos csata egyik vezetőjét!

Nicolino Caracciolo a Sant'Elmo-erőd bástyafokáról nézte végig a 21-i, 22-i és 23-i ütközetek minden fordulatát. Vállalt kötelezettségének, mint láttuk, becsülettel eleget tett, mihelyt alkalma nyílt rá, a franciák segítségére sietett.

De mekkora volt hősünk csodálkozása, amikor azt kellett látnia, hogy a lazzaronék kapják magukat, otthagyják őrhelyeiket, s bár senki nem kelt üldözésükre, eszeveszett futásnak erednek a palota irányába, éppen nem úgy, mintha visszavonulnának, hanem úgy, mintha megrohanni készülnének a palotát.

Hamarosan mindent megértett. A tömeg félresöpörte az őröket, betódult a kapukon, az ablakok, erkélyek szempillantás alatt zsúfolásig teltek emberekkel. E jelekből Nicolino kitalálta, hogy a lazzaronék a lélegzetnyi szünetet fosztogatásra használják fel, s mivel azt nem találhatta ki, hogy a rablásra a francia tábornok tudtával, sőt az ő sugalmazására került sor, három ágyúgolyót eresztett a csőcselék közé. A golyók megöltek tizenhét embert - köztük egy papot -, és eltörték a Palota tér közepén díszelgő, óriási márványszobor - Jupiter Stator - lábát.

A tömegen úgy eluralkodott a rablás láza, hogy - hiszik vagy sem, kedves olvasóink - minden más érzést kioltott. Íme, hadd hozzunk fel bizonyítékul két esetet ezer közül. Talán segítenek fogalmat nyújtani e nép ingatag lelkületéről, mely a bátorság valóságos csodáit művelte alig egy pillanattal előbb királyáért.

Villeneuve, Championnet szárnysegéde, aki még mindig a Castelnuovo-erődöt őrizte, mintegy ötvenfőnyi őrjáratot küldött ki, egy hadnagy vezetésével, a dúló-fosztogató tömeg közé, azzal az ordréval, hogy járják végig a Toledo utcát, és vegyék fel az érintkezést a francia elő-őrsökkel. A hadnagynak volt magához való esze, néhány hazafias érzelmű lazzaronét küldött előre. A lazzaronék harsányan kiáltották: „Éljenek a franciák!", „Éljen a szabadság!" Egy Santa Lucia-béli halárus, megrögzött Bourbon-imádó - a Santa Lucia-béli halárusok a mai napig Bourbon-pártiak - válaszul elordította magát: „Éljen a király!" Ha ez a kiáltás visszhangra talál, jeladásul szolgálhat az egész csapat felkoncolására; ezt elkerülendő, a hadnagy galléron ragadta a halárust, s kartávolságnyira eltartva magától, tüzet vezényelt.

A halárus holtan rogyott a tömeg lábai elé. S lám: eszébe sem jutott senkinek a védelmére kelni vagy halálát megtorolni, se láttak, se hallottak, úgy belemerültek mind a rablásba.

Másodikként hadd említsük annak a palotabeli szolgának az esetét, aki nagy botorul aranysujtásos libériában merészkedett a tömeg közé: azonnal megrohanták, s a szó szoros értelmében leszaggatták testéről a ruhát, hogy az aranyat megkaparintsák, mit sem törődve azzal, hogy királyi libéria.

Javában folyt Ferdinánd király lakájának a megkopasztása, de olyan alaposan ám, hogy a nyomorult egy szál ingben maradt ott az utcán, amikor belovagolt a Palota térre Kellermann, két-háromszáz lovas élén. Santa Lucia irányából, a Mergellináról érkeztek.

Útközben megálltak a Santa Maria di Porto Salvo-templomnál. Kellermann don Michelangelo Cicconét, a templom papját kereste.

Olvasóink tán emlékeznek még a hazafias érzelmű pap nevére: őt hívatta Cirillo az utolsó kenetet feladni annak a pribéknek a halálos ágyához, akit Salvato sebesített halálra a szeptember 22-ről szeptember 23-ra virradó éjszakán, és aki hajnalban lehelte ki lelkét, az Oroszlán-kút melletti házban, ahová az őrjárat beszállította.

Kellermann felmutatta Cirillo levelét. A doktor arra kérte a derék papot, hazafias érzelmeire apellálva, hogy csatlakozzék a franciákhoz.

Don Michelangelo Ciccone egy percig sem habozott: követte Kellermannt.

Délre letették a lazzaronék a fegyvert. Championnet tábornok bejárta a várost. Most, hogy elnémult a puskaropogás, halálüvöltés, előóvakodtak végre a kereskedők, polgárok, egyszóval a lakosságnak az a békeszerető rétege, amelyik mindvégig távol tartotta magát a harctól. Egyre-másra nyíltak meg az üzletek, házak kapui, ablakai. A tábornok első szemléje jót ígért: olyan emberek gyűltek máris köré, akiket egész Nápoly tisztelt, becsült tehetségükért, tudásukért, bátorságukért. A Baffik, Poeriók, Paganók, Cuocók, a Logoteták, Lambertók, Bassalók, Fasulók, Moliternók, a Rocca Romanák, Ettore Carafák, Cirillók, Manthonnet-k,

Schipanik. Végre felvirradt számukra is a jóvátétel napja, végre rájuk köszöntött - a zsarnoki önkényuralom s az üldöztetés korszaka után - a szabadság!

Itt-ott megnyílt félig egy kapu, egy ajtó. A tábornok odaugratott, hogy saját nyelvükön nyugtassa meg azokat, akik a küszöbig merészkedtek. Vége a szenvedésnek - mondta -, ő békét hoz, nem háborút, s a zsarnokság helyébe szabadságot. A nápolyiak csakugyan megnyugodtak. Elég volt egy pillantást vetniük arra, amerről a tábornok jött, hogy lássák: béke honol ott, ahol az imént még franciák és lazzaronék ölték egymást. A *mezzo ceto*, azaz a polgárság, Nápoly hatalmának, gazdagságának legfőbb letéteményese, nagy vidáman kitűzte a trikolórt, és lelkes „Éljenek a franciák!", „Éljen a szabadság!", „Éljen a köztársaság!" kiáltással, kendőt lobogtatva kitódult az utcára. Az iménti rettegés helyébe mámoros öröm lépett, annak az embernek az öröme, akit már-már elnyelt a halál sötét szakadéka, s íme, egyszerre, csodamód újra rámosolyog a napvilág, új életre támad.

Mert csakugyan: ha a francia győzelem mindössze huszonnégy órát késik, hány ház marad vajon épen Nápolyban, hány hazafi életben?

Rocca Romanát és Moliternót a franciák megerősítették népvezéri tisztükben. Délután kettőkor jelent meg első rendeletük, mely a boltok kinyitásáról intézkedett, s a Parthenopéi Köztársaság első évének második napjáról kelt.

Championnet bírta máris a polgárság és a nemesség támogatását, ám aggódva látta, hogy a nép továbbra is bizalmatlan. Ekkor merész lépésre szánta el magát.

Tudta: nyert ügye van, ha Szent Januáriust sikerül a maga oldalára vonni. A nép követi szentjét.

Izenetet küldött Salvatónak. Salvato továbbra is a székesegyházat őrizte, Nápoly egyik legfontosabb épületét. Parancsa úgy szólt, hogy őrhelyét semmi szín alatt el nem hagyhatja, illetve csakis a tábornok személyes utasítására.

Salvato kezdjen tárgyalásba a kanonokokkal - izente Championnet. - Bírja rá őket, hogy másnap közszemlére tegyék ki a szent vért tartalmazó edényt. A franciák mélységesen tisztelik Szent Januáriust; remélik, hogy a kedvükért kapható lesz a vér csodájára.

A kanonokok két tűz közé kerültek.

Ha Szent Januárius csodát tesz, fejükre vonják a királyi udvar haragját.

Ha nem tesz, a francia tábornokét.

Próbáltak kitérni a nyílt válasz elől. Szent Januárius csodatételének nem ez a megszokott időpontja - izenték vissza -, s ők kétlik, hogy a szent hajlandó bárki kedvéért változtatni szokásain.

Salvato azonnal továbbította a kanonokok üzenetét Michele útján.

Championnet nem maradt adós a válasszal. Hogy Szent Januáriusnak mi a szándéka, az az ő dolga - felelte -, és senki másé, a kanonokok ne ártsák bele magukat. Ő, Championnet, különben is tud egy bizonyos imát, amely feltehetően megindítja Szent Január szívét.

A kanonokok erre kijelentették, hogy ha a tábornok ragaszkodik hozzá, ők készséggel közszemlére állítják a szent edényt, de a maguk részéről nem kezeskedhetnek az eredményért.

Több se kellett a tábornoknak. Azonnal közhírré tétette az egész városban, hogy másnap ott áll az oltáron a szent edény, s pontban fél tizenegykor buzogni kezd a drága vér.

Különös hír, hihetetlen hír! Szent Januárius igazán nem tett eleddig semmi olyat, ami franciabarátság gyanújába keverhette volna. Legfeljebb szeszélyesnek mutatkozott az utóbbi időben, annyira, hogy az már-már hóbortnak minősülhet. Példának okáért, amikor Ferdinánd király a római hadjárat előestéjén Szent Januárius elé járult, segedelmét és oltalmát kérni, a szent konokul megtagadta tőle, hő imái ellenére, a vér csodatételét; ebből sokan már akkor a hadjárat kudarcára következtettek.

Ha Szent Januárius megteszi a franciák kedvéért, amit vonakodott megtenni a királyért, nyilvánvalóan pártállást változtatott, azaz jakobinus lett.

A városban teljesen helyreállt a rend. Championnet délután négy órakor lóra szállt, s elkalauzoltatta magát Nápoly másik patrónusának sírjához. Ezt a patrónust összehasonlíthatatlanul jobban tisztelte, mint Szent Januáriust. Publius Vergilius Maro sírját kereste fel a tábornok, pontosabban szólva annak a kis épületnek a romjait, amely - a régészek állítása szerint - az *Aeneis* költőjének hamvait födi.

Ki ne tudná, hogy Vergilius - miután Augustus hívására visszafordult athéni útjáról - itt halt meg Brindisiben, s itt is temették el, hőn szeretett Posíllipóján, ahonnan beláthatta mindazokat a helyeket, melyeket ő tett halhatatlanná az *Aeneis* VI. énekében.

A Sannazzaro-emlékműnél Championnet leszállt lováról, s gyalog mászta meg a meredek, nyaktörő lejtőt, mely a kis rotundához vezet: ez volt a kolumbárium, mondják manapság az utazóknak, ahol a költő hamvvedrét őrizték. A rotunda kellős közepén vadbabérfa nőtt, a hitrege szerint az örök élet fája. Championnet letört egy gallyat, s kalpagja mellé tűzte, de kíséretének nem engedélyezett többet fejenként egy levélnél, mivel tartott tőle, hogy a túlságosan bő szüret megárt Apolló fácskájának, s a kegyelet aktusa szentségtörésbe csap át.

Tekintete révedezően pihent meg a szent köveken, majd iránt kért, kitépett egy lapot tárcájából, s a következő rendeletet vetette papírra. A rendelet még aznap nyomdába került, másnap reggelre meg is jelent.

Championnet vezénylő tábornok rendelete

Ama meggyőződéstől vezettetve, hogy a respublika legelső kötelessége: tisztelni nagyjai emlékét, s polgárait a jóra buzdítandó, elébük tárni e felsőbbrendű szellemek dicsőségét, mely őket a világ minden táján s minden időkben a síron túl is övezi,

elrendelem, amint következik:

1. Hogy Vergiliusnak márvány emlékmű emeltessék azon a szent helyen, ahol a sírja áll, a Pozzuoli-barlang közelében;

2. Hogy a belügyminiszter hirdessen nyilvános pályázatot az emlékmű tervére; a belügyminiszter által kinevezett háromtagú bizottság kiválasztja, a határidő lejárta után, a benyújtott pályaművek közül a legmegfelelőbbet, a tanács gondoskodik az emlékmű felépíttetéséről, arra bízván a kivitelezést, akinek a tervét elfogadták.

Jelen rendelet végrehajtásáért a belügyminiszter felel.

Championnet

Furcsa, de való: két Vergilius-emlékmű felállítására született rendelet Itáliában - egy Mantuában, egy Nápolyban -, s mindkét rendeletet francia tábornok bocsátotta ki. A mantuait Miollis, a nápolyit Championnet.

Ennek hatvanöt éve, de a nápolyi emlékmű máig sem jutott el az alapkőlerakásig.

17
Melynek során az olvasó ellátogat a pálmás házba

Kénytelen-kelletlen elejtettük egy időre művünk regényes szálát, hogy krónikási tisztünknek megfelelően napról napra nyomon kísérjük a különféle politikai és hadi eseményeket, melyek következtében Nápoly francia kézre került. Ugyanilyen okból mellőzni kényszerültünk egy időre könyvünk azon szereplőit, akik az eseményeknek tétlen szemlélői vagy szenvedő alanyai voltak csupán, hogy azoknak szentelhessük egész figyelmünket, akik tevőleg s irányítólag vettek bennük részt. Most, hogy a regény mellékalakjai megkapták, ami őket jelentőségükhöz mérten megilleti, hadd térünk ismét vissza a főszereplőkre, a drámai érdek hordozóira.

S köztük is elsőül a szegény Luisa San Felicére. Olvasóink máris azzal vádolnak tán, hogy megfeledkeztünk róla, ámbár igazságtalanul: egyetlen pillanatra sem tévesztettük őt szem elől.

Emlékszünk: amikor elváltunk tőle, éppen eszméletlenül hevert tejtestvére, Michele karjaiban, a Vittoria-parton, mialatt férje - alattvalói kötelességéhez híven - a kalábriai herceg hajójára igyekezett, élete kockáztatásával, s Luisát Nápolyban hagyta, legjobb barátjának tett ígéretéhez híven, tulajdon boldogsága kockáztatásával. Luisát Michele visszavitte a kocsiba, és rögtön hazaszállította a pálmás házba, Giovannina határtalan meglepetésére.

A ráncba szaladt szemöldök, a csaknem fenyegető tekintet baljós színezetet kölcsönzött Giovannina meglepődésének, de Michele - mit sem tudva a komorna valódi érzelmeiről - gyanútlanul beszámolt a parti jelenet minden részletéről.

Luisa magas lázzal, betegen került haza. Michele ott virrasztott hajnalig ágya mellett, s mivel a beteg állapota reggelre sem javult, futott Cirillo doktorért.

Ezalatt a postás levelet hozott Luisa címére.

Nina látta a bélyegről, hogy a levél Porticiból jön. Megfigyelte: asszonyán szokatlan izgalom vett erőt, valahányszor ilyen levele érkezett, sietett bezárkózni Salvato szobájába, s amikor onnan előkerült, szeme vörös volt a sok sírástól.

A levelet nyilván Salvato küldte - gondolta Giovannina, s elhatározta, hogy mindenesetre megtartja, bár maga sem tudta, minek: rászánja-e magát vajon a levél elolvasására, vagy sem. Ha asszonya utóbb felelősségre vonná a levél elsikkasztásáért, van rá mentség, hogy jobb se kell: Luisa súlyos betegsége.

Cirillo azonnal ott termett. Úgy tudta, Luisa elutazott közben, de Michele beszámolójából mindent megértett.

A jó doktor atyai gyöngédséggel csüggött Luisán, mint tudjuk. A tünetek ideglázra vallottak, Cirillo óvakodott hát olyan kérdéseket feltenni, melyek a beteg amúgy is zavart lelkét még jobban feldúlták volna, beérte azzal, hogy a test baját gyógyítsa. Ügyesebb orvos volt ő annál, hogysem kifogjon rajta egy jól ismert, kezdeti stádiumban levő betegség: nem telt bele három nap, s Luisa túl volt a veszélyen, ha teljesen nem gyógyult is még meg.

Negyednap nyílt a betegszoba ajtaja. Luisa ujjongva tárta karjait a belépő felé, aki nem volt más, mint szívbéli barátnője, Fusco hercegnő. Bekövetkezett, amit San Felice lovag előre látott: a királyné elutazásának a híre rögtön Nápolyba csalta a kegyvesztett hercegnőt. S alig néhány perccel megérkezése után értesült mindarról, ami távollétében Luisával történt. Három hosszú hónapja rejtegette Luisa kénytelen-kelletlen szíve titkát, négy napja túlcsorduló

érzelmeit; negyedóra múlva nem volt többé titka barátnője előtt, bár egy nagy moralistánk maximája szerint a férfiak jobban megőrzik a más titkát, a nők a magukét.

Mondanunk is felesleges: az átjáró éjjel-nappal tárva-nyitva állt, s a hercegnő szabad bejárást kapott Luisa szentélyébe.

Aznap, amikor Luisa először kelt fel a betegágyból, újabb levél érkezett Porticiból. Giovannina aggódva leste úrnőjét, nehéz szívvel várta a levél elolvasását. Ha szó esne benne az előző levélről, ha Luisa követelné rajta a levelet, ő úgy tesz majd, mintha keresgélné, aztán előhozza felbontatlanul, s azzal menti feledékenységét, hogy úrnője betegsége minden egyéb gondolatot kivert a fejéből. De ha Luisa nem kéri a levelet, Giovannina igenis megtartja magának, sötét bosszúterve eszközeként, bár a terv nem öltött ekkor még formát a komorna agyában, inkább csak a szándéka fogant meg.

Az események mentek a maguk útján. Olvasóink tudják, hogyan s mint, részletesen elbeszéltük. Fusco hercegnő felvette a kapcsolatot a hazafias párttal; újra megnyitott szalonját e párt legkiválóbbjainak gyülekezőhelyévé tette. Mindennapos vendége volt például Eleonora Fonseca Pimentel, aki - mint hamarosan láthatjuk - férfihoz illő bátorsággal s asszonyi lelke egész hevével szállt síkra hazája üdvéért a politikai élet küzdőterén.

Luisát nem érdekelte korábban a politika - most váratlan fontosságra tett szert a szemében. Fusco hercegnő baráti köre igazán kitűnő értesülésekkel rendelkezett, de Luisa náluk is jobban tudta mindig, hogy áll a francia előrenyomulás. Három-négy naponként pontos híreket kapott a republikánusok hollétéről.

A lovag is írt, kétszer egymás után. Az első levél tudatta, hogy épen, jó egészségben megérkezett Palermóba; elmondta, mennyire fájlalja, hogy Luisa nem jöhetett vele a vihar miatt, de egy szóval sem hívta. A levél hangja gyengéd volt, nyugodt és atyai, mint mindig. Úgy látszik, a lovag nem hallotta vagy nem akarta meghallani Luisa utolsó, kétségbeesett kiáltását.

A második levél beszámolt az udvar palermói életéről; az idevágó részletekkel majd a maguk helyén ismertetjük meg olvasóinkat. Ezúttal sem mondta a lovag egy szóval sem, hogy szeretné, ha Luisa utánajönne. Ellenkezőleg, részletes tanácsokat adott neki a tekintetben, hogyan viselkedjék az elkövetkezendő válságos napokban, és közölte: egyidejűleg levélben utasította a Backer-céget, hogy bocsássa San Felice lovag neje rendelkezésére az általa igényelt összegeket.

Még azon a napon megjelent a pálmás házban Andrea Backer, a lovag levelét lobogtatva. Casertai látogatása óta nem látta viszont Luisát.

Luisa szokott modorában, kedvesen, de tartózkodóan fogadta. Igazán hálás Backer úr előzékenységéért - mondta -, de kénytelen közölni, hogy férje elutazása óta rendkívül visszavonultan él, s szilárdan elhatározta, hogy senkit nem fogad. Ha pénzre lenne szüksége, maga megy majd a bankba, vagy Michelét küldi egy nyugtával.

Egyszóval: finoman, de félreérthetetlenül kitette Andrea szűrét. Andrea értett a szép szóból, nagyot sóhajtott, s elköszönt.

Luisa a feljáróig kísérte, majd, mikor becsukódott mögötte az ajtó, így szólt Giovanninához:

- Egyszer s mindenkorra jegyezze meg: ha Andrea Backer úr újra megjelenne, s engem keresne, nem vagyok itthon.

A nápolyi cselédek hírhedetten fesztelen modorúak.

- Teremtő Atyám! - álmélkodott Giovannina. - Mivel haragíthatta vajon magára asszonyomat ez a jóképű fiatalember?

- Én nem haragszom rá, kisasszony - felelte Luisa megrovóan -, de férjem távollétében nem fogadhatok senkit.

A féltékeny Giovannina már-már rávágta: „Salvato urat kivéve", de nagyot nyelt, s beérte egy gúnyos-kétkedő mosollyal.

Salvato utolsó levele 19-éről kelt. Luisa 20-án vette kézhez.

Január 20-a az aggodalmak napja volt egész Nápoly számára, de Luisa mindenki másnál hevesebb gyötrelmeket állt ki. Michelétől tudta, milyen félelmes védelmi előkészületek történtek nápolyi részről, Salvatótól tudta, hogy a vezénylő tábornok megfogadta: beveszi Nápolyt, bármi áron.

Salvato könyörögve kérte Luisát, vigyázzon magára, bombázás esetén meneküljön a ház legmélyebben fekvő pincehelyiségeibe a golyó elől.

A pálmás házat főként az esetben fenyegette volna komoly veszély, ha a Sant'Elmo-erőd - ígérete ellenére - a franciák s a hazafiak ellen fordul.

21-én reggel felbolydult Nápoly. A Sant'Elmo-erőd szavának állt: kitűzte a trikolórt, vagyis átállt a franciák s hazafiak oldalára.

Luisa megörült a trikolórnak. Ó, nem a hazafiak, nem is a franciák miatt - bánta is ő a politikát! -, de mert úgy érezte: a franciáknak s a hazafiaknak nyújtott mindennemű segítség csökkenti a szerelmesére leselkedő veszélyt, hiszen Salvato szíve szerint hazafi, hovatartozása szerint francia.

Aznap megjelent a pálmás házban Michele. Michele, a hadra kelt nép egyik vezére, harcolni indult, mindhalálig harcolni egy olyan ügyért, amelyből nem sokat értett, de amelyhez odaláncolta egész környezete, neveltetése, s amelynek élére sodorta az események forgószele. Azért jött, hogy elbúcsúzzék, s Luisa gondjaiba ajánlja anyját, arra az esetre, ha őt baleset érné.

Luisa úgy sírt, mint a záporeső. Bizony, nemcsak Michelét siratta, fele könnye Salvatóért hullott.

Michele nem látott át a szitán: sírva-nevetve vigasztalgatta Luisát. Emlékezzék csak Nanno jóslatára - mondta. Az albán boszorkány azt jövendölte, hogy Michele ezredes lesz, és akasztófára kerül. Nos, egyelőre még csak kapitány, s ha a halál les rá, legfeljebb kard vagy golyó alakjában, kötélről szó sem lehet.

Arról meg is feledkezett a derék Michele, hogy ha Nanno jóslata beteljesedik rajta, be kell teljesednie Luisán is; ha ő bitón hal meg, Luisára a vérpad vár.

Nem éppen vigasztaló alternatíva!

Michele indulóban volt már, amikor Luisa visszafogta.

- Ha Salvatóval találkoznál... - csúszott ki száján a régóta előkívánkozó mondat.

- Ó, ó, húgocskám! - kiáltotta Michele.

Értették egymást.

Egy órával később eldördültek az első ágyúlövések.

A nápolyi hazafiak közül többen Fusco hercegnőnél gyülekeztek, mindazok, akik alkalmatlannak tudták magukat a fegyverforgatásra élemedett koruk vagy békés hajlamaik folytán. Óránként futottak be új és új hírek a harc állásáról. De Luisát úgy elgyötörte a várakozás, hogy nem bírt a hercegnő szalonjában, társaságban megmaradni, ott várni be a híreket. Salvato szobájába menekült, térdre hullott a feszület előtt, s buzgó imába merült.

Minden ágyúlövésre nagyot dobbant a szíve.

Olykor benézett hozzá Fusco hercegnő, beszámolt a franciák térnyeréséről, s egyszersmind - hirtelen támadt nemzeti büszkeséggel - a lazzaronék halálmegvető bátorságáról is.

Luisa tompán felnyögött. Ahány golyóbis, ahány golyó, az - úgy érezte - mind Salvatót fenyegeti. Hát soha nem ér már véget ez az iszonyú vérontás?

Január 21-én és 22-én Luisa reggeltől estig Salvato ágyán hevert felöltözve. E két nap alatt többször is fenyegette közvetlen veszély a házat, lévén Fusco hercegnő közismerten francia-barát érzelmű. Luisa tudomást sem vett arról, ami a többieket rettegésben tartotta, ő csakis Salvatóra gondolt, csakis Salvatóért remegett.

A harmadik nap reggelén megszűnt a lövöldözés. A franciák győztek, de nem urai még az egész városnak - újságolták.

Mi következhet vajon ilyen ádáz küzdelem után? Él-e, hal-e Salvato?

Három lövés dördült, a három utolsó. A Sant'Elmo-erőd ágyúja lőtt a palotát fosztogató csőcselékre. Azután végleg elült a harci zaj.

Ha nem esett baja, hamarosan itt lesz Michele. Vagy Salvato. Előbb Michele, minden bizonnyal, mert ő bármikor eljöhet Luisához, Salvato ellenben nem mer máskor jönni mint éjszaka, a megbeszélt úton-módon, hiszen nem tudhatja, honnan is tudná, hogy Luisát egyedül találja.

Luisa kiült az ablakba, arccal a Chiaia felé: erről kell jönnie a hírhozónak.

Teltek-múltak az órák. Luisa megtudta, hogy Nápoly behódolt; hallotta a Championnet-t Vergilius sírjához kísérő tömeg zajgását; értesült a hirdetményről, amely közhírré tette Szent Januárius másnapi csodatételét, de mindez úgy suhant át tudatán, alig érintve őt, mint álomképek az alvó ember agyán. Nem erre várt ő, nem ezt áhította, nem ezt remélte.

Hagyjuk magára Luisát az ablak mellett, s mi térjünk addig vissza a városba, egy másik, nem kevésbé zaklatott lélek gyötrelmeit meglesni.

Olvasóink nyilván sejtik, kire gondolunk.

Igyekeztünk kívülről-belülről híven lefesteni Salvatót; ha az ábrázolat csak félig is talált, olvasóink eleve tudják, hogy a leggyötrőbb, leghevesebb szerelmi vágy sem térithette el a fiatal tisztet kötelességétől, az mindig erősebbnek bizonyult szenvedélyénél.

Ellenvetés, zokszó nélkül szakadt el tábornoka óhajára a hadsereg zömétől, parancs szerint távolodott Nápolytól vagy közeledett hozzá, noha tudta: elég egyetlen szót ejtenie a mágnesről, mely őt Nápolyba vonzza, hogy Championnet maga küldje előre, s minden módon egyengesse előrejutását. Mert hiszen szívből szerette a tábornok Salvatót, azzal a szeretettel, mely talán a legeslegmélyebb, lévén forrása a csodálat, a nagyrabecsülés.

Amikor Salvato ott, a largo delle Pignén, ahová éppen időben érkezett, hogy Michele életét megmentse, keblére ölelte a lazzaronét, nagyot dobbant a szíve örömében. Nemcsak azért, mert végre méltóképpen viszonozhatta, amit Michele érte tett, hanem még inkább azért, mert azt remélte: Luisáról hallhat tőle, Luisáról beszélhet vele, mihelyt négyszemközt maradnak.

De ismét csalódnia kellett várakozásában. Championnet merész fantáziával meglátta a lazzarone s Salvato barátságában rejlő lehetőségeket. Alighanem ekkor fogamzott meg agyában a gondolat csírája, mely utóbb Szent Januárius csodatételének tervévé terebélyesedett. A székesegyház őrizetét mindenesetre rögtön Salvatóra ruházta, és mellé adta kalauznak Michelét.

Mindkét választás szerencsés volt, hiszen, mint láttuk, bevált.

Csakhogy Salvatót ez a döntés arra kárhoztatta, hogy másnapig a székesegyházban rostokoljon, melynek őrizetéért ő felel.

Hősünk alig várta már, hogy eljussanak az érseki palotához. Mihelyt felállította gránátosait a templom bejáratánál s a kis téren, mely a strada dei Tribunalira nyílik, átfogta Michele vállát, és bevonszolta a székesegyházba. Odabent mindössze két szót mondott, de ez a két szó egy világgal ért fel:

- Hát ő?

És Michele rögtön beszélni kezdett. Luisa iránt táplált imádata, szeretete, hálája a szokásosnál éleslátóbbá tette, mindent pontosan elmondott, kezdve a fiatalasszony kétségbeesett erőfeszítésein, hogy férjét elkísérje, s végezve azon a szívből fakadt sóhajon, amely három nappal ezelőtt hagyta el Luisa ajkát: „Ha Salvatóval találkoznál...”

Egyszóval Luisa utolsó s Salvato első szavát így fordíthatnók le:

- Szeretem, most is szeretem.

- Imádom, jobban, mint valaha!

Bár Michele és Assunta szerelmét hasonlítani sem lehetett Salvato és Luisa érzelmeihez, a lazzarone képes volt méltányolni, ha átérezni nem is, e magasröptű szenvedélyt; s a túlcsorduló hála és életöröm hatására, amely minden fiatalembert elfog, aki nagy veszedelemből menekült meg, olyan ékesszólóan és igazul tolmácsolta húgocskája érzelmeit, ahogyan Luisa maga sohasem merte volna. Luisa nevében - ámbár korántsem az ő megbízásából - hússzor is elmondta Salvatónak, amit Salvato sohasem unt el hallgatni: hogy Luisa szereti.

Michele folyvást ezt hajtogatta, Salvato boldogan hallgatta, s mialatt ők ketten így múlatták az időt, azalatt Luisa, mint a népmese „húgom Annája”, egyre csak azt nézte, nem lát-e valakit jönni a Chiaia úton.

18
Michele fogadalma

Lassan leszállt az este. Luisa le nem vette szemét az ablakról, míg a legcsekélyebb reménye lehetett valamit is látni a félhomályban. Legföljebb égnek emelte olykor-olykor tekintetét, mintha Istenétől kérdezné, nincs-e vajon máris az ő közelében, az égben az, akit Luisa hiába vár itt a földön.

Nyolc óra tájban férfialak körvonalai bontakoztak ki a sötétből. Luisának úgy rémlett: Micheléhez hasonló alak. A férfi megállt a kertajtó előtt. Mielőtt kopoghatott volna, Luisa nagyot sikoltott: „Michele!" S Michele ráfelelte: „Húgocskám!"

Luisa hangjára Michele futásnak eredt. Az ablak mindössze nyolc-tíz láb magasan volt, Michele egykettőre megmászta a repedezett kőfalat, felhúzódzkodott az erkélyre, és beugrott az ebédlőbe.

Egyetlen pillantás Michele örömtől sugárzó, derűs arcára, és Luisa máris tudja - amit az imént, a hangja csengéséből csupán sejtett -, hogy nincs mitől tartania.

Ha mégis szinte döbbenten bámult tejtestvérére, az kizárólag Michele különös öltözékének szólt.

Olyasféle csákót viselt, mint az ulánusok, rajta kackiás tollbokrétát, ezt meg mintha egy ezreddobostól kérte volna kölcsön. Derekán kurta, testhezálló, égszínkék mente, aranypaszománttal dúsan kihányva, vállán arannyal cifrázott vörös dolmány, panyókára vetve. Mindehhez aranysávos szürke, nadrág járult, meg egy irdatlan nagy kard, Salvato egykori ajándéka, a nagyobb respektus okából - bár, meg kell adni, nem sokat pihent hüvelyében az utolsó három nap alatt.

Egyszóval Michele újdonatúj ezredesi egyenruhájában feszített. A tábornok hallotta hírét, milyen derekasan szolgálja a lazzarone Salvatót, jutalmul sürgősen elküldte neki az egyenruhát.

Michele abban a minutában belebújt, majd egyórai eltávozást kért Salvatótól. Egy szóval sem mondta, mi célból, Salvato mégis rögtön megadta az engedélyt.

Barátunk mindenekelőtt benézett Assuntáékhoz. Ott laktak egy macskaugrásra a katedrálistól. Assunta nem győzött hova lenni csodálkozásában: Michele ilyenkor, és ilyen öltözékben! Hát még Basso Tomeo meg három fia, akik közül kettő éppen friss sebeit kötözgette a sutban! Michele egyenesen a szekrényhez ment, előkereste Assunta ünneplő ruháját, összehajtogatta, a hóna alá csapta, megígérte, hogy másnap reggel jelentkezik, és nagy hadonászva, hetet-havat összehordva, futott tovább. Ha nem nevezték volna eddig is bolondnak, most igazán kiérdemelte volna a *pazzo* csúfnevet.

A Marinella Nápoly egyik végén van, a Mergellina a másikon, innen oda: jókora út. De Michele negyedóra leforgása alatt megtette. Úgy ismerte ő a kis utcákat, sikátorokat, mint a tenyerét, hol egy métert csippentett le, hol kettőt, s végül az ablakon érkezett meg Luisához az ajtó helyett, hogy még valamicskét rövidítsen.

- Él! - kiáltotta, miközben a párkányról a szoba közepére ugrott. - Kutya baja, a haja szála se görbült, és imád téged!

Luisa felujjongott, túláradó gyengédséggel átölelte, szívére szorította Michelét, örömében, hogy kedves testvérét épen láthatja viszont, de még inkább örömében a jó hír felett.

- Michele! Kedves, jó Michelém! - suttogta. - Ki sem mondhatom, mennyire örülök neked!

- Van is miért! Hajszálon múlt, hogy ott nem maradtam. Ha ő nincs, nekem befellegzett!

- Ki az az ő? - kérdezte Luisa, holott tudta jól, kire céloz Michele.

- Hát ő, teringettét, ő! - rikkantotta Michele. - Ki más? Salvato úr mentett meg a kivégzéstől. Ki az ördög bánta volna, rajta kívül, ha egy nyomorú lazzarone bőrét szitává lyuggatják? Bezzeg ő odafutott, és azt mondta: „Ez Michele! Ő mentette meg az életemet, kegyelmet kérek számára!" Azzal átölelt, jól meglapogatott, a vezénylő tábornok meg egyszeriben kinevezett ezredessé; ami mellesleg szólva újabb lépcső az akasztófához, drága Luisám!

Luisáról lerítt, hogy egy szó nem sok, annyit sem ért az egészből. Michele zavartalanul folytatta:

- De ez nem is fontos. Hanem amikor a falhoz állítottak, fogadalmat tettem, kishúgom, s azt be kell ám váltanunk.

- Nekem is?

- Neked is. Megfogadtam, hogy ha ép bőrrel megúszom - amire nem sok kilátásom volt, meghiheted! -, megfogadtam, hogy még azon a szent napon Szent Januárius elé járulok veled együtt, húgocskám, hálát mondani. Nos, nincs veszteni való időnk, gyerünk. Hoztam alkalmas ruhát is, nehogy valaki felismerjen, mert - ezredesség ide, ezredesség oda! - egy olyan előkelő hölgy, mint te, mégsem szaladgálhat Nápoly utcáin karonfogva a Bolond Michelével. Itt van la a ruha!

Azzal Luisa lábai elé dobta Assunta ünneplőjét.

Luisa még annyit sem értett a dologból, mint előbb, de ösztöne azt súgta, hogy emögött valami örvendetes meglepetés rejlik, aminek az esze nem ér a nyomába, de annál inkább a szíve! Azért is dörömböl olyan vadul. Nem faggatta tovább Michelét, tán éppen azért, mert a lelke mélyén érezte: ha többet tud, kénytelen lesz nemet mondani. Ehelyett így szólt:

- Menjünk, szegény jó Michelém. Megfogadtad, s mi több, hiszed, hogy életedet köszönheted a fogadalomnak, meg kell lennie, másként még baj érne. Ami azt illeti: úgyis nagy kedvem van imádkozni. De... - s itt elakadt.

- Mit de?

- Emlékszel, mit mondott? Hogy hagyjam nyitva a kis közre nyíló ablakot meg a szobához vezető ajtókat.

- Vagyis nyitva áll az ablak meg az összes ajtók - bólintott Michele.

- Igen. Gondold el, mit érezne, ha zárt ajtókra lelne!

- Úgy elbúsulna, hogy még! De, sajnos, úgy áll a dolog, hogy Salvato úr, mióta felgyógyult, nem a maga ura, ma este pláne őrségbe rendelték ki *a főparancsnok mellé*; onnan el nem mozdulhat holnap délelőtt fél tizenegy óráig. Nyugodtan bezárhatunk ajtót-ablakot, s indulhatunk Szent Januáriushoz, a fogadalmat beváltani.

- Menjünk - sóhajtott nagyot Luisa. Felkapta Assunta ruháját, s besietett saját szobájába. Michele is indult bezárni az ablakot.

Amint a közre néző kis szobába lépett, egy árnyat vélt megpillantani. Jöttére az árny a szoba legtávolabbi sarkába húzódott. Hátha rossz szándékkal lapul valaki itt a sötétben, vélte Michele, s megindult arrafelé, előrenyújtott karral.

Az árnyék észrevette, hogy mindjárt kézre kerül, előlépett hát, s így szólt:

- Én vagyok az, Michele, asszonyom küldött ide.

Aha, ez Giovannina hangja - gondolta Michele megnyugodva. Semmi oka nem volt kétségbe vonni Giovannina szavait. Nekiállt becsukni az ablakokat.

- Mi lesz, ha Salvato úr megjön? - kérdezte a komorna.

- Nem jön - felelte Michele.

- Csak nem érte baj? - kérdezte Giovannina, nem egészen indokolt izgalommal a hangjában. Maga is érezhette, hogy elővigyázatlan volt, mert gyorsan hozzáfűzte: - Ez esetben nagyon kíméletesen kell ám asszonyunkkal a rossz hírt közölni!

- Asszonyunk tudja, amit tud - szólt Michele. - Salvato urat nem érte baj, de történetesen dolga van holnap reggelig.

E pillanatban meghallották Luisa hangját: a komornát szólította.

Giovannina töprengő arccal, összevont szemöldökkel lassan elindult Luisa szobája felé. Michele régen megszokta a lány hóbortjait, egyszerűen napirendre tért most is fölötte. Bezárta az ablakokat s az ajtókat; Luisa ugyan legalább hússzor megfogadta, hogy nem nyitja ki, nem és nem, de három napja saját kezűleg tárt minden este ajtót-ablakot.

Luisa útra készen, felöltözve várta Michelét az ebédlőben. A lazzarone felkiáltott meglepetésében: húgocskáján úgy állt a ruha, mintha ráöntötték volna, s olyan szép volt benne, amilyennek még sohasem látta.

Giovannina gyilkos szemekkel bámulta asszonyát. Úgy-ahogy megbocsátotta neki, hogy előkelő ruhában szép, de hogy a magafajtájúak viseletében is elragadó, az megbocsáthatatlan bűn volt a közrendű Giovannina szemében!

Michele tiszta szívből, őszintén csodálta Luisát.

- Nézd már, Giovannina, milyen gyönyörű! - hajtogatta, a legmélyebb elragadtatás hangján, nem sejtve, hogy minden szava tördöfés a komorna szívének.

Luisa homlokán csakugyan dicsfény látszott lebegni: nem csupán a szépség - a boldogság dicsfénye. Annyi aggodalmat, annyi gyötrelmet állt ki az elmúlt napok során, hogy végleg felülkerekedett lelkében a sokáig visszafojtott szenvedély. Szerette Salvatót, úgy, ahogy még soha: fenntartás, bűntudat s szinte lelkiismeret-furdalás nélkül.

Elvégre megtett mindent, ami tőle tellett, hogy e szerelmet elhárítsa! Nem ő, a végzet akarta úgy, hogy Nápolyban maradjon, hogy ne kövesse a férjét! Az igazán vallásos lélek - márpedig Luisa az volt - nem hisz a végzetben. Ha nem a végzet, akkor a Gondviselés lépett közbe, a Gondviselés, az Úr áldott szolgálóleánya. Miért félne bárki a Gondviselés ajándékától?

Luisa szíve könnyű volt és vidám.

- Ha nem vennéd észre, Michele: itt állok útra készen, csakis rád várok - mondta enyelegve tejtestvérének.

És Michelét meg se várva kisietett.

Giovannina nem bírta tovább. Michele karja után kapott, megállította.

- Hová készül asszonyunk? - kérdezte.

- Megköszönni Szent Januáriusnak, hogy megkönyörült az ő szerény szolgáján, és megkímélte az életét - felelte a lazzarone. Azzal két ugrással a fiatalasszony oldalán termett, s belékarolt.

A Mergellinán nem folyt harc, errefelé meglehetősen békés kép fogadta Luisát. A Chiaia folyó kivilágított partján nagy sokaság hullámzott fel-alá, francia őrjáratok cirkáltak. Az emberek arca vidám volt és megkönnyebbült a kiállt szörnyűségek múltán. Kalaplengetve, kendőt lobogtatva üdvözölték mindenfelé a republikánus katonákat: „Éljen a Francia Köztársaság! Éljen a Parthenopéi Köztársaság!"

Még nem került sor a Nápolyi Köztársaság kikiáltására, a nagy eseményt másnapra várták, de mindenki tudta, hogy az új államforma csakis respublika lehet.

A Toledo utcától kezdve komorabbá vált a város képe. Errefelé akadtak már kiégett, kifosztott házsorok. Emitt füstölgő romhalmaz, amott egy megvakult, ablakát-ajtaját vesztett, kifosztott ház, előtte halomba hányt bútortörmelék mutatta: mire vezetett a lazzaronék uralma, s főként mire vezethetett volna, ha néhány nappal tovább tart. Itt is, ott is vértócsa a holtak, sebesültek hűlt helyén. Néhol homokszállító kocsik álltak az út mentén, körülötte emberek sürgölődtek: egyesek lapáttal hányták le a homokot a kocsiról, mások elgereblyézték a földön, mint a cirkuszi szolgák szokták Spanyolországban elgereblyézni az aréna fövenyét, miután eltávolították a leölt bikákat, lovakat, s nemritkán: embereket.

A Mercatello tér ennél is komorabb látványt nyújtott. A Jezsuita Kollégium előtti kerek terecskén kötözőhely működött, s javában folyt a hullák eltakarítása, mialatt a tömeg tűzijátékkal szórakozott, gúnydalokat énekelt a királynéra, a levegőbe lövöldözött, vagy I. Ferdinánd szobrát törte a kapubolt alatt dühödt ordítozással darabokra.

Luisa sóhajtva elfordította a szemét, de ment tovább.

A Fehér kapu alatt félig lerombolt barikád állt. Szemközt, a San Pietro utca sarkán egy égő palota hirtelen összeomlott, fényes tűzijátékként tűzkévék özönét röppentve az égre.

Luisa reszketve bújt Micheléhez. Félt, nagyon félt, mégis érthetetlen jó érzés áradt el egész lényén. Minél közelebb ért az ódon templomhoz, annál könnyebben vitte a lába; a lépcsőkön szinte nem is járt már, hanem röpült, mintha az angyalok szárnyain szállna, akik a boldogságos Szent Januáriust a mennyekbe ragadták.

Michele elvezette Luisát a templom legsötétebb zugába, odaállított neki egy imazsámolyt, mellé egy másikat, majd azt mondta:

- Imádkozz csak, mindjárt jövök.

S máris száguldott kifelé. Idejövet felismerni vélte Salvato Palmierit; a templom előtt ábrándozott, egy pillérnek dőlve. Egyenesen arrafelé tartott: csakugyan Salvato állt a pillérnél.

- Jöjjön velem, kedves parancsnokom - szólította meg őt a lazzarone. - Mutatok valamit, aminek bizonyára megörül.

- Tudod, hogy nem hagyhatom el őrhelyemet - felelte Salvato.

- Tudom hát! De az a valami itt van a templomban.

- Nem bánom, menjünk - bólintott Salvato előzékenyen, és követte Michelét.

Beléptek a székesegyházba. Egyetlen lámpás égett a szentélyben. Gyér fényénél itt-ott emberi alakok rémlettek, éjjeli imádságukat végző hivők. Michele egy fiatalasszonyra mutatott; az asszonyka mélyen elmerülve imádkozott, mint szoktak a szerelmes lelkek.

Salvato megremegett.

- Látja már? - kérdezte Michele, s Luisa felé intett.

- Mit?

- Ott, azt az asszonyt. Ni, milyen buzgón imádkozik!

- Hát aztán?

- Hát csak menjen oda, kedves parancsnokom, és térdepeljen mellé. Én majd őrködöm addig maga helyett, ne féljen. Magam sem tudnám megmondani, miért, de azt gondolom: az az asszony hírt hoz kishúgomról, Luisáról. Jó hírt.

Salvato hökkenten bámult Michelére.

- Menjen, ej, menjen már! - lökte Michele oldalba.

Salvato engedelmeskedett. Még oda sem ért, amikor Luisa hátrafordult; megismerte Salvato lépteit. Halk, gyorsan elfojtott kiáltás röppent fel mindkettejük ajkáról. A hely fensége csendet parancsolt.

Földöntúli boldogságról árulkodott a röpke kiáltás. Michele úgy megörült terve sikerének, hogy a templom küszöbére érve vad ugrabugrálásba fogott, éppen mint Assuntától kijövet, mit sem törődve újdonsült rangjával s a hely fenségével, mely az imént elnémította Salvatót és Luisát, s szerelmük szavát kettős fohásszá formálta.

Aki a mi erkölcsünk szemszögéből ítélné meg Michele cselekedetét: két szerelmes összeboronálását, tekintet nélkül arra, hogy ami nekik boldogság, az másoknak esetleg boldogtalanság, alighanem könnyelműnek minősítené, vagy elmarasztalná. De a nápolyi nép e tekintetben nem olyan finnyás, mint mi: Michele módfelett elcsodálkozott volna, ha valaki azt mondja neki, hogy amit tett, helytelen, mivel szilárdan hitte, hogy ez élete legszebb cselekedete.

Felhozhatott volna mást is saját mentségére. Ő igenis megóvta a szerelmeseket az első találkozás veszélyeitől, azáltal, hogy e találkozás színteréül éppen a templomot választotta; ahol mindenképpen meg kellett maradniuk a legszigorúbb illem határai között - a magányban, négyszemközt eshetett volna másként is! De, sajnálatunkra, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy Michelének ez eszébe se jutott.

19
Nápoly patrónusa, Szent Januárius

Említettük már, mekkora izgalmat keltett Nápolyban Championnet hirdetménye Szent Januárius másnapra ígért csodatételéről.

Championnet mindent egy lapra tett fel. Ha a csoda elmarad, kész az újabb lázadás, ha bekövetkezik, végleg helyreáll a rend, megalakulhat a Parthenopéi Köztársaság.

Hadd mondjuk el röviden, minek köszönheti Szent Január korlátlan tekintélyét és befolyását a nápolyi népre.

Január nem közönséges szent, mint a kalendárium többi szentje. Ő nem afféle kozmopolita, mint, mondjuk, Szent Péter vagy Szent Pál, akihez a világ bármely templomában imádkozhatnak; Január szigorúan helyi szent, nápolyi szent, igazi lokálpatrióta.

Amellett igen régi szent, a keresztény éra legkezdeteiről való. A harmadik század végén, negyedik század elején hirdette Krisztus igéit, pogányok ezreit térítvén az egy igaz hitre. Mint a legtöbb nagy hittérítő, hamarosan fejére vonta a császárok haragját, s Krisztus születésének 305. évében vértanúhalált halt a kereszténységért.

Kénytelenek vagyunk vértanúsága történetét tüzetesebben elbeszélni, a vér csodájának magyarázatául.

Szent Januáriushoz fogható szent nincs, és nem is volt soha, mióta a világ világ - vallják a nápolyiak. S csakugyan! A többi szent legfeljebb életében tett néhány csodát, no, egyet-kettőt talán még a halála után - de hol van az már! Hírüket egyedül a legenda őrzi ködösen, bizonytalanul, a filozófusok egyenesen tagadják. Szent Január csodája ellenben mindmáig fennmaradt, s évente kétszer megújul, Nápoly nagyobb dicsőségére s az istentagadók orcapirító szégyenére.

Szent Január testestül-lelkestül hazafi, csak a hazáját szereti, csak azzal törődik. Ha a világot újabb vízözön fenyegetné, vagy ha, mint Horatius ódájában, az ég omlana is a rendíthetetlen, hű szívű férfiúra, ő a kisujját sem mozdítaná, hogy a világot a végromlástól megmentse. Ellenben eget-földet megmozgat, hogy drága hazájának novemberben napfényt, augusztusban vizet szerezzen, ha a novemberi esőzések miatt veszélyben forog a szüret, vagy ha az augusztusi hőségben kiapad a ciszternák vize.

Nápoly réges-régen, tán már ezer évvel ennek előtte nyomorultul elpusztult volna, vagy Pozzuoli és Baia sorsára jut, ha Szent Január nem fogadta volna különleges pártfogása alá. Nincs talán még egy város, amelyet annyian s annyiszor hódítottak volna meg, mint Nápolyt, de hála patrónusa szüntelen segedelmének, a hódítók sorra eltűntek, Nápoly ellenben mindmáig él és virul.

Normannok szállták meg Nápolyt: de Szent Január elkergette őket. Svábok telepedtek a nyakára: de Szent Január elkergette őket. Anjouk igáját nyögte: de Szent Január elkergette őket.

Aragóniai királyok pöffeszkedtek trónján: de Szent Január lesújtott rájuk.

Spanyolok zsarnokoskodtak fölötte: de Szent Január pozdorjává zúzta őket.

S végezetül elfoglalták a franciák: de Szent Január útilaput kötött a talpuk alá.

1836-ban, amikor e szavakat először leírtuk, ezzel zártuk: „S ki tudja, mit nem tesz még Szent Januárius honáért?”

Mert lett légyen e szép ország királya nápolyi vagy idegen, törvényes uralkodó vagy bitorló, igazságos fejedelem vagy zsarnok, a nápolyiak mindig is tudták szívük mélyén - és ezért tűrték sztoikus belenyugvással, amit a sors rájuk mért -, hogy királyok, kormányzatok jönnek-mennek, végleg elenyésznek, de örökkön áll Nápoly, s örökkön él a nápolyi nép meg Szent Januárius.

Szent Januárius története kezdettől egybefonódott Nápoly történetével, s alighanem egy napon ér is majd véget mind a kettő.

Szent Januárius természetesen az ókor legelőkelőbb családjainak egyikéből származott. A nápolyi nép, amely 1647-ben *felséges nápolyi királyi köztársaságnak* titulálta tulajdon, lazzarone vezetés alatt álló lazzarone köztársaságát, mely 1799-ben kővel dobálta a hazafiakat, amiért az excellenciás címet eltörölték, semmi áron nem fogadott volna patrónusául közrendű szentet. A lazzarone arisztokratikus lény, helyesebben szólva nem élhet arisztokrácia nélkül.

Szent Januárius családja egyenes ágon a római Januariusoktól származott, a Januariusok pedig Janus istentől eredeztették magukat. A szent életének első és nagyobbik felét homály borítja. 304-ben, Szent Marcellinus pápasága idején kerül az akkortájt alapított beneventói püspökség élére.

Be furcsák is a sors útjai! Benevento első püspöke Szent Januárius, az utolsó - Talleyrand.

A keresztények üldöztetése két évvel korábban, 302-ben, Diocletianus és Maximianus császárok alatt félelmetes méreteket öltött: tizenhétezer mártír ontotta vérét az új tanért.

Amikor Diocletianust és Maximianust Constantius és Galerus követte a császári trónon, a keresztények sorsa kis időre könnyebb lett.

Cumae börtönei zsúfolásig teltek. Ott sínylődött többek között Sosius, Misenum diakónusa, és Proculus, Pozzuoli diakónusa. Szent Januárius élete kockáztatásával sokszor felkereste őket a börtönben, hogy megvigye nekik az Ige vigaszát.

A keresztény foglyok ideiglenesen szabadlábra kerültek. Úgy hitték, vége az üldöztetésnek, s hálaadó istentiszteletre gyűltek össze Pozzuoli templomában. Szent Januárius mondta a misét, Sosius és Proculus segédkezett. Egyszerre trombitaszó harsant, állig felfegyverzett lovas hírnök léptetett be a templomba, s fennhangon felolvasta Diocletianus császár egyik régebbi rendeletét, melyet az új császárok felújítottak.

A rendelet máig fennmaradt az érsekség archívumában. Hiteles vagy sem, nem tudjuk, de érdekes, annyi bizonyos. Ezért is tárjuk olvasóink elé, mint korábban nem egy dokumentumot.

Íme, a rendelet:

> *Diocletianus, a nagyon magasztos, mindig igazságos, örökös imperátor üdvözli a római birodalom minden praefectusát és proconsulját!*
>
> *Oly hír jutott isteni fölünkbe, mely nem csekély bosszúságunkra szolgál, nevezetesen az, hogy a legistentelenebb eretnekség, a magukat kereszténynek nevezők eretneksége új erőre kapott; hogy fent nevezett keresztények istenként tisztelik egy zsidó asszony Jézus nevezetű fiát, nem átallván a nagy Apollót, Mercuriust, Herculest, sőt, magát Jupitert is káromolni és átkozni, s azt a Krisztust imádni, akit a zsidók boszorkánymesterként keresztre feszítettek.*

Ezért elrendeljük, hogy a keresztény férfiak és nők a birodalom minden városában és vidékén kegyetlen kínzásoknak vettessenek alá, ha vonakodnak isteneinknek áldozni s tévhitüket megtagadni. Aki közülük engedelmeskedik, annak kegyesen megbocsátunk. Ellenkező esetben sújtson le rájuk a hóhér bárdja, haljanak halálnak halálával (pessimo morte). Végezetül tudja meg mindenki, akit illet, hogy aki vonakodik isteni rendeletünket végrehajtani, azon mód bűnhődik, mint maguk a bűnösök.

Könyvünk folyamán lesz még alkalmunk Ferdinánd király egyik-másik rendeletét idézni. Olvasóink vessék egybe a rendeleteket Diocletianus itt közölt rendeletével: a hasonlóság nagy, mint látni fogják. Az egyetlen különbség, hogy Diocletianus jobban fogalmaz.

Magától értetődő: sem Szent Januárius, sem a két diakónus nem vetette alá magát a rendeletnek. Szent Januárius rendületlenül misézett tovább, a két pap segédkezett, úgyhogy le is tartóztatták őket hivatásuk gyakorlása közben.

Mondanunk sem kell, hogy a letartóztatás kiterjedt mindazokra, akik a misén részt vettek, s hogy a foglyok állhatatosan kitartottak Krisztus mellett, Timotheus proconsul fenyegetőzései ellenére.

Ellenben nem hagyhatjuk említés nélkül a következő tényt: Szent Januárius letartóztatása pillanatában egy öregasszony, aki a püspököt máris szentnek tekintette, arra kérte, ajándékozza meg valamely ereklyével. Szent Januárius odanyújtotta neki a két edényt, melyekkel az oltáriszentség misztériumát végbevitte:

- Íme e két edény, nővérem, fogd fel bennük kiontott véremet! - mondta.

- De mindkét lábamra béna vagyok.

- Idd ki a maradék bort, vizet, és járni fogsz.

Szent Januárius ellen fordult a proconsul egész haragja, mivel őt oltalmazta leginkább az Úr.

Előbb tüzes kemencébe vetették, de a tűz kialudt, s padozatán a lángoló szén virágszőnyeggé változott.

Ekkor arra ítélték Szent Januáriust, hogy a cirkuszban oroszlánok elé vettessék.

A kitűzött napon zsúfolásig megtelt az amfiteátrum. Seregestül jöttek a nézők a legtávolabbi falvakból is, mert a pozzuoli amfiteátrum volt Campania legszebb amfiteátruma, a capuaival egyetemben, ahonnan valaha Spartacus megszökött, mint ismeretes.

Az amfiteátrum romjai ma is megtekinthetők. Itt rendezett kétszázharminc esztendővel korábban fényes ünnepséget Néró, az isteni császár, Armenia királya, Tiridatész tiszteletére, amikor az Domitius és Agrippina fia elé járult koronáját visszakérni, mivel a Tigranusszal szövetkezett Corbule elűzte őt trónjáról. Mindent elkövettek, hogy a barbárt elkápráztassák. A legfélelmesebb vadállatokat, a legügyesebb gladiátorokat vonultatták fel, a cirkuszt majd szétvetette a nézők tapsvihara. Tiridatésznek a szempillája se rezdült. Végre odafordult hozzá Néró, s megkérdezte, mit szól a gladiátorok emberfeletti ügyességéhez. Tiridatész ekkor mosolyogva felállt helyéről, s szó nélkül elhajította dárdáját, olyan erővel, hogy az két bikát járt át.

Tiridatész erőmutatványa óta nem gyűlt soha még ennyi nép össze a cirkuszban.

A proconsul helyet foglalt trónusán, lictorai sorfala közt. Intésére bevezették s a vadállatok ajtaja elé állították a három szentet, Timotheus ismét intett, megnyílt az ajtó, s a vérengző fenevadak berontottak az arénába, harmincezer néző tapsától, örömujjongásától köszöntve. A vadállatok megtorpantak, s vészjósló üvöltésben törtek ki. Bömbölésük túlharsogta a

tapsorkánt. A bestiák izgalmát a végsőkig fokozta a tömeg kiáltozása, a marcangoló éhség - három napja nem láttak egy falas húst sem - s az emberhús édeskés szaga. Az oroszlánok harciasan rázták sörényüket, a tigrisek nagyokat ugrottak, a hiénák szájukat nyalogatták... De mekkora volt a proconsul ámulata, amikor ugyanezek az oroszlánok, tigrisek, hiénák a három vértanú lába elé heveredtek, engedelmességük és tiszteletük jeléül. Egyidejűleg lehullt a béklyó Szent Januárius kezéről-lábáról, s ő mosolyogva intett áldást a nézőkre szabaddá lett jobb kezével.

Gondolják csak el: Timotheus, a császár képének viselője nem bírt el egy nyomorult püspökkel! A csoda láttán ötezer néző vált legott kereszténnyé. Ha nem fogott rajtuk a tűz, ha nem bírt velük az oroszlán, ám sújtson le rájuk a pallos - rendelkezett Timotheus.

Egy szép őszi reggelen, 305. szeptember 19-én, felvezették Szent Januáriust, Proculusszal és Sosiusszal egyetemben, a vesztőhelyre, Vulcanus fórumára, mely a solfatarai síkságon, egy félig kialudt tűzhányó krátere mellett terült el. Ötven lépést sem tett még meg a menet, amikor egy öreg koldus áttört a tömegen, és Szent Januárius lába elé rogyott.

- Nem látlak, vak vagyok - mondta a koldus. - Merre vagy, szent ember?

- Itt vagyok, fiam - szólt Szent Januárius, és megállt, hogy az öreg kívánságát meghallgassa.

- Ó, atyám! - fohászkodott a koldus. - Hát mégis megadatott nekem, hogy halálom előtt csókkal borítsam lábad porát!

- Ez a vénember bolond - morgott a hóhér, s már lökte volna félre a koldust.

- Kérlek, ne bántsd a vakot - intette őt Szent Januárius. - Véle van Isten kegyelme.

A hóhér vállat vont, de félreállt.

- Mit óhajtasz, fiam? - kérdezte a szent.

- Valami emléket, akármilyen apróságot. Életem végéig híven megőrzöm; ajándékod szerencsét hoz majd nekem itt és a másvilágon.

- A halálraítélteknek nincs semmijük. Még ennyit sem tudsz? Elment a szép eszed, hogy alamizsnát koldulsz a halálba menőktől? - förmedt rá a hóhér.

- Vajon csakugyan a halálba mennek? - csóválta kétkedően fejét a koldus. - Majd elválik! Nem először csúsznának ki a kezetek közül.

- Légy nyugodt, én elbánok vele - hetvenkedett a hóhér.

- Fiam - szólt Szent Januárius -, nincs egyéb holmim, mint az a vászondarab, mellyel a kivégzés pillanatában a szemem bekötik. Halálom után legyen a tiéd.

- S ha a katonák nem engednek közel?

- Ne félj, én magam nyújtom át neked az adományt.

- Köszönöm, atyám.

- Isten veled, fiam.

A vak távozott, a menet továbbvonult. Vulcanus fórumán mindhárom vértanú letérdepelt, s Szent Januárius fennszóval ezeket mondotta:

- Istenem, add meg ma kegyelmesen, amit már kétszer megtagadtál tőlem: a vértanúság koronáját! Kiomló vérünk csillapítsa szent haragodat, legyen ez az áldozat az utolsó, fogyjon el szent Egyházunkon a zsarnokok hatalma!

A szent felemelkedett, gyengéden megölelte két vértanú társát, aztán intett a hóhérnak: kezdje meg véres munkáját.

A hóhér levágta Proculus és Sosius fejét. Mindketten utolsó leheletükig az Úr dicséretét zengték. Majd Szent Januáriushoz lépett a bakó, hogy fejét vegye, de lám, egyszeriben görcsös remegés fogta el tagjait, a fegyver kihullt reszkető kezéből, s hiába erőlködött, nem bírt érte lehajolni.

Szent Január ius ekkor nekiállt tulajdon kezével bekötni a szemét, majd fejét a tőkére lehajtva így szólt a hóhérhoz: - Nos, mire vársz, fivérem?

- Ha te magad nem adsz rá engedélyt, nem bírom felemelni a pallost, ha te magad nem parancsolod, nem bírom levágni a fejedet.

- Nemcsak megengedem és megparancsolom neked, fivérem, de szépen kérlek: tedd meg.

Egyszeriben visszatért a hóhér tagjaiba az erő; akkorát suhintott a pallossal, hogy egy csapásra levágta a szent fejét s hozzá még három ujját.

Isten meghallgatta Szent Január ius utolsó imáját. A hóhér pallosa csakugyan vértanúvá ütötte, s ama Constantinus, akit a történelem Nagy Constantinus néven tart számon, s aki által a keresztény vallás diadalmaskodott, még ugyanabban az évben elmenekült Nicomediából Yorkba, ahol is a britanniai, galliai és hispániai légiók császárrá kiáltották ki, minekutána végbúcsút vett haldokló apjától, Constantius Chlorustól.

A kivégzés estéjén, kilenc óra tájban, két árnyalak tűnt fel az elhagyott fórumon. Nesztelenül lopakodtak a vesztőhely felé. A három holttest ott maradt temetetlen, azt keresték.

Felkelt a hold, sárgás fénye eláradt a solfatarai síkságon, hirtelen láthatóvá vált körös-körül minden.

Az elhagyott vesztőhely egyik látogatója ősz öregember volt, a másik öregasszony.

Egy pillanatig bizalmatlanul fürkészték egymást, aztán elszántan folytatták útjukat.

Egymás közelébe érve újra csak megtorpantak, majd szinte egyszerre emelték kezüket homlokukhoz, keresztvetésre.

Ebből megtudták, hogy a másik is keresztény.

- Jó estét, fivérem - mondta az öregasszony.

- Jó estét, húgom - mondta az öregember.

- Ki vagy te?

- Szent Január ius barátja. Hát te?

- Szent Január ius rokona.

- Hová való vagy?

- Nápolyba. Hát te?

- Pozzuoliba. Mi szél hozott erre ilyen későn?

- A szent vérét jöttem összegyűjteni. Hát te?

- A szent testét jöttem eltemetni.

- Látod ezt a két edényt? Utolsó miséjén ezeket használta, s a templomból kijövet nekem ajándékozta. Azt mondta: igyam ki a maradék bort és vizet. Béna voltam, tíz éve nem bírtam mozdítani se kezem, se lábam, de mihelyt megtettem, amit a szent parancsolt, felkeltem, s jártam.

- Én meg vak voltam. Amikor a szent vértanút a vesztőhelyre vezették, én egy emléktárgyat kértem tőle. Megígérte, hogy halála után nekem adja a kendőt, amellyel a szemét bekötik. Abban a pillanatban, amikor a hóhér levágta a szent fejét, ő megjelent előttem, átadta a kendőt, megparancsolta, hogy dörzsöljem meg vele a szememet, s este jöjjek ide őt eltemetni. Nem tudtam, hogyan hajtom majd végre a parancs második felét, hiszen vak voltam, de mihelyt a kendőt szemhéjamhoz emeltem, éreztem, akárcsak Szent Pál a damaszkuszi úton, hogy lehull szememről a hályog. Most itt vagyok, s teljesítem a szent vértanú utolsó parancsát.

- Légy áldott, fivérem! Mert most már bizonyosan tudom: csakugyan Szent Januárius barátja vagy te. Nekem is megjelent ő, ugyanakkor, amikor neked, és meghagyta másodszor is: fogjam fel vérét az edényekben.

- Légy áldott, húgom, mert magam is látom: csakugyan Szent Januárius rokona vagy te. De nézd csak, majd elfelejtettem...

- Mit?

- Azt, hogy a szent a lelkemre kötötte: keressem meg az ujját is, melyet a fejjel együtt vágott le a hóhér, s kegyelettel őrizzem meg a többi ereklyével együtt...

- Nekem meg azt mondta: a vérében találok egy szalmaszálat, azt őrizzem meg gondosan a kisebbik edényben.

- Rajta, tegyük meg, amit kell, húgom.

- Tegyük meg, fivérem.

- Be jó, hogy a hold világít!

- Ez is a szent jótéteménye; már vagy egy hónapja mindig felhősek voltak az éjszakák.

- Itt van ni, a szent ujja!

- Itt van ni, a szalmaszál!

A pozzuoli öregember gondosan ládába rakta a szent testét, fejét, ujját, a nápolyi öregasszony áhítattal letérdepelt, utolsó cseppjéig felitatta egy szivaccsal a drága vért, s a két edényt színültig töltötte.

Tizenöt és fél évszázad telt el amaz éjszaka óta, de a vér ma is buzgásba jön, ha a szenthez közelítik. E megmagyarázhatatlan, bámulatos tünemény évente kétszer rendszeresen megismétlődik; ebben áll éppen Szent Januárius nevezetes csodatétele, amelynek híre bejárta az egész földkerekséget.

Nos, erre akarta Championnet - szépszerével vagy erőszakkal - a szentet rábírni.

20
Melyet a szerző betű szerint átvett *Gorricolo* című könyvéből, abban a tudatban, hogy úgysem írná meg jobban

Nem kísérhetjük nyomon Szent Januárius ereklyéinek ide-oda vándorlását Pozzuoliból Nápolyba, onnan Beneventóba, majd ismét vissza Nápolyba; ehhez át kellene tekintenünk a középkor egész történetét, márpedig ez az érdekes korszak manapság kezd az olvasók könyökén kijönni, annyit emlegettük, ha kellett, ha nem.

A XVI. század elején jutott Szent Januárius mai végleges, elidegeníthetetlen lakhelye birtokába. Azóta ki sem mozdul onnan, az évnek két napját kivéve, amikor is csodát megy tenni a Szent Klára-székesegyházba, a nápolyi királyok temetkezőhelyére. Nagy ritkán megesik máskor is, hogy megzavarják a szent nyugalmát, de csakis válságos pillanatokban, ha egy-egy tartomány vagy az egész birodalom léte látszik kockán forogni. A szent minden egyes soron kívüli kiruccanása nagy és emlékezetes esemény: híre apáról fiúra száll a nápolyi nép körében, s nem enyész, sőt nőttön-nő a múló idővel.

Szent Januárius az érsekségen, a kincses kápolnában lakik. A kápolnát nápolyi nemesek és polgárok építették. 1527-ben pestisjárvány dúlt Nápolyban, a hűség városában. A halálra rémült nemesek, polgárok megfogadták, hogy kápolnát emelnek Januáriusnak. A szent közbelépésére megszűnt a járvány, s a hálás nápolyiak felépítették a kápolnát.

Veszély múltán a legtöbb ember szívesen megfeledkezik fogadalmáról. Nem úgy a nápolyiak! Ők tudták, mi a kötelességük szent patrónusuk iránt, annyira tudták, hogy amikor a nápolyi alkirály, az öreg Lemos gróf felesége, doña Caterina de Sandoval saját nevében harmincezer dukátot ajánlott fel a kápolna építésére, a nápolyiak büszkén visszautasították a pénzt, mondván, hogy szent patrónusuk méltó elszállásolása megtisztelo feladat, mely egyes-egyedül a nápolyiakat illeti meg, nem osztozhatnak rajta senki idegennel, még tulajdon alkirályukkal, királynéjukkal sem.

Minthogy a buzgalom mellé került pénz is, hamarosan felépült a kápolna. Igaz, a nápolyi nemesek és polgárok elővigyázatosan írásba foglalták kötelezettségeiket Vincenzo de Bassis nótárius uram előtt, nehogy a kölcsönös jóakarat elillanjon. A kötelezvény 1527. január 13-ról kelt, s mind a mai napig fennmaradt. Az aláírók ünnepélyesen vállalták tizenháromezer dukát lefizetését az építkezés összes költségeinek fedezésére, de úgy látszik, az építészek költségvetéseinek akkoriban sem lehetett hinni, mert csak a kápolna kapuja egymagában százharmincötezer frankba került, azaz háromszor annyiba, amennyit eredetileg az egész kápolnára szántak.

Amikor az épület elkészült, építtetői úgy határoztak, hogy a világ legjobb festőit hívják meg Nápolyba a freskókat elkészíteni, melyek természetesen a szent életének legfontosabb mozzanatait hivatottak ábrázolni. E határozat, fájdalom, a nápolyi festők heves ellenállásába ütközött. Ők a maguk részéről eltökélték, hogy a kápolna faldíszei csakis honi festő kezétől származhatnak. Be ne tegye Nápolyba a lábát külhoni vetélytárs, mert keservesen megbánja - fogadkoztak.

Mégis eljöttek hárman: Guido Reni, Domenichino és Arpino lovag, vagy mert hírét sem hallották a nápolyi festők esküjének, vagy mert nem hittek valóra váltásában. Arpino lovag fejvesztetten menekült Nápolyból, mielőtt egyetlen ecsetvonást tett volna. Guido Reni ugyancsak sietve szedte sátorfáját, miután csodával határos módon túlélt két merényletet.

Domenichino azonban kitartott. Annyi üldöztetésben volt már addig is része, hogy a hajszát többé fel sem vette; vetélytársai áskálódása úgy elkeserítette, úgy tönkretette egész életét, hogy régen ráunt. A nápolyi festők mocskolták, fenyegették, de hiába: ő dolgozott rendületlenül tovább. Két nagy képpel elkészült, úgymint: az *Egy ifjú feltámadása halottaiból* s a (szent örökmécsesének olajával) *Betegeket gyógyító asszony*, sőt hozzákezdett már a kupola díszítéséhez is, amikor egy napon munka közben, az állványon, rosszullét fogta el. Halálos betegen került haza a szállására: méreggel tették el láb alól.

A nápolyi festők fellélegeztek: végre eltűnt az utolsó vetélytárs is. De korai volt az öröm. Guido Reni helyébe megérkezett nemsokára Gessi, két tanítványával. A két tanítványnak napokon belül nyoma veszett: felcsalták őket egy gályára, s azontúl hírüket sem hallotta senki. Gessi magára maradt, megrémült, s nyomban elutazott. Az öröklét és dicsőség e páratlan kincsestára, a kápolna mindenestül Ribera, Corenzio, Lanfranco és Stanzoni zsákmánya lett, égre kiáltó bűnök árán.

Ribera ekkor festette meg titáni művét, *A szent kilép a tüzes kemencéből* címen, Stanzoni a *Megszállott gyógyulásá*-t, s Lanfranco a kupola freskóit, melyekhez hozzá sem nyúlt mindaddig, míg Domenichino megkezdett művét a bolthajtás szögleteiből el nem tüntették.

A szent vértanú ereklyéit befogadó kápolna ilyenformán maga is mártírok véradójából, a festészet vértanúinak élete árán épült fel.

Az ereklyéket a főoltár mögött, egy fali fülkében őrzik. A fülkét márványlap osztja két rekeszre. Erre azért van szükség, hogy a szent feje ne láthassa a vért, ami a csoda időnek előtti bekövetkeztével járna, mivel a vért rendesen a fej érintése hozza buzgásba, a kanonokok állítása szerint. A fülkét kétszárnyú, súlyos színezüst ajtó zárja el, rajta II. Károly spanyol király címere. Két kulcsra jár az ezüstajtó: az egyiket az érsek őrzi, a másikat egy testület, amelynek tagjait sorshúzás útján jelölik ki a nemesek közül, s amely a *kincstár kurátorai* címet viseli. Látni való: Szent Januárius éppen csak annyira szabad, mint a velencei dózsék. Azok sem hagyhatták el soha a város területét, s nem léphették át palotájuk küszöbét a szenátus engedélye nélkül. Az effajta rabságnak sok a hátránya, de vannak előnyei is. Szent Januáriusra nem lehet csak úgy rátörni az ajtót a nap vagy az éjszaka bármely órájában, mint holmi falusi orvosra. Az érsekség minden kanonokja, diakónusa, aldiakónusa, sekrestyése, templomszolgája, az utolsó ministránsgyerekig pontosan tudja, mennyivel előkelőbb tisztséget tölt be, mint más szentek hasonló rangú őrzői.

Történt egyszer, hogy a Vezúv bolondozott, mint szokott, de a lávafolyam nem arra haladt, mint máskor szokott, még csak nem is Torre del Grecót öntötte el, immár nyolcadszor vagy kilencedszer, hanem Nápolyt fenyegette. Nápoly összes lakosa közül a lazzaronéknak volt ugyan a legkevesebb vesztenivalójuk, de ismét ők lázadtak fel, mint már annyiszor - talán hagyományból. Az érseki palota előtt óriási tömeg csődült össze, s mind azt üvöltözték, torkuk szakadtából, hogy Szent Januárius fejét azonnal ki kell hozni, s a lávafolyam elé vinni. Csakhogy könnyű volt ezt mondani, de nehéz megtenni! Szent Januárius kettős zár alatt ült, az egyiknek a kulcsa az érseknél, aki egyházmegyéjét járta éppen, a másik a kincstár kurátorainál, azok meg az értékeiket mentették, s ahányan voltak, annyifelé futottak.

A szolgálatos kanonok szerencsére talpraesett fickó volt, s kellőképpen áthatotta az a tudat, hogy a szentet kivételes hely illeti meg égen és földön egyaránt. Kiállt a palota erkélyére, egy kézmozdulattal jelezte a teret zsúfolásig betöltő sokaságnak, hogy szólni kíván, majd rosszallóan megcsóválta fejét, mintha nem győzne álmélkodni hallgatói merészségén, és rájuk förmedt:

- Szép kis alakok vagytok, mondhatom! Ide álltok üvöltözni: „Szent Januáriust! Szent Januáriust!”, mintha csak azt kiáltanátok: „Szent Fiákert!” vagy „Szent Krispint!” Értsétek meg, csirkefogók, hogy Szent Január nagy úr, nem ereszkedhet le minden jöttmenthez!

- Ejha! - szólt közbe egy izgága hallgató. - Jézus Krisztus bezzeg leereszkedik minden jöttmenthez. Ki tilthatná meg nekem, hogy a Jóistenhez folyamodjam?

A kanonok gúnyosan felkacagott. A legmélyebb megvetés kifejezése ült ki arcára.

- Fogadni mertem volna, hogy ezzel hozakodtok elő! Kinek a fia volt Jézus Krisztus, ha szabad kérdeznem? Egy ács meg egy szegény szolgáló fia. Jézus Krisztus közönséges názáreti lazzarone volt, Szent Január ellenben egy szenátor meg egy patrícius hölgy fia! Ez mindjárt sokkal jobban hangzik, ugye! Menjetek, kérjétek a Jóistent, ha nagyon akarjátok. Ami Szent Januáriust illeti, bizony mondom nektek, összeállhattok még tízennyien, üvölthettek még tízszer ilyen hangosan, ő akkor sem lesz hajlandó hozzátok leereszkedni. És jól teszi, joga van hozzá!

- Igazsága van - zúgta a tömeg. - Menjünk a Jóistenért.

El is mentek, s a Jóisten csakugyan nem volt olyan gőgös, mint Szent Január; azonnal előjött a Szent Katalin-székesegyházból, s népes kíséretével együtt elballagott oda, ahol olyan nagy szükség volt áldásos jelenlétére.

A láva csak hömpölygött tovább, a Jóisten személyes megjelenése ellenére, s bár az oltári-szentség nevében parancsoltak neki megálljt. A Jóisten nem kívánta, úgy látszik, Szent Január jogkörét csorbítani, vagy tán nem állt hatalmában a lávára rászólni, ahogy a viharzó tengerre rászólt egykoron.

Nőttön-nőtt a veszély, s a veszéllyel együtt a tömeg izgalma, amikor hirtelen megmozdult a Maddalena-hídon Szent Január márványszobra, felemelte mindaddig szívére szorított jobbját, s parancsoló mozdulattal nyújtotta a láva felé, éppen, mint a *Quos egó*-t elharsogó Neptunus.

A láva megállt.

Képzelhetjük, micsoda ünneplésben volt része Szent Januáriusnak e csodatétel után!

Ferdinánd apja, III. Károly király saját szemével látta a csodát. Nagy töprengésbe esett, hogyan mutathatná ki hódolatát Szent Január iránt. Kemény dió, csakugyan! Szent Január nemes, Szent Január gazdag, Szent Január szent, Szent Január hatalmasabb magánál az Úristennél is - ezt éppen most bizonyította be! De nemhiába törte a fejét a király, olyan méltósággal ruházta föl Szent Januáriust, amire az nyilván álmában sem gondolt: kinevezte a nápolyi hadsereg FŐPARANCSNOKÁVÁ, harmincezer dukát fizetéssel.

Ezért felelhette Michele nyugodt lélekkel Luisa San Felice kérdésére, hogy hol van Salvato, azt, amit felelt:

- A FŐPARANCSNOK mellett teljesít szolgálatot fél tizenegyig.

Szent Január igen előkelő szent, mint említettük, s mint a derék kanonok imént idézett beszédéből is kitűnt. Népes kísérete van kisebb szentekből, s ezek ugyanúgy elismerik az ő felsőbbrendűségét, mint valaha a római kliensek patrónusukét. Ha Szent Január kivonul, ők elkísérik, ha bemegy valahová, megvárják, ha elválik tőlük, köszöntik, ők Szent Január minisztertanácsa.

Hadd mondjuk el, honnan rekrutálódik a másodrendű szentek serege, a boldogságos beneventói püspök őrsége, kísérete, udvara.

Bármely rendnek, rendháznak, parókiának, sőt bármely hívőnek jogában áll valamely szívének kedves szentet - Januárius fővédnöksége alatt - Nápoly védszentjévé nyilváníttatni, nem kell egyebet tennie, mint elkészíttetni az illető szent képmását, tömör ezüstből, nyolcezer dukát értékben, s azt a kincses kápolnának fölajánlani. Ha a szobor ide bejut, itt is marad. Belépése pillanatától ugyanazok a jogok illetik meg, mint a többi, szabályszerűen felvett szentet. Úgy magasztalják ők örökkön-örökkétig Szent Januáriust, mint a mennybéli angyalok s arkangyalok kara az Urat. Boldog állapot! Cserébe vállalniuk kell, Szent Januáriussal együtt, a rabságot. Szent börtönük kapuját még maga az adományozó sem nyithatja meg előttük; legfeljebb ideiglenesen hozathatja ki a szobrot, saját gyönyörűségére vagy a köz üdvére, feltéve, hogy előbb közjegyzőileg letétbe helyezte értékének kétszeresét. Ennek megtörténte után távozhat a szobor, hosszabb-rövidebb időre. Visszatértekor új próbának vetik alá, azonosítják, s ha minden egyezik, az adományozó visszakapja nyugta ellenébe a letétbe helyezett pénzt. Ez a biztosíték rá, hogy egyetlen szent sem kallódhat el, vagy ha mégis, az se nagy baj, hiszen a letét árán két szobrot is önthetnek az eltűnt helyébe.

Első pillantásra úgy tetszhet: a rendszabály önkényes, de meg kell mondanunk, akkor léptették csupán életbe, amikor Szent Január káptalanja egy ízben csúnyán ráfizetett jóhiszeműségére. Szent Kajetán szobrát kiadták zálog nélkül, s a szobor nem tért vissza határidőre, sőt egyáltalán nem tért többé vissza. Hiába próbálták egyesek a szentre kenni a felelősséget, mondván, hogy Kajetán sosem szenvedhette Januáriust, lám, el is szökött tőle, mihelyt alkalom kínálkozott rá, e rágalomnak is beillő állítást a szavahihető tanúk egész sora cáfolta, s a vizsgálat kétséget kizáróan bebizonyította, hogy a szobrot igenis ellopták, mégpedig egy fiákerkocsis lopta el. Eljárás indult a tolvaj kézre kerítésére, csakhogy annak kétnapi egérútja volt, és kétlovas kocsin járt, a rendőrség ellenben gyalog, nem lévén se lova, se kocsija. Tűvé tették érte az egész országot, de hiába: a tolvajnak nyilván sikerült a római határon átszöknie. Ez a szerencsétlen eset kitörölhetetlen foltot ejtett a nápolyi bérkocsisok nemes céhének becsületén, holott korábban az volt a hírük - akárcsak francia kollégáiknak -, hogy ők a tisztesség verhetetlen bajnokai. Azóta nem meri a nápolyi fiákeres hagyományos módon lepingáltatni magát: a munkából hazatérőben, amint egy pénzeszacskót szorongat a kezében, s a képen felirat: *A becsületes kocsis*. Többet mondunk: ha netán szóváltásba keverednének kedves olvasóink egy nápolyi fiákeressel, s úgy vélnék: ellenfelük rászolgált, hogy egy igazán súlyos, mondhatni klasszikus sértést vágjanak az arcába, olyat, ami vért kíván, ne azt dörögjék: „A teremburáját!”, mint XI. Lajos, ne is azt: „A mindenségit!”, mint IV. Henrik, hanem azt: „Szent Kajetán!”, s meglátják: ellenfelük abban a pillanatban a lábuk elé hull, bocsánatukat esdekelni. Igaz, mindjárt ezután talpra ugrik, és kést ránt, tíz eset közül kilencben.

Mi sem természetesebb, mint hogy a kincstár tárt kapukkal várja a szenteket, akik Szent Januárius udvartartásának tagjaivá kívánnak szegődni, tekintet nélkül szentté avatásuk dátumára: a jelöltnek nem kell szentségét 1309-ig vagy 1426-ig visszamenőleg igazolnia. Egyetlen követelmény van, egyetlen *conditio sine qua non:* hogy a szobor tiszta ezüstből készüljön, és eleget nyomjon a latban.

Az se baj egyébiránt, ha aranyból készül, és kétszer annyit nyom. A jezsuiták köztudomásúlag mindenre kaphatók népszerűségük megóvása, illetve növelése érdekében: nos, ők egymaguk öt szobrot helyeztek el a kincstárban, három év leforgása alatt.

Úgy véltük, nem mellőzhetjük e néhány tény közlését. Ezek ismeretében olvasóink remélhetőleg kellőképpen méltányolják a lépés horderejét, melyre a francia hadsereg főparancsnoka elszánta magát, amikor a hirdetményt közzétette.

21
Hogyan tett csodát Szent Januárius Championnet közbenjárására

Kora hajnaltól özönlött a nép a Szent Klára-székesegyház elé. Félelmes tömeg gyűlt össze. Szent Januárius rokonai - annak az öregasszonynak a leszármazottai, aki valaha Vulcanus fórumán felfogta a szent vérét, s közben összetalálkozott a vak emberrel - elfoglalták szokott helyüket a szentélyben. Nem azért, hogy mint máskor, elősegítsék, hanem hogy ha egy mód van rá, megakadályozzák a csodatételt. A templomban ember ember hátán szorongott, sokan be se fértek.

Egész éjjel zúgtak a harangok. Nem egy ütemre, egyöntetűen; az egyik szaporázta, a másik lassabban verte, mintha a föld rengene alattuk.

- Egyetlen harang se maradjon néma az éjjel - parancsolta Championnet. - Hadd tudja meg egész Nápoly, hadd tudják meg a környező városok, falvak mind, hogy Szent Januárius csodatételre készül.

Hajnalra folyómederré vált minden nápolyi utca, melyben férfiak, asszonyok, gyerekek szakadatlan áradata hömpölygött egy és ugyanazon irányba: az érseki palota felé. Reggel hét órakor indult a körmenet az érsekségtől a székesegyházba, oda igyekeztek.

A város kapuin eközben tódultak befelé a castellammarei, sorrentói halászok, a Torre del Grecó-i korallhalászok, a Portici makaróniárusok, a pozzuoli és baiai kertészek, s a procidai, ischiai, acerai, maddalonei asszonyok, ünnepi díszben. E tarka, zajos, felcicomázott tömegben olykor feltűnt egy-egy öregasszony, gyérülő, ősz hajával olyan éppen, mint a cumaei Sibylla. Mindenkinél hangosabban kárált, hadonászott, jobbra-balra csapdosva, kíméletlenül törtetett előre a tömegben, amely a legmélyebb tisztelettel vette körül. Szent Januárius egyik-másik későn jött rokona nagy sebbel-lobbal igyekezett társnői után, hogy elfoglalja a körmenetben vagy a Szent Klára-templom főhajójában az őt megillető helyet.

A csodatétel hagyományos napján, békeidőben mindig reggel indul a körmenet az érsekségről, s késő estére ér a Szent Klára-templomhoz. Tizennégy-tizenöt óra alatt teszi meg az alig fél kilométeres utat az utcákat eltorlaszoló emberrengetegben.

Ezúttal szó sem lehetett róla, hogy a menet útközben meg-megálljon, hogy minden kávéház, mulató ajtaján bekukkantson, hogy úgy haladjon, mint némely vezeklők teszik: három lépést előre, egyet hátra. Republikánus katonák álltak sorfalat az út két felén, az érsekségtől a Szent Klára-templomig; feloszlatták a csoportosulásokat, ügyeltek, hogy semmi ne gátolja a körmenetet előrehaladásában. Éppen csak a szurony volt az övükbe dugva, s helyén, a puskacső végén, virágcsokor díszelgett.

A máskor tizenöt órás utat ma hatvan perc alatt kellett a körmenetnek megjárnia.

Pontban hét órakor felkerekedett Szent Januárius díszőrsége, azaz Salvato és csapata, s megindult az érseki palotából a székesegyházba. Ott lépkedett köztük Michele is, pazar egyenruhájában, kezében zászló, azon aranybetűs felírás: DICSŐSÉG SZENT JANUÁRIUSNAK!

Ez a katonás szertartás nem is emlékeztetett Szent Januárius hagyományos körmenetére, nyoma sem volt ezúttal a rá annyira jellemző furcsa fesztelenségnek.

Rendes körülmények közt, ha nem noszogatják, úgy tekereg a menet a kis utcákon, mint a Durance, vagy úgy hömpölyög végig rajtuk, mint a Loire. Hullámai a partot, azaz a házsorokat ostromolják, meg-megtorpan, majd nekilódul, nem tudni, miért.

És ott parádéznak a tömegben a nápolyi tiszt urak, aranyhímes szalagokkal, érdemkeresztekkel teleaggatott uniformisban, a kezükben egy-egy lefelé fordított gyertya. Körülöttük három-négy lazzarone tolong, huzakodik, majd fellökik egymást, hogy a gyertyáról alácsepegő viaszt egy szürke papírtölcsérben felfoghassák, mialatt a tisztek hetykén felvetik a fejüket, s az ablakból, erkélyekről kihajló hölgyekkel szemeznek, mit sem törődve azzal, ami a lábuk előtt zajlik; az egy-két carlino ára viaszt királyi bőkezűséggel engedik át a lazzaronéknak. A hölgyek ilyenkor úgy tesznek, mintha a körmenet útjára hintenének virágot, holott a rájuk kacsingató tiszteknek szánják csokraikat.

De nemcsak a tisztek hiányoztak a menetből, hanem a mindenféle rendű-rangú szerzetesek is: kapucinusok, karthauziak, kamalduliak, dominikánusok, karmeliták és mezítlábas karmeliták, akik rendesen ott tolonganak a kereszt vagy a templomi zászló körül, a tömeg hullámaiba alámerülve. Nem voltak sehol a kövér, hájas, potrohos, tömzsi, széles vállú, kurta nyakú, rezes orrú barátok, akik olyan fesztelenül járnak-kelnek a fölébük magasodó feszület vagy a homlokukat beárnyékoló templomi zászló tövében, mintha csak majálison vagy falusi lakodalomban lennének; vidáman kurjongatnak, énekelnek, fecsegnek, a férjeket tubákkal kínálják szaruszelencéjükből, a terhes asszonyoknak egészségügyi tanácsokat osztogatnak, a többinek lottószámokat, és fogadalomnak, illemnek fittyet hányva, kéjsóvár pillantásokkal méregetik az ajtók küszöbén, utcasarkokon, palotafeljárók előtt ácsorgó, szemrevaló lányokat. És nem voltak sehol a hórihorgas, ösztövér, sovány termetű, önmegtartóztatástól sápadt, böjttől aszott képű szerzetesek, akik a folytonos vezekléstől elgyengülten, szinte támolyogva vonszolódnak a tömegben, ellenállás nélkül követve sodrását, mint a holdkórosok, s pergamenszín homlokukat, beesett, karikás szemüket merőn az égre szegezik; megannyi eleven kísértet, testet öltött fantom, akik pokollá tették önmaguk számára e világot, abban a reményben, hogy e földi siralomvölgyből egyenesen a paradicsomba jutnak, s ilyenkor, nagy egyházi ünnepeken aratják le gyötrelmes klastromi életük egyedüli jutalmát: a körülöttük állók félelemmel elegy tiszteletét.

Ezúttal nem tolong a zászló nyomában tarka tömeg, nem nyüzsögnek körülötte kövér vagy sovány, világias vagy aszketikus barátok. A nép ott szorong a szűk utcákon, sikátorokon vagy a kis közökben, és baljós arckifejezéssel mered a francia katonákra. Azok egykedvűen, nyugodtan vonulnak, bár a tömegben minden férfi kést szorongat, s csak az alkalomra les, hogy az inge alól, a zsebéből vagy az öve mellől előrántsa, s diadalmas ellenségei szívébe mártsa. Pedig az ellenség úgy viselkedik, mint aki már el is felejtette, hogy győzött: jobbra-balra kacsingat, mosolyog, mint a szerzetesek szoktak, ámbár korántsem hasonló sikerrel - kedveskedéseire fogcsikorgatás, dühödt morgás a válasz.

Ami a szerzeteseket illeti, itt vannak ők is, teljes számban, csakhogy a tömegben elvegyülve; javában sustorognak, gyilkosságra, lázadásra uszítanak. Ma teljes köztük az egyetértés, tekintet nélkül a csuha színére, szabására, s hangjuk, ez az *egyetlen hang*, mint Nápolyban mondják, úgy kígyózik végig a tömegen, mint a kitörni készülő vihar első villáma: „Halál az eretnekekre! Halál szent hitünk és királyunk ellenségeire! Halál azokra, akik Szent Januáriust megszentségtelenítik! Halál a franciákra!”

A keresztet, zászlót papi személyek hozzák, s Pagliuccella kíséri. Michele a maga pártjára vonta, kinevezte alhadnagyának, s ő nyomban beszervezett vagy száz lazzaronét a csapatába. Azok is itt vonulnak most, hadnagyuk nyomában, honfitársaik szitkainak s a barátok átkainak céltáblájaként. Mögöttük hetvenöt ezüstszobor következik, Nápoly kisebb védszentjei, vagyis, mint mondottuk, Szent Január udvartartása.

Szent Január fejét még az éjszaka folyamán átszállították a Szent Klára-templomba, ő máris ott áll az oltáron, s fogadja a hivők hódolatát.

A szentek menetét rendesen hódolatteljes tisztelet övezi. Hogy is ne! A kalendárium és martirologium legtündökletesebb nevei gyűltek itt egybe. Ma mégis különös fogadtatásban volt részük: a sértő megjegyzések valóságos özönét kellett eltűrniük, nyilván őszinte meglepetésükre s felháborodásukra.

A lazzaronék attól tartottak ugyanis, hogy a Franciaországban is ismert és tisztelt szentek, vagyis a szentek többsége, a franciák felé hajlítja majd Szent Januárius szívét, s mivel valamennyien jól ismerték - ha máshonnan nem, hát szájhagyományból - az Úr e kiválasztottainak kisebb-nagyobb botlásait, sorra fejükre is olvasták, amint elvonultak előttük. Szent Péternek szemére hányták sorozatos árulásait, Szent Pálnak bálványimádatát, Szent Ágostonnak ifjúkori kalandjait, Szent Teréznek révületeit, Borgia Szent Ferencnek elveit, Szent Kajetánnak könnyelműségét. S hogy káromkodtak mellé! Tisztelet, becsület a szenteknek! Most derült ki, hogy mindazon erényeik közül, melyek a mennyország kapuit megnyitották előttük, a legelső kettő alighanem a türelem és az alázat.

Minden szobor előtt hat pap lépkedett, az illető szent tiszteletére emelt templom papjai, mindegyiket hat ember vitte a vállán, s mindegyiket a tömeg gúnykiáltásai kísérték, annál fenyegetőbb, ingerültebb kiáltások, minél közelebb ért a menet a templomhoz.

Szegény sokat szidott, sokat átkozott szentek megérkeztek végül a Szent Klára-templomba, mélyen meghajoltak Szent Januárius előtt, és elfoglalták szokott helyüket vele szemközt.

Capece Zurlo őeminenciája, Nápoly hercegérseke, akit általában patriotizmussal gyanúsítottak, a szentek mögött haladt. Olvasóink találkoztak már vele egyszer-kétszer a franciák bevonulását megelőző zavargások során.

Az áradat elérte és pillanatok alatt elözönlötte a Szent Klára-templomot. Salvato százhúsz embere két sorban állt fel, a bejárattól a szentélyig. Ő maga az oltár előtt posztolt, kivont karddal.

Így festett végül is a zsúfolásig telt templom képe:

A főoltár egyik oldalán Szent Januárius feje, a másikon a vért tartalmazó edény.

Az oltár előtt a szolgálatos kanonok. Az érsek behúzódott baldachinja alá, a csoda nem rá tartozik.

Az oltár két oldalán, jobbról-balról emelvény. A bal oldalin zenészek, teljes készültségben; ha a csoda bekövetkeznék, ők rögtön rázendítenek egy hallelujára. A jobb oldali emelvényen csupa vénasszony, Szent Januárius állítólagos rokonai. Rendesen azért kuporognak itt, hogy a rokoni kötelék révén a szentet a csoda megtételére buzdítsák, ma azért, hogy a csodatételben megakadályozzák.

Az oltárhoz vezető lépcsők tetején széles, arannyal futtatott rézrács; ennek nyílásában áll, mint mondottuk, Salvato kivont karddal.

A hívők sorra odajárulnak a rácshoz, s előtte, azazhogy jobbra-balra tőle térdet hajtanak.

A kanonok ilyenkor leemeli a vért tartalmazó edényt az oltárról, felmutatja, hogy a gyülekezet saját szemével lássa: a vér alvadt állapotban van, majd csókra nyújtja, mire a hivő megnyugodva visszavonul, hogy mások lépjenek a helyére. A szent vér imádása fél kilenc óta folyik.

A szentnek máskor egy, két, sőt három egész napja volt a csodatételre, s nemegyszer megesett már, hogy a harmadik nap is eltelt csoda nélkül. Most két és fél óra alatt kellene csodát tennie.

A nép bizonyosra vette, hogy a csoda elmarad. A lazzaronék máris azt számolgatták, hányadmagukra jut itt a templomban egy-egy francia, és végleg eltökélték, hogy ha a csoda nem következik be, pontban fél tizenegykor leszámolnak ellenségeikkel.

Salvato meghagyta embereinek, hogy a döntő pillanat közeledtén, mihelyt a tíz órát elharangozták, cserélje ki-ki szuronyra a puskacső végében díszelgő virágcsokrot.

Arra az esetre, ha fél tizenegyig nem következne be a csoda, Salvato a következő manővert írta elő: a százhúsz gránátos félfordulatot tesz - az egyik sor balra, a másik jobbra -, és fegyvert szegez, azaz nem háttal állnak többé a tömegnek, hanem szemközt vele. Vezényszóra sortüzet adnak, s lőnek, ameddig győzik. Minden francia katona patrontárában ötven töltény lapult.

Még az éjjel egy üteget állítottak fel a franciák a Mercatellón úgy, hogy alkalomadtán az egész Toledo utcát tűz alatt tartsa; egy másodikat a strada degli Studin, a largo delle Pignére és a strada Foriára irányozva; két további üteget a Tojáserőd és a Vittoria fala tövében, az elsőt a Santa Lucia rakpart, a másodikat a Chiaia folyó védelmére.

A Castelnuovo- és a Carmine-erőd francia helyőrsége riadókészültségben állt, Nicolino a Sant'Elmo-erőd bástyaoromzatán posztolt, látcsővel a kezében, egyetlen intésére lángba borult volna Nápoly, tüzérei keze munkája nyomán.

Championnet Capodimontéban várta, hogy - ha a körülmények úgy hozzák - békésen és ünnepélyesen vonuljon be Nápolyba, a háromezer főnyi tartalék élén, s ha amúgy, szuronyrohammal foglalja el a Toledo utcát. Látni való, hogy minden szükséges előkészület megtörtént a Szent Januáriushoz szóló imán túl is, amelytől Championnet igen sokat várt, s amelynek sikerére bizton számított. Az ellenfél ugrásra készen állt, de a franciák felkészülten várták támadását.

Nagyobb csődületet ritkán látott Nápoly, fenyegetőbb moraj soha nem töltötte még be utcáit, szívszorongatóbb aggodalommal soha nem lesték még erkélyeikről, ablakaikból az emberek, mi vár rájuk, helyreáll-e végleg a béke, vagy újrakezdődik-e minden, a vérontás, a gyújtogatás, a rablás.

A tömegben ott ólálkodtak a királyné bérencei, a Pasquale da Simonék, a *beccaio* meg Rinaldi plébános, a szörnyeteg kalábriai pap, és lázadásra uszították a népet, mint tették már nemegyszer; úgy bukkantak ők fel, véres zavargások idején, a társadalom felszínére, mint viharban a tenger felszínére a tajték.

Olykor, mintegy varázsütésre, elnémult az utca; megszűnt minden mozgás, kiáltozás, szitkozódás: elsőt kondult az időjelző harang. A tömeg lélegzet-visszafojtva számlálta a harangnyelv lengéseit, de mihelyt a harangszó elhallgatott, felcsattant újra, éppoly hangosan, fenyegetően, mint előbb, a sokaság moraja. Félelmes hang ez, hozzá fogható nincs is tán más, mint a viharzó tenger zúgása.

A harang nyolc órára kongatott, majd kilencre, tízre.

Néma csendben hallgatta végig a tömeg - bent a templomban és kint az utcán - a tíz kondulást. A tizedik ütésre megmozdultak Salvato gránátosai, a templomi csendben levették a puskacső végéről a virágcsokrot, és kitűzték a szuronyt. E látvány a végsőkig fokozta a tömeg izgalmát.

A lazzaronék eddig csak a puszta öklüket rázták katonáinkra; e pillanattól fogva előkerültek a kések.

A vén satrafák, Szent Januárius állítólagos rokonai, nekiestek a szentnek - a rokonság ürügyén mind feljogosítva érzi magát Januáriussal komázni -, s szörnyűbbnél szörnyűbb átkokkal halmozták el, hogy a csodatételtől elriasszák. Soha nem nyúlt még szegény Január felé ennyi ráncos, aszott kar, soha nem rikácsolt még körülötte ennyi dühtől, vénségtől eltorzult száj, soha ennyi durva káromlás el nem hangzott az oltár tövében. A soros kanonok - az edényt felmutató papok félóránként váltották egymást - majd belesiketült, s kis híján eszét vesztette.

Hirtelen felerősödött kint az utcán a zsivaj, a szitkozódás. Egy szakasz huszár léptetett végig a szabadon hagyott térségen az érsekségtől a székesegyházig, a francia katonák kettős sorfala között. Mind a huszonöt huszár előtt karabély, a nyeregkápán keresztbe fektetve. A szakasz élén Villeneuve lovagolt. Rezzenetlen arccal, nyugodtan vonult a maroknyi csapat. A székesegyház közelében egy mellékutcába kanyarodtak, a sekrestye kapuja elé.

Tízet harangoztak, körös-körül megint csend lett.

Villeneuve leugrott a lóról.

- Barátaim - fordult a huszárokhoz -, ha tíz óra harmincöt percig nem történik meg a csoda, s én sem jönnék vissza, nyomuljatok be a sekrestyébe. Ne törődjetek tiltakozással, fenyegetőzéssel, s ha ellenállással találkoztok, söpörjétek el.

- Igenis, parancsára - hangzott a válasz.

Villeneuve benyitott a sekrestyébe. Valamennyi kanonok ott ült - azt az egyet kivéve, aki a szent edényt mutogatta -, s éppen arra buzdították egymást kölcsönösen, hogy a csoda ne történjék meg.

Villeneuve beléptére összerezzentek, de mert a fiatal tisztről lerítt a jó nevelés, arca is szelíd volt, inkább bánatos, semmint szigorú, és mosolyogva lépett be, rögtön megnyugodtak. Már éppen rendreutasítani készültek őt vakmerő és illetlen viselkedéséért, amikor Villeneuve elébük vágott.

- Kedves fráterek - mondotta -, a tábornok küldött.

- Mi célból? - kérdezte a prépost.

- A csodát végignézni.

A kanonokok lemondóan csóválták a fejüket.

- Ej! Ej! - álmélkodott Villeneuve. - Csak nem gondolják, hogy a csoda elmarad?

- Minek tagadnánk: Szent Januárius nincs éppen csodatévő kedvében - felelte a prépost.

- Sebaj, én jó hírt hoztam, attól bizonyára megjön a kedve - mondta Villeneuve.

- Alig hisszük - válaszolták kórusban a kanonokok.

Villeneuve odalépett az egyik asztalhoz. Folytonosan mosolyogva, bal kézzel előhúzott a zsebéből öt tekercs Lajos-aranyat, jobb kezével pedig elővonta öve mellől pisztolyait, s az asztalra helyezte. Végezetül kirakta az asztalra a zsebóráját is, és megszólalt:

- Ezt az ötszáz aranyat Szent Januárius nagytiszteletű káptalanjának szánta küldője, az esetre, ha a csoda pontosan fél tizenegy órakor megtörténik. Mint látják, uraim, tizennégy perccel múlt tíz, tehát még tizenhat percük van a csodatételre.

- És ha nem történik csoda? - kérdezte a prépost enyhe gúnnyal.

- Ó, az egészen más - felelte a fiatal tiszt nyugodt hangon, de a mosoly eltűnt arcáról. - Ha a csoda nem következne be fél tizenegyig, tíz óra harmincöt perckor az egész tisztelt társaságot agyonlövetem.

A kanonokok riadtan talpra ugrottak, de Villeneuve felkapta és rájuk szegezte a két pisztolyt.

- Innen tapodtat sem mozdulnak, uraim. Egyetlen kanonok távozhat: az, aki a csodát végbeviszi.

- Majd én - mondta a prépost.

- Pontban fél tizenegykor! - intette Villeneuve. - Egy perccel sem előbb, egy perccel sem később!

A prépost igent bólintott, és mély meghajlással kisietett.

Tíz óra húsz perc volt ekkor.

Villeneuve az órára pillantott.

- Tíz óra húsz perc - jelentette.

És vérfagyasztó nyugalommal, az órára függesztett tekintettel, mondogatni kezdte:

- Szent Januáriusnak már csak öt perce van! Szent Januáriusnak három perce van hátra! Szent Januáriusnak már csak két perce van!

Kint ijesztően nőtt, dagadt a lárma, a tömeg úgy morajlott, mintha a zajgó tenger az égzengéssel kelt volna versenyre. Egyszerre két rövidebb, időjelző kongatás után megszólalt a nagyharang: fél tizenegyet ütött.

Síri csend támadt körös-körül.

E csendben lassan elhalt az utolsó kondulás is. S ekkor felzendült a prépost hangja. A máris újra feltörő morajt, átkozódást túlharsogva, csengően, tisztán kiáltotta:

- A csoda megtörtént!

Abban a szempillantásban, mintegy varázsütésre, elült minden nesz, elnémult minden kiáltás, káromkodás. Az egész gyülekezet arccal a földre borult, s egy emberként kiáltotta: „Dicsőség Szent Januáriusnak!" Michele kirohant a templomból, és zászlaját vadul lengetve lekiáltotta a feljáróról az utcára, hogy megtörtént a csoda:

- *Il miracolo è fatte!*

Mindenki térdre hullott az utcán.

Egy pillanatra rá megkondultak Nápoly harangjai. Bámulatos összhangban, egy ütemre zúgták-kongták a harangok az örömhírt, a csoda hírét.

Nemhiába mondta Championnet, hogy tud ő egy imát, melynek Szent Január ius nem állhat ellen! Lám, Szent Január ius csakugyan meghallgatta Championnet imáját.

A harangok után megszólaltak az ágyúk is, mind a négy erőd ágyúi. Vidám lövöldözés adta Nápoly és környéke tudtára, hogy Szent Január ius a franciákhoz pártolt.

22
A Parthenopéi Köztársaság

A csoda megtörtént, konstatálta Championnet Capodimontéban, mihelyt meghallotta a nagy harangzúgást s a négyszeres ágyúszót. Késedelem nélkül megindult Nápolyba, hogy ünnepélyes bevonulását megtartsa.

Diadalmenetben haladt végig a városon. A strada dei Cristalliniről a largo delle Pignére, onnan a largo Santo Spiritóra fordult, majd a Mercatellón vonult a sereg a tömeg ujjongása közepette. „Éljenek a franciák! Éljen a francia köztársaság! Éljen a Parthenopéi Köztársaság!" - harsogta ezer meg ezer torok. Három hosszú napon át harcolt ez a népség elkeseredetten a francia katonák ellen, ott ütötte-vágta, gyilkolta őket, ahol érte; alig egy órája még a legjobb úton volt, hogy a gyilkolást, mészárlást, öldöklést újrakezdje, de Szent Januárius csodatétele egy csapásra jobb belátásra térítette. Ha maga a szent is a franciákkal tart, ugyan miért tenne ő másképp!

- Szent Januárius csak tudja, mit kell tenni! - hajtogatták a lazzaronék. - Nosza, kövessük mind az ő példáját!

Nagy volt a *mezzo ceto* és a nemesség öröme, lelkesedése is: őket a francia megszállás a Bourbon-zsarnokság alól szabadította fel. Zászlódíszbe öltöztek az ablakok, mindenütt ott lengett a háromszínű francia zászló mellett a nápolyi, a szélben össze-összefonódtak, eggyé olvadtak színeik. Ezer meg ezer fiatalasszony, lány állt az ablakokban, kendőt lobogtattak, éljenezték a köztársaságot, a franciákat, a főparancsnokot. Gyerekek futkároztak Championnet lova előtt, apró sárga, piros, fekete zászlócskákat lengetve. Pedig sok helyütt még vérfolt sötétlett a kövezeten, s rommá lett házak füstölögtek; de itt, e szalmaláng-országban, ahol a vihar sem hagy nyomot az ég azúrkékjén, máris a feledés fátyla borult a tegnapi gyászra.

Championnet egyenesen a székesegyházba tartott, ahol Capece Zurlo hercegérsek éppen *Te Deum*-ot celebrált. Az oltáron ott állt Szent Januárius feje és vére. Championnet gyémántos püspöksüveggel hálálta meg a szentnek a franciák iránt tanúsított különleges jóindulatát. A szent kegyesen fogadta az ajándékot, ellenállás nélkül tűrte, hogy Championnet a fejébe húzza a süveget.

Az érsek egyébiránt drágán fizette meg a franciáknak tett engedményt, mint majd a továbbiak során tapasztaljuk.

Javában tartott a hálaadó istentisztelet, amikor már megkezdték Nápoly utcáin az alábbi hirdetmény kiragasztását:

Nápolyiak![3]

Legyetek szabadok, s éljetek okosan a szabadsággal. A francia köztársaság szebb jutalmat nem vár és nem is kaphat fáradozásaiért, küzdelmeiért, mint hogy Nápolyt boldognak lássa. Ha akadna köztetek olyan, aki híve maradt a megdöntött kormányzatnak, távozzék békével a szabadság földjéről. Hagyja el ezt az országot, ahol ezentúl mindenki honpolgár, és térjen meg övéihez - rabszolga a rabszolgákhoz. A francia hadsereg ezennel felveszi a nápolyi hadsereg nevet, s ünnepélyes esküvel fogadja, hogy

[3] Minden idézett okmány hiteles, bár semmiféle történelemkönyvben nem lelhetők fel. Magunk bányásztuk ki valamennyit különféle rejtekhelyekről, ahol hatvannégy év óta porosodtak.

jogaitokon híven őrködik, és ha a nápolyi szabadság ügye úgy követeli, bármikor kész érte fegyvert ragadni. A franciák szentnek és sérthetetlennek tartják a vallásszabadságot, a magántulajdont és a személyi szabadságot. A honpolgárok nyugalmán és jólétén ezentúl általatok választott, új tisztségviselők, bölcs és szerető elöljárók őrködnek majd. Ők elűzik a tudatlanság rémét, gátat vetnek a vakhit dühének, s olyan gyengéden bánnak majd veletek, amilyen galádul a megdöntött kormányzat bánt.

Championnet még ott a templomban felmentette Salvatót a szolgálat alól. Szent Januárius mellé újabb díszőrséget rendelt ki, meghagyta nekik, hogy a szentet kísérjék vissza az érsekségre, és gondosan strázsálják. A jelszó: „Tisztelet Szent Januáriusnak!"

Kora reggel megalakult az ideiglenes kormány, abban a feltételezésben, hogy Szent Januárius igenis hajlandó lesz csodát tenni, annál is inkább, mert Championnet-nak jó oka volt a szent ilyen irányú hajlandóságait bizonyosra venni. Hat bizottmányt jelöltek ki, úgymint: központi bizottmány, belügyi bizottmány, pénzügyi bizottmány, igazságügyi és rendőrségi bizottmány, törvényhozási bizottmány.

A bizottmányok tagjait mind bevonták az ideiglenes kormányba.

Az ideiglenes kormány tagja lett Cirillo és Manthonnet, akikkel e regény első fejezeteiben még mint összeesküvőkkel találkoztunk. Manthonnet ezenkívül hadügyminiszter is, Ettore Carafa a nápolyi légió parancsnoka lett, Schipanit az újjászervezendő hadsereg egyik vezetőjéül szánták, Nicolino maradt a Sant'Elmo-erőd parancsnoka. Velasco elhárított minden tisztséget, és felcsapott önkéntesnek.

Championnet a székesegyházból a San Lorenzo-templomba sietett. Ez a templom tölti be Nápolyban a városháza szerepét, minthogy a városi önkormányzat a XII. század óta ismeretlen fogalom. Itt gyűlnek össze tanácskozásra - zavargások vagy nagy veszély idején - a nép választottai és vezetői. A tábornokkal együtt érkeztek az ideiglenes kormány tagjai, egyben bizottmányi tagok is, mint az imént említettük.

Hatalmas tömeg várakozott a San Lorenzo-templom előtt. Championnet szólásra emelkedett, és kitűnő olaszsággal ezeket mondta:

- Polgártársak, ideiglenesen rátok hárul a nápolyi respublika kormányzása. A végleges kormányt majd maga a nép választja meg, amikor ti, mint alkotmányozó alkotmányos testület, a forradalom céljai szellemében kormányozva a lehető legrövidebb idő alatt elvégeztétek az új törvények megalkotásának nagy munkáját. E reményben ruházom rátok ideiglenesen a törvényhozás és a kormányzás feladatát. Hatalmatok csorbítatlan lesz, felelősségtek mérhetetlen. Ne feledjétek: kezetek közt a haza üdve vagy végpusztulása, örök dicsőségetekre vagy örök gyalázatotokra. Én neveztelek ki mindnyájatokat; nem egyes emberek pártfogása, nem is cselszövő fondorlat hívta fel a figyelmünket nevetekre, hanem kizárólag tulajdon érdemetek. Hisszük: tettekkel fogjátok igazolni az előlegezett bizalmat, mert nemcsak nagy tehetségű embereknek ismerünk benneteket, hanem a hazát ifjonti, forró, őszinte hévvel szerető honfiaknak is.

- A nápolyi köztársaság alkotmányának megteremtése közben szolgáljon mintátokul a francia alkotmány, amennyire ezt az ország sajátos szokásai és törvényei megengedik, mivel Franciaország az újkori respublika és kultúra szülőanyja. Kormányozzátok hazátokat, a Parthenopéi Köztársaságot úgy, hogy a francia köztársaság igaz barátjává, szövetségesévé, bajtársává, testvérévé váljék. Legyen e két respublika egy és oszthatatlan! Higgyétek meg, nélküle nem boldogulnátok! Ha a francia köztársaság meginog, a nápolyi összeomlik. A francia hadsereg, szabadságotok záloga, felveszi, mint mondottam, a nápolyi hadsereg nevet. Őrködni fog

jogaitokon, támogatni fog munkáitokban, harcolni fog veletek és tiértetek, biztonságotokért, ha kell, az életét adja, s mindezért nem vár egyéb jutalmat, mint szövetségeteket, barátságotokat.

A tömeg éljenezve, tapsolva, ujjongva és könnyezve hallgatta végig a tábornok beszédét. Ilyet még nem látott Nápoly, ilyen szavakat nem hallott még nápolyi fül! Most esett meg először, hogy a népek testvériségének nagy törvényét, az emberi lélek legmagasztosabb vágyát, az emberi haladás végcélját valaki a nápolyi nép előtt nyíltan meghirdette.

E nap, 1799. január 24-e ünnepnapja lett a nápolyiaknak, mint nekünk július 14-e. Ha két republikánus összetalálkozott az utcán, egymás nyakába borultak, s hálatelt pillantást vetettek az égre. Végre-valahára szabadnak érezték magukat testben-lélekben! Az 1647-es forradalom a csőcselék forradalma volt, s mint ilyen, földhözragadt és kegyetlen; az 1799-es forradalom a polgárság és a nemesség forradalma volt, s mint ilyen, emelkedett szellemű és könyörületes. Masaniello forradalmában a meghódított nép szállt síkra nemzeti jogaiért a hódító nép ellenében; Championnet forradalmában az elnyomott nép vívta ki szabadságát elnyomói ellenében. Ebből fakadt a két forradalom gyökeres különbsége: a második mérhetetlenül magasabb rendű volt, mint az első.

A gyűlés után megható eseményre került sor.

Szóltunk már az itáliai szabadság első vértanúiról: Vitaglianóról, Galianiról és Emanuele de Deóról. Ez utóbbinak kegyelmet ígértek, ha társait megtagadja, s ő ehelyett a halált választotta. Jóformán gyermekek voltak mind a hárman, éveik száma együtt sem tett ki többet hatvankettőnél. Kettőt közülük felakasztottak, Vitaglianót tőrrel döfte le a hóhér, mivel a két előbbi kivégzés felizgatta a tömeget, s attól kellett tartania, hogy hirtelen felzúdul, és kiragadja kezéből áldozatát. Holta után Vitaglianót is oda akasztották társai mellé: úgy függött a bitón, nagy mellsebével, mint Jézus Krisztus a kereszten. Hazafias küldöttség alakult, mely mintegy tízezer honpolgártól követve felkereste, s az újszülött szabadság nevében felköszöntötte a három nemes szívű ifjú családját, akik érte vérüket ontották. Határozat született, hogy a vérük megszentelte helyen szabadságfát ültetnek.

Este örömtüzek lobogtak Nápoly utcáin, terein. A Vezúv sem akart elmaradni örökös vetélytársa, Szent Januárius mögött, ő is részt kért az általános vigasságból. Tüzet hányt, de cseppet sem fenyegetően: a lángokat nem kísérte moraj, sem lávaömlés. Olyasforma tünemény volt ez, mint a bibliabéli csipkebokor égése, egy új politikai Sinai.

Mondta is Bolond Michele, mialatt gyönyörű uniformisában, egy pompás paripa hátán fel-alá léptetett kedves lazzaronéi között, akik a szabadságot éltették, ugyanolyan lelkesen, mint előző nap a királyt, mondta is nekik Michele:

- Reggel felcsapott jakobinusnak Szent Januárius, most meg, lám, vörös sipkát húzott a Vezúv is!

23
A förgeteg

Olvasóink nyilván emlékeznek még rá, hogy január huszonharmadikán délután három óra felé Nelson szerencsésen kihajózott a nyílt tengerre, miután elültek a váltakozó irányú szélrohamok, amelyek huszonegyedikétől huszonharmadikáig megakadályozták, hogy a nápolyi öblöt elhagyja. Egyidejűleg felkerekedett az egész angol flotta, s estére az utolsó hajó is beleveszett az alkonyat homályába, Capri szigete táján.

Nelson büszke volt a királyné kitüntető kegyére, s mindent megtett, hogy méltónak mutatkozzék rá. Három nap állt rendelkezésére, s ő jól kihasználta az időt, hogy felkészüljön a felséges menekülők befogadására, s amennyire egyáltalán lehetséges, biztosítsa kényelmüket.

Ő maga a hajóbástyán elhelyezkedő kis szobában húzódott meg, a királynak, királynénak és a kis hercegeknek a nagy tiszti szállást rendezte be, a felső lövegfedélzet végében. Az ágyúkat drapériák mögé rejtették; ezáltal a térség több lakosztályra oszlott, amelyeket fényűzően bebútoroztak.

A minisztereket, udvaroncokat, akiket a király arra méltatott, hogy magával vigye Palermóba, a tiszti szalonban szállásolták el, azaz a fedélzetköznek abban a helyiségében, amely körül a kabinok elhelyezkednek.

Caracciolo túltett Nelsonon: ő saját lakosztályát engedte át a trónörökösnek meg Klementina hercegnőnek, s a tiszti szalont kíséretüknek.

Mint mondottuk, délután három és négy óra között támadt fel hirtelen az a szél, amelynek szárnyain Nelson kihajózott az öbölből. Délről fújt nyugat-északnyugatnak.

Mihelyt Nelson észrevette a szél irányváltozását, parancsot adott Henry kapitánynak a kihajózásra. A rangkülönbség ellenére meghitt, baráti viszony állt fenn kettejük között.

- Megkerüljük Caprit? - kérdezte a kapitány.

- Felesleges. Ez jó szélirány. Hátfelszéllel haladhatunk - válaszolta Nelson.

Henry pár pillanatig hallgatott, a szelet kémlelte.

- Nem hiszem, hogy kitartson - mondta aztán, fejét csóválva.

- Akár igen, akár nem, használjuk fel, amíg lehet... Bármikor kész vagyok a magam s embereim vérét utolsó cseppjéig kiontani a királyért és családjáért, de mindaddig nem tudhatom ő királyi felségeiket igazán biztonságban, míg Palermóba nem érünk.

- Milyen jelzést adassak a többi hajónak?

- Közölje velük, hogy induljanak arra, amerre mi, s haladjanak a nyomunkban. Irány Palermo. Nem kell kötelékben haladniuk.

A jelzést leadták, a hajók útnak indultak.

De Caprinál beállt az éj, és elállt a szél, Henry kapitány jóslatát igazolva.

A hajó illusztris utasait három nap óta tengeribetegség gyötörte: a szélcsendben végre magukhoz vehettek némi táplálékot, s lepihentek.

Mondanunk is felesleges, hogy Emma Lyonna nem követte férjét a tiszti szalonba, hanem a királyné mellett maradt.

Nelson részt vett a királyi család vacsoráján. Vacsora után felsietett a fedélzetre. Henry jóslata máris bevált, a kedvező szél elült; a tengernagy attól tartott, hogy az éjszaka folyamán förgeteg talál a hajóra támadni, ha ugyan nem annál is rosszabb: vihar.

A király ágyára heveredett, de sehogy se jött a szemére álom. Hiába, Ferdinánd nem született tengerésznek, éppoly kevéssé, mint hadvezérnek. A százarcú tenger látványa lenyűgöző a maga fenségében, a költői lelket rendesen rajongásra készteti, de Ferdinánd meg se látta. A tenger az ő szemében a gyötrő hányinger volt, meg a fenyegető veszély, semmi több.

Éjfél felé belátta, hogy hiába hánykolódik ágyán, a szokástól eltérően kerüli az álom, felkelt hát, kilépett a parancsnoki bejáró ajtaján, és megmászta a hajóbástyára vezető két lépcső egyikét. Hűséges Jupitere a sarkában; a szegény pára kutyául érezte magát, akárcsak a gazdája.

Még fel sem ért Ferdinánd a lépcső tetejére - éppen csak a feje került a padozat fölé -, amikor arra lett figyelmes, hogy tőle két lépésre Nelson és Henry kapitány álldogál, s gondterhelt arccal kémlelik az eget.

- Igazad volt, Henry, hiába, nagy a tapasztalatod. Én a tenger katonája vagyok, de te vérbeli tengerész. A szél, lám, elült, s jön a förgeteg.

- Ennél is nagyobb baj, hogy rossz pozícióban ér majd bennünket, mylord. A *Minerva* útvonalán kellett volna haladnunk.

Nelson önkéntelenül bosszús mozdulatot tett.

- Teljes mértékben osztom lordságod ellenszenvét a *Minerva* fennhéjázó parancsnoka, Caracciolo iránt, de meg kell adni, mylord: iménti bókja őt legalább annyira megilleti, mint engem. Vérbeli tengerész. Íme, a bizonyság: úgy hajózik el a Campanella-fok és Capri között, hogy Capri szél felől essék, a Salernói-öböl szél alá, vagyis a förgeteg erejét a minimumra csökkenti. Mi ellenben telibe kapjuk, s ki is élvezzük majd utolsó cseppjéig az esőt, utolsó fuvallatáig a szelet.

Nelson nyugtalanul fürkészte Capri sötét tömbjét. Délnyugatról sehol sem kínálkozott védelem.

- A manóba! - mondta. - Egy mérföldre lehetünk Capritól.

- Bár tíz mérföldre lennénk - dünnyögte Henry halkan, nehogy Nelson meghallja.

Futó szél támadt nyugat felől, a Henry által beharangozott förgeteg előhírnöke.

- Adjon parancsot a sudárvitorlák bevonására, és fogja be a szelet.

- Lordságod nem félti az árbocokat? - kérdezte Henry.

- Csakis a part közelsége aggaszt - felelte Nelson.

Henry elismételte a parancsot, amely egyszerre szólt a szolgálatos matrózoknak s a kormányosnak. Érces, messze zengő hangon, a tengerész hangján, aki megszokta, hogy a szeleknek s hullámoknak parancsoljon.

- Sudárvitorlákat bevonni! Széliránt fordulj!

A király akaratlanul kihallgatta a párbeszédet, hallotta a parancsot is, de egy mukkot sem értett belőle. Annyit sejtett csupán, hogy a hajót alighanem veszély fenyegeti, s a vész nyugatról jön.

Fellépett hát a hajóbástyára, s bár Nelson éppúgy nem értett olaszul, mint ő angolul, megszólította:

- Veszélyben forgunk, mylord?

Nelson meghajolt, majd Henryhez fordult:

- Úgy hiszem, őfelsége kegyeskedett megszólításával kitüntetni. Feleljen a királynak, Henry, ha értette a kérdést.

- Sire, az a hajó, melyen Nelson lord a parancsnok, nem foroghat veszélyben, a lord bölcs előrelátásán nem fog ki semmiféle veszedelem. Mindössze arról tanakodtunk, hogy nyakunkon a förgeteg.

- A micsoda? - kérdezte a király.

- Futó szélvihar - válaszolta Henry önkéntelen mosollyal.

- Pedig úgy látom, szép időnk van - mondta a király, egy pillantást vetve az égre. A hold lassan siklott a felhőfodros, mélykék égbolton.

- Ne a feje fölé nézzen, sire, hanem egyenesen előre! Látja ott a látóhatár peremén azt a sötét csíkot? Mindössze egy keskeny, ezüstfonálhoz hasonló fénysáv határolja el a tenger sötétjétől. Látja, hogy kúszik lassan fölfelé? Nem telik bele tíz perc, és itt tombol a fejünk fölött.

Újabb, nedves szélroham söpört végig a tengeren. A *Vanguard* megdőlt, és felnyögött a lökésre.

- Fővitorlát besodorni! Nagy orrvitorlát bevonni! - kiáltotta Nelson. Ezúttal személyesen adta ki a parancsot, Henry közreműködésétől eltekintett, hogy meg ne zavarja beszélgetését a királlyal.

A legénység serényen ugrott a parancsot teljesíteni, jeléül, hogy kellőképpen felmérte horderejét. A hajó vitorlázatának nagy része lekerült: mindössze a háromszögű orrvitorla, a három derékvitorla és a kis orrvitorla maradt a helyén.

Nelson odalépett Henryhez, s valamit mondott neki angol nyelven.

- Sire - szólt Henry -, őlordsága megkért: figyelmeztessem felségedet, hogy a förgeteg néhány perc múlva itt terem, s ha a fedélzeten éri, aligha respektálja felséged személyét jobban, mint a legutolsó matrózét.

- Megnyugtathatom a királynét? Mondhatom neki, hogy nincs mitől tartania? - puhatolódzott a király, aki nem bánta volna, ha mellesleg őt magát is megnyugtatják.

- Hogyne, sire - sietett válaszolni Henry. - Ha Isten is megsegít, mylord meg én szavatoljuk felségetek biztonságát.

A király lement a lépcsőn. Jupiter nyüszítve követte, vagy rosszullét fogta el, vagy ösztönösen megérezte a veszélyt, mint szokták némelykor az állatok. Pár perc múlva csakugyan rátört a *Vanguard*-ra a förgeteg, ijesztő égzengés s valóságos vízözön közepette, mintha hadat üzenne az angol flottának.

Ferdinándot üldözte a balsors: nemrég a föld fordult ellene, most a tenger.

A hajó ide-oda hánykolódott, s fel-felnyögött. A királyné rögtön kitalálta, a király megnyugtató szavai ellenére, hogy a *Vanguard* orkánba került. Fekhelye pontosan a parancsnoki híd alatt helyezkedett el, úgyhogy tisztán hallotta a matrózok lábdobogását; hallotta, amint riadtan futkosnak fel-alá; a veszély nagyságát beszédesen bizonyította az elhárítására tett erőfeszítés. Karolina az ágyon ült, körülötte gyermekei, lábánál - megszokott pózában - Emma.

Lady Hamiltont megkímélte a tengeribetegség, s ő egész erejét a királyné, a hercegkisasszonyok s a két fiatal herceg, Albert és Lipót ápolásának szentelte. El se mozdult a királyné mellől, hacsak nem azért, hogy egy csésze teát nyújtson az egyiknek, egy pohár cukros vizet a

másiknak. Időről időre homlokon csókolta felséges barátnőjét, s egy-egy gyengéd, odaadó szóval nyugtatta, bátorította.

Félóra múltán megjelent a királyi lakosztályban Nelson. A förgeteg továbbállt, de még nem lehetett tudni: múló vihar volt-e, s utána kitisztul az ég, vagy az igazi haddelhadd előhírnöke. Nelson a legjobb akarattal sem mondhatta egyelőre a királynénak, hogy mindennek vége, s nyugodt éjszakának néznek elébe.

A királyné felszólítására leült, és megivott egy csésze teát. A királyi gyermekeket, Albert herceg kivételével, sorra elnyomta az álom, a kimerültség s a gyermeki gondtalanság végül is felülkerekedett félelmükön. Nem úgy a szülők! Őket ébren tartotta a rossz közérzet s még inkább az aggodalom.

Nelson mintegy negyedórája ülhetett a szálában, s már vagy öt perce láthatólag a hajó mozgását figyelte, amikor csendesen megkoccant az ajtó.

- Tessék! - kiáltotta a királyné.

Egy fiatal tiszt lépett a terembe. Nyilván Nelsonért jött.

- Ön az, Parkenson úr? - kérdezte a tengernagy. - Mi baj?

- Mylord, Henry kapitány megbízásából jöttem - felelte a fiatal tiszt. - Meghagyta, jelentsem lordságodnak, hogy néhány perce megfordult a szél. Jelenleg délről fúj, s ha nem változtatunk a menetirányon, óhatatlanul nekivisz a partnak.

- Hát kanyarodjanak el - mondta Nelson.

- Mylord, heves a hullámverés, a hajó dülöngél, sebessége erősen lecsökkent.

- Vagy úgy - szólt Nelson. - Attól tartanak, hogy nem sikerül a fordulás?

- A hajó farol.

Nelson felállt, udvarias mosollyal elköszönt a királytól, királynétól, és a fiatal tiszt nyomában elhagyta a helyiséget.

A király nem értett angolul, mint tudjuk; a királyné igen, de mert a hajózási szakkifejezéseket ő sem ismerte, annyit sejtett csupán, hogy újabb veszélynek néznek elébe. Kérdőn pillantott Emmára.

- Úgy látszik, nehéz manővert kell végrehajtani - magyarázta Emma -, mylord távollétében nem mertek belevágni.

A királyné összevonta a szemöldökét, és keserveset sóhajtott. A hajó vad táncot járt. Emma nagy nehezen az ajtóig botorkált, s ott megállt hallgatózni.

Nelson rögtön felmérte a veszély egész nagyságát; szinte futva indult a hajóbástyára. A szél csakugyan megfordult, mint Parkenson hadnagy jelentette: a sirokkó délről, azaz pontosan szemből rohamozta a hajót.

A tengernagy gyorsan körülhordta a látóhatáron aggódó pillantását. Az eget felhők borították, de itt-ott már tisztult. Capri baljósan sötétlett bal kéz felől: a hajó olyan közel jutott partjához, hogy a felhők résein átszűrődő halvány holdfényben jól ki lehetett venni az egyes házakat is, fehér pontokként világoltak a sötétben. A szigetet egész hosszában széles, fehér fodor szegélyezte, a partot vadul ostromló hullámok tajtékja.

A déli szél tombolva kapott bele a vitorlákba, az árbocok recsegve-ropogva hajladoztak a vászon súlya alatt. Nelson egy szempillantás alatt felmérte a helyzetet, s máris felcsendült átható, parancsnoki hangja:

- Kormányrudat elfordítani! A taton ügyelj!

Majd Henryhez fordult, s azt mondta:

- Forduljunk meg így, farolva!

Kockázatos vállalkozás volt. Ha a hajó orra rosszul ér vizet, menthetetlenül feldől a fregatt.

Mégis belevágtak. A szél s a tenger, minta megértette volna Nelson parancsát, egyesült erővel szegült ellene. A kis derékárboc vitorlája oly iszonyatos nyomást fejtett ki az árbocrúdra, hogy az ijesztő reccsenéssel ívben meghajolt, mint nádszál a szélben. Ha eltörik, vége a *Vanguard*-nak.

Lélegzetelállító volt a pillanat. Nelson hirtelen könnyed szorítást érzett a bal karján. Hátrafordult; Emma állt mögötte.

Ő lázas csókot nyomott a fiatalasszony homlokára, egyet dobbantott, s mintha a hajó értené, amit mond, azt mormolta:

- Fordulj meg! Fordulj már meg!

A hajó engedelmeskedett. Orra a vízre csapódott, a hajótest néhány pillanatnyi ingadozás után egyensúlyba került, s bal széllel futott tovább nyugat-északnyugatnak.

- Jól van! - sóhajtott Nelson. - A legközelebbi part vagy százötven mérföldre van előttünk.

- Kedves lady Hamilton - szólalt meg egy hang -, legyen szíves lefordítani, amit őlordsága mondott.

A király állt Emma mögött, ő szólt. Látva, hogy Emma kisurran, a nyomába szegődött, s megint megmászta a hajóbástya lépcsőjét.

Emma lefordította olaszra Nelson szavait.

- De úgy látom, éppen nem Szicília felé haladunk - mondta a király, minthogy nem is konyított a hajózáshoz. - Hajónk egyenesen Korzikának tart.

Emma tolmácsolta Nelsonnak a király megjegyzését.

- Sire - felelte Nelson alig palástolt türelmetlenséggel -, jelenleg szélirányba fordultunk, hogy egy darabig lavírozva haladjunk. Ha felséged kegyeskedik még vagy húsz percig a bástyán maradni, szemtanúja lehet majd annak, hogy egy újabb teljes fordulat után behozzuk az út- és időveszteséget.

- Teljes fordulat? Ahá, értem - bólintott a király. - Azt csinálják, amit az előbb. De nem tehetnének valamivel kevésbé gyakran teljes fordulatot? Az imént úgy éreztem, hogy az egész bensőm kiszakad.

- Sire, ha az Atlanti-óceánon hajóznánk ellenszélben, az Azori-szigetekről Rio de Janeiro felé, hatvan-nyolcvan mérföldre is elnyújtanám a hurkot, hogy felségedet megkíméljem e kellemetlen érzéstől, amelyet saját tapasztalatból nagyon is jól ismerek; de a Földközi-tengeren vagyunk, Nápolyból Palermóba hajózunk, egy-egy fordulatra nem szánhatunk többet három mérföldnél. Felséged egyébként nyugodtan visszatérhet lakosztályába - folytatta Nelson, egy pillantást vetve Capri mindjobban távolodó partjaira -, s megnyugtathatja a királynét is. Minden rendben lesz, erről kezeskedem.

A király fellélegzett. Bár nem értette Nelson szavait, a tengernagy olyan magabiztosan mondta, amit mondott, hogy nyugalma átragadt Emmára s Emmáról a királyra.

A király tehát ismét lebaktatott, jelenteni a királynénak, hogy a veszély elmúlt. Hozzátette, hogy ezt Emma is tanúsítja majd, aki mindjárt megjön.

Emma jött is, de mert nem a legegyenesebb úton, hanem kisebb kitérővel, Nelson kabinján át, jó félórás késéssel érkezett. Ekkor elszunnyadt végre a királyné is, fejét barátnője vállára hajtva.

A förgeteg, mely Nelsont kis híján Capri partjaira vetette, utolérte Caracciolo tengernagy hajóját is, de nem tett kárt benne. Részben, mert Capri magas hegyei felfogták a szél erejét, részben, mert a *Minerva*, lévén sokkal könnyebb alkotmány a *Vanguard*-nál, jóval könnyebben is engedelmeskedett a nápolyi tengernagynak, mint az abukiri golyóktól megrongált behemót hadihajó Nelson akaratának.

Nelsont a nap első sugarai már a hajóbástyán találták. Alig két-három órát pihent az éjjel. S mit kellett látnia? Hogy míg ő éppen most jut csak túl nagy üggyel-bajjal Caprin, Caracciolo tengernagy hajója már a Licosa-fok előtt jár, azaz jó tizenöt-húsz mérfölddel megelőzte őt.

Mi több, a *Vanguard*-ot mindössze a három derékvitorla, a háromszögű orrvitorla és a kis orrvitorla hajtotta előre, a *Minerva* ellenben teljes vitorlázattal haladt, s minden újabb szél-lökésnél tetemesen növelte előnyét.

Sajnos, e pillanatban újra megjelent a bástyán Ferdinánd, s rögtön észrevette, hogy Nelson messzelátója a *Minervá*-ra irányul, sőt az sem kerülte el figyelmét, hogy a tengernagy irigyen nézi vetélytársa futását.

- No, merre járunk? - kérdezte Ferdinánd Henry kapitánytól.

- Láthatja, sire, most hagytuk el Caprit - felelte a kapitány.

- Hogyan! - hüledezett a király.

Az a szikla még Capri?

- Igen, felség.

- Más szóval tegnap éjjel három óra óta mindössze huszonhat vagy huszonnyolc mérföldet tettünk meg?

- Körülbelül.

- Mit mond a király? - tudakolta Nelson.

- Csodálja, hogy nem sikerült messzebb jutnunk, mylord.

Nelson vállat vont.

A király kitalálta, mit kérdezhetett a tengernagy, s mit felelt rá a kapitány, s mivel Nelson vállvonogatását meglehetősen sértőnek találta, elhatározta, hogy bosszút áll érte: letöri Nelson szarvát.

- Mylord valamit nézett éppen, amikor feljöttem ide a bástyára.

- Egy szél alatt járó hajót.

- Úgy érti, előttünk járót, nemde, kapitány?

- Így is igaz, sire, úgy is.

- No és miféle hajót? Gondolom, nem a mi flottánkhoz tartozik.

- Miért gondolja, felség?

- Mert a *Vanguard* az angol flotta legjobb hajója, Nelson lord a legkiválóbb tengernagya; olyan hajóskapitány nyilván nincs, aki őt angol hajón megelőzhetné.

- Mit mond a király? - kérdezte Nelson.

Henry lefordította Ferdinánd válaszát.

Nelson az ajkába harapott.

- A királynak igaza van - mondta aztán. - Senki nem előzheti meg a vezérhajót, különösen akkor nem, ha az a királyi felségeket szállítja. Aki ilyet tesz, súlyosan vét az etikett ellen, s meg is kapja érte rögtön méltó büntetését. Henry kapitány, közölje sürgősen Caracciolo tengernaggyal, hogy ne nyergelje meg többé a szelet, és várjon be bennünket.

Nelson arckifejezéséből Ferdinánd arra következtetett, hogy telibe talált, az angol tengernagy pattogó, határozott hangjából pedig - helyesen - arra, hogy Nelson újabb parancsot ad ki, s kíváncsian figyelte, mint siet el Henry kapitány a parancsot teljesíteni.

Henry eltűnt a bástyáról, majd pár pillanat múlva különféle zászlókkal tért vissza, amelyeket saját kezűleg kötözött fel, meghatározott elrendezésben, a lobogókötélre.

- Értesítette a királynét az ágyúlövésről? - kérdezte Nelson. - Nem szeretném megijeszteni.

- Igenis, mylord - felelte Henry.

Még ki sem mondta, amikor lövés dördült, s a felső lövegfedélzet fölött füstoszlop jelent meg.

Egyidejűleg felfutott a lobogókötél csúcsára az az öt zászló, amelyet Henry az imént hozott fel, Nelson goromba parancsát továbbítandó.

Az ágyúlövés arra szolgált csupán, hogy a *Minerva* figyelmét felhívja a *Vanguard* üzenetére, s a nápolyi fregatt tüstént jelezte is, a megfelelő zászlóval, hogy várja a parancsot.

Nem tudni, hogyan érintette Caracciolót a parancs. Mindenesetre azonnal engedelmeskedett.

Bevonta sudárvitorláit, besodortatta a fővitorlát és az előtörzsvitorlát, s kifogta a szelet többi vitorláiból is.

Nelson távcsövön ellenőrizte a parancs végrehajtását. Elégedetten látta, hogy a *Minerva* összes vitorlái laffognak, csak az orrvitorlák duzzadtak még a szélben. A fregatt sebessége negyedére csökkent. Nelson ekkor felvonatta saját hajója összes vitorláit, beleértve a sudár-vitorlákat is. Tehette, a szél valamelyest csendesült.

Néhány óra leforgása alatt a *Vanguard* beérte a *Minervá*-t. Akkor befogta újra a szelet a nápolyi fregatt is vitorláiba.

A *Vanguard* jó negyed mérfölddel járhatott már a *Minerva* előtt. De bár a nápolyi fregatt kizárólag derék- és orrvitorláival hajózott, a nehéz kolosszus pedig minden vitorláját felvonta, egyetlen hüvelykkel sem nőtt a távolság a két hajó között.

24
A vihar

A király sóváran nézte a *Minerva* könnyed lavírozását: úgy engedelmeskedett az parancsnokának, mint kezes paripa a gazdájának. Bánta már Ferdinánd szívből, hogy nem kedves barátja, Caracciolo hajójára szállt, ahogy megfogadta, hanem a *Vanguard*-ra.

Visszatért a szálába. A királynét és a kis hercegnőket aránylag jó állapotban találta. Hajnal óta aludtak egy sort. Csak a kis Albert herceg volt rosszul. Az egyébként is gyenge szervezetű kisfiút elfogta a hányás. Emma Lyonna ölében feküdt, aki a szemét le se hunyta, s csodálatos odaadással állt a királyné és gyermekei szolgálatára.

A nap szakadatlan lavírozásban telt. Egyre keservesebben, minthogy a hullámverés fokozódott. A kis herceg szenvedései minden újabb fordulásnál megkettőződtek.

Délután három óra tájban Emma Lyonna felment a parancsnoki hídra. Láttára felderült Nelson gondterhelt arca. Emma azért jött, hogy közölje: a kis herceg állapota súlyos, s a királyné kérdezteti: nem lehetne-e valahol kikötni, vagy legalább irányt változtatni.

Körülbelül Amantea magasságában járhatott ekkor a *Vanguard.* Befuthatnának éppen a Szent Eufémia-öbölbe. De mit gondol majd Caracciolo? Hogy a *Vanguard* nem bírja az utat, s hogy Nelsont, a győzőt, legyőzte a tenger.

Nelsont tengerészkudarcai legalább olyan hírhedtté tették, mint amilyen híressé győzelmei. Alig egy hónapja történt, hogy a Lyoni-öbölben egy szélroham ledöntötte hajója három árbocát, s mire egy másik kevésbé sérült fregattól vontatva beért Cagliari kikötőjébe, szakasztott úgy festett, mint egy ócska dereglye.

Nelson a tengerész éles, mindent meglátó tekintetével fürkészte a horizontot.

Az idő nem sok jóval kecsegtetett. A nap lassan bukott alá nyugaton, halvány fénye alig-alig festette sárgára a sűrű felhőtakarót, amelyen itt-ott sugárpászmák törtek át, másnapra erős szelet jósolva. Ilyenkor mondja a kormányos: „Jaj nekünk! A nap megállt horgonyain!” Nagy messziről idehallatszott a Stromboli bömbölése, de a vulkán maga s a mögötte fekvő szigetcsoport teljesen beleveszett a tenger felszínén lebegő hatalmas ködgomolyba, mely a menekülők felé látszott hömpölyögni. Az ellenkező oldalon, északon, valamivel tisztább volt az ég, de hajónak közel s távol semmi nyoma, a *Minervá*-tól eltekintve, amely úgy követte a *Vanguard* minden mozdulatát, mintha az árnyéka volna. A flotta többi hajója élt Nelson engedélyével - „nem kell kötelékben hajózni” -, s vagy Castellammare kikötőjében keresett menedéket, vagy nyugati irányban, a nyílt tengeren.

Ha a szél nem enyhül, s a *Vanguard* kitart mostani iránya mellett, előreláthatóan egész éjszaka lavírozni lesz kénytelen, sőt, úgy lehet, a rákövetkező napon is.

Palermóig egyébként is legalább két-három nap még az út. Lady Hamilton pedig határozottan állította, hogy a kis herceg nem bír ki még két napot.

Ha ellenben ugyanezzel a széllel Messinának fordulnának, az áramlat még az éjjel célba segíthetné a hajót, szél ellenében is, minthogy laffogó vitorlákkal halad.

Ha ezt teszi Nelson, nem megfutamodik, hanem királyi parancsot hajt végre. Tehát Messina mellett döntött.

- Henry, adjon jelzést a *Minervá*-nak.

- Milyen jelzést?

Nelson nem válaszolt rögtön.

Azon töprengett, hogyan fogalmazhatná meg a parancsot saját büszkesége sérelme nélkül.

- A király elrendelte - mondta aztán -, hogy a *Vanguard* kössön ki Messinában. A *Minerva* haladhat tovább Palermóba.

Öt percen belül leadták a jelzést.

Caracciolo azt válaszolta, hogy engedelmeskedik.

Nelson valamelyest szorosabbra vonatta a köteleket; ennyi is elég volt, hogy a déli szél csekély hajtóerejét befogja. A kormányosnak megparancsolta: irányítsa úgy a hajót, hogy Salinát szél alatt kerülje, s a Panarea- és a Lipari-szigetek között haladjon el.

Ha az idő rosszabbra fordulna, legfeljebb a Szent Eufémia-öböl oltalmába menekül a *Vanguard* - gondolta Nelson könnyű szívvel, most, hogy Caracciolo ellenőrzésétől megszabadult.

Még egy utolsó pillantást vetett a parancs kiadása után a *Minervá*-ra, mely változatlanul pehelykönnyen siklott-fordult a háborgó tengeren, majd saját nagy hajóját Henry kapitány gondjaira hagyva, lement a szálába.

A vacsorát már feltálalták, de senki nem nyúlt hozzá, még a nagybélű Ferdinánd sem. A tengeribetegség, no meg az állandó gyötrő aggodalom elnémította gyomra követelődzését. Nelson megjelenése, mint rendesen, ezúttal is üdvös hatással volt a felséges menekülőkre. Láttára megnyugodtak, s mindenki asztalhoz ült, Emma Lyonnát és a kis herceget kivéve. A gyermek egyre erősebben hányt, állapota szemlátomást romlott.

Beaty doktor, a hajóorvos, kétszer is megvizsgálta a kis herceget, de mint tudjuk, e félelmetes bajra mindmáig nincs orvosság.

Beaty doktor jobb híján teát vagy limonádét rendelt a kis betegnek, pohárszám. De mert a gyerek csakis Emma Lyonna kezéből volt hajlandó bármit elfogadni, a királyné, anyai hiúságában megbántva, rá sem nézett többé, hagyta, hadd bajlódjék vele lady Hamilton, annál is inkább, mert fel sem fogta, milyen súlyos a kis herceg állapota.

Ami a királyt illeti, mások szenvedése általában hidegen hagyta, s bár gyermekeit gyengédebben szerette, mint a királyné, saját baja úgy elfoglalta, hogy szinte tudomást sem vett a kis herceget fenyegető veszélyről.

Nelson közelebb lépett a gyerekhez, hogy közelebb kerüljön Emma Lyonnához.

Néhány percre gyengült a szél, a hajó lomhán táncolt a hullámverésben. A hirtelen fordulatok kínját az imbolygás gyötrelmei váltották fel.

- Látja, mylord! - mutatta oda Emma Nelsonnak a félhalott gyermeket.

- Látom - bólintott Nelson -, és most már értem, miért kívánta a királyné, hogy sürgősen kikössünk. Fájdalom, a Lipari-szigetek között egy sincs, amelyen egy *Vanguard* méretű hajó megkockáztathatná a kikötést, különösen most, amikor egy királyság sorsának terhét hordozza. Messina, Milazzo vagy a Szent Eufémia-öböl pedig még messze van!

- Mintha csendesülne a vihar - mondta Emma.

- Helyesebben szólva: a szél. Viharral mindeddig nem volt dolgunk, és Isten óvjon bennünket attól, hogy ezen a fertályon vihart kapjunk. Igen, a szél csillapult, de csupán időlegesen, s attól tartok: nehezebb éjszakának nézünk elébe, mint tegnap.

A királyné közben nesztelen léptekkel odajött a fülkéhez; mivel tudott angolul, megértette Nelson válaszát, s most közbeszólt:

- Nem éppen megnyugtató kilátás, mylord!

- Felséged biztonságán a legigazabb alattvalói hűség és odaadás őrködik - felelte Nelson.

E pillanatban felpattant a lejáró fölső ajtaja, s behallatszott a terembe Parkenson hadnagy hangja. A hadnagy Nelson után tudakozódott.

A tengernagy a fiatal tiszt elé sietett.

Néhány szót váltottak súgva.

- Jól van - mondta végül Nelson hangosan, parancsnoki modorában. - Éket az ágyúk talpa alá! És rögzítsék mindet hajókötéllel, a legerősebb fajtával, amit előtalálnak. Mindjárt megyek én is. Asszonyom - fordult a királynéhoz Nelson -, nyugodtan Henry kapitányra hagynám a hajó irányítását, ha nem hordana ilyen nagy értékű rakományt a hátán, de minthogy ő királyi felségeiket van szerencsém szállítani, nem bízhatom a parancsnokságot senki másra. Felséged ne nyugtalankodjék, ha távozom: csupán a kötelesség kényszerít máris megfosztani magamat társasága gyönyörétől.

S gyors léptekkel megindult az ajtó felé.

- Várjon, mylord, várjon - szólt utána Ferdinánd -, én is megyek.

- Mit mond őfelsége? - kérdezte Nelson, aki, mint tudjuk, nem értett olaszul.

A királyné lefordította férjeura óhaját.

- Asszonyom, az istenért, beszélje rá a férjét, hogy maradjon - mondta Nelson. - Jelenléte a hajóbástyán feszélyezné a tiszteket, s zavarná a manővert.

A királyné tolmácsolta Nelson kérését.

- Hej, Caracciolo, Caracciolo! - és Ferdinánd nagyot sóhajtva visszahanyatlott karosszékébe.

A hajóbástyára érve Nelson rögtön megállapította, hogy súlyos, sőt rendhagyó események történtek távollétében.

A súlyos esemény az volt, hogy ezúttal nyilvánvalóan vihar közelgett, nem förgeteg.

Rendhagyó pedig az iránytű viselkedése. Nem északnak mutatott, mint rendesen, hanem ide-oda ingadozott észak és kelet között.

Nelson könnyen rálelt a dolog nyitjára: a delejtű a közeli vulkán mágneses hatására leng ki.

Csillagtalan, sötét ég volt, a tájékozódás lehetősége is megszűnt, mióta az iránytű megbolondult.

A veszély jócskán csökkenne, sőt szinte elenyészne, ha a déli szél tovább csillapulna, ha a hullámverés tovább csendesülne. Ez esetben nem kellene egyebet tenniök, mint a vitorlákat úgy fordítani, hogy a hajó megálljon, s egy helyben vesztegelve bevárni a virradatot. De erre, sajnos, alig volt remény. A szél elülni látszott, ám nyilvánvalóan csak azért, hogy más irányból támadjon újra.

Apránként elhaltak a déli szél utolsó fuvalmai is. Tompa csattanással hulltak vissza az árbocra a súlyos vitorlák. Ijesztő nyugalom ereszkedett a tengerre. Tisztek, matrózok döbbenten néztek össze. Vészjósló volt a csend, mintha nagylelkű, de halálos ellenségük adott volna szusszanásnyi haladékot a felkészülésre a végső összecsapás előtt. Ha valaki most fáklyát

gyújtott volna, nyílegyenesen égnek emelkedett volna a láng. Mélán loccsantak itt-ott a habok a hajó testéhez, s a tenger mélyéről sosem hallott, ünnepien titokzatos hangok törtek elő.

- Rémes éjszakánk lesz, mylord - mondta Henry.

- Eh, korántsem olyan rémes, mint volt az abukiri csata napja - vont vállat Nelson.

- A menny dörög vajon? És ha igen, miért hallatszik a dörgés szemből, hiszen a vihar amonnan, hátulról közeledik!

- Nem mennydörgés az, hanem a Stromboli. Mindjárt rettenetes szélroham jön. Sürgősen vonassa be a fő- és elősudárvitorlákat, a kis derékvitorlákat, a fővitorlát és az előtörzsvitorlát.

Henry fennhangon elismételte a tengernagy parancsát. A matrózok nekiugrottak a kötélzetnek, s nem telt bele öt perc, a hatalmas vásznak ártalmatlanul tekeredtek az árbocrudakra. Jó erősen odakötözték valamennyit.

A csend egyre nyomasztóbb lett. Egyetlen hullámocska se loccsant többé a hajó orrához. Mintha a tenger megdermedt volna, mintha lélegzet-visszafojtva várná a küszöbönálló hirtelen és heves változást.

Egyszerre aprócska szellő táncolta körül az árbocokat: a szélvihar előhírnöke. Majd hullámok lepték el a tenger felszínét, ameddig a szem ellátott. A hullámok tornyosultak-tarajosodtak, az ég aljáról mennydörgés gördült egyre közelebb, s a nyugati szél, a szelek leghatalmasabbika, oldalba támadta a hajót. Ellenállhatatlan rohamára árbocostul-vitorlástul féloldalára dőlt a fregatt.

- Szélirányba a kormányrudat! Szélirányba! - kiáltotta Nelson.

S halkan, mintegy magának, hozzáfűzte:

- Az életünk a tét!

A kormányos rögtön engedelmeskedett, de a hajó egy teljes percig megmaradt még előbbi dőlt helyzetében. Ez a perc kész örökkévalóságnak tűnt a legénység szemében.

Lélegzet-visszafojtva várakoztak - s ekkor hirtelen elszabadult a jobb szélen egy ágyú, végigzúdult a hajón, megölt egy embert, és megsebesített négy-öt másikat.

Henry futott volna a fedélzetre, de Nelson megállította.

- Őrizzük meg a hidegvérünket - mondta, Henry karját megszorítva. - Elő a fejszékkel! Ha kell, feláldozom minden árbocunkat, azt se bánom, ha olyan lesz a hajó, mint egy dereglye.

- Felegyenesedik! Felegyenesedik! - kiáltották kórusban a matrózok.

S a hajó csakugyan felegyenesedett, lassan, méltóságteljesen, mintha ellenfelét köszöntené a harc előtt, ahogy bátor és jól nevelt bajvívóhoz illik. Majd engedelmesen arra fordult, amerre a kormány parancsolta, s magasan kiemelkedő tatját kínálva a szélnek, indult versenyt futni a viharral.

- Nézze meg az iránytűt. Nem nyugodott még meg? - szólt oda Nelson Henrynek.

Henry ugrott, de fejcsóválva tért vissza.

- Nem, mylord - mondta -, attól tartok, egyenesen a Strombolinak megyünk.

E pillanatban olyasféle bömbölés hallatszott - mintegy válaszul egy nyugatról felmorajló mennydörgésre -, amilyet a tűzhányó szokott kitörés előtt hallatni, majd lángnyelv csapott fel a magas égig, s azon nyomban kialudt, egy mérföldnyire a hajótól, vagy annyira sem.

Henry gyanúja beigazolódott: a hajó egyenesen a vulkánnak tartott. A Stromboli, mintha készakarva tenné, maga jelezte Nelsonnak, fároszt gyújtva, a rá leselkedő veszedelmet.

- Kormányrudat jobbra!

A kormányos engedelmeskedett a parancsnak, a hajó a kormányosnak: kelet-délkeletről délkeletnek fordult.

- Lordságod tudja, hogy a Strombolitól a Panarea-szigetig, tehát vagy hét-nyolc mérföldes távon egymást érik a tengerben a kis szigetek és sziklazátonyok? - kérdezte Henry.

- Tudom - bólintott Nelson. - Állítsa ki a hajó orrába a legjobb őrszemet, küldje föl a csarnakpadra a legtapasztaltabb matrózait, és bízza Parkensonra a mélységmérést.

- Oda magam megyek - felelte Henry. - Hozzatok egy lámpást, és kössétek a főárboc csarnakjára! Mylordnak itt a hajóbástyán hallania kell minden szavamat!

A legénység megértette a parancsból, hogy helyzetük válságosra fordult.

Nelson az iránytű mellé állt, hogy saját szemével ellenőrizze. Az iránytű ide-oda ingadozott.

- Előttünk föld! - kiáltotta az előtörzsárbocon posztoló őrszem.

- Kormányrudat balra! - üvöltötte Nelson.

A hajó orra kissé délnek fordult. A vihar tüstént belekapott a vitorlákba. Hatalmas reccsenés hallatszott, egy pillanatra mintha felhő borult volna a *Vanguard* orrára, nagy roppanással kötelek szakadtak, majd egy hatalmas vászonrongy szállt el a széllel.

- Semmi baj! - kiáltotta Henry. - A nagy orrvitorla elszakította tartóköteleit.

- Jobbról szirtzátony! - kiáltotta az őrszem.

- Ilyen viharban nem lehet lavírozni - mormolta Nelson, mintegy önmagával tanácskozva. - Előbb-utóbb elvétjük a vízre állást. Akármilyen sűrűn vannak a szigetecskék, csak elfér közöttük egy hajó! Jobbra a kormányrudat!

A matrózok ereiben megfagyott a vér. Eszerint Nelson elébe megy a veszedelemnek, nyakig beleveti magát, vagy ahogy mondani szokás, szarvánál ragadja meg a bikát.

- Vízmélységet mérni! - csendült fel ismét Nelson nyugodt, határozott hangja, a vihart túlharsogva.

- Tíz öl - jelentette Henry.

- Teljes készültség! - kiáltotta Nelson.

- Balról szirtzátony! - kiáltotta az őrszem.

Nelson a korláthoz lépett, és kinézett. A tenger dühödten habzott mintegy fél kötélhossznyira a hajó orra előtt. A hajó valósággal röpült előre, félig elhagyta máris a zátonyt.

- Kormányrúd marad! - szólt oda Nelson a kormányosnak.

- Jobbról zátony! - kiáltotta az őrszem.

- Vízmélységet mérni! - rendelkezett Nelson.

- Hét öl - felelte rögtön Henry. - De azt hiszem, túl gyorsan haladunk, ha zátony kerül az utunkba, nem fogjuk tudni kikerülni.

- Le a főárboc és az előárboc derékvitorlájával! Három fogással kurtítani a tatárboc derékvitorláját! Vízmélységet mérj!

- Hat öl - hangzott Henry válasza.

- A Stromboli és a Panarea közötti szorosban futunk - mondta Nelson. És halkan hozzátette: - Még tíz perc, és biztonságban vagyunk... vagy a tenger mélységes fenekén.

Jó oka volt ezt mondani. A hullámok a legnagyobb viharban is szabályos ütemben s egy irányban szokták követni egymást, de most vad összevisszaságban torlódtak egymásra, olyan bömbölést hallatva, mint a Scylla kutyái. Forrt, habzott a tenger egész felszíne. A fehér kavargásban egyetlen keskeny sáv sötétlett a zátonyok kettős sorfala között.

És ezen a szűk csatornán kellett a *Vanguard*-nak végighaladnia.

- Hány öl? - kérdezte Nelson.

- Hat.

A tengernagy homloka ráncba szaladt: ha egyetlen öllel csökken a víz mélysége, a *Vanguard* megfeneklik.

- Mylord - jelentette a kormányos elfúló hangon -, a hajó megrekedt.

A *Vanguard* irama csakugyan ijesztően lecsökkent. Az imént, míg a vihar elől futott, tizenegy csomóra rúghatott óránkénti sebessége, most alig hármat jelzett volna a mérőfonál, ha kivetik.

Nelson körülnézett. A környező kis szigetek felfogták a szelet: csak a csúcsvitorlákkal lehetett volna erejét befogni. Azokat pedig az imént bevonták. Ráadásul egy tenger alatti áram is fékezte a hajó előrehaladását.

- Hány öl? - kérdezte Nelson.

- Változatlanul hat - felelte Henry.

Az öreg kormányos idevalósi volt, egy kis szicíliai faluból, Pacéból származott. Látva, hogy miben fő Nelson feje, tisztelettudóan megkérdezte:

- Engedelmével, mylord, mondhatnék valamit?

- Beszélj.

- Jön az áramlat.

- Miféle áramlat?

- A szoros árama. És szerencsénkre fél lábbal vagy tán egy egész lábbal növeli a vízállást.

- Gondolod, hogy elér idáig?

- Paoláig hatol, mylord.

- Felkészülni a derék- és sudárvitorlák felvonására! - vezényelt Nelson.

A matrózokat meglepte a parancs, de azonnal végrehajtották. A tengerész legfőbb erénye a feltétlen, néma engedelmesség, különösen nagy veszély idején.

A szolgálatos tiszt elismételte a parancsot. Nem telt belé egy perc, s a vitorlák ott feszültek ismét az árbocok, kisárbocok csúcsán. A szél azonnal beléjük kapott.

- Megy a hajó! Megy! - ujjongott a kormányos. Kitörő öröme mutatta, mekkora ijedelmet állt ki az imént, amikor az a veszély fenyegetett, hogy a *Vanguard* megszűnik engedelmeskedni az irányításnak, s ahelyett, hogy okosan haladna előre a kijelölt úton, nekitáncol a számtalan zátony egyikének.

- Mélységet jelents! - kiáltotta Nelson.

- Hét öl - felelte Henry.

- Előttünk zátony! - kiáltotta az előárbocon őrködő matróz.

- Jobbról zátony! - kiáltotta az elülső csónakdarunál posztoló matróz.

- Kormányrudat jobbra! - dörögte Nelson. - Jobbra! Jobbra! Jobbra!

A vezényszó háromszori elismétlése arról árulkodott, hogy a *Vanguard*-ot végveszély fenyegeti. És csakugyan! Két matróz egyesült erővel alig bírta a kormányrudat jobbra fordítani, s mire a hajó engedelmeskedett, az orrsudár már a zátony fölött járt.

A legénység szívszorongva figyelte a manőver lefolyását. Ha a rúd tíz másodperccel tovább áll ellen, a hajó zátonyra fut.

Még fel sem lélegezhettek, máris nyakukon volt az újabb veszedelem. Új helyzetében a hajót szabadon érte, egész hosszában, a szél, s olyan rettenetes erővel zúdult rá, hogy immár másodszor oldalára döntötte. A *Vanguard* annyira megdőlt, hogy a legmagasabb vitorlarudak csúcsai egy hullám ezüsttaraját súrolták. Recsegve-ropogva hajladoztak az árbocok; egyszerre eltört fülsiketítő roppanással a fő- és az elősudárárboc, minthogy hiányzott az alsó vitorlázat támasza.

- Föl az árbockosarakba! Mindenki vigyen kést! Tartóköteleket elvágni, mindent a tengerbe dobni! - harsogta Nelson.

Tizenkét matróz ugrott a kötélzetre. Az erős dőlés ellenére majomügyességgel felkúsztak, s a törött részhez érve elkeseredetten nekiestek a tartóköteleknek. Vágták, nyiszálták, ahogy bírták, s néhány pillanat múltán a tengerben volt minden: vitorlák, vitorlarudak, kis árbocok.

A hajó megmozdult, s lassan-lassan visszabillent. De éppen amikor már csaknem teljesen visszanyerte egyensúlyát, egy óriási hullám csapott be az orrárboc függővitorlájába, az „abrakostarisznyába". A roppant víztömeg súlya alatt nyomban kettétört a vitorlarúd, olyan zajt csapva, mintha a hajó maga vált volna ketté.

Csodával határos módon ezúttal is elkerülték a hajótörést.

A matrózok nagyot sóhajtottak, s úgy néztek szét, mint aki mély ájulásból ocsúdik.

- Az ég szerelmére, mylord, jöjjön le hozzánk! - sikoltotta e pillanatban egy női hang.

„Ez Emma hangja - döbbent meg Nelson. - Emma kér segítséget!" Aggódva pillantott körül. A Stromboli már mögöttük füstölgött-mennydörgött, jobbról-balról nem látszott más, csak a végtelen tenger, előttük hatalmas, a kalábriai partokig szabad víztükör. A *Vanguard* sebesülten, de győztesen került ki az elemekkel vívott harcból, s most méltóságteljes nyugalommal ringott ismét a vízen.

Nelson megparancsolta, hogy vonják be a kis derékvitorlákat, s a derékvitorlákkal, az előtörzsvitorlával, a külső és kis orrvitorlával hajózzanak tovább.

Azzal átnyújtotta Henrynek parancsnoki jelvényét, a szócsövet, és lefutott a hajóbástya lépcsején. A lejáró alján Emma várta.

- Ó, barátom, jöjjön, jöjjön, gyorsan! - rebegte Emma. - A király majd megőrül félelmében, a királyné elájult, s a kis herceg halott!

Nelson belépett a szálába. A király a földön térdepelt, fejét egy karosszék párnái közé fúrva, a királyné ájultan hevert egy díványon, és görcsösen szorította a szívére fia holttetemét.

25
Melynek során a király visszanyeri étvágyát

Nemcsak a fedélzeten kergették egymást az események - mint az előző fejezetekből kitűnik -, a nagy szálában is történt közben egy s más. A hajó fényes utasai keservesen megszenvedték a hajó hánykódását, a hirtelen irányváltozásokat, tisztán hallották a vihar süvöltését, Nelson kérdéseit és Henry válaszait, úgyhogy amikor a hajó kijutott a zátonyok közül a nyílt tengerre, s a szörnyű szélroham oldalára döntötte, nemcsak a király és a királyné, hanem még Emma Lyonna is azt hitte: ütött utolsó órájuk. A *Vanguard* erős megdőlése következtében kipotyogtak az ágyúgolyók az ágyúk között felállított rakaszokból, és iszonytató csörömpöléssel vágtáztak végig a fedélzeten. Ez a rejtélyes, földön járó mennydörgés kis híján az őrületbe kergette az utasokat.

Láttuk, mit állt ki szegény kis herceg odáig is a hajóút alatt. Baja most válságosra fordult. A hajó minden hevesebb mozgására görcsbe rándult egész teste, és szörnyű fájdalmat érzett, annál is inkább, mert reggel óta Emma kezéből sem fogadta el az italt, bár továbbra is az ő ölében feküdt. A gyerek torkán két napja nem ment le egyetlen falat étel, s szinte megállás nélkül hányt, vagy görcsökben fetrengett. Amikor a *Vanguard* hirtelen oldalra billent, a rémülettől és a rázkódástól megpattant egy ér a kisfiú mellkasában, vérömlést kapott, s rövid haláltusa után kiadta lelkét.

Emmát megrémítette a vér és a kis test görcsös rángatózása, de dermedt mozdulatlanságát előbb a rohamot felváltó megnyugvásnak vélte, olyan könnyen, olyan észrevétlen állt be a halál, lévén a kis herceg ereje fogytán. Jó néhány perc telt még így el, mire Emma rádöbbent a nyugalom igazi okára. Ekkor páni rémület lett úrrá rajta, és minden tapintatot mellőzve - vagy mert ismerte a királyné sztoikus hajlamait, vagy mert a rémület erősebb volt tapintatánál -, így sikoltott fel:

- Uramisten, a herceg meghalt!

E visszafojthatatlan, szívből jövő jajkiáltás merőben másként hatott a királynéra, s másként a királyra.

A királyné azt mondta rá:

- Szegény gyermekem! Minek is siratnánk, hamarosan valamennyien követünk a halálba! De ha valaha visszanyerem még koronámat, kegyetlen bosszút állok mindazokon, akiknek a lelkén szárad korai halálod!

S a fenyegető szavak nyomán baljós mosoly ült ki Karolina ajkára.

- Add ide a fiamat - parancsolta Emmának, s nyúlt a gyermekért.

Emma engedelmeskedett. Senkinek sincs joga megtagadni az anyától gyermeke holttestét - gondolta -, lett légyen bár éltében kőszívű anyja.

Ami Ferdinándot illeti, testi rosszullétét a katasztrófa fenyegető közelsége egy csapásra megszüntette. A hajóbástyára nem mert felmenni, hiszen Nelson kijelentette, hogy felséges személye zavarná a manővereket; a szálában maradt hát. Amióta a veszély nyilvánvalóan fokozódott, pokoli félelmet állt ki, annál is inkább, mert a veszély mibenlétét nem ismerte, nagyságát fel nem mérhette, s képzeletben a valóságosnál is sokkalta nagyobbra növesztette. Amikor az ágyúgolyók kiestek a rakaszokból a hajó megdőlése pillanatában, s mennydörgésszerű robajjal végiggurultak a lövegfedélzeten, Ferdinánd szinte eszét vesztette rémületében,

mint Emma mondta Nelsonnak. Közvetlen ezután történt, hogy Emma felsikoltott: „Uram-isten, a herceg meghalt!", mire Ferdinánd térdre vetette magát, fennhangon elismételte Emma szavait, azután szidni kezdte Szent Januáriust, mint a bokrot, amiért cserbenhagyta őt a vész órájában, s végül ünnepélyes esküvel fogadta, hogy menekülése fejében templomot építtet Paolai Szent Ferencnek, aki Januáriusnál éppen ezer évvel ifjabb szent, mégpedig hajszálra olyan templomot, mint a római Szent Péter-bazilika.

Emma visszanyerte mozgási szabadságát, miután a kis herceget édesanyja ölébe fektette, s ekkor futott ki a szálából a lépcső aljáig, hogy Nelsont segítségül hívja.

A terembe belépő Nelsont, mint mondottuk, a következő látvány fogadta: a királyné ájultan hevert egy díványon, karjaiban szorongatva fia holttestét, a király a padlón térdepelt, s fennszóval imádkozott - saját megmeneküléséért: a halálfélelem minden más érzést kiszorított szívéből, úgyannyira, hogy teljesen megfeledkezett hőn szeretett családjáról, elfelejtette őket imájába foglalni, a szent oltalmába ajánlani. Nelson sietett megnyugtatni nagytekintetű utasait.

- Asszonyom - fordult a királynéhoz -, a csapást, mely felségedet érte, ember el nem háríthatta, ez egyedül felségedre s Istenre tartozik, s őnála a vigasz; a magam részéről csak annyit mondhatok, hogy a túlélőket nem fenyegeti többé veszély.

- Hallja, drága királyném! - hajolt Emma Karolinához, s gyengéden felemelte a királyné fejét. - Hallja, sire!

- Sajnos, csak hallom, de nem értem! - nyögte a király. - Tudja jól, mylady, hogy egy mukkot sem értek zagyvalék nyelvükből.

- Mylord bejelentette, hogy túl vagyunk a veszélyen.

A király felállt.

- Á, a mylord ezt mondta?

- Ezt, sire.

- És nem csak *úgy* mondta, hogy megnyugtasson bennünket?

- Nem. Azért mondta, mert ez az igazság.

A király a térdét porolgatta.

- Megérkeztünk Palermóba? - kérdezte.

- Nem, még nem egészen - felelte Nelson, miután Emma Lyonna tolmácsolta a kérdést. - De mivel hajnalra valószínűleg északi vagy déli szelet kapunk, ma este alighanem befutunk Palermo kikötőjébe. Hogy eredeti útirányunktól eltértünk, az egyébként csakis a királyné parancsára történt.

- Kérésemre, akarja mondani, mylord. De ezentúl mehet felőlem, amerre tetszik. Nincs több kérésem, legfeljebb Istenhez könyöröghetek a gyermekért, aki holtan fekszik, íme, ölemben.

- Akkor a királyhoz folyamodom újabb utasításokért.

- Az én utasításaimért? Nos ha, mint ön állítja, csakugyan elmúlt a veszély - szólt a király -, én úgy rendelkezem, hogy a legszívesebben Palermóba mennék. De - tette hozzá, a hajó újabb ingása folytán megtántorodva - úgy tapasztalom, hogy ez az ön kacsalábon forgó kastélya még mindig átkozottul táncos kedvében van, s bár mi igazán szívesen mondanánk végleg búcsút a viharnak, ő a jelek szerint nem óhajt tőlünk megválni.

- Igaz, a viharnak nincs még vége. De ha nem csalódom, kiadta már a mérgét.

- Egyszóval mi az ön javaslata, mylord?

- Azt tanácsolnám, sire, hogy a király meg a királyné pihenjen le, ami nagyon is rájuk fér, s bízzák mindketten rám az útirány megválasztását.

- Mit szól hozzá, kedves tanítónőm?

- Azt, hogy mylord tanácsai mindig megszívlelendők, különösen ha hajózásról van szó.

- Hallotta, mylord? Cselekedjék legjobb belátása szerint, úgy lesz az jó.

Nelson meghajolt. S mivel e faragatlan tengerész keblében hivő s olykor fennkölt érzelmekre is képes szív dobogott, távozása előtt térdet hajtott a kis halott előtt.

- Aludjék fenséged békével - mondta. - Tisztán s bűntelen állhat Isten színe elé, aki kifürkészhetetlen s végtelen irgalmában elküldte a halál angyalát fenségedért, mielőtt igazán élt volna. Vajh' ilyen tisztán állhatnánk mi is az Úr trónusa elébe, amikor eljön a nap, amelyen számon kéri rajtunk minden cselekedeteinket, ámen!

Felegyenesedett, újból meghajolt a királyi pár előtt, és elhagyta a termet.

Pitymallott, mire újra elfoglalta parancsnoki őrhelyét a hajóbástyán. A vihar kimerülőben volt, végsőket zihálva készült lelkét kiadni, de utolsó, elhaló lehelete is rémületet keltett, mint a titáné, aki ha egyet moccan sírjában, megrendül belé egész Szicília.

A látvány fensége, nagyszerűsége lenyűgözött volna bárkit Nelson helyében, ám ő a megszokás közönyével nézte. Északról, amerre a szél gyengülő fuvalmai elhaltak, kéken derengett az Appenninek láncának legdélibb nyúlványa; bal felől a végtelen víztükör hullámzott - valóságos csatatér, melyen a szél most vívta végtusáját a tengerrel -, jobb felől Szicília partjai rajzolódtak ki a tisztuló égre, s az Etna hatalmas tömbje, mely úgy magasodott a part fölé, csúcsával a felhőket verdesve, mint a természetnek egy merész gondolata; hátul száz meg száz sziklazátony fehérlett a víz kékjén, kialudt vagy szétrobbant vulkánok maradványai, amelyek közt csodamód épen jutott át a *Vanguard.* A hajó alatt, a vadul háborgó tengerben, mély völgyszakadékok nyíltak, lejtőiken nyögve siklott alá a *Vanguard*, olyan meredeken, mintha egyenesen hullámsírjába készülne alábukni.

Nelson egyetlen futó pillantásra méltatta a természet képeskönyvének elébe táruló csodálatos lapját; túlságosan sokszor látta már ugyanezt, ugyanígy, hogysem sokáig lebilincselhette volna a kép.

Henryt szólította.

- Mint vélekedik az időről? - kérdezte tőle.

Henry nyilván alaposan meghányta-vetette már magában a kérdést; annál ő sokkal jobb tengerész volt, hogysem Nelson felszólítására várt volna. De mert nem akarta elhamarkodni a választ, még egyszer körülpillantott a négy égtájon, éles tekintetét mintegy a tér legmélyére fúrva a pára- s ködfátyolon át.

- Mylord - felelte aztán -, úgy nézem, a viharnak vége, egy óra sem telik belé, s elhal utolsó lehelete. Utána, úgy hiszem, újból szelet kapunk, délről vagy északról. Mindkét esetben jó szél lesz, Palermóig hajózhatunk vele.

- Szó szerint ezt mondtam én is őfelségeiknek, sőt, megkockáztattam azt az ígéretet is, hogy ma este már Palermóban alszanak.

- Akkor nincs más hátra, mint beváltani lordságod ígéretét - bólintott Henry. - S én örömest magamra vállalom a végrehajtást.

- Henry, maga legalább olyan fáradt, mint én, hiszen le sem hunyta a szemét az éjszaka, akárcsak én.

- Nos, ha lordságodnak nincs ellenére, osszuk meg így a mai munkát: mylord öt-hat órát alszik, azalatt a szél fordul, amerre akar. Mylord tudja, ha jobbról-balról, elöl-hátul vizet látok, elboldogulok én is úgy a hajóval, mint akárki más. Támadjon a szél délről vagy északról, én mindenképpen Palermónak tartok, s mire mylord felébred, alighanem feleúton leszünk. Akkor lordságod felvált a parancsnoki poszton, s addig marad a bástyán, ameddig óhajtja.

Nelson alig állt már a lábán a fáradtságtól, s mint mindig, most is tengeribetegség gyötörte, bár siheder kora óta járta a tengert. Engedett hát Henry biztatásának, nyugodtan gondjaira hagyta a parancsnoklást, és kajütjébe tért, néhány órát pihenni.

Reggel tizenegy órakor jelent meg újra a hajóbástyán. Élénk déli szél fújt, a *Vanguard* túlhaladt az Orlando-fokon, s óránként nyolc csomóval hatolt előre.

Nelson első pillantása a hajónak szólt. Az éjjeli viharnak alig maradt nyoma, az övénél kevésbé tapasztalt tekintet észre sem vette volna, hogy a vitorlázat itt-ott a vihar dúlásának jeleit mutatja. Nelson kezet szorított Henryvel, köszönetül rámosolygott, s pihenni küldte.

Henry már a lépcsőn járt, amikor a tengernagy utánakiáltott, s visszahívta, hogy megkérdezze: mi történt a kis herceg tetemével. Beaty doktor és Scott káplán Parkenson hadnagy szobájába vitte a holttestet - hangzott a felelet.

A tengernagy ellenőrizte a kormányt, a kormányos lelkére kötötte, hogy tartsa az irányt, majd lement a fedélközbe.

A királyi gyermek csakugyan a hadnagy ágyán feküdt, lepedővel letakarva. A káplán ott ült az ágy mellett, s a halotti mise szövegét olvasta, nem bánta, hogy protestáns lelkész létére egy katolikus lélekért imádkozik.

Nelson az ágy mellé térdepelt, imádkozott egy sort, majd fölhajtotta a lepedőt, hogy egy búcsúpillantást vessen a halott gyermekre.

Már beállt a hullamerevség, de a kis herceg arca derült volt és nyugodt, vonásait nem torzította többé el a fájdalom s a haláltusa kínja. Anyja hajával megegyező árnyalatú aranyszőke, hosszú haja dús csigákban, szabadon omlott alá vértelen arca s kék eres, hófehér nyaka mentén. Mellét kihajtott nyakú, drága csipkével díszített ing fedte. Úgy feküdt ott, mintha aludna.

Csakhogy egy lelkész virrasztott fölötte, anyja vagy Emma helyett.

Nelson nem volt túlságosan gyengéd lélek, de most elfacsarodott a szíve, látva, milyen árván alussza a kis herceg örök álmát. Nem imádkozik fölötte más, mint ez az idegen hitű pap, rá se néz senki, őt, Nelsont nem számítva, holott néhány lépésre tőle itt van egész családja: anyja, apja, öt testvére, s lám, egyiknek sem jut eszébe az, ami neki, Nelsonnak, igen: a kis halottat meglátogatni. A tengernagy szeméből egy könny csordult ki, s lehullott a kis halott dermedt kezére, melyet félig elfedett az ing gyönyörű csipkekézelője.

Nelson ekkor könnyű kéz érintését érezte a vállán. Emma kezét. Megfordult, s ajkát ismerős, drága illatú ajak futó csókja illette - Emma ajka.

Emlékszünk: a gyermek az ő karjaiban halt meg, nem anyja ölében. S íme, mialatt az anya aludt, vagy komor gondolatokba merülve bosszúterveket koholt, ismét csak Emma jött el a kegyelet parancsának eleget tenni, mert nem tűrhette, hogy egy matróz durva keze illesse a törékeny kis testet.

Nelson tiszteletteljes kézcsókot lehelt Emma kezére. Nincs az a heves, nincs az a féktelen szív, melyet a halál közelsége szemérmessé ne tenne, ha csak egy szikrája is lappang benne a nemesebb érzelmeknek.

A tengernagy visszatért a hajóbástyára, s ott találta Ferdinándot.

A király atyai szíve nyilván vigaszért eped - gondolta Nelson, hiszen ő maga is alig szabadulhatott a gyászos látvány, a kis halott emlékétől. No, ha ezt gondolta, tévedett! A király közérzete javult, a királynak megjött az étvágya, a király melegen ajánlotta Nelsonnak, hogy kóstolja meg egyszer az *ő* makarónját - hja, makaróni nélkül az ebéd nem is ebéd!

S mivel a Lipari-szigetcsoport odalátszott, Ferdinánd sorra rámutatott minden egyes szigetre, elkérdezte a nevüket, majd elmesélte Nelsonnak, hogy ifjúkorában volt ám egy ezrede, a Lipariota-ezred, annak minden katonája ezekről a szigetekről származott.

Erről eszébe ötlött egy ünnepség, amelyet sok évvel ezelőtt adott az ezred tiszteletére, amikor is ő, Ferdinánd, vendégfogadóst alakított, szakácskosztümben, a királyné pedig fogadósnét, népviseletben, legcsinosabb udvarhölgyeitől körülvéve.

Aznap ő saját kezűleg készített el egy üstre való makarónit, de az olyan felséges volt, hogy ahhoz foghatót azóta sem evett. Előző nap ő maga fogta a vacsorához a halat a Mergellina-öbölben, azelőtt való nap saját kezűleg lőtt annyi őzet, vadkant, nyulat és fácánt a persanói erdőben, amennyi csak kellett, egy szó, mint száz: felejthetetlen vacsora volt. Az emlék mély sóhajra fakasztotta Ferdinándot, majd e szavakkal zárta:

- Hej, ha annyi vadat találnék szicíliai erdeimben, mint amennyi van, azazhogy volt szárazföldi tartományaimban!

Egyszóval ez a király, akitől a franciák elragadták trónját, országát, ez az apa, akitől a halál elragadta fiát, ez a kétszeresen porig sújtott ember egyetlen dolgot kért Istenétől: hogy cserébe hagyjon meg neki néhány vadban gazdag erdőséget.

Délután két óra tájban megkerülték a Cefalù-fokot.

Nelson hol a tengert, hol a partot fürkészte. Két gondolat bántotta: először, hogy merre lehet Caracciolo és fregattja? Másodszor, hogy hogyan vigye be a *Vanguard*-ot a Palermói-öbölbe, déli szél ellenében?

Nelson az Atlanti-óceánon élte le egész életét, a Földközi-tengeren ritkán hajózott, tehát rosszul ismerte. Igaz, két szicíliai matróz is volt a hajón, de csak nem ereszkedhet le ő, Nelson, korának első tengerésze, egy egyszerű matrózhoz!

Ha naplemente előtt érkeznek az öböl bejáratához, legfeljebb révkalauzt kérnek, jelzés útján, de ha leszáll addigra az est, kénytelenek lesznek virradatig az öböl bejáratánál lavírozni.

Márpedig akkor a király nem mulasztja el megkérdezni, amilyen tudatlan hajózási dolgokban:

- Miért nem futunk már be? Hiszen Palermo itt van az orrunk előtt.

S ő kénytelen lenne megvallani:

- Nem ismerem eléggé a kikötőt, nem merészkedhetem beljebb.

Pedig hát inkább a nyelvét harapná le, semhogy ilyet mondjon.

Bár kérdés, van-e Palermóban egyáltalán révkalauz. Ebben az országban azt sem tudják, mi fán terem a rend, s a legolcsóbb áru az emberélet!

No, mindjárt elválik. Máris idelátszik a Pellegrino-hegy csúcsa, s a Pellegrino-hegy Palermo tőszomszédságában van, a várostól nyugatra. Öt óra tájban, azaz még az est beállta előtt, fel kell tűnnie Szicília fővárosának is.

A király két órakor lement a szálába, és pompásan beebédelt, minthogy a makarónit éppen szája íze szerint készítette el a szakács. A királyné, rosszullét ürügyén, ágyban maradt, Lipót herceg és a kis hercegnők apjukkal együtt asztalhoz ültek.

Fél négy tájban újra megjelent a hajóbástyán Ferdinánd, a kis Lipót herceg és Jupiter társaságában, aki aránylag virgoncan tűrte a tengeri utazást. A hajó akkor ért a Zaffarano-fok elé. Az admirális feje nagy gondban főtt. Hiába kereste a *Minervá*-t a tengeren, színét sem látta.

Nagy diadal lenne megelőzni a nápolyi tengernagyot, de minden valószínűség szerint éppen fordítva, a nápolyi tengernagy előzte meg őt.

Négy óra múlt, mire a Zaffarano-fokot megkerülték. Erős szél fújt dél-délkeletről. A hajó csak lavírozva juthat az öbölbe, s eközben könnyen megfenekelhet egy sekélyebb részen, vagy léket kaphat holmi szirtzátonyon.

Mihelyt felbukkant a kikötő, Nelson leadatta a jelzést, hogy a *Vanguard* révkalauzt kér.

Kitűnő távcsövén sorra szemügyre vette a kikötőben horgonyzó hajókat. Nem került nagy fáradságába a *Minervá*-t felfedezni köztük: legelöl állt, s úgy himbálódzott horgonyain, tökéletesen ép vitorlázatával, mint a katona, aki vigyázzállásban várja parancsnokát.

Nelson bosszúsan harapdálta az ajkát. Amitől félt, bekövetkezett.

Gyorsan sötétedett. Nelson újra meg újra leadatta a jelzést, hiába, révkalauz-hajónak a színét sem látta. Ekkor meghagyta, hogy süssék el az egyik ágyút. Volt rá gondja, hogy előzőleg a királynénak megizenje: az ágyúlövés csupán a révkalauznak szól.

Egyre áthatolhatatlanabbá vált a sötétség, az öböl kanyarulata máris a homályba veszett, csak Palermo sok-sok lámpása világolt, a sötétséget, mondhatni, át- meg átlyuggatva, Nelson már éppen azon volt, hogy leadat egy második ágyúlövést, amikor Henry kapitány, aki kitűnő éjjeli messzelátóján figyelte az öblöt, jelentette, hogy egy kis hajó tart a *Vanguard* felé.

Nelson kikapta a messzelátót Henry kezéből. Csakugyan, egy kis vitorlás bárka közelgett, benne négy matróz meg egy férfi, olcsó tengerészköpenyegben, a szicíliai matrózok viseletében.

- Hé, ott a bárkán! - kiáltotta az őrszem. - Mit akartok?

- Révkalauz - felelte kurtán a köpenyeges férfi.

- Dobjatok le egy kötelet ennek az embernek, s kössétek a bárkát a hajóhoz - parancsolta Nelson.

A bárka balról közeledett a *Vanguard*-hoz. Most bevonta háromszögű vitorláját, a matrózok evezőt ragadtak, s a hajó közvetlen közelébe eveztek.

A *Vanguard*-ról ledobták a kötelet a révkalauznak. Az megragadta, fellendült, és tapasztalt tengerész módjára, ügyesen kihasználva a hajótest ki- és beszögelléseit, fürgén megmászta a kötelet, egy lőrésen át behatolt a felső lövegfedélzetre, s onnan a parancsnoki hídra sietett.

Egyenesen oda, ahol Nelson, Henry kapitány, a király és az ifjú herceg várta: a hajóbástyára.

- Alaposan megváratott bennünket - mondta Henry olaszul.

- Az első ágyúlövésre indultam, kapitány.

- Hát nem látta a jelzéseket?

A révkalauz nem válaszolt.

- Ej, ne töltsük hiába a drága időt - avatkozott közbe Nelson. - Kérdezze meg tőle, Henry, ismeri-e jól a kikötőt, vállalja-e, hogy egy nagy hadihajót elkalauzol horgonyzóhelyére?

- Beszélem az önök nyelvét, mylord - mondta a révkalauz angolul. Hibátlanul beszélt, jó kiejtéssel. - Ismerem a kikötőt, mint a tenyeremet, és mindenért vállalom a felelősséget.

- Rendben van - bólintott Nelson. - Rendelje el a manővert, most maga az úr a hajón. De úgy vigyázzon: királyát és királynéját szállítja a hajó, amelyet a kezére adunk.

- Tudok róla, mylord, és nagy megtiszteltetésnek tartom.

Henry odakínálta neki a szócsövet, de ő elhárította, s messze zengő hangon, mely a hajó legvégébe is elhatolt, kiadta a szükséges parancsokat, olyan szakszerűen s olyan tökéletes angolsággal, mintha világéletében György király hajóján szolgált volna.

A *Vanguard* úgy engedelmeskedett a révkalauz parancsainak, mint nemes paripa, ha ügyes lovas nyergeli meg; rögtön megérezte, hogy hiábavaló ellenszegülni akaratának, s nemcsak makrancoskodás nélkül, de szinte örömest parírozott, amire a király is felfigyelt.

Odalépett a révkalauzhoz - Nelson meg Henry nemzeti gőgjében levonult a parancsnoki hídról -, és azt kérdezte:

- Mit gondolsz, barátom, partra szállhatnék én még ma?

- Ahogy parancsolja, felség. Egy órán belül horgonyt vetünk.

- Melyik a legjobb fogadó Palermóban?

- A király, gondolom, nem száll meg fogadóban, őt Ruggiero palotája illeti meg.

- Ahol senki se vár, ahol nem kapok vacsorát, ahol az intendánsok, nem tudván jövetelemről, talán még a lepedőt is kilopták az ágyamból.

- Ellenkezőleg: felséged mindent a legszebb rendben talál majd. Caracciolo admirális ma reggel nyolc órakor befutott Palermóba, s tudtommal mindenről gondoskodott.

- Hát ezt meg honnan veszed?

- Én vagyok a tengernagy révkalauza, és biztosíthatom felségedet: a tengernagy reggel nyolckor érkezett, s kilenckor már a palotában járt.

- Egyszóval csak hintót kell szereznem?

- Mivel a tengernagy sejtette, hogy felséged ma este érkezik, öt óra óta három hintó várja a Tengerészeti Hivatalnál.

- Igaz, ami igaz - szólt a király -, Caracciolo tengernagy kitűnő férfiú, s ha valaha nagyobb szárazföldi utazást teszek, okvetlen őt nevezem ki útimarsallommá.

- Nagy megtiszteltetés lenne számára, sire, nem annyira a rang, mint inkább a bizalom miatt.

- Súlyos károkat szenvedett a tengernagy hajója a viharban?

- Egy karcolás sem esett rajta.

- Hát ami azt illeti - dünnyögte a király, fejét vakarva -, úgy látszik, jobban tettem volna, ha beváltom a tengernagynak adott szavamat.

A révkalauz összerezzent.

- Mi a baj? - kérdezte a király.

- Semmi, felség, de úgy hiszem, a tengernagynak szerfelett jólesne felséged tulajdon szájából hallani, amit most mondott.

- Nem titkolom én azt senki előtt.

Majd Nelsonhoz fordult:

- Képzelje, mylord, a tengernagy ma reggel nyolc órakor megérkezett Palermóba. A *Minervá*-nak semmi baja. Ez a Caracciolo alighanem varázsló, mert ugye, a *Vanguard*, amelyiket ön irányít, a világ legelső tengerésze, elvesztette sudárvitorláit, a nagy orrvitorláját meg a... hogy is mondják?... zabra... az abrakostarisznyáját.

- Lefordítsam mylordnak felséged szavait? - puhatolódzott Henry.

- Miért ne? - mondta Ferdinánd.

- Szó szerint?

- Szó szerint, ha nincs ellenére.

Henry tolmácsolta a király szavait.

- Sire - válaszolta Nelson hűvösen -, felséged szabadon választhatott a *Minerva* meg a *Vanguard* között, és a *Vanguard*-ot választotta. A *Vanguard* megtette, ami a fa, a vas és a vászon egyesült erejétől kitelik.

- No, mindegy - legyintett a király. Hízott a mája, hogy bosszút állhat Nelsonon a nyomásért, melyet Anglia az ő közvetítésével gyakorolt rá, és a nápolyi flotta pusztulásáért, ami megfeküdte a király gyomrát. - Ha a *Minervá*-ra szálltam volna, még reggel befutok Palermóba, s azóta egy kellemes napot tölthettem volna a szárazföldön. De sebaj, igazán hálás vagyok önnek így is, mylord, elvégre megtette, ami öntől tellett.

S álszent együgyűséggel hozzáfűzte:

- Senki nem tehet többet, mint amennyit tennie adatott.

Nelson indulatosan toppantott, ajkába harapott, majd sarkon fordult, faképnél hagyta Henry kapitányt, s kabinjába tért.

A révkalauz harsány hangon kiáltotta:

- Horgonyvetésre felkészülni!

Egy nagy hadihajó életének legünnepélyesebb pillanatai a horgonyok felszedése és a horgonyvetés. A parancs elhangzása után néma csend támadt a hajón.

Van abban valami csodálatos, amint nyolcszáz ember les feszülten és némán egyetlen vezényszót; rendesen az utasok is megérzik a perc súlyát, s elnémulnak.

Az ügyeletes tiszt elismételte szócsövén a parancsot, az első altiszt sípjába fújt, így tolmácsolván a vezényszót a legénységnek.

A matrózok már elfoglalták posztjukat a kötélzeten. A jelre mind egyszerre nyúltak a kötélért, a *Vanguard* vitorlafái mintegy varázsütésre megperdültek tengelyük körül, a fregatt remegve siklott a kikötőben horgonyzó hajók közé, anélkül, hogy akár csak horzsolta volna is valamelyik szomszédját, s noha a szűk tér erősen korlátozta mozgási szabadságát, hetykén elfoglalta kijelölt helyét.

Ezalatt a matrózok bevonták s a keresztrudakra függesztették a vitorlákat. A néhány vitorla, amelyet még fenn hagytak, kizárólag arra szolgált, hogy a hajó sebességét fokozza. A révkalauz arra a szicíliai matrózra bízta a kormányrudat, aki Nelson lordot tájékoztatta a szoros áramáról.

- Horgonyt vess! - kiáltotta a révkalauz.

Az ügyeletes tiszt szócsöve s az első altiszt sípja megismételte a vezényszót.

Abban a szent pillanatban elvált a horgony a hajó oldalától, s nagy loccsanással belezuhant a tengerbe. Nyomában tekergett a súlyos lánc, a láncrésből szikrát csiholva.

A hajó elbődült, megingott, egész testén remegés futott végig, eresztékei recsegtek-ropogtak, orra tajtékot túrt, majd egy végső rángás után megnyugodott. A horgony fenékbe harapott.

A révkalauz dolgavégezetten távozni készült. Henryhez lépett, és tisztelettudóan elköszönt.

Henry húsz guineát nyújtott át neki Nelson lord megbízásából.

Ám a révkalauz mosolyogva nemet intett, s eltolta Henry kezét:

- Kormányom bőségesen megfizet - mondta -, és egyébként sem fogadok el olyan pénzt, amelyet nem Ferdinánd vagy Károly király képmása díszít.

A király le nem vette a szemét a férfiról, s amikor az mély meghajlással elhaladt előtte, megragadta a kezét.

- Mondd csak, barátom - kérdezte -, nem tennél nekem egy csekély szívességet?

- Rendelkezzék velem, felség! A király parancsát teljesíteni, hacsak nem kíván lehetetlent, mindenkinek szent kötelessége.

- Partra vinnél?

- Semmi akadálya, felség... De vajon méltó-e e szerény révkalauzi bárka a királyhoz?

- Azt kérdeztem, partra vinnél-e?

- Igen, sire.

- Nos, vigyél.

A révkalauz meghajolt, és visszatért Henryhez.

- Kapitány úr - mondta -, a király partra óhajt szállni, szíveskedjék a díszlépcsőt lebocsátani.

Henry kapitány egy pillanatig szóhoz sem jutott, úgy elképesztette a király újabb szeszélye.

- Nos? - sürgette a király.

- Sire - hajolt meg Henry -, kénytelen vagyok felséged óhaját Nelson lordnak továbbítani. A tengernagy hozzájárulása nélkül senki nem hagyhatja el ő brit királyi felsége csatahajóját.

- Én sem? - kérdezte a király. - Eszerint fogoly vagyok a *Vanguard*-on?

- A király mindig és mindenütt a maga ura, de minél előkelőbb a vendég, annál súlyosabb csapás a házigazdára, ha búcsúvétel nélkül távozik.

Henry újabb meghajlás után elsietett Nelson kabinja irányába.

- Átkozott angolok! - káromkodott a király a foga közt. - Magam sem tudom, mi tart vissza, hogy fel ne csapjak jakobinusnak, úgy legalább megszabadulnék az örökös gyámkodástól.

A király kívánsága ugyanúgy elképesztette Nelsont, mint Henryt. Futott a hajóbástyára.

- Igaz, csakugyan igaz, hogy a király haladéktalanul távozni kíván a *Vanguard*-ról? - kérdezte Ferdinándtól, megszegve az etikett előírását, miszerint az uralkodóhoz senki sem intézhet egyenes kérdést.

- De még mennyire, kedves lordom - felelte a király. - Pompásan érzem magam a *Vanguard*-on, de még jobban érezném magam a szárazföldön. Mi tagadás, nem születtem tengerésznek.

- Felséged nem fogja megbánni elhatározását?

- Nem, kedves tengernagy, ezt ezennel ünnepélyesen kijelentem.

- Bocsássátok vízre a nagy csónakot! - vezényelt Nelson.

- Felesleges - szólt a király. - Ne fárassza lordságod az embereit, alig állnak a lábukon szegények.

- Eszerint Henry kapitány nem tévedett? Hihetetlen!

- Mit mondott Henry kapitány?

- Hogy a király a révkalauz bárkáján óhajt partra jutni.

- Pedig így van. Ez az ember, úgy látom, ügyes tengerész és hű alattvalóm. Valami azt súgja, hogy nyugodtan rábízhatom magam.

- De felség, nem tűrhetem, hogy más parancsnok, más csónak, más matrózok szállítsák felségedet partra, mint én, mint a *Vanguard* csónakja, s mint ő brit királyi felsége matrózai.

- Akkor én fogoly vagyok, mint az imént Henry kapitánynak is mondtam! - fortyant fel a király.

- Semhogy felséged egy pillanatig is így érezze, kész vagyok ezennel meghajolni óhaja előtt.

- Ez már beszéd! Örülök, hogy jó barátságban válunk el, mylord.

- És a királyné? - faggatózott Nelson.

- Eh, a királyné fáradt, a királyné gyengélkedik, a királyné és a kis hercegnők nem szívesen hagynák el ma este a *Vanguard*-ot. A királyné majd holnap reggel száll partra. Őt és egész kíséretemet ezennel önre bízom, mylord.

- Apám, én is megyek? - kérdezte a kis Lipót herceg.

- Nem, dehogy - felelte a király. - Mit szólna a királyné, ha megfosztanám kedvencétől!

Nelson meghajolt.

- Bocsássátok le a jobb oldali lépcsőt! - rendelkezett aztán.

A lépcsőt lebocsátották. A révkalauz elkapott egy kötelet, és szempillantás alatt a bárkában termett, hogy azt a lépcső elé irányítsa.

- Mylord Nelson - szólt a király -, hadd mondom el önnek most, amikor elhagyni készülök hajóját, hogy a sok figyelmesség, amellyel a *Vanguard*-on elhalmoztak, örök hálára kötelez. Nem mulasztom el holnap teljes megelégedésem tanújelét adni a legénység irányában.

Nelson ismét meghajolt, ezúttal némán. A király leereszkedett a lépcsőn, s megkönnyebbült sóhajjal helyet foglalt a bárkában. A tengernagy az első lépcsőfokon állt, meg kellett hallania a sóhajt.

A révkalauz odaszólt a csáklyát tartó matróznak:

- Told meg!

A bárka eltávolodott a lépcsőtől.

- Hajrá, fiúk, szaporán járjon az evező! - biztatta matrózait a révkalauz.

Négy evező merült egyszerre a vízbe, s ütemes, erőteljes csapásokkal repítették a bárkát a Tengerészeti Hivatal felé, azaz a rakpartnak arra a pontjára, ahol a királyt három hintó várta a Toledo utca torkolatánál.

Elsőnek a révkalauz ugrott partra. A bárkát kijjebb húzta, s a Molo mellé állította, de mielőtt odanyújtotta volna kezét a királynak, hogy kisegítse, Ferdinánd nekifohászkodott, s egy ugrással kinn termett a rakparton.

- Ó! - lelkendezett Ferdinánd. - Végre szilárd földet érzek a talpam alatt! Ördög vigye György királyt, az admiralitást, Nelson lordot, a *Vanguard*-ot és ő brit királyi felsége egész flottáját! Fogd, barátom, a fáradságodért.

És a révkalauz kezébe akarta nyomni erszényét.

- Köszönöm, sire - szabadkozott az, egy lépést hátrálva -, de hallhatta, mit feleltem Henry kapitánynak. Kormányom bőven megfizet.

- Sőt, megtoldottad azzal, hogy nem fogadhatsz el pénzt, amelyet nem Ferdinánd vagy Károly király képmása díszít.

- S felséged bizonyosra veszi, hogy ez a pénz nem György király képmását viseli?

- Sokat engedsz meg magadnak, fickó. Királyodat leckézteted? Mindenesetre vésd eszedbe, hogy ha Anglia adott is valamit, a kamatokat én fizetem, méghozzá busásan. A pénzt oszd szét embereid közt, s legyen a tied ez az óra. Ha valaha kérnivalód lenne, s én addigra visszanyertem koronámat, jelentkezz nálam, mutasd fel az órát, s nyert ügyed lesz.

A révkalauz eltette az órát, az erszényt odadobta matrózainak, majd így szólt:

- Sire, holnap jelentkezem a palotában. Remélem, felséged csakugyan nem tagadja meg a kegyet, melyért folyamodom.

- Ejha, de sürgős neki! - dünnyögte a király.

Azzal felugrott a hozzá legközelebb eső hintóba, és odakiáltott a kocsisnak:

- A királyi palotába!

S a hintó elrobogott.

26
Miféle kegyet kért Ferdinándtól a révkalauz?

Caracciolo tengernagy értesítette a palota kormányzóját a király várható megérkezéséről, a kormányzó aztán hivatalból tudatta a nagy eseményt a palermói hatóságokkal.

A polgármester, a városi tanácsnokok, főhivatalnokok és a főbb papok délután három óra óta várakoztak a királyra a palota díszudvarán. A király éhes volt és álmos, a hideg futkározott a hátán arra a gondolatra, hogy három üdvözlő beszédet lesz kénytelen végighallgatni.

Mindenki mást megelőzve ő maga emelkedett hát szólásra:

- Uraim - így Ferdinánd -, nincs az az aranyszájú szónok, aki jelen helyzetemben kellemeseket mondhatna nekem. Háborút indítottam a franciák ellen, s ők csúfosan megvertek; Nápoly védelmének élére akartam állni, és menekülni kényszerültem fővárosomból; hajóra szálltam, és utolért a vihar. Ha önök azt mondanák, hogy örömükre szolgál itt látni, az egyértelmű lenne azzal, hogy örülnek a fejemre zúdult csapásoknak, és ami ennél is rosszabb, megakadályoznának abban, hogy megvacsorázzak és lefeküdjek, ami pillanatnyilag kínosabban érintene még, mint az, hogy a franciák megvertek, hogy el kellett hagynom Nápolyt, hogy három keserves napon át folyvást tengeribetegség gyötört, és attól kellett rettegnem, hamarosan a halak lakomája leszek, mivel a szemem kopog már az éhségtől, és majd eldőlök kimerültségemben. Következésképp úgy tekintem, polgármester úr és tanácsnok urak, mintha elmondták volna beszédeiket. Tízezer dukátot adományozok a palermói szegényeknek, holnap küldjenek érte.

Ekkor a papok karéjában álldogáló érsekre esett pillantása.

- Eminenciás uram, mondjon holnap a Szent Rozália-templomban *Te Deum*-ot csodával határos megmenekülésem örömére, s én ünnepélyesen megújítom majd Paolai Szent Ferencnek tett fogadalmamat, hogy tudniillik templomot emeltetek neki, a római Szent Péter-bazilika mintájára. Eminenciád közölje velünk az arra legérdemesebb papok nevét, s mi igyekszünk őket érdemük szerint megjutalmazni, bár anyagiak dolgában szűkösen állunk.

Végül a főhivatalnokok csoportjához fordult, s így kiáltott fel Cardillo elnök láttán:

- Á, á, ön az, Cardillo mester!

- Igenis, sire - felelte az elnök, hétrét görnyedve.

- Most is olyan rossz játékos még, mint volt?

- Most is, sire.

- És szenvedélyes vadász?

- Szenvedélyesebb, mint valaha.

- Kitűnő. Meghívom szokott kártyapartimba, ha cserébe ön meghív vadászni.

- Kétszeres kegy, felség!

- Nos, uraim, ha önök is olyan éhesek és álmosak, mint én, adhatok önöknek egy jó tanácsot: tegyenek úgy, mint én, azaz menjenek vacsorázni és lefeküdni - mondta Ferdinánd, ismét az egész fényes gyülekezethez intézve a szót.

Ez félreérthetetlen volt: a király annak rendje-módja szerint kitette a küldöttség szűrét. Az urak sietve elköszöntek a királytól, és visszavonultak.

Ferdinánd négy fáklyahordó lakáj kíséretében fellépkedett a nagy díszlépcsőn. Nyomában az egyetlen vacsoravendég, akit meghívni kegyeskedett: Jupiter.

Az asztalt harminc személyre terítették.

A király leült az asztalfőre, Jupitert odaültette az asztal ellenkező végére; egy lakájt tartott ott saját felséges személye, kettőt a kutya kiszolgálására, s minden fogásból, amit ő maga megízlelt, tálaltatott Jupiternek is.

Jupiter életében nem csapott még ilyen lakomát.

Vacsora után Ferdinánd magával vitte őt a hálószobába, selymes, puha szőnyegeket rakatott az ágy lábánál halomba, megsimogatta az állat okos, szép fejét, és azt mondta neki:

- Remélem, te nem mondod majd el, amit az a költő - a csuda tudja, melyik -, hogy a mások lépcseje meredek, s a száműzetés kenyere keserű.

Majd mint aki jól végezte dolgát, elaludt, s azt álmodta, hogy a castellammarei öbölben csodálatos halakat fog, s a ficuzzai erdőben százszámra ejti el a vaddisznókat.

Nápolyban parancsba adta Ferdinánd, hogy ha nem ébredne fel magától, az inas keltse pontban nyolc órakor, de mivel Palermóban senki nem tudott a parancsról, a király másnap reggel tíz órakor ébredt, akkor csöngette be az inast.

A királyné, Lipót herceg, a kis hercegnők, a miniszterek és udvaroncok közben ugyancsak partra szálltak, és szállásukra hajtattak, ki a palotába, ki máshová. A kis herceg holttestét Ruggiero király kápolnájában ravatalozták fel.

A király erre a hírre elmélázott, majd felkelt. Mindeddig szinte teljesen feledni látszott a herceg halálát, de most, hogy biztonságban tudta magát, talán mégis megszólalt apai szíve. Vagy talán azon morfondírozott, hogy Paolai Szent Ferenc ugyan szűkmarkúan mérte oltalmát, ha nem terjesztette ki az egész családra, s a fogadalmi templom felépítése, úgy lehet, túlságosan drága ár az oltalomért?

Ferdinánd elrendelte, hogy a kis herceg holtteste egy napig maradjon a kápolnában közszemlére kiállítva. A másnapi temetésnél mellőzzék a szokásos ünnepi formaságokat, a halálesetet kizárólag a királyi udvarokkal tudassák, s a Szicíliai Kettős Királyság, azazhogy jelen megfogyatkozott állapotában már csak a Szicíliai Királyság udvara két hétig járjon ibolyaszínben a gyász jeléül.

Caracciolo tengernagy kér kihallgatást őfelségétől - jelentette ezután az inas. A tengernagy, aki, mint a révkalauz elbeszéléséből tudjuk, egy nappal korábban érkezett, s első dolga volt gondoskodni a király és családja szállásáról, az előszobában várta, hogy őfelsége kegyeskedjék fogadni.

Minél jobban gyűlölte a király Nelsont, annál jobban megkedvelte Caracciolót. A tengernagyot vezessék be azonnal a hálószobával szomszédos könyvtárszobába - parancsolta. Hogy meg ne várakoztassa túlságosan a tengernagyot, hiányos öltözéke ellenére maga is átsietett a könyvtárszobába, s sugárzóan barátságos arccal fogadta.

- Ó, kedves admirálisom, be örülök, hogy itt látlak - mondta Ferdinánd. - Mindenekelőtt hadd köszönöm meg, hogy, előttem érkezvén, volt gondod rám.

A tengernagy meghajolt, de komoly és szigorú arca nem engedett fel a szívélyes fogadtatásra.

- Sire - felelte -, csak a kötelességemet teljesítettem, mint felséged hű és engedelmes alattvalójához illik.

- Másodszor, fogadd elismerésemet a tengerésztudományodért. Mesterien irányítottad fregattodat a viharban! Tudod-e, hogy Nelson majd megpukkadt mérgében? Kitűnően szórakoztam volna rajta, ha nem rázott volna ki a hideg is félelmemben.

- Nelson tengernagynak sokkal nehezebb dolga volt nehéz és sérült csatahajójával, mint nekem a tökéletesen ép, korszerűen felszerelt és könnyű *Minervá*-val. Nelson admirális megtette, amit tehetett.

- Én is ezt mondtam neki, szó szerint ezt, persze egy kicsit más hangsúllyal. Sőt, még meg is toldottam valamivel. Erősen bánom már, mondtam, hogy szavamat megszegve az ő hajójára szálltam, nem a tiedre.

- Tudom, sire, és e vallomása mélyen meghatott.

- Tudod? Ugyan honnan? Á, értem már! A révkalauztól?

Caracciolo nem válaszolt a király kérdésére. Rövid hallgatás után megszólalt:

- Felség, volna egy kérésem.

- Nocsak, a legjobbkor! Halljuk.

- Azt a kegyet kérném királyomtól, hogy fogadja el lemondásomat a nápolyi flotta főparancsnoki tisztéről.

A kérés úgy elképesztette a királyt, hogy önkéntelenül hátrált egy lépést.

- Le akarsz mondani a tengernagyi rangodról? - hüledezett Ferdinánd. - S ugyan miért?

- Mindenekelőtt azért, sire, mert flotta híján nincs szükség parancsnokra.

- Igaz, igaz - bólintott a király, s arca elsötétült. - Nelson lord elégette a flottámat, de leszek még én úr a saját országomban, s akkor újra felépíttetem.

- Én azonban nem lehetnék e flotta parancsnoka, minthogy eljátszottam felséged bizalmát - felelte hűvösen Caracciolo.

- Még hogy te eljátszottad a bizalmamat, te, Caracciolo?

- Felség, könnyebb ezzel a gondolattal megbékülnöm, mint azzal, hogy királyom, akinek ereiben Európa egyik legősibb királyi családjának vére folyik, szószegésre vetemedett.

- Persze, persze - mentegetődzött a király -, megígértem neked...

- Hogy felséged nem hagyja el Nápolyt, s ha mégis, akkor az én hajómon.

- Ugyan, ugyan, kedves Caracciolóm! - s a király kezét nyújtotta a tengernagynak.

Caracciolo tiszteletteljes csókot nyomott a királyi kéz fejére, majd hátrált egy lépést, s egy papirost húzott elő a zsebéből.

- Sire - mondta -, itt a lemondásom. Esedezem: fogadja el felséged.

- Hát nem, nem fogadom el a lemondásodat, szó sem lehet róla!

- Felségednek nincs joga elutasítani!

- Hogyan? Nincs jogom? Nincs jogom a lemondásodat visszautasítani?

- Nincs, sire, mert felséged megígérte tegnap, hogy teljesíti bármely kérésemet. Nos, én azt kérem: kegyeskedjék lemondásomat elfogadni.

- Tegnap azt ígértem? Elment az eszed?

Caracciolo nemet intett.

- Az eszemnek semmi baja, sire.

- Tegnap nem is találkoztunk.

- Helyesebben szólva felséged nem ismert fel. De erre az órára csak ráismer?

És Caracciolo egy pompás, gyémánttal kirakott s a király képmásával díszített órát húzott elő a mellényzsebéből.

- A révkalauz! - kiáltott fel a király, mert csakugyan ráismert az órára; tegnap ezt adta ajándékba annak az embernek, aki olyan ügyesen partra vitte. - A révkalauz!

- Én voltam a révkalauz, sire - hajolt meg Caracciolo.

- Micsoda? Tengernagy létedre nem átallottál révkalauzkodni?

- Sire, minden munka egyformán megtisztelő, ha a király javát szolgálja.

Ferdinánd arcán szokatlan kifejezés jelent meg: a mélabú.

- Nincs nálam szerencsétlenebb uralkodó - mondta aztán. - Minden igaz barátomat elvesztem: vagy mások távolítják el tőlem, vagy maguktól távolodnak el.

- Ne Istent okolja a vétkekért, sire, amelyeket elkövet vagy eltűr - felelte Caracciolo. - Isten nagy hatalmú, s mi több, nagy hírű atyával áldotta meg felségedet. Felségednek volt egy bátyja, születése jogán őt illette volna meg Nápoly jogara s koronája, ám Isten hagyta, hogy az őrület megjelölje homlokát, s félreállította őt felséged útjából. Felséged férfi és király, felségednek van akarata és van hatalma, ép elméje birtokában szabadon választhatott jó és rossz, bűn és erény között. De felséged a rosszat választotta, ezért távolodik el mindinkább a királytól a jó s az erény.

- Caracciolo - mondta a király, inkább szomorúan, mint haragosan -, tudod-e, hogy soha senki nem beszélt velem így, ahogy most te?

- Mert felségedet udvaroncok veszik körül, csupa talpnyaló - egyetlen embert kivéve, aki igazán szereti királyát, és szívén hordja az állam érdekeit, akárcsak én -, márpedig az udvaronc nem szeret senkit, csak saját magát, s nem érdekli őt egyéb, csak saját boldogulása.

- És ki lenne az?

- Az a férfi, akit a király Nápolyban felejtett, s akit én elhoztam Szicíliába: Ruffo kardinális.

- A kardinális tudja, hogy nálam bármikor bebocsáttatást és meghallgatást nyer, akárcsak te.

- Igen, sire, de miután bebocsátott és meghallgatott bennünket, a királyné Acton vagy Nelson tanácsait fogadja majd meg. Sire, kimondhatatlanul fáj, hogy véteni kényszerülök a köteles tisztelet ellen, mellyel felséges személyének tartozom, de e három név átkozott, az volt és lesz is, mostantól fogva mindörökké.

- Hát én tán nem átkozom őket? - fakadt ki a király. - Azt hiszed, nem látom, hogy vesztébe taszítják az országot, velem együtt? Tökfilkó vagyok, de nem ostoba.

- Akkor pedig rajta, vegye fel ellenük a harcot, felség.

- Felvenni a harcot! Te könnyen beszélsz! De én, én nem születtem harcra, engem Isten nem harcra teremtett, hanem szórakozásra, élvezetre. Jószívű vagyok, bár annyit kínoznak, hogy a végén rossz leszek, és megkeseredik a lelkem. Hárman-négyen is marakodnak körülöttem a hatalomért, egyik a korona, másik a kormánypálca után nyúlkál... Én meg rájuk hagyom. A

jogar, a korona az én kálváriám, a trón a Golgotám. Én egy szóval sem kértem Istentől, hogy király legyek. Szeretek vadászni, halászni, szeretem a lovakat és a szép lányokat, másra nem vágyom. Ha szabadon élhetnék kedvteléseimnek, évi tízezer dukát jövedelemmel a világ legboldogabb embere lennék. De mert király vagyok, nincs egy nyugodt pillanatom. Ha legalább én uralkodnék, még megérteném, de mások uralkodnak a nevemben, mások csinálnak háborút, és én iszom meg mindennek a levét! Más hibázik, és nekem kell, hivatalból jóvátennem. Követelted, hogy fogadjam el a lemondásodat? Igazad van, de nem rajtam kéne követelned, hanem rajtuk, mert őket szolgáltad, nem engem.

- Éppen ezért óhajtok visszavonulni a magánéletbe, amiről felséged oly sóvárogva beszélt az imént, mert én királyomat akartam szolgálni, s nem másokat. Sire, harmadjára kérem, könyörögve kérem felségedet, kegyeskedjék elfogadni lemondásomat. S ha másként nem megy, hadd emlékeztetem felségedet ismét adott szavára, a tegnapi ígéretre.

S odakínálta a királynak egyik kezével a folyamodványt, másikkal a pennát, az aláírást sürgetve.

- Csakugyan akarod? - kérdezte Ferdinánd.

- Könyörögve kérem, sire.

- És mit csinálsz, ha aláírom?

- Visszatérek Nápolyba, sire.

- Ugyan minek?

- Hazámat szolgálni, sire. Nápoly jelen helyzetében nem nélkülözheti egyetlen bátor, értelmes fiát sem.

- Jól vigyázz, Caracciolo, mit teszel Nápolyban!

- Sire, igyekszem továbbra is azt tenni, amit eddig: becsületem és állampolgári lelkiismeretem szavát követni.

- A te dolgod. Döntésed végleges?

Feleletül Caracciolo némán az órára mutatott, melyet előzőleg az asztalra helyezett volt.

- Eh, te keményfejű! - fakadt ki a király.

Fogta a tollat, s a következőket írta a folyamodvány aljára:

„Hozzájárulok, de Caracciolo lovag ne feledje: Nápoly ellenségeink kezén van."

És alákanyarította, mint szokta: B. Ferdinánd.[4]

Caracciolo átfutotta a három sornyi írást, majd összehajtotta és zsebre vágta a papírt, mélyen meghajolt Ferdinánd előtt, és kifelé indult.

- Itt felejted az órát - szólt utána a király.

- Az órát nem a tengernagy kapta, hanem a révkalauz. Sire, a tegnapi révkalauz sosem létezett, s a tengernagy sem létezik többé.

- De remélem, a barát túlélte mind a kettőt - mondta a király igaz méltósággal. Ferdinánd ritka pillanataiban tudott olykor királyinak mutatkozni. - Tedd el az órát, s ha valaha elárulni készülnél királyodat, vess egy pillantást annak arcmására, akitől az órát kaptad.

---

[4] A király széljegyzetét az eredeti okmányról másoltuk ide.

- Sire - felelte Caracciolo -, nem vagyok többé a király szolgája, egyszerű nápolyi polgár vagyok, s ezentúl csakis a hazámat szolgálom.

Azzal távozott. Ferdinándot lesújtotta és mély töprengésbe ejtette az eset.

Másnap került sor a kis Albert herceg temetésére. Olyan egyszerű formák közt zajlott le, a király parancsa értelmében, mint bármely közrendű gyermeké.

A holttestet a palota kápolnájának kriptájában helyezték örök nyugalomra, vagy ahogy a nép nevezte: Ruggiero király kápolnájában.

27
Az udvar Palermóban

Mint az előző fejezetek valamelyikében láthattuk, a király első dolga az volt, mihelyt betette a lábát Palermóba, hogy - jóval az államtanács megszervezése előtt - megszervezze kártya-partiját.

Ascoli herceg, akit Ferdinánd elutazásakor sorsára hagyott, gondolván, hogy majd csak elboldogul egyedül is, szerencsésen megérkezett Szicíliába. A herceget legfőbb erénye, a naiv és lankadatlan alattvalói odaadás hajtotta, bár a király éppoly kevéssé érzett hálát érte, mint Jupiter kutyahűségéért.

Ascoli herceg Caracciolóhoz folyamodott, s Caracciolo tüstént ráállt, hogy hajóján magával vigye Szicíliába, hiszen tudta, hogy a herceg a király legönzetlenebb, legjobb barátja.

Így esett, hogy Ferdinánd megérkezése estéjén a tisztelgésére megjelentek között ott látta albanói szökevénytársát, Ascoli herceget is. A királyt még csak meg sem lepte a dolog, mindössze annyit mondott rá:

- Tudtam, hogy elvergődsz valahogy Szicíliába.

Olvasóink nyilván emlékeznek még, hogy a király egy másik régi ismerősére is rábukkant a tisztelgésére megjelent főhivatalnokok közt: Cardillo elnökre. Cardillo nem fordulhatott meg úgy Nápolyban, hogy a király legalább egy alkalommal el ne hívja ebédre vagy vacsorára, aminek fejében kegyeskedett palermói tartózkodásai idején egyszer-egyszer kiruccanni az elnök pompás illicei birtokára, egy kis vadászatra.

Ferdinánd szörnyen arisztokratikus lélek volt, plebejus, sőt útszéli tempói ellenére, s utálta a friss sütetű hivatalnok-nemeseket. De Cardillo elnök kedvéért szögre akasztotta elveit. Elnökünk ugyanis két, ellenállhatatlanul vonzó tulajdonsággal rendelkezett. A király szeretett vadászni, márpedig Cardillo elnök volt Nimród óta s mindjárt Ferdinánd után a legnagyobb vadász Isten előtt, mióta a világ világ. A király utálta a Titus-frizurát, a bajuszt, a barkót; Cardillo elnök koponyáján, orcáin, állán nagyítóval sem lehetett volna egy szőrszálat is felfedezni, ehelyett roppant méltóságteljes paróka fedte a derék hivatalnok fejét, kopaszságát elleplezendő, s e fejék módfelett kedves volt a király szívének. Ezért is esett Cardillóra a választása, amikor szokásos klopi-partijához negyedik játékost keresett, Ascoli és Malaspina mellé.

A kártyaesteken állandó kibicként, vagy ha úgy tetszik, tárca nélküli miniszterként részt vettek még: Castelcicala herceg, a háromtagú állami junta egyetlen tagja, akit a királyné méltónak ítélt személyes pártfogására, tehát magával hozott Szicíliába; Cirillo márki, akit a király most léptetett éppen belügyminiszterré elő, és San Cataldo herceg, Dél-Szicília leggazdagabb földesura.

A király hármas fogata - ha szabad e névvel illetnünk a három udvaroncot, akiket őfelsége kegyeskedett partneréül fogadni - a képzelhető legfurcsább együttes volt.

Ascoli herceget mindannyian ismerjük, őt méltatlan lenne udvaroncnak bélyegeznünk. Nyájas, bátor és hű lélek volt a herceg, amilyen nem sok van a királyi udvarokban. Önzetlenül ragaszkodott királyához, egyéni becsvágy nem fűtötte. Soha nem kért semmit a királytól, se pénzt, se tisztséget, s ha a király magától ígért neki valamely kegyet, de megfeledkezett róla, ő soha, egyetlen szóval nem figyelmeztette őfelségét feledékenységére. Típusa volt ő az igazi

nemesúrnak, akinek a szemében a királyság intézménye szent és sérthetetlen, aki önként vállalkozik a királyság szolgálatára, lévén rajongó híve, s az önként vállalt szolgálatot szent kötelességnek tekinti.

Ascolinak szöges ellentéte volt Malaspina márki; egyike azon szeszélyes, zsémbes, csökönyös, örökösen lázongó lelkeknek, kik végül mindig térdet hajtanak uruk akarata előtt, vakon engedelmeskednek parancsainak, de tulajdon szolgalelkűségükért úgy vesznek rajta elégtételt, hogy lépten-nyomon csípős megjegyzéseket tesznek, gonosz élceket faragnak a rovására. Színre acél, valójában nádszál, a legkisebb nyomásra földig hajol - mint Medici Katalin mondta valaha Guise hercegről.

Cardillo elnök, a negyedik játékos arcképét az imént vázoltuk fel - néhány ecsetvonás még, és teljes lesz a kép! Cardillo volt egész Szicíliában a legvérmesebb uraság s a legrosszabb klopi-játékos, míg a király meg nem jelent a színen; de mihelyt a király betette a lábát Szicíliába, kénytelen volt feladni elsőbbségét, hacsak nem akart, Caesar példájára, elbujdosni Szardínia vagy Kalábria valamelyik eldugott falvába.

Cardillo elnök igaz alattvalói hódolattal csüggött az udvari etiketten, aminek mindjárt első alkalommal, amikor a király partijában részt vett, ékes bizonyságát is adta.

A klopi-játékos legfőbb gondja, hogy ászaitól megszabaduljon. Ferdinánd király egyszer csak azt vette észre, de későn, hogy eldobhatott volna egy ászt, s így kiáltott fel:

- Be nagy szamár vagyok! Elsózhattam volna az ászomat, és lám, itt szorongatom a markomban!

- No, én még nagyobb szamár vagyok, mint felséged - vágta rá az elnök -, mert én meg elszalasztottam a kör alsót.

A király jót nevetett a mondáson, s az elnök becsülete tetemesen megnőtt a szemében. Ez a naiv szókimondás alighanem derék lazzaronéira emlékeztette őt.

S az elnök mondásai, ez volt még a kisebbik élvezet! A nagyobb: tettei, gesztusai. Példának okáért szokása volt partnere fejéhez vagdosni zsetont, kártyát, pénzt, vagy akár a gyertyatartót, ha az ellentmondásra vetemedett, vagy véteni talált a játékszabályok ellen. Őfelsége asztalánál azonban türtőztetnie kellett magát, akármennyire nehezére esett is, s befelé nyelte a mérgét, ameddig nyelhette.

Nem is történt semmi baj, két-három estén át. De a király tudta már, tapasztalatból, micsoda méregzsák valójában Cardillo, no meg le is rítt a képéről, hogy alig bír uralkodni magán, miért is kaján élvezetet talált Ferdinánd abban, hogy vérig bosszantsa. Amikor Cardillo már-már kirobbant, ő jól a szeme közé nézett, és találomra egy kérdést intézett hozzá, amire a szerencsétlen elnök kényszeredett mosolyt erőltetett dühtől eltorzult képére, tőle telhető könnyed mozdulattal az asztalra helyezte azt a tárgyat, amelyet éppen a földhöz vagy a plafonhoz készült vágni, s miközben habogva, kínkeservesen kinyögte a kötelező, udvarias választ, jobb híján a kabátgombjain töltötte ki a mérgét, azokat tépdeste, csavargatta. Másnap aztán garmadával hevertek a szőnyegen a letépett gombok.

A negyedik napon nem bírta tovább Cardillo. Kártyáit Malaspina márki szeme közé vágta - a király arcába elvégre nem vághatta! Előrántotta a zsebkendőjét, lekapta a parókáját, s mert dühében azt se tudta már, mit csinál, zsebkendője helyett a parókával törölgette patakzó verejtékét, sőt, végül abba fújta az orrát is.

Ferdinánd az oldalát fogta nevettében, s rögtön eltökélte, hogy ezt a mulatságot még jó néhányszor megszerzi magának.

Kapva kapott hát az alkalmon, amikor Cardillo elnök először hívta el vadászni.

Cardillo elnöknek pompás birtoka volt Illicében, mint említettük. A birtok évi jövedelme ötezer uncia aranyra rúgott, s a hozzá tartozó kastély királyi palotának is beillett volna.

Ferdinánd a vadászatot megelőző estén érkezett a kastélyba, vacsorára.

Körbevezettette magát az egész épületen, mindent látni akart. Neki jutott természetesen a kastély legszebb szobája, a házigazda hálótermével átellenben.

Vacsora után sor került a rendes klopi-partira. A király ismét halálra bosszantotta Cardillót, majd aludni tért. De bár az ágy baldachinos volt, mint holmi trónszék, Ferdinánd szeméből jó órával az ébresztő előtt kiment az álom. Hja, a vadászat mindig is ifjítólag és frissítőleg hatott őfelségére!

Egy darabig forgolódott még az ágyán, de elaludnia nem sikerült. Unalmában az ötlött eszébe, hogy megnézi, hogy is fest az elnök ágyban, paróka nélkül, hálósipkában.

Látogatása nem mehetett tapintatlanságszámba, lévén Cardillo özvegyember.

A király tehát felkelt, gyertyát gyújtott, és úgy, amint volt, egy szál hálóingben megindult házigazdája ajtaja felé, lenyomta a kilincset, és benyitott.

Mulatságos jelenetre volt elkészülve - ám a valóság felülmúlta legszebb elképzeléseit!

Az elnök tar fejjel, hálóingben kuporgott a szoba közepén, azon a bizonyos trónuson, amelyen Vendôme hercege fogadta egykor Alberonit. Ferdinándnak eszébe sem jutott megütközni vagy visszavonulni. Habozás nélkül odalépett szegény elnökhöz, akit e váratlan rajtaütés úgy elképesztett, hogy se mozdulni, se szólni nem bírt. Cardillo orra alá dugta a gyertyát, hogy jobban lássa, milyen arcot vág, majd bámulatosan komoly képpel körbejárta a szobrot és alapzatát. Cardillo két kézzel fogta az ülőkét, s nem moccant, csak a feje járt körbe, őfelsége körmozgását híven kísérve; szakasztott olyan volt így, mint némely kínai porcelán figurák.

A két bolygó végre együttállásba került, körpályáját egyszer befutván; a király odaplántálta magát az elnök elé, és némán bámulta. Ekkor Cardillo nagy lelki nyugalommal megkérdezte:

- Sire, minthogy erre az esetre nem tud kádenciát az etikett, mit tegyek: felálljak vagy ülve maradjak?

- Maradj ülve, persze! - mondta a király. - De lassan négyre jár az idő, figyelmeztetlek, ne várakoztass meg bennünket.

Azzal kivonult a szobából, változatlanul komoly és ünnepélyes arccal.

Ami egyébiránt nem akadályozta meg őfelségét abban, hogy ezt az epizódot később gyakran el ne regélje nagy szívbéli gyönyörűséggel, majd akkora kedvteléssel, mint menekülése történetét, Ascoli kíséretében, amikor, mint mondogatni szokta, ő egy az ezer ellenében lefogadta volna, hogy Ascolit a végén felkötik.

A vadászat jobban már nem is sikerülhetett volna. De múlhat-e úgy el nap a boldog Szicíliában, hogy el ne felhősödjék egy pillanatra az ég? A király nagyszerű lövész volt, mint említettük, alighanem páratlan a maga nemében. Csakis egyes golyóval vadászott, és soha nem tévesztett célt: golyója mindig a lapocka és az első borda közé hatolt, ami a vadkan-vadászatnál igen fontos, lévén ez az egyetlen lövés, amely bizonyosan végez az állattal. A különös csak az volt, hogy Ferdinánd hasonló ügyességet követelt meg társaitól is.

E nevezetes vadászat estéjén, melyet jó néhány követett még Cardillo elnök birtokán, a király döbbenten vette észre, amikor a társaság végül a nap diadaljele, az elejtett vaddisznók halomba hányt teteme körül egybeverődött, hogy az egyik állatot a hasi részen érte lövés.

Rögtön elfutotta a pulykaméreg. Vasvillatekintettel méregetve társait, rájuk förmedt:

- Ki az a vaddisznó, aki így céloz?

- Én, felség - jelentkezett Malaspina. - Mit tegyek mármost? Kössem föl magam?

- Azt nem - felelte a király -, de üljön veszteg, míg mi vadászunk.

Malaspina márki ettől a perctől fogva nemcsak a vadászatokról száműzetett, de a király kártyaestjeiről is. Helyette Circello márki került be negyediknek a partiba.

Egyébiránt nem csupán a király asztalánál folyt estéről estére kártyacsata a palota nagy fogadótermében, mely a Monreale kapu fölötti négyszögletes épületben helyezkedik el. A királyi klopi-partitól néhány lépésre, a fáraó-asztal mellett Emma Lyonna trónolt, s adta vagy robbantotta a bankot. A játékszenvedély apályát-dagályát egyetlen arcról sem lehetett olyan tisztán leolvasni, mint a szép angol nő változékony vonásairól. Emma mindenben szertelen volt, a kártyában is: fékevesztetten játszott, és szemmel látható gyönyörűséggel turkált a nagy halom aranyban, melyet az asztalról az ölébe söpört, hogy alkalomadtán sárga zuhatagként zúdítsa vissza a zöld posztóra. Nelson lord mögötte álldogált - ő nem nyúlt soha kártyához -, s majd felfalta fél szemével Emma gyönyörű vállát. Időről időre füléhez hajolt, s valamit sugdosott neki angolul. Mással egyáltalán nem beszélt.

A király asztalánál legfeljebb ezer dukátra rúgott a nyereség vagy a veszteség, a fáraó-asztalnál nemegyszer húsz-, harminc-, negyvenezer dukát cserélt gazdát. Szicília leggazdagabb urai ülték körül ezt az asztalt, meg néhány hírhedten szerencsés kezű játékos, akiket sohasem hagy cserben Fortuna istenasszony.

Emma olykor Nelson értésére adta, hogy valamelyik partnerének gyűrűje, melltűje megnyerte a tetszését. A tengernagy már másnap beállított a kiszemelt smaragd, rubin vagy gyémánt ékszer tulajdonosához, szemrebbenés nélkül kifizette a kért összeget, s a smaragd, rubin, gyémánt még aznap átvándorolt előző tulajdonosa ujjáról, nyakáról a szép kegyencnő ujjára, nyakára.

Sir William nyakig merült régészeti tanulmányaiba vagy a politikába, se látott, se hallott, csak Londonnal levelezett, vagy a kőzetmintáit osztályozta.

S nehogy az a vád érjen bennünket, hogy eltúlozzuk az érdemdús nagykövet férji vakságát, ide mellékeljük Nelsonnak egy 1799. március 11-ről kelt, sir Spencer Smithhez intézett levelét, melyet a hírneves tengernagy halála után egyéb leveleivel és sürgönyeivel egyetemben publikáltak Londonban:

Kedves Smith úr!

Két-három szép indiai sálat szeretnék venni. Az ár nem számít. Minthogy Konstantinápolyban nem ismerek senkit, akit a sálak beszerzésére megkérhetnék, bátorkodom önt terhelni e szívességgel. Mihelyt közli velem az árat, átutalom a pénzt, ezer köszönettel, Londonba, vagy ahová óhajtja.

Kérésem teljesítésével újabb jogcímet szerez, uram, hálámra.

Nelson

Úgy hisszük, a levél nem szorul kommentárra, így, amint van, fényes bizonyítéka annak, hogy Emma Lyonna sir William feleségeként sem feledte egészen el régi mesterségét.

Ami a királynét illeti, ő ritkán játszott, s akkor is lagymatagon, kelletlenül. Furcsa dolog, de tény: e féktelenül szenvedélyes asszony nem ismerte a játék bűvöletét. Rendesen a fogadóterem egyik sarkában üldögélt, körülötte a kis hercegnők, valamennyien gyászöltözékben, a korán elhunyt s hamar feledett ifjú Albert herceg tiszteletére, és kézimunkával múlatták az időt. Háromszor egy héten benézett esténként a kalábriai herceg is, ifjú felesége társaságában, hogy a királynál tiszteletét tegye. Kártyázni nem szokott sem ő, sem Klementina hercegné. Klementina leült anyósa, a királyné mellé, sógornői, a kis hercegnők közé, és mintákat rajzolt elő, vagy segített nekik hímezni.

A kalábriai herceg körbejárt a teremben, itt is, ott is beszédbe elegyedett a vendégekkel. Bármely témáról kellemesen és felületesen elcsevegett akármeddig, úgyhogy a tudatlanok szemében valóságos bölcsnek tetszett.

Ha egy gyanútlan idegen toppant volna be a terembe, soha ki nem találja, hogy az az úr, aki olyan vidáman kártyázik, az a hölgy, aki olyan hűvös nyugalommal hímezgeti egy karszék huzatát, s az a fiatalember, aki oly széles mosollyal üdvözöl boldog-boldogtalant, egy nemrég országát vesztett, száműzetésbe kényszerült király, királyné és trónörökös.

Egyedül Klementina hercegné arcáról sírt le valami mélységes-mély bánat, de éppen ez a kiáltó ellentét mutatta, hogy bánata mélyebb annál, amit a trón elvesztése okozhat, s a szegény főhercegnő alighanem örökre és jóvátehetetlenül eljátszotta boldogságát.

28
Nápolyi újságok

Ferdinánd király jóval kisebb buzgalommal szervezte ugyan kormányát, mint kártyapartiját, ahogy ezt fentebb említettük, de két-három nap múltán mégiscsak összeütött valamiféle államtanácsot. A hadügyminiszteri tárcát ismét az egy időre kegyvesztetté lett Ariolának juttatta, mert belátta, hogy az árulókat nem azok között kell keresnie, akik lebeszélték a háborúról, hanem azok között, akik rábeszélték. Belügyminiszterré Circello márkit nevezte ki, a külügyek élére Castelcicala herceget állította, kárpótlásul a londoni nagykövetségért, illetve az állami junta tagságáért.

Elsőnek Pignatelli herceg, volt teljhatalmú kormányzó hozott hírt Nápolyból. Mint említettük, a herceg tizenkét órás gondolkodási időt kért és kapott, majd sietve kereket oldott annak a napnak estéjén, amelyen felszólították, hogy az államkincstárt adja át a városnak, teljhatalmát a képviselőknek.

Pignatelli herceget fölöttébb hidegen fogadta a király, jéghidegen a királyné. A király, mert aláírta a sparanisi fegyverszünetet, holott ő meghagyta, hogy szóba se álljon a franciákkal, vagy pláne a lázadókkal, ami Ferdinánd szerint különben egy és ugyanaz, a királyné, mert úgy jött el Nápolyból, hogy egyetlen palotát fel nem gyújtott, egyetlen hazafit meg nem öletett, holott Karolina azt parancsolta, hogy távozása előtt égesse fel Nápolyt, és gyilkoltasson le mindenkit, „nótáriustól felfelé”.

Pignatelli herceget Caltanissettába száműzték.

Különféle hírforrásokból fokról fokra értesültek őfelségeik a további eseményekről is: hogy lázadás ütött ki Mack ellen, hogy Mack a francia fővezér oltalma alá helyezte magát, hogy Moliternót népvezérré kiáltották ki, s ő Rocca Romanát vette maga mellé alvezérül, legvégül pedig arról, hogy a franciák gyors iramban közelednek Nápolyhoz.

Egy szép napon újabb menekülő érkezett Palermóba. Castellammaréból jött, egy halászhajón. Három és fél nap alatt tette meg a tengeri utat, s azt állította, hogy rendkívül fontos híreket hoz. Csodával határos módon menekült meg a jakobinusok markából, mesélte, kisebesedett csuklóit mutogatva, és mindenáron a királlyal akart beszélni.

A királynak jelentették az esetet. Tudják meg, ki az az ember, izent ki Ferdinánd.

Őt Roberto Brandinak hívják, felelte a menekült, és hozzátette, hogy Nápolyban ő volt a Sant’Elmo-erőd parancsnoka.

A király most már elhitte, hogy a hírek csakugyan fontosak lehetnek, s fogadta Brandit.

Roberto Brandi hosszú mesét tálalt fel. Elmondta, hogy a francia támadást megelőző éjszakán fellázadt az erőd helyőrsége. Ő pisztolyt rántott - egyszerre kettőt is -, de a lázadók nekitámadtak, s bár ő a végsőkig ellenállt, kilőtte mindkét pisztolyát, egy embert megölt, egyet megsebesített, mit tehetett volna ötven ember ellenében? Legyűrték, kezét-lábát összekötözték, és Nicolino Caracciolo zárkájába dugták, Nicolinót ellenben kiszabadították, s kikiáltották az erőd parancsnokává. Ő, Brandi, három nap, három éjjel senyvedt a zárkában étlen-szomjan, nem akadt senki, aki egy korty víz, egy falat kenyér erejéig megszánta volna. Végül mégis megesett rajta egy porkoláb szíve - az az ember neki köszönhette az állását -, s amikor az ostrom és a zűrzavar a tetőfokra hágott, a harmadik napon beosont hozzá, és álöltözékben kiszöktette. Ő kénytelen volt még két teljes napot Nápolyban tölteni, alkalmas közlekedési

eszköz híján. Egy barátjánál húzta meg magát, s azalatt végignézte még a franciák bevonulását Nápolyba és Szent Januárius pálfordulását. A Parthenopéi Köztársaság kikiáltása után sikerült végre Castellammaréba jutnia, s egy halászhajó gazdáját rábírnia, hogy valóságos kis vagyon ellenében Szicíliába szállítsa. Három nap alatt ért ide, s egyenest a palotába sietett hódolatát őfelsége lábai elé helyezni.

Szívre ható történet volt, annyi szent! Roberto Brandi másodszor is előadta a királynénak, s mert Karolina mindig is nagyra becsülte, a királlyal ellentétben, az igaz alattvalói hűséget és önfeláldozást, azon nyomban kiutalt tízezer dukátot Brandi úrnak, Nicolino Caracciolo és a jakobinusok áldozatának. Egyidejűleg kineveztette a palermói erőd parancsnokává, hasonló fizetéssel, mint amilyet a Sant'Elmo-erőd parancsnokaként élvezett, továbbá kilátásba helyezte, hogy tesz ő még Brandiért többet is, mihelyt országa királynéjaként ismét visszatér Nápolyba.

Karolina ezek után sürgős tanácskozásra hívta össze híveit: Actont, Castelcicalát, Nelsont és Circello márkit.

Hogyan lehet megakadályozni, hogy a győztes forradalom átterjedjen Szicíliára: ez a kérdés forgott szőnyegen. Egy sziget potomság annak, aki ezenkívül még egy egész országon uralkodott; egy és fél millió alattvaló csekélység annak, aki korábban hétmillió alattvalót számlált, de egy sziget és potom másfél millió alattvaló is több a semminél, s a király ragaszkodott Palermóhoz, ahol minden áldott este klopit játszhatott, ahol Cardillo elnök nagyszerű vadászatokat rendezett számára, s ahol fél millió alattvaló vallotta királyának.

A tanács természetesen nem jutott határozatra. A királyné esze gyorsan váltott, amíg lappáliákról, egy masinéria aprócska rugóiról volt szó, de átfogó gondolatra, nagyszabású elgondolásra nem futotta képességeiből. A király a vállát vonogatta:

- Én nem akartam háborút, ezt mindenki tudja. Mostam kezeimet, mosom kezeimet. A bajkeverők dolga a bajt orvosolni. Hanem Szent Januárius ezt még megkeserüli! Tegyem csak be a lábam Nápolyba, mindjárt templomot építek Paolai Szent Ferencnek!

Actont porig sújtotta a katasztrófa, s még inkább az a körülmény, hogy a király ismeri szerepét az osztrák császár levelének meghamisítása körül. Ráadásul tudta, hogy neve napról napra gyűlöltebb a nép körében, nem mert hát tanácsot adni, nehogy tovább rontsa a királyság helyzetét; ellenben felajánlotta lemondását annak a javára, aki kiutat talál. Castelcicala herceg silány politikus volt. Franciaországban és Angliában betöltött magas állását kizárólag Ferdinánd kegyeinek köszönhette, jelenlegi pozícióját gaztetteivel érdemelte ki. Nelson katona volt, tengerész, lángeszű hadvezér, de mihelyt nem oldhatta meg karddal a csomót, mindjárt senkivé-semmivé törpült. Ami végezetül Circello márkit illeti, aki tíz-tizenkét évig üldögélt még újonnan elnyert bársonyszékén, ő pontosan az volt, akit a királyok „hű szolgának" titulálnak, mert vakon, ellenvetés nélkül engedelmeskedik bármely parancsuknak, a legképtelenebbeknek is, de akit az utókor nem nevez semminek, mert a kor eseményeit kutatva nem leli egyéb nyomát létezésének, mint egy-egy aláírást a király neve alatt.

Ruffo kardinális lett volna az egyetlen ember, aki az adott helyzetben jó tanáccsal szolgálhatott volna a királynak, amint ezt már nemegyszer megtette. Az ő találékony, ötletgazdag eszére, merész röptű képzeletére bízvást hagyatkozhatott a király. Tudta ezt Ferdinánd jól, s nemegyszer kikérte egyénileg a kardinális tanácsát.

De Ruffo mindig ugyanazt hajtogatta: „Ki kell terjesztenünk Kalábriára az ellenforradalmat, és élére a kalábriai herceget állítani."

A tanács első része tetszett is a királynak, hanem a második felét kivihetetlennek tartotta.

A kalábriai herceg méltó fia volt apjának a tekintetben, hogy irtózott minden oly természetű politikai ténykedéstől, ami veszélyeztetni látszott drága életét. Soha a lábát be nem tette Kalábria szigetére, nehogy elkapja a kalábriai lázat, hiába szapulta-fenyegette a király. Most menne oda, amikor nemcsak ragályos láz fenyegetné, de könnyen golyót is kaphat? Dehogy megy, Ferdinánd hiába is erőltetné.

A király meg sem említette a tervet fiának, annyira biztosra vette, hogy elutasításra talál.

Mint mondottuk, a tanácskozás határozathozatal nélkül oszlott fel, azzal az ürüggyel, hogy a helyzet hiányos ismeretében nem dönthetnek, meg kell várni az újabb híreket.

Pedig a helyzet annyira világos volt, hogy világosabb már nem is lehetett.

A franciák benn ültek Nápolyban, kikiáltották a Parthenopéi Köztársaságot, s az ideiglenes kormány máris szétküldte meghatalmazottait a tartományok demokratizálására.

De mert az államtanács ragaszkodott a látszat fenntartásához, jobb híján kimondta, hogy holnap és a következő napok mindegyikén újra összeül - tanácskozni.

S lám, mégis jól tette a tanács, hogy úgy határozott: bevárja a további híreket, mert már másnap szenzációs hír futott be.

Az tudniillik, hogy a trónörökös őfensége partra szállt Kalábriában, Brindisiben és Tarantóban nyilvánosan fellépett, és fellázította a félsziget legdélibb csücskét.

Circello márki jelentette hivatalosan a nagy újságot az államtanácsnak: ő maga egy aznap reggel Reggióba érkezett futártól hallotta. A bejelentés általános megrökönyödést keltett, a királyt egyenesen hahotára fakasztotta.

Egyedül Nelson látszott hitelt adni a hírnek, minthogy jelleméből következően helyeselte a dolgot, s adott esetben tán maga is így cselekedett volna. A herceg őfensége egy hete távozott Palermóból, s a favoritai kastélyba költözött, azóta színét sem látta senki - jegyezte meg Nelson -, egyszóval igenis elképzelhető, hogy közben kitervelte s bátor szíve sugallatára végrehajtotta e vállalkozást, mely a jelek szerint nagyszerűen indul.

A király nem is felelt Nelsonnak, csak vállat vont.

De mert ami valószínűtlen, még korántsem lehetetlen, végül is ráállt, hogy egy lovas futárt menesszen Favoritába, azzal az izenettel, hogy a király kérdezteti: hogy s mint van fia, a trónörökös, mivel e hosszú hallgatás aggasztja apai szívét.

A futár lóra pattant, elvágtatott, s azzal tért hamarosan vissza, hogy a trónörökös tiszteltetni felséges édesapját, köszöni kérdését, jól van. A küldönc személyesen találkozott a herceggel, s őfensége igen hálásnak mutatkozott az atyai gyengédség e szokatlan megnyilvánulásáért.

Előző nap azért oszlott szét határozathozatal nélkül a tanács, mert kevesellte értesüléseit, ezúttal azért, mert sokallta.

A király lakosztályába tért. Sürgősen hívassák Ruffo kardinálist, akarta éppen mondani, amikor az ajtónálló jelentette, hogy a kardinális őfelsége szobájában várakozik. Egy korábbi utasítás értelmében Ruffónak jogában állt a királyt a nap vagy az éjszaka bármely órájában bejelentés nélkül felkeresni.

A kardinális mosolygó arccal, állva várta a királyt.

- Nos, eminentissime, hallotta, mi újság? - kérdezte a király.

- A trónörökös partra szállt Brindisiben, s Kalábria déli csücske máris lángokban áll.

- Igen, de, sajnos, ebből egy szó nem igaz. Ahogy én nem vagyok Kalábriában - pedig mondhatom, csepp kedvem sincs odamenni -, úgy nincs ott a trónörökös sem. Békésen csücsül Favoritában.

- Ahol is tudós kommentárokat fűz az *Erotikon Biblion*-hoz San Felice lovag közreműködésével.

- Mi a csuda az az *Erotikon Biblion*?

- Roppant tudós könyv az ókorról. Mirabeau gróf írta If várában, rabsága idején.

- Elhiszem, hogy a fiam tudománya nagy, de akkora még sincs, hogy Merlin varázspálcájával felérne, következésképp nem lehet egyidejűleg Kalábriában meg Favoritában.

- Mégis így van.

- Kedves kardinálisom, ne csigázzon már, árulja el a rejtély nyitját!

- Tekintsem ezt a király parancsának?

- Nem, tekintse barátja kérésének.

- Nos, sire, elárulom a rejtély nyitját, de csakis felséged tudhat róla. Értjük egymást, ugye?

- Csakis én tudhatok róla, rendben van.

- Nos, a rejtély megoldása egyszerű. Szükségem volt nagyszabású tervemhez egy trónörökösre, de a király, lévén önmaga ellensége, megtagadta, tehát...

- Tehát? - kapott a szón a király.

- Tehát fabrikáltam magamnak egy trónörököst! - vágta ki a kardinális.

- Nohát, ezt nevezem újságnak! - lelkendezett a király. - De elmondja, ugye, hogy csinálta?

- Ezer örömmel, sire. Mindenekelőtt helyezkedjék el *komfortábilisan* a karosszékében, mint Nelson barátom mondaná. Mert figyelmeztetem: ennek nagy sora van.

- Mondja, csak mondja, kedves kardinális, amilyen hosszan tetszik - biztatta a király Ruffót, miközben csakugyan kényelembe helyezkedett egy kis heverőn. - Kegyelmed olyan jól beszél, hogy ítéletnapig elhallgatnám.

Ruffo fejet hajtott, és belefogott a történetbe.

29
Lehet-e a trónörökös egyidejűleg Szicíliában és Kalábriában?

- Emlékszik, felség, ő királyi fenségeikre, madame Victoire-ra és madame Adélaïde-ra, XV. Lajos király lányaira?

- Hogyne emlékeznék! Szegény öreg hercegnők! De még mennyire emlékszem! Elutazásom előtt küldtem nekik tíz-tizenkétezer dukátot, azzal az izenettel, hogy szálljanak Manfredoniában hajóra, s utazzanak Triesztbe, vagy jöjjenek utánunk Palermóba, ha úgy tetszik.

- Akkor tán a hét testőrükre is emlékszik felséged? Egyiküket, Boccheciampe urat, Narbonne gróf hangsúlyozottan őfenségeik kegyébe ajánlotta.

- Emlékszem hát.

- Nyilván nem felejtette el azt a fiatalembert sem, felség, aki a megszólalásig hasonlított ő királyi fenségére, a trónörökösre.

- Annyira hasonlított, hogy amikor először láttam a fiatalembert, szinte engem is megtévesztett.

- Nos, sire, eszembe ötlött, hogy megpróbálom e véletlen körülményt kiaknázni.

A király arcáról lerítt, hogy bár fogalma sincs, mire készül kilyukadni a kardinális, eleve csodálja, és határtalanul bízik az eszében.

Ruffo folytatta:

- Mielőtt őfenségeik útnak indultak volna, magamhoz rendeltem de Cesarét. Sejtettem én, hogy a kalábriai herceg őfensége nem hajlandó szerepet vállalni a most induló háborúban, s tudtam, hogy de Cesare bátorságára bizton számíthatok, hiszen korzikai. Nem fedtem fel előtte tervemet, csak annyit mondtam neki, hogy a természet nem véletlenül ruházta fel a trónörököshöz megtévesztésig hasonló külsővel; alighanem megvoltak vele a maga céljai.

- S ő mit felelt? - kérdezte a király.

- Meg kell hagyni, egy percig sem tétovázott. „Porszem vagyok a nagy játszmában - mondta -, de életem s társaim élete a királyé. Mit tegyek?" „Semmit - feleltem én. - Majd mi cselekszünk." „Mégis, miként járjunk el?" „Kísérjék el őfenségeiket Manfredoniába, várják be, míg hajóra szállnak, majd térjenek vissza Kalábria keleti partja mentén Brindisibe. Ha Brindisiig nem történik semmi, keressenek alkalmas hajót, bárkát vagy halászhajót, és jöjjenek Szicíliába; ha ellenben történne valami váratlan és rendkívüli, éljen bátran az alkalommal, hiszen ön értelmes és merész ember. Megcsinálhatja mindannyiuk szerencséjét - olyan jutalmat érdemelhet ki, amiről álmodni sem mert soha..."

- Eminenciád terve készen állt?

- Természetesen.

- Miért nem avatta be őket? Hiszen bízott bátorságukban.

- Mert hét ember között mindig akadhat egy áruló, sire... Honnan tudhattam volna, nem fog-e egyikük elárulni?

A király nagyot sóhajtott.

- De előttem nincs oka titkolni a tervet - mondta aztán.

- Annál kevésbé, sire, mert sikerült.

- Folytassa - intett a király.

- Nos, sire, a hét ifjú pontról pontra követte utasításaimat. Miután a két hercegnő hajóra szállt, a kalábriai tengerpart mentén visszaindultak. Ott már várta őket egyik ügynököm. Árulástól ezúttal sem kellett tartanom, minthogy az ügynököt sem avattam be terveimbe.

- Önt az Isten is miniszterelnöknek teremtette, kedves Ruffóm, méghozzá nem is egy kis országnak szánta, mint Nápoly, hanem egy nagyhatalom: Franciaország, Anglia vagy Oroszország élére. Folytassa csak, folytassa, csupa fül vagyok. Ki volt az az ügynök? Mi volt a dolga? Hej, micsoda művésze ön a politikának, kedves kardinálisom! Igazán kár, hogy nem akadt jobb tanítványára bennem.

- Ezt az ügynököt felséged egy évvel ezelőtt nevezte ki intendánsának, az én javaslatomra, Monteiasi városában lakik. Hét bajnokunk akarva sem kerülhette el a várost. Levélben értesítettem ügynökömet, hogy a kalábriai herceg őfensége kétségbeesett lépésre szánta el magát az ország visszahódítása érdekében, Kalábriába hajózott, főistállómestere, connétableja és a szász herceg társaságában, s arra kértem, mint hű alattvalót, hogy ha reménytelennek ítéli a vállalkozást, rejtse el a trónörökös őfenségét, ha ellenben úgy véli, van némi remény a sikerre, adjon meg neki minden támogatást. Felhatalmaztam arra is, hogy a titkot megbízható barátaival közölje. Egyszóval kezemben volt a kova és a tapló, csak a szikra hiányzott.

- A kovakő neve de Cesare, ezt tudom, de hogy hívják a taplót?

- Buonafede Girondának, sire.

- E nevekről meg ne feledkezzünk, eminentissime, mert jól tudom: eljön egyszer a számadás napja, s nemcsak büntetnem kell, de jutalmaznom is.

- Számításom bevált. A hét fiatalember megérkezett a járás székhelyére, Monteiasiba, ahol is egy olcsó fogadóban szálltak meg. Estebéd után kiültek az erkélyre levegőzni. Mihelyt a prefektus hírét hallotta érkezésüknek, rögtön arra gyanakodott, hogy ez a hét fiatalember alkalmasint maga a kalábriai herceg, a szász herceg, Colonna connétable, Boccheciampe főistállómester és kíséretük. Egyidejűleg elterjedt a városban az a hír, hogy a fiatalemberek jakobinus ágensek, s azért jöttek, hogy a tartományt demokratizálják. Nos, mivel e tartomány nem túlságosan demokratikus érzelmű, összecsődült a téren vagy négy-ötszáz ember, azzal a szándékkal, hogy alaposan ellátják utasaink baját. Ekkor érkezett a helyszínre emberem, Buonafede Gironda prefektus, s a kósza hírek hallatán kijelentette: kötelességének tartja felderíteni a járás székhelyén átutazó idegenek kilétét, lévén ez a tartomány fejének dolga, tehát ezennel felkeresi és kifaggatja az újonnan jötteket. Monteiasi lakosai tíz percen belül megtudják, mihez tartsák magukat. A fiatalemberek vették észre, hogy nem tudni, miért, fejükre vonták a tömeg haragját, s e harag kitöréssel fenyeget, ezért visszavonultak a balkonról. Éppen az ablaktáblákat hajtották be, amikor jelentették nekik, hogy a prefektus óhajtja tiszteletét tenni. E bejelentés fokozta aggodalmaikat. Úgy tudom, kényes helyzetekben addig is mindig de Cesaréra hárult a szószóló szerepe; ezúttal is őt bízták meg a feladattal, hogy a prefektustól megtudakolja, mivel vonták magukra Monteiasi lakosainak ellenséges indulatait. Alighogy ezt megbeszélték, feltárult az ajtó, s a prefektus belépett. Mihelyt a prefektus megpillantotta de Cesarét, igazolva látta gyanúját. A hét fiatalember nyilvánvalóan azonos azokkal, akiket én a figyelmébe ajánlottam, vezetőjük nem más, mint maga a trónörökös.

Önkéntelenül felkiáltott: „A királyi herceg! A kalábriai herceg őfensége!” De Cesare összerezzent. Nincs kétség, bekövetkezett, amit én előre megjósoltam. Itt a váratlan, a hihetetlen alkalom, csak élni kell vele, keze ügyében a nem remélt, hallatlan, legmerészebb álmait

fölülmúló jó szerencse, csak üstökön kell ragadni! Társaira pillantott, mintegy véleményüket kérdezve. Helyeslő tekintetükön felbátorodva a prefektus elé lépett, s némán, felülmúlhatatlan méltósággal csókra nyújtotta kezét.

- Talpraesett fickó ez az ön Cesaréja, eminentissime, mondhatom! - lelkendezett a király.

- Ez még semmi, sire!... A prefektus alázatosan kérte, hogy őfensége mutassa be az uraknak: a szász hercegnek, Colonna connétable-nak, Boccheciampe főlovászmesternek, vagyis szépen elősorolta, milyen néven kell az áltrónörökösnek társait bemutatnia, s ezáltal jócskán megkönnyítette a dolgát. A bemutatkozási szertartást hamarosan félbe kellett szakítani a tömeg őrjöngése miatt. Egykettőre betört az ablak, kövek hullottak a hercegek és az intendáns lába elé. Az utóbbi erre sietett ablakot nyitni, s de Cesarét kézen fogva, kiállt vele az ablakba. Mialatt a tömeg hökkenten latolgatta, mi üthetett a királyi intendánsba, hogy ilyen barátságos viszonyba keveredett a jakobinusokkal, ő a lármát túlharsogva elkiáltotta magát: „Éljen Ferdinánd király! Éljen szeretett trónörökösünk, Ferenc!" Képzelheti, sire, hogyan hatott a sokaságra e kiáltás s e látvány! Akadt a tömegben néhány Nápolyt járt ember, aki szemtől szemben látta a kalábriai herceget: ezek ráismertek, helyesebben őt vélték Cesarében felismerni. „Éljen a király! Éljen a trónörökös!" - harsant fel a tömeg fülsiketítő kiáltása, válaszul az intendáns szavaira. De Cesare főhajtással üdvözölte a népet, mint mondják, szerfelett hercegi főhajtással, az őrjöngésig fokozva a lelkesedést. Néhányan felkiáltottak: „A katedrálisba! A katedrálisba!" A népnek kedvenc szórakozása a *Te Deum.* A tömeg rögtön felkapta a kiáltást, s egy emberként követelte: „A katedrálisba! A katedrálisba!" Tíz küldönc futott az érseket felkérni, hogy celebráljon *Te Deum*-ot a székesegyházban. S az álherceg elindult a templomba, óriási tömegtől s osztatlan lelkesedéstől kísérve. Nem is ment, valósággal vitte, sodorta a nép... S ha akadt ember, aki gyanakodott volna, azt is jobb belátásra térítette a *Te Deum*, gondolhatja, sire! A trónörököst Isten maga jelölte ki, Isten megáldotta; többé nem férkőzhetett hozzá gyanú! A nagyszerű eseménynek villámsebesen híre futott a vidéken. Ahová elért, ott tüstént küldötteket választottak, s a küldöttek másnap mind megjelentek Monteiasiban, hódolni az álherceg előtt. De Cesare szokott méltóságával fogadta őket, majd kinyilvánította, hogy eljött apja országát visszahódítani, mivel határtalanul bízik leendő alattvalói bátorságában és hűségében.

- Nohát! - csapta össze a kezét a király. - Ez a Cesare ember a talpán! Látom már, nem becsültem túl, amikor hadnaggyá ütöttem.

- Türelem, sire, hátravan még a java - vette vissza a szót Ruffo. - Még aznap kiderült, hogy a francia királyi hercegnők hajóját ellenszél tartóztatta fel útban Trieszt felé, úgyhogy kénytelen-kelletlen visszatértek Brindisi kikötőjébe. Kitűnő alkalom egy újabb, merész sakkhúzásra! Ha sikerül, egyszer s mindenkorra elhallgatnának a hitetlenek, tamáskodók. Mást se kell tenni, mint őfenségeiket felkeresni, a titokba beavatni, s általuk elismertetni. A hercegnők bizonyára nem haboznak egy kis hazugságot lelkükre venni az ügy érdekében, hiszen kedvelik-becsülik testőrségük vezetőjét, és szívükön viselik a szicíliai királyság sorsát. De Cesare eltökélte, hogy vállalja a kockázatot. Még az este felkerekedett, és elutazott Brindisibe, miután közhírré tétette, hogy a trónörökös meglátogatni indult hőn szeretett unokanővéreit, a francia királyi hercegnőket. Másnap hajnalra tudta egész Brindisi, hogy a herceg a város falai közé érkezett; a város vezetői siettek tisztelegni don Francesco Errico palotájában, ahol a herceg megszállni kegyeskedett. Hét fiatalemberünk déltájban elballagott a kikötőbe, óriási tömegtől kísérve. Legelöl a királyi herceg haladt, hat társa a rangjának kijáró hódolattal vette őt körül. A hercegnők a hajó fedélzetén várakoztak, minthogy nem kívántak partra szállni. Testőreiket kitörő örömmel üdvözölték. Cesare bizalmas kihallgatást kért a hercegnőktől, s rögtön félre is vonult velük, mialatt hat társa a fedélzeten maradt régi ismerősükkel, Châtillon

grófjával. Az öreg hercegnőkhöz eljutott a trónörökös kalábriai útjának a híre, de álmukban sem gondolták, hogy a trónörökös nem más, mint de Cesare. De Cesare rendre elbeszélte, hogyan is esett a dolog, s végezetül megkérdezte: belebocsátkozzék-e a kalandba, vagy sem. A hercegnők azon a véleményen voltak, hogy az alkalmat maga a végzet kínálja fel, s okvetlenül élnie kell vele. De Cesare erre megjegyezte, attól tart: a király őfelsége esetleg rosszallhatja, hogy ő a trónörökös nevében lép fel, a trónörökös még inkább, hogy az ő nevét bitorolja. A hercegnők szavukat adták, hogy elintézik a dolgot felségeddel és a kalábriai herceggel. De Cesare úszott a boldogságban. Egy utolsó kérése lenne még őfenségeikhez - mondta -, adják a nyilvánosság előtt valami jelét megbecsülésüknek, hogy a rokonság beigazolódjék. Ő királyi fenségeik igent mondtak, felkísérték de Cesarét a fedélzetre, ott csókra nyújtották kezüket, majd a hajólépcsőig kísérték fényes vendégüket, ahol is Cesare rendkívüli megtiszteltetésben részesült: mindkettejüktől csókkal búcsúzhatott.

- Hallja, eminentissime, az ön Cesaréja igazán a bátrak bátra! - szólt a király.

- Csakugyan, sire. Mi sem bizonyítja jobban, mint hogy társai, az egy Boccheciampe kivételével, visszariadtak a kockázattól, s két társukat magukra hagyva, Korfuba hajóztak.

- Úgyhogy?

- Úgyhogy de Cesare és Boccheciampe, vagyis Ferenc trónörökös és főistállómestere e pillanatban Tarantóban van, három-négyszáz fegyveres élén, s Bari vidéke felzendült a király és az ő nevükben.

- Ezt nevezem újságnak, eminentissime! Nem lehetne valahogy hasznunkra fordítani?

- Dehogynem, sire. Ezért is jöttem.

- Kapóra, mint mindig... Mert bölcs belenyugvásom ellenére határozottan nem bánnám, ha a franciákat kikergethetném Nápolyból, s néhány jakobinust felköttethetnék a Régi Vásártéren. Mit tegyünk ennek érdekében, kedves kardinálisom?... Hallod, Jupiter, hamarosan jakobinusokat akasztunk. Hehe! Az lesz csak a mulatság!

- Hogy mi a teendő? - ismételte meg a kérdést Ruffo.

- Igen, azt óhajtanám tudni.

- Nos, sire, mindössze egy teendő van: hagyja, hogy befejezzem, amit elkezdtem.

- Hát fejezze be, eminentissime, fejezze be!

- De egymagam, sire!

- Hát ezt hogy érti?

- Ahogy mondom. Ne üsse bele az orrát holmi Mack, Pallavicini, Moliterno vagy Romana.

- Micsoda? Egymagad akarod Nápolyt visszafoglalni?

- Igenis, én magam. Alvezérem de Cesare lesz, hadseregem a derék kalábriai nép. Köztük születtem, jól ismernek, nincs az az eldugott kunyhó, ahol ne tisztelnék nevemet, helyesebben szólva őseim nevét. Mondjon *igen*-t felséged, ruházzon fel a szükséges teljhatalommal, s a többit bízza rám: nem telik bele, fogadom, három hónap, s én hatvanezer embert sorakoztatok fel Nápoly kapui előtt.

- Honnan a csudából vennél hatvanezer embert?

- Meghirdetem a szent háborút, egyik kezemmel a kardot forgatom, a másikkal magasra emelem a keresztet, egyikkel áldást osztok, másikkal átkot. Amit megtettek a fra Diavolók, a Mammonék, Proniók az Abruzzókban, azt véghezviszem én, Isten segedelmével, Kalábriában és a Basilicatában.

- Fegyvert hogy szerzel?

- Kerül majd fegyver, amennyi kell. Ha máshogy nem, hát elvesszük az ellenünk küldött jakobinusoktól. De egyébként is: ki látott már kalábriait puska nélkül?

- S a pénz?

- A tartományi pénztárakban van pénz elég. Csakhogy mindehhez felséged felhatalmazására van szükségem.

- Az én felhatalmazásomra? Éljen Szent Januárius!... De nem, nem jól mondom, Szent Januárius áruló lett. Ha csak a beleegyezésem kell, az máris a tied. Mikor vágsz neki?

- Még ma, sire. De ne feledje kikötésemet!

- Egyedül, fegyver és pénz nélkül. Nem ezt mondtad?

- De ezt, sire. Elfogadhatónak találja?

- Hogy a manóba ne!

- De teljhatalommal és egyedül, sire, mint a király helytartója, *alteregója*!

- Az leszel, az. Még ma kinyilvánítom az államtanácson megmásíthatatlan akaratomat.

- Akkor vége mindennek.

- Vége? Miért?

- Tiszta sor, felség. A tanácsban ott ülnek ellenségeim. A királyné nem szeret, Acton úr ki nem állhat, mylord Nelson gyűlöl, Castelcicala herceg utál. Övék a többség, ha a többi miniszter mind az én pártomra kelne is... Nem, sire, így nem megy.

- Hát hogy?

- Államtanács nélkül. A király akarata és Isten segedelme: nem kell ide egyéb! Máris tettem egyet s mást, nos, abban ki segített? Amit ezután teszek, ahhoz sem kell más segítség. Szót se a tervről, sire, maradjon az a kettőnk titka! Én elindulok suttyomban Messinába, titkárom és káplánom kíséretében, áthajózok Itáliába; ott a helyszínen fedem majd fel a kalábriaiak előtt, mi cél hozott közéjük. Erre a hírre nyilván össze fog röffenni az államtanács, felséged bevonásával vagy anélkül, de bánom is én akkor már az államtanácsot! Felőlem dönthet, ahogy akar: én Cosenza alá vonulok, megparancsolom de Cesarénak, hogy csatlakozzék, és mint az imént mondottam felségednek, három hónap múlva Nápoly falai alatt állok.

- Ha csakugyan megteszed, Fabrizio, kinevezlek örökös miniszterelnökömnek, visszaveszem mulya Ferenc fiamtól a kalábriai herceg címet, és neked adományozom.

- Ha megteszem, sire, felséged azt cselekszi majd, amit ilyenkor minden király: siet elfeledni önfeláldozó hívét. Ha a szolgálat túlságosan nagy, nem lehet más a bére, mint hálátlanság, s én óriási szolgálatot készülök tenni felségednek. De én nem kegyre, vagyonra, rangra vágyom. Annál sokkalta magasabb cél vezérel: a dicsőség, a hírnév vágya. Sire, én Monk és Richelieu akarok lenni egy személyben.

- S én örömest megteszem, ami tőlem telik, hogy az lehessél, bár nem nagyon tudom, kit s mit tiszteljek e két úrban. Mikor is akarsz indulni?

- Még ma, ha felséged hozzájárul.

- Mi az, hogy hozzájárulok? Jó vicc! Kézzel-lábbal löknélek előre! De egy fillér nélkül mégsem vághatsz bele!

- Ezer dukátom van, sire.

- Két-háromezer dukát akad az íróasztalom fiókjában.

- Az untig elég, sire.

- Hopp, várjunk csak... Legújabb pénzügyminiszterem, Luzzi herceg, épp tegnap jelentette, hogy Francesco Taccone márki megérkezett Messinába, ötszázezer dukáttal a zsebében. A pénzt Backeréktől vette fel. Különben ajánlom Backeréket a figyelmébe, eminentissime. Ha visszafoglaltuk Nápolyt, s ön lesz a miniszterelnököm, okvetlen valamelyik Backert nevezzük ki pénzügyminiszterré.

- Természetesen, sire. De térjünk vissza az ötszázezer dukátra.

- Hát ide figyelj. Mindjárt adok neked írásbeli meghatalmazást, hogy elvehesd Tacconétól a pénzt, és máris van hadikincstárad.

Ruffo elnevette magát.

- Mit nevetsz? - hökkent meg a király.

- Azt, hogy felséged nem tudja: ötszázezer dukátnak okvetlenül lába kél Nápolytól Szicíliáig.

- Az, látod, meglehet. De a messinai helyőrség parancsnoka, Danero tábornok, rendelkezésedre bocsátja majd a szükséges fegyver- és lőpormennyiséget expedíciós csapatod felszereléséhez.

- Pontosan úgy, ahogy Taccone kincstárnok rendelkezésemre bocsátja az ötszázezer dukátot. Sebaj, sire, adja csak ide a két meghatalmazást. Ha Taccone mégis ad pénzt, Danero fegyvert, annál jobb, ha nem ad, megleszek pénz és fegyver nélkül.

A király előhalászott két ív papirost, megírta a két parancsot, és alábiggyesztette a nevét.

Ezalatt a kardinális előhúzott a zsebéből egy harmadik irományt, kihajtotta, és a király elé csúsztatta.

- Hát ez mi? - kérdezte a király.

- Ez kormányzói és *alteregói* kinevezésem.

- Előre elkészítetted?

- Időkímélés céljából, sire.

- No, rajtam ne múljék...

S a király nekiállt aláírni az okmányt.

A kardinális megfogta Ferdinánd kezét.

- Előbb olvassa el, sire - mondta.

- Azután olvasom el - szólt a király.

És aláírta.

Ha akadnak olvasóink között olyanok, akik úgy érzik: kár lenne idejüket egy kinevezési okmány olvasására fordítani, bár az a maga nemében egyedülálló, és mindmáig az ismeretlenség homálya fedte, lapozzák át a következő fejezetet. Mi ehelyt közzétesszük az említett dokumentumot, melyet magunk bányásztunk elő Ferdinánd titkos irattárából, ahol hatvan éve porosodott. S tesszük ezt abban a reményben, hogy hálára kötelezzük vele mindazon kedves olvasóinkat, akik nem puszta szórakozás, léha időtöltés kedvéért olvassák történelmi tárgyú regényeinket.

30
Ruffo kardinális megbízólevele

Ruffo kardinális!

Áthatva annak szükségességétől, hogy a nápolyi királyság tartományainak üdvét haladéktalanul és minél hatékonyabban biztosítsuk, hogy megóvjuk őket azon átkos fondorlatoktól, melyeket a vallás, a korona és a rend ellenségei avégből szőnek, hogy az országot a lázadás szakadékába taszítsák, úgy határoztam, hogy Eminenciád eszére, ügybuzgalmára és hűségére bízom azon országrész megvédésének gondját és felelősségét, mely mindeddig ment maradt a zavargásoktól s az országot e válságos pillanatban elnyeléssel fenyegető végromlástól.

Következésképp megbízom Eminenciádat, hogy utazzék Kalábriába, lévén országunk eme tartománya legkedvesebb királyi szívünknek, s lévén itt a legkönnyebb megszervezni a védelmet, és előkészíteni azon hadműveleteket, melyek révén megállíthatjuk közös ellenségünk előrenyomulását, s mindkét tengerpartot megóvhatjuk a fővárosból vagy Itália egyéb részeiről jövő gonosz szándékú emberek nyíltan erőszakos behatolási kísérletei avagy alattomos csábításai ellenében.

A kalábriaiak, a Basilicata, valamint Lecce, Bari és Salerno tartományok lakosai a továbbiakban buzgó és lankadatlan gondoskodásom legfőbb tárgya.

Bármely rendelkezés, mit Eminenciád a hit, a magántulajdon, a családi élet és becsület féltésétől hajtva kibocsátani jónak lát, feltétlen és korlátlan jóváhagyásommal találkozik, akár azok jutalmazásáról intézkedne, akik az Eminenciád által vezetett restaurációs küzdelemben érdemeket szereztek, akár azok bűneinek megtorlásáról, kikre, mint lázadókra, Eminenciád lesújtani kénytelen. Ne habozzék Eminenciád megtenni, amit jelen szorongatott helyzetünkben szükségesnek vél a célból, hogy az ország lakosait igazságos védelmi harcra mozgósítsa; mi azonban az összes számításba jövő módszerek közül a lelkesedés lángjának felszítását és helyes irányba terelését tartjuk a leghatékonyabbnak az újmódi elvek megdöntéséért vívott harcban. E királygyilkos és a rend felforgatására irányuló elvek veszedelmesebbek, mint hinnők, mivel hízelegnek egyesek becsvágyának, mások pénzsóvárságának és minden ember hiúságának, önzésének; mivel a durvább lelkekben csalóka reményeket ébresztenek, miket ez újmódi nézetek hirdetői s a forradalmárok mesterkedései táplálnak; ahol pedig e nézetek győzedelmeskedtek, ahol e mesterkedések célt értek, ott az állam szekere kátyúba jutott, mint erről ki-ki saját szemével meggyőződhet, ha tekintetét Franciaországra avagy Itáliára veti.

Annak érdekében tehát, hogy jelen bajaink orvosoltassanak, hogy gyors és határozott rendszabályok révén mihamarébb visszahódítsuk megszállt tartományainkat, valamint a fővárost, mely nem átall nagy arcátlanul elöl járni a rendzavarásban, felhatalmazom Eminenciádat, hogy az első tartományban, hol küldetését megkezdvén, ennek szükségessége megmutatkoznék, ama fegyveres erők élén, melyeket rendelkezésére bocsátunk, királyi biztosként fungáljon, majd annak utána, hogy az ország egésze vagy egy része birtokába jutott, birodalmi helytartóként, egyebek közt azon joggal felruházva, hogy nevünkben annyi s olyan kiáltványt bocsásson ki, ahányat s amilyet az ügy érdekében szükségesnek ítél.

Eminenciádra mint alteregómra ruházom továbbá bármely praesidium megváltoztatásának, bármely főtisztviselő, tanácselnök, általában bármely kormányzati vagy állami hivatalnok elmozdításának jogát, az érintettek rangjára való tekintet nélkül; nemkülönben bármely katonai személy felfüggesztésének, leváltásának vagy letartóztatásának jogát is, ha e szigort Eminenciád indokoltnak látja, megtoldva azzal a joggal, hogy ideiglenesen azokat állíthatja a

leváltottak helyére, és azokra ruházhatja a megürült tisztségeket, akiket bizalmára méltat, mindaddig, míg a kinevezést Eminenciád előterjesztésére magam is jóváhagyom. Mindezt avégből, hogy alattvalóim Eminenciádban csakugyan legfőbb meghatalmazottamat lássák, és késedelem, valamint ellenállás nélkül a cselekvés útjára lépjenek, ami fölöttébb szükséges és helyes a jelenleg ránk szakadt válságos és nehéz időkben.

Eminenciád éljen legjobb belátása szerint királyi biztosi és helytartói tiszte lehetőségeivel, mivel elvárom, hogy a ráruházott, széles körű és feltétlen alteregói jogkör birtokában mindenütt érvényt szerez királyi fennhatalmamnak, s e réven megóvja országomat a további veszteségektől, lévén az elszenvedettek már eddig is túlságosan nagyok.

Eminenciád lépjen fel a legnagyobb szigorral és könyörtelen igazságossággal a pillanat követelményeinek megfelelően, akár hogy a renitenskedőket engedelmességre késztesse, akár hogy jó példát statuáljon s a rosszat felszámolja, akár hogy csírájában elfojtsa avagy gyökerestül kiirtsa a szabadság konkolyát, mely oly gyorsan kihajtott és növekedésnek indult mindenütt, ahol a lakosság kivonta magát fennhatóságom alól, ily módon helyrehozván a bajt, ahol az megtörtént, s elébe vágván a nagyobb bajnak, a ránk leselkedő újabb csapásoknak.

Eminenciád szabadon rendelkezik az ország minden közpénztárával, bármely néven s bármely célzattal működjenek is azok. A pénztárnokok tartoznak parancsait végrehajtani. Akadályozza meg Eminenciád minden úton-módon pénzküldeményeknek a fővárosba irányíttatását, mindaddig, míg ott a jelenlegi anarchia uralkodik; a fent említett pénztárakban fellelt pénzt pedig fordítsa tartományaink javára, a szükséghez mért kormányzati költségek és a sürgős védelmi kiadások fedezésére, valamint ügyünk védelmezőinek javadalmazására.

Rendszeres jelentést várok Eminenciádtól mindarról, amit tett vagy tenni szándékozik, hogy határozataimat a történtekről, illetve a teendőkről Eminenciádnak megizenhessem, s vonatkozó utasításaimat megküldjem.

Eminenciád válasszon ki a bírói testület tagjai közül két-három folttalan becsületű és bizalmára méltó férfiút, hogy tanáccsá alakulván, ítéletet hozzanak azon súlyos ügyekben, melyek békeidőkben a fővárosi bíróság mint fellebbviteli törvényszék elé tartoznak. Ők helyettesítsék a nápolyi felsőfokú bíróságokat, az ügyintézés meggyorsítása végett. Eminenciád bátran folyamodhat e célból a tartományi bíróságokhoz, felhatalmazván őket arra, hogy mindazon ügyekben ítéletet hozzanak, melyeket jónak lát elébük terjeszteni, valamint arra is, hogy a hozzájuk benyújtott fellebbezéseket elbírálják. Eminenciád személyesen tartozik őrködni afelett, hogy az általa kormányzott tartományokban szigorú igazságszolgáltatás folyjék, aminek biztosítása érdekében elmozdíthatja, ha kell, a kinevezett bírákat is.

Mint Eminenciád az általam rendelkezésére bocsátott iratokból láthatja, korábban elrendeltem már, hogy hadseregem maradványai Palermóban, illetve Kalábriában gyülekezzenek e tartományok megvédése s a Szicíliával való közlekedés fenntartása céljából, abból a meggyőződésből kiindulva, hogy az országlásom idején felállított nagy létszámú hadsereg, mely engem oly rosszul szolgált, nem széledt még teljesen szét. Adott helyzetünkben elrendeljük, hogy e csapattöredékek parancsnokai mindenben Eminenciád útmutatásait kövessék, tekintet nélkül a parancsnokok kilétére vagy a csapatnak korábbi utasításaim értelmében elfoglalt helyzetére. Ami Salandra tábornokot vagy bármely más tábornokomat illeti, mihelyt említett csapataim élén Eminenciádhoz csatlakoznak, kötelesek jelen utasításom értelmében eljárni. Eminenciád hozza személyesen tudomásukra utasításaimat, s ennek megtörténtét haladéktalanul jelentse, amikor is én Eminenciád kívánságaihoz mérten nyomban megküldöm a szükséges rendelkezéseket.

Mivel ésszerűnek látszik feltételezni, hogy reguláris hadseregünk nincs többé, Eminenciád tekintse legfőbb feladatának a fegyveres erő megszervezését, illetve újjászervezését, mely célból bármely eszközt igénybe vehet; s mivel e fegyveres erő ezúttal honi földön harcol majd, azon kell lennünk, hogy bár előreláthatóan szökött vagy megfutamodott katonákból fog állni, e katonák lelkében felkeltsük, illetve újjáébresszük ama vitézséget, melyről Kalábria hős lakosai, az ellenség ellen küzdvén, oly fényes bizonyságot tettek. Ugyanez vonatkozik azon hadtestekre is, melyeket Eminenciád e tartományok azon lakosaiból toboroz, kik hazafiságtól s hitbuzgalomtól hajtva készek fegyvert fogni ügyünk védelmében.

Nincs szándékomban előírni az eszközöket, melyek révén Eminenciád e célt elérheti, ellenkezőleg, tökéletesen szabad kezet adok Eminenciádnak mind a szervezés módja, mind pedig azon jutalmak tekintetében, melyeket szétosztani jónak lát. Pénzjutalmat Eminenciád szabadon s megkötés nélkül adhat, rangokat vagy tisztségeket ellenben csupán időleges jelleggel, lévén az én dolgom azokat utólag jóváhagyni, minthogy az ily természetű magas kegy királyi jóváhagyás híján érvénytelen.

Mihelyt a várt reguláris csapatok befutnak, azokat Kalábriába avagy a szárazföld bármely más pontjára irányítjuk Eminenciád kívánsága szerint, valamint lőszerkészletünk és ágyúparkunk egy részét is, megosztván azt Szicília és Kalábria között.

Eminenciád jelölje ki legjobb belátása szerint a katonai és államigazgatási tisztségek viselőit, határozza meg működésük ideiglenes feltételeit, s állítson kit-kit arra a posztra, melyre megítélése szerint a legalkalmasabb.

Eminenciád személyes költségeire, legszükségesebb kiadásait fedezendő, ezerötszáz dukátot (havi hatezer frankot) engedélyezünk, továbbá bármely más összeget is, mely ezenfelül elengedhetetlenül szükségesnek mutatkoznék a megbízatás teljesítése során, különös tekintettel útiköltségeire, úgy azonban, hogy a költségtöbblet semminemű módon ne terhelje népeimet.

Eminenciád kezelésébe adom továbbá a közpénztárakban talált, valamint az oda Eminenciád szorgalmazására befolyt pénzösszegeket is. Ennek egy részét használja Eminenciád a tulajdon biztonságához szükséges hírek megszerzésére, vonatkozzanak azok bár a fővárosra avagy a határainkon túli ellenséges hadmozdulatokra; minthogy pedig a fővárosban, a különféle pártok villongásai következtében, jelenleg a legteljesebb anarchia uralkodik, aminek árát a nép adja meg, Eminenciádnak legyen rá gondja, hogy e mesterségben járatos és ügyes emberek útján mindenről, ami ott történik, tudomást szerezzen, oly módon, hogy ezen ágensek minden eseményt késedelem nélkül jelentsenek. E cél érdekében ne sajnálja Eminenciád a pénzt, ha úgy ítéli, hogy a bőkezűség meghozza majd gyümölcseit.

Egyebekben szabadon ígérhet vagy juttathat pénzt Eminenciád oly személyeknek, kik az államot, szent hitünket s a koronát szolgálják, valahányszor ezt szükségesnek ítéli.

Nem térek ki részleteiben a védelmi intézkedésekre, melyek hatékonyságára roppant nagy súlyt helyezek, sem a lázongásoknak, belviszályoknak, összeesküvéseknek, a jakobinus ügynökök mesterkedéseinek s megvesztegetési kísérleteinek elhárítására teendő lépések módozataira. Eminenciádra bízom, hogy mindeme bűnöknek gyors és határozott intézkedésekkel gátat vessen. Eminenciád bizton számíthat a praesidiumok, mindenekelőtt a leccei praesidium s általában mindazon alattvalóim együttműködésére, kik szívükben hívek maradtak hozzám, továbbá püspökeim, plébánosaim s kivétel nélkül minden becsületes papi személy együttműködésére a helyi szükségletek és tartalékok felderítésében; nem kétséges, hogy az említett személyeket és testületeket lankadatlan tevékenységre sarkallja a jelen helyzetünkből s körülményeinkből fakadó szükség.

Ausztria császárától több irányú segítséget várok; segítséget ígér a török; hasonló kötelezettséget vállalt irányomban Oroszország is, s ez utóbbi hatalom flottája máris partjaink közelében járván, bízvást számíthatunk mihamarébbi támogatásukra.

Mindezt avégből hozom Eminenciád tudomására, hogy bátran támaszkodjék az orosz flotta segítségére, sőt, amennyiben ennek szüksége mutatkoznék, hívja be tartományainkba csapatai némely részét. Egyben felhatalmazom Eminenciádat arra is, hogy hadműveletei alakulásától függően támogatásukat szabadon igénybe vegye, ha ezt a védelem érdekében hasznosnak ítéli.

Már most Eminenciád tudomására hozom, bár egyelőre csupán elvben és általában, hogy szövetségeseimnél mindenkor menedékre és oltalomra lelhet, de hamarosan megküldöm e tárgyban további utasításaimat, melyek az együttműködést a jövőben hatékonyabbá teszik. Mindez vonatkozik az angol flottára is, mely Szicília és Kalábria partjai mentén hajózván őrködni fog biztonságunkon, melyre vonatkozó újabb s határozott rendelkezéseimet kellő időben közölni fogom.

Eminenciád találjon utat-módot rá, hogy hetente kétszer szabályos jelentést juttasson el hozzám a megbízatása teljesítése során előadódott legfontosabb ügyekről, s ezekre vonatkozó utasításaimat kikérje. Az ország védelme szempontjából elengedhetetlennek tartom, hogy e futárszolgálat közöttünk sűrűn és rendszeresen működjék.

Végezetül kijelentem, hogy feltétlenül megbízom Eminenciád hűségében, eszében, képességeiben, s nem kétlem, hogy méltónak mutatkozik ama mélységes bizodalomra, mellyel Eminenciád ügybuzgalma s királyhűsége iránt viseltetem.

Kelt Palermóban, 1799. január 25-én.

B. Ferdinánd

31
Az első lépés Nápoly felé

Semmi nem kerülte el az okirat szerzőjének figyelmét, mint látjuk; Ruffóban a hadvezér bölcs előrelátása az egyházi ember aggályos körültekintésével párosult.

Ferdinánd azt sem tudta, hová legyen ámulatában.

Tábornokai, tisztjei, katonái, miniszterei cserbenhagyták. Senki nem rántott érte kardot azok közül, akik hivatalból viselik, vagy ha igen, csak azért, hogy az ellenség lába elé helyezze; senki nem ismerte a híreket azok közül, akiknek hivatalból ismerniök kell, vagy ha mégis, nem vette hasznát; senki nem szolgált tanáccsal azok közül, akinek hivatala a tanácsadás. Egyszóval a király mindeddig hiába keresett ott bátorságot, hűséget, észt, önfeláldozást, ahol s akiktől azt méltán elvárhatta.

S lám, most egyszerre rálelt; ó, nem azok egyikében, akiket kegyeivel elhalmozott, hanem egy papi férfiúban, aki nyugodt lélekkel megmaradhatott volna egyházi kötelességeinek szűk körén belül, azaz beérhette volna azzal, hogy a breviáriumát olvasgatja, és áldást oszt.

S mi több: ez a pap mindenhez ért! Lázadást szított, hogy egy hivatásos politikus sem különben; úgy megszervezte a hírszolgálatot, hogy a rendőrminiszter is megirigyelhette volna; és úgy készítette elő a háborút, mint egy igazi hadvezér. Mack Championnet lába elé helyezi kardját, Ruffo pedig fegyvert ragad, meghirdeti a szent háborút, s kész lőszer és sereg nélkül Nápoly visszahódítására kivonulni, egyes-egyedül Constantinus labarumával - az első keresztes lobogóval - és jelszavával: *In hoc signo vinces!*

Különös ország, különös társadalom, hol az országot útonállók védelmezik, s az eljátszott királyságot egy pap hódítja vissza!

Ferdinánd kivételesen megőrizte a titkot, s megtartotta ígéretét. Odaadta a kardinálisnak az ígért kétezer dukátot. Saját ezer dukátjával együtt tizenkétezer-ötszáz frankot mondhatott tehát Ruffo magáénak, a mi pénzünkre átszámolva.

A kardinális egy messinai utazás ürügyén még azon a szent napon, tehát január 27-én elbúcsúzott a királytól, melyen az megbízólevelét aláírta - az okmányt, nem tudni, miért, két nappal antedatálták -, s nyomban útnak is indult, hajón, kocsin, szárazon és vízen, aszerint, hogy mire nyílt éppen alkalma.

Négy nap alatt tette meg az utat Messináig; január 31-én délután érkezett a városba.

Rögtön nekiállt Taccone márkit felkutatni, hogy a király parancsa értelmében átvegye tőle a Nápolyból származó félmilliót. A márkit meg is találta, hanem a félmilliónak csakugyan nyoma veszett, mint Ruffo jó előre megmondta.

Taccone a kardinális felszólítását azzal hárította el, hogy Nápolyból való távozása előtt Acton főkapitány utasítására Pignatelli hercegnek adta át az őrizetére bízott pénzt. A kardinális ekkor utasította, megbízatása jogán, hogy adjon számot tetteiről, azazhogy a kincstár állapotáról. Szorult helyzetéből a márki azzal vágta ki magát, hogy a kincstár iratai, jegyzékei Nápolyban maradtak, s ezek híján ő nem adhat számot semmiről. Ruffo mindezt előre látta, sőt, jó előre meg is mondta a királynak, hogy pontosan így fog lezajlani a dolog. Taccone után Danero tábornokhoz fordult. Fegyverre, lőszerre végeredményben nagyobb szüksége lett volna még, mint pénzre. De Danero tábornok megtagadta a fegyverek kiszolgáltatását, a király határozott

parancsa ellenére, mondván, hogy Isten ellen való vétek lenne ilyesmit a kardinális kezére adni, azzal a fáradsággal akár egyenesen az ellenségnek adhatná.

A kardinális nyomban panaszt tett a királynál, csakhogy Danero sem volt rest Palermóba írni, s Taccone nemkülönben: ki-ki a másikat vádolta, és magát mentegette.

A kardinális elhatározta, hogy Messinában bevárja a király válaszát. Tudni akarta, hányadán áll a dolog. Hatodnapra be is futott a királyi levél. Malaspina márki hozta Palermóból.

A király hosszan és mélabúsan lamentált azon, hogy őt csupa tolvaj meg áruló veszi körül, majd felszólította a bíborost, hogy kezdje meg a hadjáratot, egyedül lángeszére hagyatkozva, és arra kérte, hogy Malaspina márkit, a levél hozóját, nevezze ki hadsegédévé.

Világos volt, mint a nap, hogy Ferdinánd, aki soha nem bízott meg senkiben, máris kételkedni kezd Ruffóban, és siet mellé felügyelőt állítani.

Szerencsére rosszul választotta ki emberét, lévén Malaspina márki eredendően ellenzéki hajlamokkal megáldva. A kardinális elolvasta a király levelét, és mosolyogva mérte végig Malaspinát.

- A király kérése természetesen parancs, márki úr - mondta. - De meg kell adni, furcsa helyzet egy nemesúr és magas rangú katona számára, hadsegédi tisztet vállalni egy egyházi ember oldalán. Őfelsége nyilván ellátta önt valamely különleges megbízatással is, miáltal hivatalos rangjánál fontosabb szerep jut önnek mellettem?

- Úgy van, eminenciás uram - bólintott Malaspina. - Őfelsége ragyogó kilátásokkal, elvesztett kegyei visszanyerésével kecsegtetett az esetre, ha bizalmas jellegű leveleimben tüzetesen beszámolok mindarról, amit eminenciád tesz vagy mond. Őfelsége, úgy látszik, jobb kémnek tart, mint vadásznak.

- Önt tehát az a baleset érte, márki úr, hogy eljátszotta őfelsége kegyét?

- Három hét óta nem veszek többé részt őfelsége kártyapartijában, eminenciás uram.

- S ugyan miféle bűnnel szolgált rá, márki úr, e példás büntetésre? - kérdezte Ruffo.

- Halálos bűn, eminenciás uram.

- Gyónja meg nekem - szólt nevetve a kardinális -, Róma bűnbocsánati joggal ruházott fel.

- Egy vadkant nem a lapockája alatt találtam el, hanem a hasán.

- Márki, jogaim korlátozottabbak, hogysem ily súlyos bűn alól feloldozhatnám - mondta a kardinális -, de beajánlhatom önt a római főpenitenciárius jóakaratába, mint a király önt az enyémbe.

Majd elkomolyodott, s kezét parolára nyújtva, így folytatta:

- De elég a tréfából! Nem kérdem én öntől, márki úr, hogy az én pártomra áll-e, vagy a királyéra. Hanem azt mondom: álljon a haza pártjára, mint igaz szívű, becsületes nápolyihoz illik.

Ruffo nyíltsága, becsületessége lefegyverezte, sőt meghatotta a cinikus márkit.

- Eminenciás uram - felelte -, megfogadtam a királynak, hogy hetente írok neki. Meg is teszem, de, becsületemre, egyetlen levelet nem küldök úgy el, hogy ön ne látta volna.

- Felesleges, márki úr. Igyekszem úgy viselkedni, hogy megbízatásához híven mindenről bátran beszámolhasson őfelségének.

E pillanatban jelentették, hogy Kalábriából látogató érkezett: don Angelo da Fiore tanácsnok.
- Bocsássák rögtön be - rendelkezett Ruffo.

A márki távozni készült.

Ruffo tartóztatta:

- Bocsánat, márki úr, de itt az ideje, hogy megkezdje hivatali működését. Maradjon, kérem.

Bevezették don Angelo da Fiorét.

Negyvenöt-ötven esztendős férfi volt a tanácsnok. Élesen metszett, kemény arca, komor, baljós tekintete szöges ellentétben állt lágy csengésű nevével.

Egyenesen Kalábriából jött, mint említettük, hogy jelentse: megkezdődött Palmi, Bagnara, Scilla és Reggio demokratizálása. A kardinális igyekezzék minél előbb partra szállni - tanácsolta -, mert ha e városok demokratizálása végbement, őrültséggel lenne határos a partraszállást akár csak meg is kísérelni. Nincs veszteni való idő, ha a király pártjára akarják vonni a máris ingadozókat.

A kardinális Malaspinához fordult.

- Mi a véleménye, kedves hadsegédem? - kérdezte.

- Az, hogy percnyi késedelem nélkül partra kell szállnunk - felelte Malaspina.

- Én is amondó vagyok - bólintott a kardinális.

Aznap már nem indulhattak, az idő későre járt. Másnap reggelre halasztották az átkelést.

És másnap, 1799. február 8-án reggel hat órakor valóban hajóra szállt Messinában Ruffo bíboros, s egy órával később megérkezett a Messinával szemközt fekvő Catona partjaira, vagyis éppen arra a pontra, amelyet hajdanán, amikor Kalábria még a Magna Graecia nevet viselte, *Columna Reginá*-nak hívtak.

Nem tartott vele más, mint Malaspina márki, a király hadnagya, Lorenzo Spazzoni abbé, a bíboros titkára, don Annibale Caporoni, a káplán - mindketten jóval túl a hatvanon -, és don Carlo Occara de Caserta, Ruffo belső inasa.

Ruffo egy hímzett lobogót vitt magával. Egyik oldalán a királyi címer díszelgett, másikon egy kereszt, s alatta a vallásháborúk fentebb idézett jelmondata:

In hoc signo vinces.

Don Angelo da Fiore még az este előreutazott, s most a parton várta Ruffót, háromszáz fegyveres élén. Többségükben a scillai és bagnarai Ruffóknak, vagyis a kardinális fivéreinek és unokafivéreinek a hűbéresei közül kerültek ki.

Amikor Scipio először lépett Afrika földjére, elesett, de nyomban fél térdre emelkedett, s így szólt: „Ez a föld az enyém!”

Ruffo, amikor Catona fövenyére lépett, égnek emelt kézzel felfohászkodott: „Kalábria, fogadd szívesen édesfiadat!”

Örömujjongás, lelkes éljenzés fogadta e fohászt, a rideg *Bruttium* egyik leghíresebb fiának fohászát. Ez a föld volt valaha, Róma idején, a szökött rabszolgák menedéke.

A kardinális rövid szónoklat után megindult háromszáz fegyverese élén fivéréhez, Baranella hercegéhez, akinek nyári palotája a gyönyörű tengerszoros legszebb pontján állt. Rögtön ki is tűzte az erkélyre a királyi lobogót; alatta vert tábort a háromszáz főnyi kicsiny csapat, a leendő hadsereg magva.

Útja első állomásáról Ruffo egy saját fogalmazású enciklikát küldött szét Kalábria és az ország minden püspökének, plébánosának, egész lakosságának.

Ebben a többi közt a következőket mondta:

„A forradalom Franciaországban királygyilkosságra, proskripciókra, ateizmusra, papok megfélemlítésére, templomok kirablására, szent helyek megszentségtelenítésére vetemedett, s ugyanezt tette Rómában, szentségtörően kezet emelvén Jézus Krisztus földi helytartójára; e forradalom visszahatása volt országunkban a hadsereg árulása, a magukról megfeledkezett alattvalók engedetlensége, a lázadás fővárosunkban és egyes tartományainkban. Minden igaz honpolgár kötelessége a hit, a király, a haza, a családi becsület s a magántulajdon védelmében fegyvert ragadni, s e szent munkában, ez áldásos küldetésben Isten szolgáinak kell jó példával elöl járniok!”

A továbbiakban kifejtette, mi célból hagyta oda Szicíliát, milyen reményektől fűtve vonul Nápoly ellen, s egy-egy találkozóhelyet jelölt ki a hegyek s a síkság lakói számára, kik hívására felkelnek: a hegylakók találkozóhelyéül Palmit, a síkvidékiekének Miletót.

Kalábria hegyi és síkvidéki lakóit egyaránt felszólította, hogy ragadjanak fegyvert, és jelenjenek meg a kijelölt helyen.

A helytartó úr megírta enciklikáját, nyomda híján huszonöt-harminc példányban lemásoltatta, és küldöncökkel szétküldte a szélrózsa minden irányába, majd, mint aki dolgát jól végezte, kiült az erkélyre levegőzni, s a csodálatos kilátásban gyönyörködni.

Akaratlanul is egy kis bárkára terelődött figyelme, holott válogathatott volna az érdekesnél érdekesebb látnivalókban. Három férfi közelgett a bárkában, amely most kerülte meg éppen a Punta del Farót.

Ketten közülük a bárka orrában a kis latin vitorlával bajlódtak, a harmadik a tatban állt, jobb kezében a vitorlakötél, baljával a kormányt irányította.

Minél tovább nézte a kardinális ezt a harmadik férfit, annál ismerősebbnek tűnt. S amint a bárka közelebb ért, végleg eloszlott minden kétsége.

A férfi nem volt más, mint Caracciolo admirális. Mihelyt visszanyerte szabadságát, indult Nápolyba, s Ruffóval csaknem egyidőben, bár merőben más céllal s ellentétes szándékoktól vezettetve, érkezett Kalábriába.

A bárka ferdén a partnak tartott. Nyilvánvaló volt, hogy pontosan a palota tövében köt majd ki.

Ruffo lesétált a part kiszemelt pontjára. Jelen akart lenni a kikötésnél, hogy a tengernagyot érkezése pillanatában üdvözölhesse.

S csakugyan: amikor Caracciolo kiugrott a bárkából a fövenyre, a kardinális már ott állt, fogadására készen.

A tengernagy felkiáltott meglepetésében. Azon a napon távozott Palermóból, melyen a király elfogadta lemondását, s azóta folyvást úton volt. Kis bárkájával végighajózott a part mentén, minden este a parton hált, kora reggel újra tengerre szállt; ha kedvező szél fújt, vitorlázva, s ha a szél iránya nem kedvezett, illetve szélcsendben, evezve tört célja felé.

Mit sem tudott a kardinális expedíciójáról. Az imént egy csoport fegyveres embert vett észre a parton, királyi lobogó alatt, odakormányozta hát bárkáját a csapathoz és lobogóhoz, hogy a rejtély nyitját meglelje.

Francesco Caracciolo nem kedvelte különösebben Ruffo kardinálist, s az sem őt. Felfogásuk, elveik, érzelmeik dolgában olyannyira elütöttek egymástól, hogy nem is válhattak barátokká. De Ruffo becsülte a tengernagy jellemét, s a tengernagy becsülte Ruffo eszét.

Mint tudjuk, mindketten Nápoly, jobban mondva az ország legelőkelőbb családjaiból származtak.

Mosolyogva üdvözölték egymást, önkéntelen tisztelettel adózva a másik fél kiválóságának, jeles férfiak szokása szerint.

- Csak nem hozzám kíván csatlakozni, herceg? - kérdezte a kardinális.

- Nagy megtisztelésnek tekinteném eminenciád társaságában utazhatni, s könnyen így is fordulhatott volna, ha még mindig őfelsége egyenruháját viselném, de a király, kérésemre, eltekintett további szolgálataimtól, s így egyszerű utazó vagyok, semmi több.

- S nyugodtan megtoldhatná azzal, herceg, hogy nem nézi jó szemmel, ha egy magamfajta papi férfiút állítanak ilyen természetű hadi vállalkozás élére. Aki, mint ön is, kivívta a parancsnoklás jogát, nem tűrhet meg maga fölött mást.

- Eminenciád igazságtalanul ítél - viszonozta Caracciolo. - Annak idején felajánlottam a királynak, hogy ha hajlandó Nápoly védelmét megszervezni s a hadsereg fővezérévé önt kinevezni, én kész örömest alávetem magam, tengerészeimmel egyetemben, az ön parancsainak. A király másként döntött. S ma már késő a bánat.

- Miért késő?

- Mert a király súlyosan megsértett, s ezt egy rangombéli férfi nem bocsáthatja meg.

- Kedves tengernagyom, az ügy, melyért síkraszálltam, s ha kell, az életemet adom, nem a király ügye, hanem a hazáé.

A tengernagy kétkedve csóválta a fejét.

- A hazáé? Amely országban az önkény uralkodik, az senkinek sem hazája. Hazájuk csak a szabad polgároknak van. Spárta hazája volt a spártaiaknak, amikor Leónidasz elesett a thermopülai szorosban; Athén hazája volt az athéniaknak, amikor Themisztoklész legyőzte Szalamisznál a perzsa hajóhadat; Róma a rómaiak hazája volt, amikor Curtius önként belevetette magát a szakadékba. Ezért jegyezte fel a történelem érctábláira Leónidasz, Themisztoklész és Curtius dicső nevét, az utókor okulására. De mondjon egy, csak egy hasonló példát az önkényuralmak idejéből! Ó, nem, aki az abszolút uralkodót, a zsarnokság princípiumát szolgálja, annak bére hálátlanság és feledés. Eminenciás uram, a Caracciolók tudják, mit tesznek. Ha az állampolgár szemével nézem, csakis szerencsének tekinthetem, hogy a gyenge és ostoba királyt letaszítják trónjáról; ha a herceg szemével, örömmel tölt el, hogy a kéz, mely megalázott, bénultan hull alá; s ha az egyszerű ember szemével, ujjongok, látván, hogy e züllött, fajtalan udvar, Európa botrányköve, a száműzetés homályába kényszerül. Alattvalói kötelességemnek tudtam a király s családja életén őrködni menekülésük pillanatában, de semmi nem kötelez arra, hogy segítsek visszahelyezni a trónra e gyengeelméjű dinasztiát. Gondolja eminenciád, hogy ha valamely politikai földrengés letaszította volna példának okáért Claudiust és Messalinát a Caesarok trónjáról, Corbulo nagy szolgálatot tett volna az emberiségnek azáltal, ha odahagyja Germániát, és légiói hatalmával élve, visszahelyezi a trónra a félkegyelmű császárt s céda élete párját? Ugye, nem? Sorsom úgy

fordult, hogy őszinte örömömre visszavonulhatok a magánélet körébe: ezentúl nézője leszek az eseményeknek, s nem résztvevője.

- Hogyan áltathatja magát efféle ábrándokkal, okos ember létére, tengernagy uram? - vágott vissza a kardinális. - Hát csakugyan hiszi, hogy olyan ember, mint ön, élhet visszavonultan, csendben, a mostani felfordult időkben? Megbújhat-e az árnyékban az, aki a világosságot önlelkében hordja? Tartózkodhat-e az állásfoglalástól a becsületes szívű, bátor lelkű férfiú, mialatt honfitársai elkeseredett harcot vívnak, ki a királyságért, ki a respublikáért? Akikre Isten két kézzel szórta adományait, akiket vagyonnal, ranggal, tehetséggel áldott meg, azok élete nem önmaguké többé, hanem Istené; ők küldetést teljesítenek e földön. Olykor az Úr rendelését követik, olykor szembeszegülnek vakságukban az Ő akaratával, de akár így cselekszenek, akár úgy, vereségeik vagy győzelmeik mindenhogyan polgártársaik okulására szolgálnak. Isten könyörületes, csak az nem nyer soha bocsánatot színe előtt, aki bezárkózik önzésébe, mint holmi bevehetetlen fellegvárba, ahol nincs mit tartania sebektől, golyóktól, s bástyái ormáról közönyösen tekint alá a nagy csatára, melyet az emberiség tizennyolc évszázada vív. Ne feledje, excellenciás uram: Dante is azokat az angyalokat sújtja legmélyebb megvetésével, akik nem álltak sem Isten, sem a Sátán pártjára.

- De kit tart Istennek s kit Sátánnak eminenciád a most induló küzdelemben?

- Mondanom is felesleges, herceg, hogy a királyt, akiért életemet áldozom, nem becsülöm egy hajszállal sem többre, mint ön, s hogy egy olyan ember, mint én - s ha azt mondom: olyan, mint én, engedelmével egyben úgy értem: olyan, mint ön -, nem azt a másik embert szolgálja, akit minden tekintetben, műveltség, ész és bátorság dolgában egyaránt alábbvalónak ítél önmagánál, hanem a halhatatlan eszmét, mely benne lakozik, miképpen a halhatatlan lélek egy nyomorék, torz és csúf testben. Hogy mi, halandók, miért ítélünk egy eszmét igaznak vagy hazugnak, az dönti el - higgye meg, kedves tengernagyom -, hogy honnan szemléljük, vagyis: a körülményeink. Tegyük fel például egy pillanatra, herceg, ha meg nem sértem, hogy a kettőnk értelmi képességei minden tekintetben azonosak. Nos, mégis megeshetne, hogy ugyanazt az eszmét merőben ellentétes szemszögből vizsgáljuk, értékeljük s ítéljük meg, azon egyszerű okból, hogy én prelátus vagyok, a római Anyaszentegyház magas rangú papja, ön ellenben világi nagyúr, herceg, s világi címekre, hatalomra tör.

- Ez tagadhatatlan.

- Nos, Jézus Krisztus földi helytartóját, VI. Pius pápát letaszították trónjáról, s én az ő hatalmának helyreállítását célozom, amikor Ferdinánd restaurálásáért síkraszállok; Angelo Braschit szándékozom visszahelyezni a pápai trónra, amikor a Szicíliai Kettős Királyság uralkodója számára visszahódítom Nápoly trónját. Mit bánom én, örülnek-e a nápolyiak vagy sem a királynak, a rómaiak a pápának! Én bíboros vagyok, a pápaság katonája, tehát a pápa ügyéért harcolok. Ez minden.

- Szerencsés ember eminenciád, ha ilyen tisztán látja a követendő utat. Az én dolgom nehezebb. Nekem választanom kell a neveltetésemmel ellentétes, de lelkemnek kedves eszmék és a fejedelem között, akitől lelkem viszolyog, de akihez odaköt neveltetésem. E fejedelem ráadásul megszegte nekem adott szavát, megsértett becsületemben, megalázott méltóságomban. Eltökélt szándékom semlegesnek maradni a közte és ellenfelei között folyó küzdelemben, ha tehetem; de ha a körülmények választásra kényszerítenek, bizonnyal az ellenfélhez állok, mely tisztel, s nem a királyhoz, aki megvet.

- Emlékezzék Coriolanusra a volszkuszok táborában, kedves tengernagyom!

- A volszkuszok a haza ellenségei voltak, én viszont a hazafiakhoz csatlakoznék, ha a republikánusok közé állnék, kik a hazát szabadnak, dicsőnek s boldognak kívánják látni. A polgárháború különleges állapot, különleges törvényekkel, kardinális úr! Condé becsületén nem esett folt, amikor átállt a Fronde oldalára, s Dumouriez-t sem az becsteleníti meg az utókor szemében, hogy XVI. Lajos volt minisztere létére fegyvert fogott a respublikáért, hanem az, hogy utóbb Ausztriába dezertált.

- Igen, ezt én is tudom. De ne vegye rossz néven, herceg, ha szeretném önt a mi táborunkban látni, s fájna nekem önnel ellenfélként találkozni. S hagyján még, ha velem találkozik, akkor nincs mitől tartania. Én a fejemmel felelek önért. De óvakodjék, herceg, az Actonoktól, Nelsonoktól, Hamiltonoktól, óvakodjék a királynétól és kegyencnőjétől. Ha az ő kezük közé kerül, herceg, ütött utolsó órája, s én nem tehetek majd semmit megmentésére.

- Sorsát senki el nem kerülheti - felelte Caracciolo gondtalanul, annak az embernek könnyelműségével, aki annyiszor nézett életében farkasszemet a veszéllyel, hogy semmibe veszi. - Amit sorsom rám mér, elviselem.

- Hajlandó hercegséged velem vacsorázni? - kérdezte a kardinális. - A tengerszoros legízletesebb halával lakatnám jól.

- Köszönöm a meghívást, de hadd utasítom vissza. Két okból. Először, mert ha elfogadom, önt kompromittálom, hiszen a király lagymatag barátsága nem ellensúlyozza a többiek ádáz gyűlöletét irányomban; másodszor, mert mint eminenciád maga mondotta, Nápoly súlyos események színtere, s ilyen körülmények közt nem maradhatok sokáig távol Nápolytól. Eminenciád előtt is ismeretes, hogy vagyonom jó része Nápolyban maradt; a republikánusok konfiskálni készülnek, hír szerint, az emigránsok javait; félő, hogy engem is emigránsnak nyilvánítanak, és elkobozzák vagyonomat. Míg a király szolgálatában álltam, s őfelsége bizalmát élveztem, bátran megkockáztathattam volna ezt is, de most, hogy lemondtam rangomról, és kiestem a király kegyeiből, esztelenség lenne egy háládatlan fejedelemért odadobni egész vagyonomat, függetlenségem legfőbb biztosítékát, bármiféle kormányzat s uralkodó alatt. Így hát isten önnel, kedves kardinális uram - fűzte hozzá a herceg, kezet nyújtva a főpapnak -, és hadd kívánok önnek búcsúzóul minden jót.

- Én szerényebb leszek jókívánságaimban, herceg: mindössze azért fohászkodom az Egek Urához, hogy óvja meg önt a bajtól. Isten önnel!

Azzal szívélyesen kezet rázott s elvált a két rendkívüli férfi. Hogy mikor s mily szörnyű helyzetben esett következő találkozásuk, azt majd a maga helyén beszéljük el.

32
Eleonora Fonseca Pimentel

Ugyanazon az estén, melyen Ruffo kardinális elbúcsúzott a catonai tengerparton Francesco Caracciolótól, Fusco hercegnő szalonjában egybegyűltek Nápoly legelőkelőbb személyiségei - mármint közülük azok, akik az új eszmék hívévé szegődtek -, és közakarattal hitet tettek az egy hete kikiáltott köztársaság és a franciák, tehát azok mellett, akik a köztársaságot Nápolyba átplántálták.

A nápolyi forradalom vezetőit szinte egytől egyig ismerjük, láttuk, mit cselekedtek, és tudjuk, milyen bátran vállalták küldetésüket.

Ám akad még néhány hazafi, akikről eddig alig esett szó az elbeszélés folyamán, s akikkel illő megismerkednünk, mert háládatlanság volna róluk megfeledkeznünk, holott dicső emléküket kegyelettel őrzi mindmáig az utókor.

Benyitunk tehát a hercegnő szalonjába, este nyolc és kilenc óra között, s élvén a regényíró kivételes jogával - hogy látatlan végignézheti, amire kíváncsi -, részt veszünk az első összejövetelek egyikén, melyen Nápoly tele tüdővel lélegezte be a szabadság mámorító levegőjét.

A fogadóterem, az érdekes összejövetel színtere, hová olvasóinkat ezennel bevezetjük, nagyszabású volt, mint az itáliai paloták fontosabb helyiségei általában, az olasz építészeti szokásoknak megfelelően. Falba mélyesztett oszlopokon nyugvó, boltozatos mennyezetét Solimena freskói díszítették; a kor ízlése szerint mitológiai tárgyú festmények.

A terem egyik oldalán, a legkeskenyebben, egy hosszúkás, téglalap alakú beszögellésben emelvény állt, afféle színpadi dobogó. Három lépcsőfok vezetett az emelvényre, mely szolgálhatott szükség szerint színpadként, rövidebb darabok előadásához, vagy a zenészek pódiumául, bálok alkalmával. Most épp egy zongora állt az emelvényen, s mellette három személy társalgott, azazhogy inkább azt a hangjegyekkel és szöveggel teleírt kottát tanulmányozta, melyet egyikük tartott.

Eleonora Fonseca Pimentel, Vincenzo Monti, a költő, és Domenico Cimarosa mester volt ez a három személy.

Eleonora Fonseca Pimentel nevét többször is említettük már e regény folyamán, mindig az erénynek kijáró csodálattal s a balsorsnak kijáró tisztelettel. Harminc-harmincöt éves nő volt Eleonora, inkább rokonszenves külsejű, semmint szép. Termete sudár és karcsú, szeme fekete - olyan fekete, amilyen csak egy spanyol származású nápolyi nőé lehet -, s oly nyugodtan és méltóságteljesen mozgott, mint egy megelevenedett görög szobor. Költőnő volt, de egyszersmind zenész és politikus is - madame de Staël, Delphine Gay és madame Roland egy személyben.

Mindhárom művészetben kitűnő mesterei voltak: Metastasio, a költő, Cimarosa, a zeneszerző, és Mario Pagano, a politikus.

E pillanatban Vincenzo Monti egyik hazafias ódáját tanulmányozta elmerülten, melyet Cimarosa megzenésített.

Vincenzo Monti negyvenöt esztendős férfi volt, Alfieri méltó vetélytársa, kit felül is múlt a nyelv költőisége, dallamossága és választékossága tekintetében. Ifjúkorában titkári teendőket töltött be VI. Pius pápa unokaöccse, az ostoba és telhetetlen Braschi herceg mellett, kinek kedvéért őszentsége nem átallotta lefolytatni a botrányos Lepri-pört. Írt három tragédiát:

Arisztodemosz, Caius Gracchus és *A Manfredik* címen, továbbá egy elbeszélő költeményt, a *Basviglianá*-t négy énekben, Basville haláláról. Utóbb a Cisalpin Köztársaság direktóriumának titkára lett, s az ékesszólás tanára a párizsi, az irodalomé a milánói egyetemen. Legfrissebb költeménye, melyet Eleonora Pimentel oly lelkesen olvasott, mivel tökéletesen kifejezte az ő érzelmeit is, az *olasz Marseillaise* volt: ehhez írt zenét Cimarosa.

Domenico Cimarosa a zongora előtt ült, s ujjait szórakozottan futtatta a billentyűkön. Pontosan egy évben született Montival, de elütőbb külsejű két férfit képzelni is nehéz lenne, mint a költő és a zeneszerző. Monti magas volt és karcsú, Cimarosa alacsony és vaskos; Monti tekintete élénk és fürkész, Cimarosa rövidlátó szeme merev és kifejezéstelen; Montiról lerítt, hogy nagyra hivatott, Cimarosán egyetlen vonás sem vallott lángészre. Aki először látta, alig is akarta hinni, hogy ő az a férfi, aki tizenkilenc éves fejjel már megkezdte termékenységre és jelentőségre Rossiniéval vetekedő pályáját.

E csoport után, mely úgy uralta a termet, mint Apolló és a múzsáké Tithont és társait a Parnasszuson, a legfigyelemreméltóbb az a kis kör volt, amely három asszonyból s két férfiból állt.

A három asszony - úgymint Fusco hercegnő, a ház úrnője, akit régtől fogva ismerünk mint Luisának legjobb s legbizalmasabb barátnőjét, továbbá Pepoli hercegné és Cassano hercegné - feddhetetlen erkölcseiről volt híres egész Nápolyban. S mondhatunk-e szebbet, többet asszonyról, mint azt, hogy hűséges hitves, erényes családanya, ha az Ég nem áldotta meg valamely rendkívüli tehetséggel, mint Angelika Kauffmannt, a festőnőt, madame de Staëlt, a politikai írót, vagy George Sand-t, a regényírót? *Domum mansit, lanam fecit*, mondták a régiek: *Ügyelt a házra, és gyapjút font*, s ezzel mindent megmondtak.

Mi sem mondunk hát többet Fusco hercegnő, Pepoli hercegné és Cassano hercegné dicséretére.

A hercegnőkkel társalgó idősebb és jelentékenyebb férfira úgyis több szót kell vesztegetnünk.

A férfi hatvanadik évében járhatott. Tetőtől talpig a XVIII. század divatja szerint öltözködött, azaz rövid, buggyos térdnadrágot, selyemharisnyát, csatos cipőt és testhezálló mellényt viselt, éppen mint Jean-Jacques Rousseau. Parókát ugyan nem hordott, de a haját rizsporozta. Szélsőségesen liberális és haladó nézetei ellenére érintetlenül őrizte ifjúkora divatát-szokásait.

Mario Pagano volt ő, Nápoly, sőt Európa egyik legkiválóbb jogásza.

A Basilicata egyik kis falujában, Brianzában született, s ama nagy hírű Genovesi tanítványa lett, aki műveiben új, nem sejtett politikai horizontot nyitott meg a nápolyiak előtt. Pagano közeli barátságba került Gaetano Filangierivel is, *A törvényhozás tana* című munka szerzőjével, s e két nagy tudású férfiú vezérletével maga is a jogtudomány egyik fáklyájává vált.

Szelíd csengésű hangja, édes szava a *campaniai Platón* nevet vívta ki számára. Aránylag fiatalon írta első művét, a *Bűnügyi igazságszolgáltatás*-t, melyet a világ minden nyelvére lefordítottak, s melyről a mi nemzetgyűlésünk dicsérőleg emlékezett meg. Mario Paganónak volt bátorsága a legvadabb üldöztetés idején elvállalni Emanuele de Deo és két társa védelmét; de haj, itt eleve kárba veszett minden védői ékesszólás, s hiába beszélt Pagano ragyogóan, egyebet nem érhetett el, mint hogy saját szónoki hírnevét öregbítette, s az általános részvétet fokozta a vádlottak iránt, akiket meg nem menthetett. Hiszen jó előre készen állt halálos ítéletük, s mint mondottuk, ki is végezték mindhármójukat. A kormányt meglepte a híres ügyvéd bátorsága és ékesszólása, s arra a belátásra jutott, hogy jobb az ilyen embert lekenyerezni, mint ellenséggé tenni. Paganót kinevezték bírónak. Csakhogy ő új tisztségében

is megmaradt annak, aki volt; s a makulátlan jellemű, energikus bíró hamarosan élő szemrehányássá nőtt a Vannik és Guidobaldik szemében. Egy szép napon letartóztatták - sosem derült ki, milyen vád alapján -, s egy föld alatti tömlöcbe, afféle előlegezett sírba vetették, ahol kerek tizenhárom hónapig senyvedt. Egyetlen napsugár hatolt csak be a tömlöc keskeny falrésén, de az mintha a nap üzenetét hozta volna el a rabnak: „Ne ess kétségbe, rajtad az Isten szeme." E sugár világánál írta meg Pagano *Értekezés a szépről* című munkáját; a mű emelkedett szelleme, fennkölt hangja csakugyan a napsugarat idézi. Végül szabadlábra helyezték, de óvakodtak felmenteni, hogy az állami junta bármikor újra rátehesse kezét, és megfosztották minden korábbi tisztségétől.

Ő belátta, hogy nem élhet tovább a visszavonás földjén, átlépte a határt, és a nem sokkal előbb köztársasággá lett Rómába menekült. De mert Mack és Ferdinánd hamarosan utánajött, kénytelen volt a francia hadsereg soraiban menedéket keresni.

A sereggel is tért vissza Nápolyba, és Championnet, aki ismerte és értéke szerint becsülte, kinevezte őt az ideiglenes kormányba.

Beszélgetőtársa egy akkoriban még ismeretlen, bár rendkívül művelt elméjű és igazságos szívű bíró volt, akit utóbb híressé tett kitűnő műve, a *Tanulmány a nápolyi forradalmakról.* Élénk eszmecserét folytatott Paganóval egy olyasfajta politikai lap alapításának szükségességéről, amilyen a francia *Moniteur* volt. Ilyen típusú újság soha nem jelent korábban meg Nápolyban, a Szicíliai Kettős Királyság fővárosában. A vita akörül forgott, aláírással vagy anélkül közölje vajon az újság cikkeit.

Pagano állásfoglalását szigorú erkölcsi felfogása diktálta. Szerinte a világ legtermészetesebb dolga, hogy ha valaki valamit állít, azt a nevével fémjelezze. Cuoco ezzel szemben azt erősítgette, hogy ennek az elvnek szigorú alkalmazása távol tart majd a laptól egy sor tehetséges embert, akik nem mernék vállalni a közreműködés kockázatát, mihelyt ország-világ előtt kénytelenek lennének megvallani, hogy a köztársaság hivatalos lapjába írnak.

Championnet is részt vett az összejövetelen. Pagano a véleményét kérte a szőnyegen forgó nehéz kérdésben. A tábornok azt mondta rá, hogy Franciaországban csakis a különféle tanulmányokat és tudományos cikkeket szokás aláírni, vagy kivételes esetben bizonyos kritikai jegyzeteket, ha szerzőjük becsvágya nem tűri az anonimitás homályát.

Championnet véleménye perdöntő volt, annál is inkább, mert a lap alapításának eszméje is tőle származott.

Abban maradtak hát, hogy aki akarja, aláírja a cikkét, aki ellenben meg akarja őrizni inkognitóját, megőrzi.

Egy kérdés várt még eldöntésre: ki legyen a főszerkesztő? Restauráció esetén a *Parthenopéi Monitor* főszerkesztőjének holtbiztosan „kijár a kötél", mint a *Pourceaugnac úr* maszkatáncosai mondanák. Megint csak Championnet vágta ketté a csomót, mondván, hogy főszerkesztő már van.

Championnet bejelentésére felágaskodott Cuocóban a nemzeti büszkeség. Ha Championnet jelölte ki, nyilván idegen nemzetiségű a főszerkesztő, márpedig a derék bíró inkább kockáztatta volna, vele született óvatosságát sutba dobva, tulajdon fejét, saját nevével ellenjegyezvén a hivatalos lapot, semhogy az francia névvel lásson napvilágot.

Egyébként másnapra tervezték az első szám megjelenését, úgyhogy a *Parthenopéi Monitor* javában készült, mialatt barátaink arról vitatkoztak, aláírt vagy anonim cikkeket közöljön-e.

Egy zöld terítővel borított nagy asztal körül ott ült a bizottmányok öt-hat tagja, előttük tinta, penna, papiros, s a másnap közhírré teendő hirdetményeket fogalmazták, Carlo Lauberg vezetésével.

A bizottmányi tagok különféle rendeleteket foglaltak írásba. Egyik a királyi adósságokról rendelkezett, melyeket nemzeti adóssággá nyilvánítottak, beleértve az elutazása előtt magánbankoktól és különféle jótékonysági intézményektől - mint a zálogház, árvaház, szegények menhelye - törvénytelenül eltulajdonított összegeket is.

Egy másik rendelet a forradalom vértanúinak s a háborús halottak özvegyeinek folyósítandó segélyről intézkedett, valamint a jövőben a hazáért életüket áldozó hősök anyjának segélyezéséről. Ezt a rendeletet Manthonnet fogalmazta, s miután elkészült vele, azt írta nemes egyszerűséggel az utolsó cikkely margójára:

Remélem, e kedvezményre édesanyám is jogosult lesz egykor.

Egy további rendelet a kenyér és a makaróni árát csökkentette, eltörölte az étolajra kivetett forgalmi adót, továbbá eltörölte az *excellenciás* címet és a kézcsókot férfiak között.

Egy külön asztalnál Dufresse tábornok, Nápoly város- és erődparancsnoka az alábbi, furcsa rendeletet vetette papírra a színházak tárgyában:

Az erődök és a város helyőrségének parancsnokától!

A városi tanács s a színházak igazgatóinak naponta megújuló panaszai különféle rangú katonáink ellen elengedhetetlenné teszik, hogy katonáinkat jelen figyelmeztetéssel kötelmeik betartására intsem. Ezen figyelmeztetés közhírré tétele után szigorúan megbüntetem mindazokat, akik a fegyelmet megszegve önmagukról megfeledkeznek, s önmagukról megfeledkezvén, társadalmi kötelezettségeik ellen vétenek.

A játékszín rendeltetése minden időkben az volt, hogy a nemzet, a társadalom vagy az egyének bűneit, erényeit, valamint nevetséges vonásait közszemlére állítsa, miért is minden időkben tisztelet övezte gyülekezőhelye volt a művelődésre vagy békés szórakozásra vágyó embereknek, s a felüdülés helye mindenki számára. E körülmények kellő mérlegelése folytán s a francia újjászületés óta színházainkat az erkölcs iskoláinak nevezzük.

Következésképp elrendelem, hogy az a katona vagy civil személy, aki a színházban rendet bont vagy vét az illem ellen, mely a nyilvános helyek alaptörvénye, illetve bizonyos színészek iránti tetszése vagy nem tetszése túlzott kinyilvánítása által vagy bármi más módon megzavarja az előadást, a helyszínen őrizetbe vétessék, s a buon governo őrség által a városparancsnok lakhelyére kísértessék, ahol az elkövetett hiba súlyosságához mért büntetésben részesül.

Ugyancsak őrizetbe veendő és a városparancsnokhoz kísérendő az a katona vagy civil személy, aki a vezénylő tábornoknak a személyes szabadság és a vagyonbiztonság tárgyában kiadott törvényei és parancsai ellenére arra vetemedik, hogy a színházban más helyét elfoglalja - ami jelenleg naponta megesik!

Ugyancsak őrizetbe veendő és a városparancsnokhoz kísérendő az a katona vagy civil személy, aki a színház rendje és a bevett szokások ellen vétve az őrszemmel erőszakoskodni próbál, hogy behatoljon a színpadra vagy a színészek öltözőibe.

Jelen rendelkezés végrehajtásáért az ügyeletes tiszt és a helyőrség zászlóaljsegédtisztje felel; aki pedig, zavarkeltés esetén, elmulasztaná a vétkesek letartóztatását, maga is zavarkeltőnek tekintendő, s ekként büntetendő.

Dufresse tábornok pontot tett az utolsó mondat után, majd intett Championnet tábornoknak, jelezve, hogy a mű elkészült, s ő be szeretné mutatni. A tábornok addig egy kandeláber fénye mellett olvasott, de rögtön félbehagyta az olvasást, odasietett Dufresse-hez, meghallgatta, és pontról pontra jóváhagyta fogalmazványát.

Dufresse megnyugodva alákanyarította a nevét.

Championnet ekkor felkérte a jelenlevőket, szenteljék egy percre neki figyelmüket. Velascót és Nicolino Caracciolót, e két nagy politikust, kiknek együttes életkora nem tett ki negyvenhárom évnél többet, s akik éppen Fusco hercegnő papagájának nevelésén ügyködtek, mialatt higgadt elméjű társaik a népek nevelésének ügyén fáradoztak, Velascót és Nicolinót, mondom, külön is hallgatásra kérte a tábornok.

Azonnal csend támadt. Championnet-t jósága, határozottsága, a helyi erkölcs és szokások tiszteletbentartása és művészetpártolása minden réteg körében népszerűvé tette, s bár Nápoly a világ legháládatlanabb városa, az ő nevét öt nemzedék s jóval több mint fél évszázad távolából is visszhangozza. Az idő múlása gyengítette e visszhangot, de máig jól hallható az, s eljut kortársaink fülébe.

Championnet visszament a kandallóhoz, ismét a gyertyák fénykörébe emelte s széthajtogatta a papírlapot, melynek olvasását az imént Dufresse hívására félbeszakította, majd lágy, de tisztán csengő hangon, kitűnő olaszsággal ezeket mondta:

- Hölgyeim és uraim, ha megengedik, felolvasnám önöknek a *Parthenopéi Monitor* holnap, tehát szombaton, a régi időszámítás szerint 1799. február hatodikán megjelenendő számának első cikkét. Azért mondom így, a régi időszámítás szerint, mert tartok tőle, hogy az új önöknek még szokatlan, egyébként azt mondtam volna: pluviôse 8-án, szombaton. E pillanatban küldték meg nekem a nyomdából a cikk kefelevonatát. Hallgassák meg, kérem, s minthogy e cikk mindnyájunk véleményének tömör összefoglalása akar lenni, tegyék meg észrevételeiket, ha találnak rajta kivetnivalót.

E bejelentés élénk érdeklődést keltett. Mint említettük, a főszerkesztő nevét egyelőre homály fedte, s lévén a hírlapi publicisztika mindeddig ismeretlen fogalom Nápolyban, az egybegyűltek kíváncsian figyelték, hogyan oldotta meg vajon a kezdő főszerkesztő feladatát.

Mindenki elhallgatott, még Monti és Cimarosa, még Velasco és Nicolino, sőt, tanítványuk, a hercegnő papagája is.

Championnet mély csöndben felolvasta az alábbi, programadó cikket:

Szabadság *Egyenlőség*

PARTHENOPÉI MONITOR

1. szám

Kelt a szabadság VII., az egy és oszthatatlan Nápolyi Köztársaság I. évében, pluviôse 8-án.

Végre szabadok vagyunk!...

Izgalom hullámzott végig a gyülekezeten. Alig állták meg, hogy fennhangon el ne ismételjék a kiáltást, mely ott lebegett minden igaz szívű ember ajkán, s mellyel a *Parthenopéi Monitor*, a Franciaországból szétáradó nagy eszmék legújabb orgánuma rájuk köszöntött.

Az izgalom el sem ült még, amikor Championnet így folytatta:

Végre ránk virradt a nap, melyen fennhangon s rettegés nélkül ejthetjük ki a szabadság és egyenlőség szent nevét, s megfogadhatjuk, hogy méltó fiai leszünk szülőanyánknak, a köztársaságnak, méltó testvérei Itália és Európa szabad népeinek.

A megdöntött kormányzat példátlan, vak és könyörtelen hajszát folytatott ellenünk, s mit ért el vele? Megsokasodtak a haza vértanúi - csak ennyit. Senki közülük meg nem hátrált a halál elől, ellenkezőleg, mindannyian nyugodt lélekkel fogadták, szilárd léptekkel hágtak fel a vérpad lépcsein. Ó, sokan voltak, akik a legkegyetlenebb kínzások közepette is rendületlenek maradtak hitükben, állhatatosak elveikben; süket fülekre talált náluk a fülbesúgás, a csábítás, a büntetlenség és jutalom ígérete.

Újjászületésünk nagy művét, fájdalom, vérrel szennyezték be a gonosz szenvedélyek, melyeket oly sok éven át táplált a legtudatlanabb néprétegek lelkében százféle rágalommal a papi beszéd s a különféle kiáltványok, a nagylelkű francia nemzetet a legsötétebb színekben festvén, valamint Francesco Pignatelli kormányzó aljas fondorlatai, kinek puszta említésére is undor és felháborodás lesz úrrá mindnyájunkon, s ki nem átallotta a néppel elhitetni, hogy a franciák eltörlik a vallást, felszámolják a tulajdont, erőszakot követnek el asszonyainkon, lányainkon, és lemészárolják fiainkat. Több helyütt népfelkelés tört ki a francia helyőrségek ellen, de vérbe fúlt s elbukott, másutt előbb tulajdon honfitársaikat ölték halomra, majd fegyverrel fordultak szembe az új renddel, ám rövid küzdelem után alulmaradtak. Nápoly lakosságának tetemes része hallgatott hóhérai szavára, s a kormányzó által elhintett gyűlölettől, vérszomjtól elvakulva elfoglalta az erődöket, magához ragadta a fegyvereket, s hétnapi véres anarchia, fosztogatás után, mely alatt becsületes honpolgáraink élete állandó veszedelemben forgott, szembeszállt a francia hadsereggel. A hős francia katonák hatszoros túlerő ellenében lépésről lépésre, közelharcban vívták ki a győzelmet, inkább eszükkel s vitézségükkel, semmint fegyvereik erejével, miközben a láthatatlan ellenség szünet nélkül ontotta rájuk a halált, tetőkről, ablakokból, bástyák magasából, keresztutcák, meredélyek, szűk és kanyargós sikátorok rejtekéből.

De a nagylelkű győztes nem torolta meg ellenfele mérhetetlen elvakultságát, kegyetlenségét, hanem az erény s a civilizáció szép példáját adva, sietett a legyőzöttet keblére ölelni, s megbocsátott neki, mihelyt az a fegyvert letette.

Vitéz honfitársaink egy csoportja nem habozott élni az alkalommal, melyet a mi derék, ősei nevéhez méltó Nicolino Caracciolónk okosan kitervelt győzelme teremtett; a január 20-ról 21-re virradó éjszakán behatoltak a Sant'Elmo-erődbe, s megesküdvén, hogy ha kell, romjai alá temetkeznek, de sírjuk mélyéről is hitet tesznek a szabadság mellett, kitűzték az erődre a szabadság jelképét; nem csupán saját nevükben, de mindazon hazafiak nevében is, kiket körülményeik meggátoltak a csatlakozásban. Január 21-én - mely nap fényes emlékezetű marad Nápolyban - feltűntek a Francia Köztársaság legyőzhetetlen lobogói, s ők örök hűséget és szövetséget esküdtek neki. És 23-án délután egy órakor bevonult végre Nápolyba a győzelmes francia sereg. Ó, be magasztos érzés volt látni, mint váltja fel egy csapásra a mészárlást győző és legyőzött testvéri ölelkezése, s hallani a vitéz Championnet tábornok első szavait, melyekkel elismerte respublikánkat, üdvözölte kormányunkat, s szavatolta mindnyájunk tulajdonát, életét, amit azóta több nagylelkű kiáltványában megerősített.

A felolvasást már az előző bekezdés végén néhány éljenkiáltás szakította félbe: most minden jelenlevő harsány éljenzésben tört ki. A cikk szerzője oly húrt pendített meg, mely visszhangot vert minden felvilágosult nápolyi szívében: a hála húrját, a háláét a Francia Köztársaság iránt, mely annyi veszedelmen átgázolva, s hihetetlen, nem remélt győzelmek sorozatát kivíva, elhozta Nápolyba a haladást s a szabadságot, e két mennyei fénysugarat.

Championnet kedves mosollyal köszönte meg az éljenzést, majd folytatta a felolvasást:

> *Nápoly ma ismeri a teljes igazságot, tudja, hogyan vonult be hitszegően a bukott zsarnok Rómába, hogy menekült szégyenszemre angol hadihajón Palermóba, hogyan fosztotta ki képtárainkat, múzeumainkat, hogyan rabolta ki vallási intézményeinket, bankjainkat, s vitte el angol hajón a közösség és a magánosok kincseit, e szemérmetlen s nyilvánvaló tolvajlás által megfosztván a nemzetet aranyai maradékától is.*
>
> *Nápoly polgárai! A múlt s a jelen ismeretében a békés jövőt kikovácsolni, ez a munka vár rátok!*

E szívből jövő, lélekből fakadó kiáltás, e hazafias apellálás ama város polgárainak testvériségére, melynek falai közt e szó mindeddig ismeretlen volt, a honpolgári önfeláldozás nyilvános magasztalása, melyre a múlt vértanúi adtak példát az eljövendő vértanúknak, mindez együtt - inkább még, mint a szónoklat retorikai becse - az őrjöngésig fokozta a hatást. Annál is inkább, mivel a beszéd egész szelleme teljes összhangban állt a nemzeti érzülettel, mely a lelkeket forradalmi időkben mindig eltölti, s lázba hozza. A hallgatóság egy emberként kiáltotta: „Szerző! Szerző!" Ekkor leszállt az emelvényről Eleonora Pimentel, s lassú, méltóságteljes léptekkel, de kissé elfogódottan odament Championnet-hoz; szűzies, nemes szépségében úgy állt a tábornok mellett, mint a hon győzelem oltalmazta nemtője.

Ő írta a cikket, ő volt a *Parthenopéi Monitor* ismeretlen főszerkesztője. Asszony létére magának követelte e talán halált hozó megtiszteltetést, mialatt nem egy, magát hazafinak valló, de kevésbé rettenthetetlen lelkű férfi a névtelenség homályát kereste.

A lelkesedés nem ismert határt. A hazafiak tombolva, őrjöngve ünnepelték Eleonorát, s mind, ahányan voltak - bírák, törvényhozók, humanisták, tudósok, magas rangú hivatalnokok - hamisítatlan, önfeledt déli lelkesedéssel, vadul hadonászva és kiáltozva tódultak köré. A férfiak térdre hulltak, az asszonyok földig hajoltak előtte. Nem ért meg ennél nagyobb diadalt Corinna sem a Capitoliumon, holott ő Róma tűnt dicsőségéről énekelt, Eleonorának pedig a nehezebb rész jutott: ő a jövő reményeit zengte a múlt dicsősége helyett. És mert a fenséges rendesen keveredik a nevetségessel, a taps és éljenzés pillanatnyi szünetében egyszerre felharsant egy borízű, rikácsoló hang: „Éljen a köztársaság! Halál a zsarnokokra!"

Fusco hercegnő papagája, Velasco és Nicolino hűséges tanítványa hallatta a kiáltást, így bizonyítva, hogy tanítómesterei nem vallanak vele szégyent, a lecke igenis fogott rajta.

E mulatságos epizóddal véget is ért az összejövetel. Éjjel két órára járt az idő. Ki-ki magára öltötte köpenyét, fejkötőjét, beszólították az inasokat, előállíttatták a hintókat, mert a nápolyi sans-culotte-ok, ahogy a király nevezte őket, kivétel nélkül a pénz vagy a szellem arisztokráciájához tartoztak, s a francia sans-culotte-okkal ellentétben mindnek hintaja volt és cseléd-sége.

Fusco hercegnő elbúcsúzott vendégeitől, a nőktől csókkal, a férfiaktól kézszorítással, majd magára maradt a teremben, mely az imént még népes volt és zajos, most elhagyatott és kihalt. A hercegnő egyenesen egy ablakfülkéhez tartott, melyet vörös damasztfüggöny rejtett, s félrehúzva a függönyt, ott találta Luisát és Salvatót. Úgy húzódtak meg az ablak szegletében,

mint gerlepár a fészkén. Itt töltötték félrevonultan az egész estét, mit sem törődve a népes társasággal - Itáliában ezen senki nem talált kivetnivalót -, s kéz a kézben, összebújva édes szavakat váltottak. Halk hangon, de az ilyen szavaknak az a természetük, hogy akinek szánták, nem hall meg semmi egyebet, még a mennydörgés moraját, még a lecsapó villám csattanását sem.

Most, hogy menedékük szelíd félhomályába hirtelen vakító fénysugár hatolt, a két szerelmes visszazökkent a való világba, honnan az eszményi érzés arany szárnyain messze szálltak volt. Nem mozdultak, de mindketten a hercegnőre emelték tekintetüket, oly boldog mosollyal, amilyen csak az édenkert első lakóinak ajkán tündökölhetett, az Úr egyik angyala jelenvén meg előttük abban a pillanatban, mikor zöld lombok sátora alatt, pompázó virágözönben először mondták egymásnak: „Szeretlek!”

Itt voltak ők eleitől végig a teremben, de egyetlen szó, egyetlen esemény nem jutott el a tudatukig: a selyemfüggönyön, mely titkos édenüket a világtól elrekesztette, nem hatolt át sem Monti szózata, sem Cimarosa zenéje, sem Eleonora Pimentel cikkének mondatai.

Jól látták ugyan, hogy a terem üres, hogy a hercegnő egyedül van, de mindebből egyetlen dolgot fogtak csak fel: ütött a válás órája!

Nagyot sóhajtottak hát, s hajszálra egyforma hangsúllyal, egyszerre suttogták:

- A viszontlátásra holnap!

Salvato még egyszer szívére szorította Luisát, feldúltan és szerelemtől reszketve, majd elköszönt Fusco hercegnőtől és távozott, mialatt Luisa barátnője nyakába borult, s fülébe súgta, mint ama ókori lányka, aki Venusnak gyónta meg titkát:

- Ó, ha tudnád, mennyire szeretem!

33
Andrea Backer

Luisa Giovanninába botlott az összekötő ajtó másik oldalán. A komorna a folyosón leste asszonyát.

Arcán az a fajta elégedettség tükröződött, melyet alantas sorsú s lelkű emberek szoktak érezni, ha alkalmas ürügyük támad uraik életébe beavatkozni.

Luisában olyan ellenszenv ébredt hirtelen komornája iránt, amihez foghatót még soha nem tapasztalt.

- Mit keresel itt, Giovannina? Mit akarsz tőlem?

- Asszonyomra várok. Fontos jelentenivalóm van - válaszolta Giovannina.

- Ugyan mi?

- Hogy itt van ám a jóképű bankár!

- A jóképű bankár? Ugyan kire gondol a kisasszony?

- Hát Andrea Backer úrra.

- Andrea Backer? Hogy kerül ide Andrea Backer?

- A bankár úr este tíz óra tájban érkezett, s önt kereste. Asszonyom utasításai értelmében én előbb közöltem vele, hogy asszonyom nem óhajtja fogadni, de addig erősködött, míg megmondtam neki az igazat: hogy asszonyom nincs is idehaza. Előbb azt hitte, ez csak olyan kibúvó, s tovább könyörgött, hogy asszonyom érdekében engedjem be csak egy szóra, mire én körülvezettem a házon, hogy lássa, asszonyom csakugyan elment. Erre ő tiltakozásom ellenére behatolt az ebédlőbe - mert akárhogy istenkedett, azt nem mondtam meg neki, hová ment asszonyom -, ott letelepedett egy székre, és kijelentette, hogy megvárja, míg hazajön.

- Nos, minthogy semmi okom Andrea Backer urat az éjszaka kellős közepén, két órakor fogadni, visszatérek a hercegnőhöz, s addig haza sem megyek, míg Andrea Backer úr el nem távozott a házamból.

S csakugyan sarkon fordult, hogy barátnőjéhez visszatérjen, amikor a folyosó másik végén felhangzott Backer esdeklő hangja:

- Asszonyom!

Luisát, aki eddig csak csodálkozott, e hang hallatán elfogta az indulat. Ó, nem a harag, azt galamblelke nem ismerte, csupán az ingerültség.

- Ön az, Backer úr? - kiáltott fel, és elszántan megindult a betolakodó felé.

- Én, asszonyom - felelte a fiatalember, s kalapját lekapva, a lehető legtisztelettudóbb tartásban, mélyen meghajolva várta be Luisát.

- Akkor hallhatta, mit mondtam látogatása ügyében az imént komornámnak.

- Hallottam, asszonyom.

- Hogy merészel mégis a szemem elé kerülni, tudván, hogy nem óhajtom fogadni, s annak utána, hogy mondhatni erőszakkal tört be otthonomba?

- Mert okvetlenül és sürgősen beszélnem kell önnel, asszonyom. Értse meg, okvetlenül beszélnem kell.

- Okvetlenül és sürgősen? - ismételte meg Luisa kétkedve a bankár szavait.

- Asszonyom, becsületszavamra mondom - és háromszáz éve nem akadt rá példa a Backer családban, hogy valaki könnyelműen kockára vetette volna a becsületszavát -, becsületszavamra mondom, hogy élete és vagyona forog kockán, becsületszavamra állítom, hogy saját érdekében meg kell hallgatnia.

A fiatalember szavai oly meggyőzően csengtek, hogy Luisa megingott.

- Ha így áll a dolog, hajlandó vagyok önt, uram, holnap, alkalmas időpontban fogadni.

- Holnap tán késő lesz már, asszonyom. Meg aztán: alkalmas időben... Hogy érti ezt, asszonyom?

- Mondjuk, déltájban, vagy ha úgy tetszik, akár korábban is.

- Nappal meglátnának, asszonyom, márpedig senkinek nem szabad tudni, hogy önnél jártam.

- Miért nem?

- Mert ha a látogatásom kitudódnék, az nagy bajt hozna ránk.

- Önre vagy énrám? - kérdezte Luisa, mosolyt kényszerítve ajkára.

- Mindkettőnkre - felelte komoran a bankár.

Egy pillanatra csend támadt. Nyilvánvaló volt, hogy az éji látogató minden szavát halálos komolyan gondolja.

- Óvintézkedéseiből arra következtetek - szólt Luisa -, hogy tanúk jelenlétében nem beszélhet.

- Csakis négyszemközt mondhatom el, amit mondandó vagyok, asszonyom.

- De azt, remélem, tudja, hogy van egy tárgy, melyet négyszemközti beszélgetésben nem érinthet?

- Asszonyom, ha egyáltalán szóba merem hozni, csak azért, hogy megértse: egyedül önnek árulhattam el titkomat, senki másnak.

- Jöjjön, uram - intett Luisa.

Andrea a folyosó falához lapult, hogy utat engedjen Luisának, aki a kivilágított ebédlőbe vezette a bankárt, majd gondosan bezárta a szoba ajtaját.

- Bizonyos benne, asszonyom, hogy senki nem hallgat ki bennünket? Hogy véletlenül sem hallja senki a szavainkat? - kérdezte Backer, aggodalmasan körülpillantva.

- Rajtam kívül nincs a házban senki, csak Giovannina, s ő, mint látta, a szobájába tért.

- De lesbe állhat itt az ajtó mögött, vagy az ön hálószobájának az ajtaja mögött!

- Csukja be, uram, mind a két ajtót, és vonuljunk át férjem dolgozószobájába.

Luisa maradék aggályai is eltűntek a beszélgetés célját illetően, mióta tapasztalta: Andrea Backer legfőbb gondja, hogy senki ki ne hallgathassa titkát. Ha a fiatalember csupán szerelmét óhajtaná megvallani, mint korábban s nemegyszer tette, de hasztalan, bizonyára nem merne ilyen hűhót csapni.

A dolgozószoba ajtaját nyitva hagyták, az ebédlő másik két ajtaját gondosan bezárták: Backer láthatólag végre megnyugodott.

Luisa egy székre rogyott, rákönyökölt az asztalra, amely mellett férje dolgozott valaha, s fejét tenyerébe hajtva elábrándozott.

A lovag elutazása óta most lépte át először a dolgozószoba küszöbét, s azonnal megrohanták, körülrajzották emlékei.

Férjére gondolt, a világ legjobb emberére, akit, lám, oly könnyen s szinte maradéktalanul elfelejtett, s egyszeribe rádöbbent, milyen félelmetes méreteket öltött Salvato iránti szerelme; hiszen ez az egész lelkét betöltő zsarnoki szenvedély száműzni látszott szívéből minden más érzést. Kétségbeesetten mérlegelte, milyen közel jutott máris a házasságtöréshez, s úgy érezte, lélekben oly messze ment el, hogy ahhoz képest jelentéktelen, ami még hátravan.

Andrea Backer hangja rezzentette föl merengéséből. Úgy elgondolkozott, hogy feledte: rajta kívül más is van a szobában.

Egy székre mutatott.

Andrea meghajolt köszönete jeléül, de állva maradt.

- Asszonyom - mondta -, bár ön egyszer s mindenkorra megtiltotta nekem, hogy szerelmemről beszéljek, ezúttal kénytelen leszek e tilalmat megszegni. Meg sem értené, miért szántam el magam e látogatásra, miáltal mérhetetlen veszélyt zúdítok tulajdon fejemre, ha nem tudná, mennyire szerettem, milyen mélyen, hűen, hódolatteljesen.

- Uram - szólt Luisa felegyenesedve -, ha múlt s nem jelen időben beszélt is szerelméről, mégiscsak arról beszélt, holott ezt egyszer s mindenkorra megtiltottam önnek. Azt reméltem pedig, hogy amikor ily szokatlan órában fogadom, s nem is jószántamból, mint ezt világosan közöltem önnel, megkímél attól, hogy e tilalmat kénytelen legyek emlékezetébe idézni.

- Hallgasson végig, kérem, asszonyom, s ne szakítson félbe. Hiszen jó előre megmondtam: csakis azért kell szerelmemre emlékeztetnem, hogy kellőképpen megértessem önnel a titok horderejét, amelyről szólni kívánok.

- Hát akkor térjen, uram, a tárgyra. Minél gyorsabban, annál jobb.

- De meg kell értenie, asszonyom: amit tenni készülök, őrültség, kis híján árulás.

- Úgy hát ne szóljon egy szót sem, uram. Végtére is én nem akarok öntől semmit, nem kérdeztem egy árva szót sem.

- Tudom, asszonyom, sőt valami azt súgja: még csak hálájára sem számíthatok titkom fejében, de mit számít az! Végzetem késztet szóra, hadd teljesüljön hát be sorsom!

- Ne várakoztasson tovább, uram - szólt Luisa.

- Nos, tudja meg, asszonyom: nagyszabású összeesküvés jött létre, új szicíliai vecsernye készül, s nemcsak a franciákat fenyegeti, de minden hívüket is.

Luisa hirtelen felfigyelt, s egész testében megborzongott. Nem maga miatt, de mert azt kellett hallania: a franciákat, tehát Salvatót fenyegeti veszély. Salvato élete forog ismét kockán, s ő talán megmentheti másodszor is a neki oly drága életet, Backer titka birtokában.

Önkéntelenül közelebb hajolt Andreához az asztal fölött. Szája néma maradt, csak a szeme beszélt, kérdezett.

- Folytassam? - nézett rá Backer.

- Folytassa, uram - bólintott Luisa.

- Három nap múlva, tehát a péntekről szombatra virradó éjszakán egytől egyig lemészárolják a Nápolyt és környékét megszállva tartó tízezer francia katonát, asszonyom, sőt mint az imént mondottam, nemcsak őket: összes párthívüket is. Este tíz és tizenegy óra között vörös kereszttel jelölik meg a házakat, melynek lakóit halálra szánták, s éjfélkor megkezdődik a mészárlás.

- De hiszen ez szörnyű, ez iszonyatos, uram!

- Nem szörnyűbb, mint a szicíliai vecsernye, nem iszonyatosabb, mint a Szent Bertalan-éjszaka. Amit megtehetett Palermo, hogy az Anjou-igát lerázza, amit megtehetett Párizs, hogy a hugenottáktól szabaduljon, azt megteheti Nápoly is, hogy a francia megszállásnak véget vessen.

- Nem tart attól, hogy mihelyt a lábát kitette innen, én futok e tervet elárulni?

- Nem, asszonyom, mert visszatartja majd az a gondolat, hogy eszembe sem jutott önnel titoktartást fogadtatni; nem, asszonyom, mert visszatartja majd az a gondolat, hogy oly odaadásnak, mint az enyém, nem lehet hálátlanság a bére; nem, asszonyom, mert visszatartja majd az a gondolat, hogy az ön szép és folttalan neve a történelem szégyenpadjára kerülne, az árulók neve mellé.

Luisát remegés fogta el.

Most értette meg, milyen önzetlen és nagylelkű az érzés, mely az ifjú bankárt rábírta, hogy titkát őelőtte felfedje, kényre-kedvre kezébe téve le sorsát. De mi célból teszi vajon Andrea mindezt?

- Megbocsásson, uram - mondta Luisa -, de nem értem, mi közöm lehet nekem, a trónörökös könyvtárosa, sőt mi több, bizalmi embere feleségének a franciákhoz vagy a franciák párthíveihez?

- Igaza van, asszonyom, de önt e pillanatban nem oltalmazhatja meg a távol levő San Felice lovag királyhűsége, személye, s hadd valljam meg önnek: rettegve láttam, hogy az ön háza azok között van, melyeket vörös kereszttel szándékoznak megjelölni.

- Az én házam? - Luisa felugrott döbbenetében.

- Asszonyom, nem csodálom, ha e közlés meglepi, sőt felháborítja. De hallgasson végig. Zűrzavaros, viharos időket élünk, ilyenkor mindenkit érhet gyanú. S ha magától nem támadna, van, aki felkeltse: a feljelentők. Nos, asszonyom, magam láttam, tapintottam, saját szememmel olvastam egy feljelentést ön ellen: igaz, névtelen volt, de oly pontos és részletes, hogy igazmondásához nem fér kétség.

- Egy feljelentést? - Luisa nem hitt a fülének.

- Igen, asszonyom, egy feljelentést.

- És énellenem?

- Igen, ön ellen.

- De hát mi volt benne? - kérdezte Luisa, akaratlanul elsápadva.

- Az, asszonyom, hogy ön a múlt év szeptember havának 22-ről 23-ra virradó éjszakáján menedéket nyújtott Championnet egyik szárnysegédének.

- Ó! - sóhajtott Luisa. Érezte, hogy homlokát kiveri a verejték.

- Hogy ön a Pasquale da Simone tőrétől sebesült szárnysegédet elrejtette a királyné bosszúja elől, s egy Nanno nevezetű albán boszorkány gondjaira bízta, ki a sebeket bekötözte; végül, hogy az illető hat hetet töltött az ön fedele alatt, majd hegyvidéki parasztnak öltözve visszaszökött Championnet-hoz, épp idejében még, hogy a Civita Castellana-i ütközetben részt vehessen.

- De még ha így volna is, uram - szólt Luisa -, mióta bűn egy ember életét megmenteni, egy sebesültet befogadni? Vagy addig nem lett volna szabad sebeit a jó szamaritánus írjával megkennem, míg nevét, nemzetiségét, elveit meg nem tudakoltam?

- Nem bűn, asszonyom, az emberiesség szemszögéből, de bűn a pártok szemszögéből! Ám ezt tán még megbocsátották volna önnek a royalisták, ha nem súlyosbította volna helyzetét azzal, hogy azóta rendszeresen részt vesz Fusco hercegnő estélyein. Fusco hercegnő estélyei nem egyszerű estélyek, asszonyom, hanem politikai összejövetelek, melyeken terveket kovácsolnak, törvényeket szövegeznek, hazafias himnuszokat írnak, szereznek és énekelnek, s ön, asszonyom, minden estélyen részt vesz, bár tudni való, hogy nem politikai, hanem másfajta érdeklődés viszi oda...

- Vigyázzon, uram, meg talál sérteni!

- Attól Isten óvjon! - felelte a fiatalember. - S hogy lássa, mennyire távol áll tőlem e szándék, térden állva fejezem be mondókámat.

És Backer fél térdre ereszkedett.

- Asszonyom - mondta -, mihelyt megtudtam, hogy az ön háza rajta van a lazzaronék késének prédául dobott hajlékok listáján, s élete ilyenformán veszélyben forog, idesiettem, hogy egy talizmánt adjak át önnek, egy jelet, mely megóvja életét... Íme, itt a talizmán, asszonyom.

Azzal egy kartonlapot helyezett az asztalra, melybe liliomot véstek.

- A jel pedig - de el ne feledje! - az lesz, hogy jobb keze hüvelykujját a szájához emeli, s a felső ujjperecét megharapja.

- Felesleges volt fél térdre ereszkednie, uram, ha ezt akarta elmondani - szólt Luisa. Arca önkéntelenül sugárzóan gyengéd kifejezést öltött.

- Nem is ezért tettem, asszonyom, hanem azért, amit ezután kell elmondanom.

- Mondja csak, mondja.

- Nincs jogom a titkait kutatni, asszonyom, nem kérdést szándékozom hát önhöz intézni, csupán tanácsot szeretnék adni, s majd meglátja: önzetlen, sőt nagylelkű tanácsot. Azt beszélik - okkal vagy ok nélkül -, hogy ön szereti a fiatal szárnysegédet, akinek az életét megmentette.

Luisa közbevágott volna, de Backer megelőzte.

- Nem én mondom, nem én hiszem így, én nem mondok semmit, nem is akarom hinni, egyet akarok csupán: önt boldognak látni. Azt akarom, hogy tiszta, nemes, szűzi szíve ne szakadjon meg a fájdalomtól, hogy gyönyörű, angyalok szerelmére méltó szemét ne homályosítsa el a könnyek árja. Annyit mondok csupán, asszonyom: ha valóban szeret valakit, akárkit, mint fivérét vagy mint szerelmesét, s ha e férfit, mert francia, mert hazafi, veszély fenyegetné a péntekről szombatra virradó éjszakán, távolítsa őt el Nápolyból, asszonyom, bármi áron, bármi ürüggyel, hogy a vérontás itt ne érje, s én elmondhassam: „Megkíméltem a fájdalomtól azt, aki miatt annyit szenvedtem!” Más jutalomra nem vágyom, asszonyom. S most felállok, mert a mondókám végére értem.

Andrea határtalan és póztalan önfeláldozása könnyeket csalt Luisa szemébe. Odanyújtotta a fiatalembernek kezét, s mialatt az forró csókot nyomott rá, ő így szólt:

- Köszönöm, uram. Nem tudom, ki vetemedhetett ilyen rút árulásra, de önnek megvallom: a feljelentő minden szava igaz. Soha, senki előtt fel nem tártam szívem titkát, de önnek megvallom: igenis, szeretem a férfit, kinek életét megmentettem, anyai, de határtalan gyengédséggel szeretem. Amikor rádöbbentem, hogy ez a szeretet ellenállhatatlan szenvedéllyé nő, s elhatalmasodik egész lelkemen, menekülni akartam, odahagyni Nápolyt, követni férjemet Szicíliába - és korántsem azért, hogy megjósolt balvégzetem, halálos sorsom elől fussak, hanem hogy meg ne szegjem hitvesi fogadalmamat, hogy megóvjam szeplőtlen asszonyi becsületemet. Isten másként határozott, a vihar elválasztott bennünket, a hullám, mely férjemet magával sodorta, engem visszavetett a partra. Azt mondhatná rá, hogy a vihar múltán fel kellett volna szállnom az első hajóra, s Szicíliába kellett volna sietnem a férjem után. Meg is tettem volna, ha ő úgy akarja, vagy ha legalább kívánni látszott volna jövetelemet, de mert soha egy szóval nem biztatott, itt maradtam, nem volt erőm menni. Ön az imént azt mondta, hogy végzete vezérelte ide a titkot fölfedni; nos, ha önnek megvan a maga végzete, nekem is megvan a magamé. Járjuk végig mindketten az utat, melyet a sors számunkra kijelölt. De bármerre vezessen is az én utam, mindig s mindenütt hálatelt szívvel gondolok majd önre. Isten önnel, Backer úr. S ígérem: a legkegyetlenebb kínzás sem bírhat soha rá, hogy nevét kiszolgáltassam.

- S én az önét soha nem vetem ki szívemből, még a vérpadon sem, akkor sem, ha ön juttatott volna oda - felelte Backer, mély meghajtással.

Majd köszönt és távozott, az asztalon hagyva az ismertetőjelet, a Bourbon-liliomos lapot.

34
Luisa titka

Luisa magára maradt. Visszahanyatlott székére, és sokáig mozdulatlanul ült, mély töprengésbe merülve.

Ki lehet mindenekelőtt a titkos, névtelen ellenség, aki olyan jól értesült a San Felice ház életének minden mozzanatáról, még Luisa egyéni titkairól is, s aki mindezt a royalista bizottságnak beárulta?

Mindössze négyen tudtak a feljelentésben említett tényekről. Cirillo doktor, Bolond Michele, Nanno, a boszorkány, és Giovannina. Cirillo doktorhoz nem fért gyanú, Bolond Michele életét adná tejtestvéréért.

Hát Nanno és Giovannina?

Nanno feljelenthette volna Salvatót és Luisát a kezdet kezdetén, amikor a feljelentésért busás jutalom ütötte volna a markát - és nem tette. A Backerékhez befutott feljelentés indítóoka nem lehet tehát a kapzsiság, hanem csakis a gyűlölet.

Giovannina! Luisa gyanúja egyre inkább testet öltött.

De mi oka lehet Giovanninának úrnőjét gyűlölni?

Luisa hiába törte a fejét, ilyen okot nem talált. Tapasztalta ugyan egy idő óta, hogy komornája furcsán viselkedik, de azzal intézte el magában a dolgot, hogy Giovannina szeszélyes teremtés. Most, hogy emlékezetébe idézte a történteket, gyanúja megerősödött, bár a dolog nyitját továbbra sem lelte. Sokszor rajtakapta Giovanninát, hogy alattomos pillantásokkal méregeti, kaján mosollyal lesi őt, sokszor hallotta keserű kifakadásait. Mióta is? Igen, főleg a tervbe vett út óta, amikor ő mégis Nápolyban maradt, s váratlanul, az éjszaka közepén tért haza. Nina elégedetlenségének nyilvánvaló jelei még megsokasodtak, amióta a franciák bevonultak Nápolyba, s különösen amióta ő, Luisa, viszontlátta Salvatót.

Luisa oly mélyen maga alatt állónak érezte Giovanninát, hogy az fel sem ötlött benne: a parasztlány szívében is dúlhat ugyanaz a szenvedély, mint az előkelő hölgyében, Giovannina szereti Salvatót, s őrá féltékeny.

Giovannina gyűlöli őt: ez a gyanú jóformán bizonyossággá érett Luisában, de az okát nem tudta kideríteni.

Fogta a liliomos lapot, keblébe rejtette, felragadott egy karos gyertyatartót, kilépett a lovag dolgozószobájából, bezárta maga mögött az ajtót, és a maga hálószobájába ment.

Ott találta Giovanninát. A komorna éppen Luisa hálóköntösét készítette elő.

Luisa szemét élesebbé tette a gyanú: elkapta a futó pillantást, mellyel komornája fogadta. Gonosz pillantás volt, s bár Giovannina rögtön behízelgő mosolyt erőltetett ajkára, ezúttal nem sikerült Luisát félrevezetnie, első benyomása maradt győztes.

Nina nem sejthette, mi történt a dolgozószobában, még kevésbé azt, hogy asszonya lelkében feltámadt a gyanú, megpróbált hát Luisával beszédbe elegyedni. Nyilván úgy kanyarította volna, kisebb-nagyobb kitérők után, a beszélgetést, hogy az éji látogatóra terelje, ha Luisa engedi. De ő az első szónál közbevágott, s a komorna fecsegését félbeszakítva ridegen közölte vele, hogy ma már nincs rá szüksége.

Nina válla megrándult a szokatlanul barátságtalan hangra, de szó nélkül indult szobájába, csak arcára ült ki ismét az alattomos mosoly.

A fiatal bankár látogatását nem tudta mire vélni. Luisa azzal kezdte, hogy ajtót mutatott a fiatalembernek, de utóbb ráállt, hogy éjjel kettőkor fogadja, s mi több: tanúk nélkül, zárt ajtók mögött, a lovag dolgozószobájában.

És igaz, hogy az úrnő eleinte roppant rideg arcot vágott, de amikor a bankár távozása után előkerült, arckifejezése töprengő volt, sőt egyenesen ellágyult. S a szemén látszott, hogy sírt, vagy legalább könnyezett.

Mitől szelídült vajon meg hirtelen Luisa, a büszke Luisa?

Mégis meghódította volna őt a csinos fiatalember szerelme? Hátha megfér a régi szerelem mellett az új is a szívében?

Hihetetlen, lehetetlen! És mégis: valaminek történnie kellett, valami fontosnak, rendkívülinek!

Luisa, mint mondottuk, észrevette a komorna gonosz pillantását, de kisebb gondja is nagyobb volt most a feljelentő személyénél. Azon töprengett, mihez kezdjen titkos értesülésével, hogyan mentse meg Salvatót anélkül, hogy elveszejtené Backert.

Mindenekelőtt beszélnie kell Salvatóval. Eddig kizárólag esténként találkoztak, a hercegnő szalonjában, ahol egyikük jelenléte sem kelthetett feltűnést, hiszen, mint Backer is mondta, a hercegnő fogadóterme valóságos politikai klub volt.

De bevárni az estét annyit jelentett volna, mint egy teljes napot elvesztegetni a háromból. Sürgősen izennie kell hát Salvatónak, s ilyen természetű izenetet másra, mint Michelére, nem bízhat.

Becsengeti Giovanninát, gondolta Luisa, de félúton megállt a keze. Jó tíz perce küldte el a komornát, azóta nyilván lefeküdt; inkább maga megy Giovannina szobájába, megadni a szükséges utasításokat, semhogy a lányt az ágyból kiugrassza.

Giovannina kamráját az a folyosó kötötte össze úrnője hálószobájával, mely Fusco hercegnőhöz vezetett.

Az üvegezett ajtón fény szűrődött ki. Luisa az üveget fedő, vékony muszlinfüggönyön át láthatta, hogy komornája felöltözve ül az asztal mellett és ír. Giovannina nem figyelt fel az úrnő lépteinek neszére, talán mert Luisa alig ütött zajt, vagy tán mert a komorna úgy belefeledkezett munkájába, hogy se látott, se hallott.

Luisa nem sokat töprengett rajta, kinek írhat Giovannina, minden teketória nélkül benyitott a szobába. Giovanninának ellenben fontos lehetett, hogy úrnője meg ne tudja, kinek ír, mert Luisa láttán halkan felsikoltott, felugrott, s úgy állt meg előtte, hogy a levelet eltakarja.

Luisát ugyan módfelett meglepte, hogy Giovannina éjjel háromkor leveleket irkál, ahelyett, hogy az igazak álmát aludná, de egy szóval sem firtatta a dolgot. Mindössze annyit mondott:

- Holnap reggel beszélnem kell Michelével, amilyen korán csak lehet, kérem, értesítse.

Azzal sarkon fordult, és a szobájába tért. A komorna ismét a levél fölé hajolt.

Luisa, gondolhatjuk, nem sokat aludt az éjjel. Reggel hét óra tájban zajt hallott: Giovannina ekkor indult a városba, az úrnő parancsát teljesíteni.

Másfél óránál is tovább maradt távol. Igaz, hogy végül Michelével együtt tért vissza. Úgy látszik, nagyon komolyan vette úrnője megbízatását, annyira, hogy maga járt mindennek utána.

Michele rögtön látta Luisán, hogy súlyos gond gyötri.

A fiatalasszony arca sápadt volt, tekintete lázasan csillogó, s a szeme körül kék karika árulkodott az álmatlan éjszakáról.

- Mi bajod, húgocskám? - kérdezte Michele ijedten.

- Ó, semmi, semmi - felelte Luisa kényszeredett mosollyal. - Sürgősen beszélnem kéne Salvatóval.

- Hacsak ez a baj, azon könnyen segítünk, húgocskám. Egykettőre elugrom ide, az Angri-palotába.

Salvato ugyanis a Toledo utcában lakott, az Angri-palotában, Championnet tábornokkal egy fedél alatt, ugyanott, ahol hatvan évvel később Garibaldi.

- Siess, Michele - kérlelte Luisa -, egyik lábad itt legyen, a másik ott!

Michele, ígéretéhez híven, gyorsan megjárta az utat, de még mielőtt visszatért volna, egy küldönc jelentkezett Luisánál, Salvato levelével.

A levél így hangzott:

Szerelmetes Luisám, a tábornok parancsára ma reggel öt órakor indulok Salernóba, ahol is sürgősen meg kell szerveznem s a Basilicatába irányítanom egy osztagot. Úgy hírlik, zavargásokat észleltek arrafelé. Remélem, két nap alatt végzek feladatommal, legalábbis minden erőmmel azon leszek. Ez esetben péntek estére vissza is térhetek Nápolyba.

Ha azt remélhetném, hogy visszatértemkor nyitva találom a kis közre nyíló ablakot, s egy órát tölthetek kegyeddel a „boldogság szobájában", áldanám kétnapos száműzetésemet.

Meghagytam, hogy hozzák utánam leveleimet. Küldönceim az Angri-palotában várják a postát. Több levelet is várok - de csak egyre áhítozom!

Ó, be szép volt tegnapi estém! S ó, be terhes lesz a mai!

A viszontlátásra, pálmás ház gyönyörű asszonya, szép madonnám! Várok és remélek.

A kegyed Salvatója

Luisa a fejéhez kapott.

Ha Salvato csak péntek este tér vissza, hogyan menekítse őt el a mészárlás elől?

Késő lesz, késő - talán még ahhoz is, hogy vele haljon!

Mit írjon Salvatónak? Nem tudta. Az összeesküvés szálai nyilván Salernóba is elérnek. Hiszen Andrea azt mondta: *Nápolyban és Nápoly vidékén*!

Luisa úgy érezte, a téboly környékezi.

És Giovannina egyre csak azt hajtogatja - könyörtelenül, mint maga a gyűlölet -, hogy a küldönc várja a választ.

Luisa végül is tollat fogott, s a következőket írta:

Szerelmetes fivérem, most vettem kézhez levelét. Ha a körülmények engednék, örömest válaszoltam volna egyszerűen annyit: az ablak nyitva lesz, s én várom a boldogság szobájában. De okvetlenül beszélnünk kell egymással, nem várhatok két napot. Még ma újabb levelet küldök Michelével Salernóba; mihelyt sikerült némileg rendbe szednem gondolataimat, nekiülök és megírom.

Ha időközben távozni kényszerülne a fogadóból vagy az intendantúráról, egyszóval a szállásáról, ahol Michele felkeresi, hagyja meg, kérem, hol találja, mert mindenáron és sürgősen találkozniuk kell.

Szerető húga
Luisa

A levelet gondosan lezárta, lepecsételte és átnyújtotta a küldöncnek.

A katona a kertben találkozott Michelével.

Michele bejelentette Luisának, amit az már tudott: Salvato elutazott, de meghagyta, hogy a leveleit küldjék utána Salernóba.

Luisa arra kérte Michelét, maradjon még. A nap folyamán fontos megbízatása lesz számára - mondta -, az is megeshet, hogy Salernóba meneszti.

Majd feldúltan, izgatottan szobájába tért, és bezárkózott.

Michele sehogy sem értette, mi üthetett a máskor mindig oly nyugodt, derűs Luisába. A komornához fordult felvilágosításért.

- Mi van Luisával? Az én eszem megjön, az övé elmegy?

- Nem tudom - felelte Giovannina -, de mindig ilyen, mióta Andrea Backer úr itt járt az éjjel.

És ismét gonosz mosoly jelent meg Giovannina arcán. Michele nem először látta ezt a mosolyt, de ezúttal úgy kiült a komorna arcára a leplezetlen gyűlölet, hogy Michele alighanem felelősségre vonta volna, ha e pillanatban nem nyit be a szobába váratlanul Luisa. Időközben útiköpenyt öltött. Izgalma szemmel láthatóan nem csökkent, de az iménti tanácstalanságot a végső eltökéltség kifejezése váltotta fel arcán.

- Michele, estig, ugye, szabad vagy? - kérdezte Luisa.

- Estig, holnap reggelig, egy egész hétig, ha kell, húgocskám.

- Akkor kísérj el.

Majd Giovanninához fordult:

- Ha ma este nem térnék haza, ne aggódjék, Nina, de várjon rám egész éjjel - mondta.

Intett Michelének, hogy kövesse, majd kisietett. Giovannina elhűlve fordult Micheléhez:

- Asszonyom magázott! Először életében! Ha lehet, tudd meg tőle, miért.

- Bizonyára mosolyogni látott, Nina - vágta rá a lazzarone.

Azzal lefutott a lépcsőn, hogy utolérje Luisát, aki türelmetlenül várt már rá a kertkapuban.

Nápolyban fölöttébb egyszerű a közlekedés, éppen mert nincs semmiféle központi, hivatalos járat.

Aki például Salernóba kíván menni, az bárkára száll, kedvező szél esetén egykettőre átkel az öblön, Castellammarében kocsit fogad, és három-négy óra múlva célhoz ér.

Ha a szél nem kedvez, akkor sincs baj. Kocsira ül az első utcasarkon, útkereszteződésnél vagy téren, és megkerüli az öblöt, azaz áthajt Resinán, Porticin, Torre del Grecón, át a hegyen, a Caván, és három-négy óra alatt megint csak eljut Salernóba.

- Tulajdonképpen hová megyünk? - kérdezte Michele, mihelyt a kapu becsukódott mögöttük.

- Salernóba - hangzott a válasz.

Michele következő kérdése az volt, miféle közlekedési eszközt óhajt vajon igénybe venni húgocskája.

- A leggyorsabbat - felelte Luisa.

Michele körülnézett a látóhatáron. Az ég tiszta volt és derült, az idő gyönyörűnek ígérkezett. Nápolyba január hónappal köszönt be a tavasz, s a tavasszal együtt a szép idő. Derekas kis szellő fújdogált a tenger felől, az öböl szelíden fodrozódó felszínén kisebb-nagyobb vitorlások, evezős hajók egész sora ringott, elütő nagyságuk, vitorlázatuk és alakjuk után ítélve a legkülönfélébb rendeltetésű és nemzetiségű vízi alkalmatosságok. Michele a tengeri utat javasolta, s Luisa nem tett ellenvetést.

A lazzarone leballagott a Mergellinára, s pillanatok alatt megalkudott egy bárkással; potom két piaszterért huszonnégy órára kibérelte a hajót.

Ha eveznie kell, a hajós négy piasztert kért volna, de mert jó szél fújt, beérte a felével is, vagyis a munkamegtakarítás értékét kereken két piaszterre taksálta.

Luisa állig beburkolódzott köpenyébe, a csuklyát fejére húzta, beszállt a bárkába, és helyet foglalt Michele négyrét hajtogatott köpenyegén.

A kis, háromszögletű vitorla kifeszült, a bárka kifutott a vízre, fehéren és kecsesen, mint a kitárt szárnyú sirály.

A Tojáserőd mellett, a mélyen beugró fal mentén siklottak el - az erőd ormán vidáman lengett a nápolyi trikolór mellett a francia lobogó -, majd rézsút átvágtak az öblön, a part félkörívének húrja mentén.

A két hajós ismerte Michelét. Pazar uniformisa ellenére - vagy tán éppen azért? - élénk eszmecsere indult hármójuk közt az időszerű politikai eseményekről.

Michele volt alighanem a legszorgosabb hallgatója Michelangelo Ciccone atyának, a derék, hazafias papnak, akit Cirillo azon a bizonyos éjszakán a Salvato kardjától halálosan megsebesült pribékhez elhívatott. A derék lelkipásztor lefordította a nápolyi nép nyelvére az Evangéliumot, minden emberi erény kútforrását, s sorról sorra elmagyarázta a lazzaronéknak, akik azelőtt hírét sem hallották.

A tanulékony, eszes Michele gyorsan felfogta s mélyen magába szívta e páratlan mű demokratikus szellemét, melyből Isten maga szól hozzánk, és mint a forradalom újsütetű, de annál buzgóbb híve, minden alkalmat megragadott további hívek toborzására.

Rögtön szóba ereszkedett a két hajóssal, mihelyt azok egy utolsó, futó pillantással meggyőződtek róla, hogy bárkájuk irányítását nyugodtan ráhagyhatják az északnyugati szélre.

- Remélem, elégedettek vagytok, barátaim - szólt Michele, kezét dörzsölgetve.

- Már mér' lennénk azok? - kérdezte az öregebb hajós. Nem látszott rajta, hogy osztozna Michele örömében.

- Hát mert ezentúl szabadon halászhattok bárhol az öbölben, a Posíllipótól a Campanella-fokig! A zsarnok nem tiltja többé!

- Miféle zsarnok? - mondta megint csak az öregebb hajós.

- Hogyhogy miféle zsarnok? Hát Ferdinánd, ki más!

- Az még nem zsarnokság, ha valaki a saját területén halászik, és a többit kitiltja onnan - vágott vissza a fiatalabb hajós, aki, úgy látszik, minden tekintetben egy nézeten volt társával.

- Micsoda? Azt hiszed, a tenger a királyé?

- Hiszem is, vallom is.

- Én meg azt állítom, hogy a tenger a tied, az enyém, mindnyájunké.

- Furcsákat beszélsz, mondhatom.

- Igenis, ez az igazság! Be is bizonyíthatom...

- Nosza, bizonyítsd!

- Hát ide süss!

- Csupa fül vagyok.

- A föld a gazdagoké.

- Lám, ezt te se tagadod.

- Nem én, a föld az övék, jog szerint, amit leginkább az bizonyít, hogy fölosztották; fallal, árokkal, mezsgyével, határkővel elkerítette ki-ki a magáét. De szeretném tudni, hol találsz te a tengeren falat, árkot, kerítést, határkövet vagy mezsgyét!

Az egyik ember félbe akarta szakítani, de Michele leintette.

- Várj, még nem fejeztem be. A földet fel kell szántani, be kell vetni, másként nem terem; a tengeren nem kell se szántani, se vetni, mégis terem. Naponta betakarítjuk a termését: nyelvhalakat, márnákat, pérhalakat, ingolákat, murénákat, rájákat, homárokat, rombuszhalakat, langusztákat, de akármennyit fogunk, jut is, marad is. A tengeren egyik aratás a másikat éri, mégsem kell trágyázni, boronálni. Ezért mondom: a föld a gazdagoké, de a tenger Istené és a szegényeké. Márpedig aki Istentől és a szegényektől elveszi, ami az övék, az zsarnok, méghozzá gyűlöletes zsarnok, hiszen az Evangélium is azt mondja: „Aki a szegénynek ad, Istennek ad."

- Hm, hm - köhécselt zavartan az a hajós, akinek eddig jobban forgott a nyelve.

- Erre bezzeg nem tudsz felelni! - diadalmaskodott Michele, abban a hiszemben, hogy máris övé a győzelem.

- Igenis, tudok.

- Halljam!

- Hát azt mondom, hogy a királynak kaszinója van a Mergellinán...

- Igen, ott árulta a halat.

- Meg palotája Nápolyban, kastélya Porticiban, nyári palotája Favoritában, és ez mind az öböl partján!

- Hát aztán?

- Ez pedig azt bizonyítja, hogy ha a tenger nem is az övé, az öböl igenis az ő tulajdona. Nekünk tán van palotánk az öböl partján?

- Úgy is van - kottyant közbe a másik hajós is, társa szavain felbátorodva. - Kinek van palotája az öböl partján, he? Cifra ruhád, az van, de palotád? Erre felelj, ha tudsz.

- Ha az öböl a királyé, miért nem épített egy szép nagy falat a Posíllipótól a Campanella-fokig, sok kapuval, hogy legyen a bárkáknak meg a hajóknak hol átjárni? - kérdezte ravaszul Michele.

- Ha akarná, megtehetné, van neki pénze elég.

- Pénze még csak volna, de hatalma nincs hozzá! Isten csak egyet fújna, egyetlen vihart küldene rá, s úgy összeomlana az egész szakramentum, mint Jerikó falai!

- Ej, inkább arról papolnál, miért nem olcsóbb a makaróni meg a kenyér, mint volt a zsarnok idején! Hiszen azt mondtátok, fenékig tejfel lesz az élet, mihelyt a franciák itt teremnek Nápolyban.

- Jó, jó, de a városi tanács máris elrendelte, hogy február 15-től fogva olcsóbb legyen a kenyér meg a makaróni.

- Miért csak február 15-től? Miért nem lett rögtön olcsóbb?

- Mert a zsarnok mind eladta az Apuliából meg Észak-Afrikából érkezett gabonaszállítmányokat kedves barátainak, az angoloknak. Egyelőre várnunk kell, míg újabb szállítmányok nem érkeznek. Addig is mit tegyünk? Gyűlöljük a zsarnokot, harcoljunk ellene, akadályozzuk meg, akár az életünk árán is, visszatértét. A franciák elvégre mindent megtettek, amit tehettek. Ugye, hogy a halászati tilalmat is eltörölték? Ugye, hogy ma bárki szabadon halászhat a királynak fenntartott vizeken?

- Ami igaz, az igaz.

- És ugye, hogy ott esik a leggazdagabb fogás?

- Hát ami azt illeti, csakugyan úgy fest, mintha a király a legszebbet meg a legjobbat magának tartotta volna meg.

- Hát a sóadó? Eltörölték, vagy sem?

- Eltörölték, el.

- És az olajadót?

- Azt is.

- A szárított halra kivetett adót?

- Azt is. De miért törölték el az *excellenciás* címet? Mit ártott nekik az a kis szó? Nem került az pénzbe!

- El kellett törölni. Az egyenlőség végett.

- Egyenlőség, egyenlőség, mi az, hogy egyenlőség? Azt se tudjuk, mi fán terem!

- Látod, ez itt a baj: hogy nem tudjátok! Azelőtt volt egy csomó herceg meg gróf, manapság nincsenek, csak polgárok. Te is az vagy, ugyanúgy, mint Moliterno herceg, mint Rocca Romana herceg, mint a minisztereink, mint a polgármester, mint a városi tanácsnokok!

- Mi hasznom van belőle?

- Hogy mi hasznod van belőle?

- Igenis, szeretném tudni, mire jó az nekem.

- Hát nézz rám.

- Mit nézzek rajtad?

- Olyan ruhában járok én, mint te?

- No nem, nem éppen.

- Lásd, Giambardella, ez az egyenlőség. Egyenlőség az, ha abból is lehet ezredes, aki lazzaronénak született... Régebben a nagyurak már az anyjuk hasában ezredesek voltak. Te tán úgy jöttél a világra, hónod alatt a kutyabőrrel, válladon a tiszti bojttal? Mikor hoztak a mi asszonyaink ilyen gyerekeket a világra? Soha, ilyen gyerekei csak a nemesnek születtek. Én lám, mégis ezredes vagyok, és minek köszönhetem? Csakis az egyenlőségnek. Ha egyenlőség van, belőled is válhat még tiszt, a fiadból hajóskapitány, az unokádból tengernagy.

Giambardella kétkedve csóválta a fejét.

- Nem megy az csak úgy ukmukfukk!

- Nem hát! - vágta rá Michele. - A világot sem egy nap alatt teremtették! Az Úristen mindenható, mégis hét nap kellett neki. A jelenlegi kormány meg csak ideiglenes, vagy hogy mondják, ez még nem is az igazi köztársaság. Az alkotmányon, ami eligazítja majd mindnyájunk dolgát, most dolgoznak. Ha elkészült, kitapasztalhatjuk, jobbra vagy rosszabbra fordult-e a sorsunk, összehasonlíthatjuk a múltat a jelennel. Az olyasféle emberek, mint San Felice lovag, Cirillo doktor, Salvato úr, vagyis a tudósok, pontosan tudják, miért következik a tavaszra nyár, a nyárra ősz, mi, „fajankók", bezzeg csak annyit tudunk, hogy melegünk van-e, vagy fázunk. Mennyi bajt megértünk mi már a zsarnok idején, és Istennek hála, mégis túléltünk mindent: háborút, járványt, éhínséget, a földrengésekről nem is szólva! A tudósok állítják, hogy a köztársaságban boldogan élünk majd, a tudósok összefogtak, s éjt nappallá téve a mi javunkon fáradoznak - várjuk hát ki türelemmel, míg elvégzik a maguk dolgát. - És nagy bölcsen hozzáfűzte: - Aki mohó, retket ültet, egy hónap múlva ehet is belőle, de akinek kenyérre fáj a foga, búzamagot vessen, esztendeig lesse! Így van ez, nem másként, a köztársasággal is, mert az tiszta búza. Várjuk ki türelemmel, amíg az elvetett mag kihajt, s ha a kalásza beért, majd aratunk.

- Ámen! - mondta rá Giambardella. Michele előadása nem győzte teljesen meg, de tagadhatatlanul megrendítette. - Különben egyre megy - tette még hozzá, keserveset sóhajtva -, míg dolgoznunk muszáj, nincs igazi boldogság.

- Istenuccse, fején találtad a szöget - bólogatott Michele. - De mit van mit tenni, ha anélkül nem megy! Pedig nem megy, mert, lám, eláll a szél, s te vonhatod be a vitorládat, és evezhetsz Castellammaréig!

Pár perc óta csakugyan lanyhult a szél. A vitorla máris az árbocot verdeste.

A hajósok bevonták a vitorlát, megmarkolták az evezőket, és nagyot fohászkodva nekiálltak evezni.

Szerencsére Torre del Greco magasságában jártak már, úgyhogy alig háromnegyed órai evezés után befutottak Castellammaréba.

Michele kifizette a hajósok bérét, kocsit kerített. Utasaink két további óra elteltével megérkeztek Salernóba.

Az intendantúrára hajtattak. Itt Michele megtudta, hogy Salvato nem sokkal előbb, alig félórája távozott a Városi Szállóba, ahol szobát vett ki.

- Hajts a Városi Szállóba! - parancsolta Michele a kocsisnak.

Salvato a szobájában tartózkodott, de meghagyta, hogy ha Nápolyból keresné valaki, rögtön vezessék fel hozzá.

Nyilván megkapta Luisa válaszát, és Michelét várja.

Az ajtónyitásra fürgén felugrott, s a várva várt hírhozó elé sietett. Michele helyett egy asszonyt látott belépni, s meglepetésében felkiáltott; az asszonyban Luisára ismert, s örömujjongásba tört ki.

Két ugrással Luisánál termett, szívére szorította, forró csókot nyomott ajkára.

S most Luisán volt a sor, örömében és meglepetésében felkiáltani. Ily önfeledten soha nem borult még kedvese keblére, ilyen forrón soha nem csókolta még, s a csók tüze a kínnal határos gyönyörűséget gyújtott ki testében.

Michele át sem lépte a szoba küszöbét, lábujjhegyen, suttyomban kivonult az előszobába.

- Kegyed itt! - kiáltotta Salvato. - Hát eljött, utánam jött!

- Igen, eljöttem, hőn szeretett Salvatóm, mert a legügyesebb hírnök, a legszívhezszólóbb levél sem pótolhatott.

- Igaza van, édes húgocskám. A szerelem angyala maga sem pótolhatná, ó, én üdvösségem! Pótolhatja-e vajon a földkerekség minden tüze a nap egyetlen sugarát? De minek köszönhetem e végtelen boldogságot? Addig tán el sem hiszem, kedves Luisám, hogy igazán itt van, míg el nem árulja, mi hozta ide.

- Az a meggyőződés, Salvato - s most jól figyelj! -, hogy nem tagadod meg kérésemet, ha azt mondom, ha térden állva mondom: ettől függ az életem; hogy semmit, de semmit nem kérdezel, hanem igenis vaktában engedelmeskedsz; hogy ha én mondom: „Ezt tedd!”, ellenvetés, késedelem, tétovázás nélkül megteszed.

- Mindent megteszek, Luisa, hacsak nem vág a becsületembe, nem mond ellent a kötelesség parancsának.

- Tudtam, jaj, tudtam, hogy megint ezzel hozakodsz elő. A kötelességed! A becsületed! Hát nem tettél meg eddig is mindent, amit kötelességednek tudtál, sőt jóval többet? Hát nem óvtad eddig is oly kényesen becsületedet, hogy többé nem eshet folt rajta? Most nem a becsületedről, nem a kötelességedről van szó, hanem arról, hajlandó vagy-e vakon engedelmeskedni nekem, tudván, hogy életem a tét.

- Életed a tét? Hát miféle veszély fenyeget? Tudnom kell!

- Salvato, bízol te bennem?

- Mint az igazság angyalában.

- Akkor tedd meg, vita és ellenállás nélkül, amire kérlek.

- Halljam.

- Kérd meg a tábornokot, hogy küldjön téged még péntek este előtt valahová az ország határain túlra, például Rómába.

Salvato döbbenten meredt Luisára.

- Hogy én az ország határain túlra küldessem magam, hogy én tőled megváljak! Miért akarsz eltávolítani?

- Hidd meg, Salvato, szívem leghőbb vágya teljesülne, ha mindig együtt maradhatnánk, így, mint most vagyunk, ha soha el nem válnánk. Ó, az maga lenne az üdvösség! Hiába! A kifürkészhetetlen sors másként rendelte. Mert igazán mondom, Salvato, nagy szerencsétlenség fenyeget, s nem háríthatjuk el másként, csak ha elutazol.

- A *bennünket* fenyegető veszély, mert úgy rémlik, szerelmetes Luisám, hogy kettőnkről beszélsz...

- Igen, kettőnkről, Salvato, de inkább magamról még, mint rólad.

- Nos, honnan jön ez a kettőnket fenyegető veszély? Szicíliából? San Felice lovag gyanút fogott volna, Nápolyba készülne?

- A lovag nem gyanakszik, és nem készül Nápolyba. Ha a lovag gyanakodna, ha csak egy szóval is célozna előttem gyanújára, én a lába elé hullanék, s azt mondanám: „Bocsáss meg, apám! Ellenállhatatlan szenvedély, végzetes szerelem fűz hozzá. Jobban szeretem őt az életemnél, hiszen jobban szeretem legszentebb kötelességemnél. Bekövetkezett a szerencsétlenség, amelyet végtelen bölcsességedben előre láttál, előre megjósoltál apám halálos ágya mellett. Bocsáss meg nekem, bocsáss meg nekünk!” S ő megbocsátana. Nem: ennél sokkal nagyobb veszély fenyeget, Salvatóm, s nem tőle jön.

- Hát honnan? Mondd meg az igazat, s én szembeszállok a veszéllyel, mint férfihoz, mint hadfihoz illik, de nem futok meg előle szégyenszemre, taknyos kölyök módjára.

- Jaj, nem szállhatsz vele szembe, nem birkózhatsz meg vele, Salvato! De elkerülheted, ha vakon engedelmeskedsz.

- Drága Luisám, nézd el nekem, hogy eszem fellázad szerelmem ellen. Nem szokásom megfutni a veszély elől, a legkevésbé névtelen veszély elől.

- Ó, ettől féltem! Rossz szellemed, a gőg sugallja, hogy állj ellen. De mondd: ha csodás előérzet folytán tudnám, hogy egy földrengés elnyeléssel fenyeget, vagy egy vihar mennykőcsapással, s azt tanácsolnám: „Menekülj a földrengés elől, kerüld a villámot!”, olyat tanácsolnék-e, ami a becsületedet sérti, ami a kötelességedbe ütközik?

- Igen, ha e képzelt vagy valóságos veszélytől rettegve elhagynám őrhelyemet, hová tábornokom parancsa állított.

- Rendben van, Salvato, nem kérlellek tovább. Inkább azt mondom: „Okvetlenül Rómába kell utaznom, egyedül nem merek nekivágni, mert rettegek a könyörtelen zsiványbandáktól, kérj szabadságot tábornokodtól, s kísérd el barátnődet, húgodat.” Ezt megtennéd?

- Várj, míg elvégzem, amit rám bíztak, és szombat reggel, szavamra, egy hét szabadságot kérek a tábornoktól.

- Szombat reggel! Késő! Késő!... Ó, Uramisten, te adj tanácsot! Mit tegyek, mit mondjak, hogy távozásra bírjam?

- Mi sem egyszerűbb, Luisám! Valld be szépen, mitől félsz, mondd meg, miért kívánod távozásom, hadd döntsek a tények ismeretében. Így biztosan elkerüljük, hogy oly lépésre bírj, mely becsületemen csorbát ütne.

- Látod, azért olyan nehéz a helyzetem, azért fogadod kétkedéssel szavaimat, azért tétovázol, mert nekem is megvan a magam becsülete, ha százszor nő vagyok is - emberi becsületem, ha szabad így mondanom. És én megígértem, szavamat adtam annak, aki titkát rám bízta, hogy a nevét senkinek ki nem szolgáltatom, sőt utóbb magamban meg is esküdtem rá; mert irántam

való bizalma oly nagy volt, hogy minden feltétel, minden kikötés nélkül kezembe helyezte le életét.

- De miért nem mondtad ezt nekem tegnap este?

- Tegnap este még magam sem tudtam.

- Akkor nyilván annak a fiatalembernek a titkáról van szó - mondta Salvato, miközben merően nézte Luisát -, aki tegnap otthon várt rád, és hajnali három órakor ment el tőled.

Luisa elsápadt.

- Kitől tudod ezt, Salvato? - kérdezte.

- Hát igaz?

- Igaz. De nem hihetem, Salvato, én szerelmem, hogy képes lettél volna búcsúvételünk után lopva visszaosonni, s Luisád után kémkedni!

- Mit? Hogy én? Kémkedni? Hogy én egy angyalra féltékenykednék? Isten őrizz! Nemcsak őrültség lenne, de aljasság is! Az én Luisám azt fogadja, akit óhajt, éjjel vagy nappal, ahogy neki tetszik, tisztasága szűzi tükrét egyetlen pillanatra sem homályosíthatja el gyanú - már ami engem illet. Ó, nem, eszembe sem jutott leskelődni, nem láttam én semmit. De alig negyedórával érkezésed előtt ezt a levelet kaptam, egyik küldöncöm útján, kire a postám továbbítását bíztam. Amikor betoppantál, éppen ezt olvastam, s azon tűnődtem, ki lehet az az aljas féreg, aki kettőnk közé a gyanakvás ürömfüvét akarja elhinteni.

- Levelet? - döbbent meg Luisa.

- Levelet kaptál?

- Levelet. Itt van, olvasd.

Salvato átnyújtotta Luisának a levelet. Szemmel láthatóan olyasvalaki írta, aki tollát bérért mások szerelme s gyűlölete szolgálatába állítja; a névtelen feljelentők rendesen az ilyen bértollnokokhoz fordulnak sötét terveik keresztülvitele végett.

Luisa elolvasta a levelet. Így hangzott:

> *Salvato Palmieri úr tudomására hozzuk, hogy Luisa San Felice asszonyságot Fusco hercegnőtől hazatérve egy csinos és gazdag fiatalember várta otthonában, ahol is bezárkóztak, és éjjeli három óráig együtt maradtak.*
>
> *E levelet Salvato Palmieri úr jóakarója írja, akinek fáj látnia, hogy Salvato úr érzelmeit méltatlanra pazarolja.*

Luisa előtt hirtelen megjelent egy pillanatra Giovannina képe, amint a szobájában ír, majd elrejti a félig kész levelet. De nyomban el is hessegette a gondolatot; nem hihette, hogy a fiatal lány, aki annyit köszönhet neki, ilyen aljasságra vetemedne.

- A levél minden szava igaz, barátom. Aki írta, szerencsére nem ismeri vagy nem akarta elárulni látogatóm nevét. Isten megóvott attól, hogy e névre fény derüljön.

- És ugyan miért volt szükség isteni közbelépésre, kedves Luisa?

- Mert ha nem így történik, én becstelenné váltam volna a szerencsétlen ember szemében, aki értem a fejét kockáztatta, becstelen, hitetlen nőszeméllyé, aljas feljelentővé.

- Igazad van, Luisa - szólt Salvato elkomorodva -, mert úgy sejtem, a név ismeretében csakugyan kénytelen lettem volna az ügyet tábornokomnak jelenteni.

- Úgy sejted? Mire gyanakszol?

- Hogy ez a férfi, nem tudom, de nem is kutatom, mi okból, egy összeesküvésre figyelmeztetett, mely nemcsak az én életemet fenyegeti, de bajtársaim életét, sőt az új államrend biztonságát is. S te azért akartál meggondolatlanul, csakis érzelmeidre hallgatva, mindenáron eltávolítani, a határon túlra küldeni, hogy az összeesküvők keze el ne érjen. Sőt tán azért vonakodtál a veszély mibenlétét előttem felfedni, mert tudtad: a veszély ismeretében nem bírhatsz menekülésre!

- Jól sejtetted, édes szerelmem, s én mindent elmondok, amit csak tudok, kivéve annak a nevét, aki figyelmeztetett. Ó, te maga vagy a becsület, ítéleted csalhatatlan, szíved igaz, te megmondod, ugye, mit tegyek.

- Beszélj bátran, Luisám, szerelmem, beszélj, s én hallgatlak. Ó, ha tudnád, mennyire szeretlek! Beszélj, beszélj! De itt, a keblemen, itt, a szívemen!

A fiatalasszony egy pillanatra átengedte magát Salvato ölelésének. Feje hátrahanyatlott, szeme lecsukódott, szája félig kinyílt.

Majd, mintegy gyönyörű álomból riadva megszólalt:

- Ó, barátom, miért is nem adatott meg így élnünk, távol a politikától, forradalmaktól, összeesküvésektől! Micsoda mennyei boldogság lenne is az élet! De Isten másként rendelte, legyen meg az ő akarata!

Nagyot sóhajtott, megtörölgette tenyerével könnyes szemét, s így folytatta:

- Mit is mondtál, barátom? Jaj, mért is vallotta meg nekem az a férfi titkát! Hát nem lett volna jobb együtt meghalni?

- Beszélj világosabban, drágám.

- Ellenforradalmi összeesküvés robban ki a péntekről szombatra virradó éjszakán: le akarnak gyilkolni minden franciát és minden hazafit, akinek a házát este megjelölik, kivéve azokat, akik ezt a lapot felmutatják, és a megbeszélt jelet ismerik.

Luisa előhúzta a liliomos lapot, és bemutatta a jelet, úgy, ahogy Andrea Backer elmagyarázta.

- Bourbon-liliomos lap, a hüvelyk első ujjperecét megharapni - ismételte el Salvato. (Ez volt a megmentő jel, ha ugyan emlékeznek még rá olvasóink.) - Ó, szerencsétlen nép! Mi letörtük rabláncaidat, s te visszakívánod a rabszolgaságot!

- Mindent elmondtam! - Luisa Salvato lábai elé omlott. - Mondd, mit tegyek? Gondold meg jól, és adj igaz tanácsot!

- Nincs mit töprengeni, Luisám, szerelmem. Hűségért hűséggel kell fizetni. Ez az ember meg akarta menteni az életedet.

- És a tiedet is! Mert mindent, de mindent tud: hogy megsebesültél, hogy én ápoltalak, hogy hat hétig laktál a hercegnő házában, hogy szeretjük egymást, és azt mondta: „Mentse meg őt!”

- Egy okkal több, hogy mint az előbb is mondtam, hűségért hűséggel fizess. Ő meg akart minket menteni - mi mentsük meg cserébe őt.

- De hogyan?

- Úgy, hogy azt mondjuk neki: „A terv kipattant, Championnet tábornok mindent tud, nem védtelen áldozatok mészárlása fog folyni, mint hittétek, hanem elkeseredett harc, s Nápoly utcáin ismét patakokban ömlik majd a vér, hiába. Hagyjon fel az összeesküvéssel, uram, s meneküljön külföldre, fogadja meg a jó tanácsot, melyet nekem adott volt."

- Ó, én Salvatóm, a becsület maga szól belőled. Szó szerint ezt teszem majd. De hallga...

- Mit?

- Úgy rémlett, zajt hallok a szomszéd szobából. Mintha egy ajtó csapódott volna. Volt ott valaki? Kihallgattak?

Salvato kisietett. A szoba üres volt.

- Más nem lehetett, mint Michele - mondta Salvato Luisának. - Baj lenne, ha ő kihallgatott volna bennünket?

- Nem, mert ő sem tudja látogatóm nevét. Egyébként úgy megnevelted őt, drága Salvatóm - tette hozzá Luisa nevetve -, hogy amilyen nagy hazafi, csakugyan képes lenne őt feljelenteni.

- No, mindent megbeszéltünk? - kérdezte Salvato. - Megnyugodott végre a lelked?

- Meg. De igazán nem esik csorba a becsületünkön? Szavadra mondod?

- Esküszöm.

- Hiszek neked, Salvato, te mindenkinél jobban tudod, mi a becsület. Mihelyt Nápolyba értem, értesítem az összeesküvés fejét. A nevét senki előtt el nem árultam, még előtted sem. Nem lepleződhet le, vagy ha mégis, az nem rajtam múlik. S most félre gonddal-bajjal, örüljünk egymásnak! Az előbb még átkoztam a politikai bonyodalmakat, a forradalmakat, az összeesküvéseket... be bolond voltam! Ha nem élnénk nyugtalan korban, a tábornok nem küldött volna Nápolyba; ha nem volnának forradalmak, nem találkoztunk volna soha, de soha; ha nem volnának összeesküvők, most nem lehetnék itt melletted. Áldott legyen Isten és minden műve, úgy van az jól, ahogy ő eltervezte.

S a fiatalasszony megnyugodva, boldogan, tündöklő mosollyal szerelmese karjába vetette magát.

35
Bölcs Michele

Ki mondta vajon, melyik világi vagy egyházi szerző - nem tudom, s nincs most időm utánanézni -, ki mondta vajon, hogy „a szerelem hatalmas, akár a halál”?

Szépen hangzó mondásnak tetszik, pedig: alapigazság, sőt, pontatlanul fogalmazott alapigazság.

Caesar mondja Shakespeare-nél, helyesebben Shakespeare mondatja Caesarral: „Jól tudja a veszély, hogy nála Caesar még veszélyesebb. Mi, két oroszlán, egy napon születtünk. De a korosb és rettentőbbik: én.”

Egy napon született a szerelem s a halál is: a teremtés napján. De a korosb: a szerelem.

Az ember előbb találkozott a szerelemmel, mint a halállal.

Éva a Káin kezétől elhullt Ábel láttán kezét tördelte, s így jajongott: „Jaj nekünk! Ezerszer jaj! Megjelent a világban a halál!” De a szerelem előbb jelent meg a halálnál, hiszen a fiú, kit a halál elragadott, az anya szerelmének gyümölcse volt.

Keveset mondunk hát, ha azt mondjuk: „A szerelem hatalmas, akár a halál!”, helyesen úgy kell mondanunk: „A szerelem hatalmasabb a halálnál.” Mert a szerelem naponta birokra száll a halállal, és győz fölötte.

Öt perccel azután, hogy Luisa elmondta: „Áldott legyen Isten és minden műve, úgy van az jól, ahogy ő eltervezte!”, mindent, de mindent elfelejtett, még azt is, ami őt Salvato után hozta. Egyet tudott csupán, hogy itt van Salvato mellett, s Salvato itt, őmellette.

Megállapodtak, hogy estig együtt maradnak. Este Luisa felkeresi az összeesküvés fejét, Salvato pedig csak másnap jelenti a dolgot tábornokának, hogy az illetőnek legyen ideje leállítani a tervezett vérontást, és cinkosaival együtt külföldre menekülni. A tábornok megteszi majd, a polgári kormányzattal karöltve, a szükséges óvintézkedéseket, hogy az összeesküvők kudarcot valljanak még az esetben is, ha Luisa figyelmeztetése ellenére konokul kitartanának eredeti tervük mellett.

Ezzel el is vetették a politika gondját, s átengedték magukat szerelmüknek.

Ó, ha két szép fiatal teremtés szereti egymást, ha igazán szereti, messze szállnak ők a szerelem perceiben e földi világból, föl, a magas égbe; ott egy bíborfellegen vagy egy napsugáron megpihennek, egymásra mosolyognak, egymás szemébe néznek, és egymás fülébe sugdosnak; alattuk az édenkert, fölöttük a mennyország, s ők a szférák zenéjét hallják, miközben ezerszer is elismétlik a bűvös szót: „Szeretlek!”

Mintegy álomban telt el Luisa és Salvato egész napja. A négy fal börtönéből, az utca lármája elől hamarosan menekülni vágytak, ki a szabadba, a magányba. Kiszöktek a mezőre - Nápoly vidékén ilyenkor, január végén már éledezik a természet -, de lépten-nyomon nem kívánt tanúkba botlottak. Túlságosan közel volt a város. Egyikük mosolyogva felsóhajtott: „Jobb lenne a puszta közepén”, a másik rávágta: „Menjünk Paestumba!”

Éppen arra hajtott egy bérkocsi. Salvato odaintette, beszálltak, odakiáltották a kocsisnak az úticélt, s a lovak szélsebes ügetésbe fogtak.

Egyikük sem járt még Paestumban. Salvato odahagyta Dél-Itáliát, mielőtt, mondhatni, a szeme felnyílt volna; s a lovag - bár gyakran emlegette Paestumot - soha hallani sem akart arról, hogy Luisát oda kísérje, mivel féltette a maláriától.

De bánták is ők most a maláriát! Ha egyikük történetesen azt mondta volna: „A pontini mocsarakba", a másik ráfelelte volna: „A pontini mocsarakba!" Meg aztán: mit nekik láz, ragály! Hiszen a boldogság a leghatásosabb ellenszere minden bajnak!

Luisa mindent tudott a helységekről, melyeken a kocsi áthaladt, míg megkerülte a valaha, Salerno létrejötte előtt, paestuminak nevezett, csodálatos öblöt. És mégis úgy hallgatta Salvato magyarázatait, mint tudatlan és kíváncsi tanítvány a mesterét, mert jólesett a hangját hallania. Előre tudta, mit fog Salvato a következő percben mondani, mégis úgy érezte, mintha mindezt most hallaná először életében.

És mindkettejüket meglepte - mert más olvasni róla s más látni! - a táj és a kép fensége, amikor egy útkanyarnál hirtelen előbukkant a mélykék tenger előterében az érett avar színében pompázó három romtemplom. Igen, ezek a szigorú formák illettek a vad hellén törzsekhez, e vidék egykori lakóihoz, kik az Ossza s az Olümposz lábánál születtek, de mert hazájukat egy balsikerű peloponnészoszi kalandozás után, melyen Héraklész fia, Hüllosz vezette őket, a perrheboszok kezén találták, búcsút kényszerültek mondani a Péneiosz dúsan termő rónaságainak, s azt a lapüthoszoknak, iónoknak átengedve, a drüopiszek földjére vonultak, mely attól fogva dór földnek hívatott. Száz évvel a trójai háború után elragadták a pelaszgoktól Messzénét, Tirünszt, e két várost, mely mindmáig híres küklopszi romjairól, Argoszt, hol Agamemnón sírját föllelték, s végül Lakóniát, melynek őslakóit helótasorba süllyesztették, és megteremtették komor, szigorú lelkük hasonmására a spártai államot, melynek törvényhozója Lükurgosz lett. Az új hódítók hatszáz évre megálljt parancsoltak a fejlődésnek, mert gyűlölték vagy megvetették az ipart, az irodalmat s a művészeteket. Egyetlenegyszer támadt szükségük költőre, a Messzénével vívott háborúk idején, akkor is az athéniaktól vették kölcsön - Türtaioszt.

De nehezen tűrhették az Olümposz s Ossza e zordon gyermekei Magna Graecia kultúráját, Paestum lankáinak lágy legét, melyhez a déli szellő Szübarisz fűszerszámainak illatát keverte, s az északi szél Baiae leheletét! E lágy éghajlat, e ión szellemet árasztó, kifinomult civilizáció elleni tiltakozásul emelték évente kétszer virító rózsaligeteik legközepére a három félelmetes gránittemplomot, melyek már Augustus korában rommá lettek, de a mai napig úgy állnak éppen, mint Augustus idején; ezért örökítették az utókorra építőművészetük e három emlékét, melyek faragatlanságukban is lenyűgözőek, mint minden primitív műalkotás.

Manapság semmi nem emlékeztet már a spártai hódítókra, a gránitoszlopokon meg a könyörtelen szabályszerűséggel épült kőfalon kívül, melynek szűk négyszögét egy óra alatt körbe lehet járni a hepehupás talajon, ahol a malária uralkodik, gyilkos miazmáival. Semmi, de semmi, mert az a néhány tétova, lázmarta, csontsovány emberi lény, aki oly kíváncsian bámulja beesett szemével az utazót, éppoly kevéssé lehet a büszke spártaiak leszármazottja, mint a bűzletes mocsár azoknak a rózsakerteknek maradéka, melyek valaha oly dúsan tenyésztek e tájon, hogy a Szirakúzából Nápolyba hajózó utasok a tengerről is láthatták, s nagy messziről megérezték illatát.

Történetünk idején csekély volt még a régészet becsülete. A romok közt csak a fázékony sikló csúszkált, s nem vezetett még út a templomhoz, mint ma; térdig sásban-nádban gázolt, aki idemerészkedett, s nem tudhatta, melyik pillanatban hág kígyóra vagy gyíkra. Luisa megtorpant, amint a rothadás e dzsungeléhez ért, de Salvato könnyedén karjaiba kapta, magasra

emelte, mint egy gyermeket, átlábalt vele a vörösesbarna kórórengetegen, s csak akkor tette le, amikor odaért a legnagyobb templom lépcsőfeljáratához.

Hagyjuk most magukra Luisát és Salvatót! Hadd örüljenek a magánynak, melyért oly messzire fáradtak, hadd adják át magukat zavartalanul a világ előtt rejtett, mély szerelmüknek, melynek titkát a féltékenység éppen a vetélytárs előtt fedte fel. Derítsük inkább fel, mi volt a másik szobában észlelt zaj oka, mely szerelmeseinket egy pillanatra úgy megrémítette, mivel nem lelték magyarázatát.

Ha még emlékszünk rá: Michele a szoba küszöbéig követte nyomon Luisát. De mihelyt Salvato a fiatalasszony elé sietett, hogy forrón keblére ölelje, barátunk megállt, és tapintatosan visszavonult, bár előtte nem volt eddig sem titok a két fiatal szív szerelme. Odaült az ajtó elé őrködni, onnan leste tejtestvére, illetve brigadérosa parancsait.

Luisa teljesen megfeledkezett Micheléről, Salvato meg nem sokat törődött vele, hiszen tudta, hogy számíthat titoktartására. A fiatalasszony, mint tudjuk, kezdetben megpróbálta rábírni szerelmesét, hogy meneküljön, nem kérdezve, miért, de végül mindent bevallott neki, csak az összeesküvés fejének nevét hallgatta el.

Igen ám, de Michele tudta, ki az összeesküvés vezetője.

Luisa maga mondta Salvatónak, hogy az illető azonos azzal a fiatalemberrel, aki éjjel két óráig várt rá, és éjjeli három órakor távozott tőle. Michele reggel megkérdezte Giovanninától: „Mi van ma Luisával? Az én eszem megjön, az övé meg elmegy?" Amire Giovannina azt felelte, nem is sejtve a válasz horderejét: „Nem tudom, de mindig ilyen, mióta Andrea Backer úr itt járt az éjjel."

Tehát az összeesküvés feje Andrea Backer úr, a király bankárja, a jóképű fiatalember, aki fülig szerelmes Luisába.

És mi az összeesküvés célja?

Legyilkolni egyetlen éjszaka folyamán a Nápolyt megszállva tartó hat-nyolcezer francia katonát és minden párthívüket.

Michelének a háta is borsódzott pazar uniformisa alatt az új szicíliai vecsernye gondolatára.

Ő is franciabarát, méghozzá a legbuzgóbbak egyike, az elsők között lesz hát, akinek torkára teszik a kést azon az éjszakán, helyesebben mondva: akit felakasztanak, mert úgy szólt a jóslat, hogy ezredes lesz és felakasztják, s az első fele már beteljesült.

Michele régen beletörődött, hogy Nanno jövendölése beteljesedik rajta, de úgy gondolta: minél később, annál jobb.

Határozottan kevesellte a kapott haladékot: csütörtök déltől péntek estig.

„Öljük meg az ördögöt, nehogy ő öljön meg bennünket" - tartja a közmondás is. Michele arra a belátásra jutott, hogy sürgősen ártalmatlanná kell tennie az ördögöt.

Az ő lelkiismeretét amúgy sem háborgatták olyasfajta aggályok, mint tejtestvéréét. Őt nem avatta be senki féltve őrzött titkába, őt nem kötötte semmiféle eskü.

Ő úgy leste ki az összeesküvés titkát, mint Catilináét a köszörűs, aki az ajtó előtt hallgatózott. Illetve még úgy sem: Michele nem hallgatózott, ő véletlenül hallotta, amit hallott.

Az összeesküvés vezetőjének a nevét viszont Giovanninától tudta, s Giovannina nem kötelezte őt titoktartásra.

Bolond Michelének csúfolták őt eddig is - bár nézete szerint némileg alaptalanul. De ha most ölbe tett kézzel tűri, hogy Simone és Andrea Backer urak valóra váltsák ellenforradalmi terveiket, akkor igazán rászolgálna, hogy bolondnak nevezzék. Ha ellenben meghiúsítja a tervet, s két ember élete árán megmenti huszonöt-harmincezer embertársáét, akkor igenis megérdemli, hogy az utókor bölcsként emlegesse, egy sorban Thalésszel és Szolónnal.

Michele nem sokat tétovázott. Kisurrant a szobából, s hogy a szomszéd szobában tartózkodó szerelmeseket senki észrevétlen meg ne lephesse, távozóban gondosan bezárta maga mögött a szoba ajtaját.

Az ajtócsukódás zaja futólag megriasztotta Luisát és Salvatót. Haj, mekkora lett volna riadalmuk, ha tudták volna, hogy az ajtót nem bolond Michele tette be, bár kinyitni még ő nyitotta, hanem - bölcs Michele, mégpedig államügyben.

36
Michele aggályai

Michele kilépett a fogadó ajtaján, felugrott egy arra járó calessinóba, s egy dukátot ígért a kocsisnak, ha háromnegyed óra alatt Castellammaréba viszi.

A kocsis a lovak közé csapott.

Egyszer régen beszéltem már a nápolyi konflisok gebéiről: hálni jár beléjük a lélek, de úgy futnak, mint a szél.

Michele kocsija negyven perc alatt tette meg az utat Salernóból Castellammaréba.

Giambardella akkor indult éppen vissza Nápolyba, a kedvező szelet kihasználva, amikor Michele kocsija a hídhoz ért. A lazzaronénak meg is fordult a fejében, hogy felszáll Giambardella bárkájára, s vízi úton tér vissza Nápolyba. De a szél bármely pillanatban elülhet, mint az imént, vagy irányt változtathat, ahogy az előbb délkeletről északkeletnek fordult, sőt az is megeshet, hogy a bárka ellenszelet kap, s akkor nem marad más hátra, mint evezni. Az ilyesmi csak a bolondnak jó, a bölcs óvakodik a fölös kockázattól.

Bölcs Michele tehát a szárazföldi közlekedés mellett döntött. Hogy gyorsabban célhoz érjen, a távot két szakaszra osztotta, úgymint: Castellammare-Portici és Portici-Nápoly.

Ha rászán szakaszonként egy dukát borravalót, nem egész két óra alatt az Angri-palotánál teremhet.

Azért mondjuk, hogy az Angri-palotánál, mert Michele magával Championnet tábornokkal óhajtott eszmét cserélni.

Barátunknak ugyanis többrendbeli aggályai támadtak, mialatt a lovak célja felé repítették. Vakarta is kétségbeesetten a fejét, mintha azt remélné, hogy szorgos műveléssel kisarjaszthatja agya televényéből a mentő gondolatokat.

Michele tiszta szívű, becsületes fickó volt, s ha jól meggondoljuk, most mégis besúgásra készült adni a fejét.

Igen ám, de mit tegyen, ha a köztársaság megmentésének ez az ára!

Mindent egybevéve el is szánta már magát az összeesküvés leleplezésére, csak a leleplezés mikéntjét nem sikerült önmagával tisztáznia.

Ha Championnet tábornokhoz fordul - ahogy hitbéli kételyek esetén gyóntatóatyjához fordulna -, nyilván jó tanácsot kap, gondolta Michele. Olyan ember tanácsát, akinek becsületéhez nem fér kétség, még ellenségei szemében sem.

Ezért mondtuk az imént, hogy „két óra múlva az Angri-palotánál teremhet”, ahelyett, hogy azt mondtuk volna: a rendőrminiszternél lehet.

S lám, nemhiába váltott kocsit Porticiban, nemhiába vesztegette jó dukátjait borravalóra! Egy óra ötven perccel azután, hogy Castellammaréból elindult, Michele az Angri-palota lépcsői előtt állt.

A lazzarone megtudakolta, otthon tartózkodik-e Championnet tábornok. Az őrszemtől igenlő választ kapott.

De az előszobában posztoló katona útját állta, mondván, hogy a tábornok nem fogadhatja: a Vergilius-emlékmű építészeivel tárgyal.

Michele kijelentette, hogy ő sokkal, de sokkal fontosabb ügyben jött, mint a Vergilius-emlékmű, és nagy baj lesz, ha nem beszélhet nyomban a tábornokkal.

Mindenki ismerte a Bolond Michelét, mindenki tudta, hogyan mentette meg Salvatót a haláltól, hogy nevezte ki a tábornok ezredessé, mindenki tudta, hogy Michele nagy érdemeket szerzett, amikor Szent Januáriushoz elvezette, baj nélkül, a neki szánt díszőrséget, s végezetül mindenki tudta, hogy Championnet tábornok ajtaja tárva-nyitva áll a kérelmezők előtt. Az ajtónálló tehát jelentette a tábornoknak, hogy az újdonsült ezredes kér bebocsáttatást.

A nápolyi francia hadsereg főparancsnokának elve volt: mindenfajta értesülést tekintetbe venni.

Elnézést kért az építészektől, akikkel a szalonban tárgyalt. Mihelyt Michelét lerázta, ami remélhetőleg nem tart soká, siet vissza - ígérte.

Azzal dolgozószobájába tért, s meghagyta, hogy bocsássák be Michelét.

Michele belépett, és feszesen szalutált. De lerítt szegény fickóról, hogy látszólagos magabiztossága s a délceg köszönés ellenére nagy zavarban van.

Championnet figyelmét nem kerülte el Michele zavara, s jószívűen, mint mindig, segítségére sietett.

- Á, te vagy az, *ragazzo* - mondta a tábornok, nápolyi tájszólásban. - Nagyon elégedett vagyok veled, tudod-e? A magatartásod kifogástalan, szónoklataidat pedig don Michelangelo Ciccone is megirigyelhetné!

Michelének nagy megnyugvás volt saját anyanyelvét hallani. Hát még Championnet tábornok hízelgő véleményét!

- Büszke vagyok és boldog, tábornokom - felelte -, hogy elégedett velem. De ez nem elég.

- Hogyhogy nem elég?

- Nem bizony, magam is szeretnék elégedett lenni magammal.

- Hű, barátocskám, de nagyok az igényeid! Aki elmondhatja, hogy elégedett önmagával, az elérte e földön a lehető legnagyobb boldogságot. Mert van-e ember, aki lelkiismerete szerint igazán elégedett lehet önmagával?

- Egy mindenesetre lesz, tábornokom: én, ha szíveskedik nekem tanácsot adni, lelkemet a helyes útra rávezetni.

- Kedves barátom - nevetett Championnet -, azt hiszem, eltévesztetted a házszámot. Azt gondoltad, Capece Zurlo őeminenciájához, Nápoly hercegérsekéhez kopogtatsz be, pedig Jean-Étienne Championnet, a francia hadsereg főparancsnokának ajtaján zörgettél.

- Nem úgy, tábornokom - tiltakozott Michele. - Tudom én jól, kinél kopogtattam: a tábornok úr parancsnoksága alatt álló hadsereg legbecsületesebb, legbátrabb és legnemesebb katonájának az ajtaján.

- Ejha, bókolsz? Egyszóval kérelmezőként jöttél?

- Nem én. Ellenkezőleg: önnek teszek szívességet.

- Szívességet?

- Igen, és nem is akármilyet!

- Nekem?

- Önnek, a francia hadseregnek, a hazámnak... Csakhogy előbb tudnom kéne, megtehetem-e, amit tenni készülök, úgy, hogy közben el ne játsszam a becsületemet, hajlandó lesz-e ön nekem utána is ugyanúgy kezet adni, mint előtte?

- E tekintetben, gondolom, nem tőlem kellene tanácsot kérned, hanem tulajdon lelkiismeretedtől.

- De éppen itt a bökkenő! A lelkiismeretem kétfelé kételkedik.

A tábornok megfeledkezett építészeiről is, annyira mulattatta a beszélgetés Michelével.

- Ismered a közmondást - felelte -: „Kétség esetén tartózkodj a cselekvéstől."

- De ha csakugyan tartózkodom tőle, nagy baj történhet ám!

- Egyszóval azt mondtad, aggályaid vannak?

- Igenis, tábornokom - bólintott Michele. - Aggályaim vannak megtenni, és aggályaim nem megtenni. Furcsa ország ez a mi országunk, tudja, tábornok. Alkalmasint fejedelmeink átkos befolyása teszi, hogy nincs sajnos erkölcsi érzékünk, se öntudatunk. Nálunk nem úgy beszélnek ám, hogy „X. úr becsületes ember" vagy „Y. úr csirkefogó", hanem csakis úgy: „X. úr gazdag" és „Y. úr szegény". Aki gazdag, az mindjárt becsületes is, aki szegény, az menthetetlenül csirkefogó. Ha egy nápolyinak kedve támad megölni valakit, elmegy a papjához, s megkérdi: „Atyám, bűn-e vajon felebarátom életét kioltani?" S a pap ráfeleli: „Attól függ, fiacskám! Ha felebarátod jakobinus, egyet se félj, öld meg, de ha royalista, hozzá ne nyúlj!" Jakobinust ölni minálunk erényes cselekedet a vallás szemével nézve, royalistát ölni viszont gyűlöletes bűn az Úr szemében. „Kémkedjetek, jelentsetek fel mindenkit! - mondta nekünk a királyné. - Én úgy elhalmozom kegyeimmel a kémeket, olyan busásan jutalmazom a feljelentést, hogy az ország legnagyobb urai is beállnak kémnek, besúgónak." Mit tehetünk, tábornok, ha a közvélemény születésünk óta azt duruzsolja a fülünkbe: „Aki gazdag, becsületes, aki szegény, csirkefogó", ha az egyház arra tanít: „Jakobinust ölni erényes cselekedet, royalistát ölni bűn", a királyság pedig arra: „A kémkedés érdem, a besúgás erény." Tehetünk-e okosabbat, mint hogy egy idegenhez fordulunk tanácsért, s azt mondjuk neki: „Te más elveken nőttél fel, mint mi, mondd meg, mit tesz hasonló helyzetben a becsületes ember?"

- Milyen helyzetben? - kérdezte a tábornok elámulva.

- Súlyos helyzetben, tábornokom. Tegyük fel, példának okáért, hogy akaratlanul kihallgatom egy összeesküvés tervét. Az összeesküvők harmincezer embert készülnek legyilkolni Nápolyban, royalistákat vagy jakobinusokat, egyre megy. Mi a teendő?

- Megakadályozni az összeesküvést, ehhez nem fér kétség, ha ezáltal harmincezer ember életét mentheted meg.

- Akkor is, ha az összeesküvés ellenségeink ellen irányul?

- Akkor még inkább!

- Ha így gondolkodik, tábornok, hogy viselhet háborút?

- Mi fényes nappal, szemtől szembe támadunk ellenségeinkre, nem éjszaka s orvul rohanjuk meg őket. Harcolni dicső dolog, gyilkolni aljasság.

- Igen ám, de az összeesküvést csak úgy gátolhatom meg, ha feljelentem az összeesküvőket.

- Akkor hát jelentsd fel őket.

- Aki másokat feljelent, az...

- Micsoda?

- Besúgó.

- Besúgó az, aki jutalom fejében árulja el a rábízott titkot és cinkosát. Cinkosaid az összeesküvők?

- Nem, tábornok.

- Jutalom reményében jelented fel őket?

- Nem, tábornok.

- Akkor te nem besúgó vagy, hanem becsületes ember, aki gyökerestül irtja ki a bajt, hogy el ne hatalmasodjék.

- És ha az összeesküvés nem a royalisták ellen irányul, hanem ön ellen, a francia katonák ellen, a hazafiak ellen, akkor mi a teendő, tábornok?

- Megmondtam, mit tégy, ha ellenségeink életéről van szó. Mondhatok-e mást, ha a barátaink élete forog kockán? Dicső és emberséges cselekedet lett volna ellenségeinket megmenteni, dicső és hazafias cselekedet barátainkat megmenteni.

- És továbbra is hajlandó lesz kezet fogni velem?

- Itt a kezem, szorítsd meg.

- Hopp, várjunk csak! Tábornok, én elmondom önnek a dolog egyik részét, a másikat meg majd elmondatom mással.

- Halljuk.

- Az összeesküvők terve az, hogy a péntekről szombatra virradó éjszaka lázadást robbantanak ki. Mack és Naselli tízezer szökevény katonája meg húszezer lazzarone halomra gyilkolja a franciákat és a hazafiakat. Az este folyamán kereszttel jelölik meg a halálraítéltek otthonát, éjfélkor megkezdődik a mészárlás.

- Ezt biztosan tudod?

- A fejemmel felelek érte, tábornok.

- Hm. De hiszen megeshetne, hogy a gyilkosok a jakobinusokkal együtt a royalistákat is lemészárolják!

- Nem, mert a royalistákat ellátták egy igazolólappal, ha azt felmutatják és ismerik a jelt, nem éri őket bántódás.

- Tudod, mi a jel? Tudod, hogy fest az a lap?

- A lapon egy liliom van, a jel abból áll, hogy az illető megharapja hüvelykujja végét.

- És hogyan gátolhatjuk meg az összeesküvőket e terv végrehajtásában?

- Úgy, hogy letartóztatjuk a vezetőket.

- Tudod, kik a vezetők?

- Tudom.

- A nevük?

- Ez itt a bökkenő...

- Miféle bökkenő?

- Aggályaim ezen a ponton megkettőződnek.

- Á, á.

- Mi történik az összeesküvés vezetőivel?

- Bíróság elé állítjuk őket.

- És ha a vád rájuk bizonyul?

- A bíróság elítéli őket.

- Mire ítéli?

- Halálra.

- Hát ezt nem veszi be a lelkiismeretem, okkal vagy oktalanul, egyre megy. Engem mindenki Bolond Michelének nevez, de énmiattam soha a haja szála se görbült meg ember fiának; kutyát, macskát, de még egy madárfiókát se öltem én soha meg. Nem szeretném egy ember halálát a lelkemre venni. Csúfoljanak Bolond Michelének, nem bánom, de hogy Besúgó Michelének, Áruló Michelének vagy Gyilkos Michelének hívjanak, azt, istenuccse, nem szeretném.

A tábornok a tisztelet egy nemével figyelte a lazzaronét.

- És ha én elneveznélek Becsületes Michelének? Ezzel a névvel beérnéd?

- Soha nem kívánnék jobbat. Első keresztapámat örökre elfelejteném a második kedvéért.

- Nos: a francia, valamint a nápolyi respublika nevében ezennel elnevezlek Becsületes Michelének.

Michele a tábornok keze fölé hajolt, hogy megcsókolja.

- Ne felejtsd, hogy eltiltottam a kézcsókot férfi és férfi között - húzta el a kezét Championnet.

- De mi a csudát tegyek? - vakarta Michele a füle tövét. - Hogy mutassam ki a hálámat?

- Ölelj meg! - mondta Championnet, s ölelésre tárta karjait.

Michele örömkönnyeket sírva borult a tábornok nyakába.

- No, most értsünk szót, *ragazzo* - szólt Championnet.

- Ez a leghőbb vágyam, tábornok.

- Tudod, kik az összeesküvés vezetői?

- Tudom, tábornok.

- Nos, tegyük fel egy pillanatra, hogy az összeesküvést nem te leplezted le, hanem valaki más.

- Rendben van.

- És hogy az a másik ember azt mondta nekem: „Tartóztassa le Michelét, ő ismeri a vezetők nevét."

- Értem.

- Erre én letartóztatlak.

- Értem.

- És azt mondom neked: „Michele, te tudod az összeesküvés fejének nevét. Vagy megmondod rögtön, vagy főbe lövetlek.” Mit tennél?

- Azt felelném rá: „Lövessen főbe, tábornok. Inkább meghalok, semhogy egy embertársamat a halálba küldjem.”

- Mert azt remélnéd, ugye, hogy úgysem lövetlek főbe?

- Mert azt remélném, hogy a Gondviselés, mely egyszer már megóvott, ismét megóvna a főbelövéstől.

- Ezer ördög! Az ügy bonyolódik - szólt nevetve a tábornok. - Elvégre nem lövethetlek főbe, csak hogy kipróbáljam, igazat beszélsz-e.

Michele gondolkodóba esett.

- Mindenképpen meg kell tudnia, tábornok, az összeesküvés vezetőinek a nevét?

- Mindenképpen. Hát nem tudod, hogy a galandféregtől nincs más mód szabadulni, mint ha a fejét leszakítod?

- Szavát adja, tábornok, hogy nem végzik ki őket?

- Míg én Nápolyban vagyok, nem.

- És ha elhagyja Nápolyt?

- Arról nem kezeskedhetem.

- Szűzanyám! Mit tegyek?

- Törd a fejed! Nem látsz valami módot rá, hogy mindkettőnket kihúzz a csávából?

- De igen. Valami eszembe jutott.

- Mi az? Beszélj!

- Amíg ön Nápolyban van, senkit nem fognak kivégezni az összeesküvés miatt, ha én most felfedem?

- Senkit.

- Nohát, van még valaki, aki ismeri az összeesküvés vezetőjének a nevét, csakhogy az illető mit sem sejt az összeesküvésről.

- Ki az?

- Tejtestvéremnek, San Felice lovag feleségének a komornája.

- Hogy hívják?

- Giovanninának.

- Hol lakik?

- A Mergellinán, a pálmás házban.

- Ha ő nem tud az összeesküvésről, hogyan tudhatjuk meg tőle a vezetők nevét?

- Hívassa őt be, tábornokom, a rendőrfőnök, Niccolo Fasulo polgártárs elé, Fasulo polgártárs fenyegesse meg, hogy börtönbe vetteti, ha nem vallja be rögtön, ki az a személy, aki tegnap éjjel két óráig várt asszonyára, s éjjel háromkor távozott tőle.

- S akit ő erre megnevez, az az összeesküvés vezetője?

- Az, különösen, ha a keresztneve A, a vezetékneve meg B betűvel kezdődik. Nos, tábornok, hitemre, a Becsületes Michele hitére mondom: többet egy szóval sem mondhatok, bár tudni tudok még egyet s mást.

- Mit kérsz a hazádnak tett szolgálatért?

- Csak azt, hogy ne feledje, tábornokom: ön lett második keresztapám!

Michele erőnek erejével megcsókolta a tábornok parolára nyújtott kezét, s elfutott, Championnet-ra bízva, hogy legjobb belátása szerint éljen a kapott értesülésekkel.

37
A letartóztatás

Michele délután kettőkor lépett ki az Angri-palota kapuján.

Felugrott az első arra hajtó bérkocsira, s rögtön indult vissza, ugyanazon az úton, amelyen jött. Porticiban, Castellammarében ismét csak fogatot váltott.

Valamicskével öt óra előtt szerencsére meg is érkezett Salernóba.

Száz lépéssel a fogadó előtt megállította a kocsit, kifizette a viteldíjat, és a feltűnést kerülve, gyalogszerrel tért vissza a fogadóba, mintha csak innen a közelből, Ebolából vagy Montaltából jönne.

Luisa még nem érkezett vissza a fogadóba.

Hat óra tájban egy kocsi állt meg a bejárat előtt. Michele futott a kapuhoz. Tejtestvére és Salvato tért meg Paestumból.

Michele nem ismerte Paestumot, de a szerelmesek sugárzó arca láttán arra a következtetésre jutott, hogy ritka szép hely lehet.

Luisa feje fölött mintha a boldogság glóriája lebegett volna, Salvatót a diadal dicsfénye ragyogta be.

Luisa megszépült, Salvato megnőni látszott.

Valami új, soha nem látott vonás tette, hogy Luisa szebb volt, mint valaha. Úgy viszonylott korábbi önmagához, mint Galathea szobra a hús-vér Galatheához.

Képzeljék el a szemérmes Venust, amint belép a paradicsomkertbe, s a szerelem angyalának fuvallatára a bibliabeli Évává változik.

Liliomfehér orcáin a barack pírja, hamva mosolygott, szemében a szűziesség utolsó sugara vegyült a szerelem fellángoló tüzével.

Feje hátrahanyatlott, mintha nem bírná elviselni a boldogság súlyos terhét, orrcimpái remegve tágultak, mintha ismeretlen, bűvös illatot éreznének a levegőben, félig elnyílt ajkain kéjesen zihálva tört elő a lélegzet.

Michele elragadtatottan bámulta Luisát.

- Mi van veled, kishúgom? - csúszott ki a száján. - Ó, be gyönyörű vagy most!

Luisa elmosolyodott, Salvatóra pillantott, és megszorította Michele kezét.

Mintha azt felelte volna: „Neki köszönhetem boldogságomat, neki szépségemet!”

Majd édesen csengő, olvadékony hangon megszólalt:

- Ó, be szép is Paestum! De jó volna holnap, holnapután, mindennap visszatérni! Milyen kár, hogy nem tehetjük!

Salvato némán magához szorította Luisát. Paestumot nyilvánvalóan ő is földi paradicsomnak találta, akárcsak Luisa.

Majd szobájába tért az ifjú pár, oly könnyű léptekkel, hogy lebegni látszottak. De mielőtt az ajtó bezárult volna mögöttük, Luisa hátrafordult, s visszaszólt Michelének:

- Egy negyedóra múlva indulunk, Michele.

Negyedóra múltán előállt a kocsi, de Luisa csak egy óra múlva került elő.

És ó, mennyire megváltozott arccal! Vonásain most halk bánat borongott, szeme lángját könnyek fátyolozták.

Nehéz szívvel mondott búcsút Salvatónak, jóllehet úgy beszélték meg, hogy másnap találkoznak. Hja, aki szívből szeret, mindig abban a tudatban válik meg kedvesétől, ha csak egy napra szól is a búcsú, hogy boldogságát a vak sors kényére-kedvére bízta.

S mi minden történhet egyik napfelkeltétől a másikig! A legbölcsebb elme sem láthatja előre a jövőt!

Alkonyodott, mire Luisa a háromnegyed órája várakozó fogathoz ért.

Hetet harangoztak éppen. Háromfogatú volt a kocsi, s a kocsis esküdözött, hogy tíz órára Nápolyba érnek.

Luisa úgy döntött, hogy egyenesen Backerékhez hajtat, és még az este beszél Andreával, ahogyan Salvato tanácsolta.

Salvato másnap délután tér vissza Nápolyba, s nyomban jelenti majd tábornokának az ügyet.

Jó tíz percig tartott a búcsú. A szerelmesek alig akartak megválni egymástól. Hol Salvato tartóztatta Luisát, hol Luisa Salvatót.

Végül mégiscsak elindult a kocsi. Megcsendültek a lovak csengői. Luisa kihajolt, s könnyáztatta kendőjét lengetve mondott istenhozzádot szerelmesének, amit az nagy kalaplengetve viszonzott.

A kocsit fokról fokra elnyelte az est homálya. A kanyarban végleg eltűnt Salvato szeme elől.

Minél távolabb jutott Luisa Salvatótól, annál inkább csökkenni érezte a fiatalember bűvös hatalmát. Hirtelen eszébe jutott, miért is jött Salernóba, s elkomolyodott, majd elkomorodott.

Michele egy szóval sem említette nápolyi kiruccanását, még kevésbé azt, hogy tud Luisa titkáról.

Áthaladtak sorra Torre del Grecón, Porticin, Resinán, a Maddalena-hídon, majd végighajtottak a Marinellán.

Backerék a Medina utcában laktak, a strada dei Fiorentini és a via Schizzitella között.

A Marinellán Luisa odaszólt a kocsisnak, hogy a Molo utca végén, a Medina-kútnál le akar szállni.

De már a Piliero utca sarkán feltűnt Luisának, hogy a környéket valami rendkívüli esemény tartja izgalomban: sűrű tömeg áramlott a Molo utca felé.

A Porto utcánál a kocsis bejelentette, hogy tovább nem mer menni. Előbb-utóbb a lovai adnák meg az árát, már most sem győz vigyázni, hogy le ne tapossanak valakit a nagy tolongásban.

Michele a lelkét kitette, hogy tejtestvérét rábeszélje: forduljon vissza, térjen más irányba, vagy fogadjon a parton egy bárkát.

Bárkán félóra alatt hazaérne a Mergellinára.

Hiába! Luisa nem volt hajlandó letenni eredeti szándékáról, úgy érezte, szent kötelességet teljesít. Egyébként is aggódva látta, hogy a tömeg egyenesen a Medina utcába tart, ahonnan máris óriási zsivaj hallatszott, s aggodalma csak nőtt az itt-ott ellesett megjegyzések hallatán.

Luisának úgy rémlett, hogy ez a temérdek ember, aki mind a Medina utcába igyekszik, egytől egyig összeesküvésről, árulásról, mészárlásról susmorog, és egyre-másra a Backer nevet emlegeti.

Leszállt a kocsiról, remegve belekarolt Michelébe, és tűrte, hogy a tömeg magával sodorja.

A Medina utca ellenkező végén fáklyák lobogtak, szuronyok villogtak. A sokaság zsibongó lármáját időről időre baljós kiáltások harsogták túl.

- Michele, állj föl a kút kávájára - kérlelte Luisa -, és mondd el nekem, mit látsz.

Michele föllépett a kút peremére, s innen csakugyan ellátott a tömeg feje fölött az utca végébe.

- Mit látsz? - sürgette Luisa.

Michele nem mert rögtön válaszolni.

- Beszélj már, az istenért! - tört ki Luisából az aggodalom. - Mondd, mit látsz!

- A rendőrség embereit, fáklyával a kezükben - felelte Michele. - Meg hogy katonák őrzik Backerék kapuját.

- Ó, valaki feljelentette szegényeket! - sóhajtott Luisa. - Oda kell jutnom, beszélnem kell velük.

- Ne, kishúgom, ne, a világért se! - tartóztatta volna Michele. - Neked, ugye, semmi részed benne?

- Hála istennek, semmi.

- Akkor tűnjünk el innen, de gyorsan!

- Nem, nem, oda kell mennem! - erősködött makacsul Luisa.

Nagyot rántott Michele zubbonyán. Michele lehuppant a kútkáváról, vissza a tömegbe.

E pillanatban felerősödött a lárma, a tömegen nyugtalanság hullámzott végig, karabélyok agya döndült a kövezeten, és parancsoló „Utat! Utat!" kiáltozás hallatszott. A sokaság hirtelen kétfelé vált, Michele meg Luisa közvetlen közelében feltűnt a két fogoly. Egyikük, a fiatalabb Backer, fehér Bourbon-zászlót szorongatott összekötözött kezében.

Körülöttük katonák - egyik kezükben fáklya, a másikban kivont kard -, s ők felszegett fejjel lépkedtek a csőcselék mocskolódásai, szitkai, fenyegetései közepette - mert a csőcselék mindig kész mocskolni, átkozni, fenyegetni azt, aki alulmaradt -, mintegy nyilvánosan vállalva s hirdetve meggyőződésüket.

Luisa körül a tömeg félrehúzódott. Ő mozdulni sem bírt döbbenetében, s egyszer csak azon kapta magát, hogy szemtől szemben áll az egyik fogollyal, a fiatalabbal, Andrea Backerrel.

Mindketten hátrahőköltek a másik láttán.

- Asszonyom, sejtettem, hogy beárul - mondta keserűen a fiatal bankár -, de nem hittem volna, hogy lesz mersze végignézni letartóztatásomat!

Luisa felelni akart, tiltakozni, cáfolni a vádat, megesküdni az élő Istenre, hogy nem ő volt, de a fogoly szelíden félretolta, s mentében visszaszólt:

- Én megbocsátok önnek, asszonyom, saját nevemben és apám nevében. Bár úgy bocsátana meg önnek Isten és a király is, mint én!

Luisa sikoltott volna, de torka elszorult; megingott, s ájultan zuhant Michele karjaiba, mialatt a sokaság azt üvöltötte körülötte: „Ő az! Ez az asszony tette! San Felice lovag felesége volt az áruló!”

A foglyokat ezalatt börtönükbe, a Castelnuovo-erődbe kísérték, és az erődparancsnok, Massa tábornok gondjaira bízták.

38
Apoteózis

Luisa abban a kis kávéházban tért magához, mely a Molo utca és a calata San Marco sarkán áll. Michele ölben vitte odáig. Nehezen vergődött át terhével a tömegen. A kávézó előtt rögtön csődület támadt, a bezárt ablakok s a nyitott ajtó előtt kíváncsiak szorongtak, s bámultak befelé.

A tömeg a fogoly szavait szajkózta, s ujjal mutogatott Luisára:

- Ő jelentette fel őket, ő!

Luisa az első pillanatban nem emlékezett semmire, de mihelyt öntudata visszatért, mihelyt rádöbbent, hol van, s mihelyt a csődületet meglátta a ház körül, egy csapásra eszébe jutott minden, s nagyot sikoltva tenyerébe temette arcát.

- Kocsit keríts! Az isten szerelméért, Michele, hozz kocsit, és menjünk haza!

Kocsit keríteni? Mi sem könnyebb ennél. A bérkocsisoknak akkor is ott volt a standjuk, ahol manapság: a San Carlo színház és a Fondo színház között, az operakedvelők nagyobb kényelmére, akik akkoriban Cimarosa és Paisiello műveit jöttek meghallgatni, manapság meg Bellini, Rossini és Verdi műveiben gyönyörködnek. Michele kirohant, kocsit fogadott, a kávézó Molo utcai bejárata elé állította, és kivezette Luisát, a bámészkodók éljenzése vagy rosszalló mormogása közepette, aszerint, hogy hazafiak vagy királypártiak voltak, tehát hálát vagy gyűlöletet éreztek Luisa, az állítólagos feljelentő iránt. Michele felsegítette tejtestvérét a kocsiba, becsapta az ajtót, s odaszólt a kocsisnak:

- A Mergellinára!

A tömeg utat nyitott, a kocsi végigrobogott a largo Castellón, bekanyarodott a Chiaia utcára, és egy negyedóra múlva megállt a pálmás ház előtt.

Michele erélyesen csengetett. Giovannina kaput nyitott.

A komorna kárörvendő mosollyal, lelkendezve jelentette - megszólításra, kérdésre sem várva - hűtlen szolgák szokása szerint a legfrissebb rossz hírt:

- Szép dolgok történtek itt, mondhatom, mióta asszonyom eltávozott!

- Itt? - kérdezte Luisa.

- Itt, asszonyom, itt bizony.

- Itt, a házban vagy Nápolyban?

- Itt, a házban.

- Mi történt?

- Asszonyom, sajnos, nem mondta, mit válaszoljak, ha Andrea Backer úrról faggatnának.

- Hát faggatták Andrea Backer úrról?

- Hogy faggattak-e, asszonyom! De bizony le is tartóztattak, be is kísértek a rendőrségre, börtönnel fenyegettek, ha nem mondom meg, ki járt tegnap éjjel asszonyomnál. Tudták, hogy járt itt valaki, csak azt nem tudták, kicsoda.

- És te elárultad Backer úr nevét?

- Mi mást tehettem? Nincs kedvem dutyiba kerülni. Különben sem hozzám jött Backer úr!

- Szerencsétlen teremtés! Mit tettél! - jajdult fel Luisa.

Egy karosszékbe hanyatlott, s arcát tenyerébe temette.

- Édes istenem! Mit tehettem? Nem mertem tagadni, nehogy hazugságon kapjanak. Meg attól is féltem, hogy ha letagadom Andrea Backer úr látogatását, a rossz nyelvek azt mondják majd: az az úr bizonyára asszonyom szeretője. Mert máris ilyeneket mondogatnak ám Salvato úrról.

- Nohát, Giovannina! - kiáltotta Michele.

Luisa döbbenten felállt, megrovó pillantással mérte végig a fiatal lányt, és szelíd, de határozott hangon azt mondta:

- Giovannina, nem tudom, miért fizet jótéteményeimért hálátlansággal. Holnap távozzék, kérem, a házamból.

- Ahogy asszonyom parancsolja - nyelvelt arcátlanul Giovannina.

És köszönés nélkül kivonult a szobából.

Luisa érezte, hogy a szemét elfutja a könny. Michele felé tárta kezét. A lazzarone térdre hullt előtte.

- Ó, Michele, kedves jó Michelém!

Luisa suttogása zokogásba fúlt.

Michele megragadta tejtestvére kezét, és megcsókolta. A szíve vérzett Luisáért, annál is inkább, mert lelke mélyén érezte, hogy a bajt ő hozta kishúga fejére.

- Hát ami azt illeti, cudarul végződött ez a szépen indult nap - mondta. - Szegény kishúgom! Milyen boldog voltál Paestumból visszajövet!

- Boldog, nagyon boldog! - sóhajtotta Luisa. - De valami azt súgja, hogy máris vége a boldogságomnak, legalábbis annak, ami benne a legszebb s a legtisztább volt. Ó, Michele, Michele, szörnyű, miket beszélt ez az őrült teremtés!

- Igaz, de mégsem kéne elkergetned, nehogy másoknak is elfecsegje. Gondold meg, Luisa, ő mindent tud: tud a Salvato elleni merényletről, tud arról, hogy mi a sebesültet befogadtuk, rejtegettük, s tud a kettőtök barátságáról is. Ó, tudom én jól, hogy nincs ebben semmi rossz, de a világ másként ítél. És Giovannina sokat árthat a jó hírednek, ha nem érdeke többé a száját tartani, lévén a te komornád, hanem ellenkezőleg, érdeke téged befeketíteni, ha másért nem, hát bosszúból.

- Bosszúból, azt mondod? De mi oka lenne Giovanninának bosszút állni? Én mindig jó voltam hozzá!

- Hát aztán! Vannak gonosz lelkek, kishúgom, akik annál jobban gyűlölnek, minél több jót teszel velük. Én már egy ideje gyanítom, hogy Giovannina is efféle gonosz lélek. Neked semmi nem tűnt föl?

Luisa döbbenten bámult Michelére. Egy ideje vette ugyan észre, nem kis megütközéssel, hogy a komorna ellene fordult, de hiába törte a fejét, nem lelte okát Giovannina megváltozott magatartásának, tehát azzal intézte el a dolgot, hogy nyilván rémeket lát. De ha Michelének is feltűnt a fiatal lány rosszindulata, akkor az mégsem lehet agyrém, hanem valóság.

Hirtelen világosság gyulladt elméjében. Aggódva pillantott körül.

- Nézd csak meg, Michele - súgta -, nem hallgat-e ki bennünket valaki.

Michele odament az ajtóhoz, de mert nem gondolt rá, hogy ne üssön zajt, mire lenyomta a kilincset s kinézett, Nina éppen saját szobája ajtaját tette be maga mögött. Nina hallgatózott volna? Vagy merő véletlen, hogy pontosan akkor ért szobájába, amikor Luisa szobájának ajtaja kinyílt?

Michele betette az ajtót, rátolta a reteszt, kishúga lába elé kuporodott, s azt mondta:

- Beszélhetsz, Luisa. Nem merném állítani, hogy senki nem hallgatott ki bennünket, de azt igen, hogy jelenleg nem hallgatózik senki.

Luisa suttogóra fogta a hangját. Egészen közel hajolt Micheléhez, úgy mondta:

- Két dolog is történt, gyors egymásutánban, ami a gyanúmat Giovanninára terelte. Tegnap éjjel, amikor az a szerencsétlen Andrea Backer itt járt, kiderült, hogy mindent tud, ami Salvato és közöttem történt. Ma reggel pedig, mielőtt Salvatóval beszélgettem Salernóban, egy névtelen levelet hoztak. A levélben az volt, hogy előző éjjel egy fiatalember várt rám otthon éjjeli két óráig, s egyórai bizalmas együttlét után, háromkor távozott. Ki irkálhat névtelen feljelentéseket ellenem, Michele? Ki más, mint Giovannina?

- *Managgia la Madonna!* - káromkodott halkan Michele. - Ez baj, nagy baj. Mégis azt mondom: míg nincs a kezedben bizonyíték, ne csapj botrányt. Volna ugyan számodra jobb tanácsom is, de azt úgysem fogadod meg.

- Mit tanácsolnál?

- Szívem szerint azt mondanám: utazz sürgősen Palermóba, a lovag után. Ez minden bizonnyal befogná a rágalmazók száját.

Luisa mélyen elpirult. Restelkedve eltakarta arcát, s elfúló hangon felelte:

- Jaj nekem! A tanács jó, Michele, igaz barátság sugallta, de...

- Mit: de?

- Tegnap még utazhattam volna, ma már nem tehetem.

Hangja elcsuklott. Nagyot, mélyet sóhajtott.

Michele szánakozva nézte. Mindent megértett. A sejtést, mely ott Salernóban, Luisa öröme láttán támadt benne, bizonyossággá érlelte Luisa mostani bánata.

Luisa hirtelen felkapta a fejét. Lépések zaja hangzott fel a folyosón, az átjáró irányából. Az illetőnek esze ágában sem lehetett titkolózni, mert jó hangosan lépkedett, Luisa mégis reszketett az aggodalomtól. Mostani lelkiállapotában minden riasztónak tűnt előtte.

Hamarosan kopogtak az ajtón. Fusco hercegnő állt kinn, ő kérdezte:

- Drága Luisám, itthon vagy?

- Igen, igen, gyere csak, kedves barátnőm! - kiáltotta Luisa.

A hercegnő belépett. Michele fel akart állni, de Luisa visszatartotta.

- Miért ülsz itt egyedül a félhomályban, én szép Luisám, a tejtestvéreddel? - mondta a hercegnő. - Odaát, nálam, meg mindenki téged ünnepel.

- Engem ünnepel? - hüledezett Luisa. - De milyen alkalomból, drága Amaliám?

- Hát mai hőstetted alkalmából! Azt beszélik, nyomára jutottál egy összeesküvésnek, mely mindnyájunk életét fenyegette; leleplezted az összeesküvőket, s ezáltal megmentetted mindnyájunk életét, s ami ennél is drágább, hazánkat.

- Jaj, Amalia, hát te is, te is képesnek hittél ilyen aljasságra! - jajdult fel Luisa, és ismét felzokogott.

- Aljasság! - A hercegnő nem tudott hová lenni csodálkozásában. Mint lelkes honleány s a Bourbonok ádáz ellensége, merőben más szemszögből ítélte meg a dolgot. - Te ezt aljasságnak nevezed? Hiszen egy antik római hősnek is becsületére válna! Ó, miért is nem lehettél nálam ma este, amikor a hírt megtudtuk! Láttad volna, hogy fogadtuk, micsoda egetverő lelkesedéssel! Monti verset rögtönzött a tiszteletedre, Cirillo és Pagano azt javasolta, hogy a kormány tüntessen ki, Cuoco, forradalmunk történetének krónikása, neked szánja e krónika egyik legszebb lapját, Pimentel holnap megírja a *Monitor*-ban, hogy Nápoly nem hálálhatja meg méltóképpen, amit érte tettél. Pepoli hercegné meg a többi nő alig várja, hogy szívére öleljen, a férfiak legszívesebben térdre borulnának előtted, s én magam büszke vagyok és boldog, hogy a barátnőd lehetek. Holnapra téged ünnepel egész Nápoly, oltárokat emelnek majd neked, mint Athénban Minervának, a haza védőistennőjének.

- Jaj nekem, jaj! - zokogott Luisa. - Egyetlen nap leforgása alatt két foltot is ejtettem a becsületemen! Február 7-e! Február 7-e, te gyásznap!

Halálra váltan, ájultan hanyatlott Fusco hercegnő karjaiba. Michele tíz körömmel marcangolta, megbánása jeléül, vérző mellét. Átkozta tettét, majd meghasadt a szíve, hogy így kell látnia az egyetlen lényt, akit az életénél is jobban szeret.

Másnap, 1799. február 8-án ezt írta vezércikkében, csupa vastag betűvel, a *Parthenopéi Monitor*:

Luisa Molina San Felice polgártársnő, mindnyájunk büszkesége, tegnap este leleplezte ama összeesküvés tervét, melyet néhány eszeveszett gonosztevő szőtt, az angol flotta egy-két, nápolyi kikötőkben veszteglő hadihajójának jelenlétén felbátorodva és azokkal egyetértésben. Az összeesküvők péntekről szombatra virradólag megdönteni készültek a kormányt, legyilkolni a jó hazafiakat, és kirobbantani az ellenforradalmat.

E galád szövetkezés feje idősebb és ifjabb Backer, a két német származású bankár volt. Mindketten a Medina utcában laknak. Tegnap este letartóztatták s börtönre vetették őket. Ifjabb Backer a lakásán talált királyi zászlóval, gyalázata jelképével vonult be a börtönbe. Egyebet is találtak a lakásban: igazoló lapokat, azok számára, kiknek életét meg akarták kímélni. Mindazokat, akiknek ilyen lapjuk nem volt, halálra szánták.

A főbűnösök letartóztatását nyomon követte néhány másodrendű bűnös letartóztatása. A letartóztatottak börtönéül a San Francesco delle Monache kolostort jelölték ki, lévén fekvése folytán ilyen célokra rendkívül alkalmas (köztudomású, hogy egyetlen kis szigetre épült). Az apácák máris kiürítették a kolostor főépületét, s Donna Albinába költöztek át.

Idősebb és ifjabb Backeron kívül a következő személyeket tartóztatták le: a Karmeliták vikáriusát, Canossa hercegét, a két Jorio fivért - kik közül az egyik magisztrátus, a másik püspök -, s végül egy Gianbattista Vecchione nevezetű bírót.

Felfedezték az összeesküvők fegyvertárát is, ahol százötven puskát és sok egyéb fegyvert, úgymint kardokat, szuronyokat találtak.

Dicsőség Luisa Molina San Felicének, a haza anyjának!

39
A sanfedisták

Ruffo kardinális enciklikája egész Alsó-Kalábriát lángra lobbantotta.

Az ország távol eső tartományaiba alig-alig jutott el a főváros szellemének gyenge visszfénye. Mint említettük, a kardinális az ókori Bruttium földjén, a szökött rabszolgák egykori menedékén szállt partra, mely fölött nyomtalanul múltak el az évszázadok. Kalábriának e részén mindmáig a legsötétebb tudatlanság és elmaradottság honol. Ugyanazok, akik az este még azt harsogták - alig is tudva, mit beszélnek -: „Éljen a köztársaság! Halál a zsarnokokra!", reggelre kelve ugyanolyan harsányan üvöltötték: „Éljen szent hitünk! Éljen a király! Halál a jakobinusokra!"

Jaj volt annak, aki közönyt mutatott a Bourbon-ügy iránt, jaj annak, aki nem üvöltött legalább olyan hangosan, ha nem hangosabban, mint a többi, mert azon nyomban rámondták: „Jakobinus!", s ez Kalábriában éppúgy halálos ítélettel ért fel, mint nemrég még Nápolyban.

A forradalom hívei, a franciák barátai menekülni kényszerültek. Vergilius verssora: „... mi az édes földet, a honi határt odahagyjuk" - soha nem vert búsabb, keservesebb visszhangot a szívekben.

A menekülő hazafiak mind Felső-Kalábriába igyekeztek, s ha nem végzett velük útközben honfitársaik tőre, meg se álltak Monteleonéig, Catanzaróig, Crotonéig, minthogy csupán e három városban létesült demokratikus kormányzat. E városok lakói kitartottak republikánus elveik mellett, abban a reményben, hogy a francia csapatok rövidesen megérkeznek falaik közé.

Hanem a többi felzendült városból seregesen tódultak a kardinális enciklikájának hívó szavára a polgárok. Mintha körmenetre igyekeznének: kalapjuk mellett, elveik, szándékaik nyilvánvaló jeleként fehér pántlika hivalkodott, előttük a papok haladtak. Kezükben feszület. A hegyvidéki bandák Miletóba tartottak, a síkföldiek Palmiba. A fegyverbíró férfiak mind elmentek, a városok, falvak egész sorában nem maradt otthon más, csak az asszonyok, öregek, gyermekek. Néhány nap leforgása alatt húszezer fegyveres gyűlt össze Palmiban, s Miletóban csaknem ugyanannyi. Ki-ki magával hozta elemózsiáját, lőszerét, a gazdagok ellátták a szegényeket, a kolostorok mindenkit.

Az önkéntesek tömegében itt is, ott is papok tünedeztek fel, mindenféle rendű, rangú papok, a néhány lelket számláló kis tanya plébánosától a megyéspüspökig. Eljöttek a dúsgazdag földbirtokosok, s el a szegény, éhbérért robotoló napszámosok.

„Szó, ami szó - írja a sanfedista krónikás, Domenico Sacchinelli, akinek művéből e tüneményes hadjárat jó néhány eseményét merítettük -, akadt e sokaságban néhány becsületes férfiú, kit a királyhűség s a hit féltése vonzott ide, de sajnos, jóval többen voltak a rablók és gyilkosok, kiket csakis a fosztogatás reménye, a vérszomj vagy a bosszúvágy sarkallt."

Öt-hat nappal azután, hogy Ruffo Catonába érkezett, erkélyéről letekintve egy kis bárkát pillantott meg a tengeren, mely akkor kerülte meg a Punta del Farót. Két halász ült az evezőknél, s egy barát irányította a bárkát. Az áramlat s a szél iránya kedvezett, a két halász felhagyott az evezéssel. A barát biztos kézzel tartotta a vitorlakivonó kötelet, s a kis alkotmányt ügyesen a partra kormányozta. Pontosan ott kötött ki a bárka, ahol néhány nappal előbb a bíboros hajója.

Ruffo elcsodálkozott, látván, milyen szakavatottan kezeli a kötelet a barát. De mihelyt egy pillantást vetett messzelátóján a bárkára, megoldódott a rejtély: a tengerjáró fráter nem volt más, mint régi ismerősünk, fra Pacifico.

A bárka kikötött, a kapucinus kiugrott, s megindult őeminenciája lakhelye felé, semmivel sem kevésbé szilárd léptekkel, mint amilyen szilárd kézzel a bárkát irányította.

A kardinális hírből-látásból ismerte fra Pacificót. Hallomásból tudta, hogy a fráter valaha a *Minervá*-n szolgált mint matróz, s tudta azt is, hogyan s miként csapott fel barátnak. Látni pedig Ferdinánd királynál látta, amikor fra Pacifico a szamarával, Jakobinussal együtt modellt állt a király betlehemèhez. Azóta hallott még egyet s mást a harcias barát különféle vitézi cselekedeteiről, a Nápoly elestét megelőző háromnapos harc során.

Üdvözletül leintett a barátnak, mire az meggyorsította lépteit. Öt perc múltán már őeminenciája kegyesen csókra nyújtott keze fölé görnyedt.

Mi bírhatta vajon fra Pacificót arra, hogy odahagyja Szent Efráim kolostorát? Hogyan kerül ide, Kalábriába? - kérdezik nyilván olvasóink.

Nos, hadd válaszoljunk rá két mondatban.

December közepén, alig néhány nappal Ferdinánd távozása után, megkezdődött annak az ellenforradalmi összeesküvésnek a szervezése, melynek titkába Andrea Luisát oly megfontolatlanul s Michele Championnet tábornokot oly megfontoltan beavatta.

Január tizenötödike táján kiépült a szervezet; vezetői ekkor egy megbízható futárt kerestek, akinek útján Ferdinándot tájékoztathatják.

A Carmine-templom vikáriusához fordultak, aki, mint említettük, maga is részt vett az összeesküvésben.

Ő fra Pacificót javasolta, s javaslata általános tetszésre talált. Fra Pacifico, a kolduló barát, korábban is nagy népszerűségnek örvendett Nápolyban, az utóbbi hetek eseményei, ha lehet, még növelték becsületét. Bátorságához, királyhűségéhez igazán nem fért kétség.

Fra Pacificónak felajánlották, hogy menjen el Palermóba, s vigye meg haladéktalanul a királynak a nagy összeesküvés hírét.

Fra Pacifico örömmel vállalta a veszélyes megbízatást. A tétlenséget nehezen viselte el, akár Oresztész az ártatlansága tudatát, szerzetestársainak ostobaságát, gyávaságát ennél is nehezebben, úgyhogy időről időre valóságos dührohamok vettek erőt rajta. Ilyenkor egész mérgét szegény Jakobinusra zúdította, kiadós ütlegek formájában.

Kapva kapott a megbízatáson. Mihelyt bemagolta, Jorio kanonok felügyelete alatt, a Ferdinánd királynak szánt üzenet szövegét - írást nem akartak rábízni, nehogy a hazafiak kezére jusson, ha a barátot útközben lefülelnék -, kivezette az istállóból Jakobinust, fogta a babérhusángot, s mintha csak koldulni indulna, kisétált a kolostorból. Végigbandukolt a largo delle Pignén, majd a Carbonarán, befordult a San Giovanni utcába, onnan az Arenacciára, átment a Maddalena-hídon, s hol kutyagolva, hol szamaragolva még az este megérkezett Salernóba.

Megbízói a lelkére kötötték, hogy a lehető leggyorsabb tempóban haladjon végig a Tirrén-tenger partja mentén, s az első adandó alkalommal keljen át Szicíliába.

Fra Pacifico öt-hat nap alatt elért Pizzóba. Itt lakott a karmelita vikárius egyik barátja, bizonyos Trenta-Capelli uraság, aki közismert híve volt a Bourbon-háznak, s akinek jóindulatába a frátert nyomatékosan beajánlották.

Trenta-Capelli nemcsak befogadta fra Pacificót, de helyet is szerzett számára egy Palermóba igyekvő egyárbocoson.

Fra Pacifico hajóra szállt, minekutána Jakobinust kenetteljes és szívhez szóló szavak kíséretében Trenta-Capelli gondjaira bízta, aki szentül megfogadta, hogy úgy ügyel majd a fráter kenyeres pajtására, mint a szeme fényére. Fra Pacifico maga sokszor eldöngette a fülest, sőt nagy kedve telt e foglalatosságban, de azt nem tűrhette, hogy más akár csak egy ujjal illesse.

Visszafelé eljön a szamárért - ígérte a fráter.

Fra Pacifico szerencsésen megérkezett Palermóba. A kikötőből egyenesen a palotába sietett.

Ott megtudta, hogy a király a ficuzzai erdőkben vadászik.

Mivel az ügy nem tűrt halasztást, a királynétól kért kihallgatást. A királyné jól ismerte hírből a frátert; rögtön bevezettette maga elé.

Fra Pacifico tisztában volt az erőviszonyokkal, tudta, hogy a királyné őfelségénél van az igazi hatalom, habozás nélkül ledarálta neki első szótól az utolsóig mondókáját, úgy, ahogy Jorio kanonoktól tanulta.

A királyné olyan fontosnak találta a hírt, hogy azon nyomban befogatott, és Acton, valamint fra Pacifico kíséretében Ficuzzába hajtatott.

A király éppen akkor tért vissza a vadászatról, amikor a királyné hintaja begördült a kapu elé. Őfelsége kutya rossz kedvében volt.

Ami még soha nem történt meg vele, puskája két ízben is csütörtököt mondott: először, amikor egy vadkanra, másodszor, amikor egy őzre célzott. A király a sajnálatos balesetben előjelet látott, mégpedig a lehető legkedvezőtlenebb előjelet.

Következésképp rögtön hátat fordított Actonnak, leteremtette a királynét, s alig akarta meghallgatni fra Pacificót, aki másodszor is ledarálta a leckét, az összeesküvés egész tervét.

A Backer név hallatára kissé felderült Ferdinánd király arca, de amikor Jorio neve elhangzott, felháborodva kikelt magából.

- Elment az eszük! - kiáltotta. - Képesek bevonni az összeesküvésbe a leghírhedtebb nápolyi jettatorét, és még csodálkoznak, ha nem sikerül! Nagyra becsülöm a karmeliták vikáriusát, bár nincs szerencsém ismerni, nagyra becsülöm Canossa hercegét, bár van szerencsém ismerni; a két Backer drágább nekem a szemem fényénél, de becsületszavamra, egy lyukas garast nem adnék az életükért. Jorióval konspirálni! Úgy látszik, megunták az életüket.

A királyné nem osztotta Ferdinánd előítéletét a jettatorék iránt, lévén kevésbé babonás, mint ő, de megtanulta tisztelni férje józan paraszti eszét. Keresztkérdések pergőtüzét zúdította fra Pacificóra. A barát állta a sarat: egy vérbeli tengerész őszinteségével s a rajongó megingathatatlan hitével felelgetett a kérdésekre.

Az összeesküvők - szerinte - a legnagyobb körültekintéssel jártak el, a siker biztos, nincs mitől tartani.

A király, a királyné meg Acton összedugta a fejét, és azt sütötték ki, hogy a barátot sürgősen a kardinálishoz menesztik. Részben, hogy Ruffo idejében értesüljön arról, ami Nápolyban készül, részben, hogy a barát hitszónoki és katonai képességeit méltóképpen kamatoztathassa.

Fra Pacifico abban a rendkívüli megtiszteltetésben részesült, hogy ő szicíliai felségeik társaságában költhette el estebédjét, majd a király, a királyné és a főkapitány társaságában visszatért Palermóba.

Ott újból tanakodni kezdtek: mi módon juttathatnák fra Pacificót a lehető legsebesebben Kalábriába. A fráter maga is részt vett a tanácskozáson mint érdekelt fél, s úgy nyilatkozott, hogy a leggyorsabb közlekedési eszköz egy jó bárka, latin vitorlával kedvező szél esetére, és két evezőssel, szélcsend idejére.

Erre a kezébe nyomtak ezer dukátot, bárkavásárlás, illetve bérlés céljaira, azzal, hogy a fennmaradó összeg a kolostort illeti, jutalomképpen.

Fra Pacifico még aznap este kibérelt hat dukátért egy bárkát, két evezőssel, és valamivel éjfél előtt nekivágott az útnak.

A bárka négy nap múlva érkezett a Punta del Faróhoz, s további két óra múltán partot ért Catonában, mint az imént láttuk.

Fra Pacifico Ferdinánd saját kezű levelét hozta a kardinálisnak.

Hangzott pedig a levél ekképpen:

Eminentissime!

Megelégedéssel vettem hírét Eminenciád messinai útjának, majd ezt követően szerencsés kalábriai partraszállásának.

Eljutott hozzám enciklikája, a hadvezéri és hitszónoki ékesszólás tükre, s nem kétlem, hogy Eminenciád nevének vonzerejével párosulva, mihamarabb népes és vitéz hadsereget támaszt ügyünknek.

Eminenciádhoz irányítottam egy Eminenciád előtt sem teljesen ismeretlen jó barátunkat, a kapucinus rend Szent Efráim-kolostorának szerzetesét, fra Pacificót. Egyenesen Nápolyból jön, hírekkel megrakodva, jó- s rosszal vegyest. Eminenciádnak is elmondja majd híreit, s mint egy nápolyi szólásmondás tartja: van ám mit nyelni, csak győzze Eminenciád!

Jó hír, hogy Nápolyban nem feledkeztek meg rólunk, s új szicíliai vecsernyét készítenek a zsivány jakobinusok ellen; rossz hír ellenben, hogy az összeesküvésbe bevontak mindenféle jettatorékat is, amilyen például Jorio kanonok, aki nagy bajt hoz még majd rájuk.

Egy szó mint száz, Eminentissime, most is csak Önbe vetem minden reményem, mástól nem várhatván segedelmet.

Fra Pacificót priorja engedelmével és saját beleegyezésével Eminenciád rendelkezésére bocsátom. Ő hű és derék szolgánk, mint Eminenciád is tudja. Nem kétlem, hogy hasznára lesz ügyünknek, akár úgy dönt Eminenciád, hogy visszaküldi Nápolyba, akár úgy, hogy maga mellett tartja.

Mindaddig ne hagyja el Catonát, s ne vonuljon Kalábriába Eminenciád, míg hadműveleteinek részletes katonai és politikai tervét el nem juttatta hozzám. A legeslegfontosabb most az - s én nem győzöm eléggé Eminenciád figyelmébe ajánlani -, hogy a bűnösöknek soha ne adjon kegyelmet, sújtson le rájuk irgalmatlanul, mihelyt vétkeik tudomására jutnak. Jelen sanyarú helyzetünk fő okát múltbani túlságos engedékenységünkben látom.

Isten óvja Eminenciádat, az ő áldása kísérje napról napra munkáiban, erre kéri Istent méltatlan gyermeke, s ezt kívánja Önnek szerető híve

B. Ferdinánd

A bíborosnak kapóra jött fra Pacifico.

Hadnagyához, de Cesaréhoz szándékozott őt elküldeni, azzal az utasítással, hogy haladéktalanul csatlakozzék hozzá, Ruffóhoz.

Az áltrónörökösről több ízben is jött hír, s mindig kedvező.

Mióta a bari intendáns felismerte, s a két öreg hercegnő nyilvánosan keblére ölelte, a kétség árnyéka sem fért többé ahhoz, hogy de Cesare a kalábriai herceg.

Brindisiben fogadta a környező városok küldötteinek tisztelgését, majd mintegy háromszáz fegyveres élén Tarantóba vonult.

Narbonne gróf és az öreg hercegnők tanácsára itt kétfelé vált a hét testőr útja. De Cesare, azaz Ferenc herceg, és Boccheciampe, azaz a szász herceg, Kalábriában maradt, öt társuk: Corbara, Geronda, Colonna, Durazzo és Pitta Luga ellenben hajóra szállt. Még Brindisiben béreltek ki egy felukkát. Korfuba készültek, hogy sürgős segítséget kérjenek az ott állomásozó orosz-török flottától.

Közbevetőleg hadd mondjuk el, a fentebb megnevezett öt kalandor további sorsát tisztázandó, hogy hajójukat megtámadta egy tuniszi gálya, s ők mind az öten tuniszi fogságba kerültek.

Az angol konzul közbenjárására néhány hónap múlva kiszabadultak a rabságból. De mert a történetünk tárgyát képező további eseményekben nem vehettek részt, tekintve, hogy egész idő alatt Tuniszban raboskodtak, ennyivel be is érjük, s végleg elbúcsúzunk tőlük. Térjünk inkább vissza de Cesaréra és Boccheciampéra, akik ezalatt csoda dolgokat műveltek, mint hamarosan látni fogjuk.

Tarantóból továbbmentek Mesagnéba, ahol vélt rangjukhoz illő fogadtatásban részesültek. Itt elidőztek néhány napig, hogy a tartomány rendjét helyreállítsák, azaz olyan állapotokat teremtsenek, amilyet a királyságért vívandó harc követelt.

Mesagnéban érte őket Oria város demokratizálódásának a híre. Rögtön felkerekedtek, útközben mintegy négyszázra növelték csapatuk létszámát, és egykettőre visszaállították a Bourbon-hatalmat Oriában.

Oriában egymást érték a küldöttségek. Nemcsak Lecce és Bari tartományokból jöttek, de a Basilicatából, tehát Kalábria ellenkező végéből is. De Cesare roppant méltósággal, mindazonáltal roppant szívélyesen fogadta a küldöttségeket. A király minden hű alattvalójának kötelessége fegyvert ragadni, s a forradalom ellen harcba szállni - ismételgette de Cesare fáradhatatlanul; a küldöttségek nyájas fogadtatása s a trónörökös ékes szavai nyomán az önkéntesek száma megsokszorozódott.

A dolog nem zajlott persze mindig ilyen simán. Francavillában előkerültek a késes, és esett néhány lövés is. A royalisták, mihelyt nyeregbe kerültek, rávetették magukat a demokratákra, s néhányat megsebesítettek, illetve megöltek. De Cesare és Boccheciampe a helyszínen termett, és - meg kell adni! - rögtön véget vetettek a vérengzésnek.

Saját szemünkkel olvastuk de Cesare egyik *Ferenc, Kalábria hercege* aláírású kiáltványát. Ebben az áltrónörökös - hogy csakugyan ő s nem a valódi, azt éppen a kiáltvány humánus szelleme bizonyítja - kijelenti, hogy az önbíráskodók a királyi igazságszolgáltatás jogát bitorolják, holott élet és halál dolgában dönteni oly szörnyű felelősség, hogy az nem illet meg mást, mint a legmagasabb rangú bírákat, miért is őfensége leghatározottabb rosszallásával találkozik, ha a royalisták efféle kilengésekre vetemednek.

Nagy elővigyázatlanság volt az álherceg részéről ilyetén húrokat pengetni, miközben Ferdinánd arra biztatta Ruffót, hogy irtsa ki a jakobinusokat mind egy szálig.

Nápolyban ennyi elég is lett volna, hogy de Cesaréra rábizonyuljon a szélhámosság, de Kalábriában továbbra is hitték, gyanús könyörületessége ellenére, hogy ő a trónörökös.

De Cesare és Boccheciampe két napot töltött Francavillában. Innen Ostuniba mentek, ahol minden a feje tetején állt éppen. A royalistákat győzelemre segítette jövetelük híre, s miután kezükbe kaparintották a hatalmat, elhatározták, hogy megölik az ország egyik leghíresebb és legtudósabb hazafiját, egész családjával egyetemben.

Airoldinak hívták e hazafit, s nemcsak nagy tehetségű orvos volt, de igazi hős is, mint látni fogjuk.

Airoldi úgy ítélte, hogy nem térhet ki a veszély elől, ezért elhatározta, hogy a saját élete árán megmenti családját.

Eltorlaszolta a ház bejáratát. Ő maga ott maradt, készen arra, hogy utolsó csepp véréig küzdjön, mialatt családja egy elhagyott, sötét sikátorra nyíló s rég használaton kívül helyezett hátsó ajtón át elmenekült.

A banditák a főutcára nyíló, jól eltorlaszolt kaput vették ostrom alá.

Airoldi, hogy a tömeg dühét, figyelmét magára vonja, hirtelen megnyitotta a kaput, s kilőtte kétcsövű puskáját az ostromlókra. Egy embert megölt, egyet megsebesített.

Aztán eldobta a puskát, és kiszolgáltatta magát hóhérainak.

Azok jó előre megrakták a máglyát, melyen őt magát, feleségét és három gyermekét készültek megégetni, de őszinte sajnálatukra kénytelenek voltak egyetlenegy áldozattal beérni.

Az orvost a máglya tetejére kötözték, s lassú tűzön pörkölték.

De Cesarénak és Boccheciampénak megvitte valaki az eset hírét. Mindketten sarkantyúba kapták lovukat, de hiába - későn értek a tetthelyre.

Az orvos már kiszenvedett.

Ó, tudjuk mi jól, hogy keserves történetekkel traktáljuk olvasóinkat e regény során, melynek azért is adtunk regényes formát, hogy jogunk legyen kiadatni s elolvastatni, bizonyítva ily módon is, hogy a Bourbon-uralkodók - I. Ferdinándtól II. Ferencig - soha nem átallottak tulajdon érdekeik védelmében a legaljasabb szövetségesekhez folyamodni, Mammonén kezdve s La Galán végezve.

S reméljük: nemcsak azt mondhatjuk majd el, hogy bepillantást nyertünk a történelem kulisszái mögé, hogy nyomon követtük őt kanyargós utain, de tán sikerült egyik-másik igazságtalan ítéletét is helyesbítenünk.

Így jártunk el Ruffo bíboros esetében. Olyannak festettük őt, amilyen a valóságban volt, nem pedig olyannak, amilyennek a történészek szokták, mivel nem olvasták levelezését Ferdinánddal.

S örülünk, hogy ugyanezt megtehetjük egy-két mellékesebb és kevésbé ismert történelmi szereplő esetében, mint de Cesare és Boccheciampe.

Amint betették a lábukat Ostuniba, megszűnt a vérontás, kegyetlenkedés.

Megmenteni egy ember életét, kell-e ennél nagyobb öröm, nagyobb dicsőség? De úgy véljük, nem sokkal kisebb öröm s dicsőség egy ember emlékét megmenteni, feloldozni a szégyenpadról, hová lelkiismeretlen vagy rosszul értesült krónikások juttatták, s tisztára mosni az utókor előtt.

S éppen ebben rejlik, hitünk szerint, e könyv legfőbb varázsa: hogy lelkiismeretesen napvilágra hozza s kimondja az igazságot. Akkor is, ha ellenségeinkről esik szó, mert bár elveink alapján ellenfélnek kell őket tekintenünk, lelkiismeretünk szerint mindenekfelett arra kell törekednünk, hogy igazságos bíráik legyünk.

Fra Pacifico Ostuni főterén, Airoldi máglyája mellett bukkant rá de Cesaréra és társára. Sorra fogadták a küldöttségeket. Egyik-másik csak tisztelegni jött az áltrónörököshöz, de volt több olyan küldöttség is, amelyik sürgős segítséget kért. Lecce két pártra szakadt, s a republikánusok kerekedtek felül. Ugyanígy áll a dolog Tarantóban és Martinában, Acquaviva ellenben eltökélt híve a köztársaságnak, Altamura polgárai megesküdtek, hogy inkább városuk romja alá temetkeznek, semhogy eltűrjék újra a Bourbon-igát. A dolog korántsem zajlott olyan simán a valóságban, mint a kezdet remélni engedte.

Fra Pacifico megvárta, míg az áltrónörökös négy-öt küldöttséggel végzett, s csak azután jelentkezett nála mint a királyi helytartó megbízottja.

De Cesare elsápadt, s rémült pillantást váltott Boccheciampéval. Szentül hitte, hogy a királyi helytartó, aki neki üzenetet küld, nem lehet más, mint Ferenc trónörökös.

A küldönc ugyan közönséges barát, de ez nem bizonyít semmit. De Cesare maga is szívesen használt fel levelei, parancsai kézbesítésére alacsony rangú barátokat. Dél-Itáliában általában tárt karokkal fogadják a mindenféle rendű-rangú szerzeteseket, ám a többinél is szívesebben a szegénységi fogadalmat tett kolduló barátot.

- Ki a királyi helytartó? - kérdezte de Cesare, merő kötelességtudásból, mert a választ tudni vélte.

- Ruffo bíboros őeminenciája. Íme a levél, melyet fenségednek általam küld - válaszolta fra Pacifico.

De Cesare aggodalma nőttön-nőtt. Segélykérően pillantott Boccheciampéra.

- Ej, fenség, törje már föl a pecsétet, s olvassa el a levelet. Fenségednek címezték! - szólt Boccheciampe.

A levélen csakugyan a következő címzés volt: „Őfenségének, a kalábriai hercegnek."

De Cesare felnyitotta és elolvasta a levelet. A levél így hangzott:

Királyi Fenség!

Fenséged királyi édesapja, Ferdinánd őfelsége - akit Isten óvjon! - kegyeskedett szerény személyemet hadnagyává kinevezni, s megbízni szárazföldi országrészei visszafoglalásával, melyeket a francia jakobinusok s eszméik megszállva tartanak.

Minthogy Palermóban, majd Messinában, s főként kalábriai partraszállásom óta, amire folyó hó 8-án került sor, értesültem a bátor vállalkozásról, melyre Fenséged elszánta magát, s mit Isten segedelmével, csodával határos sikerrel visz végbe, sürgősen Fenségedhez menesztettem ügyünk egyik leglelkesebb és legmegbízhatóbb hívét, Fenséged tudtára adni, miszerint királyi édesatyja - akit Isten óvjon! - irántam való végtelen bizalmában úgy kegyeskedett rendelkezni, hogy Fenségedet a reá váró legmagasabb rang ellenére parancsnokságom alá helyezi. Miért is bátorkodom Fenségedet ezennel

felkérni, hogy mihelyt helyreállította a rendet azon tartományokban, hol jelenleg tartózkodik, csatlakozzék hozzám, mindennemű önkénteseivel, fegyvereivel és lőszereivel egyetemben, avégett, hogy együtt vonuljunk Nápoly ellen, mivel a sárkánykígyót csakis úgy ölhetjük meg, ha hét fejét egy csapásra levágjuk.

Fenséged bölcs belátására bízom a csatlakozás időpontjának megválasztását, azzal a megjegyzéssel mégis, hogy minél előbb, annál jobb.

A legmélyebb tisztelettel Királyi Fenséged alázatos szolgája és híve

Ruffo kardinális

A levélhez egy kis cédulát mellékelt a kardinális, melyen mákszemnyi betűkkel a következő szöveg állt:

De Cesare kapitány! A király értesült önfeláldozó vállalkozásukról. Teljes mértékben helyesli. Mihelyt csatlakozott hozzám, búcsút mond a hercegi címnek, s brigadérosom lesz.

Addig azonban maradjon meg a világ szemében trónörökösnek, és Isten óvja, legalább annyira, mintha igazán az lenne.

Levelem vivője, noha ügyünk igaz híve, annyit tud csupán, amennyit Ön jónak lát tudtára adni. Én fontosnak tartanám, hogy megmaradjon jelenlegi hitében, tehát hogy Önt a kalábriai hercegnek vélje, különösen az esetben, ha őt Nápolyba szándékozná küldeni.

De Cesare feszült figyelemmel olvasta végig a levelet, pontosabban szólva mindkét levelet, majd továbbadta Boccheciampénak, mialatt fra Pacifico illő távolban s tisztelettudó tartásban várta a korzikai kalandor, azazhogy hite szerint a trónörökös parancsait.

- Tudsz olvasni, barátom? - fordult hozzá Boccheciampe, miután végzett a két levél olvasásával. A hivatalos levélhez mellékelt magánlevélkét visszaadta Cesarénak.

- Isten kegyelméből tudok - felelte fra Pacifico.

- Nos, minthogy őfenségének nincsenek titkai hű szolgái előtt, s te annak látszol, és mivel őfensége kívánatosnak tartja, hogy saját szemeddel győződj meg róla, milyen sokra tart téged a bíboros úr őeminenciája, ezennel felhatalmaz a levél elolvasására.

Fra Pacifico nagy hajlongva átvette a levelet az álherceg kezéből, és elolvasta.

Ahogy befejezte, ismét földig hajolt, köszönete jeléül, majd visszaadta a levelet annak, akit ő a trónörökösnek vélt.

- Nos - mondta de Cesare -, a kardinális úr utasításai értelmében eligazítjuk még néhány kötelességéről megfeledkezett s királyi hatalmunknak ellene szegülő város dolgát, majd ugyancsak a kardinális úr utasításai értelmében, haladéktalanul csatlakozunk hozzá.

- Hát velem mi lesz, fenség? - kérdezte fra Pacifico, öles termetét jól kihúzva, annak az embernek a magabiztosságával, aki tudja, mire képes, ha neki való feladatot kap. - Hová küld fenséged?

A két fiatalember összenézett, tetőtől talpig végigmérte fra Pacificót, majd egyikük megszólalt:

- Nagy szükségünk lenne egy ügyes és bátor emberre, aki bennünket megelőzve behatolna Martinába és Tarantóba, s mindkét városban terjesztené kiáltványunkat.

- Megyek én, fenség! - rikkantotta fra Pacifico, s babérfa husángjával nagyot ütött a földre. - Ó, ha Jakobinus itt lehetne!

A két fiatalember nem tudta, kit tiszteljen Jakobinusban. A barát elmagyarázta, hogy az az ő szamara, de sajnos, Pizzóban kellett hagynia, amikor Szicíliába hajózott.

Még aznap este el is indult a fráter Martinába, úgy megrakva kiáltvánnyal, hogy Jakobinus bízvást megirigyelhette volna.

40
Amit a valódi trónörökös nem tett meg, megteszi az álherceg

Fra Pacifico távozása után a két fiatalember azon tanakodott, mitévők legyenek, ha a két város ellenáll.

Hadseregük még csak lett volna, de kizárólag késekkel, ócska mordályokkal felszerelve. Falak, bástyák ellenében nem mehettek semmire ágyú és másfajta ostromfelszerelés híján.

- Gianbattista Petrucci kér kihallgatást ő királyi fenségétől, a kalábriai hercegtől - jelentette az ajtónálló. - Ha a kalábriai herceg őfensége nem tudná fogadni, az illető kéri, hogy legalább a szász herceg őkegyelmességével beszélhessen, minthogy fontos híreket hoz.

Csakugyan nagy tapintatlanság lett volna hajnali egy órakor két ilyen magas állású személyt holmi közönséges hírek okán zaklatni.

Gianbattista Petrucci urat tehát rögtön bevezették a két fiatalember elé.

Don Gianbattista Petrucci a Parthenopéi Köztársaság tengerészeti felügyelője volt. Nemrég vette kézhez kormánya parancsát, melynek értelmében egy lovaskülönítményt és két ágyút kellett volna Leccébe menesztenie, erősítésül, a szükséges felszereléssel, lőporral, golyóval ellátva.

Azért jött, hogy a két hercegnek felajánlja: lovasait és ágyúit nem Leccébe küldené, hanem hozzájuk.

Azok természetesen kapva kaptak az ajánlaton.

De Cesare ott helyben előléptette don Gianbattista Petruccit tengerészeti főfelügyelővé, továbbá kiállított részére - Ferenc trónörökös aláírással - egy később érvényesítendő hűségbizonylatot. Az a döntés született, hogy Taranto és Martina helyett haladéktalanul Lecce ellen vonulnak, részben mert fra Pacifico visszatértéig nem tudhatták, hányadán állnak a másik két várossal, részben mert egy leccei küldöttség sürgős segítséget kért a helybeli republikánusok, legkivált pedig egy Fortunato Andreoli nevezetű férfi ellen, aki megszállta az erődöt, és vadászokból meg lovas katonákból nemzetőrséget szervezett.

Petrucci önként felajánlotta: a hercegekkel tart, hogy katonáiba lelket öntsön.

Reggel kilenckor indultak Leccébe. Útközben csatlakozott hozzájuk két-háromszáz vadász. A városból szöktek ki, mivel nem kívántak elvbarátaik ellen harcolni. A kis royalista sereg létszáma ilyenformán meggyarapodott, valamivel meg is haladta már az ezer főt.

De Cesare számottevő csapat élén vonult Lecce elé.

Andreoli bezárkózott az erődbe. Cesare megadásra szólította őt fel, de hasztalan, mire megadta a jelt a támadásra.

Nem sokáig állt ellen az erőd. Néhány puskalövés után a helyőrség katonái feltörték a várost környező mezőkre szolgáló hátsó kaput, és elszöktek.

Könnyű győzelem volt, mégis nagy jelentőségű. Most esett meg először, hogy republikánusok és royalisták összecsaptak, s a republikánusok az első puskalövésre kereket oldtak.

Az első puskalövésre, mondjuk már harmadszor és nem véletlenül: az ágyúk hallgattak. Mert ágyú volt ugyan már, de tüzér egy szál se.

Lett nagy öröm, vígság. Lecce és a környék összes harangja fennszóval hirdette őfensége, a kalábriai herceg győzelmét, s a várost *a giorno* kivilágították.

Lecce megvétele másnapján befutott fra Pacifico. A harangszó nyomán talált el Leccébe. Feladatát híven, sőt okosan teljesítette, s mindkét városból hozott hírt, jót is, rosszat is, vegyesen.

Jó hír volt, hogy Taranto kész első szóra, puskalövés nélkül megnyitni kapuit.

Rossz, hogy Martina elszánta magát a végső ellenállásra.

Úgy határoztak, hogy a sereget kétfelé osztják. Egyik része Boccheciampe vezetésével elfoglalja, illetve nyíltan csatlakoztatja Tarantót a királypárti oldalra, a másik rész, de Cesare vezetésével, szép lassan Martina alá vonul, hogy még a város kapui előtt utolérje őket Boccheciampe hadteste.

Fra Pacifico igazat mondott.

Taranto rögtön megadta magát, felszólításra sem várva. Boccheciampét tárt kapuk fogadták, üdvözlésére kisereglett a város egész polgársága, királyi lobogót lengetve. Nem úgy Martina! Itt a városi tanács ostromállapotot rendelt el, és díjat tűzött ki a két herceg fejére - a kalábriai hercegét háromezer dukátra, a szász hercegét ezerötszázra taksálta.

Alacsonynak találják a díjat, kedves olvasóink? Hja, Martina városa nem dúskált az aranyban.

Boccheciampe hadteste a várostól negyed mérföldnyire csatlakozott de Cesare csapatához. Az ostrom azonnali megindítása mellett döntöttek, bár ez ágyúk, helyesebben tüzérek híján meglehetősen kockázatos vállalkozásnak tetszett.

Éppen ezért tettek még egy utolsó kísérletet a békés megegyezésre.

Előszólítottak egy trombitást, lóhátra ültették, és kezébe nyomtak egy Martina lakosaihoz címzett felhívást, melyben az volt, hogy a királyi csapatoknak nincs szándékában Martina lakosait bántani, óhajuk mindössze annyi, hogy a város fogadjon engedelmességet törvényes uralkodójának. Fegyverhez ők csak akkor nyúlnak, ha Martina vonakodna eleget tenni jogos követelésüknek.

A trombitás elvágtatott. Minden szem rajta csüggött, különösen a két vezéré. Sajnos, mégsem tehetett eleget megbízatásának. Mihelyt lőtávolba ért, félelmetes pergőtűz zúdult rá. Ló és lovas a földre bukott.

A lónak vége volt. De az ember fölpattant, s gyorsabban száguldott vissza övéihez, mint ahogy jött, bár akkor lovon járt, most csak gyalog.

A két parancsnok rohamot vezényelt. Golyózáporban a város faláig nyomult a sereg, megrohanta és meghátrálásra késztette a város kapuja előtt posztoló őröket.

Ekkor váratlan esemény sietett az ostromlottak segítségére: eleredt az eső, olyan szaporán, mintha újabb özönvíz készülne. Az ítéletidő meggátolta a királyi seregeket kezdeti győzelmük kiaknázásában. Mire a zápor elállt, leszállt az est, az ostrom folytatását másnapra kellett halasztaniok.

Fra Pacifico nem vett ugyan részt a csatában, de nem is ült közben ölbe tett kézzel.

Leccében, Tarantóban úton-útfélen szerzetesekre bukkant, a kis sereghez csatlakozó önkéntesek között.

A barátok csaknem mind a minorita rendnek, azaz Szent Ferenc rendjének tagjai voltak.

Fra Pacifico, lévén ő a bíboros megbízottja, kezdettől tekintélynek számított közöttük. Ennélfogva besorozta a frátereket tüzérnek, hogy a két ágyú ne heverjen parlagon.

Úgyhogy még aznap este - a két vezér őszinte bámulatára s a hadsereg épülésére - megjelent a várost uraló egyik magaslat alján tizenkét barát, hatosával az ágyúk elé befogva, felvontatták a két ágyút a dombra, s nekiszegezték a város kapujának.

Kora reggel bevetésre készen állt a két ágyú.

De Cesare hajnaltájban felfigyelt fra Pacifico buzgólkodására, és elhatározta, hogy közelebbről is megszemléli az üteget.

A helyszínen rögtön fény derült a rejtélyre.

Fra Pacifico tűzmester volt valaha a *Minervá*-n.

Most feleleventette régi mestersége fogásait, és ami még nagyobb szó: két-három nap alatt megtanította rá a tüzérré vedlett frátereket.

De Cesare ott helyben kinevezte a frátert a tüzérség parancsnokává.

A fegyverzet ilyetén megjavulása szinte bizonyossá tette a győzelmet. De Cesare mégis úgy határozott, merő kíméletből, hogy egy második parlamentert meneszt a martinaiakhoz, hasonló utasítással, mint az elsőt.

De a második küldönc sem járt jobban, mint elődje: mihelyt lőtávolon belül ért, lövések záporoztak rá.

Feleletül eldördült fra Pacifico két ágyúja. A védők soraiban nagy pusztítást vitt végbe a kartács.

A martinaiak álmukban sem gondolták, hogy a royalistáknak tüzérségük van. Most, hogy az ágyúk se szó, se beszéd, váratlanul beavatkoztak, s vagy egy tucat embert leterítettek, tétovázás lett úrrá rajtuk.

A két royalista vezér kihasználta az alkalmat.

Mindketten korzikaiak voltak, tehát bátrak. Egyszerre ragadtak fejszét, s ugrottak neki a kapunak, hogy betörjék, tökéletesen megfeledkezve állítólagos rangjukról s arról, hogy óvni tartoznának becses személyüket.

A sereg lelkesedése nem ismert határt. Mióta a világ világ, ilyet fül nem hallott, szem nem látott: hogy egy város ostrománál a hercegek utászokká, a barátok tüzérekké legyenek. Szempillantás alatt betörték a kaput, s a kis sereg, mint gátját szakított áradat, zúdult a városra.

A martinaiak próbálták feltartóztatni az árt, védeni a házakat, tereket, elsáncolni magukat a templomokban. Mindhiába! A royalisták mindenütt a sarkukban jártak, megakadályozták, hogy tömörüljenek, közvetlen közelből vadásztak rájuk. A védők végül is hanyatt-homlok futásnak eredtek, s kimenekültek a városból az ellenkező kapun, mint ahol a kormánypártiak benyomultak.

Egy maroknyi csapat mégis megvetette a lábát a szabadságfa tövében, s ott is hulltak el, mind egy szálig.

Földre került a szabadságfa is, védői mellé. Mindjárt fel is aprították, máglyát raktak belőle, és azon égették el a holtakat, egy-két élővel megtetézve.

De Cesare és Boccheciampe megtette, ami tőle telt, hogy a vérengzést megakadályozza, ám ezúttal még annyit sem értek el, mint máskor: a győztesek nagyon is belemelegedtek az ünneplésbe.

Martina után elesett Acquaviva is.

Két kalandorunk már-már azt hitte, végzett a tartományok pacifikálásával, amikor híre jött, hogy Bari felesküdött a republikánus kormány védelmére, Martina és Acquaviva intő példája ellenére.

Tehette ezt Bari annál könnyebben, mivel tengeri úton hét-nyolcszáz francia katona érkezett oda erősítésül.

De Cesare és Boccheciampe azon töprengett, megtámadják-e Barit a francia erősítés ellenére, vagy csatlakozzanak inkább a kardinálishoz a parancs értelmében, s törődjenek bele, hogy a hátuk mögött ott marad Bariban, francia szuronyok védelme alatt, a forradalom tűzfészke.

Egyszer csak hallják, hogy a franciák kimerészkedtek Bariból, és Casamassima felé tartanak. Tudták, hogy a franciák alig vannak hétszázan, a királyi hadsereg ellenben mintegy kétezer embert számlált, vagyis csaknem háromszoros túlerőben volt. Cesare és Boccheciampe elhatározta, hogy megkockáztatják az összecsapást a francia reguláris erőkkel. Veszélyes próba, de előbb-utóbb túl kell esni rajta!

Nagyobb biztonság okából úgy tervezte el a két cimbora, hogy a franciákat kelepcébe csalják. Kétfelé osztották csapatukat. A fele, tehát ezer ember, de Cesaréval maradt, a másik ezer Boccheciampe vezényletével megindult Monteroni felé.

A völgy közepén Boccheciampe megállította csapatát: a hely alkalmasnak tetszett a kelepce céljaira.

De Cesare viszont jól látható helyen, Casamassima dombján táborozott le, hogy magára vonja a franciák figyelmét, s ezáltal lehetővé tegye Boccheciampénak a váratlan rajtaütést.

Úgy képzelték, hogy Boccheciampe majd rajtaüt a franciákon, Cesare kihasználja a rajtaütés nyomán támadó zűrzavart: megrohanja és megfutamítja a franciákat.

De Cesare Martinában és Aquilában tizenkét lovat rekvirált. A tizenkét ló fra Pacificónak jutott, ágyúit vontatni. A tizenkét barát továbbra is az ágyúk körül teljesített szolgálatot, a napi háromszori gyakorlatozás következtében kitűnő tűzszerészekké váltak.

Ezúttal az országúton állt fel fra Pacifico ütege, hogy szükség szerint ide is, oda is irányíthassák a tüzet.

Minden úgy történt, ahogy eltervezték - a befejezést kivéve. De Cesarénak sikerült a franciák figyelmét magára vonnia, s azok gyanútlanul belesétáltak a csapdába. Boccheciampe rajtuk ütött. Első pillanatra csakugyan megzavarodtak kissé a franciák, mert nem tudták, miféle ellenséggel van dolguk, de gyorsan magukhoz tértek, egy csomóba tömörültek egy erdő védte dombháton, és tüzérségük támogatásával rohamot intéztek Boccheciampe ellen. Leszegett fejjel, szuronyt szegezve, futólépésben közeledtek.

Ugyanekkor elterjedt a royalista seregben, a véletlenek összjátéka folytán, az a hír, hogy Bariból kitört a hazafiaknak egy erős különítménye, s az hátba kapta őket.

Több se kellett a díszes társaságnak! A campierók, a fegyveres nemzetőrök meg a leccei vadászok futottak elöl, s az egész hadoszlop követte példájukat.

Hiába vetette magát közéjük de Cesare, hű lovasai élén, nem állhatta útját a bomlásnak.

Fejvesztett pánik lett úrrá emberein. A két kalandor szerencséjére a franciák újabb cselt gyanítottak, látva, hogy az imént még olyan hetyke támadók nemcsak a támadással hagytak fel, de az ellenállással is. Újabb rajtaütéstől tartva megálltak, majd lépésről lépésre, nagy elővigyázatosan nyomultak tovább.

De hamarosan ráébredtek, hogy az ellenség nem színből menekül. A republikánus lovasság a menekülők üldözésére kelt. Kikanyarodtak az országútra. Fra Pacifico rájuk sütötte mindkét ágyúját, megölt vagy megsebesített néhány lovat, embert, majd ágyústul, mindenestül elszelelt. Előbb azonban feldöntött egy lőszeres kocsit, s a kiszóródott lőporsáv végére egy égő kanócot dobott.

A dragonyosok odaértek a felborult lőszeres kocsihoz, mely az utat eltorlaszolta. Az akadály láttán kétfelé oszlottak, s az árokparton igyekeztek tovább. Ebben a pillanatban fülsiketítő robbanás hallatszott. Hogy a véletlen műve volt-e, vagy fra Pacifico számítása vált be, nem tudni, tény, hogy a lőporsávon végigfutó tűz éppen ekkor kapott bele a lőszeres kocsiba. A robbanás cafatokra tépett embert, lovat, mindent és mindenkit, ami és aki a hatósugarába esett.

Ez véget vetett az üldözésnek. A franciák újabb csapdától tartva leálltak. A royalisták feje felől elhárult a veszedelem.

De egyszer s mindenkorra befellegzett annak a legendának, hogy kalandoraink isteni küldetést teljesítenek. Most kerültek először szembe franciákkal, s a háromszoros túlerő ellenére csúfos vereséget szenvedtek.

A csata előtt kétezer emberük volt, utána alig ötszáz.

A többinek nyoma veszett.

Úgy határoztak, hogy de Cesare négyszáz emberével csatlakozik a kardinálishoz, Boccheciampe pedig száz emberrel Brindisibe vonul. Ott megpróbál egy nagyobbacska csapatot verbuválni, s ennek megtörténte után maga is csatlakozik a sanfedista sereg zöméhez.

Fra Pacificót két ágyújával, a megmaradt lőszeres kocsival és a tizenkét fráterrel de Cesare osztagához csatolták.

A két barát megölelte, megcsókolta egymást. Ezen az estén végleg kétfelé vált útjuk. Ki-ki haladt saját sorsa elébe.

41
Niccola Adone

Említettük, mi célból küldte Championnet Salernóba Salvatót: megszervezni és Potenzába irányítani egy hadoszlopot. Potenzában zavargásoktól kellett tartani, s ami e félvad országban ezzel együtt jár, szörnyű vérengzésektől, lévén a polgárháború itt, délen, rendesen ürügy az egyéni bosszúvágy kiélésére.

Bár a potenzai ügy inkább az 1799-es év általános történetének része, semmint annak a sajátos eseménysorozatnak, melynek elmondására vállalkoztunk, s amely kizárólag regényünk hőseinek tetteit, ténykedéseit tárja olvasóink elé, mégis megérdemli, hogy könyvünk egyik fejezetét neki szenteljük. Kettős meggondolásból. Egyfelől, mert ez a véres és nagyszabású tragédia minden vonásában magán viseli a kor bélyegét s a nép jellemvonásait, melynek körében lejátszódott, másfelől, mert végzetes kihatással bírt regényünk hősnőjének sorsára: Michele a salernói út alkalmával értesült a Backer-féle összeesküvésről, s ejtette szerét leleplezésének.

Azon az estén, amelyen Fusco hercegnő fogadótermében felolvasták Monti himnuszát, megalapították a *Parthenopéi Monitor*-t, s a hercegnő papagáját két professzora, Velasco és Nicolino, megtanította „Éljen a köztársaság!”-ot és „Halál a zsarnokokra!”-t kiáltani, Championnet tábornokot az estélyről hazatérőben kései látogató várta az Angri-palotában egy gazdag basilicatai földbirtokos, Niccola Adone személyében.

Niccola Adone, vagy ahogy spanyolos szokás szerint városszerte nevezték, *don* Niccola Adone, Potenzában lakott, és bizalmas barátja volt Serrao őeminenciájának, a potenzai püspöknek.

Serrao őeminenciája Kalábriából származott, s példás életéről, valamint nagy tudományáról volt híres. Az egyikre kereszténYi könyörületességével, a másikra kitűnő publikációival szolgált rá. A nagyeszű, nagylelkű püspök lelkesen üdvözölte a népszabadságot, mint amaz angyalt, kinek eljövetelét az Evangélium ígéri, s felcsapott a liberális eszmék, az új tan szószólójának.

De republikanizmusa derült egén máris komor fellegek tornyosultak, noha csak az imént virradt fel a hajnal. Itt is, ott is sanfedista bandák bújtak elő a föld alól. A királyhűség ürügyén szervezkedtek, igazi céljuk azonban a fosztogatás, vérontás volt. Serrao püspök úgy gondolta, hogy kötelessége polgártársai biztonságáról gondoskodni, ha már ő vitte őket a bajba, példája s tanácsai által.

Az az eszméje támadt, hogy szülőhazájából, Kalábriából hozat őrségül campierókat. E felfegyverzett bandák a középkorból erednek, valaha a feudális bárók gyűlölködéseit s becsvágyát szolgálták zsoldért. A mi condottieréink késői utódai ők, vagy - ki tudja? - talán elődei.

Szegény püspök váltig hitte, hogy földijeiben bátor és hű testőrségre lelt, persze busás fizetség ellenében.

Nem sokkal azelőtt Serrao úr őeminenciája - vesztére! - megfeddte erkölcstelen magaviseletéért egyik hitvány papját, amilyen akad nem egy a dél-itáliai tartományokban; rendesen meglapulnak a nyáj közt, hogy elkerüljék feletteseik ellenőrzését.

Angelo Felice Vinciguerrának hívták a galád papot.

Egy faluból származott Falsettával, a campierók egyik vezetőjével.

A campierók másik vezetőjét úgy hívták: Capriglione.

A papnak gyerekkori pajtása volt Falsetta. Most felelevenítette vele a régi barátságot.

Elmagyarázta Falsettának, hogy a magas zsold, melyet őeminenciájától húz, potomság ahhoz képest, amit sarc formájában beszedhetne, illetve fosztogatással szerezhetne, ha Capriglione meg ő felhagynának a rend védelmezésével, embereikkel egyetemben banditának állnának, s kezükbe kaparintanák a hatalmat a város fölött.

Falsetta hajlott Vinciguerra tanácsára. Beavatta a dologba társát, Capriglionét. Az rögtön kötélnek állt.

Embereik úgyszintén. Miért is ellenkeztek volna a közemberek ott, ahol a vezetők olyan könnyen megtántorultak?

Egy reggel felpattant Serrao úr őeminenciája ajtaja - a püspök még ágyban volt -, s a küszöbön megjelent, puskával a kezében, Capriglione. Nem sokat teketóriázott.

- Püspök uram, a nép kegyelmed halálát követeli - mondta Capriglione.

A főpap felemelte jobbját, olyan mozdulattal, mintha áldást hintene.

- Áldassék a nép neve - felelte.

Apostoli szavak! S egyben Serrao püspök végszavai is. A bandita célzott és lőtt.

A püspök felemelkedett volt fekhelyéről, hogy gyilkosát megáldja. Most holtan hanyatlott vissza párnáira. A golyó éppen szíven találta.

A lövés zajára besietett Serrao püspök úr vikáriusa. Felháborodva felelősségre vonta a gyilkost. Capriglione egy késszúrással végzett vele is.

E kettős gyilkosságot két másik követte nyomon. A város két legelőkelőbb és leggazdagabb földbirtokosát ölték meg a banditák, két testvért, Gerardangelo és Giovanni Lianit.

Híre kelt, hogy Serrao úr őeminenciáját a pap felbujtására ölte meg Capriglione, s e híresztelést igazolni látszott a tény, hogy fent nevezett Vinciguerra a merénylet másnapján maga is belépett Capriglione bandájába. Közös erővel borították Potenzát vérbe, gyászba.

Szörnyű félelem lett úrrá a liberálisokon, hazafiakon, republikánusokon, egyszóval mindazokon, akik így vagy úgy az új eszmék hívéül szegődtek. Félelmüket tetézte még a szóbeszéd, hogy a húsvétot követő csütörtökön, Mi Urunk vére ünnepén, a banditák kezükbe kerítik a hatalmat, és vérét veszik nemcsak a hazafiaknak, de a gazdagoknak is.

Mindazok között, akik ellen e fenyegetés irányult, Niccola Adone, a kései látogató, aki Championnet tábornokot Fusco hercegnő estélyéről hazavárta, volt Potenza leggazdagabb s alighanem legderekabb polgára. A bátor, tettre kész férfi eltökélte fivérével, Basilio Adonéval egyetértésben, hogy megszabadítja városát e haramiabandától.

Összehívta mindazon barátait, akiket elég bátornak ítélt a cselekvésre. A szájhagyomány megőrizte hármójuk nevét, bár az írott történelem mit se tud róluk. Így hívták őket: Giuseppe Scafanelli, Jorio Mandiglia és Gaetano Maffi.

Rajtuk kívül heten-nyolcan vettek még részt az összeesküvésben, de hiába faggattam ki Potenza legöregebb lakóit, nevükre nem sikerült fényt derítenem.

A hazafiak összegyűltek Niccola Adone házában, s zárt ajtók, ablakok mögött megtanácskozták a teendőket. Úgy határoztak, hogy egy csapásra végeznek az egész bandával, Falsettán kezdve a sort.

Megesküdtek, hogy adandó alkalommal mind fegyvert ragadnak, s összejönnek ismét, részben Adone házában, részben a szomszédos házakban.

A banditák, mintha csak a hazafiak kezére akartak volna járni, maguk gondoskodtak megfelelő alkalomról.

Sarcot vetettek ki a városra. Három napon belül együtt legyen a háromezer dukát - mondták. - A polgárok dolga, hogy honnan teremtik elő!

A befolyt összeget Niccola Adone házában helyezték letétbe.

Egy egyszerű ember, bizonyos Gaetano Scoletta, foglalkozására nézve cipész, csúfnevén Sarcetta, vállalta, hogy kézbesíti a banditáknak Adone írásbeli üzenetét: jelentkezzenek ekkor meg ekkor nála, a rájuk eső rész felvétele céljából.

Minden banditának más időpontot tűzött ki Adone, nehogy egyszerre találjanak jönni, ami megnehezítette volna a terv keresztülvitelét.

Scolettát megbízták, hogy kedélyes beszélgetés közben hozza a banditák tudomására, hogyan fest belülről Adone háza, s úgy mellesleg azt is, hogy a pénzt a ház legeldugottabb zugában őrzik, nehogy tolvajok kezére jusson.

A mondott napon Niccola Adone két tagbaszakadt öszvérhajcsárát, Loretót meg Sarracenót, elrejtette egy benyílófélében; ebből a helyiségből nyílt az a szoba, ahol a banditák, Scoletta szavai nyomán, a pénzt sejtették.

A két öszvérhajcsár a bejárati ajtó két oldalán állt egy-egy fejszével lesben. Az ajtó szemöldökfája olyan alacsony volt, hogy a belépő kénytelen volt fejet hajtani.

A két fejszét újonnan vásárolták, és borotvaélesre fenték.

Negyedórával a megbeszélt időpont előtt minden készen állt Adone házában.

A banditák eleinte egyenként érkeztek. Rögtön bebocsátották őket, s egy hosszú folyosóra vezették. A folyosóról egyenesen a benyílóba jutottak, ahol már várta őket Loreto és Sarraceno.

A két fejsze villámgyorsan és egyszerre csapott le a soros áldozat nyakszirtjére, mint mészáros taglója a vágóhídon az ökörre.

A bandita eldőlt, mint egy zsák. Ekkor lépett akcióba Adone úr másik két cselédje, Piscione meg Musano. Egy csapóajtó segítségével eltüntették a holttestet. A tetem egy istállóba esett. Alig tűnt el a holttest, nyílt a szomszéd szoba ajtaja, és belépett egy öregasszony; egyik kezében vödör, a másikban szivacs. Arca szenvtelen, mint a párkáké. Felmosta a padlót, majd némán, mereven, mintha rugóra járó gépezet volna, visszatért az oldalszobába.

Capriglionén, a bandavezéren volt éppen a sor. Őt Basilio Adone, Niccola öccse kalauzolta. Két lépéssel mögötte haladt, mint előzékeny házigazda, hogy a vendég el ne tévedjen a folyosók labirintusában. A bandita kezdettől nyugtalan volt és gyanakvó; a folyosó közepén nyilván balsejtelem fogta el, mert vissza akart fordulni. Basilio Adone kísérletet sem tett rá, hogy jobb belátásra bírja, tovább tessékelje: abban a szent pillanatban, amikor a bandita megfordult, markolatig döfte szívébe a tőrt.

Capriglione egyetlen hang nélkül összeesett. Basilio bevonszolta a legközelebb eső szobába, futólag meggyőződött róla, hogy a halott csakugyan halott, majd rázárta az ajtót, és nagy lelki nyugalommal zsebre vágta a kulcsot.

Falsettával a fejsze végzett, még a kezdet kezdetén.

Tizenhat bandität tettek már el láb alól, a két vezért is beleértve, amikor a többi nyugtalankodni kezdett, látva, hogy egyetlen társuk sem tér vissza Adone házából. A megmaradt banditák összeálltak, és Gennario, Falsetta fia vezetésével a ház elé vonultak, magyarázatot kérni.

De nem jutottak el a házig. Tizenöt lépésre közelíthették meg a kaput, amikor Basilio Adone, aki egy utcai ablaknál posztolt, agyonlőtte Gennariót. Pontosan a homloka közepébe talált; keze éppúgy nem remegett, szeme éppoly tévedhetetlenül mérte ki a távolságot, mint az imént, Capriglione esetében.

Mintegy adott jelre, szörnyű csetepaté kezdődött. Az összeesküvők rádöbbentek, hogy itt a pillanat, amikor mindenkinek vállalnia kell, saját személyében, a harc kockázatát. Kitódultak az utcára, és - ezúttal szemtől szembe - rátámadtak a banditákra, olyan elkeseredett dühvel, hogy mind egy szálig lekaszabolták őket.

Harminckét bandita holtteste maradt a porondon: tizenhat az utcán, tizenhat az istállóban. Az éjszaka folyamán mind a harminckettőt elszállították a piactérre, s ott szép sorban egymás mellé fektették, hadd okuljon a véres látványon másnapra kelve Potenza.

Niccola Adone pedig még az este felkerekedett, és Nápolyba indult, a történteket Championnet tábornoknak jelenteni, és megkérni őt, hogy küldjön egy francia hadtestet Potenzába, a rend fenntartására s a reakció megfékezésére.

Niccola Adone beszámolója hallatán Championnet úgy döntött, hogy a kérést sürgősen teljesíteni kell. Ekkor küldte el Salvatót Salernóba azzal, hogy ott szervezzen meg sürgősen egy hadtestet. A megszervezendő hadtest parancsnokságát a tábornok saját szárnysegédére, Villeneuve-re ruházta.

42
A keselyű meg a sakál

Salvato fontos hírekkel tért haza Salernóból. Megtudta, hogy Ruffo kardinális partra szállt Kalábriában. Egyenesen Championnet tábornokhoz sietett jelentéstételre, s benyitott a dolgozószobába. A tábornokot két sosem látott férfi társaságában találta; s hogy e társaság nincs túlságosan ínyére, azt sejteni engedte Championnet összevont szemöldöke, megvetően lebiggyedt ajka.

Az egyik látogató a köztársaság magas rangú államhivatalnokainak öltözékét viselte, vagyis kék zubbonyt, sujtás és vállrojt nélkül, fehér csizmanadrágot, hajtókás csizmát, kardot és a derekán háromszín övszalagot. A másik látogatón zászlóaljsegédtiszti uniformis díszelgett.

A civil ruhás személy Faypoult polgártárs volt, a polgári bizottság vezetője, melyet a Direktórium azzal a céllal küldött Nápolyba, hogy a hadisarcot meg az egyéb fellelhető zsákmányt, vagy ahogy a rómaiak mondták, a *praeda opimát* bezsebelje.

A másik látogatót, Victor Mejean polgártársat, Thiébault helyére küldte a Direktórium, akit, mint tudjuk, Championnet a Capuai kapu előtt vezérkari tisztjévé léptetett elő. A Direktórium a jelek szerint nem sokat törődött Championnet véleményével, a tábornok ugyanis Villeneuve-öt javasolta a megürült posztra, Villeneuve-öt, aki jelenleg is a potenzai hazafiak, főként pedig Niccola és Basilio Adone, a legutóbbi szörnyű eset főszereplőinek védelmén fáradozott.

Faypoult polgártárs negyvenöt év körüli, hórihorgas, sovány férfi volt. Háta görnyedt, mint az élethossziglan aktákkal, számokkal bíbelődő embereké általában, orra hajlott, mint a keselyű csőre, ajka keskeny, feje körte alakú - felül, a homlok táján nyomott, alul gömbölyű -, álla előreugró, haja rövid, ujja tömpe.

Mejean polgártárs harminckét éves férfi volt. Homlokánakráncai - az orr tövétől kiinduló, függélyesráncok - arra vallottak, hogy sűrűn bántják gondok és tisztátalan gondolatok; szemében gyakran felvillant az irigység, gyűlölet vagy a harag fénye, de rendszerint rögtön ki is hunyt, akarata parancsára. Sután állt rajta az egyenruha, ami nem is csoda, tekintve, hogy Mejean úr Barras nagyszámú barátnői egyikének ágyában lelte meg tiszti vállrojtjait. Utóbb Barras kénytelen volt őt pénzügyi szabálytalanságok miatt saját hivatalából meneszteni, s a hadseregbe áthelyezni; nem előléptetés, kitüntetés volt tehát az áthelyezés, hasznos és hű szolgálatok elismeréseként, hanem száműzetés, a hűtlen sáfárkodás büntetéseként.

Championnet élénken hátrafordult, amint meghallotta, hogy dolgozószobája ajtaját - hogy úgy mondjuk - baráti kéz nyitja. Salvato tettetést nem ismerő, komoly arca láttán a tábornok felvidult, iménti megvető arckifejezése csúfondárosra változott.

- Kedves Salvatóm - mondta -, hadd mutatom be Mejean ezredest. Derék Thiébault-nk helyére küldték, akit, mint tudod, vezérkari tisztté léptettem elő a csatatéren. Én ugyan a mi derék Villeneuve-ünket javasoltam e posztra, de direktoraink másként döntöttek. Ők Mejean urat részesítették előnyben, különleges érdemei elismeréseképpen. Sebaj, majd találunk Villeneuvenek valami jobb beosztást. Íme, a kinevezési okmánya, Mejean úr. Nincs szándékomban a Direktórium határozatait keresztezni, feltéve, hogy nem ártanak a parancsnokságom alatt álló hadsereg és Franciaország érdekeinek. Jól figyeljen, uram, nem azt mondtam: *a kormány érdekeinek*, hanem igenis azt: *Franciaország érdekeinek*, mert én Franciaországot szolgálom, mindenekfelett és mindenekelőtt Franciaországot. Az elmúlt tíz év alatt, istennek hála, megértem jó néhány kormányváltozást, s ha minden jól megy, feltehetőleg megérek még

egypárat, hja, a kormányok jönnek-mennek, de Franciaország örök. Távozzék, uram, s kezdje meg szolgálatát.

Mejean ezredes összevonta a szemöldökét, mint szokta, kissé elsápadt, némán felállt, tisztelgett és távozott.

A tábornok megvárta, míg az ajtó becsukódott Mejean mögött, majd rákacsintott Salvatóra, és a Direktórium másik küldöttére mutatott:

- S most, kedves Salvatóm, bemutatom Jean-Baptiste Faypoult polgártársat, a polgári bizottság vezetőjét. Faypoult úr, végtelen önfeláldozásában, nehéz és kényelmetlen feladatot vállalt magára, különös tekintettel ez ország viszonyaira: azt, hogy behajtja a hadiadókat. És mellesleg azt is, hogy ügyel rám, nehogy új Caesarrá vagy Cromwell-lé nőjem ki magam. Faypoult úr eddig elejtett megjegyzései alapján alig hinném, hogy sikerül tartósan együttműködnünk. Ha végleg hajba kapnánk - aminthogy máris hajba kaptunk egy kissé -, egyikünk nyilván távozni kényszerül majd Nápolyból. (Salvato itt egy mozdulatot tett.) Nyugodjék meg, kedves Salvatóm, természetszerűleg nem én leszek az, aki távozik, hacsak felülről nem rendelkeznek másként. Addig is legyen szíves, uram - fordult ismét Faypoult-hoz -, a direktorok utasításait átadni. Szeretném az okmányt gondosan áttanulmányozni. Az igazságos utasítások végrehajtásában számíthat, uram, messzemenő segítségemre, de figyelmeztetem, minden erőmmel gátolni fogom azon utasítások végrehajtását, amelyeket igazságtalannak ítélek. Nos, polgártárs - tette hozzá Championnet, miközben átvette a polgári bizottság vezetője kezéből az okiratot -, sokallaná, ha negyvennyolc óra haladékot kérnék utasításai átnézésére?

- Nem az én dolgom megszabni, mennyi időt fordíthat Championnet tábornok e tanulmányra - válaszolta Jean-Baptiste Faypoult. - Legyen szabad mégis annyit megjegyeznem, hogy a Direktórium sürget. Minél előbb lehetővé teszi számomra, tábornok, hogy kormányom intencióinak érvényt szerezzek, annál jobb.

- Rendben van. Hamar munka ritkán jó, és negyvennyolc órán nem múlhat államunk üdve. Legalábbis azt remélem.

- Tehát, tábornok?

- Tehát holnapután ugyanebben az órában, ugyanitt várom önt, komisszár polgártárs, ha úgy tetszik.

Faypoult köszönt és távozott. Nem alázatosan és némán, mint Mejean, hanem fennhéjázón és fenyegetőzve, mint Tartuffe, amikor bejelenti Orgonnak, hogy háza őt, Tartuffe-öt, illeti meg.

Championnet vállat vont.

Aztán így szólt ifjú barátjához:

- Salvato, mindössze két napja hagytál magamra, s lám, micsoda ocsmány állatok társaságában találtál. Szavamra, az egyik keselyű, a másik sakál. Brr!

- Kedves tábornokom, tudhatja - felelte Salvato nevetve -, hogy csak egy szavába kerül, s elintézem én mind a kettőt, kézzel vagy lábbal, kinek mi dukál.

- Megyek Augiász istállóit megvizitálni. Ugye, velem tartasz, kedves Salvatóm? Kitisztítani ugyan nem fogjuk, de azt talán sikerül megakadályoznunk, hogy a mocsok bennünket is elárasszon.

- Örömest, tábornokom, parancsoljon velem. De két fontos hírt hoztam.

- Nyilván azt, hogy nagy öröm ért, kedves Salvatóm. Arcod sugárzik a boldogságtól.

Salvato mosolyogva kezet rázott a tábornokkal.

- Csakugyan boldog vagyok, tábornokom - felelte. - De híreim politikai természetűek, egyéni boldogságomhoz vagy boldogtalanságomhoz semmi közük. Őeminenciája Ruffo kardinális áthajózott a szoroson, és partra szállt Catonában. Úgy hírlik, ugyanezt cselekedte a kalábriai herceg is. Csakhogy ő körbekerült, s a csizma sarkán, azaz Brindisiben szállt partra, míg Őeminenciája a csizma fején kötött ki.

- Az ördögbe! - szisszent fel Championnet. - Ez csakugyan fontos hír, súlyos hír, kedves Salvatóm. És mit gondolsz, van alapja?

- Az elsőre mérget vennék, mert biztos forrásból, Caracciolo tengernagytól tudom. A tengernagy ma reggel érkezett Salernóba, egyenesen Catonából, ahol saját szemével látta Ruffo kardinálist, három-négyszáz fegyveres élén. A kardinális egy palotában lakik, az erkélyen királyi lobogó leng, s ő maga Palmiba, majd Miletóba készül, ahol önkénteseinek találkozót adott. Ami a második hírt illeti, azt is Caracciolo tengernagytól tudom; de a tengernagy maga is kételkedett a hír valódiságában. Szerinte a kalábriai hercegtől nem telik ki ennyi erély és bátorság. Annyi bizonyos: bárki szítja a tüzet, Dél-Kalábria és Otranto lángokban áll.

Az őrt álló katona belépett, és jelentette, hogy a hadügyminiszter kér bebocsáttatást.

- Vezesse be - intett izgatottan Championnet.

Szempillantás múltán megjelent Gabriele Manthonnet.

A híres hazafi néhány napja csúnyán összekapott a tábornokkal a sparanisi szerződésben kikötött s kifizetésre mindeddig nem került tízmillió tárgyában. De az új és nagy fontosságú hírek egyszeriben elsöpörték Manthonnet sérelmeit, s úgy sietett Championnet-hoz tanácsát, vagy ha úgy fordul, utasításait kikérni, mint katonai fölötteséhez, politikai tanítómesteréhez.

- Jöjjön gyorsan - szólt nyíltszívű, megnyerő mosolyával Championnet, s erősen megszorította Manthonnet kezét. - A legjobbkor érkezett, éppen kéretni akartam.

- Hallotta, mi történt?

- Hallottam. Mert gondolom, a kettős partraszállás híre hozta ide. Ruffo kardinális kalábriai és a trónörökös otrantói partraszállásának a híre.

- Csakugyan ezért jöttem, kedves tábornok. Caracciolo tengernagytól hallottam mindkét hírt. A tengernagy az imént érkezett Salernóból. Említette is, hogy Salernóban találkozott Salvato polgártárssal, és mindent elmondott neki.

Salvato meghajolt.

- Salvato polgártárs pedig sietett nekem elújságolni - mosolygott Championnet. - No, lássuk csak! Sürgősen katonaságot kell kivezényelnünk a lázadás ellen, megbízható csapatokat, hogy tovább ne terjedjen Dél-Kalábriából, illetve Otranto vidékéről. Födőt a fazékra, aztán főhetnek felőlünk a saját levükben, ameddig tetszik, nem a mi gondunk, milyen lesz a leves. Arra ellenben ügyelnünk kell, hogy egyfelől Catanzarón, másfelől Altamurán túl ne csapjon. Mindjárt parancsot adok Duhesme-nek, hogy hatezer emberrel induljon Apuliába. Adna mellé egy nápolyi hadtestet, nápolyi tábornok vezénylete alatt?

- Ettore Carafát küldeném, tábornok, ha nincs ellenére, ezer emberrel. De figyelmeztetem: Ettore Carafa nyilván ragaszkodik majd hozzá, hogy az előhaddal mehessen.

- Kitűnő! Carafa polgártárs alkalmasint jobb szereti a nápolyiakat támogatni, mint rájuk támaszkodni - felelte a tábornok, futó mosollyal. - Apuliával végeztünk volna.

- Úgy hallom, a Basilicatába máris kiküldtek egy francia hadoszlopot?

- Úgy van, Villeneuve-öt hatszáz emberrel Potenzába irányítottuk. De megvallom, csepp kedvem sincs francia katonákat küldeni a kardinális ellen. Győzni dicstelen egy pap ellenében, vereséget szenvedni nagy szégyen. Küldjön ellene nápolyiakat, ha lehet, kalábriaiakat, azokat nemcsak a bátorság hajtaná, de a gyűlölet is.

- Megvan! Tudom már, ki kell oda: Schipani!

- Kétszer beszéltem Schipanival. Bátorságához, hazafiságához nem fér kétség, de úgy látom, nagyon tapasztalatlan.

- Igaz, de forradalmi időkben onnan vesszük hadvezéreinket, ahonnan lehet. Hoche, Marceau, Kléber és az önök többi tábornoka is így kezdte, pedig, mondhatom, nem rossz tábornokok! Ezerkétszáz nápolyit adunk Schipani keze alá, és megmondjuk neki, hogy szervezze be a seregbe menet közben mindazokat a hazafiakat, akik menekülni kényszerültek a kardinális és banditái elől. Az első hadtest, tehát Duhesme a francia katonákkal és Carafa a nápolyiakkal, gyorsan rendet teremt Apuliában - folytatta Manthonnet -, majd benyomul Kalábriába. Schipani és kalábriai katonái eközben feltartóztatják Ruffót és a sanfedistákat. Carafának győznie kell, Schipaninak mindössze kitartani. Hanem azt kösse Duhesme lelkére, tábornok, hogy szaporán győzzön, ami neki úgyis szokása, mert életkérdés mindannyiunk számára tápláló anyánk, Apulia visszaszerzése. Most úgy állunk, hogy se szárazföldön, se tengeren nem juthat el Nápolyba Apulia gabonája, lisztje, mert szárazföldön a royalisták, tengeren az angolok állják a szállítmányok útját. Mikor indul Duhesme és a hatezer ember, tábornok?

- Holnap, ma este, vagy akár most rögtön!... Minél előbb, annál jobb, ahogy ön is mondta az előbb. Ami az Abruzzókat illeti, amiatt ne fájjon a feje, ott kiépített védelmi vonalunk van: a civitellai erőd, a pescarai erőd és a Romagna-Nápoly hadiút mentén létesített francia állások.

- Annál jobb. Egyszóval: mi történjék Duhesme tábornokkal?

- Salvato, eredj, utasítsd Duhesme-et a nevemben, hogy lépjen rögtön kapcsolatba Ruvo gróffal, és készülődjön, mert még ma este indulnia kell. Tedd azt is hozzá: remélem, nem indul el anélkül, hogy megmutatná nekem haditerveit, és kikérné - a világért sem utasításaimat - csupán a tanácsaimat.

- Én máris megyek, és küldöm Ettorét - fordult sarkon Manthonnet.

- Egy szóra még, Manthonnet polgártárs! - szólt Championnet.

- Hallgatom, tábornok.

- Mit gondol, polgártárs: tartsuk titokban a híreket, vagy mondjuk meg a népnek az igazat?

- Úgy vélem, meg kell mondanunk az igazat. A megdöntött kormány ármányra és hazugságra építette hatalmát, mi nem építhetjük másra a magunkét, mint a becsületre s az igazságra.

- Cselekedjék belátása szerint, barátom - bólintott Championnet. - Döntése tán rossz politikusra vall, de igazán méltó önhöz, a becsületes, bátor és derék honpolgárhoz.

Egyik kezét Salvatónak, másikat Manthonnet-nak nyújtotta búcsúzóul, s mindaddig szemmel követte őket, míg be nem zárult mögöttük az ajtó. Majd nagyot sóhajtva, s arcán a legmélyebb undor kifejezésével egy karosszékbe telepedett, vállat vont, maga elé terítette Faypoult utasításait, és elmerült az okmány tanulmányozásában.

43
A sas meg a keselyű

Championnet tábornoknak volt oka bizalmatlanul fogadni Faypoult polgártársat, a Direktórium küldöttét. Amikor a római hadsereg vezényletét átvette, bőségesen kitapasztalta, milyen siralmas állapotba került a sokféle adó, államkölcsön folytán a világ egykori fővárosa. Az általános nyomor okait kutatva megállapította, hogy az a Direktórium ügynökeinek a műve, akik különféle jogcímeken megtelepedtek az örök városban, s szemérmetlen fényűzés közepette éltek, mialatt a hadsereg éhezett, rongyokban, mezítláb járt, s hónapszám nem látott zsoldot.

Championnet rögtön jelentést írt a Direktóriumnak:

Direktor polgártársak!

A római köztársaság tartalékai kimerültek, néhány csirkefogó mindenéből kiforgatta. Most arra a kevésre fenekednek, ami még megmaradt. A haza vérén élősködő piócák címekkel-rangokkal bástyázták magukat körül, de én nem tűröm el - s hiszem, ebben számíthatok egyetértésükre -, hogy e rablóbanda aláássa a hadsereg anyagi létalapjait. Elűzöm innen e szörnyűséges hárpiákat, kik a mi vérünkön szerzett földből lakmároznak.

Majd gyűlést hívott össze, s így beszélt katonáihoz:

- Derék bajtársaim, tudom, nagy ínséget láttok. Csak néhány napig legyetek még türelemmel, s én véget vetek a sikkasztók uralmának, hogy soha többé ne piruljon kínos, megalázó nyomornak miatta diadal övezte homlokotok.

Úgy látszik, Championnet nagyon rosszul ismerte azokat, akikhez fordult, vagy igen-igen elővigyázatlan volt. Mert aki a sikkasztókra célzott, az magukat a direktorokat találta el. A polgári bizottság új intézmény volt, felhatalmazását egyenesen a direktoroktól nyerte, működéséről nem is tartozott senki másnak számot adni. Hogy némi fogalmat nyújtsunk olvasóinknak arról, mekkora sápot húzhatott a Luxembourg-palotabéli öt kiskirály, hadd közlünk egyetlen jellemző adatot: az adószedő pénztáros három centime illetéket vágott zsebre frankonként, ami - hatvanmillió esetén - egymillió-nyolcszázezer frankot tett például ki. Csinos hadijövedelem, különösen, ha meggondoljuk, hogy az illető hivatalnok teljes biztonságban ült a hátországban, hadviselő tábornokainknak ezzel szemben legfeljebb évi ezerkétszáz-ezerötszáz frank jutott - ha egyáltalán folyósították a fizetésüket.

A Direktórium egy-két tagja maga is magas tisztséget viselt valaha a hadseregben, tapasztalatból tudták, milyen nagy befolyásra tehet szert egy hosszú és győzelmes háború során a hadibabéroktól övezett katonai vezető. Ettől rettegtek szüntelen, ezért féltek, bizalmatlankodtak, s ezért siettek elejét venni egyik legkorábbi intézkedésükkel annak, hogy a tábornokok kezén a kelleténél nagyobb összeg gyűljék össze. Ha valaki, hát a direktorok tudták, milyen hathatós eszköze a megvesztegetésnek a vagyon!

De óvintézkedéseikben nem mentek el elég messzire.

Kivették ugyan a hadseregparancsnokok kezéből az adók, hadisarcok behajtásának és kezelésének a jogát, de meghagyták nekik az adóösszeg és a lerovás módozatai kiszabásának a jogát.

Championnet megkönnyebbülten állapította meg az okiratból, hogy az adókivetés joga változatlanul őt illeti meg. Ezek után nyugodt lélekkel várta Faypoult polgártársat. Mint tudjuk, harmadnapra rendelte őt magához.

Faypoult polgártárs, akinek volt rá gondja, hogy tulajdon apósát neveztesse ki adószedő pénztárosnak, a megbeszélt órában pontosan beállított Championnet-hoz. A tábornokot ugyanott s ugyanolyan helyzetben találta, mint elválásuk pillanatában: úgy tűnt, mintha Championnet ki sem mozdult volna az elmúlt negyvennyolc óra alatt karosszékéből.

A tábornok kurta főbólintással üdvözölte Faypoult polgártársat, s egy kézmozdulattal hellyel kínálta.

- Nos? - kérdezte a polgári biztos, a székre ereszkedve.

- Nos, kedves uram - felelte a tábornok -, ön elkésett.

- Hogyhogy elkéstem? Miről?

- Nem az adószedésről késett el, uram, de arról, hogy azt oly módon hajtsa be, mint Rómában tette. A háromszázalékos adószedési illeték elképesztő ugyan, de készséggel átengedem önnek.

- Mert nem is tehet egyebet, tábornok, vallja be.

- Bevallom én, hogyne vallanám. Ha tőlem függne, egy megveszekedett vasat sem látna, uram. De ne feledje: az ön dolga az adó behajtása, semmi egyéb. Nem megvetendő jövedelem így sem, tekintve, hogy több mint kétmillió üti, jóformán munka nélkül, a markát.

- Hogy érti ezt, tábornok? A francia kormány mindössze hatvanmillió adót vet ki a nápolyi királyságra?

- Hatvanötöt. Több mint kétmilliót mondtam, de helyesen úgy kellett volna mondanom - hiszen egy könyvelővel tárgyalok! -, hogy kétmillió-egyszázötvenezer frank az öné.

- Nem értem, tábornok.

- Mit nem ért? Igazán egyszerű a dolog. Minthogy a nápolyi nemesség és polgárság ellenségből szövetségesünkké lett, ünnepélyesen kijelentettem, hogy nem tartok igényt a hódítónak kijáró hadisarcra, és összesen hatvanötmillió adót vetettem ki rájuk a felszabadító hadsereg fenntartására. Beláthatja: nem azért űztem el a nápolyi királyt, hogy többe kerüljek a nápolyiaknak, mint a király, és nem azért törtem össze a nápolyiak rabbilincseit, hogy a Francia Köztársaság rabszolgáivá tegyem őket. Ez, polgári biztos uram, talán méltó lehet egy barbár hódítóhoz, egy Attilához vagy Geiserichhez, de mi nem szennyezhetjük be saját győzelmünket, eszméink győzelmét azzal, hogy a népet, melynek szabadságot és boldogságot ígértünk, fegyveres erőszakkal kiforgatjuk vagyonából, mindenéből.

- Kétlem, tábornok, hogy a Direktórium jóváhagyja feltételeit.

- Kénytelen lesz jóváhagyni, uram - felelte Championnet fensőbbségesen -, mert törvény adta jogom volt ilyen feltételeket szabni, s mi több, feltételeimet közöltem is a nápolyi kormánnyal, mely azokat elfogadta. Az ellenőrzés joga természetesen az öné, biztos úr, s ha mulasztáson kap, vonjon csak bátran felelősségre.

- Tábornok, engedelmével, ön úgy beszél, mintha nem ismerné kormányom utasításait.

- Szó sincs róla! Ön az, uram, aki úgy tesz, mintha nem tudná, mikori keletűek utasításai. Február 5-e a kelet, nemde?

- Február 5-e.

- Nos, én február 1-én írtam alá a békeszerződést a nápolyi kormánnyal. A szerződés öt nappal korábban kelt, mint az ön utasításai, tehát ez az irányadó.

- Eszerint vonakodik utasításaimat elismerni?

- Dehogy. Készséggel elismerem, hogy utasításai önkényesek, lelketlenek, köztársaságellenesek, testvériségellenesek, nemzetellenesek, s ezért én ez utasítások ellenében a szerződéshez tartom magam.

- Ugyan, tábornok - szólt a polgári biztos -, miért esnénk egymás hajába, mint két fajankó, ha meg is egyezhetünk, mint okos emberekhez illik? Nápoly vadonatúj ország, itt milliókat lehet keresni.

- Tudom, uram, tolvajoknak. De amíg én Nápolyban vagyok, tolvajoknak itt semmi keresnivalójuk. Fontolja meg jól, polgári biztos uram, s higgye meg, a legokosabb, amit tehet, ha a kíséretével egyetemben sürgősen visszautazik Rómába. A római nép tetemén akad még egy-két húscafat, siessen tövig rágni a csontokat, uram, másként a hollók kaparintják el a keselyűk elől a koncot.

Championnet felállt, s a legmélyebb megvetéssel ajtót mutatott a polgári biztosnak.

- Jól van - szólt az. - Ön akarta, tábornok, legyen hát háború, én állok elébe.

- Én is - bólintott Championnet. - A háború elvégre a szakmám. Ellenben nem szakmám és nem kenyerem javak elkobzásából, élelmiszerek és egyéb nyersanyagok rekvirálásából, csalárd ügyletekből, hamis elszámolásokból fakadó jövedelemre spekulálni; nem kenyerem a nápolyi hazafiakat, a párizsi honpolgárok édestestvéreit zsarolni, mondván, hogy ha nem úgy táncolnak, ahogy én fütyülök, nem védem meg őket; nem kenyerem az emigránsok javait elkoboztatni egy olyan országban, ahonnan nem emigrált senki; nem kenyerem bankokat fosztogatni, melyekben magánszemélyek megtakarított filléreit őrzik; és nem kenyerem a hullarablás, amitől a legsötétebb gazemberek is visszariadnak. Márpedig mi egyéb Pompeji kétezer éves kincsének elhurcolása, mint hullarablás, mint egy város sírjának szentségtörő kifosztása? Mindez nem kenyerem, uram, s amíg én itt vagyok, önnek sem lesz rá módja. Több beszélnivalónk nincs egymással. Távozzék, uram!

Most, hogy kenyértörésre vitte a dolgot a polgári biztossal, Championnet első intézkedése volt kiragasztatni Nápoly utcáin a békeszerződést, melynek értelmében a nápolyi kormány évi hatvanötmillió fizetésére kötelezte magát, a francia hadsereg eltartása fejében.

A polgári biztos másnap új hirdetményeket ragasztott ki, a tábornok falragaszai fölébe. Ezeken az volt, hogy a Direktórium francia tulajdonná nyilvánítja, hadisarc fejében, a nápolyi koronajavakat, a király palotáit, házait, a máltai lovagrend, a Nagy Konstantin-rend, valamint a kolostorok javait, a királyi hűbérbirtokokat, a bankokat, a porcelángyárakat, sőt - mint Championnet előre látta - még a Pompeji hamujában s a herculanumi lávatemető mélyén rejtőző antik műkincseket is.

A tábornok Salvato és Thiébault útján párbajra hívta ki a polgári biztost, mivel e lépéseket nemcsak jogtiprónak ítélte, de magára nézve sértőnek is.

Faypoult polgártárs gőgösen kijelentette, hogy nem párbajozik, mire Championnet rögtön letartóztatta és kitoloncoltatta a nápolyi államból a nápolyi lakosság őszinte örömére.

Championnet, akit a polgárság korábban is szeretett és tisztelt, egy csapásra népszerűvé lett a legalacsonyabb néposztályok körében is.

A Szent Anna-templom plébánosa arra a felfedezésre jutott, a plébánia anyakönyveit böngészve, hogy egy bizonyos Giovanni Championne valaha itt nyerte el a szent keresztséget. Bár az illető semmiféle rokonságban nem állt a tábornokkal, a plébános fűnek-fának megmutatta a bejegyzést, s elhíresztelte, hogy a tábornok az ő egyházközségébe tartozik. A tábornok jól beszélte a nápolyi dialektust, amin a nép nem győzött álmélkodni; most úgy érezte, magyarázatot kapott e csodálatos tényre, s attól fogva makacsul Nápoly szülöttének tekintette a tábornokot.

Championnet eltűrte, sőt táplálta e híresztelést, mert úgy gondolta, hasznára van a forradalom és Franciaország ügyének.

Championnet okult a francia forradalom véres tapasztalataiból, s feltett szándéka volt Nápolyt a forradalom mérhetetlen jótéteményeiben részesíteni, ám túlkapásaitól és hibáitól megóvni, mind bel-, mind külpolitikai téren. Remélte, hogy sikerül valóra váltania az emberbarátok vágyálmát: forradalmat csinálni letartóztatások, proskripciók, kivégzések nélkül. „Szántsunk mélyre a forradalom ekevasával" - tanácsolta Saint-Just. Vele ellentétben Championnet azt vallotta, hogy elég a társadalom felszínén megjártatni a civilizáció boronáját. Fourier valaha arról ábrándozott, hogy minden emberi képességet és hajlamot, a rossz hajlamokat is beleértve, egyetlen nagy, közös társadalmi cél szolgálatába állít; Championnet hasonlóképpen arról ábrándozott, hogy minden társadalmi réteget bevon a társadalmi megújulás nagy művébe. A papságot azáltal, hogy kíméli a nép szívének oly kedves babonákon, előítéleteken nyugvó befolyását; a nemességet azáltal, hogy megcsillogtatja előtte egy dicső jövő lehetőségét az új rend keretein belül; a korábban jogfosztott polgárságot azáltal, hogy a hatalom részesévé teszi; a szabad foglalkozásúakat: ügyvédeket, orvosokat, irodalmárokat, művészeket azáltal, hogy biztatással és jutalommal serkenti munkájukat, s végül a lazzaronékat azáltal, hogy megnyitja előttük a művelődés útját, s felkelti munkakedvüket, korábban elérhetetlen és elképzelhetetlen bért biztosítván számukra.

Ilyesforma jövőt álmodott Championnet Nápolynak. De a valóság kegyetlenül rácáfolt álmaira. És éppen akkor, amikor Nápolyban végleg biztosítottnak látszott a rend és a nyugalom, az Abruzzókban itt-ott fellángolt lázadás elfojtására már útnak indították azokat a menetoszlopokat, melyeket Sainte-Suzanne tábornok Rómában szervezett, Duhesme és Carafa megindult az állítólagos trónörökös ellen, Schipani Ruffo ellen, Championnet maga pedig Reggióba készült, egy erős hadoszlop élén, azzal a feltett szándékkal, hogy meg sem áll Szicíliáig.

Csakhogy a március 15-ről 16-ra virradó éjszakán Championnet merőben másféle parancsot kapott a Direktóriumtól: azt, hogy jöjjön azonnal Párizsba, és jelentkezzék a hadügyminiszternél. S ő, akit mértéktelen becsvággyal és jogtiprással vádoltak, habozás nélkül engedelmeskedett, bár Nápolyban korlátlan úr volt, közszeretetnek és köztiszteletnek örvendett, s kizárólag tőle függött, hogy az általa teremtett hatalmat megtartsa.

De ő így szólt kedvelt hívéhez, Salvatóhoz, aki éppen mellette tartózkodott:

- Nyugodt lélekkel távozom. Katonáim megkapták öthavi elmaradt járandóságukat, rongyos gúnyájuk helyett jó ruhába öltöztettem őket, vadonatúj a csizmájuk, s fehér kenyeret esznek, fehérebbet, mint valaha életükben.

Salvato megölelte tábornokát.

- Tábornokom, ön Plutarkhosz tollára méltó jellem.

- Mi mindent hagyok mégis félbe - szólt elgondolkodva Championnet. - Utódom aligha fejezi be a művet! De hiába, ilyen az ember sorsa: álmait senki sem válthatja eleitől végig valóra.

Nagyot sóhajtott, elővonta zsebóráját:

- Éjjel egy óra van. Már nem fekszem le, indulásom előtt sok mindent el kell még intéznem. Kedves Salvatóm, gyere értem holnap három órakor. S ami velem történt, arról, kérlek, ne szólj senkinek egy szót se.

Salvato másnap pontban három órakor ott volt az Angri-palota bejárata előtt. Úti készülődésnek nyomát sem lelte. A tábornok íróasztalánál ült és olvasott. Salvato láttán felkelt, és kezet nyújtott a fiatalembernek.

- Pontos voltál, kedves Salvatóm, s ezt szívből köszönöm - mondta Championnet. - Ha nincs ellenedre, sétáljunk egyet.

- Gyalog megyünk? - kérdezte Salvato.

- Igen, gyalog - felelte a tábornok. - Gyere.

A küszöbön megállt Championnet, s egy utolsó pillantást vetett a dolgozószobára. Az itt töltött két hónap alatt hány, de hány fontos határozat, rendelet született e szobában!

- Úgy mondják, a falnak is van füle - szólt Championnet. - Ha hangja is volna, most felszólítanám: tanúskodjék mellettem, vallja meg, tetten ért-e egyszer is oly cselekedeten, mely nem az emberiség üdvét szolgálta volna, azóta, hogy e szobába mint vezénylő tábornok benyitottam, a mai napig, amikor mint vádlott távozom innen.

Azzal kilépett az ajtón, belekarolt Salvatóba, s mosolyogva indult le a lépcsőn.

44
A vádlott

A tábornok és Salvato végigment a Toledo utcán, a Bourbon Múzeumnál befordult a strada degli Studira, átvágott a largo delle Pignén, majd a strada Forián elsétált Poggiorealéba.

Itt egy kocsi várta Championnet-t. A kocsiban egyedüli kísérője, Scipio, az inas.

- Nos, kedves Salvatóm, ütött a válás órája - mondta a tábornok. - Az én utam rossz irányt vett, de vigasztaló tudat, hogy a tied felfelé ível. Viszontlátjuk-e vajon egymást? Alig hiszem. De akár igen, akár nem, kérlek, őrizz meg jó emlékezetedben, hiszen több voltál számomra, mint jó barát, szinte a fiamként szerettelek.

- Ó, soha nem felejtem el, tábornokom, soha! - felelte halkan Salvato. - De miért gondolnánk mindjárt a legrosszabbra? Párizsba rendelték jelentéstételre, és punktum.

Championnet elővett a zsebéből egy újságot, és átnyújtotta Salvatónak.

Salvato szétnyitotta: a *Moniteur* legfrissebb száma volt. Tekintete rögtön e sorokra esett:

> *Mivel Championnet tábornok nyíltan fellázadt a kormány ellen, amennyiben erőszakkal meggátolta Faypoult kormánybiztost abban, hogy éljen az általunk ráruházott hatalommal, Championnet altábornagy polgártársat, a nápolyi hadsereg főparancsnokát, ezennel letartóztatásba helyezzük, és haditörvényszék elé állítjuk törvényszegő cselekedeteiért.*

- Lám, kedves barátom, az ügy komolyabb, mint hitted - szólt Championnet.

Salvato nagyot sóhajtott, majd vállat vont:

- Egyet mondhatok, tábornok: ha elítélik, Párizs lesz a világ egyetlen városa, mely Athénon túltett háládatlanságban.

- Sovány vigasz! De ha Themisztoklész lehetnék, beérném vele!

Championnet megölelte Salvatót, s felugrott a kocsi hágcsójára.

- Csak így utazik, tábornok, kíséret nélkül? - kérdezte Salvato.

- A vádlottat egyedül Isten óvja - felelte Championnet.

Egy utolsó, baráti kézszorítás, s a kocsi elhajtott.

Championnet tábornoknak oly nagy szerep jutott az eddigi események során, s oly maradandó emléket hagyott hátra Nápolyban, hogy nem válhatunk meg tőle itt és így. Elkísérjük Franciaországba, el dicső életútja végéig, mely amúgy sem volt már messze!

Rómában érte meg a tábornok élete utolsó nagy diadalát. A római nép lovat, egyenruhát, fegyvereket, egyszóval egy teljes felszerelést ajándékozott felszabadítójának, a következő felirattal:

Championnet tábornoknak
a Római Köztársaság konzuljai

És itt, az örök városban, vette kézhez a tábornok a nápolyi kormány levelét is:

Tábornok!

Az ideiglenes kormányt kimondhatatlan fájdalommal töltötte el távozásának gyászhíre. Ön alapította köztársaságunkat, Önhöz fűződtek legszebb reményeink. Hős tábornok, útján sajnálatunk, szeretetünk, hálánk kíséri.

Nem tudhatjuk, miféle szándékok s indulatok vezérlik majd utódját. Reméljük, lesz oly kedves szívének a dicsőség s az erény, hogy a művet, mit Ön alkotott, fenntartsa; de bármint viselkedjék is irányunkban ő, nem feledtetheti velünk az Ön bölcs mérsékletét, nyájas, nyílt és egyenes jellemét, dicső és fennkölt lelkét, mely minden szívet meghódított.

Nem üres bók ez, hanem a tiszta igazság. Miért is hízelegnénk az eltávozottnak? Mit várhatnánk tőle - a szép emléken kívül?

Mondottuk, hogy Championnet maradandó emléket hagyott hátra Nápolyban. Távozását nemzeti szerencsétlenségnek tekintették.

Két évvel később így írt róla száműzetésében Cuoco, a forradalom krónikása:

Ó, Championnet! Te eltávoztál immár az élők sorából, de emléked él, s e könyv lerója, íme, előtted a tisztelet adóját, mely méltán kijár igazságos és szilárd lelkednek. A Direktórium térdre akart kényszeríteni! De nem állt hatalmában téged lealacsonyítani! A kegyvesztés pillanatában nemzetem bálványa lettél.

Bolognában Lemoine tábornok átadta Barras levelét Championnet-nak, ki, mint egy újkori Scipio, inkább a Capitoliumra látszott tartani, hálaáldozatot bemutatni isteneinek, semmint vádlottként a Forumra alászállni. Barras barátjának titulálta Championnet-t, kijelentette, hogy nem vállal semminemű közösséget direktortársainak ellene hozott határozatával, és kifejezte azt a reményét, hogy a végén minden jóra fordul majd, és Championnet fényes elégtételt kap.

Képzelhetjük Championnet meglepetését, amikor ezek után Milánóban Scherer tábornok, az itáliai hadsereg főparancsnoka, éj közepén az ágyból ugratta ki, hogy közölje a Direktórium legújabb határozatát, mely őt kormányellenes rebellióval vádolta. E bűnért hat év várfogságot róhattak ki a vádlottra.

A határozatot Merlin írta alá, az a direktor, aki a régi rezsim bukása után elölről és alulról kezdte újra kerrierjét: Bonaparte alatt még csak alacsony rangú bíró volt, Napóleon alatt ezzel szemben már főügyész.

Mondanunk is felesleges, hogy az a Scherer tábornok, aki Championnet-val Merlin rendeletét közölte, azonos azzal a Schererrel, aki később oly csúfos vereséget szenvedett Kray osztrák és Szuvorov orosz tábornokoktól - történetesen éppen ott, ahol az üldözött Championnet legfényesebb győzelmeit aratta.

E szégyenteljes, aljas rendelettel egyidejűleg jutott Championnet tudomására - vigaszul s bátorításul -, hogy Joubert, a forradalom odaadó híve, Joubert, a köztársaság dísze és büszkesége, lemondott rangjáról, tiltakozásul bajtársa, Championnet vád alá helyezése ellen.

Championnet még aznap éjjel levelet írt Scherernek és Barrasnak. Scherernek, hogy megkérdezze, melyik erődben jelentkezzék letartóztatása végett. Barrasnak, hogy megkérje: siettesse az eljárás lefolytatását. Mert nyugodt lélekkel tekintett a haditörvényszék ítélete elé.

Igen ám, de a Direktóriumnak csak odáig volt sürgős az ügy, míg el nem távolította Nápolyból, hogy megbízottai ott szabadon fosztogathassanak; buzgalmuk rögtön megcsappant, mihelyt a perre fordult a szó, annál is inkább, mivel az ügy kimenetelét nem volt nehéz előre látni.

Scherer úgy vágta ki magát a pácból, hogy ide-oda küldözte Championnet-t, ahelyett, hogy bíróság elé állította volna. Milánóból Modenába küldte, Modenából vissza Milánóba, Milánóból Torinóba, ahol végül börtönbe vetette.

Championnet még a torinói fellegvárban raboskodott, amikor egy szép napon arra ébredt, hogy az út gyalogosoktól, szekerektől, málhakocsiktól feketéllik, ameddig a szem ellát: vert hadseregünk özönlött haza Itáliából. Nem Kray lángeszén, nem is Szuvorov vitézségén múlt a vereség, hanem sokkal inkább Scherer ügyetlenségén.

A megvert sereg előhada - korábban a győztes sereg utóhada - főként szállítókból, polgári biztosokból, és a kormány más pénzügyi ágenseiből tevődött össze. Mint a ragadozó madarak, gyors szárnycsapásokkal menekültek az osztrákok és oroszok elől, hogy biztonságba helyezzék, Franciaország határain túl, zsákmányukat.

Nagy elégtétel volt ez Championnet tábornoknak. De fájdalom, egyben nagy szégyen is Franciaországra. Azért futottak e nyomorultak, mert Franciaország vereséget szenvedett. Fájó gondolat! S még fájdalmasabb látvány a harácsolók kíséretének, a szerencsétlen, mezítlábas, rongyos katonáknak a menete.

Mert ezeket a szegény, menekülő, mezítelen, éhező, elárvult katonákat valaha Championnet vezette győzelemre, ő ruházta, ő táplálta, ő volt apjuk helyett apjuk...

A sambre-et-meuse-i hadsereg veteránjai vonultak a vár alatt.

Mihelyt meghallották, hogy volt parancsnokuk itt raboskodik, nekiestek a kapuknak, hogy kiszabadítsák, s a sereg élére állítsák. Igen, ez a hadsereg még testestül-lelkestül a forradalom hadserege volt, s éppen ezért csupa értelem, a zsarnokság hadseregével ellentétben. S a katonák esze azt súgta, hogy az ellenség nem annyira saját bátorságának és rátermettségének köszönheti a győzelmet, mint inkább tábornokaink tehetetlenségének.

Championnet elutasította a felkínált vezérséget, de puskát ragadott, hogy egy sorban harcoljon katonáival.

Védője, szerencsére, jobb belátásra térítette.

- Mit szólna hozzá barátja, Joubert? - dohogott az ügyvéd. - Mit szólna ő, aki lemondott, mert önt megfosztották kardjától? Ha netán elesne a harcban, ellenségei azt mondanák: bűnös volt, azért kereste a halált!

Championnet meghajolt a védő érvei előtt.

Néhány nappal a hadsereg visszavonulása után, s nem sokkal azelőtt, hogy végleg kiürítették Torinót, a Direktórium arra kényszerítette Moreau tábornokot, Scherer utódát, hogy Championnet-t Grenoble-ba küldje.

Szűkebb pátriájába.

A sors különös szeszélye folytán egyik útitársa éppen Mack tábornok volt, ugyanaz, aki Casertában neki nyújtotta volt át kardját, amit ő visszautasított, másik útitársa pedig VI. Pius pápa, akit a forradalom Valence-ba küldött - meghalni.

Grenoble-ban folyt le Championnet pere.

„Championnet-t francia bíróság elé állították - dörögte Marie-Joseph Chénier az Ötszázak előtt a szónoki emelvényről. - Nyilván, hogy megkövessen bennünket, amiért meg merészelte dönteni Itália utolsó trónját!”

A haditörvényszék elsőnek Villeneuve-öt, a tábornok szárnysegédét szólította a tanúk padjára.

Villeneuve emelt fővel állt a bíró elé, tiszteletteljesen köszöntötte a vádlottat, s azt mondta:

- Ugyan miért nem idéztétek ide velem együtt Championnet győzelmeinek minden tanúját? Ugyanaz a felháborodás tölt el mindnyájunkat, ugyanazt vallanák ők is mindannyian. Halljátok hát, mint ítélt e perben egy híres történetíró: „Az igazságtalan hatalom meggyötörheti, de meg nem becstelenítheti az igaz embert."

Javában folyt a per, amikor eljött prairial 30-a, három direktor: Treilhard, Réveillère-Lepeaux és Merlin bukásának napja. Az eluzött direktorok helyét Gohier, Roger Ducos és Moulin tábornok vette át.

Cambacérès lett az igazságügy-miniszter, François de Neufchâteau a belügyminiszter és Bernadotte a hadügyminiszter.

Bernadotte beiktatása másnapján elrendelte, hogy azonnal vessenek véget Championnet szégyenteljes és nemzetellenes perének, s a következő levelet intézte Championnet-hoz, aki bajtársa volt valaha a sambre-et-meuse-i hadseregben:

Kedves bajtársam!

A Direktórium folyó hó 17-én kelt rendeletével kinevezte Önt az alpesi hadsereg főparancsnokává. Harmincezer katonánk várja türelmetlenül, hogy vezetése alatt támadásba lendüljön.

Két hete Ön még rab volt: prairial 30-a visszaadta szabadságát. A közvélemény azok ellen fordult, akik Önt rabságra vetették, ügye, mondhatni, nemzeti üggyé lett. Kívánhat-e bárki dicsőbb sorsot?

Manapság sokan rágalmazzák a Köztársaságot a Forradalom ürügyén, de oly embert, mint Ön, a rajta esett igazságtalanság is csak arra sarkall, hogy még forróbban szeresse hazáját. Önt el akarták ítélni, mert trónokat döntött meg - álljon hát bosszút a köztársaságunkra fenekedő trónokon!

Rajta, uram, fedje el új babérokkal a bilincs helyét, törölje el a nyomát is. Azaz, dehogy - őrizze inkább meg, mert az becsületére válik, s mert a szabadság érdeke úgy kívánja, hogy szüntelenül szemünk előtt lebegjenek az önkény gaztettei.

Öleli szerető barátja

Bernadotte

Championnet átvette az alpesi hadsereg parancsnokságát. De Franciaország csillagzata hanyatlóban volt, s őt magát is cserbenhagyta örökös szerencséje, a fattyú szerencséje. Ifjú felesége szép szemeiért Joubert elvesztegetett két drága hetet, melyeket hadserege felkészítésére kellett volna szánnia, Novinál csatát vesztett, s maga is odaveszett az ütközetben.

Championnet rosszabbul járt barátjánál. Csatát vesztett ő is Fossanónál, de nem sikerült a csatatéren elesnie. A csata után ágynak esett, és hamarosan meghalt.

- Boldog Joubert! - ez volt utolsó szava.

Antibes-ban érte utol a halál. Testét a Carré-erődben helyezték örök nyugalomra.

Íróasztala fiókjában kilencven-egynéhány frankot találtak. A temetés költségeit úgy adta össze vezérkara.

45
A Szent Hit hadserege

Március 16-án, körülbelül ugyanabban az órában, amikor Championnet Salvatóba karolva elhagyta Nápolyt, Ruffo bíborosnak egy küldöttség állta útját a kis Borgia faluban. Catanzaro város küldöttsége.

Tagjai voltak: a *rota* (törvényszék) feje, don Vincenzo Petroli, don Antonio Perruccoli lovag, Saverio Landari ügyvéd, don Antonio Greco és don Alessandro Nava.

Saverio Landari adta elő, ügyvédi minőségében, de ügyvédtől szokatlan világossággal és tömörséggel a tényállást. A következőket mondta:

Bár Catanzaróban a royalisták megöltek, becsuktak vagy elkergettek jóformán mindenkit, akire a republikanizmus gyanújának árnyéka is esett, a városban változatlanul szörnyű anarchia uralkodik, napirenden vannak a gyilkosságok, rablások, az egyéni bosszúk, mindnyájuk kétségbeesésére.

Arra kérik tehát a kardinálist, mindazon tisztességes emberek nevében, akik még megmaradtak, hogy siessen, amilyen gyorsan csak tud, a szerencsétlen város segítségére.

Nagy lehet ott valóban a baj, ahol a royalisták saját párthíveik ellen kérnek segítséget!

Igaz, a catanzarói küldöttség egyes tagjai részt vettek egyik-másik demokratikus testület munkájában, Vincenzo Petroli, a *rota* feje, példának okáért tagja volt az ideiglenes kormánynak, tehát egyike azoknak, akik díjat tűztek ki a kardinális és da Fiore tanácsos fejére.

A kardinális úgy tett, mintha erről semmit se tudna. Az ő célja az volt, hogy a városok mielőbb kaput nyissanak előtte; hogy kik nyitják a kaput, azzal nem törődött. Egyszóval megígérte, hogy orvosolja a bajt, s megkérdezte, ki vezeti Catanzaro népét.

A küldöttség azt felelte, hogy egy bizonyos don Francesco da Giglio.

Ruffo pennát, tintát hozatott, s úgy, ahogy volt, lóháton megírta a következő levelet:

Don Francesco da Gigliónak

Viseljen irtóháborút a megátalkodott jakobinusok ellen, akiket fegyveres harcban ejt foglyul vagy öl meg, de ne azok ellen, akiket fenyegetéssel vagy erőszakkal bírtak rá a lázadók a csatlakozásra, különösen akkor nem, ha utóbb megbánták vétküket, s a király irgalmáért esedeznek. Arra meg éppen nincs mentség, ha békés polgárok ellen folytat bárki irtóháborút!

Következésképp megparancsolom, hogy azonnal szüntesse be a vérontást, fosztogatást és mindennemű erőszakoskodást, s e parancs végrehajtásáért személyében teszem felelőssé.

A parancsot azonnal elküldte Catanzaróba, egy lovaskülönítmény fedezete alatt.

Majd a küldöttséggel együtt folytatta imént megszakított útját Catanzaro irányában.

Az előőrs eljutott a Corace folyóhoz, mely az ókorban a Crotalus nevet viselte. Komp és híd híján nekiállt úsztatót vagy gázlót keresni. A kardinális felhasználta az alkalmat egy kis kitérőre: római régészeti tanulmányaiból tudta, hogy a közelben egy görög templom romjai találhatók.

Amikor e könyv szerzője Ruffo kardinális nyomait kutatva e vidéken áthaladt, maga is megtekintette e romokat: egy Ceres-templom maradványait. Alig egy óra járásra vannak ide Amphissum romjai. Amphissumban halt meg Cassiodorus, Theodoriknak, az osztrogótok királyának első konzulja és minisztere, majd százéves korában, egy kis épületben, ahonnan az egész környéket belátni. Itt írta utolsó művét *Értekezés a lélekről* címen.

A kardinális utolsónak kelt át a Corace folyón. Catanzaro tengerpartján találta magát. A kies parton csupa gazdag villa állt, a helybeli nemescsaládok téli üdülői.

A sereg elszállásolására alkalmas épületet sehol nem találtak. Mivel pedig a Kalábriában különösen bőséges téli esőzés máris megkezdődött, Ruffo úgy döntött, hogy a sereg egy részét rögtön Crotone alá küldi. Crotone királyi helyőrsége átpártolt a republikánusokhoz, így lett e város a tartomány összes elűzött hazafiainak gyülekezőhelye. Nemrég harminckét alacsonyabb rangú francia tüzértiszt, köztük egy ezredes meg egy kirurgus is odavetődött egy Egyiptomból érkező hajón.

A kardinális kiválasztott kétezer embert: Giuseppe Spada és Giovanni Celio kapitányok századát, továbbá egy század gyalogost, két ágyúval meg egy tarackkal felszerelve. Az egész különítményt Perez de Vera alezredes parancsnoksága alá helyezte, s az ezredes mellé adta összekötő tisztként Dandano di Marcedusa kapitányt. A hadsereg kalauzolásának fontos feladatát egy elvetemült rablógyilkosra bízták, aki úgy ismerte a környéket, mint a tenyerét, minthogy húsz éve gyakorolta errefelé az útonállás nemes mesterségét.

Pansanera lelkét - így hívták a bandität - legalább tíz-tizenkét gyilkosság nyomta.

Aznap, amikor a kardinális Catanzaro tengerpartjára érkezett, Pansanera a lába elé vetette magát, s arra kérte: kegyeskedjék gyónását meghallgatni. Egyetlen pillantást vetett csak Ruffo Pansanerára, amint vállán a mordállyal, csípején a tölténytárral, övében a tőrrel meg a pisztolyokkal elébe állt, s rögtön tudta: nem mindennapi bűnbánóval akadt dolga.

Leszállt tehát lováról, s az úttól kissé távolabb, egy fa alá telepedett.

A bandita elébe térdepelt, s arcán a legmélyebb bűnbánat kifejezésével elősorolta bűneinek hosszú lajstromát.

A kardinális nem válogathatott eszközeiben. Ez az ember nagy hasznukra lehet, gondolta, tehát nem firtatta, őszinte-e a bandita megbánása vagy sem, beérte azzal, hogy bűnbánatot mutat, és feloldozta. A kardinális a király javára óhajtotta fordítani, mégpedig minél előbb, don Alonso Pansanera topográfiai ismereteit, melyeket hosszú társadalomellenes tevékenysége során halmozott föl.

Mint említettük, hamarosan kínálkozott is alkalom Pansanera képességei kamatoztatására: őt nevezték ki az expedíciós hadtest kalauzává. A hadtest elvonult, a kardinális maradt, hogy újjászervezze seregét, és szervezze a reakciót.

Három nap múlva maga is útnak eredt. Mivel az út a tengerpart mentén vezetett, lakatlan vidéken, s Crotone háromnapi járóföldre volt, a kardinális megparancsolta élelmezési biztosának, don Gaetano Perucciolinak, hogy ennyi meg ennyi szekeret rakasson meg kenyérrel, kétszersülttel, sonkával, sajttal, liszttel, s miután ez megtörtént, vonuljon szekereivel Crotonéba.

Első este az esőzésektől és olvadt hólétől megáradt Trocchia folyóhoz érkeztek.

Nagy nehézségek árán s óriási kavarodás közepette átkeltek a folyón, de közben nyoma veszett az élelmezési biztosnak, szekerestül, mindenestül.

Gaetano Peruccioli túltett, mint látjuk, Alonso Pansanerán is.

Igazán nem fecsérelte idejét hiábavalóan. Mindössze egy napja nevezte ki a bíboros élelmezési biztosává, s ő máris meglépett, megalapozva későbbi vagyonát![5]

Peruccioli eltűnését éjjel, táborverés után vették csak észre, miután hiába várták a vacsorát.

Aznap éjjel éhen maradt a sereg.

Másnap, szerencséjükre, alig két mérföld után egy boltra bukkantak, ahol kitűnő lisztet mértek, meg egy félvad disznófalkára, ami nem ritkaság Kalábriában. A puszta vándorai nagy örömmel fogadták a kettős égi áldást, és tüstént szalonnalevessé változtatták. A kardinális is azzal lakott jól, mint a többiek, noha szombat volt, tehát böjtös nap. De Ruffo magas egyházi méltósága folytán rendkívüli bűnbocsánati joggal rendelkezett, s ezt kiterjesztette egész seregére.

A sanfedista had nyugodt lelkiismerettel falhatta a szalonnalevest, s dicsérhette az ízét. A kardinális csakúgy, mint mindenki más.

Peruccioli élelmezési biztos eltűnésénél is nagyobb meglepetés érte aznap Ruffót: Taccone márki jelentkezett nála azzal, hogy Acton főkapitány kinevezte a Szent Hit hadseregének kincstárnokává, miért is megjelent a parancsnak eleget tenni.

A kardinális éppen a boltban időzött, lisztvásárlás céljából, amikor Taccone márki érkezését jelentették neki. A márki őexcellenciája kutya rossz kedvében találta a kardinálist; az idő délre járt, s őeminenciája tegnap dél óta nyelte az éhkoppot.

Ruffo előbb azt hitte, hogy Taccone márki elhozta az ötszázezer dukátot, melyet Messinában megtagadott tőle. Helyesebben szólva: úgy tett, mintha azt hinné, mert hiszen sokkal tapasztaltabb róka volt ő, hogysem ekkorát tévedett volna.

Amikor a márkit jelentették, a kardinális éppen egy asztal előtt ült - nagy nehezen kerítettek neki egy támlátlan faszéket -, és parancsokat osztogatott.

- Á, megjött, márki - szólt oda Tacconénak az ajtónyílásra. - Őfelségétől tudom, hogy megtalálta és magával hozta az ötszázezer dukátot.

- Hogy én, az ötszázezer dukátot? - hüledezett Taccone.

- Őfelségét alighanem félrevezették.

- Akkor hogy kerül ide, márki úr? Felcsapott önkéntesnek?

- Acton főkapitány küldött, eminenciás uram.

- Minek?

- Hadseregkincstárnoknak.

A kardinális nagyot nevetett.

- Csak nem gondolja - kérdezte gúnyosan -, hogy tőlem is kap ötszázezer dukátot, az első ötszázezret egymillióra kiegészítendő?

- Fájdalommal kell tapasztalnom - szólt Taccone márki -, hogy kegyelmességed hűtlen pénzkezeléssel gyanúsít.

- Téved, márki. Énkegyelmességem lopással vádolja önt. S amíg az ellenkezőjét be nem bizonyította, fenn is tartom a vádat.

---

[5] Mint olvasóink tudják, a történelmi események elmondásánál szigorúan a tényekre szorítkozunk, se hozzá nem teszünk, se el nem veszünk semmit.

- Eminenciás uram - szólt Taccone, miközben egy tárcát húzott elő a zsebéből -, van szerencsém ezennel bebizonyítani, hogy a mondott összeget, más összegekkel egyetemben, igenis, Acton főkapitány úr egyenes utasítására költöttem el különféle célokra.

S mialatt ezeket mondta, szétnyitotta a tárcát.

A kardinálisnak elég volt egyetlen pillantást vetnie a tárcára, hogy lássa: csakugyan egész halom fontos, érdekesnek ígérkező okmányt tartalmaz. Kikapta a tárcát a márki kezéből, és beszólította az őrt álló katonát:

- Hívd ide két másik bajtársadat - parancsolta. - Ragadják galléron ezt az urat, kísérjék el jó negyed mérföldre, és hagyják ott az országút közepén. Ha visszamerészkedne, lőjétek le, mint egy kutyát. A tolvajnál a kutyát is többre becsülöm.

A márki ereiben megfagyott a vér e nem várt fogadtatásra. Ruffo most hozzá fordult:

- A papírjai miatt ne aggódjék. Pontos másolatot készíttetek mindenről, mindről, megszámozom, és elküldöm a királynak. Térjen nyugodtan vissza Palermóba, a papírjai előbb lesznek ott, mint maga.

S hogy Taccone márki lássa, igazat beszélt, a kardinális ott helyben nekifogott a papírok tanulmányozásának, be sem várva a márki távozását.

A kardinális nagy fogást csinált Taccone márki tárcájával. De mert e tárcát mi magunk nem láthattuk, be kell érnünk azzal, amit e tárgyban Domenico Sacchinelli, a híres bíboros életrajzírója feljegyzett:

> *A kardinális arra a meggyőződésre jutott, miután végigtanulmányozta az iratokat, melyek mind titkos kiadásokra vonatkoztak, hogy a király legveszedelmesebb ellensége Acton.*
>
> *Úgy nekibuzdult, hogy nyomban levelet írt a királynak, s mellékelte Taccone minden iratát, gondosan megőrizvén a másolatokat:*
>
> *„Sire, Acton főkapitány jelenléte Palermóban veszélyezteti Felséged, valamint a királyi család biztonságát...”*

Sacchinelli, kitől e néhány sort kölcsönöztük, a kardinális titkára volt, mielőtt életrajzírója lett; a levélről mégsem tud semmi egyebet, mint a fent idézett egyetlen mondatot, mivel azt a kardinális saját kezűleg írta, s ő egyetlen pillanatra láthatta csak, lévén a kardinálisnak roppant sürgős a levél továbbítása.

Viszont teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy az ötszázezer dukát soha nem került elő.

Peruccioli élelmezési biztos eltűnésének hírére a kardinális úgy határozott, hogy nincs oka megkockáztatni az átkelést a megáradt folyón.

Míg újból előteremtik a szükséges élelmiszerkészletet, a folyó úgyis leapad.

Március 23-án reggelre a folyó csakugyan leapadt, s egybegyűlt a szükséges élelmiszermennyiség is. A kardinális parancsot adott a továbbvonulásra, elsőnek léptetett be lován a folyóba, s bár a víz derékig ért, sikeresen átjutott a túlsó partra.

Nyomában átkelt az egész sereg.

Három embert sodort mindössze el az ár, azokat is kimentették a pizzói halászok.

Jóformán át sem ért a kardinális a túlsó partra, amikor egy lovas futár vágtatott elé, tetőtől talpig sárral beverve, és lelkendezve jelentette, hogy Crotone városát előző nap, március 22-én bevették.

A hírt fergeteges „Éljen a király! Éljen a hit!" kiáltozással fogadta a sereg.

A kardinális erőltetett iramban folytatta útját. Húsvét másnapján, március 25-én, feltűnt a látóhatár peremén Crotone.

A város több pontján füstoszlop emelkedett égnek. Itt tegnap tűzvész pusztított!

Amint a kardinális közelebb ért, puskaropogást, vad kiáltozást hallott. A gyanús lárma még nagyobb sietségre ösztönözte.

Megsarkantyúzta lovát, de a város kapujában döbbenten hőkölt hátra: az utcákat holttestek borították, a feldúlt, kifosztott házakon se ajtó, se ablak, s mint mondottuk, egyik-másik ház még most is lánggal égett.

Szenteljünk néhány sort e város pusztulásának: ez volt e könyörtelen háborúnak egyik legfájdalmasabb epizódja.

Huszonöt évszázad múlt el Crotone fölött, de nevét egyetlen betű változtatásával kétezer-ötszáz éven át megtartotta. Az ókorban úgy hívták: Crotona. Magna Graecia egyik legrégibb köztársaságának, Bruttiumnak a fővárosa s Szübarisz vetélytársa volt. Tiszta erkölcsei, bölcs intézményei, melyeket Püthagorasznak köszönhetett, aki itt alapított iskolát, Szübarisz esküdt ellenségévé tették. Számos híres atléta született Crotonában, a többi között ama nevezetes Milo, aki, akárcsak Martin úr (Nord megyéből) és Mathieu úr (Drôme megyéből), mellék-nevévé tette szülőhelye nevét - nem ugyan a megyéét, de igenis a városét. Milo egyebek közt egy kötelet kötözött homloka köré, s halántéka megfeszítésével elpattintotta; ugyanő megtette azt is, hogy ruganyos léptekkel körbejárta az arénát, egy ökröt emelve a magasba, majd egyetlen ökölcsapással megölte az ökröt, és még aznap bekebelezte. Crotonából származott Demokedész is, a híres orvos, bár utóbb Szamoszban élt, a hírhedten szerencsés türannosz, Polükratész udvarában, ki tengerbe dobott gyűrűjét egy hal hasában megtalálta. S végül Crotona szülötte volt az az Alkmaión is - Amüntasz tanítványa -, aki könyvet írt a lélek természetéről, továbbá orvostudománnyal foglalkozott, és elsőnek boncolt sertéseket meg majmokat, hogy az emberi test felépítését megismerje.

Pürrhosz feldúlta, Hannibal elfoglalta Crotonát. A rómaiak visszafoglalták, s kolóniát alapítottak a városban.

Történetünk idejére Crotona-Crotone kicsi és jelentéktelen városkává zsugorodott, bár ősi nevét változatlanul őrizte. Volt egy kis kikötője, a tengerparton egy váracskája, s itt-ott állt még néhány fala, bástyája egy régi erődítménynek, ezért erődített városnak számított.

A királyi helyőrség kénytelen-kelletlen lepaktált a republikánusokkal, a forradalom kitörése pillanatában, lévén ők a többség. A parancsnokot, egy Foglia nevezetű tisztet, leváltották és becsukták mint royalistát, s helyébe Ducarno kapitányt állították, aki hazafiság gyanúja miatt az erőd börtönében raboskodott. Szabályosan helyet cseréltek, ő elfoglalta Foglia posztját, Foglia az ő zárkáját. Gyakori eset ez forradalmi időkben.

Crotonét a nem túlságosan megbízható helyőrségen kívül a Ruffo és de Cesare elől idemenekült hazafiak védelmezték, akik a város falai mögött kerestek védelmet, továbbá harminckét francia, akik, mint mondottuk, Egyiptomból vetődtek ide. A város igazi védereje ez a harminckét francia katona volt. Bizonyság rá, hogy a harminckettőből tizenöt elesett az ostrom alatt.

A Crotone ellen küldött kétezer főnyi sereg úgy nőtt menet közben, mint a lavina. Crotone és Catanzaro vidékének minden fegyverfogható parasztja puskát ragadott, és beállt a csapatba. Ezenkívül jó ideje ott ólálkodott már a város körül egy másik csapat is: ez abból a szedett-vedett népségből rekrutálódott, mely alkalmas pillanatokban mindig összeverődik holmi nagyobb gaztett reményében; addig is, míg erre sor került, jobb híján, időtöltésül, azzal szórakoztak, hogy a várost elvágták a környező falvaktól, és hogy megszállták a legjobb pozíciókat.

Március 21-én, nagycsütörtökön, a royalista csapat vezére elküldte Crotonéba parlamenterként Dardano kapitányt. A crotoneiek a város kapujában bekötötték Dardano szemét. Ő erre előmutatta megbízólevelét, melyen a kardinális aláírása díszelgett, de a védők, úgy látszik, formahibát véltek az okmányon felfedezni, mert Dardano kapitányt nyomban letartóztatták, börtönbe vetették, haditörvényszék elé állították, és halálra ítélték, amiért a köztársaság ellen *brigantiskodott. Brigantiskodni*, ilyen igét a francia nyelv ugyan nem ismer, de a nápolyi annál inkább, s mi, olvasóink engedelmével, ezennel megfranciásítottuk az illető igét, mivel a továbbiakban gyakran lesz rá szükségünk.

A sanfedisták egy darabig várták a választ, de amikor látták, hogy a parlamenter nem tér vissza, az azonnali támadás mellett döntöttek, hogy Dardanót, ha él, kiszabadítsák, ha meghalt, megbosszulják. Pansanera, a kalauz segítségéhez folyamodtak. Nagyobb biztonság okából mellé adtak egy helybéli vezetőt, s a két kalauz nyomán a sötét éj leple alatt egészen a város faláig nyomultak, majd az északi oldalon kedvező harci állást foglaltak el.

Ugyancsak a sötétség védelme alatt odahozatták és felállították kis tüzérségüket is. A két reguláris század a várossal szemközt, jól látható helyen foglalt állást, az önkénteseket - mintegy három-négyezer embert - ellenben elrejtették a dombok, halmok mögé. Eleredt az eső, mintha dézsából öntenék, de a sanfedisták azt se bánták, mindössze annyit tettek, hogy figyelmeztették az önkénteseket: tartsák szárazon a töltényeket meg a puskák gyújtószerkezetét.

Így várakoztak a nagypéntekre virradó éjszakán pitymallatig. Akkor Perez alezredes, a csapat parancsnoka, néhány gránátot, kisebb golyót lövetett ki a városra, mintegy kihívásul.

A lövegek robbanására előcsődültek a crotoneiek. A kardinális jöveteléről már értesültek, s a két század láttán most azt hitték, ő ért a város alá, reguláris csapatokkal.

Tudták, hogy a gyengén felszerelt erőd nem sokáig állná az ostromot. Haditanácsot hívtak össze, a francia alezredes elnökletével. Két lehetőség közt választhatnak - jelentette ki nagyon határozottan és világosan a francia alezredes -, ő a maga részéről, mint idegen, természetesen aláveti magát a többség véleményének.

Az egyik lehetőség az, hogy elfogadják a kardinális feltételeit, s ez esetben rögtön szabadlábra helyezik megbízottját, Dardanót.

A másik lehetőség az, hogy most rögtön kirontanak a városból, elűzik a banditákat, berendezkednek a bástyák védelmére, és elszántan tartják magukat mindaddig, amíg a francia hadsereg, mely a hírek szerint megindult Kalábriába, hátba kapja az ellenséget.

A többség a második megoldásra szavazott. A francia alezredes úgyszintén, s rögtön nekiállt megszervezni a kirohanást. Ezen állt vagy bukott Crotone sorsa.

Így hát aznap, nagypénteken, reggel kilenc óra tájban megnyílt Crotone kapuja, megperdültek a dobok, s puskával a kézben kivonult a republikánusok maroknyi csapata. A royalisták kivárták, míg a republikánusok felfejlődtek, hogy bekerítsék a keskeny oszlopban felsorakozott ellenséget, helyesebben az ellenség látható részét, mert hiszen a háromnegyede ott lapult a dombok rejtekében.

Hirtelen eldördültek a royalisták ágyúi, felpattantak az addig lapító önkéntesek, s Pansanera terve szerint két oldalról megrohanták a republikánusok oldalszárnyát, középső osztagukat saját két századuk s a tüzérség gondjaira bízva. Minden körülmény nekik kedvezett, még a terep is: lejtése fokozta a roham lendületét. Az önkéntesek félúton elsütötték puskáikat, szörnyű pusztítást okozva a republikánusok soraiban.

A hazafiak most vették észre, hogy kelepcébe csalták őket. Vagy kitartanak, s elesnek mind egy szálig, mely esetben a város védtelen marad, vagy megpróbálnak gyorsan visszavonulni a falak mögé, s ott talán még helyreüthetik valamelyest e csúfos vereséget. Úgy döntöttek, hogy visszavonulnak. Ki is adták a parancsot rá. De a royalisták minden oldalról szorongatták őket, s a visszavonulás fejveszetten, rendezetlenül folyt. A republikánusok tüzérsége a royalisták kezére jutott, üldözőik olyannyira a sarkukban voltak, hogy Pansanera meg hét-nyolc másik önkéntes beérte őket a kapunál. Ádáz lövöldözéssel sikerült megakadályozniok, hogy a republikánusok felvonják maguk mögött a hidat, s bezárják a kaput. Miután a kapu a sanfedisták kezére került, a hazafiaknak nem volt más választásuk: a várost sorsára hagyva bezárkóztak a fellegvárba.

A nyitott, őrizetlen kapun beözönlöttek a városba a sanfedisták. Akit előtaláltak - férfit, asszonyt, kisgyereket vagy akár állatot -, azt könyörtelenül lepuffantották. Iszonyú kavarodás, tumultus támadt, de lassacskán megint egybeverődtek a támadók, s rendezett sorokban a fellegvár ellen vonultak.

Mindenekelőtt az erődöt környező házakat szállták meg, majd a házak ablakaiból tűz alá vették az erődöt.

Az erőd védői tőlük telhetően viszonozták a tüzet. Eközben bevonult a városba a két reguláris század, felállították ágyúikat, és bombázni kezdték az erődöt.

Az egyik lövedék véletlenül a republikánus zászló rúdját találta el: az erőd tetejéről eltűnt a háromszínű nápolyi lobogó. A régi royalista helyőrség, mely amúgy is ímmel-ámmal, meggyőződése ellenére csatlakozott a hazafiakhoz, égi jelt látott a vakesetben, s rögtön a republikánusok és a franciák ellen fordult: leeresztette a felvonóhidat, és megnyitotta a fellegvár kapuját.

A két reguláris század benyomult az erődbe, mely egy csapásra börtönévé lett azoknak, kiknek imént még mentsvára volt: a hazafiaknak s a tizenhét életben maradt franciának.

Dardano ép bőrrel megúszta: kimondták rá a halálos ítéletet, de nem hajtották végre.

Crotone városát elérte a rohammal bevett városok iszonyú sorsa: naphosszat folyt az öldöklés, fosztogatás, erőszaktétel, gyújtogatás.

Mire a kardinális megérkezett, vértől, aranytól, bortól, kéjtől megcsömörlött katonái kezéből kihullt a fegyver, s a szerencsétlen, félhalott városra ráborult a kimerültség békéje.

46
Apró ajándékok erősítik a barátságot

Mialatt Ruffo kardinális lova, hátán hírneves lovasával, szügyig gázolt a vérben Crotone városában, s riadtan hőkölt hátra, ahányszor egy-egy égő ház összeomlott, a király vidáman vadászott, halászott és kártyázott.

Nem tudjuk, hogy szolgált Ferdinándnak száműzetése idején a halász- s a kártyaszerencse, de azt igen, hogy szinte feledte vesztett országát a páratlan vadászgyönyörök közepette, melyeket maga Szent Hubertus, a vadászok patrónusa is megirigyelhetett volna.

A megtiszteltetés, melyben a király Cardillo elnököt részesítette azáltal, hogy ellátogatott illicei birtokára vadászni, sokakat nem hagyott nyugodni. Többek közt a caltanissettai Orsolya-apácák fejedelemasszonyát.

A klastrom félúton volt Palermo és Girgenti között, s óriási birtokokat, erdőségeket mondhatott magáénak. Kitűnő fejedelemasszonyunk dámvadakat, szarvasokat, vaddisznókat telepített vadban amúgy is gazdag erdőibe, mezőségeire, hogy igazán királyhoz méltó vadászat essék bennük. Majd felkerekedett, négy legcsinosabb apácája kíséretében Palermóba utazott, kihallgatást kért őfelségétől, és esdve kérte, kegyeskedjék látogatásával megtisztelni a szegény, világtól elzárt teremtéseket, kiknek a lelkét ő pásztorolja. A vadászat szerfelett kecsegtetőnek ígérkezett, a király igent mondott. Megbeszélték, hogy Ferdinánd már másnap útnak indul a fejedelemasszony és négy szárnysegédje társaságában, egy napot ájtatos imával tölt el, hogy méltóképpen felkészüljön a dámvadak, szarvasok, vaddisznók lemészárlására, mint tette elődje, IX. Károly, a hugenották lemészárlása előtti napon, s ennek megtörténte után áttér a szemlélődésről a cselekvésre.

A király másnap útra kelt. Előzőleg küldöncöt menesztettek a kolostorba, hírül adni, hogy a fejedelemnő kérése meghallgatásra talált, a király őfelsége máris közeleg, egyelőre ugyan egyedül, de csakhamar követni fogja egész udvara.

A különös vadászat gondolata kellemes izgalommal töltötte el Ferdinándot. Éppen beszállni készült a batárba, hogy elhajtson, amikor a királyné megküldte neki a *Parthenopéi Monitor*-nak azt a számát, mely a Backer-féle összeesküvés leleplezéséről, és két vezetője - idősebb és ifjabb Backer - letartóztatásáról hírt adott. Tudjuk, mennyire kedvelte a király az ifjabb Backert, Andreát. A hír, hogy leleplezték az összeesküvést, mely egy csapásra megszabadíthatta volna őt a franciáktól és a jakobinusoktól, anélkül, hogy a kisujját mozdította volna, éktelen haragra gerjesztette Ferdinándot, annál is inkább, mert éppen az a két férfi esett áldozatul, akik többször is tanújelét adták mély és őszinte alattvalói hódolatuknak, olyan időkben, amikor Ferdinánd egyre gyakrabban tapasztalhatta alattvalói sértő közönyét.

Szerencse még, hogy a kardinális és Troubridge szénája jól áll! Ferdinándot valamelyest megvigasztalta a bosszú reménye. Felírta Luisa Molina San Felice nevét, és megesküdött rá, hogy ha valaha visszajut Nápoly trónjára, drágán megfizetteti a *haza anyjá*-val, ahogy a *Parthenopéi Monitor* Luisát nevezte, e kitüntető címet.

Ferdinánd lelkében szerencsére nemigen hagytak maradandó nyomot élményei, különösen nem kellemetlen élményei. Egy röpke sóhajjal adózott Simone emlékének, egy másikkal Andrea Backerének, megesküdött, hogy kivégezteti Luisa San Felicét, s máris átengedte magát azoknak a merőben más természetű érzéseknek, melyeket a négy csinos, fiatal apáca, valamint a fejedelemasszony testi közelsége ébresztett benne. A fejedelemasszony határtalan

alattvalói hűségében kész volt a király bármely röpke óhaját parancsnak, sőt égi parancsnak tekinteni, olybá venni, mintha Isten maga nyilvánította volna ki akaratát, angyalai által.

A király közismerten szenvedélyes vadász volt. Képzelhetjük, micsoda megrökönyödést keltett Palermóban az a tény, hogy aznap éjjel egy futár érkezett a király üzenetével, miszerint őfelségét kissé kifárasztotta az utazás, miért is a vadászatot lemondja, helyesebben negyvennyolc órával elhalasztja. Ferdinánd a küldönc lelkére kötötte, hogy - a bejelentés keltette, nyilván túlzott ijedelmet eloszlatandó - közölje: a kolostor orvosa a legkevésbé sem látja aggasztónak őfelsége egészségi állapotát, mindössze üdítő fürdőket rendelt neki.

A király már meg is kezdte a kúrát, éppen az első fürdőt vette, amikor a küldönc elindult.

Hogy a fejedelemasszony szobája szomszédos volt-e vajon a király szobájával, mint Cardillo elnöké, s hogy a királynak jutott-e eszébe hajnali négy órakor kitapasztalni, hogyan fest a fejedelemasszony éjjeli főkötőben, amint ezt megtette Cardillo esetében, arról hallgat a krónika. Mindössze annyit jegyzett fel, hogy a király egy teljes hetet töltött a kolostorban, öt álló napon át vadászott, s a vadászat legalább olyan eredményes volt, mint Persano és Asproni erdeiben, végezetül pedig, hogy a király kitűnően érezte magát, s az apácák sem csalódtak felséges látogatásához fűzött várakozásaikban.

A szent galambok szárnyuk alá vették Ferdinándot, s addig el sem bocsátották, míg ünnepélyesen meg nem ígérte, hogy okvetlenül ellátogat másodszor is a kolostorba.

Caltanissettából Palermóba utaztában Ferdinánd találkozott a kardinális egyik futárával. A futár levelet hozott, melyben a bíboros részletesen beszámolt Crotone elfoglalásáról s az ostromot követő szörnyű dúlásról. A kardinális fájlalta a történteket, hosszan mentegetőzött, s azt írta a királynak, hogy csakis azért eshetett mindez meg, mert a várost távollétében foglalták el.

Végül megkérdezte, mit tegyen a tizenhét franciával, akiket a kalábriai hazafiakkal együtt a fellegvárban őriznek.

A király úgy határozott, hogy percnyi késedelem nélkül kifejezi Ruffónak legmagasabb megelégedését. Az útiterv szerint úgyis megálltak volna Villafratiban vacsorázni.

Őfelsége pennát, tintát kért, és nekiült saját kezűleg levelet írni a kardinálisnak.

Őszinte sajnálatunkra nem áll módunkban olvasóinkat Ruffo kardinális levelével megismertetni, a király válaszát viszont igenis bemutathatjuk, nem csekély elégtételünkre. A levelet magunk fordítottuk le olasz eredetiből, s kezeskedünk hiteléért.

Villafrati, 1799. április 5.

Eminentissime!

Caltanissettából Palermóba jövet vettem kézhez március 26-ról keltezett levelét, melyben a szerencsétlen Crotone város ügyeiről számol be. Nagyon sajnálom, hogy felprédálták, bár magunk között szólva, lakosai jócskán rászolgáltak arra, ami velük történt, amiért fellázadtak. Ezért nem győzöm hangsúlyozni: ne legyen irgalom azoknak, akik fellázadnak ellenem és Isten ellen. Ami a fellegvárban talált franciákat illeti, ezennel megparancsolom, hogy küldjék őket haza Franciaországba, mivel ezt a fajt bélpoklosnak kell tekinteni, s a fertőztetés ellen eltávolításukkal védekezni.

Rajtam a sor, hogy itteni újságokról beszámoljak. Troubridge commodore-tól két ízben kaptam hírt. Első levelét Procidából küldte, s én vasárnap kaptam meg Caltanissettában, ahol lelkigyakorlaton *voltam, a másikat tegnapelőtt. Minthogy itt senki nem beszél*

angolul, rögtön elküldettem mindkét levelet Palermóba, lady Hamiltonhoz, hogy fordítsa le. Ha ez megtörtént, küldöm Eminenciádnak a levelek másolatát. Remélem, hogy a bennük foglalt újságok, valamint a visszaérkezésem után esedékes hírek nem kedvezőtlenek, legalább ilyesmit vélt a levélből kihámozni Circello, aki töri egy kicsit az angolt. Troubridge egy bírót kért levelében a lázadók perének lefolytatására. Rögtön írtam Cardillónak, hogy maga válasszon ki egy megbízható embert, úgyhogy ha végrehajtotta a parancsomat, s a bíró hétfőn csakugyan útnak indult, Isten és a szél segedelmével mostanáig jó pár casicavalle elkészülhetett, minthogy az illetővel nyomatékosan közölték, ne sokat teketóriázzon a vádlottakkal.

Ismételten a lelkére kötöm, Eminentissime, hogy utasításaim szerint járjon el. Minél erélyesebben, annál jobb. Mérd bőven a furkót, szűken a kenyeret, attól lesz jó meg szép a gyereked - tartja a nápolyi közmondás is.

Mi itt a legnagyobb izgalomban várjuk a híreket drága oroszainkról. Ha idejében megjönnek, remélem, lesz nemsokára nagy hejehuja, és Isten segedelmével megérjük végre ennek az átkozott ügynek a végét.

Kétségbeesve látom, hogy az idő változatlanul esőre hajlik, holott ez a körülmény nyilván nem kedvez vállalkozásunk sikerének. Remélem, Eminenciád egészségének nem ártott meg a rossz idő. Mi jó egészségnek örvendünk, Istennek hála, de ha történetesen gyengélkedtünk volna, alighanem akkor is egy csapásra meggyógyítottak volna a jó hírek, melyekkel Eminenciád szolgált. Az Úr óvja Eminenciádat, s áldja meg napról napra működését, erre kéri Őt méltatlan híve

az Ön szerető
B. Ferdinándja

Őfelsége levelében van egy mondat, melyet olvasóink az olasz nyelv, azaz inkább a nápolyi tájnyelv ismeretének hiányában aligha értenek: „ha a bíró csakugyan útnak indult, mostanáig jó pár *casicavalle* elkészülhetett" - írja tréfálkozva Ferdinánd.

Aki járt valaha Nápolyban, annak okvetlenül feltűnt a sajtkereskedésekben ez a kalábriai specialitás. Rendesen a bolt mennyezetéről csüng alá, s olyan, mint egy megfejelt óriás karórépa.

Nagyon kemény héjba friss vajat préselnek; így légmentes csomagolásban évekig is eláll. Felakasztani a nyakánál szokták.

Amikor tehát a király azt írja, hogy reméli, jó pár *casicavalle* elkészült, úgy kell érteni: reméli, hogy jó pár hazafit felakasztottak már.

Ami a király idézte közmondást illeti: „Mérd bőven a furkót, szűken a kenyeret, attól lesz jó meg szép a gyereked" - az, úgy hiszem, nem szorul magyarázatra. Nincs is tán nép a világon, melyet egyik vagy másik királya hasonló közmondással meg ne örvendeztetett volna, s amely ne csinált volna egyszer-másszor forradalmat, hogy valamivel gyérebben jusson ki neki a furkó, és valamivel bővebben a kenyér.

Ferdinándnak első dolga volt Palermóban Troubridge commodore levelének fordítását kérni.

A fordítás készen várta.

Máris csatolhatta a Villafratiban írt levélhez, s meneszthette a küldöncöt vissza a kardinálishoz.

Nelson lordnak

1799. ápr. 3.

A Ponza-szigeteken mindenütt nápolyi lobogó leng. Lordságod aligha látott életében ilyen örömmámort. A nép a szó legszorosabb értelmében őrjöng örömében, s erőnek erejével hőn szeretett királyát követeli. Ha a nemességben lenne becsület vagy elvhűség, a hadsereget egy csapásra a király oldalára vonhatnák. Egy ezred vitéz angol katona, nem több, s én becsületszavamra negyvennyolc órán belül visszahelyezem trónjára Őfelségét. Arra kérem Lordságodat, szíveskedjék a király jóindulatába ajánlani Cianchi kapitányt. Merész és ügyes tengerész, hű és derék alattvaló, szívén hordja hazája sorsát. Ha a nápolyi király flottáján csupa olyan ember szolgált volna, mint Cianchi kapitány, soha nem került volna sor lázadásra.

Hajómon őrzök egy Francesco nevezetű zsiványt. Korábban tiszt volt. Birtokai vannak Ischia szigetén. Amikor elfoglaltuk az erődöt, ő volt a parancsnoka. A nép leszaggatta róla ocsmány republikánus egyenruháját, s letépdeste a Szabadság jelképével - a jakobinus sipkával - díszített gombjait. A fickónak volt képe helyébe felölteni nápolyi tiszti uniformisát. Én meghagytam az uniformist, de letéptem vállbojtjait meg a kokárdát, és arra kényszerítettem, hogy dobja saját kezűleg a tengerbe, majd abban a megtiszteltetésben részesítettem, hogy kettős vasra verettem. A nép felhasogatta a szabadságfát, és cafattá tépte a köztársasági lobogót, úgyhogy nem áll módomban a lobogónak akár csak egy darabkáját is Őfelsége lábai elé helyezni. Nagyobb szerencsém volt a szabadságfával; mellékelten küldök két hasábot, az ajándékozók nevével egyetemben.

Remélem, Őfelsége megmelegszik e hasábok tüzénél.

Troubridge

Ui. - Az imént hallottam, hogy Caracciolónak van szerencséje közkatonaként szolgálni, s tegnap ő állt őrt a palota előtt. Mindenkit berángatnak ezek a hadseregükbe, ha akarja, ha nem.

Olvasóink tudják, hogy Caracciolo lemondott rangjáról.

Troubridge levelének utóiratában kiemeltük a Caracciolóra vonatkozó megjegyzést.

Mint majd látni fogjuk, ez a két mondat igen kedvező befolyással lehetett volna a tengernagy sorsára, amikor utóbb vád alá helyezték, ha Nelsonban lett volna annyi becsület, hogy a bíróságnak bemutassa Troubridge levelét.

Íme, Troubridge második levele. Egy nappal későbbről kelt, mint az első:

1799. ápr. 4.

A francia hadsereg létszáma valamivel több, mint kétezer fő.

Így oszlik meg a kétezer ember:

A Sant'Elmo-erődöt 300 katona védi,
a Tojáserődöt 200,
a Castelnuovót 1400,
Pozzuoliban 100 állomásozik,
Baiában 30.

Salernóban nagy veszteségeket szenvedtek. 1500 emberükből egyetlenegy sem úszta meg ép bőrrel a harcokat.

Azt beszélik, hogy egy, az Abruzzókban fekvő város - Andria - ostrománál háromezer francia esett el.

Franciák és nápolyi hazafiak közt napirenden a civakodás. Kölcsönösen bizalmatlanok. Éjjelente sokszor megesik, hogy ha az egyik őrjárat elkiáltja magát: „Állj, ki vagy!", és a másik ráfeleli: „Éljen a köztársaság!", egymásra lőnek.

Amiből Lordságod láthatja, hogy éjjelenként nem tanácsos Nápoly utcáin sétálgatni.

E pillanatban jelentették, hogy egy Albavena nevezetű pap lázadást szít Ischián. Hatvan svájci katonát és háromszáz hű alattvalót küldök ki elfogatására. Remélem, még ma a kezem között lesz, élve vagy halva. Kérem Lordságodat, kegyeskedjék a királyhoz folyamodni egy becsületes bíró kijelölése végett, s az illetőt a Perseusszal ideküldeni, mert máris alig győzöm erővel. Szerencsétlen foglyaimat az a veszély fenyegeti, hogy a nép kiragadja őket a kezem közül, és ízekre tépi. A nép dühét lecsillapítandó, sürgősen fel kéne akasztatni vagy egy tucat republikánust.

Alig küldte el Troubridge fent idézett két levelét a *Perseus* nevű kis görög avizóhajón Palermóba, amikor egy egyárbocos hajó tűnt fel Salerno irányából. Egyenesen a fregattnak tartott.

Troubridge gyakran kapott fontos értesüléseket a szárazföldről. Miután megállapította, hogy az egyárbocos kétségkívül az ő hajójához, a *Sea-Horse*-hoz igyekszik, a fedélzeten várta be a bárkát. A szokásos kérdés-felelet elhangzása után a bárka beállt a *Sea-Horse* mellé.

Két hajósa közül az egyik elővett egy gyékénykosarat, a fejére rakta, s áthozta a fregatt fedélzetére. Ott Troubridge commodore őexcellenciáját kereste.

Troubridge odament hozzá. Törte egy kicsit az olaszt, úgyhogy maga állt neki a kosaras embert kifaggatni.

Az ember nem tudta, mi van a kosárban. Aki rábízta, meghagyta, hogy csakis a commodorenak adja át, s kérjen róla nyugtát, bizonyságul, hogy ő és cimborája eleget tett a megbízatásnak.

Troubridge látni akarta, mi van a kosárban, mielőtt nyugtát ad róla. A hajó tisztjei, legényei kíváncsian odacsődültek, s kettős karéjban állták körül a commodore-t, aki elvagdosta a zsinegeket, s benyúlt a szalma közé, mellyel a kosarat kibélelték, de rögtön vissza is kapta a kezét, arcán a legmélyebb undor kifejezésével.

- Mi az? - kérdezte volna a nézősereg, ha az angol hajókon uralkodó fegyelem nem forrasztja torkukra a kérdést.

- Nyisd ki a kosarat - parancsolt Troubridge a hajósra, aki a kosarat hozta, miközben egy batisztkendőbe törölgette ujjait, mint Hamlet, miután eldobta Yorick koponyáját.

Az ember kinyitotta a kosarat. A körülállóknak valami fekete hajzat tűnt először is a szemébe.

Nyilván e haj tapintása váltotta ki a leküzdhetetlen undor érzetét, mely az imént a commodore-t elfogta.

A hajós nem volt olyan finnyás, mint az előkelő angol tiszt. A haj után napfényre került a homlok is, aztán a szemek, majd az egész arc.

- Nicsak - szólt az ember, mialatt egy frissen levágott fejet húzott elő a kosárból, a gondosan elrendezett szalma közül -, hiszen ez don Carlo Granosio di Gaffoni feje.

A fej mellől egy levélke hullt a földre.

Troubridge lehajolt érte. A levelet neki címezték.

Így hangzott:[6]

Az angol parancsnoknak

Salerno, április 24-én reggel.

Uram!

Mint királyomnak, Ferdinánd őfelségének - akit Isten óvjon! - hű alattvalója, büszkén küldöm meg Excellenciádnak don Carlo Granosio di Gaffoni fejét, aki a gyalázatos kormánybiztos, Ferdinando Ruggi hivatalában szolgált. Fent mondott Granosiót szökés közben öltem meg, a Pontecagnano járás Pugginak mondott helyén.

Kérem Excellenciádat, fogadja el ajándékul a fejet, s tekintse e tettemet a korona iránti ragaszkodásom ékes bizonyítékának.

Az Önt megillető kiváló tisztelettel

a király őfelsége hű alattvalója
Giuseppe Maniutio Vitella

- Papírt, tollat kérek - szólt Troubridge, miután elolvasta a levelet.

Hoztak papírt, tintát.

Alulírott igazolom, hogy kifogástalan állapotban átvettem don Carlo Granosio di Gaffoni fejét, Giuseppe Maniutio Vitella úr részéről az ő megbízottja kezéből, és sietek kijelenteni, hogy e fejet az első adandó alkalommal továbbítom Palermóba, a király őfelségéhez, aki bizonyára nagyra értékeli majd az ajándékot.

Troubridge

Kelt 1799. április 24-én délután négy órakor.

Egy egyguineás aranyat göngyölt az elismervénybe, és így nyújtotta át a papírt az embernek. Az sietett vissza saját hajójára; valószínűleg azért, hogy megossza társával - nem ugyan az aranyat, de legalább a nagy újságot.

Troubridge intett az egyik matróznak. A matróz felemelte üstökénél fogva a fejet, visszarakta a zsákba, majd elrendezte a kosarat, pontosan úgy, ahogy volt, mielőtt kinyitották.

Amikor a matróz végzett e művelettel, Troubridge ráparancsolt:

- Vidd ezt a kabinomba.

És az angolokra általában jellemző flegmával meg egy csakis őrá magára jellemző váll-rándítással hozzátette:

- Kellemes útitárs lesz! Kár, hogy meg kell válnom tőle.

Csakugyan találtak már másnap egy hajót, mely Palermóba tartott, s Giuseppe Maniutio Vitella úr nagybecsű ajándékát hiánytalanul továbbították őfelségének.

---

[6] Mondanunk is felesleges, hogy a levelet egyetlen szó változtatás nélkül, hű fordításban közöljük.

47
Ettore Carafa

Troubridge commodore Nelson lordhoz intézett levelében szó esett, mint láttuk, két vereségről, melyet a franciák s a nápolyi hazafiak Andria városánál, illetve Salerno vidékén elszenvedtek.

A hír csak félig volt igaz. A haditerv, melynek folyományairól e hír beszámolt, Manthonnet, a nápolyi köztársaság hadügyminisztere, és Championnet, a francia hadsereg főparancsnoka közös terve volt, mint tudjuk.

De Championnet-t nem sokkal ezután visszahívta a Direktórium, hogy felelősségre vonja magatartásáért.

Mire Championnet elhagyta Nápolyt, a két hadoszlop már útnak eredt.

Mindkettő élén regényünk egy-egy fontos hőse áll, követni fogjuk hát az egyiket a diadal, a másikat a balsiker útján.

Az egyik hadosztály, a sokkal nagyobb létszámú, Apuliába igyekezett, hogy visszafoglalja Nápoly éléstárát, mely pillanatnyilag az angol flotta blokádja alatt állt, s csaknem egészében Bourbon-kézre került. Ez a hadoszlop hatezer franciát és ezer nápolyi katonát számlált.

A hatezer franciát Duhesme tábornok vezette - az ő legendás bátorságát ismerjük a Nápoly elfoglalásáért vívott harcok óta. Az ezer nápolyi katona élén Ettore Carafa, Ruvo grófja állt, azon hősök egyike, akiket regényünk kezdetén mutattunk be az olvasónak.

A véletlen úgy hozta, hogy a legelső város, melyet az egyesült francia-nápolyi hadoszlopnak kellett elfoglalnia, éppen Andria lett, a Carafa család ősi birtoka. Andria legfőbb hűbérura Ettore volt, a Carafa család legidősebb élő férfisarja.

Ettore azt remélte, hogy jó szóval beveheti a jól megerősített várost, lévén hűbérura. Tárgyalt ezzel is, azzal is, minden követ megmozgatott, hogy a város lakosait a republikánus elvek elfogadására bírja. De hiába! Ettore végül arra a belátásra jutott, hogy itt nem használ más, mint a zsarnoki hatalmukhoz makacsul ragaszkodó királyok és a szabadságra áhítozó rabszolganépek végső érve: az ágyúgolyó s a kard.

Mindenekelőtt San Severót kellett elfoglalniok.

San Severóban nagyobb királypárti csapat verődött össze, mely magát Apulia és az Abruzzók egyesült hadseregének titulálta. A mintegy tizenkétezer főt számláló gyülevész had három alkotóelemből állt, mint akkoriban minden sanfedista csoport: a Mack vezette királyi hadsereg maradványaiból, a fegyencekből,[7] akiket a király elutazása előtt szabadlábra helyeztetett, hogy a nép közé vegyülve, azt a bűn iszonyú mérgével itassák át, s végül néhány tiszta lelkű royalistából, akikben oly magasan lobogott a meggyőződés lángja, hogy készek voltak érte e kétes cimboraságot is elviselni.

---

[7] Hadd álljon itt, azok meggyőzésére, akik netán kétségbe vonnák I. Ferdinánd rokonszenvét a fegyencek iránt, az alábbi idézet Ruffo kardinálishoz intézett egyik leveléből: „*Derék fegyenceink* továbbra is vitézül védekeznek Civita-Vecchiánál. Bátran visszaverték az egyesült francia-cisalpin sereg támadását. Csak a császár őszentsége nem mozdul."

A royalista hadsereg kivonult San Severóból, lévén a város alkalmatlan a védelemre, s egy magaslaton foglalt állást. Jól kiválasztották a helyet, jeléül, hogy a sereg vezérei konyítottak valamit a hadi tudományokhoz. A babérfákkal benőtt kis hegy uralta a lábánál elterülő hatalmas síkságot. A sanfedista tüzérség ellenőrzése alatt tarthatta a síkságra torkolló utakat, szép számú lovassága pedig a síkon foglalt állást, teljes harci készületben.

Február 25-én Duhesme megindult San Severo ellen. Hátvédnek Foggiában hagyta Broussier-t és Ettore Carafát.

Duhesme szűkszavú üzenetet küldött a royalistáknak, mihelyt a közelükbe ért:

- Bovinóban egytől egyig agyonlövettem a lázadókat és három prédáló katonámat. Ugyanezt teszem majd veletek is. Nem kérnétek inkább békét?

A royalisták azt felelték rá:

- Mi pedig agyonlőttük a helybeli republikánusokat, a polgártársakat és a hazafias érzelmű papokat, akik békét követeltek. Szemet szemért, fogat fogért, ez a háború törvénye!

A tábornok háromfelé osztotta csapatát. Az egyik a város ellen vonult, a másik kettő a dombot kerítette be, hogy lélek se meneküljön a sanfedista seregből.

Forest tábornok vezette az egyik különítményt. Ő érkezett elsőnek a dombhoz. Mintegy ötszáz ember volt a keze alatt, fele gyalogos, fele lovas.

Amint a sanfedisták meglátták, hogy a franciák mindössze ötszázan vannak, ők viszont tizen-kétezren, félreverették San Severóban a harangokat, és levonultak a síkságra a franciák elé.

Úgy hömpölyögtek alá, mint óriási lavina. A francia különítmény négyszög alakzatot öltött, és szuronyt szegezve várta a rohamot. Ám mielőtt a rohamra sor kerülhetett volna, heves lövöldözés hallatszott a város irányából, s egyik kapuján menekülő royalisták tódultak ki.

Duhesme maga vezette a város ellen az első hadoszlopot, rohammal bevette San Severót, s most Foresttal ellenkező oldalon tűnt fel a csatatéren.

Az ütközet képe egy csapásra megfordult. A sanfedisták kénytelenek voltak kétfelé oszlani, de mire ezt a hadmozdulatot végrehajtották s harcba bocsátkoztak, bezárult körülöttük a gyűrű, megjelent harmadik irányból a harmadik francia hadoszlop is.

A royalisták igyekeztek volna vissza, könnyelműen elhagyott eredeti hadállásukba, látván, hogy három oldalról harapófogóba vették őket a franciák, ám ekkor riadót vertek mindhárom oldalon a dobok, s a franciák rárontottak a sanfedistákra.

Azok összetorlódtak a domb tetején, mint a riadt nyáj. A félelmetes szurony működésbe lépett. Nem is csata volt ez már, hanem mészárlás!

Háromszáz felkoncolt hazafi vére kiáltott San Severóban bosszúért, nem is szólva a Duhesme parlamenterjének adott arcátlan válaszról.

A francia trombiták szünet nélkül harsogták: „Nincs kegyelem.” Három órán át folyt a mészárlás. Háromezer halott maradt a csatatéren, s további három óra múltán még egyszer annyi maradt volna, ha meg nem jelenik hirtelen a síkon egy nagy csapat gyászba öltözött asszony, gyerek. A nők menete a franciák elé járult kegyelemért könyörögni, mint valaha a római nők Coriolanus elé.

Duhesme megesküdött, hogy fölégeti San Severót, de az anyák, hitvesek, húgok, gyermekek mély fájdalma meglágyította a szívét.

Nagy jelentőségű volt ez a győzelem, s nagy hatással bírt az események további folyására. Gargano, a Monte Taburno és Corvino egész lakossága békeköveteket menesztett Duhesme-hez, és önként túszokat adott a kezére, engedelmessége zálogául.

Duhesme Nápolyba küldte a lovasságtól zsákmányolt hadizászlókat. A royalista sereg többi lobogója közönséges oltárterítőnek bizonyult.

San Severo eleste után nem maradt royalista kézen egyetlen fontos város sem, Andriát és Tranit kivéve.

Duhesme tábornokot néhány nappal a győzelem után Nápolyba rendelte Macdonald, akit a Direktórium időközben kinevezett Championnet helyett a nápolyi hadsereg főparancsnokává.

Broussier helyettesítette Duhesme-et, ő vette át az Andria és Trani elleni hadműveletek irányítását. Mindenekelőtt egyesítette a 17-es és 64-es féldandárt a 76. gránátosszázaddal, a 16. dragonyosokkal, egy abruzzói különítménnyel, melynek élén Berger dandárparancsnok állt, meg az Ettore Carafa vezette nápolyi légióval. Hat könnyűtüzérségi ágyút adott melléjük. Ettore Carafa kimaradt a legutóbbi harcokból, s alig várta már, hogy bevessék.

Andria is, Trani is helyreállította erődítményeit, sőt, a régi védőműveket újakkal egészítette ki. Minden városkaput befalaztak, egyetlenegyet kivéve. A befalazott kapuk mögé mély, körülsáncolt árkot ástak, az utcákat eltorlaszolták, mindenütt barikádokat emeltek, a lakóházak egész sorát lőrésekkel látták el, kapuikat megerősítették.

Március 21-én megindult a francia sereg Andria ellen. Másnap hajnalra bekerítették a várost, s a dragonyosok - Leblanc dandárparancsnok vezetése alatt - elvágták Andriát Tranitól.

A 17. féldandár két százada és Carafa légiója Camazza kapuja ellen indult támadásra, Broussier tábornok a trani kapunál, s végül Ordonneau, Duhesme tábornok hadsegédje, aki nemrég épült fel Nápoly ostrománál szerzett sebeiből, a barrai kapu ellen.

Mondottuk már, ki volt Ettore Carafa: született katona, hadvezér és közvitéz egy személyben, de mégis inkább közvitéz, semmint tábornok, oroszlánszívű hős, akinek életeleme a harc. Nemcsak parancsnoka volt csapatának, de előharcosa is: golyózáporban a falakig nyomult, egyik kezében kivont kard, a másikban a piros-sárga-kék lobogó, egy létrával mértéket vett a fal magasságáról, odatámasztotta a létrát, ahol fölérte vele a fal peremét, s mint Homérosz vagy Tasso valamelyik hőse, elsőnek indult a fal ostromára, „Utánam, aki szeret!” kiáltással.

Iszonytató volt látni is Ettore Carafát, amint foga közé kapta a kardot, egyik kezében a zászlót lobogtatta, másikkal a létrába kapaszkodott, s feltartóztathatatlanul kúszott feljebb-feljebb a lövedékek pergőtüzében.

Végül fölnyúlt, megmarkolta a kőfal peremét, s többé el sem engedte.

Kardjával egyetlen kört írt le, s a hirtelen támadt űr közepén Ettore Carafa, mindenki szeme láttára és mindenkit megelőzve, kitűzte Andria falaira a háromszínű lobogót.

Mialatt ő néhányadmagával megvetette a lábát a bástyafalon, rendre visszaverte az övénél tízszerte erősebb védősereg támadásait, egy lövedék betörte Trani város kapuját, s az így támadt résen beözönlöttek a franciák.

A kapu mögött gödör ásított. Belerohantak. Szempillantás alatt megtelt az árok.

Broussier katonái egymást segítve kiugráltak az árokból - a sebesültek odakínálták támaszul vállukat ép bajtársaiknak -, végigszáguldottak az utcákon, elsöprő, ellenállhatatlan lendülettel, s bár a házakból csak úgy záporoztak rájuk a lövések, úgyhogy percek alatt több mint tizenkét

tiszt és száz katona esett el golyótól találva, hamarosan eljutottak a főtérre, ahol hadirendbe sorakoztak.

Nemsokára csatlakozott hozzájuk Ettore Carafa és a légió. Ettoréról patakzott a vér, a másoké s a magáé.

Ordonneau osztagának nem sikerült betörnie az elfalazott barrai kaput. De meghallották, hogy a városban lövöldözés folyik, s ebből kitalálták, hogy Broussier vagy Ettore Carafa rést lelt valahol, s benyomult a városba. Erre futva megindultak a városfal mentén, ráakadtak a betört trani kapura, és ők is behatoltak rajta.

A három francia osztag meg a nápolyi légió végül a főtéren találkozott össze a szörnyű harc után, melyről fentebb igyekeztünk olvasóinknak fogalmat nyújtani. Itt derült ki, miért védték Andria lakosai városukat oly eszeveszett dühvel. Hadd hozunk fel e harci düh érzékeltetésére egyetlen példát a sok közül.

Tizenkét andriai védett egy házat egy egész század ellenében.

Háromszor szólították fel őket megadásra, háromszor utasították vissza.

Ekkor a franciák tüzérséget hozattak, s a védők fejére rogyasztották a házat. Mind a tizenketten ott pusztultak, egy sem kért közülük kegyelmet.

Íme, a rejtély nyitja:

Andria főterén felállítottak egy oltárt, hatalmas feszülettel. A csatát megelőző nap reggelén egy levelet találtak Krisztus kezében, JÉZUS aláírással. Az volt benne, hogy Andria lakosain nem fog majd a francia ágyú vagy puskagolyó, s hamarosan számottevő erősítés érkezik a városba.

Estére csakugyan befutott Bitontóból az ottani sanfedista hadtest négyszáz embere, Jézus jövendölését fényesen igazolva. A négyszáz bitontói csatlakozott az ostromlottakhoz, helyesebben azokhoz, akik másnap ostromlottakká váltak.

Keményen védekeztek, mint láttuk. Harminc francia tiszt és nápolyi tiszt, kétszázötven altiszt és közkatona hevert holtan a falak tövében. Royalista részről kétezer ember esett el, s további kétezret koncoltak fel megtorlásul.

Ettore Carafa volt a nap hőse.

Este haditanácsot tartottak. Ettore Carafa, mint a fiait halálra ítélő Brutus, a város vesztére szavazott, azt követelte, hogy Andria, tulajdon városa, a tűz martalékává váljék szörnyű engesztelő áldozatul a haza oltárán.

A francia parancsnokok sokáig ellenkeztek - e szigorú hazafiság megdöbbentette őket-, de Carafa nem engedett. Andriát tűzhalálra ítélték, s ugyanaz a kéz dobott csóvát házaira, mely falához az első ostromlétrát támasztotta: Ettore Carafa keze.

Hátra volt még Trani. Trani nem okult Andria sorsán: kettőzött eréllyel készült a harcra.

Broussier megindult ellene erősen megfogyatkozott kis hadserege élén. San Severo és Andria ostrománál összesen ötszáz embert vesztett.

Trani Andriánál is erősebb ellenfél volt. A lázadás legfőbb védőbástyájának, a lázadók főfészkének tartották. Vastag bástyafal vette minden oldalról körül, szabályos erődítményrendszer és nyolcezer katona védte, csupa harcedzett, tapasztalt katona: tengerészek, kalózok, a nápolyi hadsereg veteránjai.

Tranit más időkben, rendes háborúban nyilván annak rendje-módja szerint ostromgyűrűbe fogták volna, de a republikánusok nem győzték idővel. Kénytelenek voltak kockázatos hadicselekkel helyettesíteni a haditudomány előírta taktikát. Trani miatt nagy gondban főtt a francia parancsnok feje, százszor is elmondta Carafának, hogy nyolcezer katona, kitűnő tisztikar, erős falak - ez nem csekélység, a kikötőben veszteglő ágyúhordó naszádokról, bárkákról nem is szólva. De Ettore Carafa mindig azzal torkolta le Broussier-t:

- Ha van olyan magas létránk, mint Trani bástyafala, beveszem Tranit is, ahogy Andriát bevettem.

Broussier meghajolt Carafa hősi önbizalma előtt. Háromfelé osztotta seregét. A három hadoszlop három irányból nyomult a város felé, hogy gyűrűbe vonja. Április elsején az előőrsök pisztolylövésnyire megközelítették Tranit.

Leszállt az éj. Leple alatt több helyütt faltörő ütegeket állítottak fel.

Ettore Carafa arra kérte parancsnoktársait, ne kössék meg a kezét előre elkészített haditervvel, engedjék, hogy ösztöne s a pillanat kívánalmai szerint irányítsa a légió harcát.

Szabad kezet kapott.

Április 2-án hajnalban megszólaltak Bisceglie irányából a francia ágyúk.

Ettore jóval pirkadat előtt megindult emberei élén a falak kikémlelésére. Félig körbejárták a várost, eljutottak egészen a tengerpartig, de sehol nem bukkantak gyenge pontra.

Ruvo grófja a tengerparton megálljt parancsolt, meghagyta embereinek, hogy rejtezzenek el, ő maga pedig meztelenre vetkőzött, s a tengerbe vetette magát, hogy felderítésre induljon.

Broussier maga vezette a sereget, mint említettük. Néhány gránátosszázada élén megindult a várfal ellen. Nyomukban haladt a 64-es féldandár, megrakva rőzsenyalábokkal, az árok betömésére, és ostromlétrákkal, a fal megmászására.

Az ostromlottak kitalálták a tábornok szándékát. Seregesen tódultak a fenyegetett falrészre, valóságos golyóáradatot zúdítottak a franciákra, mihelyt lőtávolon belül értek. Az első sor gránátosai mind egy szálig elestek, a kapitány holtan hanyatlott katonái karjába.

A heves tűz s kapitányuk elvesztése egy pillanatra megzavarta a gránátosokat. Megtorpantak.

- Előre! A falakhoz! - kiáltotta Broussier, s maga járt elöl jó példával: kivont karddal rontott előre.

Egyszerre heves ágyúzás hallatszott a tenger felől, s fejvesztett futkosás támadt a bástyákon.

A védők egyike ágyúgolyótól találva az árokba zuhant.

Honnan jöttek e golyók, melyek saját bástyáikon ölik halomra a város védőit?

Carafa küldte őket. Megint szavának állott.

Mint mondottuk, a tengerpartra érve levetkezett, a tengerbe vetette magát, s úszva felderítésre indult.

A szirtzátonyok közt egy kis erődre bukkant. Úgy látta, gyengén őrzik, nyilván mert a tenger felőli oldalon épült.

Sietve visszatért bajtársaihoz, s húsz önkéntes jelentkezőt kért. Csakis jó úszók jöhetnek - mondta.

Negyvenen jelentkeztek. Vetkőzzék ki-ki gatyára, vegye foga közé a kardját, fejére a patrontáskát, baljába a puskát, s szabad kezével tempózva ússzék a kis erőd felé, rejtőzködve, amennyire lehet - rendelkezett Ettore.

Ő maga anyaszült meztelen elöl hasította a vizet, az utat mutatva: szüntelenül buzdította társait, s a lankadók segítségére sietett.

Így jutottak el a falak tövébe. Egy omladozó falrész hasadékán behatoltak, a fal egyenetlenségeit kihasználva felkúsztak a bástya tetejére, a mit sem sejtő őrszemeket egyetlen jól irányzott tőrdöféssel elintézték, mielőtt kiálthattak volna, s berontottak az erődbe. Akit előtaláltak, megölték, az ágyúk csövét visszafordították, és bombázni kezdték a várost.[8]

Ettore és emberei küldték tehát azt az ágyúgolyót, mely Trani falairól lesöpörte az egyik védőt. Broussier joggal gondolta a lövés után, hogy a városban valami rendkívüli történik.

A royalistákat a lehető legváratlanabbul érte a támadás. Éppen onnan jött, ahol védőfegyvereiket tudták, éppen onnan tört rájuk a halál, ahonnan támogatást vártak. Vad kiáltozással fordultak szembe az új támadókkal, akikhez azóta csatlakoztak a tengerparton hagyott bajtársaik is. A védők zavara láttán vérszemet kaptak a gránátosok, egykettőre a falig nyomultak, nekitámasztották létráikat, és megrohamozták. Gyorsan eldőlt a küzdelem sorsa, negyedóra múltán a franciák mind fönn termettek a bástyán, s Ettore Carafa - pőrén, akár David Romulusa - végigszáguldott Trani utcáin, félmeztelen, csuromvíz társaitól követve, a város szíve felé. Mert bár a falak, bástyák már francia kézre kerültek, a városban még az ellenség volt az úr.

Minden egyes ház erőddé alakult.

Megint csak Ruvo grófja mutatott elsőnek példát a házak ostromára. Felkapaszkodott a külső házfalon, ahogy az imént a várfalon, rést vágott a tetőn, s felülről hatolt be a ház belsejébe. Előbb a levegőben harcoltak, mint Vergilius látomásában a Caesar halálát megjelentő kísértetek, majd szobáról szobára nyomultak, s közelharcban, bajonettel - a franciák kedvelt s Európa-szerte rettegett fegyverével - törtek utat.

Háromórás ádáz harc után elnyugodtak a fegyverek. Trani francia kézre került. Összeült a haditanács. Broussier hajlott a kegyelemre. De Ettore Carafa, a meztelen, porlepte, ellenségei és a saját vérétől iszamos testű, csorba-görbe kardjával hadonászó Ettore Carafa, mint egy új Brennus, a mérleg serpenyőjébe vetette véleményét - s a mérleg az ő oldalára billent. „Tűzvész és halál rájuk!" - dörögte Carafa. Az ostromlottakat kardélre hányták, a várost porrá égették.

A francia csapat továbbállt a még füstölgő városból. Ott menetelt köztük Ruvo grófja, velük járta be Apuliát, mint a bosszúálló istenek igazlátó bírája. Nyomában pusztulás járt s romlás, akárcsak Ruffo katonái nyomán Dél-Itáliában. S ha a zendülők kegyelmet kértek fellázadt városuk számára, ő azt felelte rá: „Vajon kíméltem-e tulajdon városomat?" Ha életükért rimánkodtak, ő megmutatta nekik saját sebeit - mindig akadt egy-egy friss, még vérző sebe -, s azt felelte: „Vajon kíméltem-e tulajdon életemet?"

Nápoly egyszerre értesült Duhesme, Broussier és Ettore Carafa hármas győzelméről - és Schipani vereségéről.

---

[8] E vakmerő és szerencsés hadicsel történetét Exelmans tábornoktól hallottam; ő abban az időben segédtiszt volt, s személyesen vett részt a vállalkozásban. Másodikként hatolt be az erődbe, Carafa mögött.

48
Schipani

Említettük, hogy Manthonnet Schipanit küldte a bíboros ellen, ugyanakkor, amikor Ettore Carafát de Cesare ellen.

Schipanit nem hadvezéri tehetsége emelte a hadtestparancsnoki posztra - hiszen sosem szagolt még puskaport, jóllehet ifjúkora óta katonáskodott -, hanem közismert hazafisága és vitathatatlan bátorsága. Ott volt ő az összeesküvők között, s láthattuk: nem remegett Karolina pribékjeinek tőrétől. Csakhogy a csata sorsát nem a honpolgári erény, nem a hazafiúi bátorság dönti el; a jellemtelen Dumouriez hadvezéri tehetsége többet ér ott Roland feddhetetlen tisztességénél.

Manthonnet éppen ezért azt parancsolta Schipaninak, hogy eszébe ne jusson harcba bocsátkozni, csak őrizze a Basilicata hegyszorosait, mint egykor Leónidasz Thermopülét, s érje be azzal, hogy útját állja Ruffónak és sanfedistáinak.

Schipani lelkesen és nagy reményekkel eltelve vágott neki az útnak. Bántatlanul áthaladt Salernón és több más baráti városon, melyek fölött a köztársaság lobogója lengett.

Örömtől dagadt e látványra Schipani keble. Ám egy szép napon, Castelluccio falucskához érve, mit lát? Azt, hogy a falu templomának a tornyán királyi lobogót lenget a szél.

A fehér szín úgy hatott Schipanira, mint a vörös a bikákra.

Feledte a parancsot, s ahelyett, hogy szemet hunyt s továbbhaladt volna Kalábria felé, ahelyett, hogy elállta volna a sanfedisták útját a Cosenzából Castrovillariba vezető hegyszorosban, eltökélte, hogy példásan megbünteti az arcátlan falut.

Castelluccio két-háromezer lakosú nyomorúságos kis sárfészek, de Schipani szerencsétlenségére két erő - egy látható s egy láthatatlan - oltalma alatt állt.

A látható erő a helység fekvése volt, a láthatatlan Sciarpa kapitány, azazhogy Sciarpa törvényszolga.

Sciarpa nevét akkoriban még nem ismerte senki. Nemsokára a Proniókkal, Mammonékkal, fra Diavolókkal emlegették egy sorban.

Mint említettük, korábban a salernói bíróságon töltött be módfelett szerény - törvényszolgai - állást. Amikor kitört a forradalom, s kikiáltották a köztársaságot, ő a respublika buzgó hívéül szegődött, s jelentkezett zsandárnak.

Nyilván úgy gondolta, hogy a törvényszolgát amúgy is csak egy paraszthajszál választja el a zsandártól.

Kérését elutasították, a következő meggondolatlan indoklással:

„A republikánusok nem tűrhetnek meg pribékeket soraikban.”

A republikánusok, úgy látszik, azt gondolták, hogy törvényszolga vagy pribék - egykutya.

Sciarpa hiába ajánlotta fel kardját Manthonnet-nak, felajánlotta hát tőrét Ferdinándnak.

Ferdinánd nem volt olyan kényes, mint a köztársaság. Ő elfogadta a segítséget, bárkitől jött is. Minél kevesebb vesztenivalójuk volt védelmezőinek, annál többet remélt nyerni a vásáron ő.

A végzet akaratából éppen ez a Sciarpa állt a Castellucciót védő kis sanfedista különítmény élén.

Schipani nyugodtan megkerülhette volna Castellucciót. Az ott fészkelő ellenforradalom már csak azért sem terjedhetett tovább, mert a környező falvak egytől egyig republikánus érzelműek voltak.

Kiéheztethette volna Castellucciót blokáddal is. A falu élelmiszerkészleteiből legfeljebb három-négy napra futotta, s utánpótlásra nem számíthatott, mert rossz viszonyban volt a szomszédos falvakkal.

A blokád tartama alatt Schipani felvontathatta volna ágyúit valamelyik magasabb dombra, s néhány jól irányzott golyóval rommá lőhette volna a falut.

Ilyen és hasonló jó tanácsokkal látták el Schipanit Rocca és Albanetta lakosai. Sajnos, a tanács süket fülekre talált. Schipani afféle kalábriai Henriot volt: majd felvetette az önbizalom, szentül hitte, hogy ha olyan tervet találna elfogadni, mely nem az ő agyából pattant ki, csorba esne a köztársaság által ráruházott tekintélyen.

Castelluccio lakosai egyébként megüzenték, hogy hajlandók átállni a köztársaság oldalára, s kitűzni a háromszínű lobogót. Cserébe csak egyet kértek: hogy Schipani kímélje meg őket a megaláztatástól, mondjon le arról, hogy diadalmenetben végigvonul a falun. Schipani nyugodtan elfogadhatta volna ajánlatukat.

Végezetül azt is megtehette volna, hogy megállapodásra lép Sciarpával. Sciarpa nem volt makacs ember, önként felajánlotta, hogy különítményével együtt átáll a köztársaság oldalára, *ha megkapja, hitehagyása díjául, azt az összeget, amit azáltal kockáztat, hogy a Bourbon-ügynek hátat fordít.*

Schipani azt felelte rá:

- Nem alkudozni jöttem, hanem háborút viselni, katona vagyok, nem kereskedő.

Schipani jellemének ismeretében gondolhatják, kedves olvasóink, hogy nem sok fejtörésébe került a falu elfoglalásának haditervét elkészíteni.

Katonái élén nekivágott a völgyből a faluba vezető meredek útnak.

Castelluccio lakosai a templomban várták a választ békeajánlatukra.

Megjött az elutasítás híre.

Egy-egy esemény színtere sokszor végzetes befolyással van a résztvevők lelkiállapotára.

Castelluccio lakosai egyszerű emberek voltak, parasztok. Szentül hitték, hogy a király ügye: Isten ügye, azért is gyülekeztek a templomban, mintegy isteni sugallatot remélve.

Schipani elutasítása nemcsak reményeiket törte le, hitükben bántotta meg őket.

A küldönc szavai nyomán nagy kiáltozás, riadalom támadt. Sciarpa a szószékre hágott, és szót kért a gyülekezettől.

Castelluccio lakosai nem sejtették, hogy Sciarpa alkudozni próbált a republikánusokkal, az ő szemükben igaz ember volt.

Mindnyájan elnémultak hát, mintegy varázsütésre, s megadták neki a szót.

Sciarpa beszélni kezdett. A szentély boltozata visszhangozta s megsokszorozta hangja erejét:

- Testvéreim! Két dolog között választhattok csupán: gyáván megfutamodni, vagy bátran felvenni a harcot. Ha az előbbit választjátok, én elhagyom embereimmel együtt a falut, s a hegyek közé menekülök, rátok bízván asszonyaitok és gyermekeitek védelmét; ha az utóbbit, vállalom a harc irányítását, s Isten segedelmével, aki minden tettünket látja, minden szavunkat hallja, győzelemre vezetlek. Válasszatok!

Egyszerű és világos beszéd volt, az alkalomhoz s a hallgatósághoz legjobban illő. Válaszul egy emberként kiáltották:

- Harcot!

A pap kiállt miseruhában az oltár elé, s megáldotta a harcosokat és fegyvereiket.

Sciarpát közakarattal kikiáltották fővezérnek, s rábízták a csataterv kigondolását. Castelluccio lakosai falujukat Sciarpa oltalmába ajánlották, életüket rendelkezésére bocsátották.

Legfőbb ideje volt. A republikánusok alig száz lépésre jártak a szélső házaktól. A gyors iramú hegymászástól kimerülten, zihálva értek föl a dombra, de mielőtt kifújhatták volna magukat, valóságos golyózáport zúdított rájuk a láthatatlan ellenség a házak ablakaiból.

Nagy volt a védők heve, de nem kisebb a támadók elszántsága. A republikánusok rendületlenül nyomultak előre a pergőtűzben. Az élen Schipani haladt, kivont karddal. Halálos percek következtek: nem a harc, csupán a dac percei. A csapat egyharmada odaveszett - s akkor mégiscsak ki kellett adnia Schipaninak a visszavonulási parancsot.

De alig hátráltak két lépést, megnyíltak a házak kapui, s özönlött kifelé az ellenség. Félelmetes volt addig is, míg láthatatlanul harcolt, de most még félelmetesebb. Schipani csapata nem lement - gurult lefelé a lejtőn, mint a lavina, embertestek lavinája, mit a halál keze taszít lejjebb, egyre lejjebb. A meredélyt halottak és sebesültek borították, annyira, hogy tíz pontján fakadt egyszerre - mintegy bővizű forrásból - vérpatak.

S azok voltak még a szerencsések, akik holtan estek össze, akiknek teste élettelen hevert a csatamezőn! Ők megmenekültek a lassú, szörnyű kínhaláltól, mely sebesült és fogoly bajtársaikra várt. Fúriaként kóboroltak a csatamezőn az asszonyok, akik ilyen helyzetben mindig kegyetlenebbnek mutatkoznak a férfiaknál is, zilált hajjal, átkozódva, mint Lukianosz boszorkányai. Kezükben kés villogott, s hahotázva, trágár szitkokat szórva iszonyúbbnál iszonyúbb sebeket, csonkításokat ejtettek a sebesültek testén.

Schipaninak szinte eszét vette a borzadály s a düh e látványra. Sarkon fordult, s kétharmadára fogyatkozott csapatával meg sem állt Salernóig.

Szabadon hagyta az utat Ruffo kardinális előtt.

A kardinális lassan, de biztosan haladt előre, mindig előre, soha hátra. Április hatodikán hajszál híján baleset áldozata lett.

Lova váratlanul, minden előzmény nélkül, felágaskodott, kettőt kaszált mellső lábaival, majd kiadta páráját. A kardinális kitűnő lovas volt; idejében leugrott a ló hátáról, miáltal elkerülte, hogy az estében maga alá temesse.

Ruffo könnyedén napirendre tért az eset fölött. Másik lovat kért, nyeregbe pattant, és folytatta útját.

Aznap érkeztek Cariatiba: a bíboros úr őexcellenciája tiszteletére Cariati püspöke nagy ebédet adott.

Ruffo az asztalnál ült, vezérkara társaságában, amikor az utcáról fülsiketítő lárma hallatszott. „Éljen a király!", „Éljen szent hitünk!" - bömbölte kint száz meg száz torok. Az utca hirtelen megtelt fegyveresekkel. A kardinális kilépett az erkélyre, s döbbenten hőkölt hátra.

Sok mindent megért ő élete során, de ez a látvány még neki is sok volt.

Az újonnan érkezett, mintegy ezer fegyveres, akiket egy ezredes, több kapitány, hadnagy, alhadnagy vezetett, sárga vagy vörös zubbonyt, sipkát viselt, s mind sántított a fél lábára.

A kardinális rögtön tudta, kikkel van dolga: fegyencekkel. A sárga zubbonyos, könnyű fegyverzetű gyalogosok a hosszabb-rövidebb kényszermunkára ítélt fegyencek, az élen haladó, vörös mezes gránátosok nyilván az életfogytiglan elítéltek.

A kardinális nem értette, honnan kerültek elő a veszedelmes újoncok. Rögtön felhívatta vezetőjüket. Az megjelent. Negyven-negyvenöt esztendős férfi volt, neve Pane di Grano, nyolc-tíz rablógyilkosságért életfogytiglani kényszermunkára ítélték.

Mindezt a fegyenc maga közölte, roppant fesztelenül és magabiztosan.

Minek köszönheti a szerencsét, hogy Pane di Grano és emberei éppen az ő seregéhez kívánnak csatlakozni? - kérdezte erre Ruffo.

Pane di Grano válaszul elmondta a következőket: Stuart lord bevonult Messinába, s mert úgy találta, nem méltó Nagy-Britannia katonáihoz, hogy fegyencekkel lakjanak egy fedél alatt, kilakoltatta a fegyenceket, hajóra rakatta őket, megengedte, hogy megválasszák maguk közül tisztjeiket, majd Pizzónál partra tette az egész díszes társaságot, azzal az utasítással - melyet a felukka kapitánya továbbított -, hogy menjenek csak szépen tovább, s addig meg se álljanak, míg a kardinálist utol nem érik.

S ha utolérték, ajánlják fel neki szolgálataikat.

Ezt cselekedte éppen Pane di Grano, a tőle telhető udvariassággal.

A kardinális még magához sem tért meglepetéséből a különös ajándék felett, mellyel angol szövetségesei megörvendeztették, amikor befutott egy kurír a király levelével. A levél azt közölte a kardinálissal írásban, amit az imént Pane di Grano élőszóval. Annyi különbséggel mégis, hogy a király Danero parancsnokra, állandó bűnbakjára hárította a felelősséget, nehogy kedves szövetségeseit, az angolokat, legyen kénytelen vádolni.

Ferdinánd nem volt éppen szégyellős, de ezúttal az arcába kergette a vért a furcsa ajándék híre, mellyel Stuart lord avagy Danero az ő helytartójának, azazhogy *alteregójának* kedveskedett. A következő levelet intézte e tárgyban a bíboroshoz. (A levél eredetije birtokunkban van.)

Eminentissime!

Nagy örömömre szolgált e hó 20-i levele, melyben további sikereiről s szent ügyünk nagy előrehaladásáról tudósít. Örömöm zavartalan lenne, ha nem keserítené meg ismételten az a sok ostobaság, amit Danero, jórészt környezete sugallatára, elkövet. Hadd mondom el Önnek egyik baklövését a sok közül.

Stuart tábornok arra kérte Danerót, hogy ürítse ki a citadellát az angol csapatok elszállásolása végett. S mit tesz erre Danero? Ahelyett, hogy utasításomat követve a gaetai partra küldte volna a fegyenceket, átdobja őket Kalábriába, nyilván a célból, hogy az Ön hadműveleteit megzavarja, s a jót, amit Ön művel, e fickók garázdálkodásai által rosszra fordítsa. Mit gondolhatnak rólam derék és hű kalábriai alattvalóim, ha azt kell látniok, hogy a királyság ügyéért hozott annyi áldozatukért cserébe királyuk a

nyakukra küld egy csapat gonosztevőt, akik feldúlják birtokaikat, zaklatják családjaikat? Esküszöm, Eminentissime, hogy Danero, a nyomorult, ezúttal kis híján állásával fizetett tettéért; csakis Stuart lord visszatértét várom, s miután vele megbeszéltem a dolgot, igenis kemény kézzel lecsapok Daneróra.

Egy Livornóból befutott angol hadihajóval több levelünk érkezett, s innen tudjuk, hogy a császár szakított végre-valahára a franciákkal. Ennek örülhetünk, bár a császár első lépéseit egyelőre nem koszorúzta siker.

Szerencsére a porosz király is csatlakozik, minden valószínűség szerint, a jó ügy érdekében alakult koalícióhoz.

Isten áldása legyen Eminenciádon, valamint vállalkozásain, erre kéri Őt az Ő méltatlan híve

s az Ön szerető királya
B. Ferdinánd

Az utóiratban tulajdonképpen visszaszívja a király a fegyencekről hangoztatott rossz véleményét, amennyiben lelkesen méltatja vezetőjük érdemeit.

Ui. - Ne vesse meg Eminenciád az Önhöz irányított csapat vezetőjének, bizonyos Pane di Granónak szolgálatait. Danero azt állítja, hogy az illető katona volt, s igen értelmesen, buzgón szolgált a keze alatt a San Germanó-i táborban. Igazi neve Niccolo Gualtieri.

Jó oka volt Ferdinándnak aggódni a kardinálishoz irányított nagytekintetű kompánia miatt. A fickók többsége kalábriai volt, s ezek mindjárt nekifogtak vérbosszút állni, egynémely régi tartozás fejében. Amikor a második ilyen gyilkosságot jelentették a kardinálisnak, ő megállíttatta a hadsereget, lovasokkal és campierókkal közrefogatta az ezer fegyencet, előhozatta a két gyilkost, és mindenki szeme láttára ott a helyszínen főbe lövette.

Az intő példa nem tévesztett hatást. Pane di Grano másnap tiszteletét tette a kardinálisnál, és bejelentette, hogy ha emberei megfelelő zsoldot kapnak, ő a fejével felel értük.

A kardinális jogosnak ítélte Pane di Grano kérelmét. Fejenként és naponként huszonöt grain, azaz egy frank zsoldot szavazott meg a fegyenceknek, sőt visszamenőleg is kifizettette járandóságukat, attól a naptól számítva, melyen tisztjeiket megválasztották. Egyszersmind szavát adta, hogy a hadjárat egész időtartama alatt folyósítani fogja részükre a kialkudott zsoldot.

És mert a vörös, illetve sárga zubbonyok, sipkák nagyon is jellegzetes külsőt kölcsönöztek a különítménynek, a kardinális adót vetett ki Cariati város hazafias lakosaira, hogy abból készíttessen valami kevésbé feltűnő uniformist a fegyenceinek.

Azontúl ott meneteltek az élen, vagyis a legveszélyesebb poszton, s a beavatatlanok, akik nem értesültek e csapattest fura eredetéről, nem győztek csodálkozni, hogy lehet az, hogy minden katonája sántít, ki a jobb, ki a bal lábára.

Mert mind húzták azt a lábukat, melyen a láncot hordták.

Ilyen előhaddal vonult a kardinális Nápoly ellen. Schipani castellucciói veresége folytán végleg szabaddá vált előttük az út.

Mi sem lehetne tanulságosabb, véleményünk szerint, a népek s fejedelmeik számára, mint egybevetni Ruffo kardinális vonulását Garibaldiéval, aki hatvan évvel később ugyanitt vonult

Nápoly ellen, s szembeállítani a főpap, tehát az isteni jog képviselőjének tetteit az emberiség, tehát a népjog képviseletében küzdő férfi tetteivel.

Az előbbi Róma bíborköntösét hordta, Isten és a király nevében kelt hadra, s útját fosztogatás, vérontás, gyújtogatás kísérte, nyomában kétségbeesés járt, gyász és halál.

A másik a nép egyszerű zubbonyát, a tengerészek dísztelen sapkáját viselte, de virág-szőnyegen lépdelt, örömujjongás, áldás kísérte, s nyomában a szabadság járt s a népek üdve.

Az első szövetségesei a Pane di Granók, Sciarpák, fra Diavolók, Mammonék, Proniók - vagyis fegyencek és útonállók.

A másik fegyvertársai a Tüköryek, de Flotte-ok, Türrök, Bixiók, Telekiek, Sirtorik, Cosenzák - vagyis a hősök.

49
A királyné ajándéka

Akármilyen furcsa, megesik, hogy a Gondviselés védőszárnyai alá vesz oly vállalkozásokat, melyek nyilvánvalóan keresztezik Isten terveit. Miért teszi? Ezen hiába törik a fejüket a filozófusok meg a történészek.

Mert hiszen Isten értelemmel, szabad akarattal ruházta fel az embert, miáltal minden kétséget kizáróan azt a nagy és szent feladatot rótta rá, hogy szüntelen önnön fejlődésén, felvilágosodásán munkálkodjék, míg el nem éri végső, magasztos célját: a szabadságot s a világosságot, mely a nemzeteket tulajdon nagyságuk tudatára ébreszti.

Ám a nemzetek drága áron jutnak a szabadsághoz s a világossághoz: nemegyszer felülkerekedik újra a rabszolgaság, s úgy eláraszt mindent a sötétség, hogy a legvakmerőbb elméken, leghősibb lelkeken, legrendíthetetlenebb szívű embereken is erőt vesz a csüggedés.

A haldokló Brutus így kiált fel: „Üres szó vagy csupán, erény!" VII. Gergely azt íratta sírkövére: „Szerettem az igazságot, gyűlöltem az igazságtalanságot, ezért halok meg száműzetésben." S Kościuszko így sóhajtott, amikor a csatamezőn elesett: „Finis Poloniae!"

Miféle cél vezethette vajon a Gondviselést, amikor 1799-ben ugyanúgy kiterjesztette oltalmát Ruffo kardinálisra, mint 1860-ban Garibaldira? Érthetetlen, hacsak nem fogadjuk el magyarázatul, hogy a Bourbonokat azért helyezte vissza Nápoly trónjára, hogy aljasságukat, ostobaságukat, önkényüket leleplezvén, lehetetlenné tegye a harmadik Bourbon-restaurációt.

Csodát csodára halmozott a Gondviselés, hogy megóvja Ruffo és Garibaldi életét, holott logikailag kizárja az egyik a másikat, mivel szögesen ellentétes társadalmi célok szolgálatában álltak: ha az egyik a jót képviselte, a másik nem képviselhetett mást, csak a rosszat.

Márpedig semmi sem nyilvánvalóbb, mint a közönségesen Gondviselésnek nevezett felsőbbrendű hatalom ismételt beavatkozása az elbeszélésünk tárgyát képező események menetébe. E három hónap alatt Ruffo az Úr választottja, minden lépését Isten óvja.

Rejtély!

Láttuk, hogyan menekült meg április hatodikán a kardinális attól, hogy az alatta holtan összerogyott ló magával rántsa s összetörje.

Tíz napra rá, április 16-án, ugyancsak csodával határos módon menekült meg egy újabb veszedelemből.

Ruffo egy makulátlanul fehér arabs lovon járt, mióta első lova kidőlt alóla.

16-án reggel őeminenciája éppen nyeregbe készült szállni, amikor észrevette, hogy a ló húzza egyik lábát. A lovász megvizsgálta a ló sérült lábát: egy kavics fúródott a patájába.

A kardinális kímélni akarta a lovat. Megparancsolta, hogy kötőféken vezessék, s ő egy pej lóra szállt.

Útnak indultak.

Délelőtt tizenegy óra tájban, Tarsia közelében, több lövést adtak le a Ritorto Grande erdejéből egy papra, aki az első sorokban fehér ménen lovagolt. A ló holtan rogyott össze, a lovas megmenekült.

Futótűzként terjedt el a sanfedista seregben a hír, hogy a kardinális ellen merényletet követtek el - aminthogy csakugyan Ruffónak szánták a támadók a papra leadott lövéseket. A katonák őrjöngtek dühükben, húsz lovas nyomban az erdőbe vágtatott, s a merénylők üldözésére kelt. Tizenkét embert fogtak el, köztük négy súlyos sebesültet.

Kettőt a helyszínen agyonlőttek, a többit életfogytiglani várbörtönre ítélték, s a Marittima-erődbe zárták.

Két nappal azután, hogy áthaladt a lapályon, melyen az ókorban Szübarisz városa emelkedett, s ahol ma bűzhödt mocsarak terülnek el, a sanfedista sereg tábort vert Cassano herceg rezervátumában.

A kardinális szemlét tartott. Tíz teljes zászlóaljból állt a sereg, ezek szinte kivétel nélkül Ferdinánd volt katonáiból toborzódtak. A katonák fegyverzete: elöltöltő puska és kard. A puskáknak mintegy harmadára nem jutott szurony.

A lovasság ezerhétszáz főt számlált. Ebből ezerkétszáz lovon járt, ötszáz gyalog, nem lévén lova.

Ezenkívül két lovassvadront szervezett a kardinális bargellókból, vagyis csendőrökből és campierókból. Ez volt a legjobban felszerelt, felfegyverzett alakulat.

A tüzérség tizenkét különféle kaliberű ágyúból és két tarackból állt. Az irreguláris csapatok - vagy ahogy ők mondták: a *tömeg* - létszáma meghaladta a tízezer főt. Századokba osztották őket, a századok száma tehát éppen százra rúgott. Fegyverzetük - kalábriai divat szerint - puska, szurony, pisztoly, tőr, meg a tölténnyel, golyóval degeszre tömött *patroncina*, ez az óriás méretű, több mint két tenyér szélességű töltényöv, melyet páncélként a hasukra tekerve viseltek.

Végezetül volt még egy hadtest, amelyet *reguláris seregnek* emlegettek, mert a régi hadsereg maradványaiból állt össze. Minthogy pénz híján nem futotta felszerelésükre, e hadtest csak a sereg tömegét növelte, harci erejét nem.

A had tehát mintegy huszonötezer főt számlált; ebből húszezer volt kellően felszerelve s szervezve.

De mert e szedett-vedett hadtól nem követelhetett meg Ruffo igazi fegyelmet, vonulás közben olyan hosszúra nyúlt a menet, mint Xerxész előhada, s legalább háromszor akkorának tűnt, mint amekkora valójában volt.

Kétfelől szekerek fogták közre a katonaságot. A szekereken Kalábria legjobb boraival telt hordók: földbirtokosok, parasztok önkéntes adománya. A szekerek mellett szolgák baktattak, az ő dolguk volt bort fejteni s osztani. Kétóránként megperdültek a dobok, megállt a menet, a katonák pihentek egy fertályórát, és ittak egy pohár bort. Menázsit kilenckor, tizenkettőkor és ötkor osztottak.

Tábort rendesen forrás közelében vertek. Kalábria tele van szebbnél szebb forrásokkal. Ezek egyikét, a bandusiai forrást Horatius is megénekelte.

Mint látjuk, a sanfedista sereg a lehető legkényelmesebben utazott. Még a szórakozásról sem kellett lemondania.

Volt például zenekara. Tanulatlan s nem nagyon jó zenekar, de annál népesebb és lármásabb. Akadt itt mindenféle zenész: dudás, fuvolás, hárfás, hegedűs, s ami tetszik, leginkább az a kóbor és vad muzsikus népség, amelyik *Immacolata* s *Natale* ünnepén a kilencedre rendesen Nápolyban terem. Száz meg száz ilyen zenész kísérte a hadsereget, annyi, hogy kitelt volna

belőlük egy külön kis sereg, aminek folytán Ruffo vonulása népünnepélynek is beillett volna, nemcsak diadalmenetnek. Naphosszat folyt a tánc, a gyújtogatás, a fosztogatás. Ó, boldog, nagyon boldog sereg volt valóban Ruffo őeminenciája serege!

Május 8-án eljutottak Materába, a Basilicata fővárosába. Crotonét nem számítva, sehol nem találtak útközben ellenállásra.

A sanfedista had éppen gúlába rakta fegyvereit Matera főterén, amikor trombitaszó harsant, s egy kis lovascsapat kanyarodott ki a város egyik utcájáról a térre. Elöl ezredesi uniformisban a parancsnok lovagolt, mögötte egy harminckettes kaliberű csatakígyó, egy tábori ágyú és egy mozsárágyú haladt, valamint két tetésen megrakott lőszeres kocsi.

A tüzérek - láss csodát! - csupa kapucinus barát. Vezetőjük - maga is csuhás - egy szamáron ült, s a füles legalább olyan büszkén látszott terhét hordani, mint La Fontaine hírhedt *ereklye-vivő* szamara.

Az ezredes nem volt más, mint de Cesare. Itt csatlakozott parancs szerint a bíboros seregéhez. Serege száz-egynéhány lovasra olvadt a Casamassimánál elszenvedett vereség után. A tizenkét barátcsuhás tüzér vezetője természetesen fra Pacifico volt, a terhére büszke szamár pedig Jakobinus. Gazdája érte ment Pizzóba, ahol makkegészségesen, sőt kihízva-kigömbölyödve várta őt a füles.

A tizenkét tüzérré vedlett baráttal is találkoztunk már Martina és Acquaviva ostrománál; szorgalmasan és ügyesen működtették az ágyúkat.

Ami az álherceget, de igazi Boccheciampét illeti, ő Barlettában, egy partraszállás alkalmával francia kézre került, s mint később látni fogjuk, belehalt az ütközetben szerzett sebeibe. A kardinális a közelgő csapat elébe sietett. Pár lépés után megnyugodva megállt: felismerte de Cesarét. De Cesare megsarkantyúzta lovát, amint Ruffót megpillantotta, odavágtatott, leugrott a lóról, s a kardinális keze után nyúlt, hogy kézcsókkal üdvözölje. A kardinális valódi nevén köszöntötte a fiatalembert, nem lévén többé oka kilétét leplezni, ígéretéhez híven ott helyben kinevezte brigadérosának - e rang megfelelője nálunk a vezérőrnagy -, s megbízta, hogy szervezze meg az ötödik és hatodik divíziót.

De Cesare éppen idejében érkezett. A kardinális serege Altamurát készült megostromolni.

Altamura Matera tőszomszédságában fekszik, valamivel északabbra. Nevét láthatóan magas várfalairól nyerte. Békeidőben lakosainak száma körülbelül huszonnégyezer. Jelenleg ennél jóval többen tartózkodtak a városban, a Basilicatából és Apuliából elűzött hazafiak mind ide menekültek, hiszen Altamura volt a nápolyi köztársaság legerősebb végvára.

A nápolyi kormány két lovassvadront küldött Altamurába erősítésül, Mastrangelo da Montalbano tábornok és Niccolò Palomba hadbiztos vezetésével. Palomba korábban pap volt Aviglianóban, s fivérével egyetemben az elsok között állt át francia oldalra. A történelem oly gazdag érdekes epizódokban, hogy a legjobb akarattal sem szoríthatunk helyet ama festői jelenetnek, amikor Niccolo Palomba feltűrt csuhában a lazzaronékra lövöldözött Pigna-Seccánál, vagy amikor a francia katonák élén behatolt a Toledo utcába, lövésre emelt karabéllyal. Ám nemcsak hazafiságra és vitézségre adott ő példát, hanem szókimondásra is; a nápolyi parlamentben sikkasztással vádolta meg egyik képviselőtársát, Massimo Rotondót. Ezt a kormány veszélyes kezdeményezésnek ítélte, sürgősen kinevezte Palombát hadbiztosnak, s tettvágyát kielégítendő, elküldte Altamurába. Úgy látszik, minden pap lelke mélyén ott lappang az inkvizítor. Palomba első dolga volt letartóztatni s a franciskánus kolostorba záratni negyven royalistát, ahelyett, hogy egyetértésre és megbékélésre buzdította volna

Altamura polgárait. Éppen a pörüket készítette elő, amikor a kardinális, de Cesaréval egyesülve, ostrom alá vette Altamurát.

Palomba hétszáz fegyverest hozott magával Aviglianóból, mert nemcsak pap volt ő és hadbiztos, de hadvezér is. Néhány ágyúval s számos puskással erősítette meg Altamura védelmét; puskásait a falakon s a templom tornyában állította fel.

Május 6-án az altamurai felderítők kicsaptak a városból, és foglyul ejtették a környéket tanulmányozó két sanfedista hadmérnököt, Vincit és Olivierit.

Súlyos csapás a sanfedista seregre!

7-én reggel a kardinális elküldte Altamurába egyik tisztjét, Raffaello Vecchionét, hogy teljhatalommal tárgyaljon Mastrangelóval és Palombával a megadás feltételeiről. Igen kedvező feltételeket szabott Ruffo, de a vár átadásán kívül követelte a két mérnök kiadatását is.

Mastrangelo és Palomba nem válaszolt a felszólításra, azazhogy válaszolt, csak nem szóval, hanem tettel: ott fogták a parlamentert.

Május 8-án este a kardinális útnak indította de Cesarét a sorkatonasággal s az irreguláris csapatok egy részével, hogy zárja körül Altamurát, de meghagyta neki, hogy az ő megérkezéig ne bocsátkozzék harcba.

A többi irreguláris csapatot s a környező tartományokból összesereglett önkénteseket nagy izgalom fogta el arra a hírre, hogy de Cesare és különítménye elindult. Attól féltek, hogy lemaradnak Altamura kifosztásáról. Márpedig Crotone felprédálása oly szép emléket hagyott bennük, hogy nem tűrhettek el ilyen méltánytalanságot. Felkerekedtek hát önkényesen, és de Cesare nyomába eredtek. A kardinális mellett nem maradt más, mint testőrsége: kétszáz gyalogos és egy lovasosztag.

Ruffo Candida herceg materai palotájában szállt meg.

De Cesare félúton járhatott Matera és Altamura között, amikor azt az ordrét kapta a kardinálistól, hogy egész lovasságával induljon rögtön Terza vidékére, s fogja le azt a néhány hazafit, akik a lakosságot fellázították, úgyhogy a royalisták kénytelenek voltak a városból elmenekülni, s a közeli falvakban, földeken menedéket keresni.

De Cesare rögtön engedelmeskedett. A vezényletet Vincenzo Durantéra, hadnagyára ruházta.

A csapat továbbindult Durante vezetésével; megbeszélték, hogy a canitai csárdánál pontban két órakor megáll, s bevárja de Cesarét.

Egy parasztot hoztak Durante elé. Előbb azt hitte, a republikánusok kémje, de mint kiderült, csak egy szegény ördög volt, aki elmenekült a had elől a tanyájáról. Aznap reggel már fogságba esett egyszer, a republikánusok fogságába.

Az ember elmondta Duranténak, hogy idejövet kétszáz hazafival találkozott. Materába tarthattak, ki gyalogszerrel, ki lovon, de egy kis dombnál, az országút mentén megálltak s elrejtőztek.

Durante hadnagy ebből megértette, hogy a hazafiak rajtaütésre készülnek, nyilván azzal a céllal, hogy elragadják a sanfedista tüzérséget vagy legalább a mozsárágyút, az ostromlott városok rémét.

A hadnagy még azon töprengett, mit tegyen - parancsnoka távollétében nem mert kezdeményezni -, amikor befutott egy lovas küldönc, az előőrs parancsnokának, egy századosnak az üzenetével. Az előőrs harcba keveredett a hazafiakkal, a százados sürgős segítséget kért.

„Rohamlépésben előre!” - adta ki Durante a parancsot. Hamarosan megérkeztek a csetepaté színterére. A hazafiak gondosan elkerülték az utakat, nehogy lovasságot vethessenek be ellenük, s járhatatlan hegyi ösvényeken közelítették meg a sanfedista sereget, hogy adandó alkalommal rajtaüssenek.

A sanfedista sereg egy domb tetején foglalt állást. Fra Pacifico tüzelőállásba hozta ágyúit. A lovasság parancsnoka mintegy száz hegylakót vetett be a hazafiak ellen, azzal az utasítással, hogy ők szemtől szembe támadjanak, s lőjék az ellent, ahol érik; ezalatt a lovasság majd a hátukba kerül, s elvágja a visszavonulás útját.

A hazafiak oly kevesen voltak, hogy sikerre csak a meglepetés vihette vállalkozásukat. Most, hogy az ellenség felfedte tervüket, sietve visszavonultak.

A sanfedista sereg akadálytalanul folytathatta útját.

Este kilenc órára visszaérkezett de Cesare a lovassággal.

S nem sokkal később befutott a kardinális is.

Őeminenciája haditanácsot hívott egybe, a főbb parancsnokok részvételével. A haditanács úgy döntött, hogy haladéktalanul ostrom alá veszik Altamurát, a sereg másnap vonul tovább, de Cesare pedig még a hajnal beállta előtt útnak indul.

A hadmozdulat rendben végbement, de Cesare másnap reggel kilenc órakor ágyúlövésnyire megközelítette Altamurát.

Egy órával később megérkezett a kardinális is, a sereg fennmaradó részével.

Az altamuraiak a várost környező hegyeken ütöttek tábort.

A kardinális elhatározta, hogy körbejárja Altamurát. Személyesen akarta kikeresni a leggyengébb pontot a másnapi támadás előtt. Kitűnő célpontot nyújtott bíbor ruhájában, fehér lován.

A republikánusok rögtön felfedezték, s mindazok, akiknek távhordó puskájuk volt, őt vették célba. Csak úgy porzottak körülötte a golyók.

Ruffo megállt, szeméhez emelte távcsövét, s rezzenetlenül, mozdulatlanul tűrte a tüzet.

Kísérete könyörögve kérte, hogy vonuljon hátrább. Ő azt felelte:

- Menjetek innen! Nem venném a lelkemre, hogy miattam valaki is megsebesüljön!

- Monsignore, monsignore, hát önnel mi lesz? - kiáltották a többiek.

- Ó, miattam ne fájjon a fejetek - felelte a kardinális. - Engem nem fog a golyó.

A hadseregben az a mendemonda járta, hogy a kardinálisnak van egy csodatevő talizmánja, s az megvédi a golyóktól. Ruffo tekintélyét, népszerűségét nagyban fokozta ez a híresztelés, s ő igyekezett a hírverést magatartásával igazolni.

A városhoz vezető minden utat, ösvényt torlasz zár el, s ágyú véd - állapította meg a szemle során Ruffo.

Tehát mindenekelőtt valamelyik magaslatot kell elfoglalniok, ahonnan a város belőhető. A dombokat a hazafiak megszállták.

Elkeseredett küzdelem után a leccei lovasság, vagyis de Cesare száz embere elfoglalta az egyik dombot. Fra Pacifico rögtön felvontatta rá csatakígyóját és mozsárágyúját. A csatakígyót a falakra irányozta, a mozsárágyút a belvárosra. Két másik ágyút is felállítottak két másik

halmon, de ezek kis kaliberű ágyúk voltak, sok kárt nem tettek Altamurában, bár átkozott zajt csaptak.

Bombázni kezdték a várost. A támadás heves volt, de elkeseredett ellenállásba ütközött. Az altamuraiak megesküdtek, hogy ha kell, ott esnek el mind egy szálig a bástyán, s az esküt komolyan gondolták. Egyik ház a másik után gyulladt ki s dőlt össze. A becsapódó lövedékek házakat romboltak, tűzvészt támasztottak, de az altamurai férjek, apák feledni látszottak gyermekeik s asszonyaik pusztulását, hallatlanná tették a haldoklók segélykiáltásait, s rendíthetetlenül álltak őrhelyükön, sorra visszaverve az ostromlók támadásait. Sőt egy kicsapás alkalmával meg is futamították a sanfedista sereg legbátrabb osztagát, a kalábriaiakat.

De Cesare sietett lovasaival a kalábriaiak segítségére, ő fedezte visszavonulásukat.

Az éjszaka beálltáig folyt a harc.

Az altamuraiak le sem hunyták a szemüket az éjjel: azon tanakodtak, mit tehetnek a védelem erősítése érdekében.

Tapasztalatlanságukban a szükségesnél jóval kevesebb lövedéket halmoztak fel. Ágyúgolyóból és kartácsból egynapi készletük volt még, puskagolyójuk ellenben elfogyott.

Felhívással fordultak a város lakosságához: hozza el ki-ki a főtérre, ami ólom vagy egyéb fém akad a házban.

S az altamuraiak el is hozták, amijük volt. Ólom ablakkeretet, ereszcsatornát, cin- és ezüstedényeket. Egy pap a templomi orgona csöveit hozta el.

Akkor nekiálltak mind ólmot, ónt, ezüstöt olvasztani s golyót önteni.

Szakadatlan munkában telt az éjszaka. Hajnalra jutott minden védő puskájába negyven golyó.

Ami a tüzéreket illeti, ők előreláthatóan a délután közepéig győzik majd lövedékkel.

Reggel hatkor újra kezdődött a bombázás, lövöldözés.

Délben jelentették a kardinálisnak, hogy néhány katona sebéből ezüstgolyót szedett ki a felcser.

Délután három órától fogva az altamuraiak réz-, majd ezüst- s végül aranypénzt használtak kartácsnak.

Három órára kifogyott a lőszer, s az altamuraiak elhozták pótlásul arany- és ezüstpénzeiket. Inkább feláldozták önként, semhogy a sanfedisták zsákmánya legyen.

A kardinális megbámulta Altamura lakosainak áldozatkészségét, melyről a történetírók is csodálattal emlékeznek meg, de egyszersmind örömmel állapította meg, hogy az ostromlottak utolsó tartalékaikat élik föl, s nem húzhatják már soká.

Négy óra tájban hatalmas robbanás hallatszott, mintha száz puskát lőttek volna ki egyszerre.

Aztán elnémultak az altamurai fegyverek.

A kardinális kelepcétől tartott. S mert az is megfordult a fejében, hogy ha nem nyit valamerre egérutat a republikánusoknak, azok képesek, fogadalmukhoz híven, csakugyan városuk falai alá temetkezni, egy pontra vonta össze egész seregét, mintha végső, ellenállhatatlan rohamra készülne, s szándékosan őrizetlen hagyta a városnak azt a kapuját, amelyet Nápolyi kapunak neveznek.

Niccolò Palomba és Mastrangelo valóban ezen a kapun menekült el a városból.

Fra Pacifico olykor kilőtt a városra egy-egy ágyúgolyót, a lakosságot nyugtalanítandó.

De a város nem felelt a kihívásra. Rejtelmes, baljós csend borult Altamurára, dermedt némaság, mintha máris a holtak városa lenne.

Éjfél felé egy lovas őrjárat a materai kapuig merészkedett.

Nem találtak a kapunál őrséget, s hirtelen ötlettől vezérelve úgy határoztak, hogy felgyújtják.

Halomba hánytak az ágyúgolyóktól kilyuggatott kapu tövében, ami gyúlékony anyagot a közelben leltek, s porrá égették a kaput. A bentiek kísérletet sem tettek a merénylet megakadályozására.

A dolgot nyomban jelentették a kardinálisnak. Ő mégis úgy rendelkezett, cseltől tartva, hogy a sereg várjon, de a várost kímélendő leállította a mozsárágyút.

Május 10-én, pénteken, valamivel napkelte előtt, csatarendbe sorakozott a sereg, s a kardinális parancsára a leégett kapuhoz vonult. Bekémleltek a kapunyíláson. Sehol egy ember. Az utcák elhagyatottak és némák, mint Pompeji utcái. A kardinális két bombát és két gránátot lövetett be próbaképpen, de a robbanásra sem mozdult senki és semmi, süketen ásított a csend. Felkelt a nap is, ám e hatalmas sírbolt gyászos, dermedt magányát most sem verte fel emberi hang.

- Három lovasezred hatoljon be a kapun, és járja be a várost - parancsolta Ruffo. - Hadd lássuk, mi történik!

A vadászok hamarosan jelentették, a kardinális nagy megdöbbenésére, hogy a városban nem maradt más, csak járóképtelen betegek, öregek, gyermekek és a kolostorban egy csapat fiatal lány.

Egyszerre megjelent az első vadászszázad kapitánya, iszonyattól eltorzult arccal.

A kardinális őt és századát küldte ki a két mérnök, Vinci és Olivieri, valamint Vecchione, a parlamenter felkutatására.

A kapitány elmondta, hogy Szent Ferenc templomában friss vérnyomokra bukkantak. A nyomok egy halottakkal és haldoklókkal telt pinceüreghez vezettek. Niccolò Palomba a negyven, királypártisággal vádolt altamurait elozó este páronként összebilincselve elővezettette a Szent Ferenc-kolostor refektóriumába, s ott mindannyiukat főbe lövette. Ez volt az a nagy puskaropogás, amire olyan síri csend következett.

A kivégzés után a halott vagy félhalott royalistákat e pinceodúba hányták. Ez a látvány, a tömegsír látványa dúlta úgy fel a tisztet.

Arra a hírre, hogy a kivégzett royalisták közt akadnak élő emberek is, a kardinális rögtön a helyszínre sietett, s megparancsolta, hogy mindenkit hozzanak fel a pinceüregből, ha holt, ha eleven. A nyolc-kilenc élő sebesült közül mindössze hárman gyógyultak fel. A többi még aznap meghalt, anélkül, hogy eszméletét visszanyerte volna.

A három túlélő: Emanuele de Mazzio di Matera; Maestro Lomastro atya, a dominikánusok volt tartományfőnöke, aki huszonöt évvel később halt meg, aggkori végelgyengülésben; és don Raffaello Vecchione, a parlamenter, aki 1820-ban vagy 21-ben halt meg mint a hadügyi államtitkárság alkalmazottja.

A két mérnök, Vinci és Olivieri, halott volt.

Altamura dúlását még a royalista szerzők is iszonyatosnak festik.

Szegény város! Siralmas pusztulásának emléke ma is könnyeket csal mindazok szemébe, akik végignézték! - írja Vincenzo Durante, de Cesare hadnagya, az 1799-es sanfedista hadjárat krónikása. - Három hosszú-hosszú napon át folyt a fosztogatás, a katonák bírvágya nem ismert határt.

Altamurai trófeákban dúskált egész Kalábria, a Basilicata és Apulia. Mindenükből kiforgatták a lakosokat, egyebük sem maradt, mint a lázadás fájdalmas emléke.

Altamura végigszenvedte a következő három nap alatt mindazt az iszonyatot, amit a legkönyörtelenebb háború, a polgárháború szokott a rohammal bevett városokra zúdítani. Az öregeket s kisgyermekeket legyilkolták, a fiatal lányokat megerőszakolták, megszentségtelenítve menedéküket, a kolostort. A liberális történetírók, például Coletta, kénytelenek Saguntához s Karthágóhoz mérni Altamura balvégzetét, mivel az újkorban nem találnak példát ehhez fogható katasztrófára.

A kardinális mindaddig nem merte felemelni tiltó szavát, míg szeme láttára el nem követtek egy szörnytettet.

Egy házban rátaláltak egy ott rejtőzködő hazafira, s nyomban a kardinális elé vonszolták, aki hullahalmok, égő és összeomló házak között, bokáig vérben gázolva éppen hálaadó istentiszteletet tartott a főtéren, egy rögtönzött oltár előtt.

Filo gróf - így hívták a hazafit - térdre borult az oltár előtt, kegyelemért esdve. Hirtelen előlépett egy férfi, aki magát a meghalt Olivieri mérnök rokonának mondta, s közvetlen közelből rálőtt. Filo gróf holtan rogyott a kardinális lábaihoz, vérrel fröcskölvén tele a bíborszín ruhát.

A kardinális kapott az alkalmon, s az arcátlan gyilkosság ürügyén véget vetett a vérontásnak. Riadót veretett, megparancsolta a tiszteknek, papoknak, hogy járják be a várost, s mindenütt állítsák le a három napja folyó öldöklést, fosztogatást.

A parancskiadás pillanatában bevágtatott a térre egy lovas kurír, nápolyi tiszti egyenruhában. A kardinális előtt megállította lovát, leugrott a nyeregből, s mély meghajlással átnyújtotta Ruffónak a királyné levelét.

A kardinális megismerte a borítékon a királyné keze vonását, csókkal illette a levelet, feltörte pecsétjét, s olvasta, amint következik:

Kalábria vitéz és nagylelkű fiai![9]

Mély hálát és igaz megelégedést fakasztott szívünkben az a nagy bátorság, hűség s buzgalom, amiről fényes tanúbizonyságot tettetek s tesztek, síkraszállván katolikus anyaszentegyházunk, valamint Istentől rendelt jóságos királyotok s atyátok ügyének védelmében, ki benneteket kormányozni, oltalmazni s boldogítani hivatott. Ezért úgy határoztunk, hogy tulajdon kezünkkel hímzünk nektek lobogót, melyet, íme, itt küldünk.

Ékes bizonyítéka e lobogó iránttatok érzett szeretetünknek s a hálának, mellyel hűségeteknek adózunk; váljék egyszersmind erőforrássá, mely mindnyájatokat további bátor és lankadatlan küzdelemre sarkall, míglen szétszóratnak és vereséget szenvednek államunk s szent hitünk ellenségei, s ti magatok, családotok, a haza ismét békében élvezheti

[9] Felesleges is mondanunk, hogy ezt a levelet, akárcsak a könyvünkben idézett egyéb okmányokat, az eredetiről másoltuk ide, s a lehető legpontosabb fordításban adjuk.

küzdelmeitek s vitézségtek gyümölcsét, jóságos királyotok s atyátok, Ferdinánd, valamint a mi oltalmunk alatt, kik életünk végéig nem szűnünk meg azon fáradozni, hogy újra meg újra bizonyságát adjuk: dicső tetteitek emléke elevenen él szívünkben.

Derék kalábriaiak! Folytassátok hát a harcot vitézül, amint hozzátok illik, e lobogó alatt, melyre tulajdon kezünkkel hímeztük rá a keresztet, a megváltás dicső jelét, s ne feledjétek, hős bajnokok, hogy e jelben győznötök kell, de küzdjetek tovább, a kereszttől vezéreltetve, rettenthetetlenül, és bizton remélhetitek ellenségeitek vereségét.

Mi azalatt mélységes hálával fohászkodunk a Mennyek Urához, a világ minden javainak kútfejéhez, hogy kegyeskedjék diadalra segíteni vállalkozásunkat, hiszen az mindenek-felett az Ő dicsőségét szolgálja, egyben a mienket, valamint lelkünk nyugalmát.

Hálától túlcsorduló szívvel köszönt benneteket

sírig hű és szerető édesanyátok
Mária Karolina

Palermo, április 30.

A királyné aláírása mellett még öt név sorakozott:

Mária Klementina
Bourbon Lipót
Mária Krisztina
Mária Amália[10]
Mária Antónia

Mialatt a kardinális a királyné levelét olvasta, a küldönc kibontotta a királyné s a kis hercegnők hímezte gyönyörű zászlót.

Fehér selyemből készült, egyik oldalán a nápolyi Bourbonok címere díszelgett, alatta a felírás: *Szeretett kalábriai népemnek*, a másik oldalon a kereszt, a Constantinus keresztes lobogója óta megszentelt jelmondattal:

IN HOC SIGNO VINCES

Scipione Lamarrának hívták a küldöncöt, aki a zászlót elhozta. A királyné külön levélben a kardinális jóindulatába ajánlotta „a bátor és kitűnően képzett" tisztet.

Megszólaltak a trombiták, megperdültek a dobok, a kardinális gyülekeztette seregét, s ott, a hullahalmok, kifosztott házak, füstölgő romok között felolvasta a királyné levelét, majd felmutatta a zászlót, mely arra rendeltetett, hogy újabb fosztogatások, vérontások, gyújtogatások felé vezesse a sanfedista sereget a királyné jóváhagyásával s Isten áldásával!

Rejtelmesek a Gondviselés útjai, mondottuk! S most megismételjük: rejtelmesek, valóban.

[10] Később francia királyné.

50
A vég kezdete

Mialatt Bari földjén ezek történtek, Nápolyban is nagy horderejű események zajlottak.

Ausztria császára *megmozdult végre*, írta Ferdinánd egyik levelének utóiratában. S ez a mozdulat végzetesen hatott ki Franciaországra.

A császár bevárta az oroszokat.

Okosan tette.

Szuvorov, a törökökön aratott győzelemtől ittas Szuvorov átszáguldott Németországon, Tirolon, a tiroli hegyeken, Veronában átvette az egyesült osztrák-orosz sereg vezényletét, s elfoglalta Bresciát.

A francia hadsereg csatát vesztett ezenkívül a németországi Stokach s az itáliai Magnano mellett.

Mint mondottuk, Macdonald lépett Championnet örökébe.

De felváltani valakit vagy pótolni: nem ugyanaz. Macdonald kitűnő hadvezér volt, de híján a nyájas, szívélyes, barátságos modornak, mely Championnet-t Nápoly-szerte közkedveltté tette.

Egy nap jelentették neki, hogy a Régi Vásártér környékén lázadás ütött ki.

A lazzaronék, a Masaniello-féle zendülés részvevőinek, vagyis azoknak a leszármazottai, akik Masaniellóval együtt lázadtak, vele együtt raboltak, gyilkoltak, majd eltűrték, hogy a vezérüket a szemük láttára meggyilkolják, ha ugyan nem ők maguk ölték meg, holta után tagjait sárba hempergették, fejét a szennycsatornába dobták, azután elképzelhetetlen, bár a déli népeknél nem ritka következetlenséggel ismét összeszedték Masaniello szétszórt tagjait, aranyozott ravatalra fektették, s isteneknek kijáró tisztelettel temették el; a lazzaronék, akik mit sem változtak 1647-től 1799-ig, összeröffentek, lefegyverezték a nemzetőrséget, és megindultak a kikötőbe, hogy a tengerészeket fellázítsák.

Macdonald azt tette, amit hasonló helyzetben Championnet tett volna. Michelét hívatta, és megígérte neki, hogy ha leszereli a lázadást, rögtön előlépteti a légió parancsnokává, magas fizetéssel, s egy, a mostaninál is pompázatosabb egyenruhával ajándékozza meg.

Michele lóra pattant, a lazzaronék után vágtatott, s ismert ékesszólásával csakugyan sikerült őket jobb belátásra bírnia. A lazzaronék letették a fegyvert, s békén hazatértek.

Utána nagy szégyenkezve követeket menesztettek Macdonaldhoz, bocsánatát kérni.

Macdonald szavának állt. Michelét kinevezte a légió parancsnokává, és megajándékozta egy káprázatos uniformissal. Michele abban parádézott már az este Nápoly utcáin.

Aznap futott be Nápolyba a magnanói csatavesztés híre, s ami ebből következett: csapataink visszavonása és a Mincio-vonal feladása.

Macdonald parancsot kapott, hogy csatlakozzék a lombardiai francia hadsereghez, mely hanyatt-homlok hátrált az osztrák-orosz hadsereg elől. Nem állt módjában a parancsot mindjárt végrehajtani, mert, mint tudjuk, Championnet még leváltása előtt kiküldött egy francia hadtestet Apuliába s egy nápolyi hadtestet Kalábriába.

Láttuk, milyen eredménnyel.

Broussier és Ettore Carafa győzött, Schipani vereséget szenvedett.

Macdonald rögtön parancsot küldött a Nápoly környékén szétszórtan állomásozó francia csapattestekhez, hogy gyülekezzenek Casertában.

A republikánus csapatok visszavonulóban voltak, a sanfedista sereg gyorsuló ütemben nyomult előre. Nápolyt egyre szorosabb gyűrűbe fogták a royalisták. Fra Diavolo máris Itriben székelt, Mammone és két öccse Sorában, Pronio az Abruzzókban, Sciarpa a Cilentóban; s ami végül Ruffót és de Cesarét illeti, ők vállvetve törtek előre Kalábriában, bal felől a Tirrén-tengeren át az angolokra támaszkodva, jobb felől a Jón-tengeren át, az oroszokra és törökökre.

Visszaérkezett Párizsból a nápolyi köztársaság küldöttsége. Párizsi útjuk célja az volt, hogy elismertessék a Parthenopéi Köztársaságot, s nevében a Direktóriummal *véd- és dacszövetséget* kössenek. Csakhogy Franciaország ügyei nem álltak olyan jól, hogy *megvédhette* volna Nápolyt, s Nápoly gyengébb volt annál, hogysem *dacolhatott* volna Franciaország ellenségeivel.

A francia Direktórium azt üzente hát a nápolyi respublikának, amit ilyen helyzetben két állam üzenni szokott egymásnak, tekintet nélkül a köztük fennálló szerződésekre: *Ki-ki álljon helyt magáért!* Hogy mégis tegyen valamit Nápolyért, a Direktórium átengedte neki Abrial polgártársat a köztársaság megszervezésének előmozdítására, lévén Abrial polgártárs e kérdés szakembere.

Macdonald már a visszavonulást készítette elő, a parancs értelmében, bár egyelőre titokban. A francia csapatok Casertában gyülekeztek, amit ő azzal indokolt, a látszat kedvéért, hogy elpuhulnak Nápoly gyönyörei közepette. Egyszerre hírül vette, hogy az angol flotta védelme alatt mintegy ötszáz royalista meg egy lényegesen nagyobb létszámú angol különítmény partra szállt Castellammare mellett, és elfoglalta a várost meg a kis erődöt. Az erődben mindössze harminc francia katona állomásozott, partraszállásra igazán nem számított senki. A franciák kapituláltak, de kikötötték, hogy szabadon elvonulhatnak. A város nem volt abban a helyzetben, hogy bármiféle kikötéssel éljen: az ellenség rajtaütéssel elfoglalta és kirabolta.

Amint híre terjedt az eseménynek, sietve megjelentek a városban a környező hegyek lakói, a letterai, groguanai parasztok - olyasféle hegyi pásztorok, mint az ókori szamnitok -, nehogy a zsákmányból kimaradjanak.

Mindenkit kiraboltak és legyilkoltak, aki hazafinak számított, vagy akire ráfogták, hogy az. S mert a vérontás vérszomjat kelt, végül a francia helyőrséget is felkoncolták, a kapitulációs feltételek ellenére.

Macdonald másnap készült Nápolyt elhagyni. Az esemény hírére megváltoztatta tervét. Büszke és bátor katona létére nem tűrhette, hogy azt mondják: a félelem bírta távozásra. Hadserege élén Castellammare ellen vonult. Az angol hadihajók igyekeztek feltartóztatni s megzavarni a francia csapatot. Hiába! Macdonald a hadihajók ágyúinak tüzében visszafoglalta a várost és az erődöt, új helyőrséggel látta el - ezúttal nem francia, hanem nápolyi helyőrséggel -, s még aznap este visszatért Nápolyba, három zsákmányolt zászlóval, tizenhét ágyúval és háromszáz fogollyal. A hadizsákmányt a nápolyi nemzetőrségnek ajándékozta.

Másnap bejelentette, hogy Casertába vonul, ahol hadgyakorlaton vesznek majd részt a csapatok. Megígérte, hogy okvetlenül visszatér Nápolyt megvédeni, ha kell, s kérte, hogy naponta juttassanak el hozzá jelentést a legfrissebb eseményekről.

Ideje - mondta -, hogy a nápolyi respublika visszanyerje teljes cselekvési szabadságát, hogy saját lábára álljon, s jól indult forradalmát végigvigye. A nápolyiak dolga a végleges kormányt Abrial útmutatásai szerint megalakítani, és a lázadást leverni.

Május 6-án este éppen levelet írt Troubridge commodore-nak, melyben arra kérte, emberségére apellálva, hogy ne szítsa a polgárháború tüzét, hanem ellenkezőleg, törekedjék csillapítani, amikor jelentették, hogy Salvato Palmieri dandárparancsnok kér bebocsáttatást.

Salvato két nappal korábban mesébe illő hőstetteket hajtott végre Castellammare visszafoglalásánál, Macdonald szeme láttára. A tizenhét ágyúból ötöt, a három zászlóból egyet az ő dandárja vett el az ellenségtől.

Valamelyest ismerjük már Macdonaldot. Tudjuk: ridegebb és szigorúbb volt Championnet-nál, de lévén maga is halálmegvetően bátor, méltányolta, sőt, nagyra becsülte mások vitézségét.

Szívélyesen kezet nyújtott a belépő Salvatónak.

- Dandárparancsnok úr - mondta -, sem ott, a csatatéren, sem a csata után nem volt alkalmam szóban kifejezni elismerésemet, de ami ennél többet ér: írásban kértem a Direktóriumot, hagyja jóvá az ön dandártábornoki kinevezését, s addig is, míg ez megtörténik, önre kívánnám bízni Mathieu Maurice tábornok hadosztályát, mivel a tábornokot hosszabb időre harcképtelenné teszi súlyos sebesülése.

Salvato meghajolt.

- Attól félek, tábornok, hogy szándékom ellenére hálátlannak mutatkozom majd, de úgy mondják, önt hamarosan visszarendeli a Direktórium Közép-Itáliába, s ez esetben...

Macdonald felkapta a fejét.

- Ki mondta ezt önnek? - kérdezte.

- Példának okáért Mejean ezredes, akivel az imént találkoztam. Az ezredes a Sant'Elmo-erőd készleteinek kiegészítése ügyében szaladgál, ő mesélte nekem, hogy ön a Sant'Elmo-erődben szándékozik hagyni őt, ötszáz emberrel. Titoktartásra egyébként nem kötelezett.

- Magas pártfogói lehetnek a fickónak, ha a fővesztés terhe mellett rábízott hadititkokkal ilyen könnyelműen bánik.

- Bocsánat, tábornok, nem gyanítottam, hogy hadititok. Ha tudom, megvallom, elhallgattam volna Mejean úr nevét.

- Rendben van. De mit is mondott előbb? Mi van, ha engem Közép-Itáliába rendelnek?

- Azt akartam mondani, tábornok, hogy én e szerencsétlen ország fia vagyok, melyet ön rövidesen sorsára hagy. Ha Nápoly nem számíthat többé francia támogatásra, szüksége lesz minden erőforrására s főként minden hű fiára. Nem bízhatna rám, tábornok úr, egy itteni posztot, ha majd a sereg elvonul? Akármit! Teszem: a Tojáserőd vagy a Carmine-erőd parancsnokságát, ahogy Mejean ezredesre bízta a Sant'Elmo-erőd parancsnokságát.

- Mejean ezredest a Direktórium kifejezett kívánságára neveztem ki a Sant'Elmo-erőd parancsnokává. Parancsban írták elő, hány embert hagyjak a Sant'Elmo-erőd védelmére, s kire bízzam vezényletüket. De önre nézve nem kaptam hasonló utasítást, s nem venném a lelkemre, hogy a hadsereget megfosszam egyik legjobb tisztjétől.

- Tábornok - felelte Salvato, ugyanolyan határozott hangot ütve meg, amilyet Macdonald használt, éles ellentétben Championnet tábornokkal, aki mindig úgy bánt vele, mint tulajdon fiával -, tábornok, válasza kétségbe ejt, mert szilárd meggyőződésem, hogy Nápoly nem nélkülözhet, s egy percre sem feledhetem, hogy nápolyi voltam, mielőtt franciává lettem, életemmel tehát mindenekelőtt Nápolynak tartozom, s csak másodsorban Franciaországnak.

És mivel így van, kénytelen lennék rangomról lemondani, ha végleg megtagadná kérelmem teljesítését.

- Bocsánat, uram - felelte Macdonald -, én méltánylom óhaját, annál inkább, mivel jómagam is ír vagyok, s bár Franciaországban születtem, s apám, anyám jóval korábban áttelepült már, ha Dublinban találnám magam, oly körülmények között, mint ön itt Nápolyban, talán bennem is felébredne az ír hazafi, s ugyanazt kérném, amit ön.

- Egyszóval elfogadja lemondásomat, tábornok? - kérdezte Salvato.

- Nem, uram. De három hónapra szabadságolom.

- Ó, tábornokom! - ujjongott Salvato.

- Három hónap múlva vége Nápolynak...

- Ezt hogy érti, tábornok?

- Mi sem egyszerűbb - szólt Macdonald szomorú mosollyal. - Úgy értem, hogy három hónap múltán Ferdinánd lesz újra az úr Nápolyban, s a hazafiakra akasztófa vár vagy száműzetés. Szentelje magát, uram, három hónapon át hazája védelmének. Amit ez idő alatt tesz, ahhoz Franciaországnak nincs köze, vagy ha mégis, bizonyára nem kell miatta szégyenkeznie. S ha e három hónap alatt megkíméli a golyó, és nem kötik föl, térjen vissza közénk, uram, s foglalja el hadseregünkben az önt megillető posztot, ha lehet, az én oldalamon.

- Ez több, tábornok, mint amit kérni és remélni mertem - mondta Salvato.

- Mert azok közé tartozik, uram, akinek nem adhatunk annyit, amennyit megérdemel. Kit nevezhetnénk ki helyetteséül ideiglenes dandárparancsnoknak?

- Tábornok, megvallom, nagy örömömre szolgálna, ha Villeneuve barátom helyettesíthetne, de...

Salvato elakadt.

- De? - nógatta Macdonald.

- De Villeneuve Championnet tábornok ordonánctisztje volt, s ez a cím manapság tán nem a legjobb ajánlólevél.

- A Direktórium szemében, úgy lehet, uram, de ami engem illet, előttem nem számít más, csak a hazafiság s a bátorság. Ön a legjobb bizonyíték rá, mert ha Villeneuve úr Championnet tábornok ordonánctisztje, hát ön meg szárnysegédje volt. Ha nem csalódom, Civita Castellanánál, ahol olyan bátran harcolt, még ezt a címet viselte. Írjon, kérem, barátjának, Villeneuve-nek, tudassa vele, hogy az ön kérésére a legnagyobb örömmel kineveztem ideiglenes dandárparancsnoknak.

S egy kézmozdulattal az íróasztalhoz tessékelte Salvatót. Salvato néhány sort vetett papírra örömtől reszkető kézzel.

Aláírta, lepecsételte, megcímezte a levelet, s már állt volna föl, amikor Macdonald szelíden visszanyomta a székre.

- Még egy utolsó szívességre kérném - mondta.

- Parancsoljon velem.

- Nápolyi létére úgy beszél franciául és angolul, hogy aki hallja, okvetlen franciának vagy angolnak véli. Nyilván anyanyelvén sem beszél rosszabbul, mint e két idegen nyelven. Nos, legyen szíves, fordítsa olaszra a kiáltványt, amelyet tollba mondok.

Salvato bólintott.

Macdonald kihúzta hosszú termetét, s kezét Salvato karosszékének támláján nyugtatva, diktálni kezdett:

Nápoly, 1799. május 6.

Amely város fellázad, azt felégetjük, s a föld színével tesszük egyenlővé.

Salvato kérdőn pillantott Macdonaldra.

- Folytassa, uram - szólt Macdonald.

Salvato bólintott, engedelmessége jeléül. Macdonald folytatta:

A fellázadt tartományok, városok bíborosait, érsekeit, püspökeit, plébánosait, egyszóval az ott lakó papi személyeket lázitóknak tekintjük, s halállal sújtjuk.

A halálbüntetéssel együtt jár a teljes vagyonelkobzás.

- Kemény törvényt szab, tábornok - jegyezte meg mosolyogva Salvato.

- Ez pusztán látszat - felelte Macdonald. - Mert a kiáltvánnyal egészen más célom van, fiatalember, mint hiszi.

- Ugyan mi? - kérdezte Salvato.

- A Parthenopéi Köztársaság kénytelen lesz kemény rendszabályokhoz folyamodni, ha fenn akar maradni; és könnyen meglehet, hogy a szigor ellenére elbukik. Nos, feltéve, hogy mégis bekövetkezne a restauráció, nem árt, úgy hiszem, ha azok, akik e rendszabályokat meghozták, rám háríthatják a felelősséget. Én addigra már messze járok Nápolytól, de ennyiben tán még hasznára lehetek, e baráti gesztussal megmenthetem néhány gyermekének életét. Legyen szíves a tollat, uram.

Salvato felpattant, s átadta a tollat. A tábornok álltában aláírta a kiáltványt, majd Salvatóhoz fordult:

- Egyszóval, ahogy megbeszéltük. Ha három hónap múltán nem hősi halott, fogoly vagy akasztott ember, utánunk jön.

- Három hónap múlva ön mellett leszek, tábornok.

- Szabadságlevelét még ma elküldöm Villeneuve úrral, aki úgyis felkeresné, hogy megköszönje az ajánlást.

És Macdonald kezet nyújtott Salvatónak, aki hálatelten szorította meg.

Másnap, május 7-én, Macdonald elindult a sereggel Casertába.

51
A Testvériség ünnepe

„A franciák távozásának hírére olyan örömmámor fogta el a nápolyi hazafiakat, hogy azt szó le nem írhatja," - mondta az *Emlékirat, adalékul a legutóbbi nápolyi forradalmak történetéhez* című mű szerzője. - Egymás nyakába borultak, kölcsönösen kezet ráztak, s egyre csak azt hajtogatták, hogy e perctől fogva igazán, teljesen szabadok. S e kijelentés az önkívületig fokozta rajongó hazaszeretetüket."

S csakugyan: 1792 és 1793 őrült szenvedélyei támadtak mintegy új életre Nápolyban, szerencsére nem a vérengző szenvedélyek, hanem csupán a túlzásig vitt hazafiság, mely a magasztost a nevetségessel elegyíti. Azok a honpolgárok, akik *szerencsétlenségükre* a Ferdinánd nevet viselték - márpedig a talpnyalás igen elterjedtté tette e nevet -, vagy bármely más királyét, azon kéréssel fordultak a republikánus kormányhoz, engedélyezze törvényileg nevük megváltoztatását, nehogy szégyenszemre a zsarnokkal kelljen rajta osztozniok.[11] Százával jelentek meg a Ferdinánd, Karolina és az udvar titkos szerelmi kalandjait leleplező gúnyiratok. Hol a Sebeto, a Maddalena-hídnál a tengerbe torkolló kis nápolyi folyócska szólalt meg a nép nevében, mint valaha a Szkamandrosz, hol egy falragasz kiáltotta világgá, a Carmine-templom faláról: „*Esci fuori, Lazzaro!*" („Gyere ki, Lázár!") *Lazzaro* itt természetesen *lazzarone* jelentésben állt, s a lazzarone *Masaniello* értelemben. Eleonora Pimentel a *Parthenopéi Monitor*-ban magasra szította a hazafiság lángját, s Ruffót közönséges haramiavezérnek, gyilkosnak festette. Ilyennek látja a kardinálist máig az utókor, e lánglelkű asszony hatására.

Az asszonyok felbuzdultak Eleonora példáján, s merő hazafias érzületből a patriótákat tüntették ki vonzalmukkal, elutasították az arisztokratákat. Többen felcsaptak szónoknak: palotájuk erkélyéről hirdették az igét a népnek, megmagyarázták neki jogait s kötelességeit. Michelangelo Ciccone, Cirillo barátja, eközben lankadatlanul folytatta az Evangélium, e nagy demokratikus mű lefordítását nápolyi népnyelvre; a keresztény hitelveket rendre a szabadság kívánalmaihoz alkalmazta. Mialatt a papság egy része körömszakadtáig küzdött a forradalmi eszmék befolyása ellen a templom s a gyóntatószék fedezékéből, s az asszonyokat fenyegetéssel, a férfiakat hitegetéssel igyekezett visszariasztani, egy bolognai ferences rendi szerzetes, Benoni atya, egyenesen a Palota tér közepén, a szabadságfa tövében állította fel szószékét, pontosan ott, ahol Ferdinánd Paolai Szent Ferencnek szándékozott fogadalmi templomot emelni, mihelyt a Gondviselés visszasegíti trónjára. Benoni atya, jobbjában a feszülettel, arról prédikált, hogyan forgatták ki Jézus népekre s fejedelmekre egyaránt érvényes, igaz tanításait a királyok évszázadokon át a maguk hasznára, s hogyan tűrték e visszaélést alvó oroszlánként a népek. De most felébredt végre álmaiból az oroszlán, rettentő hangját, körmét próbálgatja, Benoni atya pedig buzgón fejtegette az egyik ilyen oroszlánná lett népnek a szabadság, egyenlőség, testvériség hármas elvét, aminek Nápoly akkortájt hírét sem hallotta. (Mindmáig nem sokat tud róla.)

Capece Zurlo hercegérsek a hazafias papok pártjára állt - félelmében vagy tán meggyőződését követve. Elrendelte, hogy az ima szövegében a *Domine salvum fac regem* kitételt a *Domine salvum fac respublicam* helyettesítse. Sőt, ennél is tovább ment: egy enciklikájában kihirdette, hogy azok, akik bármi módon az új kormányzat vesztére törnek, nem nyerhetnek feloldozást bűneik alól, hacsak nem *in extremis*, vagyis a halálos ágyon.

---

[11] Itt van előttünk egy ilyen típusú folyamodvány. A kérvényező utóbb II. Ferdinánd minisztere lett.

E tilalmat azokra is kiterjesztette, akik elmulasztanák feljelenteni azon összeesküvőket, összeesküvéseket, illetve bejelenteni azokat a titkos fegyverraktárakat, amelyekről tudomást szereznek.

S végezetül: a színházak kizárólag olyan drámákat, tragédiákat játszottak, melyeknek hőse Brutus volt, Timoleón, Harmodiosz, Cassius vagy Cato.

Egy ilyen színházi előadás végén, május 1-én értesült Nápoly Altamura elestéről s felégetteté-séről. A főszerepet játszó színész jelentette be a gyászhírt a közönségnek, s elmondta azt is, milyen szörnyű sorsra jutott a republikánus város. Kimondhatatlan iszonyat járta át a nézők lelkét. Mintegy áramütésre egyszerre pattantak fel, s egy emberként kiáltották: „Halál a zsarnokokra! Éljen a szabadság!"

S bár senki nem adott rá jelt, feldübörgött, mint az égzengés, a nápolyi *Marseillaise*, Vincenzo Monti *Szabadsághimnusz*-a, amelyet a *Parthenopéi Monitor* megjelenése előtti estén Eleonora Pimentel olvasott fel a Fusco hercegnő palotájában egybegyűlt társaságnak.

Az illúziók fátyla fellebbent, a veszedelem megmutatta rémítő arculatát. Nem volt többé helye az üres fecsegésnek, ütött a cselekvés órája.

Salvato adott erre is elsőnek példát. Mihelyt visszanyerte mozgási szabadságát, elutazott - apja felhatalmazásával a zsebében - Molisébe, s részben intézői révén, részben közvetlenül a birtok bérlőitől mintegy kétszázezer frankot gyűjtött össze egy kalábriai önkéntes csapat fel-szerelésének céljaira. A csapat felvette a *kalábriai légió* nevet. Minden tagja lelkes híve volt a szabadságnak, személyes ellensége Ruffo kardinálisnak, s mindnek akadt egy-két halottja is, akiért a sanfedistákon vagy vezérükön vérbosszút készült állni.

Szörnyű fogadalmat tettek, s ezt a jelmondatot írták fel zászlójukra:

BOSSZÚT! GYŐZELEM VAGY HALÁL!

Rocca Romana herceg is előbújt az Óriás lejtőjén berendezett háreméből, s engedélyt kért és kapott egy lovasezred felállítására, Salvato példáján felbuzdulva, mint akkoriban hitték.

Schipani újjászervezte tönkrevert, szétzüllött hadtestét, s kétfelé osztotta.

Az egyik légió parancsnokává kinevezte a kalábriai Spanót, aki sok évig szolgált altiszti rangban a hadseregben, s ő állt a másik légió élére.

Abrial lelkiismeretesen ellátta a Direktórium által ráruházott feladatot.

Huszonöt polgárra bízta a törvényhozó hatalmat, ötre a végrehajtó hatalmat, négyre a minisztériumokat.

Ő maga szemelte ki azokat, akiknek a kezére adta a háromféle hatalmat.

Köztük Domenico Cirillót, egyik legrégibb ismerősünket.

Félelmetes megtiszteltetés! A legtöbbjének életébe került.

Amikor Cirillónak jelentették, hogy a francia megbízott választása rá esett, azt mondta:

- Nagy a veszély, de nagyobb a megtiszteltetés. Készséggel a köztársaság szolgálatába állítom szerény tehetségemet, erőmet, egész életemet.

Manthonnet éjt nappallá téve a hadsereg újjászervezésén dolgozott. Pár nap múltán csakugyan bevetésre készen állt egy új hadsereg a kardinális ellen, aki - mondhatni - percről percre köze-ledett.

De a nagylelkű hadügyminiszter előbb még meg akarta nyugtatni s fellelkesíteni Nápolyt egy nagyszabású, látványos ünnepséggel.

Meghirdette a Testvériség ünnepét.

A kijelölt napon harangszó, ágyúdörgés és dobpergés ébresztette a nápolyiakat, mint legboldogabb ünnepeiken.

A gyalogos nemzetőrök a Toledo utcán álltak sorfalat, a lovasított nemzetőrök a Palota téren sorakoztak fel hadirendben, a sorkatonaság a largo Castellón.

Mellesleg megjegyezve nincs a világon még egy főváros, melynek olyan kitűnően szervezett nemzetőrsége lenne, mint Nápoly.

A szabadságfa körül tágas térséget hagytak, a fától tíz lépésre hatalmas máglyát raktak.

Gyönyörű májusi nap volt. Minden ablakban ott lengett a Nápolyi Köztársaság lobogója; a nők ott szorongtak az ablakokban, s kendőt lengetve éljenezték a köztársaságot. Tizenegy óra tájban népes menet tűnt fel a Toledo utca végén.

Legelöl az Abrial által kinevezett új kormány tagjai haladtak, élükön Manthonnet tábornokkal.

Mögöttük a tüzérség vonult, majd három Bourbon-zászló - egyet az angoloktól, kettőt a sanfedistáktól zsákmányoltak -, aztán a királynak s a királynénak öt-hatszáz, innen-onnan összeszedett s elégetésre szánt arcképe, s végül, párosával összebilincselve, a castellammarei foglyok.

Nyomukban bosszúszomjas, gyűlölettől fűtött, üvöltöző tömeg. „Halál a sanfedistákra! Halál a royalistákra!” - kiáltozták, mert el sem tudták képzelni, hogy a foglyokat más célból hozták volna elő, mint hogy felkoncolják őket.

Szegény hadifoglyok maguk is ezt hitték, s a legtöbben lehorgasztott fejjel, sírva mentek sorsuk elébe, bár akadt egy-egy, aki büszkén felszegett fejjel dacolt leendő hóhéraival.

Manthonnet szózatot intézett a hadsereghez. Kötelességeire intette az invázió napjaiban.

A kormány képviselője szózatot intézett a néphez. A magántulajdon és az emberi élet tiszteletére intette.

Majd meggyújtották a máglyát.

A pénzügyminiszter odalépett, s egy halom bankjegyet szórt a lángok közé. Összesen hatmillió frank értékű bankjegy égett el, ennyit takarított meg a kormány, az általános nyomor ellenére, az elmúlt két hónap alatt.

A bankjegyek után a királyi arcképek következtek.

Harsány éljenzés közepette elégtek azok is.

Ám amikor a zászlókat vetették volna a tűzre, a tömeg rárontott a zászlóvivőkre, elragadta a zászlókat, sárba taposta, s apró cafatokra tépdeste. A katonák szuronyuk hegyére tűzték az apró foszlányokat.

Hátra voltak még a foglyok.

Odavezették őket a máglya közvetlen közelébe, a szabadságfa köré, szuronyt szegeztek rájuk, s amikor mind azt hitte: ütött utolsó órája, s a nép is javában fente már rájuk kését, körmét, Manthonnet elkiáltotta magát:

- Le a bilincsekkel!

S akkor előléptek a város legjelesebb hölgyei, Pepoli hercegné, Cassano hercegné, Fusco hercegnő, Eleonora Pimentel, s a sokaság éljenzése, üdvrivalgása, elképedése, könnyei közepette leoldozták a bilincset a halál torkából megmenekült háromszáz fogolyról. „Kegyelem!" - kiáltozták azok, és „Éljen a köztársaság!" - dörgött huszadszor, századszor a tömeg rivalgása.

S most újabb hölgycsoport hatolt a foglyok közé, kezükben poharak és palackok. A foglyok a szabadságfára köszöntötték szabaddá lett kezükkel a poharat, majd fenékig ürítették, azok üdvére, jólétére, akik nemcsak győzni tudtak, hanem, ami ennél sokkal nehezebb: megbocsátani is.

Ezt nevezték úgy: a Testvériség ünnepe.

Este fényesen kivilágították Nápolyt.

Fájdalom, ez volt Nápoly utolsó ünnepe. Másnap harcba indult a hadsereg, s attól fogva gyásznap lett minden nap.

A nagy ünnep utolsó óráit szomorú esemény árnyékolta be.

Délután öt órakor jött híre Rocca Romana árulásának. Mint tudjuk, a herceg engedélyt kért és kapott egy lovasregiment felállítására. Ennek megtörténte után ezredestül átállt a lázadók oldalára.

Egy órával később megjelent a largo Castellón - ott, ahol a foglyok nemrég visszanyerték szabadságukat, s ittak a köztársaság üdvére - Nicolino Caracciolo, Rocca Romana fivére, lehorgasztott fejjel, szégyenpírban égő homlokkal.

Elfúló hangon jelentette a nápolyi Direktóriumnak, hogy mivel bátyja bűne az égre kiált, ő, az ártatlan, jött helyette vezekelni, mint ez az ókorban szokás volt. Hol, melyik börtönben jelentkezzék tehát - kérdezte -, hogy ott elszenvedje a büntetést, melyet a haditörvényszék jónak lát rá kiszabni? Mert csak így moshatja le a család nevéről az esküszegő fivér ejtette szégyenfoltot. De ha a köztársaság a történtek ellenére megbízna benne, ő igenis megmutatná, hogy ő a köztársaság édesfia, nem pedig Rocca Romana testvére, mert ezennel kötelezi magát egy újabb lovasezred felállítására, hogy azzal tulajdon bátyja ellen vonuljon.

Az ifjú hazafi szavait általános tetszés fogadta. Lelkesen megszavazták az engedélyt, s a Direktórium ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy Rocca Romana bűne egyéni bűn, nem érheti miatta gáncs a család más tagjait.

Nicolino Caracciolo csakugyan kiállított saját pénzén egy huszárezredet, s mint vitéz és hű hazafi részt vett a köztársaság végküzdelmeiben.

52
Tengeri medvék és emberek

Nicolino Caracciolóról jut eszünkbe, hogy ideje visszatérnünk regényünk egyik fontos szereplőjéhez, akiről hosszabb ideje megfeledkeztünk: Francesco Caracciolo tengernagyhoz.

Megfeledkeztünk? Nem, ez elhamarkodott kijelentés lenne. E hosszúra nyúlt regény egyetlen szereplőjéről sem feledkezünk soha meg, de mert szemünk, akár az olvasóé, csupán meghatározott nagyságú látókört képes átfogni, s e látókörön belül bizonyos számú szereplő fér csak meg, az újonnan színre lépők átmenetileg óhatatlanul kiszorítanak onnan másokat, mindaddig, míg az események menete vissza nem hozza őket, amikor is ők lépnek ismét előtérbe, s árnyékba borítják azokat, akiket felváltanak.

Francesco Caracciolo tengernagy örömest meghúzódott volna az árnyékban, de ez nem adatik meg olyan kiváló embernek, amilyen a tengernagy volt. Nelson a király s a nép szeme láttára megsemmisítette a nagyszerű nápolyi flottát, melyért Nápoly oly drága árat fizetett. A város azóta is tengeri blokád alatt állt. Most, hogy a reakció lépésről lépésre közeledett a szárazföldön is, a kormány hozzálátott egy új hadiflotta szervezéséhez. Olyanra persze nem is gondolhattak, amilyen az elpusztult flotta volt, legfeljebb néhány ágyúnaszádra, a szárazföldi védelem kiegészítéséül ellenséges partraszállás esetére.

A nápolyi haditengerészet egyetlen igazán rátermett s közmegbecsülésnek örvendő tiszttel dicsekedhetett: Francesco Caracciolóval. Mihelyt megszületett a határozat valamiféle tengeri védelem létrehozására, a kormány Caracciolo tengernagyhoz fordult: őt szemelték ki tengerészetügyi miniszternek, s ha majd megteremtett valami flottafélét, tengernagynak.

Caracciolo egy darabig tétovázott a haza üdve s személyes érdeke között. Ha a köztársaság mellé áll, nagy kockázatot vállal. Főúri neveltetése, környezete, személyes érzelmei egyébként is inkább a royalista, semmint a demokratikus elvek hívévé tették. De Manthonnet és a kormány többi tagja nem tágított, s Caracciolo végül igent mondott, bár megvallotta, hogy nehéz szívvel, legbensőbb meggyőződése ellenére teszi.

Mint láttuk, Caracciolót súlyos sérelem érte a király részéről, amikor az családostul Nelson hajóján utazott Szicíliába. A kalábriai herceg ugyan a *Minervá*-n tette meg az utat, de Caracciolo ezt merő véletlennek tekintette, nem kegynek, s a lelke mélyén azóta is ott szunnyadt a bosszúvágy, bár magának sem adott számot róla, s hazaszeretetnek álcázta. A királyi család még megkeserüli, hogy őt megalázta - ez a gondolat ösztökélte Caracciolót a cselekvésre.

Ezért vállalta el a megbízatást, s mihelyt a szavát adta, állta is becsülettel. Mi több: egész tehetségét a köztársaság szolgálatába állította. Bámulatosan rövid idő alatt felszerelt s vízre bocsátott egy tucat ágyúnaszádot, közben újakat is építtetett, úgyhogy hamarosan mintegy harminc hajóból álló flottácskát mondhatott magáénak, azzal a három hadihajóval együtt, melyeket Castellammare kikötőparancsnoka megmentett a tűzvészből.

Alig várta már, hogy alkalom adódjék móresre tanítani az angolokat, amikor egy szép napon azt vette észre, hogy a tizennégy-tizenöt angol hadihajóból, amelyek mindaddig blokád alatt tartották a nápolyi öblöt, három-négy maradt csupán a közelben, a többi eltűnt az éjszaka leple alatt.

Hagyjuk most mi is itt Nápolyt, s nézzük meg, mi történt Palermóban a királyi lobogó elküldése óta.

Nyilván emlékeznek még, kedves olvasóink, hogy Troubridge commodore arra kérte a királyt, küldjön sürgősen a *Perseus*-szal egy bírót, mivel a szigetek lakossága epedve várja már néhány republikánus felköttetését. A király Cardillo elnökhöz fordult, s az elnök Speciale tanácsost ajánlotta mint olyan embert, akire őfelsége bizton építhet.

Speciale tanácsost a király s a királyné magánkihallgatáson fogadta, ellátta a szükséges instrukciókkal, s a visszatérő *Perseus*-szal szerencsésen meg is érkezett Ischiába, ahogy Troubridge commodore kívánta.

Első dolga volt halálra ítélni egy szegény, nyomorult szabót, akinek az volt egyetlen bűne, hogy az új városi tanácsnokokat ellátta köztársasági egyenruhával.

De hogy olvasóink lássák, miféle ember volt ez a Speciale tanácsos, ezennel átadjuk a szót Troubridge-nek. Őt aztán senki nem vádolhatta azzal, hogy a republikánusokkal rokonszenvezne, amint ezt olvasóink is tapasztalhatták.

Troubridge commodore alábbi leveleit magunk fordítottuk le angol eredetiből.

Nelson tengernagyhoz intézte ezeket is, akárcsak fentebb idézett két levelét.

Kelt a Culloden fedélzetén, Procida magasságában, 1799. április 13-án.

A bíró megérkezett. Mi tagadás, ennél gonoszabb embert nem sokat láttam életemben. Úgy viselkedik, mintha eszét vesztette volna. Kijelentette, hogy hatvan családot jelöltek ki neki (ugyan kik?), s hogy mindenáron szüksége van egy püspökre, mert a papokat nem végeztetheti ki, míg nincsenek kiközösítve. Én azt mondtam erre: „Akassza fel nyugodtan a papokat, s ha a kötél nem elég kiközösítés nekik, majd teszünk utóbb róla."

Troubridge

A levél magyarázatra szorul. Szörnyű a magyarázat, s kínos emlékeket ébreszt, de nem mellőzhetjük.

Itáliában a pap személye ugyanis szent és sérthetetlen - nem tudom, így van-e ez Franciaországban is, s vajon kiközösítették-e Vergèst, mielott kivégezték. Itáliában mindenesetre így van, egy ujjal nem érhet hozzá a hóhér, míg a püspök ki nem taszította az egyházból.

Nos, ha emlékszünk még, Troubridge egy egész kopófalkát, összes kémjét, pribékjét - mint maga írta, hatvan svájcit és háromszáz hivőt - uszította rá egy szerencsétlen Albavena nevezetű papra. „Remélem, estére a kezem közt lesz, élve vagy halva" - jegyezte meg Troubridge commodore, s a szerencse kedvezett neki. Albavena élve került kézre.

Troubridge azt hitte, a többi már gyerekjáték. Ő átadja a papot a hóhérnak, a hóhér felköti, és punktum.

Eleinte ment is minden, mint a karikacsapás, hanem amikor az akasztásra került volna sor, kiderült, hogy csomó van ám a kötélen.

A hóhér jó keresztény volt, s ő tudta, amit Troubridge, a protestáns, nem tudhatott; kijelentette, hogy kiközösítés nélkül nem akaszthatja fel a papot.

Mialatt erről folyt a vita, a mit sem sejtő Troubridge a következőket írta Nelsonnak, április 18-i kelettel:

Kedves barátom!

Tegnapelőtt felkeresett a bíró, s kijelentette, hogy ő kapható bármely nekem tetsző ítélet meghozatalára, ám egyben értésemre adta, hogy ez nem a legszabályosabb eljárás. S szavaiból úgy vettem ki, hogy utasítása van a lehető legsommásabban eljárni, az én irányításom alatt. Ó! Ó!

Én megmondtam neki, hogy ez utóbbit illetően tévedésben leledzik, mivel olasz, nem pedig angol alattvalókról van szó.[12]

Egyébként igen furcsán jár el ez a fráter. A vádlottak általában nincsenek jelen perük tárgyalásán, ami, érthetően, roppantul megkönnyíti és meggyorsítja a procedúrát. Egy dolog világos, mint a nap, kedves lordom: egyesek szeretnék a mi nyakunkba varrni az ügy legocsmányabb részét. De ebből nem esznek, s ha bíró uram nem tanul meg egyenesen járni, én majd helyrebillentem.

Troubridge

Lám a derék ángliusnak, aki Fernando Ruggi biztos levágott feje láttán még így elménckedett: „Ej, be kellemes útitárs! Kár, hogy meg kell válnom tőle!" - máris kezdett elege lenni Specialéból. A kiközösítés ceremóniájával végleg betelt a pohár, mint látni fogjuk. Május 7-én így írt Nelsonnak:

Mylord, hosszabb beszélgetést folytattam bíró barátunkkal. Bejelentette, hogy a jövő hét közepére végez minden ügyével, s távozik, persze jó néhány halálos ítélettel a háta mögött, mert félmunkát végezni nem szokása sem bírótársainak, sem neki. Hozzátette, hogy ítélethozatal után rögtön hajóra óhajt szállni, mégpedig hadihajóra. Végül azt mondta - s ehhez makacsul ragaszkodik -, hogy a papokat Szicíliába küldi, mivel itt nem talált püspököt. A király gondoskodik majd a papok kiközösítéséről, s akkor visszaküldik őket a halálos ítélet végrehajtására. S min akarja őket ide-oda küldözni? Egy angol hadihajón! Goddam! De ez még nem minden. A hóhér állítólag gyakorlatlan, s oly ügyetlenül akaszt, hogy nemcsak az akasztott ordít tőle, de a részvevők is. S erre jön ez az alak, és mit kér tőlem? Hóhért! Hóhért, tőlem! Érti, lordságod? Hát ami ezt illeti, nem és nem! Ha nem találnak Procidán vagy Ischiában hóhért, küldjenek egyet Palermóból. Látom, mire megy ki a játék! Ők ölnek, de a kiontott vér szálljon a mi fejünkre! Ahogy ez a fráter bíráskodik, ahogy a tanúk kihallgatását vezeti, az minden képzeletet felülmúl. A vádlottak szinte soha nincsenek jelen ítélethirdetéskor. De a bíró jól megtalálja a számítását, mivel az elítéltek többsége dúsgazdag.

Troubridge

Hát nem úgy hangzik mindez, mintha nem is Nápolyban, mintha nem is Európában lennénk, hanem valahol az isten háta mögött, Új-Kaledónia egyik eldugott öblében, emberevők tanácskozásán?

Pedig még nem értünk a végére.

Troubridge commodore nagyot tévedett, ha azt hitte, hogy Nelson is hasonló ellenszenvvel fogadja Speciale tetteit, szavait s főként igényeit, mint ő. A tengernagy minden további nélkül Speciale rendelkezésére bocsátott egy hadihajót a három szerencsétlen pap elszállítására. Mert már nemcsak a szegény Albavena plébánosról, hanem három papról volt szó.

---

[12] Nelson nem volt ilyen aggályos, mint majd látni fogjuk. Ő nyugodtan elítélte Caracciolót.

Tudják-e, kedves olvasóink, miből állt a kiközösítés ceremóniája?

Harapófogóval letépték a három pap feje bőrét tonzúrástul, s borotvával lemetélték a húst három ujjukról, azokról, melyekkel áldást szokás osztani. A megcsonkított, vérző papokat az angol hadihajó visszaszállította a szigetekre, ahol mindhármukat felakasztotta a hóhér, mégpedig igenis angol hóhér, akit Troubridge kerített elő, felsőbb utasításra.[13]

Egyszóval minden a legszebb rendben látszott menni, amikor St. Vincent gróf a Gibraltári-szorosban döbbenetes felfedezést tett. Egy francia hajórajt pillantott meg május 6-án, tehát egy nappal azelőtt, hogy Troubridge fenti levelét megírta. A francia hajóknak, úgy látszik, sikerült a borult, esős időben lord Keith éberségét kijátszaniok. St. Vincent tengernagy huszonnégy hadihajót számlált meg.

Rögtön megírta Nelsonnak a különös újságot. Tévedésről szó sem lehetett, St. Vincent flottájának egyik hajója, a *Cameleon*, sószállító hajókat kísért Terranovából Lisszabonba, s visszaútján, május 5-én reggel, véletlenül a francia hajóraj közé keveredett. Ha egy francia háromárbocos nem lő rá, s nem vonja fel a trikolórt, a *Cameleon*-t bizonyára elfogták volna, minthogy Style kapitány addig rá sem hederített a hajórajra, hiszen kétsége sem lehetett aziránt, hogy Keith lord flottájával akadt össze.

Erős nyugati szél fújt, St. Vincent gróf nem teremthetett kapcsolatot Keith lorddal. Egy fregattot mindenesetre a lord után menesztett, azzal az utasítással, hogy mielőbb csatlakozzék hozzá. Egyidejűleg levelet küldött Palermóba Nelsonhoz, egy Gibraltárban bérelt kis hajó útján.

A francia hajóraj nyilván Máltába igyekszik, s onnan Alexandriába, vélte a tengernagy. A *Cameleon*-t felderítésre küldte ki Málta, illetve Alexandria irányában, s Style kapitány lelkére kötötte, hogy tartsa jól nyitva a szemét.

St. Vincent gróf nem tévedett. Csakugyan a francia flottát látta köd- és esőfüggönyön át, csakugyan francia flottába ütközött a *Cameleon.* E flottát a híres Bruix tengernagy irányította, aki nem tévesztendő össze az abukiri ütközetben ágyúgolyótól kettészelt Brueysszel.

Brestből indult útnak a francia flotta. A Direktórium utasította Bruixet, hogy Keith lord éberségét kijátszva jusson át a Földközi-tengerre, s hajózzék Toulonba, ahol majd megkapja a Direktórium további rendelkezéseit.

Ettől a vállalkozástól nagyon sok függött. Az osztrák-orosz előnyomulás megrémítette a Direktóriumot - Macdonaldot is emiatt rendelték vissza Nápolyból, mint említettük -, s a bajban Bonapartéhoz folyamodott segítségért. Bruix tengernagyot Toulonban egy levél várta, az egyiptomi hadsereg fővezéréhez címzett levél. Így hangzott:

Bonaparte tábornoknak, a keleti hadsereg fővezérének

Párizs, 1799. május 26.

Tábornok polgártárs, Ausztria és Oroszország rendkívüli erejű támadása s a komolyra, mondhatni aggasztóra fordult hadihelyzet megköveteli, hogy a köztársaság idehaza összpontosítsa minden erejét.

A Direktórium utasította Bruix tengernagyot, hogy vessen latba minden rendelkezésére álló eszközt, legyen úrrá a Földközi-tengeren, hajózzék Egyiptomba, ott vegye fel a francia hadsereget, s szállítsa haza Franciaországba.

---

[13] Így bánt el IX. Pius alatt Belletti pápai legátus Ugo Bassival, Garibaldi káplánjával, akit az osztrákok kivégeztek. Bassi felemelte megcsonkított jobb kezét, erélyes mozdulattal megáldotta gyilkosait, úgyhogy szemük-szájuk telefreccsent vérrel.

A tengernagy köteles Önnel megtanácskozni a behajózás s az átkelés módozatait. Az Ön megítélésére bízzuk, tábornok polgártárs, jónak látja-e Egyiptomban marasztani a sereg egy részét, mely esetben a Direktórium felhatalmazza Önt, hogy e seregrész vezényletét azon tisztjére bízza, akit erre legméltóbbnak ítél.

A Direktórium örömmel látná Önt ismét a köztársaság hadseregei élén, melyeket annyiszor vezetett már diadalra.

A levelet hárman írták alá: Treilhard, Réveillère-Lepeaux és Barras.

Ezért hajózott Bruix tengernagy Gibraltáron keresztül Toulonba.

St. Vincent gróf helyesen gondolta s írta tehát Nelsonnak, hogy a francia flotta alighanem Máltára s onnan Alexandriába készül.

Ferdinánd éppen ficuzzai kastélyában tartózkodott, oda vitte utána egy küldönc St. Vincent gróf levelének a másolatát. Őfelsége nem sokat értett St. Vincent gróf stratégiai elgondolásaiból, miért is azonnal felkerekedett, s fejvesztetten rohant Palermóba, abban a szent meggyőződésben, hogy Franciaországnak egyéb gondja sincs, mint ő, s a hajórajt egyenesen Szicília elfoglalására küldte ki.

Sürgősen hívatta kedves barátját, Circello márkit, s leküzdve eredendő írásundorát, papírra vetette az alábbi kiáltványt. Ez mutatja igazán, mekkora rémületbe kergette Ferdinándot a szörnyű hír.

Ezúttal is eredetiből másoljuk ide e figyelemre méltó dokumentumot. Annál inkább az, mivel kizárólag Szicíliában vált ismeretessé, úgyhogy sem a francia, sem a nápolyi történészek nem tudnak róla. Íme:

Ferdinánd, Isten kegyelméből a Két Szicília és Jeruzsálem királya, Spanyolország infánsa, Parma, Piacenza, Castro hercege, Toscana örökös nagyhercege.

Hű és hőn szeretett alattvalóim!

Ellenségeink, a franciák, akik egyben szent hitünk s minden törvényes kormányzatnak is ellenségei, sorozatos vereségeik után egy utolsó, kétségbeesett kísérletre vetemedtek.

Halálra ítélt tengeri erejük utolsó maradéka: tizenkilenc hadihajó és néhány fregatt a jó széljárást kihasználva Brestből eljutott a Földközi-tengerre.

Talán megpróbálják áttörni Máltánál a blokádot, abban a hiszemben, hogy sikerül sértetlenül Egyiptomba eljutniuk, mielőtt a hatalmas s mindig diadalmas angol flotta utolérné őket. De máris több mint harminc angol hadihajó fogta őket üldözőbe, nem is szólva az Adriai-tengeren cirkáló török és orosz flottáról. Bízvást remélhetjük, hogy e kétségbeesett s vakmerő kísérlet a franciákra üt vissza.

Ám megeshet, hogy Szicília partjai mentén elhajózván, megpróbálnak hirtelen rajtunk ütni, vagy az angoloktól s a széltől űzetve egy kikötőbe vagy egy sziget öblébe erővel behatolni. Ez eshetőség lebegvén szemem előtt, hozzátok fordulok, drága, hőn szeretett alattvalóim, vitéz és hithű szicíliaiak. Most mutassátok meg a világnak, kik vagytok! Őrizzétek éberen a tengerpartot, s ha ellenséges hajót látnátok feltűnni, ragadjatok fegyvert, fussatok a fenyegetett pontokra, s verjétek vissza telhetetlen ellenségünk, a kegyetlen dúló arcátlan támadását vagy partraszállási kísérletét, úgy, amint ezt a berber támadások idején nemegyszer megtettétek. Gondoljatok arra, hogy a franciák a berbereknél százszorta embertelenebbek, zsákmányra éhesebbek. A katonai vezetők,

a sorkatonaság, a milícia s vezetői veletek együtt sietnek majd földünket megvédeni, s ha a franciák partraszállásra vetemednének, keservesen fogják tapasztalni, immár másodjára, mire képes a vitéz szicíliai nemzet harci bátorsága. Legyetek méltóak őseitekhez, s szigetünk a franciák temetőjévé válik.

Ősapáitok vitézül harcoltak a királyért, ki távol élt tőlük. Hogyne harcolnátok ti vitézül, lelkesen királyotok - de mit mondok! -, atyátok védelmében, ki köztetek él, s elöl jár majd a harcban, hogy megvédje szerető anyátokat s királynétokat, családját, mely hűségetek oltalmára bízta magát, szent hitünket, melynek ti vagytok egyedüli támaszai, oltárainkat, vagyonunkat, apátokat, anyátokat, hitveseteket, gyermekeiteket! Vessétek szemeteket szerencsétlen szárazföldi országomra, nézzétek, mit művelnek ott a franciák, s gyúljon ki lelketekben a szent hevület, mert maga az Egyház is azt parancsolja, holott ellensége Ő a vérontásnak, hogy ragadjatok fegyvert, s verjétek vissza a fertelmes és mohó ellenséget, ki feldúlta Európa nagy részét, s nem átallt kezet emelni a Mi Urunk Jézus Krisztus földi helytartójának megszentelt személyére, őt rabként Franciaországba hurcolván. Ne féljetek, Isten erőt önt majd karotokba, s győzelemre segít. A mi pártunkon áll Ő, ezt már kinyilvánította.

A franciák vereséget szenvedtek az osztrákoktól és az oroszoktól Itáliában, Svájcban, a Rajna mentén, sőt, vereséget szenvedtek az Abruzzókban, Apuliában s a Terra di Lavorón is hű parasztjainktól.

Aki nem fél tőlük, megveri őket. Korábbi győzelmeiket csupán árulásnak s gyávaságnak köszönhették. Bátorság tehát, derék szicíliai népem! Én járok elöl majd a harcban, szemem láttára küzdötök, s én megjutalmazom a bátrakat. S akkor mi is elmondhatjuk majd, büszkén mondhatjuk, hogy segítettünk megsemmisíteni Isten, a trón s a társadalom ellenségeit.

Palermo, 1799. május 15.

B. Ferdinánd

Most már tudjuk, miért szűnt meg Nápoly tengeri blokádja, miért tűnt el onnan, három hajó kivételével, az angol hajóraj. Tíz hajó nem sokkal ezután meg is érkezett Palermóba, mint ezt Karolinának egy Ruffo kardinálishoz írt s május 17-ről kelt levele, helyesebben e levél utóirata közli:

Május 17-én, ebéd után.

Ui. - Jelentették nekünk, hogy a francia csapatok kiürítették Capuát és Nápolyt, s mindössze ötszáz franciát hagytak hátra a Sant'Elmo-erőd őrizetére. Ebből egy szót sem hiszek, van a franciáknak annyi eszük, hogy ne hagyják ötszáz emberüket Nápoly közepén. Azt elhiszem, hogy Capuát és Gaetát kiürítették, s azt is, hogy kedvezőbb állásokba vonultak vissza. Ami a Tojáserődöt illeti, úgy mondják, összesen háromszáz kalábriai diák védi. Egyszóval csupa örömhír, hát még ha hozzávesszük, hogy a tíz angol hadihajó már látótávolságba ért, s reméljük, még ma éjjel vagy holnap reggel befutnak Palermóba. A közvetlen veszély máris elhárult a fejünk felől, s én azt szeretném, ha levelemnek szárnya nőne, hogy minél előbb Eminenciád tudomására hozhassa e jó híreket, s ismételten biztosítsa nem szűnő nagyrabecsülésemről s örök hálámról,

igaz barátnője
Karolina

Hát történetünk két főszereplője mit tett az események e forgatagában? - kérdezi netán a kedves olvasó, gondolván, hogy megfeledkeztem róluk. Azt cselekedték ők, amit madarak vihar idején: szerelmük árnyékában kerestek menedéket.

Salvato boldog volt, Luisa igyekezett az lenni.

A Testvériség ünnepén adott közkegyelmet, szerencsétlenségére, nem terjesztették ki Simone és Andrea Backerre.

MÁSODIK KÖTET
A KIRÁLY PARANCSÁRA

53
A lázadó

Egy reggel ágyúdörgésre riadt Nápoly.

Három ellenséges hadihajó maradt mindössze a nápolyi öbölben, megfigyelőállásban. Egyik éppen a *Minerva* volt, Caracciolo tengernagy régi hajója, amelyen most Thun gróf parancsnokolt.

A republikánus kormányhoz is eljutott annak a francia flottának a híre, amely váratlanul felbukkant a Földközi-tengeren; Eleonora Pimentel fennen hirdette a *Parthenopéi Monitor*-ban, hogy ez a flotta Nápoly megsegítésére jön.

Mint az egyenes lelkű, nemes szívű emberek általában, Caracciolo hátsó gondolat és fenntartás nélkül vállalta a respublika szolgálatát. Az angol hadihajók távozásán felbátorodva elhatározta, hogy megkísérli visszafoglalni a szigeteket, melyeket máris bitófák borítottak, Speciale keze munkája nyomán.

Egy szép, derült májusi napon kihajózott Caracciolo, s a baiai, valamint miliscolai erőd ütegeitől támogatva felvette a harcot az ellenséges hajókkal. Balszárnyát az angol hadihajók ellen küldte, ő maga régi hajójára, a *Minervá*-ra támadt.

Caracciolo tengernagy ellen ez volt később a legsúlyosabb vádpont: hogy megtámadott egy királyi lobogó alatt hajózó fregattot.

Sajnos, délnyugati szél kerekedett, s a köztársaság ágyúnaszádjai, kis hajói nehezen birkóztak az ellenszéllel. Caracciolo két ízben is megrohamozta közvetlen közelből a *Minervá*-t, de hiába, a fregatt mindig kisiklott a keze közül, mivel sokkal eredményesebben lavírozott, mint az ő hajója.

A balszárny kis híján elfoglalta Procidát, Simone, a volt castellammarei parancsnok vezetésével, aki, mint tudjuk, három kis hajót megmentett a köztársaságnak, s aki természetesen nem állt semminemű rokonságban a királyné pribékjével, a névazonosság ellenére. De a döntő pillanatban orkánná erősödött a szél, s a kis flottilla nem tehetett mást, visszafordult, s hazatért Nápolyba.

Az ütközet a nápolyiak szeme láttára zajlott le; ahány férfi, az mind ott tolongott a parton, a Posíllipótól s Pozzuolitól a Miseno-fokig, mialatt a nők a lapos háztetőkön szorongtak - ők nem mertek kimozdulni a városból. A hazatérő Caracciolót és embereit nagy ovációval, diadallal fogadták. Az angolok komoly károkat szenvedtek, nápolyi részen mindössze öt fő volt a veszteség - kész csoda, háromórás ütközet alatt! A nemzeti büszkeség, no meg a *Parthenopéi Monitor* jócskán eltúlozta e csetepaté jelentőségét. Igaz, azért is csaptak körülötte akkora hűhót, mert valóban roppant fontos volt a népnek bebizonyítani, hogy az angolokat meg lehet verni. Palermóba is eljutott az állítólagos győzelem híre. A királyné, ha lehet, még jobban meggyűlölte Caracciolót, és sietett őt a király előtt befeketíteni.

Caracciolo e pillanattól fogva lázadónak számított; hiszen rálőtt a királyi lobogóra!

Annál elégedettebb volt Caracciolóval a republikánus kormány. Köszönetet szavazott meg neki a győzelemért, továbbá ötven-ötven dukátot adományozott a harcban elesett tengerészek özvegyeinek, árváikat a haza oltalma alá helyezte, s elrendelte, hogy az elhunyt apa zsoldját folyósítsák továbbra is részükre.

Mi több: lakomát rendeztek a largo Castellón, amely ekkor a Nemzet tere nevet viselte, és meghívták rá az ütközet minden résztvevőjét.

A lakoma alatt gyűjtést indítottak a jelenlevők között újabb hadihajók építésének költségeire, s már másnap hozzákezdtek a munkához.

Luisa nem jelent meg egyetlen hazafias ünnepélyen, lakomán, összejövetelen sem. Fusco hercegnő fogadótermébe se járt el többé. Reggeltől estig otthon ült. Egyetlen vágya volt: hogy elfelejtsék.

Lelkiismeret-furdalás gyötörte. Mihelyt magára maradt, elkomorodott, sírva fakadt, mert rögtön eszébe jutott a feljelentés, amit neki tulajdonítanak, s következményei: a letartóztatás, meg az, hogy a halálos ítélet Damoklész kardjaként lebeg a férfi feje fölött, aki miatta rohant vesztébe.

A köztársaság, ereje végső megfeszítésével, a legodaadóbb hazafiakból újabb hadsereget toborzott a sanfedisták ellen, mint már említettük.

De a franciák távozásával súlyos csapás érte Nápolyt.

Ettore Carafát, Andria és Trani hősét, arra kényszerítette az ellenséges túlerő nyomása, hogy bezárkózzék Pescara várába. Pronio körülzárta Pescarát.

Fra Diavolo és Mammone megverte Bassettit, a volt royalista tisztet, akiből a köztársaság dandárparancsnokot csinált. Bassetti sebesülten került vissza Nápolyba.

Schipani jól-rosszul újjászervezett serege Cava, Castellammare és a környező falvak lakosságától súlyos vereséget szenvedett, és Torre del Grecón túl futott. Schipani ott szedte úgy-ahogy rendbe sorait.

Ami végül Manthonnet-t illeti, ő Ruffo ellen vonult, de nem jutott messzire. A falvak fellázadt lakossága rátámadt, s kis híján elvágta előle a visszavonulás útját is, úgyhogy kénytelen volt visszafordulni, még mielőtt elérte volna Terra di Barit.

Egyik vészhír a másik után futott be Salvatóhoz. Őrá és kalábriai ezredére bízták Nápoly védelmét s a rend fenntartását. Nehéz és hálátlan beosztás, de lehetővé tette, hogy Salvato naponta találkozzék Luisával, óvja, lelket öntsön bele, vigasztalja. Hősünk egyébként nem saját kérésére kapta a beosztást, hanem közismert határozottsága, bátorsága elismeréseképpen, és mert mindenki tudta: Michele, aki, mint a nép vezére, nagy hasznára, illetve kárára lehet a köztársaságnak, aszerint, hogy híven szolgálja, vagy árulója lesz, határtalan odaadással csügg Salvatón. Michele szerencsére nem ingott meg egyetlen pillanatra sem. Hálából lett republikánus, de meggyőződésből tartott ki elvei mellett.

Szent Januárius csodája évente kétszer szokott rendszeresen bekövetkezni, a rendkívüli alkalmakról nem szólva. Közeledett a csodatétel hivatalos időpontja, s egész Nápoly azon tanakodott, hű marad-e vajon Szent Januárius korábban kinyilvánított republikánus rokonszenveihez most, amikor a franciák magára hagyták, s a sanfedisták létében fenyegetik a köztársaságot. Szent Januárius társadalmi pozíciója forgott végeredményben kockán. Ha elárulja a hazafiakat, mint tette Rocca Romana, bizonyára kiengeszteli a királyt, s restauráció esetén is megmaradhat Nápoly védszentjének; ha ellenben kitart a köztársaság mellett, osztozni fog sorsában, vele áll vagy bukik. E találgatások egy időre háttérbe szorítottak minden egyebet, még a politikai nézeteltéréseket is.

Salvato vállára nehezedett a rend fenntartásának egész gondja. Ő megtette a szükséges katonai intézkedéseket, kalábriai ezredét, melynek megbízhatóságához nem fért kétség, felkészítette egy esetleges lázadás elfojtására, de eszébe sem jutott a szent döntését befolyásolni. Salvato

fiatal volt, lángoló hazafi s az esztelenségig bátor katona - tán nem is bánta volna, ha alkalma nyílik leszámolni a reakció pártjával, amely nyilvánvalóan nem fért a bőrébe, s aktívabb volt, mint valaha.

Egy este Michele jelentette Salvatónak, hogy újabb összeesküvés jött létre, olyasféle, mint Backeréké, s az összeesküvők másnapra tűzték ki az ellenforradalmi lázadás kirobbantását. Michelének Assunta súgta meg a titkot, Assunta pedig apjától, az öreg Basso Tomeótól és két fivérétől tudta, amit tudott.

Salvato rögtön cselekvéshez látott. Megparancsolta Michelének, hogy szólítsa fegyverbe saját embereit, ötszáz lazzaronét elkért tőle, hogy kalábriai katonáival együtt ügyeljenek az előkelő városnegyedek rendjére, cserébe átengedett ezer kalábriait Michelének, hogy az ő lazzaronéival együtt őrködjenek az óváros nyugalmán, majd nyugodt lélekkel várta a reakció jelentkezését.

A reakció lapult. De hajnalra kelve több mint ezer házon ott vöröslött a baljós kereszt.

Hogyan került oda? mikor? - az sohasem derült ki. Ezeket a házakat csupán kifosztásra ítélték.

Három-négyszáz ház kapuján a vérszín kereszt fölött az *i* betű pontjához hasonló jel feketéllett.

E házak lakóit halálra szánták.

Nem lesz irgalom! - hirdette e jelek útján az ellenség, de Salvatóról lepergett a fenyegetés. Szilaj bátorsága mindig is arra ösztökélte, hogy az elé meredő akadályt megrohamozza, tekintet nélkül a kockázat nagyságára.

Salvato javaslatára a Direktórium elrendelte, hogy a lazzaronék kivételével minden fegyverbíró polgár köteles belépni a nemzetőrségbe. Az állami tisztviselők ugyancsak tartoznak felvétetni magukat a nemzetőrség lajstromára - hangsúlyozta a rendelet -, ők a kormány kenyerét eszik, nekik kell elsősorban bátorságra, hazafiságra példát adni. E kötelesség alól kizárólag a Direktórium tagjai és a miniszterek mentesültek, tekintettel más irányú elfoglaltságukra.

Salvatót teljhatalommal ruházták fel, s ő háromezer embert letartóztatott a lázadás elfojtása végett, köztük Ruffo kardinális egyik öccsét. A főbb vádlottakat - mintegy háromszáz embert - a Castelnuovo-, illetve a Tojáserőd börtönébe záratta Salvato, s elrendelte mindkét erőd alá-aknázását, hogy ha úgy fordul, a foglyokkal egyetemben a levegőbe repítse. Egyidejűleg a nápolyiak értésére adta, hogy szándékában áll az egész várost lőporral aláaknázni. Hadd tudják meg a royalisták - gondolta -, hogy nem lovagi torna folyik itt, hanem kétségbeesett élethalálharc, s ha Ruffo kardinális mindennek ellenére megkísérelné visszafoglalni Nápolyt, rájuk is az a sors vár, mint a republikánusokra: a pusztulás.

Végezetül - ugyancsak Salvato kezdeményezésére, mert az ő heves lelke lángba borított mindent maga körül - a hazafias társaságok mind fegyvert ragadtak, kijelölték maguk közül a tiszteket, s megválasztották parancsnokuknak Joseph Writzet, egy derék svájci ezredest, aki valaha a királyi hadseregben szolgált, de talpig férfi volt, s becsületes, szavahihető ember.

Elérkezett a csodatétel napja. A királypártiak türelmetlenül várták e napot, a kishitű hazafiak páni rettegéssel.

Kell-e mondanunk, micsoda gyötrelmeket állt ki szegény Luisa szíve e mozgalmas napokban? Csak Salvatóban s Salvato által élt ő, s Salvato élete egyetlen hajszálon függött, gyilkosai szakadatlan fenték rá a kést, melytől egyszer már csodával határos módon megmenekült. De Salvato mindig azt felelte Luisa aggodalmaira:

- Nyugodj meg, drága Luisám, Nápolyban nincs a merészségnél jobb óvintézkedés.

Luisa hetek óta jóformán a lábát sem tette ki a házból. A csodatétel napján azonban már kora hajnalban ott térdepelt a Santa Chiara-templomban, az oltár előtt. Művelt, tanult asszony létére nem volt ő sem ment szülőföldje babonáitól: hitt Szent Januáriusban s a csodában.

Buzgón imádkozott a csodáért, azazhogy valójában Salvatóért.

Szent Január meghallgatta Luisa könyörgését. Mihelyt a Direktórium s a törvényhozó testület tagjai meg a többi, egyenruhás közhivatalnok bevonult a templomba, mihelyt a lovas s gyalogos nemzetőrök elfoglalták őrhelyüket a templom bejáratánál, megtörtént a csoda.

Szent Január tehát kitartott elvei mellett, maradt, mi volt: jakobinus.

Luisa hálatelt szívvel tért haza, s szilárdabban hitt Szent Január hatalmában, mint valaha.

54
Kikből verbuválódott a Szent Hit keresztes hada?

Ruffo kardinálist legutóbb Altamurában hagytuk, ha ugyan emlékeznek még rá kedves olvasóink. Kétheti pihenő után, május 24-én indult onnan tovább, s Gravinát, Paggiót, Ursinót, Spinazzolát, Horatius szülővárosát, Venosát, valamint Melfit és Ascolit érintve érkezett Bovinóba.

Engedtessék meg annak, aki e sorokat írja, hogy kitérjen e helyt egy epizódra, mely saját családja történetét Nápoly történetéhez fűzi.

A kardinális Altamurában levelet kapott Dolomieu-től, a tudóstól, aki ekkor Brindisi várbörtönében raboskodott, Manscourt tábornokkal és Alexandre Dumas tábornokkal, édesapámmal együtt.

Hadd mondom el, hogyan kerültek fogságba.

Alexandre Dumas tábornok összekülönbözött Bonapartéval; ezt követően engedélyt kért és kapott a hazatérésre.

1799. március 9-én Dumas tábornok egy kis hajót bérelt, s két barátja, Manscourt tábornok, valamint Dolomieu társaságában elhajózott Alexandriából.

A *Szép máltai nő*, ez volt a hajó neve, kapitánya máltai nemzetiségű lévén, semleges lobogó alatt futott a hajó.

A kapitányt úgy hívták: Félix.

A hajó tatarozásra szorult. Abban állapodtak meg, hogy a munkálatok költségeit a bérlő fizeti. A szakértők hatvan Lajosaranyra becsülték a javítás költségeit, Félix kapitány száz aranyat vett fel e célra a tábornoktól. A javítás megtörtént, jelentette hamarosan, s a hajó kifutott a nyílt tengerre.

De a kapitány hazudott.

Alexandriától negyven tengeri mérföldre kiderült, hogy a hajó ereszt. Arról szó sem lehetett, hogy a kikötőbe visszatérjenek: erős ellenszél fújt. Nem volt más hátra, mint folytatni az utat, a lehető legnagyobb sebességgel, tehát minden vitorlát felvonva. De minél gyorsabban ment a hajó, annál nagyobb ellenállást kellett leküzdenie, s annál inkább rongálódott.

A harmadik napon már-már reménytelennek látszott a helyzet.

Tengerbe hányták mind a tíz ágyút, a hajó egész véderejét, valamint a Dumas tábornok tulajdonát képező kilenc arabs paripát, a hajó kávérakományát, s végül már az utasok poggyászát is.

A hajó merülése nőtt, a könnyítés ellenére. Időközben mégis előbbre jutottak, elérték a Tarantói-öböl bejáratát. Elhatározták, hogy a legközelebbi kikötőbe - Tarantóba - befutnak.

A tizedik napon feltűnt a szárazföld. Ideje volt: még egy nap a tengeren, s a hajó menthetetlenül elsüllyed.

Az utasok nem sejtették, hogy Nápoly háborúba keveredett Franciaországgal. Mióta Egyiptomba kerültek, nem kaptak hírt Európából.

Egy kis szigeten kötöttek ki, alig egy mérföldre Tarantótól. Dumas tábornok elküldte Félix kapitányt Taranto városparancsnokához, azzal, hogy számoljon be katasztrofális helyzetükről, s kérjen segítséget.

A kapitány kisvártatva visszatért. A tarantói városparancsnok szóbeli izenetét hozta: a franciák nyugodtan kiköthetnek.

A *Szép máltai nő* újabb félóra múltán beérkezett Taranto kikötőjébe.

Az utasok partra szálltak. Ott mindnyájukat megmotozták, egy szűk szobába zsúfolták, s végezetül tudomásukra hozták, hogy hadifoglyoknak tekintik őket.

Harmadnap külön szobát kapott a három legjelesebb fogoly: Manscourt tábornok, Dolomieu, a tudós, és Dumas tábornok.

Dolomieu ekkor levelet írt a maga és társai nevében Ruffo kardinálisnak. Panaszt tett az emberi jogok megsértése miatt, s elmondta, hogy ő és társai aljas árulás áldozatául estek.

A kardinális azt válaszolta, hogy nem látja célját azon vitázni, vajon joggal vagy jogtalanul tartja-e fogságban a nápolyi király Dolomieu-t, a két tábornokot és bajtársaikat, ellenben kénytelen közölni, hogy sem szárazon, sem tengeren nem biztosíthatja továbbjutásukat. Szárazföldön azért nem, mert egész Kalábria fellázadt a franciák ellen, s ő nem adhat akkora és oly elszánt kíséretet a foglyok mellé, hogy őket a felkoncoltatástól bizonyosan megóvja; tengeren azért nem, mert ahhoz az angolok beleegyezése szükséges. Egyebet nem tehet a foglyokért, mint hogy az ügyet jelenti a királynak s a királynénak.

Egy jó tanácsot adhat, fűzte hozzá Ruffo: Manscourt tábornok és Alexandre Dumas tábornok lépjen összeköttetésbe a nápolyi és itáliai francia hadseregek fővezéreivel, s kérjék kicserél-tetésüket Boccheciampe ezredes ellenében, aki nemrég francia fogságba esett. Ő, Ruffo, előre is kijelentheti, hogy a nápolyi király szemében Boccheciampe úr egymaga többet nyom a latban, mint a Franciaországban vagy Itáliában raboskodó nápolyi tábornokok együttvéve.

A cseretárgyalások meg is indultak, de nemsokára híre jött, hogy Boccheciampe a fogságban belehalt súlyos sebeibe.

E hírre a tárgyalások megszakadtak.

Egy hónappal ezután Brindisibe szállították át a két tábornokot.

Dolomieu-t valamivel később, amikor Nápoly visszakerült a király hatalmába, egy nápolyi börtönbe vitték, ahol a legkíméletlenebb bánásmódnak vetették alá.

Egyszer valami enyhítést kért porkolábjától. A porkoláb ridegen elutasította a hírneves tudós kérését.

- Úgy vigyázz - mondta erre a tudós -, hogy érzem: ha továbbra is így bántok velem, nem sokáig bírom.

- Mit bánom én! - vont vállat a porkoláb. - Csak a csontjaival tartozom elszámolni.

Dolomieu a marengói csata után, Bonaparte ismételt közbenjárására, kiszabadult, de már csak meghalni tért haza Franciaországba.

Két nappal átszállíttatása után Dumas tábornok a brindisi vár börtönpriccsén hevert, amikor egy nagy csomag röpült be a nyitott ablakon, s a szoba közepére hullott.

A rab felugrott, felkapta a csomagot, előhúzta kését, s elvágta a zsineget. A csomagban két vaskos kötet volt: Tissot *A falusi orvos* című munkája.

A könyv első két lapja között egy cédulácskát talált a tábornok; ez volt rajta: *A kalábriai hazafiak küldeménye. Lásd: a MÉREG címszót.*

Dumas tábornok kikereste a megadott cikkelyt. Kétszer vastagon bekeretezték.

A tábornok megértette, hogy élete veszélyben forog. Gondosan elrejtette a könyvet, nehogy elkobozzák tőle, de annyiszor elolvasta a *MÉREG* címszót, hogy utóbb már könyv nélkül tudta, mi az ellenszere ennek vagy annak a méregnek, mellyel megpróbálhatják őt láb alól eltenni.

Emlékirataimban közöltem Dumas tábornok saját kezű beszámolóját fogsága történetéről. Kilencszer akarták megmérgezni, mire sikerült a francia kormánynak őt a regényünkben is szereplő Mack tábornok ellenében kicserélni; Dumas tábornok súlyos betegen tért haza Franciaországba - meghalni. A fogságban gyomorrákot kapott.

Ami Manscourt tábornokot illeti, ő a mérgezett dohánytól megőrült, s meghalt börtönében.

Ha kitértünk ez epizódra, mely a szorosan vett történettel alig függ össze, azért tettük, mivel érdekes színfolt a nagy körkép hátterében.

Ruffo kardinálist jó hír várta Spinazzolában. Az tudniillik, hogy Manfredoniában partra szállt négyszázötven orosz katona, Baillie kapitány vezetésével.

Az orosz különítmény tizenegy ágyút hozott magával.

A kardinális rögtön intézkedett, hogy a csapat semmiben ne szenvedjen hiányt, s I. Pál cár katonáihoz méltó fogadtatásban részesüljön. Mert akármilyen kis létszámú volt a csapat, végeredményben a nagy szövetséges birodalmat képviselte.

Május 29-én este Ruffo Melfibe ért. Itt megállt egy napra pihenni, és Szent Ferdinánd ünnepét megülni.

„A Gondviselés akaratából - írja Ruffo krónikása, aki hajlamos mindent a Gondviselésnek tulajdonítani, ami Ruffo kardinálissal egyáltalán történt -, a Gondviselés akaratából váratlanul megjelent az ünnepségen, annak fényét nagyban emelvén, Ahmed kapitány, a korfui Kádi bej küldötte, s meghozta az ottomán flotta főparancsnokának a levelét, melyben az tudatta, hogy parancsa van a nagyvezírtől a Szicíliai Kettős Királyság királyát, a Fényes Porta szövetségesét, minden rendelkezésére álló eszközzel támogatni. Ahmed kapitány azért jött, hogy megkérdezze: nem szállhatna-e partra Pugliában néhány ezer emberük, hogy az oroszokkal vállvetve vonuljanak a nápolyi hazafiak ellen.”

A Gondviselés, nagy igyekezetében, túllőtt a célon. A kardinális igazán nem volt túlzottan aggályos lélek, római neveltetése felvértezte őt a köznapi előítéletek ellen, ám most mégis némi nyugtalansággal töltötte el a gondolat, hogy Jézus keresztje egy sorban menetel majd Mohamed félholdjával, az angol eretnekekről s az orosz szakadárokról nem is szólva.

Manfréd óta nem volt hasonló összefogásra példa. És, mint tudjuk, Manfréd csúfos véget ért.

Ruffo azt felelte a török követnek, hogy nagy hálára kötelezné őt a török segítség - Napolynál, ha a lázadó város továbbra is vonakodnék fejet hajtani uralkodója előtt, de mivel az adriai partokról hosszú és nehezen járható út vezet a szárazföldön át Nápolyba, jó lenne, ha a törökök a vízi utat választanák, s Korfuból tengeren közelítenék meg a nápolyi öblöt, ez alig néhány napos út, kivált májusban, lévén ez a hónap a földközi-tengeri hajózásra a legalkalmasabb. A török flotta útközben érinthetné Palermót, hogy további akcióit Nelson tengernaggyal és Ferdinánd királlyal összehangolja.

Továbbították a követhez a kardinális válaszát s ebédmeghívását. Az ebéd nem kis fejtörést okozott őeminenciájának. Ahmed kapitány és a kíséretében levő török tisztek nem ittak, helyesebben nem ihattak bort. A bíboros úgy gondolta a nehézséget áthidalni, hogy bor helyett pálinkát adat nekik, de a törökök még egyszerűbb megoldást találtak, mihelyt tudomásukra jutott a dolog: kijelentették, hogy mivel ők most a kereszténye ket védik, legalább annyi joguk van bort inni, mint a kereszténye knek.

Mohamed parancsolatainak ilyetén megszegése, helyesebben szólva tanácsainak semmibevevése - mert Mohamed nem tiltja a borivást, csupán óva int tőle - nagyban hozzájárult a hangulat emeléséhez. A vendégkoszorú ismételten s lelkesen ürítette poharát Szelim szultán és Ferdinánd király egészségére.

Május 31-én hajnalban a sanfedista sereg felkerekedett Melfiből, és Ofantón át Ascoliba vonult, ahol őeminenciája kihallgatáson fogadta Baillie kapitányt, az oroszok ír származású parancsnokát. A négyszázötven orosz szerencsésen eljutott Montecalvellóba, nyomban tábort vertek, s a sánccal megerősített tábort elkeresztelték Szent Pál-erődnek.

A kardinális és Baillie kapitány megtanácskozta a teendőket. Úgy döntöttek, hogy Baillie haladéktalanul visszatér Montecalvellóba. Kalauzul vele megy Carbone ezredes, három gyalogos zászlóalj és egy kalábriai lovaskülönítmény élén. Rendkívüli élelmezésügyi biztosnak egy Apa nevezetű embert jelölt ki Ruffo, s erősen a lelkére kötötte, jól ügyeljen, nehogy Ferdinánd király szövetségesei bármiben szükséget lássanak. Baillie a maga részéről megígérte, hogy harminc orosz gránátost hagy hátra díszkíséretül a kardinális részére, akinek június 2-án kellett a tervek szerint Bovinóba érkeznie. Szavát be is váltotta.

A kardinális Bovino hercegének a palotájában szállt meg. Itt talált rá don Luis de Riseis báró, Pronio szárnysegéde.

Ruffo most kapott első ízben pontos képet az Abruzzókban kialakult hadi helyzetről.

Ekkor tudta meg, hogy a franciák, a nápolyi légióval karöltve, háromszoros győzelmet arattak San Severóban, Andriánál és Traninál, de egyszersmind azt is, hogy elvonultak Közép-Itáliába, miután Macdonaldot visszarendelték. Az Abruzzókban, Chieti és Teramo tartományokban harcoló royalista szabadcsapat-kapitányok Ruffo helytartó utasításait kérték. Don Luis de Riseis útján meg is kapták a kardinális parancsát. Zárják körül Pescarát, ahová Ruvo grófja bezárkózott; ha ezenfelül futja még valamire erejükből, küldjenek csapatokat Nápoly ellen, s hadmozdulataikat hangolják össze a sanfedista sereg haditervével.

A Terra di Lavoro mindenestül Mammone és fra Diavolo hatalmába került. Ferdinánd ezt írta Mammonénak: „Kedves tábornokom és barátom.” A királyné pedig monogramos gyűrűt és egy hajtincset küldött ajándékba fra Diavolónak.

55
Fejedelmi levelek

Láttuk, mekkora riadalmat keltett Palermóban a francia flotta feltűnése a Földközi-tengeren: beszédes bizonyítéka volt ennek a király kiáltványa.

E fejezetben a királyné néhány levelével ismertetjük meg kedves olvasóinkat. Ezáltal teljesebb képet kapnak nemcsak az udvar ijedelméről, de arról is, hogyan vélekedett az eseményekről Karolina.

Május 17.

Jelen levelemmel tudósítani kívánom Eminenciádat a legfrissebb jó és rossz hírekről. Hadd kezdem a szomorú újságokkal. A francia hajóraj április 25-én kifutott Brestből, áthaladt Gibraltáron, és június 5-én bejutott a Földközi-tengerre, kijátszva az angol flotta éberségét, melynek parancsnoka a fejébe vette, hogy a Direktórium Írországot készül megtámadni, s így a flottát abból az irányból várta, Gibraltárral pedig nem törődött. Tény, hogy a francia flotta átjutott a szoroson: harmincöt kisebb-nagyobb hadihajóból áll. Abban a hiszemben, azazhogy biztos tudatban, hogy a francia flotta nem játszhatja ki két angol hajóhad éberségét, és hogy a Gibraltári-szorost Bridgeport és Jervis tengernagyok gondosan őrzik, Nelson lord annyira felaprózta hajóraját, hogy végül saját hajóján kívül mindössze egy portugál hadihajót tartott ott Palermóban. Huszonkét vagy huszonhárom nagy francia hadihajó ellenében - kettő! Képzelheti, mennyire megijedtünk: rögtön futárokat küldtünk ki a szélrózsa minden irányába, hogy a lehető legtöbb hadihajót gyűjtsük össze Palermóban. Kénytelenek leszünk Nápoly és Málta blokádját teljesen vagy részben megszüntetni, mivel Nelsonnak minden erőt ide kell összpontosítania, hogy bennünket a bombázástól vagy egy partraszállási kísérlettől bizton megóvjon. De kezdem azt remélni, hogy a köztársasági flotta Toulonba ment, csapatokat behajózni, mert az azóta eltelt tizenegy nap alatt színét sem láttuk francia hajónak, St. Vincent gróf flottájának eszerint lesz ideje egyesülni Nelsonéval, márpedig a két flotta együtt könnyűszerrel ellenállna a franciának, sőt, meg is verné.

Ami engem illet, én azt hiszem, illetve képzelem, hogy a francia flotta Máltát készül felszabadítani, s onnan Egyiptomba siet majd, Bonapartéért. Akár így van, akár nem, ez a hír nagyon megrémített mindnyájunkat.

Az is megeshet, hogy a francia flotta útközben felszabadítja Nápolyt a blokád alól, s továbbvonul Konstantinápolyba, elterelő hadmozdulatot hajtván végre, az orosz és a török tervek összekuszálása céljából.

Végül fennáll még egy lehetőség: hogy a francia flotta célja áttörni a nápolyi blokádot, behajózni az ottani francia csapatokat meg néhány ezer fanatikus nápolyi republikánust, és megtámadni Szicíliát.

De mert mindezen hadműveletekhez idő kell, nekünk is lesz időnk Nelson hajóraját összegyűjteni, és St. Vincent gróf flottájával egyesíteni, mely esetben a mieink egyenlő erőt tudnak a franciákkal szembeállítani. Félő persze, hogy a cádizi flotta, mely felszabadult a blokád alól s ezáltal visszanyerte cselekvőképességét, csatlakozni talál az ellenséges haderőhöz. S az én véleményem igenis az, hogy a franciák e cél érdekében mindenre képesek. No mindegy, néhány nap alatt kiderül, reményeink igazolódnak-e, vagy aggályaink. Mindenesetre, ha ezt a flottát legyőzzük, a franciáknak végleg

befellegzett, nem lévén több flottájuk. De ki tudja, mit meg nem érünk, ha e flotta ránk támad, mielőtt St. Vincent gróf egyesül Nelsonnal!

Lássuk most a jó híreket. Egy angol fregatt, mely e hó 5-én futott ki Livornóból, hozta a hírt, hogy a francia hadsereg öldöklő csatában megsemmisítő vereséget szenvedett Lodinál. A császári hadak ezután ellenállás nélkül bevonultak Milánóba, a nép üdvrivalgása közepette. A tömeg szidalmazta és bántalmazta a francia városparancsnokot. Szövetségeseink elfoglalták ezenkívül Ferrarát és Bolognát is, Bolognában az oroszok felkoncolták mindazokat, akik a visszavonulás idején az ártatlan nagyherceget és családját bántalmazták. 5-én reggel, a fregatt indulása pillanatában a császári hadsereg épp bevonulni készült Firenzébe, hogy a nagyherceget visszahelyezze trónjára. Ezenkívül egy osztrák hadoszlop Genovába tartott, egy másik Piemontéba, ahol a franciák bezárkóztak az erődökbe. S ennyi győzelem után ott van még szövetségeseinknek tartalékul a Strassoldo tábornok vezényelte, negyvenezer főnyi, ütőképes, eddig be nem vetett hadsereg - ez, remélem, untig elég lesz Itália felszabadítására.

Elrendeltem összefoglaló közlemény kiadását a hadieseményekről. Mihelyt kinyomták, küldöm Eminenciádnak. Csatolom két példányban a király kiáltványát szicíliai alattvalóihoz, melyet szétküldünk majd a tartományokba, de csakis oda, mivel nem óhajtjuk a fővárosban a szenvedélyeket túlságosan felszítani.

Kell-e mondanom, hogy alig várom Eminenciád leveleit? Biztosíthatom Eminenciádat, hogy minden újabb tette bámulatra késztet mélyenszántó gondolkodása s bölcs elvei iránt. De be kell vallanom, véleményét nem osztom maradéktalanul, amikor Eminenciád azt állítja, hogy legjobb szemet hunyni s feledni a fő gonosztevők vétkeit; különösen akkor nem, ha Eminenciád odáig megy, hogy jutalommal óhajtja őket megvásárolni. Az én véleményem más, de nem a bosszúvágy miatt - lelkem mentes e szenvedélytől -, s ha mégis úgy szólok, mintha bosszúra szomjaznék, azt éppen hogy a legteljesebb megvetés sugallja e gazfickók iránt, az, hogy semmibe veszem őket, mert nem méltóak arra, hogy megnyerjük vagy megvásároljuk őket ügyünknek, hanem csakis arra, hogy megszabadítsuk tőlük a társadalmat, melyet megrontanak. A kegyelem és megbocsátás szelleme, vagy éppenséggel a jutalmazás nem hálára s bűntudatra készteti a népet, ha az olyan romlott és önző, mint a miénk,[14] *hanem ellenkezőleg, arra, hogy szánja-bánja, hogy nem százszor annyit vétkezett... Őszinte sajnálatomra azt kell tehát mondanom, nincs miért haboznunk, ahányan vannak, rászolgáltak a halálbüntetésre, és mindenki másnál inkább Caracciolo, Moliterno, Rocca Romana,*[15] *Frederici és a többi...*

A többit ki kell toloncolnunk, miután szavukat vettük, hogy nem térnek soha vissza, s miután írásbeli kötelezvényt írattunk velük alá, miszerint életfogytiglani börtön és teljes vagyonelkobzás a büntetésük, ha valaha visszamerészkednek. A franciák erejét nem fogják növelni, mert nincs merszük, se erejük a harchoz; ugyanezen okból - gyávaságuk miatt - nem fogják bajainkat tetézni, mi pedig megszabadulunk ettől az ártalmas, velejéig romlott népségtől, amely úgyse állna soha őszinte szívvel a mi oldalunkra, és az államra nézve igazi jótétemény, ha megszabadul pár ezer csirkefogótól, mert ezáltal megtisztul, és Eminenciád hajtsa végre a tisztogatást, nem a feljelentők adatai, hanem a tények alapján, aszerint, hogy mit tettek a király és a haza ellenségeinek szolgálatában,

---

[14] Szó szerint így: *...ad una nazione così víle e egoista.*

[15] Karolina ekkor még nem tudta, hogy Rocca Romana újabb árulásával jóvátette a neki felrótt, előző pálfordulást.

hogy szövetséget kötöttek-e velük; hajtsa végre, mondom, tekintet nélkül rangra, nemre, a nemesség és a mezzo ceto köreiben, asszonyaikat is beleértve, nem számít származás, se semmi egyéb. Amerikába velük! Amerikába!... Vagy Franciaországba, ha az amerikai út túlságosan költséges.

S ha a banda egyik fele halott lesz, a másik száműzött, mi is megengedhetjük magunknak, hogy feledjük a bennünket ért sérelmeket. De először, de mindenekelőtt, de kezdetben elengedhetetlen a könyörtelen szigor, mert nem csupán árulás történt, nem új királyt választottak maguknak, hanem fittyet hánytak a vallás legszentebb parancsainak s legalapvetőbb kötelességeiknek. Úgy vélem tehát, hogy a könyörület végzetes lenne, mert ellenségeink gyengeségnek tekintenék, a nép ellenben, mely rendületlen maradt hűségében, igazságtalanságnak. Jövőbeni biztonságunk s nyugalmunk érdekében, ismétlem, gyökeresen meg kell tisztítanunk államunkat ettől a csőcseléktől, melynek eltávolítása nem növelné a franciák erejét, de fokozná tulajdon biztonságunkat. Ez szilárd meggyőződésem, olyannyira, hogy Eminenciád helyében kísérletet sem tennék Nápoly békés visszaszerzésére, hanem bevárnám, míg kellő erő áll rendelkezésemre, s akkor bevenném rohammal a várost, hogy rákényszerítsem a fenti elvek szerint folyó tisztogatást - újra meg újra csak ezt a szót ismétlem, mert egyedül ez fejezi ki pontosan gondolatomat -, lévén ez jövőbeni nyugalmunk egyetlen záloga. Ha Eminenciád erre ma még nem képes, megfelelő erő híján, inkább ne is próbáljunk fővárosunkba visszatérni, semhogy visszatértünkkor e mételyt még ott találjuk. Az egyesült osztrák-orosz sereg közeledik Nápolyhoz. Jobb szerettem volna, ha oroszaink előbb hozzánk látogatnak el, s együttes erővel foglaljuk vissza az országot. De úgy vélem, a segítséget mindenesetre el kell fogadnunk, jöjjön bárkitől. És bárhonnan jön is a segítség, a világért ne kegyelmezzünk Nápoly eleste után ezeknek az embereknek, mert ők az okai, egyes-egyedül ők, az országunkra zúdult csapásoknak...[16]

Nézze el nekem Eminenciád, ha ismételten s nyomatékosan beszéltem a vétkesek megbüntetésének szükségességéről, de tudomására kívántam hozni e tárgyban érzéseimet s szándékaimat, nehogy utóbb azt mondhassa, nem tudott róluk. Végeredményben erősen remélem, hogy Eminenciád tudja, mit kell tennie, s azt teszi, amit kell.

Ne higgye Eminenciád, hogy gonosz, zsarnoki vagy bosszúálló természetű vagyok. A magam részéről hajlandó lennék a bűnösöknek megbocsátani, csakhogy meggyőződésem, hogy ez kárhozatos lenne az országra, az igazságos szigor ellenben üdvös.

Isten önnel. Nagyon szeretnék mielőbb hírt hallani Eminenciád felől, minél jobb híreket.

Őszinte hálával és nagyrabecsüléssel

hű és szerető barátnője
Karolina

A kardinális csakugyan jó hírekkel szolgált Karolinának. Ruffo folytatta előnyomulását Nápoly irányában, felvette az érintkezést az oroszokkal s a törökökkel. Nápoly visszafoglalása előbb vagy utóbb, de bekövetkezik, akármit tesznek is a hazafiak: ehhez kétség sem fért többé.

[16] A királyné további tizenöt soron át ismételgeti, hogy a megtorlás elengedhetetlen, ezt a tizenöt sort kihagytuk.

E hírek úgy megnövelték az udvar önbizalmát, hogy még a kalábriai herceg is nekibuzdult, s a tettek mezejére lépett. Felséges szülei Nelson gondjaira bízták a trónörököst, aki ily módon angol zászló alatt készült a respublikával megküzdeni.

A trónörököst, őszinte sajnálatára, váratlanul közbejött események meggátolták e fegyvertény végrehajtásában, mely pedig annyi dicsőséggel s népszerűséggel kecsegtette, mint a királyné alábbi leveléből láthatjuk.

Íme, a levél. Nem kevésbé érdekes és jellemző, mint az előző.

1799. jún. 14.

Eminenciád feltehetően Nápolyban veszi kézhez jelen levelemet, tehát annak utána, hogy országunkat visszafoglalta.

A végzet továbbra is ellenünk dolgozik: az angol flotta, mely elindult volt Nápolyba, tegnap kénytelen-kelletlen visszatért Palermóba. Amikor délelőtt tizenegy tájban a hajók elhagyták a kikötőt, gyönyörű volt az idő, kedvező a szél; délután négy órakor el is tűntek végleg a szemünk elől. A szél iránya nem változott, s szinte bizonyosra vehettük, hogy mára Procida magasságába érkeznek. Fájdalom, az történt, hogy Capri és a szigetek közt két tartalék hajóval találkoztak, s ezek jelentették a tengernagynak, hogy a francia flotta kifutott Toulonból, és Itália déli partjaihoz közeleg. Nelson haditanácsot hívott össze, kijelentette, hogy legfőbb kötelessége Szicília biztonságán őrködni, a szárazföldi csapatokat s a tüzérséget tehát azonnal partra teszi, és flottájával az ellenség elébe siet, hogy legyőzze. Így is határoztak. Nelson ma este hazatért Palermóba, hogy a csapatokat kihajózza, s nyomban ezután ismét tengerre szállt.

Képzelheti Eminenciád, mekkora volt csalódásunk! De nem, úgysem értheti, akármit mondanék. A hajóraj olyan szép volt, olyan tekintélyes és büszke, rakományával nagy hatást gyakorolhatott volna. Fiam tele lelkesedéssel, első hadjárata küszöbén! Egyszóval egészen kétségbe ejtett ez a balszerencse. Procidából érkezett 11-i és 12-i levelek arról tudósítanak, hogy a bomba hamarosan robban. Nemsokára meg kell adniok magukat, élelem- és vízhiány miatt. Egyebekben Eminenciádra bízom az ügyek irányítását. Én is csak azt kívánom, hogy minél kevesebb öldöklés, fosztogatás essék, mivel meggyőződésem, hogy a nápolyiak nem fognak védekezni. A lázadó osztályok gyávák, csak a nép bátor, s az a jó ügy oldalán áll. Azt hiszem, Eminenciád különösebb nehézség nélkül, sőt egyáltalán minden nehézség nélkül visszafoglalja majd Nápolyt. Egyedül a Sant'Elmo-erőd francia helyőrsége miatt fáj a fejem. Eminenciád helyében azt javasolnám parancsnokának, legfeljebb huszonnégy órai gondolkodási időt engedélyezve neki, hogy vagy még aznap megadja magát, mely esetben írásos menlevél vagy fegyveres kíséret oltalma alatt szabadon elvonulhat, s ötven-száz jakobinust felőlem magával is vihet, feltéve, hogy az erődöt lőszerrel, ágyúkkal együtt épségben átadja, vagy - ha ellenáll - nincs kegyelem, egész helyőrségével egyetemben felkoncoltatik. Ily módon kikapcsolhatnák a Sant'Elmót. De ha a parancsnok makacskodik, abban a pillanatban rohamra indulnék az oroszokkal, törökökkel meg néhány válogatott emberünkkel! Egy uncia arany a roham előtt, egy pedig utána! Ha ezt kilátásba helyezzük, hiszem, hogy félóra múltán miénk az erőd. De akkor aztán ki-ki kapja meg, ami jár neki, ostromlottak és ostromlók egyaránt. Ami a képviselőket s a választott tanácsnokokat illeti, Eminenciád lássa be, hogy őket csakis a királynak lehet joga kinevezni, miután a sediléket eltöröltük. Ez igazán a legkevesebb, amit árulásukért megérdemelnek, hiszen detronizálták a királyt, elkergették az általa kinevezett kormányzót, és engedélye nélkül magukra vállalták a felelősséget. De a legsürgősebb

teendőnek mégis azt tartom, hogy rendet teremtsünk, meggátoljuk a fosztogatást, s a Sant'Elmo-erődöt egy becsületes, bátor és hű parancsnok kezére adjuk; hogy megszervezzük a hadsereget, megerősítsük a hadikikötőt, s késedelem nélkül számba vegyük tengeri haderőnket, tüzérségi állományunkat s a hadiraktárak készleteit, egyszóval, hogy némiképp egybehangoljuk a gépezet kerekeit. És ha az első pillanatok lelkesedését sikerülne arra kihasználnunk, hogy a népet rábírjuk a római állam megrohanására, ha Rómát visszaadhatnák pásztorának, s határainkat a hegyekig terjeszthetnők ki, az igazi mestervágás lenne, és teljes elégtétel a becsületünkön esett csorbáért.

Ha nem Eminenciádra várna e gigászi munka, hanem bárki másra, belehalnék az aggodalomba, de így, mivel ismerem Eminenciád tehetségének mértékét, mélységét, melyhez fogható nincs, hacsaknem buzgalma s tettrekészsége, tökéletesen nyugodt vagyok.

Vettem Eminenciád 4-éről Bovinóból, valamint 6-áról Arianóból kelt leveleit, azonkívül kezemben Actonhoz írt levele, s nem győzöm csodálni a bennük foglalt gondolatok mélységét, bölcsességét, s jóllehet Eminenciád egyes megállapításai ellentmondanak hosszú és keserves tapasztalatokra alapozott benső meggyőződésemnek, nemcsak gondolkodóba ejtett, de tetemesen növelte csodálatomat Eminenciád képességei iránt. Minél többet töprengek rajta, annál inkább hiszem, hogy Nápoly kormányzása mérhetetlen nehézségeket ró majd Eminenciádra, alighanem kénytelen lesz tudását, lángeszét, határozottságát latba vetni. A múlt látszólag azt bizonyítja, hogy a nápolyi nép engedelmes, a sok gyűlölködés, az egyéni bosszúvágy s a bűnösök rettegése a leleplezéstől mégis iszonyatos nehézségeket gördít majd a kormányzás útjába, de Eminenciád lángesze diadalmaskodni fog mindenen.

Hadd említem meg újra leghőbb kívánságomat: Eminenciád egyezkedjék a San't Elmóval és francia parancsnokával, miután elfoglalta Nápolyt. De lázadó jobbágyainkkal, úgy ügyeljen, nem tárgyalunk! A király, végtelen kegyelmében, majd megbocsát nekik, vagy enyhíti büntetésüket jó szíve sugallatára; de tárgyalni a lázadó bitangokkal, akik a végüket járják, s nem árthatnak nekünk többet, mint a csapdába esett patkány, azt nem, nem, soha! Ha az állam üdve úgy kívánja, én kész vagyok megbocsátani, de tárgyalni a gyáva söpredékkel, azt nem, soha!

Ez szerény véleményem, melynek megítélését, mint minden korábbi vélekedésemet is, Eminenciád bölcs belátására bízom.

Egyébiránt higgye meg Eminenciád, hogy tökéletesen átérzem, mi mindent köszönhetünk Kegyelmességednek, és a legmélyebb hálával viseltetem irányában; s ha véleményünk olykor eltér is, mivel Eminenciád hasznosnak hiszi a könyörületet, én pedig ártalmasnak, az a legkevésbé sem csorbítja nem szűnő hálámat a nekünk tett szolgálatokért; és az én szememben mind között a legnagyobb s legnehezebb szolgálat Nápoly újjászervezése lesz, ez teszi majd fel a koronát a titáni műre, melyet Eminenciád jelenleg végbevisz, illetve nagyrészt végbevitt.

Zárom levelemet, azzal a kéréssel, hogy Eminenciád legyen állandó híradással e perdöntő s válságos időkben; hiszen tudnia kell, milyen türelmetlenül lessük híreit.

S újfent kérem, higgyen örökös és mély hálámban

igaz és hű barátnője
Karolina

E két levél kiegészítéséül idekívánkozik a király levelének elemzése. Rosszul tettük, hogy Ferdinánd levelét regényünk előszavában leközöltük - itt volna a helye.

Olvasóink láthatják a levelek egybevetéséből, hogy a felséges házastársak, akik oly ritkán értettek bármiben is egyet, egy dologban mégiscsak maradéktalanul megegyeztek. Abban tudniillik, hogy mindketten el voltak szánva bosszúvágyukat a legmesszebbmenően kielégíteni, s nem adni senkinek, semmiféle jogcímen kegyelmet.

Másfelől az is kitűnik a levelek vizsgálatából - amit örömmel jegyzünk ide, a történelemírás tévedését kiigazítandó -, hogy a felséges pár utasítja Ruffo bíborost a legszigorúbb megtorlásra, válaszul a bíboros leveleire, melyekben ő könyörületre inti királyát.

Hadd idézzük tehát olvasóink emlékezetébe a király levelének bizonyos részleteit, azokat, amelyekben a vétkesek különféle kategóriáit sorolja elő, s a büntetést, melyekkel őket sújtani kívánja. De adjuk át a szót Ferdinándnak:

Halállal kell büntetni:

A nápolyi törvényhozó és végrehajtó bizottság, valamint az ideiglenes kormány minden tagját;

A köztársasági rendőri és katonai bizottság minden tagját;

Mindazokat, akik tisztséget viseltek a különféle községi önkormányzatokban, vagy általában hivatalt vállaltak a köztársaság vagy a franciák alatt;

Mindazokat, akik aláírásukkal támogatták azt a bizottságot, amelyet kormányzatom állítólagos pazarlásainak és hűtlen pénzkezelésének kivizsgálására küldtek ki;

Minden tisztet, aki az én szolgálatomból átlépett az úgynevezett köztársaság vagy a franciák szolgálatába. Magától értetődik, hogy ha valamely tisztem hadseregem vagy szövetségeseim elleni fegyveres harcban kerülne kézre, huszonnégy óra alatt minden teketória nélkül főbe kell lőni, valamint azokat a bárókat is, akik katonáimnak vagy a szövetséges katonáknak fegyveresen ellenállnak;

Mindazokat, akik köztársasági újságokat alapítottak, vagy felhívásokat s egyéb írásokat nyomattak ki, olyan munkákat például, melyek népemet lázadásra izgatják s az új kormány elveit terjesztik, mindenekelőtt egy Vincenzo Cuoco nevezetű egyént.

Azt óhajtom továbbá, hogy letartóztassanak egy bizonyos Luisa Molina San Felice nevezetű nőt, aki felfedte a royalista ellenforradalom tervét, melynek élén Backer és fia állt.

Le kell továbbá tartóztatni a város küldötteit s azokat a képviselőket, akik kiragadták a hatalmat helyettesem, Pignatelli tábornok kezéből, vagy ellenálltak rendelkezéseinek, s olyan rendszabályokat foganatosítottak, melyek ellentétben állnak az alattvalói hűséggel.

Azokat, akiket a bíróság kevésbé bűnösnek ítél, életfogytiglan száműzetem birodalmamból, vagyonukat pedig elkoboztatom.

Egyébként meg kell mondanom: rendkívül bölcsnek találtam Eminenciád megjegyzéseit a száműzetést illetően, de ha eltekintek is egyéb hátrányaitól, az a véleményem, hogy jobb végleg megszabadulni e viperáktól, mint keblünkön melengetni őket. Ha volna egy szárazföldi tartományaimtól nagyon messze eső szigetem, örömest elfogadnám javaslatát, hogy oda száműzzem őket, de szigeteim közel fekszenek a Kettős Királysághoz, s így ezeknek az embereknek módjuk nyílhatna összeesküvéseket szövögetni más gonosztevőkkel és elégedetlenekkel, akiket nem sikerült államainkból kiirtanunk. Egyébként azok a - Istennek hála - jelentékeny vereségek, amelyeket a franciák elszenvedtek, s

remélem, ezután is elszenvednek, csakugyan lehetetlenné teszik, hogy a száműzöttek ártsanak nekünk. De jól meg kell fontolnunk, hova száműzzük őket s mi módon, hogy semmiféle veszélytől ne kelljen tartanunk: pillanatnyilag leginkább ez foglalkoztat...

Mihelyt visszafoglaltam Nápolyt, kiadom pótlólagos rendelkezéseimet, aszerint, hogy mit követelnek az események s az addig birtokomba jutott új értesülések. Utána majd, mint jó keresztény és népem szerető atyja, teljesítem azon kötelességemet, hogy a múltat eltemessem, s mindenkit általános és teljes bocsánatomban részesítsek... abban a reményben, hogy a vétkek oka nem a romlottság volt, hanem csakis a félelem s a kishitűség.

Nem tudjuk, tréfának szánta-e vajon Ferdinánd e Sullához, Octaviushoz, Tiberiushoz méltó proskripciós lista végére biggyesztett utolsó mondatát, vagy komolyan gondolta; ez utóbbi sem lehetetlen, tekintettel arra, ahogyan némely királyok a királyságot értelmezik.

Minden kétséget kizáróan komolyan gondolta viszont szegény, mit sem sejtő Luisa San Felice letartóztatását.

56
Orosz pénz

Mint mondottuk, Luisa igyekezett boldog lenni.

Fájdalom, nem ment könnyen.

Szerette Salvatót, jobban, mint valaha: a beteljesülés nemhogy csökkentené, rendszerint fokozni szokta a nők szerelmi szenvedélyét, különösen az olyan nőkét, mint Luisa.

Salvato testestül-lelkestül Luisáé volt. Kevés azt mondani: szerette. Vallásos rajongással csüggött rajta.

De szegény Luisa életének egét két felleg árnyékolta be.

Az egyikről gyakorta megfeledkezett Salvato oldalán, Salvato csókjai közepette. Ám mihelyt Salvato magára hagyta, eszébe jutott a férfi, aki félig apja, félig férje volt, s akitől szabályos időközönként gyengéd leveleket kapott, amelyek titkos, csakis az ő számára érzékelhető bánat nyomát viselték; hogy úgy van, inkább a szíve súgta meg neki, semmint az esze.

Luisa hasonlóképpen gyengéd levelekkel viszonozta férje leveleit. Pontosan úgy írt, amint érzett; engedelmes, szerető és tisztelő lánya maradt ő a lovagnak.

De az a másik felleg, a komor gyász fellege örökös árnyékba borította szegény Luisa életét. Az a gondolat gyötörte szüntelen, hogy ő okozta a két Backer letartóztatását, s ha kivégzik őket, ő lesz oka haláluknak is.

Két szerelmesünk meghittebb s állandóbb közelségben élt egyébként, mint valaha. Salvato minden szabad percét Luisa mellett töltötte.

Luisa hallgatott Michelére, s megbocsátotta Giovanninának különös viselkedését. Nálunk ez elképzelhetetlen lenne, de Itáliában bizalmasabb hang járja a cseléd s ura között.

Salvato és Luisa meghitt kapcsolata nem keltett különösebb feltűnést, az emberek egész figyelmét az eseményekkel zsúfolt jelen s a még súlyosabb eseményekkel terhes jövő kötötte le, az apró-cseprő magánügyek eltörpültek a közügy gondja mellett. Itáliában egyébként sem szokás ilyesmin fennakadni; az olaszoknak szavuk sincs a *szeretőre*, úgy mondják csak: *barátnő.*

Giovannina fecseghetett reggeltől estig, ha netán azzal akart Luisának ártani, hogy kifecsegte titkait: sokra nem ment vele. A komorna mogorva volt és hallgatag, de azóta mindig tisztelettudóan viselkedett.

Egyedül Michele őrizte meg régi gondtalan kedélyét. Sűrűn be-bekukkantott a házba, szétszórván szelleme röppentyűit. Mióta csakugyan ezredes lett - amit legvakmerőbb álmaiban sem mert remélni -, olykor felrémlett ugyan lelki szemei előtt egy fenyegetően himbálózó hurok képe, de az sem rontotta el a kedvét, ellenkezőleg, ilyenkor nagyot csapott jobb kezével a bal tenyerébe, s vidáman elkurjantotta magát: „Ej, egy életünk, egy halálunk!”, amely kurjantást legfeljebb ketten érthették; ő meg a sátán, aki a kötél másik végét fogta.

Egy szép reggel, amint éppen Assuntától Luisához, vagyis a Marinelláról a Mergellinára tartott, jó délolasz szokás szerint ténferegve, el-elbámészkodva, egy pillanatra megállt a *beccaio* boltja előtt, csak úgy, különösebb cél nélkül. Vette észre, hogy jöttére a beszélgetők hirtelen másra fordították a szót, s mintha lopva jeleket váltottak volna: „Vigyázat, itt van Michele!”

Michele nem mutatta, hogy bármit észrevett volna, annál sokkal ravaszabb volt; de mert a kíváncsiság majd kifúrta az oldalát, rögtön elhatározta, hogy kifürkészi a többiek titkát. Pár szót váltott a *beccaióval,* aki mostanában megjátszotta a fanatikus republikánust, és mivel nem sikerült vele zöld ágra vergődnie, onnan egy Cristoforo nevű mészároshoz sietett. Cristoforo már csak azért is a *beccaio* esküdt ellensége volt, mert ugyanazt a mesterséget űzte, mint ő.

Lévén ráadásul szívvel-lélekkel hazafi, készséggel elárulta Michelének, hogy a Régi Vásártéren reggel óta nagy az izgalom. Mégpedig véleménye szerint azért, mert két ember idegen arany- meg ezüstpénzeket osztogat bizonyos, királypárti érzelmeikről közismert egyéneknek. A két ember egyikében Cristoforo ráismert Ruffo kardinális Coscia nevű volt szakácsára, aki e minőségben jó komája volt a Régi Vásártér árusainak.

- Komám, láttad-e saját szemeddel a pénzt, amit osztogattak? - kérdezte Michele.

- Látni láttam, de nem ismerem.

- Tudnál-e egy-két darabot szerezni?

- Mi sem könnyebb.

- No, ha szerzel, én tudok valakit, aki megmondja, honnan származik ez az újfajta pénz.

Michele a zsebébe nyúlt, előhalászott egy marék mindenféle aprópénzt, s Cristoforo markába nyomta. Cristoforo elloholt.

Tíz perc múltán egy ezüstpénzzel tért vissza. Olyasforma volt, mint a piaszter, csak laposabb. A pénzdarab egyik oldalán egy büszke tartású nő képe látszott - a keble csaknem fedetlen, a fején aprócska korona -, a másik oldalon egy kétfejű sas, egyik karmában az országalma, másikban a kormánypálca.

A pénz peremét idegen betűs felirat szegélyezte.

Michele összeszedte minden tudományát, de hiába, nem sikerült a felirat értelmét kihüvelyezni. Szégyenszemre meg kellett vallania, hogy nem ismeri ezeket a betűket.

Cristoforót megbízta, hogy tartsa nyitva a szemét, s ha valamit megtud, szóljon.

A mészáros kíváncsiságát legalább annyira felcsigázta az ügy, mint Micheléét, nyomban nekiállt hát tudakozódni, mialatt Michele a Toledo utcán s a Chiaia-hídon át a Mergellinára sietett.

Az Angri-palotánál megállt, s megkérdezte, otthon van-e Salvato. Körülbelül egy órával azelőtt távozott hazulról - hangzott a válasz.

Michele ebből könnyen kiszámította, hová ment Salvato. Nyilván a pálmás házba. Fusco hercegnő, Luisa bizalmas barátnője, egyszer s mindenkorra rendelkezésére bocsátotta palotájának azt a szobáját, ahol egykor sebesülten feküdt, s ahol élete legboldogabb s legnehezebb óráit átélte.

Fusco hercegnőhöz szabad bejárása volt a kor minden neves patriótájának. Salvato tehát az ő palotája kapuján lépett be, ha találkozott a hercegnővel, köszönt neki, ha nem, nem, s rögtön bevonult szobájába, mely afféle dolgozószobává vált.

Luisa a nyitott átjáróajtón át surrant be hozzá.

Michelének nem volt oka titkolódzni; ő a San Felice-ház kertkapuján csöngetett be. Giovannina kaput nyitott.

Mióta Michele lelkében felmerült a gyanú, hogy a komorna tejtestvére ellen áskálódik, alig állt vele szóba. Most is csak futólag köszöntötte, s benyitott a lakásba. Amióta ezredes lett, barátunk még otthonosabban mozgott Luisánál, mint régen. Sorra járta a szobákat, s mert egyikben sem találta Luisát, nyílegyenesen oda tartott, ahol fellelni vélte. Kopogott Salvato ajtaján, úgy, ahogy csak ő szokott kopogni. A szerelmespár ráismert a kopogásról, s máris felcsendült Luisa édes hangja:

- Bejöhetsz.

Michele belépett. Luisa és Salvato egymás mellett ült, Luisa feje Salvato vállán, Salvato karja Luisa derekán.

Luisa szeme könnyes volt. Salvato arca örömtől és büszkeségtől sugárzott.

Michele elmosolyodott. Salvato szakasztott úgy ült ott, mint egy ifjú férj, aki most tudta meg, hogy apa lesz.

De akár ez volt az oka Salvato büszkeségének, Luisa könnyeinek, akár más, az okot nyilván titkolni óhajtották, mert Michele láttán Luisa tiltón szája elé kapta az ujját.

Salvato előrehajolt, s kezet nyújtott barátunknak.

- Mi újság? - kérdezte.

- Közelebbit nem tudok, tábornok polgártárs, de nagy az izgalom.

- S ugyan miért?

- Pénzeső hullt, nem tudni, honnan.

- Pénzeső? Odaálltál-e legalább az eresz alá?

- Nem, de a kalapomban felfogtam egy cseppjét. Itt van, la. - S átnyújtotta az ezüstpénzt Salvatónak.

A fiatalember mindössze egy pillantást vetett rá, s azt mondta:

- Ni, egy rubel, II. Katalin képmásával.

Michele ettől nem lett okosabb.

- Egy rubel? - kérdezte. - Mi az?

- Az oroszok piasztere. II. Katalin volt a jelenlegi uralkodó, I. Pál anyja.

- Uralkodó? Hol uralkodik?

- Oroszországban.

- Már meg az oroszok is beleártják magukat? Persze, ígérgették őket korábban is nekünk. Hát megérkeztek?

- Úgy látszik - felelte Salvato.

Felállt, s Luisához fordult:

- Az ügy súlyos, drága Luisám. Mennem kell, azonnal ki kell derítenünk, milyen forrásból s kik által kerültek forgalomba a rubelek.

- Hát menj - bólintott Luisa a szelíd megadás kifejezésével, mely a szerencsétlen Backer-ügy óta szinte állandóan ott honolt arcán.

Azóta olyasféle érzés tartotta hatalmában, hogy ő nem önmagáé többé, hanem a végzet kiszemelt áldozata, mint a görög hitregebéli Iphigeneia, s mert szembeszállni nem bírt a Végzettel, megadta magát neki, mintegy abban a reményben, hogy tán ezzel kiengeszteli.

Salvato felcsatolta kardját, odalépett Luisához szokott derűs, magabízó mosolyával, melynek tovatűntén arca hideg lett s mozdulatlan, mint a márványkő, forrón magához ölelte remegő kedvesét, és így szólt:

- A viszontlátásra, szerelmem!

- A viszontlátásra. De mikor? - kérdezte Luisa.

- Ó, amint lehet. Nélküled nem élet az élet, különösen mióta a boldogító hírt megtudtam.

Luisa odabújt Salvatóhoz, fejét szemérmesen keblére rejtve, de Michele figyelmét így sem kerülte el, hogy kishúga arcát égő szégyenpír futja be.

Mert jaj, a hír, amit Salvato önző büszkeségében boldogítónak mondott, nem volt egyéb, mint hogy Luisa anyának érzi magát!

57
A köztársaság végórái

Hadd mondjuk el kedves olvasóinknak, milyen előzmények után s miképpen került orosz pénz a Régi Vásártérre.

Június 3-ára Arianóba ért a kardinális. Ariano városka az Appenninek legmagasabb pontján épült, úgy is nevezik: *Puglia kilátója.* Akkoriban nem vezetett errefelé más út, mint a Brindisiből Nápolyba vivő római consuli út, ugyanaz, melyen valaha Horatius utazott Maecenas társaságában. Arianótól Nápolyig nyaktörően meredek az út, postakocsi oda fel nem jutott akkoriban, hacsaknem ökrök vontatták. Másfelől kizárólag a hosszú és szűk bovinói völgyön lehet odajutni, mely, mondhatni, Kalábria Thermopüléje. A szoros mélyén zuhog a Cervaro vadul rohanó áradata, e hegyi patak mentén kapaszkodik az út fölfelé Arianótól a bovinói hídig. A hegyszorost lépten-nyomon sziklák torlaszolják el, errefelé könnyűszerrel útját állhatja száz ember egy egész hadseregnek. Itt kellett volna Schipaninak őrt állnia a parancs értelmében, s ha eszerint cselekszik, ahelyett, hogy botor haragjában Castelluccióra támad, alighanem itt ért volna véget, méghozzá dicstelen véget, Ruffo kardinális diadalmenete.

Ruffo maga csodálkozott a legjobban, amikor akadály nélkül eljutott Arianóba.

És már ott találta az oroszokat.

Megérkezése másnapján éppen szemlét tartott az orosz táborban, amikor két gyanús egyént hoztak elé. Az imént tartóztatták le őket, együtt érkeztek egy bérkocsin.

Mindketten azt állították, hogy gabonakereskedők, és Pugliába indultak, vásárló körútra.

A kardinális rögtön megkezdte kihallgatásukat. Amikor alaposabban szemügyre vette őket, feltűnt neki, hogy az egyik emberen se ijedelem, se zavar nem látszik, sőt, kedélyesen vigyorog rá, hirtelen felismerte benne volt szakácsát, Cosciát.

Coscia, nápolyi szokás szerint, sietett alázatosan kezet csókolni a kardinálisnak. Ruffo sejtette, hogy a két ember nem véletlenül vetődött az útjába, tehát elvezettette őket az orosz táborból egy magányos házba, ahol nyugodtan tárgyalhattak.

- Nápolyból jöttök? - kérdezte a kardinális.

- Onnan. Tegnap reggel indultunk - felelte Coscia.

- Mi hírt hoztatok?

- Hoztunk is hírt, ha kell, eminenciás uram, de még inkább vinnénk. Utasításokért jöttünk.

Kitűnt, hogy royalista bizottság küldte a két embert Ruffóhoz. Mindkét párt - a hazafiak csakúgy, mint a royalisták - azon tanakodott Nápolyban, igaz-e vajon, hogy az oroszok megérkeztek, mert ha igen, a sanfedista hadjárat sikere biztosnak tekinthető, lévén Oroszország lélekszámra Európa legnagyobb hatalma.

E tekintetben igazán könnyű volt a küldötteket megnyugtatni. A kardinális felsorakoztatta előttük az orosz csapatot, hangsúlyozva, hogy ez csak az előőrs, de a hadsereg is jön hamarosan utánuk.

A két utazó egy percig sem tamáskodott, mégis azt tették, amit Szent Tamás: láttak s tapintottak.

Ami a tapintanivalót illeti, hát az főképp egy zsák orosz pénz volt. A kardinális adta, a célból, hogy a Régi Vásártér környéki jó barátok között szétosztogassák.

Coscia mester lelkiismeretesen eleget tett megbízatásának, mint láttuk; még Salvatónak is jutott egy rubel.

Salvato rögtön felmérte a hír horderejét, és sietett valódiságát ellenőrizni.

Két óra sem telt belé, s kétséget kizáróan tudta: az oroszok máris egyesültek a kardinális seregével, a törökök hamarosan ugyanezt teszik.

Még az est leszállta előtt egész Nápoly e hírtől volt hangos.

De Salvatót ennél is vészterhesebb hírek várták az Angri-palotában.

Ettore Carafát, Andria és Trani hősét, akire egész Nápoly úgy tekintett, mint legvitézebb védelmezőjére, Pescarában körülzárta Pronio. Rá sem számíthat többé Nápoly.

Bassetti, akit Macdonald távozása előtt kinevezett a reguláris hadsereg parancsnokává, vereséget szenvedett fra Diavolótól és Mammonétól, és sebesülten tért vissza Nápolyba.

Schipanin rajtaütöttek a Sarno partján, s úgy megverték, hogy Torre del Grecóig meg sem állt, ahol is bezárkózott megmaradt száz emberével a kis Granatello-erődbe.

S végezetül Manthonnet, a hadügyminiszter, aki személyesen vezette csapatát Ruffo ellen, abban a reményben, hogy sikerül Ettore Carafával egyesülnie, a várt segítség híján Ruffo közelébe sem jutott, mivel a környék lakossága úgy felbuzdult Castelluccio példáján, hogy nekitámadt, s még Baia előtt visszavonulásra kényszerítette.

Végzetes hírek! Salvato rövid töprengésbe esett, de gyorsan határozott: lesietett a lépcsőn, ki az utcára, ott felugrott egy bérkocsiba, s a pálmás házba vitette magát.

Ezúttal nem Fusco hercegnő kapujához hajtatott. Fittyet hányva mindenféle óvatosságnak, egyenesen a kerti kiskapuhoz tartott, mely a szeptember 22-éről 23-ára virradó éjszakán végszóra megnyílt előtte. Becsengetett.

Giovannina nyitott ajtót. A fiatalember láttán önkéntelenül felsikoltott meglepetésében: Salvato a kapunál, ez még soha nem esett meg!

Salvato nem sokat törődött a komorna meglepetésével.

- Asszonyod itthon van? - kérdezte.

S mert a válasz késett - Giovannina megbűvölten, némán bámulta Salvatót -, ő szelíden félretolta a lányt, és megindult a feljáróhoz. Észre sem vette, hogy Giovannina megragadta s szenvedélyesen megszorította a kezét, vagy ha mégis, nyilván riadalmának tudta be. Nápoly mostani, vészes helyzetében a legbátrabb lelkeken is erőt vett a rémület, hogyne riadt volna meg Giovannina!

Luisa még mindig ott ült a szobában, ahol Salvato az imént hagyta. Amikor váratlanul felhangzottak Salvato léptei - s őszinte megdöbbenésére ellenkező irányból, mint amerről várta -, felpattant, az ajtóhoz sietett s kinyitotta. Salvato ott állt a küszöbön.

A fiatalember kézen fogta, s pár pillanatig szótlanul nézte, kimondhatatlanul gyengéd és leírhatatlanul szomorú mosollyal. Végül megszólalt:

- Mindennek vége! Ruffo kardinális egy hét múlva itt áll egész seregével Nápoly falai alatt. Most kell határoznunk, míg nem késő.

Luisa meglepetten, de nyugodtan pillantott Salvatóra.

- Mondd csak, figyelek.

- Az adott helyzetben három eshetőség között választhatunk - mondta Salvato.

- Éspedig?

- Az első lehetőség az, hogy lóra pattanunk, és száz legbátrabb kalábriai katonám élén áttörünk Capuáig. Capuát ma is francia helyőrség védi. Én a parancsnok oltalma alá helyezlek, s ha a vár megadásra kényszerül, ő bevéteti a kapitulációs feltételek közé a te szabadulásodat; tehát megmenekülsz, mert szerződés szavatolja biztonságodat.

- Te Capuában maradnál? - firtatta Luisa.

- Nem, Luisa, az én helyem itt van, én visszatérek Nápolyba. De mihelyt tehetem, utánad megyek.

- Mi a második lehetőség? - kérdezte a fiatalasszony.

- Beülsz az öreg Basso Tomeo és három fia bárkájába, Scipio síremlékénél, ő felhajózik veled a terracinai tengerpart mentén Ostiáig - teheti, a blokád megszűnt -, s onnan felevez a Tevere folyása ellenében Rómáig.

- Velem jössz?

- Nem.

- Akkor halljuk a harmadik eshetőséget!

- Itt maradunk, védjük Nápolyt, ahogy s amíg lehet, aztán történjen, aminek történnie kell.

- S mi lesz az?

- Ami egy rohammal bevett városban történni szokott, ahol egy gyáva, tehát könyörtelen és bosszúszomjas király parancsol.

- Megmenekülünk? Vagy együtt halunk meg?

- Valószínűleg meghalunk.

- Nohát: maradjunk.

- Ez az utolsó szavad, Luisa?

- Az, barátom.

- Estig gondolkozz rajta. Idejövök.

- Gyere, gyere, de este is csak azt fogom mondani, amit most: ha maradsz, én is maradok.

Salvato elővonta óráját.

- Három óra van - mondta. - Mennem kell.

- Itthagysz?

- A Sant'Elmo-erődben van dolgom.

- De hiszen a Sant'Elmo-erődnek is francia a parancsnoka. Miért nem bízol az ő oltalmára?

- Mert aljas fráternek tartom, ámbár csak felületesen ismerem.

- Az aljas ember olykor megteszi pénzért, amit az igazlelkű önfeláldozásból.

Salvato elmosolyodott.

- Éppen ezt akarom kipróbálni.

- Menj hát, barátom. Minden úgy lesz, ahogy te akarod, ha velem maradsz, ha veled maradhatok.

Salvato egy utolsó csókkal búcsút vett Luisától, majd egy oldalösvényen felsietett a hegyre, s eltűnt a San Martino-kolostor mögött.

Mejean ezredes fent kóválygott az erőd ormán, onnan leste a várost s környékét, mint ragadozó madár a zsákmányát. Messziről meglátta s felismerte Salvatót. Tudta róla hírből, hogy bámulatosan egyenes, becsületes jellem - vele szöges ellentétben. Lehet, hogy gyűlölte, de önkéntelenül tisztelte is érte.

Éppen csak annyi ideje maradt Salvato érkezéséig, hogy dolgozószobájába térjen. És mert ez a fajzat nem szereti a világosságot, a szobát sietve elfüggönyözte, s úgy helyezkedett el, háttal az ablaknak, hogy a félhomály jótékonyan elrejtse hunyorgó, sanda szemét.

Néhány pillanatra rá jelentették, hogy Salvato Palmieri dandártábornok várakozik kint.

- Vezessék be - szólt Mejean ezredes.

Salvato belépett, s bezárta maga mögött az ajtót.

58
Melyben egy talpig becsületes ember becstelen dolgot javasol más becsületes embereknek, s azok nagy ostobán nemet mondanak rá

Egy álló óra hosszat tanácskoztak.

Salvato komor arccal, lehorgasztott fejjel lépett ki Mejean szobájából.

Nekivágott a San Martino-kolostortól az Infrascatához vivő ereszkedőnek, a Studinál bérkocsiba szállt, s a királyi palotához hajtatott, ahol a Direktórium székelt.

Egyenruhája megnyitott előtte minden ajtót, akadálytalanul bejutott a tanácsterembe.

A Direktórium éppen ülésezett: Manthonnet beszámolóját hallgatta a hadi helyzetről.

A helyzet válságos volt, mint említettük.

A kardinális Arianóban táborozott, Nápolytól négy nap távolságra.

Sciarpa Nocerában, két nap távolságra.

Fra Diavolo Sessában s Teanóban, tehát ugyancsak két nap távolságra.

Ellenségek légiója fenekedett a köztársaságra: nápolyiak, szicíliaiak, angolok, rómaiak, toscanaiak, oroszok, portugálok, dalmáciaiak, albánok.

A beszámoló komor volt, a hallgatók arca még komorabb.

Salvato belépett. Minden szem felé fordult. Ő intett Manthonnet-nak - „folytassa csak” -, s állva hallgatta végig a beszámolót.

Amikor Manthonnet befejezte, az elnök Salvatóhoz fordult:

- Újabb hírek, kedves tábornok?

- Nem. Egy javaslattal jöttem.

Mindannyian ismerték a fiatalember páratlan bátorságát, rendíthetetlen hazafiságát. Rögtön szót kapott.

- Azok után, amiket Manthonnet tábornok elmondott, van-e nézetük szerint remény a győzelemre?

- Nagyon kevés.

- Kevés? S ugyan miben reménykednek? Halljuk.

Senki nem szólt.

- Tehát nincs remény - folytatta Salvato -, legföljebb ábrándok.

- S ön lát kiutat, tábornok?

- Igen, ha pontról pontra azt teszik, amit javasolok.

- Halljuk.

- Itt csupa derék, bátor ember ül, nemde? És mind kész életét adni a haza üdvéért?

- Mind, ahányan vagyunk! - kiáltották a Direktórium tagjai, felugorva.

- Nem kétlem - mondta Salvato, szokott nyugalmával. - De a hazáért meghalni vagy a hazát megmenteni - nem ugyanaz. A mi kötelességünk a hont megmenteni. Mert a hont megmenteni annyi, mint a köztársaságot megmenteni, s a köztársaságot megmenteni annyi, mint meggyökereztetni e balsors verte földön az értelmet, haladást, jogot, világosságot, szabadságot. Ferdinánd győzelme mindezt fél évszázadra, ha ugyan nem egy egész évszázadra semmivé tenné.

Néma csendben hallgatták végig Salvato hibátlan és cáfolhatatlan okfejtését.

Ő így folytatta:

- Amikor Macdonaldot visszarendelték Észak-Itáliába, s a francia csapatok kiürítették Nápolyt, ti ujjongtatok örömötökben, s azt kiáltoztátok: „Végre szabadok vagyunk!" Holott ekkor tettétek meg az első lépést vissza a rabság felé, csakhogy mindenkit elvakított a nemzeti gőg, a szűkkeblű hazafiság.

Szégyenpír lepte el a direktóriumi tagok homlokát. Manthonnet felhorkant:

- Mindig az idegenek!

Salvato vállat vont.

- Én törzsökös nápolyi vagyok, Manthonnet, sokkal inkább az, mint ön, hiszen az ön családja alig ötven éve települt át Szavojából Nápolyba, én viszont Moliséből származom, őseim Molise földjén éltek-haltak. Adná Isten, hogy én is ott haljak meg, ahol ők!

- Hallgassatok rá - szólt közbe egy hang -, maga a bölcsesség szól hozzátok ez ifjú szájából.

- Nem tudom, kit tekintenek mások idegennek, ellenben tudom, kit tekintek *testvéremnek.* Testvérem minden ember, nemzetiségre való tekintet nélkül, aki azt akarja, amit én: a nemzet függetlenségének kivívása által biztosítani fiai méltóságát. Legyen bár francia, orosz, török vagy tatár, ha fáklyát gyújt a sötétség éjjelében, ha a jelszava: Haladás! Szabadság! - nekem *testvérem.* És igenis idegenek a szememben tulajdon honfitársaim, a nápolyiak is, ha Ruffo lobogója alá állnak, Ferdinánd uralmáért harcolnak, s ismét nyakunkra akarják ültetni zsarnokainkat, a féleszű királyt és züllött élete párját.

- Folytasd, Salvato, beszélj! - buzdította az iménti hang.

- Nos, a szemetekbe mondom: meghalni tudtok az eszméért, győzni nem.

A gyülekezeten izgalom vett erőt. Manthonnet hirtelen szembefordult Salvatóval.

- Meghalni tudtok az eszméért - ismételte Salvato -, de győzni nem. Bizonyság rá, hogy Bassetti vereséget szenvedett, Schipani úgyszintén, sőt mi több, ön is vereséget szenvedett, Manthonnet.

Manthonnet lehorgasztotta a fejét.

- A franciák ellenben nemcsak meghalni tudnak, győzni is. Crotonéban harmincketten voltak; a harminckettőből tizenöt elesett, tizenegy megsebesült. Civita Castellanánál kilencezren voltak negyvenezer ellenében, és mégis győztek. Mert, mint mondottam, a franciák nemcsak meghalni tudnak, de győzni is.

Pisszenés sem hallatszott.

- A franciák nélkül odaveszünk mind egy szálig. Dicső halál lesz, fényes halál, mint Brutusé és Cassiusé Philippinél, de kétségbeesetten halunk majd meg, ajkunkon istenkáromlással vagy a szörnyű kiáltással: „Üres szó vagy, erény!" S ami a legszörnyűbb: velünk pusztul a köztársaság. A franciák segítségével ellenben győzni fogunk, s a köztársaság megmenekül.

- Egyszóval a franciák bátrabbak nálunk? - berzenkedett Manthonnet.

- Dehogy, dehogy, kedves tábornokom. Nincs ember, aki túltenne bátorság dolgában önön, rajtam vagy Cirillón, aki immár másodszor helyeselt nekem. S ha üt végpercünk, ha halnunk kell, remélem, ezt fényesen be is bizonyítjuk majd: úgy halunk meg, hogy soha senki szebben. De Kościuszko is bátor volt, s mégis azzal a borzasztó szóval esett el, hogy *Finis Poloniae!* - amit Lengyelország háromszori felosztása követett. Mi is egytől egyig történelmi jelentőségű szavakat mondanánk halálunk pillanatában, kétségkívül, s ön mondaná a legszebbet, Manthonnet, de ismétlem, jobb nem elbukni. Ha másért nem, hát azért, hogy fiainknak ne kelljen elölről kezdeniök a harcot.

- De hát honnan vegyük tulajdonképpen azokat a franciákat? - szólt közbe Cirillo.

- A Sant'Elmo-erődből jövök; most váltam el Mejean ezredestől - felelte Salvato.

- Ismeri azt az embert? - kérdezte Manthonnet.

- Igen. Aljas fráter - válaszolta Salvato, változatlan nyugalommal. - Ezért vezetett eredményre tárgyalásunk. Eladott nekem ezer francia katonát.

- Összesen ötszázötven embere van! - horkant fel Manthonnet.

- Az isten szerelmére, kedves Manthonnet, ne szakítson folyton félbe. Ha időt vehetnék pénzen, mint katonát, örömest vennék azt is. Mejean ezer embert adott el nekem.

- Tíz-tizenötezer embert így, megverten is, ki tudunk állítani - vetette közbe Manthonnet. - Komolyan állítja, hogy ezer francia katonával többre megy, mint tizenötezer nápolyival?

- Nem azt mondtam, hogy ezer franciával többre megyek, mint tizenötezer nápolyival, de igenis állítom, hogy tizenötezer nápolyival és ezer francia katonával vállalkozhatunk arra, amire harmincezer nápolyival sem.

- Ön rágalmaz bennünket, Salvato.

- Isten ments! De a tények - tények. Higgyék meg: ha Macknak csak ezer kipróbált, fegyelmezett, győzelemhez szokott katonája lett volna, mindössze ezer veteránja Eugen herceg vagy Szuvorov seregéből, nem szenvedtünk volna ilyen megalázó vereséget! Mert fél szívvel a nápolyiak oldalán álltam én is e csatában, bár ellenük harcoltam, s üldözésükre keltem, amikor megfutottak. Ezer francia, az egy négyszög, merő vasból, kedves Manthonnet, ezer francia: valóságos erőd, melyről visszapattan a tüzérség s a lovasság minden támadása; ezer francia - sorompó, melyen az ellenség nem tör át, bástyafal, melynek oltalmában a bátor, de fegyelmezetlen, újonc katona magára talál, helyére lel. Adjon a kezem alá tizenkétezer nápolyi katonát, az ezer francia mellé, s akármi legyek, ha egy héten belül ide nem hozom Ruffo bíborost, gúzsba kötve.

- És más nem is lehetne a parancsnoka a tizenkétezer nápolyi és ezer francia katonának, mint ön, Salvato?

- Vigyázzon, Manthonnet! Az irigység nemtelen érzés, ne tűrje, hogy a lelkébe férkőzzék!

Manthonnet nem állta a fiatalember nyugodt tekintetét. Lesütötte a szemét, majd felkelt helyéről, s kezet nyújtott Salvatónak.

- Bocsásson meg, kedves Salvato. Vereségem szégyenét nem hevertem még ki. Ha csakugyan kineveznők a sereg főparancsnokává, elfogadna alvezérének?

- Folytassa, Salvato - avatkozott közbe Cirillo.

- Valóban, csakis én lehetnék a parancsnok, s megmondom, miért: mert a győzelemnek feltétele, hogy legfőbb támasza s talpköve, az ezer francia, engem lásson a sereg élén, engem, akiről tudják, hogy Championnet tábornok szárnysegéde, s mi több: barátja voltam. Ha hírre, rangra vágynék, nem kértem volna szabadságot Macdonaldtól, hanem elvonultam volna a sereggel Észak-Itáliába, az igazi nagy ütközetek színterére, ahol három-négy év alatt bárkiből Desaix, Kléber, Bonaparte vagy Murat válhat, ahelyett, hogy egy félvad kalábriai banda vezéreként dicstelen hulljak el parasztok kezétől, akiket egy pap vezet.

- És mit kér a Sant'Elmo-erőd parancsnoka a francia katonákért? - kérdezte a Direktórium elnöke.

- Nevetségesen keveset, ahhoz képest, amit érnek. Igaz, a vérdíjat nem ők kapják, hanem Mejean. Ötszázezer frankot.

- Ötszázezer frankot? - hüledezett az elnök. - Honnan vegyük?

- Várjunk csak! - mondta Salvato, rendíthetetlen nyugalommal. - Nem ötszázezer frankra lesz szükségünk, hanem egymillióra.

- Annál rosszabb. Honnan vegyünk egymilliót, amikor legföljebb tízezer dukát van a kincstárban?

- Kijelölök név szerint tíz gazdag polgárt, adják őket kényre-kegyre a hatalmamba, s holnapra előteremtem a milliót. Ők maguk fogják idehozni.

- Salvato polgártárs - hördült fel a Direktórium elnöke -, olyasmire akar bennünket rávenni, amiért mi megvetésünkkel sújtjuk ellenségeinket.

- Salvato! - mormolta feddőn Cirillo.

- Türelem - felelte az. - Ismételten kértem a jelenlevőket, hogy hallgassanak végig, s lám, minduntalan félbeszakítanak!

- Nagyon igaz. Szánjuk-bánjuk - szólt Cirillo, s bocsánatkérően biccentett. - Beszéljen.

- Köztudomású, hogy Molise tartományban kiterjedt birtokaim, tanyáim, házaim vannak. Ingatlan vagyonom összértéke hozzávetőleg kétmillió. Én egész vagyonomat a nemzetnek adományozom. Ha Nápolyt megmentettük, ha Ruffót elfogtuk vagy megfutamítottuk, a nemzet elárverezteti majd javaimat, és visszafizeti a kölcsönt a tíz polgárnak, aki azt nekem, illetőleg a nemzetnek előlegezte.

A direktorok csodálattal tekintettek Salvatóra. Manthonnet átölelte.

- Az imént még arra kértelek, végy be alvezérednek, most csak arra: végy be seregedbe közkatonának! - kiáltotta.

- De ki vigyáz Nápoly rendjére s biztonságára, mialatt te a tizenötezer nápolyi és ezer francia katonáddal Ruffo ellen vonulsz? - kérdezte a Direktórium elnöke.

- Ez az egyetlen bökkenő! - felelte Salvato. - Nagy áldozat, szörnyű felelősség, de vállalnunk kell. Nincs más hátra: a hazafiak az erődökben keresnek menedéket, s körömszakadtáig védik a várakat s önmagukat.

- Hát a város! A város! - kiáltották a direktorok.

- A várost nyolc-tíz napra át kell engednünk a csőcseléknek.

- Az nyolc-tíz napi gyújtogatás, fosztogatás, vérontás! - döbbent meg az elnök.

- Majd visszatérünk győztesen, és a bűnösök lakolni fognak.

- Mit ér, ha meglakolnak? Fölépül-e attól egyetlen leégett ház, visszanyeri-e bárki semmivé lett vagyonát, új életre támadnak-é a halottak?

- Húsz év múltán híre-pora sem lesz a húsz leégett háznak, húsz semmivé lett vagyonnak, húsz áldozatnak. Mit számít mindez, ha győz a köztársaság! Mert ha elbukik, nem húsz, de száz meg száz ember bánja, nem hússzor: ezerszer sújt le Nápolyra az önkény, a balsors, a halál.

A direktorok összenéztek.

- Vonulj át a szomszéd szobába - fordult az elnök Salvatóhoz. - Szavazásra bocsátom a javaslatot.

- Én mellette vagyok, Salvato! - kiáltotta Cirillo.

- S én maradok, hogy tőlem telhetően kedvezően befolyásoljam a tanácskozás kimenetelét - szólt Manthonnet.

- Direktor polgártársak, gondoljatok Saint-Just mondására: „Ha a forradalom nem ás mélyre, tulajdon sírját ássa!” - szólt vissza mentében Salvato.

Kilépett az ajtón, s a szomszédos szobában várta a döntést, ahogy az elnök meghagyta neki.

Tíz perc múltán nyílt a tanácsterem ajtaja. Manthonnet kisietett, karon ragadta Salvatót.

- Gyere - mondta, s megindult vele a kijárat felé.

- Hová? - kérdezte Salvato.

- Meghalni.

Salvato javaslatát a direktorok négy az egy ellenében elutasították.

Az egyetlen *igen* szavazatot Cirillo adta le.

59
A nápolyi Marseillaise

Ugyanaznap este parádés előadás zajlott a San Carlo Színházban. A *Horatiusok és Curiatiusok*-at adták, Cimarosa száz remekének egyikét. Ki gondolta volna e fényesen kivilágított terem, e ragyogó gálaruhákba öltözött nők s e fiatalemberek láttán, akik a ruhatárban hagyták s távozóban ismét magukhoz vették puskájukat, hogy Hannibál Róma kapui előtt jár!

A második felvonás közben felment a függöny, megjelent a színpadon a színház primadonnája, a hon nemtőjének öltözve, kezében gyászszín zászló, s felolvasta a legújabb híreket, melyekről mi az előző fejezetekben értesültünk. A hazafiaknak nem maradt más választásuk, mint győzni vagy meghalni, a kardinálist Nápoly falai alatt tönkreverni, vagy elesni e falak védelmében.

Iszonyú hírek! - s mégsem verték le a közönséget. Ahány hír, annyiszor hangzott fel válaszul a kiáltás: „Éljen a szabadság! Halál a zsarnokokra!”

Az utolsó és leggyászosabb hírre, Manthonnet vereségének és meghátrálásának hírére, lobot vetett a hazafias elszántság.

- A szabadsághimnuszt! A szabadsághimnuszt! - harsogta az egész terem.

A színésznő, aki e vészterhes hadijelentést felolvasta, beleegyezően bólintott, jeléül, hogy kész a nemzeti himnuszt elénekelni. De a közönség hirtelen felfedezte az egyik páholyban Eleonora Pimentelt, Monti, a himnusz szövegírója és Cimarosa, a megzenésítő társaságában.

- Eleonora Pimentelt! Halljuk Pimentelt! - kiáltották mind egy emberként.

A *Parthenopéi Monitor* szerkesztése hallatlanul népszerűvé tette a hős lelkű asszonyt.

Eleonora bókkal köszönte meg az ünneplést. De a sokaság nem érte be ennyivel; makacsul követelte, hogy Eleonora maga énekelje el a himnuszt.

Ő pillanatnyi vonakodás után, kénytelen-kelletlen engedett a közóhajnak.

Kisietett a páholyból, s rövid idő múltán a színpadon tűnt fel. A terem ujjongott, éljenzett, hurrázott, bravózott, tapsolt.

A színésznő odanyújtotta Eleonórának a gyászlobogót.

Ő nemet intett, s azt mondta rá:

- Ez a holtak zászlaja. Istennek hála, a köztársaság és a szabadság nem halt meg, amíg mi élünk s lélegzünk. Az élők zászlaját kérem!

Előhozták a háromszínű nápolyi lobogót.

Ő szenvedélyes mozdulattal a szívére szorította.

- Ó, szabadság szent lobogója, légy győzelmi zászlónk, vagy légy mindannyiunk szemfedője! - kiáltotta.

Szavait falrengető, tomboló éljenzés fogadta. A karmester beintett, felhangzottak a himnusz első akkordjai. Különös, mély és feszült csend támadt, s Eleonora Pimentel, mint a haza földre szállt jó szelleme, rázendített csodálatos, tiszta csengésű, átható alt hangján az első strófára, amely ekképpen kezdődik:

Népek, kik térden csúsztatok
a trónus lépcsején, ti árvák,
a zsarnok hull, felálljatok!
Tiporjátok meg koronáját![17]

Mire a parthenopéi Marseillaise utolsó szavai elhangzottak, utolsó akkordjai elhaltak, forrpontig emelkedett a terem hangulata. Csak annak lehet némi fogalma e légkörről, aki ismeri a nápolyi népet, s látta már, hogyan csap át bámulata, tetszése őrjöngésbe, hogyan hadonász eszeveszetten, kurjongat tagolatlanul, mert a szó kevés túláradó érzelmei kifejezésére.

Koszorúk, csokrok záporoztak a színpadra.

Eleonora felemelt két babérkoszorút, s az egyiket Monti, a másikat Cimarosa fejére illesztette.

Egyszerre egy pálmaág hullott a virághalom tetejébe, nem tudni honnan, merről.

Négyezer tenyér verődött tapsra, kétezer ember kiáltotta, ahogy a torkán kifért:

- A pálmát Eleonorának! Övé a pálma!

- A vértanúság pálmaága! - szólt ő látnoki szóval, mialatt felemelte s két keresztbe tett karjával szívére szorította a pálmaágat.

A lelkesedés nem ismert többé határt. A nézők felrohantak a színpadra, térdre borultak Eleonora előtt, kifogták a lovakat a bejárat előtt várakozó hintájából, s maguk vontatták haza, a zenekartól kísérve, mely éjjel egy óráig játszott egyfolytában Eleonora ablakai alatt.

Monti dalától volt hangos egész éjjel Nápoly.

Ám az izzó lelkesedés, mely ott a San Carlo zárt termében szinte a falakat látszott szétvetni, jéggé hűlt másnap a város tág térségein. Az est szenvedélye a terem légköréből, melegéből, fényeiből, zajaiból, delejes áramlataiból táplálkozott; e körülmények szűntén elsorvadt, elapadt.

Sebesülten, porlepetten, rendezetlen sorokban menekültek haza nap mint nap a város utolsó védői a Capuai kapun vagy a Carmine kapun át, s Nápolyt e látvány mélységes gyászba merítette. Mígnem egy szép napon döbbenet lett úrrá rajta, gyász helyett.

A kör napról napra szűkült Nápoly körül. Fojtogató gyűrűjébe fogta a vas s a tűz.

Minden irányból ádáz ellenség fenekedett a nápolyi hazafiakra, könyörtelen ellenfelek.

Északról fra Diavolo és Mammone.

Keletről Pronio.

Délkeletről Ruffo, de Cesare és Sciarpa.

Délről és nyugatról a brit flotta maradványai; s e flotta maga is feltűnhetett bármikor újra, hatalmasabban, mint valaha, négy orosz, öt portugál és három török hadihajóval megerősödve. Egyszóval Európa minden zsarnoka sorompóba állt s szövetkezett, hogy a szerencsétlen város torkára forrassza a kiáltást: „Éljen a szabadság!”

Ám a nápolyi hazafiak - meg kell adni! - a helyzet magaslatára emelkedtek. Június 5-én a Direktórium, a klasszikus római hagyományt követve, ünnepélyes keretek közt kitűzte a vörös zászlót, közhírré tette, hogy a haza végveszélyben van, és Nápoly minden polgárát harcba

[17] *Il tiranno è caduto, surgete, Gente oppresa,* etc.

szólította a respublika védelmében. De senkit nem kényszerített akarata ellenére fegyverfogásra, hanem úgy rendelkezett, hogy azon polgárok, akik sem a nemzetőrség, sem más hazafias társaságok névjegyzékére nem vétették fel magukat, kötelesek adott jelre - az erődökből leadott három ágyúlövés elhangzása után - késedelem nélkül hazatérni, s házuk ajtaját, ablakát mindaddig zárva tartani, míg egy újabb jel - egyetlen ágyúlövés - fel nem hatalmazza őket a kapunyitásra. Mindazok, akik e három ágyúlövés elhangzása után fegyverrel a kézben az utcán találtatnak, holott nem tagjai a hazafias társaságoknak s nem nemzetőrök, a hon ellenségeinek tekintendők, mint ilyenek letartóztatandók és agyonlövetendők - mondta a Direktórium rendelete.

Nápoly négy erődjét, a Carmine-, a Castelnuovo-, a Sant'Elmo és a Tojáserődöt három hónapra elegendő készlettel látták el.

Sokan jelentkeztek önként a harcra, s kértek puskát, golyót. Elsőnek egy nagy hírű, ősz, öreg s csaknem vak ügyvéd, aki egykor, II. József itáliai körútja idején, a császár ciceronéja volt, mint a nápolyi régiségek alapos ismerője.

Két unokaöccse kísérte, két tizenkilenc-húsz éves fiatalember.

A fiatalok rögtön kaptak puskát, lőszert, hanem az ügyvédnek nem akartak fegyvert adni, mondván, hogy csaknem vak már az öregségtől.

- Olyan közel megyek majd az ellenséghez - felelte erre ő -, hogy nagy szégyen lenne rám, ha onnan se látnám.

A politikai gondokhoz egy nyomasztó szociális gond társult: az éhínség. A Direktórium úgy határozott, hogy házról házra járva segítséget visznek minden rászorulónak, ami nemcsak szerfelett emberséges rendszabály volt, de jó propaganda is a köztársaságnak.

Domenico Cirillo segélypénztárt alapított, s jó példával járván elöl, odaadta egész készpénzvagyonát - kétezer-valahány dukátot.

A Paganók, Conforték, Baffik, Nápoly legnemesebb szívű családjai siettek Cirillo példáját követni.

Utcánként kijelölték a legnépszerűbb polgárt, legtiszteletreméltóbb matrónát, s rájuk bízták a gyűjtést.

A szegények apja vagy anyja - így nevezték a gyűjtőket - házról házra járt; eljutott a legszerényebb viskókba, a legnyomorúságosabb putrikba is, el a padláslakásokba, s mindenüvé eljuttatta a haza ajándékát, a kenyér- s pénzadományt. A szakképzett munkásoknak jutott munka, a betegeknek segély és ápolás. Mindazok közül, akik a könyörület e nagy munkájából részt vállaltak, két hölgy tűnt ki leginkább buzgalmával: Pepoli s Cassano hercegnők.

Domenico Cirillo felkérte Luisa San Felicét, működjék ő is közre a gyűjtésben. Luisa elutasította a kérést, mondván, hogy tartózkodnia kell a nyilvános szerepléstől, mivel férje a trónörökös könyvtárosa.

Egyébként is megtette ő már a magáét, sőt annál is többet, amikor akaratlanul okozója lett a két Backer letartóztatásának.

Háromezer dukátot mégis felajánlott Salvato s a maga nevében Fusco hercegnőnek, aki rögtön beállt a gyűjtők sorába.

De a nyomor feneketlen volt: a polgárok áldozatkészsége ellenére hamarosan kiürült a pénztár.

A törvényhozó testületben valaki azzal a javaslattal állt elő, hogy a köztársaság minden rendű-rangú alkalmazottja mondjon le fizetése feléről a szűkölködők javára. Cirillo, aki egész készpénzvagyonát odaadta előbb már e jótékony célra, elsőül mondott le fizetése feléről. A testület többi tagja követte példáját. Nápoly minden negyede saját kirurgust és orvost kapott, aki a hozzáfordulókat ingyenes gyógykezelésben részesítette.

A nemzetőrségre hárult a rend fenntartásának feladata.

Macdonald távozása előtt ellátta a nápolyiakat zászlókkal és fegyverekkel. Fővezérré kinevezte Bassettit, aki, mint láttuk, csatát vesztett fra Diavolo és Mammone ellenében, és sebesülten tért vissza Nápolyba; helyettesként mellé rendelte Gennaro Ferrát, Cassano herceg öccsét, vezérkari segédtisztéül pedig Francesco Grimaldit.

A helyőrség parancsnoka Frederici tábornok lett, a Castelnuovo-erődé Massa lovag, a Tojáserődé L'Aurora ezredes.

Minden kerületben egy testőrosztag állomásozott, harminc lépésenként őrök posztoltak az utcákon.

Június 7-én Writz tábornok letartóztatta a királyi hadsereg volt tisztjeit, helyesebben szólva azokat a volt tiszteket, akik megtagadták a szolgálatot a köztársasági hadseregben.

Június 9-én este nyolc órakor eldördült a három riasztólövés. Mindazok, akik nem léptek be a nemzetőrségbe, sem egyéb hazafias társaságokba, késedelem nélkül hazatértek, s parancs szerint elreteszelték házuk ajtaját, ablakát.

A nemzetőrség s az önkéntesek ellenben sietve elfoglalták őrhelyeiket a Toledo utcán s a köztereken.

Hadügyminiszteri minőségében Manthonnet szemlét tartott a csapatok felett, Writz és Bassetti, a fővezér társaságában, aki gyorsan felépült aránylag könnyű sebéből. Bassetti rövid beszédet mondott: dicsérte katonái buzgalmát, s kijelentette, hogy nincs többé visszaút, vagy győznek, vagy meghalnak mind egy szálig. A három riasztólövést csak azért adták le, hogy lássák, hány emberre számíthatnak a végveszély pillanatában - mondta végezetül, és mindenkit hazaküldött.

Az éjszaka nyugodtan telt el. Másnap kora hajnalban eldördült az az ágyúlövés, mely Nápoly tudtára adta, hogy polgárai ismét szabadon közlekedhetnek a városban, amerre tetszik, s intézhetik ügyes-bajos dolgaikat.

31-én híre jött, hogy a kardinális Noláig jutott, azaz hét-nyolc mérföldre megközelítette Nápolyt.

60
Simone Backer kérelme

A Castelnuovo-erőd egyik cellájában, melynek három sor ráccsal elzárt ablaka a tengerre nézett, két férfi hevert felöltözve priccsén - az egyik ötvenöt-hatvan esztendős, a másik huszonöt-harminc -, s mindketten szokatlan figyelemmel hallgatták a nápolyi halászok lassú, egyhangú danáját. Az őrszem gondtalanul sétált fel-alá a keskeny partsávon, mely az erőd meredeken a tengernek tartó aragóniai tornyait a vízparttól elválasztja. Parancsa volt rá, hogy a foglyokat meggátolja a szökésben, de nem arra, hogy a halászokat meggátolja az éneklésben.

Aligha a dallam szépsége bilincselte le a rabokat, ha mégannyira zenerajongók volnának is. A nápolyi nép végeláthatatlan rögtönzései sajnálatosan nélkülözik a zenei csínt, összhangzatot, ritmust.

De ha nem a dallam, akkor csakis az ének szövege kelthette fel a két férfi érdeklődését, ami abból is kitetszett, hogy a fiatalabb fogoly az első strófa hallatán hirtelen felpattant, jól megmarkolta az ablak rácsozatát, felhúzódzkodott az ablaknyílásig, és sóvár tekintetét úgy fúrta be az est homályába, mintha azt remélné, hogy a hold sápadt, pisla fényénél megláthatja az énekest.

- A hangjáról megismerem - szólt a fiatalabb férfi, az, aki az ablakon kilesett, s az énekre felfigyelt -, Spronio ő, a mi Sproniónk.

- Figyeld meg jól, mit mond, Andrea - szólt az öregebb férfi, erősen németes kiejtéssel. - Te jobban érted a nápolyi dialektust, mint én.

- Csitt, apám! - intette a fiatalember. - Itt állt meg, éppen az ablakunk alatt, mintha hálóját készülne kivetni. Bizonyára jó hírt hoz.

A két férfi elhallgatott, az álhalász új énekbe fogott.

Fordításunk híven tükrözi a szöveg értelmét, ha nem is versenghet vele egyszerűség dolgában.

A fiatalabb rab nem tévedett. Az, akit ő Sproniónak nevezett, csakugyan hírt hozott a foglyoknak.

Az első strófát csupán a figyelmük felkeltésére szánta.

Angyal szállott alá a földre,
felénk új szabadsággal int;
mint üveget, az ellen fürge
lándzsáját szilánkokra törte,
- ki addig él, meglátja mind!

- Ruffo kardinálisról beszél - szólt hátra a fiatalabb férfi, akihez eljutott már a hadjárat híre, de sejtelme sem volt róla, hogy áll jelenleg a kardinális szénája.

- Figyelj, Andrea, jól figyelj! - felelte az apa.

Az ének folytatódott:

Hatalmát nem ronthatja senki,
Crotone, Altamura ing
s ledől, bár még dacol, de jön, ki
a gonosz uralmát ledönti,
- ki addig él, meglátja mind!

- Hallod, apám, a kardinális elfoglalta Crotonét és Altamurát - lelkendezett Andrea.

Az énekes belekezdett a harmadik szakaszba:

Hogy hűtlen várát megdorgálja,
Nocerát tegnap hagyta itt,
és ott pihen meg éjszakára
a szép Nolában, híre járja,
- ki addig él, meglátja mind!

- Hallod, apám? - ujjongott a fiatalember. - Ruffo Nolában van.

- Hallom, fiam, hallom - szólt az aggastyán -, de hátha Nola messzebb van Nápolytól, mint Palermo Nolától?

Mintha feleletül szánná az öreg kétségeire, a kinti énekes most így dalolt:

Vállalkozását betetőzni
immár Nápoly felé tekint,
három nap, és rohammal ősi
Nápolyt lerontja és legyőzi,
- ki addig él, meglátja mind!

Még el sem hangzott egészen az utolsó sor, amikor a fiatalember elengedte a rácsot, s visszahuppant fekhelyére: a folyosót léptek zaja verte fel, s a léptek a zárka ajtajához közeledtek.

Apa és fiú egyetlen aggódó pillantást válthatott csupán a mennyezetre függesztett mécs sápadt fényénél.

A látogatás szokatlan időpontban érte őket, s mint tudjuk, a rabra ijesztően hat minden váratlan esemény.

Feltárult a zárka ajtaja. A foglyok tíz-tizenkét fegyverest pillantottak meg a folyosón.

- Keljenek fel, öltözzenek és kövessenek - szólt egy parancsoló hang.

- Ami a parancs első felét illeti, az máris teljesült - felelte vidáman Andrea -, legalább nem kell önöket megvárakoztatnunk.

Az aggastyán némán felállt. Furcsa, de úgy látszott: a két fogoly közül ő félti inkább az életét, holott sokkal több évet élt fiánál.

- Hová visznek? - kérdezte enyhén remegő hangon.

- A törvényszék elé - felelte a tiszt.

- Hm - csúszott ki Andrea száján -, ha így van, félek, későn érkezik.

A tiszt magára vette a megjegyzést.

- Kiről beszél? - kérdezte.

- Valakiről, akit ön nem ismer, s akit éppen azelőtt emlegettünk, hogy ön beszólt a zárkánkba.

A bíróság, mely elé a foglyokat vezették, egyenes utóda volt annak a másik bíróságnak, mely korábban felségsértési perekben ítélkezett, csakhogy nem a király, hanem a nemzet ellenségeit üldözte.

Elnöke egy híres ügyvéd volt, Vincenzo Lupo.

Tagjainak száma, az elnökkel együtt, öt. A Castelnuovo-erődben székelt, hogy a foglyokat ne kelljen az utcán át kísérni a Vicaria épületébe, ami zavargásokra vezethetett volna.

A foglyoknak mindössze két emeletnyi utat kellett megtenniök.

A második emeleten volt a tanácsterem.

A bíróság öt tagja, a közvádló, a törvényszéki írnok s a teremszolgák már a helyükön várakoztak.

Odakészítették a vádlottak padját is, helyesebben szólva két támlátlan széket.

E székektől jobbra-balra két karosszék állt, a hivatalból kijelölt védők részére.

Nápoly két legjobb jogászát rendelték ki hivatalból Backerék védőügyvédjéül, Mario Paganót és Francesco Confortit.

Simone és Andrea Backer roppant udvariasan üdvözölte a két jogtudóst. Bár mélyreható elvi ellentétek választották el őket védőiktől, azt el kellett ismerniök, hogy mindkettő a jog koronázatlan fejedelme.

- Simone Backer és Andrea Backer polgártársak - szólt az elnök -, félóra áll rendelkezésükre, tanácskozzanak ügyvédeikkel.

Andrea meghajolt.

- Uraim, fogadják őszinte köszönetünket azért, hogy védelmünkről gondoskodtak, sőt azt a legavatottabb kezekre bízták. Mégis úgy hiszem, felesleges itt az ügyvédi szó, annak alapján, ahogy a per lefolyását elképzelem. Ami természetesen a legkevésbé sem csorbítja hálámat az ügyvéd urak iránt, amiért voltak szívesek e reménytelen ügy védelmét elvállalni. Apám meg én váratlanul cseppentünk ide, nem volt alkalmunk a védekezés módját előre megbeszélni, az volna tehát a kérésem, engedjék meg, hogy egymással tanácskozzunk öt percet, ahelyett, hogy az ügyvédeinkkel tanácskoznánk félórát. Súlyos döntés előtt állunk, kötelességem kikérni apám véleményét.

- Tanácskozzanak bátran, Backer polgártárs.

A két ügyvéd távolabb vonult, a bírák hátat fordítottak a két Backernak, s egymás közt csevegtek, az írnok és a teremszolgák elhagyták a termet.

A két vádlott suttogva néhány szót váltott. A kért öt perc sem telt még le, amikor Andrea újfent a bírósághoz fordult.

- Elnök úr - mondta -, kezdhetjük.

Az elnök csengetett: „Helyre!” A bírák leültek, a teremszolgák s az írnok visszatértek a terembe, a védőügyvédek helyet foglaltak a vádlottak mellett.

Simone Backer állva maradt.

- Uraim - mondta -, Frankfurtból származom, mindmáig törve, akadozva beszélem az olasz nyelvet. A továbbiakban hallgatni fogok, de fiam, aki már itt született Nápolyban, beszél helyettem is. Egyazon ügyben kerültünk ide, egyforma ítéletnek nézünk elébe. Közös a bűnünk - ha ugyan bűn felkent királyunkat szolgálni -, nem különbözhet a büntetés sem. Beszélj, Andrea, amit te mondasz, a szívemből mondod, amit teszel, szívből helyeslem.

S az öreg leült.

Ekkor szólásra emelkedett Andrea. Egyszerűen beszélt, köntörfalazás nélkül:

- Apám neve Giacopo Simone Backer, az enyém Giovanni Andrea Backer. Ő ötvenkilenc esztendős, én huszonhét, mindketten a Medina utca 32. szám alatt lakunk, s Ferdinánd őfelsége bankárai vagyunk. Gyermekkoromtól fogva arra neveltek, hogy tiszteljem a királyt s

a királyság intézményét. Mióta a királyság megdőlt, a király elmenekült, egyetlen vágy hajtott: helyreállítani a királyságot, visszahozni a királyt. Ezért szerveztünk összeesküvést a köztársaság megdöntésére. Tudtuk, hogy fejünkkel játszunk, de úgy hittük, kötelességünk vállalni e kockázatot. Valaki feljelentett, letartóztattak, börtönbe vetettek. Ma este elővezettek zárkánkból e törvényszék elé, hogy kihallgassanak bennünket. Ne is faggassanak tovább, uraim. Mindent elmondtam.

Mialatt a fiatalember beszélt, az elnök, a bírák, a közvádló, az írnok, a teremszolgák s a védők hökkenten bámulták, az aggastyán ellenben büszkén tekintett rá, és sűrűn bólogatott, egyetértése jeléül.

- Mit cselekszik, fiatalember? Hogy védjük így meg! - kiáltotta Mario Pagano.

- Nagy megtiszteltetés, ha ön véd valakit, Pagano úr, de én mégsem kérek belőle. A köztársaságnak példamutató önfeláldozásra van szüksége, a királyságnak meg példamutató hűségre. A két alapelv - a népjog s az isteni jog - birokra kelt egymással, s úgy lehet, évszázadokig tart, míg végül eldől; mindkét oldalnak szüksége van hősökre és mártírokra egyaránt.

- Lehetetlen, Andrea Backer polgártárs, hogy nincs mit felhoznia mentségére - erősködött Mario.

- Pedig nincs, uraim, semmi mentségem. Bűnös vagyok a szó legteljesebb értelmében, s egyebet védelmemre fel nem hozhatok, mint azt, hogy Ferdinánd király világéletében kegyes volt apámhoz, s mi hívei vagyunk mindhalálig.

- Mindhalálig - visszhangozta Simone Backer. Továbbra is helyeslően bólogatott, integetett fia szavaira.

- Andrea polgártárs - szólt az elnök -, ön eszerint eleve úgy jött ide, hogy bizonyosra vette: elítéljük, mi több, ezt szinte kívánatosnak tartja.

- Úgy jöttem ide, elnök polgártárs, mint aki tudja: ez az első lépés a vérpadhoz.

- Tehát maga is elismeri, hogy legjobb lelkiismeretünk szerint nem tehetünk egyebet: halálra kell ítélnünk?

- Összeesküvésünk sikere esetén mi is halálra szántuk önöket.

- Egyszóval a hazafiak tömeges lemészárlására készültek?

- Legalább százötvenet ítéltünk halálra.

- De e szörnytettet nyilván nem kettesben hajtották volna végre?

- Mellénk állt volna mindenki, akinek a szíve a királyért dobog - s ők többen vannak, mint sejtik, uraim!

- Nyilván hiába is kérdezem, de megkérdem: hajlandó elárulni a királyság e hű szolgáinak nevét?

- Akadt áruló a mi besúgásunkra, keressenek hát újabb árulókat a többiek besúgására. Ami bennünket illet, mi életünket adjuk az ügyért.

- Úgy van, úgy - bólogatott az aggastyán.

- Ezzel tehát végeztünk. Következik az ítélethozatal - mondta az elnök.

- Megbocsásson, elnök úr - szólt közbe Mario Pagano -, előbb igenis én következem szólásra.

Andrea meglepetten kapta fel a fejét.

- Hogyan védhetné meg azt, aki maga sem kér a védelemből, s tette méltó béreként fogadja a büntetést? - kérdezte az elnök.

- Nem a bűnöst készülök védeni, hanem a büntetést támadni - vágta rá Mario Pagano.

És bámulatos ékesszólással rögtön ki is fejtette, miben kell különböznie a szabad nép igazságszolgáltatásának az önkényuralkodó igazságszolgáltatásától. A zsarnok végső érve - mondta - az ágyú s a vérpad, a népek legfőbb célja a meggyőzés; akit az erőszak igázott le, az örökösen lázong ura ellen, akit a meggyőzés, az új eszmék ellenzőjéből előbb-utóbb azok apostolává lesz. Filangierire hivatkozott és Beccariára, e két nemrég elhunyt lángelmére, kik mindketten barbárnak és feleslegesnek tartották a halálbüntetést, s minden erejükkel, tehetségükkel harcoltak megszüntetéséért. Robespierre-t idézte, a genfi filozófus tanítványát, aki e két olasz jogtudós művein pallérozta elméjét, s aki a Törvényhozó Nemzetgyűlésben a halálbüntetés eltörlését javasolta. A bírák jó szívére apellált, s mellüknek szegezte a kérdést: vajon csorbította volna-é a francia forradalom nagyságát, ha kevesebb vért ont, s nem ragyogna-e tisztább fénnyel Robespierre neve, ha - javaslata elfogadtatásra találván - nem mint a halálbüntetés alkalmazója, hanem mint annak eltörlője vonul be a történelembe? Sorra vette a Parthenopéi Köztársaság négyhónapos fennállásának minden eseményét, s kimutatta, hogy eleddig egyetlen csepp vér nem szennyezte be, míg az ellene támadó reakció útját hullahalmok szegélyezik. Szabad-e az utolsó pillanatban fölös emberáldozattal megszentségteleníteni a szabadság makulátlan oltárát? Ahány példát a világtörténelem kínál, ami gondolatot nemes szíve sugallt, azt Pagano mind a bíróság elé tárta. Tette pedig ezt ragyogó tudománya és tehetsége egész erejével. Majd a beszéd végén kitárt karral odalépett Andreához, s testvéri felbuzdulásában felszólította, váltsanak csókot a megbékélés jeléül.

Andrea szívére ölelte Paganót.

- Uram - mondta neki -, félreismerne, aki azt hinné, hogy apám meg én egyének ellen harcoltunk; mi egy elv védelmére szövetkeztünk. Meggyőződésünk, hogy a népet egyedül a királyság boldogítja; önök úgy vélik, egyedül a köztársaság; de remélem, ha egykor odafentről s együtt szemléli majd lelkünk a nagy pör lefolyását, végleg feledjük, ön is, én is, hogy én izraelita voltam idelent, ön keresztény, én royalista, ön republikánus.

Azzal apjához fordult, belekarolt, s így szólt:

- Menjünk, apám, hadd tanácskozzanak az urak.

Mindketten elfoglalták helyüket az őrök sorfala közt, s távoztak a teremből, mielőtt Francesco Conforti a száját kinyithatta volna, hogy kartársa, Mario Pagano beszédéhez csatlakozzék.

A tanácskozás nem tartott sokáig: a bűn nyilvánvaló volt, a vádlottak egy árva szóval sem tagadták, nem is mentegették.

Öt perc múltán hívatták a letartóztatottakat, s kihirdették előttük a halálos ítéletet.

A végzetes szó hallatán az aggastyán kissé elsápadt, a fiatal Backer ellenben rámosolygott bíráira, s udvarias meghajlással üdvözölte őket.

- Minthogy a védekezésről eleve lemondtak, nyilván felesleges, hogy bírói minőségünkben megkérdezzük: kívánnak-e védelmükre, az utolsó szó jogán, valamit még felhozni - mondta az elnök. - De azt tán megkérdezhetjük mint polgártársaik, honfitársaik, embertársaik, akiket mélyen lesújt, hogy ily iszonyú ítéletet kellett önök ellen hozniok, nincs-e valamely óhajuk, kívánságuk?

- Apámnak csakugyan lenne egy utolsó, s hitemre, könnyen teljesíthető kérése, uraim.

- Backer polgártárs, hallgatjuk önt - mondta az elnök.

- Uraim - szólt az apa -, a Backer és Társa cég immár százötven éves múltra tekint vissza. Annak idején saját elhatározásából költözött Frankfurtból Nápolyba. 1652. május 5-e óta, mióta dédapám megalapította, soha nem került még sor perre a cég és ügyfelei között, nem volt rá példa, hogy a bankház valamely kötelezettségének napra pontosan eleget ne tett volna. Nos, két hónap telt el letartóztatásunk óta, s azóta a cég nélkülünk működik.

Az elnök intett, jelezvén, hogy a legnagyobb jóindulattal hallgatja az aggastyán szavait. S csakugyan, nem csupán ő, de bírótársai is mind az öregre függesztették tekintetüket. Csupán Andrea sütötte földre a szemét, s csapkodta szórakozottan egy pálcával a nadrágszárát; ő tudta, mit szándékozik kérni apja.

Az öreg így folytatta:

- Kérésem tehát a következő lenne.

- Halljuk - szólt közbe az elnök. Alig várta már, hogy megtudja, mit kér Simone Backer.

- Az esetre, ha a kivégzésünket holnapra tűzték volna ki, azt kérjük, én meg a fiam, hogy halasszák el holnaputánra, ajándékozzanak nekünk egy, egyetlenegy napot a leltár s a mérleg elkészítésére. Bár nehéz idők jártak a bankra, bár nagy szolgálatokat tettünk a királynak, és sok pénzt költöttünk ügyére, ha magunk végezhetjük el a felszámolás munkáját, a cég remélhetőleg több mint négymillió töblettel zár, s mert akaratunktól független ok kényszerít a felszámolásra, nem esik miatta folt üzleti becsületünkön. Olyan cégnél, ugyebár, mint a mienk, melynek évi forgalma eléri, sőt meghaladja a százmilliót, sok olyan dolog adódik, megértheti, elnök úr, amiről nem tudhat más, mint a cég tulajdonosai, bármennyire megbízunk is alkalmazottainkban. Példának okáért több mint ötszázezer frank becsületbeli tartozásunk van, olyan ügyfelek betétjei, akiknek nevét nem jegyezhettük fel, s nyugtát sem adtunk a pénzről. Mint látja, elnök úr, a kérés elutasítása nagy csorbát ütne a becsületünkön. Ezért merem remélni, hogy holnap hazatérhetünk fegyveres őrizet alatt, az egész napot a cég felszámolásának szentelhetjük, és majd csak holnapután lőnek főbe bennünket.

Ezeket mondta az aggastyán, egyszerűen, de nagy méltósággal. A jelenlevők lelkük mélyéig megrendültek. Conforti megragadta Simone Backer kezét, s forrón megszorította, mit sem törődve a kettejüket elválasztó elvi szakadékkal, Mario Pagano kicsorduló könnyeit törölgette, s egy cseppet sem restellte elérzékenyülését.

Az elnök röpke pillantást váltott csupán társaival, s máris kimondta a verdiktet, tisztelettudóan fejet hajtva az aggastyán előtt:

- Úgy lesz, amint kívánja, Backer polgártárs. Szívből sajnáljuk, hogy egyebet nem tehetünk önért.

- Egyebet nem is kérünk - felelte Simone Backer.

Majd szívélyesen, szinte barátian elköszönt a bíróságtól, belekarolt fiába, elfoglalta helyét őrei között, s visszatért zárkájába.

Odakint elhallgatott az álhalász éneke. Andrea Backer ismét felhúzódzkodott az ablaknyílásig, s kikémlelt rajta.

A tenger néma volt és kihalt.

61
A Backer-cég felszámolása

Másnap reggel hét órakor belépett a zárkába a börtönőr. A fiatal Backer javában aludt, az öreg ellenben ébren volt. Nagy serényen számokat rótt ceruzájával egy darabka papírra, melyet a térdére fektetett.

Az őrség felsorakozva várta, hogy a foglyokat a Medina utcába kísérje.

Az öreg a fiára pillantott.

- Ej, ej, Andrea, kelj már fel - szólította. - Mindig is hétalvó voltál, gyermekem, éppen ideje, hogy megjavulj.

Andrea kinyitotta a szemét, és jó reggelt köszönt apjának.

- Úgy legyen, ámbár attól tartok, Isten nem sok időt hagyott rá.

- Gyerekkorodban anyád költögetett - folytatta az öreg mélabúsan. - Kétszer, háromszor is szólított, míg fölébredtél, de csak nem szántad rá magad akkor sem, hogy kibújj a takaró alól. Be sokszor mentem fel a szobádba, hogy erővel kitessékeljelek az ágyból!

- Ígérem, apám - mondta a fiatalember, miközben felkelt és öltözködéshez látott -, hogy holnapután reggel rögtön kiugrom az ágyból, mihelyt fölébresztenek.

Az öreg is feltápászkodott, s nagyot sóhajtott.

- Szegény anyád! Jó, hogy ezt nem érte meg!

Andrea apjához lépett, és némán, gyengéden megölelte.

Az öreg Simone búsan nézte a fiát.

- Ilyen fiatalon! - mormolta. - De mit tegyünk!

A két rab tíz perc alatt útra készen állt.

Andrea kopogott a zárka ajtaján. A börtönőr bedugta a fejét.

- Á, elkészültek? Jöjjenek, a kíséret már várja magukat.

Simonét és Andreát tíz-tizenkét katona fogta közre. Megindultak a bankház irányába, mely, mint mondottuk, a Medina utcában székelt.

A Castelnuovo-erődtől a Backer-ház csupán egy ugrás. A menet háborítatlanul s gyorsan célhoz ért, mindössze egy-két járókelő bámulta meg a rövid úton.

Nyolc óra sem volt még, a bankház ajtaját zárva találták. Az alkalmazottak zöme kilenc órakor kezdte meg a munkát.

Az őrparancsnok, egy őrmester, becsengetett. Backerék öreg inasa jött kaput nyitni. Nagyot kiáltott meglepetésében, s kis híján gazdája nyakába borult. Az öreg német inas nagyon régen szolgált a házban, gyerekfővel hozta őt magával Frankfurtból Backer.

- Hát megjött, drága gazdám? - lelkendezett az inas. - Micsoda boldogság szegény szemeimnek kegyelmedet újra látni! Mennyit sirattam, mióta elment.

- Jól van, jól, kedves Fritz. Idehaza minden rendben? - kérdezte Simone.

- Ha itthon a gazda, ha nem, itt egyformán rendnek kell lenni. Hál' istennek, mindenki tudja nálunk, mi a kötelessége. Kilenc órakor minden tisztviselő az asztala előtt ül, és teszi a dolgát, ahogy kell. Csak nekem van, sajna, túl sok szabad időm, pedig naponta kikefélem uram ruháit, hetente kétszer átszámolom a fehérneműt, minden vasárnap felhúzom az órákat, és csitítgatom Cézárt, ahogy bírom. Mióta kegyelmetek elmentek, szegény kutya alig eszik.

- Kerüljünk beljebb, apám - szólt Andrea. - Az urak türelmetlenkednek, és máris túl sok a bámészkodó körülöttünk.

- Menjünk - bólintott az öreg Backer.

Egy őrszem a kapuban maradt, kettő az előszobában, a többi a folyosón sorakozott fel. A földszintet egyébként rácsozat védte, mint ez bankházakban lenni szokott. A két fogoly tehát csupán börtönt cserélt azáltal, hogy hazatért.

Andrea Backer egyenesen a pénztárba ment. Mivel a pénztáros még nem érkezett meg, saját kulcsával nyitotta ki az ajtót. Simone Backer dolgozószobájába vonult: letartóztatása óta ide senki be nem tette a lábát.

A pénztár s a dolgozószoba ajtaját kívülről egy-egy katona vigyázta.

Idősebb Backer mély, elégedett sóhajjal foglalt helyet a karosszékben, mely immár harmincöt esztendeje szolgálta.

- Fritz, nyissa ki a tolóablakot.

Fritz engedelmeskedett: a rugóra járó falitábla, mely a dolgozószobát a pénztárral összekötötte, működésbe lépett. Apa és fiú ezután kedvére beszélgethettek, sőt, láthatták is egymást, anélkül, hogy a helyükről elmozdultak volna.

Az idősebb Backer jóformán el sem helyezkedett még, amikor egy hatalmas vizsla rontott be a szobába, elszakított láncát maga mögött vonszolva. Örömében oly vadul ugrott az öreg nyakába, mintha a torkát készülne átharapni.

Szegény pára megszimatolta gazdája jelenlétét, és sietett őt üdvözölni, mint tette az imént Fritz.

A két Backer nekiállt postát bontani. Az első segéd felnyitotta a közönséges leveleket, de felbontatlanul félrerakta mindazokat, amelyeken „bizalmas", „személyes" vagy más hasonló megjegyzés állt.

Levelet nem továbbíthattak a foglyoknak, minthogy tilos volt bárkivel érintkezniök; most ott találták rendben mindet az íróasztalukon.

A XIV. Lajos korabeli nagy állóóra elütötte a kilencet Simone Backer dolgozószobájában. Utolsó kondulására beállított, pontosan, mint mindig, a pénztáros.

Ő is német volt, akárcsak az inas, s Klagmann-nak hívták.

Nagy meghökkenésére a kapu előtt fegyveres őrszembe ütközött. A folyosón ismét csak katonákba botlott. Próbált tőlük kérdezősködni, de hasztalan, a katonákat hallgatásra kötelezte a fegyelem.

De mert a parancs úgy szólt, hogy a cég alkalmazottai szabadon járhatnak ki és be, Klagmann akadálytalanul eljutott a pénztárba.

Képzelhetni meglepetését, amikor ifjú gazdáját ott találta, s a tolóablakon keresztül megpillantotta az öreg Backert, rendes helyén, a dolgozószobában.

Minden olyan volt megint, mint régen, a kapu előtt s a folyosón posztoló őrszemektől eltekintve.

Andrea a ház urához illő tartózkodással, de szívélyesen fogadta a pénztáros örömteli üdvözletét, s az sietett az ablakon keresztül az apát is bókjaival elhalmozni.

- Hol a főkönyvelő? - kérdezte Andrea Klagmanntól.

A pénztáros elővonta zsebóráját.

- A pontos idő kilenc óra öt perc, Andrea úr. Le merném fogadni, hogy Sperling úr most fordult be a San Bartolomeo utcáról. Uraságod tudja, hogy mindig kilenc óra öt perc és kilenc óra hét perc között szokott érkezni.

S csakugyan: alig mondta ki, már behallatszott az előszobából a főkönyvelő hangja. Ő is a katonákat faggatta, eredménytelenül.

- Sperling! Sperling! - kiáltott ki Andrea az újonnan jöttnek. - Siessen, barátom, kár minden percért.

Sperling úgy meglepődött, hogy elakadt a szava. Sietve belépett a dolgozószobába.

- Kedves Sperling - szólt Simone Backer a főkönyvelő láttán, mialatt Klagmann ugrásra készen várta a pénztárban a bankár parancsait -, kedves Sperling, ugye, kérdeznem is felesleges, hogy naprakész-e a könyvelés?

- Természetesen, kedves gazdánk - felelte Sperling.

- Egyszóval van áttekintése a cég helyzetéről?

- Tegnap négy órakor csináltam mérleget.

- És mi az eredmény?

- Egymillió-százhetvenötezer dukát a tiszta vagyon.

- Hallod, Andrea? - szólt ki az apa a pénztárba.

- Hallom, apám, egymillió-százhetvenötezer dukát. Egyezik ez a pénztári állománnyal, Klagmann?

- Igenis, Andrea úr, tegnap ellenőriztük.

- S ma újra ellenőrizni fogjuk, ha nincs ellenére, barátom.

- Máris kezdhetjük, uram.

Sperling halkan társalgott Simone Backerral, mialatt a pénztári ellenőrzés eredményére vártak. Klagmann kinyitotta kulcsával a páncélszekrény hármas zárját - mindhárom bonyolult betű- és számkombinációra működött -, kivett belőle egy ugyancsak kulcsra járó tárcát, és Andrea elé helyezte.

- A tárca tartalma? - kérdezte a fiatalember.

- 635 412 dukát értékű rendelvény Londonra, Bécsre és Frankfurtra.

Andrea utánaszámolt. Minden egyezett.

- Apám - jelentette Andrea -, itt van egyszer 635 412 dukát értékű rendelvény.

Majd Klagmannhoz fordult:

- Mennyi a készpénz? - kérdezte.

- 425 604 dukát, Andrea úr.

- Hallod, apám? - kérdezte az ifjú Backer.

- Hallom, Andrea. Előttem a könyvelési egyenleg. Tartozásaink összege 1 455 612 dukát, követeléseinké 1 650 000 dukát, 1 065 087 dukátra rúgó egyéb künnlevőségeinket hozzászámítva 2 715 087 dukát. Ellenőrizd a pénztárkönyvben, van-e még tartozásunk és mennyi. Mialatt te Klagmann-nal dolgozol, én Sperlinggel ellenőrzöm a könyvviteli tételeket.

Nyílt a dolgozószoba ajtaja.

- Tálalva van - jelentette Fritz, pontosan a tizenegyedik óraütésre, mint rendesen.

- Éhes vagy, Andrea? - kérdezte az öreg Backer.

- Nem túlságosan, apám, de mert enni végeredményben kell, tán harapjunk mégis valamit.

A folyosón találkoztak, s mindketten az ebédlőbe vonultak. A két őrszem mindenütt a nyomukban.

Kilenc óra és negyed tíz között megjött a bank minden alkalmazottja, Sproniót kivéve.

Az alkalmazottak nem merészkedtek be a dolgozószobába, pénztárba a két foglyot üdvözölni, de most mind őket lesték, ki a saját hivatali szobája ajtajában, ki az ebédlő küszöbén.

Időközben híre terjedt, miért s milyen körülmények folytán került haza a két fogoly. Az arcukon mélységes bánat tükröződött. A cég legrégibb alkalmazottai elfordították a fejüket, s lopva könnyeiket törölgették.

Apa és fiú egy pillanatra megállt őket köszönteni, majd beléptek az ebédlőbe. A két őr követte őket, mivel a parancs úgy szólt, hogy a foglyokat egy percre se tévesszék szem elől, de csupán a küszöbig. A belső ajtónál megálltak.

A Backerokat terített asztal várta, régi szokás szerint. Fritz az öreg Simone széke mögött állt.

- Ha végeztünk a számolással, első dolgunk legyen a régi alkalmazottakról gondoskodni - szólt Simone Backer.

- Ó, ne aggódj, apám - felelte Andrea -, elég gazdagok vagyunk, hálánk kifejezésével nem kell fukarkodnunk.

Gyorsan s némán fogyasztották el a villásreggelit. Az étkezések végén Andrea rendesen apja egészségére ürítette poharát, egy régi német szokást felelevenítve.

- Fritz - szólt oda Andrea az öreg inasnak -, legyen szíves, hozzon fel a pincéből egy üveg tokaji aszút, az 1672-es évjáratból, az a legöregebb s legjobb borunk. Felköszöntőre készülök.

Simone csak nézte Andreát.

Fritz szó nélkül engedelmeskedett. Kisietett, s hamarosan megjelent a kért tokaji borral.

Andrea teletöltötte édesapja poharát s a magáét, majd egy harmadik poharat kért Fritztől, azt is teletöltötte, s odanyújtotta az inasnak.

- Barátom - mondta ünnepélyesen -, mert harmincévi szolgálat után nem cselédünk vagy immár, hanem barátunk, igyál velünk egy pohár óbort öreg gazdád egészségére, s arra, hogy az emberek és gyarló ítéleteik ellenére Isten adjon neki még sok-sok évet bőségben, tiszteletben, ha kell, hát az enyéim rovására.

- Miket beszélsz, mit teszel, fiam? - hördült fel az aggastyán.

- Amit fiúi kötelességem parancsol - felelte mosolyogva Andrea. - Az Úr meghallgatta Ábrahám könyörgését Izsákért, miért ne hallgathatná meg Izsák imáját Ábrahámért?

Simone remegő kézzel ajkához emelte a poharat, s három hajtásra kiitta.

Andrea szilárd kézzel ajkához emelte a magáét, s egyetlen hajtásra kiitta.

Fritz többször is nekifohászkodott, de hiába, a bor mindig cigányútra szaladt.

Andrea még egyszer teletöltötte apja és saját poharát borral, s e szavakkal nyújtotta át a két katonának:

- Igyatok ti is, mint én tettem, annak az egészségére, aki szíveteknek a legdrágább.

A két katona felhajtotta a bort, egy-egy nevet mormolva.

- Rajta, Andrea, munkára! - szólt az öreg.

Majd Fritzhez fordult.

- Tudd meg, mi van Spronióval, félek, baj érte.

A két fogoly visszatért irodájába, s dolgozott tovább.

- Ott tartottunk, nemde, apám, hogy mennyi az aktívánk? - kérdezte Andrea.

- Igen, és megállapítottuk, hogy pontosan 2 715 087 dukát.

- Nos, nézzük a passzívát. Különféle tartozásaink Londonban, Bécsben, Frankfurtban: l 125 412 dukát.

- Rendben, leírtam.

- 275 000 dukát jár San Felice lovag nejének.

A fiatalember szíve kegyetlenül elszorult, amikor e nevet kimondta.

Hangja elcsuklott. Válaszul nagyot sóhajtott az öreg is.

- Megvan - mondta aztán.

- 27 000 dukát jár még Ferdinánd őfelségének - akit Isten óvjon! -, Nelson kölcsönének a törlesztésére.

- Megvan - ismételte Simone.

- 28 200 dukát, név nélkül.

- Tudom, kié - szólt Simone. - Tarsia hercege bízta rám, amikor Vanni, a főügyész, perbe fogta. A herceg váratlanul elhunyt, annyi ideje sem volt, hogy családját ez összeg létezéséről értesítse. Írj pár sort a fiának, Andrea. Klagmann elviszi neki még ma a 28 200 dukátot.

Andrea engedelmesen tollért nyúlt. Míg írt, néma csend borult a szobára.

Az elkészült levelet Andrea e szavak kíséretében nyújtotta át Klagmann-nak:

- Vidd ezt el Tarsia hercegéhez, s mondd meg neki, hogy a pénzt a levél felmutatása ellenében bármikor felveheti.

- Mi van még hátra? - kérdezte Simone.

- Egyéb nincs, apám. Összesítsd a tételeket.

Simone elvégezte a műveletet. A Backer-cég össztartozása 1 455 612 dukátra rúgott, ami francia pénzre átszámítva 4 922 548 frank.

Az öreg Backer arcára kiült az elégedettség. A cég két fejének letartóztatása megriasztotta a hitelezőket, ki-ki sietett követelését behajtani. A bank több mint tizenhárom millió értékű kötelezvényt váltott be nem egészen két hónap alatt.

Minden más cég belebukott volna, s lám, a Backer-bankház alig érezte meg!

- Kedves Sperling - fordult Simone a főkönyvelőhöz -, legyen szíves sürgősen rendelvényeket kibocsátani cégünk adósai címére, tartozásaink fedezésére. Ha elkészültek, adja oda Andreának, ő majd aláírja, cégjegyzési jogánál fogva.

A főkönyvelő kiment, hogy az utasításnak eleget tegyen.

- Máris vigyem Tarsia hercegének a levelet? - kérdezte Klagmann.

- Igen, vigye, de siessen vissza. És útközben tudja meg, mi történt Spronióval.

Apa és fiú magára maradt, az apa a dolgozószobában, a fiú a pénztárban.

- Úgy gondolom, apám, helyes lenne egy körlevelet kibocsátani, melyben bejelentjük, hogy a cég felszámol - szólt Andrea.

- Számból vetted ki a szót, gyermekem. Fogalmazd meg a körlevelet, s én majd annyi példányban sokszorosíttatom, amennyi kell. Vagy tudod, mit? Nyomassuk ki. Akkor megtakarítod a többszöri aláírás fáradságát.

- Igazad van, apám, ami kevés időnk hátravan, azzal takarékoskodjunk.

S Andrea megírta a következő körlevelet:

A nápolyi Simone és Andrea Backer-cég tulajdonosai tisztelettel értesítik mindazokat, akikkel volt szerencséjük üzleti kapcsolatba kerülni, s különösen azokat, akiknek valaminő követelése áll fenn velük szemben, hogy a tulajdonosok halálraítéltetése miatt a cég megszűnik. Felszámolása holnap, folyó hó 13-án, a cégtulajdonosok kivégzése napján kezdődik, s attól számítva egy hónapra fejeződik be.

A cég minden hitelezőjét kielégítjük.

Andrea Backer felolvasta az elkészült fogalmazványt apjának, s megkérdezte, szükségesnek tart-e itt-ott törlést vagy kiegészítést.

- Nem hiányzik ide egyéb, csak az aláírás - felelte teljes lelki nyugalommal az apa.

Andrea Backer mint cégjegyző aláírta a kötelezvényt. Simone Backer csengetett. A csengetésre egy bankszolga jelentkezett.

- Menjen át a fiamhoz. Vegyen át tőle egy körlevélszöveget, és vigye nyomdába. Sürgősen ki kell nyomatni.

A két halálraítélt ismét magára maradt.

- Apám - szólt Andrea -, az egyenleg l 259 475 dukát többletet mutat. Mire fordítsuk a pénzt? Légy szíves parancsaidat közölni, s én végrehajtom.

- Barátom - válaszolta az apa -, úgy vélem, mindenekelőtt azokról kell gondoskodnunk, akik derekasan szolgáltak bennünket a jósorsban, s hívek maradtak hozzánk a balsorsban. Te mondtad az imént, hogy elég gazdagok vagyunk, nem kell hálánk kifejezésével fukarkodnunk; nos, hogy képzelted?

- Úgy, apám, hogy életfogytiglan biztosítanám minden alkalmazottunk részére rendes havi járandóságát.

- Én ennél többet szeretnék adni, Andrea. Összesen tizennyolc személy állt a szolgálatunkban mint cégünk alkalmazottai vagy házunk cselédei. Bérük s járandóságaik összege nem tesz ki többet tízezer dukátnál. Tízezer dukát kétszázezer dukát tőkehozadéka. Ha ezt a tiszta vagyonból levonjuk, marad l 059 475 dukát, ami roppant tekintélyes összeg. Én tehát amondó vagyok, hogy a cég felszámolása után, vagyis körülbelül egy hónap múlva kapja meg minden alkalmazottunk s cselédünk az illetményének megfelelő járadékot, de ne járadék formájában, hanem tőkésítve. Egyetértesz?

- Apám, te maga vagy a testet öltött jóság, s én a nyomodba se érek. Csupán egy megjegyzésem lenne: zavaros időket élünk, nem tudhatjuk, mit hoz a holnap. Megeshet például, hogy bankunkat egy lázadás során kifosztják, felgyújtják. A pénztár készpénzállománya négyszázezer dukát; fizessük ki még ma mindazoknak, akiket illet, a hagyatékot, amely halálunkkal amúgy is rájuk szállna. Ők áldanak majd bennünket, s imádkoznak értünk, s ez a legfőbb és legüdvösebb útravaló számunkra, akik maholnap megjelenünk az Úr ítélőszéke előtt.

- Úgy legyen. Készítsd el máris az írásbeli utasítást, hogy Klagmann még ma kifizethesse a kétszázezer dukátot, kinek-kinek amennyi jár. Ezenkívül mindenkinek kétszeres bért az utolsó hónapra, amelyet még a cég szolgálatában tölt.

- Az utasítás elkészült, apám.

- Nos, barátom, nyilván mindkettőnk szíve őriz még titkos, de annál szentebb kötelezettségekkel járó emlékeket; a tied többet, mint az enyém, hiszen te fiatalabb vagy nálam, s az én emlékeim nagy része kihamvadt már szívemből. A megmaradt l 059 475 dukátból elveszek százezret a magam céljaira, s neked átengedek kétszázezret; ez összeget ki-ki arra fordítja, amire akarja, s nem tartozik róla senkinek számot adni.

- Köszönöm, apám. Marad 759 475 dukát.

- Mit szólnál, ha Nápoly három emberbaráti intézményére, a Lelencházra, a Lazarétumra és az Albergo dei Poverire egyenként száz-százezer dukátot hagynánk?

- Rendben van, jó apám. Marad 459 475 dukát.

- Jogos városmányosa frankfurti unokafivérünk, Moses Backer.

- Ő nálunk is gazdagabb, apám, s nyilván szégyellne ilyen áron jutni családi örökséghez.

- Mire szánnád hát ezt az összeget?

- Apám, nem szorulsz te az én tanácsomra bölcsesség, emberség dolgában. Nápoly hamarosan újból harcok színterévé válik, s mire Ruffo visszahódítja, mindkét részen sokan elesnek. Gyűlölöd ellenségeinket, apám?

- Senkit nem gyűlölök többé, fiam.

- A halál közelsége, úgy látszik, üdvös hatással van ránk - mondta halkan, mintegy magának, Andrea.

Majd fennhangon hozzátette:

- Mit szólnál, apám, ha a cég felszámolása után tisztán megmaradt összeget a polgárháború özvegyeinek s árváinak hagynók, pártállásra való tekintet nélkül?

Az aggastyán némán felállt helyéről, átment a dolgozószobából a pénztárba, s könnyezve szívére ölelte fiát.

- És kire bíznád az adományok kiosztását?

- Tudsz rá alkalmas személyt, apám?

- Nem. Hát te, fiam?

- Én tudok, apám. San Felice lovag feleségére gondoltam. Szent asszony ő.

- Az, aki bennünket feljelentett?

- Apám, sokat töprengtem, hosszú éjszakákon át vallattam szívemet és eszemet, hogy ráleljek e szörnyű rejtély nyitjára. Apám, hittel hiszem, hogy Luisa ártatlan.

- Úgy legyen - bólintott az apa. - Ha ártatlan, méltó rá, hogy őt jelöljed ki e feladatra; ha bűnös, ám nyerjen feloldozást. Én kész vagyok neki tiszta szívemből megbocsátani, mint te tetted.

Most a fiún volt a sor, apját forrón keblére ölelni.

- Végeztünk munkánkkal - szólt Simone Backer. - Könnyebben ment, mint hittem.

Két órával később az egész ház értesült Simone és Andrea Backer rendelkezéseiről. Ki-ki megkapta a fizetésének megfelelő tőkeösszeget s az utolsó hónap megkettőzött bérét, s a két elítélt visszatért börtönébe, ahonnan nemsokára elindultak végzetes útjukra: a vesztőhelyre, embertársaik hálájától, áldásától kísérve.

Az is kiderült hamarosan, mi történt Spronióval.

Az éjszaka legközepén eljöttek, hogy letartóztassák, de ő kiugrott az ablakon, s szerencsésen elmenekült, valószínűleg Nolába, a kardinális védőszárnyai alá.

62
Az utolsó figyelmeztetés

Annak a napnak éjjelén, melyen a két Backer visszatért börtönébe, Salvato szállásán, az Angri-palota egyik szobájában asztala előtt ült, fejét bal tenyerébe hajtva, s az ő határozott, világos írásával, mely jellemének igazi tükörképe volt, a következőket vetette papírra:

Giuseppe fráternak, a Monte Cassinó-i kolostorban
1799. június 12.

Hőn szeretett apám!

Ütött a végső harc órája. Macdonald tábornok engedelmével Nápolyban maradtam, mivel úgy gondoltam, hogy nápolyi lévén, elsőrendű kötelességem szülőhazám védelme. Megteszem, ami erőmből telik, hogy hazámat megmentsem, s ha meg nem menthetem, hogy vele s érte haljak. Holtomban két drága név fog ajkamon lebegni, e kettőt áldom utolsó leheletemmel, ez lesz a szárnypár, mely lelkemet a mennyekbe röpíti: apám s Luisa neve.

Tudom, apám, hogy szeretete irántam határtalan, a magam részére mégsem kérek semmit, mindvégig azt teszem majd, amit a kötelesség parancsol. De ha meghalnék, ő magára marad, ó, hőn szeretett apám, s bár ártatlan ő és bűntelen, ki tudja, nem sújt-e le rá a királyi bosszú, mert akaratlanul okozója lett két ember letartóztatásának, akiket tegnap halálra ítéltek!

Ha győzünk, nincs mit tartania a király bosszújától. Ez esetben tekintse, apám, e levelet határtalan fiúi szeretetem s végtelen bizalmam bizonyítékának.

Ám ha legyőzetünk, s én nem lehetek többé Luisa segítségére, magának kell ezt helyettem megtennie, apám.

Akkor mondjon búcsút a szent hegy fönséges ormainak, s térjen vissza a földre. Apám arra tette fel az életét, hogy az embert a haláltól elperelje - mentse hát meg ezt az angyalt, kinek titkába beavattam, kinek erényeit oly lelkesülten festettem.

Nápolyban nincs megbízhatóbb segítőtárs a pénznél. Egy Molisében tett utam alkalmával összeszedtem ötvenezer dukátot. Mindössze néhány százat költöttem el. A többit egy vaskazettába rejtettem, s elástam a Posíllipón, Vergilius síremlékének romjai közt, az örök babérfa tövében. Apám ott találja majd, ha szüksége lesz rá.

Annyi az ellenségünk, mint a pelyva, de mit tesz az! Hanem mindenfelől árulás környez, s az iszonyatos! A tudatlan népet úgy elvakították, elbutították a csuhások és a babona, hogy azokban látja legfőbb ellenségét, akik az ő szabadságáért harcolnak, s azokat imádja, akik az eddiginél is súlyosabb rabságra szánják.

Ó, apám, édesapám, nagy érdem Isten előtt az emberi testet megmenteni, mint mi tesszük, de még nagyobb, sokkalta nagyobb lesz annak az érdeme, aki az emberi lelket megvilágosítja, az emberi szellemet felemeli.

Isten velünk, apám. A népek sorsa az Úr kezében van, én az enyémet - ó, nem csupán a sorsomat, de az üdvösségemet is! - ezennel apám keze közé helyezem.

Szívből köszönti

szerető fia
Salvato

Ui. A mostani, nyugtalan időkben felesleges, sőt veszélyes lenne írásban válaszolni. Küldöncét letartóztathatják, a levelet elolvashatják. Helyette küldjön három szemet olvasófüzéréről, e levél vivője által. Számomra jelkép lesz az, hármas jelkép: a hité, mely bennem megfogyatkozott, a bizalomé, melyet apámba vetek, s a könyörületé, mely túlárad nemes szívében.

Salvato befejezte a levelet, megfordult, és Micheléért kiáltott.

Nyílt az ajtó. Michele megjelent a küszöbön.

- Találtál embert? - kérdezte Salvato.

- Nem új találmány ő. Három ízben megtette már az utat Rómába, hogy Championnet tábornoknak hírt vigyen Salvato úrról s levelet a köztársasági bizottmánytól.

- Egyszóval hazafi az illető?

- Az, s legfőbb szívfájdalma, hogy e megbízás eltávolítja őt Nápolytól éppen a végveszély óráiban - szólt a hírvivő, aki időközben szintén belépett a szobába.

- Menj csak, menj nyugodtan, szavamra, azzal is Nápolyt szolgálod.

- Azt teszem, amit parancsol. Tudom, kivel állok szemben, tudom, mit ér a szava.

- Íme, egy levél. Ezt elviszed Monte Cassinóba, ott Giuseppe frátert keresed, s átadod neki, de a tulajdon kezébe, hallod-e?

- Lesz rá válasz?

- Minthogy nem sejtjük, ki lesz Nápolyban az úr, mire te visszaérsz, a válasz előre megbeszélt jel lesz, abból én mindent megértek. Kialkudtad-e Michelétől a szolgálat bérét?

- Igen. Egy baráti kézfogást kérek, ha visszatértem.

- Lám, lám, vannak még bátor lelkek Nápolyban - szólt Salvato. - Eredj hát, fivérem, Isten vezéreljen utadon.

A küldönc távozott.

- Most pedig, Michele, Luisáról kell gondoskodnunk - mondta Salvato.

- Állok rendelkezésére, tábornokom - felelte Michele.

Salvato felcsatolta kardját, egy pár pisztolyt tűzött öve mellé, meghagyta kalábriai katonáinak, hogy éjfélkor felszerszámozott hátaslóval várják a Molo téren, majd nekivágott a Toledo utcának, s hamarosan a Mergellinára érkezett.

Amint a pálmás ház közelébe ért, furcsa hangok ütötték meg fülét: mintha valaki zsolozsmát kántálna, dallamtalan, szabálytalan zsolozsmát.

A ház tövében, az ebédlő ablaka alatt állt a különös dal énekese. Mozdulatlan, magas, sötét alakja úgy emelkedett ki a fal hátteréből, mintha nem is eleven ember lenne, hanem dombormű.

Michele rögtön felismerte az albán boszorkányt. Megint itt termett, lám, mint Luisa életének minden fordulópontján!

Figyelmeztetőn megragadta Salvato karját, hogy csendre intse. Nanno az utolsó versszaknál tartott, a két férfi ennyit hallott még a dalból:

A félénk fecskék messze szállnak,
ha észak szele nyögve rí,
bús gerle, mást te sem csinálhatsz,
hiszen a szárnyad
a tavasz útját ismeri!

- Siessen Luisához - súgta Salvatónak Michele. - Én itt tartom Nannót. Ha Luisa beszélni óhajt vele, csak szóljanak.

Salvatónak saját kulcsa volt a kertkapuhoz. A születő szerelem szemérmes, rendesen a titkolódzás leple alá rejtezik, de Luisa és Salvato szerelme túljutott ezen a fokozaton, mint említettük. A titok oszlóban volt, bár nem tűnt még egészen el: csakis baráti szemek láthattak át ritkuló szövedékén.

Salvato betette az ajtót, felsietett a lépcsőn, benyitott az ebédlőbe, s ott találta Luisát, az elfüggönyözött ablak mellett.

Nyilvánvalóan Nanno énekét hallgatta.

Salvato láttán Luisa ellépett az ablaktól, s bánatos mosollyal szerelmeséhez simult.

- Már messziről láttalak téged meg Michelét - mondta -, s közben Nanno énekére figyeltem.

- Én is - felelte Salvato -, de én csak az utolsó versszakot hallottam.

- Ó, mindegyik ugyanazt mondta, más-más formában. Három szakaszból állt a vers, s mind ugyanarra figyelmeztetett: hogy veszély fenyeget, meneküljek.

- Tett-e valaha Nanno olyat, amit a szemére hányhatsz?

- Soha! Éppen ellenkezőleg, beleértve legelső találkozásunkat is, amikor, mi tagadás, olyasmit jövendölt, amit akkoriban képtelenségnek tartottam.

- Most nem tartod képtelenségnek?

- Annyi hihetetlen dolog történt velem, barátom, mióta egymást megismertük, hogy úgy érzem: minden megeshet.

- Felhívjuk a boszorkányt? Neked nem ártott, velem meg egyenesen jót tett, hiszen ő helyezte az első kötést a sebre, mely könnyen halálomat okozhatta volna, s én fölépültem.

- Egyedül nem mertem volna felhívni, de ha te velem vagy, nem félek semmitől-senkitől.

- S ugyan miért ne mertél volna fölhívni? - csendült fel szemrehányóan egy hang, a boszorkány hangja, közvetlenül a szerelmesek háta mögött, úgyhogy összerezzentek ijedtükben. - Hát nem a jó szellemed voltam? Hát nem tettem meg eddig is mindent, hogy elhárítsam fejed felől a balvégzetet? Ha rám hallgattál volna, most békén élnél Palermóban, törvényes és természetes védelmeződ oldalán, s nem roskadoznál a súlyos vád terhe alatt, hogy feljelentettél két embert, akiket holnap kivégeznek! De még most sem késő, még van menekvés a végzet elől, amelyet megjövendöltem egykor, s amely felé vakon rohansz. Hallgass rám! Megmondottam: Isten a halandók tenyerébe írta végzetüket, azért, hogy tántoríthatatlan akarattal lebírják. Nem láttam a tenyeredet ama nap óta, melyen megjósoltam neked, hogy erőszakos halállal halsz. Vess most egy pillantást rá, s mondd meg, de igaz lelkedre: nem nőtt-e kétszeresére, nem erősödött-é fel a csillag alakú s akkor még alig látható jel, melyet megmutattam neked, s mely életed vonalát elmetszi?

Luisa a tenyerére pillantott. Rémülten sikoltott fel.

- Nézd meg te is, ifjú ember - fordult a boszorkány Salvatóhoz -, lásd: ha tüzes vassal égették volna bele a jelt, akkor sem lehetne tisztább s égőbb vörös. Ez a Gondviselés műve, mely általam küldi utolsó figyelmeztetését!

Salvato magához ölelte s az ablakhoz vonta Luisát, gyengéd erőszakkal kifeszítette a fiatalasszony görcsösen összezárt öklét, s halkan felkiáltott döbbenetében: az élet vonalát csakugyan egy öt ágra szétfutó, élénk rózsaszín csillag szelte ketté, akkorka, mint egy kisebb lencse.

- Nanno - mondta Salvato -, elismerem, hogy igaz barátunk voltál mindig. Én felajánlottam Luisának, amikor még szabadon mozoghattunk, hogy elviszem Capuába, Gaetába, vagy akár Rómába; de elkéstünk, sorsom ma egy Nápoly sorsával.

- Ezért jöttem - bólintott a boszorkány. - Mert amit te nem tehetsz meg többé, azt megtehetem én.

- Nem értem - ingatta a fejét Salvato.

- Pedig mi sem egyszerűbb. Fogom a fiatalasszonyt, s magammal viszem Északra, oda, ahol nem fenyegeti veszély.

- Hogy vinnéd?

Nanno széttárta hosszú köpenyét, s egy batyut vont elő:

- Egy maidai parasztasszony teljes öltözékét hoztam magammal. Ki ismerné fel albán viseletben San Felice lovag nejét? Én azt mondom majd, hogy a lányom. A vén Nannót ismeri egész Nápoly, az albán boszorkány lányával nem kezd ki se republikánus, se sanfedista.

Salvato Luisára nézett.

- Hallod, Luisa!

Michele eddig észrevétlen lapult az ajtó mögött, onnan hallgatta a beszélgetést. Most előlépett, Luisa lába elé borult, s azt mondta:

- Kérlek, könyörögve kérlek, Luisa, hallgass Nannóra! Amit megjósolt neked, nekem, az az utolsó szóig teljesült. Nekem azt jövendölte, hogy lazzarone létemre ezredes leszek, és megtörtént a hihetetlen: az lettem. A jóslat második és rosszabb fele még hátravan, de nyilván teljesülni fog az is. Neked azt jövendölte, hogy egy szép fiatalember az ablakaid alatt sebesül meg, s szóról szóra úgy történt; megjövendölte, hogy beleszeretsz, s te beleszerettél, megjövendölte, hogy szerelmesed okozza veszted, s az is úgy lesz, mert miatta nem akarsz menekülni! Luisa, hallgass Nannóra! A te becsületeden nem ejt foltot a szökés, te nem vagy férfi. Mi majd maradunk és harcolunk, mert azt kell tennünk. Ha mindketten túléljük, ketten megyünk utánad, ha csak az egyikünk éli túl, hát az az egy. Tudom, nem pótolnám Salvatót, ha az az egy én lennék, de ez nem valószínű, Salvatót semmiféle jóslat nem szánta halálra, én meg jóformán máris halál fia vagyok. Amikor a boszorkány azt mondta az imént neked, szegény Luisám, hogy nézd meg a tenyeredet, akaratlanul megnéztem én is a magamét. A csillag ott van, ahol nyolc hónappal ezelőtt, a jóslat napján volt, csak sokkal jobban látszik. Vedd gyorsan magadra a ruhát, drága kishúgom, tudod, milyen jól állt neked Assunta ünneplője!

- Jaj nekem! - sóhajtotta Luisa. - Be boldog voltam aznap este, Assunta ruhájában! És milyen régen volt, Teremtőm! Talán igaz sem volt!

- Édes húgocskám, az a boldog idő visszatérhet, visszatér még, ha marokra fogod a bátorságod, és itthagyod Salvatót.

- Soha, soha! - rebegte Luisa, Salvato nyakába borulva. - Vele élek, vele halok.

- Tudom, tudom - erősködött Michele. - Együtt élni, együtt halni, nincs ennél nagyszerűbb; de honnan veszed, hogy ha maradsz, vele élsz, vagy vele halsz? A vágy szól belőled, s a vágyból fakadt csalóka remény. De mondd csak, ha Nápolyban maradsz, idehaza maradsz?

- Szó sincs róla! - kiáltotta Salvato. - Magammal viszem a Castelnuovo-erődbe. Tudom, hogy a Sant'Elmo-erődben jobb helyen lenne, de azok után, ami köztem és Mejean között történt, óvakodok tőle.

- És mit tesz, Salvato úr, miután a Castelnuovóban elhelyezte Luisát?

- Kalábriai ezredem élére állok, és belevetem magam a harcba.

- No, ugye, Salvato úr, maga is belátja, hogy nem élne Luisa mellett, s meghalhat tőle távol is?

- Drága Luisám, gondold meg! Ez csakugyan könnyen megeshet. Michele igazat beszél.

- Mit számít, hogy mellettem halsz meg, vagy távol tőlem, Salvato? Tudod, hogy egy perccel sem élném túl a halálhíredet.

- De van-e jogod meghalni - kérdezte Salvato angolul -, mióta tudod, hogy nem egyedül halsz meg?

- Jaj, barátom, édes barátom! - sóhajtotta Luisa. Feje csüggedten hanyatlott Salvato keblére.

Giovannina jelent meg váratlanul az ajtóban. Ajka körül démoni mosoly játszott.

- Andrea Backer úr levelet küldött asszonyomnak - jelentette.

Luisa megtántorodott, mintha Backer kísértete tűnt volna fel előtte.

Salvato meglepetten nézte.

Michele félfordulatot tett, hogy szembekerüljön az ajtóval.

Klagmann lépett be, a pénztáros. Luisa jól ismerte őt, rendszerint ő hozta el az összeg kamatait, amelyet Luisa, helyesebben a lovag, a Backer-banknál letétbe helyezett.

Klagmann nem is egy, de két levelet hozott Luisának.

Úgy látszik, a levelek küldője megszabta elolvasásuk sorrendjét is, mert Klagmann előbb csak az egyiket nyújtotta át Luisának, jelezve, hogy ha elolvasta, jön majd a második.

Az első borítékból egy nyomtatvány került elő, a Backer-cég hitelezőihez intézett körlevél.

Luisa el-elcsukló hangon olvasta fel a gyászos irományt. Amikor e szavakhoz ért: *a tulajdonosok halálraítéltetése miatt*, végleg elnémult, s a papír kihullott reszkető kezéből.

Michele felszedte s fennhangon végigolvasta a körlevelet, mialatt Luisa szívet tépően zokogott Salvato vállán, aki őt forrón szívére ölelte.

Utána csend lett, fájdalmas, hosszan tartó csend.

A csendet végül is Klagmann törte meg.

- Asszonyom - mondta -, a felolvasott körlevelet cégünk minden ügyfele megkapta. Önnek külön levelet írt Andrea Backer úr, ez tartalmazza utolsó kívánságát.

Salvato lazított ölelésén, hogy Luisa átvehesse a levelet, jobban mondva végrendeletet. Luisa a levélért nyúlt, s átvette Klagmann kezéből, de nem törte fel a pecsétet, hanem úgy, amint volt, továbbadta Salvatónak.

- Olvasd!

Salvato első, ösztönös mozdulata az volt, hogy a felkínált levelet elhárítsa, de Luisa nem engedett.

- Hát nem látod, barátom, hogy erőm máris cserbenhagy?

Salvato feltörte a pecsétet. Ők ketten a kandalló mellett álltak, az iménti pózban: a kandalló párkányán egy karos gyertyatartóban gyertyák égtek. Ezek fényénél Salvato olvasta, amint következik:

Asszonyom!

Ha ismernék Kegyednél makulátlanabb teremtést, arra ruháznám e szent hivatalt, amelyet ezennel Kegyedre testálok, halálom pillanatában.

Cégünk minden tartozását kiegyenlítettük, a mérleg elkészült: tiszta vagyonunk mintegy négyszázezer dukátra tehető.

Ezen összeget apám és én, kik magunk is a polgárháború csatamezején esünk el, e háború áldozatainak megsegítésére szántuk, éspedig tekintet nélkül politikai hovatartozásukra, illetve arra, hogy melyik oldalon hulltak el.

A halottakért nem tehetünk semmit, legfeljebb imádkozhatunk értük. Mi, a halálba menendők, nem rájuk gondoltunk hát, amikor azt mondottuk: a háború áldozatai. Annál többet tehetünk azok özvegyeiért s árváiért, akik így vagy úgy halálukat lelték a harcban, melynek való mivoltát, őszinte fájdalmunkra, most ismertük csak fel, s mely testvérgyilkos harc. Az árva s az özvegy: ő a mi szemünkben az igazi áldozat.

Hogy e négyszázezer dukát elosztása a lehető leghelyesebben, legigazságosabban, legésszerűbben történjék, azért azt a Kegyed áldott kezére szeretnők bízni, Asszonyom. Híven hisszük: úgy fogja elosztani, ahogy azt jog és igazság megköveteli.

Bizalmunk s tiszteletünk e végső záloga tanúsítsa, Asszonyom, hogy azzal a meggyőződéssel szállunk sírba: korai s véres halálunk a véletlen műve, Kegyednek nem volt, nem lehetett benne része.

Remélem, e levél eljut még ma este kezeihez, s mi abban a vigasztaló tudatban halhatunk meg, hogy elvállalta a megbízatást, mely, ha célt ér, házunkra meghozza az ég áldását, haló porainkra a szegények hálaimáit.

Maradok, Asszonyom, mindhalálig, aki voltam: tántoríthatatlan s igaz tisztelője

Andrea Backer

Az elsővel ellentétben ez a második levél visszaadni látszott Luisa erejét. Mialatt Salvato meg-megremegő hangon, megindultságát nehezen palástolva, felolvasta a levelet, ő büszkén felszegte homlokát, mely az imént még földig hajolt a várt és rettegett átkok súlya alatt, s könnyáztatta arcán diadalmas mosoly fénylett fel.

Végül odalépett az asztalhoz, melyen toll, tinta, papiros hevert, s a következőket írta:

Éppen távozni készültem, elhagyni Nápolyt, amikor levelét megkaptam. Maradok, hogy teljesítsem a szent feladatot, amelyet rám ruházott.

Jól ítélt meg; s úgy mondom Önnek, ahogy Istenemnek mondanám, akinek színe előtt lelke maholnap megjelenik - s meglehet, nemsokára az enyém is -: ártatlan vagyok!

Isten velünk!

Hű barátnője e világon s a másikon, ahol, remélem, találkozunk egykor

Luisa

A fiatalasszony odanyújtotta Salvatónak a válaszlevelet. Salvato elmosolyodott, s olvasatlanul továbbadta Klagmann-nak.

Az távozott. Michele nyomon követte.

- Tehát elvégeztetett. Maradsz? - kérdezte Nanno.

- Maradok - felelte Luisa, hisz lelke mélyén egy vágya volt eddig is: alkalmas ürügyet találni, hogy Salvato javára dönthessen; most két kézzel ragadta meg az elítélt kínálta szalmaszálat, alig is tudva, mit tesz.

Nanno felemelte jobbját, s ünnepélyesen, mintha fogadalmat tenne, így szólt Salvatóhoz:

- Te légy a tanúm, te, aki jobban szereted e nőt az életednél, jobban a lelked üdvösségénél, hogy mindent megtettem a megmentésére, amit lehetett; légy rá tanúm, hogy feltártam előtte a veszélyt, amely fenyegeti, felszólítottam, hogy meneküljön előle, s megszegvén a végzet tilalmát, én, a jövő titkainak ismerője, felajánlottam tevőleges segítségemet. Bármit hoz rátok eztán a könyörtelen balsors, ne átkozzátok miatta az öreg Nannót, hanem mondjátok: megtette ő, ami erejéből tellett, hogy megmentsen.

Nesztelenül kilépett az ajtón, fekete köpenyébe burkolózva, s nyomban elnyelte az éji homály. Se Luisa, se Salvato nem merte tartóztatni.

63
Az előőrsök

Michele toppant be ismét, mielőtt Luisa és Salvato egyetlen szót válthatott volna.

- Luisa - mondta -, nyugodj meg. Backerék hamarosan megtudják, amit eddig senki; hogy ki volt feljelentőjük, kit átkozzanak miatta. Nekem már mindegy, így is, úgy is felakasztanak, legalább meggyóntam jó előre, ami a lelkemet nyomja.

A szerelmesek kérdőn bámultak Michelére.

De ő legyintett:

- Nincs most idő magyarázkodni, későre jár, s még sok a dolgunk.

- Igazad van - felelte Salvato. - Felkészültél, Luisa?

- Tizenegy órára kocsit rendeltem. Bizonyára itt vár már a kapu előtt.

- Itt van - bólintott Michele. - Láttam.

- Rendben van, Michele. Vitesd a kocsira a holmimat, azt a keveset, amire a Castelnuovo-erődben szükségem lehet. Minden együtt van már a poggyászomban. Azalatt én adok még néhány utasítást Giovanninának.

Luisa csengetett, de a lány nem jött elő.

Csengetett másodszor is, de csak nem nyílt az ajtó, melyen Giovanninának be kellett volna lépnie.

Felállt hát, s maga indult a komornáért. Talán elaludt Giovannina - gondolta.

Giovannina asztalán egy gyertya égett, a gyertya mellett lepecsételt, Luisához címzett levél hevert.

A borítékon Giovannina keze írása.

Luisa felbontotta a levelet.

Ez volt benne:

Signora!

Követtem volna bárhová, ha úgy dönt, hogy elutazik Nápolyból, nehogy nélkülöznie kelljen szolgálataimat.

De asszonyom Nápolyban marad, szerettei körében, s nincs többé szüksége rám.

Amúgy sem mernék egyedül lakni e házban az elkövetkezendő időkben, és semmi nem bírhatna rá, még odaadásom sem, amelyre asszonyom úgysem tart többé igényt, hogy bezárkózzam egy erődbe, és aztán se ki, se be. Tehát visszatérek szüleim fedele alá.

Asszonyom egyébként volt szíves ma reggel kiadni a béremet, s én ezt az adott körülmények között nem tekinthettem másnak, mint azonnali felmondásnak.

Távozom, signora. Mély hálával gondolok vissza irántam való jóságára, s úgy elbúsít a válás, hogy bár fájó szívvel, de úgy döntöttem: búcsúvétel nélkül távozom, mert ha elbúcsúznék, még sokkal jobban fájna a szívem.

Fogadja, asszonyom, örökké hű, engedelmes szolgálója legalázatosabb üdvözletét.

Giovannina

Luisa hátán a hideg futkározott, mialatt a levelet olvasta. A hűségnyilatkozatok, bizonykodások ellenére minden sorát valami furcsa, hideg gyűlölet itatta át; láthatatlan, de az ész s a szív számára egyaránt jól érzékelhető gyűlölet.

Salvato az ebédlőben maradt. Luisa visszatért hozzá, s átnyújtotta neki a levelet.

Salvato elolvasta, vállat vont, s azt morogta: - Vipera.

Michele lépett be ismét a szobába. A kocsi eltűnt a kapu elől, jelentette. Kerítsen-e helyette másikat?

Annak a kocsinak színét sem látják többé, nyilván Giovannina távozott rajta.

Nincs más hátra, Michele ugorjon el a Piedigrottához, a bérkocsiállomásra, s hozzon egy hintót.

- Barátom - fordult Luisa Salvatóhoz -, ha nincs ellenedre, arra használnám fel e néhány perces véletlen haladékot, hogy még egyszer, utoljára felkeressem Fusco hercegnőt, s megpróbáljam rábeszélni: osztozzon sorsomban, jöjjön velem az erődbe. Ha mégis másként dönt, az ő gondjaira bízom elárvult házamat.

- Menj, drága gyermekem - mondta Salvato, s homlokon csókolta Luisát, de igazán úgy, mintha apja lenne.

Luisa végigsietett a folyosón, kinyitotta az összekötő ajtót, s behatolt Fusco hercegnő fogadótermébe.

A hercegnő mindennapos vendégei, a republikánus párt legjobbjai ma is itt gyűltek össze.

Nyugodtan társalogtak, a fenyegető veszély, a baljós kilátások ellenére. Érezni lehetett, hogy ezek az emberek itt mind a haladás meggyőződéses hívei, önként léptek egykor a veszélyes útra, szilárdan eltökélték, hogy végigmennek rajta, s úgy fogadják curulisi székükön a halált, mint a régi Róma szenátorai.

Luisa szépsége, kelleme most sem tévesztett hatást; rögtön körülfogták. S mert a végveszély mindenkit súlyos döntés elé állított, ki-ki mohón faggatta szomszédját, mit tesz, mit tervez, abban a reményben, hogy az okosabb megoldást tud nála.

A hercegnő úgy döntött, hogy mindvégig Nápolyban marad. Egy parasztöltözéket tartott készenlétben; végveszély esetén álruhában menekül majd egyik bérlője tanyájára, akinek a felesége vállalta, hogy elrejti őt.

Luisa megkérte, viseljen gondot a házára, míg teheti, s elmondta, hogy Salvato egy szobát biztosított számára a Castelnuovo-erődben, melynek parancsnoka, Massa, Salvato jó barátja. Az ő oltalmára hagyja majd Salvato Luisát, ha a harc elszólítja oldaláról.

A Castelnuovo-erődbe készült menekülni a hazafiak többsége, minthogy egyikük sem bízott Mejean ezredesben, aki, mint tudjuk, ötszázezer frankért hajlandó volt Nápolyt megvédeni, s ötszázötvenezer frankért - akár halomra lőni.

Azt beszélték róla, hogy máris tárgyalásokba bocsátkozott a kardinálissal, ami különben nem volt igaz.

Luisa körülnézett a teremben. Eleonora Pimentelt kereste, akit mindig igen nagyra tartott, de Eleonora néhány pillanattal Luisa érkezése előtt eltávozott, a nyomdába kellett mennie.

Nicolino lépett oda, hogy Luisát üdvözölje, s elbüszkélkedjék gyönyörű huszárezredesi uniformisával, melyet másnap cafatokra szabdalt ellenségei kardja.

Cirillo megölelte, megcsókolta Luisát. Ő mostanában éjjel-nappal ülésezett, lévén a törvényhozó testület tagja. Minden jót kívánt a fiatalasszonynak, nem éppen sok boldogságot - arra az adott helyzetben nemigen volt kilátás -, hanem azt, hogy éljen sokáig jó egészségben, majd kezét áldólag Luisa fejére helyezte, s suttogva megáldotta.

Ezzel véget is ért a látogatás. Luisa utoljára megcsókolta Fusco hercegnőt; s a két barátnő szívéből egyszerre tört fel a zokogás.

- Ó, jaj! - sóhajtott Luisa, amint megérezte arcán barátnője könnyeit, melyek az övéivel egybevegyültek. - Nem látjuk egymást soha többé!

Fusco hercegnő fölnézett az égre, mintha azt mondaná: „Odafönt találkozunk!”

Az átjáróig kísérte Luisát.

Ott elváltak, hogy soha többé ne találkozzanak, amint ezt Luisa megsejtette.

Salvato már várta Luisát. Michele meghozta közben a kocsit. A két szerelmes kart karba öltve megindult, egyetlen szó nélkül, a *boldogság szobája* felé, búcsút venni, majd sorra kulcsra zárták az ajtókat, s a kulcsokat Michele gondjaira bízták. Salvato és Luisa beszállt a kocsiba, Michele, fényes egyenruhájával mit sem törődve, a bakra ült, s a kocsi megindult a Castelnuovo-erőd irányába.

Nem járt még nagyon későre az idő, de ahány kapu, ahány ablak előtt elhaladtak, az mind zárva volt. Páni félelem ülte meg a várost. Itt-ott egy-egy férfi bukkant elő a sötétből, odaosont valamelyik házhoz, rövid ideig a falnál álldogált, majd riadtan elfutott.

„Mit művelhetnek vajon?” Salvato nyugtalan lett, s kiszólt a hintó elülső ablakán Michelének, hogy próbáljon nyakon csípni legalább egyet az éjjeli versenyfutók közül, s derítse ki, miben sántikál.

A Caramanico-palotánál megint feltűnt egy árnyalak. Michele a mozgó kocsiról egyenesen a nyaka közé ugrott.

Az ember éppen egy kötélcsomót dobott be a pinceablakon.

- Ki vagy? - förmedt rá Michele.

- Háziszolga vagyok, itt a palotában.

- És mit művelsz?

- Láthatja. Az első emeleti lakó megbízott, hogy vegyek neki huszonöt öl kenderkötelet, s hozzam el még ma este. Idefele jövet a Régi Vásártéren elidőztem, iddogáltam, s mire a palotához értem, zárt kapu fogadott. Nem akartam a kapust felzörgetni, hát a pincébe dobtam a kötelet, holnap majd eljut ahhoz, akit illet.

Michele elengedte az ember gallérját, mivel úgy találta, hogy nem követett el semmi rosszat. Az rögtön nyaka közé szedte a lábát, s elfutott a strada della Pace irányába.

Michele meghökkent.

A jelenet többször ismétlődött a Caramanico-palotától a Castelnuovóig vivő úton, a Chiaia utcán s az Óriás-hegy lejtőjén. Michele kétszer is kísérletet tett rá, hogy elcsípjen egy-egy éjszakai tekergőt, s nyomára jöjjön titkos szándékának, de mind a kettő résen állt, s Michele hoppon maradt.

Végre megérkeztek a Castelnuovo bejárata elé. Salvato tudta a jelszót, a kapu megnyílt, a kocsi behajtott, át az aragóniai diadalív alatt, s a parancsnok lakosztályának ajtaja előtt állt meg.

Az éppen éjjeli ellenőrző körúton volt a bástyákon, de mintegy negyedóra múlva megérkezett.

Rögtön felvezette Salvatót és Luisát a kiszemelt szobába, mely Massa feleségének lakosztályával volt szomszédos. Luisa láthatóan az erőd legszebb, legkényelmesebb helyiségét kapta meg.

Éjfélt harangoztak: eljött a válás pillanata. Luisa elbúcsúzott tejtestvérétől és Salvatótól, s azok ketten máris indultak a mólóra, ugyanazon a kocsin, amelyen ideérkeztek.

A kalábriaiak már várták őket a két felkantározott lóval. Mind nyeregbe pattantak, végigkocogtak a strada Pilierón, a hadikikötő s az új kikötő mentén, a Marinellán, átkeltek a Maddalena-hídon, végre kiértek az országútra, ott megsarkantyúzták a lovakat, s vágtában indultak Portici felé.

Az utat a republikánus hadsereg előőrsei tartották megszállva. Első hadállásuk a Maddalena-hídnál volt, az utolsó az ellenséghez legközelebb eső Granatellóban, közbül, egyenlő távolságra, a többi. Mint említettük, Schipani volt a granatellói egység parancsnoka.

Az őrség mindenütt a posztján állt, Salvato meg-megállította lovát, leszállt, jelentést kért, és utasításokat adott.

Első ízben a Vigliana-erődnél.

Ez a kis erőd a Nápolyból Porticiba vezető út jobb oldalán, a tengerparton épült, s a Maddalena-híd bejáratát őrizte.

Salvatót nagy éljenzés fogadta. Az erődöt százötven kalábriai védte, az ő csapatából. Parancsnokuk egy Toscano nevezetű pap volt.

E kis erőd lévén Nápoly kulcsa, tudni való volt, hogy a sanfedisták ide összpontosítják majd egész erejüket. A republikánusok tehát csupa próbált embert küldtek a Viglianába.

Toscano megmutatta Salvatónak, mi minden előkészületet tett ő máris az ostromra. Úgy tervezte, hogy kényszerhelyzetben lőporral levegőbe röpíti az egész erődöt, a védőkkel egyetemben.

Nem titkolta ezt emberei előtt sem. Mind tudott a tervről, mind kész volt honáért e végső áldozatra. A kapu fölött ott lengett a zászló, rajta a felirat:

Bosszút! Győzelem vagy halál!

Salvato megölelte a derék papot, fölült lovára, s a katonák harsogó éljenzése közepette elvágtatott.

A portici republikánusokat nagy aggodalomban találta. E városka lakossága testestül-lelkestül a király pártján állt, mondhatni létérdekei fűzték a királyi családhoz. Ferdinándnak nyári palotája volt Porticiban, az őszi évadot rendesen ott töltötte; a kalábriai herceg a szomszédos Favorita-kastélyban nyaralt évről évre. A hazafiak nem bízhattak senkiben, lépten-nyomon árulásba, cselszövésbe botlottak. Inogni érezték lábuk alatt a földet, mintha rengene.

Salvato megérkezett Granatellóba.

Schipani gondtalanul - vagy igazabban szólva gondatlanul - aludni tért. Salvato fölkeltette, s nekiszegezte a kérdést: mit tud az ellenség szándékairól?

Schipani azt felelte, hogy másnapra várja a támadást. Azért is feküdt le jókor, hogy erőt gyűjtsön a harcra.

Pontosabb értesülései nincsenek? Mit jelentenek a kémek? - firtatta Salvato. A republikánus tábornok bevallotta, hogy nem küldött ki kémeket. Ő erre nem kapható - mondta -, a hadviselésnek ez a becstelen módja egyáltalán nincs ínyére.

Állított-e legalább őrséget a nolai útra, amerről a kardinális várható? - kérdezte Salvato. Mert ha nem, a Vezúv lejtőin beszivároghatnak a sanfedisták Resinába, Porticiba, s elvághatják a csapat visszavonulásának az útját.

Az a porticiak meg a resinaiak dolga, vigyázzanak ők - vélte Schipani. Ami őt illeti, ha a sanfedisták netán útját állnák, majd szétüt közöttük, hogy megemlegetik!

Salvato - mi mást is tehetett volna? - vállat vont rá. Ő, az ügyes stratéga, a Championnet-k s Macdonaldok tanítványa, mindenkinél jobban tudta, hogy így nem lehet hadat viselni, emberek életét kockára vetni. De azt is tudta, hogy a Schipani-féle vezetőknek tanácsot adni - falra hányt borsó. A népek jó szelleme őrködjék Nápoly felett!

Nézzük, mit tett ezalatt a kardinális. Ő bezzeg nem vette félvállról saját biztonságát, mint Schipani a magáét.

Éjféltájt, tehát abban az órában, amikor Salvato kihajtott a Castelnuovo-erőd kapuján, Ruffo kardinális a nolai püspök fogadótermében üldögélt egy asztal előtt, titkára, Sacchinelli, valamint szárnysegéde, Malaspina márki társaságában, és parancsokat osztogatott, illetve a futárok jelentését hallgatta.

Egyik küldönc a másikat érte, ékes bizonyságául annak, milyen eredményesen szervezte hírszolgálatát Ruffo, a muszájból lett hadvezér.

A kardinális saját kezűleg bontotta fel a leveleket, tekintet nélkül arra, ki küldte, s azonnal tollba mondta a választ Sacchinellinek vagy Malaspinának. Tollat ritkán fogott, hacsaknem szigorúan bizalmas ügyben írt, mert kezének ideges eredetű reszketése folytán nehezére esett az írás.

Mire mi belépünk a szobába, ahol Ruffo a hírhozókat fogadja, már kézhez vette Ludovici püspök értesítését arról, hogy Pane di Grano, a fegyencvezér, 12-én reggel érkezik Boscóba csapatával.

Most éppen Curtis márki levelét olvassa, melyből kitűnik, hogy Tschudi ezredes elindult Palermóból egy idegenlégió - négyszáz gránátos s háromszáz sorkatona - élén, lemosni a foltot, melyet Capua feladásával ejtett becsületén. Azóta bizonyára partra szállt már Sorrentóban, s ostrom alá fogta a szárazföldről Castellammarét; a *Sea-Horse* s a *Minerva* majd a tenger felől támogatja.

Ruffo átnyújtotta a levelet, felállt, odalépett egy másik asztalhoz, melyen egy nagyméretű térkép volt kiterítve, s fél kezével az asztal lapjára támaszkodva újabb parancsot mondott tollba Sacchinellinek:

Tschudi ezredes hagyja azonnal félbe Castellammare ostromát, vegye fel haladéktalanul az érintkezést Sciarpával és Pane di Granóval, s 13-án reggel, velük összehangoltan, támadja meg Schipani csapatát.

Tschudi és Sciarpa szemtől szembe támadjon, Pane di Grano kerüljön oldalra, s a Vezúv lávaútja mentén előrehatolva vágja el Schipani visszavonulási útját.

Tschudi és Sciarpa kényszerítse erőteljes támadással folytonos hátrálásra Schipanit, mivel másként megeshet, hogy a republikánus tábornok megpróbál Nápolyba visszavonulni arra a hírre, hogy a kardinális Nolába érkezett, s attól való féltében, hogy elvágjuk visszavonulása útját.

A Favoritánál a republikánus tábornok Ruffo kardinálisba ütközik majd, aki addigra megkerülte csapatával a Vezúvot. Ily módon Schipanit gyűrűbe fogjuk, s nem marad más választása, mint meghalni vagy megadni magát.

A bíboros három másolatot készíttetett a parancsról, mindhármat aláírta, és három futárral rögtön megküldte a címzetteknek.

Közvetlen ezután de Cesarét hívatta, mert egy újabb lehetőség ötlött eszébe - az ezredik -, ami meghiúsíthatná szépen kigondolt terveit.

Nem telt bele öt perc, s beállított az ifjú brigadéros, teljes hadifelszerelésben. A kardinális lázas tevékenysége átragadt egész környezetére.

- Bravó, hercegem! - üdvözölte őt vidáman Ruffo. Tréfából olykor még most is hercegnek titulálta de Cesarét. - Útra és harcra kész?

- Mint mindig, eminenciás uram - felelte a fiatalember.

- Akkor vegyen maga mellé négy zászlóalj sorkatonaságot, négy tábori ágyút, tíz kalábriai vadászszázadot meg egy lovassvadront, s a Vezúv északi, tehát a Madonna del Arcóra néző oldala mentén vonuljon be Resinába, lehetőleg még ma éjjel. A város lakosait értesítettem jövetelünkről, alig várják a pillanatot, amikor fellázadhatnak, s mellénk állhatnak.

Majd a márkihoz fordult:

- Malaspina, szíveskedjék a brigadérosnak írott parancsomat átadni, s a nevemben aláírni.

E pillanatban megjelent a kardinális káplánja, odalépett Ruffóhoz, s a fülébe súgta:

- Eminenciás uram, megérkezett Nápolyból Scipione Lamarra kapitány. A szomszédos szobában várja eminenciád parancsait.

- Végre! - sóhajtott fel megkönnyebbülten a kardinális. - Már attól tartottam, baj érte szegény fejét! Mondja meg neki, hogy rögtön megyek; addig is maradjon mellette.

A kardinális lehúzta pecsétgyűrűjét, s sorra lepecsételte az elküldésre váró parancsokat.

Scipione Lamarra, akit a kardinális olyan nehéz szívvel várt, azonos volt azzal a tiszttel, aki annak idején a királyné zászlaját elhozta Ruffónak. Őróla írta akkor Karolina, hogy ügyes, talpraesett ember.

Most egyenesen Nápolyból jött, ahová a kardinális küldte, azzal a megbízatással, hogy vegye fel az érintkezést a Backer-féle összeesküvés egyik vezetőjével, Gennaro Tansanóval.

Gennaro Tansano megjátszotta a nagy hazafit, elsőnek lépett be a különféle republikánus társaságokba, de csakis azzal a céllal, hogy folyamatosan értesüljön az ott hozott határozatokról. Minderről rendszeresen tudósította Ruffo kardinálist, akivel állandó kapcsolatban állt.

Ő őrizte a fegyverek egy részét is, melyeket a Backer-féle összeesküvés résztvevői szándékoztak felhasználni.

Alá tartoznak a Chiaia, a Piedigrotta, Pozzuoli s a környező negyedek lazzaronéi.

Ezért várta a kardinális, mint láttuk, türelmetlenül Tansano izenetét.

Ruffo átvonult dolgozószobájába, az álruhás, nemzetőrnek öltözött Lamarrához.

- Nos? - kérdezte a kardinális, mihelyt belépett.

- Nos, minden a legszebb rendjén megy, eminenciás uram. Tansano továbbra is kitűnő hazafinak számít, s gyanún fölül áll.

- Jó, jó, de mi van az utasításaimmal?

- Végrehajtottuk, eminenciás uram.

- Minden hazafi pincéjében ott a kötél?

- Ott van. Tansano sokért nem adta volna, ha megtudhatja: minek, de mert magam sem tudtam, nem világosíthattam föl. Ez egyébiránt mellékes is, a parancs eminenciádtól jött, mi tehát pontról pontra végrehajtottuk.

- Ez biztos?

- Saját szememmel láttam, amikor a lazzaronék bedobálták a köteleket a pinceablakokon.

- Tansano nem küldött részemre valamit?

- De igen, ezt a csomagot, viaszosvászon burkolatban.

- Adja ide.

Ruffo tollkésével elnyisszantotta a csomagot körülkötöző spárgát, s egy hatalmas zászlót húzott elő a borítóból. A zászlókép őt ábrázolta, amint térden állva könyörög Szent Antalhoz. A szent áldón nyújtja felé karját, s mindkét kezében kötelek tekeregnek.

- Ez az - bólintott elégedetten Ruffo. - Egy ember kellene még, aki szétkürtöli Nápolyban a csoda hírét.

„Ki lenne vajon a legalkalmasabb rá?" - töprengett magában pár pillanatig.

Hirtelen a homlokára csapott.

- Kéretem fra Pacificót - szólt ki az ajtónállónak.

Azonnal előkerítették fra Pacificót, s őeminenciája félórára bezárkózott vele a dolgozószobába.

Onnan egyenesen az istállóba tartott a fráter, előhozta Jakobinust, és nyomban nekivágott a Nápolyba vezető országútnak.

A kardinális visszatért a fogadószobába, még néhány parancsot elküldött ide meg oda, majd ruhástul ledőlt ágyára, miután meghagyta, hogy hajnalban költsék fel.

Pirkadatkor már újra talpon volt. Az éjszaka folyamán egy oltárt állítottak fel a sanfedista tábor kellős közepén, a Nola melletti réten, s Ruffo az oltárnál misét mondott, teljes bíbornoki ornátusban, Páduai Szent Antal tiszteletére. Őt szemelte ki Ruffo Nápoly új védszentjéül, Szent Januárius helyett, aki nem átallt két ízben csodát tenni a franciák kedvéért, miért is a király jakobinusnak titulálta, és megfosztotta őt főparancsnoki rangjától.

A kardinális sokáig válogatott, míg rátalált a szentre, akit méltónak ítélt arra, hogy az elcsapott Szent Januárius örökébe lépjen.

Hogy miért éppen Páduai Szent Antalra esett a választása, miért nem Nagy Szent Antalra, aki százszorta érdemesebb lett volna e megtiszteltetésre élete ismerői szemében? Talán mert attól tartott, hogy Nagy Szent Antal tekintélyén csorbát ejtett megkísértéseinek Callot által megörökített legendája, no meg a különös társ, akit maga mellé vett.

Ha ezért, ha másért, annyi bizonyos, hogy Ruffo a két Szent Antal közül az ezer esztendővel fiatalabbat választotta, s most a csata előtt az ő oltalmába ajánlotta a Szent Hit ügyét.

Mise után, úgy, amint volt, bíbornoki díszben, lóra szállt, s a fősereg élére állt.

A sanfedista hadsereg háromfelé oszlott.

Az egyik oszlop Capodichinón át a Capuai kapu ellen vonult.

A másik a Vezúvot kerülte meg, észak felől.

A harmadik ugyanezt tette déli irányból.

Tschudi, Pane di Grano és Sciarpa pedig már meg is támadta azóta Schipanit, ha a parancsot pontosan végrehajtották.

A Sant'Elmo-erőd tetején posztoló őrszem június 15-én megpillantotta a sanfedista hadsereget. Nagy porfelhőt kavarva közelgett az országúton.

Nyomban ezután eldördültek a Castelnuovo-erőd ágyúi. A harmadik lövésre elnéptelenedtek az utcák, s Théba vagy Pompeji csendje borult Nápolyra.

Eljött a vég! Iszonyú pillanat, fenséges pillanat ez akkor is, ha csupán egyetlen ember léte forog kockán - mennyivel iszonyúbb, mennyivel fenségesebb, ha a tét: egy egész város élete vagy halála.

64
Június 13-a

Úgy látszik, jó előre elrendelték, hogy a három ágyúlövés másvalamire is jeladásul szolgáljon.

Mert mihelyt a harmadik lövés döreje elhalt, közeledő léptek zajára riadt fel a Castelnuovo két foglya, akiket két nappal azelőtt ítéltek halálra. Egy csapat fegyveres közelgett sietve a folyosón zárkájuk felé.

A foglyok némán összeölelkeztek. Tudták, ütött az utolsó órájuk.

Így találták őket, akik értük jöttek: egymás karjában, nyugodt, mosolygós arccal.

- Felkészültek, polgártársak? - kérdezte a fegyveresek parancsnoka, akinek a lelkére kötötték, hogy a lehető legudvariasabban bánjék a foglyokkal.

S ők egyszerre felelték: Andrea szóval is, Simone csak bólintással:

- Igen.

- Akkor hát kövessenek - mondta a tiszt.

A két elítélt egy utolsó pillantást vetett zárkájára - gyengéd, sajnálkozó pillantást, mint szokott az, aki a cellából egyenesen a halálba indul; s mert minden emberben él a kívánság, valami emléket hagyni maga után, Andrea egy szeggel belekarcolta a falba, a két ágy fölé apja és saját nevét.

Majd követte apját, aki máris elfoglalta helyét őrei között.

Az udvaron egy gyászruhás nő várta az elítélteket. Határozott léptekkel elébük ment. Andrea megremegett, s önkéntelenül felkiáltott:

- Luisa San Felice!

Luisa térdre borult előtte.

- Miért térdepel, asszonyom? Bocsánatkérésre semmi oka! - mondta Andrea. - Mindent tudunk, jelentkezett az igazi bűnös. De ismerje el: előbb vette kézhez az én levelemet, mint én Micheléét.

Luisa zokogott.

- Fivérem!

- Köszönöm! - ujjongott Andrea. - Apám, áldd meg leányodat!

Az aggastyán odalépett Luisához, és fejére tette a kezét.

- Úgy áldjon meg Isten, gyermekem, amint én megáldalak, s távolítsa el fejed felől a baj árnyékát is!

Luisa szinte a földig görnyedt, s újból felzokogott.

A fiatal Backer gyengéden ajkához emelte a fiatalasszony szabadon aláomló hajának egy szőke tincsét, s mohón megcsókolta.

- Polgártársak! - szólt halkan a tiszt.

- Megyünk már, uram - felelte Andrea.

A menet elindult. A léptek zajára Luisa felnézett, kitárta karját, és még egyre térdepelve, addig követte tekintetével az elítélteket, míg az aragóniai diadalív végleg el nem takarta őket szeme elől.

Az utolsó út mindig komor; ezúttal a szokottnál is komorabbá tette, hogy a gyászmenet kihalt, néma utcákon haladt végig. Pedig Nápoly legnépesebb negyedében jártak!

Itt-ott lopva kinyílt az osztag lépteinek dobajára egy-egy ajtó, ablak, s a nyíláson nagy félve kikémlelt valaki - rendesen asszony -, de a leskelődő gyorsan becsapta az ajtót, ablakot, gyorsabban, mint ahogy kinyitotta, amikor meglátta a fegyvereseket s köztük a két fegyvertelen férfit, mert tudta: az a kettő a halálba megy.

Így vonult végig a menet Nápolyon. Eljutottak a Régi Vásártérre, a rendes vesztőhelyre.

- Helyben vagyunk - súgta Andrea Backer.

Az öreg Backer szétnézett.

- Bizonyára - súgta vissza.

De a katonák mentek tovább.

- Hová visznek vajon? - kérdezte Simone németül.

- Úgy látszik, alkalmasabb helyet keresnek - felelte Andrea, ugyancsak németül. - Itt házak veszik körül a teret, a kivégzéshez puszta fal kell.

A Carmine-templom előtti kis térre érve Andrea Backer figyelmeztetően meglökte apját, s odaintett a plébános házával átellenes csupasz tűzfalra.

Ma e fal előtt hatalmas feszület áll.

- Ez lesz az - bólintott Simone.

A tiszt csakugyan arra indult.

A két elítélt megkettőzte lépteit. Kiváltak őreik közül, s a fal elé álltak.

- Ki akar elsőnek meghalni? - kérdezte a tiszt.

- Én! - kiáltotta Simone.

- Uram, parancsot kapott rá, hogy egymás után lövessen főbe minket? - kérdezte Andrea.

- Nem, polgártárs - rázta a fejét a tiszt -, erre nézve nincs utasításom.

- Nos, ha nincs ellenére, kérve kérjük, végezzen ki bennünket együtt és egyszerre.

- Igen, igen - kiáltották a katonák -, ennyit igazán megtehetünk a kedvükért!

- Uram, megteszem, amit tehetek, hogy utolsó pillanataikat megkönnyítsem - mondta a tiszt. Láthatóan nyomasztotta a keserves megbízatás.

- Beleegyeznek! - kiáltotta örömmel az öreg Backer.

- Igen, apám! - Andrea átölelte Simone nyakát. - Ne várassuk az urakat, ha már ilyen szívesek hozzánk!

- Van-e valami kívánságuk, megbízatásuk? - kérdezte a tiszt.

- Nincs - felelte egyszerre a két elítélt.

- Essünk hát mielőbb túl rajta, ha meg kell lennie - dünnyögte a tiszt. - De Krisztus hét sebére mondom, ocsmány egy munka!

A két elítélt ezalatt odaállt szorosan a fal mellé. Andrea még mindig átölelve tartotta apját.

- Így megfelel, uraim? - kérdezte a fiatal Backer.

A tiszt bólintott.

Aztán emberei felé fordult, s megkérdezte:

- A puskák rendben?

- Igenis.

- Akkor sorakozó! Igyekezzetek, hogy ne szenvedjenek. Egyebet úgysem tehetünk értük.

- Köszönöm, uram - szólt Andrea.

A többi gyorsan ment, gyorsabban, mint a gondolat.

Vezényszó harsant:

- Vigyázz! Célozz! Tűz!

Sortűz dörrent.

És elvégeztetett!

A polgárháború láza olykor kegyetlen tettekre ragadtatja a legjámborabb lelkeket, a legmagasztosabb ügyek védelmezőit is. A nápolyi republikánusok most követték el, párizsi elvbarátaik nyomdokaiba lépve, az első ilyen tettet, mert úgy hitték: meg kell fosztaniok katonáikat, polgáraikat a kegyelem minden reményétől, vérrel torlaszolván el előlük a királyi irgalom útját. Kár volt pedig ilyen kegyetlenségre vetemedniük, nem indokolta semmi!

A két Backert nem követte újabb áldozat, de a jóvátehetetlen megtörtént: folt esett a köztársaság makulátlan palástján.

Szinte ugyanabban a pillanatban, amikor a két Backer golyótól találva holtan rogyott össze, Bassetti átvette a capodichinói csapatok, Manthonnet a capodimonteiak és Writz a maddalenaiak vezényletét.

Az utcákon sehol egy lélek. Annál többen nyüzsögtek a bástyafalakon, a háztetőkön, s szabad szemmel vagy látcsővel igyekeztek nyomon követni mindazt, ami e hatalmas, Granetellótól Capodimontéig terjedő csatatéren zajlott.

A Torre dell'Annunziata és a Maddalena-híd között a tengeren felsorakozott Caracciolo admirális kicsiny flottája, vele szemközt a két hatalmas ellenséges hadihajó: a Thurn gróf irányította *Minerva* s a *Sea-Horse*, melyen régi ismerősünk, Ball kapitány parancsnokolt. Ő kísérte el annak idején Nelsont a királyné nevezetes estélyére, melyen a megjelent udvarhölgyek egy-egy sort költöttek, úgy, hogy a vers kezdőbetűi a Karolina nevet adják ki.

Az első puskalövések a kis granatellói erődnél dördültek el, az első füstgomoly onnan szállt az égre.

Tschudi és Sciarpa, úgy látszik, nem kapta meg a kardinális parancsát, vagy késedelmesen hajtotta végre, mert a megbeszélt találkán nem jelent meg más, mint Pane di Grano, ezer fegyencével. Pane di Grano vakmerően megkezdte az erőd ostromát egyedül, illetve mindössze a két fregatt támogatásával, mert azok rögtön tűz alá vették Pane di Granóék feltűnése pillanatában Granatellót.

Salvato ötszáz önkéntes jelentkező élén szuronyrohamra indult a zsiványbanda ellen, nekik rontott, szétkergette őket, megölt közülük vagy százat, s győztesen visszatért az erődbe. Vesztesége mindössze öt-hat fő volt, azokat is a hadihajók lövedékei találták el.

E kudarc híre Sommában érte utol a kardinálist.

De Cesare nagyobb szerencsével járt. Pontról pontra végrehajtotta a kardinális parancsát, éppen csak annyi módosítással, hogy Porticit támadta meg Resina helyett, mert útközben megtudta, hogy a védelem gyenge lábakon áll, s a lakosság a kardinálishoz húz. Portici fontosabb volt hadászatilag is Resinánál, jobban elzárta a Nápolyba vezető utat.

De Cesare jelentette a kardinálisnak győzelmét, s utasítást kért a továbbiakra nézve.

Ruffo ezer embert küldött de Cesare segítségére, s azt parancsolta neki, hogy erősítse meg hadállásait, és vágja el Schipani útját.

Bekövetkezett, amitől Salvato félt. A granatellói erőd tetejéről jól láthatta a tekintélyes számú csapatot, mely a Vezúvot megkerülve egyenesen Portici felé tartott. Nemsokára lövöldözés hallatszott, de hamarosan elült az is.

Ebből Salvato rögtön megértette, hogy az ellenség elvágta Schipani útját. Megpróbálta Schipanit rábírni, hogy késedelem nélkül vonuljon vissza Nápolyba, a Vigliana-erőd támogatásával törjön át az akadályokon, s ezerötszáz-kétezer emberével sorakozzék fel a Maddalena-híd védelmére.

De Schipani tájékozatlanságában továbbra is makacsul Sorrento felől várta az ellenséget.

Egyszerre heves ágyúzás hallatszott a Maddelena-híd irányából. A kardinális megtámadta Nápolyt.

Csak két napig állja Nápoly az ostromot, s a republikánusok javukra fordíthatják a kialakult helyzetet: ők szoríthatják Ruffót két tűz közé, nem Ruffo Schipanit, ha győzik erővel.

Csakhogy ehhez az kell, hogy akadjon egy bátor, elszánt és értelmes ember, aki átverekszi magát Nápolyba, s az ottani vezetőkkel a teendőket megérteti.

Átkozott helyzet! Salvato elmondhatta, amit egykor Dante: „Ha maradok, ki megy? Ha megyek, ki marad?”

Végül úgy döntött mégis, hogy megy. Schipani lelkére kötötte, hogy ki ne mozduljon a sáncai mögül, míg Nápolyból parancsot nem kap rá.

Aztán bárkára szállt, hű Micheléje társaságában, Michele ugyanis azzal érvelt, hogy ha a nyílt tengeren nem is, de Nápoly utcáin annál inkább hasznára lehet. Salvato egyenesen Caracciolo kis flottájához tartott, megkereste az admirálist, előadta neki tervét, elnyerte jóváhagyását, majd a kis flottilla mögött a Castelnuovóhoz evezett, s mialatt a hajók golyó- és gránátesővel árasztották el a tengert s a partot, ő kikötött az erőd mólója mellett.

Minden perc drága volt most. Barátaink megölelték egymást, s Michele máris futott a Régi Vásártérre, Salvato pedig a Castelnuovóba, a Direktórium pillanatnyi székhelyére.

Egyenesen oda, ahová a kötelesség szólította: a Direktórium üléstermébe. Röviden előadta tervét a direktoroknak. Azok jóváhagyták a tervet, s mert ismerték Schipani makacsságát, és tudták, mástól nem fogad el utasítást, mint közvetlen feletteseitől, Writztől, illetve Bassettitől, Salvatót a Maddalena-hídnál harcoló Writz után küldték.

Salvato egy pillanatra benézett Luisához. A fiatalasszony már-már alig élt, de szerelmese pillantásától feléledt, mint virág a napsugártól. Salvato megígérte, hogy meglátogatja, mielőtt a harctérre visszatér, majd lóra pattant - időközben elővezettek számára egy pihent paripát -, s elvágtatott a Maddalena-híd irányába.

A hídnál fékevesztett harc tombolt. A küzdő feleket egy folyócska választotta el egymástól, a kis Sebeto. A Granili hatalmas épületének ablaknyílásai ontották a tüzet a szemben állókra: kétszáz ember szállta meg az épületet.

A kardinális ott állt a csata sűrűjében, s a legnagyobb tűz közepette nyugodtan osztogatta parancsait. Bíbor ruhája messzire virított, de ő nem bánta. Hadd higgye a sereg minden katonája, hogy neki nem árthatnak a füle körül fütyörésző golyók, a ló lába előtt robbanó gránátok!

Ilyen vezér szeme láttára elesni fényes és dicső, arról nem is szólva, hogy a mennyország kapui sarkig tárulnak az elesettek lelke előtt - legalább így hitték ezt a sanfedisták, s hiába verték vissza százszor támadásukat a republikánusok, ők lankadatlan hévvel százegyedszer is újra rohamra mentek.

Writz tábornok ugyanúgy kitűnt a hazafiak közül, mint a kardinális övéi közül. A tábornok lóháton járta a csatateret, s elszánt ellenállásra buzdította a republikánusokat, míg Ruffo a royalistákat meg-megújuló támadásra.

Salvato messziről meglátta a vezért, s nyílegyenesen hozzá vágtatott. Ifjú tábornokunk láthatólag úgy megszokta a golyók süvítését, hogy fel se vette, mintha csak a szél fütyörészne a füle körül.

A republikánusok tömött sorai megnyíltak előtte. Nem mindenki ismerte ugyan Salvatót, de azt mind láthatták, hogy a fiatal tiszt magas rangot visel hadseregükben.

Végre összetalálkozott a két tábornok a golyók sűrűjében.

Salvato előadta Writznek a tervet. Az írásos parancs készen állt, Writz átfutotta s jóváhagyta. Már csak az aláírás volt hátra. Salvato leugrott a nyeregből, odaintett egy ismerős harcost - volt kalábriai ezrede egyik katonáját -, a ló gyeplőjét a katona kezébe nyomta, és besietett a legközelebbi házba, mely kötözőhelyül szolgált, hogy tollat, tintát kerítsen. A megmártott tollal visszatért Writzhez, és átnyújtotta neki.

Writz a nyeregkápára hajolt, hogy a parancsot aláírja.

Egy sanfedista kapitány meglátta, kikapta a puskát egy katonája kezéből, gondosan célzott és lőtt.

Salvato tompa zajt hallott, majd egy sóhajtást. Writz féloldalra billent, s ha fel nem fogja, a földre zuhan.

- Meghalt a tábornok! A tábornok halott! - zúgták a katonák.

- Csak sebesült! Sebesült! - kiáltotta Salvato. - Álljunk érte bosszút!

S máris fenn termett Writz lován.

- Rajta, menjünk neki az átkozott csürhéjének, meglátjátok, úgy szétszóródik, mint por a szélben!

Felnyargalt a hídra. Még a fejét se fordította hátra, hogy lássa: hányan követik. Mindössze három-négy lovas szegődött a nyomába.

Odaátról húsz lövés dördült egyszerre. Két kísérője holtan bukott le, lova összerogyott alatta, golyótól találva.

Salvato a földre zuhant, de szokott hidegvére most sem hagyta cserben: ügyesen elkerülte, hogy a ló magával rántsa. Terpeszállásban ért földet, két keze a pisztolytáskán, melyben szerencséjére ott lapultak a pisztolyok.

A sanfedisták rárontottak. A két elsőt leterítette egy-egy pisztolylövéssel, a használhatatlanná vált pisztolyokat elhajította, s máris ott villogott kezében a kard, melyet eddig a foga közt tartott. A harmadik támadót már azzal fogadta.

E pillanatban feldübörgött a föld, mintha rengene, a vágtázó lovak patái alatt. Nicolino meghallotta, hogy Salvato bajba került, ő jött rohanvást, huszárai élén, barátját megsegíteni vagy kiszabadítani.

A híd hirtelen megtelt lovasokkal. Ha Salvatót eddig az a veszély fenyegette, hogy sanfedista szuronyok nyársalják fel, hát most az, hogy republikánusok lovai tiporják halálra.

A huszárok közeledtére tágult körülötte támadói köre, s ő - hogy a lovak patáit elkerülje - egyetlen ugrással belevetette magát a híd korlátján át a folyócskába.

A híd felszabadult, az ellenség meghátrált. E kettős siker eloszlatta a nyomasztó hatást, amit a főparancsnok eleste keltett. Salvato átlábalt a Sebetón, s bántatlanul partot ért a republikánusok térfelén.

Writzet azóta a kötözőhelyre szállították. Salvato odasietett. Ha a tábornoknak van annyi ereje még, hogy a kezét felemelje, alá fogja írni a parancsot, s míg ki nem hunyt belőle az élet utolsó szikrája, ő a fővezér, parancsa ellen nincs apelláta.

Writz nem halt meg, de eszméletlen volt.

Salvato új parancsot írt, mert az első a tollal együtt kihullt a tábornok ernyedt kezéből, majd lova keresésére indult, előkerítette, a katonák lelkére kötötte, hogy védekezzenek keményen, s elvágtatott Capodichinóba, Bassettit megkeresni.

Negyedóra alatt Capodichinóba érkezett.

Bassettinek könnyebb dolga volt Capodichinónál, mint túlnan azoknak, akik a kardinálissal kerültek szembe.

Salvato félrevonta Bassettit, s aláíratta vele a Schipaninak szóló parancsot két példányban. Azért kettőben, hogy ha az egyik elkallódna, a másik okvetlenül eljusson rendeltetési helyére.

Beszámolt Bassettinek a Maddalena-hídnál történtekről, s addig el sem ment, míg Bassetti meg nem esküdött rá, hogy Capodichinót körömszakadtáig védi, s a maga részéről mindent megtesz a másnapi hadmozdulat sikeréért.

Salvato visszaindult a Castelnuovo-erődbe, a város túlsó végére. A strada Forián hatalmas csődület állta útját.

A tömeg közepén egy barát szónokolt. A fráter szamárháton ült, jobbjában hatalmas zászló lengett.

A zászlókép Ruffo kardinálist ábrázolta, térdeplő helyzetben, Páduai Szent Antal lábainál. A szent kinyújtott jobb kezében kötelek kígyóztak.

A szálas termetű barát ülő helyzetében is vállal magaslott ki a tömegből, mely szájtátva hallgatta fejtegetéseit a zászlókép jelentéséről.

Ruffo kardinálisnak álmában megjelent Szent Antal - magyarázta a barát -, felmutatott neki egy csomó kötelet, s azt mondta, hogy a hazafiak a következő, június 13-áról 14-ére virradó éjszakán szörnyű tettre készülnek: minden lazzaronét fel akarnak akasztani, csak a gyerekeket kímélik meg, hogy majd istentagadóvá neveljék. A Direktórium máris szétosztogatta e célra a köteleket a jakobinusok között.

Szent Antal szerencsére nem tűrhette, hogy az ő ünnepén - mert 13-a éppen az ő neve napja! - a gazok ilyen merényletre vetemedjenek, s mint e zászló mutatja - a barát meglengette a kibontott zászlót -, az Úr különös engedelmével eljött derék royalista híveit a veszélyre figyelmeztetni.

- Kutassátok át a jakobinusok házát - dörögte a barát. - Lámpavasra mindazokkal, akiknek a házában kötélre leltek.

A fráter két órával ezelőtt indult el a Régi Vásártérről a Bourbon-palota irányában. Százlépésenkint megállt, s több mint félezer lazzarone előtt el-elismételte szónoklatát. A tömeg zajlott, forrongott, átkozódott.

Salvato gyanútlanul továbbment volna - mit tudta ő, mire képes ezen a fertályon egy kapucinus szava, különösen, ha az a kapucinus, mint olvasóink nyilván rögtön kitalálták, éppen fra Pacifico, aki váratlanul felbukkant ismét Nápoly szegénynegyedeiben, hogy korábbi csorbítatlan népszerűségét újabbal tetézze; Salvato, ismételjük, gyanútlanul továbbment volna, ha nem kanyarodik be éppen akkor a San Giovanni a Carbonara utcáról egy másik csapat. E nyomorultak egy levágott, kötéllel koronázott emberfejet hurcoltak szuronyhegyre tűzve, körbe a városon.

Egy negyven-negyvenöt esztendős férfi vitte a szuronyt, ő haladt legelöl. A frissen levágott fejből szakadatlanul csepegett rá a vér. Fertelmes látványt nyújtott így, vérmocskosan, vörös Júdásszakállával, mereven halántékára tapadt, vértől csapzott hajával s az arcát kettészelő széles sebhellyel, mely fél szemére megvakította, s eredendő rútságát szinte az elviselhetetlenségig fokozta.

A mögötte jövők lemetélt combokat, karokat lóbáltak.

S e szörnyű emberhús-trófeák nagy „Éljen a király! Éljen szent hitünk!” üvöltözés közepette közeledtek Salvato felé.

Hősünk megkérdezte a körülötte állóktól, mit jelentsen ez a gyászos felvonulás, s azt a választ kapta, hogy fra Pacifico felhívása nyomán köteleket leltek egy mészáros pincéjében, mire a szegény ördögöt ott helyben megölték és feldarabolták, azzal a csatakiáltással, hogy: „Íme a hurok, amit nekünk szánt!” Húszfelé szabdalt törzsét a mészárszék kampóira aggatták fel, kötéllel koronázott fejét, két karját és combját pedig körülhurcolták a városon.

Az áldozat Cristoforo volt, az az ember, aki Michelének orosz pénzt szerzett.

Gyilkosa pedig a *beccaio*, a hat merénylő egyike, akik Salvatót a szeptember 22-éről 23-ára virradó éjszakán Pasquale de Simone vezetésével megtámadták; ez alkalommal történt, hogy hősünk kardja kioltotta a szeme világát. Arcról nem ismerte őt Salvato, de névről igen.

Mindezt egy polgár magyarázta el Salvatónak, aki a nagy lármára előmerészkedett háza küszöbére. Salvato agyát elöntötte a vér. Kivonta kardját, s nekirontott az emberevőknek.

A lazzaronék már-már futásnak eredtek, ám amikor rádöbbentek, hogy Salvato egyedül van, ők meg vagy százan, elszégyellték magukat, s dühödten rátámadtak a fiatal tisztre. Háromnégy jól irányzott döfés földre terítette a legvakmerőbb támadókat, s Salvato talán meg is úszsza ennyivel, ha a sebesültek jajkiáltásai meg a *beccaio* üvöltözése fel nem kelti a fra

Pacificót kísérő csapat figyelmét, mely azzal foglalatoskodott éppen, hogy a fráter által kijelölt házakat átkutassa.

Vagy harminc ember sietett a *beccaio* bandájának segítségére.

S ekkor páratlan, sosem látott küzdelem kezdődött: egyetlen ember harca hatvan ellen. Mert Salvato ellenfeleinek száma mindent összevéve hatvanra szaporodott, igaz, szerencsére meglehetősen gyatra fegyverzetben. Salvato lova úgy szökellt ide-oda, mintha szárnya nőtt volna; tízszer is rést ütött támadói falán, tízszer is elmenekülhetett volna a strada dell'Orticellón, a grotta del Marsán vagy a vico dei Ruffin, de ő makacsul folytatta az egyenlőtlen tusát, s látni való volt: addig abba sem akarja hagyni, míg e vérszomjas horda aljas vezérét meg nem büntette. Hanem a *beccaio* mindig kisiklott a keze közül, mint angolna a hálóból; gyalogszerrel jóval könnyebben mozgott a tömegben, mint üldözője. Salvatónak egyszerre eszébe jutott a két pisztoly. Bal kezébe kapta kardját, elővonta a tasakból az egyik pisztolyt, és felhúzta a kakast. Ám hogy biztosabban célozzon, meg kellett állítania lovát. Vesztére tette! Abban a pillanatban, amint a fegyvert elsütötte, összerogyott alatta a ló: egy lazzarone az állat hasa alá lopakodott, s átvágta a horgasinát.

A pisztolylövés a levegőbe ment.

Salvatónak annyi ideje sem maradt, hogy a másik pisztolyt előkapja, tíz lazzarone vetette rá magát, ötven kés meredt felé.

De mielőtt bárki hozzáérhetett volna, előugrott a *beccaio*, s elkiáltotta magát:

- Élve fogjátok el! Élve!

Rögtön felismerte Salvatót. Hogy az is őt, azt a konok hajsza értette meg vele. S mert tapasztalatból tudta, milyen bátor Salvato, sejtette, hogy nyugodtan fogadná a halált, ha nyílt harcban érné utol.

Nem ilyen halált szánt ő Salvatónak!

- Minek élve elfogni? - kérdezték húszan is egyszerre.

- Mert francia, mert Championnet tábornok szárnysegéde, s mert az ő műve ez a vágás itt a képemen!

S az arcát kettészelő szörnyű forradásra mutatott.

- No és? Mihez kezdesz vele?

- Bosszút állok rajta! - kiáltotta a *beccaio*. - Lassú tűzön sütögetem, miszlikbe aprítom, elevenen szénné égetem!

Olyan közel hajolt Salvatóhoz, hogy fenyegetéseit egyenesen az arcába köpte. Salvato válaszra sem méltatta, ehelyett emberfeletti erőfeszítéssel lerázta magáról azt az öt-hat embert, akik jobbról-balról lefogták, nekiveselkedett, jól megforgatta feje fölött a kardot, s egyetlen hatalmas erejű csapással - de olyannal ám, hogy Roland is elbújhatott mellette! - kétfelé hasította volna a *beccaiót*, ha az fürgén a feje fölé nem kapja a szuronyt, melyre a szerencsétlen mészáros fejét feltűzte.

Lehet, hogy Salvato ereje vetekedett Rolandéval, de a kardot, fájdalom, nem a Durandal acéljából kovácsolták: úgy elpattant a penge, mintha üvegből lenne, amint a szurony vasának nekiszaladt. De mert előbb a *beccaio* kezét érte, s csak aztán a vasat, három ujját tőből levágta.

A *beccaio* nagyot bődült kínjában és dühében.

- A bal kezem oda, de sebaj, a jobb kezem ép, azzal akasztalak fel! - acsarkodott foglyára.

Salvatót a mészáros pincéjében talált kötelekkel gúzsba kötötték, s elhurcolták egy palotába, amelynek pincéjében köteleket találtak, s amelynek lakóit és bútorait éppen akkor hányták ki a lazzaronék az ablakon.

Négyet ütött a Vicaria toronyórája.

Antonio Toscano plébános pontban négy órakor beváltotta az ifjú tábornoknak tett ígéretét.

Június 13-a nevezetes volt Nápoly történelmében. Szinte óráról órára újabb fényes példáit kínálja az önfeláldozásnak, hősiességnek, újabb gyászos példáit a kegyetlenségnek. Kénytelenek vagyunk hát Salvatót e válságos pillanatban sorsára hagyni, hogy a harc állásáról beszámoljunk.

Writz tábornok halála után a hadsereg irányítása helyettesére szállt át, az óriás termetű, herkulesi erejű és oroszláni bátorságú Grimaldi tábornokra. A sanfedisták újra meg újra megrohamozták a hidat, a hegylakók mindent elsöprő lendületével, s közelharcban támadtak a republikánusokra. Ilyenkor kellett látni Grimaldit! Felkapott a földről egy puskát, megmarkolta a csövét, s a tusát bunkónak használva, ütötte-vágta az ellent, ahol érte; úgy járt kezében a szörnyű bunkó, mint a cséphadaró.

Ez idő tájt ért a hídhoz az a majdnem vak aggastyán, aki megfogadta, hogy ha puskát adnak a kezébe, olyan közel megy az ellenséghez, ahonnan el nem vétheti. Lodovico Serio két unokaöccse karján közelgett, ámbár türelmetlenségében inkább vonszolta őket, semmint támaszkodott rájuk. A Sebeto partján, alig húsz lépésre az ellenségtől megállt, elbúcsúzott kísérőitől, gondosan megtöltötte a puskát, célzott, lőtt, újra töltött s újra lőtt, több mint félórán keresztül, a harcedzett katona hidegvérével, vagy igazabbul szólva: annak a hazafinak a kétségbeesett nyugalmával, aki eltökélte, hogy egy perccel sem éli túl hona szabadságát. Végül elesett, s teste ott maradt, jeltelen, elfeledve, a parton szanaszét heverő hullák közt.

A kardinális arra a belátásra jutott, hogy a hidat hiába ostromolja, míg a Vigliana-erőd és Caracciolo kis flottája két irányból tűz alatt tartja seregét.

Első teendő tehát az erődöt elfoglalni, majd az erőd birtokában a kis flottát pozdorjává zúzni.

A Vigliana-erődöt százötven-kétszáz kalábriai védte, mint említettük, Antonio Toscano plébános vezénylete alatt.

Ruffo felsorakoztatta kalábriai katonáit, élükre az ugyancsak kalábriai születésű Rapini ezredest állította, s meghagyta nekik, hogy törik-szakad, foglalják el az erődöt.

Azért küldött éppen kalábriaiakat a kalábriai védők ellen, mert tudta: honfitársak között életre-halálra megy a harc. A testvérháborúnál nincs kegyetlenebb, engesztelhetetlenebb.

Mindkét ellenfél élve kerül ki olykor a párviadalból, ha nem egy föld szülöttei; ám Eteoklész és Polüneikész harcában nem akadt túlélő.

A kalábriaiakat vad düh szállta meg, mihelyt megpillantották az erőd kapuján a háromszínű zászlót s alatta a feliratot: „Bosszút! Győzelem vagy halál!” Fejszét, létrát ragadtak, s nekiestek a kis erődnek.

A kaput egykettőre betörték; néhányan a fal közvetlen közelébe nyomultak, s megpróbálták létráikat nekitámasztani. Ám a Vigliana-erőd - akár a frigyláda - halállal látszott sújtani a vakmerőt, aki kézzel illeti.

Háromszor mentek rohamra az ostromlók, háromszor vonultak vissza véres fejjel. Az erőd környékét hullák borították.

Rapini ezredes maga is megsebesült, s kénytelen volt segítséget kérni a kardinálistól.

A kardinális nyomban elküldött száz orosz katonát, két ágyúüteggel.

Az ütegeket felállították, s újabb két óra múltán tetemes rés tátongott az erőd falán.

Ekkor követet küldtek az erőd parancsnokához. Ha a védők megadják magukat, a kardinális megkíméli életüket - így szólt az üzenet.

- Olvasd el, mi van az erőd kapujára írva - felelte rá az öreg pap: - „Bosszút! Győzelem vagy halál!" Ha nem győzhetünk, meghalunk, de bosszút állunk.

Az ostromlók ismét rohamra indultak. Elöl a kalábriaiak, mögöttük az oroszok.

E katonák egytől egyig a Néva, Volga vagy a Don partján születtek, s lám: az uralkodói önkény, az őrült Pál cár szeszélye idevetette őket a Földközi-tenger környékére, meghalni oly fejedelmekért, akiknek soha hírét sem hallották.

A védők még két rohamot vertek vissza. Holttestek követték a réshez vivő utat.

Következett a harmadik és utolsó roham. A kalábriaiak eldobálták kilőtt puskáikat, kést rántottak, s behatoltak a várudvarra. Nyomukban az oroszok; akit a pikájuk elért, azt kíméletlenül felnyársalták.

Némán, testközelben folyt az öldöklő tusa. A küzdő párok úgy borultak össze, szoros ölelésben, mintha testvéri csókot készülnének váltani, míg egyikük holttá váltan földre nem rogyott.

Csakhogy a támadók egyre özönlöttek befelé, a falrésen, számuk nőttön-nőtt, a védők ellenben sorra elhulltak, s nem volt, aki az elesettek helyére lépjen.

Kétszázról hatvanra apadt máris a számuk, s a hatvannal négyszáz ostromló állt szemközt. A haláltól nem féltek, de kínzó gondolat volt úgy halni, hogy nem állhattak előbb bosszút ellenségeiken.

Ekkor előlépett az öreg pap - merő seb volt már a teste -, s fennszóval megkérdezte:

- Nem gondoltátok meg?

- Nem! Nem! - felelték rá mind egy emberként.

Antonio Toscano szempillantás alatt lenn termett a vár pincéjében, ahol a lőport őrizték, előhúzott egy pisztolyt, melyet e végső eshetőségre tartogatott, s közvetlen közelből belelőtt egy lőporos hordóba.

Iszonyatos volt a robbanás ereje! Mindenkit elsepert, győzőt s legyőzöttet, ostromlót s ostromlottat egyaránt.

Nápoly megremegett, mintha a föld indult volna meg alatta, az ég elsötétült a sűrűn szállongó portól, s egy óriási kör mentén kövek, gerendák, emberi testrészek zuhogtak alá a magasból, mintha a Vezúv tövében új kráter nyílt volna.

Kő kövön nem maradt az erődben. Egyetlen ember úszta meg ép bőrrel a katasztrófát, maga sem értette, hogyan: a légnyomás felkapta s a tengerbe hajította, ő szerencsésen kiúszott, s eljutott a Castelnuovo-erődbe, ahol hírül adta társai halálát s a pap önfeláldozását.

Fabiani: így hívták az egyetlen embert, aki életben maradt a spártai lelkű kalábriaiak közül.

Futótűzként járta be Nápolyt a hőstett híre, s mindenfelé osztatlan lelkesedést keltett.

A kardinális rögtön átlátta, hogyan aknázhatja ki legmesszebbmenően a fordulatot.

A Vigliana-erőd elnémult, nem volt többé akadálya, hogy közvetlenül a tengerparton állítsa fel nagy kaliberű ágyúit, s tűz alá vegye Caracciolo kis flottáját.

Az oroszoknak voltak tizenhatos ágyúik. Felállítottak gyorsan egy üteget a felrobbant vár helyén, az omladékokból védőgátat építettek elé, s délután öt óra tájban megkezdték a flottilla bombázását.

Caracciolo kénytelen volt a nyílt tengerre menekülni: az orosz ágyúgolyók közül egy is elegendő lett volna dereglyéit párosával a tenger fenekére küldeni.

Mióta a Vigliana-erőd elesett, védtelen maradt a parti sáv. A kardinális serege most ott nyomult előre. Mindkét pont, melynek birtoklásáért aznap csata folyt, sanfedista kézen volt már. Éjjelre az erőd romjai közt ütötte fel tanyáját Ruffo hada. Előőrsei a Maddalena-hídon túl cirkáltak.

Bassetti, mint mondottuk, Capodichinót védte, s ekkor még úgy tetszett: igaz republikánushoz illő lelkesedéssel, bár utóbb árulóvá lett ő is. Egyszerre nagy kiáltozást hallott a város felől: „Éljen szent hitünk! Éljen a király!" Fra Pacifico és a sanfedista lazzaronék tomboltak, garázdálkodtak Nápoly őrizetlen utcáin. Bassetti korábban értesült már Writz sebesüléséről és haláláról, attól félt hát, hogy ha továbbra is ott marad előretolt állásában, ellenségei végleg elvágják előle a visszavonulás útját. Szuronyt szegeztetett, utat tört a lazzaronék elárasztotta utcákon, s egész seregével megindult a Castelnuovo irányába.

Manthonnet Capodimonte dombjain leste egész nap, hasztalan, a támadókat, hét-nyolcszáz embere élén. Miután végignézte a Vigliana-erőd felrobbanását, Caracciolo flottillájának kényszerű megfutamodását, s megtudta, hogy Writz meghalt s Bassetti visszavonult, ő maga is ezt tette: a Vomerón át a Sant'Elmo-erődig hátrált. Mejean ezredes nem nyitotta meg előtte az erőd kapuit, mire ő bajtársaival együtt megszállta a San Martino-kolostort, a Sant'Elmo tőszomszédságában; félelmes erősség volt a kolostor, szinte az erőddel egyenrangú, nem emberkéz munkája, de fekvése folytán.

A kolostor tetejéről Manthonnet belátta egész Nápolyt. Mialatt a hazafiak vérüket ontották Nápoly védelmében a Maddalena-hídnál s végig a tengerpart mentén, Viglianától Porticiig, a város utcáin szabadon garázdálkodtak a lazzaronék.

Végsőkig ingerelte őket a koholt hír a hazafiak összeesküvéséről, mely, úgymond, egyenesen ellenük irányult, olyannyira, hogy ha Szent Antal - aki igazabb gondviselője, lám, a népnek Szent Januáriusnál - nem kegyeskedik személyesen ellátogatni a kardinálishoz, hogy őt a készülő veszedelemre figyelmeztesse, bizony mindnyájan nyomorultul végzik. Fra Pacifico bujtó szónoklatai megtették a magukét: a csőcselék kegyetlenebbül dúlt-öldökölt, mint valaha.

Salvatónak volt alkalma végignézni a lazzaronék néhány rémtettét, mialatt elfogatása helyéről áthurcolták a palotába, melyet a *beccaio* vesztőhelyéül kiszemelt.

Egy megvadult ló száguldott el előtte; farkára kötve egy hazafi. Nyomában széles vércsík maradt az utca kövezetén, s a szegletköveken húscafatok; rég elszállt a halálrakínzottból az élet, s még mindig nem szűnt kínzatása.

Odább egy másik hazafi keresztezte Salvato útját. Szemét kiszúrták, orrát-fülét levágták, anyaszült meztelenre vetkeztették, s ő támolyogva menekült karddal, szuronnyal felfegyverkezett üldözői elől, akik ocsmányul gyalázták, s szúrásokkal, döfésekkel nógatták.

Egy harmadiknak lefűrészelték a lábfejét, s korbácsütésekkel kényszerítették futni a vérző csonkokon, mint gólyalábakon. Ha elesett, addig verték, míg fel nem tápászkodott, újrakezdeni rémítő futását.

A palota kapuja előtt, ahová Salvatót behurcolták, egy máglya lángolt, melyen asszonyokat, csecsemőket égettek el elevenen e kannibálok, s versengve falták áldozataik félig sült húsát, ama Rinaldi plébánossal az élen, akiről más helyütt is szóltunk már.[18]

A palota bútorait kihányták az ablakon, s azokból rakták a máglyát. De mert az utcát már-már teljesen eltorlaszolták a törmelékek, a földszinti helyiségeket nem dúlták annyira fel, mint az emeletieket. Az ebédlőben megmaradt vagy húsz szék meg egy állóóra, mely érzéketlenül járt tovább, mintha mi sem történt volna.

---

[18] Nehogy bárki azt higgye, miszerint önkényesen találtuk ki e borzalmakat, hadd álljon itt néhány idézet a forrásmunkákból, melyekből a fenti részleteket merítettük:

„Egyebek közt - írja Bartolomeo Nardini *Egy szemtanú emlékiratai, adalékul a nápolyi forradalmak történetéhez* című munkájában -, egyebek közt azt eszelte ki a kardinális, hogy egy csomó hurkot készíttetett, majd valamennyit bedobatta a kiszemelt házak pincéibe, hogy koholmányának a valóság színezetét kölcsönözze. A fiatalabb korú férfiak, kik kénytelenségből valamennyien beléptek a nemzetőrségbe, álruhában próbáltak menekülni, nőnek vagy lazzaronénak öltözve, s a legnyomorúságosabb utcákban kerestek menedéket, mert úgy hitték, hogy ott biztonságban lehetnek. Ám ha egyikük-másikuk szerencsésen el is kerülte, hogy a nép menekülés közben felismerje, az sem talált sehol menedéket. Nagyon is jól tudta mindenki, hogy a ház sorsa, ahol ilyen vendégre lelnek, megpecsételtetett: nyomban kifosztja és felégeti a csőcselék. Nem nyitott ajtót fivér a fivérnek, feleség a férjnek, szülő gyermekének.

Akadt Nápolyban olyan, emberi mivoltából kivetkezett apa is, aki fiát saját kezűleg kiszolgáltatta a csőcselék dühének (holott a fiút nem kereste senki), csupán azért, hogy királyhűségének tanúbizonyságát adja, gyermeke véréből kovácsolván magának páncélt. A szerencsétlen szökevények a város csatornáiban húzódtak meg, mivel senki, de senki nem fogadta be őket; ott más szerencsétlenekre bukkantak, akik ugyanúgy bujkálni kényszerültek, mint ők, de éjjel az éhség felkergette őket a csatornából ennivalót szerezni. Kint lesben álltak a lazzaronék, rögtön lecsaptak rájuk, válogatott kínzások közepette megölték őket, aztán levagdosták a megcsonkított tetemek fejét, s elvitték Ruffo kardinálisnak."

De volt ennél rosszabb is.

„Az erődök s a város ostroma alatt - írja Cuoco, a krónikás, ugyanaz, akit a király Ruffóhoz intézett levelében név szerint a halálraítélendők közé sorol - a nápolyi nép hátborzongató s szinte megmagyarázhatatlan kegyetlenkedésekre vetemedett asszonyokkal szemben is. A köztereken máglyákat raktak, azon sütötték s falták a szerencsétlenek húsát, akiket elevenen vagy haldokolva vetettek a tűzre."

Nos gondolják meg, olvasóink: ezt Vincenzo Cuoco mondja, a nápolyi bírói testület egyik legtiszteletreméltóbb tagja, *A nápolyi események rövid története* című mű szerzője.

Cuoco szerencsésen elmenekült a bosszúért lihegő Ferdinánd elől, nem esett áldozatául sem a tömeges utcai gyilkosságoknak, sem a rákövetkező tömeges bírói gyilkosságoknak. Tíz évig élt száműzetésben, majd Bonaparte József királlyal visszatért hazájába, Murat alatt miniszter lett, s beleőrült a félelembe, amikor Murat bukása után Lipót herceg kölcsönkérte a *Rövid történet*-et.

Egy másik emlékező - az *Életveszélyben* című munka névtelen szerzője - elmondja, hogy asszonynak öltözve menekült egy ismerőséhez, aki befogadta. Az ő házában találkozott Rinaldi atyával. Rinaldi írástudatlan volt, mindenáron rá akarta őt venni, hogy írjon a nevében egy folyamodványt Ferdinándhoz, amelyben Rinaldi plébános esedezve kéri őfelségét, kegyeskedjék őt Capua parancsnokává kinevezni, ami őt hervadhatatlan érdemei folytán vitathatatlanul megilleti; s érdemeit elősorolván, egyebek közt megemlítette, hogy öt vagy hat ízben evett jakobinushúst, egy alkalommal például egy csecsemő vállát; a kisdedet egyenesen a lemészárolt anya melléről tépte le.

Egy egész könyvet megtöltene a hazafiak válogatott kínzásainak története. A lazzaronék merész képzeletét dicséri, hogy e kínzások egyike sem szerepel az inkvizíció műsorán vagy a rézbőrűek tortúráinak a lajstromán.

Salvato az órára pillantott: negyed ötöt mutatott.

Az emberek, akik idáig hozták, letették a nagy asztalra. Salvato az oldalára fordult, s úgy tett, mintha aludna. Eltökélte, hogy nem szól hóhéraihoz egy szót sem, megvetése jeléül, s mert tudta, úgyis kár a szóért.

A jelenlévők - egytől egyig a kínzások nagy szakértői - nyomban heves vitába bocsátkoztak, milyen halállal haljon Salvato.

Lassú tűzön elégetni? Elevenen megnyúzni? Miszlikbe aprítani? Salvato mindezt jajszó, nyögés nélkül elviselte volna.

Meggyilkolni, az semmi, a gyilkosság nem alázza meg az áldozatot, nem megbecstelenítő rá nézve a lazzaronék felfogása szerint.

A *beccaio* többre vágyott. Először is kijelentette, hogy mivel Salvato csúfította el a képét, s tette őt örök életére nyomorékká, ő a foglyot saját tulajdonának tekinti. Salvato az övé, csakis és kizárólag az ő jószága, holmija. Jogában áll tehát úgy megölni, ahogy neki tetszik.

Márpedig ő azt határozta, hogy falakasztja.

Az akasztás csúf halál, nevetséges halál. A vér megnemesíti az áldozatot, de az akasztottnak nem ontják vérét: szeme kidülled, nyelve dagadtan lóg ki ajkai közül, s ő maga groteszk táncot rop a kötélen. Így haljon Salvato, ne egy, de tízszeres halállal.

Salvato minden szót hallott, s kénytelen volt magában elismerni: ha a *beccaio* maga lenne a sátán, az elkárhozottak fejedelme, s ilyen minőségben a lelkében olvasna, akkor sem találhatta volna ki tévedhetetlenebbül, mi játszódik ott le.

Közmegegyezéssel úgy döntöttek, hogy Salvatót felakasztják.

Az asztal fölött, melyen Salvato feküdt, vaskampó állt ki a mennyezetből. Eredetileg egy csillárt tartott.

A csillár pozdorjává tört.

De a *beccaiónak* úgysem csillárra volt szüksége, céljának tökéletesen megfelelt az üres kampó.

Felkapott egy kötelet, s csonka bal kezével hurkot kötött rá.

Majd fellépett az asztalra, s onnan Salvato testére, mint valami zsámolyra. Salvato rezzenetlenül tűrte az ocsmány láb érintését, mintha csakugyan holt tárgy lenne.

A *beccaio* átbújtatta a kötelet a kampón.

Hirtelen mintegy új ötlettől kapatva, félbehagyta a munkát. A kötél egyik vége a földre esett, a másik, a hurkos vége fönnakadt.

- Hé, cimboráim, egy negyedórácskát várjatok, csak egy kis negyedórát! Ígérjétek meg, hogy negyedóra hosszat megtürtőztetitek magatokat, s cserébe ígérem, hogy mindnyájan pompásan elszórakoztok majd a jakobinus kutya halálán!

- Mit jelentsen ez? Miféle halálnemre gondol? - faggatták társai a *beccaiót*, de hasztalan. Szó nélkül kirontott a palotából, s futva megindult fölfelé a vico dei Sospiri dell'Abissón.

65
Mit keresett a *beccaio* a vico dei Sospiri dell'Abissóban?

A vico dei Sospiri dell'Abisso, vagyis a Mélységből Feltörő Sóhajok utcája a strada Nuovát köti össze a Régi Vásártérrel, a kivégzések színterével.

Azért nevezték így, mert az elítéltek innen pillantották meg először a vérpadot, s nemigen akadt olyan, akit e látvány ne fakasztott volna szívből jövő mély sóhajra.

Az utca végén alacsony házikó állt; olyan alacsony, hogy láttára mindjárt az ötlött az ember eszébe: emelt fővel ide ugyan nem jut be senki! S úgy is volt valóban: a látogató kétrét görnyedve lépte át a küszöböt, így jutott le két lépcsőn a pinceszerű helyiségbe, ahol jelenleg két férfi tanakodott egy asztal mellett, melyen egy flaskó vezúvi bor állt s két pohár.

Az egyik férfira nemigen emlékezhetünk, hanem a másik régi ismerősünk: az öreg Basso Tomeo ő, a mergellinai halász, Assunta édesapja, s egyben apja annak a három fickónak, akik oly buzgón húzták a hálót a csodálatos halászat, vagyis a della Torre fivérek életének utolsó napján.

Arra is emlékeznek tán még olvasóink, miféle ijedelem bírta rá az öreg Tomeót, hogy a Mergellináról a Marinellára, a város túlsó végébe költözzék.

Történt pedig egyszer, hogy a legfiatalabb Tomeo fiú, Giovanni, mialatt azzal bajlódott, hogy a hálóját, akarom mondani apja hálóját bevonja, egy szép leányt pillantott meg a strada Nuova és a vico dei Sospiri dell'Abisso sarkán álló házikó ablakában, mely ablak jóformán az utca szintjével egy vonalban helyezkedett el, mivel a lakásba - mai építésznyelven szólva úgy is mondhatnók: szuterénbe - két lépcső vitt le. Giovanni meglátta, mint mondottuk, a szép lányt, s tüstént beleszeretett.

A leányt mintha Isten is halászfeleségnek szánta volna. A neve legalább erre vallott: Marina.

Giovanni a város túlsó végén lakott, így nem tudhatta, amit errefelé a Maddalena-hídtól a strada Pilieróig mindenki tudott: hogy ki az alacsony ajtajú ház gazdája s a tenger partján fakadt szép virágszál apja.

No, ha nem tudta addig, kiderült most első szóra, hogy a ház gazdája s a lány apja nem más, mint Donato mester, a nápolyi hóhér.

Délen s kivált a nápolyi nép körében korántsem övezi olyan általános ellenszenv a halálos ítéletek végrehajtóját, mint északon, de nem tagadjuk, minek is tagadnók, hogy ez az értesülés szerfelett elkedvetlenítette Giovannit.

Első gondolata az volt, hogy lemond a szép Marináról. A két fiatal eleddig nem jutott túl a kölcsönös mosolyokon, pillantásokon, a szakítás nem ütközött semmiféle nehézségbe. Nem kellett hozzá egyéb, mint hogy Giovanni kerülje ezentúl a ház környékét is, vagy ha mégis arra talál menni, hát fordítsa el a fejét.

Egy hétig közelébe se ment a Sóhajok utcájának, hanem a nyolcadik napon nem állta tovább, s elsétált az ablak alatt, ügyelve, hogy eközben szigorúan a tengert bámulja.

Sajnos, kicsit késve fordította el a fejét; a szeme sarkából akaratlan meglátta az ablakot s a szép Marinát, aki rendes szokása szerint az ablakban álldogált.

Futólag megpillantotta a fiatal lány arcát is, s úgy tetszett neki, hogy azt az arcot bánat felhőzi.

A bánat elcsúfítja a rút arcot, de a szép arcon épp ellenkező hatást tesz.

Marinát megszépítette a bánat.

Giovanni megállt, mintha gyökeret vert volna a lába. Hirtelen úgy rémlett neki, hogy valamit otthon felejtett. Valami fontosat, nélkülözhetetlent, de hogy mit, azt meg nem mondta volna, ha agyonütik, akkor sem. Sarkon fordult, mintegy magasabb rendű erőnek engedve, ám mivel a tervezett óvintézkedést fordulás közben még sokkal ügyetlenebbül hajtotta végre, mint az imént, hirtelen szembe találta magát azzal, akit látni sem akart többé.

Hosszan nézték egymást - s a szemek tömör, kifejező beszéde minden szónál többet mondott.

Nincs szándékunkban nyomon kísérni e szerelem további állomásait, bár szentül hisszük, hogy lebilincselő történetté kerekedne előadásunkban. Olvasóink érjék be azzal, hogy Marina szép volt és erényes, Giovanni percről percre szerelmesebb, s egy szép napon kénytelen-kelletlen rászánta magát, hogy apjának megvallja szerelmét, és a lehető legszívrehatóbb hangsúllyal kijelentse: örökre boldogtalan lesz, ha el nem nyerheti a szép Marina kezét.

Giovanni őszinte meglepetésére az öreg Basso Tomeo úgy nyilatkozott, hogy nincs kifogása a frigy ellen. Hja, nagy filozófus volt a mergellinai halász, tudta ő, miért egyezik bele fia s Marina házasságába; ugyanazért, amiért lányát kezdettől fogva tiltotta Michelétől.

Michele köztudomásúlag szegény volt, mint a templom egere, Donato mester erszényében ellenben nyilván csinos vagyonka lappang, mert neki igenis van becsületes mestersége - egy kicsit szokatlan ugyan, de annál jövedelmezőbb.

Az öreg halász megígérte fiának, hogy beszél Donato mesterrel.

Fel is kereste hamarosan, s előadta, mi járatban van.

Marina bájos lány volt, mint mondottuk, s a hóhérral szemben táplált társadalmi előítélet nem olyan általános Nápolyban, mint Párizsban, délen, mint északon; mindamellett a hóhér lánya Nápolyban sem kapós portéka. Donato mester tárt karokkal fogadta hát az öreg Basso Tomeót.

Basso Tomeo, becsületére legyen mondva, nem sokat kertelt, őszintén megvallotta, hogy a halászmesterségből egy ember úgy-ahogy megél, de egy egész családnak felkopik tőle az álla, következésképp ő egy fillér nem sok, annyival sem járulhat hozzá az esküvő költségeihez.

Nincs más hátra: Donato mesternek kell a fiatalok összeházasítását magára vállalnia. S teheti ezt annál könnyebben, mivel látni való, hogy itt forradalom készül, márpedig a tapasztalat azt bizonyítja, hogy nincs forradalom kivégzések nélkül. Donato mester vagyona eszerint örvendetes és rohamos gyarapodásnak néz elébe, hiszen ahány kivégzés, annyiszor tíz dukát - negyven frank - üti a markát, évi rendes, hatszáz dukátos - kétezer-négyszáz frankos - fizetésén felül.

Donato mester szavát adta, hogy háromszáz dukátot adományoz a fiataloknak készpénzben, Marina hozománya fejében, különös tekintettel ipara várható fellendülésére.

De mert úgy tervezte, hogy ezt az összeget nem a megtakarított pénzecskéjéből veszi el, hanem az eztán befolyó nyereségből, kikötötte, hogy a menyegzőt négy hónap múlva tartsák. Nyolc kivégzés - kéthetente egy -, ez igazán a legkevesebb, amit az ember a forradalomtól elvárhat! Ez szerényen számítva háromszázhúsz dukát, amiből húsz tisztán megmaradna a mesternek.

Igen ám, de mint láttuk, a nápolyi forradalom messzemenőleg kímélte az emberéletet, Donato mester őszinte bánatára. A köztársaság fennállásának egész ideje alatt nem került sor akasztásra. A mester keservesen csalódott számításaiban, s nem tehetvén egyebet, napról

napra halogatta a menyegzőt, pontosabban szólva a pillanatot, amikor le kell majd szurkolnia a két fiatal létalapjául szolgáló hozományt.

Ezért tanakodott újfent Basso Tomeóval. Mert - minek is titkolnók tovább kedves olvasóink előtt - az az ismeretlen férfi, aki az öreg halásszal átellenben üldögél, aki a szűk és ívelt nyakú flaskót fel-felkapja, hogy társa poharát színültig töltse, nem más, mint Donato mester, Nápoly hóhéra.

- Hát nem, ebből én nem kérek! Tudja, Tomeo koma, amikor láttam, hogy köztársaság készül, sorra kérdeztem tanult ismerőseimet, mi tulajdonképpen a köztársaság; ők azt felelték, hogy olyan politikai rendszer, melyben a polgárok többsége levágja a kisebbség fejét, mire én azt mondtam magamnak: „Nem háromszáz dukátot fogsz te bezsebelni, de ezret, ötezret, tízezret, egy egész vagyont!”

- Csakugyan azt hihette volna az ember. Valaki mesélte nekem, hogy Franciaországban volt egy Marat nevezetű polgártárs, az az újságja minden számában háromszázezer fejet követelt. Mindet persze nem kapta meg, de jó néhányat igen.

- Minálunk meg már öt hónapja tart a forradalom, de sehol egy fia Marat. Bezzeg Cirillónk, Paganónk, Laubergünk, Manthonnet-nk van annyi, hogy több se kell! Csupa megátalkodott emberbarát, mind azt üvölti a szószékről: „Ne nyúljatok senkihez egy ujjal se! Tiszteljétek a tulajdont!”

- Kár erre több szót vesztegetni, komámuram - felelte Basso Tomeo vállvonogatva -, ilyet még az öregapám se látott. Sokra jutottak vele a hazafi urak, mondhatom. Eljátszották a szerencséjüket, el bizony.

- Addig, addig, hogy amikor láttam: Procidán, Ischián akasztanak, tiltakoztam. Elvégre ha bárhol akasztanak, az rám tartozik, vagy nem? És tudja, mit feleltek?

- Nem én.

- Azt, hogy a szigeteken nem a köztársaság számlájára akasztanak, hanem a királyéra, a király küldött Palermóból bírót, aki az ítéleteket meghozta, az angolok meg kerítettek hóhért, aki az elítélteket felakasztotta. Angol hóhér! Képzelem, mit művelt!

- Igazságtalanul mellőzték, komámuram.

- Egy reményem volt még. A Castelnuovo börtönében raboskodott két összeesküvő, azokat már a markomban éreztem: nemhogy tagadták volna bűnüket, de szinte kérkedtek vele.

- A két Backer?

- Ahogy mondja. Tegnapelőtt halálra ítélték őket. Mondom magamnak: „Ez is valami: húsz dukát meg a holmijuk.” Gazdag emberek voltak, a cókmókot jó áron eladhattam volna. De nem! Tudja, mire vetemedtek?

- Főbe lőtték őket. Saját szememmel láttam a kivégzést.

- Főbe lőni! Ki hallott már ilyet! Nápolyban! Csak hogy húsz dukátot megtakarítsanak egy szegény ördög bőrére! Én mondom, komámuram, az a kormány, amelyik nem akasztat, hanem főbe lövet, nem húzza sokáig. Hehe, jól ellátják máris a lazzaronék a maga kedves patriótáinak a baját, mi?

- Még hogy az én kedves patriótáim? Nekem ugyan semmi közöm hozzájuk. Azt sem tudtam, mi fán terem a patrióta. Megkérdeztem fra Pacificót, az azt mondta rá: a patrióta, az jakobinus, erre megkérdeztem, mi a jakobinus, ő meg ráfelelte, hogy patrióta, vagyis olyan

ember, akinek a lelkét sok bűn nyomja, s ezért elkárhozik. De mi lesz végtére is a mi szegény gyermekeinkkel?

- Mit akar tőlem, Tomeo apó? Pucérra csak nem vetkezhetem a kedvükért! Várjanak! Én is várok. Talán fordul a kocka, s ha a király visszatér, lesz kit akasztanom. - Donato mester kajánul mosolygott. - Még komámuram vejére is sor kerülhet.

- Michele nem vőm, hála istennek! Az akart volna lenni, de én nemet mondtam.

- Akart, míg szegény volt. De mióta gazdag, szót se ejtett többé házasságról.

- Hát ez szent igaz. A csirkefogó! Ha őt akasztja majd, Donato koma, jövök a kötelet húzni, s úgy segéljen, jön a három fiam is.

Mialatt Basso Tomeo a maga s három fia segítségét ajánlgatta nagy előzékenyen Donato mesternek, hirtelen felpattant a mester lakásául szolgáló pincehelyiség ajtaja, s a két koma előtt megjelent a *beccaio*, vérző kezét rázogatva.

Donato mester jól ismerte a *beccaiót*: szomszédok voltak. Nyomban beszólította Marina lányát, hogy még egy poharat hozasson a vendégnek.

Jött Marina, szépen, bájosan, mint egy jelenés. Kész csoda, hogy ez a pompás virágszál itt hajtott ki éppen, a temető árkában!

- Köszönöm - mondta a *beccaio.* - Nem ezért jöttem, arra sincs időm, hogy őfelsége egészségére felhajtsak egy pohár bort. Magáért jöttem, Donato mester, illetve azért, hogy egy lázadót felakasszon.

- Hogy egy lázadót felakasszak? - örvendezett Donato mester. - Készséggel.

- És nem akárkit ám, mester! Ha nem hiszi, kérdezze csak meg Pasquale da Simonét. Kettőnket bíztak meg jó múltkorában a fickó megölésével, s mi nagy ostobán elszalasztottuk.

- Á, á! - bólogatott Donato mester. - Ő viszont nem szalasztotta el az alkalmat, he? Mert gondolom, az ő keze munkája az a csinos kis vágás, aminek a nyomát máig viseli, kedves szomszéd.

- Mi több, az ujjaimat is ő metélte le - szólt a *beccaio,* előmutatva vérző, csonka kezét.

- Szomszéd uram - mondta Donato mester -, engedje meg, hogy legalább a kezét bekötözzem. Tudja, ugye, hogy a magamfajta ember mind konyít valamit a seborvosláshoz.

- Nem, Krisztus hét sebére mondom, nem! Majd ha ő meghalt, nem bánom, de amíg él, szó sem lehet róla! Vérzik a kezem? Hadd vérezzen. Menjünk szaporán, mester, mert várnak.

- Várnak? Maga könnyen beszél. De ki fizeti meg az én fáradságomat?

- Én.

- Most ezt mondja, mert az illető él. De mit mond azután, hogy felakasztottam?

- Itt a boltom egy lépésre. Útközben beugrunk, és előre kifizetem a tíz dukátot.

Donato mester csak hümmögött.

- Igaz, igaz, a törvényes kivégzések díja tíz dukát, de a törvényteleneké húsz. Nem is tudom, tanácsos-e egyáltalán vállalnom a dolgot.

- Gyere, megkapod a húsz dukátot, de ne sokat packázz, mert ha te nem vállalod, hát majd felkötöm én az ipsét saját kezűleg, s enyém marad a húsz dukát.

„Csakugyan nem nagy dolog egy embert felakasztani - gondolta Donato mester. - Elvégre sokan megteszik önerejükből!” S mert nem szerette volna azt a kis keresetet elszalasztani, gyorsan rávágta:

- Rendben van, megyek, nem kívánnám szomszéd uramat az elutasítással megbántani.

Azzal a szoba túlsó végébe indult, ahol egy szögön vastag kötélcsomó függött.

- Hová, hová? - kérdezte a *beccaio.*

- Láthatja: a szerszámaimért indultam.

- Kötélért? Kötél van ott, amennyi csak kell.

- De az nyers kötél. Márpedig a kötél annál jobban csúszik, minél többször használták, s minél jobban csúszik, annál könnyebb halála lesz a delikvensnek.

- Tréfálsz? - fortyant föl a *beccaio.* - Hát azt akarom én, hogy könnyű halála legyen a gazembernek? Nyers kötelet neki, az ördögbe, vadonatúj kötelet!

- Elvégre maga fizeti a számlát - mondta Donato mester, szokott baljós mosolyával -, a maga dolga! Viszontlátásra, Tomeo apó!

- Viszontlátásra, komámuram, és fel a fejjel! - felelte az öreg halász. - Úgy sejtem, megtört a jég, jobb idők jönnek ránk!

S magában hozzáfűzte:

- Törvényes kivégzés vagy se, egykutya! A fő, hogy megvan az első húsz dukát!

Mindhárman kiléptek az ajtón, a vico dei Sospiri dell’Abissóra, s a *beccaio* boltjába vonultak.

A *beccaio* a pénztárhoz ment, kivett húsz dukátot, s éppen át akarta adni Donato mesternek, amikor hirtelen jobbat gondolt:

- Itt van tíz dukát, mester, a többit kivégzés után fizetem.

- Miféle kivégzés után? - kérdezte a *beccaio* felesége, aki e pillanatban lépett ki a hátsó szobából.

- Ha bárki kérdi, mondd azt, hogy nem tudsz róla, vagy elfelejtetted.

Az asszony most vette csak észre, milyen állapotban van a férje keze.

- Jézusisten! - kiáltotta. - Hát ez mi?

- Semmi.

- Hogyhogy semmi? Három ujjadat levágják, s az neked semmi!

- Eh - legyintett a *beccaio* -, megszárad az, mihelyt szél éri. Jöjjön, mester.

Azzal kisietett a boltból. A hóhér követte.

Befordultak a Lavinago utcába. A *beccaio* előrement, hogy az utat mutassa, de olyan sebesen lépkedett, hogy Donato mester alig ért a nyomába.

Minden úgy volt a szobában, amikor a *beccaio* belépett, mint távozása előtt. A fogoly változatlanul az asztalon feküdt, a lazzaronék átkozták, püfölték, de ő mozdulatlanul, rezzenetlenül tűrte, mintha nem is élne.

Nagy lelkierő kellett a szidalmakat némán elviselni, s nem kisebb testi erő az ütéseket, sebeket eltűrni. A lazzaronék újra meg újra nekiestek Salvatónak, bántalmazták, gyalázták, mindent megpróbáltak, hogy a konok alvót felverjék álmából - de hasztalan.

Nagy ujjongás, éljenzés fogadta a szobába betoppanó két hóhért: a kecske- s az emberölőt. *Il boia! Il boia!* - kiáltották kórusban a lazzaronék.

Akármilyen keményen tartotta magát Salvato, e szóra összerezzent: most értette csak meg, minek köszönheti a kapott haladékot. A *beccaio* nem éri be azzal, hogy ellenfelét halva lássa, azt akarja, hogy nemtelen kéztől haljon.

De a következő pillanatban megnyugodott. „Nyilván gyorsabb lesz a halál és könnyebb, ha szakértő kéz köti nyakamra a hurkot" - gondolta.

Újra lehunyta szemét - az imént önkéntelenül felnyitotta -, s visszasüppedt előbbi mozdulatlanságába. Futó mozdulatát nem vette észre senki.

A *beccaio* odalépett az asztalhoz.

- Itt a maga embere, mester.

Donato mester szétnézett, alkalmas helyet keresett a rögtönzött bitónak. A *beccaio* a vaskampóra mutatott.

- Mindent előkészítettünk - mondta. - De ne siesd el, ráérsz.

Donato mester fellépett az asztalra, de nem vitte rá a lélek, hogy rálépjen a delikvens testére, mint az imént a *beccaio* tette; úgy látszik, nagyobb becsben tartotta azt a nyomorult kétlábú lényt, melyet közönségesen embernek nevezünk, s mely azzal kérkedik, hogy ő Isten hasonmására teremtetett.

Donato mester tehát széket emelt az asztalra, s arra hágott, hogy megnézze: tart-e a kampó, csúszik-e a hurok.

A kampó erősen állt a helyén, de a hurok sehogy se akart csúszni.

Donato mester vállat vont, elmorzsolt a foga közt egy csípős megjegyzést bizonyos minden lében kanál emberekről, akik folyton olyasmibe ártják magukat, amihez nem is konyítanak, majd megigazította a hurkot.

A *beccaio* tombolva sértegette a foglyot, ám az továbbra is némán és mozdulatlanul feküdt, mintha kővé vált volna.

Az óra hetet ütött.

- Számláld meg hátralevő perceidet - förmed rá a *beccaio* Salvatóra -, mert már csak percek vannak hátra az életedből.

Még nem ment le a nap, de Nápoly magas házaktól szegélyezett szűk utcáin jóval előbb beáll a szürkület.

Máris homály borult az ebédlőre. Márpedig a lazzaronék nem óhajtották a várva várt látványosság egyetlen részletét sem elszalasztani.

- Fáklyát! Fáklyát! - kiáltották.

Ahol öt-hat lazzarone akkoriban összeverődött, ott bizonyosan akadt legalább egy fáklya. „Gyújtogassatok!" - parancsolta Ruffo kardinális Szent Antal nevében, mert egy város nyugalmát semmi nem dúlja úgy fel, mint a tűzvész.

Az ebédlőben negyven-ötven lazzarone szorongott, került tehát rögtön fáklya, nem is egy, de hét.

Szempillantás alatt meggyújtották valamennyit. Az alkony bágyadt világát felváltotta a fáklyák gyászos, füstös fénye.

S e tűz lobogó fényében, mely a fáklyát tartó kéz mozgása szerint változtatta erejét, még rémesebbnek tetszett a jelenlevő latrok, gyilkosok arckifejezése.

Ezalatt elkészült a hurok; már csak a delikvens nyaka hiányzott belőle.

A hóhér fél térdre ereszkedett áldozata mellett, s szánalomból vagy kötelességtudásból megszólalt:

- Tudja-e, uram, hogy joga van papot kérni, s e kívánságát senki el nem utasíthatja?

Mióta Salvato a lazzaronék keze közé került, most hallott először emberséges szót, most találkozott először a részvét s a rokonszenv egy szikrájával. Szilárd elhatározása, hogy mindvégig néma marad, egyszeriben semmivé foszlott.

- Köszönöm, barátom - mondta melegen és szinte vidáman -, de katona vagyok, tehát bármikor kész meghalni, és becsületes ember, tehát bármikor kész megjelenni Isten színe előtt.

- Mennyi időt kér, hogy utolsó imáját elmondja? Megkapja, arról kezeskedem, mert ha nem, én ugyan fel nem akasztom.

- Volt időm bőven imádkozni, mióta itt fekszem az asztalon - felelte Salvato. - Miattam ne halogassa a dolgát, barátom, ha sürgős.

Donato mester ritkán tapasztalt páciensei részéről hasonló udvariasságot, s bár hóhér volt, vagy éppen mert az volt, szíve mélyéig meghatotta.

Zavartan vakargatta a fejét.

- Mi tagadás, sok ám az előítélet a mi mesterségünkkel, no meg azokkal szemben, akik e mesterséget gyakorolják. Egyes finomabb érzésű egyének még az érintésünktől is borzadnak. Saját kezűleg óhajtja kioldozni a nyakkendőjét s kihajtani az inge gallérját, uram, vagy én tegyem meg önnek e végső szolgálatot?

- Nincsenek előítéleteim - mondta Salvato. - Kegyelmedet nem tekintem senki emberfiánál alávalóbbnak, sőt, egyenesen hálás vagyok szolgálataiért. Ha szabad lenne a kezem, istenuccse, örömest kezet szorítanék kegyelmeddel halálom előtt.

- Krisztus hét sebére! Úgy legyen - szólt Donato mester, és rögtön nekiállt, hogy Salvato csuklóját feloldozza -, szép emlék lesz ez számomra halálom órájáig.

- Hát így szolgálod meg a fizetséget! - tajtékzott a *beccaio*, látván, hogy Salvato kész ugyanolyan nyugodtan fogadni a halált a hóhér, mint bárki más kezéből. - Ha így állunk, nincs rád szükségem!

Ellódította Donato mestert az emelvényről, azazhogy az asztalról, s maga állt a helyébe.

- Nyakkendőt levetni! Inget kihajtani! Még mit nem? - méltatlankodott a *beccaio.* - Hallott már valaki ilyet! Abból ugyan nem eszik! Nem kukoricázunk veled, szép öcsém, de nem ám! Nem kell pap? Nem kell imádság? Annál jobb! Legalább szaporábban végzünk.

Megragadta Salvato üstökét, s annál fogva felrántotta a fejét, hogy a hurkot a nyakára csúsztassa.

Salvato visszasüppedt iménti közönyébe. Legalábbis úgy látszott, az arcát jótékony homályba borító árnyék miatt. De figyelmes szemlélő észrevehette volna, hogy hősünk szeme résnyire nyílik, nyaka megfeszül, s kissé az ablak irányába fordul, annak jeléül, hogy valami zajt hall kintről, zajt, mely elkerülte a többiek figyelmét. Azok úgy elmerültek a gyűlöletes színjáték szemléletében, hogy se láttak, se hallottak.

Hirtelen vad ordítás harsant: „Riadó! Riadó!" - s két-három lazzarone rohant be az udvarból. Egyidejűleg puskaropogás hallatszott, pozdorjává tört az ablaktábla, s a *beccaio* iszonyút káromkodva rázuhant a fogolyra.

A teremben zavar támadt, öt-hat ember halálos lövést kapott, a *beccaio* súlyos sebet.

Majd az egyik nyitott ablakon át fegyveresek hatoltak be a terembe. Michele vezette őket, hangja túlharsogta a vad zsivajt:

- Jókor jöttünk, tábornokom? - kiáltotta, ahogy a torkán kifért. - Szóljon gyorsan, ha él, mert ha nem, a Madonnára esküszöm, innen senki élve ki nem jut!

- Nyugodj meg, Michele barátom - felelte Salvato szokott, kimért hangján, az izgalom legcsekélyebb jele nélkül. - Kutya bajom, élek.

Csakugyan úgy volt. A *beccaio,* amint rázuhant, akaratlanul saját testével védte meg Salvatót a golyóktól, melyek éjszakai harcokban vajmi könnyen célt tévesztenek: a barátot éppúgy eltalálhatják, mint az ellenséget, az áldozatot éppúgy, mint a gyilkost.

S Donato mester dicséretére legyen mondva, a derék ítéletvégrehajtó végképp meghazudtolta a hozzá fűzött várakozásokat: első dolga volt Salvatót villámgyorsan lerántani az asztalról s alája lökni. Majd nem kevésbé gyorsan, oly ügyességgel, amire csak hosszú-hosszú évek gyakorlata tesz képessé, feloldozta a fogoly kötelékeit, s minden eshetőségre egy kést nyomott a markába.

Salvato egyetlen ugrással a falnál termett, hátát nekivetette, s szilárdan eltökélte, hogy drágán adja az életét, ha a csetepaté túl sokáig elhúzódna, vagy ha a győzelem nem szegődne szabadítói pártjára.

Szeme lángolt, keze a magasba lendült, teste megfeszült, mint a prédára leső tigrisé. Így állt, ugrásra készen, amikor Michele kérdése s az ő megnyugtató válasza elhangzott.

De minden másként történt, mint várta. A küzdelem sorsa pillanatok alatt eldőlt. A lazzaronék hanyatt-homlok menekültek, akinél fáklya volt, eldobta vagy eloltotta, hogy könnyebben fusson. Öt perc múlva nem maradt a teremben más, mint néhány halott és sebesült. No meg természetesen Salvato, Donato mester, Michele, elválhatatlan társa és hadnagya, Pagliuccella, továbbá az a harminc-negyven ember, akit ők ketten nagy nehezen összeverbuváltak arra a hírre, hogy Salvato a *beccaio* foglya; hogy mi vár ezek után rá, azt Michele bárkinél jobban tudta.

A *beccaio* szerencsére elmulasztott őröket állítani a kapu elé. Hazafiak jajkiáltásaitól visszhangzott a város, azt hitte, máris a lazzaronék a helyzet urai. Michele akadálytalanul eljutott embereivel a házig, ahová Salvatót behurcolták.

Ott felkapaszkodott a bútorroncsok emeletmagas halmára, és bekémlelt a földszinti terem ablakán. A *beccaio* akkor vetette éppen Salvato nyakára a hurkot.

Itt azonnali beavatkozásra van szükség - vélte nagy bölcsen Michele. Megcélozta a *beccaiót*, lőtt.

- Salvato tábornokért, előre! - kiáltotta, és beugrott az ablakon.

Emberei követték példáját. Ki-ki kilőtte fegyverét, puskát vagy pisztolyt, ami éppen jutott neki, és ugrott maga is.

Michele benn termett az ebédlőben, felkapott a földről egy elhajított fáklyát, mely nagy lánggal égett tovább vízszintes helyzetében, egyetlen iramodással az asztal tetejére szökött, s erőteljesen megcsóválta feje fölött a fáklyát, hogy belevilágítson a szoba legtávolabbi zugaiba is.

Most tárult csak szeme elé a csatatér igazi képe. Lába előtt a *beccaio* feküdt hörögve, odább két-három hulla hevert, s négy-öt sebesült fetrengett vérében - egyik-másik kétségbeesetten próbált éppen feltápászkodni, hátát a falnak vetve. Salvato a túlsó falnál állt, jobb kezében kés, baljával meg egy embert védelmezett, akiben Michele nagy meglepetésére Donato mesterre ismert.

Michele találékony fickó volt, de e csoport láttán úgy érezte, megáll az esze. Hogy szabadult ki Salvato, akinek a nyakán pár pillanattal előbb még kötél volt, csuklóján béklyó? És honnan szerzett kést? Végül pedig miért védi a hóhért, aki nyilván azért jött, hogy őt felakassza?

Salvato két szóval megfelelt Michele kérdéseire, de csak azután, hogy forrón megölelte.

Pontos párja volt ez a jelenet annak a másiknak, mely a largo delle Pignén játszódott le; ott Michelét készültek éppen kivégezni, és Salvato mentette meg Michele életét, ezúttal Salvatót készültek felakasztani, és Michele mentette meg az ő életét.

- Ohó! - kurjantott Michele, miután Donato mester előadta, hogy s mint hívta el őt a *beccaio* a mulatságra, és mi célból. - Ne mondhassa senki, komám, hogy hiába fárasztottunk ide. Lesz itt akasztás mindjárt a javából, csak éppen nem egy derék embert, hős tisztet kötsz fel, hanem egy aljas gyilkost, ocsmány bandität.

- Michele ezredes - felelte Donato mester -, megteszem én, amire kér, elvégre a *beccaiónak* sem mondtam nemet, s megvallom, szívesebben akasztom fel a *beccaiót*, mint ezt a derék tisztet. Csakhogy én tisztességes ember vagyok, s mivel a *beccaiótól* tíz dukátot kaptam a fiatalember felakasztása díjául, úgy hiszem, nincs jogom megtartani a pénzt, ha nem a fiatalembert akasztom fel, hanem őt magát. Tanúm rá minden jelenlevő, hogy ezennel visszaadom neki a tíz dukátot, mielőtt egy ujjal is hozzáértem volna.

Azzal a zsebébe nyúlt, előhúzta a tíz dukátot, és leszámolta az asztalra, melyen a *beccaio* feküdt.

- Most pedig - fordult Salvatóhoz -, várom excellenciád parancsait.

Fogta a kötelet, melyet egy perccel előbb még Salvato nyakára készült vetni, s odalépett a *beccaióhoz*, hogy Salvato első intésére a nyakába vesse.

Salvato nyugodt pillantása végigfutott a jelenlevőkön, baráton s ellenségen.

- Csakugyan én parancsolok itt? - kérdezte. - S ti engedelmeskedtek a parancsaimnak?

- Senki nem vitatja el öntől e jogot, tábornokom, és senki nem merészelne parancsainak ellenszegülni - felelte Michele.

- No, ha így van, kísérj el embereiddel a Castelnuovo-erődbe; oda kell érnem, minél előbb s lehetőleg épségben, mert rendkívül fontos parancsot kell Schipaninak továbbítanom. Azalatt Donato mester...

- Kegyelem! - nyögte a *beccaio*, mert szentül hitte: most olvassák a fejére a halálos ítéletet. - Kegyelem! Szánom-bánom, amit tettem.

Salvato zavartalanul folytatta:

- Azalatt kegyelmed hazaszállítja ezt az embert, és gondoskodik róla, hogy sebét annak rendje-módja szerint bekötözzék. Hadd tanulja meg a nyomorult, hogy vannak emberek, akik harcolnak s csakis harc közben ölnek, és vannak, akik gyilkolnak és akasztanak. De mert ez utóbbiak gaztettei Isten ellen valók, félig gyilkolják csak meg áldozatukat, és egyáltalán nem jutnak oda, hogy fel is akasszák.

Tárcájából egy bankjegyet húzott elő.

- Fogja, Donato mester, itt egy százdukátos kötvény, kárpótlásul a húsz dukátért, amelytől miattam elesett.

Donato mester arcára kiült a mélabú, miközben a száz dukátot átvette. Nem annyira megható, mint inkább mulatságos volt őt így látni.

- Excellenciás uram, nem pénzt ígért nekem, hanem valami mást, arra az esetre, ha a keze szabad lesz.

- Igaz - bólintott Salvato -, azt ígértem, hogy kezet adok. S mert a becsületes ember szava szent: íme, itt a kezem.

Donato mester hálásan megragadta Salvato kezét, s buzgón csókot nyomott rá.

Salvato nyugodtan tűrte, arcán nyoma se látszott undornak vagy ellenszenvnek. Amikor Donato mester elengedte végre a kezét, odaszólt Michelének:

- Menjünk, minden perc drága. Mindenki töltse meg újra a puskáját, és induljunk a Castelnuovóba.

Felkerekedtek mind, Michele, Salvato és a köztársaságpárti lazzaronék, akik Michelének a fogoly kiszabadításában oly derekasan segítettek. A strada dei Tribunalin, a Porta Albán és a Mercatellón át kiértek a Toledo utcára, egy darabig azon haladtak, majd bekanyarodtak a strada di Sant'Anna dei Lombardira, onnan a Monteoliveto s végül a Medina utcára, ahonnan már egyenes út vezet a Castelnuovo bejáratához.

A Salvatót ért baleset híre eljutott időközben az erődbe, az ott egybegyűlt hazafiakhoz. Massa, az erőd parancsnoka, éppen azon volt, hogy sürgősen útnak indít egy száz emberből álló különítményt a tábornokot kiszabadítani, amikor Salvato megjelent az erőd kapujában, és bebocsáttatást kért.

„Szegény Luisa, hogy aggódhat, ha hozzá is eljutott letartóztatásom híre" - gondolta Salvato, de mert most is, mint mindig, a kötelesség volt számára az első, Michelét menesztette Luisához, s ő maga a direktorokhoz indult, hogy megtanácskozzák, mi módon juttathatnák el Schipanihoz a fővezér parancsát.

Benyitott a Direktórium üléstermébe. A jelenlevők eget verő üdvrivalgásban törtek ki Salvato láttán. Rég halottnak hitték, mióta híre jött, hogy elfogták, hiszen tudták, hogy a lazzaronék nem sokat teketóriáznak foglyaikkal.

Köré sereglettek, s szerencsekívánataikkal halmozták el, de ő közbevágott:

- Polgártársak, ne vesztegessük drága időnket. Itt van Bassetti parancsa, két példányban, olvassák el, s tegyenek meg mindent végrehajtása érdekében. Én azalatt gondoskodom majd küldöncről, ha nincs ellenükre.

Salvato roppant világosan, határozottan beszélt, mint szokott. Az effajta kérdésfeltevés nem tűr más feleletet, mint „igen" vagy „nem". Ezúttal természetesen igenlő volt a válasz. A direktorok egyetértettek a paranccsal, egyik példányát maguknál tartották arra az esetre, ha a másik nem jutna célhoz, s az első példányt átadták továbbítás céljából Salvatónak.

Ő azon nyomban elköszönt, lefutott a lépcsőn, s mert bizonyosra vette, hogy Michelét Luisánál találja, egyenesen az ő lakosztályába sietett. Tudta, hogy kedvese szívrepesve várja.

Luisa csakugyan a küszöbön leste jöttét.

- Salvato! - sikoltotta, amint a várva várt férfialakot feltűnni látta, s félig aléltan omlott karjai közé. Szeme lecsukódott, keble zihált. - Salvato! Salvato! - suttogta újra meg újra.

E szó, mely olaszul annyit tesz: *megmentett*, a fiatalasszony ajkán kettős értelmet nyert, s annyi gyengédséggel telítődött, hogy Salvato szíve beleremegett.

Erős karjai közé kapta Luisát, s bevitte a szobába, Michelét csakugyan ott találta.

Amint valamennyire magához tért Luisa, amint csillapult kissé szíve vad futása, annyira, hogy agya képes legyen újra felvenni gondolatai megszakadt fonalát, Salvato így szólt hozzá:

- Nemde megköszönted drága Michelénknek, amit értem tett? Neki köszönhetjük mindketten, hogy megértük a viszontlátás boldog pillanatát. Ha ő nincs, most nem eleven, érző testemet ölelnéd, mely érted lángol, érted él, s megremeg csókjaid alatt, hanem kihűlt, élettelen, érzéketlen tetememet, s hasztalan próbálnád megosztani vele a drága lángot, mely ha egyszer kilobbant, senki, de senki meg nem gyújtja többé.

Luisa elámult.

- Michele nem szólt semmit! A haszontalan! Annyit mondott csupán, hogy a sanfedisták elfogtak, de bátorságod és hidegvéred megint kihúzott a csávából.

- Tudd meg végre az igazat: tejtestvéred szörnyen hazudós. Balga fejjel ellenségeim keze közé futottam, s már-már felakasztottak, mint egy kutyát, amikor... De megálljunk! Jobb lesz, ha maga Michele mondja el a történetet, vezeklésül.

- Tábornok - vágta rá Michele -, úgy hiszem, mindennél előbbre való, hogy a sürgős parancsot Schipanihoz eljuttassuk: gondolom, fontos az ügy, ha nem sajnálta miatta az életét kockára tenni. Lent vár egy bárka indulásra készen, egyetlen szavába kerül, tábornok, s útjára bocsátom.

- Megbízol a bárka személyzetében?

- Amennyire az ember megbízhat másban. De a matrózok között ott van álruhában Pagliuccella is, s benne jobban bízom, mint saját magamban. Megyek, útnak indítom a bárkát a paranccsal. Ön azalatt majd elmeséli Luisának, hogy mentettem meg az életét, bizonyára sokkal szebben, jobban, mint én tenném.

Luisát Salvato karja közé tuszkolta, az ajtót gondosan rájuk zárta, és lesietett a lépcsőn, egy akkoriban divatos s roppant népszerű dalt dúdolva, a *Vágyaim* címűt, melynek első szakasza így hangzik:

Mért nem vagyok, jaj, otthontalan árva,
kordélyba fogott görnyedő gyerek!
Kiállanék palotád kapujába:
„Itt a vízhordó! Vizet tessenek!”
S te megkérdeznéd: „Ki az a gyerek lenn?
Portékádból, a vízből hozz fel egy
vödörrel!” - „Marie - szólnék -, te kegyetlen,
nem víz: szerelmem harmata pereg!”

66
A 13-áról 14-ére virradó éjszaka

Komoran ereszkedett alá az éj a hullákkal borított tengerpartra, a véráztatta utcákra.

Ruffo kardinális terve bevált; a kötelekről és Szent Antal megjelenéséről koholt mese polgárháborút támasztott Nápoly szívében.

A Maddalena-hídnál, a tengerparton, Porticiban, Resinában elhallgattak a fegyverek, de Nápoly utcáin állt a harc.

A hazafiak látták, hogy egyenként öldösik le őket saját házukban, ha ölbe tett kézzel tűrik; elhatározták hát, hogy drágán adják az életüket.

Ki-ki fegyvert fogott, és csatlakozott az első útjába akadt csoporthoz, s most minden utcasarkon vad lövöldözés folyt, ahol egy-egy ilyen önkéntes őrjárat lazzaronékkal akadt össze.

Messzire elhangzott a puskalövések zaja, egészen a Castelnuovóig, s minden egyes lövés, mint az élő lelkiismeret, arra intette Salvatót, hogy nem a legidőszerűbb cselekedet kedvesünket becézgetni, mialatt kint az utcákon féktelenül garázdálkodik a vérszomjas csőcselék.

S még egy gondolat bántotta: hogy két álló órán át tehetetlen játékszere volt harminc lazzaronénak, s mindeddig nem mosta le vérrel a rajta esett gyalázatot.

Michele kopogtatott, Salvato kapott az alkalmon, s kisietett a szobából.

Michele jelentette, hogy saját szemével látta a bárkát elindulni. Pagliuccella ült a kormánynál.

- Tudod-e, hol tanyázik Nicolino a huszárjaival? - kérdezte Salvato.

- Az Immacolatellánál.

- Hát a te embereid hol vannak?

- Itt a földszinten. Elrendeltem, hogy adjanak nekik enni-inni. Rosszul tettem?

- Dehogy, nagyon is jól tetted. Rászolgáltak a pihenőre. Hanem mondd csak, rábírhatnád-e őket, hogy ismét kövessenek a harcba?

- Követnek azok, azt hiszem, a poklok fenekére vagy akár a holdba is, feltéve, hogy szól hozzájuk néhány buzdító szót, tábornokom.

- Ezen ne múljék! Menjünk!

Salvato belépett Michele oldalán a terembe, ahol a lazzaronék ettek-ittak.

- Éljen Michele! Éljen Salvato tábornok! - kiáltották azok.

- Hányan lennétek vajon, fiaim - kérdezte Salvato -, ha mindnyájan itt lennétek?

- Hat-hétszázan.

- Hát a többi merre van?

- Isten tudja - felelte két lazzarone is egyszerre, ajkát biggyesztve.

- Lehetetlen őket előkeríteni?

- Nem lehetetlen, de nehéz, átkozottul nehéz.

- S ha két carlinót adnék minden emberért, akit előkeríttek, akkor is nehéz ügy?

- Nem, úgy mindjárt sokkal könnyebben menne.

- Lám, lám. Akkor hát adok foglalónak fejenként két dukátot, tízszer két carlinót, vagyis előre kifizetem, amennyi háromszáz emberért jár.

- Ez már döfi! Ez igen! Erőt, egészséget, tábornok!

Majd egy emberként:

- Állunk rendelkezésére, tábornok!

- Jól figyelj, Michele, s tedd pontosan azt, amit mondok.

- Legyen nyugodt, tábornok, egy szava sem vész kárba.

- Embereid gyűjtsék össze cimboráikat, ki-ki annyit, amennyit bír, s álljon kis csapata élére. Ha ez megtörtént, találkozzatok valahol a strada del Tendenón, s számoljátok össze, hányan vagytok. Ha négyszázan, oszoljatok négyfelé, ha hatszázan, hatfelé. Nápoly utcáin száz ember félelmetes erő, száz elszánt ember biztos győzelem. Amikor a Castel Capuano harangja tizenegyet kongat, megindultok errefelé, s akit útközben előtaláltok, azt mind a Toledo utca felé szorítjátok vissza. Közben adjatok le lövéseket, hogy jelezzétek, meddig jutottatok. Vállaljátok? Nem túl nehéz?

- Nem, igazán gyerekjáték. Indulhatunk?

- Még ne. Három önkéntes jelentkezőt kérek.

Három ember előrelépett.

- Mindhármatokra ugyanaz a feladat vár.

- Minek három ember, ha egy is megteszi?

- Mert kettőt elfoghatnak vagy megölhetnek útközben.

- Igazsága van - mondták a lazzaronék. A parancsnok nyílt és határozott beszéde percről percre növelte harckészségüket.

Halljátok tehát a feladatot: el kell jutnotok a San Martino-kolostorba, hogy mi úton-módon, az a ti dolgotok. A kolostort öt-hatszáz hazafi szállta meg, mivel Mejean nem fogadta be őket a Sant'Elmo-erődbe. Ti megmondjátok nekik, hogy tizenegy órára álljanak készenlétben.

- Megmondjuk.

- Mihelyt meghallják az első, feltehetően tőletek származó puskalövéseket, induljanak le a belvárosba. Ellenállástól nem kell tartaniok, arrafelé nincsenek lazzaronék. Idelent állják el a Toledo utcára nyíló kis sikátorok bejáratát, amerre a bajtársaitok által visszaszorított sanfedisták egérutat nyerhetnének. Így ellenségeink két tűz közé szorulnak a Toledo utcán. A többi az én dolgom.

- Afelől tehát nyugodtan alhatunk.

- Megértetted, Michele?

- Hogy a manóba ne!

- Megértettétek ti is?

- De meg ám!

- Akkor rajta!

Kinyittatták a kaput, leengedték a függőhidat. A strada del Molo táján kivált a csoportból az a három ember, akiket Salvato a San Martino-kolostorba küldött, majd az egész csapat kétfelé oszlott s eltűnt, az egyik a Medina utca, a másik a strada del Porto irányában.

Salvato egyedül indult el az Immacolatellához.

Michele értesülése ezúttal is helytállónak bizonyult, Nicolino és a huszárok az Immacolatella és a kis kikötő között táboroztak, ahol manapság a Vámház áll.

A tábor körül, a strada Piliero, a strada Nuova és a strada Olivare mentén lovas őrszemek cirkáltak.

Salvato megnevezte magát, az őrszem továbbengedte, s hamarosan ott állt Nicolino előtt.

Nicolino a földön aludt, feje alatt a lova nyerge, mellette egy kancsó meg egy vizespohár.

Ilyen ágyon hált, ilyen koszton élt, lám, e szibarita, aki egy évvel korábban a szemét le nem hunyta, ha selyemágyán a lepedő ráncot vetett, s akinek még az agara is ezüsttányérról evett.

Salvato felrázta. Mit akarnak már megint tőle? - kérdezte morcosan Nicolino.

Salvato megnevezte magát.

- Á, ön az, drága barátom. Másnak soha meg nem bocsátottam volna, hogy felköltött. Elragadó álmom volt. Álmomban, képzelje, Páris voltam, a szép pásztor, odaítéltem az almát, s javában iszogattam a nektárt, eszegettem az ambróziát Venus istennő társaságában. Az istennő úgy hasonlított San Clemente márkinéra, mint egyik vízcsepp a másikra. Ha netán hírt hall mostanában a márkiné felől, kérem, szóljon, de rögtön.

- Nem hallottam semmit. És hogy jut egyáltalán eszébe, hogy éppen én hallanék hírt a márkiné felől?

- Miért ne? Elvégre aznap is a márkiné levele lapult a zsebében, amikor meggyilkolták.

- Félre a tréfával, kedves barátom, komoly ügy hozott ide.

- Komoly vagyok, mint Szent Januárius püspök... Kívánhat ennél többet?

- Nem. Kaphatnék egy hátaslovat meg egy kardot?

- Hátaslovat? Inasom e pillanatban éppen a tengerparton sétálgat, a lovamat jártatja, meg egy tartalék lovat. Ami a kardot illeti, van három-négy súlyos sebesültünk, az övéket nyugodtan elviheti, nekik igazán nem hiányzik. A nyeregtáskában talál két pisztolyt is, élesre töltve. Pisztolyt elvégre mindig is én szoktam önnek szállítani, mint tudja. Használja őket olyan eredményesen, mint az előző kettőt, s egy zokszavam nem lesz.

- Nos, kedves barátom, miután mindezt szépen megbeszéltük, én felpattanok egyik lovára, felkötöm egyik embere kardját, s csapata felével megindulok fölfelé a Forián; ön ezalatt szintén megindul fölfelé, de a largo Castellón. A Toledo utca két végében megállunk, s éjféli harangszóra rohamra megyünk. Ne féljen, lesz dolgunk elég, csak győzzük.

- Nem nagyon értem, de annyi baj legyen. Ha ön rendezi, nyilván úgy megy majd minden, mint a karikacsapás. Bízom, tehát kaszabolok. Megegyeztünk.

Nicolino előhozatta a két lovat, Salvato kikölcsönözte az egyik sebesült kardját, mindketten nyeregbe pattantak, kétfelé osztották a huszárcsapatot, s ahogy megbeszélték, indultak a Toledo utca két végére, Salvato a strada Forián, Nicolino a largo Castellón át.

S most, mialatt két barátunk azon mesterkedik, hogy a sanfedista lazarronékat ne csak két tűz, de egyben két vas közé is kapja, mi átsétálunk a Maddalena-hídon, s belépünk egy festői külsejű kis házba, félúton a híd s a Granili között. A ház ma is megvan, jó karban, s arról nevezetes, hogy Ruffo kardinális lakhelye volt Nápoly ostroma alatt, pontosabban szólva: itt ütötte fel főhadiszállását a bíboros.

A ház puskalövésnyire volt csupán a republikánus előőrsöktől, de a sanfedista hadsereg nagyobb része itt táborozott a közelben, a Maddalena-hídon s a largo del Pontén. Előhadai már a via della Gabella táján jártak.

Az előhad főleg kalábriaiakból állt.

S a kalábriaiak veszett kedvükben voltak.

A nap nagy csatája, melynek legfőbb eseménye a Vigliana-erőd felrobbanása volt, nem végződött rájuk nézve vereséggel; mégsem mondhatták el magukról, hogy győztek. A csata erkölcsi győztese igenis az a sereg volt, amely hősi halált halt a vár védelmében, vesztese pedig az, amely négyszeri kísérletre sem vehette be a várat, s orosz ágyúk segítségéhez kellett folyamodnia, hogy a falon rést üttessen.

A Carmine-erőd ott állt alig százötven lépésre előttük, s ők úgy határoztak egymás közt, hogy elfoglalják feletteseik tudta nélkül. Harci kedvük átragadt a közelükben táborozó törökökre, azok is részt kértek a vállalkozásból. A kalábriaiak elfogadták a felkínált segítséget, s mindjárt felosztották egymás közt a szerepeket is.

A kalábriaiak elfoglalják a via della Gabella s az erőd közé eső házakat. Az utolsó ház felső emeletei magasabbra nyúlnak az erőd védőfalánál, innen puskavégre kaphatják a vár védőit; mihelyt azok a falakhoz próbálnak közeledni, sorra lelövöldözik őket. A törökök eközben megmásszák a falakat, egymás vállára hágva, foguk közt a jatagánnal.

Úgy is tettek, amint eltervezték. A város védőit holtra fárasztotta az egész napos harc, s mert azt gondolták, hogy a kardinális katonái ugyanúgy kimerültek, mint ők, nyugodt éjszakára számítottak. A kalábriaiak álmukban lepték meg az erődöt környező házakban elszállásolt republikánus előőrsöket, s percek alatt felkoncolták őket, majd az ötven legjobb kalábriai lövész elfoglalta leshelyét a Fiumicello előtt álló ház második és harmadik emeletén, valamint a háztetőn, a Carmine-erődtől alig harminc lépésre.

„Riadó!” - kiáltották az őrszemek, mihelyt az első kiáltás felhangzott, mihelyt az első kapu betört. A hazafiak kifutottak a bástyákra - úgy hitték, védi őket a csipkés oromzat -, de váratlanul sortűz dördült a hátuk mögött, s valóságos golyóeső zúdult rájuk.

Közben ott termett a vár alatt a török csapat, és nekilódult a falnak. A hazafiak nem hárít-hatták el támadásukat: aki a falig merészkedett, s kitette magát az ellenség tüzének, az halál fia volt.

A védők nem állták, nem is állhatták sokáig az egyenlőtlen harcot: a bástyát máris holttestek borították. Felfedeztek egy hátsó kaput, mely a Mercato térre nyílt, s azon elmenekültek, ki a Conciana utcán, a rakpart irányába, ki a San Giovanni utcán a város belsejébe.

Ruffót álmából riasztotta a nagy puskaropogás, s mert azt hitte, a republikánusok támadnak, mindenekelőtt riadót veretett, és futárokat küldött szét, megtudni, honnan jön a zaj. De megjelentek a diadalittas kalábriaiak, nyomukban a törökök, és jelentették, hogy elfoglalták az erődöt.

Ez igazán örvendetes újság volt. Az erőd ágyúit nyomban a Marinellára s a Régi Vásártérre irányították, e két irányból nem érhette többé támadás a sanfedista sereget. Megjött fra Pacifico is, éppen kapóra, miután kora reggel óta fel-alá hurcolászta Nápoly utcáin Ruffo zászlaját, s lángba borította az egész várost. Jó szolgálatai jutalmául a kardinális őt küldte ki, tizenkét kapucinusával együtt, az erőd ágyúit igazgatni.

Alighogy ezt elrendezte, jelentették, hogy elfogtak egy bárkát, mely Castelnuovótól a Granatello felé tartott.

A bárka gazdája írásbeli izenetet vitt, sikerült azt is elfogni.

Ruffo sürgősen visszatért szállására, s maga elé hozatta a hajósgazdát.

Az egy titkos jelmondattal felelt első kérdésére, melyet csupán a Ruffo család tagjai, belső cselédeik és szolgáik ismertek, s mely zavaros időkben mintegy menlevelükül szolgált.

- *La Málaga es siempre Málaga.*

Ezzel a jelszóval igazolta magát múltkorában Coscia, a kardinális volt szakácsa is, amikor az orosz tábor tőszomszédságában elfogták, s a kardinális elé hurcolták.

A hajósgazda azt állította, hogy bár könnyen elkerülhette volna a felfedeztetést, szándékosan partközelben haladt, hogy felfigyeljenek rá, s amikor üldözésére keltek, nem a Granatello irányába evezett, holott előbb ért volna oda, mint üldözői, hanem kifelé a nyílt tengerre, ahol a sanfedisták hatevezős bárkája hamarosan utolérte.

S ha nem a kardinálisnak akart volna kedvezni, ugyan mibe került volna a rábízott iromány széttépni, vagy egy ólomnehezékkel a tenger fenekére süllyeszteni?

Ő ehelyett megőrizte a levelet, s a sanfedista tiszt első szavára előadta.

A tiszt nem volt más, mint Scipione Lamarra, a futár, aki annak idején a királyné zászlaját elhozta a kardinálisnak. A kardinális hívatta Lamarrát, s ő pontról pontra megerősítette a hajós vallomását. Az enélkül is biztosra ment, a jelszót magától Campana hercegnőtől, Ruffo bíboros nővérétől tudta.

A titokba beavatta társait is, illetve közülük azokat, akiket megbízhatónak tartott, s akik, akárcsak ő, szükségből játszották eddig a nagy hazafit, de az első adandó alkalommal siettek átállni.

Michele ezredes, aki őt Granatellóba menesztette, úgy látszik, nem bízott meg benne, mert a nyakára küldte egyik emberét, nem kisebb embert, mint tulajdon hadnagyát, Pagliuccellát. Amikor a bárkát a sanfedisták elfogták, Pagliuccella a tengerbe esett vagy ugrott, tán cselből, vagy hogy ne kerüljön az ellenség kezére, s azóta nyoma veszett - jelentette a hajósgazda a kardinálisnak.

Ruffo az iratot kérte. Pagliuccella eltűnésének nem tulajdonított különösebb fontosságot.

Scipione Lamarra átnyújtotta a levelet.

A kardinális feltörte a pecsétet. Ezt olvasta:

Bassetti tábornok Schipani tábornoknak, Granatello[19]

Köztársaságunk üdvéért meg kell kísérelnünk kicsikarni a döntést, azaz egyetlen ütközetben megsemmisíteni a Maddalena-hídnál tömörült zsiványhadat.

Holnap, adott jelre, a Castelnuovo ágyúinak harmadik lövésére induljon egész seregével Nápolyba. Foglalja el rohammal Porticit, s hányja kardélre helyőrségét. A San Martino-, a Carmine-, a Castelnuovo- s a Tojáserőd republikánus védőserege közben kiront az erődökből, s három oldalról és frontálisan támadja az ellenséget, mialatt ön a hátába kerül és megsemmisíti. Önbe vetjük legfőbb reményünket.

Üdv és testvériség

Bassetti

[19] Nem győzzük ismételni, hogy minden egyes levél vagy rendelet szövegét az eredeti, hiteles példányról másoltuk ide.

- Nos, eminenciás uram - szólt a hajósgazda, látva, hogy a kardinális már másodszor olvassa végig a levelet, s még figyelmesebben, mint előbb -, a *Málaga* csakugyan *mindig Málaga marad*?

- Igen, fiam - felelte a kardinális. - Mindjárt bebizonyítom.

Azzal Malaspina márkihoz fordult:

- Márki, adasson a barátunknak ötven dukátot meg egy jó vacsorát. Megszolgálta, fontos híreket hozott.

Malaspina végrehajtotta a parancs első felét, azaz kifizette a hajósnak az ötven dukátot, majd hogy a második fele, a vacsora dolga is elintéződjék, emberét rábízta Carlo Cuccaróra, őeminenciája inasára.

Dolga végeztével visszatért a szobába. A kardinális sürgősen tollba mondott egy levelet, melyben de Cesarét, Portici védőjét figyelmeztette, hogy Schipani serege részéről támadás fenyegeti. Egyebekben tartsa magát az előző esti utasításokhoz - írta Ruffo. Két-háromszáz kalábriait s egy orosz századot rögtön útnak indított de Cesare megsegítésére, ezenkívül hátraküldött ezer embert a gyaloghadból, azzal a paranccsal, hogy észrevétlen közelítsék meg a Vezúvot, álljanak lesbe a hegyoldalban, Resinától Torre dell Annunziatáig, s a Vezúv nyugati lejtőjét sűrűn tarkító kisebb facsoportok, lávatömbök, magányos sziklák rejtekéből lőjék Schipani seregét.

De Cesare sürgősen elkészítette haditervét a parancs kézhezvétele után. Eszerint a Portici védősereg színleg meghátrál Schipani elől, s maga után csalja a városba. Ha besétál a csapdába, és megindul azon a mintegy három mérföld hosszú úton, mely a Favorität Nápollyal összeköti, ő, de Cesare, majd két tűz közé fogja a csapatot, a sorrentói, castellammarei és cavai felkelők pedig hátba támadják, és pozdorjává zúzzák.

A kardinális azért rendelkezett így, mert igenis számított arra az eshetőségre, hogy a republikánusok két példányban küldték el a parancsot Schipaninak, s ő végre fogja hajtani, a második példány kézhezvétele után, az előírt hadmozdulatot.

Körültekintése ismét meghozta gyümölcsét. Mert a parancs, némi késéssel, csakugyan eljutott Schipanihoz - vesztére!

67
Június 14-e

Nem esett, dehogy esett Pagliuccella a tengerbe, beleugrott ő, annak rendje-módja szerint.

A hajósgazda gyanús viselkedéséből megértette, hogy kedves ezredese, Michele, ezúttal kecskére bízta a káposztát, s mivel Pagliuccella úgy úszott, mint a hal, vagy mint ama híres-nevezetes Pesce Colas, akinek az arcképe ott díszeleg a nápolyi halpiacon, adott pillanatban fejest ugrott, víz alatt megindult a part felé, egy idő után felbukkant, de éppen csak annyi időre, míg lélegzetet vett, majd amikor látótávolon kívül tudta magát, a víz színén folytatta útját a móló irányában, annak az embernek a lelki nyugalmával, aki fogadásból három-négy ízben is leúszta már a Procida-Nápoly távot.

Igaz, ezúttal ruhástul cseppent a vízbe, s így úszni jóval bajosabb, mint meztelenül.

De azért csak elérte épségben a mólót, mindössze az út tartott valamivel tovább a rendesnél. Kiugrott a partra, megrázta magát, s máris indult a Castelnuovo-erődbe.

Hajnali egy órára járt az idő, amikor Pagliuccella belépett az erőd kapuján, egy gondolattal Salvato után. Salvato lova merő seb volt, őt magát legalább öt-hat késszúrás érte - szerencsére nem veszedelmes szúrások -, cserébe mindkét pisztolyának csöve üresen tátongott, s a kardja úgy elgörbült, hogy vissza se dughatta hüvelyébe, annak bizonyságául, hogy a kapott sebeket kamatostul adta vissza.

De sebet, mindent felejtett, amint a csuromvíz Pagliuccellát megpillantotta, s a történtekről értesült; egyetlen gondolata volt csupán: minél előbb helyreütni a csorbát, valami módon eljuttatni Schipanihoz a parancs másolatát!

Salvato számított efféle balesetre, azért is állította ki eleve két példányban a parancsot.

Most tehát egyenesen a direktorok üléstermébe sietett. A Direktórium megszakítás nélkül működött, mint említettük. Öt tagjából egyszerre legfeljebb kettő aludt, a másik három virrasztott, hogy bármely pillanatban határozatképes legyen a testület.

Salvato belépett a terembe, fürgén, mintha a fáradtságot hírből sem ismerné. Pagliuccella árnyékként követte. Salvato ruháját a szó szoros értelmében cafatokká szabdalták a lazzaronék kései, s itt-ott vérfolt ütött át a szöveten.

Röviden beszámolt az éjszaka eseményeiről. Elmondta, hogy a lázadást sikeresen vérbe fojtották, Nicolino, Michele meg ő. A Toledo utcán halomban hevernek a hullák. Úgy hiszi, ezek után garantálhatja, hogy Nápoly nyugalomban tölti az éjszaka hátralevő részét.

Michelét késszúrás érte a bal karján, jelenleg a sebét kötözik.

A seb szerencsére nem súlyos, holnapra harcképes lesz megint.

Michelét úgyszólván nélkülözhetetlenné tette az a körülmény, hogy a hazafias lazzaronék őt tekintették vezetőjüknek. A direktorok megkönnyebbülten hallották, hogy másnap számíthatnak Michele szolgálataira.

Pagliuccella mindeddig szerényen meghúzódott Salvato háta mögött. Most, hogy Salvato elhallgatott, rajta volt a beszéd sora.

Röviden elmondta ő is a magáét.

A direktorok csüggedten néztek össze.

Ha a Santa Lucia-i hajósoknak sikerül Michelét, a közülük való lazzaronét becsapni, honnan tudják, kiben bízhatnak ők, akik a legcsekélyebb befolyással sem bírnak a lazzaronékra, se rang, se cimboraság révén?

- Találnunk kell egy megbízható embert - mondta Salvato -, aki képes innen Granatellóig úszni.

- Az majdnem nyolc tengeri mérföld - szólt az egyik direktor.

- Lehetetlen - vélte a másik.

- Éjszaka van, de a tenger nyugodt. - Salvato az ablakhoz lépett, s kitekintett. - Ha nem akad más, én megpróbálom.

- Bocsánat, tábornokom - szólt Pagliuccella közelebb lépve -, önre itt szükség van. Megyek én.

- Mit mondasz? Te mennél? - szólt Salvato nevetve. - Hisz egyenesen onnan érkezel!

- Egy okkal több rá, hogy én menjek, ismerem már az utat.

A direktorok összenéztek.

- Nagy szolgálatot tennél hazádnak - mondta Salvato elkomolyodva -, ha csakugyan bírnád erővel.

- Arról kezeskedem - fogadkozott Pagliuccella.

- Akkor hát pihenj egy órácskát, s vágj neki Isten nevében.

- Nincs szükségem pihenőre - felelte a lazzarone -, meg egyébként sem tanácsos egy órát pihenéssel elvesztegetni. Június 14-e van, ilyenkor a legrövidebbek az éjszakák, három óra tájban már pirkad, kár minden percért. Adassa ide a levelet, tábornok, egy darabka viaszos-vászonba varrva; majd a nyakamba akasztom, mint a Szűz Mária érmét; indulás előtt felhajtok egy pohár pálinkát, s ha patrónusom, Szent Antal, nem hagy végképp cserben a sanfedisták kedvéért, Schipani tábornok négy óra előtt kézhez veszi a levelet.

- Megteszi, ha mondja, meg ő - szólt közbe Michele, aki az imént benyitott, s meghallotta, mit ígért Pagliuccella.

Michele megjelenése felvillanyozta Pagliuccellát. A levelet bevarrták egy darabka viaszos-vászonba, hogy a víztől megóvják, majd az egyik első emeleti ablakon kötélen leengedték a hírvivőt a tengerpartra, mivel mindenáron el kellett érni, hogy senki ne lássa őt a kapun kimenni. Pagliuccella földet ért, anyaszült meztelenre vetkezett, ingét, gatyáját a fejére kötötte, majd nesztelen belesiklott a vízbe.

Pagliuccella jól mondta: sürgősen indulnia kell, hogy elkerülje a kardinális csónakosainak figyelmét, s észrevétlen átjusson az angol hadihajók között.

Minden úgy történt, ahogyan eltervezték. Pagliuccella ugyan kénytelen-kelletlen partra úszott Porticinál - első útja mégis kimerítette -, de szerencséjére nem pitymallott még, gyalog folytatta útját, mindig a víz mentén, hogy az első gyanús jelre belevesse magát.

A hazafiak joggal számítottak Schipani bátorságára, de csakis arra számíthattak, egyébre nem.

Schipani gondjaiba vette a hírhozót. Étellel, itallal kínálta, tulajdon ágyába fektette, majd hozzálátott a kapott parancs végrehajtásához.

Pagliuccella nem titkolt el Schipani elől semmit, részletesen elmondta, hogyan folyt le az első, balsikerű vállalkozás, hogyan került a bárka a kardinális keze közé. Schipani ebből megérthette - annál is inkább, mert Pagliuccella szándékosan és ismételten hangsúlyozta -, hogy a kardinális ismeri a tervet, tudja, hogy ő Nápolyba szándékozik vonulni, tehát mindent megtesz majd, hogy ebben megakadályozza. De Schipani, mint a hasonló jellemű emberek általában, nem hitt a nehézségekben.

„Elfoglalom Porticit!" - jelentette ki magabiztosan, ahogy valamivel korábban azt mondta: „Elfoglalom Castellucciót!"

Hat órára teljes fegyverzetben, menetkészen felsorakozott ezernégyszáz-ezerötszáz főnyi kis csapata. Ő elvonult előttük, a középen megállt, fölhágott egy kis dombra, úgyhogy fejjel magasodott katonái fölé, s beszélni kezdett azzal a féktelen és magával ragadó ékesszólással, mely oly jól illett herkulesi erejéhez, oroszláni bátorságához. „Gondoljatok gyermekeitekre, asszonyaitokra, barátaitokra - mondta -, kiket most megvetés környez, gyalázat fenyeget, kik bosszúért kiáltanak, s tőletek várják, a ti bátor és áldozatkész harcotoktól, hogy szenvedéseiknek, elnyomatásuknak egyszer s mindenkorra véget vessen!" Befejezésül felolvasta nekik Bassetti levelét, s különös hangsúllyal azt a passzusát, melyben Bassetti, mit sem sejtve a Carmine-erőd elestéről, bejelentette a négy erőd védőinek kirohanását. „A hazafiak színevirága, respublikánk szeme fénye jő tárt karokkal elénk, ellenségeink holttestén átgázolva!" - kiáltotta.

E pillanatban háromszoros ágyúdörgés hallatszott a Castelnuovo irányából, s gyorsan eloszló, könnyű füstfelleg jelent meg a déli torony, az erőd egyetlen tornya fölött, mely Schipaniék gyülekezőhelyéről látható volt.

A jeladás! „Éljen a köztársaság! Szabadság vagy halál!" - kiáltották válaszul a katonák.

Pagliuccella beállt a sorba. Ingben-gatyában volt - egyébiránt így járt ő hétköznap mindig, míg Michele hadnaggyá nem ütötte -, de a vállán puska. A dobok riadót vertek, a csapat megindult rohamlépésben előre.

Mint mondottuk, az ellenségnek parancsa volt Schipanit Portici utcájára beengedni. De utat tört volna ő magának alighanem akkor is, ha nem így szól a parancs; fékevesztett rohamának nem állhatott ellen senki emberfia.

A történelem krónikása jól teszi, ha olykor az ellenség följegyzéseiből meríti értesüléseit. Annak igazán nem áll érdekében dicsőíteni ellenfele bátorságát.

Halljuk tehát, mit mond Vincenzo Durante, de Cesare hadsegéde, a korzikai kalandor hadjáratát megörökítő könyvében Schipani fergeteges rohamáról:

„Döngő léptekkel, fenyegető arccal, dühödten közelgett e halálra szánt csapat vakmerő vezére, mint bőszen fújtató bika, hogy elrémült belé, aki látta."

De Schipanit, sajnos, éppen legfőbb erénye, a bátorság sodorta újra meg újra bajba. Ezúttal is fittyet hányt minden elővigyázatossági rendszabálynak, eszébe sem jutott felderítőket kiküldeni, holott elháríthatta volna az orvtámadás veszélyét, átjött Torre del Grecónál, át a Favoritánál, s úgy vonult végig Portici főutcáján, hogy észre sem vette: a házak kapuja, ablakai egytől egyig zárva.

Portici kicsiny város; tulajdonképpen egyetlen hosszúra nyúlt utcából áll. Az utca oly hirtelen fordul balra, a Favorita felől jövet, hogy a vándor száz lépésről egészen úgy látja, mintha a szemközti templom elzárná az utat, s nem is lenne másfelé kijárás, mint egy szűk sikátoron át, mely a templom s a jobb oldali házsor között húzódik. Hogy az utca igenis folytatódik bal kéz felől, azt a templom közvetlen közelében venni csak észre.

Itt, e zsákutcaszerű torkolatban várta de Cesare Schipanit.

A sikátor bejáratát két ágyú őrizte, csövük az utcára meredt, melyen a republikánusok közeledtek. A kanyarban egy faltól falig érő, hatalmas, lőrésekkel ellátott barikád torlaszolta el az utca folytatását - áthághatatlan akadály egymagában is, hát még ha fegyveresek védik!

De Cesare kétszáz emberrel a templomban rejtőzött, a sikátort a tüzéreken kívül még vagy háromszáz katona védte, a barikád mögött száz ember lapult, s végezetül mintegy ezer ember állt lesben kétfelől, az utca mentén sorakozó házakban.

Amikor az üldözésbe belefeledkezett Schipani mintegy száz lépésre ért de Cesaréék leshelyétől, eldördült a két ágyú, kartácsözönt zúdítva a republikánusokra, s mintegy adott jelre elszabadult a pokol.

Felpattant a templom ajtaja, s mialatt odabent, az ünnepi fényárban úszó szentélyben a pap az oltár előtt felmutatta az Úr testét, emitt lángot s halált okádott a kapu, mint a tűzhányó megnyílt öle.

Egyidejűleg kigyulladtak a házak ablakai, s a republikánus csapatra elölről, hátulról, kétfelől hullt a tüzes eső, mintha hirtelen tűzkatlanba zuhantak volna.

Egyetlen irányban próbálkozhattak a kitöréssel: a sikátoron át, melynek bejáratát a két ágyú védte. Háromszor indult Schipani csapatával rohamra, háromszor jutott karnyújtásra a cső végétől, de az utolsó pillanatban mindig megnyílt az ágyúk kartácsokádó torka, s halomra gyilkolta, meg-megtizedelte a támadókat.

Akkor végül kettéosztotta Schipani megmaradt nyolc-kilencszáz főnyi emberét, s ötszázat közülük útnak indított a tengerpart irányába, azzal a paranccsal, hogy kerüljenek az üteg hátába, s támadják amonnan, mialatt ő szemtől szembe támad.

De e harci feladat végrehajtását, szokott könnyelműségével, nem az ügy kipróbált s bátor híveire bízta, hanem vaktában kiszemelt emberekre. Schipani, a lánglelkű hazafi, szentül hitte, hogy minden ember úgy érez, ahogy ő. Az ötszáz ember végrehajtotta az előírt hadmozdulatot, de ahelyett, hogy hátba támadták volna a sanfedistákat, csatlakoztak hozzájuk, nagy „Éljen a király!” kiáltozással.

Schipani a kiáltást jeladásnak vélte, s negyedszer is rohamra indult. De minden eddiginél erősebb tűz fogadta: saját elpártolt ötszáz embere is ellene fordult. A maroknyi kis sereg megingott a rázúdult golyóözönben, mintha szédület fogta volna el, s mire a füst felszállt, híre-hamva sem volt ott csapatnak.

Legfeljebb százan élhették túl a rohamot, azok is szerteszét kóválygogtak a csatatéren. Schipaninak sikerült őket valahogy összeszedni; élükre állt, s mert előre nem volt többé útja, hátracsapott, mint sebzett vadkan a vadászra.

A sanfedisták utat nyitottak, tisztelettől vagy félelemtől lebéklyózva, de kétoldali pergőtűzben vonult vissza a város széléig.

Ezalatt elhullt ismét a csapat fele. Schipani harminc-negyven emberrel tért vissza Castellammarébа. Üldözői mindvégig a sarkában voltak. Két helyen - karján és combján - meg is sebesült.

Befutott egy kis utcába. Egy ház ajtaja nyitva állt, ő belépett. A ház gazdája, szerencsére, hazafi volt: rögtön felismerte a szökevényt, elrejtette, sebeit bekötözte, s más ruhába bújtatta.

Schipani nem akarta bajba sodorni nagylelkű elvbarátját, még aznap elbúcsúzott tőle, s amint besötétedett, kiszökött a hegyekbe.

Ott bujkált két vagy három napig, míg végül ellenségei ráakadtak, letartóztatták, s két másik hazafi, Spano és Battistessa társaságában Procidára szállították.

Tudjuk, ugye, ki volt Speciale? Az az ember, akiről még Troubridge is úgy nyilatkozott, hogy nála ocsmányabb férget nemigen látott életében. Ez a Speciale ítélkezett akkor Procidán.

Mondjunk e helyt búcsút Schipaninak, mint nemsokára könyvünk annyi más hősének, s ismerkedjünk meg közelebbről Specialéval. Minden jellemrajznál ékesebben szólnak rémtettei, hadd beszélünk hát el a sok közül egyet.

Spano katonatiszt volt a király alatt. A köztársaság előléptette tábornokká, s azzal bízta meg, hogy állja el de Cesare útját. Egy szép napon rajtaütött egy sanfedista különítmény, s foglyul ejtette.

Battistessa közrendű ember volt, három gyermek apja s Nápoly legbecsületesebb polgárainak egyike. Ruffo közeledtének hírére csöndben, minden hűhó nélkül puskát ragadott, beállt a sorba, s a hős lelkű emberek nyugodt bátorságával harcolt, míg el nem fogták.

Nem vétett ő soha senkinek.

Követte a hon hívó szavát - ez volt minden bűne. Ámbár hiszen ez is számíthat olykor bűnnek, melynek büntetése halál. És milyen halál! Majd meglátják, kedves olvasóim.

Ne csodálkozzanak, ha e sorok íróját elfogja az indulat, ha átkokra fakad, mihelyt a regény világából átlép a történelembe. Oly iszonyatos dolgokra bukkant, mióta arra adta fejét, hogy az 1799-es császári és királyi tömeggyilkosságok titkait feltárja, amihez foghatót lidérc-nyomásos álmaiban sem látott.

Speciale mindhárom foglyot halálra ítélte.

Kötél általi halálra, ami magában véve is iszonyú, mivel a bitó köztudomásúlag megbecs-teleníti áldozatát.

De Battistessa halálát egy véletlen körülmény a vártnál is iszonyatosabbá tette.

Battistessa, Spano és Schipani teste huszonnégy óra hosszat függött a bitófán, majd az ischiai Santo Spirito-templomba került, közszemlére.

Amint a holttetemeket elhelyezték a halottas ágyon, Battistessa halkan felsóhajtott. A pap ámultan s borzadva látta, hogy az akasztott él, noha egy teljes napig szenvedett a kötélen.

Battistessa mellkasa fel-alá hullámzott, s tompa, szakadatlan hörgés jelezte: nem szállt el belőle teljesen az élet.

Lassacskán magához tért, s visszanyerte eszméletét.

Az embert felakasztották, huszonnégy órát töltött a halál markában, s élve kiállta, többé nincs joga rá a halálnak - vélte, aki csak látta. De senki nem mert Speciale megkérdezése nélkül cselekedni, még a pap sem.

Futárt küldtek Procidába.

Képzelhetjük, micsoda aggodalmakat állt ki ez idő alatt a szerencsétlen elítélt, aki, íme, visszatért sírjából, újra meglátta a napot, az eget, a természetet, eszméletre ébredt, lélegzett, emlékezett, azt sóhajtotta: „Gyermekeim!” - s remegve gondolta el, hogy mindez tán nem egyéb, mint egyike azon álmoknak a halálban, mitől - Hamlet szavával - visszadöbbenünk.

A feltámadt Lázár, amint Mártát üdvözli, Magdolnának hálálkodik, s Jézust dicsőíti - s akkor hirtelen koponyájára zuhan a sírkő!

Így érezte, így érezhette magát a szerencsétlen Battistessa, amikor azt kellett látnia, hogy a küldönc a hóhérral tér meg.

Speciale megparancsolta a hóhérnak, hogy az elítéltet vonszolja ki a templomból, mert a királyi bosszú ellen a templom sem menedék, s a kapu előtt, a lépcsőn ölje meg, ezúttal késsel, nehogy ismét életre támadjon.

E vérbíró nem érte be azzal, hogy halálra ítélt eleveneket: ő maga találta ki a kivégzés módját is, tetszése s kénye szerint. A törvény nem ismer ilyen kivégzési módot - de mit számított neki a törvény!

Parancsát szó szerint végrehajtották.

Ki meri tagadni, hogy a halottak - nagyhatalom? Többet tettek ők az élőknél is a koronás gazok elűzetéséért, kik nem átalltak ilyen vértanúkat a halálba küldeni!

De térjünk vissza Nápolyba.

Ott akkora volt a fejetlenség, hogy a Carmine-erőd ostromát túlélt védők közül egyetlen-egynek nem jutott eszébe a Direktóriumnak jelenteni, hogy az erőd sanfedista kézre került.

A Castelnuovo parancsnoka gyanútlanul leadatta reggel hét órakor, a megbeszélt időpontban, a három ágyúlövést, jeladásul Schipaninak.

Schipani el is indult, s láttuk, mi végre jutott.

A három ágyúlövés régen elhangzott, mire az erődök parancsnokaihoz s a vezérkarhoz eljutott a Carmine-erőd elfoglalásának a híre. Az erőd ágyúi többé nem a Maddalena-hídra irányulnak - jelentették a hírhozók -, hanem a strada Nuovára és a Régi Vásártérre, nem védik a várost, de fenyegetik.

Mégis úgy határoztak, hogy mihelyt Schipani kis csapata túljutott Porticin, elterelő hadmozdulatként végrehajtják a Ruffo elleni támadást, vállalva a megnövekedett kockázatot.

Terv szerint a Castelnuovo-erőd adta volna le a riasztójelzést a többi erődnek s a San Martino-kolostornak. Az egész vezérkar ott szorongott az erőd tetején, köztük Salvato, s messzelátóval figyelték Porticit.

Látták, amint Granatellóból elindult egy porfelleg, mely olykor lángot lövellt a napfényben.

Schipani volt az és serege, útban a Favorita és Portici felé.

Látták, amint Portici hosszú utcája, melyet fentebb leírtunk, elnyelte a hazafiakat, majd ágyú-dörgést hallottak, s a város fölé füstfelleg terült.

Két óra hosszat dörgött megállás nélkül az ágyú, épp csak annyi szünetet tartva két lövés közt, ameddig újratöltöttek; sűrű, egyre sűrűbb füstfelleg gomolygott a város fölött, s szállt az égre, mígnem elnémult minden, s eloszlott lassan a füst is. S az úton ismét portölcsér szaladt, de ellenkező irányban, mint három órával annak előtte.

Schipani volt az ismét, ő menekült harminc-negyven megmaradt emberével Castellammaréba.

Mindennek vége volt.

Csak Michele és Salvato tartott ki makacsul őrhelyén. Egymás közt sugdolóztak, mutogattak, s merőn figyeltek egy fekete pontot a tengerben, mely olykor alámerült, s láthatóan Nápolynak tartott.

Amikor a pontot már csak fél mérföld választotta el tőlük, mindketten látni vélték, hogy egy kéz emelkedik időnként a víz fölé, egy kéz, mely segélyt kérőn integet.

Mindkettejüknek úgy rémlett, jó ideje már, hogy az a pont a vízen: Pagliuccella feje, s a kéz láttán mindketten egyet gondoltak: Pagliuccella segítséget kér!

Lefutottak a partra, elővonták a bárkát, mely a Castelnuovo- s a Tojáserőd közt teljesített futárszolgálatot, beleugrottak, evezőt fogtak, s teljes erővel evezéshez láttak. Megkerülték a tornyot.

Ám a túloldalra érve hiába kémlelték a tengert, nem látták sehol a fejet.

De egy pillanat múltán felbukkant újra, tőlük alig huszonöt-harminc lépésre. Pagliuccella feje volt, kétségtelen.

Arca hamuszürke, szeme kidülledt, szája nyitva, mintha segítségért kiáltana.

Nyilván a végsőkig kimerült, s most fuldoklik.

- Evezzen tovább egyedül, tábornokom - kiáltotta Michele -, úszva előbb odaérek, mint evezve!

Egy pillanat alatt levetkőzött, s fejest ugrott a tengerbe.

Az ugrás lendülete egymaga elég volt a fele útra, mire a víz alól felmerült, már csak tíz-tizenkét méterre lehetett Pagliuccellától.

- Bátorság! - kiáltotta Michele.

Pagliuccella válaszra nyitotta száját, de vizet nyelt és elmerült.

Michele rögtön alábukott, s tíz-tizenkét másodpercre láthatatlanná vált.

Végre felhabzott s kettévált a víz, Michele felütötte a fejét. Látható erőfeszítést tett, hogy a felszínre jusson, de csak annyi ideje maradt, hogy nagyot kiáltson:

- Ide, tábornok! Segítség! Segítség!

S újra elnyelte a víz.

Salvato két csapással evezőhossznyira megközelítette, de abban a pillanatban, amikor kinyúlt a csónak pereme fölött, hogy Michele haját megragadja, Michele a mélybe merült, mintha örvény húzná le.

Salvato nem tehetett mást: várt.

Újra felhabzott a víz a bárka orra előtt. Salvato kihajolt, amennyire csak bírt, s galléron ragadta Michelét.

Térdét a bárkának feszítette, s addig tartotta víz fölé a lazzarone fejét, míg meg nem indult a lélegzése.

A lélegzettel visszatért Michelébe az élet.

Görcsösen belekapaszkodott a bárkába. A bárka oldalra billent.

Salvato villámgyorsan a másik oldalra nehezedett, ellensúlyul.

- Kapaszkodik belém - nyögte Michele -, kapaszkodik.

- Próbálj bemászni, vele együtt - mondta Salvato.

- Segítsen, tábornokom, nyújtsa ide a kezét, de vigyázzon, a súlyát valahogy át ne helyezze erre az oldalra!

Salvato a bárka bal peremére nehezedett, s átnyúlt a másik oldalra.

Michele megragadta Salvato kezét.

S ő hihetetlen erővel kirántotta Michelét a vízből.

Pagliuccella Michele derekát szorongatta, s jóformán teljesen megbénította.

- A kirelejzumát! - kiáltotta Michele, mialatt nagy kínnal átvetette egyik lábát a bárka peremén. - Hajszálon múlt, hogy rá nem cáfoltam a vén Nanno jóslatára, amit egyes-egyedül Pagliuccella barátomnak köszönhetnék! De úgy látszik, csakugyan nem fúl vízbe az, akit az istenek kötélre szántak. Mégis nagyon köszönöm, amit értem tett, tábornokom! Mi igazán egyebet se teszünk már, mint egymás életét mentegetjük. Jelenleg ön vezet egy fordulóval, s részemről a hála. No, foglalkozzunk egy kicsit a fickóval is!

Ezt természetesen Pagliuccellára értette. Pagliuccella eszméletlen volt, s kettős sebből vérzett: combját átjárta egy golyó, de csak izmot ért, csontot, úgy látszik, nem.

Salvato úgy vélte, hogy a legokosabb, ha szaporán visszaeveznek az erődbe, s Pagliuccellát, aki kétségtelenül él, egy orvos gondjaira bízzák.

Mire megérkeztek s a fal tövében kikötöttek, ott már várta őket valaki: Cirillo. Előző éjjel megjelent ő is a Castelnuovo-erődben, menedéket keresve.

Eleitől végig szemtanúja volt a tengeren zajló drámának, s most *deus ex machina* a színre lépett, a csomót megoldani.

Pagliuccellát meleg takarókba burkolták, kámforos pálinkával dörzsölgették, tüdejébe levegőt fújtak. Hamarosan magához is tért, s elbeszélte, hogy folyt le a gyilkos küzdelem, melyből csoda mód élve megmenekült.

Éppen befejezte a történetet, amelyből mindenki megérthette, hogy a nápolyi hazafiaknak nincs más választásuk ezentúl, mint az erődök fedezékéből utolsó leheletükig védekezni, s Cirillo éppen nekifogott a sebet bekötözni, melyről a sebesült mindeddig teljesen meg is feledkezett, a kiállt izgalmak s a hideg víz hatására, amikor híre jött, hogy fra Diavolo és Mammone megtámadta Capodichinóban Bassettit, az meghátrált, s most ért Nápolyba felbomlott seregével, sarkában az üldözésére kelt két rablóvezérrel.

Azóta az üldözők túljutottak a largo degli Studin, és valahol a largo di Santo Spirito táján járhatnak - jelentette a hírnök.

Salvato felkapott egy puskát, Michele egy másikat, s mindketten kirontottak az erődből. Két-három hazafi melléjük szegődött, a largo Castellón megint néhány. Michele lazzaronéi ott táboroztak a Medina utcán, ő az élükre állt, s futva megindult a strada dei Lombardin, hogy valahol a Mercatellón innen kikanyarodjék a Toledo utcára; Salvato pedig átvágott a San Carlón, hogy a San Ferdinando-templom túlfelén Bassetti katonái elé kerüljön, akik, mint a hírnök mondta, a Toledo utcán özönlenek befelé, s azt kiáltozzák utcahosszat: „Árulás! Árulás!” Közben két-három küldöncöt menesztett a San Martino-kolostorbeliekhez, azzal az üzenettel, hogy sürgősen jöjjenek le a dombról, s támogassák a manővert. Majd belevetette magát a Toledo utcán lármázó, kavargó, megzavarodott tömegbe.

Az emberár, mely Salvatót magával sodorta, egy darabig tétován hullámzott még ide-oda az utca két pontja között, ahol a fejvesztetten menekülő katonák megtorlódtak. De amint e szép ifjút meglátták, ki fedetlen fejjel, lobogó hajjal, vállán fegyverrel harcba hívta őket, édes anyanyelvükön szólva hozzájuk, fokról fokra szégyen váltotta fel lelkükben a páni ijedtséget; megálltak, s megkockáztattak végre egy pillantást hátrafelé.

A sanfedista lazzaronék már a largo degli Studi aljáig jutottak. Élükön ott feszített festői, díszes ruhájában fra Diavolo, s mellette Gaetano Mammone, a molnár, hajdan fehér és lisztporos, most vörös, vérmocskos gúnyájában.

A két hírhedt bandavezér, a Terra di Lavoro két réme láttán már-már újabb pánik fogta el a hazafiakat, de szerencsére Michele éppen akkor kanyarodott ki csapatával a Lombardi utcáról a Toledo utcára, s az Infrascata irányából dobszó harsant. Fra Diavolo és Mammone megijedt, úgy érezték, túlságosan messzire merészkedtek. Nyilván nem tudták, meddig jutott a kardinális, nem értesültek Schipani vereségéről sem, tehát sürgősen takarodót fúvattak.

De két-háromszáz emberük megszállta a Bourbon Múzeumot, s ott elsáncolta magát.

Kitűnő hadállás a múzeum, nagy könnyelműség a hazafiaktól, hogy megfeledkeztek róla. A sanfedisták innen kényelmesen tűz alá vehették az Infrascata meredélyét, a largo degli Studit, mely mintegy folytatása a Toledo utcának, s a largo delle Pignét, melyen keresztül bármikor kapcsolatot teremthettek a kardinális seregével.

Fra Diavolo és Mammone egyébiránt nem ment messzire. Az imbrecciata della Sanitànál megálltak, elfoglalták az utca jobb és bal oldalán álló házakat, s egy üteget állítottak fel a via della Calával egy vonalban.

Salvato és Michele nem kockáztathatta meg a Bourbon Múzeum ostromát. Az ellenség erős hadállást épített ki, embereiket pedig végsőkig elcsigázta a kétnapos harc. A largo di Santo Spiritón megálltak, a largo degli Studi s a palota kapujához vezető kis utca bejáratát eltorlaszolták, s a Santa Maria di Constantinopoli utcán százfőnyi őrséget hagytak hátra.

Salvato azt is elrendelte, hogy meg kell szállni a hasonnevű kolostort, mely egy dombon épült, s uralja a múzeumot, de a hat-hétszáz ember között nem akadt ötven, aki elég vakmerő lett volna vállalni e szentségtörő merénylet kockázatát, oly mélyen gyökereztek bizony vallási előítéletek még a hazafiak lelkében is.

Későre járt. Mindkét tábor holtra fáradt. S egyik sem tudta, hogy áll valójában a csata sorsa, miféle változást hoztak a nap harcai ostromlók s ostromlottak helyzetében. Közmegegyezéssel tüzet szüntettek, ki-ki rábízta magát az őrszemek éberségére, fegyverét szorongatva ledőlt, ahol éppen volt, a vértől iszamós, hullákkal borított kövezetre, s futó, de mély álomba merült, mintha máris a végső, örök álmot próbálgatná, amelyből nincs ébredés.

68
A június 14-éről 15-ére virradó éjszaka

Salvato nem aludt. Vasból volt tán, hogy nem kellett neki se pihenés, se álom?

Mialatt társai alváshoz készülődtek - az egyik szalmazsákot kerített éjszakára, a másik valami matracot, egy szomszédos házból -, ő néhány szót súgott Michele fülébe - alighanem Luisáról -, s nekivágott a Toledo utcának, mert úgy gondolta, meg kell tudnia reggelig, hogy áll valójában a hadi helyzet. Egy darabig a királyi palota irányában haladt, melyet mostanában Nemzeti Palotának neveztek, majd a vico Santo Sepolcrónál letért a Toledo utcáról, és megindult felfelé a meredek kaptatón, mely a San Martino-kolostorhoz vezet.

Egy nápolyi szólásmondás szerint a világ legszebb panorámája a San Martinó-i apát ablakából nyílik, s csakugyan úgy is van valahogy: a város fölé kiugró erkélyről ellátni a baiai öböltől egészen Maddalonéig.

Az 1647-es lázadás, Masaniello rövid életű uralma után ide menekültek a megtorlás elől azok a festők, akik részt vettek a forradalomban, s mint a *Halál Cimborái* elnevezésű társaság tagjai, erős esküvéssel fogadták, hogy ott ütik a spanyolt, ahol érik: Salvatore Rosa, Aniello Falcone, Micco Spadaro és mások. A kolostor akkoriban menedékjogot élvezett. Az apát úgy gondolta, ha már befogadta a festőket, hadd vegye némi hasznukat, meghagyta hát nekik, hogy fessék ki a templomot s a kolostor termeit.

„És mi lesz a fizetség?" kérdezték a festők.

„Koszt, kvártély" - vágta rá az apát.

S amikor a festők zúgolódni kezdtek, ajtót mutatott nekik: „Menjetek Isten hírével - mondta -, ha azt hiszitek, másutt többet kaphattok."

Igen ám, de hogy mentek volna, amikor a kapun kívül a spanyolok lestek rájuk, s készen állt számukra a bitó? Munkához láttak, s a szükségből erényt csinálván, remekművekkel borították a San Martino falait.

De Salvato nem azért mászta meg a meredélyt, hogy e remekműveket megszemlélje - a háború komor géniusza előzi a múzsákat, mint ezt Rubens mesteri festményén láthatjuk. Azért ment ő a kolostorba, hogy terepszemlét tartson, megnézze: hol, merre ömlött aznap a harcosok vére, s hol ontják majd vérüket másnap.

Salvatót nyomban bebocsátották a kolostorba, melyet öt-hatszáz hazafi szállt meg, miután Mejean ezredes ismételten megtagadta, hogy befogadja őket a Sant'Elmo-erődbe.

Ezúttal nem az apát parancsolt vendégeinek, hanem azok őneki s az egész kolostornak. A szerzetesek szolgai alázattal engedelmeskedtek a hazafiaknak, merő félelemből.

Salvatót egyenesen az apát szobájába vezették. Az apát ébren volt, s maga kalauzolta oda nagy előzékenyen Salvatót a híres ablakhoz, ahonnan egész Nápolyt látni, azaz a nápolyiak állítása szerint a paradicsomot.

Most ugyan inkább a pokolra emlékeztetett a látvány, semmint a paradicsomra.

Világosan kirajzolódtak a frontvonalak, a sanfedisták s a republikánusok állásai.

A sanfedisták a strada Nuován, a tengerpart mentén a Francesca utcáig hatoltak előre, ahol máris egy nagy kaliberű ágyúütegük állt, a kis kikötőre s a kereskedelmi kikötőre irányozva.

A jobbszárny - fra Diavolo és Mammone a Bourbon Múzeumban, tehát a Toledo utca tőszomszédságában hagyta előőrseit, mint mondottuk.

A fősereg a San Giovanni a Carbonarát, a Tribunali teret, a San Pietro és az Arena utcákat szállta meg, a Carmine-erődig.

A kardinális változatlanul a Maddalena-híd menti kis házban tanyázott.

A Nápolyt ostromló sanfedisták mintegy harmincöt-negyvenezren lehettek.

Ijesztő sokaság! Annál is inkább, mert e külső ellenség számíthatott a vele körülbelül megegyező számú belső ellenség támogatására.

A republikánusok mindent összevéve nem voltak többen öt-hatezernél.

Salvatónak elég volt egyetlen pillantást vetnie az elébe táruló hatalmas körképre, hogy felmérje: minthogy nem sikerült az ellenséget a városból rohammal kiszorítani, nagy könnyelműség lenne a Toledo utcán hagyni előretolt csapataikat, mivel az ellenség, belső szövetségeseire támaszkodva, bármikor elvághatja előlük a visszavonulás útját a három erődbe. Elhatározása máris megért. Odahívta Manthonnet-t, megmutatta neki a seregek kölcsönös helyzetét, a stratéga szemével nézve elmagyarázta az ebből fakadó veszélyeket, s meggyőzte őt igazáról.

Mindketten felkerekedtek, s a Direktóriumhoz siettek.

A Direktóriumot nagy vitában találták. Nemrég küldöncöt menesztettek Giraldon ezredeshez, Capua parancsnokához - azért hozzá, mert tudták: Mejeanhoz hiába is fordulnának -, és katonai segítséget kértek, hivatkozással a Francia s a Parthenopéi Köztársaságok között fennálló véd- és dacszövetségre.

Giraldon ezredes azt izente vissza, hogy neki nem áll módjában Nápolyig előrehatolni, de egy jó tanácsot adhat a hazafiaknak: fogják közre az öregeket, nőket, gyermekeket, szuronnyal törjenek át az ostromgyűrűn, jöjjenek Capuába, s ő becsületszavára fogadja, hogy Capuából bántatlanul eljuttatja őket Franciaországba.

Salvato végighallgatta a futár jelentését, s úgy nyilatkozott, hogy az ezredesnek igaza van - tán mert a tanácsot csakugyan ésszerűnek tartotta, vagy mert Luisáért érzett aggodalma fölébe kerekedett hazafias indulatainak. Tőle telhetően igyekezett a Direktóriumot a javaslat elfogadására bírni. Alátámasztásul felvázolta a két sereg kölcsönös helyzetét, s tanúul hívta Manthonnet-t, aki maga is belátta az imént, hogy a várost nem lehet megvédeni.

Manthonnet nem tagadta, hogy Nápoly védhetetlen, de kijelentette, hogy a nápolyi hazafiak kötelessége Nápollyal állni vagy bukni, s ő becsületbeli kötelességének tudja, hogy a város romjai alá temetkezzék, ha meg nem védheti.

Salvato szembeszállt Manthonnet véleményével. Nápoly legjobb, legnemesebb, legönzetlenebb polgárai egytől egyig a köztársaság mellé álltak - mondta -, a hazafiakat áldozatul dobni annyi, mint a forradalmat lefejezni. A nép ügyének, a haladás s a szabadság ügyének nincs más támasza, mint ők, mivel a nép ma még elvakult, tudatlan, s a hazafiak pusztulásával menthetetlenül visszasüllyed a régi rabszolgaságba, sötétségbe, ha ugyan nem annál is százszorta súlyosabba; ha viszont a hazafiak, Nápoly falain kívül bár, de tovább élnek, általuk s bennük fennmarad a szabadságeszme is, s tán kevésbé hatékonyan, de annál szívósabban munkál tovább, mert a száműzetés kitartásra ösztönöz, a balsors tiszteletet parancsol. Ám ha a reakció bárdja lesújt a Paganók, Cirillók, Confortiak, Ruvók fejére, ki tudja: nem válik-e e véres aratás nyomán ötven vagy száz évre meddővé a haza földje? Van-e joga néhány embernek - becsvágyból, mártíromságból - nagyjaitól megfosztani a hont?

A rosszul értelmezett nemzeti büszkeség eddig is sok bajt okozott már Nápolyban, mint láttuk: nemcsak az egyéneket ragadtatta hiábavaló véráldozatra, de egész testületeket is arra, hogy a hont feláldozzák önérzetük oltárán. A többség ezúttal is az áldozatra szavazott.

- Így is jó - mondta rá Salvato -, haljunk hát meg mindahányan.

- Haljunk meg mindahányan! - kiáltották egy emberként a jelenlévők, mint valaha a római szenátorok a gallok avagy Hannibál közeledtének a hírére.

- Haljunk meg, de úgy, hogy a lehető legtöbbet ártsunk ellenségeinknek - folytatta Salvato. - Az a hír járja, hogy egy francia flotta átjutott Gibraltáron, befutott Toulonba, s nemrég elindult ide, megmentésünkre. Nem hiszem, hogy így lenne, de elvégre nem lehetetlen. Igyekezzünk tehát az ostromot elnyújtani, amennyire lehet, s ennek érdekében korlátozzuk erőfeszítéseinket néhány jól megerősített pont védelmére.

- Egyetértek Salvato kollégámmal - szólt Manthonnet -, s mert ő köztünk a legjobb hadvezér, én a magam részéről rábíznám a szükséges hadműveletek irányítását.

A direktorok helyeslően bólintottak.

- Íme a javaslatom - mondta erre Salvato. - Vonjuk vissza csapatainkat az Immacolatellától a San Martino-kolostorig ívelő védelmi vonalra, mely magába foglalná a kereskedelmi kikötőt, a Vámházat, a strada del Molót, előretolt állásként a Medina utcát, majd a largo Castellón, a San Carión folytatódva, a Nemzeti Palotát, az Óriás lejtőjét, Pizzofalconéval egyetemben, s végül a Chiatamone utcát, a Vittoriáig, illetve a strada Santa Caterinát és a Giardinit a kolostorig. Ez a védővonal a Castelnuovóra, a Nemzeti Palotára, a Tojáserődre és a Sant'Elmo-erődre támaszkodna; a védőknek volna hová menekülniök végszükség esetén. E szűk területen egy hétig is állhatjuk az ostromot, ha nem tovább, feltéve persze, hogy nem férkőztek soraink közé árulók. S egy hét alatt sok minden történhet. Ideérhet, teszem, a francia flotta, vagy kedvezőbb kapitulációs feltételeket vívhatunk ki, hála erélyes védekezésünknek.

Bölcs terv volt. Rögtön elfogadták, s a végrehajtást Salvatóra bízták. Ő benézett egy pillanatra Luisához, hogy megnyugtassa, s máris sietett ki a csapatokhoz, visszavonni őket a megjelölt vonalra.

Ezalatt Mejean ezredes futára már úton volt Ruffóhoz. Végigkocogott a via del Cacciottolin, a strada Monte Miletón, az Infrascatán, a Bourbon Múzeum mögött, onnan letért a Carbonarára, s a Capuai kapun meg az Arenaccián át elérkezett a Maddalena-hídhoz, ahol is jelentkezett a kardinálisnál, mint a francia parancsnok megbízottja.

Hajnali három óra volt. A kardinális alig egy órája tért nyugovóra, de mert ő volt a királyi hatalom egyedüli letéteményese, minden főbenjáró ügyet eléje terjesztettek.

A futárt bevezették a kardinális szobájába.

Ruffo ruhástul hevert ágyán, mellette pedig, egy asztalkán, karnyújtásnyira, pisztolyai.

A futár egy papírlapot prezentált a kardinálisnak, igazolásul. Mai diplomáciai nyelven úgy mondanók: megbízólevelét.

A kardinális átfutotta.

- Egyszóval a Sant'Elmo-erőd parancsnokának a megbízásából jött, uram?

- Igenis, eminenciás uram. Eminenciád tán vette észre, hogy Mejean ezredes úr a mai napig szigorúan semleges maradt a Nápoly falai alatt zajló harcokban.

- Vettem észre, uram - bólintott a kardinális -, és meg kell mondanom, szerfelett meglepett a parancsnok úr semlegessége, különös tekintettel arra, hogy a nápolyi király hadban áll a franciákkal.

- A Sant'Elmo-erőd parancsnoka kapcsolatba kíván eminenciáddal lépni, mielőtt eldöntené, hogy melyik oldalra álljon.

- Velem kapcsolatba lépni? Mi célból?

- A Sant'Elmo-erőd parancsnokának nincsenek előítéletei; úgy cselekszik, ahogy jónak látja, dönteni is úgy fog, amint érdekei megkívánják.

- Ahá!

- Minden ember életében adódik egyszer alkalom szerencsét csinálni, tartja a szólásmondás. A Sant'Elmo-erőd parancsnoka hiszi, hogy számára most jött el ez a pillanat.

- És tőlem várja a szerencséjét?

- A parancsnok úgy véli, eminenciád elemi érdeke, hogy őt barátjának, ne ellenségének tudja, s ezért felajánlja általam barátságát.

- Barátságát?

- Azt.

- Csak úgy? Ingyen? Ellenszolgáltatás nélkül?

- Bátorkodtam már eminenciádnak említeni, hogy a parancsnok úgy érzi: eljött a pillanat, amikor megcsinálhatja a szerencséjét. De ne nyugtalankodjék eminenciád, a parancsnok nem nagyralátó: beéri ötszázezer frankkal.

- Példás szerénység, valóban - mondta a kardinális. - Sajnos, attól tartok, hogy a sanfedista sereg egész vagyona nem rúg többre ez összeg tizedrészénél. Egyébiránt győződjünk meg róla.

A kardinális megrázta a csengőt. Azon nyomban belépett inasa.

Ruffo környezetében mindenki fél szemmel aludt, mint ő maga.

- Kérdezze meg Sacchinellitől, mennyi pénzünk van.

Az inas meghajolt, s kisietett.

Egy pillanattal később visszatért.

- Tízezer-kétszázötven dukát - jelentette.

- No látja, negyvenezer frankunk van mindössze, kevesebb még, mint hittem.

- Mi tehát eminenciád végső válasza?

A kardinális felkönyökölt, s megvető tekintettel mérte végig a futárt.

- Ide hallgasson, uram: én tisztességes ember vagyok, amihez kétség nem fér, mert ha nem az lennék, hússzor ennyi pénz állna rendelkezésemre, tehát nem tárgyalok olyan csirkefogókkal, mint Mejean ezredes úr. Akkor is ezt mondanám, ha a zsebemben lenne a kért összeg. Hadat viselek a franciák s a nápolyiak ellen, de lőporral, vassal, ólommal, nem pedig arannyal. Ez végső válaszom. Vigye meg, uram, a Sant'Elmo-erőd parancsnokának, legmélyebb megvetésem kifejezésével egyetemben.

Azzal ajtót mutatott a futárnak, majd füle hallatára odaszólt az őrnek:

- Lappáliákért többé fel ne keltsetek! - és visszahanyatlott fekhelyére.

A futár visszatért a Sant'Elmo-erődbe, és átadta Mejean ezredesnek a kardinális üzenetét.

- Ezer ördög és pokol! - szitkozódott Mejean. - Ki hallott már ilyet! Hogy csupa tisztességes emberrel akadjon dolgom, a sanfedistáknál is, a republikánusoknál is! Nincs szerencsém, annyi szent!

69
Szent Januárius bukása - Szent Antal diadala

Másnap, 15-én hajnalban arra ébredtek a sanfedisták, hogy a republikánus előőrsöknek nyoma veszett. Sürgősen felderítőket küldtek ki; azok előbb bátortalanul hatoltak előre, csapdától tartva, de utóbb vérszemet kaptak.

Salvato négy üteget állított fel az éjszaka folyamán:

Egyet a Chiatamone-palota sarkán, a hasonnevű utca védelmére, mely más oldalról a Tojás-erőd ágyúinak ellenőrzése alatt állt;

a másodikat a Narbona utca és a San Ferdinando-templom között; ez elé hevenyészett sáncot rakatott még az éjjel;

a harmadikat a Medina utcán;

a negyediket pedig az Immacolatella s a kis kikötő - ma Vámház - között.

Amint a sanfedista felderítők kiértek a strada della Concezionéra, a Monteoliveto utcára, illetve a strada Nuovára, működésbe léptek az ágyúk, s a sanfedisták egykettőre belátták, hogy korai volt az öröm, a republikánusok nem adták fel a harcot.

A lövedékek elől a keresztutcákban kerestek menedéket, ahová nem ért el a republikánus ágyúk golyója, kartácstüze.

A város nagy része így is sanfedista kézen volt már.

Kedvükre fosztogathattak, gyújtogathattak, porig égethették a hazafiak házát, halomra gyilkolhatták, felkoncolhatták, megsüthették s felfalhatták e házak gazdáit.

A lazzaronék dühe - ha hiszik, ha nem! - elsőnek Szent Januárius ellen fordult.

A Régi Vásártéren, a súlyosan sebesült *beccaio* boltja előtt s az ő részvételével valóságos haditörvényszék ült össze, hogy Szent Januárius fölött ítélkezzék.

A tömeg megrohanta a templomot. A kanonokok próbáltak ellenállni, de félresöpörték, földre taposták valamennyit.

Betörték a sekrestye ajtaját: itt őrizték, mint tudjuk, a szent szobrát, a kíséretét alkotó szentek szobraival együtt. Nem sokat teketóriáztak a szenttel: valaki felkapta, kicipelte, s a Sant'Eligio utca sarkán egy szegletkőre rakta.

- Le Szent Januáriussal! Le vele! - üvöltötte a csőcselék.

A lazzaronék kis híján megkövezték a szentet.

De mialatt ők a templomban jártak, hogy a szent szobrát elhozzák, megjött a tetthelyre az az ember, akire a lazzaronék mindenki másnál jobban hallgattak: fra Pacifico.

Fra Pacifico végignézett matróz korában jó néhány hadbírósági tárgyalást a hajón. Tudta, hogy megy az ilyesmi, s igyekezett megfelelő keretek közé szorítani a lazzaronék önbíráskodását.

Hozatott öt bírói és két ügyvédi talárt a Vicaria ruhatárából, és megnyitotta a tárgyalást.

Az egyik ügyvédi talár a közvádlónak jutott, a másik a hivatalból kirendelt védőnek.

Szent Januáriust szabályosan kihallgatták.

Mindenekelőtt felvették adatait - név, keresztnév, életkor, cím, rang -, majd arról kezdték faggatni, miféle érdemek alapján jutott magas tisztségébe.

A szent helyett a védőügyvéd válaszolt, s valljuk meg, nagyobb buzgalommal, mint szoktak a hivatalból kirendelt védők. Felhozott mentségére mindent, amit felhozhatott: hősi halálát, atyai szeretetét Nápoly iránt, a vér csodáját és sok más csodatételét, beszélt a bénákról, akik eldobták mankóikat, arról az emberről, aki az ötödik emeletről lezuhant, s mégsem történt semmi baja, beszélt a hajókról, melyeket a szent vezérelt vissza viharban, hullámverésben a révbe, a Vezúvról, melyet lecsendesített, s végül a velletri győztes csatáról s az osztrákok megveretéséről ama fogadalom eredményeként, melyet III. Károly tett a toronyban.

Szent Januárius példás és egyértelmű magatartása, sajna, fölöttébb homályossá és kétértelművé vált attól a perctől fogva, hogy a franciák bevonultak Nápolyba. Súlyos, szinte menthetetlen bűnök terhelték: ismételten csodát tett a köztársaság érdekében, az elsőt pontosan a Championnet megjelölte órában, percben.

Championnet megfélemlítette - hangzott a szent nevében a védő válasza. Szárnysegédje és huszonöt huszárja egész idő alatt a sekrestyében tartózkodott, s halálos fenyegetéssel kényszerítette ki a csodát.

- S ettől inába szállt a bátorsága Szent Januáriusnak, aki valaha hősiesen elszenvedte a vértanúságot? - kérdezte gúnyosan az ügyész.

De a szent roppant önérzetesen visszavágott. Ő nem saját magát féltette, régóta a mennyek lakója ő, s nem ér fel hozzá földi veszedelem; nem magát féltette bizony, de kedves kanonokjait, a vértanúságtól, melyre lelkük nem készült föl; szegények, úgy elrémültek a francia tábornok megbízottjának töltött pisztolya láttán, hogy a szent nem állhatott ellen buzgó könyörgésüknek. Nincs az a hatalom, mely őt csodatételre bírhatta volna, ha úgy látja, hogy kedves kanonokjai készek a vértanúságra, de akaratuk ellenére nem kényszeríthette rájuk a keserű poharat.

Mondanunk sem kell, hogy az ügyész diadalmaskodott; sorra cáfolta ellenfele érveit, s végül teljes némaságra kárhoztatta.

Következett az ítélethozatal. Heves vita után a bíróság úgy döntött, hogy Szent Januáriust rangfosztásra és vízbe fojtásra ítéli.

Helyette Szent Antalt választották meg, közfelkiáltással, Nápoly patrónusává; mióta felfedte a *kötél-összeesküvést*, végleg elhódította Januáriustól a lazzaronék szívét.

Ha Franciaország detronizálhatta 1793-ban az Úristent, miért ne detronizálhatta volna Nápoly 1799-ben Szent Januáriust?

Kötelet dobtak Szent Január nyakába, körbehurcolták a régi negyed utcáin, majd a kardinális elé vitték, aki helybenhagyta az ítéletet, elcsapta a szentet a király főkapitánya tisztségéről, a király nevében zár alá vette kincstárát és minden javait, megerősítette Szent Antal kinevezését Nápoly patrónusává, s mi több, ott helyben megajándékozta a lazzaronékat egy hatalmas templomi zászlóval, melyen Szent Január futva menekül az őt korbáccsal üldöző Szent Antal elől, ékes bizonyságául annak, hogy Ruffo keze igenis benne volt az iménti komédia megszervezésében.

Szent Január, a szökevény, egyik kezében egy kötélköteget tartott, a másikban a nápolyi trikolórt.

Aki csak egy kicsit is ismeri a lazzaronékat, könnyen elképzelheti, micsoda örömujjongással, éljenezéssel fogadták az ajándékot. Újult erővel, megnőtt lelkesedéssel indultak ismét gyilkolni, fosztogatni.

Zászlótartóul kinevezték fra Pacificót. Ő állt a menet élére.

Mögötte azt a zászlót hozták, melyen a kardinális Szent Antal előtt térdepel, aki éppen felfedi előtte a *kötél-összeesküvés* titkát.

A két zászlótartó nyomában Donato mester baktatott. Szent Januáriust vonszolva: a halálraítélt - ha szent, ha halandó - a hóhér prédája.

Mögöttük tolongott a tömeg, sok ezer ember. Szedett-vedett fegyvereiket lóbálva üvöltöztek, őrjöngtek, betörték a házak kapuit, a bútorokat kihányták az ablakokon és felgyújtották. Amerre jártak, patakokban ömlött a vér.

Egyszerre, nem tudni, hogyan, elterjedt a hír, hogy a hazafiak testükre tetováltatták a szabadságfát. E balhiedelem - vagy ürügy? - gyalázatos és döbbenetes cselekedetre ösztönözte a csőcseléket. A hazafiakat, akiket az utcán találtak vagy otthonukból előhurcoltak, meztelenre vetkőztették, s korbáccsal hajszolták őket utca hosszat, míg bele nem fáradtak maguk is. Akkor egy puska- vagy pisztolygolyóval leterítették áldozatukat, ha ugyan nem a combjába eresztettek golyót, hogy tovább nyújtsák az élvezetet.

Pepoli és Cassano hercegnőket kivonszolták palotájukból, ollóval levagdosták róluk a ruhát, alsószoknyát, s a két tisztes, feddhetetlen életű matrónát anyaszült meztelen hurcolták utcáról utcára, térről térre, nem egyébért, csak azért, mert alamizsnát gyűjtöttek a szegényeknek, ami a lazzaronék szemében megbocsáthatatlan bűnnek számított. Végül mindkettőjüket a Castel Capuanóba kísérték, s a Vicaria tömlöcébe vetették.

De volt még egy harmadik asszony is, aki kiérdemelte a haza anyja címet: Fusco hercegnő, Luisa barátnője. Valaki elkiáltotta a nevét - nem tudni, ki, de a hagyomány szerint azoknak egyike, akikkel jót tett. Nyomban elhatározták, hogy érte mennek, s ugyanazzal a büntetéssel sújtják, mint Pepoli és Cassano hercegnőt. Igen ám, de a Mergellinára vivő út keresztezte a republikánus védelmi vonalat, a Vittoria tér s a Sant'Elmo-erőd között. A lazzaronék a Giardini felé kerültek, abban a hiszemben, hogy azt nem őrzi senki, de egyszerre heves puskatűz zúdult rájuk, úgyhogy hanyatt-homlok menekültek, tíz-tizenkét halottat, sebesültet hagyva hátra.

Ám ez a kudarc sem térítette el őket kitűzött céljuktól. Újfent nekivágtak az útnak, ezúttal a salita di San Nicola di Tolentino irányában. A San Carlo della Tartella utcán azonban újra feltartóztatták őket, s ismét több halottat, sebesültet vesztettek.

Nem tudták, merre lehetnek a republikánusok hadállásai, de azt megértették végre, hogy az ő katonai vonalukba ütköztek immár másodízben. Ekkor elhatározták, hogy megkerülik a San Martino-kolostort, melynek csúcsán jól láthatóan ott lengett a hazafiak zászlaja, mégpedig oly módon, hogy az Infrascatán s a San Gennaro Antiquano utcán át megmásszák a Vomerót, és onnan ereszkednek majd le a Chiaiára.

Errefelé nem állta senki útjukat. Néhányan lemaradtak a Piedigrottánál, hogy a Szűzanya oltára előtt egy imát elmondjanak, de a többség továbbvonult a Mergellinára, Fusco hercegnő palotájához.

Az Oroszlán-kútnál megálltak. A banda vezetője azt javasolta, hogy a házat csendben közelítsék meg, s kerítsék körül, biztonság okából. De valakinek eszébe jutott, hogy itt lakik az az elvetemült nőszemély is, aki mellett Fusco hercegnő elbújhat; aki nem átallotta elrejteni

Championnet tábornok sebesült szárnysegédét, feljelenteni s a halálba küldeni a két Backert: Luisa San Felice.

- Halál rá! - üvöltötte a sokaság.

S minden óvintézkedésnek fittyet hányva megrohanták a pálmás házat, betörték a kertkaput, felcsörtettek a lépcsőn, s betódultak a lakásba.

A ház üresen állt, mint tudjuk.

Első mérgükben nekiestek a berendezésnek, az ablaküvegeket pozdorjává zúzták, a bútorokat kihányták; de hamarosan ráuntak a holt tárgyak rombolására.

- Kerítsük elő a hercegnőt! Fusco hercegnőt! Halál a haza anyjára! - harsogták. Egykettőre betörték a két házat összekötő ajtót, berontottak Fusco hercegnő lakásába.

A San Felice-házon első pillantásra látszott, hogy több napja lakatlan, Fusco hercegnő otthonáról ellenben lerítt, hogy pár perce még otthon tartózkodott a gazdája.

A gyönyörű ezüstneművel terített asztalon vacsoramaradékok, a hálószobában a földön halomba hányva a hercegnő ruhája, alsószoknyái - nyilván sebtében vetkezett, s álruhában menekült. Ha a lazzaronék nem vesztegetik drága idejüket arra, hogy Luisa lakását feldúlják, kifosszák, okvetlenül kézre kerítették volna a hercegnőt, akiért oly messziről idefáradtak, s vagy húszan megölették magukat - hiába.

A lazzaronék őrjöngtek dühükben. Karddal hasogatták a bútorokat, szétlőtték a tükröket, felgyújtották a kárpitokat.

Hirtelen kiáltás harsant a kertből, kiáltás, melyre a vér is megfagyott a lazzaronék ereiben:

- Éljen a köztársaság! Halál a zsarnokokra!

Vérszomjas üvöltés felelt a kiáltásra: végre akadt valaki, akin kitölthetik bosszújukat!

Egy pillanat alatt mind a kertben teremtek, ki az ajtón, ki az ablakon át.

A téglalap alakú, fallal kerített, szabályos, szép kertben mindössze néhány fa nőtt. A lazzaronék már a kezük között érezték a vakmerőt, aki az imént kiáltott: itt ugyan el nem bújik előlük!

A hátsó kertajtó, mely a Posíllipóra vezetett, tárva-nyitva állt. Feltehetően erre menekült Fusco hercegnő.

E feltételezés bizonyossággá vált, amikor a lazzaronék az ajtó tövében egy zsebkendőt találtak, hercegi monogrammal.

Eszerint nem járhat messze a hercegnő sem! A banda már-már a nyomába eredt, amikor felhangzott újra a kiáltás, még hetykébben, mint az imént:

„Éljen a köztársaság! Halál a zsarnokokra!”

Dühödten visszafordultak. Hol bujkál a fickó? A fák mögött nem rejtőzhet, ritkásan nőnek, és nem elég vastag a törzsük. A kiáltás egyébként is valahonnan fentről hallatszott, az első emelet magasságából.

Néhány gazfickó felrohant az emeletre, hármasával-négyesével véve a lépcsőfokokat. A többi azalatt a kertben várakozott.

- Ide vele! Dobjátok ki az ablakon! - kiáltották.

Örömest megtették volna e szívességet társaiknak a király derék bajnokai, csakhogy hiába tették tűvé az emeletet, hiába kutatták át a kandallókat, szekrényeket, de még az ágyak alját is, nem találtak senkit.

Harmadszor is felharsant a forradalmi kiáltás. Ezúttal nem fért hozzá kétség, pontosan az ácsorgók feje fölül, egy pompás, dús lombú, nagy árnyékú tölgyfa valamelyik ágáról szólt a hang.

Mind felpillantottak, mintegy vezényszóra, s a lombozatot fürkészték. Végre megpillantották a tettest: Fusco hercegnő papagája, Velasco és Nicolino tanítványa, ült a fa egyik ágán. Nyilván akkor repült ki a kertbe, amikor a lazzaronék megrohanták a házat, a felfordulás elől a fára menekült, s rémületében elrikkantotta a hazafias jelmondatot, amire két ifjú mestere oktatta.

Nagy meggondolatlanság volt szegény *papagallótól* jelenlétét és politikai véleményét felfedni, s éppen akkor, amikor leginkább titkolnia kellett volna. Mihelyt felfedezték, mihelyt megállapítást nyert, hogy ő a vétkes, puskacsövek tucatjai meredtek rá, sortűz dördült, s a papagáj, három golyótól találva, lefordult az ágról.

A lazzaronék némileg megvigasztalódtak. Mégsem térnek üres kézzel haza! A madár persze nem ember, de némely ember nem sokban különbözik a beszélő madártól.

Most jutott csak a társaság eszébe Szent Januárius. Donato mester azóta is kötélvégen hurcolta utánuk az elítéltet. A tenger közel volt, mind levonultak hát, bárkára szálltak, kieveztek a nyílt vízre, Donato többször megmártotta a szobrot a tenger vizében, majd társai üvöltözése, szitkai közepette elengedte a kötelet. Szent Januárius nyilván nem tartotta alkalmasnak a helyet s a pillanatot csodatételre, mert ahelyett, hogy diadalmasan a víz felszínére emelkedett volna, tehetetlenül elmerült, s mennyei dicsőség ide vagy oda: örökre elnyelte a mélység.

70
A küldönc

Luisa San Felice és Salvato a Castelnuovo-erőd bástyatornyából figyelte, kart karba öltve, mi megy végbe a pálmás házban s Fusco hercegnő otthonában.

Luisa nem tudta, kik a támadók, s mi a céljuk. Annak idején megpróbálta a hercegnőt rábeszélni, költözzön vele a Castelnuovo-erődbe, de a hercegnő, mint tudjuk, elhárította a hívást, mondván, hogy inkább otthon marad, s ott várja ki a végét; veszély esetén van hová menekülnie.

Ami a veszélyt illeti, az máris itt volt, a Mergellinán folyó kavarodásból ítélve, de Luisa remélte, hogy a hercegnőnek sikerült idejében elmenekülnie.

Hirtelen lövések hangzottak föl, s ő holtra vált rémületében. Nem sejthette, hogy a lövöldözés csupán egy papagájnak szól.

E pillanatban megérintette valaki Salvato vállát. Salvato megfordult, s nagyot kiáltott örömében: egy férfi állt mögötte, a hegyvidéki parasztok öltözetében: a hazafi, akit apjához küldött.

- Megtaláltad? - kérdezte mohón Salvato.

- Meg, excellenciás uram - felelte a küldönc.

- Mit mondtál neki?

- Semmit. Átadtam a levelet.

- Hát ő? Mit mondott?

- Semmit. Három szemet küld olvasójáról.

- Jól van. Mit tehetek az érdekedben?

- Adjon alkalmat rá, hogy a köztársaságot szolgáljam, s ha üt a vég, hogy érte haljak.

- Hogy hívnak?

- Nevem köznapi név, nem mondana önnek semmit. Igazság szerint még csak nápolyi sem vagyok, bár tíz éve élek immár az Abruzzókban. Amaz ismeretlen városnak vagyok honpolgára, mely egykor az emberiség fővárosa lesz.

Salvato csodálattal nézte.

- Akarsz velünk maradni? - kérdezte.

- Ez legfőbb óhajom s kötelességem - felelte a küldönc.

Salvato némán kezet nyújtott neki. Megértette, hogy ilyen embernek nem kínálhat más jutalmat.

A küldönc távozott, Salvato visszatért Luisa mellé.

- Jó hírt kaptál, Salvato, szerelmem, ragyog az arcod - mondta Luisa.

- Úgy van, ez az ember csakugyan örömhírt hozott.

- Miféle ember?

- Látod ezt? Három szem egy olvasófüzérről.

- Látom, de nem értem.

- E perctől fogva mindketten egy hű szív s erős akarat oltalma alatt állunk, s akármi ér, benne bízvást remélhetünk.

- Honnan e talizmán? Ki az, akiben ennyire bízol?

- Az küldte, aki úgy szeret engem, mint én téged: apám.

És Salvato, aki, mint emlékszünk, egy ízben hosszan beszélt már anyjáról Luisának, most elmondta születése hátborzongató történetét, szóról szóra úgy, ahogy a hat összeesküvőnek aznap éjjel, amikor Johanna királyné palotájában találkoztak.

Éppen befejezte az elbeszélést, amikor a *Sea-Horse* nevű angol fregatt manővere felkeltette figyelmét. E hajó parancsnoka Ball kapitány volt, mint említettük. A fregatt előbb még a katonai kikötővel szemközt horgonyzott, most megmozdult, s egy nagy félkört futott be a tengeren. Elhaladt a Castelnuovo- s a Tojáserőd előtt, majd a Mergellinának tartott, ahol a Vomerón át odaérkezett bosszúszomjas lazzaronék javában dúlták-fosztogatták a pálmás házat és Fusco hercegnő lakását.

Salvato messzelátón figyelte az angolokat. Úgy látta, négy nagy kaliberű ágyút tettek partra s állítottak fel egy magaslati ponton.

Két órával később heves ágyúzás hallatszott a Chiaia túlsó végéről, s a Tojáserőd falába golyók fúródtak.

A kardinális is megtudta, hogy a lazzaronék eljutottak a Vomerón át a Mergellinára, és erősítést küldött nekik: orosz és albán egységeket, továbbá Ball kapitány révén ágyúkat, melyeket az Infrascatán s a Vomerón át juttattak el rendeltetési helyükre.

Ezek az ágyúk lőtték most a Tojáserődöt.

A sanfedisták újabb hadállást építettek ki, s ezzel végleg bezárult a gyűrű a patrióták körül. Előrelátható volt, hogy a szinte hozzáférhetetlen üteg hamarosan súlyosan megrongálja a Tojáserőd falait.

Az ötödik vagy hatodik lövés után egy bárka vált el a kolosszus oldalától. Úgy tetszett, kötél fűzi a parthoz.

A bárkában egy hazafi közelgett. Megpillantotta Salvatót a Castelnuovo bástyatornyán, s mert látta, hogy magas rangú tiszttel van dolga, egy levelet mutatott fel.

Salvato megparancsolta, hogy nyissák meg a parti kaput.

Tíz perc sem telt bele, s a küldönc ott állt előtte a levéllel.

Salvato átfutotta a levelet, s mert fontosnak találta, visszakísérte Luisát szobájába, maga lesietett a várudvarra, hívatta Massát s a tisztikart, és felolvasta nekik a levelet, mely így hangzott:

Kedves Salvato!

Úgy vettem észre, nem kisebb érdeklődéssel leste a Mergellinán zajló drámát, mint én, csak sokkal kevésbé jó helyről.

A Pizzofalcone onnan nézve némiképp takarja a Chiaia folyót, nem tudom, nem gátolta-e önt abban, hogy a villában zajló eseményeket éppoly tisztán lássa, mint én. Mindenesetre beszámolok róluk.

Az angolok partra tettek négy ágyút: egy szakasz orosz tüzér tűzkész állapotba hozta az üteget, egy albán zászlóalj fedezete alatt.

Hallja, milyen szépen csicseregnek!

Ha csak huszonnégy óra hosszat csattognak még, nem tovább, jöhet egy új Józsua, fél tucat kürttel, s a Tojáserőd falai leomlanak.

Engem ugyan hidegen hagy ez a perspektíva, de a Tojáserődbe menekült asszonyok, gyerekek nem szemlélik hasonló sztoikus nyugalommal a dolgot, ők bizony sírnak, jajveszékelnek, ahányszor az erőd falait egy-egy golyó megremegteti.

Így fest nem éppen rózsás helyzetünk.

Bátorkodom tehát a következőket javasolni, e helyzet felszámolása céljából.

Ha az Úristen unatkozik, kinyitja az ég ablakát, s lenéz Nápolyra - tartják a lazzaronék.

Fogadni mernék, hogy az Úristen unatkozik, s unaloműzésből lenéz ma este ránk az ég egyik ablakából.

Iparkodjunk őt amúgy istenigazában elszórakoztatni, örvendeztessük meg oly látvánnyal, mely feltevésem szerint a legeslegkedvesebb szívének, nevezetesen azzal, amint egy csapat tisztességes ember ellazsnakol egy csürhét.

Mit szól hozzá?

Kétszáz huszárom itt van velem, s mind a kétszáz arról panaszkodik, hogy karja-lába elgémberedik a sok semmittevésben. Kinek-kinek megvan a maga karabélya, hozzá vagy egy tucat golyó, s égünk a vágytól, hogy mielőbb használatba vegyük ezt is, azt is.

Továbbítsa, kérem, javaslatomat Manthonnet-hoz, a San Martino-kolostorbeli hazafiak-hoz. Ha egyetértenek, lőjenek fel egy rakétát; ez esetben pontban éjfélkor találkozunk a Vittoria téren, énekesmisézni.

S majd teszünk róla, hogy a mise méltó legyen a kardinálishoz.

Hű barátja

Nicolino

A levél utolsó sorainál kitört a taps.

A Castelnuovo parancsnoka maga akart a különítmény élére állni, maga akarta az éjjeli kiruccanást vezetni.

De Salvato figyelmeztette: a kötelesség s a közérdek egyaránt azt parancsolja, hogy itt maradjon őrhelyén, az erődben, s tárt kapukkal várja a menedéket kérő sebesült hazafiakat.

Massa meghajolt Salvato érvei előtt. A különítmény parancsnoka ezek után nem lehetett más, mint Salvato.

- Egy bátor ember kéne, Manthonnet-nak megvinni a levél másolatát - mondta az ifjú brigadéros.

- Vállalom - szólt egy hang.

S egy férfi furakodott át a tömegen; a genovai hazafi, aki Salvato levelét eljuttatta apjához.

- Szó sem lehet róla! - tiltakozott Salvato.

- De miért?

- Alig két órája érkezett ide, holtfáradt lehet.

- A két órából egyet átaludtam. Kipihentem magam.

Salvato nem tiltakozott tovább. Tudta, hogy a küldönc rendkívül bátor és értelmes ember. Lemásoltatta Nicolino levelét, s a másolatot átnyújtotta a genovainak, azzal az utasítással, hogy csakis magának Manthonnet-nak adhatja át.

A küldönc eltette a levelet, s útnak indult.

Végigment a vico della strada Nuován, a strada Monte di Dión, a strada Ponte Chiaián s a rampa del Petrigón eljutott a kolostorba.

A hazafiakat nagy izgalomban találta a Chiaia folyó irányából felhangzó ágyúzás miatt. Mihelyt megtudták, hogy a küszöbönálló vállalkozás célja az ott működő ágyúk elfoglalása, egyhangúlag úgy határoztak, hogy Manthonnet-val az élen részt vesznek benne, kétszáz emberüket küldik Salvato kétszáz kalábriai katonájának és Nicolino kétszáz huszárjának a segítségére.

Éppen végeztek a levél felolvasásával, amikor puskaropogás hallatszott a Giardini felől. Manthonnet elrendelte, hogy egy különítmény siessen rögtön a megtámadott republikánus őrség segítségére. De nem jutottak messzire, éppen csak a salita di San Nicola di Tolentinóig, mert közben megérkeztek a főhadiszállásra az első menekültek. A vico del Vasto irányából váratlanul rátört egy albán zászlóalj a Giardini kicsiny őrségére - jelentették a menekülők. Ellenállásra nem is gondolhattak, az albánok jóformán elsöpörték őket.

Az ellenség mindenkit felkoncolt, a hírhozók csupán gyors lábuknak köszönhették, hogy sikerült ép bőrrel menekülniök.

A különítmény visszatért a kolostorba.

A Giardini elvesztése súlyos csapás volt, annál is inkább, mert veszélyeztette az éjjeli vállalkozás sikerét. Az albánok elvágták a kolostorbelieket a Tojáserődtől. Áttörhetnének éppen az akadályon erővel, de a csatazaj riasztaná az ellenséget, holott a tervnek fontos eleme a meglepetés.

A Giardinit vissza kell foglalni bármi áron, vélte Manthonnet. De a genovai hazafi - az, aki a levelet hozta, s akiről Salvato úgy nyilatkozott, hogy rendkívül értelmes és bátor ember -, a genovai hazafi kijelentette: kezeskedik róla, hogy este tíz és tizenegy óra között a lazzaronék eltakarodnak a Toledo utcáról, szabad utat nyitva a hazafiaknak. Manthonnet megkérdezte, mi a terve, a genovai azt felelte, hajlandó elárulni, de csakis négyszemközt. A beszélgetés után Manthonnet felderült: úgy látszik, átragadt rá a küldönc bizalma terve sikerében.

Türelmetlenül várták az éjszakát.

Amint az *Ave Maria* utolsó hangjai elhaltak, egy rakéta szállt föl a levegőégbe a San Martino-kolostorból: izenet Salvatónak és Nicolinónak, hogy álljanak készen éjfélkor.

Este tíz órakor papírt, tollat kért a küldönc, s nekiállt levelet írni. Mindnyájan szívszorongva figyelték: rajta állt vagy bukott az éjjeli vállalkozás sikere, mely - ha Nicolinónak hinni lehet - Istent oly nagyon elszórakoztatja s megörvendezteti.

A küldönc pontot tett a levél végére, ledobta felsőkabátját, helyette mocskos, rongyos mellénybe bújt, háromszín kokárdáját vörös színűre cserélte, a levelet puskája csövébe dugta, s nagy kerülővel, mellékutcákon át elsietett a strada Foriára. A Bourbon Múzeum mellett kikanyarodott a Toledo utcára, mintha a Maddalena-híd irányából jönne, emberfeletti erőfeszítéssel utat tört magának a tömegben, s végül eljutott a főhadiszállásra.

Fra Diavolo és Mammone volt az itteni sanfedista csapat vezére, mint tudjuk.

Mindketten a Stigliani-palota földszintjén székeltek.

Mammone vacsorázott. Szokása szerint egy koponya állt előtte, egy halott vagy haldokló ellenfél teteméről frissen lefűrészelt koponya, melyen itt-ott velődarabkák éktelenkedtek.

Mogorván ült Mammone az asztal mellett s egyedül: senki nem kívánt tigrislakomáiban osztozni.

Fra Diavolo is éppen vacsoráját költötte a szomszéd szobában. Oldalán férfiruhában a szép Francesca, akinek a vőlegényét fra Diavolo megölte, s aki egy héttel később a gyilkos után szökött a hegyekbe.

A küldöncöt fra Diavolo elé vezették.

Katonásan tisztelgett, és jelentette, hogy sürgős levelet hozott fra Diavolónak.

A levelet csakugyan neki címezték, s állítólag a kardinálistól jött.

Ruffo azt parancsolta a levélben a hírhedt bandavezérnek, hogy haladéktalanul keresse őt fel Maddalena-híd menti táborában, annyi emberrel, ahányat csak nélkülözni bírnak. Az éjszaka folyamán nagyobb vállalkozást szándékoznak végrehajtani - írta őeminenciája -, s fra Diavolóra kívánja bízni a vezényletet, mivel őt tudja rá a legalkalmasabbnak.

Mammone vonuljon vissza ma éjjelre a Bourbon Múzeum mögé, és sáncolja el magát, tekintettel arra, hogy csapatának létszáma a felére csökken.

Ruffo saját kezűleg írta alá a parancsot: utóiratban szigorúan meghagyta fra Diavolónak, hogy percnyi késedelem nélkül engedelmeskedjék. Fra Diavolo felkelt az asztaltól; meg akarta tanácskozni a dolgot Mammonéval. A küldönc követte.

Mammone megtöltötte borral a koponyát, mely ivóserlegéül szolgált, azon véresen, hajasan odanyújtotta a küldöncnek, s felszólította, hogy igyék Ruffo kardinális egészségére - tán mert próbára akarta tenni, vagy mert valóban tisztelegni kívánt a kardinális előtt.

A küldönc átvette a koponyát a sorai molnár kezéből. „Éljen Ruffo kardinális!” - kiáltotta, s egyetlen hajtásra kiürítette a bort, az undor legcsekélyebb jele nélkül.

- Rendben van - mondta Mammone -, térj vissza őeminenciájához, s jelentsd, hogy engedelmeskedünk.

A küldönc megtörölte száját inge ujjával, helyrerántotta a puskát, és távozott.

Mammone megcsóválta a fejét.

- Gyanús nekem ez a küldönc - mondta.

- Fura kiejtéssel beszél, annyi szent - szólt fra Diavolo.

- Hívjuk vissza!

Mindketten a kapuhoz rohantak. A küldönc már a vico San Tommaso táján járt, de még nem fordult be a sarkon.

- Hé, barátom! - szólt utána Mammone.

A küldönc megfordult.

- Gyere csak vissza, egy kis beszédünk volna veled - folytatta a molnár.

A küldönc visszatért. Tökéletesen megjátszott közönnyel fellépett az első lépcsőfokra, s azt kérdezte:

- Mit parancsol, excellenciás uram?

- Csak azt, hogy mondd meg, hová való vagy.

- Basilicatai vagyok.

- Hazudsz! - förmedt rá egy matróz, aki véletlenül a közelben ácsorgott. - Genovai vagy, mint én, a kiejtésedről tudom.

Még végig sem mondta, amikor Mammone elővonta öve mellől pisztolyát, és rálőtt a szerencsétlen hazafira. Az holtan rogyott össze.

A golyó épp szíven találta.

- Áruló! Vegyétek le a koponyáját, és töltsétek meg a vérével - parancsolta Mammone embereinek.

- De nagyságos uram, van már egy koponya az asztalán - felelte az egyik ember, akinek sehogy sem fűlt a foga a piszkos munkához.

- Dobd ki a régit, és hozd be nekem az újat. Ezennel fogadom, hogy kétszer nem iszok többé ugyanabból a koponyából.

Így lelte halálát 1799 egyik legbátrabb bajnoka. Emléke maradt csak ránk, neve nem; e sorok írója mindent megtett, hogy nyomára jusson, de hasztalan: örökre elnyelte a feledés homálya.

71
Az utolsó összecsapás

Manthonnet várta-várta a küldöncöt, de az nem jött, s ő hamarosan rádöbbent - hiszen ismerte és jóváhagyta a tervet -, hogy a genovai küldönc fogoly vagy halott.

Manthonnet számolt ezzel az eshetőséggel. Máris készen állt nála a balul sikerült terv pótlására az újabb cselvetés.

Megparancsolta hat dobosának, hogy az Infrascata alján verjenek riadót, de olyan lendülettel, tűzzel, mintha húszezer főnyi sereg állna mögöttük.

S ne a nápolyi, hanem a francia riadót dobolják - tette még hozzá.

Fra Diavolo és Mammone nyilván azt hiszi majd a dobszó hallatán, hogy a Sant'Elmo-erőd parancsnoka elszánta magát a támadásra, s elébe sietnek.

Úgy is történt, ahogy Manthonnet elgondolta: fra Diavolo és Mammone lázas sietséggel fegyverbe állította seregét, mihelyt a dobpergés felhangzott.

E baljós zaj mintegy indokolni látszott a kardinális iménti parancsát.

Bizonyára azért hívatta Ruffo fra Diavolót, azért hagyta meg Mammonénak, hogy a Bourbon Múzeum mögött, pontosan az Infrascata alján elsáncolja magát, mert tudott a franciák támadó szándékáról.

- Ej, ej! - csóválta fra Diavolo a fejét. - Attól tartok, elsietted a dolgot, Mammone, gyorsabban járt a kezed, mint az eszed. Könnyen megeshet, hogy a kardinális azt kérdi majd tőled: „Káin, mit tettél öcséddel?"

- Kezdem azon - felelte Mammone -, hogy aki genovai, az nekem nem testvérem.

- Úgy? S ha nem a küldönc hazudott, hanem a genovai matróz?

- Istenem! Lesz egy új koponyaserlegem.

- Kinek a koponyájából?

- Hát a genovai csirkefogóéból!

Míg imigyen elcsevegtek, mindketten csatarendbe szólították embereiket, s rohamlépésben megindultak a Bourbon Múzeum felé. A Toledo utca felszabadult.

Manthonnet hallotta a lármát, látta a fáklyákat, melyek úgy imbolyogtak az emberfejek tengere felett, mint lidércfények a lápon, s merőn figyelte, hogyan vonul át a had a Monteoliveto teréről a largo degli Studira.

Itt a pillanat, most kell a strada Taverna Pentán és a vido Cariatin át szélsebesen a Toledo utcára leereszkedni! Manthonnet kétszáz embere hamarosan ott állt a Toledo utcán, ahol tíz perccel előbb még fra Diavolo és Mammone előőrsei táboroztak.

A republikánusok futva nekiindultak a largo Castellónak. A Santa Lucia túlfelén, a Pizzofalcone tövében volt a többiekkel találkájuk a Tojáserőd kapuja előtt.

A Tojáserőd volt ugyanis félúton, illetve lett volna, ha a Manthonnet vezette hazafiak a Giardinin és a Ponte di Chiaián át érkeztek volna.

De, mint láttuk, a Giardini elfoglalása mindent felforgatott.

Manthonnet csapatát a San Ferdinandón állomásozó őrség a sötétben sanfedista előőrsnek vélte, és rálőtt, mivel a csapat a Toledo utca irányából közelgett, amerről igazán nem várhatták.

Manthonnet néhány katonája viszonozta a tüzet, s már-már szabályos tűzharc fejlődött ki a két republikánus csapat között, amikor Manthonnet előlépett, s harsányan elkiáltotta magát:

- Éljen a köztársaság!

Lelkes éljen volt rá a válasz, a hazafiak, a barikád harcosai s a kolostorból érkezett csapat összeölelkeztek.

Veszteségük, szerencsére, mindössze három fő volt, egy halott és két sebesült, bár vagy ötven golyót elpufogtattak.

A barikád védői közül mintegy negyvenen kérték, hogy részt vehessenek az éjjeli vállalkozásban.

Csendben leereszkedtek az Óriás lejtőjén, s megindultak a Santa Lucián. Mintegy ötszáz lépésre a Tojáserődtől négy embert előreküldtek, nehogy az iméntihez hasonló félreértés essék. A barikád harcosai közül választották ki a négy embert, ők tudták az aznapi jelszót.

Nagyon is helyénvaló volt ez az óvintézkedés. Salvato és Michele már befutott kétszáz kalábriai, illetve száz lazzarone élén, a Castelnuovo irányából nem vártak többé senkit, súlyos bonyodalmak forrásává válhatott volna egy újabb, népes csapat feltűnése a Santa Lucia felől, ha nem járt volna előttük a négy ember. De így gyorsan tisztázódott a helyzet.

Éjfélre kongattak. Mindenki pontosan érkezett a találkára. Gyors számlálás eredményeként kiderült: csaknem hétszázan jöttek el, csupa állig felfegyverzett, halálra szánt ember. Megfogadták, hogy drágán megfizettetik a sanfedistákkal a genovai hazafi halálát. A republikánusok tudták, hogy a sanfedista hadseregben nincs jelszó, ők arról ismerik fel egymást, hogy a királyt éltetik.

Az első útjukba eső sanfedista őrs Santa Maria in Porticónál állomásozott.

A sanfedisták tudták, hogy a Giardini albán kézre került; cseppet sem lepődtek meg, amikor egy csapatot láttak közelegni, mely időről időre elkiáltotta magát: „Éljen a király!” Annál kevésbé, mert az imént lövöldözést hallottak a Toledo utca irányából.

Gyanútlanul tűrték, hogy a csapat megközelítse őket, abban a hiszemben, hogy jó barát érkezik, de keservesen meglakoltak hiszékenységükért: a republikánusok mindnyájukkal végeztek.

Némán hullottak el a sanfedisták a késszúrások alatt, csupán az utolsónak maradt annyi ideje, hogy puskáját kilője, s felkiáltson: „Riadó!”

Az ütegparancsnok öreg katona volt, sokkal elővigyázatosabb, mint az újonc sanfedisták. Mihelyt a lövés s a kiáltás felhangzott, ott termett az ágyúknál, tüzéreivel egyetemben, s elkiáltotta magát: „Állj, ki vagy!”

A republikánusok belátták, hogy a felfedeztetést nem kerülhetik el többé, tehát rohamra indultak, „Éljen a köztársaság!” csatakiáltással.

Elkeseredett harc kezdődött az ágyúkért. A kardinális legjobb harcosaira, a kalábriaiakra bízta az üteg védelmét. Nicolino, Manthonnet, Salvato a hősiesség csodáit vitte végbe, Michele igyekezett hozzájuk méltónak mutatkozni. Elesettek tetemei borították a véráztatta csatateret, mely két óra leforgása alatt kétszer is gazdát cserélt. Végül felülkerekedtek a republikánusok; elfoglalták az üteget, a tüzéreket megölték, s az ágyúk torkát beszegezték.

Az éjszakai kiruccanás sikerrel zárult. Pitymallatig még vagy egy óra volt hátra; Salvato azt javasolta, hogy üssenek rajta a Giardinit megszállva tartó albán zászlóaljon, mely elvágja az összeköttetést a San Martino-kolostor s a Tojáserőd között.

A javaslat lelkes helyeslésre talált.

A republikánusok kétfelé osztották csapatukat.

Az egyik, Salvato és Michele vezényletével, a via Pasqualén, a strada Santa Teresán s a Chiaián nyomult észrevétlen előre a strada Roccelláig, ott megállt, a Vasto-palota mögé rejtőzött és várt.

A másik, Nicolino és Manthonnet vezényletével, nekivágott a strada Santa Caterinának. A Chiaián tűzharcba bonyolódtak.

Salvatóék meghallották a lövöldözést, kirontottak a Vasto-palota kapuin, végigszáguldottak a parkon, átvetették magukat a Giardini kőfalán, s hátba támadták az albánokat.

Az albánok hősiesen védekeztek, mint igazi hegylakókhoz illik, de hiába: elszánt ellenfelekkel volt dolguk, a republikánusok erre az utolsó harcra tettek fel mindent.

Nem volt kegyelem: egyetlen albán nem élte túl az összecsapást.

A győzelemittas republikánusok ekkor hátat fordítottak a csatatérnek, melynek vértől iszamós földjén halomban hevertek albán és republikánus halottak, s a Toledo utcára vetették tekintetüket.

Mammone és fra Diavolo időközben ráébredt tévedésére. Megértették, hogy az Infrascatán pörgő dobok, a színlelt támadás csupán arra szolgált, hogy figyelmüket a valódi támadásról elvonja. Sietve visszatértek hát a Toledo utcára, korábbi állásaikba. Némi nyugtalansággal lesték a Giardini felől hallatszó harci lármát, de az jó félórája elült, s figyelmük lankadóban volt már, amikor hirtelen temérdek ember rontott elő a vico D'Afflitto s a vico della Carita között elterülő kis utcákból, neki egyenesen a sanfedista őrszemeknek, előőrsöknek, s könyörtelenül lekaszabolták, halomra lődözték, aki csak az útjukba került. Úgy hömpölygött át e sokaság a széles utcán, akár a lavina, pusztítón, halált osztón, mintegy háromszáz méteres sávon, majd hirtelen eltűnt a szemközti kis utcák torkolatában.

A hazafiak csapata a Toledo utcán túl, a largo Castellón s a Medina utcán gyülekezett. A három vezér öleléssel búcsúzott egymástól: nem tudhatták, viszontlátják-e még egymást valaha az életben.

- Szavamra! Nem tudom, kipislantott-e Isten az égi ablakon, de ha nem, hát magára vessen! - szólt Nicolino, mielőtt megmaradt százhatvan emberével visszavonult volna az erődbe. - Gyönyörű látványban lehetett volna része: olyan embereket láthatott volna, akik inkább szabadon halnak, semhogy szolgaként éljenek.

Salvato máris ott állt a Castelnuovo kapuja előtt. Massa, a várparancsnok, egész éjjel virrasztott, s aggódva figyelte a mind közelebbről felhangzó puskaropogást. Amint a republikánusok feltűntek a nap első sugarainál a largo Castellón s a Medina utcán, Massa kaput nyittatott, hogy mindnyájukat befogadja, ha vereséget szenvedtek volna.

De győztek, s ki-ki szabadon visszatérhetett kiindulópontjára, még Manthonnet is, hiszen helyreállt a megszakadt összeköttetés a Castelnuovo s a kolostor közt.

A kapu tágra nyílt torka elnyelte Salvatót, a kalábriaiakat, Michelét s háromnegyedére fogyatkozott csapatát.

Nicolino indult vissza a Tojáserődbe. Manthonnet a nyomába eredt, hogy visszatérjen hegyi fészkébe, a San Martino-kolostorba.

A republikánusok összesen mintegy kétszáz embert vesztettek, de több mint hétszáz sanfedistát öltek meg. Azok nem győztek hová lenni döbbenetükben. Ilyen szörnyű vereség, s éppen akkor, amikor már azt hitték: ölükbe hullt a végső győzelem!

72
Búcsúlakoma

A kardinális elszörnyedt. Most tudta csak meg, mire képes az ember, ha kétségbeesésbe kergetik. Ruffo egész éjjel hallotta a lövöldözés visszhangját, de nem tudta, honnan, kitől származik. Reggelre kelve értesült csak a vérontás méreteiről.

Rögtön lóra ült: személyesen kívánt meggyőződni a hírek valódiságáról. De Cesare, Malaspina, Lamarra és kétszáz legjobb lovasa kíséretében a Szent Január kapun át a strada Foriára ügetett, átvágott a largo delle Pignén, s végül kiért a Toledo utcára, a strada degli Studi torkolatánál.

Fra Diavolo és Mammone a largo di Santo Spiritón várta Ruffót. Komor képükről lerítt, hogy a jelentés nem túlozta a sanfedisták veszteségeinek nagyságát.

Idő hiányában még nem takaríthatták el a halottakat, s nem mosták fel a vért. A largo della Carita sarkán a kardinális lova hátrahőkölt, s megállt, mint a cövek: minden talpalatnyi helyet hullák borítottak az utcán.

A kardinális leszállt a nyeregből, bement a Monteoliveto-kolostorba, s de Cesarét meg Lamarrát elküldte felderítésre. El ne titkoljanak előle semmit - parancsolta nekik -, ha nem akarnak kegyvesztetté válni.

Mialatt folyt a felderítés, ő berendelte fra Diavolót és Mammonét jelentéstételre. De nem sokat tudtak, csak a Toledo utcán történt összecsapásról számolhattak be.

A sanfedista sereg egyes csapattestei között igen laza volt az összeköttetés, sokkal lazább, mint lenni szokott reguláris hadseregekben.

A két bandavezér elmesélte, hogy hajnali három óra tájban váratlanul s nem tudni honnan, ott termett s nekik esett egy egész légió ördög. Embereiket olyannyira készületlenül érte a támadás, hogy ellenállásra nem is gondolhattak. Hogy mi lett az összecsapás eredménye, azt a kardinális az imént saját szemével láthatta.

A republikánusok dolguk végeztével úgy eltűntek, mintha soha ott se lettek volna: hogy mégsem látomás volt a roham, hanem véres valóság, arra bizonyság a százötven holttest.

A kardinális homloka ráncokba szaladt.

Nemsokára megérkezett de Cesare és Lamarra.

Gyászos híreket hoztak.

Lamarra jelentette, hogy az albán zászlóalj, a sanfedista koalíció egyik legfőbb erőssége, mind egy szálig elesett.

De Cesare azzal a hírrel tért vissza, hogy a Chiaián felállított üteg tüzérei s védőőrsége - nyolc-kilenc ember híján - odaveszett. Az ágyúkat, a *Sea-Horse* ajándékát, a republikánusok beszegezték, úgyhogy jelenleg használhatatlanok, az orosz tüzérek ott estek el ágyúik mellett.

Előző éjjel - tehát azon az éjszakán, melyen az imént elbeszélt események lezajlottak - a kardinális levelet kapott a királynétól egy Salernóban partot ért küldönc útján. A levél 14-éről kelt; a királyné e levélben közölte a kardinálissal, hogy Nelson flottája, minekutána kifutott Palermóból, hogy a trónörököst Ischiában partra tegye, sietve visszatért Palermóba, hogy a trónörököst biztonságba helyezze, mivel Nelson riasztó hírt kapott: a francia flotta kifutott Toulonból.

Nem valószínű ugyan, hogy a francia flotta Nápolyba igyekszik, de nincs kizárva, s ha mégis idejön, Ruffo vállalkozása összeomlik.

És még egy veszedelem fenyegette Ruffót, ugyanaz, ami Crotonénál beütött. Crotonéban olyan méreteket öltött a fosztogatás, hogy a sanfedisták nagy többsége úgy érezte, kellőképpen meggazdagodott, s fegyverestül, málhástul, zsákmányostul kereket oldott.

Nos, fél Nápolyt máris kifosztották a lazzaronék; nem lenne csoda, ha a sanfedista sereg úgy ítélné, a másik fele nem éri meg a kockázatot, amit e harc folytatásával vállal.

A kardinális nem ringatta magát ábrándokba. Tudta, hogy serege sokkal inkább prédára leső hollók, keselyűk, farkasok gyülevész csordája, semmint eszmék, elvek győzelméért vívó férfiak hada.

Mindenekelőtt meg kellett tehát akadályozni a további fosztogatást, hogy azoknak is maradjon valami, akik száz mérföldről fáradtak ide a zsákmány reményében.

Ruffo villámgyorsan döntött, mint mindig: ez volt éppen rendkívüli tehetségének egyik legszembeszökőbb vonása. Pennát, tintát, papirost hozatott, s ott helyben papírra vetett egy kiáltványt, melyben megparancsolta a lazzaronéknak, hogy hagyjanak fel a fosztogatással, vérontással, s megígérte a republikánusoknak, hogy ha leteszik a fegyvert, nem esik bántódásuk, *mivel őfelségének feltett szándéka a vétkeseket teljes és maradéktalan bűnbocsánatban részesíteni.*

Ruffo amnesztia-ígéretét, ismerjük el, bajos összeegyeztetni a király s a királyné ismételt szigorú utasításaival a lázadók irányában követendő magatartás tárgyában, ha nem abból indulunk ki, hogy a kardinális arra akarta *alteregói* hatalmát felhasználni, hogy a hazafiakat megmentse a pusztulástól.

A továbbiakban egyébként bebizonyítjuk, hogy valóban ez volt a szándéka.

Ha valamelyik erőd kitűzi a fehér zászlót a megadás jeléül s elfogadja a felkínált kegyelmet, a kardinális nyomban beszünteti az erőd ostromát, és személyes jótállást vállal a tárgyalásra kiküldött tisztek bántatlanságáért - hangoztatta Ruffo kiáltványa.

A kiáltványt még aznap kinyomtatták és kiragasztották a város legkülönbözőbb pontjain: tereken, útkereszteződéseken, utcasarkokon. A San Martino-kolostorba, mivel az kívül esett a városon, Ruffo külön követet küldött, hogy az ott tartózkodó hazafiakhoz is eljusson az új rendelet híre. Scipione Lamarra vitte meg nekik a megegyezésre szóló felhívást: előtte egy katona haladt fehér zászlóval, mögötte egy trombitás.

A San Martino-kolostor védőit lázba hozta az előző éjjeli siker s nem remélt következménye, mert rögtön bizonyosra vették, hogy a kardinális békeajánlatát e győzelemnek köszönhetik. Azt felelték Lamarrának, hogy addig szóba sem állnak senkivel, míg a sanfedisták ki nem takarodnak Nápolyból, s készek utolsó leheletükig harcolni.

Salvato, akiben a született katona vitézsége államférfiúi bölcsességgel párosult, más véleményre jutott, mint Manthonnet. Nem utasította el a tárgyalás gondolatát, sőt felkereste a törvényhozó testületet, elébe terjesztette Ruffo békeajánlatát, őszintén feltárta a való helyzetet, s különösebb nehézség nélkül meggyőzte őket arról, hogy tárgyalásokba kell bocsátkozniok a kardinálissal. Tárgyalni kell, s ha lehet, megfelelő békeszerződést kötni: ez az egyetlen útja annak, hogy a kompromittált hazafiak életét megmentsék. Az erődök a törvényhozó testület alá tartoztak, tehát rögtön megüzenték Massának, a Castelnuovo parancsnokának és L'Auorának, a Tojáserőd parancsnokának, hogy ha ők maguk nem kívánnak a kardinálissal tárgyalni, majd tárgyal vele a nevükben a törvényhozó testület.

Manthonnet-nak hiába is adtak volna hasonló utasítást: ő a kolostorban székelt, s nem függött senkitől.

A testület felszólította Massát, hogy kezdjen tárgyalásokat a Sant'Elmo parancsnokával. Nem arra akarták Mejeant rábírni, hogy alávesse magát a nápolyi erődökre kirótt feltételeknek - neki, mint a francia hadsereg tisztjének, jogában állt külön tárgyalni, olyan alapon, ahogy neki tetszett -, csak arra, hogy ha a két nápolyi erőd megadja magát, járuljon hozzá, s írja alá a békeszerződést. A törvényhozó testület úgy okoskodott - teljes joggal -, hogy Mejean aláírása záloga lehet a békeszerződés betartásának, mivel őt a sanfedisták ellenfélnek tekintik, a republikánusokat ellenben csak lázadóknak.

A kardinálisnak megüzenték, hogy ne törődjön a San Martino-kolostorbeliek elutasításával: ők a maguk részéről igenis elfogadják a felkínált amnesztiát.

Továbbá arra kérték, hogy jelölje meg a napot s az órát, amikor a két fél képviselői összeülhetnek a kapituláció feltételeit s módozatait megvitatni.

De még aznap - június 19-én - bekövetkezett az, aminek óhatatlanul be kellett következnie.

A kalábriaiak, lazzaronék, parasztok, fegyencek - egyszóval ez az egész vérre és zsákmányra éhes csürhe, mely csakis azért állt be a Sciarpák, Mammonék, fra Diavolók, Pane di Granók és a hasonszőrű rablóvezérek seregébe, hogy kedvére fosztogasson, gyilkoljon, fellázadt a kardinális rendelete ellen, mivel az egyszer s mindenkorra véget vetett volna a vérontásnak, gyújtogatásnak, s mintha mi sem történt volna, folyt tovább a dúlás, öldöklés.

A kardinális iszonyodva látta, mint csúszik ki kezéből a fegyver, mellyel idáig győzött.

Megparancsolta, hogy a börtönőrök ne fogadják be többé az odahurcolt foglyokat.

Megerősítette a városban fellelhető orosz, török, svájci egységeket - e csapatokra bizton számíthatott, seregére többé nem.

A nép, helyesebben szólva a várost fosztogató, gyújtogató, dúló zsiványok, gyilkosok, gonosztevők azzal feleltek a börtönök bezárására, hogy a foglyokat a helyszínen felkoncolták, ítélet nélkül felakasztották. Néhányan - a kevésbé vérszomjasak - átadták foglyaikat az ischiai királyi parancsnoknak, de ott a hazafiak Speciale kezére jutottak, aki tárgyalás, kihallgatás nélkül hozta ellenük sorra a halálos ítéleteket, ha ugyan nem dobatta őket - időkímélés céljából - egyenesen a tengerbe.

A hazafiak iszonyodva s izzó haraggal szemlélték a San Martino-kolostor, a Tojáserőd, a Castelnuovo magasából a városban, a kikötőben s a tengeren lejátszódó véres színjátékot.

Felháborodásukban már-már fegyvert ragadtak volna újra, amikor Mejean ezredes megüzente, hogy ha a vérontás nem szűnik, ő a republikánusok kezére adja azt az öt-hat túszt, akiket a Sant'Elmo-erődben őriz. Az ezredest nyilván a düh ösztökélte e lépésre azért, hogy sem a Direktóriummal, sem Ruffóval nem sikerült zöld ágra vergődnie.

A túszok között ott volt Micheroux lovagnak, a király hadnagyának az unokaöccse, továbbá a kardinálisnak egy unokatestvére.

Az üzenet eljutott őeminenciájához.

Ha a vérontás nem szűnik, minden legyilkolt hazafiért egy túszt dobnak le a Sant'Elmo-erőd bástyafokáról.

A kiélezett helyzet mindkét felet egyre könyörtelenebb hadviselésre ösztökélte. Kétség sem fért hozzá, hogy a halálra szánt republikánusok kétségbeesésükben beváltják a fenyegetést, s csakugyan véres megtorlást alkalmaznak.

A kardinális tudta: egy percet sem késlekedhet. Összehívta a különféle csapattestek, egységek vezetőit, könyörögve kérte, tartsák féken katonáikat, s fényes jutalommal kecsegtette őket siker esetére.

Altisztekből szerveztek őrjáratokat, s fenyegetéssel, ígéretekkel, pénzzel nagy nehezen gátat vetettek a vérontásnak. Nápoly fellélegzett.

Két napba tellett így is a rendteremtés.

Június 21-én érvénybe lépett a fegyverszünet, s végre békesség honolt a városban. A kolostor és az erődök védői elhatározták, hogy a halálra ítélt rómaiak példájára *búcsúlakomát* rendeznek.

S ha nem is Caesarhoz címezve, de bízvást elmondhatták volna a halálba induló gladiátorok ünnepélyes üdvözlő szavait: *Morituri te salutant.*

Gyászos ünnepség volt e lakoma, a köztársaság végtisztessége. A résztvevők úgyszólván saját halotti torukat ülték, úgy valahogy, mint egykor Capua szenátorai, kik a lakoma végén, mire a koszorúk elhervadtak s a lantok zenéje elhalt, utolsó fogásként a halált hozó méregpoharat adták kézről kézre.

A Palota téren - (ma: piazza di Plebiscito) - rendezték a lakomát. Akkoriban szűk kis tér volt ez, sokkal szűkebb, mint manapság.

Az asztalt egész hosszában zászlócskák díszítették. Fehéren libegtek a kis zászlók a szélben, hosszú rudak végén, s fekete betűkkel ez volt rájuk írva: „Szabadság vagy halál!”

A fehér zászlócskák alatt, a rudak közepén, három összekötözött lobogó lengett. Selymük csücske a vendégek homlokát simogatta.

Az első a trikolór volt, a szabadság lobogója.

A második vörös: a kiontott s kiontandó vér jelképe.

A harmadik fekete: a hon jelképe, mely gyászba borul majd, ha az elűzött zsarnok ismét nyakára ül.

A tér kellős közepén, a szabadságfa tövében állt a haza oltára.

A szertartás halotti misével kezdődött, a szabadság vértanúiért. Torre érsek, a törvényhozó testület tagja, elmondta a halotti imádságot, majd mindenki asztalhoz ült.

A vendégek keveset ettek, ittak, s szomorúan, csaknem némán ülték körül az asztalt.

Három ízben törte csupán meg az általános némaságot egy-egy pohárköszöntő „A szabadságra s a halálra!”, az elnyomott népek e két legfőbb istenségére.

A sanfedisták jól láthatták az első vonalból a gyászlakomát, de nem érték fel ésszel magasztos bánatát.

Ruffo azonban pontosan felmérte, micsoda erő lappang e halálra szánt gyülekezet ünnepi nyugalma mögött, s félelmében vagy tán csodálattól indíttatva szilárdabban eltökélte, mint valaha, hogy kiegyezik a republikánusokkal.

73
A fegyverletétel

A fegyverletétel főbb feltételeit, mint mondottuk, már június 19-én papírra vetették.

Június 20-án vitatták meg a részleteket, mialatt a városban javában dúlt a lázadás, s már-már úgy látszott: zátonyra viszi a béketárgyalásokat.

21-én délelőtt helyreállt a rend; délután négy órakor megkezdődött a hazafiak *búcsúlakomája.*

22-én reggel Mejean ezredes kimozdult Sant'Elmo várából, s egy royalista lovaskülönítmény védelme alatt felkereste a Direktóriumot.

Salvatót örömmel töltötték el a békekilátások. Nagyon féltette Luisát, mióta a pálmás házat feldúlták, s mióta általánosan elterjedt az a híresztelés, hogy a két Backert ő jelentette fel, ő küldte a halálba. Hősünk hírből sem ismerte a félelmet, ha róla volt szó, de ha Luisáról, félt-remegett, mint egy kisgyerek.

S egy ideje új remény ébredezett szívében. Luisát napról napra forróbban szerette; mióta magáénak mondhatta, százszorta jobban még, mint annak előtte. Fél Nápoly tudott immár kettejük viszonyáról; Luisa aligha kockáztathatja meg, hogy Nápolyban bevárja férjét, valószínűleg élni fog tehát a felkínált lehetőséggel - Ruffo szabad választást ígért a hazafiaknak, maradhatnak is, mehetnek is, ahogy tetszik -, s elmenekül nemcsak Nápolyból, de Itáliából is. Akkor pedig az övé lesz, örökre az övé, senki nem szakíthatja le többé Salvato szívéről, senki nem állhat többé kettejük közé.

A béketárgyalások Salvato vezetésével folytak, s ő többször is elmagyarázta Luisának a szerződés ötödik cikkelyét, melynek értelmében a szerződés védelme alatt álló személyek maguk dönthetik el: Nápolyban kívánnak-e maradni, vagy elhajóznak Toulonba.

Luisa ilyenkor nagyot sóhajtott, forrón megölelte szerelmesét, de egy szóval sem válaszolt.

Mert akármennyire szerette is Salvatót, nem bírt döntésre jutni, s egyelőre gondolni sem mert arra a pillanatra, amikor mérhetetlen szívfájdalmat kell majd férjének vagy Salvatónak okoznia.

Boldogan, ó, de milyen boldogan követte volna ő szívbéli szerelmét akár a világ végére is - ha szabadnak tudja magát. Örömest odahagyta volna érte barátait, Nápolyt, s a kis házat, békés, csendes, derűs gyermekkora színterét. De a boldogság tündökletes ábrándképére komor árnyék borult: az elkerülhetetlen lelkiismeret-furdalás.

Ha elmegy, sírig tartó fájdalomra, magányra kárhoztatja azt, aki apja volt apja helyett.

Haj, be találékonyan csábít is a bűnre a világmindenség lelke, a szerelem, e sodró erejű szenvedély, mely az embert dicső tettekre s iszonyú vétkekre ragadtatja; de jaj annak, aki enged a csábításnak: a bukást lelkiismeret-furdalás követi, s ő nem szegezhet vele szembe mást, mint sóhajait s könnyeit.

Luisa nem akart igennel felelni, és nem mert nemet mondani Salvato sürgető kérdésére.

Kiutat nem látott, de a lelke legmélyén élt a remény, hogy a Gondviselés tán csodát tesz a kedvéért; áltatta magát, mint szokták azok, akiket tulajdon tévedésük, vétkük rántott a bajba.

Eközben telt-múlt az idő, s mint mondottuk, június 22-én reggel Mejean ezredes elhagyta a Sant'Elmo-erődöt, royalista lovasság védelme alatt, hogy a Direktóriumhoz vonuljon tanácskozásra.

Mejean elvállalta, hogy közvetít a hazafiak s a kardinális között, mivel a Direktórium attól félt, hogy Ruffo elutasítja kikötéseit.

Emlékszünk, mit felelt Manthonnet Ruffónak: „Nem tárgyalunk, míg a sanfedisták ki nem takarodnak Nápolyból."

A Nemzeti Palotában székelő törvényhozó testület tudni kívánta, indokolja-e vajon az erődök állapota Manthonnet büszke kijelentését, s maga elé rendelte a Castelnuovo parancsnokát.

Oronzo Massa nevét többször is említettük már, de róla magáról nem beszéltünk, holott oly könyvben, mint ez, amelynek megírására vállalkoztunk, s amely mintegy a hazafiak mártirológiája, több illeti őt meg egysoros sírfeliratnál.

Massa nemesi családból származott. Kora ifjúságától fogva tüzértisztként szolgált. Amikor a kormányzat Emanuele de Deo, Vitagliano és Galiani kivégzésével rálépett a véres önkény útjára, Massa beadta lemondását; a köztársaság kikiáltása pillanatában jelentkezett közkatonának.

A köztársaság tábornokká ütötte.

Bátor és nemes lélek volt, amellett kiváló szónok.

Cirillo fogadta a törvényhozó testület nevében.

- Azért hívattunk ide, Oronzo Massa - mondta Cirillo -, hogy megtudjuk, meddig állhat ellen az erőd, mit követel városunk üdve. Tárd fel őszintén a valót, ne túlozd el se a jót, se a rosszat.

- Tárjam fel a valót, mondjátok? - felelte Massa. - Nos, őszinte leszek. A város elveszett; nem menthetjük meg akkor sem, ha minden egyes emberünk úgy harcol, mint maga Curtius. Ma még a miénk a Castelnuovo, de csakis azért, mert gyülevész hordával van dolgunk, tapasztalatlan katonákkal, akiket egy pap vezet. A tengeren, az öbölben, a kikötőben mindenütt az ellenség az úr. Tüzérsége ellenében nincs oltalom, az erőd teljesen ki van szolgáltatva ágyúinak. Fala máris erősen megrongálódott - ha nem a védelmét bízták volna rám, hanem az ostromát, két óra leforgása alatt bevenném.

- Ha rajtad állna, békét kötnél?

- Igen, feltéve, hogy olyan feltételekkel köthetünk békét, melyek összeférnek katonai és honpolgári becsületünkkel, amit egyébiránt kétlek.

- Miért nem hiszed, hogy tisztességes békét köthetünk? Hát nem ismered a Direktórium ajánlatát?

- Ismerem, s éppen ezért kétlem, hogy a kardinális elfogadja őket. Ellenségünk diadalmenetben vonult Nápolyig, elbizakodottá teszi a siker, ádázzá Ferdinánd gyávasága, Karolina gyűlölete, nem valószínű, hogy hajlandó lenne szavatolni a köztársaság vezetőinek életét és szabadságát. Ezért úgy vélem, legalább húsz honpolgárnak fel kell áldoznia magát a köz oltárán. S mert ez szent meggyőződésem, írjatok fel, kérlek, e listára, vagy inkább e lista első helyére.

Azzal a bámuló, együttérző pillantások kereszttüzében odalépett az elnöki asztalhoz, s nem remegő kézzel felírta egy üres papírlapra:

ORONZO MASSA - halál

Kitört a tapsvihar. A törvényhozók egy emberként kiáltották:

- Mind aláírjuk, mind!

A Tojáserőd parancsnoka, L'Aurora, ugyanúgy nyilatkozott, mint Massa: Nápolyt nem lehet megvédeni.

Hátra volt még Manthonnet. Ő mindig is nehezen hajlott a józan ész szavára, mivel páratlan bátorsága gyakran elvakította.

Az a határozat született, hogy Massa tábornok felkeresi a San Martino-kolostorbeli hazafiakat, megtanácskozza velük a dolgot, s ha sikerül velük megegyezésre jutnia, tudatja Mejean ezredessel, hogy a Direktórium kéreti.

Massa bebizonyította Manthonnet-nak, hogy a legokosabb, amit tehetnek, ha megkötik a békét a Direktórium feltételei alapján, sőt szükség esetén ennél kedvezőtlenebb feltételek alapján is; majd miután ez megtörtént, izenetet küldött, megállapodás szerint, Mejean ezredesnek, hogy a szerződéstervezet készen áll, viheti a kardinálishoz.

Ezért mozdult ki június 22-én Sant'Elmo várától az ezredes, ezért ereszkedett le a városba.

Egyenesen a Maddalena-hídhoz tartott, Ruffo szállására, bár őszintén megvallotta a Direktóriumnak, hogy a tárgyalás sikeréhez nem sok reményt fűz, a kardinális aligha fogadhatja el a kikötéseiket.

Az ezredest rögtön őeminenciája elé vezették, s ő átnyújtotta a megadás feltételeit tartalmazó okmányt, melyet előzőleg Massa és L'Aurora aláírt.

Ruffo már várta Mejeant. Nem egyedül: vele volt Micheroux lovag, továbbá az orosz csapatok parancsnoka, Baillie, a török csapatok parancsnoka, Ahmed, és Foote, angol parancsnok.

A kardinális átvette az okmányt, elolvasta, majd átvonult a szomszéd szobába, hogy Micheroux lovaggal és a szövetséges parancsnokokkal tanácskozzék.

Tíz perc múltán visszatért, fogta a tollat, s egyetlen szó ellenvetés nélkül alákanyarította a nevét L'Aurora neve alá.

Ugyanezt tették a többiek is: Foote parancsnok, Baillie parancsnok és Ahmed parancsnok.

Ruffo egyetlen kikötése az volt: hogy a szerződést 18-ról keltezzék, bár 22-én írták alá.

Mejean természetesen habozás nélkül elfogadta e kikötést, mely akkoriban rejtélyszámba ment, de előttünk napnál világosabb, a kor, valamint a király s a királyné leveleinek beható ismeretében, mióta 1860-ban betekintést nyerhettünk a királyi levéltárba.

Ruffo azért kívánta a dátum megváltoztatását, mert a királyné utolsó levele megtiltotta neki, hogy a lázadókkal bárminő jogcímen tárgyaljon.

Így azt hozhatja majd fel saját mentségére, hogy a levelet a szerződés aláírása után vette kézhez.

Lévén e helyt célunk egy tisztán történelmi kérdés megvilágítása, semmiképp el nem mellőzhetjük, hogy a tíz pontból álló szerződés teljes szövegét olvasóink elé ne tárjuk, mivel azt korábban soha nem hozták nyilvánosságra, illetve soha másként, mint megcsonkítva vagy eltorzítva.

Egy perről szólunk, iszonyú bűnökről, melyekben első fokon Ruffo kardinálist marasztalta el a történelem, helyesebben egy történetíró, aki elfogult vagy rosszul értesült bíróként ítélt; miért is az elítélt az utókorhoz föllebbez, Ferdinándot, Karolinát, Nelsont ültetvén a vádlottak padjára.

Íme, a kapituláció szövege:

1. cikkely: Jelen szerződés aláírása után a Castelnuovo-erőd és a Tojáserőd átadatik a szicíliai király őfelsége, valamint szövetségesei, az angol király, minden oroszok cárja és a török porta szultánja csapatainak, egész lőszer- és élelmiszerkészletével, tüzérségi felszerelésével, valamint a raktáraiban található mindennemű értékekkel egyetemben, melyek lajstromba vételét a két fél megbízottai közösen végzik.

2. cikkely: Az erődök mindaddig a várőrség birtokában maradnak, míg azon hajók, melyekről alább bővebben szólunk, s melyek az elutazni kívánó személyeket Toulonba szállítják, kifutásra készen nem állnak.

3. cikkely: A várak őrsége szabad elvonulást kap, tehát fegyverrel, teljes felszereléssel, dobszóra, töltött puskával, kibontott zászlókkal, két-két ágyúval vonul ki a tengerpartra, s csak ott teszi le a fegyvert.

4. cikkely: A két vár őrségéhez tartozó egyének személyét és ingó javait nem érheti bántás.

5. cikkely: Fent mondott személyek szabadon dönthetnek afelől, hogy Toulonba óhajtanak-e utazni, az e célra kijelölt futárhajókon, avagy Nápolyban maradnak, tudván, hogy sem őket, sem családjukat nem fenyegeti megtorlás.

6. cikkely: Jelen fegyverletételi szerződés kikötései az erődökben tartózkodó mindkét nembeli személyekre egyaránt érvényesek.

7. cikkely: A fentiekben kikötött kedvezmények vonatkoznak továbbá a reguláris hadsereg mindazon tagjaira, akiket az erődök körülzárását megelőző harcok során a szicíliai király őfelségének, valamint szövetségeseinek csapatai foglyul ejtettek.

8. cikkely: A salernói hercegérsek úr, Micheroux úr, Dillon úr és az avellinói püspök úr mindaddig a Sant'Elmo-erődben marad túszként, míg kivándorolt honfitársaink Toulonba nem érkeznek.

9. cikkely: Az erődökben őrzött túszok és államfoglyok a szerződés-aláírás pillanatában haladék nélkül szabadlábra helyeztetnek, az előző cikkelyekben megnevezett személyek kivételével.

10. cikkely: Jelen szerződés cikkelyei mindaddig nem lépnek érvénybe, míg a Sant'Elmo-erőd parancsnoka azokat aláírásával meg nem erősíti.

Kelt a Castelnuovóban, 1799. június 18-án.

Aláírták:

Massa, a Castelnuovo-erőd parancsnoka, L'Aurora, a Tojáserőd parancsnoka, Ruffo kardinális, a nápolyi királyság helytartója, Antonio Micheroux lovag, a szicíliai király őfelségének az orosz csapatokhoz kirendelt teljhatalmú nagykövete, E. T. Foote, ő brit királyi felsége hajóhadának parancsnoka, Ahmed, a török csapatok parancsnoka.

Az aláírások alatt a következő záradék olvasható:

A Sant'Elmo-erőd parancsnoka ezennel jóváhagyja a kapitulációs szerződést, azon haditanács határozatainak értelmében, mely messidor 3-án a Sant'Elmo-erődben tartatott, Massa tábornoknak, a Castelnuovo-erőd parancsnokának messidor 1-ről kelt levele tárgyában.

Kelt a Francia Köztársaság VII. évében, messidor 3-án (1799. június 22-én), a Sant'Elmo-erődben.

Mejean

Ruffót úgy fellelkesítette a siker, hogy még aznap, június 22-én, tehát a szerződés aláírásának a napján, részletesen beszámolt a királynak a történtekről. A levelet Foote kapitányra, a kapitulációs szerződés egyik aláírójára bízta azzal az utasítással, hogy azt őfelsége tulajdon kezébe adja.

Foote kapitány rögtön elindult Palermóba a *Sea-Horse*-on. Ball kapitányt Nelson néhány nappal előbb magához rendelte, azóta Foote-ra szállt át a *Sea-Horse* parancsnoksága.

A kardinális már másnap intézkedett, hogy a republikánus várőrséget Toulonba szállító hajók mielőbb előálljanak.

S ugyanaznap írt Ettore Carafának is: felszólította, hogy Civitella és Pescara várát adja át Proniónak, a nápolyi erődökre érvényes feltételek mellett.

S mert tartott tőle, hogy Ruvo grófja nem ad hitelt a szavának, vagy csapdának véli ajánlatát, megkérdezte a republikánusoktól, nem tartózkodik-e véletlenül valamelyik erődben Ettore Carafának egy barátja, olyasvalaki, akiben Carafa feltétlenül megbízik, mert ha igen, ő az illetőt megkérné a levél átadására s a gróf tájékoztatására.

Nicolino Caracciolo vállalta a követséget, átvette a kardinálistól a levelet, s indult Carafához.

Ugyanaznap Ruffo, mint királyi helytartó, rendeletet bocsátott ki, melyet még a nap folyamán kinyomtak és Nápoly-szerte kiragasztottak.

A rendelet bejelentette, hogy a háború véget ért, az ország nem oszlik többé pártokra, szemben álló csoportosulásokra, barátokra és ellenségekre, sanfedistákra és republikánusokra, népe ismét egy a testvériségben s az alattvalói hűségben királya iránt, aki mindnyájukra egyaránt árasztja atyai szeretetét.

A hazafiak úgy érezték, a biztos halál torkából menekültek meg, úgyhogy még azok is megkönnyebbülten lélegzettek fel, akik a száműzetést választották, mivel nem bíztak Ruffo szavában; ahhoz a sorshoz képest, amire lélekben már felkészültek, a száműzetés valóságos jótéteménynek tetszett.

74
Akikre szemet vetett a bosszú

S mialatt ők ujjongva vagy jajongva készültek a nagy útra, aszerint, hogy mi volt erősebb bennük: az életvágy vagy a honvágy, egy ifjú pár némán és búsan ölelte egymást a Castel-nuovo egyik szobájában.

Salvato és Luisa.

Luisa még nem jutott döntésre, pedig másnap, június 24-én, végleg választania kell majd férje és szerelme, Nápoly és Franciaország között.

Egész este zokogás rázta, s nem bírt szólni.

Salvato sokáig, némán térdepelt előtte, végül gyengéden átölelte s szívére vonta kedvesét.

Éjfélt harangoztak.

Luisa felemelte könnyfátyolos, lázban égő tekintetét, és sorra számlálta az ütéseket. A tizenkettedik kondulásnál átölelte Salvato nyakát, s azt mondta:

- Nem! Nem bírom megtenni!

- Mit nem bírsz megtenni, Luisám, szerelmem?

- Elhagyni téged, Salvato! Nem, soha!

A fiatalember nagyot, megkönnyebbültet sóhajtott.

- Áldjon vagy verjen Isten, veled élek, veled halok.

S Luisa újból felzokogott.

- Figyelj ide - mondta Salvato -, nem muszáj nekünk Franciaországban maradnunk, oda viszlek, ahová menni akarsz.

- S mi lesz a rangoddal? A jövőddel?

- Jótettért jót várj, Luisám, szerelmem. Újra csak azt mondom: ha a világ végére kívánkoznál, hogy elmenekülj emlékeid elől, én megyek veled a világ végére. Ismerem angyalian tiszta szívedet, tudom jól, hogy egész életem, sírig tartó szerelmem sem feledtetheti veled soha, akit itthagysz.

- De nem mehetek így el, hűtlen szökevény, esküszegő asszony módjára! Írok neki, mindent, mindent elmondok neki. S ő megbocsát nekem, mert ő jó, oly nagy és nemes az ő szíve, igen, egyszer feloldoz majd bűnöm alól, s akkor elnémul tán lelkemben az önvád szava.

Salvato elengedte Luisát, odalépett az asztalhoz, papírt, tintát, tollat készített elő, majd visszatért kedveséhez, s homlokon csókolta:

- Magadra hagylak, te bűnös asszony, én szentem. Gyónd meg vétkeidet Istennek és neki. Ha valaki, hát te méltó vagy Isten bocsánatára, nem volt rá méltóbb ama bibliabéli asszony sem, kit Jézus Urunk köntösével fedett el.

- Hát elmégy! - riadt meg Luisa a gondolatra, hogy egyedül marad.

- Hadd buzogjon tisztán, zavartalanul a szó szűzi lelkedből, hű szívedből. Jelenlétem megzavarná e forrás kristálytiszta tükrét. Félóra múltán visszatérek, s nem válunk el többé soha, de soha.

Luisa csókra nyújtotta homlokát, Salvato megcsókolta s kisietett.

A fiatalasszony felállt, odalépett az asztalhoz, leült mellé, lassú, gépies mozdulatokkal, mint az alvajáró, s révedt tekintettel, mintha azt fürkészné, a messziség s a vakhomály ködén át hová sújt le a csapás, milyen mélyre hatol vajon a fájdalom pallosa.

Aztán szomorú mosoly ült ki ajkára, s fejét ingatva suttogta:

- Ó, szegény barátom! Hogy szenvedsz majd!

S még halkabban, szinte hangtalanul hozzátette:

- De nem jobban, mint én szenvedtem.

Fogta a tollat, bal tenyerébe hajtotta homlokát, és írni kezdett:

Hőn szeretett apám! Könyörületes szívű barátom!

Ó, miért is hagyott magamra, mikor én követni akartam! Miért is nem fordult vissza, amikor Önt elnyelte a vihar, s én a partról Ön után kiáltottam: „Hát nem érti? Szeretem őt!”

Akkor még nem lett volna késő, elmehettem volna Önnel - és megmenekülök.

De itthagyott - s én elvesztem.

A végzet így akarta.

Nem akarok mentegetőzni, nem kívánom fejére idézni saját szavait, Caramanico herceg halottas ágyánál a feszületre tett fogadalmát, amikor rábeszéltük - a herceg is, én is -, hogy vegyen el feleségül. Nem, amit tettem, arra nincs mentség - de én ismerem nemes szívét. A vétek lehet nagy, de nem nagyobb, mint az Ön szívének irgalma.

Távozom Nápolyból, mivel balvégzetem úgy hozta, hogy súlyosan kompromittálódtam politikailag. Osztozom a szerencsétlenek sorsában, kik száműzetésbe kényszerülnek, és - ó, én jóságos bírám! - akik között nincs nálam szerencsétlenebb. Utazom Franciaországba.

Önnek szenteltem utolsó itthoni pillanataimat, mint egykor majd életem utolsó perceit. Önre gondolok most, amikor hazámtól búcsúzom, s Önre gondolok majd akkor is, mikor az élettől búcsúzom.

Ön tán rálel e megmagyarázhatatlan rejtély nyitjára: szívem vétkezett, de lelkem makulátlan, ami bennem a legjobb, az az Öné volt s marad is örökké.

Hallgasson meg, barátom! Hallgasson végig türelemmel, atyám!

Menekülök Ön elől, de inkább a szégyen késztet rá, semmint szerelmem a férfi iránt, akit követek. Érte örömest odaadnám földi életemet, Önért mennyei üdvösségemet. Velem lesz Ön mindenütt, akármerre járok. S ha valami okból szüksége lenne szolgálatomra, hívjon, s én jövök, hogy térdre borulva esdekeljem bocsánatát.

S most hadd kérek Öntől valamit egy ártatlan teremtés részére, aki nem tudja még, hogy bűnben fogant, sőt, azt sem tudja, hogy él. Könnyen magára maradhat e világban. Apja katona, eleshet, anyja szerencsétlen, meghalhat, ígérje meg, hogy míg Ön él, gyermekem nem lesz árva.

Nem viszek magammal egy dukátot sem a Backeréknál letétbe helyezett pénzből. Ugye, mondanom se kell, hogy halálukban semmi részem, hogy kínvallatással sem húztak volna ki belőlem egyetlen szót sem, mely nekik árthatott. Ha meghalnék, juttasson e pénzből a gyermeknek, akit Önre hagyok, annyit, amennyit jónak lát.

Oly sokat beszéltem, imádott apám, hogy méltán hiheti: mindent elmondtam. De nem úgy van! Lelkem csordultig telve, agyam pattanásig. Mióta írok, szüntelenül magam előtt látom, újra átélem a sok jót, szépet, amit tizennyolc esztendő alatt kaptam, s úgy tárom Ön felé karom, mint Istenünk felé, akit imádunk, akit megbántunk, s akire lelkünk sóvárog. Ó, miért nem lehet itt, velem, miért van oly messze! Érzem, tudom, hogyha itt lenne, Önhöz állnék, fejemet szívére hajtanám, s akkor senki, de senki nem téphetne le többé onnan.

De Isten akarata ellen hiába is lázadnék. A világ szemében ezentúl nemcsak hűtlen hitves vagyok, de hűtlen alattvaló is; az én lelkemen szárad az Ön elveszett boldogsága, s mi több: foltot ejtettem alattvalói becsületén. De távozásom mindent jóvátesz, szökésem tisztára mossa Önt, hisz joggal elmondhatja rólam akárki: „Nem csoda, ha a hitszegő hitves hűtlen alattvalóként végezte!"

Isten Önnel, barátom, Isten Önnel, apám! Hogy mennyit szenvedtem, könnyen elképzelheti: elég saját szenvedéseire gondolnia. S az pusztán fájdalom volt - de engem a lelkiismeret is gyötör!

Isten Önnel, ha elfelejt, s nincs rám szüksége többé.

De ha valaha szüksége lenne rám - a viszontlátásra!

Bűnös leánya, aki rendületlenül bízik irgalmában.

Luisa

Luisa az utolsó szavakat vetette éppen papírra, amikor Salvato visszatért. Léptei zajára a fiatalasszony megfordult, s odanyújtotta a levelet, de Salvato elhárította: jól látta, hogy a papírt Luisa könnyei áztatták, s tudta, mit szenvedne kedvese, mialatt ő a levelet olvasná.

A fiatalasszonynak jólesett a gyengéd kímélet.

- Köszönöm, barátom - rebegte, majd összehajtotta, lepecsételte és megcímezte a levelet.

- De hogy juttatjuk el a lovagnak levelemet? Csak ő veheti kézhez és senki más, ugye tudod?

- Mi sem egyszerűbb - felelte Salvato. - Elkérem Massa menlevelét, s annak oltalma alatt magam viszem el a levelet a kardinálisnak; megértetem vele, milyen fontos, hogy a címzett biztosan megkapja, és megkérem, juttassa el Palermóba.

Luisa nehéz szívvel vált meg Salvatótól. Az ő jelenléte, szava elűzte a rémlátomásokat, melyek magányában gyötörték. De nem volt mit tenni; csakugyan életbevágóan fontos volt, hogy a levél eljusson San Felice lovaghoz.

Salvato ellovagolt. Massa nemcsak menlevelét kölcsönözte oda neki, de egy emberét is, aki fehér zászlóval haladt előtte. Baj nélkül eljutott a kardinális táborába.

Ruffo még nem feküdt le. Salvato bejelentette magát, s a kardinális rögtön fogadta.

Névről, hírből jól ismerte a kardinális Salvatót, tudta, milyen csodálatos hősiességgel harcolt az ostrom alatt. Lévén ő maga is bátor ember, nagyra tartotta mások bátorságát.

Salvato előadta kérését, s hozzátette: nemcsak azért jött személyesen, hogy a levelet biztos kézre adja, hanem azért is, hogy szemtől szembe lássa azt a rendkívüli férfiút, aki egymaga végbevitte a restauráció művét. Bár Salvato a maga részéről úgy gondolja: a restauráció sokat árt Nápolynak, azt kénytelen elismerni, hogy a kardinális mértéktartó volt a győzelem kiaknázásában, s nagylelkűen bánt a legyőzöttel.

Ruffo hiúságának láthatóan hízelgett a bók. Mialatt Salvato szavait hallgatta, futólag a levélre pillantott, s meglátta a címzést: San Felice lovagnak.

Akaratlanul összerezzent:

- Csak nem a lovag felesége írta a levelet? - kérdezte.

- De igen, eminenciás uram.

A kardinális gondterhelten járkált fel s alá.

Majd hirtelen megállt, és szembefordult Salvatóval:

- Szívén viseli ön e hölgy sorsát? - kérdezte, merőn Salvato szeme közé nézve.

Salvato nem leplezhette el megdöbbenését.

- Ó, nem kíváncsiságból kérdezem - sietett Ruffo megnyugtatni. - Egyébként is pap vagyok, a rám bízott titok szent és sérthetetlen, a gyónás szentsége védi.

- Szívemen viselem, eminenciás uram.

- Nos, Salvato úr, akkor hadd súgom meg önnek, mert igaz bámulója vagyok vitézségének, hogy az illető hölgy ellen súlyos vád merült fel, s ha történetesen nem az erődben tartózkodna, hanem a városban, tehát nem állna a fegyverletételi szerződés védelme alatt, sürgősen menedéket kéne keresnie a Tojáserődben vagy a Castelnuovóban, úgy tüntetvén fel a dolgot, mintha öt-hat nappal korábban érkezett volna oda.

- S ha a másik eset áll fönn, biztonságban tudhatja magát?

- Remélem, igen, a szerződés talán megvédi. De akármelyik eset áll is fönn, ügyeljen, uram, hogy a hölgy az első hajóval elutazzék, mivel fejére vonta egy nagyon hatalmas úr bosszúját, s az a halálát kívánja.

Salvato arcát halotti sápadtság lepte el.

- San Felice úrhölgy az ostrom első napja óta a Castelnuovóban tartózkodik, megszakítás nélkül, tehát a kapitulációs szerződés oltalma alatt áll, melyet Massa tábornok kötött eminenciáddal. Mégis szívből köszönöm, eminenciás uram, a figyelmeztetést, s higgye meg, jól eszembe vésem szavait.

Köszönt és indult volna, de a kardinális visszatartotta.

- Még egy szóra - mondta.

- Hallgatom, eminenciás uram - felelte Salvato.

Ruffo habozott. Látszott rajta, hogy nehéz harcot vív önmagával. Végül mégis megszólalt:

- Van önök közt valaki, akit nagyra becsülök, mert igen bátor és tehetséges férfi, s bár nem barátom, szeretném őt megmenteni.

- Őt is halálra ítélték? - kérdezte Salvato.

A kardinális bólintott.

- Akárcsak San Felice úrhölgyet - mondta.

Salvato érezte, hogy kiveri a hideg verejték.

- Ugyanaz a személy?

- Ugyanaz.

- Az a hatalmas úr, akiről eminenciád az imént említést tett?

- Azt mondtam: hatalmas? Rosszul mondtam. Mindenható.

- Várom, hogy eminenciád megnevezze a férfit, akit becsül s akit meg kíván menteni.

- Francesco Caracciolo.

- Mit mondjak neki?

- Mondjon, amit akar, én annyit közölhetek, hogy a tengernagy élete mindaddig nincs, illetve nem lesz biztonságban, míg át nem jut a határon.

- Köszönöm a figyelmeztetést az ő nevében, eminenciás uram - mondta Salvato. - Minden úgy történik majd, ahogy eminenciád kívánja.

- Ilyen titkokat nem bíz az ember akárkire, Salvato úr. Csakis azért nem kérem külön a titoktartását, mert tudom: tisztában van a dolog horderejével.

Salvato meghajolt.

- Kíván még valamit, eminenciás uram?

- Egy tanácsom lenne.

- Éspedig?

- Vigyázzon jobban magára, tábornok. Embereim látták harcolni, s még a legbátrabbak is azt állítják, hogy túlságosan vakmerő volt. A levél eljut San Felice lovaghoz, Salvato úr, arról kezeskedem.

A kihallgatás véget ért, Salvato elköszönt, s megindult vissza a Castelnuovo irányába, a fehér zászlót vivő katona nyomában.

A mólónál megszakította útját, bárkába szállt, és kivitette magát a katonai kikötőbe. Idemenekült a golyók elől Caracciolo kis flottillája.

A tengerészek rég szétszéledtek, csupán néhány ember maradt a hajókon, azok, akik utolsó percig ki szoktak tartani.

Salvato bárkája odaérkezett az ágyúnaszádhoz, melyen Caracciolo parancsnokolt a 13-i ütközetben.

Mindössze három embert talált a hajón.

Egyikük - a fedélzetmester - régi és hű embere volt a tengernagynak, minden hadjáratában részt vett.

Salvato őt hívatta.

Kérdéseire a fedélzetmester elmondta, hogy a tengernagy aznap reggel partra szállt, matróznak öltözve, mivel tapasztalta, hogy a kardinális nem óhajt vele tárgyalni, és tudta, hogy az erődök kapitulációs szerződése őt nem oltalmazza. Azt mondta partraszállása előtt, hogy miatta ne aggódjanak, van hová mennie addig is, míg az országból kiszökhet: egy régi embere, akinek a hűségéhez nem fér kétség, elbújtatja.

Salvato visszatért az erődbe, felment Luisa szobájába. Luisa az asztal mellett ült, fejét tenyerébe hajtva, mintha Salvato távozása óta meg se moccant volna.

75
Az angol flotta

Mint tudjuk, 24-ére tűzték ki az indulást. A hazafiak, akik jobbnak látták Nápoly helyett a száműzetést választani, aznap reggel szálltak volna, megbeszélés szerint, hajóra.

Előző éjszaka csakugyan összegyűjtötték a futárhajókat - felukkákat, halászbárkákat, egyárbocosokat -, s valamennyit ellátták a szükséges élelmiszerkészlettel. De a szél nyugatról fújt, a hajók nem futhattak ki a tengerre.

Hajnal óta ott szorongtak a menekülők a Castelnuovo bástyatornyain, és szívszorongva lesték, mikor fordul végre a szél, mikor szállhatnak tengerre. A tengerparton barátaik, rokonaik várták az indulást, s nagyban integettek, kendőket lobogtattak.

Válaszul száz kar intett, száz kendő libbent a tornyokon. Egyetlen kis csoport állt mozdulatlanul az integető sokaságban, bár egyikük aggódva fürkészte a rakparton nyüzsgő tömeget.

Hárman voltak: Luisa, Salvato és Michele.

Salvato és Luisa egymáshoz simult; a világ megszűnt számukra létezni, csak egymást látták, az alant zsibongó tömegről szinte tudomást sem vettek.

Annál izgatottabban leste a tömeget Michele. Anyját várta és Assuntát. Az öregasszonyt hamarosan felfedezte, de Assunta csak nem bukkant fel, pedig Michele sasszemét nem kerülte el semmi és senki az Immacolatella s a strada Piliero torkolata közötti szakaszon. Úgy látszik, apja és fivérei erővel otthon tartották, vagy tán attól félt szegényke, hogy a válás fölött érzett keserves fájdalma Michele láttán elviselhetetlenné fokozódna.

Hirtelen, mintegy vezényszóra, minden tekintet a tengerre szegeződött, Micheléét is beleértve.

Capri mögött, a látóhatár peremén, vitorlák tűntek fel. Sok-sok vitorla. S mert a szél épp arról fújt, e vitorlák szemlátomást nőttek, gyors iramban közeledtek.

A szerencsétlen menekülők mind azt hitték első pillanatban, hogy a francia-spanyol flotta jött segítségükre, s szinte bánták már, hogy elhamarkodottan békét kötöttek.

De senki nem mert e gondolatnak hangot adni, még kevésbé fennhangon javasolni, hogy a szerződést nyilvánítsák semmisnek, mert ha e gondolat megfordult is néhányuk fejében - a legtisztább lelkek sem mentek olykor tisztátalan indulatoktól -, siettek azt csírájában elfojtani. Némán bámulták mind a tengert.

De senki nem figyelte nagyobb izgalommal és aggodalommal a közelgő hajóhadat, mint Ruffo kardinális, háza tetőteraszáról.

Aznap reggel szárazföldi úton két levelet is kapott, egyet a királytól, egyet a királynétól. Alább közöljük e levelek néhány részletét, melyekből világosan kitűnik, hogy a kardinálisnak jó oka volt aggódva lesni a hajók közeledtét.

Palermo, 1799. június 20.

Eminentissime!

Még egy dologra nézve kérem okvetlenül válaszát, ami nagyon megfeküdte a gyomromat, bár megvallom, hihetetlennek tartom. Mifelénk az a hír járja, hogy Ön tárgyalásokba bocsátkozott az erődökkel, s olyan megállapodást kötött, melynek értelmében a

lázadók mind szabad elvonulást kapnak és mehetnek Franciaországba, még Caracciolo és Manthonnet is. Én ebből persze egy szót sem hiszek, gondolhatja. Őrültség lenne most, amikor Isten végre letekintett ránk, e dühödt viperáknak megkegyelmezni, különösen Caracciolónak, aki tengerpartunk minden hajlatát, öblét úgy ismeri, mint a tenyerét. Hej, ha az a zsivány Thugut, esküdt ellenségünk, nem akadályozta volna meg, hogy a megígért tizenkétezer orosz katonát Itáliába irányítsák, most személyesen vonulhatnék be Nápolyba! Akkor azt tenném, amit akarok. De hiába, így Önre és derék parasztjainkra marad a nagy munka dicsőséges befejezése, s mástól továbbra sem várhatnak segedelmet, mint Istentől és az ő véghetetlen irgalmától.

B. Ferdinánd

Lássuk most a királyné levelét. Hű fordításban adjuk közre, miként a fentebb idézett levéltöredéket is.

Nem írtam mindennap Eminenciádnak, noha szívemnek ez lett volna leghőbb óhaja, mert nem akartam sokirányú és fáradságos munkája közepette leveleimmel terhelni, de ezennel ünnepélyesen kijelentem, hogy nagyon-nagyon hálás vagyok, amiért ismételten megpróbálta kegyelmi ígéretekkel, buzdítással megadásra késztetni a hazafiakat, de hiába, mert azok konokok, ami nagyon elszomorít, ha makacsságuk következményeire gondolok, de legalább Eminenciád is beláthatja, hogy kár az efféle emberektől megbánást várni.

Jelen levelemmel körülbelül egyidőben érkezik Nápolyba Nelson hajóhada, hogy feltétel nélküli megadásra szólítsa fel a republikánusokat. Azt beszélik, Caracciolo szökni készül. Ez nagyon-nagyon lesújtana, mert e bitang iszonyatos veszedelmeket hozhat felséges királyára. Ezért kifejezett kívánságom, hogy ez árulót ártalmatlanná tegyék.

Megértem, hogy Eminenciádat mélyen lesújtják a szörnyűségek, melyekről e hó 17-i levelében őfelségének beszámolt, de ami engem illet, amondó vagyok, máris túl sok fáradságot és könyörületet pazaroltunk a lázadókra, s minden további tárgyalás céltalan, felesleges és megalázó lenne. Tárgyaljunk, mondtam és mondom, a Sant'Elmo-erőddel, mert az francia kézen van, de ha a másik két erőd nem kapitulál Nelson első felszólítására, mégpedig feltétel nélkül, bevesszük erővel, és úgy bánunk el a védőkkel, amint érdemlik.

Első dolgunk legyen a hercegérseket a Monte Vergine-i kolostorba vagy valamelyik másikba bezárni, a fontos csak az, hogy egyházmegyéjén kívül essék a kiszemelt kolostor. Eminenciád lássa be: a hercegérsek nem lehet többé ama nyáj pásztora, melyet lázadó szellemű pásztorlevelekkel rossz útra vitt, s nem szolgáltathatja ki többé a szentségeket, melyekkel oly rútul visszaélt. Egyszóval nem maradhat meg Nápoly hercegérsekének, mert visszaélt tisztével, és méltatlannak bizonyult rá.

Sok püspök van még hasonló helyzetben, ne feledje Eminenciád. Ott van La Torre, Natale, Vico Equense, ott Rossini, hiába tartott Te Deumot, igenis el kell őt mozdítani, Tarantóban kiadott pásztorlevele miatt, amint még sok más közismert lázadót, például a három püspököt, akik egy szegény papot feljelentettek, pedig semmi rosszat nem tett, éppen csak a királyt éltette. Megannyi gyalázatos szerzetes, gonosz pap, még a franciákat is felháborította a magaviseletük, és én követelem megbüntetésüket, mert a vallás nagy hatással van a közvéleményre, és hogy bízzanak a népek az efféle papokban, állítólagos lelkipásztoraikban, ha azt kell látniuk, hogy azok fellázadnak tulajdon

királyuk ellen. És gondolja el Eminenciád, milyen káros hatású lenne, ha a népek azt látnák, hogy ez áruló, lázadó, renegát papok folytathatják szent hivatásuk gyakorlását!

Most nem Nápolyról beszélek, mert Nápoly még nem a mienk. Iszonyú dolgokat mesélnek, akik onnan jönnek. Ez nagyon elszomorít, de hát mit tegyünk? Állandó aggodalomban élek, percről percre várom a hírt, hogy Nápoly újra a mienk, és helyreállt a rend. Akkor majd előállok elgondolásaimmal, azokat rendre alávetvén Eminenciád nagy tudásának, éles eszének és bölcsességének, mely tudást, észt, bölcsességet napról napra jobban bámulok, hiszen ez tette lehetővé a hihetetlent: hogy Eminenciád vállalja dicső küldetését, s pénz, valamint hadsereg nélkül visszahódítsa elveszett országunkat. Eztán még dicsőbb feladat háramlik Eminenciádra: az ország rendjét helyreállítani, s azt megingathatatlanul szilárd alapokra helyezni; és azon hála- és méltányosságérzettől eltelve, mivel hű népemnek tartozom, én egészen Eminenciád kipróbált szívére bízom, hogy mindazt átgondolván, ami e hat hónap alatt történt, szokott éleslátásával eldöntse, mit kell ezután tennie.

A Hamilton házaspár elkísérte Nelsont Nápolyba.

Tegnap találkoztam Eminenciád nővérével, valamint fivérével, Pepe Antonióval, aki a legjobb egészségnek örvend.

Hálám oly nagy Eminenciád iránt, higgye meg, hogy kiterjed hozzátartozóira is.

Egyebekben maradok, hálatelt szívvel, örökre igaz barátnője 1799. június 20-án.

Karolina

Előbb a két levél, most az angol flotta - a kardinális kezdett attól tartani, hogy ami a békeszerződést illeti, jócskán meggyűlhet még a baja Nelsonnal. A hazafiak, éppen ellenkezőleg, fellélegeztek, amikor a vezérhajó Nagy-Britannia zászlaját vonta fel árbocára, jeléül, hogy az abukiri győzőt hordozza; ők jobban bíztak az angol tengernagy, mint Ruffo becsületében, s örömmel nyugtázták, hogy ezentúl egy nagy nemzettel állnak szemben haramiák gyülevész hada helyett.

Nelson felvonatta a vörös angol lobogót, figyelmeztető ágyúlövést adatott le; ugyanabban a pillanatban elvált a hajó füstborította oldalától a parancsnoki csónak, és megindult a part felé.

Két tiszt ült benne, egy fedélzetmester és tíz evezős. Egyenesen a Maddalena-hídhoz tartottak. Ruffo ebből arra következtetett, hogy a két tiszt hozzá jön.

S lám csakugyan, a Marinellán kötöttek ki.

Ruffo látta, hogy a tisztek a rakparton álldogáló lazzaronékat faggatják. Nyilván az után érdeklődtek, hol találhatják a főparancsnokot - gondolta a kardinális, és elébük küldte titkárát, Sacchinellit, hogy a tiszteket hozzá kalauzolja.

Nem sokkal később jelentették a kardinálisnak, hogy Ball és Troubridge kapitány megérkezett. A két tiszt bevonult őeminenciája dolgozószobájába. Kimérten és ridegen viselkedtek, jó angol szokás szerint. A kardinális magas egyházi rangja a legkevésbé sem enyhítette modoruk érdességét, lévén Ball is, Troubridge is protestáns.

Az óra négyet ütött.

A rangidős tiszt, Troubridge, előlépett, a kardinális szintén tett egy lépést vendégei felé. Troubridge átnyújtott neki egy nagyalakú iromány, melyről hatalmas vörös pecsét csüngött alá, Anglia címerével.[20]

A kardinális ugyanolyan kimérten viselkedett, mint vendége. Könnyed biccentéssel átvette az okmányt, feltörte a pecsétet, s olvasta, amint következik:

Kelt a Fulminant[21] *fedélzetén, délután*
három órakor, a nápolyi öbölben.

Eminenciás uram!

Nelson lord megbízásából közlöm Eminenciáddal, hogy őlordsága átvette Foote kapitánytól, a Sea-Horse nevű fregatt parancsnokától ama kapitulációs szerződés egy másolatát, melyet Eminenciád jónak látott a Sant'Elmo-erőd, a Castelnuovo-erőd s a Tojáserőd parancsnokaival megkötni; hogy a maga részéről a leghatározottabban ellenzi e szerződés tartalmát, miért is úgy határozott, hogy a parancsnoksága alá rendelt jelentékeny haderővel közbelép. Ez okból Eminenciádhoz küldi Troubridge kapitányt és Ball kapitányt, ő brit királyi felsége Culloden és Alexander nevű csata-hajóinak parancsnokait. A két kapitány ismeri Nelson lord elgondolásait, s bátorkodnak azokat Eminenciáddal ismertetni. A lord reméli, hogy Eminenciád osztja véleményét, s ő holnap hajnalban cselekvéshez láthat, Eminenciáddal teljes egyetértésben, lévén Eminenciád és az ő célja közös: megsemmisíteni az ellenséget, s a lázadó alattvalókat a szicíliai király őfelsége kegyelmének alávetni.

Eminenciád alázatos és engedelmes szolgája

W. Hamilton
a brit király őfelségének a szicíliai király
őfelsége mellett működő rendkívüli megbízottja

Ruffót nem érte váratlanul Nelson óvása, annál inkább a levél ellentmondást nem tűrő, arcátlan hangja.

Még egyszer átfutotta a levelet. Franciául írták, tehát a diplomácia nyelvén; s mi több, sir William nem érte be neve aláírásával, hanem összes címét-rangját felsorakoztatta, jelezvén, hogy amit Nelson véleményeként közöl, az egyben Nagy-Britannia állásfoglalása is.

A kardinális éppen végzett a levél másodszori átolvasásával, amikor Troubridge kapitány bókolt s megszólalt:

- El méltóztatott olvasni a levelet?

- El, uram, de megvallom: nem értem - felelte a kardinális.

- Eminenciád láthatta sir William leveléből, hogy Ball kapitány vagy én készségesen felelünk eminenciád bármely hozzánk intézett kérdésére, mivel tökéletesen ismerjük Nelson lord intencióit.

---

[20] Minthogy a soron következő néhány fejezet Nelsont súlyosan terhelő tényeket tár fel, hadd jegyezzük meg, hogy az idézett levelek egytől egyig történelmi dokumentumok. Szükség esetén bármikor felmutathatjuk az eredeti kéziratokat is, lévén valamennyi birtokunkban.

[21] Nelson 1800. június 29-én végzetes nevezetességre szert tett új hajója.

- Egyetlen kérdésem lenne, uram.

Troubridge meghajolt.

- Megfosztottak helytartói megbízatásomtól, s azt Nelson lordra ruházták?

- Erről nincs tudomásunk, ellenben tudjuk, hogy Nelson lord ő királyi felségeik parancsára cselekszik, hogy szándékait volt bátor e levélben eminenciáddal közölni, s hogy bonyodalmak esetén tizenkét csatahajó áll rendelkezésére.

- Egyebet nem izent Nelson lord önök által?

- De igen. Eminenciádtól választ kell kérnünk, mégpedig egyértelmű választ, a következő kérdésre: számíthat-e Nelson lord eminenciád együttműködésére az esetben, ha ismét fel kell vennie a harcot a lázadók ellen?

- Mindenekelőtt véssék eszükbe, uraim, hogy lázadók nincsenek többé, miután a volt lázadók megadták magukat; ha pedig nincsenek lázadók, nincs ki ellen harcolni.

- Nelson lord számított ilyesfajta diplomatikus válaszra. Így tenném fel tehát az ő nevében a kérdést: ha Nelson lord harcba bocsátkozik azokkal, akikkel eminenciád békét kötött, hajlandó-e őt eminenciád támogatni?

- Világos kérdésre világos válasz dukál, uraim. Sem én, sem embereim nem fogunk fegyvert azok ellen, akikkel békét kötöttem, sőt minden erőmmel azon leszek, hogy az általam aláírt szerződést tiszteletben tartassam.

A két tiszt összenézett. A válasz nem lepte meg őket; úgy látszott, egyenesen azért jöttek, hogy kicsikarják.

A kardinális agyát elöntötte a vér.

Egy pillanat múltán mégis arra a belátásra jutott, hogy e végsőkig kiélezett helyzetben kötelessége a félreértés árnyékát is elhárítani; személyesen kell Nelsonnal beszélnie.

- Számításba vette Nelson lord azt az eshetőséget is, hogy személyesen kívánnék tárgyalni vele? S ha igen, van önöknek felhatalmazásuk arra, uraim, hogy engem a lord hajójára kísérjenek? - kérdezte Ruffo.

- Nelson lord nem szólt erről, kardinális úr, de alapos okunk van feltételezni, hogy eminenciád látogatását a lord mindenkor megtiszteltetésnek tekinti, s örömmel fogadja.

- Ennyi előzékenységet el is vártam, uraim. Nos, ha úgy tetszik, indulhatunk.

És egy kézmozdulattal maga elé tessékelte a két tisztet.

- Csak eminenciád után - felelte Troubridge. - Parancsoljon előremenni, mi követjük.

A kardinális lesietett az udvari lépcsőn, ki a tengerpartra, s odaintette a csónakot.

A csónak partközelbe ért. Őeminenciája egyetlen iramodással benn termett, olyan könnyedén, hogy az egy fiatal embernek is becsületére vált volna, és leült a díszhelyre, a két tiszt közé.

Vezényszó harsant, tíz pár evező merült a vízbe, a csónak gyors iramban siklott előre a hullámzó víz felszínén.

76
A leszboszi Nemezis

Nelson a *Fulminant* fedélzetén állt, s megmaradt fél szemével a tengert kémlelte messzelátóján. Ruffót felismerte bíbor talárjáról; tiszteletére száz ágyúlövést adatott le.

A csónak odaért a díszlépcsőhöz. Ruffo láthatta, hogy a lépcső tetején maga Nelson várja.

Kölcsönös főhajtással üdvözölték egymást, közös nyelv híján.

Nelson egy szót sem tudott olaszul vagy franciául, a kardinális értett ugyan angolul, de beszélni nem tudott.

Nelson bevezette a kardinálist a parancsnoki fülkébe.

Ott ketten tartózkodtak már: sir William és Emma Lyonna.

„A Hamilton házaspár elkíséri Nelsont Nápolyba" - ötlött Ruffo eszébe a királyné levelének egyik zárómondata.

Hadd mondjuk el, hogy került a Hamilton házaspár a *Fulminant* fedélzetére.

Foote kapitány, akit a kardinális a kapitulációs szerződéssel Palermóba menesztett, a Lipari-szigetek táján összetalálkozott az angol flottával, a tengernagyi lobogóról felismerte Nelson hajóját, s egyenesen felé tartott.

Nelson is felismerte a *Sea-Horse*-ot, s megálljt vezényelt.

Foote kapitány csónakra szállt, s a *Fulminant*-ra vitette magát.

A *Vanguard* csúnyán megrongálódott, könnyelműség lett volna így tengerre bocsátani, vagy pláne egy ütközet viszontagságainak kitenni, Nelson tehát átköltözött a *Fulminant*-ra.

Foote a legkevésbé sem számított rá, hogy éppen a tengernaggyal hozza össze a vakvéletlen. A kapitulációs okmányt nem mutathatta be Nelsonnak, nem lévén nála másolat, de mivel azt maga is aláírta, s előzőleg tüzetesen tanulmányozta, sőt pontonként megvitatta, nemcsak a kapituláció tényéről számolhatott be a tengernagynak, hanem a szerződés tartalmáról is.

Nelson egyre komorabb arccal hallgatta Foote beszámolóját. Volt is rá oka! A királyné kedvéért s az ő kérésének engedve megszegte felettese, Keith lord parancsát: ahelyett, hogy a francia flotta elé sietett volna, megütközni vele, nagy sebbel-lobbal Nápolyba hajózott, hogy Ruffónak megvigye a szicíliai királyi felségek szigorú utasításait, miszerint a lázadókkal semmi szín alatt nem szabad tárgyalni; s erre most azt kell hallania, hogy hiába volt minden, későn érkezik: a szerződést két napja aláírták.

Ráadásul kénytelen volt újabb utasításokat kérni Palermóból, mivel erre a fordulatra nem számított senki. Meghagyta Foote-nak, hogy teljes sebességgel hajózzék Palermóba, ő maga pedig leállt, huszonnégy órára, egész flottájával.

Foote visszatért saját hajójára, s a *Sea-Horse* pár pillanat múltán folytatta útját, sebesen szelve a vizet, akár az az állat, melynek nevét viselte.

Még aznap este horgonyt vetett Palermo kikötőjében.

A királyné a Favoritában tartózkodott, egy mérföldre a magát „boldog"-nak nevező várostól.

Foote kapitány nyomban kocsira szállt, s a Favoritába hajtatott.

Az ég úgy borult a táj fölé, mint csillagokkal telehintett, azúrkék selyemkárpit. Ezüstös holdfényben fürdött a nyári palotába vivő kies völgyi út.

Foote kapitány jelentkezett a kapunál, jelentette, hogy Nápolyból jön, fontos híreket hozott, sürgős kihallgatást kér őfelségeiktől.

A királyné éppen a tengerparton sétált kebelbarátnőjével, lady Hamiltonnal, enyhülést keresvén az üde levegőn.

Csak a király volt otthon.

Foote tudta, hogy a házban Karolina az úr, éppen azon töprengett hát, nem kéne-e inkább a királyné után erednie, amikor szólították: a király értesült jöveteléről, s azt izeni, hogy várja a kapitányt.

A király izenete parancs, a kapitány engedelmeskedett.

- Á, ön az, Foote kapitány! - szólt Ferdinánd, a belépőt felismerve. - Úgy mondják, fontos híreket hoz Nápolyból. Jót vagy rosszat?

- Ha nem tévedek, jobbnál jobb híreket, sire. Jelenthetem, hogy a háború véget ért, s hogy két nap leforgása alatt az utolsó republikánus is elhagyja felséged országát, egy héten belül pedig az utolsó francia is.

- Hm, megálljunk csak! - vágott közbe a király. - Miket beszél? Hogy az utolsó francia is elhagyja országomat, ez derék dolog, minél messzebb tudhatjuk magunkat e veszett bestiáktól, annál jobb. De hogy értsem azt, hogy az utolsó hazafi is elhagyja Nápolyt? Hová tűnnek? A tenger nyeli el őket?

- Úgy valahogy. Toulonba vitorláznak.

- A nemjóját! Nekem ugyan édesmindegy, fő, hogy végleg megszabadulok tőlük, a többi mellékes! De figyelmeztetem, kapitány, a királyné nem veszi majd jó néven a dolgot. És hogy a csudába vitorlázhatnak ezek Toulonba, ahelyett, hogy Nápoly börtöneit töltenék meg?

- A kardinális kénytelen volt velük kiegyezni.

- A kardinális kiegyezett velük? Írásbeli parancsaink ellenére? Ejha! És milyen feltételekkel?

- Nálam a szerződésnek egy Ruffo kardinális által hitelesített másolata, sire.

- Adja csak oda a királynénak, kapitány, és engem hagyjon ki a játékból! Phű! Pokoli mulatságban lesz része annak, akit a királyné a keze közé kap, azok után, hogy ezt az iromány elolvasta.

- A kardinális bemutatta nekünk helytartói és *alteregói* megbízólevelét, mely őt teljhatalommal ruházza fel, s mi azt gondosan áttanulmányoztuk, mielőtt aláírtuk volna a kardinálissal együtt s egyidőben a kapitulációt.

- Egyszóval ön is aláírta?

- Mindhárman aláírtuk, felség. Én Nagy-Britannia, Baillie úr Oroszország és Ahmed bej a Porta képviseletében.

- És senkit nem vettek ki a szerződés hatálya alól?

- Senkit.

- Ördög-pokol! Caracciolót sem? Luisa San Felicét sem?

- Senkit.

- Kedves kapitány uram, én befogatok és elhajtatok Ficuzzába, másszon ki egyedül a csávából, ahogy tud. A történtek után közkegyelem! Ez példátlan! Mit szólnak kedvelt lazzaronéim, ha nem akasztunk fel legalább egy tucat republikánust a szórakoztatásukra? Azt mondják majd, hogy hálátlan vagyok.

- S ugyan ki akadályozná meg a bűnösök megbüntetését? - csattant fel hirtelen Karolina parancsoló hangja. Jelentették neki, hogy a királyhoz egy angol tiszt érkezett fontos hírekkel, mire kapta magát, átvonult a férje lakosztályába, észrevétlen belépett a szobába, és meghallotta Ferdinánd utóbbi kifakadását.

- Mélyen tisztelt szövetségeseink, asszonyom, minthogy kiegyeztek a lázadókkal, s amint hallom, szabad elvonulást garantáltak nekik.

- Ki merte ezt tenni? - A királyné fogát csikorgatta féktelen dühében.

- Ruffo kardinális, asszonyom, s vele egyetértésben mi - hangzott Foote kapitány nyugodt, magabiztos válasza.

- Ruffo kardinális! - kiáltotta a királyné, és szemrehányó pillantást vetett férjére, mintha azt mondaná: „Lám, mit tett az ön kreatúrája!”

- Őeminenciája általam kéri felségedet, hogy kegyeskedjék a szerződést tudomásul venni - folytatta a kapitány, és átnyújtotta a királynénak a kardinális levelét.

- Rendben van. Köszönjük a fáradságát, uram - mondta Karolina.

És hátat fordított a kapitánynak.

- Bocsánat, asszonyom - szólt Foote rendületlen nyugalommal -, de még nem végeztem el, amivel megbíztak.

- Végezzen hát, uram, minél gyorsabban. Tűkön állok, alig várom már, hogy e különös okmánnyal megismerkedjem.

- Két szóban elmondom, asszonyom. A Lipari-szigeteknél találkoztam Nelson tengernaggyal; beszámoltam neki a létrejött szerződésről; ő meghagyta, hogy kérjem felséged utasításait, s azokat haladéktalanul továbbítsam hozzá.

A királyné felfigyelt a „Nelson” névre, rögtön sarkon fordult, rámeredt Foote-ra, s zihálva, mohón itta be szavait.

- Ön találkozott a tengernaggyal? Nelson lord parancsaimat várja? Akkor még nincs minden veszve! Jöjjön velem, sire!

De hiába nézett kutatva körül, a király észrevétlen eliszkolt.

- Eh, nincs szükségem senki másra, tudom, mit kell tennem - vont vállat Karolina. - Egy órán belül kézhez veszi válaszunkat, kapitány - vetette oda Foote-nak, és kisietett a szobából.

Egy pillanat múltán dühödt csengetés hallatszott Karolina szobájából.

San Clemente márkiné volt aznap este szolgálatban. Riadtan futott be a királyné szobájába.

- Jó hírem van az ön számára, kedves márkiné - mondta epésen Karolina -, drága Nicolinóját mégsem akasztjuk fel.

Először történt, hogy a királyné udvarhölgye füle hallatára célzást tett e szerelmi ügyre.

A szúrás telibe talált, a márkiné levegő után kapkodott első meglepetésében, de nem olyan asszony volt ő, aki kitér a kihívás elől.

- Örülök neki, felség, magam miatt is, de még inkább felséged miatt - felelte. - Egy Caracciolo kivégzése, pláne felakasztása csúnya foltot ejt a koronán.

- Nem úgy, ha arcul ütötte királynőjét, s ezáltal közönséges bugrissá alacsonyodott;[22] nem úgy, ha összeesküdött királya ellen, s ezáltal árulóvá aljasodott.

- Felséged hívatni kegyeskedett. Gondolom, nem azért, hogy történelmi eszmecserébe bonyolódjunk.

- Csakugyan nem - vágta rá a királyné. - Azért hívattam, hogy közöljem: máris szedheti a sátorfáját, ha netán személyesen óhajt szeretőjének gratulálni...

San Clemente márkiné némán igent bólintott.

- Továbbá azért - fűzte hozzá a királyné -, hogy sürgősen hívja ide lady Hamiltont.

A márkiné kilépett az ajtón, s odaszólt az inasnak, hogy hívja sürgősen lady Hamiltont.

Karolina tajtékozva rohant az ajtóhoz, feltépte, s azon az éles fejhangon, mely nála a legeszeveszettebb düh jele volt, kikiáltott:

- Hogy meri másnak továbbadni a parancsot, mely önnek szólt, márkiné?

- Felséged az imént kegyeskedett szolgálatából elbocsátani, tehát senkitől nem vagyok köteles többé parancsot elfogadni, még magától a királynétól sem.

S a márkiné kilibbent a folyosóra.

- Ó, az arcátlan! - fújt Karolina. - Megöl a méreg, ha nem állhatok bosszút.

Mire Emma Lyonna megérkezett, a királyné egy heverőn hánykolódott, s a párnát harapdálta dühében.

- Szent Isten!... Mi baja felségednek? Mi történt?

Emma hangjára a királyné hirtelen felpattant, s úgy vetette rá magát a szép angol nőre, mint párduc zsákmányára.

- Hogy mi a bajom, Emma? Ha nem segítesz, koronámat örökre elékteleníti a rajta esett gyalázat, s nincs más választásom: hazamegyek Bécsbe, szürke főhercegnőnek!

- Nagy Isten! És én milyen vidáman siettem felségedhez! Azt hallottam, hogy minden jóra fordult, Nápoly újra a miénk, s éppen írni készültem Londonba, hogy meghozassam a legeslegújabb, legeslegszebb báliruhákat a fényes ünnepségekre, melyeket felséged rendez majd visszatérésünk örömére!

- Fényes ünnepségek! Ha visszatérésünk alkalmából ünnepséget adnék, úgy kéne nevezni: a gyalázat ünnepe! Ünnepségek! Más bajom sincs! Ó, az a nyomorult bíboros!

- Hogyan, felséges asszonyom? - hökkent meg Emma. - Csak nem haragudott meg a kardinálisra?

- Ó, ha tudnád, mit tett ez az álnok pap!

---

[22] Sergiani Caracciolo, Johanna királyné szeretője, arra vetemedett egy szerelmi csetepaté során, hogy arcul üsse királyi kedvesét; megtorlásul a koronán esett sérelemért hóhérbárd hasította ketté a merénylő fejét.

- Olyat nem tehetett, ami megéri, hogy felséged tönkretegye miatta drága szépségét. Mi ez a vörös folt itt gyönyörű karján? Jaj, harapás nyoma, hadd törlöm le ajkaimmal onnan! Mit keresnek az égő könnyek gyönyörű szemében? Hadd szárítom fel leheletemmel! S e vérző sebek ajkain? Hadd itatom föl csókjaimmal! Ó, a gonosz királyné! Mindenkivel kegyes, csak magához kegyetlen.

Így beszélt lady Hamilton, miközben csókokkal hintette tele Karolina karját, szemét, száját.

A királyné keble vadul hullámzott, mintha a haragnál édesebb, bár nem kevésbé heves szenvedély dagasztaná.

Átölelte Emmát, magával rántotta a heverőre, s összevissza csókolta.

- Ó, csak te szeretsz engem, senki más! - lihegte.

- Jobban, mint bárki, higgye meg, királyi barátném! - zihálta Emma, már-már fuldokolva Karolina heves ölelésében.

- Bizonyítsd be, hogy igazán szeretsz - mondta a királyné.

- Drága felség, parancsoljon, s én engedelmeskedem; egyebet nem mondhatok.

- Tudod, mi az újság?

- Annyit tudok csupán, hogy a kardinális egy angol tiszt útján megküldte felségednek a kapitulációs szerződést.

- Oda nézz! - mutatott a királyné a szőnyegen szétszórt papírdarabkákra. - Ezt tettem a szerződésével! Hah! Tárgyalni merészelt a nyomorultakkal! Szabad elvonulást engedett nekik! Hajókat bocsátott a rendelkezésükre, hogy Toulonba meneküljenek! Mintha bizony a száműzetés méltó büntetése lenne gaztetteiknek! És mindezt azok után, hogy megírtam neki: nincs kegyelem! A királyné haragja e szavaknál ismét fellobbant.

- Még a szép Rocca Romanának sincs? - kérdezte Emma mosolyogva.

- Rocca Romana átpártolt hozzánk, s ezáltal jóvátette vétkét. De hagyjuk őt. Figyelj rám - szólt Karolina, magához szorítva Emmát -, benned van minden reményem.

- Ha igazán rajtam áll, én szép királyném - hízelkedett Emma, félresimítva Karolina hajfürtjeit -, semmi sincs veszve.

- Rajtad áll és Nelsonon - szólt a királyné.

Emma Lyonna rámosolygott. E mosoly többet mondott minden fogadkozásnál.

- Nelson nem írta még alá a szerződést - folytatta Karolina. - El kell érnünk, hogy megtagadja az okmány ratifikálását.

- De úgy tudom, Foote kapitány aláírta.

- Mit számít az? Nelson jelentse ki, hogy ő erre nem hatalmazta fel Foote kapitányt, a kapitánynak tehát nem volt joga megtenni, amit tett.

- Egyszóval? - kérdezte Emma.

- Egyszóval bírd rá Nelsont - mi az neked, te varázslónő! -, bírd rá Nelsont, hogy azt tegye a szerződéssel, amit én: tépje darabokra.

- Megpróbáljuk - szólt lady Hamilton csábos mosollyal. - De hol van jelenleg Nelson?

- A Lipari-szigeteknél várja Foote kapitány visszaérkeztét. Nohát, te magad fogod neki megvinni parancsaimat. Ugye, megörül majd neked? Ugye, eszébe sem juthat parancsaimat megtagadni, ha a te szádból hallja őket?

- És hogy szól felséged parancsa?

- A lázadókkal nem tárgyalunk, senkinek nem adunk kegyelmet. Gondold el! Hát elvonulhat bántatlanul az a Caracciolo, aki megsértett, aki elárult bennünket, teszem, Franciaországba, hogy melléjük álljon, ellenünk forduljon, s a franciákat elkalauzolja országunk valamely pontjára, melyet védtelennek tud? Kívánod-e te is ez ember halálát, mint én kívánom, mondd?

- Amit királyném kíván, azt kívánom én is.

- Nos, esküdj meg királynédnak, aki ismeri jó szívedet, esküdj, hogy nem hajlasz se kérésre, se könyörgésre. Esküdj, hogy ha az elítéltek anyja, húga, lánya mind térden csúszna is előtted, te azt feleled nekik, amit én felelnék: „Nem! Nem! Nem!”

- Esküszöm, drága királyném: könyörtelen leszek, mint ön.

- Jól van, ezt akartam hallani. Ó, drága ladym, ó, én kedvesem, neked köszönhetem majd koronám legfényesebb gyémántját: becsületemet, mert ha e gyalázatos szerződés fennmarad, esküszöm, soha be nem teszem többé a lábam a tulajdon fővárosomba!

- Eszerint mindent megbeszéltünk, egy csekélységtől eltekintve - nevetett Emma. - Sir William nem feszélyez különösebben, de nélküle mégsem vághatok neki a tengernek, s nem állíthatok be Nelsonhoz.

- Bízd csak rám. Odaadom neki a levelet, és megkérem, továbbítsa Nelsonnak.

- Hát nekem mit ad, felség?

- Mindenekelőtt egy csókot (s a királyné forró csókot nyomott Emma szájára), később bármit, amit kívánsz.

- Jól van. Visszatértemkor benyújtom a számlát - szólt elégedetten Emma, és felállt.

Majd szertartásos bókkal így folytatta:

- Felséged alázatos szolgálója várja királynője parancsait.

- Sietnünk kell, megígértem annak az angol fajankónak, hogy egy óra múltán indulhat válaszlevelemmel.

- Látom még felségedet?

- El sem engedlek magam mellől, míg hajóra nem szállsz.

A királyné csakugyan könnyűszerrel rábírta sir Williamot, hogy személyesen vigye meg Nelsonnak a választ, Foote kapitánynak pedig meghagyta, amikor az egy óra múltán jelentkezett nála, hogy vigye magával sir Williamot, aki az ő írásbeli parancsát továbbítja a tengernagyhoz.

Az igazi parancsot mégsem rá bízta, hanem Emmára, két csók között, azzal, hogy hasonlóképpen adja tovább Nelsonnak.

Karolina szavának állt: a kikötőig kísérte lady Hamiltont, s addig integetett utána, míg csak a hajót végleg el nem nyelte a messziség homálya.

Így került sir William Hamilton és Emma Lyonna a *Fulminant* fedélzetére.

A szép nagykövetné maradéktalanul eleget tett megbízatásának, mint ezt már a levélből is láthattuk, melyet Nelson sir Hamilton útján a kardinálishoz intézett.

A kardinális belépett az angol tengernagy kabinjába. Fürkésző pillantása végigsiklott az ott tartózkodó két személyen.

Sir William egy karosszékben ült, előtte asztal, azon toll, tinta, papiros, s egy papírlapon a széttépett szerződés darabkái.

Emma Lyonna egy kanapén hevert, s pávatoll legyezővel hűsítette magát.

Nelson belépett a kardinális nyomában, és hellyel kínálta Ruffót.

Sir William felállt Ruffo üdvözlésére, Emma Lyonna azonban csak kurtán biccentett.

A hajó legénysége sem fogadta udvariasabban Ruffót, mint lady Hamilton, a száz üdvlövés ellenére. Ha a kardinális ugyanolyan jól értette volna a matrózbeszédet, mint Pope és Milton nyelvét, bizonyára elégtételt kért volna a tengernagytól a ruhájára s papi hivatására tett durva megjegyzésekért, melyeket Nelson elengedett a füle mellett, s melyek között még enyhének számított a „Tengerbe a pápista rákjával!" felszólítás.

Ruffo félig katonás, félig papos modorban üdvözölte a házaspárt, majd a nagykövethez fordult:

- Örvendek, sir William, hogy itt találom; s nem csupán azért, mert azt remélem, hogy szíveskedik szavaimat Nelson lordnak tolmácsolni, hanem azért is, mert úgy vettem ki uraságod leveléből, hogy a szóban forgó kérdésben ön, valamint az ön által képviselt kormány is érdekelt.

Sir William meghajolt.

- Mondja el eminenciád élőszóval, amit levelemre felelni kíván, s én megtisztelő kötelességemnek tekintem, hogy eminenciád válaszát a lehető leghívebben tolmácsoljam.

- Ha mylord néhány nappal korábban érkezett volna a nápolyi öbölbe, s az előzmények behatóbb ismeretével bírna, nemcsak nem helyteleníténé a békeszerződést, de maga is aláírta volna, mint én, s velem együtt a három szövetséges hatalom megbízottja. Ez a válaszom.

Sir William lefordította a választ Nelsonnak. Nelson kétkedő mosollyal, fejcsóválva hallgatta.

A mosoly, a mozdulat félreérthetetlen volt. Ruffo az ajkába harapott.

- Kénytelen vagyok azt hinni, hogy Nelson lord értesülései hiányosak vagy félrevezetőek. Bármelyik eset állna is fönn, kötelességem őt felvilágosítani - mondta.

- Világosítson fel bennünket, kardinális úr, világosítson föl. Nyilván nem esik nehezére, elvégre a szakmájába vágó feladat: másokat szó avagy példamutatás által felvilágosítani.

- Igyekszem - vágott vissza a kardinális finom mosollyal -, csakhogy, fájdalom, eretnek fülekneк beszélek, ami - ismerje el, sir! - sokat ront esélyeimen.

Ezúttal sir Williamon volt a sor, az ajkát harapdálni.

- Beszéljen, eminenciás uram, hallgatjuk.

A kardinális belefogott a 13-i és 14-i események taglalásába. Franciául beszélt, mint eddig is. Leírta Schipani iszonyú csatáját, Toscano plébános és a kalábriaiak hősi ellenállását, akik inkább a levegőbe röpítették magukat, semhogy a várat feladják. Majd bámulatos hűséggel beszámolt minden egyes nap hadieseményeiről, 14-én kezdve s a 18-áról 19-ére virradó éjszakán lezajlott öldöklő kirohanáson végezve, melynek során a republikánusok elfoglalták

és beszegezték a városban felállított lövegeket, az utolsó emberig lemészároltak egy egész albán zászlóaljat, holttetemekkel követték ki a Toledo utcát, s mindezt úgy, hogy ők maguk legfeljebb tizenkét embert vesztettek. E körülmények hatására kényszerült ő fegyvernyugvást javasolni, majd néhány napos fegyverszünetet kérni - magyarázta Ruffo. Szent meggyőződése volt ugyanis, hogy egy újabb vereség felbomlasztaná seregét, lévén a sanfedista had, mi tagadás, sokkal inkább zsákmányra éhes rablóbanda, semmint jóban-rosszban egyaránt helytálló, fegyelmezett hadsereg. Ráadásul úgy értesült a király leveléből, hogy egy francia-spanyol flotta tűnt fel a Földközi-tengeren, s félő volt, hogy ha e flotta Nápolyba talál jönni, egy csapásra semmivé lesz az is, amit addig elért. Ezért igyekezett ő az erődöket minél előbb hatalmába keríteni: a tengerpart védelmének biztosítása végett. Beszédét azzal a kijelentéssel zárta, hogy a szerződést mindkét fél jóhiszeműen és önszántából kötötte meg, azt tehát pontról pontra végre kell hajtani, megszegése súlyosan sértené a nemzetközi jogot.

Sir William lefordította a hosszúra nyúlt védőbeszédet. Annál a mondatnál tartott éppen, mely a kardinálisnak a francia flotta esetleges beavatkozása felett érzett aggodalmait ecsetelte, amikor Nelson a sértett hiúság hangján közbevágott.

- Hát nem tudta a kardinális úr, hogy én is itt vagyok? Csak nem gondolta komolyan, hogy eltűrném a francia flotta garázdálkodását, elnézném, hogy bevegye Nápolyt?

Ruffo feszült figyelemmel hallgatta Nelson szavait, olyannyira, hogy mielőtt sir William a száját kinyithatta volna, megértette, sőt, meg is felelt rá:

- Lordságod egyszer már elszalasztotta a francia flottát, s az bevette Máltát. Miért ne eshetett volna meg másodszor is ugyanez?

Nelson elvörösödött. Emma Lyonna némán és mozdulatlanul hevert fekhelyén, akár egy márványszobor; legyezőjét az imént leejtette, s most fél könyökére dőlve hallgatta a vitát. Szakasztott olyan volt így, mint a farnesei Hermaphrodita. A kardinális ránézett, s úgy rémlett neki, mintha e mozdulatlan maszk mögött egy másik arcot látna: a királyné haragos arcát.

- Mylord adósom a válasszal - szólt hidegen Ruffo. - Kérdését hallottam, válaszát nem.

- Hadd feleljek én őlordsága helyett - mondta sir William. - *A király nem alkuszik lázadó alattvalóival.*

- Lehet, hogy a király *nem alkuszik* lázadó alattvalóival, de mivel e lázadók *megalkudtak* királyukkal, igenis köteles tiszteletben tartani az egyezséget.

- Ez lehet Ruffo kardinális elve; de hitemre, nem Karolina királynéé. Ha a kardinális úr kételkedne szavunkban, mutassa meg neki, sir William, a ronggyá tépett szerződést. Lady Hamilton saját kezűleg szedegette össze darabkáit őfelsége hálószobájában, s ő hozta ide hajómra. Nem tudhatom, miféle utasításokat kapott őeminenciája mint királyi helytartó, de én mint az angol flotta vezénylő tengernagya, ezt kaptam - s ujjával a széttépett szerződésre mutatott.

Lady Hamilton alig észrevehetően biccentett, helyeslése jeléül. A kardinális előbbi sejtelme bizonyossággá vált: Emma Lyonna felséges barátnője képviseletében vesz részt a tárgyaláson.

S mert látta, hogy siet Nelson a helyeslést kiérdemelni, rádöbbent a valóságra: nem csupán Hamiltonnal kell megvívnia, aki egyébként sem tesz mást, mint a felesége véleményét visszhangozza, hanem azzal a kőszájjal is, mely a királyné nevében halált kiált, bár néma, mint a halál. Ruffo felállt, odalépett az asztalhoz, amely előtt Hamilton ült, és kisimította az egyik papírszeletkét, melyet Karolina ideges keze ronggyá gyűrt. Ha eleddig kétsége lett volna az iránt, csakugyan a szerződés egy darabkáját tartja-e kezében, most az is eloszlott volna: saját aláírását s pecsétjét láthatta viszont a papírrongyon.

- Mit felel erre, kardinális úr? - kérdezte gúnyos mosollyal az angol nagykövet.

- Azt, uram, hogy ha én lennék a király, előbb tépném össze tulajdon királyi palástomat, mint a szerződést, melyet az az ember kötött meg a nevemben, aki visszahódította országomat.

S megvető arckifejezéssel ledobta a papírdarabkát az asztalra.

- De remélem, belátja végre, hogy a szerződés nemcsak materiálisan semmisült meg, hanem morálisan is? - Sir Hamilton kezdte elveszteni a türelmét.

- Immorálisan, akarta mondani, uram!

Nelson elunta a hosszúra nyúlt vitát, annál is inkább, mert a szóváltást nem értette, legfeljebb a vitatkozók arckifejezéséből következtethetett tartalmára. Felállt s odaszólt sir Williamnak:

- Kár folytatni. Hagyjuk a csűrést-csavarást, ha továbbra is érvekkel hadakozunk, nyilván a kardinális győz a tengernagy felett. Kérdezze meg egyenesen őeminenciájától, kedves Hamilton, hányadán állunk, ragaszkodik-e a szerződéshez, vagy eláll tőle.

Sir William elismételte franciául Nelson szavait. Ruffo most is megértette félig-meddig, amit a tengernagy mondott, de tekintettel a kérdés horderejére, egészen meg akarta érteni, mielőtt felelt volna rá.

Sir William tehát elismételte franciául Nelson szavait, kellő nyomatékot vetve a végső kérdésre.

Mire befejezte, készen állt Ruffo válasza is:

- Bár a szövetséges hatalmak képviselői is közreműködtek a szerződés létrehozásában, melyet lordságod fel akar borítani, én itt csupán a magam nevében válaszolhatok a feltett kérdésre; e választ egyébként közöltem már Troubridge és Ball urakkal.

- S hogy hangzik e válasz? - kérdezte sir William.

- A békeszerződés betartását aláírásommal szavatoltam, vagy ami ugyanaz: a becsületemmel. Nem engedem bemocskolni sem egyiket, sem másikat. Ami tiszteletre méltó parancsnok-társaimat illeti, kik velem együtt aláírták a szerződést, én tolmácsolni fogom nekik Nelson lord intencióit, s ők legjobb belátásuk szerint eldöntik majd, mi a teendőjük. De mert ily természetű ügyeknél egyetlen elhibázott szó megváltoztathatja az egész mondat értelmét, Nelson lord lekötelezne, ha írásban adná *ultimátumát.*

Hamilton tolmácsolta a kardinális kérését.

- Milyen nyelven parancsolja eminenciád? - kérdezte Nelson.

- Angolul - felelte a kardinális. - Olvasni tudok e nyelven, Baillie kapitány úgyszintén, lévén ír származású. Egyébként is ragaszkodnom kell hozzá, hogy a tengernagy úr saját kezűleg írja, első szótól az utolsóig, tekintettel az ügy horderejére.

Nelson bólintott, jelezvén, hogy nincs ellene kifogása, majd az alábbi sorokat vetette papírra, a balkezes emberek jellegzetes, hátrafelé dőlt írásával. (Nápolyban tulajdon szemünkkel láttuk e becses okmányt, de sajnos, elmulasztottuk facsimiléjét elkészíttetni.)

Nelson lord, vezénylő tengernagy június 24-én befutott az angol flotta élén a nápolyi öbölbe, és megállapította, hogy a lázadókkal szerződés köttetett, mely szerződés, véleménye szerint, nem léphet érvénybe ő szicíliai királyi felségeik jóváhagyása híján.

H. Nelson

A nagykövet átvette Nelsontól a nyilatkozatot, hogy a kardinálisnak franciául felolvassa, de Ruffo köszönettel elhárította a segítséget, az írás után nyúlt, elolvasta, majd elköszönt.

- Egy utolsó kérésem lenne, mylord: vitessen partra.

- Eminenciád fáradjon föl a fedélzetre. A két tiszt, aki idekísérte, természetesen visszakíséri.

S a tengernagy a lépcsőhöz tessékelte Ruffót.

Ruffo felment a fedélzetre.

Nelson a díszlépcső tetején állt, míg Ruffo le nem ért a csónakba. Akkor hidegen elköszöntek egymástól, a csónak elvált a hajó oldalától, s megindult a part felé. De az ágyúk hallgattak, holott a szokás úgy kívánja, hogy a távozót ugyanannyi lövés búcsúztassa, ahány érkezésekor köszöntötte.

A tengernagy a távolodó csónakot figyelte. Egyszerre egy kis kéz nehezedett a vállára, s azt hallotta:

- Drága Horatióm...

Nelson összerezzent.

- Á, ön az, mylady.

- Én vagyok... Itt az az ember, akit hívattunk.

- Miféle ember?

- Scipione Lamarra kapitány.

- Hol van?

- Sir William szobájában.

- Caracciolóról hozott hírt? - kérdezte Nelson felvillanyozva.

- Nem tudom, de könnyen meglehet. Óvatosságból elrejtőzött, nehogy a kardinális felismerje. Mellette szolgál ugyanis mint szárnysegéde.

- Menjünk Lamarrához. Nos, mylady, kivívtam megelégedését?

- Bámulatos volt, Horatio, s én imádom önt.

Nelson megnyugodva, vidáman indult sir William lakosztálya felé.

77
Melynek során a kardinális mindent megtesz a hazafiak megmentésére, s a hazafiak mindent megtesznek - önmaguk elveszejtésére

Hamarosan megtudjuk, miről tárgyalt Nelson és Scipione Lamarra. Most szegődjünk inkább a kardinális nyomába. Ruffo a hazaút alatt szilárdabban eltökélte, mint valaha, hogy történjék bármi, ő igenis érvényt szerez a szerződésnek, ahogy ezt már Nelsonnak is megmondta.

Mihelyt hazaért a Maddalena-híd menti kis házba, Micheroux lovagot kérette, valamint Baillie-t és Ahmed kapitányt, a két szövetséges parancsnokot. Beszámolt a történtekről, elmondta, hogy Foote kapitány, útban Palermóba, véletlenül összetalálkozott Nelsonnal, hogy a visszaúton elkísérte őt sir William és Emma Lyonna is, aki meghozta a királyné válaszát: a széttépett szerződést. Végül tüzetesen elbeszélte Nelsonnal, sir Williammal és lady Hamiltonnal lezajlott összecsapását, és feltette a kérdést: vállalják-e társai a szégyenteljes szerepet, hozzájárulnak-e a békeszerződés felborításához, melyet mint teljhatalmú megbízottak, uralkodójuk képviseletében mindhárman aláírtak.

A három megbízott - Micheroux, a szicíliai király képviselője, Baillie, I. Pál cár képviselője, és Ahmed, Szelim szultán képviselője - felháborodottan utasította el e feltevést.

A kardinális erre beszólította titkárát, Sacchinellit, és a maga, valamint a másik három aláíró nevében tollba mondta az alábbi tiltakozást.

Mondanunk is felesleges, nemde, hogy erre az okmányra éppúgy II. Ferdinánd magánlevéltárában bukkantunk rá, a titkos királyi ügyiratok között, mint könyvünkben eddig s ezután közölt egyéb dokumentumokra is.

Így hangzik a szöveg, hű fordításban:

> *A nápolyi erődök kapitulációja szükséges, üdvös és méltó a Szicíliai Kettős Királyság királyához, valamint nagy hatalmú szövetségeseihez: Nagybritannia királyához, Minden Oroszok cárjához és a Fényes Török Porta szultánjához, mivel e szerződés által vált lehetővé a további véráldozat elkerülése, ez vetett véget a gyilkos polgárháborúnak, mely őfelsége és alattvalói között dúlt, s ennek eredményeként űzetett ki országunkból a közös ellenség.*
>
> *Minthogy pedig a szerződést az erődök parancsnokai hit alatt kötötték fent mondott hatalmak képviselőivel, megszegése, vagy akár részleges csorbítása is undok merénylet lenne az adott szó szentsége ellen. Fent mondott hatalmak képviselői nyomatékosan kérik Nelson lordot a szerződés elismerésére, s egyben kijelentik, hogy megmásíthatatlan elhatározásuk azt pontról pontra végrehajtani; aki ebben meggátolná őket, annak fejére szálljon Isten és ember előtt a hitszegés bűne.*

Ruffo és három társa aláírta az okmányt.

Micheroux, aki joggal félt a túszok ellen alkalmazandó megtorlástól, mivel egy rokona, Micheroux marsall, túszként ült a Sant'Elmo-erődben, felajánlotta, hogy személyesen viszi el a *Fulminant*-ra az óvást. De hasztalan volt minden igyekezete: Nelson kereken megtagadta, hogy akár szóban, akár írásban megerősítse Ferdinánd király nevében a szerződést. Egyébként csakugyan nem ismerhette a király szándékait: mint láttuk, Ferdinánd a kezdet kezdetén Ficuzzába menekült a királyné haragja elől.

Ruffo így is tudta, mihez tartsa magát; a király s a királyné levelei nem sok kétséget hagytak őfelségeik szándékai felől, s ha netán mégis, azt egyszer s mindenkorra eloszlatta a hallgatásba burkolódzott, hajthatatlan Emma Lyonna, a királyné titkait őrző szfinx magatartása.

A délelőtt szakadatlan futkározásban telt el, izenetek jöttek-mentek a *Fulminant*-ról a főhadiszállásra, a főhadiszállásról a *Fulminant*-ra. E hosszú és terméketlen eszmecserét Nelson részéről Troubridge és Ball, a kardinális részéről Micheroux közvetítette. Terméketlen eszmecsere, mondottuk, és joggal, mert Nelson és Hamilton egyre konokabbul ragaszkodott a szerződés érvénytelenítéséhez s a hadműveletek újbóli megindításához, a kardinális nem kevésbé makacsul a szerződés betartásához.

Ruffo végül arra az elhatározásra jutott, hogy saját kezűleg levelet ír a Castelnuovo-erőd parancsnokának, Massa tábornoknak, mivel mindenáron el akarta határolni magát a szerződésszegőktől.

A következőket írta:

Noha a szövetséges hatalmak képviselői szentnek és sérthetetlennek tekintik a köztünk létrejött szerződést az erődök átadásáról, Nelson ellentengernagy, az angol flotta parancsnoka, vonakodik azt elismerni; s mivel a hazafiaknak szabadságukban áll a szerződés 5. cikkelye értelmében a San Martino-kolostorbeli hazafiak példájára, kik nagy többségükben a szárazföldön vonultak el, e módot választani önnön megmentésükre, ezért a szárazföldi utat ajánlom és tanácsolom, megjegyezvén, hogy az öböl ugyan az angolok hatalmában van, de a szárazföldön nincsenek sem állásaik, sem csapataik, tehát nem is akadályozhatják meg az erődök védőinek szabad elvonulását.

Ruffo kardinális

A kardinális azt remélte, hogy ily módon megmentheti a republikánusokat. Sajnos, a hazafiak őbenne látták, elvakultságukban, legkegyetlenebb ellenségüket. Kelepcére gyanakodtak, s bár Salvato váltig bizonygatta, hogy el kell fogadni Ruffo ajánlatát, a túlnyomó többség az ajánlat elutasítására szavazott, s Massa a következő választ küldte Ruffónak, mindnyájuk nevében:

Szabadság *Egyenlőség*

Massa tábornoktól, a tüzérség s a Castelnuovo-erőd parancsnokától.

1799. június 26.

Levelét s annak igazi mondanivalóját megértettük. Azon meggyőződéstől indíttatva, hogy a szerződés kötelező erővel bír mindazokra, kik azt ünnepélyesen megkötötték és aláírták, megingathatatlan szándékunk minden kikötését a legszigorúbban betartani. Történjék bármi, nem hagyjuk magunkat sem meglepni, sem megfélemlíteni; készek vagyunk újra vállalni a harcot, melynek önként vetettünk véget, amennyiben erőszakot próbálnak ellenünk alkalmazni. Mivel a kapitulációs szerződést a Sant'Elmo-erőd parancsnoka diktálta, fegyveres kíséretet kérünk megbízottunk számára, kit az Ön javaslatának megtárgyalása végett a francia parancsnokhoz menesztünk, aminek megtörténte után pontosabb válasszal szolgálhatunk.

Massa

A kardinális kétségbeesve tapasztalta, hogy félreértik szándékait. Rögtön elküldte a kért kíséretet de Cesare vezetésével, akinek a lelkére kötötte, hogy győzze meg a hazafiakat: sorsuk megpecsételtetett, ha nem fogadják meg tanácsát.

A hazafiak Salvatót küldték Mejeanhoz, meghányni-vetni, mi a teendő az előállt helyzetben.

Salvato ezúttal harmadszor került szembe Mejeannal.

Színét sem látta ama nap óta, amikor Mejean előrukkolt a javaslattal, hogy ötszázezer frankért vállalja Nápoly védelmét. Salvato nagylelkűen magára vette volna az összeg kifizetését, mint tán emlékeznek még, kedves olvasóink, de a Direktórium, hamis önérzetből, elutasította a javaslatot.

Mejean feledte a sértő visszautasítást, legalább ezt látszott bizonyítani buzgó részvétele a béketárgyalásokon. A szerződés minden pontját hosszan, alaposan megvitatta; a hazafiak az ő makacs türelmének tulajdonították, hogy olyan kedvező feltételeket sikerült kicsikarniok, amiről a legderűlátóbb lelkek sem álmodtak soha.

Mejean buzgalma önzetlennek tetszett - hiszen semmi sem vallott az ellenkezőjére -, s a hazafiak megújult bizalommal tekintettek az ezredesre.

Egyébként saját jól felfogott érdekük is azt parancsolta, hogy fenntartsák vele a barátságot. Mejeantól sok függött: a hazafiak üdve vagy pusztulása, aszerint, hogy mellékük áll, vagy szembefordul velük.

Arra a hírre, hogy Salvato jött a republikánusok nevében tárgyalni, Mejean mindenkit eltávolított szobájából. Jobb, ha tanúk nélkül beszélnek, Salvatótól kitelik, hogy célzást tesz múltkori ajánlatára.

Megkülönböztetett udvariassággal fogadta a fiatalembert. Minek köszönheti a rendkívüli megtiszteltetést? - kérdezte.

Salvato átnyújtotta a kardinális levelét, s a hazafiak nevében tanácsot kért az ezredestől. Okvetlen azt teszik majd, amit ő tanácsol - tette még hozzá.

Az ezredes kétszer is elolvasta a levelet, majd tollat fogott, s Ruffo aláírása után odabiggyesztette a híres Vergilius-idézetet:

Timeo Danaos et dona ferentes.

Ami annyit tesz: Félek a görögöktől, ha ajándékot hoznak is.

Salvato elolvasta Mejean széljegyzetét, s azt mondta rá:

- Ezredes, véleményem szögesen ellentétes az önével. Ezt nyugodtan megvallhatom, mivel annak idején én voltam az egyetlen, aki Domenico Cirillóval kiálltam az ön javaslata mellett, s azt mondtam: adjuk meg a kért összeget, vagyis fejenként és emberenként ezer frankot.

- Fejenként ötszáz frankot, ezredes; megígértem, hogy további ötszáz katonát hozatok Capuából. Mint látja, jó hasznát vehették volna.

- Mindig is ezen a véleményen voltam, úgyannyira, hogy saját vagyonom terhére elvállaltam az ötszázezer frank kifizetését.

- Nocsak! Ön tehát milliomos, kedves tábornok?

- Igen, de sajnos vagyonom javarészt ingatlan, földbirtok. Szépszerivel vagy erővel kölcsönt kellett volna felvennünk rá, s a háború után visszafizetni.

- Miért csak a háború után? - gúnyolódott Mejean. - Róma bezzeg áruba bocsátotta és eladta a földeket, melyeken Hannibál táborozott, rendes értékük kétharmadáért.

- Ne feledje, ezredes, hogy nem a Fabius-kori Rómában vagyunk, hanem a Ferdinánd-kori Nápolyban.

- Ön tehát megtartotta szántóföldjeit, erdeit, szőleit, nyájait?

- Sajnos, igen.

- *O, fortunatos nimium sua si bona norint, agricolas!*[23] - folytatta az ezredes az előbbi csúfondáros hangon.

- Mindazonáltal van annyi készpénzem, ezredes úr, hogy megkockáztathatom a kérdést: mennyit kérne bizonyos személyektől, akik, nem bízván Nelsonban, öntől kérnének menedéket, feltéve persze, hogy kezeskedik biztonságukért?

- Fejenként húszezer frankot. Sokallja, tábornok?

- Két személyért negyvenezret?

- Mondja meg, ha sokallja, tábornok, ne restellje. Talán megalkuszunk.

- Nem sokallom. Kész vagyok megkötni az üzletet két személy nevében, akik... Mert ugyebár, ez szabályos üzlet?

- Szabályos kétoldalú szerződés, üzleti nyelven szólva. Mi tagadás: kitűnő könyvelő vagyok, tábornok.

- Vettem észre, ezredes - nevetett Salvato.

- Szabályos kétoldalú szerződés tehát, mint voltam bátor említeni: ha az egyik szerződő fél eleget tesz vállalt kötelezettségeinek, ugyanerre kötelezi a másikat is; ha viszont elmulasztja, érvényét veszti a szerződés.

- Rendben van.

- Tehát nem sokallja az árat?

- Nem, az említett két személynek megér ennyit az élete.

- Ez esetben máris jöhetnek, tábornok, örömmel látom őket.

- Ideérkezésüktől számított huszonnégy órán belül kiegyenlítik tartozásukat.

- Negyvennyolc órát adok rá. Láthatja, tábornok: nem kicsinyeskedem.

- Áll az alku, ezredes.

- Viszontlátásra, tábornok.

Salvato visszatért a Castelnuovóba, a kíséret védelme alatt. A hazafiak, élükön Massával, ismét egybegyűltek, hogy e nagy horderejű ügyben végleg döntsenek. Salvato bemutatta Mejean *Timeo Danaos*-át. Vitára nem került sor, Mejean véleménye egybeesett a nagy többség véleményével. Salvato engedélyt kért, hogy de Cesarét visszakísérhesse, s a választ személyesen vihesse meg Ruffónak; saját szemével kívánt a tényállásról meggyőződni.

A kért engedélyt rögtön megkapta, és ellovagolt de Cesare oldalán. Ha két héttel korábban akadnak össze a csatatéren, miszlikbe aprítják egymást; most békésen kocogtak fej fej mellett, a tengerparton.

[23] Ó, boldog földművesek, ha tudnák, milyen jó dolguk van! (latin)

78
Diplomáciával a becsület ellenében

Húsz perc múltán ott álltak a Maddalena-hídnál, a kis ház ajtaja előtt, melyben Ruffo felütötte főhadiszállását.

De Cesare védőszárnyai alatt Salvato simán bejutott a kardinálishoz.

Ruffo azonnal ráismert, felkelt s elébe sietett.

- Örülök, hogy viszontlátom, tábornok - mondta.

- Részemről a szerencse, eminenciás uram, csak azt fájlalom, hogy elutasító választ kell hoznom.

Azzal átnyújtotta Ruffónak saját levelét, Mejean ezredes széljegyzetével.

Ruffo elolvasta. Vállat vont.

- A nyomorult!

- Eminenciád ismeri őt? - kérdezte Salvato.

- Felkínálta a Sant'Elmo-erődöt ötszázezer frankért. Én nemet mondtam.

- Ötszázezer frankért? Úgy látszik, ez a rögeszméje! - szólt nevetve Salvato.

- Á, önnek is volt vele dolga?

- Volt. Felajánlotta, hogy támogat bennünket ugyanezért az összegért.

- És?...

- Nemet mondtunk.

- Eh, hagyjuk a csirkefogókat, kár rájuk szót vesztegetni. Térjünk inkább vissza az ön barátaira. Szeretném meggyőzni őket arról, hogy igaz jóakarójuk vagyok.

- Őszinte sajnálatomra meg kell vallanom: nehéz dolga lesz eminenciádnak - mosolygott Salvato.

- Tán mégsem, ha ön vállalja, hogy szószólóm lesz, amit annál könnyebben megtehet, mert ugyanolyan őszintén szándékozom önnel beszélni, mint a múltkor tettem. Sőt, továbbmegyek. Akkor beértem a bizonykodással, most bizonyítani fogok.

- Én enélkül is hittem a szavának, kardinális úr.

- Mindegy! A tét nagy: fejünk és becsületünk, elkel hát a bizonyíték. Üljön ide mellém, tábornok, s figyeljen jól. Nem kis dolog, amit tenni szándékozom: hogy adott szavamat betarthassam, szembeszegülök, ha nem is királyom érdekével, mert hiszem, hogy azt így szolgálom a legjobban, de legalábbis parancsaival.

Salvato meghajolt, s a felhívásnak engedve leült Ruffo mellé.

A kardinális egy kulcsot vont elő a zsebéből, s kezét Salvato karjára téve, azt mondta:

- *Nem én* mutattam meg önnek az iratokat, melyeket mindjárt saját szemével láthat: ön tudomást szerzett róluk valamiképpen; hogyan s mint, arra találjon ki valami hihető mesét, ha jobbat nem tud, fogja rá Midasz király nádasára.

Kinyitotta az asztal fiókját, elővette sir William Hamilton levelét, s odanyújtotta Salvatónak.

- Olvassa el mindenekelőtt az angol nagykövet saját kezű levelét.

- Erről rájuk ismerek! - szólt Salvato, miután végzett a levél olvasásával. - Igazi pun eskü: „Vegyük számba ágyúinkat, s ha mi vagyunk az erősebbek, rúgjuk fel a szerződést." S ön mit tett?

- Hogy mit? Nem akarván e létfontosságú kérdést közönséges hajóskapitányokkal megtárgyalni, magam mentem el a *Fulminant*-ra. Ott több mint egyórás vitát folytattam Nelsonnal és sir Williammal, melynek során én kereken kijelentettem, hogy jottányit sem engedek abból, amit szent kötelességemnek tekintek. Íme, a vita egyetlen eredménye: egy ügyirat, mely, mint látja, első szótól az utolsóig Nelson lord kezétől származik.

S odamutatta Salvatónak azt az írást, mely e szavakkal kezdődik „Nelson lord, vezénylő tengernagy június 24-én", s azzal végződik, hogy „amely szerződés, véleménye szerint, nem tekinthető érvényesnek ő szicíliai királyi felségeik jóváhagyása híján".

Salvato visszaadta a papirost.

- Eminenciádnak igaza van, ez csakugyan fontos történelmi dokumentum.

- Nos, ezek után mit tehettem, mit tett volna ön az én helyemben? Nyilván azt, amit én; becsületes ember nem is cselekedhetett másként. Levelet írt volna, nemde, az ellenségnek, vagyis az erődparancsnokoknak, s tudatta volna velük a történteket? Íme, a levél. Ugye, félreérthetetlen? Ugye, ön sem írt volna mást az én helyemben? Olyan, amilyennek lennie kell: jó tanács, lojális ellenfél részéről.

- Kardinális úr, ha már úgy alakult, hogy engem választott ki tettei bírájául, hadd jelentem ki, hogy az ön magatartása mindvégig kifogástalan volt, Nelson lordé ellenben...

- Érthetetlen - vágott közbe Ruffo.

- Nem egészen ezt akartam mondani - mosolygott Salvato.

- De én azt mondom, *érthetetlen*, kedves tábornokom, mert csakugyan az, érthetetlen az ön számára, hiszen nem ismeri a tengernagyot - szólt Ruffo, a rá oly jellemző fesztelenséggel. Ez volt e rendkívüli ember egyik legvonzóbb tulajdonsága. - Számomra annál érthetőbb. Nos, hallgasson végig, *filozófushoz*, tehát oly emberhez illő türelemmel, aki *szereti a bölcsességet*, mert a bölcsesség nem más, mint az igazság ismerete, s én elárulom önnek, mi az igazság Nelson esetében. Kívánom neki, hogy az utókor ítélete ne legyen szigorúbb az enyémnél!

- Hallgatom, eminenciás uram, s mondanom sem kell: a legnagyobb figyelemmel.

A kardinális folytatta:

- Nelson nem udvari ember, mint én, nem is kiművelt emberfő, mint ön, kedves tábornokom. Egyetlen tudománya van égen és földön: a haditengerészet, abban viszont lángész. Nelson paraszt, vérbeli angol bulldog, faragatlan tengerész, egy szegény falusi plébános fia: hajón élte le egész életét, a világtól távol; Abukir előtt soha a lábát be nem tette egy palotába, soha nem látott királyt, soha nem hajtott térdet királyné előtt. S íme, ő, a sarki tengerek hajósa, aki jegesmedvékkel marakodott a jégbarlangok birtokáért, egy szép napon Nápolyba érkezett; a vakító napsütés elkáprázta tta, szinte belevakult a gyémántok ragyogásába. Egy igazi királyné nyújtotta csókra a kezét, egy nagykövetné a száját - neki, egy polgárnő, Mistress Nisbet, férjének. De mit királyné, mit nagykövetné - rosszul mondtam, nem két nő -, két szirén! S ő testestül-lelkestül rabja lett az egyiknek, szolgája a másiknak. Szegény, szűk agyában tótágast állt a jó s a rossz fogalma, a népérdek semmivé lett a fejedelmek valódi vagy vélt érdeke előtt.

Felcsapott az önkény apostolává, a királyság elszánt csatlósává. Látnia kellett volna őt tegnap a tanácskozáson, tábornok, ahol a királyságot az képviselte, akit a Prédikátor Idegen Asszonynak nevez: Venus Astarte, a leszboszi céda! Nelson egy pillanatra le nem vette a szemét - a fél szemét - róla, s a halál e női nagykövetének néma szája bosszúért kiáltott, gyűlöletet hörgött! Hitemre, szántam ez új Adamastort, ki önként egy nő lába elé helyezi tulajdon fejét. Ez a gyengéje egyébiránt megvolt a legtöbb nagy embernek, Héraklésztől Sámsonig, Sámsontól Marcus Antoniusig, s mindent összevéve Nelson mégiscsak nagy ember.

- Hogy mi mozgatja Nelsont, valójában mindegy is: annyi bizonyos, hogy ádáz ellenségünk - felelte Salvato. - S mit számít tenni eminenciád e nyers és észérvek számára hozzáférhetetlen erő semlegesítésére?

- Hogy mit, kedves tábornokom? Mindjárt meglátja.

Ruffo maga elé húzott egy ív papírt, pennáját megmártotta a kalamárisban, s írta, amint következik:

> *Ha Nelson lord nem hajlandó elismerni a szerződést, melyet Ruffo kardinális a nápolyi erődök parancsnokaival kötött, s melynek létrehozásában egy angol tiszt is közreműködött az angol király őfelsége képviseletében, rá háramlik a szerződésszegés egész felelőssége. A szerződésszegésnek elejét veendő, Fabrizio Ruffo kardinális ezúton értesíti Nelson lordot, hogy ha ez bekövetkezne, ő visszaállítja a szerződés megkötése előtti helyzetet, azaz visszavonja csapatait a kapituláció óta elfoglalt állásaikból, azokat az ellenségnek engedvén át, és egész seregével megerősített táborba vonul, rábízván az angolokra, hogy egyedül folytassák a harcot a végső győzelemig.*

Végezetül aláírta az ultimátumot.

Majd felszólította Salvatót: olvassa el.

Salvato a levél olvasásába merült. Ruffo feszülten figyelte, a hatást lesve, s mihelyt Salvato végzett, lecsapott rá.

- Mit szól hozzá?

- Maga Richelieu bíboros sem írta volna meg különbül, maga Bayard lovag sem viselkedhetett volna bátrabban - felelte Salvato, és mélyen meghajolt Ruffo előtt.

A kardinális csengetett, inasa belépett.

- Hívassa Micheroux lovagot - rendelkezett Ruffo.

Micheroux lovag öt percen belül ott termett.

- Nos, kedves lovag úr - szólt Ruffo -, Nelson ultimátumot intézett hozzám, én ugyanazt teszem. Induljon tizedszer is a *Fulminant*-ra; ígérem, utoljára teszi meg az utat.

Micheroux átvette a lepecsételetlen levelet, Ruffo engedelmével elolvasta, köszönt és távozott.

- Kísérjen fel a háztetőre, tábornok - fordult ismét Salvatóhoz Ruffo -, pompás látványban lesz része.

Salvato követte a kardinálist. A kilátást ugyan unalomig ismerte, de mindjárt gondolta, hogy Ruffónak egyéb, nyomós oka lehet őt oda invitálni.

A háztetőről csakugyan messzire elláttak. Jobb felől a Marinella rakpart, a strada Nuova, a strada Piliero és a móló tárult szemük elé, bal felől Portici, Torre del Greco, Castellammare s a Campana-fok, szemközt a háttérben, Procida és Ischia csücske, s a két sziget közt Capri, a part közelében pedig, ahol a kardinális háza állt, az angol flotta, felvont zászlókkal; látszott, hogy a tüzérek égő kanóccal strázsálják ágyúikat.

Legelöl az óriási *Fulminant*, kilencven ágyújával, mint király alattvalói körében: sudár árbocai, melyek egyikén ott lengett a tengernagyi lobogó, messze a többi hajó árbocai fölé magasodtak.

Nagyszerű és ünnepélyes látványt nyújtott a hajóhad. De Salvato gyakorlott tekintetét nem kerülték el az apróbb részletek sem. Látta, hogy egy bárka fut ki a tengerpartról, s négy evezőstől hajtva gyorsan szeli a vizet.

Ez a bárka szállította Micheroux lovagot. Egyenesen a vezérhajónak tartott, s nem egész húsz perc múlva el is érte. Az összes hajók közül a *Fulminant* közelítette meg legjobban a Castelnuovót, jóval lőtávolon belül, nyilván azzal a céllal, hogy ha a harc újrakezdődne, rögtön tűz alá vehesse az erődöt.

A csónak megkerülte a hajó orrát. Beállt a jobb oldali lépcsőhöz.

A kardinális ekkor Salvatóhoz fordult:

- Ha a *kilátás* csakugyan megnyerte tetszését, tábornok, számoljon be társainak a *látottakról*, s bírja rá őket, ha teheti, ajánlatom elfogadására. Remélem, szavaiból a meggyőződés ereje szól majd.

Salvato meghajolt, s őszinte tisztelettel szorította meg a kardinális parolára nyújtott jobbját.

Éppen búcsúzni készült, amikor hirtelen a homlokára csapott:

- Ezer bocsánat! Eminenciád egy fontos ügyet bízott rám a múltkor, s én elfelejtettem róla számot adni.

- Mire gondol?

- Caracciolo tengernagy...

- Igaz, igaz! - kapott a szón Ruffo, látható izgalommal. Nyilvánvaló volt, hogy Caracciolo sorsa nem közömbös előtte. - Mondja csak, tábornok, roppantul érdekel.

- Caracciolo tengernagyot nem találtam sem a hajón, sem otthonában: aznap reggel matrózgúnyát öltött és eltűnt, mondván, hogy egyik emberénél biztos búvóhelyet talál.

- Bár úgy lenne! - sóhajtott Ruffo. - Ha a tengernagy ellenségei keze közé kerül, ütött utolsó órája. Jó lenne valahogy izenni neki. Kedves tábornok, ha volna rá módja...

- Nincs, eminenciás uram.

- Akkor hát Isten óvja Caracciolót!

Salvato elköszönt Ruffótól, és de Cesare kíséretében visszatért a Castelnuovóba, ahol társai már türelmetlenül várták.

Ruffo ultimátuma Nelson elevenébe talált. Tengerészgyalogsága nem volt számottevő, ha tehát a kardinális beváltja fenyegetését s visszavonja saját csapatait, ő nevetséges szájhős színében tűnik fel, hiszen jószerivel tehetetlen. Micheroux lovagnak csak annyit mondott, miután a kardinális levelét elolvasta, hogy „majd meggondolom”, s visszaküldte anélkül, hogy érdemben választ tudott volna adni.

Nelson lángeszű hadvezér volt tengeri ütközetekben, de ettől az egy, valóban csodálatos képességétől eltekintve, minden más tekintetben korlátolt, középszerű ember, mint mondottuk. A „majd meggondolom" valójában annyit jelentett: „Majd tanácsot kérek Püthiámtól, Emmától, vagy a bölcs, mindentudó Hamiltontól."

Öt perc múlva együtt ült a tengernagy kabinjában a *triumfeminaviratus.*

Nelson már csak egyben reménykedett: hogy Micheroux, aki a francia nyelven írt ultimátumot angolra fordította, valahol elvétette a dolgát: félreértette vagy félreérthetően tolmácsolta a szöveget.

Ezért mindenekelőtt átnyújtotta sir Williamnak a levelet, azzal a kéréssel, hogy olvassa el és fordítsa le ismét az ő számára.

Micheroux azonban a legtöbb fordítóval ellentétben, hajszálpontosan adta vissza a levél értelmét. A Hamilton házaspár rádöbbent, hogy a helyzet valóban súlyos, a tengernagy aggodalmai a legkevésbé sem túlzottak.

A két férfi tekintete egyszerre, mintegy vezényszóra, lady Hamiltonra, a királyné titkainak letéteményesére irányult; Nelson és a kardinális kimondta az utolsó szót, a királynén volt tehát a sor.

Emma Lyonna elértette a néma kérdést.

- A szerződést meg kell semmisíteni, s a lázadókat fegyverrel megadásra kényszeríteni, ha önként nem hajlanak rá - mondta.

- Örömest engedelmeskednék - válaszolta Nelson -, de ha magamra maradok, csak önfeláldozásomról biztosíthatom a királynét, arról nem, hogy ez önfeláldozás elvezet a kitűzött célhoz.

- Mylord! Mylord! - Emma hangja szemrehányóan csengett.

- Mondják meg, mit tegyek, s én azt teszem - mondta Nelson.

Sir William gondolataiba merült. Komor arca lassacskán felderült: megtalálta a megoldást.

A mi dolgunk mindössze az, hogy elbeszéljük, miféle fortélyhoz folyamodott a tengernagy, a nagykövet s a kegyencnő, személyes bosszúvágytól ösztökélve vagy a királyi bosszúvágy kielégítésére. Az ítélet joga az utókoré.

Sir William előadta tervét, Emma helyeselte, Nelson ráállt, mire sir William a következő levelet intézte a kardinálishoz.

Fordítási hibától nem kell tartanunk: a levél francia nyelven íródott.

Alighanem a Micheroux távozását követő éjszakán vethették papírra, mert a következő napról kelt:

Kelt a Fulminant fedélzetén, a nápolyi öbölben.

Eminenciás uram!

Nelson lord felkérésére s az ő nevében kijelentem, hogy a lord eltökélt szándéka őrizkedni minden olyan cselekedettől, ami a fegyverszünetet, melyet Eminenciád a nápolyi erődökkel kötött, felboríthatná.

Tisztelettel stb.

W. Hamilton

A levelet Troubridge és Ball kapitány urak, Nelson állandó rendes követei juttatták el újfent a kardinálishoz.

Ruffo első érzése az öröm volt - lám, mégis ő győzött! -, de a rákövetkező pillanatban ismét felébredt gyanakvása. Hátha van a levélnek valamely rejtett értelme, buktatója, egyszóval: hátha csak kelepce az egész - gondolta, tehát rögtön a tisztekhez fordult, s megkérdezte, nem izent-e Nelson lord külön is valamit.

- De igen. Nelson lord felhatalmazott, hogy az ő nevében kijelentsük: maradéktalanul egyetért a nagykövet levelében foglaltakkal.

- Nem fűznének a levélhez írásbeli kommentárt, uraim? Ha csupán az én üdvöm forogna kockán, tökéletesen kielégítene a levél, de mert a tét a hazafiak sorsa, megnyugtatna, ha erre pár szóban kitérnének.

- Nelson lord nevében kijelenthetjük, hogy semmi módon nem fogja a lázadók hajóra szállását meggátolni.

A kardinális tudta, hogy nem lehet elég óvatos.

- Adják e kijelentést írásban, uraim, ha nincs ellenükre.

Ball habozás nélkül a toll után nyúlt, maga elé húzott egy árkus papírt, s ráírta:

> *Troubridge és Ball kapitányok kijelentik, Nelson lord felhatalmazása alapján, hogy a lord nem gördít akadályt a Castelnuovo- s a Tojáserőd várőrségéhez tartozó lázadók és más személyek behajózása elé.*

Ez világos beszéd volt, helyesebben szólva, igazán világos beszédnek tetszett. A kardinális már csak arra kérte a tiszt urakat, szíveskedjenek e néhány sort aláírni.

Troubridge azonban kitért a kérés elől, mondván, hogy erre nincs felhatalmazása.

Ruffo erre felmutatta sir William június 24-i, tehát egy nappal előbb kelt levelét, melynek egyik mondata a két kapitányt Nelson teljhatalmú megbízottjaként emlegeti.

De Troubridge kitartott előbbi álláspontja mellett.

- Felhatalmazásunk kizárólag katonai ügyekre terjed ki, diplomáciai kérdésekre nem. Egyébként sincs semmi jelentősége az aláírásnak, minthogy a nyilatkozatot kézzel írtuk.

Ruffo nem erősködött tovább; hite szerint minden óvintézkedést megtett.

A nagykövet levele elvégre világosan kimondta, hogy *a lord eltökélt szándéka őrizkedni minden olyan cselekedettől, ami a fegyverszünetet... felboríthatná*; Troubridge és Ball kapitányok nyilatkozata leszögezte, hogy *a lord nem gördít akadályt*... a *lázadók behajózása elé.* A kardinális bízott e két okmány erejében, de a kétszeres biztosíték ellenére sem akarta a felelősséget egyedül viselni, tehát meghagyta Micheroux lovagnak, hogy vezesse el a két angol tisztet az erődök parancsnokaihoz, mutassa ott be a nagykövet legújabb levelét, valamint a nyilatkozatot, s ha a parancsnokok e két okmányt kielégítő biztosítéknak látják, állapodjanak meg közvetlenül a két angol kapitánnyal a szerződés végrehajtásának módozataiban.

Micheroux két óra múltán visszatért, és jelentette a kardinálisnak, hogy minden rendben: hála az égnek, a felek megegyeztek.

79
A pun eskü

A kardinális úgy megörült a nem remélt sikernek, hogy június 27-én hálaadó istentiszteletet tartott a Carmine-templomban, az alkalomhoz illő, fényes keretek között.

A mise előtt levelet írt Nelson lordnak és sir William Hamiltonnak. Megköszönte, hogy a szerződés jóváhagyásával helyreállították a város s még inkább az ő lelke békéjét.

Hamilton a következőket válaszolta, ezúttal is francia nyelven:

Kelt a Fulminant fedélzetén, 1799. június 27-én.

Eminenciás uram!

Nagy örömmel fogadtam becses levelét. Mindhárman a jó ügyet szolgáltuk, a király ügyét, csakhogy, jellemünkből következően, ki-ki más és más módon tanúsította hűségét. Istennek hála, minden a legszebb rendben megy, s én biztosíthatom Eminenciádat: Nelson lord örül, hogy úgy határozott: nem gátolja Eminenciád tevékenységét, sőt minden erejével azon lesz, hogy támogassa a nagy vállalat véghezvitelében, melyet Eminenciád oly válságos körülmények között indított el s vitt sikerre.

Mylord és én nagy szerencsének tekintenők magunkra nézve, ha bármely csekély mértékben előmozdíthattuk ő szicíliai királyi felségeik ügyét, s helyreállíthattuk Eminenciád lelki nyugalmát.

Mylord megkért, hogy köszönjem meg az ő nevében is Eminenciád levelét, s mondjam meg Eminenciádnak, hogy kellő időben intézkedik a továbbiak felől.

Tisztelettel stb.

W. Hamilton

Olvasóink ismerik Ferdinánd és Karolina jó néhány, Ruffo kardinálishoz intézett levelét, láthatták a felséges pár megismételt, lelkes fogadkozásait e levelek zárópasszusában, közvetlen az aláírás fölött; nem múló nagyrabecsülésükről, örök hálájukról biztosították mindketten ezerszer is a férfit, akinek országukat köszönhették.

Ha kíváncsiak rá, kedves olvasóink, mi lett a sok fogadkozásból, hálanyilatkozatból a valóságban, vegyék maguknak a fáradságot, s olvassák el sir William Hamilton június 27-én kelt levelét Acton főkapitányhoz.

Kelt 1799. június 27-én a nápolyi öbölben, a Fulminant fedélzetén.

Kedves főkapitány úr!

Nagyságod láthatta legutóbbi levelemből, hogy a kardinális és Nelson lord között nem a legjobb a viszony. Érett megfontolás után Nelson lord mégis felhatalmazott rá, hogy őeminenciájának ma reggel megírjam: ő semmi olyat nem tesz ezentúl, ami felboríthatná a fegyverszünetet, melyet őeminenciája jónak látott a Castelnuovóba és a Tojás-erődbe bezárkózott lázadókkal kötni, sőt hogy őlordsága kész bármely segítséget megadni, ami a parancsnoksága alatti flottától kitelik, s amit őeminenciája ő szicíliai királyi felségeik érdekében szükségesnek tart. EZ A LEHETŐ LEGÜDVÖSEBB EREDMÉNNYEL JÁRT. Nápolyt felzaklatta a hír, hogy Nelson lord megszegni készül a

fegyverszünetet - ma teljes a nyugalom. A kardinális abban állapodott meg Troubridge és Ball kapitányokkal, hogy a Castelnuovo- s a Tojáserőd lázadó őrségét ma este behajózzuk. Ezzel egyidőben ötszáz tengerészünk partra száll, és elfoglalja a két erődöt, melyeken - Istennek hála! - újfent a szicíliai király őfelségének a lobogója ékeskedik; a köztársaság lobogói (ugyan rövid volt az életük!) máris a Fulminant kabinjába kerültek, ahová remélem, hamarosan követi őket a francia trikolór is, mely egyelőre még a Sant'Elmo-erőd tornyán leng.

Erősen remélem, hogy lord Nelson idejövetele üdvös hatással lesz ő szicíliai királyi felségeik érdekeire és dicsőségére. De az igazat szólva: éppen ideje volt, hogy közbelépjek, enélkül balul állna ügyünk. Derék kardinálisunk tegnap köszönőlevelet írt nekem és lady Hamiltonnak. Ma ledöntötték a gyalázat fáját, mely a királyi palota előtt éktelenkedett, s letépték az Óriás fejéről a jakobinus sipkát.

Most pedig egy örömhír! Caracciolo s még vagy egy tucat hasonszőrű lázadó hamarosan Nelson lord foglya lesz! Ha nem tévedek, egyenesen Procidába kísérik őket, ott bíróság elé állítják, s az ítélet meghozatala után rögtön visszaküldik hozzánk, kivégzés céljából. Caracciolót valószínűleg a Minerva előárbocára kötik fel, s ott marad felfüggesztve napkeltétől napnyugtáig. Nagyon is szükséges példát statuálni a szicíliai király őfelsége érdekei védelmében, minthogy a jakobinizmus nagy teret hódított országában.

W. Hamilton

Ui. Este nyolc órakor. A lázadók hajóra szálltak, mozdulni sem bírnak többé Nelson lord engedélye nélkül.

A republikánusok bíztak a szerződés erejében, hittek Nelson lordnak, aki megfogadta, hogy *nem gördít akadályt a lázadók behajózása elé*, s mint őexcellenciája, az angol nagykövet leveléből láthattuk: minden további nélkül átengedték az erődöket az e célból partra tett ötszáz angol tengerésznek, majd felszálltak a különféle kis és nagy vitorlás hajókra, melyek a megállapodás szerint Toulonba szállították volna őket.

Angol kézre került tehát a Castelnuovo, a kikötő és a királyi palota.

Nem sokkal ezután megtörtént a Tojáserőd átadása is.

Az erődök átadásáról jegyzőkönyv készült; a hazafiak részéről a két erődparancsnok, Ferdinánd király részéről Minichini brigadéros írta alá.

A kapitulációs szerződés kimondta, hogy a hazafiak közül bárkinek jogában áll a szárazföldön menedéket keresni, ha nem kíván elhajózni. E lehetőséggel mindössze ketten éltek: Salvato és Luisa San Felice.

Ők a Sant'Elmo-erődbe menekültek.

Nemsokára végleg visszatérünk könyvünk két főhőséhez, s el nem hagyjuk őket többé, de e fejezetet, mint a címe is jelzi, eleitől végig a nagy történelmi kérdés tisztázásának szenteljük.

S mert ennek során oly szégyenfoltot kényszerülünk ejteni Anglia legeslegnagyobb hadvezérének a becsületén, amit a múló századok sem törölnek le soha, sorra-rendre olvasóink szeme elé kell tárnunk gaztette bizonyítékait, nehogy az a vád érjen bennünket, hogy a gyűlölet elvakított, vagy hogy a tények hiányos ismerete tévútra vitt.

Nem akarunk többet, mást, mint fáklyaként bevilágítani a történelemnek egy mindmáig homály födte zugát.

A kardinálist utolérte a bátor lelkű emberek végzete; azoké, akik bele mernek vágni olyasmibe, ami a gyávák s középszerűek szemében lehetetlen.

A király körül nyüzsgő talpnyalók, kik soha a legcsekélyebb megpróbáltatást sem vállalták, s gondosan elkerülték a veszély árnyékát is, mind Ruffo ellen támadtak, amiért jóslataikkal dacolva a lehetetlent valóra váltotta.

Hihetetlen, mire nem képes az a mérges kígyó, mely legkivált a királyi udvarokban tenyész, s közönségesen úgy nevezik: rágalom! A kardinálist nem kisebb bűnnel vádolták, mint hogy az országot nem a királynak, hanem saját magának foglalta vissza.

Azt terjesztették, hogy öccsét, don Francesco Ruffót akarja nápolyi királlyá kikiáltani, a hadseregre támaszkodva, melyre feltétlenül számíthat, mivel ő maga toborozta-szervezte.

Nelson e tárgyban különleges utasításokat kapott eljövetele előtt. Nevezetesen azt, hogy az első jelre, ami megerősíteni látszik Ferdinánd és Karolina gyanúját, csalja hajója fedélzetére a kardinálist, és vesse fogságra.

A királyi hálának e sajátszerű megnyilatkozására kis híján csakugyan sor került, mint hamarosan látni fogjuk, s a magunk részéről őszintén sajnáljuk, hogy e végkifejlet elmaradt: intő és hasznos példa lehetett volna a királyság hű szolgái számára.

Az itt közölt leveleket az eredeti okmányokról másoltuk ide:

Kelt 1799. június 29-én, a Fulminant fedélzetén, a nápolyi öbölben.

Kedves Uram!

Bár közös barátunk, sir William, részletesen beszámol Önnek a körülöttünk zajló eseményekről, nem állom meg, hogy tollat ne ragadjak, mert kertelés nélkül kimondva: a leghatározottabban ellenzem mindazt, ami történt, s ami jelenleg történik. Hogy rövidre fogjam: felőlem a kardinális lehet földre szállt angyal, de magatartása kihívta az egész nép felháborodását. Lépten-nyomon kisszerű, aljas intrikákkal és ostoba panaszokkal terhelnek bennünket,[24] *s ezeket elhallgattatni és lecsillapítani, véleményem szerint, nem is fogja más, mint a király, a királyné s a nápolyi kabinet jelenléte, vagyis a törvényes, rendes kormány megalakítása, a jelenlegi, törvénytelen rendszer helyén. Igaz, ha első indulatomra hallgatok, a fővárosban alighanem a mainál is felfordultabb állapotok uralkodnának, mivel a kardinálistól rosszabb is kitelt volna, mint mostani tétlensége. Ezért remélem mindenekfelett s esdve kérem is őfelségeiket: jöjjenek ide - a fejemmel felelek biztonságukért. Meglehet, hamarosan el kell hagynom e kikötőt, a Fulminanttal együtt; kényszerű távozásom, félek, végzetes következményekkel járna.*

A Sea-Horse fedélzetén is teljes biztonságban lennének őfelségeik, annyira, amennyire csak egy hadihajón lehetnek.

Az Ön

Nelsonja
Sir John Actonnak

[24] Nelson, lám, *kisszerű, aljas intrikáknak* nevezi a kardinális erőfeszítését annak érdekében, hogy a szerződést tiszteletben tartsa, és *ostoba panaszoknak* a hazafiak jogos tiltakozását! Ebből látszik, milyen kevésre tartotta ő a királyi becsületszót s az emberéletet.

Ugyancsak Actonhoz címzett a második levél, és ugyanaznap kelt, mint az első; ez, ha lehet, még világosabban mutatja a felséges pár hálátlanságát - jobb bizonyítékot, véleményünk szerint, keresve sem találhatnánk rá.

Június 29-én, reggel.

Kedves Uram!

El sem mondhatom, micsoda boldogság számomra, hogy a király, a királyné és Excellenciád idejön. Jelen levelemhez csatolom egy kiáltványom másolatát: elküldtem a kardinálisnak, azzal a kéréssel, hogy nyomassa ki, őeminenciája azonban kereken megtagadta kérésemet, mondván, hogy kiáltványokat neki ne küldözzek, mert ő nem nyomat ki semmit. Troubridge kapitány ma este partra száll ezerháromszáz angol katona élén, s én minden erőmmel azon leszek, hogy őfelségeik megérkeztéig a kardinálissal a jó viszonyt fenntartsam. Legutóbbi rendelete megtiltja, hogy bárkit börtönre vessenek az ő parancsa nélkül: ami világosan mutatja, hogy a kardinális menti a lázadókat. Tegnap már azon tanakodtunk, nem kéne-e őt magát letartóztatni. Fivére ellen súlyos vádak merültek fel; de nem akarom Excellenciádat ezzel tovább terhelni. Igyekszem mindent a lehető legjobban elrendezni, s a fejemmel felelek őfelségeik biztonságáért. Isten adja, hogy mindezen bonyodalmak gyors és szerencsés véget érjenek. Higgyen Excellenciád... stb.

Horatio Nelson
Sir John Acton őexcellenciájának

A kardinális nem kis meglepetéssel vette kézhez a történtek után fivére izenetét, akit előzőleg a *Fulminant*-ra küldött: a tengernagy őt Palermóba irányította - írta Ruffo fivére -, megvinni a királynénak a hírt, hogy Nápoly megadta magát, *úgy, amint azt őfelsége kívánta.*

Nelson a következő záradékot fűzte e leveléhez:

„Levelem vivőjét tekintse túsznak, Felség."

Mint látjuk, a királyhűség jutalma nem sokáig váratott magára.

De mit keresett a kardinális fivére a *Fulminant*-on?

Azt a bizonyos kiáltványt vitte vissza Nelsonnak, melynek kinyomtatását és kiragasztását a kardinális kereken megtagadta, mivel az adott helyzetben s az elhangzott ígéretek után érthetetlennek találta.

Lássuk közelebbről e „hirdetményt", azazhogy „közleményt":

KÖZLEMÉNY

Kelt a Fulminant fedélzetén, 1799. június 29-én, kora reggel.

Horatio Nelson, a nápolyi öbölben horgonyzó brit flotta tengernagya ezennel felszólítja mindazokat, akik a gyalázatos nápolyi respublikát akár a hadseregben, akár közhivatalokban tisztként szolgálták, hogy amennyiben Nápoly városában tartózkodnak, legfeljebb huszonnégy órán belül jelentkezzenek a Castelnuovo-erőd vagy a Tojáserőd parancsnokánál, magukat testestül-lelkestül a szicíliai király őfelsége kegyelmére bízván; ha pedig a város falain kívül tartózkodnak, öt mérföldes körzetben, ugyanerre negyvennyolc órai haladékot kapnak, de csakis ez esetben - másként lázadóknak s a szicíliai király őfelsége ellenségeinek tekintetnek.

Horatio Nelson

De ha a kardinálist meglepte, sőt meghökkentette saját fivére levele, melyből kitűnt, hogy mylord Nelson őt Palermóba küldte, nem sokat törődve azzal, van-e kedve Palermóba menni, mi volt ez a meghökkenés ahhoz képest, amit akkor érzett, amikor a hazafiaktól a következő levelet kapta:

Ruffo kardinális őeminenciájának, a nápolyi királyság helytartójának

Az erődök helyőrségének mindazon tagjain, akik a szerződés értelmében hajóra szálltak, hogy Toulonba menjenek, a legmélyebb megdöbbenés lett ez idő szerint úrrá. Mostanáig jóhiszeműen várták, hogy a szerződésnek elég tétessék, noha a kapituláció bizonyos kikötéseit az erődök kutyafuttában történt átadása során nem sikerült maradéktalanul betartani. De íme: két nap óta kedvező a széljárás, s még mindig nem szerelték fel a hajókat a szükséges útikészletekkel. Mi több, tegnap este hét órakor mély fájdalommal láttuk, hogy a tartánokról elhurcolták Manthonnet, Massa és Bassetti tábornokokat, valamint a végrehajtó bizottság két elnökét, Ercolét és D'Agnesét, a törvényhozó bizottság elnökét, Domenico Cirillót és több más társunkat, köztük Emanuele Borgót és Piatit. Mindnyájukat Nelson tengernagy hajójára vitték, egész éjszaka ott tartották, s a jelen pillanatban, reggel hét órakor, még mindig nem tértek vissza.

A helyőrség az Ön becsületére apellál: magyarázatot kér fenti tényre, és elvárja a szerződés becsületes végrehajtását.

Albanese

Kelt 1799. június 29-én reggel hét órakor, a nápolyi öbölben.

A kardinális sürgősen hívatta Baillie kapitányt és Micheroux lovagot, s a lovagot elküldte Nelsonhoz magyarázatot kérni érthetetlennek tűnő viselkedésére. Ha pedig a tengernagyot valóban oly szándék vezetné, mint gyanítható, ő, Ruffo, kérve kéri, őrizkedjék ily szégyenfoltot ejteni nem csupán saját nevén, de az angol zászló becsületén is.

Nelson gúnykacajjal fogadta Micheroux lovag tiltakozását, s azt felelte rá:

- Mit akar a kardinális? Megfogadtam, hogy *nem gördítek akadályt a várőrség behajózása elé; meg is tartottam a szavamat, hiszen a várőrség hajóra szállt. Most, hogy szerencsésen ott van, nem köt többé semmiféle ígéret, azt teszek, amit akarok.*

Micheroux lovag megjegyezte, hogy ez a kibúvó nem méltó Nelsonhoz, aki erre elpirult bosszúságában, és türelmét vesztve kifakadt:

- Egyébként is azt teszek, amit jónak látok; a királytól szabad kezet kaptam.

- Istentől is kapott hasonló felhatalmazást, uram? - kérdezte Micheroux. - Alig hiszem.

- Ehhez semmi köze! - förmedt rá durván Nelson. - A felelősség az enyém, egyedül a királynak s Istennek tartozom tetteimről számot adni. Távozzon.

Így küldte vissza Nelson a kardinális követét; még csak kísérletet sem tett rá, hogy rosszhiszeműségét elleplezze.

Igazán mondjuk: a toll is kihull szinte a tisztességes ember kezéből, ha ilyet kell leírnia. De hiába: az igazság mindenekfelett!

Amint e választ meghallotta Micheroux lovag szájából, Ruffo sokatmondó pillantást vetett az égre, tollat ragadott, sebtében írt néhány sort, s külön futárral útnak indította az írást Palermóba.

Lemondását küldte el Ferdinándnak és Karolinának.

80
Zsák a foltját...

Vegyük csak fel újra a tollat, mely az imént kihullt a kezünkből! A történet nem ért véget: hátravan még - a legrosszabb.

Emlékszünk ugye, mi történt, amikor Nelson kikísérte Ruffót, a *Fulminant*-on tett látogatása végén, s a lépcsőnél hidegen elköszöntek egymástól - hidegen, minthogy véleményük nagyon is eltért a kapitulációs szerződésről folytatott vita során. Emma Lyonna jelent meg Nelsont figyelmeztetni, hogy Scipione Lamarra - az a tiszt, aki a díszes selyemzászlót, a királyné s a kis hercegnők keze munkáját annak idején elhozta a kardinálisnak - a hajóra érkezett, és sir William kabinjában várta a tengernagyot.

Nelson nem csalódott, Scipione Lamarra csakugyan Caracciolo elfogatásának mikéntjét jött megtanácskozni. Mint tudjuk, Caracciolo egy szép reggel eltűnt saját hajójáról, mielőtt az angol flotta megérkezett volna a nápolyi öbölbe.

Arra is emlékeznek tán olvasóink, hogy a királyné halálra szánta Caracciolo tengernagyot: az ő számára nincs kegyelem, írta Karolina a kardinálisnak, s mondta élőszóval Emma Lyonnának.

Ugyanilyen értelemben írt Scipione Lamarrának, egyik legmegbízhatóbb s legmozgékonyabb ügynökének. Ha Caracciolo tengernagy szökésben lenne, mire Nelson Nápolyba ér, Lamarra beszélje meg Nelsonnal, hogyan s mi módon keríthetik kézre a tengernagyot.

Nos, mint a fedélzetmester válaszából tudjuk, Caracciolo csakugyan elszökött az ágyúnaszádról, melyen a 13-i ütközetben parancsnokolt, aznap, amikor Salvato Ruffo kérésére megjelent a katonai kikötőben, hogy a tengernagyot a rá leselkedő veszélyre figyelmeztesse.

Lamarra, a királyné kémje, pontosan ugyanazt az utat járta meg, mint Salvato, s ugyanolyan eredménnyel, habár merőben ellentétes szándékoktól vezettetve; megtudta, hogy Caracciolo elhagyta Nápolyt, s egy jó emberénél bújt meg.

Jelentette a dolgot Nelsonnak, s megkérdezte, kívánja-e, hogy a szökevény felkutatására induljon.

Nelson kapva kapott az ajánlaton. Buzdításul közölte Lamarrával, hogy négyezer dukát üti annak a markát, aki a tengernagyot kézre keríti.

Scipione Lamarra megesküdött: a vérdíjat, vagy legalábbis a vérdíj oroszlánrészét ő kaparintja meg, és senki más.

A matrózokkal elhitette, hogy jó barátja a tengernagynak, azok tehát készséggel elmondták neki, hogy a tengernagy egy hű emberénél keresett menedéket. Többet ők maguk sem tudtak.

Bizonyára nem Nápolyban bujkál a tengernagy; nem bolond itt maradni az oroszlánkarmok közvetlen közelében.

Scipione Lamarra kísérletet sem tett rá, hogy a tengernagy két nápolyi palotájában tudakozódjék, melyek közül az egyik a Santa Lucián állt, a templom közvetlen közelében - ez volt állandó lakhelye -, a másik a Toledo utcán.

Úgy okoskodott, hogy a tengernagy nyilván egy majorosánál bújt meg; olyan helyen, ahonnan könnyen továbbállhat, ha a felfedeztetés veszélye fenyegeti.

Volt Caracciolónak a többi között egy majorja Calvizzanóban, a hegyek lábánál.

Az agyafúrt kém rögtön arra gyanakodott, hogy a tengernagyot Calvizzanóban kell keresnie, ahol nemcsak a szántóföldek kínáltak számára menedéket, de a hegy is, az üldözöttek természetes búvóhelye.

Scipione Lamarra felszerelte magát Nelson menlevelével, parasztgúnyát öltött, s elindult Calvizzanóba. Jó előre kitervelte, hogy a tanyára úgy állít majd be, mint üldözött hazafi, akit az éhség annyira elcsigázott, hogy nem bánja már, ha az életébe kerül is, de tapodtat nem megy tovább.

Úgy is tett. Nagy merészen bekopogtatott a tanyára, s egy darab kenyeret kért a gazdától, no meg egy marék szalmát, hogy valahol a pajtában meghúzódjék.

Az álmenekült olyan jól játszotta szerepét, hogy a gazda lépre ment. Sietve elbújtatta Lamarrát a szénapadláson, s azt mondta neki, hogy biztonság okából mindenekelőtt meg kell győződnie róla, nem látta-e valaki őt a tanyára bejönni, vagyis körbe kell járnia a birtokot.

Tíz perc múltán visszatért a gazda, némileg megnyugodva, előhívta Lamarrát rejtekhelyéről, leültette a konyhában, s kenyeret, nagy darab sajtot meg egy flaskó bort rakott elé.

Lamarra úgy vetette rá magát az ételre, mint aki napok óta koplal. Mohón nyelte a kenyeret, nyakalta a bort. Lassabban, intette a gazda, akinek a szíve megesett rajta, kaphat kenyeret, bort, amennyit csak kíván, egyék-igyék nyugodtan.

Lamarra megfogadta a tanácsot. Közvetlen ezután nyílt az ajtó, s egy ember lépett be a konyhába. Ugyanolyan öltözéket viselt, mint a gazda, de valamivel idősebbnek látszott.

Scipione úgy tett, mintha fel akarna ugorni.

- Ne féljen - szólt a gazda -, csak a bátyám jött meg.

Az újonnan jött csakugyan úgy viselkedett, mint aki otthon van: köszönt, fogott egy széket, s leült a kemence mellé.

Az álhazafi figyelmét nem kerülte el, hogy a gazda bátyja a leghomályosabb zugot választotta.

Scipione Lamarra találkozott Caracciolo tengernaggyal Palermóban, első pillantásra felismerte őt az állítólagos fivérben.

Könnyűszerrel visszakövetkeztetett a történtekre. A tanyásgazda nem merte őt ura engedélye nélkül befogadni, azt mondta hát, hogy megnézi, nem követte-e valaki a tanyára, s azzal elment Caracciolo engedélyét kikérni. Caracciolót bizonyára a kíváncsiság hozta ide - szeretné tudni, mi történik Nápolyban; s azért merte megkockáztatni, hogy a vendéggel találkozzék, mert a gazdától úgy tudja: az is üldözött.

S csakugyan! Pár pillanat múltán megszólalt Caracciolo, tettetett közönnyel:

- Nápolyból?

- Jaj nekem, onnan - felelte Scipione.

- Miért? Mi történik Nápolyban?

Scipione nem akarta túlságosan megijeszteni Caracciolót, nehogy továbbálljon.

- A hazafiakat Toulonba szállítják - mondta.

- Hát maga miért nem ment velük Toulonba?

- Mert Franciaországban egy lelket sem ismerek, Korfu szigetén ellenben él egy bátyám. Megpróbálok gyalogszerrel elvergődni Manfredoniába, s onnan Korfuba hajózni.

A beszélgetés elakadt. A szökevény láthatóan alig állt már a lábán, kegyetlenség lett volna tovább ébren tartani. Caracciolo odaszólt a gazdának, hogy kísérje a szobájába. Scipione nagy hálálkodva elköszönt tőle. A szobában arra kérte a gazdát, keltse fel pitymallat előtt, hogy idejében folytathassa útját Manfredoniába.

- Mi sem könnyebb ennél - felelte a gazda -, magam is korán kelek, megyek Nápolyba.

Scipione egy szóval sem firtatta, miért. Amit meg akart tudni, enélkül is tudta: a véletlen, mely gyakran szegődik gonosztevők cinkosává, könnyebben célhoz segítette, mint remélni merte volna.

Másnap éjjeli két órakor belépett a szobába a tanyásgazda.

Lamarra abban a szempillantásban talpon termett, felöltözve, útra készen. A gazda egy kis batyut nyomott a kezébe: egy cipó volt benne, egy szép szelet sonka meg egy üveg bor.

- Bátyám kérdezteti, nincs-e szüksége pénzre.

Scipione elszégyellte magát. Előhúzta bugyellárisát, s megmutatta a gazdának: csörög még benne néhány dukát. Azzal elbúcsúzott, megtudakolta az utat, megkérte a gazdát, tolmácsolja bátyjának forró köszönetét, és távozott.

Mintegy száz lépésre a tanyától irányt változtatott, megkerülte az épületet, s megállt az útfélen, ott, ahol a nápolyi országút befut a dombok közé. A gazdát leste: erre kell jönnie.

Vagy félóra múltán csakugyan egy emberalak tűnt fel az oszladozó homályban a Calvizzanóból Nápolyba vezető úton. Scipione rögtön ráismert emberére.

Megindult felé. A gazda felismerte tegnapi vendégét, s meglepetten megállt.

- Maga az? - kérdezte hüledezve.

- Én hát.

- Mit keres errefelé? Ez az út Nápolyba visz, nem Manfredoniába!

- Kendet vártam.

- S ugyan minek?

- Hogy figyelmeztessem: Nelson lord rendelete értelmében halál fia, aki lázadókat rejteget.

- Mi közöm hozzá?

- Az, hogy kend Caracciolo tengernagyot rejtegeti.

A gazda tagadni próbált.

- Kár a fáradságért, felismertem - mondta Scipione -, nem a bátyja volt az kendnek, hanem a tengernagy.

- S egyebet nem akart mondani? - kérdezte a gazda, félreérthetetlen mosollyal.

Így csak az árulók mosolyognak.

- Úgy látom, egykettőre kész az egyezség - szólt Lamarra.

- Mit kap az úr, ha, elcsípi a tengernagyot?

- Négyezer dukátot.

- Kétezer az enyém?

- Nagy az étvágya, barátocskám!

- Elbírnék kétannyit is!

- De beéri kétezerrel?

- Be, ha nem sokat firtatják, hagyott-e nálam a tengernagy pénzt, miegyebet.

- És ha nemet mondok?

A gazda hátraugrott, s mindkét zsebéből egy-egy pisztolyt rántott elő.

- Úgy is jó - mondta. - Azonnal szólok a tengernagynak, s mire az úr Nápolyba ér, mi árkonbokron túl leszünk. De akkor bottal ütheti ám a nyomunkat!

- Nyugalom, barátom. Eszemben sincs kendet kisemmizni, de ha akarnám, se tehetném.

- Egyszóval: áll az alku?

- Részemről igen, de ha megbízik bennem, elvezetném valakihez, akivel bővebben megvitathatja a dolgot. Nyújtsa be annak a számlát, kezeskedem, nem lesz kicsinyes.

- Ki az a valaki?

- Nelson lord.

- Aha! Caracciolo tengernagy mondta nekem már, hogy Nelson lord az ő legádázabb ellensége.

- Igaza is volt. Ezért mondom: Nelson lord nem fog kicsinyeskedni.

- Nelson lordtól jött az úr?

- Annál is messzebbről.

- Úgy, úgy - bólogatott a gazda - Hisz jól mondta az előbb: megegyezünk mi, meg ám! No, menjünk.

S a két díszes mákvirág nekivágott az országútnak.

81
Én, Horatio Nelson

Nelson fogadta Lamarrát és a gazdát, s e megbeszélés eredményeként írta aztán sir William Hamilton sir John Actonnak:

„Caracciolo és több aljas rebellis társa hamarosan Nelson foglya lesz."

Tizenkét *aljas rebellist* máris átszállítottak a *Fulminant*-ra, mint Albanese leveléből láthattuk.

Név szerint a következőket: Manthonnet, Massa, Bassetti, Domenico Cirillo, Ercole, D'Agnese, Borgo, Piati, Mario Pagano, Conforti, Bassi és Velasco.

Caracciolót 29-én reggelre várták.

Előző éjjel hat, parasztnak öltözött, állig felfegyverzett matróz kötött ki Granatello mellett, csendben partra szálltak, s Scipione Lamarra vezetésével Calvizzanóba vonultak. Hajnali három órára értek a tanyához.

A tanyásgazda ébren várta őket, Caracciolo ellenben az igazak álmát aludta. A gazda jobbnál jobb hírekkel tért vissza előző este Nápolyból, hogy a tengernagyot biztonságba ringassa, s Caracciolo vakon hitt a csirkefogónak, mint ez, sajnos, oly gyakran megesik talpig becsületes emberekkel.

A tengernagy kardja ott hevert az ágy végében, pisztolyai az éjjeliszekrényen, de a gazda jó előre figyelmeztette a matrózokat, s azok legelőbb is a fegyvereket ragadták magukhoz, amint a szobába berontottak.

Caracciolo belátta, hogy nincs mit tenni. Büszkén felszegett fejjel, de ellenállás nélkül tűrte, hogy a kezét hátrakötözzék.

Menekült a halál elől, de csak addig, míg az távolról fenyegette; amikor utolérte, bátran farkasszemet nézett vele.

A kapu előtt kétlovas kordé várakozott. A matrózok feltették rá Caracciolót, beszálltak, Scipione felült a bakra, és megragadta a gyeplőt.

Az áruló gazda nem mutatkozott.

Még tegnap kialkudta gaztette bérét, és busás előleget vett fel rá. A hátralevő részt majd csak azután kapja kézhez, hogy urát ellenségei kezére adta.

Hét órára ért a kordé Granatellóba. A foglyot felvonszolták a bárkára, a hat paraszt visszavedlett matrózzá, mind a hat evezőt ragadott, s munkához látott.

Nelson tíz óra óta hajója parancsnoki hídján várakozott, messzelátóval a kezében. Le nem vette a távcsövet Granatellóról, illetve a Torre del Greco és Castellammare közötti tengersávról.

Látta, amint egy bárka elválik a parttól, de hogy ez a bárka azonos-e azzal, melyet ő várt, azt innen, hét-nyolc mérföld távolságról nem lehetett megállapítani. Mindenesetre merőn figyelte, lévén közel s távol az egyetlen jármű a hatalmas víz sima felszínén.

Pár pillanattal később fellibbent az előbástya lépcsőjén a gyönyörű Emma, ajkán ragyogó mosoly, mintha ünnepre készülne.

Emma szeretett lustálkodni, máskor délig is ágyban maradt, de ma korán kelt a nagy esemény tiszteletére.

- Mi újság? - kérdezte, és odasimult Nelsonhoz.

Nelson némán a közelgő bárkára mutatott. Mondani nem merte még, hogy ez a várva várt bárka, de erősen remélte, mert a csónak nyílegyenesen a *Fulminant* felé tartott.

- Hol van sir William? - kérdezte Nelson.

- Ezt tőlem kérdi, mylord? - nevetett Emma.

Nelson is elnevette magát, majd a közelben álldogáló Parkenson hadnagyhoz fordult:

- Keresse meg sir Williamot, Parkenson, s mondja meg neki, hogy okom van hinni: a bárka feltűnt a láthatáron.

Nelson gyakorta kitüntette Parkenson hadnagyot figyelmével, rokonszenve jeléül, vagy tán mert tudta: a hadnagy mindig gyorsan és értelmesen hajtja végre a kapott parancsot. A hadnagy tisztelgett, s indult a nagykövetet megkeresni.

Néhány perc beletelt, míg Parkenson sir Williamot megkereste s visszakísérte, azalatt eloszlottak Nelson kételyei. A bárka közelebb ért, s most már tisztán látszott - ha másról nem, hát az evezősök szabályos munkájáról -, hogy matrózok ülnek benne, nem parasztok. A csónak orrában egy férfi ágált, integetett győzelemittasan: Lamarra, mint Nelson nemsokára megállapította.

Sir William Hamilton éppen levelet írt Acton főkapitánynak, amikor Parkenson érte jött; nyomban félbeszakította a levélírást, s felsietett a parancsnoki hídra, hogy Nelsonhoz és Emma Lyonnához csatlakozzék.

A félbehagyott levél ott maradt íróasztalán. Történelmi kutatásaink alaposságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy még a levéltöredéket is módunkban van olvasóink elé tárni. A folytatást majd a maga helyén közöljük.

Íme, a levél kezdete:

Kelt 1799. június 29-én, a Fulminant fedélzetén.

Uram!

Vettem Excellenciád három legutóbbi levelét, kettőt e hó 25-éről, egyet 26-áról keltezve. Boldog vagyok, hogy mindaz, amit Nelson lorddal tettünk, elnyerte ő szicíliai királyi felségeik helyeslését. A kardinális makacsul vonakodik mellénk állni, nem kíván részt venni a Sant'Elmo-eröd meghódoltatásában sem. Salandra herceget küldte el maga helyett Nelson lordhoz, az ostrom tervét megvitatni. Troubridge kapitány irányítja majd az angol tengerészgyalogosokat és az orosz katonákat, Ön hoz néhány jó ágyút, s Salandra herceg lesz a fővezér. Troubridge nem emelt kifogást e terv ellen.

Egyszóval erősen remélem, hogy az ügyet gyorsan lebonyolítjuk, s pár nap múlva a Sant'Elmo-erődön is királyi lobogó leng majd, mint a többi erődön máris...

Idáig jutott sir William, amikor Parkenson elszólította.

Rögtön felsietett a fedélzetre, mint mondottuk, ahol már várta őt Nelson és Emma Lyonna.

Még néhány pillanat, s a kétely árnyéka is eloszlott: Nelson felismerte Scipione Lamarrát, Lamarra jelzéseiből pedig világosan kitűnt, hogy Caracciolót sikerült elfogniok.

Mit érzett vajon az angol tengernagy e rég várt hírre? Arca közönyös volt és mozdulatlan - sem a történész, sem a regényíró szeme nem elég éles e közöny maszkján áthatolni.

Három szempár fürkészte kíváncsian a zsákmányt. Hamarosan megpillantották, akit kerestek: a tengernagy a bárka fenekén hevert, összekötözve. Keresztbe fektették, hogy teste lábtámul szolgáljon a két középső evezősnek.

A bárkán levők nyilván úgy gondolták, hogy felesleges fáradság lenne a hajót megkerülniök, vagy tán szeméremérzetük tiltotta, hogy a díszlépcsőnél kössenek ki. Mindenesetre két csáklya akaszkodott a bal oldali lépcsőbe, a két első evezős csáklyája, s Scipione Lamarra felfutott a lépcsőn, hogy elsőül jelentse Nelsonnak: „Sikerült!"

A matrózok közben feloldozták Caracciolo lábát, hogy a hajóra felvezessék, kezét ellenben úgy hagyták, hátrakötözve, s oly kegyetlenül szorosra vonták csuklóin a köteléket, hogy mire leoldották, véres csíkok maradtak a kötélgyűrűk nyomán.

Caracciolót elvezették három ellensége előtt, akik nyíltan kárörvendtek balvégzetén, majd levitték a fedélzetközbe, s egy kabinba lökték. Az ajtó nyitva maradt, de két matróz állt előtte őrséget.

Sir William hanyatt-homlok sietett vissza kabinjába, mihelyt Caracciolót elvezették, s újra tollat fogott, hogy elsőül adhassa hírül a királynak s a királynénak a nagy újságot:

Most gyönyörködhettünk éppen a sápadt, nagy szakállú, félholt, lesütött szemű s hátrakötözött kezű Caracciolo látványában. Idehozták a Fulminantra, ahol már jó néhány aljas árulót őrzünk; a tengernagyon s a megnevezetteken kívül itt van például Cassano fia,[25] *don Julio, Pacifico, a pap, és még mások. A legvétkesebbek, gondolom, gyorsan elnyerik méltó büntetésüket. Ez általában borzadályt kelt, de engem, aki behatóan ismerem ez árulók bűneit, háládatlanságát, hidegen hagy a büntetés látványa, az emberek többségével ellentétben. Egyébként úgy hiszem, most, amikor a Sant'Elmo-erőd ostromára készülünk, nagy hasznunkra válhat az a körülmény, hogy a főbűnösöket a Fulminantra hozattuk; a franciák minden ágyúgolyójára válaszul egy fej hullhat le a Fulminanton.*

Isten Önnel, kedves uram stb.

W. Hamilton

Ui. Jöjjön minél előbb rendet teremteni. Remélem, még a felségek ideérkezése előtt végzünk néhány üggyel, mely őket elszomorítaná. Caracciolo perében a szicíliai király őfelsége tisztjei fognak ítélkezni. Ha halálra ítélik, mint várható, rögtön végre is hajtják majd rajta az ítéletet. Máris félhalott a bánattól. Kérte, hogy angol tisztek ítélkezzenek felette.

Indul a hajó, mely e levelet Palermóba viszi, többet most nem írhatok.

Sir William Hamilton nyugodtan megjósolhatta, hogy a tengernagy pere nem fog sokáig húzódni.

---

[25] E fiatalembernek nem jutott ugyan szerep könyvünkben, hadd ejtsünk mégis futólag egy-két szót róla, annak illusztrálására, milyen feneketlenül lealjasodtak némely emberek e korban. A fiút lefejezték, alig tizenhat éves korában. S apja egy héttel később fényes vacsorát adott bírái tiszteletére.

Íme, Nelson idevágó parancsa: igazán nem foghatja rá senki, hogy a foglyot megvárakoztatta.

Gróf Thurn kapitánynak, őfelsége Minerva nevű fregattja parancsnokának

Én, Horatio Nelson,

ezennel elrendelem és megparancsolom, hogy minekutána Francesco Caracciolo, a szicíliai király őfelsége commodore-ja, akit törvényes uralkodója elleni lázadás bűne terhel, mivel nem átallt rálőni az Ön parancsnoksága alatt harcoló Minerva fregattra, melynek árbocán királyi lobogó lengett, fogságunkba esett,

jelen parancsom értelmében haladéktalanul jelöljön ki öt tisztet azok közül, akik a legrégebben szolgálnak parancsnoksága alatt, az elnöki tisztet magának tartván fenn; s e hadbíróság indítson nyomban vizsgálatot annak kiderítésére, bizonyítható-e tényszerűen a vétség, melyet fent mondott Caracciolo elkövetett; amennyiben pedig a bűn a vizsgálat során bizonyítást nyer, kapitány úr tartozik hozzám folyamodni, hogy a büntetést kiszabjam.

Kelt a Fulminant fedélzetén a nápolyi öbölben,

1799. június 29-én.

Horatio Nelson

E néhány kiemelt szóból láthatják, kedves olvasóink, hogy e pört nem a hadbíróság folytatta le, a vádlott bűnösségét nem bírái állapították meg, s nem is ők szabták ki, lelkiismeretük szerint, a büntetést; nem, hanem Nelson, noha részt sem vett a vizsgálaton, sem a vádlott kihallgatásán, s ez idő alatt, úgy lehet, a szép Emma Lyonnával enyelgett; Nelson mondta ki az ítéletet, ő szabta ki Caracciolóra a halálbüntetést, mielőtt a per egyáltalán megkezdődött volna!

Súlyos vád! Olyan súlyos, hogy az író ismét úgy érzi (mint már oly sokszor e könyv során): át kell engednie helyét a történésznek, nehogy a képzelet túlságával vádolják; s azt mondja: „Rajtad a sor, testvér, itt nincs helye koholt meséknek; csakis a történelemnek van joga kimondani, amit mondani készülsz."

Állítjuk tehát, hogy mindaz, amit e fejezet kezdete óta leírtunk, s amit ezután leírunk, az első szótól az utolsóig színigaz.

Nelson elrendelte - fittyet hányva az utókor, s mi több, kortársai ítéletének -, hogy Caracciolo pörét az ő hajóján folytassák le, mint Clark és Marc Arthur urak oly találóan mondják *Nelson élete* című munkájukban: a tengernagy attól tartott, hogy ha más hajón zajlik le a pör, a hajó legénysége fellázad, „*lévén Caracciolo* - teszik hozzá ezek az urak - *felettébb népszerű a nápolyi tengerészek körében*"!

Közvetlen azután, hogy Nelson idézett rendelete megjelent, működésbe lépett a hadbíróság. Szolgalelkűségből, s úgy lehet, sértett becsvágytól sarkallva, Nelson lábbal tapodta a nemzetközi jogot, mert hiszen nem volt joga Caracciolo fölött ítélkezni, aki rangra vele egyenlő volt, társadalmi pozícióját tekintve fölötte állt, s aki legfeljebb Szicília királya ellen vétett, ha vétett, de soha az angol király ellen.

De nehogy bárki elfogultsággal vádoljon bennünket Caracciolo javára, illetve Nelson kárára, egyszerűen idézni fogjuk az angol tengernagy talpnyaló életrajzíróinak könyvéből a tárgyalás jegyzőkönyvét. Sokkal megrendítőbb az a maga cicomátlan egyszerűségében, mint Cuoco vagy Coletta romantikus meséi.

A haditörvényszék - öt nápolyi tiszt és Thurn gróf, a hadbíróság elnöke - összeült a tiszti étkezdében.

Thurn gróf parancsára két angol tiszt elment Caracciolóért. Leoldották kötelékeit, s felkísérték a törvényszék elé.

A terem ajtaját nem zárták be, bárki részt vehetett, a szokásnak megfelelően, a tárgyaláson.

Caracciolo megvetően elmosolyodott, és megcsóválta a fejét, amint a tiszteket meglátta. Az egy Thurn gróf kivételével mind alatta szolgált.

Ezek közül egy sem mer majd felmentő ítéletet hozni.

Sir William nem járt messze levelében az igazságtól. Caracciolo mindössze negyvenkilenc éves volt ekkor, de így, szakállasan, torzonborz hajjal, hetvennek látszott.

Hanem amint bírái elé állt, s önérzetesen kihúzta délceg termetét, egyszeriben visszaváltozott azzá a magabiztos, határozott, parancsoláshoz szokott férfivá, aki régen volt; imént még düh torzította arcán büszke, nyugodt méltóság ömlött el.

Megkezdődött a kihallgatás. Caracciolo nem tagadta meg a választ a feltett kérdésekre. Körülbelül ezeket mondta:

„Nem a respublikát szolgáltam, hanem hazámat, Nápolyt; nem a királyság ellen harcoltam, hanem az öldöklés, a rablás, a gyújtogatás ellen. Kezdetben egyszerű közkatonaként, utóbb átvettem - félig-meddig kényszerhelyzetben - a nápolyi hadiflotta vezényletét, mivel e megbízás elől semmi módon ki nem térhettem."

Ha Nelson részt kegyeskedik venni a tárgyaláson, megerősíthette volna Caracciolo állításait, mert, mint emlékszünk, alig három hónapja írta neki Troubridge: „Hallom, hogy Caracciolo közkatonaként szolgál. Tegnap őrséget állt a palota előtt. *Előbb megtagadta a szolgálatot*, de ezek a jakobinusok nem ismernek pardont."

A bírák egyike megkérdezte Caracciolót, hogy ha csakugyan kényszerhelyzetben vállalta a szolgálatot, miért nem szökött meg? Volt rá alkalma elég!

Caracciolo azt felelte, hogy a szökés - minden körülmények között szökés. Becsületérzése tartotta vissza; lehet, hogy hamis becsületérzés. Ha ez bűn, beismeri: bűnt követett el.

Több kérdés nem is esett. A bíróság elérte célját: vallomásra bírni Caracciolót. Caracciolo vallott; higgadtan, nagy belső méltósággal, úgy, hogy *„válaszai* - mint a jegyzőkönyv írja - *kivívták a tárgyaláson megjelent, olaszul tudó angol tisztek osztatlan rokonszenvét"*, de - vallott, s ezzel a tárgyalás véget is ért: a vádlott bűnössége bizonyítást nyert.

Caracciolót visszakísérték kabinjába, s ismét két őrt állítottak az ajtó elé.

Thurn gróf a jegyzőkönyvet bemutatta Nelsonnak. Nelson mohón kapott utána, olvasás közben kaján öröm ült ki az arcára, majd miután végigolvasta, tollat fogott, s ezeket írta:

Thurn gróf commodore-nak

Én, Horatio Nelson, elrendelem és megparancsolom:

Minekutána az ő szicíliai királyi felsége szolgálatában álló tisztekből alakult haditörvényszék összeült, hogy megtárgyalja a törvényes uralkodója elleni lázadás bűnével vádolt Francesco Caracciolo ügyét;

s minekutána fent mondott törvényszék tökéletesen megbizonyosodott a vádlott bűnössége felől, s e meggyőződésében fent mondott Caracciolo ellen oly ítéletet hozott, melynek következtében halálbüntetés vár rá;

hogy jelen rendeletem értelmében hajtassa végre fent mondott Caracciolón a halálos ítéletet; mégpedig kötél által, a delikvenst a szicíliai király őfelsége tulajdonát képező s az ön parancsnoksága alatt álló Minerva nevű fregatt előárbocára köttetvén fel. Fent mondott halálos ítéletet ma délután öt órakor kell végrehajtani, s ennek megtörténte után a holttestet öt órától napnyugtáig az árbocra függesztve hagyni, mikor is a kötelet el kell vágni, s a holttestet a tengerbe dobni.

Kelt a Fulminant fedélzetén, Nápolyban,

1799. június 29-én.

Horatio Nelson

Az ítélethozatal pillanatában két személy tartózkodott Nelsonon és Thurn grófon kívül Nelson kabinjában. Emma mozdulatlan arccal hallgatta végig a rendeletet, s a királynénak tett fogadalmához híven egyetlen szóval nem kelt az elítélt védelmére. Sir William Hamilton - bár igazán nem rokonszenvezett különösebben Caracciolóval - nem állta meg, s azt mondta, miután az ítéletet végigolvasta:

- A könyörület úgy kívánja, hogy az elítélt huszonnégy óra haladékot kapjon a halálra felkészülni.

- Árulóval szemben nem ismerek könyörületet.

- Hát ha nem a könyörület, a vallás.

Nelson válaszra sem méltatta sir William megjegyzését. Némán visszavette tőle a halálos ítéletet, s Thurn grófnak nyújtotta, mondván:

- Gondoskodjék az ítélet végrehajtásáról.

82
A kivégzés

Mondottuk már, de nem győzzük ismételni: mindvégig gondosan ügyeltünk e gyászos történet elmondása során, mely örökre foltot ejt ama férfi becsületén, akinél nagyobb hadvezér nem sok élt e földön, hogy pillanatra se hagyjuk szóhoz jutni képzeletünket, noha tán maradandóbb s mélyebb hatást gyakorolhattunk volna olvasóinkra a művészet fogásai révén, semmint hivatalos okmányok puszta felsorakoztatásával. Csakhogy ezáltal túlságos felelősséget vállaltunk volna magunkra; s minthogy mi az utókorhoz fellebbezünk, hivatalból, Nelson ítélete ellen, minthogy a bíró felett bíráskodunk, úgy akartuk, hogy a fellebbezés az első fokú ítélettel, a harag és a gyűlölet e keserű gyümölcsével ellentétben az igaz, tehát győzelemre hivatott ügy higgadt s ünnepi hangján szóljon.

Lemondunk tehát mindazon segédeszközökről, melyek oly gyakran s oly hathatósan segítették munkánkat; s szigorúan ragaszkodunk az angol krónika szövegéhez, mely a dolog természeténél fogva Nelson-párti és Caracciolo-ellenes.

Onnan másoljuk ide az alábbiakat.

Az ítélethozatal s az ítélet végrehajtása között eltelt komor órákban Caracciolo kétszer is hívatta Parkenson hadnagyot, kérvén, járjon közben Nelsonnál érdekében.

Első ízben az ítélet megváltoztatásáért folyamodott.

Másodízben már csak azért, hogy kegyelemből változtassák át az akasztást főbelövetésre.

Caracciolo felkészült lélekben a halálra, de a bárd vagy golyó általi halálra.

Hercegi rangja alapján megillette az első, a nemeseknek fenntartott kivégzési mód, tengernagyi rangja alapján megillette a második, a katonahalál.

S mindkettőt megtagadták tőle, hogy ehelyett a gyilkosok és útonállók megbélyegző halálával sújtsák!

Nelson nemcsak jogtalanul ítélkezett a rangban vele egyenlő, társadalmi helyzetét tekintve magasan fölötte álló Caracciolo felett, de gonoszul is, oly halálnemet választva, mely megkettőzte az elítélt haláliszonyát.

Caracciolo nem szégyellt könyörögni, hogy a megbecstelenítő véget elkerülje.

- Családtalan öregember vagyok - mondta Parkenson hadnagynak -, nincs, aki megsirasson. Higgye meg, nem esnék nehezemre az élettől megválni, ennyi év s a magány terhével vállamon, de elviselhetetlen a gondolat, hogy úgy haljak meg, mint holmi kalóz, s megvallom, a szégyen összetöri szívemet.

Mialatt a fiatal tiszt odajárt, nem lelte helyét, s láthatóan alig bírt izgalmával.

Végre visszatért a hadnagy. Messziről lerítt róla, hogy kedvezőtlen választ hoz.

- Nos? - kérdezte sürgetőn Caracciolo.

- Nelson lord szó szerint a következőket felelte - mondta a fiatalember: - „Caracciolo felett pártatlan hadbíróság ítélt, tulajdon honfitársai és tiszttársai: hogy lenne jogom nekem, az idegennek közbelépni, s az ítéletet megváltoztatni?”

Caracciolo keserűen mosolygott.

- Egyszóval Nelson lordnak joga volt közbelépni, hogy kötél általi halálra ítéltessen, de nincs joga közbelépni, hogy főbelövetésre változtassa az általa elrendelt akasztást!

Majd a hadnagyhoz fordult:

- Igazán megtett mindent, fiatal barátom, hogy a mylordot meggyőzze? Nem kellett volna jobban erősködnie?

Parkenson szeme könnybe lábadt.

- Addig erősködtem, herceg - felelte -, míg a lord rám nem förmedt: „Azt tanácsolom, hadnagy, törődjön a maga dolgával", s fenyegető gesztus kíséretében elbocsátott. De nem tesz semmit - tette gyorsan hozzá -, örömmel teljesítem excellenciád bármely más megbízatását, ha végleg eljátszom is a lord jóindulatát.

Könnyei láttán Caracciolo elmosolyodott, s kezet nyújtott a hadnagynak:

- Azért fordultam éppen önhöz - mondta -, mert a legfiatalabb tiszt a hajón, ily korban ritka kivétel a romlott szív. Nos, adjon tanácsot: mit gondol, érdemes lady Hamiltonhoz fordulnom? Elérhet ő valamit számomra a lordnál?

- Nagy befolyása van mylordra - bólintott a fiatalember -, próbáljuk meg.

- Menjen hát, barátom, s kérje a hölgy közbenjárását. Valaha, boldogabb időkben, tán megbántottam, de kérem, feledje a bántást, s én áldani fogom őt, szemközt a halálhozó sortűzzel.

Parkenson kisietett. Előbb a fedélzeten kereste lady Hamiltont, majd amikor ott nem találta, a kabinjában, de hiába kopogtatott, könyörgött, az ajtó nem nyílt meg.

Caracciolo belátta, hogy sorsa elvégeztetett. Kezet rázott a fiatal tiszttel, s mert nem kívánt még jobban megalázkodni, elhatározta, hogy egy szót sem szól többé.

Egy órakor Thurn gróf lépett be a fülkébe, két matróz kíséretében. Bejelentette, hogy az elítéltnek el kell hagynia a *Fulminant*-ot, s át kell mennie a *Minervá*-ra.

Caracciolo némán nyújtotta mindkét kezét.

- Úgy szól az utasítás, hogy a kezét hátra kell kötöznünk - mondta Thurn gróf.

Caracciolo hátratette a kezét.

A kötél egyik, hosszan alácsüngő végét egy angol matróz fogta. Az óvintézkedést nyilván az a félelem sugallta, hogy a tengernagy az öngyilkosságba talál menekülni a kivégzés elől, vagyis a tengerbe veti magát, ha szabadon mozoghat. Ezért volt a hátrakötött kéz s a kötelet tartó matróz.

Így vezették végig a *Fulminant* legénységének kettős sorfala közt megalázottan, hátrakötött kézzel, Caracciolo tengernagyot és herceget, Nápoly egyik legnemesebb fiát, így kellett a *Fulminant*-ról távoznia!

Fenékig üríttették vele a gyalázat poharát! Ám a gyalázat annak a fejére száll ilyenkor vissza, aki műveli, s nem azéra, aki elszenvedi.

Két csónak kísérte jobb és bal felől, teljes harci készülettel, a Caracciolót szállító bárkát.

Megérkeztek a *Minervá*-hoz. Caracciolo felsóhajtott, s szeme sarkán könnycsepp csordult ki, amikor újra szemtől szembe látta a szép hajót, melyen egykor parancsnokolt, s mely oly készséggel engedelmeskedett keze intésének a viharos átkelés alatt.

Felment a bal oldali, az alantasoknak szánt lépcsőn.

Tisztek és katonák sorfalat álltak a fedélzeten.

Fél kettőre harangoztak.

A káplán szobájában várakozott.

A pappal kívánja-e tölteni hátralévő idejét, ájtatos eszmecserében? - kérdezték Caracciolótól.

- Ki most a *Minerva* káplánja? Változatlanul don Severo?

- Igen, excellenciás uram - hangzott a válasz.

- Akkor vezessenek hozzá.

Az elítéltet a káplán kabinjába kísérték.

A derék pap oltárt rögtönzött Caracciolo kedvéért.

- Gondoltam, hátha áldozni óhajt excellenciád e végső órában - mondta a pap.

- Bűneim, úgy hiszem, nem oly súlyosak, hogy a szentáldozás meg ne tisztíthatna; de ha kétszer olyan súlyosak lennének is, elegendő vezeklés értük a megbecstelenítő halál, mely reám vár.

- Úgy értsem, hogy nem kívánja a Mi Urunk testét magához venni? - kérdezte ijedten a pap.

- Attól Isten óvjon! - felelte Caracciolo, s letérdelt.

A pap elmondta az ostya fölötti áldást, s Caracciolo áhítattal megáldozott.

- Igaza volt, atyám - mondta aztán -, máris úgy érzem: erősebb a lelkem, s főleg: sokkal nyugodtabb, mint az imént.

A harang jelezte csupán az idő futását. Előbb két órára kongatott, majd háromra, négyre, s végül ötöt kondult.

Ekkor nyílt az ajtó.

Caracciolo megölelte a papot, s némán követte az őrt.

A fedélzeten egy síró matróz toppant elé.

- Miért sírsz? - kérdezte Caracciolo.

Az nem felelt, de zokogva odamutatta Caracciolónak a kötelet.

- Mivel senki nem tudja, hogy meghalok, nem is sirat senki, csak te, régi bajtársam - mondta Caracciolo. - Ölelj meg búcsúzóul, családom s barátaim helyett.

Majd a *Fulminant* felé fordult. A hajóbástyán három figyelő alakot pillantott meg.

Az egyik messzelátót tartott a kezében.

- Álljatok félre, barátaim - szólt Caracciolo a sorfalat álló tengerészekhez -, mylord Nelson nem lát miattatok.

A tengerészek félrehúzódtak.

A kötelet feldobták az előárboc rúdjára: a vége ott himbálódzott Caracciolo feje felett.

Thurn gróf intett.

A hurkot ráhúzták a tengernagy nyakára, s tizenkét ember nekifeszült a kötélnek, Caracciolo testét tíz láb magasra rántva.

Egyidejűleg ágyúlövés dördült, s füst lepte el a kötélzetet.

Mylord Nelson akarata teljesült.

S bár az angol tengernagy végignézte a kivégzést, Thurn gróf az ágyúlövés után rögtön kabinjába tért, és írásban jelentette a parancs teljesítését:

Jelentjük mylord Nelson tengernagy őexcellenciájának, hogy Francesco Caracciolón a halálos ítéletet az általa elrendelt módon végrehajtottuk.

Kelt ő szicíliai királyi fenség Minerva nevű fregattján, 1799. június 29-én.

Thurn gróf

A jelentést rögtön útnak indította.

Nelson enélkül is tudta, hogy a tengernagy halott. Mint mondottuk, végignézte messzelátón a kivégzést, s egyébként is elég volt egy pillantást vetnie a *Minervá*-ra, hogy lássa: a holttetem ott himbálódzik a levegőben az előárboc alatt.

A bárka oda sem ért még Thurn gróf izenetével, amikor Nelson már levelet írt Actonnak:

Uram!

Nincs időm megküldeni Excellenciádnak e galád Caracciolo pörének jegyzőkönyvét, annyit mondhatok csupán, hogy ma reggel megvolt a tárgyalás, s ő alávetette magát az ellene hozott igazságos ítéletnek.

Íme az ítélet megerősítése:

Jóváhagyom Francesco Caracciolo halálos ítéletét, s elrendelem, hogy az ítéletet ma délután öt órakor a Minerva fregatt fedélzetén végrehajtsák.

Van szerencsém stb.

Horatio Nelson

Ugyanaznap, ugyanazzal a postával sir William Hamilton is írt Actonnak. E levél bizonyítja a legbeszédesebben, milyen ádáz buzgalommal tört Nelson a nápolyi tengernagy vesztére, a király s a királyné parancsára.

Kelt a Fulminant fedélzetén, 1799. június 29-én.

Kedves Uram!

Alig van annyi időm, hogy néhány sorral megtoldjam Nelson lord levelét. Caracciolót a hadbíróság szótöbbséggel bűnösnek ítélte, mylord Nelson elrendelte, hogy a halálos ítéletet ma délután öt órakor végrehajtsák, az elítéltet a Minerva előárbocára akasszák, s testét utóbb a tengerbe vessék. Thurn gróf megjegyezte, hogy hasonló esetekben az elítéltnek huszonnégy óra haladékot szokás engedélyezni, a célból, hogy azt lelki üdve megmentésére fordítsa, de Nelson lord fenntartotta előbbi rendelkezését, noha magam is támogattam Thurn gráf halasztási javaslatát.

A többi bűnös a tartánokon van, flottánk szoros őrizete alatt, tehát bármikor ő szicíliai királyi felségeik rendelkezésére áll.

Nelson lord minden tettét a lelkiismeret s a becsület diktálja, s hiszem, egyszer majd mindenki belátja, hogy rendelkezései a lehető leghelyénvalóbbak voltak. De az Isten szerelmére, addig is tegyen róla, uram, hogy a király mielőbb idejöjjön a Fulminant fedélzetére, s kitűzze árbocára királyi lobogóját.

Holnap megkezdjük a Sant'Elmo-erőd ostromát: a kocka el van vetve. Isten segedelmére bizton számíthat az igaz ügy, rajtunk áll hát, hogy amit eltökéltünk, ingadozás nélkül végre is hajtsuk.

W. Hamilton

Látni való: akármilyen buzgón bizonygatja is sir Hamilton, hogy Nelson minden intézkedése a lehető leghelyénvalóbb, szinte kétségbeesetten hívja a királyt a *Fulminant* fedélzetére, ő és mindazok, akiknek a nevében beszél. Leghőbb kívánsága igenis az, hogy a király személyes jelenléte szentesítse a fentebb elbeszélt iszonyú színjátékot.

Hadd másoljuk még ide Nelson hajónaplójából az ítéletre s a kivégzésre vonatkozó bejegyzést. Nem sok helyet foglal el, mint láthatjuk:

Június 29-e, szombat. Nyugodt, felhős időben megérkezett a Balloon Brick és őfelsége hadihajója, a Rainha. ÖSSZEÜLT A HADBÍRÓSÁG, MEGTARTOTTA A TÁRGYALÁST, ELÍTÉLTE ÉS FELAKASZTATTA FRANCESCO CARACCIOLÓT A MINERVA NEVŰ NÁPOLYI FREGATT FEDÉLZETÉN.

Mindössze három kurta sor! Mégis elég volt Ferdinánd királyt megnyugtatni, Karolina királyné bosszúszomját csillapítani, Emma Lyonnát örök kárhozatra ítélni, s Nelsont megbecstelenníteni.

83
A királyi hála

Caracciolo kivégzése mély döbbenettel töltötte el Nápolyt. A tengernagyot pártállásra való tekintet nélkül mindenki tisztelte-becsülte előkelő származásáért, kiváló tehetségéért és feddhetetlen életéért, mert Caracciolo mindvégig ment maradt az udvaroncok körében oly gyakori erkölcsi botlásoktól. Igaz, ritkán forgolódott ő a királyi udvarban, de e ritka pillanatokban éppoly nyíltszívűen és bátran kelt a királyság, mint később hona védelmére.

A kivégzés a foglyok szeme láttára zajlott le. Iszonyú látvány mindenkinek, de kivált őnekik! Mintha tulajdon halálukat nézték volna végig; úgyhogy este, amikor parancs szerint elvágták a kötelet, s a holttetem a lábára kötött két nehéz súlytól vonva a mélybe merült, iszonyú kiáltás harsant a foglyok ajkán. Hajóról hajóra szállt e vészkiáltás, s végigfutott a tenger felszínén, mintha a tenger lelke maga jajdult volna föl; visszhangja elhatolt egész a *Fulminant*-ig.

A kardinálisnak sejtelme sem volt róla, mi minden történt e balvégzetű napon. Caracciolo letartóztatásáról sem értesült, nemhogy a tárgyalásról. Nelson ügyelt rá, mint láttuk, hogy a foglyot Granatellón át hozassa hajója fedélzetére, sőt kereken megtiltotta embereinek, hogy útközben Ruffo táborát érintsék; a kardinális aligha tűrte volna el ugyanis, hogy egy angol tiszt, akivel ráadásul röviddel azelőtt csúnyán összekülönbözött becsületbe vágó kérdéseken - a szerződés tiszteletben tartásának kérdésén -, szeme láttára letartóztasson egy nápolyi herceget, még ha a herceg esküdt ellensége lett volna is Ruffónak; még kevésbé tűrhette el ugyanezt Caracciolo esetében, akihez félig-meddig szövetség fűzte, nem ugyan a közös harcra, de igen a kölcsönös segélynyújtásra.

Így fogadták ezt meg egymásnak ők ketten, mint tán emlékeznek még kedves olvasóink, a catonai tengerparton, a válás percében, amikor senki nem tudhatta még, mit rejt a jövő, ha csak az ég különleges jóstehetséggel meg nem áldotta; könnyen úgy is fordulhatott volna, hogy Ruffo szorul a herceg védelmére, nem pedig megfordítva.

A kardinális emberei felfigyeltek a *Fulminant*-ról felhangzó ágyúdörgésre, s látván, hogy a *Minerva* árbocrúdján egy akasztott ember függ, futva jöttek Ruffónak jelenteni, hogy a fregatt fedélzetén kivégeztek valakit. A kardinális kíváncsiságtól hajtva, felsietett háza erkélyére. Az árbocrúd alatt csakugyan egy holttest himbálódzott, ezt szabad szemmel is megállapíthatta. Előhozatta látcsövét, de Caracciolót látcsővel sem ismerte fel. Amióta elváltak, a tengernagy megnövesztette haját és szakállát, ráadásul abban az öltözékben akasztották fel, amiben elfogták, vagyis parasztgúnyában. Bizonyára egy kémet végeztek ki, gondolta Ruffo, s már-már visszatért volna dolgozószobájába, amikor észrevette, hogy egy bárka válik el a *Minerva* oldalától, s egyenesen a háza felé tart. Megállt hát és várt.

Minél közelebb ért a bárka, annál nyilvánvalóbb volt, hogy a kardinálisnak szól a látogatás. Orrában egy tiszt állt, a nápolyi tengerészek egyenruhájában; Ruffo ismerte is látásból, bár a nevét nem tudta volna megmondani.

A tiszt jóval korábban felismerte a kardinálist, mint az őt. Mihelyt a csónak partközelbe ért, tisztelettudóan köszöntötte, s egy neki címzett levelet mutatott fel.

Ruffo levonult dolgozószobájába. Az ajtóban a tisztbe ütközött.

Az meghajolt, s átnyújtotta a levelet, mondván:

- Thurn gróf őexcellenciája, a *Minerva* fregatt parancsnoka küldi eminenciádnak.

- Vár rá választ? - kérdezte Ruffo.

- Nem, eminenciás uram - felelte a tiszt, s újabb meghajlás után távozott.

A kardinális meglepetten nézett utána, kezében a levéllel. Lévén a szeme gyenge, kénytelen volt dolgozószobájába térni, hogy a levelet elolvassa. Igaz, visszahívhatta volna a tisztet, hogy kifaggassa, de az olyan gyorsan rávágta kérdésére, hogy nem vár választ, s úgy lerítt róla, hogy a legszívesebben hét mérföldre lenne innen, hogy a kardinális letett ebbéli szándékáról, belépett a szobába, s pápaszemét orrára illesztve nekiállt a levelet elolvasni:

Jelentés Ruffo kardinális öeminenciájának
Francesco Caracciolo
letartóztatásáról, peréről, elítéltetéséről és kivégzéséről

A kardinális felkiáltott, inkább döbbenetében, semmint fájdalmában: első pillanatban azt hitte, csal a szeme.

Újra elolvasta hát a szöveget, s most szörnyedt csak el igazán a gondolatra, hogy az imént Caracciolo tengernagy testét látta a kötél végén himbálódzni.

Karja bénultan hullt alá, maga elé meredt, s nagyot, keserveset sóhajtott:

- Hát ide jutottunk? Az angolok nápolyi hercegeket akasztanak, itt, a nápolyi öbölben?

Valahogy összeszedte magát, íróasztalához ült, s újra nekifohászkodott az olvasásnak:

Eminenciás uram!

Kötelességemhez híven tudatom Eminenciáddal, hogy ma reggel vettem Nelson lord tengernagy írásbeli parancsát, mellyel meghagyta, hogy öt tisztem kíséretében haladéktalanul jelentkezzem hajója fedélzetén. Azonnal engedelmeskedtem. A Fulminant fedélzetén újabb írásos utasítás várt: alakítsunk ott helyben hadbíróságot, folytassuk le felséges uralkodónk, a király elleni lázadással vádolt Francesco Caracciolo lovag úr pörét, s hozzunk a bűnhöz mért ítéletet. E felszólításnak engedve azonnal összeült a haditörvényszék fent mondott hajó tiszti étkezdéjében. Egyidejűleg elővezettettem a bűnöst. Mindenekelőtt felszólítottam a jelenlevő tiszteket, állapítsák meg személyazonosságát, majd felolvastattam a vádiratot, s megkérdeztem, kíván-e saját mentségére valamit felhozni. Ő igennel felelt, de jóllehet szabadon védekezhetett, mindössze arra szorítkozott, hogy kijelentse: nem önként szolgálta a gyalázatos respublikát, hanem akarata ellenére és kényszerítve, kizárólag azért, mert főbelövéssel fenyegették. Ennek utána több kérdést intéztem hozzá, s ő nem tagadhatta, hogy az úgynevezett respublika védelmében harcba szállt őfelsége hadaival. Beismerte azt is, hogy ő vezette az ágyúnaszádok azon támadását, mely őfelsége seregét meggátolta Nápoly elfoglalásában, de azt állította, hogy e sereget ő lázadó csőcseléknek tartotta, nem tudván, hogy a kardinális vezetése alatt áll. Beismerte továbbá, hogy több olyan parancsot adott ki írásban, melyek hátráltatták a királyi hadsereg előnyomulását. Végezetül arra a kérdésemre, hogy ha csakugyan akarata ellenére szolgált, miért nem igyekezett Procidára menekülni, miáltal kiszabadulhatott volna a bitorló kormány hatalma alól, egyszersmind csatlakozván a törvényes kormányhoz, azt felelte, hogy azért nem tette, mert tartott tőle: nem fogadnák szívesen csatlakozását.

Minekutána a hadbíróság imigyen tisztázta a különféle vádpontokat, áttért az ítélethozatalra, s Francesco Caracciolót szótöbbséggel halálra, mégpedig becstelen halálra ítélte.

Fent mondott ítélet mylord Nelson elé terjesztetett, ki azt jóváhagyta, és elrendelte, hogy még azon a napon, öt órakor végrehajtásra kerüljön, oly módon, hogy az elítéltet a Minerva fregatt előárbocának a rúdjára akasszák, s tetemét napnyugtáig ily helyzetben hagyják, amikor is a kötelet el kell vágni, s a holttestet a tengerbe dobni.

Ma délben vettem e parancsot; az elítéltet fél kettőkor átszállíttattam a Minerva fedélzetére, ahol meggyónt, megáldozott, minekutána a kapott parancs értelmében pontban öt órakor végrehajtották rajta a halálos ítéletet.

Fentieket kötelességemhez híven tudatván, maradok a legmélyebb tisztelettel

Eminenciád alázatos szolgája

Thurn gróf

Csakugyan a kötelességét vélte teljesíteni a gróf a jelentéssel - vagy sértésnek szánta? Ruffo döbbenten latolgatta a zárómondatot.

A levél mindenesetre nyílt kihívás.

Ruffo egyenesen sértésnek tekintette.

Elvégre ő a király *alteregója*, teljhatalmú helytartója, övé és senki másé a jog: ítélni elevenek és holtak felett a Szicíliai Kettős Királyság területén. Hogy mer hát ez a betolakodó, ez az idegen, ez az angol itt, a nápolyi öbölben, az ő szeme láttára halálra, méghozzá becstelen halálra ítélni egy nápolyi herceget, a születésre fölötte álló, rangban vele egyenlő Caracciolo tengernagyot? Hát nem elég, hogy a szerződést széttépte? Hogy a hazafiakat szállító tartánokat hadihajóival közrefogatta, a katonai becsülettel összeférhetetlen kibúvóval?

Vajon ki ruházta fel ez avatatlan bírót ily rendkívüli hatalommal?

Az ő *alteregói* teljhatalma mindenesetre semmis, ha másra ruházták.

Igaz, korábban is akasztottak Ischián, de neki, Ruffónak, semmi köze nem volt a szigetekhez. Nápollyal ellentétben a szigeteket nem ő hódította vissza, hanem az angolok. A szigetekkel senki nem kötött békeszerződést. S végezetül: a szigeteken szicíliai bíró ítélkezett, Speciale, a király küldötte, aki tehát törvényesen, a király nevében szolgáltat igazságot.

De mi jogon ítélkezik I. Ferdinánd, a szicíliai király őfelsége nevében Nelson, ő brit királyi felsége III. György alattvalója?

Ruffo tenyerébe hajtotta a fejét. Gondolatai vadul kavarogtak, mindaz, amit itt elmondtunk, egyetlen pillanat alatt villant át agyán. Hamarosan elhatározásra jutott. Tollat fogott, s a következőket írta a királynak:

A Szicíliai Kettős Királyság felséges uralkodójának

Sire!

A nagy munka - Felséged visszahelyeztetése országa trónjára - ezennel elvégeztetett. Áldassék érte az Úr szent neve.

De a győzelmet sok és nagy fáradság, küszködés árán vettük meg.

Ami arra késztetett, hogy egyik kezemmel kardot forgassak, másikkal a feszületet emeljem magasra, az az indíték - nincs többé.

Visszatérhetek - többet mondok: kötelességem visszatérni a homályba, honnan csakis azért léptem elő, mert hittel hittem: Isten szándékait szolgálom, s szívből reméltem: királyomnak hasznára lehetek.

Testi és lelki erőim hanyatlása e lépést egyébiránt akkor is szükségessé tenné, ha lelkiismeretem nem parancsolná.

Esedezve kérem tehát Felségedet, kegyeskedjék lemondásomat elfogadni.

Maradok a legmélyebb tisztelettel stb.

F. Ruffo kardinális

Ruffo nyomban el is küldte a levelet Palermóba, egy megbízható küldönccel, akit felhatalmazott rá, hogy szükség esetén az első útjába akadó bárkát lefoglalja, átkelés céljából. Alighogy ezzel végzett, meghozták Nelson közleményét - azt, amelyben az angol tengernagy arra kötelezte a republikánusokat, hogy ha Nápolyban tartózkodnak, huszonnégy óra leforgása alatt jelentkezzenek az erődökben, ha a város környékén, negyvennyolc óra alatt.

Ruffo egyetlen pillantást vetett csupán a közleményre. Ismerte jól, hiszen nem sokkal előbb megtagadta kinyomtatását. Kihívó és durva hangú iromány volt, mint különben minden, ami Nelson tolla alól kikerült.

Mi sem bizonyította jobban, mint e közlemény, hogy Nelson szinte korlátlan hatalmat tulajdonít magának. A kardinális most örült csak igazán, hogy megküldte a királynak lemondását.

De július 3-án megérkezett a királyné válaszlevele, s ebből kitűnt, hogy a lemondást nem fogadták el.

Megkaptam Eminenciád június 29-ről kelt, felettébb bölcs levelét, s azt a legnagyobb érdeklődéssel és figyelemmel tanulmányoztam.

Hiába is próbálnám Eminenciádnak elmondani, mi mély és soha nem múló hála tölti el szívemet Ön iránt, mert a szó eltörpül érzelmeim mellett. Messzemenően méltánylom továbbá mindazt, amit Eminenciád lemondása kapcsán írt, s amit arról, hogy pihenni vágyik. Senki nem értékeli nálam többre a nyugalmat, senki nem tudja nálam jobban, mily kívánatos az annak szemében, aki szüntelen izgalmak közepette él, a hálátlanságtól szenvedve, mely jótetteink elmaradhatatlan velejárója.

Eminenciád mindössze néhány hónapja nyögi e terheket, gondolja hát el, mennyivel kimerültebb lehetek én, aki huszonkét esztendeje hordom őket vállaimon! S mondjon Eminenciád bármit, nem és nem hihetem, hogy erői hanyatlanak, mert bámulatra méltó tettei s hozzám írt szellemes, bölcs és éles elmére valló levelei egyként azt bizonyítják, hogy ha csömöre nagy is, képességei csorbítatlanok. Nem fogadhatom tehát el Eminenciád lemondását, melyet nyilván egy csüggedt pillanatában határozott el, hanem ellenkezőleg, kötelességem arra sarkallni, hogy egész buzgalmával, eszével, szívével tovább munkálkodjék a dicsteljesen megkezdett mű befejezésén s megszilárdításán, helyreállítván s megingathatatlanul biztos alapokra helyezvén Nápoly rendjét, hogy a ránk szakadt szörnyű katasztrófából áldás fakadjon s jövőbeni jobbulás, és ezt én Eminenciád teremtő lángeszétől remélem.

A király holnap útnak indul, kisszámú seregével. Sok minden tisztázódik majd élőszóban, amit a levelek homályban hagytak. Én borzasztóan fájlalom, hogy nem kísérhetem el a királyt. Hogy örült volna a lelkem, ha végignézhettem volna az ő

bevonulását Nápolyba! Hallani a nép, azaz a nép hozzá hű maradt részének éljenzését - ó, mely határtalan balzsam lett volna ez szívemre, enyhet hozván kegyetlen sebére, mely, érzem, soha be nem gyógyul többé! De itt tartóztat sokféle meggondolás, s én maradok, sírok, s buzgón kérem Istent, világosítsa meg a király elméjét, erősítse meg lelkét e nagy vállalkozásban. A király kíséretéből többeket megbíztam, továbbítanák Eminenciádnak igaz és mély hálám kifejezését, valamint őszinte elismerésemet a csodálatos haditettekért, miket végbevitt.

Hanem őszintébb vagyok annál, hogysem eltitkolhatnám Eminenciád előtt, hogy a lázadókkal kötött egyezsége kihívta legmagasabb nemtetszésemet, különös tekintettel mindarra, amit e tárgyban írtam és élőszóval is mondtam Eminenciádnak. Ezért is hallgattam mindeddig: őszinteségem nem engedte, hogy e lépéshez szerencsét kívánjak. De végtére minden elrendeződött, s a lehető legjobban; s mint már mondtam, a személyes eszmecsere tisztázni fogja a tisztázandókat, s én remélem, hogy minden jóra fordul, hiszen mindaz, ami eddig történt, államunk igaz üdvére s dicsőségére vált.

Most, hogy Eminenciádnak valamivel kevesebb a dolga, meg merem kockáztatni a kérést, hogy tájékoztasson rendszeresen a fontosabb eseményekről, és Eminenciád számíthat rá, hogy őszintén megmondom majd mindenről a véleményemet. Egy dolog ejt csak kétségbe, az, hogy nem biztosíthatom Eminenciádat élőszóval igaz, mély és örök hálámról és nagyrabecsülésemről.

Hű barátnője
Karolina

Könyvünk számos részlete, a felséges pár korábbi írásai s a királyné fenti levele egyaránt azt bizonyítják, hogy Ruffo kétségkívül a királyság bűnbakja volt csupán e szörnyű 1799-es megtorlás egész ideje alatt, amiről, reméljük, sikerült kellőképpen meggyőznünk kedves olvasóinkat.

Regényíró létünkre a történészek nem egy tévedését igazítottuk már eddig is helyre: a királypárti krónikások *rosszhiszemű* tévedéseit - ők ugyanis Ruffo nyakába szeretnék varrni az utókor előtt a felelősséget mindazokért a vérengzésekért, melyekre egy szívtelen király s egy bosszúért lihegő királyné akaratából került sor; s a hazafias érzelmű krónikások *jóhiszemű* tévedéseit - mivel ők csakugyan nem ismerhettek egy sor fontos dokumentumot, melyek a királyság bukása után kerültek először pártatlan bíró kezébe, s a tények hiányos ismeretében nem kockáztathatták meg, hogy a két királyi személyt kellő alap nélkül súlyosabbnál súlyosabb vádakkal illessék, miért is megtették Ruffót felbujtójuknak s cinkosuknak.

De térjünk vissza történetünkre. Hiszen messze még a vége - csupán most érkeztünk el a gyalázat s a vér napjainak küszöbére.

84
Melyből kitűnik, mi gátolta meg Mejean ezredest abban, hogy a június 27-éről 28-ára virradó éjszakán Salvatót egy kisebb kirándulásra elkísérje

Luisa és Salvato a Sant'Elmo-erődben keresett menedéket, mint tudjuk. Ruffo szavában tán nem kételkedtek volna, de abban igen, hogy Nelson engedjen. Mejean könyvelő úr húszezer frankot követelt személyenként a felkínált oltalomért, amint ezt egyszer már elbeszéltük.

Említettük azt is, hogy Salvato mintegy kétszázezer frankot gyűjtött össze, amikor egy ízben hazalátogatott Molisébe. Ebből mintegy ötvenezer frankot emésztett fel a kalábriai önkéntes ezred szervezése, az ínségeseknek adott alamizsna, a sebesültek segélyezése s a Castelnuovóban töltött idő alatt a kettejük szolgálatára rendelt személyzet bére.

Százhuszonötezer frankot vaskazettába rejtve elásott a pozzuoli barlang közelében, Vergilius babérfája tövében, amint ezt Salvato meg is írta apjának.

Háromezer frankot rátukmált Michelére a válás pillanatában, nehogy egyetlen fillér nélkül álljon majd ott, idegen országban; Michele ugyanis követte társait a tartánokra.

Maradt tehát huszonkét-huszonháromezer frank: ennyi volt Salvato készpénzvagyona, amikor a Sant'Elmo-erőd küszöbét átlépte.

Első dolga volt átnyújtani Mejean ezredesnek húszezer frankot, vagyis a kialkudott összeg felét, azzal az ígérettel, hogy a többit még aznap éjszaka kifizeti.

Mejean ezredes gondosan átszámolta a pénzt, megállapította, hogy a húszezer frank hiánytalanul megvan, és az erőd két legjobb szobáját bocsátotta Luisa és Salvato rendelkezésére, persze csak az után, hogy a húszezer frankot elzárta íróasztala fiókjába.

Este Salvato bejelentette Mejeannak, hogy az éjszaka folyamán kénytelen lesz rövid időre távozni, arra kéri tehát az ezredest, árulná el neki a jelszót, hogy dolga végeztével visszatérhessen az erődbe.

Salvato, a tapasztalt katona, jobban tudja, mint bárki, hogy a katonai reglama nem ismer tréfát; s ő legjobb akarattal sem teheti meg, hogy a jelszót kívülállónak elárulja, felelte Mejean. Odalenne az erőd biztonsága, ha a jelszó valahogy hitszegő fülébe találna jutni. De mert mindjárt sejtette, miért szándékozik Salvato távozni, hozzátette, hogy hajlandó egyik tisztjét Salvato mellé adni, vagy akár személyesen elkísérni, ha ez Salvatónak jobban megfelel.

Salvato azt felelte, hogy Mejean ezredes társasága végtelenül megtisztelő számára, s ha Mejean ezredesnek nincs ellenére, még az éjjel meg is ejthetik a sétát.

Lehetetlen, vélte Mejean, mivel az az alezredes, akire távollétében az erőd parancsnokságát átruházná, csak két nap múltán érkezik vissza.

Ha netán a fennmaradt húszezer frank aggasztaná Salvatót, tette hozzá gálánsan az ezredes, szívesen vár még egy-két napot; elvégre keze közt az eleven zálog, s az összeg felét Salvato előre kifizette.

Adós, fizess, tartja a szólásmondás is, vélte Salvato. Ő mindkettőjük szempontjából jobbnak látná, ha mielőbb megadhatná tartozását.

Valójában úgy állt a dolog, hogy Mejean ezt az éjszakát magántárgyalásra kívánta fordítani.

Elhatározta, hogy újra megpróbál Ruffóval egyezkedni, s e célból már kért is tőle egy menlevelet egyik tisztje részére, aki, úgymond, a vár megadásának új feltételeiről tárgyal a kardinálissal. Ő maga volt e tiszt.

Igazán nem érhet az a vád, hogy honfitársaink irányában részrehajlóak lennénk. A Nápoly meghódításáért vívott hadjárat során tagadhatatlanul felbukkant sorainkban néhány aljas fráter, amilyenekkel a Hivatal szokta a hadsereget elárasztani, mint például Faypoult vagy Mejean: s ha joggal dicsőítettük azokat a franciákat, akiket méltán megillet a dicsőség, kötelességünk megbélyegezni azokat, akik rászolgáltak megvetésünkre.

Ruffo kardinális nem zárkózhatott el semminemű tárgyalás elől, mely a további vérontás elkerülésével kecsegtetett. A mondott időpontban, tíz órakor, elküldte hát Malaspina márkit a kért menlevéllel, s tíz embert adott mellé kíséretül.

Mejean ezredes civil ruhát öltött, kiállította önmagának a megbízólevelet, mely őt, mint az erődparancsnok titkárát, teljhatalommal ruházta fel, s útnak indult Malaspina márki és a tíz fegyveres társaságában.

Tizenegy órára meg is érkezett az áltitkár a Infrascatán, a Foria utcán és az Arenaccián át a Maddalena-hídhoz, a kardinális házához, és bevezettette magát őeminenciájához.

E megbeszélésre 27-én éjjel került sor, tehát oly időpontban, amikor a kardinális még nem értesült Nelson hitszegéséről - történetünk szerteágazó epizódjai ismételten arra kényszerítenek ugyanis, hogy időben vissza-visszalépjünk -, sőt bizonyosra vette, hogy sikerül a szerződésnek érvényt szereznie, hiszen Troubridge és Ball kapitányok úgy nyilatkoztak a nap folyamán, hogy a tengernagy nem gördít akadályt a republikánusok hajóra szállása elé.

Mint annak idején elbeszéltük, Mejean ezredes próbálkozott már egy ízben a kardinálisnál, de csúfos kudarcot vallott. Ruffo elhárította az ezredes ajánlatát, mondván: „Nem arannyal - vassal viselek hadat!”

Ruffo kardinális, lévén alapos oka a bizalmatlanságra Mejean iránt, nem a legszívélyesebben fogadta a titkárát, azazhogy őt magát, bár ezt nem sejtette:

- Nos, uram, remélem, élőszóval előterjesztendő javaslata ésszerűbb, jobban mondva katonásabb, mint korábbi, írásban tett javaslatuk, amelyre annak idején megadtam a méltó választ. Nyilván tudja, mit feleltem akkor?

Mejean az ajkába harapott.

- Javaslataim, azazhogy Mejean ezredes javaslatai, melyeket van szerencsém ezennel eminenciád elé terjeszteni, vagylagosak. Kezdem az első, specifikus javaslattal, az emberiesség parancsának engedve; a másik katonai természetű, s ehhez az ezredes csak végszükség esetén folyamodik, de ha eminenciád rákényszeríti, ettől sem riad vissza.

- Hallgatom, uram.

- Kollégáim, azazhogy Mejean ezredes kollégái, Massa és L’Aurora parancsnokok már megegyeztek eminenciáddal, ők oly kikötésekkel éltek, amilyenekkel lázadó létükre élhettek, s örülhetnek, hogy kikötéseiket az ellenfél honorálta. Mejean ezredessel másként áll a dolog, ő nem lázadó alattvaló, hanem ellenfél, mégpedig félelmes ellenfél, minthogy Franciaországot képviseli. Ha mégis leül tárgyalni, elvárja - és joggal! -, hogy kedvezőbb kapitulációs feltételeket kapjon, mint Massa és L’Aurora urak.

- Csakugyan - bólintott a kardinális. - Íme tehát, javaslatom: a franciák hadirendben, égő kanóccal, teljes fegyverzetben vonulhatnak el a Sant'Elmo-erődből, szabadon csatlakozhatnak a capuai vagy gaetai francia helyőrséghez, és semmiféle olyan ígéretet, esküt nem kötelesek tenni, mely cselekvési szabadságukat a jövőben korlátozná.

- Ez nem sokkal jobb annál a megállapodásnál, melyet eminenciád Massa és L'Aurora parancsnokokkal kötött. Ők is dobszóra, égő kanóccal vonulhattak ki, s szabadon választhattak Nápoly és Franciaország között.

- Igen, de ők lerakták fegyvereiket a tengerparton, mielőtt hajóra szálltak.

- Üres formaság, vallja be, eminenciás uram. Mit kezdhettek volna fegyvereikkel a rebellis polgárok a száműzetésben vagy idehaza?

- Egyszóval, ha jól értem, az ön szemében, uram, a katonai becsület egészen mellékes kérdés?

- Csakis arra való, hogy a fanatikusokat és ostobákat orruknál fogva vezessék. Az eszes ember - s eminenciád nyilván nem veszi rossz néven, ha e kategóriába sorolom -, az eszes ember túllát a hiúság füstjén.

- S mit lát ön, uram, azazhogy mit lát Mejean ezredes a hiúság füstjén túl?

- Egy üzlet, méghozzá jó üzlet lehetőségét eminenciád és a maga számára.

- Jó üzlet lehetőségét? Nincs sok üzleti érzékem, figyelmeztetem, uram. De sebaj, mondja csak.

- A három erődből kettő megadta magát, ez igaz, de a harmadik, fekvése és védereje folytán, jóformán bevehetetlen, vagy legalább igen hosszú ostromot képes kiállni. Hol vannak a mérnökök, hol a nagy kaliberű ágyúk, hol a hadsereg, mely egy olyan fellegvárat bevenni képes, amilyen a Mejean ezredes parancsnoksága alatt álló erőd? Eminenciád kudarcot vall majd, közvetlenül a cél előtt eljátssza nagyszerű hadjárata minden eredményét; ha viszont rászán nyomorú pár százezer frankot - s mi az önnek? ha nincs a zsebében, két óra leforgása alatt összeszedi Nápolyban -, betetőzheti a restauráció művét, s azt mondhatja a királynak: „Sire, Mack tábornok hatvanezer katonával, száz ágyúval, húszmillió frankkal elvesztette a római államot, Nápolyt, Kalábriát, egyszóval az egész országot; én néhány paraszttal visszahódítottam mindazt, amit Mack tábornok elvesztett. Igaz, a Sant'Elmo-erőd megszerzése belekerült ötszázezer frankunkba vagy egymillióba, de mi az ahhoz képest, amennyi kárt az ostrom tett volna? Mert hiszen felséged jobban tudja, mint bárki, tehetné hozzá eminenciád, hogy a Sant'Elmo-erődöt építői nem Nápoly védelmére, hanem Nápoly kordában tartására szánták; amit az is bizonyít, hogy felséged császári apja egy máig érvényben levő törvényt bocsátott ki, mely megtiltja, hogy az erőd környékén magas házak épüljenek, mivel bizonyos magasságon felül útját állhatnák az erőd ágyúgolyóinak és bombáinak. Nos, Nápoly bombázása nem ötszázezer vagy egymillió frankba került volna, hanem mérhetetlenül többe." Ha így magyarázzuk meg a dolgot, a király, amilyen józan gondolkodású, okvetlen igazat ad majd eminenciádnak, higgye meg.

- Egyszóval Mejean ezredes az erőd ostroma esetén bombázni fogja Nápolyt?

- Természetesen.

- Az céltalan aljasság lenne.

- Bocsánat, eminenciás uram, jogos önvédelem.

- Hohó, lőni arrafelé kell, amerről támadnak, márpedig az erődöt a várossal ellenkező oldalról fogjuk támadni; ön tehát nem lőhet ellenkező irányba.

- Ej, ki tudja, merre röpködnek a golyók, bombák!

- Arra, uram, amerre az ágyúk csöveit fordítják, ezt igenis mindenki tudja.

- Úgy hát mi a városra fogjuk irányozni ágyúink csövét.

- Már megbocsásson, uram, de ha ön mundért viselne, s nem civil ruhát, tudná, hogy a háború alaptörvénye így hangzik: tilos lakott területet lőni, ha nem fenyeget onnan támadás. Minthogy pedig mi az ütegeinket, melyekkel a Sant'Elmo-erődöt támadni fogjuk, a várossal ellenkező oldalon állítottuk föl, a Sant'Elmo-erőd tüzérsége egyetlen golyóbist, egyetlen gránátot, egyetlen bombát sem lőhet ki az ellenkező irányba, hacsak nem szándékozik lábbal tapodni a civilizált nemzetek között általánosan elfogadott hadiszokásokat. Ne átalkodjék meg tévedésében, uram; ha ön helyett Mejean ezredessel volna szerencsém vitatkozni, ez a gondolat nyilván nem merült volna fel.

- S ha Mejean ezredes mégis beleesett volna e tévedésbe, sőt kitartana mellette, ahhoz mit szólna eminenciád?

- Azt, uram, hogy ha az ezredes nem átallja felrúgni a törvényeket, melyeket minden civilizált nép tiszteletben tart, s Franciaország inkább, mint bármely más ország, lévén ő, saját állítása szerint, a civilizáció előharcosa, ne csodálkozzék, ha úgy bánunk majd el vele, ahogy megérdemli: barbár módra. Bevehetetlen erőd nincs, előbb-utóbb eljön a pillanat, amikor a Sant'Elmo-erőd elesik, és én azon a szent napon a bástyafokra köttetem fel az ezredest, egész helyőrségével egyetemben.

- Az ördögbe! Eminenciád jól megadná nekünk - élcelődött színlelt vidámsággal az áltitkár.

- S ez még nem minden! - A kardinális megmarkolta az asztalt, felpattant, s keményen farkasszemet nézett az ezredes küldöttével.

- Hogyhogy nem minden? Mi történhet még az ezredessel, az után, hogy felakasztották?

- Nem utána, előtte, uram.

- Előtte? Mi történhet vele előtte?

- Az, hogy Ruffo kardinális kiutasítaná a házából, s ha azonnal el nem kotródna, hát az ablakon dobatná ki, mivel jellemével és rangjával összeférhetetlennek tartja, hogy egy ilyen aljas csirkefogóval magasabb érdekekről s emberéletekről vitatkozzék.

A teljhatalmú megbízott összerezzent.

- De mivel ön nem a Sant'Elmo-erőd parancsnoka, csak annak megbízottja - folytatta Ruffo ismét udvarias hangon, mosolygósra vált arccal -, mindössze arra kérném, uram, hogy szó szerint jelentse Mejean ezredesnek a köztünk lefolyt párbeszédet, s közölje: egyszer s mindenkorra végeztem vele, ne is próbálkozzék újra nálam.

Azzal biccentett, és udvarias, de ellentmondást nem tűrő kézmozdulattal ajtót mutatott az ezredesnek. Mejean cudar hangulatban távozott. A sértést még csak zsebre vágta volna, de ette a méreg, hogy számítása füstbe ment.

85
Melyből kitűnik, hogy fráter Giuseppe híven őrködött Salvato felett

Salvato és Luisa 27-én reggel távozott a Castelnuovóból a Sant'Elmo-erődbe. Ugyanaznap került sor az erődök átadására s a hazafiak behajózására.

Ők ketten már az erőd bástyafokáról nézték végig mindkét eseményt.

Bár látszólag minden úgy zajlott le, ahogy a szerződés előírta, Salvato továbbra sem hitt abban, hogy Nelson tiszteletben fogja tartani a megállapodást.

27-én egész álló nap nyugati szél fújt, a tartánok valóban nem futhattak ki a kikötőből.

De 27-éről 28-ára virradólag megfordult a szél, mégpedig kedvező irányba, észak-északnyugatnak, s a tartánok mégsem mozdultak.

Salvato Luisával együtt aggódva figyelte a hajókat a bástyáról. Egyszerre megjelent Mejean ezredes, s bejelentette, hogy az alezredes váratlanul negyvennyolc órával előbb visszatért, mint várták, ő tehát kívánatra szívesen elkíséri Salvatót aznap éjjel a tervbe vett kirándulásra.

Ebben is maradtak.

A nap találgatásokban telt. A szél továbbra is kedvező maradt, de a tartánokon semmi előkészület nem történt az indulásra. Salvato úgy vélte, hogy valamiféle katasztrófa áll küszöbön.

Magas őrhelyéről belátta az egész öblöt, s távcsővel tisztán kivehette mindazt, ami a tartánokon s a hadihajókon történt.

Hajnali öt óra tájban a *Fulminant*-ról vízre bocsátottak egy csónakot - egy tiszt ült benne s néhány matróz. A csónak az egyik tartánhoz evezett.

A tartán fedélzetén nyomban nagy mozgolódás támadt: utasai közül tizenkét embert kiemeltek, s a csónakba kísérték, mely közvetlen ezután megfordult, és visszatért a *Fulminant*-hoz. A tizenkét hazafit felvitték a hajó fedélzetére, és hamarosan elnyelte őket a hajófenék, ahonnan elő sem kerültek többé.

Salvato hiába törte a fejét, nem lelte az eset magyarázatát.

Leszállt az éj. Luisát aggodalommal töltötte el Mejean küszöbönálló kiruccanása. Salvato erre elmondta, milyen alkut kötött az ezredessel, hogyan vásárolta meg pénzen kettejük életét.

Luisa megszorította Salvato kezét.

- Ne feledd, hogy ha kell, egész kis vagyonom van szegény Backerék bankjában.

- De tudtommal úgy állapodtunk meg, hogy a pénzhez, mely csak részben a tied, végszükség esetén nyúlunk csupán - felelte Salvato mosolyogva.

Luisa bólintott.

Egy órával indulás előtt, tehát tizenegy tájban megvitatták, fegyveres kísérettel, őrjáratnak álcázva menjenek-e Vergilius sírjához, mely mintegy negyed mérföldre van a Sant'Elmo-erődtől, vagy kettesben, álöltözetben.

Ez utóbbi mellett döntöttek.

Mindketten parasztgúnyát öltöttek. Úgy beszélték meg, hogy ha útközben megszólítaná őket valaki, Salvato felel Mejean helyett is. Ő oly tökéletesen beszélte a nápolyi tájszólást, hogy senki nem gyaníthatta, kit rejt a paraszti öltözék.

Egyikük csákányt vitt, a másik ásót, s éjfélkor elhagyták az erődöt. Úgy festettek, mintha munkából hazatérő munkások lennének.

Borult éjszaka volt, de nem sötét. Fenn járt a hold, bár gyakran el-eltűnt a sűrű felhőtakaró mögött, melyen csak üggyel-bajjal tört át ezüst fénye.

Mejean és Salvato egy kis oldalkapun távozott az erődből, Antignano falucska irányában, de rögtön balra kanyarodtak, s rátértek a Pietra Catellához vivő ösvényre, majd nekivágtak a Vomerónak, végigmentek egy sikátoron, kiértek a házak közül, bal kéz felől maguk mögött hagyva Carone del Cielót, nekivágtak annak a csapásnak, mely a Posíllipo tetejére vezet, s rövidesen megérkeztek a kolumbáriumhoz, melyet máig Vergilius sírjaként mutogatnak az utazóknak.

- Mondanom is felesleges, nemde, kedves ezredesem, mit keresünk itt - szólt Salvato.

- Gondolom, rejtett kincset.

- Eltalálta. Ámbár az összeg szerényebb, hogysem megérdemelné a kincs nevezetet. De ne aggódjék - fűzte hozzá mosolyogva -, adósságom fedezésére bőségesen elég.

Salvato odalépett a babérfa alá, s csákányozni kezdte a földet.

Mejean mohón figyelte.

Pár perc múlva csendült a csákány, valami kemény tárgyba ütközött.

- Á! - sóhajtott megkönnyebbülten Mejean, aki aggódva leste a művelet eredményét.

- A holtak lelke: a kincsek legjobb őre, legalábbis azt beszélik - mondta mosolyogva Salvato. - Sosem hallotta a mondást?

- De hallottam - felelte Mejean -, csakhogy nem hiszek el mindent, amit beszélnek... De csitt! Hallja?

Mindketten felfüleltek a zajra.

- Egy taliga zörög a pozzuoli barlangban - szólt Salvato pár pillanat múltán.

Térdre ereszkedett, s kézzel hányta el a földet.

- Különös! - mormolta közben. - Egészen úgy tetszik, mintha frissen ásták volna fel.

- Ezt hagyjuk, kedves vendégem, rossz tréfa lenne - fortyant fel Mejean.

- Nem tréfa - válaszolta Salvato, miközben kiemelte a kazettát. - A ládikó üres.

Önkéntelenül megborzongott. Ismerte Mejeant, tudta, hogy nem irgalmaz, s egyébként sem bírhatta volna rá semmi, hogy az ezredes könyörületét kérje.

- Furcsa, hogy a kazettát itt hagyták, ha a pénzt elvitték - mondta Mejean. - Rázza csak meg, hátha csörög benne valami.

- Felesleges! A súlyáról érzem, hogy üres. Hanem lépjünk be a kolumbáriumba, s nyissuk fel a ládát.

- Van hozzá kulcsa?

- Titkos rugó nyitja.

Beléptek a kolumbáriumba, Mejean előhúzott a zsebéből egy kis tolvajlámpást, tüzet csiholt és meggyújtotta.

Salvato mozgásba hozta a rugót, a fedél felpattant.

A kazetta csakugyan üres volt. Arany helyett mindössze egy cédulát tartalmazott.

Salvato és Mejean egyszerre kiáltotta:

- Egy cédula!

- Már értem - mondta Salvato.

- Hogyhogy? Megkerült az arany? - kérdezte felvillanyozva az ezredes.

- Nem került meg, de nem is veszett el - felelte Salvato.

Széthajtogatta a cédulát, s a tolvajlámpás fényénél elolvasta:

A 27-éről 28-ára virradó éjszakán eljöttem az aranyért, amint meghagytad nekem. A kazettát e cédulával visszahelyezem oda, ahol volt.

Fráter Giuseppe

- A 27-éről 28-ára virradó éjszakán! - kiáltotta Mejean.

- Bizony. Ha tegnap éjjel jöttünk volna, nem pedig ma, még itt a pénz.

- Azt akarja mondani, hogy én tehetek róla? - kérdezte ingerülten Mejean.

- Nem, mert a baj végeredményben korántsem olyan nagy, mint hiszi, s úgy lehet: nincs is semmi baj.

- Ismeri ezt a fra Giuseppét?

- Ismerem.

- Bízik benne?

- Jobban, mint saját magamban.

- Tudja, hol találhatja?

- Eszemben sincs keresni.

- Akkor hát mit tegyünk?

- Marad minden a régiben.

- S a húszezer frank?

- Azt előkerítjük, csak nem onnan, ahol eddig kerestük.

- Mikor?

- Holnap.

- Biztos?

- Remélem.

- S ha téved?

- Akkor elmondhatom a Próféta híveivel: Allah akbar!

Mejean végighúzta tenyerét verejtékben úszó homlokán.

Salvato figyelmét nem kerülte el az ezredes izgalma. Ő maga derült volt és nyugodt, mint mindig, lelkét egyetlen pillanatra felhőzte csupán be a nyugtalanság.

- Nincs más hátra - mondta -, mint hogy e kazettát visszahelyezzük, s hazatérjünk.

- Üres kézzel? - siránkozott Mejean.

- Nem térek vissza üres kézzel; itt van nálam a levél.

- Mennyi pénz volt a kazettában? - kérdezte az ezredes.

- Százhuszonötezer frank - felelte Salvato.

A kazettát visszahelyezte a gödörbe, s elsimította fölötte a földet.

- Véleménye szerint tehát e levélke százhuszonötezer frankot ér?

- Annyit ér éppen, amennyit az a tudat, hogy szerető apánk őrködik felettünk... De ismétlem, induljunk vissza az erődbe, és kérem, keressen fel holnap tíz óra tájban, kedves ezredesem.

- Minek?

- Hogy Luisa kezéből átvegyen egy húszezer frankos, bemutatóra szóló váltót, Nápoly legjobb bankházára kiállítva.

- Csak nem hiszi, hogy akad jelenleg Nápolyban olyan bank, amelyik csak úgy ukmukfukk kifizet húszezer frankot?

- Nem hiszem: tudom.

- Én azonban kötve hiszem. Nem ettek meszet a nápolyi bankárok, hogy ilyen felfordult időkben készpénzzel fizessenek.

- Majd meglátja, uram, hogy ezek a bankárok két okból is fizetnek a mai felfordult időkben, bár nem ettek meszet; először, mert becsületes emberek...

- Másodszor?

- Mert meghaltak.

- Á, á! Tehát a váltó a Backer-bankházra szól?

- Úgy van.

- Ez már más!

- Visszatért a bizalma, uram?

- Vissza.

- No, hál' istennek.

Mejean eloltotta a lámpást. Amit Diogenész hiába keresett Athénban: ő talált egy bankárt, aki forradalmi időkben készpénzt ad látra szóló váltókért.

Salvato ledöngölte a földet a kazetta felett. Ha apja netán visszatérne ide, a levélke eltűnéséből megérti, hogy a fia itt járt.

Ugyanazon az úton mentek vissza az erődbe, amelyen jöttek. Mire bezárult mögöttük a kapu, megvirradt. A júniusi éjszakák, mint tudjuk, az év legrövidebb éjszakái.

Luisa felöltözve, ébren várta Salvatót: aggodalmában egész éjjel le se hunyta a szemét.

Salvato elbeszélte, mi történt.

Luisa rögtön írt a Backer-bankháznak: meghagyta, hogy kontója terhére fizessenek ki az utalvány bemutatójának húszezer frankot.

A papirost e szókkal nyújtotta át Salvatónak:

- Kedves barátom, máris vigye a váltót az ezredesnek, szegény ember bizonyára jobban alszik majd, ha a párnája alá teszi. Tudom én - tette hozzá nevetve -, hogy kettőnk feje a hiányzó húszezer frank záloga, de alig hiszem, hogy megér neki húszezer frankot a kettő együtt - levágva.

Luisának csalódnia kellett reményeiben, akár az imént Salvatónak. Előző este megérkezett Speciale Procidáról, ahol harminchét embert küldött a vérpadra, s a király nevében zárolta a Backer-bankház vagyonát. A bank előző este beszüntette a kifizetéseket.

86
Ferdinánd király fogadtatása

Nelson még június 25-én - egy nappal azelőtt tehát, hogy Ruffo felmondta neki a barátságot - a következő ultimátumot küldte Mejean ezredesnek:

Uram!

Ruffo bíboros őeminenciája s az orosz csapatok főparancsnoka megadásra szólította fel Önt: én ezennel figyelmeztetem, hogy két órával a határidő lejárta után viselnie kell vonakodása következményeit, s azontúl nem vagyok hajlandó az ultimátumban felajánlott feltételeket garantálni.

Az ultimátumot követő napokon - 26-án, 27-én, 28-án és 29-én - Nelsont egyéb irányú, halaszthatatlan teendői - úgymint a hazafiak letartóztatása, az áruló bérlővel folytatott tárgyalás, Caracciolo felakasztatása - meggátolták abban, hogy a Sant'Elmo-erőddel foglalkozzék, e gyalázatos munka végeztével azonban ismét az ostromra, újabb hazafiak kézre kerítésére és bebörtönzésére fordíthatta figyelmét.

Következésképp partra küldte Troubridge kapitányt, ezerháromszáz angol tengerészkatona élén, s mellé adta Baillie kapitányt, ötszáz orosz katonával.

Az első héten Ball kapitány működött Troubridge helyetteseként, majd miután őt Máltára vezényelték, Benjamin Hallowell kapitány lépett a helyébe, ugyanaz, aki Nelsont a *L'Orient* nevű francia csatahajó főárbocából ácsolt koporsóval örvendeztette meg.

Mondjanak bármit az olasz történészek: Mejean ezredes, amikor így sarokba szorították, igenis igyekezett megmenteni a francia becsületet, melyet alkudozásaival súlyosan kompromittált.

Bátran védekezett. Fényes bizonyság rá Nelson jelentése feletteséhez, Keith lordhoz, mely e szavakkal kezdődik: „*Egy hét óta elkeseredett harcban állunk*, tüzérségünk száznyolcvan yardnyira közelítette meg a várárkot..." Márpedig ha valaki, Nelson tudta, mi a bátorság.

A kardinális ölbe tett kézzel nézte végig az egyhetes ütközetet.

8-áról 9-ére virradóra két hajó érkezését jelezték. Az egyiket angol, a másikat nápolyi hajónak vélte az őrszem; mindkettő Procidának tartott, az angol flottát megkerülve.

9-én reggel csakugyan két hajó horgonyzott Procida kikötőjében; az egyiken, a *Sea-Horse*-on, angol zászló lengett, a másikon, a *Sirená*-n, nemcsak nápolyi, de királyi lobogó is.

9-én reggel a kardinális az alábbi levelet kapta a királytól; bár a levél történetünk szempontjából nem túlságosan érdekes, mégis közöljük, annak igazolására, hogy minden idevonatkozó dokumentumot gondosan áttanulmányoztunk és felhasználtunk.

Kelt Procidán, 1799. július 9-én.

Eminentissime!

Itt küldöm Önnek népemhez intézett levelemet, temérdek példányban. Juttassa el hozzájuk haladéktalanul, és jelentse, hogyan hajtotta végre parancsaimat Simonetti, akivel ma reggel hosszan tanácskoztam. Eminenciád bizonyára megérti, ha a bírósági emberekkel nem kukoricázom.

Úgy óvja Isten Eminenciádat, amint ezt kívánja szerető

B. Ferdinándja

A király érkezését ekkor már napok óta várták. Július 2-án kapta meg Nelson és Hamilton levelét: mindketten jelentették Caracciolo halálát, és sürgették a király jövetelét.

Ugyanaznap írt Ferdinánd a kardinálisnak, akinek lemondásáról még nem értesült:

Palermo, 1799. július 2.

Eminentissime!

A mai postával érkezett levelek s még inkább az, amelyet 20-án este vettem kézhez, tökéletesen megvigasztaltak, mivel azt látom, hogy a dolgok kedvező fordulatot vettek: minden úgy történik, amint kívántam s előre elterveztem, avégett, hogy Isten segedelmével összehangoljam evilági ügyeinket, s Eminenciádnak módot nyújtsak ügyem jobb szolgálatára.

Holnap indulok Procidára több csapattest élén, Nelson lord, valamint Eminenciád hívására, s főként: adott szavamat beváltandó. Ott majd személyesen is találkozunk, újabb utasításokat adok Eminenciádnak, s általában megteszem a szükséges lépéseket hűségesen megmaradt alattvalóim üdvének, biztonságának s jólétének megóvására.

Ezt jó előre közlöm, s egyben biztosítom Eminenciádat nem szűnő szeretetemről.

B. Ferdinánd

Másnap, július 3-án, a király csakugyan hajóra szállt. Nem a *Sea-Horse*-ra, mint Nelson ajánlotta, hanem a *Sirena* fregattra. Attól tartott ugyanis, hogy ha a visszatérésnél ismét angol hajót részesít előnyben, mint tette Palermóba menet, végképp elkedvetleníti a nápolyi tengerészeket, akiket Caracciolo elítéltetése és halála amúgy is nagyon lesújtott.

Mint mondottuk, első dolga volt a kardinálisnak írni, amint megérkezett; de hiába biztosítja a levél végén ismét barátságáról Ruffót, illetve éppen abból a modorból, ahogy ezt teszi, szembeszökő, hogy a két illusztris személy mennyire elhidegült egymástól.

Ferdinánd magával hozta Actont és Castelcicalát. A királyné, saját kívánságára, Palermóban maradt: tudta, mennyire gyűlölik őt a nápolyiak, és attól félt, hogy jelenléte csorbítaná a király diadalát.

Július 9-ét Procidán töltötte Ferdinánd. Meghallgatta Speciale jelentését, és bár gyűlölte a munkát, nem volt rest saját kezűleg összeállítani az új állami junta névsorát, mi több: a bűnösöket is, akik felett e junta ítélkezni hivatott.

Semmi kétség aziránt, hogy őfelsége maga fáradozott a két lajstrom összeállításán; a dokumentumot saját szemünkkel láttuk, magunk küldtük át a nápolyi archívumból a torinóiba, tehát nyugodtan kijelenthetjük: mindkét névsort eleitől végig tulajdon felséges kezével írta.

Hadd ismertessük meg olvasóinkat mindenekelőtt a hóhérok névsorával: övék az elsőség, ők az urak!

Az áldozatokét majd azután közöljük.

A király által kinevezett állami junta névsora:

A junta elnöke: Felice Ramani;

főügyész: Guidobaldi;

bírák: Antonio della Rocca, don Angeli di Fiore, don Gaetano Sambuti és don Vincenzo Speciale tanácsnokok,

vizsgálóbíró: don Salvatore di Giovanni;

a vádlottak képviselője: don Alessandro Nara;

védők: Vanvitelli és Mules tanácsnokok.

A védők, természetesen, csak arra voltak jók, hogy a junta működésének a törvényesség látszatát kölcsönözzék.

Az állami junta, megbízatása értelmében, rögtönítélő bíróságként működik, ítéletei ellen nincs fellebbezés. Köteles

HALÁLRA ÍTÉLNI:

Mindazokat, akik a Sant'Elmo-erődöt Riccardo Brandi parancsnok kezéből kiragadták, Nicolino Caracciolóval az élen;

(Nicolino Caracciolót szerencséjére azzal bízta meg Salvato, hogy figyelmeztesse a tengernagyot a rá leselkedő veszélyre. Éppen nagybátyja letartóztatása napján toppant be a tanyára; a gazda árulásának hírére kereket oldott, árkon-bokron át Capuába menekült, s Capua francia parancsnokának, Giraldon ezredesnek oltalma alá helyezkedett.)

mindazokat, akik támogatták a franciák bevonulását Nápolyba;

mindazokat, akik fegyvert fogtak a lazzaronék ellen;

mindazokat, akik a fegyverszünet megkötése után kapcsolatban maradtak a franciákkal;

a köztársaság minden bíráját;

a köztársasági kormány minden tagját;

a nép képviselőit;

a köztársaság minisztereit;

a köztársasági tábornokokat;

a legfőbb katonai törvényszék minden tagját;

a forradalmi törvényszék minden tagját;

mindazokat, akik fegyveres harcba bocsátkoztak a király csapataival;

mindazokat, akik ledöntötték III. Károly szobrát;

mindazokat, akik e szobor helyére szabadságfát állítottak;

mindazokat, akik tevőlegesen vagy akár csak nézőkként közreműködtek a Palota téren a királyi jelvények, valamint a Bourbon és angol zászlók megsemmisítésében; vagy ezt végignézték;

végezetül mindazokat, akik írásban vagy szóban megsértették a király, a királyné vagy a királyi család bármely más tagjának személyét.

Egy tollvonással mintegy negyvenezer embert ítélt halálra Ferdinánd!

Hatvanezerre volt tehető azok száma, akiket egy fokkal kevésbé súlyos büntetés - például száműzetés - fenyegetett.

A kettő együtt tehát Nápoly lakosságának több mint egynegyede.

Ez volt az a sürgős munka, ami a királyt egy teljes napig Procidán tartotta.

10-én reggel végre elhagyta a *Sirena* Procida kikötőjét, s a *Fulminant*-hoz vitorlázott.

Abban a pillanatban, amikor a király a fedélzetre lépett, ünnepi zászlódíszbe öltözött a *Fulminant*, s a fedélzetmester sípjelére eldördült az első üdvlövés, melyet további harminc követett.

Nápolyban már híre futott, hogy a király Procidán van. A *Fulminan*t-ról felhangzó ágyúdörgés jelezte, hogy őfelsége az admirálisi hajó fedélzetére érkezett.

Hatalmas tömeg árasztotta el nyomban a tengerpartot a Chiaián, a Santa Lucián és a Marinellán. Tarka zászlócskákkal díszített bárkák, csónakok sokasága rajzott ki a kikötőből, azazhogy a part minden pontjáról az angol flotta felé. A király üdvözlésére siettek. Ferdinánd a hajó fedélzetén tartózkodott, s messzelátóját éppen a Sant'Elmo-erődre irányította, melyet az angol tüzérség, nyilván az ő érkezésének tiszteletére, dühödten bombázott. Egy angol golyóbis véletlenül eltalálta az erőd tetején lobogó francia zászló rúdját; az ostromlók mintha csak erre a pillanatra vártak volna, hogy a királyt megörvendeztessék. Ferdinánd jó előjelnek tekintette a véletlen eseményt.

S lám, csakugyan! Az erőd ormán új zászló jelent meg - nem háromszínű, hanem fehér -, a megadás jele.

A béke jelképének e hirtelen-váratlan megjelenése már-már csodának tetszett, csodának, mit az ég egyenesen a királynak tartogatott. A tömeg ujjongott, tapsolt, a Tojáserőd, a Castelnuovo- s a Carmine-erőd ágyúi vidáman viszonozták a vezérhajó üdvlövéseit.

Hadd idézzük itt, a trikolór lelövése kapcsán, Domenico Sacchinellit, a kardinális krónikását: az eset valóban olyan különös, hogy nyugodtan rászánhatunk néhány sort; történetünk folyamatossága a legkevésbé sem látja kárát.

„Szenteljünk egy bekezdést a véletlen különös játékainak e hadjárat során - mondja Sacchinelli.

Január 23-án a Sant'Elmo-erődöt megszállva tartó jakobinusok egyik ágyúgolyója derékban kettétörte a királyi zászló nyelét, mely a Castelnuovo-erődön lengett. A zászló eltűnése győzelemre segítette a franciákat.

Március 22-én egy gránát lesodorja a crotonei várról a republikánus zászlót. A nép csodát lát e véletlen balesetben; ez váltja ki a helyőrség lázadását a hazafiak ellen, a royalisták kezére juttatván a várat.

S végezetül: július 10-én lezuhan a francia zászló a Sant'Elmo-erőd tetejéről, s ez bírja rá a franciákat az erőd feladására.

Aki közelebbről megvizsgálja e dátumokat - teszi hozzá a krónikás -, meggyőződhet róla, hogy mindezen esetek pénteki napon történtek, mint egyébiránt Ruffo kardinális hadivállalkozásának más, fontosabb eseményei is."

De hagyjuk most a Sant'Elmo-erődöt - lesz még alkalmunk oda visszatérni -, s figyeljük inkább azt a bárkát, mely valamivel a Maddalena-híd fölött épp most indult el a parttól, s csendesen, komoran, zászló nélkül siklik tova a zajgó, fellobogózott bárkák sokadalmában.

E bárka Ruffo kardinálist hordozza a hátán. Ruffo a királyhoz igyekszik: szerencsekívánatait kifejezni az ország visszahódítása alkalmából, s szolgálatai jutalmául egyetlen kegyét kérni, hogy a király tartsa tiszteletben a nevében kötött békeszerződést, s ne mocskolja be királyi becsületét esküszegéssel.

Ismét egy oly pillanathoz értünk, amikor a regényíró kénytelen átengedni a szót a történésznek; oly tényekhez, hol a képzeletnek nincs joga egyetlen betűt sem hozzátoldani a krónikás eredeti feljegyzéseihez, szövegéhez.

De vegye számításba az olvasó, hogy az alább idézett sorokat Domenico Sacchinelli 1836-ban publikált könyvéből merítettük; hogy 1836-ban javában uralkodott még II. Ferdinánd, a sajtószabadság ádáz ellensége, s hogy e könyv a cenzúra engedélyével látott napvilágot!

Derék történészünk szó szerint a következőket mondja:

„Mialatt folytak a tárgyalások a francia parancsnokkal a Sant'Elmo-erőd megadásának feltételeiről, Ruffo kardinális a *Fulminant* fedélzetére vitette magát, hogy élőszóval tájékoztassa Ferdinándot mindarról, ami közte és az angolok között történt, a Castelnuovo- és a Tojáserőd kapitulációja s a botrányos szerződésszegés tárgyában. Őfelsége kezdetben hajlandónak mutatkozott a szerződés betartására, de vonakodott Nelson és Hamilton nélkül dönteni.

Felszólította őket véleményük kinyilvánítására.

Hamilton fenntartotta korábbi diplomáciai doktrínáját, hogy ugyanis a király nem tárgyalhat lázadó alattvalóival, s kijelentette, hogy a szerződést semmisnek kell tekinteni.

Nelson nem kertelt. Áradt belőle a legmélyebb gyűlölet a francia módi forradalmárok iránt. A bajt gyökerestül kell kiirtani, mondta, hogy elébe vágjunk az újabb katasztrófának, mert a republikánusok igenis megátalkodottak, képtelenek az őszinte bűnbánatra, s ha alkalmuk nyílna rá, még gonoszabb s ártalmasabb kilengésekre vetemednének, s végezetül, hogy ha a bűn megtorlatlan marad, az újabb bűnre serkenti a gonosz szándékú embereket.

Nelson ismét elérte, amit előbb, a szerződéskötés pillanatában is: hogy Ruffo kardinális intelmei süket fülekre találtak. Intrikával leszerelte a király röviddel előbb kinyilvánított békeakaratát s könyörületes szándékait is."

Ferdinánd úgy határozott Ruffo kardinális ismételt kérelme, sőt, könyörgése ellenére, minekutána meghallgatta két rossz szelleme, Nelson és Hamilton véleményét, hogy a Castelnuovo- és a Tojáserőd kapitulációs szerződését semmisnek tekinti.

Ruffo kardinális ekkor arcára vonta bíbortalárja szegélyét, csónakba szállt, visszatért a kis házba, hol a szerződést aláírták, elátkozta a királyságot, melyet maga állított vissza, s Isten büntetését kérte rá, mely késik, de el nem marad.

Ugyanaznap partra tették a foglyokat a *Fulminant*-ról, valamint a szállítóhajókról, s kettesével összeláncolva a Tojáserőd, a Castelnuovo-, a Carmine-erőd s a Vicaria börtönébe kísérték őket. S mert a börtönök szűknek bizonyultak - a király nem kevesebb, mint *nyolcezer fogolyról* beszél egyik levelében -, a Granilit ideiglenes börtönné alakították át, s ide zárták be azokat a foglyokat, akiknek nem jutott hely a négy erődben.

A lazzaronék ebből arra következtettek, hogy Nasone királlyal együtt visszatértek a véres ünnepnapok, s újrakezdték a fosztogatást, gyújtogatást, öldöklést, nagyobb buzgalommal, mint valaha.

Kezdettől ügyeltünk rá, hogy hitelt érdemlő dokumentumokkal igazoljuk mindazt, amit e kor rémtetteiről elmondunk - akárki volt is e tettek felelőse. E szokásunkhoz híven hadd idézzük e helyt az *Emlékirat, adalékul a nápolyi forradalmak történetéhez* című munka szerzőjének néhány sorát:

„Július 9-e és 10-ének napját a legkülönfélébb bűnök és kegyetlenségek tették emlékezetessé, oly szörnyűek, hogy toll azt le nem írhatja. A lazzaronék hatalmas máglyát raktak a királyi palota előtt, azon égették el elevenen a hét szerencsétlen embert, akiket nem sokkal előbb kerítettek kézre, és kegyetlenségükben odáig mentek, hogy ettek áldozataik még vérző húsából. A gaz Rinaldi esperes utóbb azzal dicsekedett, hogy ő maga is részt vett e gyalázatos lakomán."

Akadt más ismerősünk is e kannibáli tivornyán. Rinaldi esperesen kívül részt vett rajta Gaetano Mammone is. Úgy elnökölt ő ez iszonyú ünnepen, melyen az emberiség legszentebb törvényeit tapodták lábbal, mint a poklok fejedelme a boszorkányszombaton.

Rinaldi emberhúst falt, félig nyersen, Mammone embervért ivott, élő emberek vérét. Ez az ocsmány vámpír oly borzalmat támasztott maga iránt a nápolyi lelkekben, hogy negyvenöt évvel halála után sem találkozott szülőföldjén, Sorában, egyetlen ember, aki válaszolni mert volna kérdéseimre. „Úgy vedelte a vért, mint iszákos ember a bort" - mondta az a néhány aggastyán, aki személyesen ismerte, és saját szemével látta őt ez undorító italtól lerészegedni, de egyebet harapófogóval sem csikartam volna ki belőlük.

Általános megrökönyödésre mégis akadt valaki, aki iszonyattal fordult el az ellenforradalom kegyetlenkedéseitől, holott mindenki azt várta volna, hogy lelkesen részt kér a mulatságból: fra Pacifico.

Egy világ omlott össze benne, mióta Francesco Caracciolo tengernagyot, szíve bálványát meggyilkolták. Sehogy sem fért a fejébe, hogy az a férfi, aki - látta elégszer! - oly híven szolgálta királyát, aki oly vitézül harcolt a királyság ügyéért, mint áruló, sőt mint jakobinus, kötélen végezte!

A fráter együgyű, de becsületes lelkét ennél is jobban megrendítette az a tény, hogy Ruffo kardinálist, akinek a király mindenkinél többet köszönhetett - hogy mennyit, azt fra Pacifico tapasztalatból tudta -, félreállították, többé-kevésbé kegyvesztett lett, s helyette Nelson bíráskodott, ítélkezett, akasztatott teljhatalommal, Nelson, az angol, akit a fráter, mint buzgó keresztény, majdnem annyira gyűlölt eretnek voltáért, amennyire a jakobinusokat gyűlölte, mint buzgó royalista.

Mi tagadás: mindkét körülmény alkalmas volt rá, hogy fra Pacificónál sokkal okosabb embert is megzavarjon.

Ezért történt, hogy mint mondottuk, a szegény fráter legfeljebb nézőként vett részt Mammone, Rinaldi s a példájukat követő lazzaronék vitézi tornáin. Az is megesett, hogy megsokallva e kannibáli horda kegyetlenségét, elfordította fejét és továbbállt. Nem püfölte már a szegény Jakobinust bunkójával, mint azelőtt, s míg gyalogszerrel, mélyen elgondolkodva rótta a nápolyi utcákat, zarándokbottá vált kezében a hírhedt babérhusáng, melyet valaha bunkóként forgatott; megállt, a husángra támaszkodott, mint elcsigázott vándor, s állát ráhajtva elmélázott.

Többeknek szemet szúrt a fráter e különös és szerintük aggasztó változása, s ezek váltig állították, hogy saját szemükkel látták, amint fra Pacifico betért egy templomba, és hosszan imádkozott. Hallgatóik persze egy szavukat sem hitték. Ki látott már imádkozó kapucinust?

87
A jelenés

Mialatt Nápoly utcáin javában folyt az öldöklés, a kikötőben fényes ünnepség zajlott.

A Sant'Elmo-erőd fehér zászlót tűzött ki a trikolór helyett, megadási szándéka jeléül; a tárgyalások rögtön megindultak, egyfelől Mejean ezredes, másfelől Troubridge kapitány vezetésével. A főbb kérdésekben hamarosan meg is egyeztek, minek folytán a király már három óra tájban ezt írhatta a kardinálisnak - mert ha nem is törődött többé Ruffo véleményével, legalább a látszatot fenn akarta tartani:

Kelt a Fulminant fedélzetén, 1799. július 10-én.

Eminentissime!

Jelen soraimmal értesítem, hogy a Sant'Elmo-erőd ma estére tán már a mienk. Úgy hiszem, kellemesen érinti Eminenciádat azon intézkedésem, hogy fivérét, don Cicciót az örömhírrel Palermóba küldtem. Egyidejűleg megjutalmazom majd, úgy, amint ezt Eminenciád, valamint saját jószolgálatai alapján megérdemli. Legyen tehát gondja rá Eminenciádnak, hogy fivére az Ave Maria előtt útra készen álljon.

Kívánok Eminenciádnak minden jót s főleg jó egészséget, a régi szeretettel

B. Ferdinánd

Francesco Ruffo meg se melegedett Nápolyban: 9-én reggel érkezett, s 10-én este már indult is vissza. Hja, a király szívesebben látta őt Palermóban, mint fivére, a kardinális oldalán, aki iránt Nelson és Hamilton intrikái folytán bizalmatlanná vált. Holott don Ciccio igazán nem konspirált a király ellen; ez a lehetőség soha fel sem ötlött benne. A mondott időre felkészült, s ellenvetés nélkül útra kelt Palermóba.

Hét órakor, indulása pillanatában, az admirálishajó már díszbe öltözött az esti ünnepély tiszteletére. A király egyelőre sutba dobta a bizalmi emberévé lett Speciale bíró jelentését, s az üdvözlésére megjelent személyek között kellő rostálás után kiosztotta az esti meghívásokat.

Nelson vacsorával egybekötött estélyt rendezett a *Fulminant*-on.

A matrózok szempillantás alatt eltávolították a fedélzetközt részekre tagoló válaszfalakat, mint szokták, amikor az ütközetre hívó jel felhangzik; az ágyúkat egykettőre virágággyá vagy tálalóvá varázsolták, az árbocrudakat teleaggatták lampionokkal, és este kilenc órára a *Fulminant* készen állt a vendégek fogadására.

Ekkor száz meg száz bárka futott ki a partról égő fáklyákkal - mintha egy kivilágított város mozogna a vízen. Egy részük a kiválasztottakat hozta, akik feljutnak a hajóra, más részük a talpnyalókat, akik szerenádot készültek adni, s e célból zenészeket béreltek, végül akadtak szép számmal kíváncsiskodók is, akik csupán azért jöttek, hogy lássanak - vagy hogy őket lássák.

Felékszerezett, virágcicomás, estélyi ruhás hölgyek, tarkán felszalagozott, érdemkeresztek csillagjaival teleaggatott urak szorongtak a csónakokban. Ez a sok ékesség, mely ki tudja, hol lapult a köztársaság alatt, most egy csapásra mintha a föld alól bújt volna elő, a királyság napjának első sugarára.

Pedig milyen bágyadt, milyen fakó fénnyel világolt aznap, július 10-én a tűzbolygó, a kiontott vér sűrű ködében!

A *Fulminant* fedélzetén megkezdődött a bál.

Bűvös látványt nyújthatott valóban e hatalmas, fényárban úszó erőd a szélben vidáman lobogó zászlóerdejével s a kötélzetét lombsátorrá varázsló, temérdek babérággal.

Nelson 1799. július 10-én viszonozta a király 1798. szeptember 22-i meghívását.

Mint az első estélyt, e másodikat is megzavarta egy jelenés - az elsőnél sokkalta iszonyúbb, végzetesebb, gyászosabb.

Száznál is több csónak nyüzsgött, zenészekkel megrakodva, a hajó körül, melyen - sokkal inkább a félelem, semmint a ragaszkodás szavára - az est királynője, a szép kurtizán körül szinte hiánytalanul egybegyűlt az egész udvar, azt a néhány személyt leszámítva, akik a királyi felségeket Palermóba kísérték; s az a sok zenész, lent a csónakokban, mind ugyanazt játszotta, mint idefent a hajó zenekara, vele egy ütemre, összehangoltan, mintegy hangkárpittal vonva be az öböl tükrét, melyet ezüstös fénybe vont a csodálatos, nyáréji hold.

Ezen az éjszakán Nápoly ismét az ókori Parthenopé volt, a lágy Euboia leánya, s a nápolyi öböl szirének tengere.

Balzsamosabb szellőt nem kínált soha a lég, tisztább s áttetszőbb tükröt nem tartott soha a tenger, tündökletesebb selyemkárpitot nem feszített soha a mennybolt még tán a Mariuti-tó fölé sem, hol Kleopátra rendezett egykor káprázatos és buja ünnepségeket Antonius mulattatására.

Olykor, igaz, távoli jajkiáltás - a legyilkoltak jajszava - tört át a hárfák, hegedűk, gitárok ábrándos énekén, mintha a vizek szelleme nyögött volna fel; de vajon Alexandria ünnepein nem hangzott-e fel gyakran a megmérgezett rabszolgák halálsikolya?

Pontban éjfélkor rakéta robbant, aranyszikrákkal szórva tele az ég mélykék azúrját, híradásul a vendégeknek, hogy kezdődik a vacsora. A tánc abbamaradt, de a zene nem hallgatott el: a táncosok átvedlettek vacsoravendéggé, és levonultak a fedélközbe, melynek lejáratát eladdig fegyveres őrség állta el.

Ceres, Bacchus, Flora és Pomona legbecsesebb adományaitól roskadozott az asztal, mondhatnók az akkori idők modorában. Franciaország, Magyarország, Portugália, Madeira, Ciprus borai csillogtak valódi, metszett angol kristályüvegekben, a szivárvány minden színében pompázó drágakövek gazdag választékát kínálván a szemnek, a gyémánt szikrázó fehérségétől a rubin pirosáig. Az óriás hadihajó orrától a tatjáig futó hosszú asztalon, melynek hosszát a két végén felállított hatalmas tükrök végtelenné növelték, egészben sült őzek, vadkanok kevélykedtek, pávák teregették a tál fölé legyező alakú, smaragd- és zafírszín farkukat, aranyfácánok emelgették bíbor- és aranyszín fejüket, kardhalak éles uszonya meredt fenyegetően a vendégekre, óriásira nőtt languszták vöröslöttek - azoknak a langusztáknak egyenes ági leszármazottai, melyeket Apicius a Stromboliról hozatott. S mindenütt gyümölcs és virág, a négy égtáj minden gyümölcse, a négy évszak minden virága. A hajó egész hosszában, jobb s bal kéz felől, tárva álltak a lőrések, valamint az a két ajtó is a hajó tatjában, a tükör jobb s bal felén, mely a tengernagy erkélyéül szolgáló csinos körbástya-folyosóra nyílt.

A lőrések között festői, harcias díszként zsákmányolt fegyverek csillogtak, karabélyok, szablyák, pisztolyok, lándzsák és csáklyák, melyeknek élét oly sokszor festette vörösre francia vér. Most mint egy-egy acélnap ragyogott mindegyik, vakító lángokat lövellve a száz meg száz viaszgyertya fényében.

Ferdinánd, bár annyira megszokta, hogy fel se vette a nápolyi és casertai palotában vagy a Favoritában rendezett királyi lakomák fényűzését, felkiáltott bámulatában, amikor e rögtönzött ebédlőterem küszöbét átlépte.

Elbújhatott mellette Armida legendás, Tasso megénekelte tündérpalotája is.

A király asztalhoz ült; egy kézmozdulattal maga mellé invitálta jobb felől Emma Lyonnát, bal felől Nelsont s vele szemközt sir Williamot. Majd ki-ki helyet foglalt, az asztalfőhöz közelebb-távolabb, az etikett előírásai szerint.

Ferdinánd töprengve hordta végig tekintetét a vendégkoszorún, miután mindenki elhelyezkedett. Tán az járt az eszében, hogy az ünnepségről éppen azt száműzték, az maradt távol, akinek a legtöbb joga volna itt megjelenni, mert Ruffo kardinális nevét morzsolta el a foga között.

No de nem olyan bordában szőtték Ferdinándot, hogy hosszabban elidőzött volna egy üdvös gondolat mellett, különösen akkor, ha az az üdvös gondolat lelkifurdalással társult.

Erélyesen megrázta a fejét, arcára kiült jellegzetes gunyoros mosolya, s ahogy annak idején Casertában, római futása után, kijelentette: „Errefelé barátságosabb idő járja, mint az albanói országúton!", úgy mondta most, kezét dörzsölgetve, célzásként a szicíliai menekülés alatt kiállt tengeri viharra: „Errefelé barátságosabb idő járja, mint Palermo táján, a tengeren!"

Nelson betegesen sápadt homlokát szégyenpír futotta el. Eszébe ötlött Caracciolo, az átkelés Palermóba, a tengernagy diadala, s hogy mennyire megalázta őt, Nelsont, azáltal, hogy révkalauznak öltözve megjelent a *Vanguard* fedélzetén, és a palermói kikötő bejáratát eltorlaszoló szirtzátonyok között biztos révbe kormányozta a hajót, ahová ő nem merészkedett be, lévén járatlan e veszedelmes partvidéken.

Megmaradt fél szeme villámot lövellt - de mindjárt ezután torz mosolyra rándult ajka, alighanem a kielégült bosszú gondolatára.

A révkalauz azóta ott hajózik már az óceán mélységes fenekén, ahol nem várja többé kikötő!

A vacsora véget ért. A zenekar rázendített az angol himnuszra, Nelson felállt, s az angolokra oly jellemző kíméletlen gőggel, mely rendesen az illemnek is fittyet hány, György király egészségére ürítette poharát. Hogy az asztalfőn történetesen egy másik király ül, az eszébe sem jutott, vagy ha mégis, hát nem sokat törődött vele.

Válaszul lelkes éljenzésben törtek ki a hajó tisztjei, matrózai - előbbiek az asztalnál foglaltak helyet, az utóbbiak az árbocrudakon -, és feldörögtek a második üteg ágyúi.

Ferdinánd király véresre harapta az ajkát dühében. Őfelsége - közönséges modora ellenére - kitűnő ismerője volt az etikettnek, és szigorúan őrködött betartásán.

Öt perc múlva sir William Hamilton Ferdinánd egészségére köszöntötte poharát. Ismét eldördültek az ágyúk, ismét felharsogott az éljen - nem kevésbé lelkesen, mint az imént.

Ferdinánd király mégis úgy vélte, hogy a felköszöntők sorrendjét elvétették, az első jókívánat őt illette volna meg.

S mert e pillanatban eget verő éljenzés hangzott fel a bárkákról, melyek a hajó körül nyüzsögtek, de főként a tat irányából, őfelsége arra a belátásra jutott, hogy nemcsak a meghívottaknak tartozik az ünneplést megköszönni, hanem a náluk kevésbé szerencsés, de nem kevésbé hű alattvalóinak is, akik a *Fulminant* körül a csónakokban szorongnak.

Könnyedén odabiccentett sir Williamnak, félig kiitta borát, majd kilépett a folyosóra, hogy a maradékot azokra köszöntse, akik félelemből, alattvalói szeretetből vagy talpnyalásból, de derekasan megéljenezték.

A király láttán újra kitört a taps, hurrázás, vivátozás, s mintha a tenger mélyéről tört volna égre, úgy mennydörgött a kiáltás: „Éljen a király!”

A király bólintott, s ajkához emelte a poharat. Ám a mozdulat félbemaradt, Ferdinánd szeme kidülledt, szembogara ijesztően kitágult, haja égnek meredt, s torkán hörgésszerű, rekedt ordítás szakadt ki: a döbbenet s iszonyat ordítása.

Egyidejűleg nagy kavarodás támadt odalent a tengeren: a csónakok páni rémülettel menekültek jobb vagy bal felé, úgyhogy középen nagy, szabad térség támadt.

E térség legközepén pedig - rémséges látvány! - egy halott emelkedett ki övig a vízből, s bár halántékára tapadt haját algák borították, bár szakálla csapzottan keretezte fakózöld arcát, mindenki, aki látta, rögtön ráismert Caracciolo tengernagyra.

Tizenhárom napja aludta immár örök álmát a tengernagy a tenger fenekén, s most lám, mintha az „Éljen a király!” kiáltás verte volna fel, feljött, egyenesen azért, hogy a talpnyalók s gyávák torkára forrasztva a szót, bosszúért kiáltson.

A király első pillantásra felismerte a tengernagyot. De hiszen felismerte azt mindenki! Ezért állt meg mintegy elbűvölten, meredt tekintettel, elszörnyedve, ezért szakadt ki torkán a rémület kiáltása. És ezért eveztek olyan sietve arrébb a bárkák.

Ferdinánd szerette volna hinni, hogy amit lát, káprázat csupán, nem valóság, de hiába: a holttetem ott ringatózott a vízen, s a hullámlökéseket követve, előre-hátra hajlongott, mintha neki bókolna, aki az iszonyattól némán és dermedten nézte.

Lassan mégis oldódott a görcs, a király keze megremegett, eldobta a poharat, mely a folyosó padlóján darabokra tört, és arcát kezébe temetve, sápadtan, magánkívül, zihálva visszarohant az ebédlőbe.

- Mit akar tőlem? Miért jött vissza? - kiáltozta.

A vendégek riadtan ugráltak fel az asztal mellől, amint a király rémülettől eltorzult arcát megpillantották, hangját meghallották, s mert nyilvánvaló volt, hogy Ferdinánd a körbástyáról láthatta azt a valamit, ami ennyire megijesztette, mind odatódultak.

És akkor, mintha áramütés járta volna át szívüket, remegve tört fel minden ajkon egyszerre a kiáltás:

- Caracciolo tengernagy!

A király leroskadt egy székbe.

- Mit akar tőlem? Miért jött vissza? - jajdult fel újra.

- Hogy felséged bocsánatát kérje, amiért elárulta - vágta rá sir William, akit még a rémült király s a fenyegetően ágáló hulla látványa sem zökkentett ki udvaronci hidegvéréből.

- Nem! - kiáltotta a király. - Nem! Mást akar! Mást követel tőlem.

- Keresztényi temetést, sire - súgta Ferdinánd fülébe a *Fulminant* káplánja.

- Megkapja! - hörögte a király. - Megkapja!

Azzal lefutott a lépcsőn, ahogy rogyadozó lábaitól tellett, a hajó falának neki-nekitántorodva, és bezárkózott a szobájába.

- Harry, szálljon csónakba, és halássza ki azt a dögöt - parancsolta Nelson, de olyan hangon, mintha csak azt mondta volna: „Vonassa fel a derékvitorlát!”, vagy „Csavartassa be az előtörzsvitorlát!”

88
Fra Pacifico lelkifurdalása

Mintha villám csapott volna be, oly hirtelen szakadt vége Nelson estélyének - akárcsak Athália álmának.

Emma Lyonna eleinte igyekezett megőrizni nyugalmát a szörnyű jelenés láttán, amikor azonban egy délkeletről támadó hullámlökés a hullát közelebb sodorta a hajóhoz, Emma behátrált az ebédlőbe, s félig aléltan egy karosszékbe hanyatlott.

Ekkor adta ki Nelson Harrynak az iménti parancsot; a tengernagy bátorsága éppoly rendíthetetlen volt, amilyen engesztelhetetlen a gyűlölete.

Harry nyomban engedelmeskedett: pillanatok alatt vízre siklott egy csónak, benne termett hat evezős egy tiszt vezetésével, s végül maga Harry kapitány is.

Mint a madárraj, ha kánya csap le közé, úgy rebbentek szét a holttest mellől a csónakok. Elhallgatott a zene, kialudtak a fáklyák; némán siklottak a bárkák a vízen, minden evezőcsapásra szikraözönt támasztva.

Partra igyekezett valamennyi, azok is, melyeknek útját a hulla eltorlaszolta, csak éppen kerülővel; annál szaporábban jártak az evezők, minél nagyobb kört kellett a csónaknak megtennie.

A hajó vendégei felugráltak az asztal mellől, s a tatba futottak, hogy csónakosaikat hívják. Mind egy sarokba zsúfolódtak, a halottal ellenkező oldalon. A körbástyán egy lélek sem maradt az angol tiszteken kívül. A tisztek durván tréfálkoztak, s szólongatták a hullát, mely felé erőteljes evezőcsapásokkal közelgett Harry csónakja.

A csónak célba ért. Minthogy emberei vonakodtak a hullát kézzel illetni, Harry maga fohászkodott neki: megragadta a hulla haját, s megpróbálta kiemelni a vízből; de a haj a kezében maradt. A test olyan nehéz volt, mintha valami láthatatlan erő tartaná a tengerben.

Harry undorában elkáromkodta magát, megmosta kezét a tenger vizében, s megparancsolta két emberének, hogy a tetemet a nyakába vetett hurok segítségével emeljék be a csónakba.

Egy rántás - s a törzstől elvált fej beesett a bárkába, de csak a fej.

Harry toppantott.

- Hej, te ördög! De hiába incselkedsz, jönnöd kell, ha ízenként szedünk ki, akkor is! - mormogta a foga között.

A király azalatt fennhangon imádkozott a kabinjában, két kézzel kapaszkodott a káplán ruhájába, s egész testében rázta az ideges reszketés; Nelson repülősót tartott a szép Emma Lyonna orra alá, sir William igyekezett tudományosan megmagyarázni a jelenséget, a hajóstisztek egyre nekivadultabban élcelődtek, a csónakok pedig egyre-másra menekültek.

Harry kapitány parancsára a matrózok Caracciolo hóna alá kötötték a nyakáról leoldott kötelet, s nekiveselkedtek, de jóllehet a vízben lebegő test jelentékenyen veszít súlyából, négy ember egyesült erőfeszítésével is alig sikerült a törzset a csónak peremén átemelni.

- Hurrá, Harry! - kiáltották az angol tisztek, nagyokat hahotázva, tapsolva.

A csónak visszatért a *Fulminant*-ra, s az orrárboc tövében kikötött.

A tisztek kíváncsiságát felcsigázta a különös eset. Mind átvonultak a farbástyáról az orrbástyára, hogy a tetemet közelebbről szemügyre vegyék, mialatt a vendégek hanyatt-homlok menekültek a hajóról, azt sem nézve, a díszlépcsőn vagy a hátsó lépcsőn mennek-e. Menekültek a jelenés elől, melyet természetfölöttinek véltek, sokan még rontást hozónak is.

Sir William a fején találta a szöget, amikor azt magyarázta, hogy a vízbefúltak teste bizonyos idő után megtelik levegővel és vízzel, következésképpen óhatatlanul feljön a víz felszínére; de hogy a tengernagy teteme a lábára kötött két vasgolyó ellenére is megtette a hosszú utat a felszínig, halálra rémítvén a királyt, az csakugyan meghökkentő, rendkívüli, már-már csodával határos dolog volt.

Harry kapitány lemérte a két golyót; állítása szerint kétszázötven fontot nyomtak. Ezt az adatot, az előbbi részletekkel egyetemben, az ő jelentéséből idézzük.

Sürgősen hívatták a *Minerva* káplánját, aki Caracciolónak a halotti szentséget kiszolgáltatta, hogy a tanácsát kérjék: mi történjék a holttesttel.

- A király tud a dologról? - kérdezte a káplán.

- Ő látta meg elsőnek - hangzott a válasz.

- És mit mondott?

- Ijedtében megengedte, hogy a hullát annak rendje-módja szerint elhantolják.

- Azt kell tenni, amit a király parancsolt - mondta a pap.

- Rajta, fogjon hozzá, káplán úr.

A temetés gondját ezzel el is vetették, azazhogy a káplán nyakába varrták, s többet nem is törődtek Caracciolóval.

De a pap hamarosan nem várt segítséget kapott.

A tengernagy teste ott maradt a csónakban. Most is az a parasztgúnya volt rajta, amelyben elfogták, csak a mellényt vétették le vele a kivégzés előtt. A káplán odaült a csónak végébe, a halottakért szóló könyörgést olvasva egy mécses fényénél, bár e júliusi éj oly tiszta volt s derült, hogy bízvást beérhette volna a hold fényével is.

Hajnaltájban egy csónak indult el a partról. Két evezős hajtotta. Utasa, egy szálas termetű barát, a csónak legkeskenyebb pontján, az orrban állt, de olyan szilárdan, mintha maga is tengerész lett volna.

Az ügyeletes tiszt rögtön megállapította, hogy az újonnan érkezők a halottas csónakhoz igyekeznek, nem a hajóhoz, s mivel Nelson parancsa úgy szólt, hogy a temetés elé senki ne gördítsen akadályt, nem törődött többé a ladikkal; annál is kevésbé, mert hiszen mindössze egy barátot hozott, meg két halászt.

A két evezős csakugyan a halottas csónakhoz irányította a ladikot.

A barát néhány szót váltott a káplánnal, majd átugrott a csónakba, s pár pillanatig némán nézte a halottat, miközben nagy könnycseppek csordultak ki a szeméből.

Ezalatt a káplán átlábalt a ladikon, s felment még egyszer a *Fulminant*-ra. Meg akarta tudni, hogy szól Nelson legfrissebb parancsa.

Az pedig úgy hangzott, hogy mivel a király engedélyezte a holttest keresztényi eltemetését, felőle azt tesz a káplán a hullával, amit akar.

A káplán visszatért a baráthoz, az pedig karjára emelte a holttestet, s átrakta a saját csónakjára. A káplán követte.

A barát intésére a két evezős Caracciolo volt plébániaközsége, Santa Lucia felé irányította a csónakot, bár nem onnan jöttek, hanem a Piliero rakpartról.

A Santa Lucia kerület lakossága zömmel royalista érzelmű volt, de Caracciolót mindannyian bálványozták jótéteményeiért; a nápolyi tengerészet egyébként is innen toborozza a matrózok színe-virágát, s mindazok, akik valaha Caracciolo keze alatt szolgáltak, híven megőrizték őt emlékezetükben három erényért, mely az eszményi parancsnokot teszi: bátorságáért, jóságáért, igazságszeretetéért.

Caracciolóban mindhárom jó tulajdonság megvolt, mégpedig a legmagasabb fokon.

Mihelyt híre futott, hogy a tengernagy tetemét itt helyezik örök nyugalomra, régi bajtársai között - s ehhez elég volt a barátnak néhány szót váltania egy-két véletlenül útjába akadt halásszal -, felbolydult az egész környék: versengve kínálta fel ki-ki a házát a tetem felravatalozására, míg üt a temetés órája.

A barát választása egy kis házra esett: ennek közelében kötött ki a csónak.

Húszan ugrottak, hogy a holttestet kiemeljék, de a fráter ismét csak maga nyalábolta fel, s maga vitte át a rakparton drága terhét; majd miután a törzset egy ágyra helyezte, visszatért a csónakhoz a fejért, s azt is saját kezűleg vitte a törzs után.

Lepedőt kért szemfedőnek: öt perc múltán húsz asszony is tolongott körülötte, s mind azt kiáltotta:

- Vértanú volt ő, vegye az én lepedőmet, szerencsét hoz majd a házra.

A barát kiválasztotta a legeslegszebb, legfinomabb, legeslegújabb lepedőt, s mialatt a káplán fennhangon olvasta tovább imáit, mialatt az asszonyok térdre hulltak az ágy körül, melyen a tengernagy holtteste hevert, s a férfiak szorosan mögéjük sorakoztak, zsúfolásig megtöltvén a szobát, hogy még az utcára is jutott belőlük, a fráter áhítattal levetkeztette a holtat, a törzsre illesztette a fejet, s a lepedőt kétrét hajtva, belegöngyölte.

A szomszédos házból, melyben egy asztalos lakott, szorgos kopácsolás hallatszott: az asztalos sebtében ácsolta a koporsót.

Kilenc órára elkészült a koporsó. A barát belehelyezte a holtat, s a kerület asszonyai virágokkal borították: ki-ki hozott egy ágat a babérfáról, mely ott virít minden kertben, egy szálat a virágokból, melyek ott nyílnak minden ablakban.

Panaszosan kondult a kis Santa Lucia-templom harangja; papjai a templom küszöbén várták a gyászmenetet.

A koporsót lezárták, hat matróz a vállára emelte, mögötte felsorakozott Santa Lucia egész lakossága, élén a baráttal.

Az oltártól balra felszedték a templom egyik kövét, a sírhely készen állt; kezdődhetett a gyászszertartás.

S e szertelen nép, mely, úgy lehet, tapsolt örömében, amikor Caracciolót akasztották, most forró könnyeket ontott, hangosan sírt, zokogott koporsója fölött a szertartás egész ideje alatt.

A férfiak ököllel verték mellüket, az asszonyok tíz körömmel marcangolták arcukat.

Úgy gyászoltak, mintha országra szóló csapás, egyetemes katasztrófa sújtott volna le Nápolyra.

De csakis a városnak abban a szegletében, mely az Óriás lejtőjétől a Tojáserődig terjed; száz lépésre onnan változatlanul folyt a hazafiak öldöklése, égetése.

Így temették el Caracciolót, nem a családi kriptába, hanem e rögtönzött sírhelyre; a kőlapot visszahelyezték, és semmi sem mutatta többé, hogy Caracciolo tengernagy nyugszik alatta, a nápolyi szabadság bajnoka, Nelson áldozata.

A Santa Lucia-iak - nők, férfiak vegyest - estig ott imádkoztak a sírnál, a barát vezetésével.

Este felkerekedett a barát, fogta a babérhusángját, melyet ott hagyott volt annak a háznak a kapuja mögött, ahonnan a tengernagyot eltemették, felbaktatott az Óriás lejtőjén, végighaladt a Toledo utcán - a szegénynép tiszteletadásától kísérve -, végül belépett a Szent Efraim-kolostor kapuján, ahonnan egy negyedóra múltán előkerült, s szamarát terelgetve megindult a Maddalena-híd irányában.

Attól fogva, hogy túljutott a kardinális táborának előőrsein, egyre többen köszöntötték, s főleg sokkalta hangosabban és szívélyesebben, mint a városban: mire a kardinális kis házához érkezett, már mint régi ismerőst, tárt kapu várta.

A fráter odakötötte szamarát a kapun lógó vaskarikához, s maga felballagott a lépcsőn az első emeletre. A kardinális éppen a tengerre nyíló erkélyen hűsölt.

A barát lépteinek zajára megfordult:

- Á, te vagy az, fra Pacifico!

A barát nagyot sóhajtott.

- Én bizony, eminenciás uram.

- Örülök, hogy meglátogattál. Híven és bátran szolgáltad királyodat az egész hadjárat alatt. Van valami kívánságod? Ha hatalmamban áll, teljesítem. De figyelmeztetlek - tette hozzá Ruffo keserű mosollyal -, hatalmam vajmi csekély.

A barát fejét ingatta.

- Csakugyan kérni jöttem, de remélem, olyat, amit eminenciád bízvást megadhat.

- Halljuk hát.

- Két dolgot kérnék, eminenciás uram. Elsőbb is az obsitomat, mivel a hadjárat véget ért, másodszor azt, hogy mondja meg, merre visz az út Jeruzsálembe.

A kardinális nagyot nézett.

- Az obsitodat kéred? De hisz azt kivetted te már kérés nélkül, úgy látom - mondta.

- Csakugyan, visszatértem kolostoromba, de ott is eminenciád katonájának tekintettem magam.

Ruffo helyeslően bólintott.

- Ami a Jeruzsálembe vezető utat illeti, mi sem egyszerűbb, mint azt megmutatni. De hadd kérdem meg előbb, ha ugyan nem veszed tolakodásnak, hogy mit keresel a Szentföldön, kedves Pacifico fráter?

- El akarok zarándokolni a Mi Urunk sírjához, eminenciás uram.

- Kolostorod küld? Vagy önszántadból mégy, vezeklésképpen?

- Önszántamból megyek, bűneimet levezekelni.

A kardinális elgondolkodott.

- Nagy bűn nyomja a lelkedet? - kérdezte aztán.

- Attól félek! - felelte a fráter.

- Tudod-e, hogy az Anyaszentegyház rendkívüli hatalommal ruházott fel?

A barát megrázta a fejét.

- Nagy jó uram, úgy hiszem, Istennek kedvesebb az önként vállalt vezeklés, mint az, amelyet más ró ki az emberre.

- S hogy képzeled a dolgot?

- Gyalog megyek, alamizsnát koldulva.

- Hosszú és fárasztó az út.

- Bírom erővel.

- Veszélyes is.

- Annál jobb! Istenuccse, nem bánnám, ha útközben néha mást is fültövön kólinthatnék, nemcsak szegény Jakobinust.

- Olykor bizony meg kell majd kérned egy-egy kapitányt, hogy vegyen fel a hajójára, másként túl hosszúra nyúlna az út.

- Köztük is akad keresztény, s ha megmondom, hogy Krisztus urunk sírjához készülök, bizonyára nem tagadják meg tőlem e csekély szívességet.

- Ha kívánod, feljuttathatlak egy Beirutba vagy Accrába induló angol hajóra.

- Az angol eretnekektől Isten óvjon! - fakadt ki gyűlölettel fra Pacifico.

- Csakis azért gyűlölöd őket, mert eretnekek? - szegezte a kardinális a fráterra vesébe látó tekintetét.

Fra Pacifico az öklét rázta az angol flotta irányába:

- Ők gyilkolták meg az én kedves tengernagyomat.

- Ez az a nagy bűn, amiről beszéltél? Számukra kéred majd Isten bocsánatát a szent sírnál?

- Dehogy az ő számukra... magamnak.

- Magadnak? - kérdezte a kardinális döbbenten.

- Én is részese vagyok a bűnnek - felelte fra Pacifico.

- Te? Miért?

- Mert rossz ügyet szolgáltam.

A kardinális elmosolyodott.

- Egyszóval a király ügye rossz ügy?

- Nem lehet az jó ügy, eminenciás uram, mely a halálba küldte kedves tengernagyomat, aki maga volt az igazság, a becsület, a hűség.

A kardinális homloka elfelhősödött. Mélyet sóhajtott.

- Meg aztán az ég is csodát tett - folytatta komoran a fráter.

- Miféle csodát? - kérdezte a kardinális, bár már hallotta hírét a különös eseménynek, mely előző este úgy elrontotta a *Fulminant* vendégeinek kedvét.

- A vértanú teteme feljött a tenger mélységes fenekéről, ahol tizenhárom álló napja hevert már, hogy megöletését a király és Nelson lord szemére hányja. Ha jogosan végezték volna ki, az Úr bizonyára nem engedi ezt meg.

Ruffo némán lehorgasztotta a fejét.

Rövid tűnődés után azt mondta:

- Értem már. Azért kívánsz vezekelni, mert akaratlanul bár, de előmozdítottad a tengernagy megöletését?

- Azért, nagy jó uram. Esedezve kérem: mondja meg, melyik a legrövidebb út a Szentföldre.

- A legrövidebb út az lenne, ha Tarantóban hajóra szállnál, s Beirutig tengeren mennél, de te nem állsz szóba az angolokkal...

- Nem én, eminenciás uram.

- Nos, akkor másfelé kell menned... Adjam írásban az útvonalat?

- Olvasni nem tudok, de úgy az eszembe vésem, amit kell, eminenciás uram, hogy abban hiba nem lesz.

- Nos, innen Avellinóba mégy, Avellinóból tovább Beneventóba, Manfredoniába, ott felszállsz egy Szkutariba vagy Delvinóba készülő hajóra, s Pireuszt érintve Szalonikibe tartasz. Szalonikiben bizonyára találsz Szmirnába, Ciprusra vagy Beirutba igyekvő hajót, Beirutból pedig mindössze háromnapi járóföldre van Jeruzsálem. A ferencesek jeruzsálemi kolostorában megszállhatsz. De ha majd elmégy a szent sírhoz imádkozni, ne csak saját bűnöd bocsánatát kérd Istentől, könyörögj érettem is.

- Eminenciád is vétkezett? - kérdezte fra Pacifico hüledezve.

- Nagy az én vétkem, igen. Isten, ki a lelkünkben olvas, tán megbocsátja egyszer, de az utókor soha.

- Mi bűne lehet eminenciádnak?

- Visszaültettem egy ostoba, kegyetlen és esküszegő királyt a trónjára, ahonnan a Gondviselés egyszer már letaszította. Menj, fivérem, menj! És imádkozz mindkettőnkért!

Nem telt bele öt perc, s fra Pacifico már ott poroszkált szamara hátán az országúton, a szentföldi zarándoklat első stációja, Nola irányában.

89
Egy ember, aki a szavának áll

Emlékszünk még, hogy azon a szent napon, melyen a király a nápolyi öbölbe érkezett, egy angol golyó lesodorta a Sant'Elmo-erőd csúcsán lengő trikolórt: helyébe a vár védői fehér zászlót tűztek ki.

E fehér zászló láttán a király úgy fellelkesült, hogy, mint tudjuk, rögtön megírta Palermóba a nagy újságot: huszonnégy órán belül várható a kapitulációs okmány aláírása.

A király korán örült. Az erőd kapitulációjára valamivel később került csak sor, amiről egyébként nem Mejean ezredes tehetett, ezt meg kell adni, hanem egyes-egyedül a király.

Ferdinándot úgy megrémítette 10-én este Caracciolo holttetemének váratlan felbukkanása, hogy másnapra kirázta a hideg, s estig az ágyat őrizte. Még a fedélzetre sem volt hajlandó felmenni. Mondták neki eleget, hogy a holttestet reggel tízkor elhantolták a Santa Lucia-templomban, engedélye szerint; de hiába, Ferdinánd csüggedten rázta a fejét, mintha azt mondta volna: „Ki tudja, mire nem képes még az a fickó!"

A *Fulminant* helyet változtatott az éjszaka folyamán: a Tojáserőd s a Castelnuovo között vetett horgonyt.

Erre a hírre a király hajlandónak mutatkozott végre kimozdulni kabinjából, de mielőtt a fedélzetre felmerészkedett volna, nagy óvatosan megtudakolta, nem mutatkozik-e ismét valami a tenger színén.

Az azúrkék víztükör azonban sima volt és üres.

A király fellélegzett.

A fedélzeten már várta Salandra herceg, a szicíliai király őfelsége hadainak fővezére, hogy jóváhagyás végett bemutassa Mejean ezredes kikötéseit.

Íme a szerződés:

„1. cikkely: A Sant'Elmo-erőd francia helyőrsége magát a szicíliai király és szövetségesei fogságába adván, nem harcol többé a francia respublikával hadban álló hatalmak ellen, hacsak a respublika szabályos csere útján ki nem váltja a fogságból.

2. cikkely: Az angol gránátosok a kapituláció napján birtokukba veszik az erődöt.

3. cikkely: A francia helyőrség az erődöt a szerződés aláírását követő napon hagyja el, teljes fegyverzetben és felszereléssel; a kapun kívül megáll, bevárja, míg az őt felváltó portugál, angol, orosz és nápolyi különítmény az erődöt birtokába veszi, s csak azután teszi le a fegyvert.

4. cikkely: A tisztek megtartják kardjukat.

5. cikkely: A helyőrség az angol hadiflotta hajóira száll, s ott tartózkodik mindaddig, míg az őt Franciaországba szállító hajók elő nem állnak.

6. cikkely: *Ő szicíliai felsége alattvalói átadatnak a szövetségeseknek* azon pillanatban, amint az angol gránátosok az erőd őrizetét átveszik.

7. cikkely: A francia zászló köré francia katonákból őrség állíttatik, esetleges megsemmisítését megakadályozandó. Ezen őrség mindaddig a helyén marad, míg az angol tiszt vezette angol őrség fel nem váltja; őfelsége zászlója csak ekkor kerülhet fel az erődre.

8. cikkely: Ki-ki megtartja személyes tulajdonát; mindaz, ami állami tulajdon, az erőddel együtt s egyidejűleg átadásra kerül, a zsákmányolt javakkal egyetemben.

9. cikkely: Az utazó- és járóképtelen betegek Nápolyban maradnak, francia kirurgusok felügyelete alatt, a francia kormány költségén, egészen végleges felgyógyulásukig, amikor is haladék nélkül hazabocsáttatnak Franciaországba."

Mejean ezredes aláírása már rajta volt a szerződésen, mely előző este készült el s akkorról kelt; csupán a király jóváhagyása volt még hátra.

A király elolvasta, jóváhagyta, s még aznap rákerültek a hiányzó aláírások: Salandra hercegé, Troubridge kapitányé és Baillie kapitányé.

Ruffo kardinális neve nem szerepel az okmányon, annak jeléül, hogy a kardinális végleg szakított a szövetségesekkel.

A szerződés 11-éről kelt, de, mint mondottuk, ténylegesen 12-én írták alá. A szövetségesek tehát 13-án jelentkeztek a Sant'Elmo-erőd kapujánál, a vár átvétele céljából.

Egy órával ennek előtte Mejean ezredes dolgozószobájába kérette Salvatót.

Salvato megjelent.

Udvariasan, de hidegen köszöntötték egymást. Mejean hellyel kínálta Salvatót, Salvato leült.

Az ezredes megállt saját karosszéke mögött, két kezét a szék támlájára nyugtatva.

- Tábornok úr - kezdte Mejean -, emlékszik még, mi történt köztünk, amikor legutóbb volt szerencsém önt e helyen fogadni?

- Emlékszem, ezredes: szerződést kötöttünk.

- Üzleti megállapodásunk részleteire is emlékszik?

- Abban állapodtunk meg, hogy személyenként húszezer frank lefizetése ellenében ön Franciaországba juttat bennünket, San Felice úrhölgyet és engem.

- Eleget tett ön e megállapodásnak?

- Csupán egy személyre vonatkozóan.

- Eleget tud tenni fennmaradt kötelezettségének?

- Nem.

- Mi tehát a teendő?

- Ez igazán egyszerű. Szívességet akkor sem fogadnék el öntől, ha felkínálná.

- Ez megkönnyíti a dolgomat. Negyvenezer frankot kellett volna kapnom két személy megmentéséért; húszezret kaptam, tehát egy személyt mentek meg. Ki legyen az?

- A gyengébbik, mert az nem tud magán segíteni.

- Ön azt reméli, hogy megmenekül?

- Igen.

- Ugyan hogy képzeli?

- Ön is látta a levélkét, melyet a kazettában találtunk a pénz hűlt helyén, s amely tudtomra adta, hogy van, aki őrködjék felettem.

- Remélem, nem kíván kellemetlen helyzetbe hozni, azaz rákényszeríteni, hogy kiszolgáltassam. A kapitulációs okmány hatodik cikkelye értelmében a szicíliai király őfelsége alattvalóit ki kell szolgáltatnom a szövetségeseknek.

- Nyugodjék meg: magam szolgáltatom ki magamat.

- Én végeztem - mondta Mejean, kurta fejbiccentéssel jelezve, hogy Salvato távozhat.

- Én viszont nem - szólt Salvato, változatlan nyugalommal.

- Beszéljen.

- Nemde, jogom van megkérdezni, mi módon szándékszik San Felice úrhölgyet megmenteni? Elvégre azért áldozom fel magamat, hogy ő megmeneküljön.

- Nagyon igaz. Joga van a lehető legrészletesebb felvilágosítást kérni.

- Halljuk tehát.

- A szerződés kilencedik cikkelye kimondja, hogy a járóképtelen betegek Nápolyban maradnak. Egyik markotányosnőnk súlyos beteg. Ő Nápolyban marad, San Felice úrhölgy felöltözik az ő ruhájába, a helyére áll, s én garantálom, hogy egyetlen hajszála sem görbül.

- Ezt akartam tudni, uram - szólt Salvato és felállt. - Most már csak egyet kérnék: küldesse fel minél előbb a hölgy szobájába az álöltözéket.

- Perceken belül ott lesz.

A két férfi elköszönt egymástól. Salvato távozott.

Luisa nagy aggodalomban várta. Tudta, hogy Salvato a kialkudott összeg felét bírta csupán megfizetni, s ismerte Mejean ezredes pénzsóvárságát.

Salvato mosolyogva lépett be Luisa szobájába.

- Nos? - kérdezte izgatottan Luisa.

- Nos, minden rendben.

- Beéri az ígéreteddel?

- Nem, kötelezvényt adtam neki. Te markotányosnőnek öltözve jutsz ki a Sant'Elmo-erődből, tehát a francia egyenruha védelme alatt állsz.

- És te?

- Nekem van még egy kis elintéznivalóm, merő formaság, pár percre válok csak meg tőled.

- Miféle elintéznivalód? - kérdezte Luisa aggódva.

- Igazolnom kell, hogy bár Molisében születtem, a francia hadsereg kötelékéhez tartozom. Mi sem egyszerűbb, hisz tudod: az Angri-palotában vannak a papírjaim.

- Magamra hagysz?

- Mindössze egy-két órára.

- Egy-két órára? Az előbb még azt mondtad: pár pillanatra.

- Pár pillanat vagy egy-két óra, egyre megy. A manóba! Jól vigyázzon az ember a nyelvére, ha veled beszél.

Luisa átölelte és forrón megcsókolta Salvatót.

- Te férfi vagy, erős, mint a tölgy - mondta -, én csak gyenge nádszál. Ha magamra hagysz, minden szellő földig hajlít. De így van ez már: a te szerelmed csupa önfeláldozás, az enyém csupa önzés.

Salvato a szívére szorította kedvesét. Acélidegzete egy pillanatra cserbenhagyta: úgy összerezzent, hogy Luisa döbbenten nézett az arcába.

Ám ekkor nyílt az ajtó, a megígért markotányosnő-ruhát hozták Luisának.

Salvato kapott az alkalmon, hogy más irányba terelje Luisa gondolatait. Nevetve mutogatta kedvesének a ruha egyes darabjait, és Luisa öltözéshez látott.

Derült arcáról lerítt, hogy iménti balsejtelme eloszlott. Elragadóan állt rajta a vörössel szegőzött kurta szoknya s a háromszín kokárdával díszített kalap.

Salvato nem győzte csodálni.

- Szeretlek, szeretlek, szeretlek - hajtogatta egyre-másra.

Luisa rámosolygott. Szebben beszélt e mosoly minden szónál.

Gyorsan, mint az álom, szállt el az utolsó óra.

Kint megperdült a dob. S e dobszó azt jelezte, hogy az angol gránátosok birtokukba veszik az erődöt.

Salvato akaratlanul megborzongott, s enyhe sápadtság lepte el arcát.

Kipillantott az udvarra: a helyőrség már felsorakozott.

- Mennünk kell - mondta Luisának -, legfőbb ideje, hogy beálljunk a sorba.

Lementek, de a küszöbön Salvato még megállt, nagyot sóhajtva egy búcsúpillantást vetett a szobára, és szívére ölelte Luisát.

Itt is boldog órákat éltek át ők ketten.

A szicíliai király őfelsége alattvalói átadatnak a szövetségeseknek: a kapitulációs szerződésnek ez a kitétele a Mejean őrizetére bízott túszokra vonatkozott. Az öt túsz külön csoportban várakozott az udvaron.

Mejean intett Salvatónak, hogy álljon közéjük, s Luisának, hogy lépjen be a sorba.

Közvetlen közelében tartotta Luisát, hogy szükség esetén nyomban védelmére kelhessen.

Szó, ami szó: Mejean ezredes aggályos gonddal ügyelt a megállapodás betartására.

Ismét megperdültek a dobok, s vezényszó harsant: indulj!

A sor meglódult, a túszok helyükre álltak.

A dobosok kikanyarodtak a kapun. Kint felsorakozva várta őket az egyesült angol, orosz, nápolyi egységekből álló őrsereg.

Elöl a három főparancsnok: Salandra herceg, Troubridge kapitány és Baillie kapitány.

Hajadonfőtt, kivont karddal, ahogy a katonai illem megköveteli.

- Állj! - harsant Mejean ezredes hangja, amint csapata elérte a szerződésben megjelölt helyet.

A csapat megállt, a túszok kiléptek a sorból.

A katonák lerakták a fegyvert, a tisztek visszadugták hüvelyébe kardjukat - úgy, ahogy azt a szerződés előírta.

Mejean ezredes ekkor a szövetséges tisztek elé lépett, s azt mondta.

- Uraim, a kapitulációs szerződés hatodik pontja értelmében van szerencsém ezennel átadni önöknek az erődben őrzött túszokat.

- Elismerjük, hogy az átadás megtörtént - felelte Salandra herceg.

Majd egy pillantást vetve a közelgő kis csoportra, meglepetten tette hozzá:

- Úgy tudtuk, öt túsz van az erődben, s lám, hatan közelegnek.

- A hatodik nem túsz, hanem ellenség - mondta Salvato.

S mialatt a három tiszt döbbenten nézte, Mejean ezredes ellenben nyugodtan visszadugta kardját hüvelyébe, és indult vissza a francia csapat élére, ő így folytatta, csengő hangon, büszkén:

- Salvato Palmieri vagyok, nápolyi állampolgár, de a francia hadsereg tábornoka.

Luisa, aki remegve figyelte a jelenetet, nem bírta tovább: felsikoltott.

- A vesztébe rohan - mondta halkan Mejean. - Minek is szólt? Nem kellett egyebet tennie, mint hallgatni.

- De ha ő a vesztébe rohan, én sem akarok megmenekülni! - kiáltotta Luisa. - Salvato! Én Salvatóm! Várj meg!

S félrelökve Mejean ezredest, aki igyekezett útját állni, Salvatóhoz futott, karjaiba vetette magát, s azt kiáltotta:

- Én pedig Luisa San Felice vagyok! Luisa San Felice! Egy a sorsunk! Életre-halálra egyek vagyunk!

- Hallják, uraim - mondta Salvato -, egyetlen kérésünk: ne válasszanak el bennünket egymástól arra a rövid időre, ami még hátravan.

Salandra herceg tanácsot kérően pillantott tiszttársaira.

Azok részvéttel figyelték a szerelmeseket.

- Mint tudják, uraim, a király szigorúan meghagyta, hogy San Felice úrhölgyet halálra kell ítéltetni - mondta a herceg.

- De azt nem tiltotta meg őfelsége, hogy szerelmesével együtt ítéljék halálra - válaszolta Troubridge.

- Nem.

- Akkor hát tegyük meg értük, amit tehetünk: teljesítsük kérésüket.

Salandra herceg intésére négy nápolyi katona lépett elő.

- Vezessétek a két foglyot a Castelnuovo-erődbe - rendelkezett a herceg. - A fejetekkel feleltek értük.

- Nem cserélhetné föl a hölgy álöltözékét a saját ruhájára? - kérdezte Salvato.

- Hol vannak a ruhái? - kérdezte a herceg.

- Itt a Sant'Elmo-erődben, a hölgy szobájában.

- Esküdjön meg, uram, hogy e kérés ürügyén nem próbál megszökni.

- Esküszöm, hogy San Felice úrhölgy egy negyedóra múlva ugyanitt jelentkezik, velem együtt.

- Megbízunk a becsületszavában. Menjenek!

Kölcsönös főhajtás után Salvato megindult Luisával vissza, az erődbe.

Luisa zokogva rogyott egy karosszékbe, amint a szobát viszontlátta, ahonnan csak az imént lépett ki szerelmese oldalán, szabad és boldog életet remélve, s ahová most fogolyként, halálraítéltként tért vissza.

Salvato letérdepelt elé.

- Luisa - mondta -, Isten a tanúm, hogy mindent megtettem megmentésedért, amit tehettem. Te nem akartál tőlem soha megválni, te mondtad: „Együtt élünk, együtt halunk!" S mi együtt éltünk és boldogok voltunk, néhány hónap alatt több boldogság jutott osztályrészünkül, mint embertársaink zömének egész élete folyamán. Most hagyna cserben a bátorságod, amikor eljött a próbatétel pillanata? Szegény gyermekem, túlbecsülted erődet? Többet vállaltál, mint amennyit elviselsz, drága lelkem?

Luisa felemelte a fejét Salvato kebléről, megrázta arcába hulló hosszú hajfürtjeit, s könnyein át kedvesére mosolygott.

- Bocsásd meg múló gyengeségemet, Salvato. Láthatod, nem félek a haláltól, hisz magam mentem elébe, amikor azt láttam, szerelmem, hogy becsaptál, hogy nélkülem készülsz meghalni. Ugye, nem tétováztam, nem fojtottam el a szívemből feltörő sikolyt?

- Drága Luisám!

- De amint e szobát viszontláttam, amint felidéztem a sok boldog órát, melyet itt töltöttünk, s aztán elgondoltam, hogy hamarosan elnyel a börtön, hogy úgy lehet, külön-külön, magányosan kell a halállal szembenéznünk, ó, igen, akkor majd megszakadt a szívem! De a hangod, ládd-e, felszárította könnyeimet, visszahozta ajkamra a mosolyt. Szeretni fogjuk egymást, míg utolsót nem dobban a szívünk, s amíg szeretjük egymást, boldogok leszünk. Ám jöjjön a halál! Ha a halál öröklét, számunkra a halál az örökké tartó szerelem.

- Ez a beszéd méltó hozzád, Luisa - szólt Salvato.

Felállt, átölelte Luisa derekát, könnyű csókkal illette ajkát, s azt mondta:

- Rajta, Róma lánya! Rajta, Arria! Megígértük, hogy negyedóra múlva visszatérünk, ne várassuk hát őket.

Luisa visszanyerte lelkierejét. Gyorsan ledobta magáról a markotányosnő-jelmezt, s felöltötte régi ruháit, majd levonult a lépcsőn, királynői méltósággal; léptén, mint Vergilius írta Aeneas anyjáról, meglátszott istennő volta. Salvato karján átvágott az udvaron, kilépett az erőd kapuján, s egyenesen a három szövetséges tiszt felé tartott.

- Uraim - kezdte utánozhatatlan bájjal, lágyan behízelgő hangon -, fogadják köszönetemet, amiért megengedték, hogy együtt maradjunk, s egyszersmind egy haldokló áldását, hiszen, mint mondották, eleve készen áll halálos ítéletem. S ha még azt is megengednék, hogy egy zárkába zárjanak, együtt induljunk a végső útra, s együtt lépjünk a vérpadra, nevüket áldva fogadnám a hóhérbárd csapását.

Salvato leoldotta kardját, s odakínálta Baillie-nak, majd Troubridge-nek, amikor pedig mind-ketten elhúzódtak, Salandra hercegnek.

- Átveszem a kardot, uram, mert egyebet nem tehetek - mondta a herceg -, de Isten a tanúm, hogy legszívesebben önnél hagynám. Többet mondok: én katona vagyok, nem zsandár, s minthogy önre nézve nincs külön utasításom...

Itt megállt, s tiszttársaira nézett: azok intettek, jelezvén, hogy teljesen rábízzák a döntést.

A félig elharapott mondat s a néma jelbeszéd világosan elárulta Salandra herceg szándékát. Salvato elébe vágott:

- Ha engem szabadon bocsátana, uram, magammal vihetném San Felice úrhölgyet is?

- Nem, uram, az lehetetlen, a király név szerint említette a hölgyet, őt kötelességem a törvény kezére adni. Szívem mélyéből kívánom, hogy felmentsék.

Salvato meghajolt.

- Amit ő megtett értem - mondta -, hogyne tenném meg én érte? Egy a sorsunk, együtt élünk, együtt halunk.

S Salvato csókkal illette a nő homlokát, akit e szavakkal örökre eljegyzett.

- Asszonyom - fordult Luisához Salandra herceg -, időközben kocsit hozattam, nem akarván önt annak a kellemetlenségnek kitenni, hogy négy katona között, gyalog vonuljon végig Nápolyon.

Luisa hálatelten biccentett.

A négy katona megindult, le a Petraio utcán. Luisa és Salvato gyalogszerrel a nyomukban. A Santa Maria Apparente közig így haladtak, ott egy csukott hintó várta őket, s a kocsi körül nagy csapat kíváncsi járókelő.

Egy bencés barát állt e sokaság első sorában.

Amikor Salvato elhaladt előtte, a barát fellebbentette az arcát fedő csuklyát.

Salvato összerezzent.

- Mi van veled? - kérdezte Luisa.

- Apám itt van! - súgta Salvato Luisa fülébe. - Még semmi sincs veszve!

90
A Krokodilusverem

Aki a Castelnuovo-erődben a *Krokodilusverem* elnevezésű zárkára kíváncsi, annak a kulcsár mindenekelőtt megmutatja az óriáshüllő csontvázát, melyről a zárka a nevét kapta, s melyet a hagyomány szerint ott találtak; majd betessékeli a látogatót az ajtón, mely fölött a csontváz elnyúlik, s egy másik, szűk ajtóhoz kalauzolja, ahonnan huszonkét lépcső vezet le egy harmadik, vasveretű, nehéz tölgyfa ajtóhoz. E mögött végre feltárul egy mély, sötét odú: a *Krokodilusverem.*

E sírgödör kellős közepén, melyet emberi kéz alkotott, avégett - ó, gyalázatos alkotás! -, hogy embertársait elevenen odatemesse, egy gránittömbbe ütközik a látogató. Fogantyújául egy vasrúd szolgál. Ez a gránittömb egy kút nyílását zárja le; az akna összeköttetésben áll a tengerrel. Vihar idején szilajon fel-felcsap a kútba a hullám, tajtékja kifröccsen a kő s a padló közötti hézagokon, a sós víz elárasztja az odút, s a rabot börtöne legtávolabbi zugába kergeti.

A pokol e kürtőjén át járt föl a tenger roppant öléből egykor az undok hüllő - tartja egy régi, hátborzongató legenda.

Majd mindig zsákmányra lelt, emberi zsákmányra: s jóllakottan merült vissza a mélybe.

Ide vetették a spanyolok a néphagyomány szerint ama Masaniello feleségét és négy gyermekét, aki a lazzaronék királya volt, aki Nápolyt szabaddá akarta tenni, s akit a hatalom szédülete Caligulává, Néróvá tett.

A nép felfalta Masaniellót, a férjet és apát, s a krokodilus, mely sok tekintetben hasonlatos a néphez, felfalta asszonyát s gyermekeit.

A Castelnuovo-erőd parancsnoka ezt a zárkát jelölte ki Salvatónak és Luisának.

A két szerelmes az ajtóból több foglyot pillantott meg a mennyezetre akasztott lámpás fényénél. Jöttükre elnémult a beszélgetés, s aggódó tekintetek fordultak feléjük. De a foglyok szeme megszokta már a zárka félhomályát, hamar felismerték az újonnan jötteket; valaki felkiáltott - hangjában öröm és részvét vegyült -, egy férfi Luisa lába elé vetette magát, egy nő a nyakába borult, Salvatót hárman is körülfogták, a kezét szorongatták; nemsokára mind ott álltak egy csomóban, összevissza beszéltek, kiáltoztak; maguk sem tudták volna megmondani, mi az erősebb: örömük vagy fájdalmuk a viszontlátás felett.

Michele volt a férfi, aki Luisa lábai elé vetette magát, Eleonora Pimentel a nő, aki a nyakába borult, s a három fogoly, aki Salvatót körülfogta: Domenico Cirillo, Manthonnet és Velasco.

- Jaj, szegény, drága húgocskám - kiáltotta Michele -, ki hitte volna, hogy Nanno, a boszorkány jövendölése az utolsó szóig beteljesül rajtunk?!

Luisa önkéntelenül megborzongott, s szomorú mosollyal, fejcsóválva megtapogatta karcsú, törékeny nyakát, mintha azt mondta volna: a bakónak, lám, nem lesz nehéz dolga.

De ó, jaj, e végső reményében is csalatkoznia kellett!

Még el sem ült a Salvato s Luisa keltette izgalom a zárkában, amikor újra nyílt az ajtó, s egy öles termetű férfi lépte át a *Krokodilusverem* balvégzetű küszöbét. A republikánus tábornokok egyenruháját viselte, mint Manthonnet.

- Az ördögbe! - harsogta, mialatt belépett. - Kedvem volna Jugurtával elmondani: „Kemencéid nem elég tüzesek, Róma!”

- Ettore Carafa! - kiáltották ketten, hárman is egyszerre.

- Domenico Cirillo! Velasco! Manthonnet! Salvato! Szó, ami szó, a társaság sokkal jobb itt, mint a Mamertinum-börtönben! Hölgyeim, alázatos szolgájuk! Lássuk csak! Signora Pimentel! Signora San Felice! De hisz itt együtt van, ami szívnek-szemnek kedves: tudomány, vitézség, költészet, szerelem, zene. Unatkozni nyilván nem fogunk.

- Alig hiszem, hogy hagynak rá időt - mondta Cirillo az ő szelíd, mélabús hangján.

- De hogy kerül ide, drága Ettorém? - kérdezte Manthonnet. - Eddig azt hittem, biztonságban csücsül Pescara falai mögött.

- Csakugyan így is volt - bólintott Ettore. - De ti kapituláltatok; Ruffo kardinális megküldte nekem a szerződés egy másolatát, s azt írta, kövessem példátokat; Pronio abbé ugyancsak írt, s a tietekkel azonos feltételeket kínált, vagyis megígérte, hogy nemcsak az életemet kíméli meg, de azt is megengedi, hogy elutazzam Franciaországba. Gondoltam, nem esik folt a becsületemen, ha azt teszem, mint ti, aláírtam a szerződést, és átadtam a várost, mint ti az erődöket. Másnap megjelent nálam lógó orral az abbé, s ötölt-hatolt, azt se tudta, hogy fogjon hozzá a mondókájához. Ami igaz, az igaz: hírei nem voltak kellemetesek. Levelet kapott a királytól, s ebben az állt, hogy nem volt joga velem kiegyezni, tehát sürgősen szolgáltasson ki őfelségének, mégpedig bilincsbe verve, másként a feje bánja. Pronio feje nem szép, de ő ragaszkodik hozzá, ergo bilincsbe vert, s Nápolyba küldött egy taligán, olyasfélén, amin a borjút szokás piacra vinni. A béklyót itt szedték csak le rólam, miután a Castelnuovo-erőd kapuja becsapódott mögöttem, s egyenest ebbe a zárkába vezettek. Elmondtam mindent, rajtatok a sor. Ti hogy kerültök ide?

Ki-ki elmondta saját történetét, Salvatót és Luisát is beleértve. Mi már ismerjük e történetet. Sőt, ismerjük Cirillo, Velasco, Manthonnet, Pimentel történetét is. Hajóra szálltak, a szerződés erejében bízva, és Nelson fogságra vetette őket.

- Most jut eszembe, van egy jó hírem is - mondta Ettore Carafa, miután a többiek befejezték. - Nicolino megmenekült.

Mind örömujjongásban törtek ki, s nyomban hallani akarták, hogyan is történt a dolog.

Mint emlékszünk, Ruffo kardinális figyelmeztette annak idején Salvatót, hogy Caracciolo tengernagy élete veszedelemben forog. Salvato Nicolinót bízta meg a tengernagy felkutatásával. Nicolino egy órával nagybátyja letartóztatása után érkezett a tanyára, s miután értesült a gazda árulásáról, sietve továbbállt: elment Ettore Carafához Pescarába.

Be is jutott a várba, s Ettore Carafa oldalán védte a várost az utolsó napig, amikor sor került a kapitulációra. Nicolino nem bízott túlságosan Pronio abbé szavában, tehát parasztruhát öltött, s a hegyekbe menekült. A hat összeesküvő közül, akikkel regényünk kezdetén Johanna királyné palotájában találkoztunk, csupán neki sikerült kisiklania a reakció markából.

A jó hír felvillanyozta a foglyokat, egyébként is örömmel töltötte el őket az általános gyász közepette, hogy együvé kerültek. Nyilván elítélni és kivégezni is együtt fogják őket. Hasonló öröm érte a girondistákat, s mint tudjuk, hasznukra is fordították.

Hozták a vacsorát és a szalmazsákokat az újonnan jötteknek. Evés közben Cirillo elmagyarázta három új társuknak a börtönélet rendjét, szokásait; ők már tizenharmadik napja raboskodtak a Castelnuovóban.

A börtönök zsúfolásig teltek: mint láttuk, a király maga is megvallotta egyik levelében, hogy a rabok száma nyolcezerre emelkedett.

Dante tolla kellene méltón leírni e poklot. Minden bugyrának megvoltak a maga külön ördögei, akik az elkárhozottak gyötrésén fáradoztak.

Az ő dolguk volt a láncot minél súlyosabbá tenni, a rabok szomját csigázni, koplalásukat minél hosszabbra nyújtani, őket a világosságtól megfosztani, étkeiket bemocskolni, egyszóval életüket keserves és szakadatlan gyötrelemmé változtatni, s közben ügyelni, hogy el ne dobhassák maguktól.

Kézenfekvő volt csakugyan a gondolat, hogy az öngyilkosság megváltásnak tetszik a szüntelen kínzatásnak kitett foglyok szemében, akikre amúgy is megbecstelenítő halál vár.

Éjjelente háromszor-négyszer megjelentek a porkolábok a zárkákban, s ellenőrzés ürügyén azokat is felverték álmukból, akik aludni bírtak.

Nemcsak kést, villát volt tilos a raboknak használni, de poharat is, azon a jogcímen, hogy egy üvegszilánkkal könnyű felvágni az ember ereit; lepedőt, törülközőt sem tarthattak, nehogy csíkokra szabdalják, s e csíkokból kötelet vagy létrát készítsenek.

Három kegyetlen gyötrőjük nevét feljegyezte a történelem.

Az elsőt Duecének hívták, svájci volt, s azzal mentegette gaztetteit, hogy népes családot kell eltartania.

A másik egy bizonyos Gambs volt, valami német ezredes: Mack alatt szolgált, s csúfosan megfutott, akárcsak fővezére.

És végül a harmadik: régi ismerősünk, Scipione Lamarra, a királyné zászlóvivője, akit Karolina oly melegen ajánlott a kardinális jóindulatába, s aki - magas pártfogója nagyobb dicsőségére - hitszegő módon elfogta s a *Fulminant* fedélzetére hurcolta Caracciolót.

Ám a rabok megfogadták, hogy nem szerzik meg hóhéraiknak azt az élvezetet, hogy őket szenvedni lássák. Ha nappal ütöttek rajtuk, folytatták a beszélgetést, mintha mi sem történt volna, legfeljebb felálltak vagy leültek látogatóik parancsára. Velasco vidámabbnál vidámabb dalokkal kísérte a motozást; ő kitűnő zenész volt, s engedélyt kapott rá, hogy gitárját behozza a börtönbe. Ha éjjel jött a porkoláb, ki-ki zokszó és panasz nélkül talpon termett - amit annál is könnyebben megtehettek, mert ruhástul dőltek le a puszta szalmazsákra.

Közben lázas sietséggel folyt a Monteoliveto-kolostor átalakítása törvényszékké. E kolostort 1411-ben alapította László király kegyence, Cuzella d'Origlia; itt lelt menedékre Tasso, itt pihent meg, félúton az őrület s a börtön között; itt pihentek meg a vádlottak is - félúton a börtön s a halál között.

Rövid volt a pihenő: a halál nem soká váratott magára.

Az állami junta a szicíliai törvények szellemében működött, vagyis a lázadó szicíliai bárók ellen alkalmazott ősi procedúrát elevenítette fel, Ruggiero egyik törvénye alapján, feledve, hogy Ruggiero korántsem óvta oly féltékenyen előjogait, mint Ferdinánd, eszébe sem jutott kinyilatkoztatni, hogy a király nem tárgyal lázadó alattvalóival, ellenkezőleg: egyezségre lépett Bari és Trani zendülő lakosaival, s a szerződést pontról pontra híven betartotta.

Szörnyű procedúra volt, s nagyon hasonló a *sötét szobában* lefolyt tárgyalásokhoz, amennyiben teljesen kiszolgáltatta a vádlottakat a bíróság önkényének. Itt bizonyítéknak számított a feljelentés, besúgás, s hiteles tanúnak a feljelentők, besúgók. Ha a bíró úgy látta jónak, akár a kínvallatást is a bosszú szolgálatába állíthatta, s tehette ezt annál könnyebben, mivel a vádlók s védők egyaránt a junta kinevezett tagjai, tehát a király emberei voltak. A vádlottak érdekét nem képviselte senki. Ráadásul a terhelő tanúk vallomása, bár titokban hangzott el, a

vádlottak háta mögött, teljes súllyal esett a latba, mentő tanúk híján, mivel őket se titokban, se nyilvánosan ki nem hallgatták; ez a körülmény a vádlottat mindenestül kiszolgáltatta bírái kénye-kegyének. S nem volt apelláta az ítélet ellen, melyet pusztán saját belátására hagyatkozva hozott a bíróság, a királyi bosszú gyászos égisze alatt; nem volt mód az ítéletet felfüggeszteni, jogorvoslatért fellebbezni. A bitó ott állt a törvényszék kapujában, éjjel meghozták az ítéletet, reggel kihirdették, s egy napra rá végrehajtották. Huszonnégy óra a siralomházban - s jöhetett a vérpad.

S akiknek őfelsége netán megkegyelmezett, azok a favignanai büntetőtelepre kerültek - vagyis egy sírverembe.

Az utazó, aki keletről nyugatra hajózva érkezik Szicíliába, Marsala és Trapani között egy sziklazátonyt lát a tengerből kiemelkedni. Tetején kicsiny erőd. Baljós sziget ez - római nevén: *Agusa* -, mely már a pogány császárok idején is börtön volt. Csúcsáról kőbe vájt lépcső vezet le egy a tengerszint magasságában fekvő barlangba, ahol gyászos félhomály dereng, s ahová soha be nem hatol a napsugár. Mennyezetéről jeges víz hull alá, örökös eső, mely kivájja a legkeményebb gránitot, megöli a legerősebb embert is.

Ennyi tellett, lám, a nápolyi király kegyelmétől: ez az odú, ez a sírverem, ez a temető!

De folytassuk elbeszélésünket.

Szemtanúi lehettünk - aznap este, amikor a *beccaio* foglyul ejtette Salvatót, s nem volt rest a hóhért tulajdon barlangjában felkeresni, hogy foglyát felakasztassa -, mondom, szemtanúi lehettünk, mint számlálgatta Donato mester a busás jövedelmet, melyhez a sok kivégzés juttatja majd.

E reménybeli jövedelemre alapozta ígéretét, hogy lányának háromszáz dukát hozományt fizet ki azon a szent napon, melyen az öreg Basso Tomeo legidősebb fia, Giovanni, oltárhoz vezeti.

Donato mester úgy megörült hát, hogy nála jobban legfeljebb az öreg Basso Tomeo, amikor azt tapasztalta, hogy a hitszegés következményeként a börtönök megtelnek rabokkal, s magának a királynak szájából hallhatta ország-világ: a lázadóknak nincs kegyelem.

Nyolcezren raboskodtak máris a börtönökben, s ez a legszerényebb számítások szerint is négyezer kivégzés kilátásával kecsegtetett.

Négyezer kivégzés pedig, egyenként tíz dukátjával számolva, negyvenezer dukát, vagyis kétszázezer frank.

Donato mester és komaura, Basso Tomeo, a halász, ismét együtt üldögélt július első napjaiban, az asztal mellett; egy flaskó capri bort iszogattak, méghozzá elsőrendű, drága bort - tekintettel a tekintendőkre úgy gondolták, hogy megengedhetik maguknak ezt a fényűzést -, s az ujjukon számolgatták, mennyit hozhatnak a mester konyhájára, legrosszabb esetben is, a küszöbönálló kivégzések.

Legalább harminc-negyvenezer dukátot - állapították meg, nagy szívbéli megelégedéssel.

Donato mester megígérte, hogy ha csakugyan ilyen magas bevételre tesz szert, felemeli a hozományt hatszáz dukátra.

Éppen itt tartott, s tán további engedményekre is kaphatónak mutatkozott volna - mert módfelett felvidította a kilátás a bitók s vérpadok hosszú sorára, mely úgy nyúlt el a végtelenbe, mint a szfinxek útja Thébában -, amikor nyílt az ajtó, s egy törvényszolga alakja tűnt fel keretében, félig beleveszve a kinti homályba.

- Donato mester? - kérdezte a törvényszolga.

- Ide hozzám, hé, raportra! - tréfálkozott Donato mester, mert kissé fejébe szállt a bor meg a számvetés, és nem sejtette, kivel van dolga.

- De bizony kend jön mindjárt ide hozzám raportra, mert nem kend parancsol nekem, hanem én kendnek - válaszolta ellentmondást nem tűrő hangon a látogató.

- Hűha! - riadt meg az öreg Basso Tomeo, aki úgy látott a sötétben, mint a macska. - Ha nem csalódom, ezüstlánc csillog a vendég mellén, és feketében jár.

- Törvényszolga vagyok, a Vicariáról jöttem, a főügyész úr küldött - szólalt meg újra az iménti hang. - Ne soká várassa, mester, mert megadja az árát.

- Ugorjon, komauram, ugorjon - nógatta Basso Tomeo a mestert -, mert még baj lesz!

Azzal nekiállt egy tarantellát dúdolni, mely e költői sorral kezdődik: „Pulcinella disznaja, ihajla..."

- Máris megyek! - Donato mester fölugrott az asztal mellől, s futva indult az ajtó irányában. - Jól mondta, nagyságos úr, Guidobaldi őfőméltóságát nem illik váratni.

S úgy, amint volt, hajadonfőtt, a törvényszolga nyomába eredt.

A Vicaria a régi Castel Capuano. Azt a szerepet töltötte be a nápolyi forradalomban, mint a Conciergerie a franciában: az elítéltek utolsó stációja volt, az ítélet s a halál között.

Itt töltötték az elítéltek az utolsó huszonnégy órát, *a siralomházban*, ahogy a népnyelv mondja.

A siralomház, a börtön egyik melléképülete, Emanuele de Deo, Galiani és Vitagliano kivégzése óta üresen állt.

Guidobaldi főügyész kiszállt az épületet megszemlélni, s a szükséges javításokat elvégeztetni.

Kötelességszerűen ellenőriznie kellett a zárakat, reteszeket, a padlóhoz rögzített vaskarikákat, megállapítandó, hogy kellő biztonságot nyújtanak-e.

S ha már úgyis erre járt, hát elhívatta egy füst alatt a hóhért is.

Nápolyi tartózkodásunk idején kegyelettel elzarándokoltunk a siralomházba, ahol minden úgy áll még ma is, mint akkor, a nagy oltárkép kivételével, azt eltávolították.

A börtön kellős közepén helyezkedik el az épület; három vagy négy vasrács zárja el a külvilágtól.

Két lépcső vezet az úgynevezett kápolnához, vagyis ahhoz a helyiséghez, melyben az oltár áll. A kinti fény csupán egy keskeny, a padló magasságában vágott s kettős ráccsal elzárt nyíláson szüremlik be ide.

E teremből négy vagy öt lépcsőfok visz le a szomszédos helyiségbe.

Itt töltötték az elítéltek életük utolsó huszonnégy óráját.

A padlóba mélyesztett nagy vaskarikák mutatják máig a szalmazsákok helyét, melyeken a karikákhoz láncolt elítéltek álmatlanul vergődtek hajnalig.

Az egyik főfalat hatalmas freskó díszíti: Krisztus a keresztfán, lábainál - térdeplő helyzetben - Mária.

Szemből ajtó nyílik egy hátsó, fülkeszerű kis helyiségbe, melynek külön bejárata van az udvarról.

E bejáraton át jutottak a kis szobába a fehér csuklyás barátok, akiknek az a hivatásuk, hogy az elítélteket utolsó útjukra elkísérjék, bátorítsák s haláluk pillanatáig támogassák.

Biancóknak hívják e rend tagjait: vannak köztük felszentelt papok és laikus fráterek. A papok meggyóntatják, feloldozzák, megáldoztatják a halálba menőket, azaz kiszolgáltatják a halotti szentségeket, az utolsó kenet kivételével.

Az utolsó kenet csupán betegeknek jár ki; az elítélt nem beteg, ő halálos szerencsétlenség által múlik ki, következésképp nem részesülhet az utolsó kenet, vagyis a haláltusa szentségében.

A vezeklő barátok a fülkében felöltik a hosszú, fehér csuklyát, melyről a nevüket kapták: *bianco.* Attól fogva árnyként kísérik az elítéltet, s nem hagyják magára, míg teste a gödörbe nem kerül.

Tapodtat nem tágítanak mellőle a börtönből a vérpadig vivő úton, követik a vérpadra is, ahol a *bianco* az elítélt vállára teszi a kezét, hogy legyen elég ideje magába szállni; a hóhér mindaddig egy ujjal nem illetheti áldozatát, míg a *bianco* azt nem mondja, kezét elvonva:

- Ez az ember a tied.

Ide vezette a törvényszolga Donato mestert: a halálba vivő út utolsó stációjára.

Donato uram belépett a Vicaria kapuján, felballagott a bal oldali lépcsőn, mely a börtönhöz vezet, végigment egy hosszú folyosón, cellák kettős sora között, keresztülhatolt két vasrácson, megint megmászott egy lépcsőt, s egy harmadik vasrostélyon át eljutott a siralomházhoz.

Belépett. Az első szoba, vagyis a kápolna, üresen állt. A másodikban rábukkant a főügyészre: azzal volt éppen elfoglalva, hogy a *biancók* fülkéjébe vezető ajtóra két lakatot s három reteszt szereltessen, nagyobb biztonság okából.

Donato mester megállt a lépcső alján; illő tisztelettel várta, hogy a főügyész kegyeskedjék őt észrevenni, és megszólításával kitüntetni.

A főügyész kisvártatva hátrafordult, s konstatálta, hogy embere megjelent a hívásra.

- Á, Donato mester, maga az? - kérdezte.

- Igenis, excellenciás uram, s várom nagyságod parancsait! - felelte az ítéletvégrehajtó.

- Tudja-e, mester, hogy nagy munka vár magára?

- Tudom - felelte Donato mester csúf fintorral, amit ő mosolynak szánt.

- No, ezért tartottam szükségesnek, hogy még a munka megkezdése előtt megállapodjunk a fizetségben.

- Mi sem egyszerűbb, excellenciás uram - vélte Donato mester fölényes képpel. - Évi rendes fizetésem, ugyebár, hatszáz dukát, s ahhoz jön kivégzésenként tíz dukát külön jutalom.

- Még hogy egyszerű! A ménkűbe! De jól adja, mester! Szerintem egyáltalán nem egyszerű a kérdés.

- Hogyhogy? - Donato mester lelkében némi aggodalom ébredt.

- Mert ha, mondjuk, négyezer kivégzést veszek, az tíz dukátjával számolva kereken negyvenezer dukát, a rendes évi fizetéséről nem is beszélve; vagyis éppen kétszer annyi, amennyit az egész törvényszék fizetése kitesz, írnokostul, elnököstül, mindenestül.

- Igaz, igaz, de én egymagam annyit végzek, mint ők együttesen, s az én munkám nehezebb: ők csak kimondják az ítéletet, én ellenben végrehajtom - próbált ellenkezni Donato mester.

A főügyész éppen egy vaskarika szilárdságát próbálgatta, kétrét görnyedve. E szavakra felegyenesedett, pápaszemét homloka közepére csúsztatta, s az alól fürkészte Donato mestert.

- Á, á, hát így gondolja, Donato mester! Pedig van ám egy nagy különbség a bírák meg maga között, az nevezetesen, hogy a bírák elmozdíthatatlanok, magát ellenben el lehet csapni.

- Engem? Már miért csapnának el engem? Megtagadtam én valaha is a kötelességem teljesítését?

- Lanyhasággal vádolják, mester uram, az igaz ügy iránt.

- Hallatlan! Engem, aki a kisujjamat se mozdítottam az úgynevezett respublika alatt!

- No igen, mert a respublika volt olyan ostoba, hogy kendet parlagon hevertesse. Mindenesetre közölhetem, hogy nyolcvan feljelentés futott be mester uram ellen, és több mint ezerkétszáz kérvényező pályázik állására.

- Jaj, szentséges Szűzanyám, mit nem mond, excellenciás uram!

- S ezek beérnék az alapfizetéssel, nem kérnek sem emelést, sem külön jutalmakat.

- De nagy jó uram, gondolja meg, mi munka szakad a nyakamba!

- Annyi baj legyen, ültél eleget ölbe tett kézzel.

- Csak nem akar excellenciád tönkretenni egy szegény családapát?

- Tönkretenni? Miért akarnálak tönkretenni? Mi hasznom lenne belőle? Egyébiránt nem tönkrement ember az, akinek biztos állása és nyolcszáz dukát évi jövedelme van.

- Csak hatszáz - igazította ki Donato mester.

- A junta fejedelmi bőkezűségében kegyeskedett kétszáz kemény dukáttal megtoldani évi fizetésedet, tekintettel a körülményekre.

- De főügyész úr, méltóságod tudja, hogy ez nem méltányos.

- Méltányos vagy se - felelte Guidobaldi, mert unta már a vitát -, annyit mondhatok: ha nem tetszik, fel is út, le is...

- De gondolja meg, excellenciás uram...

- Egyszóval: nemet mondasz?

- Dehogy, dehogy! - szabadkozott rémülten Donato mester. - Mindössze annyit bátorkodnék megjegyezni, hogy hajadon lányom van, s mivel a magunkfajta nem olyan könnyen ad túl a lánygyerekén, szegény Marinám hozományát egyes-egyedül szeretett királyom visszatérésére alapoztam.

- Csinos legalább a lányod?

- A legszebb lány Nápolyban.

- Nem bánom, a junta hajlandó további áldozatot vállalni: minden kivégzésért adunk egy dukátot, a lányod hozományára. De személyesen jöjjön érte...

- Hová?

- Hozzám.

- Nagy megtiszteltetés, excellenciás uram, igen nagy, de hiába...

- Mit hiába?

- Tönkrement ember vagyok.

És Donato mester akkorát sóhajtott, hogy a kő is meglágyult volna, de nem a főügyész szíve! Majd elballagott haza, ahol ketten lesték jövetelét: Basso Tomeo meg Marina, az előbbi türelmetlenül, az utóbbi szívszorongva.

A hír, mely Donato mestert úgy lesújtotta, Marinának és Basso Tomeónak kedvezett, úgyhogy ezúttal is az következett be, ami szokott, a kiegyenlítődés filozófiai elve értelmében: egyesek örültek, mások sírtak.

Giovanni elől mindenesetre eltitkolták, hitvesi érzékenységét kímélendő, a hóhér s a főügyész között létrejött megállapodásnak azt a kikötését, miszerint Marina maga tartozik a jutalomért elmenni.[26]

[26] Nehogy azzal vádoljon bárki, hogy a hóhéri tiszteletdíj leszállításának históriáját az ujjunkból szoptuk, idézzük Cuoco, a történész idevágó közlését:

„La prima operazione di Guidobaldi fù quella di transigere col carnefice. Al numero immenso di coloro ch'egli voleva impiccati, gli parve che fosse esorbitante la mercede di dieci ducati per ciascuna operazione, che per antico stabilimento il carnefice esigeva del fisco. Credette poter procurare un gran risparmio sostituendo a quella mercede una pensione mensuale. Egli credeva che almeno per dieci mesi dovesse il carnefice essere ogni giorno occupato."

Guidobaldi első dolga volt a hóhérral megalkudni. Az alkalmanként tízdukátos jutalmat - ennyit követelt a hóhér a fiskustól, egy régebbi megállapodásra hivatkozva - tűrhetetlenül magas bérnek vélte, tekintettel az érintettek szokatlanul nagy számára. Nagy megtakarítást érhet el, gondolta, ha az esetenkénti jutalom helyett havi bért fizet a hóhérnak. Úgy számította, hogy a hóhérnak legalább tíz hónapon át mindennapos munkája lesz.

91
A kivégzések

A király augusztus hatodikán déltájban hajózott el Nápolyból, azazhogy a Posíllipo-fokról, mert - mint mondottuk - a huszonnyolc nap alatt, melyet a nápolyi öbölben töltött, egyetlen-egyszer sem mert partra szállni.

Mint Ruffóhoz intézett leveléből láthatjuk, szerencsésen meg is érkezett Palermóba, anélkül, hogy újabb kellemetlen találkozása esett volna vízi hullákkal.

Íme a király levele:

Palermo, 1799. augusztus 6-án.

Eminentissime!

Percnyi késedelem nélkül sietek tudatni Eminenciáddal, hogy megérkeztem Palermóba, a lehető legszerencsésebb hajóút után, mivel kedden reggel tizenegy órakor még a Posíllipo-foknál voltunk, s ma két órakor már horgonyt is vetettünk Palermo kikötőjében; mindvégig nagyszerű szelünk volt, a tenger tükörsima. Egész családomat jó egészségben láttam viszont: képzelheti, milyen fogadtatásban volt részem. Adjon hírt mielőbb, Eminentissime, jó hírt, ügyeink állásáról. Kérem, ügyeljen egészségére!

A régi szeretettel

B. Ferdinánd

A király nem akart Nápolyból dolgavégezetlen távozni, anélkül, hogy a juntát s a hóhért működni látta volna. Indulása előtt jó egynéhány nappal megkezdődtek a kivégzések: augusztus 6-ig éppen hét áldozat vérzett el a bosszú oltárán.

Jegyezzük ide a hét első vértanú nevét s a helyet, ahol megölték őket.

A Capuai kapu előtt kivégzettek:

július 6-án: Domenico Perla
július 7-én: Antonio Tramaglia
július 8-án: Giuseppe Lotella
július 13-án: Michelangelo Ciccone
július 14-én: Nicola Carlomagno

A Régi Vásártéren:

július 20-án: Andrea Vitagliano

A Carmine-erődben:

augusztus 3-án: Gaetano Rossi

Domenico Perla nevével csak a kivégzettek listáján találkoztam. Hiába kutattam utána, nem sikerült megtudnom, ki volt, s mi a bűne. Neve - lám, milyen hálátlan olykor a sors! - még Ottone Vanucci *Az olasz szabadság vértanúi* című könyvéből is kimaradt.

Tramagliáról, a második vértanúról, mindössze egy rövid bejegyzést találtunk: „Antonio Tramaglia, tiszt.”

Giuseppe Lotella, a harmadik, szegény vendéglős volt, a Firenzei Színház szomszédságában.

A negyedik, Michelangelo Ciccone, régi ismerősünk. Ő volt az a hazafias érzelmű pap, ha még emlékszünk, akit Cirillo a haldokló pribékhez elhívatott. Michelangelo Ciccone nagy hírre tett szert azáltal, hogy a szabad ég alatt, liberális szellemben prédikált híveinek, mint talán már említettük is. Szószéket állíttatott a szabadságfák alá, s a feszületet magasra emelve, onnan szólt a néphez, a szabadság legelső vértanúja nevében, akit lám, maga is követett a vértanúhalálba. Beszélt a zsarnokság sötét rémtetteiről, a szabadság fényes diadalairól, s újra meg újra arról, ami szónoklatainak a veleje s visszatérő gondolata volt: hogy Krisztus és az apostolok egytől egyig szabadságot és egyenlőséget hirdettek.

Nicola Carlomagno, az ötödik vértanú, hadbiztos volt a respublika alatt. Amikor a bitó alá lépett, s már készítették nyakára a hurkot, ő egy végső pillantást vetett a bámész tömegre, mely vidáman zajgott-tülekedett a bitó körül, s azt kiáltotta:

- Ostoba nép! Ma örülsz halálomon, de eljön a nap, amikor keserves könnyeket fogsz sírni miatta, mert vérem visszahull majd fejetekre, s ha időnek előtte halnátok meg, hát fiaitokéra.

Andrea Vitagliano, a hatodik, szép, kedves, huszonnyolc esztendős fiatalember volt. Nem tévesztendő össze a szabadság másik, hasonló nevű vértanújával, aki négy évvel korábban Emanuele de Deóval és Galianival együtt halt meg a vérpadon.

Amikor Andrea kilépett börtöne kapuján, hogy a vesztőhelyre induljon, kevéske megmaradt pénzét e szavakkal nyomta a porkoláb markába:

- Légy jóindulattal társaim iránt. Ládd-e, emberek ők, s mert te magad is az vagy, egy szép napon még ugyanolyan balsorsra juthatsz, mint ők.

Mosolyogva indult a végzetes útra, mosolyogva lépett fel a vérpadra, s mosolyogva fogadta a halált.

Gaetano Rossi, a hetedik, tiszt volt: halála körülményeiről nem sikerült semmi közelebbit megtudnom, mivel a Carmine-erődben végezték ki.

Van ugyan egy könyvtár, ahol a kutató érdekes adatokra bukkanhatna azon áldozatok haláláról, akiket jelenleg az ismeretlenség homálya takar, nevezetesen a fehér vezeklőbarátok, a *biancók* irattára; mint mondottuk, ők kísérték az elítélteket a vérpadra. De mert ez a szerzetesrend lelkes híve az elűzött uralkodócsaládnak, minden felvilágosítást kereken megtagadtak tőlünk.

Miután elhullott az első hét áldozat - ki a hóhér bárdja alatt, ki a bitón -, Nápolyban két hétig szünetelt a vérengzés. Úgy lehet, a legújabb híreket lesték Nápoly urai Franciaországból.

Ügyeink nem a legrosszabbul álltak Itáliában. Mint említettük, a prairial 20-i fordulat Championnet-t az alpesi hadsereg élére állította, s ő egymás után aratta a fényesebbnél fényesebb győzelmeket. Márpedig a Championnet név ijesztően csengett a nápolyiak fülében: amilyen gyorsan egyszer már itt termett, Civita Castellanából, képes kétannyi idő alatt megint Nápolyban teremni Torinóból - gondolták fogvacogva.

S itt-ott felhangzott Bonaparte neve is.

A királyné is említette egy levelében, a Szicíliát fenyegető francia flottáról szólván. E levelet idéztük is, ha nem tévedünk, könyvünk egyik fejezetében. Karolina azt írta benne, hogy a flotta nyilván Egyiptomba megy, Bonapartéért. Karolina nem tévedett. A Direktórium igenis gondolt Bonaparte hazahívására, fivére, Joseph, már meg is írta a levelet, melyben az itáliai hadi helyzetet ecsetelte, s bátyját hazatérésre nógatta.

E levelet egy Barbaki nevű görög vitte el Bonaparténak akkori főhadiszállására, Accrába. Harmincezer frankot ígértek neki az esetre, ha eljuttatja Bonapartéhoz. Bonaparte 1799 májusában vette kézhez a levelet, mely a hazatérés gondolatát lelkébe plántálta, vagyis éppen az idő tájt, amikor a kardinális megkezdte ellenforradalmi hadjáratát.

E körülményeknek volt betudható a vérontás szüneteltetése, no meg annak a ténynek, hogy a király távozása némi befolyáshoz juttatta ismét a kardinálist. Ruffo addig is nehéz szívvel tűrte, hogy egyre-másra kivégezzék azokat, akiknek ő bántatlanságot ígért, közöttük a bátrak legbátrabbikát, a merész kapitányt, aki szemünk láttára mászta meg vállán az ostromlétrával, foga közt a karddal s a függetlenség lobogóját magasra emelve, ama város falát, mely családja hűbérbirtoka volt; Ettore Carafát, akit a kardinális maga szólított fel, saját kezűleg írt levéllel a megadásra.

Bakók s elítéltek e rövid fegyvernyugvása alatt a kardinális újfent levelet kapott a királytól. Íme a levél, úgy, amint Ferdinánd a maga gyermeteg szókimondásában megírta:

Kelt Palermóban, 1799. augusztus 10-én.

Eminentissime!

Levelének módfelett megörültem, kivált annak, amit a Nápolyban honoló nyugalomról, békéről ír. Helyeslem, hogy nem engedte meg fra Diavolónak, hogy Gaetába úgy vonuljon be, ahogy elképzelte; abban is egyetértek Eminenciáddal, hogy fra Diavolo közönséges zsivány, de mindazonáltal el kell ismernem nekünk tett jószolgálatait. Ezért továbbra is fel kell őt használnunk, óvakodva attól, hogy elkedvetlenítsük. Egyidejűleg meg kellene őt győznünk arról, hogy ha újabb érdemeket akar szerezni előttem, meg kell tanulnia önmagát fegyelmezni, s embereit féken tartani.

De térjünk át egyéb ügyeinkre.

Amikor Pronio bevette Pescarát, egy adjutánsát elküldte hozzám azzal a hírrel, hogy elfogta és szoros őrizet alatt tartja a hírhedt Ruvo grófot, akinek ő, hatáskörét túllépve, bántatlanságot ígért. Én visszaküldtem hozzá ugyanazt az embert, azzal a paranccsal, hogy Ruvo grófot kísértesse fejvesztés terhe mellett haladéktalanul Nápolyba. Eminenciád nézzen utána, végrehajtotta-e Pronio a parancsomat.

Egyebekben jó egészséget kíván szerető híve

B. Ferdinánd

Ugye, milyen különös levél? Egyik bekezdésében egy zsivány megjutalmazását sürgeti, a másikban az ország nagy fiának megbüntetését. Igazán nyomdafesték után kiált.

De még ennél is furcsább őfelsége utóirata:

Hazajövet egy sereg levelet kaptam Nápolyból, két újonnan érkezett hajó útján. Ezekből az derül ki, hogy a Régi Vásártér népe zúgolódik, mert abbamaradtak a kivégzések; erre nézve sem Eminenciádtól, sem a kormánytól nem kaptam jelentést, pedig ez Eminenciád kötelessége.

A junta tegye, amit kell, és ne gyártson ködös, semmitmondó jegyzőkönyveket. A vádirat elkészültét követő huszonnégy órán belül le kell folytatni a bizonyító eljárást; és könyörtelenül lesújtani, elsőül a főkolomposokra; akasszák fel valamennyit, minden teketória nélkül. Hétfőre újabb halálos ítéleteket ígértek nekem: remélem, nem halogatják. Ha kimutatjátok, hogy féltek, lőttek nektek.

Hogy tetszik kedves olvasóinknak ez a fordulat: „lőttek nektek”? Nem éppen királyi, ugye, de roppant kifejező.

E nyomatékos buzdításnak nem állhatott a kardinális ellen. Augusztus 10-én kapta a levelet, s még aznap továbbította az állami juntához.

Ettore Carafát név szerint említette a királyi levél, a junta úgy döntött hát, hogy vele és fogolytársaival kezdi.

Következésképp másnap, 11-én a déli szemle alkalmával a svájci Duece megjelent a zárkában, s megparancsolta a foglyoknak, hogy szalmazsákjukat tekerjék össze, s rakják egymásra a cella egyik sarkában.

- Aha, ma este sorra kerülünk - mondta Ettore Carafa Manthonnet-nak.

Salvato magához vonta és homlokon csókolta Luisát.

Luisa némán szerelmese vállára hajtotta fejét.

- Szegény asszony! - suttogta Eleonora. - Keserves annak meghalni, aki szeret.

Luisa megszorította Eleonora kezét.

- Végre megtudjuk, hányadán áll a nagy titok, melyről Szókratész óta vitázik az emberiség: van-e hát az embernek lelke - szólt Cirillo.

- Miért ne lenne? - vont vállat Velasco. - A gitáromnak is van lelke.

És néhány mélabús akkordot csalt elő hangszeréből.

- Van lelke, van, míg pengeted - viszonozta Manthonnet. - Ujjad életet lehel belé; de vond el kezedet, s a hangszer meghal, lelke elillan.

- Jaj annak, aki nem hisz a lélekben! - szólt Eleonora Pimentel, nagy, fekete, spanyol szemét az égre emelve. - Én hiszek!

- Kegyed költő - felelte Cirillo -, de én orvos vagyok.

Salvato a börtön egyik zugába vonta Luisát.

- Hallgass rám, szerelmem, most az egyszer beszéljünk komolyan a bennünket fenyegető veszedelemről. Ma este bíróság elé állítanak, ma éjjel halálra ítélnek, holnapután kivégeznek valamennyiünket.

Salvato érezte, hogy Luisa egész testében megremeg.

- Együtt halunk meg - felelte aztán, mély sóhajjal.

- Kincsem, szegénykém, ezt a szerelem mondatja veled, de egész lényed borzad a halál gondolatától.

- Barátom, hát el akarsz rémíteni, ahelyett, hogy bátorságot öntenél belém?

- Igen, mert szeretnélek rábírni, hogy ne halj meg.

- Arra akarsz rábírni, hogy ne haljak meg? Hát tőlem függ, hogy élek vagy halok?

- Elég egy szót, egyetlenegy szót kimondanod, s megmenekülsz a haláltól, legalábbis egyelőre.

- Hát te? Te is élni fogsz?

- Tudod, mit mondtam, amikor a barátcsuhába öltözött férfit megláttam: apám itt van. Semmi sincs még veszve.

- Tudom. Hiszed, hogy ő megment?

- Ó, az apai szív csodákra képes, ha gyermekének élete a tét, s az én apám páratlan eszű, bátor szívű, elszánt férfi. Nem egyszer, tízszer is kockára tenné saját életét, hogy az enyémet megmentse.

- Ha te megmenekülsz, megmenekülök én is.

- És ha elválasztanak tőled?

Luisa felsikoltott.

- Képesek ilyen embertelenségre? Elválaszthatnak tőled?

- Nem hagyhatunk ki semmit a számításból - felelte Salvato. - Megeshet, hogy apám nem tud mindkettőnket megmenteni.

- Akkor mentsen meg téged.

Salvato elmosolyodott, és csendesen felvonta a vállát.

- Tudod, hogy ez esetben visszautasítanám a segítségét, de...

- De... mit? Folytasd.

- De ha téged nem fenyegetne pillanatnyilag a kivégzés veszélye, jóllehet fogoly maradnál, százat mernék tenni az egyhez, hogy apám és én egyesült erővel kiszabadítunk.

- Barátom, az agyam majd szétpattan az erőlködéstől, de hiába, nem értem. Mondd ki egyenesen, mit akarsz, vagy belebolondulok.

- Nyugodj meg, hajolj ide a szívemre, és hallgass végig.

Luisa nagy szeme kérdőn tapadt Salvatóra.

- Figyelek - lehelte.

- Áldott állapotban vagy, Luisa.

Luisa ismét megremegett.

- Szegény, ártatlan kisdedem, mit vétettél vajon, hogy anyáddal együtt meg kell halnod?

- Nos, éppen arról volna szó, hogy ne haljon meg a gyermek; éljen, és ezáltal mentse meg anyját is.

- Nem értelek, Salvato. Mit tehetnék én ezért?

- A terhes nő szent és sérthetetlen: a törvény csakis akkor sújthat le az anyára, ha a gyermeket nem sújtja többé.

- Mit beszélsz?

- Az igazat. Várd be az ítélethirdetést, s ha a bíróság halálra ítélt - ami nagyon is valószínű a Ruffo kardinálistól hallottak alapján -, jelentsd be, hogy áldott állapotban vagy, s ez az egy szó héthónapi haladékot biztosít neked, nekünk.

Luisa elkomorult.

- S ezt te tanácsolod nekem, barátom, te, a becsület tántoríthatatlan bajnoka? Valljam meg nyilvánosan szégyenemet?

- Én azt tanácsolom, hogy élj! Bánom is én, milyen áron, de élj! Hallod?

Luisa folytatta, mintha nem is hallotta volna Salvato közbeszólását:

- Férjem köztudomásúlag hat hónapja távol van, s te azt akarod, hogy világgá kiáltsam - és éppen akkor, amikor ártatlanul elítélnek egy bűnért, amelyet nem követtem el: - „Hűtlen asszony vagyok, házasságtörő hitves!” Akkor már jobb a vérpadon meghalni, lásd be.

- Hát ő?

- Kicsoda?

- Ő, a mi gyermekünk! Van-e jogod halálra ítélni?

- Isten a tanúm, barátom, hogy ha megérnők, ha hallhatnám első sírását, amint vérző ölemből kiszakad, ha érezhetném leheletét, csókolhatnám pici száját, Isten a tanúm, hogy emelt fővel viselném anyaságom szégyenét; de te meghalsz holnap, én hét hónap múlva - mert csak elodáznám, el nem kerülném a halált -, szegény gyermekünk árván jönne a világra, mi több, élete végéig viselnie kellene születése bélyegét. Egy kegyetlen porkoláb az útfélre vetné, éhen halna, megfagyna, vagy a lovak patája tiporná halálra. Nem, Salvato, inkább múljon ki velünk együtt, s ha a lélek halhatatlan, mint Leonora hiszi, s én remélem, nem csupán bűneink terhét visszük magunkkal az Úr trónja elé, hanem ezt a kis angyalt is, aki kieszközli számunkra Isten bocsánatát.

- Luisa, Luisám! - kiáltotta Salvato. - Gondold meg!

- S hát ő, mit szól majd ő, aki olyan jó, olyan nemes, olyan nagylelkű, ha megtudja, ott a távolban, hogy őt megcsalni volt merszem, de arra már nem futotta, hogy bátran haljak! Földig hajoljon-e homloka a szégyen súlya alatt, ha köztudomásúvá válik, milyen áron váltottam meg életemet! Ó, e gondolatra máris oly erő szállt meg, mintha spártai lélek lakozna bennem; e percben mosolyogva lépnék a vérpadra, ha itt meredezne előttem!

Salvato térdre omlott Luisa előtt, s forró csókokkal borította el mindkét kezét.

- Megtettem, amit tennem kellett - mondta -, köszönöm neked, hogy te is megteszed, amit tenned kell.

92
A bíróságon

Ettore Carafa nem tévedett. Este kilenckor súlyos léptek dobaja verte fel a zárkát, a lépcsőn fegyveres csapat közelgett. Nyílt az ajtó, valami csillogott a félhomályban: katonafegyverek csöve.

A fegyőrök beléptek. Hozták a bilincseket - gyászosan csörrent a padlón a lánc, amint ledobták.

Ruvo gróf nemes vére felforrt.

- Bilincsek! - kiáltotta fenyegetően. - Remélem, nem nekünk szánták!

- Ejnye, hát ki másnak hoztuk volna? - felelte csúfondárosan az egyik porkoláb.

Ettore megrázta az öklét, és vadul körülnézett: egy tárgyat keresett, amit fegyverül használhatna, s mert egyebet nem talált, már az akna nyílását elzáró sziklát méregette, hogy új Ajaxként azt kapja fel, amikor Cirillo közbelépett.

- Barátom - mondta -, a sebhely, amit a zsarnok bilincse tör a hazafi karján, a legdicsőbb minden sebek között, egyet kivéve: azt, amelyet az ellenség kardja üt rajtunk. Itt a karom, hol a bilincs?

S a nemes szívű aggastyán önként nyújtotta karját a porkolábnak.

Velasco, rendes szokása szerint, éppen egy vidám nápolyi dalt énekelt gitárkísérettel, amikor az ajtó kinyílt. Bevonultak a fegyőrök, előkerültek a bilincsek, de Velasco egyetlen pillanatra sem hagyta abba énekét.

Ettore Carafa hol Domenico Cirillóra nézett, hol a rendületlenül éneklő Velascóra.

- Szégyen reám, de úgy hiszem, van itt, aki túltesz rajtam bátorság dolgában.

S immár nyugodtan tűrte, hogy megbilincseljék.

Utána Manthonnet került sorra.

Majd Salvato lépett elő. Mialatt őt megbilincselték, Michele és Eleonora Pimentel támogatta Luisát, aki alig állt a lábán: ők ketten le nem vették a szemüket a fiatalasszonyról, mióta elvonult kedvesével tanácskozni.

Salvatóval végzett a porkoláb. Michele előlépett, és nagyot sóhajtott, inkább afeletti bánatában, hogy kishúgát kénytelen magára hagyni, semmint a megaláztatás miatt.

Velasco tisztán csengő hangon énekelt tovább.

Egy porkoláb mellé állt, ő intett, hogy hadd fejezze még be a megkezdett versszakot, majd amikor a végére ért, összetörte a hangszert, s nyújtotta a kezét.

A nők bilincsbe verésétől ezúttal eltekintettek.

A katonák első csoportja a lépcső tetején sorakozott fel, mögöttük kettesével a foglyok - a szűk lépcsőn másként nem fértek volna el -, s lent, a zárkában, a fegyveres kísérők második csoportja. Így vonultak fel az udvarba.

Ott az őrség kétfelől közrefogta a foglyokat.

Más katonák ezalatt sorfalat álltak, s égő fáklyákkal világították be a gyászmenet útját.

Így haladtak végig a Medina utcán, a lazzaronék átkaitól kísérve. A Backer-ház előtt különösen magasra csapott a szitkok áradata, mivel Luisát felismerték. Innen befordultak a Monteoliveto utcába, melynek legvégén a hasonló nevű téren állt a törvényszék, azazhogy a törvényszékké alakított kolostor épülete.

A bírák, igazabban szólva, hóhérok, a második emeleten székeltek.

Az emeleti refektóriumot átalakították tárgyalóteremmé.

Fekete posztóval vonták be a termet. Egyedüli díszéül néhány zászló szolgált, a nápolyi s a spanyol Bourbonok címerével ellátott zászlók, meg egy hatalmas feszület az elnök feje fölött; nem az igazság, hanem a fájdalom jelképe, mely mintha azért került volna ide, hogy bizonyítsa: az emberi igazságszolgáltatást öröktől fogva tévútra vitte a gyűlölet, az aljasság vagy a félelem.

A foglyokat felvezették egy sötét folyosóra, mely a tárgyalóterem fala mentén húzódott. Kihallatszott a termet zsúfolásig megtöltő sokaság fenyegető kiáltozása.

- Alja nép! - morogta Ettore Carafa. - Hát érdemes érte feláldoznunk magunkat?

- Nemcsak érte áldoztuk fel magunkat - felelte Cirillo -, hanem az egész emberiségért. A mártírok kiontott vére előbb-utóbb elmállasztja a trónokat.

Feltárták az ajtót, mely a vádlottaknak fenntartott emelvényre vezetett. Vakító fény, meleg levegő és kábító hangorkán csapott az arcukba.

Ettore Carafa ment elöl, de az ajtóban kihagyó lélegzettel torpant meg.

- Indulj rohamra, mint Andriánál - szólt rá Cirillo.

S a rettenthetetlen kapitány elsőnek lépte át a küszöböt.

Minden vádlottat meg-megújuló szitkozódás fogadott.

A két nő láttán még fokozódott a zsivaj.

Luisa kis híján összecsuklott: Salvato átölelte, úgy támogatta.

Majd végigfuttatta éber pillantását a termen.

Egy bencés rendi szerzetes álldogált az első sorban, a hallgatóságot a bíróságtól elválasztó korlátra támaszkodva.

Amikor Salvato pillantása súrolta, felemelte csuklyáját.

- Apám! - súgta Salvato halkan Luisa fülébe.

S Luisa úgy feléledt a remény illetésére, mint liliomszál a nap első sugarára.

A többi vádlottnak nem volt kit keresnie a teremben, ők a bíróságot vették szemügyre.

Heten voltak a bírák, az elnökkel együtt: félkör alakban helyezkedtek el, alighanem az athéni areopagosz emlékére.

A vádlottak meghatalmazottja és a védők - a törvényesség látszatát is megcsúfolva - háttal ültek a vádlottak emelvényének. Védenceikkel előzőleg sem léptek érintkezésbe.

Egyetlen tanácstag hiányzott: don Vincenzo Speciale, a királyi bíró.

Nyílt titok volt, hogy ő képviseli őfelsége akaratát, úgyannyira, hogy bár forma szerint egyszerű tagja volt csupán a tanácsnak, valójában ő vezette a tárgyalást az elnök helyett.

Egy ember tett túl rajta buzgalomban: Guidobaldi, a főügyész, ugyanaz, aki a hóhér fizetését lealkudta.

A vádlottak leültek.

A tömeg s a rengeteg fáklya miatt a terem levegője fojtó volt, jóllehet az ablakok tárva-nyitva voltak.

- Istenemre! Látszik, hogy a pokol tornácán vagyunk: az ember majd megfullad - mondta Ettore.

Guidobaldi heves mozdulattal felé fordult.

- Megfulladsz bizony, de meg ám, ha a hurok elszorítja a gigádat! - acsarkodott Ettoréra.

- Ej, uram, látszik, hogy nincs szerencséje ismerni. Aki olyan név viselője, mint én, azt nem felakasztani szokás, hanem a nyakát metélik el, s ez esetben nem kevesebb, hanem éppen több levegőhöz jut a szükségesnél.

E pillanatban moraj futott végig a termen: úgy tetszett, a rémület moraja. Nyílt a bírósági tanácskozóterem ajtaja, s belépett Speciale.

Ötvenöt-hatvan éves férfi volt, arca éles metszésű, gyér haja mereven hullt le halántéka mentén, fekete gombszeme élénk volt és gonosz, s oly merően tudott nézni vele, hogy szinte szúrt a tekintete; karvalyorra ráhajolt keskeny ajkára, erősen előugró állának hossza szinte az orráéval vetekedett.

Feje egyenesen ült nyakán, noha a tanácsnok hosszú, fekete talárját jól látható púp dagasztotta. Külseje nevetésre ingerelt volna, ha nem övezte volna általános rettegés.

- Régen megfigyeltem - mondta Cirillo fojtott hangon, de mégis elég hangosan, hogy odalent meghallják -, régen megfigyeltem, hogy a csúnya emberek gonoszak is, a torz testűek pedig még náluk is gonoszabbak. Íme az eleven bizonyíték - és ujjával Specialéra mutatott.

Speciale meghallotta, és hátrakapta a fejét, szögletes mozdulattal, mintha tengelyen járna, hogy megnézze, kitől ered a megjegyzés.

- Forduljon errébb, bíró úr - kiáltott oda neki Michele -, a púp eltakarja a kilátást!

S jóízű nevetésre fakadt afeletti örömében, hogy sikerült ilyen elmésen bekapcsolódnia az eszmecserébe.

Michele nevetése falrengető visszhangot vert a teremben.

Ha így megy tovább, a hallgatóság jól fog szórakozni a mai tárgyaláson.

Speciale holtra sápadt, de már a következő pillanatban élénk vörösség futotta be arcát, mintha gutaütés környékezné.

Egyetlen ugrással karosszékénél termett, és belevetette magát.

- Lássunk neki és csináljuk, de gyorsan! - mondta, hangosan csikorgatva a fogát dühében. - Ruvo grófon a sor. Neve, keresztneve, címei, életkora, foglalkozása?

- Nevem? - felelte a megszólított. - Ettore Carafa, Ruvo grófja, Andria hercege. Életkorom? Harminckét év. Foglalkozásom? Hazafi.

- Mit tett az úgynevezett respublika alatt?

- Kezdheti odább is. Kérdezze meg, mit tettem a monarchia alatt.

- Felesleges.

- Véleményem szerint nem az, tehát elmondom: összeesküdtem, s az a fertelmes Vanni, aki álmában sem gondolta volna, amikor tulajdon torkát elvágta, hogy jöhet utána rosszabb, bedugott a Sant'Elmo börtönébe. Onnan megszöktem, csatlakoztam a vitéz, nagy hírű Championnet tábornokhoz, s barátommal, Salvatóval, aki itt ül oldalamon, derekasan segítettünk neki Mack tábornok irháját kiporolni Civita Castellanánál.

- Tehát hazája ellen harcolt? - vetette közbe Speciale.

- Nem a hazám, hanem Ferdinánd ellen. Az én hazám Nápoly, s hogy Nápoly igenis úgy vélte, nem a hazám ellen harcoltam, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy felkért, harcoljak érte tábornoki rangban.

- Igent mondott?

- A legnagyobb örömmel.

- Uraim - mondta ekkor Speciale -, remélem, nem méltatják arra ezt az árulót, e renegátot, hogy megtanácskozzák a kiszabandó büntetést?

Ruvo felállt, azazhogy talpra ugrott.

- Hej, nyomorult! - kiáltotta oda Specialénak, láncát rázva. - Azért mersz sértegetni, mert bilincsbe vertetek! Ha kezem-lábam szabad lenne, bezzeg máshogy beszélnél.

- Büntetésed: halál - mondta Speciale. - S mert hercegi rangodnál fogva jogod van a fejvesztésre, fejed vétetik, de guillotine által.

- Ámen! - mondta rá Ettore, s a legnagyobb lelki nyugalommal leült, a bíróságnak hátat fordítva.

- Te következel, Cirillo - szólt Speciale. - Neved, életkorod, foglalkozásod?

- Domenico Cirillo - felelte nyugodt hangon a kérdezett. - Hatvanéves vagyok. A királyság alatt orvos voltam, a respublika alatt a nép képviselője.

- Hát ma, előttem mi vagy?

- Előtted, gyáva féreg? Hős vagyok.

- Halált rá! - hörögte Speciale.

- Halál - visszhangozta gyászosan a bírák kara.

- Tovább. Te jössz, hé, te, aki az úgynevezett respublika tábornoki egyenruháját viseled.

- Én? - kérdezte egyszerre Salvato és Manthonnet.

- Nem te, hanem az ott, aki hadügyminiszter volt. Gyorsan a neved...

Manthonnet félbeszakította:

- Gabriele Manthonnet, életkorom negyvenkét év.

- Mit műveltél a respublika alatt?

- Nagy dolgokat, de mégsem eleget, mert lám, kapituláltunk.

- Mit hozhatsz fel mentségedre?

- Kapituláltam.

- Nem elég.

- Sajnos úgy van, de egyebet nem felelhetek azoknak, akik lábbal tapodják a szerződések szent törvényét.

- Halálra!

- Halál! - zúgta a bíróság.

- Hát te, bolond Michele, te mit tettél a respublika alatt? - kérdezte Speciale.

- Megokosodtam.

- Mit hozhatsz fel mentségedre?

- Semmit. Kár a fáradságért.

- Miért?

- Mert Nanno, a boszorkány, rég megmondta, hogy ezredes leszek, és felakasztanak. Ezredes lettem, következik az akasztás. Akármit is beszélnék, azt el nem kerülhetem. Egyszóval miattam ne feszélyezzék magukat, énekeljék csak el kórusban a refrént: halál!

- Halál! - visszhangozta Speciale. - Maga következik - folytatta, Eleonorára mutatva.

Eleonora Pimentel felemelkedett. Szép volt, nyugodt és komoly, mint egy római matróna.

- Én? Nevem Eleonora Fonseca Pimentel, korom harminckét esztendő - mondta.

- Mit hozhat fel mentségére?

- Mentségemül semmit, terhemre annál többet, mivel manapság a hősöket vádolják, s a gyávákat jutalmazzák.

- Halljuk, ha kedve szottyant önmagát vádolni.

- Elsőként kiáltottam oda a nápolyiaknak: „Szabadok vagytok!” Egy újságot szerkesztettem, mely leleplezte a zsarnokok hitszegéseit, gyávaságait, bűneit. A San Carlo Színházban nyilvánosan elénekeltem Monti *Szabadsághimnusz*-át és...

- Elég az öndicséretből - vágott közbe Speciale. - A többit majd a vérpadra menet, útközben elmondja.

Eleonora leült, éppoly nyugodtan, ahogy az imént felállt.

- Rajtad a sor, gitáros ember! - fordult Speciale Velascóhoz. - Mert úgy hallottam, reggeltől estig a gitárt nyaggattad börtönödben.

- Az talán főbenjáró bűn?

- Nem, s ha egyebet nem tettél volna, most nem állnál itt, noha e léha időtöltésben csak egy semmittevő lelheti örömét. De mivel itt állsz, légy szíves, mondd meg a nevedet, keresztnevedet, korodat, foglalkozásodat.

- S ha nem leszek szíves megmondani?

- Sebaj, anélkül is a halálba küldelek.

- Úgy! - mondta rá Velasco. - Nohát én magamtól megyek, mielőtt küldenél.

Egyetlen párducugrással átvetette magát az emelvény korlátján, a terem közepén termett, és mielőtt bárki megakadályozhatta volna, mielőtt igazi szándékát kitalálhatták volna, láncát buzogányként lóbálva az ablakhoz rontott.

- Utat, utat! - kiáltotta.

Ijedten nyitottak neki utat. Ő felszökkent az ablakpárkányra, s ott megállt, de csupán egyetlen pillanatra. Az iszonyat kiáltása járta át a termet: Velasco levetette magát a mélybe. Közvetlenül ezután behallatszott a zuhanás zaja, s a súlyos test tompa csattanással földet ért.

Velasco megtette, amit ígért: a halálba ment, mielőtt Speciale küldhette volna. Szétloccsantotta saját fejét.

Kínos csend támadt hirtelen a lármás teremben. A bírákat, vádlottakat, hallgatókat egyaránt kiverte a hideg verejték. Luisa szerelmese karjai közé alélt.

- Berekesszük az ülést? - kérdezte a tanács elnöke.

- Ugyan miért? - vont vállat Speciale. - Úgyis halálra ítéltük volna, ő megölte magát, az ítélet végrehajtatott. Lépjen elő a francia uraság, és feleljen: hogy kerül ide?

- Azért állok itt, mert nápolyi vagyok, nem francia. Nevem Salvato Palmieri, korom: huszonhat év. Szeretem a szabadságot, gyűlölöm a zsarnokságot. A királyné meg akart öletni, saját pribékjét, Pasquale da Simonét uszította rám, én hat merénylőm közül kettőt megöltem, kettőt megsebesítettem. Többszörösen rászolgáltam a halálos ítéletre, mondják ki nyugodtan.

- Nosza, teljesítsük a derék hazafi kérését: ítéljük őt halálra! - élcelődött Speciale.

- Halál! - zúgták a bírák.

Luisát nem érte váratlanul az ítélet, mégsem nyomhatta el fájdalmas sóhaját.

A bencés szerzetes felemelte csuklyáját, és gyors pillantást váltott Salvatóval.

- No, még a signora van hátra, aztán végeztünk - mondta Speciale. - Rajta, adja elő szaporán a mondókáját, asszonyom, ámbár magunk is ismerjük, majdnem olyan jól, mint maga. Tehát: neve, keresztneve, életkora, foglalkozása. Aztán rátérünk a két Backer dolgára.

- Állj fel, Luisa, és támaszkodj rám - súgta Salvato.

Luisa felállt, Salvato karjára támaszkodva.

Oly fiatal volt, oly szende és szép, hogy a sokaságon a csodálat s a szánalom moraja futott át.

- Teremőr, intse csöndre a hallgatóságot! - parancsolta Speciale.

- Csendet! - kiáltotta a teremőr.

- Luisa Molina San Felice a nevem - kezdte a fiatalasszony lágy és kissé remegő hangon. - Huszonhárom éves vagyok, s bár ártatlan a bűnben, amellyel megvádoltak, örömest meghalok.

- Micsoda? - förmedt rá Speciale ingerülten, mert bosszantotta, hogy a hallgatóság nyíltan kimutatta rokonszenvét a vádlott iránt. - Azt meri állítani, asszonyom, hogy nem maga jelentette fel a két Backert?

- Hogyne merné, amikor itt áll az a személy, aki Backerékat feljelentette - szólt közbe Michele. - Tudniillik én magam volnék az, la. Én jártam Championnet tábornoknál, én adtam neki a tanácsot, hogy hallgassa ki Giovanninát. Szegény kishúgom, ő aztán igazán ártatlan mindebben! Nyugodtan haza is küldheti mindjárt, bíró úr, és imádkozhat hozzá, mert ő igazi szent, az bizony.

- Hallgass, Michele, hallgass - rebegte Luisa.

- Beszélj, Michele, mondj el mindent - biztatta Salvato.

- Beszélek én, miért ne? - mondta Michele. - Egykutya: így is, úgy is kimondták már fejemre a halálos ítéletet. Kétszer csak nem kötnek fel, s legalább kiadom, ami a begyemet nyomja. A becsületes embert jobban fojtogatja a hazugság, mint a kötél. Nos hát, mint mondtam: a piedigrottai Madonna, aki ott lakik kishúgom szomszédságában, nem tisztább, makulátlanabb őnála. Luisa igenis azért sietett haza Paestumból, hogy a szegény Backerékat óva intse, de mire odaértünk, már katonák kísérték a két Backert a Castelnuovóba; ifjabb Backer, a fiú, halála előtt meg is írta, hogy biztos tudomása van róla, miszerint nem a kishúgom küldte őt apjával együtt a halálba, hanem én. Addsza a levelet, húgocskám, addsza! Hadd olvassák el a bíró urak: nem olyan gonoszak ők, hogy elítéljenek, ha egyszer ártatlan vagy.

- Nincs nálam a levél, nem is tudom, hova tettem - szabódott Luisa.

- Itt van a zsebemben, Luisa, keresd elő és add oda - szólt izgatottan Salvato.

- Igazán azt akarod, Salvato? - suttogta Luisa.

S még halkabban hozzátette:

- És ha megkegyelmeznek?

- Adná az ég!

- És te?

- Nekem itt van az apám.

Luisa kivette Salvato zsebéből a levelet, és átnyújtotta a bírónak.

- Uraim - fordult Speciale a bírótársaihoz -, remélem, nem érdemesítik nagyobb figyelemre e levelet, mint amit megérdemel, még ha ifjabb Backer történetesen tulajdon kezével írta volna is. Tudják, ugye, hogy Andrea Backer e nő szeretője volt.

- Még hogy a szeretője! - kiáltotta magánkívül Salvato. - Nyomorult féreg, ne merd bemocskolni őt, a szeplőtelent!

- Szerelmes volt belém, akarta mondani, uram.

- Őrülten szerelmes, mert csakis egy őrültnek juthat eszébe egy összeesküvés titkát nőre bízni.

Salvato felpattant.

- Olvassa a levelet, de hangosan.

- Úgy van, hangosan, hangosan! - követelte a hallgatóság.

Speciale kénytelen-kelletlen engedett. Közkívánatra felolvasta a levelet, melyet mi már ismerünk, s melyben Andrea Backer, Luisába vetett bizalma jeléül s attól a meggyőződéstől vezettetve, hogy a fiatalasszonynak semmi része nem volt a royalista összeesküvés leleplezésében, őrá ruházta a polgárháború áldozataira hagyott négyszázezer dukát kiosztását.

A bírák összenéztek: a vád halomra dőlt, lehetetlen valakit oly cselekményért elítélniök, melyben őt az áldozat maga ártatlannak vallja, s melynek igazi tettese önként jelentkezett.

Márpedig a király határozott kívánsága volt, hogy e nőt elítéljék, sőt hogy halálra ítéljék.

Speciale, szerencsére, nem akadt fenn ilyen csekélységen.

- Rendben van - mondta -, a bíróság elejti ezt a vádpontot.

Bejelentését elégedett moraj fogadta.

- De van itt egy másik, nem kevésbé súlyos vádpont is - folytatta Speciale.

- Miféle vád? - kérdezte egyszerre Luisa és Salvato.

- Hogy menedéket adott egy férfinak, aki azért jött Nápolyba, hogy a kormány ellen összeesküvést szőjön; az illetőt hat hétig ápolta-rejtegette, s végül segédkezet nyújtott neki ahhoz, hogy a törvényes király csapatai ellen harcba szálljon.

Luisa nem felelt. Lehajtotta a fejét, s szerelmes pillantást vetett Salvatóra.

- Ezt jól kitalálta, mondhatom! - fortyant fel Michele. - Hát mi mást tehetett? Elnézte volna, hogy egy embertársa ott haljon meg a háza küszöbén? Hát nem az evangélium első parancsa, hogy segítsük felebarátainkat?

- Az árulók nem felebarátaink - szakította félbe Speciale.

Szerette volna minél előbb lezárni Luisa ügyét, mely máris nagyobb s általánosabb érdeklődést váltott ki, semmint kívánatos lett volna. Sietve Luisához fordult, s azt kérdezte:

- Beismeri tehát, hogy egy összeesküvőnek menedéket adott, hogy az illetőt rejtegette, ápolta és végül visszajuttatta a jakobinus franciákhoz?

- Beismerem - felelte Luisa.

- No, lám. Ez felségárulás, főbenjáró bűn, büntetése halál.

- Halál - visszhangozta tompán a bíróság.

A hallgatóság felzúdult; részvét s felháborodás zsivaja töltötte be a termet. Luisa San Felice a hallgatóság felé fordult, nyugodt arccal, kezét szívére szorítva, hogy megköszönje az együttérzést, de mintegy villámsújtottan megállt, tekintetét merőn egy pontra szegezve.

- Mi van veled? - kérdezte Salvato.

- Ott, ott, látod? - Luisa előrehajolt, de nem mutatta, merre, keze ernyedten csüggött alá. - Ő az, ő!

Salvato előrehajolt. Luisa tekintetét követve egy ötvenöt-hatvan esztendős, választékosan öltözött férfit pillantott meg a tömegben. Fekete ruháján ezüsttel hímzett máltai kereszt díszlett. Kimért léptekkel előrejött, a bíróság felé: a tömeg készséggel nyitott neki utat.

A férfi eljutott a korlátig, mely a hallgatóság sorait a bíróságtól elválasztotta, behatolt az elrekesztett teremrészbe, néhány lépéssel a bírák előtt termett, ott megállt, s míg azok csodálkozva nézték, megszólalt:

- Önök, uraim, kimondták e nő halálos ítéletét, de az ítéletet nem hajthatják végre.

- Ugyan miért nem? - kérdezte Speciale.

- Mert az elítélt nő áldott állapotban van - felelte a kérdezett.

- Honnan tudja ezt ön, uram?

- A férje vagyok, San Felice lovag.

A hallgatóság soraiból örömujjongás tört fel, a vádlottak padjáról a bámulat kiáltása. Speciale elsápadt, kisiklani érezvén kezei közül áldozatát. A bírák aggódva néztek össze.

- Luciano! Luciano! - rebegte Luisa, karját a lovag felé tárva. Nagy könnycseppek áztatták arcát: a meghatottság könnyei.

A lovag az emelvényhez lépett, a katonák önként félreálltak.

Ő ajkához emelte felesége kezét, s gyengéd csókot nyomott rá.

- Igazad volt, Luisa - súgta Salvato Luisának. - Férjed földre szállt angyal, nem vagyok rá méltó, hogy a saruját megoldjam.

- Az elítélteket vezessék a Vicaria börtönébe - harsant fel Speciale hangja -, ezt az asszonyt pedig a Castelnuovóba.

Ismét nyílt az ajtó, melyen az imént a vádlottak bevonultak, hogy most mint elítéltek lépjenek ki rajta. De Salvatónak sikerült még egy pillantást váltania apjával, mielőtt az emelvényt elhagyta volna.

93
A siralomházban

Az elítélteket a Vicariára kísérték, Luisát a Castelnuovóba, ahogy Speciale megparancsolta.

Két szerelmesünk elbúcsúzott egymástól, s mert a katonákba több könyörület szorult, mint a bírákba, egy utolsó csókot is válthattak.

Salvato még egyszer elmondta kedvesének, hogy jó reménységgel tekint a jövő elébe, apjába vetett bizalma oly nagy, hogy a reményt a vérpad lépcsőin sem adná fel.

Luisa nem felelt, csak könnyezett.

A kapunál végleg el kellett válniok.

Az elítélteket végigkísérték a calata Trinità Maggiorén, a strada Trinitàn, a vico Stotón, s végül a strada dei Tribunalin, ahol a Vicaria épülete emelkedik.

Luisát épp az ellenkező irányba vezették: a strada Monteolivetón s a Medina utcán át a Castelnuovóba, ahol is külön szobába zárták, Ferenc trónörökös ajánlása folytán, melyet egy ismeretlen ember juttatott el az erődbe.

Meg sem kíséreljük hősnőnk lelkiállapotát leírni, ezt egészen olvasóink képzeletére bízzuk.

Az elítéltek ezalatt a Vicaria felé vonultak, mint mondottuk, a tárgyalás közönsége szinte a kapuig kísérte a menetet.

Kivéve San Felice lovagot s a szerzetest. Ők ketten futva indultak, fej fej mellett, a strada della Guercia és a hasonnevű köz sarkára.

A Vicaria kapuja reggeltől estig tárva-nyitva állt: tizenkét, tizennégy vagy tizenöt órára befogadta a törvényszékről ideérkező elítélteket, hogy tizenkét, tizennégy vagy tizenöt óra múltán visszaadja őket - a vérpadnak.

Katonáktól feketéllett az udvar. Este szalmazsákokat terítettek le számukra az árkádok alá, s ők mentéjükbe vagy köpenyükbe burkolódzva ruhástul ráheveredtek. Ez egyébként az évnek az az időszaka, amikor az éjszakák a legmelegebbek.

Az elítéltek éjjel két óra tájban értek a Vicariához. Egyenesen a siralomházba vezették őket.

Minden előkészület megtörtént fogadtatásukra: azt a termet, melyben az oltár állt, gyertyák világították meg, a másikat egy mennyezeti lámpás.

A földön sorba rakva hat szalmazsák.

Egy szakasz börtönőr sorakozott fel a szobában.

A katonák megálltak az ajtóban, előreszegzett puskákkal, hogy ha a láncok levétele alkalmával a foglyok netán lázadni próbálnának, azonnal közbelépjenek.

Ettől egyébiránt nem volt okuk tartani. Az elítéltek immár nem csupán kortársaik kíváncsi pillantásait érezték magukon, de az utókor pártatlanul ítélkező tekintetét is; nem tűrhették, hogy haláluk méltóságán csorbát ejtsen holmi dühkitörés - hiszen senki nem ellensége tulajdon hírnevének.

Nyugodt közönnyel tűrték, mintha nem is róluk lenne szó, hogy kezükről leoldják s lábukra helyezzék át a láncot, melyet a padló karikáihoz erősítettek.

A karika elég közel volt a szalmazsákhoz, s a lánc elég hosszú ahhoz, hogy az elítélt lefekhessék.

Állva éppen egy lépésre távolodhattak el fekhelyüktől.

Tíz perc alatt lezajlott a kettős művelet: a láncok áthelyezése. Előbb a porkolábok vonultak el, aztán a katonák is.

A vaspántos, sokreteszes ajtó bezárult mögöttük.

- Barátaim - szólt Cirillo, mihelyt elnémultak a kinti zajok -, hadd adjak nektek egy jó tanácsot, úgy is, mint orvos.

- Teringettét! - nevetett Ruvo gróf. - Soha jobbkor. Mert nagybeteg vagyok, érzem, olyan beteg, hogy délután három óránál nem húzom tovább.

- Tanácsot kínáltam, kedves grófom, nem panaceát - vágott vissza Cirillo.

- Ó, ez esetben visszaszívom a megjegyzést, vegye úgy, hogy nem mondtam semmit.

- Fogadjunk, hogy kitaláltam, milyen tanácsot készül adni, kedves Hippokratészünk - szólt közbe Salvato. - Nemde azt, hogy aludjunk?

- Azt bizony, az alvás erőt ad, s bár férfiak vagyunk, ama végső órára össze kell szednünk minden erőnket.

- Kedves Cirillo - szólt Manthonnet -, ön olyan előrelátó volt világéletében, hogy is nem gondolt rá, hogy felszerelkezzék holmi jóféle porral vagy egyéb szerrel, ami megóvna bennünket attól, hogy egy rossz kötélen nevetséges táncot ropjunk az ostoba nép örömére?

- Gondoltam rá, de amilyen önző vagyok, csak a magam részére, nem is gyanítva, hogy többedmagammal halok meg. Ez a gyűrű itt viselője halálát rejti, mint Hannibál gyűrűje.

- Már értem, miért tanácsolta, hogy aludjunk - mondta Carafa -, szépen álomra hajtotta volna a fejét velünk együtt, de olyan álomra, amelyből nincs ébredés.

- Tévedsz, Ettore. Eltökéltem, hogy veletek halok, ugyanolyan halállal, mint ti; de ha netán akadna köztünk, aki rosszul aludt, s a nagy utazás pillanatában gyengének érzi magát, legyen övé a gyűrű.

- A szentségit! De csábító! - fohászkodott Michele.

- Neked adjam? - kérdezte Cirillo. - Te, a nép gyermeke, csakugyan nem folyamodhatsz sem a tudomány, sem a filozófia vigaszához, mint mi többiek.

- Köszönöm, nem kérem, doktor! - rázta a fejét Michele. - Rajtam úgyse fogna a méreg.

- Miért ne?

- Mert a vén Nanno megjósolta, hogy felakasztanak, és hiába is kapálódznék ellene, el nem kerülhetem. Ajándékozza másnak a gyűrűt, doktor, olyasvalakinek, akinek szabadságában áll a halála fajtáját megválogatni.

- Én elfogadom, doktor - mondta Eleonora. - Remélem, nem fogom felhasználni; de nő vagyok, s a végső pillanatban tán gyengének bizonyulok. Ha úgy lenne, megbocsátják, ugye?

- Itt a gyűrű, de kár az aggodalomért, én kezeskedem magáért, Eleonora - szólt Cirillo.

Eleonora kinyújtotta a kezét.

- Mindenesetre adja a gyűrűt, doktor.

Az orvos túlságosan messze esett Eleonorától, közvetlenül nem adhatta át neki a gyűrűt, de odaadta a szomszédjának, az az övének, s így eljutott Eleonorához.

- Úgy mondják, amikor elhozták Kleopátrának egy kosár füge közé rejtve a nílusi viperát, ő megsimogatta a hüllőt, s így szólt: „Üdvöz légy, rusnya féreg! Én szépnek látlak, mert az én szememben te vagy a szabadság." Az vagy te is, drága gyűrű: a szabadság maga, s én testvéri csókkal illetlek.

Salvato nem vett részt a társalgásban, mint látjuk. Felhúzott térdekkel ült fekhelyén, könyökét térdére támasztva, s fejét tenyerébe hajtva.

Ettore Carafa aggódva nézte. Szalmazsákjáról éppen elérhette Salvatót.

- Alszol vagy ábrándozol? - kérdezte.

Salvato felemelte a fejét. Arca tökéletesen nyugodt volt, de kissé bánatos, lévén a mélabú arcának alapvonása.

- Sem ez, sem az - felelte -, gondolkodom.

- Min?

- Egy lelkiismereti kérdésen.

- Lám, lám! - nevetett Manthonnet. - Kár, hogy Ruffo kardinális nincs kéznél!

- Hozzá ugyan hiába fordulnék, e kérdést csakis a ti segítségetekkel oldhatom meg.

- A patvarba! - kiáltotta Ettore Carafa. - Nem gondoltam volna, amikor ide bezártak, hogy egy zsinaton kell részt vennem.

- Cirillo, mindnyájunk tanítómestere a filozófia, a tudomány s főként a becsület terén, azt mondta az imént: „Van nálam méreg, de csupán a magam számára, tehát nem fogom felhasználni."

- Odaadjam a gyűrűt? - kérdezte Eleonora gyorsan. - Nem is bánnám, ha elvenné, égeti a kezemet.

- Nem, köszönöm. Mindössze egy kérdést szeretnék feltenni. Kedves Cirillóm, nemde, ön úgy gondolta, hogy nem erkölcsös könnyű és békés halállal halnia, ha társaira kegyetlen és megbecstelenítő vég vár?

- Szó szerint így gondoltam. Együtt ítéltek halálra bennünket, tehát kötelességem a többiekkel együtt s egy halállal halni.

- S ha nem a halála nemét választhatná meg, hanem a halál helyett az életet választhatná?

- Azonos okokból az élet lehetőségét éppúgy elutasítanám, mint a másféle halálét.

- Mindenki úgy gondolkozik, mint Cirillo?

- Mindenki - felelte egyszerre a négy férfi.

Eleonora növekvő izgalommal figyelte Salvatót.

- De ha ezen az áron megmenthetnők egy másik lény, egy gyenge, ártatlan teremtés életét, aki csakis bennünk bízik, belénk veti minden reményét, s nélkülünk elpusztulna?

- Ó, akkor kötelességünk lenne élni a lehetőséggel! - kiáltotta hevesen Eleonora.

- Kegyedből a nő beszél, Eleonora.

- Hadd szóljunk hát mi, férfiak - avatkozott közbe Cirillo -, s hadd mondjuk el, mint Eleonora tette: Salvato, ez esetben kötelességünk élni a lehetőséggel.

- Ön is ezen a véleményen van, Ruvo? - kérdezte Salvato.

- Igen.

- Hát ön, Manthonnet?

- Én is.

- S te, Michele?

- Igen, igen, igen!

S Salvatóhoz hajolva még hozzátette:

- A Madonnára, Salvato úr, meneküljön, és mentse meg őt! Ó, ha igazán hihetném, hogy húgocskám nem hal meg, táncolva mennék a bitó alá, s kötéllel a nyakamon is azt kiáltoznám: éljen a Szűzanya!

- Jól van, megtudtam, amit tudni akartam, köszönöm.

Salvato szavai után csend borult a helyiségre.

A lámpa fel-felszikrázva lobbant még egyet-kettőt, majd lassan kialudt; kifogyott belőle az olaj.

Nemsokára fakó, szomorú fény kúszott be a vasrács résein: felvirradt a nap, az elítéltek életének utolsó napja.

- Lám, ez a halál jelképe: a lámpás kialszik, sötét éjszaka borul ránk, s aztán eljön a virradat.

- Csakugyan hiszi, Eleonora, hogy eljön az a virradat? - kérdezte Cirillo.

Reggel nyolckor nagy zajjal megnyílt az első helyiség, a kápolna ajtaja. Az elítéltek felriadtak, mármint azok, akiknek sikerült álomba szenderülni.

Egy szakasz börtönőr sorakozott fel az ajtóban. Vezetőjük nagy hangon elkiáltotta magát:

- Halotti misére!

- Minek ide mise? - mondta Manthonnet. - Azt hiszik, anélkül nem tudunk meghalni?

- Hóhéraink szeretnék a Jóistent lekenyerezni - vélte Ettore Carafa.

Cirillo is megszólalt:

- Az újtestamentumban sehol nem esik szó miséről, én a bibliához tartom magam.

- Úgy is jó. Csak azokat oldozzuk fel, akik részt kívánnak venni az istentiszteleten - rendelkezett az iménti hang.

- Oldozzanak fel - kérte Salvato.

Eleonora Pimentel és Michele csatlakozott Salvato kéréséhez.

Mindhármukat feloldozták.

Átmentek a szomszéd terembe. A pap már az oltárnál állt. Az ajtó előtt katonák posztoltak, a folyosón szuronyok hegye csillant, ami arra vallott, hogy a kirendelt osztag meglehetősen nagy létszámú; a szükséges óvintézkedések hiánytalanul megtörténtek.

Salvato csak azért oldoztatta fel magát, hogy egyetlen alkalmat se szalasszon el, amikor apja vagy apjának megbízottai kapcsolatba léphetnek vele a szökés érdekében.

Eleonora ábrándos lelkét vonzotta a vallás misztériuma, mivel nő volt és költő; ezért kívánt részt venni a misén.

Michele ellenben szentül hitte, hogy mise nélkül nincs üdvösség, lévén nápolyi és lazzarone.

Salvato a két helyiség közti átjáróajtónál álldogált. Fürkész tekintetét többször is körülhordta a termen, még a folyosóra is kilesett, de hasztalan, nem látott senkit, akiről feltételezhette volna, hogy az ő kedvéért jött ide.

Eleonora leült egy székre, s fejét a támlára hajtotta.

Michele az oltár lépcsőjére térdepelt.

Michele testesítette meg a feltétlen hitet, Eleonora a reményt, Salvato a kétséget.

Salvato szórakozottan hallgatta a misét, Eleonora áhítattal, Michele ekszтázisban.

Elvégre hazafi és ezredes mindössze négy hónap óta volt, lazzarone viszont születése óta.

A mise végén a pap megkérdezte:

- Ki akar áldozni?

- Én! - kiáltotta Michele.

Eleonora némán meghajolt, Salvato tagadóan rázta a fejét.

Michele a pap mellé lépett, suttogva meggyónt, majd megáldozott.

Ennek végeztével mindhármukat visszakísérték a belső szobába, és máris hozták a reggelit.

- Hánykor lesz a kivégzés? - kérdezte Cirillo a felszolgáló börtönőröktől.

Az egyik porkoláb közelebb lépett.

- Azt hiszem, négy órakor, Cirillo úr - mondta.

- Á, te ismersz? - fordult felé a doktor.

- Igenis, doktor úr tavaly meggyógyította a feleségemet, amikor tüdőgyulladásba esett.

- Jól van a feleséged?

- Igenis, excellenciás uram.

És halkan, nagyot sóhajtva hozzáfűzte:

- Be örömest kívánnám a doktor úrnak, hogy sokáig éljen, olyan sokáig, mint fog a feleségem!

- Barátom - felelte Cirillo -, az ember élete véges; bár Isten nem olyan szigorú bíránk, mint Ferdinánd király őfelsége; Isten néha megkegyelmez, Ferdinánd király soha. Négy órakor lesz, azt mondtad?

- Azt hiszem - felelte a porkoláb -, de mert több elítélt is van, lehet, hogy egy órával előre-hozzák a kezdést, hogy jusson mindenkire idő.

Cirillo elővonta zsebóráját.

- Fél tizenegy van.

Már-már visszasüllyesztette az órazsebbe, de félúton megállt a keze:

- Hohó, majd elfelejtettem felhúzni. Pedig igazán semmi ok rá, hogy ő megálljon, csak azért, mert a gazdája megáll.

S nyugodtan nekiállt az órát felhúzni.

- Óhajt-e még valaki szent vallásunk vigaszában részesülni? - kérdezte a pap a küszöbről.

- Nem - válaszolták Cirillo, Ettore Carafa és Manthonnet egyszerre.

- Ahogy kívánják - mondta a pap. - Ez elvégre kizárólag önökre tartozik - és Istenre.

- Úgy hiszen, atyám - szólt Cirillo -, helyesebb lenne azt mondani: Ferdinánd királyra - és Istenre.

94
A Sant'Agostino alla Zecca kapunál

Fél négy tájban nyílt a *biancók* fülkéjéhez vezető udvari ajtó - e fülkét vastag válaszfal és egy vaspántos, több lakattal, retesszel elzárt ajtó határolta el az elítéltek szobájától -, s léptek zaja, suttogás hallatszott odaátról.

Cirillo elővonta zsebóráját.

- Fél négy, derék porkolábunk nem csapott be - mondta.

Michele a szentáldozása óta elmerülten imádkozott.

- Michele! - szólt rá Salvato.

A lazzarone felrezzent, s Salvato intésére olyan közel hajolt hozzá, amennyire lánca engedte.

- Parancsol excellenciád? - kérdezte.

- Lehetőleg maradj a közelemben, s ha történne valami, használd ki az alkalmat.

Michele búsan rázta a fejét.

- Hiába, excellenciás uram, Nanno megmondta, hogy felakasztanak, és fel is fognak akasztani, annyi szent.

- Ej, ki tudja? - mondta rá Salvato.

E pillanatban feltárult a *biancók* fülkéjével átellenes, tehát a kápolnába vezető ajtó, s egy férfi állt meg a küszöbön. Odakintről behallatszott a földhöz koccanó puskatusok dobaja, amint a katonák pihenőállásba helyezkedtek.

Az újonnan jött külseje csalhatatlanul elárulta, hogy ő a hóhér.

Megszámolta az elítélteket.

- Összesen hat dukát jutalom! - mormogta, és nagyot sóhajtott. - És ha elgondolom, hogy tulajdonképpen hatvan dukát járna. De jobb róla nem is beszélni...

Időközben megjött Guidobaldi, a főügyész, oldalán egy törvényszolgával, aki a junta ítéletét hozta.

- Oldozzák fel az elítélteket! - rendelkezett a főügyész.

A porkolábok engedelmeskedtek.

- Térdre, bűnösök! Halljátok az ítéletet! - förmedt az elítéltekre Guidobaldi.

- Főügyész úr szíves engedelmével jobban szeretnénk állva meghallgatni - mondta Ettore Carafa, de olyan metsző gúnnyal, hogy a főügyész a fogát csikorgatta dühében.

- Felőlem hallgassátok térden, állva vagy ülve, a fő, hogy meghallgassátok, és hogy az ítéletet végrehajtsuk! Írnok, olvassa fel a végzést.

A végzés Domenico Cirillót, Gabriele Manthonnet-t, Salvato Palmierit, Michele il Pazzót és Eleonora Pimentelt kötél általi halálra, Ettore Carafát fejvesztésre ítélte.

- Helyes - mondta Ettore Carafa -, az ítélethez nem férhet szó.

- Akár végre is hajthatjuk? - kérdezte gúnyosan Guidobaldi.

- Amikor parancsolja. Én a magam részéről készen állok; feltételezem, hogy a barátaim úgyszintén.

- Készen állunk - felelték egy emberként az elítéltek.

- Egy dolgot még mondanom kell neked, Domenico Cirillo - szólt Guidobaldi kelletlenül. Láthatóan nem volt ínyére a közlés.

- Mit? - kérdezte Cirillo.

- Folyamodj kegyelemért a királyhoz. Te az orvosa voltál, talán megkegyelmez. Ha benyújtod a kérvényt, nekem mindenesetre el kell halasztanom az ítélet végrehajtását.

Minden szem Cirillóra szegeződött.

S ő nyugodt, mosolygós arccal azt felelte szelíd csengésű hangján:

- Kár a fáradságért: nem tűrhetem, hogy jó híremen folt essék. Elutasítom a menekülésnek ezt a gyalázatos módját. Együtt ítéltek el barátaimmal, s ők kedvesek szívemnek: együtt is akarok halni velük. A halál megnyugvás lesz számomra, a kisujjamat nem vagyok hajlandó mozdítani, hogy elkerüljem, hogy akár csak egy órával tovább nyújtsam maradásomat e világban, ahol a paráznaság, a hitszegés s az erkölcstelenség az úr.

Eleonora megragadta Cirillo kezét, megcsókolta, majd földhöz vágta az ópiumot tartalmazó üvegcsét, úgyhogy szilánkokra tört.

- Hát ez mi? - kérdezte Guidobaldi, a padlón szétömlő folyadékra mutatva.

- Méreg. Tíz perc alatt végleg kiragadott volna hatalmadból, nyomorult! - felelte Eleonora.

- És miért mondtál le önként a méregről?

- Mert úgy vélem, gyávaság Cirillót cserbenhagynom, ha ő nem hagyott cserben bennünket.

- Bravó, leányom! - kiáltotta Cirillo. - Nem azt mondom: „Méltó vagy hozzám", hanem inkább azt: „Méltó vagy önmagadhoz!"

- *Forsan et haec olim meminisse juvabit!*[27] - felelte a költőnő, mosolyogva, ünnepélyesen, égre emelt tekintettel, kinyújtott karral.

Guidobaldi kezdte elveszteni a türelmét.

- Ejnye, hát sohase lesz vége? Van még valakinek valami kérése?

- Először is: senki nem kért semmit - szólt Ruvo grófja.

- Nem kért, nem kér, nem is fog kérni - mondta Manthonnet.

- Hacsak azt nem, hogy fejezzük be minél előbb a hazug könyörület komédiáját.

- Porkoláb, nyisson ajtót a *biancóknak.*

A fülke ajtaja feltárult. Bevonultak a vezeklőbarátok, földig érő, fehér kámzsájukban.

Tizenketten voltak, minden elítéltre kettő jutott.

Az ajtó bezárult mögöttük.

Salvato mellé odalépett egy vezeklőbarát, és kezet szorított vele a titkos szabadkőműves rítus szerint.

---

[27] ...egykor öröm lesz tán gondolni ezekre! (Vergilius: Aeneis)

Salvatónak egy arcizma se rándult. Viszonozta a kézszorítást.

- Felkészült? - kérdezte a vezeklőbarát.

- Igen - felelte Salvato.

Hogy a kérdés s a felelet kettős értelmű, azt rajtuk kívül senki nem vette észre.

Salvato csupán a jelről tudta, hogy jó baráttal áll szemközt - a csuklya alól szóló hang ismeretlennek tetszett előtte.

Gyors pillantást váltott Michelével.

- Ne feledd, amit mondtam, Michele.

- A világért sem, excellenciás uram - felelte a lazzarone.

- Kit hívnak itt Michelének? - ütötte fel a fejét egy másik szerzetes.

- Engem - jelentkezett Michele felvillanyozva, abban a reményben, hogy örvendetes újságot hall.

A vezeklőbarát odament hozzá.

- Nemde, él az édesanyja?

- Bizony - sóhajtott nagyot Michele -, s ha bánkódom, leginkább őmiatta. Szegény asszony! De honnan tud róla, atyám?

- Egy szegény öregasszony állt elém, amikor a Vicaria kapuján készültem belépni.

„Nagy jó uram - mondta ő -, egy kérdésem lenne."

„Ugyan mi?" - kérdeztem én.

„Azt szeretném tudni, azok közül való-e, akik az elítélteket a vérpadra kísérik?"

„Igen."

„Nos, van az elítéltek között egy, akit úgy hívnak, Michele Marino, ámbár közönségesen csak Bolond Michelének nevezik."

„Az, aki az úgynevezett respublika alatt ezredes volt?" - kérdeztem erre én.

„Az, az - bólogatott ő -, az én szerencsétlen fiacskám."

„Nos?"

„Keresztényi cselekedet lenne, nagy jó uram, ha megmondaná neki, hogy amikor kilép a Vicaria kapuján, fordítsa balra a fejét. Én ott ülök majd a Csődbejutottak Kövén, hogy elbúcsúzzam tőle, s áldásomat adjam rá."

- Köszönöm - mondta Michele. - Tiszta szívből szeret engem az a szegény, jó asszony, annyi szent. Sok bánatot okoztam neki életemben; de ez a mai lesz az utolsó.

Lopva egy könnyet törölt ki a szeme sarkából, majd azt kérdezte:

- Megtisztelne-e azzal, atyám, hogy elkísér?

- Szíves örömest - felelte a *bianco.*

- Indulás, Michele, ne várass bennünket - türelmetlenkedett Salvato.

- Megyek, Salvato úr, máris megyek!

Beállt Salvato mögé.

Az elítéltek a hóhér vezetésével kivonultak a siralomházból, átmentek a kápolnán, ahol az imént misét mondtak nekik, és kiléptek a folyosóra.

Egyesével, meghatározott sorrendben vonultak - alighanem ezt szánták kivégzésük sorrendjének is.

Elöl Cirillo haladt, mögötte Manthonnet, aztán Salvato, Michele, Eleonora Pimentel s leghátul Ettore Carafa.

Az elítéltek oldalán kétfelől egy-egy *bianco* lépdelt.

A börtön kapuja az udvarra nyílt. Innen katonák sorfala közt haladtak a második, külső kapuig, mely a Vicaria térre torkollott.

A téren ember ember hátán.

Az elítéltek láttán rémítő zsivaj támadt.

- Halál a jakobinusokra! Halál!

Nyilvánvaló volt, hogy a katonák nélkül két lépést sem tehetnének az utcán, a tömeg ízekre szedné őket.

Az emberek kezében kés villogott, szemükben gyűlölet.

- Támaszkodjon a vállamra - mondta Salvatónak a jobbján lépkedő szerzetes, az, aki szabadkőműveskénт mutatkozott be.

- Nehogy összeessek, úgy gondolja? - mosolygott Salvato.

- Nem, de bizonyos utasításokat kell közölnöm.

Mintegy tizenöt lépést tehettek a kapu óta. A menet most ért el ahhoz az oszlophoz, mely a Csődbejutottak Köve fölé magasodik. A kő neve onnan ered, hogy a középkorban a tönkrejutottak erre ültek ki, csupasz fenékkel, csődöt kérni maguk ellen.

- Állj! - szólt a Michele balján haladó szerzetes.

A *bianco* korlátlan tekintélynek sőt hatalomnak örvend az efféle gyászmenetekben.

Donato mester azonnal megállt, s mögötte megtorpant az egész menet; szerzetesek, elítéltek, katonák.

- Fiatalember! Búcsúzz el anyádtól! - szólt Micheléhez a szerzetes, aki az imént megálljt parancsolt. - Asszony - fordult az anyókához -, áldd meg utolszor fiadat!

Az öregasszony lekászolódott a kőről, és szívére ölelte Michelét.

Pár pillanatig így álltak némán, egyikük sem bírt szólni.

A Salvato jobbján haladó szerzetes ezt az alkalmat ragadta meg, hogy gyorsan odasúgja:

- A Sant'Agostino alla Zecca utcán, a templommal szemközt, a menet útját csődület állja majd el. Fusson föl a templom lépcsein, dőljön neki a kapunak, és a sarkával döngesse meg.

- A bal felől haladó szerzetes is a mi emberünk?

- Nem. Tegyen úgy, mintha Michelét figyelné.

Salvato visszafordult, hogy megnézze, mit csinál Michele és édesanyja.

Michele éppen akkor kapta fel a fejét. Fürkészve nézett körül.

- Hát ő - kérdezte aztán -, ő nem jött el?

- Kicsoda?

- Assunta.

- Sír, zokog, a haját tépi az Annunziata-kolostorban, ahová apja és bátyjai bezárták. De még meg is esküdtek rá, hogy ha kiragadhatnak téged a katonák keze közül, a hóhér bottal ütheti a nyomod, mert ők ízekre szednek. Giovanni még meg is toldotta azzal, hogy „Egy dukátomba kerül, de megéri!"

- Mondja meg Assuntának, édesanyám, hogy haragudtam rá, amiért cserbenhagyott, de most, hogy tudom, nem ő tehetett róla, szívből megbocsátok!

- Búcsúzzatok - szólt a szerzetes.

Michele letérdepelt öreg édesanyja előtt. Az a fia fejére tette a kezét, s gondolatban megáldotta: csak gondolatban, mert a szegény asszonyt úgy elővette a sírás, hogy nem bírt szólni.

A szerzetes átkarolta az öregasszonyt, visszavezette a kőhöz, és leültette. Az öregasszony feje térdére csuklott, úgy ült ott, mintha elszállt volna belőle az élet.

- Menjünk - mondta Michele.

S önként visszalépett a sorba.

Szegény barátunk nem volt bölcs, mint Cirillo, sem költő, mint Eleonora Pimentel, nem volt merész röptű elme, mint Ruvo grófja, sem spártai jellem, mint Manthonnet; a nép egyszerű gyermeke volt ő, soha nem tudott érzelmeinek parancsolni, vagy azokat elleplezni.

Szilárd léptekkel, felszegett fejjel ment tovább, de az arca könnyekben fürdött.

A menet egy darabig a strada dei Tribunalin haladt, majd balra kanyarodott, a vico delle Litére, s a keresztezés után befordult a vico Sant'Agostino alla Zeccára.

Az utca bejáratánál egy ember álldogált, két bivaly vonta szekere mellett.

Salvatónak úgy rémlett, hogy a jobbján haladó szerzetes összenéz a szekeressel.

- Készüljön föl! - súgta Salvatónak a szerzetes.

- Mire?

- Amit az előbb mondtam.

Salvato hátranézett. A bivalyos ember a menet nyomába szegődött.

Valamivel a strada del Pendino előtt egy szekér torlaszolta el az utcát. Eltört az első tengelye.

A szekeres épp azzal bajlódott, hogy a lovait kifogja.

Négy-öt katona előresietett. „Utat! Utat!" - kiáltozták, s igyekeztek az utat csakugyan szabaddá tenni.

Az elítéltek a Sant'Agostino alla Zecca templommal egy vonalban álltak meg.

Hirtelen félelmes bőgés hallatszott, s a két bivaly, mintha megveszett volna, vérben forgó szemmel, lógó nyelvvel, orrlikaikon tüzet fújtatva nekirontott a menetnek, a szekér mennydörgésszerű robajjal csapódott ide-oda a kövezeten. A bősz bivalyok halomra tiporták, falhoz lapították az utcán bámészkodó tömeget s azt a néhány katonát, akik szuronnyal próbálták a bivalyokat észre téríteni.

Salvato megértette, hogy most kell cselekednie. Könyökével eltaszította a balján haladó *biancót*, fellökte a vele egy vonalban álló katonát, és mintha csak a bivalyok elől menekülne, harsány „Vigyázz, jön a bivaly!” kiáltással felszáguldott a templom lépcsőin, hátát nekivetette a kapunak, s a sarkával megdöngette.

A kapu megnyílt, s elnyelte Salvatót, mint egy ügyesen rendezett színpadi mesejátékban a süllyesztő, de olyan gyorsan, hogy jóformán nem lehetett szemmel követni.

Michele ment volna Salvato után, de egy vasmarok utánanyúlt s megállította. Assunta apjának, az öreg Basso Tomeónak a marka.

95
Halál Nápolyban, 1799-ben

Négy állig felfegyverzett férfi várt Salvatóra a templomban.

Egyikük ölelésre tárta karját. Salvato ráborult:

- Apám! - kiáltotta.

- Most aztán rajta, gyerünk! Egy percet sem veszthetünk! - mondta Giuseppe Palmieri.

- Nem menthetnők meg társaimat is? - próbált ellenkezni Salvato.

- Ne is ábrándozz róla - csóválta a fejét az apa. - Gondolj Luisára!

- Igen, igen! Luisa! Mentsük meg Luisát! - kiáltotta Salvato.

Egyébként akkor sem állhatott volna tovább ellen, ha akart volna; a templom kapuját kívülről puskaagyak döngették, s Giuseppe Palmieri gigászi erővel ragadta fiát a templom másik kijárata felé, mely a Chiarettieri al Pendino utcára nyílik.

Itt két abruzzói paraszt négy lovat tartott készen, felszerszámozva, a négy férfi részére: a nyeregkápán keresztbe fektetve a karabély.

Giuseppe Palmieri nyeregbe vetette magát.

- Ez az én lovam, s ez itt a tied - mutatott a második lóra.

Mielőtt végigmondta volna, Salvato már fenn termett a nyeregben.

- Utánam! - kiáltotta Giuseppe Palmieri.

Vágtában megindult a largo dell'Elmón, majd végigszáguldott a vico Grandén s a strada Egiziaca a Forcellán.

Salvato mindenütt a nyomában; mögötte a két másik lovas.

Öt perc múltán kijutottak Nápolyból, a nolai kapun át, s nekivágtak a Santo Cormó-i országútnak, majd balra letértek egy a lápon átvezető ösvényre; Capodichino fölött visszakanyarodtak a Casoriába vivő országútra, és hajrá! Bal kéz felől elmaradt mögöttük Sant'Antonio, jobb kéz felől Acerra, s mialatt két társuktól lassan elszakadtak, elnyelte őket a caudiumi szoros.

Azon olvasóink kedvéért, akik mindenre magyarázatot követelnek, két szóban elmondhatjuk, mi is történt.

Giuseppe Palmieri hazalátogatott Molisébe, összeszedte tizenkét hű emberét, s felhozta őket Nápolyba.

Régi barátja, aki időközben belépett a *biancók* rendjébe, magára vállalta, hogy Salvatót értesíti a megmentése érdekében szőtt összeesküvésről; mint vezeklőbarát, könnyen bejutott az elítélthez, azon a jogcímen, hogy ő kíséri majd a vérpadra.

Giuseppe Palmieri egyik parasztja szekérrel eltorlaszolta az utcát.

A másik azalatt a szűk utca bejáratánál leste két bivaly vonta szekerével az elítélteket.

Amint a menet elvonult előtte, a paraszt égő taplódarabkát ejtett a bivalyok fülébe.

A bivalyok megvadultak, és bőgve, fújtatva, mindent és mindenkit összetiporva végigszáguldottak az utcán.

Nagy kavarodás támadt; Salvato élt az alkalommal, és megszökött.

A kavarodás nem ült el azután sem, hogy Salvato eltűnt.

Említettük, hogy Michele megpróbált a nyomába szegődni, de nyakon csípte Basso Tomeo, a vén halász, „aki megesküdött rá, hogy a hóhért megelőzve végez Michelével".

Ádáz harc tört ki, egyfelől a lazzaronék s a katonák között, minthogy a lazzaronék ízekre akarták szedni Michelét, aki nem átallt francia egyenruhába bújni, s ezáltal szégyent hozni tiszteletre méltó céhükre, másfelől a lazzaronék és Michele között, aki mindent egybevéve kívánatosabb halálnak tartotta az akasztást az agyonveretésnél.

Odasereglettek a katonai kíséret tagjai is, s az ő segítségükkel végre sikerült Michelét volt cimborái karmai közül kiszabadítani, de szánalmas állapotban.

A lazzaronék keze fürgén jár: két-három késszúrást is ejtettek Michelén e néhány perc alatt.

Szegény ördög járni se bírt többé, felrakták hát az utcát eltorlaszoló szekérre, s úgy vitték tovább.

Salvato szökését rögtön észrevették, hiszen, mint emlékszünk, a katonák hamarosan puskatussal döngették a templomajtót, gyors menekülésre késztetve a szökevényeket. A vastag tölgyfa ajtó azonban ellenállt az ütéseknek, az üldözők nem tehettek mást, megkerülték a templomot, sőt, az egész utcát, s mire egy negyedóra múltán a strada del Pendinón át a hátsó templomajtóhoz értek, Salvato rég kijutott Nápolyból, tehát nem fenyegette többé az elfogatás veszélye.

Salvatónak végleg nyoma veszett, Michelét felrakták a szekérre, a gyászmenet folytathatta útját a vesztőhelyre, vagyis a Régi Vásártérre.

Nagy kerülővel, a Francesca utcán s a rakparton haladtak végig, hogy a nép kedvére szórakozzék.

A lazzaronék közrefogták a menetet, és szeméremsértő taglejtésekkel, vad ordítozással, táncolva-énekelve kísérték. Ezt a dalt gajdolták, mióta Eleonora Pimentelt felismerték:

La signora Dianora
Che cantava neoppa lo triato,
Ma alballa muzzo a lo mercato.

Viva, viva lo papa sante,
Che a marmota i cannoncini
Per distruggiere i giacobini!

Viva la forca e maestro Donato!
Sant'Antonio sia lodato.

Ami annyit tesz, mint:

Dianora, a nagyasszony
fenn kántált minap a szini deszkán,
piactéren táncol estig eztán.

Éljen a szentatya, éljen,
muskétánkat tőle kaptuk, azzal,
végezzünk a jakobinusokkal.

Éljen a bitó s Donato mester,
Szent Antalt övezzük dicsérettel!

Így értek ki az elítéltek a rakpartra, a tömeg üvöltözése, átkai, szitkai, gúnykiáltásai közepette, így vonultak végig a strada Nuován s a vico dei Sospiri dell'Abissón, ahol szemükbe tűntek a Régi Vásártér kellős közepén felállított kivégző eszközök.

Öt bitó állt a téren meg egy vérpad.

Az egyik bitófa mintegy tízlábnyira a többi fölé magasodott.

Ezt szánták Eleonora Pimentelnek - aljas célzattal.

A nápolyi király messzemenően gondját viselte jó lazzaronéinak, mint látjuk.

A vico della Conciaria sarkán egy torz képű, sebhelyes fickó leste a menetet. Arcát hosszú forradás szelte ketté, fél szeme kifolyt, csonka jobb kezéről hiányoztak az ujjak, falábon bicegett. Alig vonszolta magát, azért is nem mehetett az elítéltek elé.

A *beccaio* egyenesen a betegágyból kelt fel arra a hírre, hogy Salvatót bíróság elé állították, elítélték, felakasztják: ezt az élvezetet semmi szín alatt nem akarta volna elszalasztani.

- Hol az a jakobinus? Hol az a nyomorult? Hol az a zsivány? - üvöltötte, s megpróbált átfurakodni a katonák sorfalán.

Michele ráismert a *beccaióra* a hangja után, s bár ő maga is kutya rossz bőrben volt, elnevette magát, félig felemelkedett, s gúnyosan visszaszólt:

- Ha csak azért fáradtál ide, *beccaio*, hogy Salvato tábornok akasztását végignézd, az ördögnek tartoztál egy úttal, mert megszökött.

- Megszökött? - tajtékzott a *beccaio.* - Megszökött? Lehetetlen!

- Kérdezd meg az urakat, mért lóg földig az orruk. De nincs még minden veszve: uccu, fuss utána. Amilyen jól szolgál a lábad, biztos utoléred.

A *beccaio* őrjöngött dühében: megint elmaradt a hőn várt bosszú.

A katonák ráförmedtek: „Utat!", és puskatussal jól oldalba taszították.

A menet továbbhaladt.

Pár pillanat múlva célhoz ért: megérkezett a bitók tövébe. Ott egy törvényszolga várta az elítélteket, hogy a halálos ítéletet felolvassa előttük.

A tömeg kedélyesen nevetgélt, átkozódott, szitkozódott, énekelt, mialatt az ítéletet felolvasták.

Most a hóhér lépett oda az elítéltek csoportjához.

Az akasztás sorrendjét elmulasztotta megszabni a bíróság.

Cirillo és Manthonnet önkéntelen egy lépést tett a hóhér felé.

- Hát most kit akasszak előbb? - kérdezte Donato mester.

Manthonnet lehajolt, felvett a földről két szalmaszálat, s odakínálta Cirillónak.

Cirillo húzta a hosszabbat.

- Nyertem - mondta Manthonnet.

S Donato mester kezére adta magát.

Már nyakán feszült a hurok, amikor búcsúzóul ezeket mondta:

- Ó, nép, bár ma átkozol bennünket, te lész egykor bosszúállónk, a miénk s mindazoké, akik a hazáért haltak!

Donato mester meglökte, a létra kicsúszott lába alól, s teste máris ott himbálódzott a semmiben.

Cirillo következett.

Fellépett a létrára, s beszélni készült, de a hóhér nem hagyta szóhoz jutni: egy lökés, és Cirillo teste is ott himbálódzott Manthonnet mellett.

Eleonora Pimentel megindult a hóhér felé.

- Nem te következel! - förmedt rá durván Donato mester.

Eleonora visszalépett. Michelét hozták a szekérről.

A bitó tövében Michele felkiáltott:

- Hadd menjek egyedül föl a létrán, barátaim, másként még azt hihetnék, hogy a félelem vette el erőmet, nem a sebeim.

S csakugyan felkapaszkodott saját erejéből a létra fokain, míg Donato mester rá nem szólt:

- Elég!

Akkor megállt. A kötelet már lent a nyakára vetették, Donato mester éppen csak a térdével billentette meg, s ő is kilendült az űrbe.

- Nanno... - mormolta még, de a folytatást - ha egyáltalán lett volna folytatás - torkára forrasztotta a hurok.

Ahány akasztás, annyi diadalordítás, annyi fülsiketítő éljen harsant a téren.

De hátra volt még az a kivégzés, amelyet a csőcselék minden eddiginél nagyobb izgalommal várt: Eleonora Pimentelé.

Ezúttal igazán ő következett: Donato mester előbb az akasztásokkal akart végezni, mielőtt áttért volna a nyaktilóra.

A törvényszolga súgott valamit Donato mesternek, a mester odalépett Eleonora elé.

A hős lelkű nő immár visszanyerte önuralmát, bár egy pillanatra elrémült a bitó látványától, mely magasabbra nyúlt a többinél; ó, nem a bátorsága hagyta cserben, csupán szemérme lázadt fel.

- Hölgyem - mondta a hóhér, sokkal udvariasabb hangot ütve meg, mint előbb -, megbíztak annak közlésével, hogy ha kegyelmet óhajt kérni, a kivégzést elhalasztjuk: bevárjuk, míg kérvénye eljut Ferdinánd királyhoz, aki határtalan könyörületességében talán hajlandó kegyelmet gyakorolni.

A vezeklőbarátok Eleonora köré sereglettek, úgy biztatták:

- Folyamodjék kegyelemért! Tegye meg!

Eleonora elmosolyodott, jólesett szívének a szerzetesek együttérzése.

- S ha nem kegyelemért könyörögnék, hanem más kegyet kérnék, azt is megadnák? - kérdezte.

- Talán igen - felelte Donato mester.

- Akkor kérek - egy nadrágot.

- Bravó! - kiáltotta Ettore Carafa. - Spárta lányához méltó a válasz!

A hóhér s a törvényszolga összenézett. Gyáva meghunyászkodást reméltek Eleonorától, mert *csak* nő, s kicsaltak belőle egy fenséges választ, mely azt bizonyította - hogy hősnő.

A törvényszolga intett.

Donato mester fertelmes mancsával megragadta Eleonora meztelen vállát, s a magas bitó felé vonszolta.

Eleonora még egyszer felmérte, a bitó alá érve, annak magasságát.

Majd visszafordult, s odakiáltott a nézőknek - az akasztófát szoros gyűrűbe fogta a tömeg:

- Az erkölcs nevében! Hát nincs itt egyetlen jóérzésű asszony, aki e gyalázattól megmentene?

Egy asszony odadobta neki széles, ezüst hajtűjét.

Eleonora felujjongott, kapta a tűt, s térdmagasságban összetűzte szoknyája hátát-elejét, így állítva elő azt, amit hiába kért az előbb: egy nadrágot.

Majd szilárd léptekkel felhágott a létrára. A *Nápolyi Marseillaise* első sorait szavalta fennhangon, azt a versszakot, melyet a San Carlo Színházban nyilvánosan elénekelt, azon az estén, amikor Nápoly értesült Altamura bukásáról.

Mielőtt a negyedik sor elhangzott volna, hősi lelke már úton volt az égbe.

Az öt akasztófából négyen ott függött a kiszemelt áldozat, csak egy maradt üresen: az, amelyiket Salvatónak szántak. Donato mester végzett aznapi penzumával, már ami az akasztást illeti: de hátra volt még a nyaktiló jelöltje: Ruvo gróf.

- Végre - szólt Ettore, látva, hogy a mester és segédei végeztek az utolsó áldozattal is -, remélem, rajtam van a sor?

- Ne félj, egyet se váratlak - mordult rá Donato mester.

- Á, á! S ha netán egy kegyet kérnék, megtagadnád?

- Ki tudja? Bökd csak ki.

- Azt kérem, hogy szemből fekhessek a nyaktiló alá. Látni akarom, hogy zuhan le a kés, mely torkomat elvágja.

Donato mester a törvényszolgára nézett; az vállat vont, nem lévén kifogása a kérés teljesítése ellen.

- Úgy lesz, ahogy kívánod.

Ettore Carafa könnyedén felfutott a vérpad lépcsőin az emelvényre, s önként lefeküdt a deszkára, hanyatt, arccal az égnek.

A hóhérsegédek megkötözték, nyakát a kés alá igazították.

S mert a hóhér, mintegy elszörnyedve áldozata féktelen bátorságán, egy pillanatig tétovázni látszott, mielőtt mozdult volna, hogy szörnyű tisztét tegye, az elítélt rákiáltott:

- *Taglia dunque, per Dio!* (Vágd már, az istenit!)

Mintegy parancsra lezuhant a kés, s Ettore Carafa feje a padra gurult.

De eleget bámultuk már e szörnyű mészárszéket, melyet közönségesen Nápolynak neveznek, fordítsuk tekintetünket másfelé, a királyság másik pontjára.

96
A *Runner* befut Palermóba

Három hónap telt el a fentebb leírt események óta. Nápoly ezalatt nagy változásokat ért meg. Elhajózott az angol flotta, Ruffo kardinális elbocsátotta hadseregét, lemondott kormányzói tisztéről, és egyszerű bíborosként elvonult Velencébe a konklávéra, hogy megválassza VI. Pius pápa utódát.

Fontos változás volt továbbá, hogy Statellát, Cassaro hercegét kinevezték alkirálynak, Malaspina márkit első titkárának.

Ferdinánd király restaurációja befejezett tény volt, jöhetett a jutalomosztás.

Nelsonért a legjobb akarattal sem tehettek többet, mint amennyit tettek; egyszer már megkapta V. Fülöp díszkardját s a Bronte hercege címet, hetvenötezer font évi jövedelemmel megtetézve.

Ruffo kardinális évi tizenötezer dukátos életjáradékot kapott Riccia herceg volt hűbérbirtoka, San Georgia la Malara jövedelméből, mely örökös híján a koronára szállt.

A kardinális bátyja, Baranello herceg, megkapta a beneventói Santa Sophia-apátságot, a birodalom egyik leggazdagabb apátságát.

Francesco Ruffo, a kardinális öccse, akit ő hadserege felügyelőjévé nevezett ki, s akit Nelson a palermói udvarba menesztett félig küldötti, félig túszi minőségben, háromezer dukátos életjáradékot kapott.

Micheroux tábornok előlépett táborszernaggyá, és fontos diplomáciai posztot ruháztak rá.

De Cesare, az ál-kalábriai herceg háromezer dukátos évjáradékot kapott és tábornoki rangot.

Fra Diavolo ezredesi rangot és a Cassano hercege címet.

Végezetül: Pronio, Mammone és Sciarpa szintén ezredesi rangot, báróságot, birtokot, évjáradékot és a Konstanzi Szent György érdemrendet.

Vadonatúj rendjelet kreáltak az új érdemek jutalmazására Szent Ferdinánd-rend néven s a következő felirattal: *Fidei et Merito.*

Nelson kapta meg elsőnek az új kitüntetést, mivel a Szent Január-rendet, a birodalom legnagyobb érdemrendjét, eretnek létére, nem kaphatta meg.

Végezetül, miután mindenkit megjutalmazott, önmagát is megjutalmazta Ferdinánd, gondolván, hogy ennyi igazán kijár neki.

Elhívatta Rómából Canovát, és megrendelte nála - szinte habozunk kimondani, mit, mert tán el sem hiszik, olyan furcsa ötlet! -, megrendelte nála tulajdon szobrát - Minerva képében.

Hatvan évig állt az óriás méretű, groteszk remekmű a Bourbon Múzeum lépcsőházának falifülkéjében, az első lépcsőfokok fölött, s tán máig is ott állna, ha el nem távolíttattam volna, amikor a szépművészetek tiszteletbeli direktorává kineveztek; nem mert Ferdinándot nevetséges alakban ábrázolta, hanem mert foltot ejtett Itália legnagyobb szobrászának művészbecsületén, mintegy tárgyi bizonyítékát szolgáltatva, milyen mélyre süllyedhet a lángész is, mert hiszen ha Canovában élt volna az önbecsülésnek csak egy szikrája, soha nem állt volna rá, hogy tehetségét pénzért hasonló torzszülemény megalkotására fecsérelje.

A nápolyi királyság határozottan szerencsés korszakát élte. Az a szép, szomorú főhercegnő, akivel a vezérgályán találkoztunk, s aki, mint említettük, akkoriban hozta a világra kisleányát - a későbbi Berry hercegnőt -, 1800. február-március havában ismét teherbe esett; s ámbár a fentebb elbeszélt viharos események könnyen ártalmára lehettek volna, állapotát könnyen viselte, és baj nélkül eljutott a kilencedik hónapig. Egyik napról a másikra beköszönthetett a gyermek, s Palermóban alig várták már, hogy az örvendetes eseményt, a királyi család új tagjának, szerencsés esetben egy kis hercegnek a születését az alkalomhoz illő, pompás mulatságok sorozatával megünnepeljék.

Egy másik asszony is gyermeket várt ugyanekkor - nem palotában, nem selyemben-bársonyban, hanem a börtön mélyén, szalmazsákon; s az ő számára végzetes, halálos csapás lesz a gyermek világra jövetele, mert nem élheti túl egyetlen nappal sem.

Luisa Molina San Felice volt ez a szerencsétlen asszony. Miután férje bejelentette a bíróságnak, hogy áldott állapotban van, amint ezt magunk is hallottuk, a bosszúért lihegő Ferdinánd király parancsára Palermóba hurcolták, s egy orvosbizottság elé állították. A bizottság hivatalosan konstatálta a terhességet.

A királyt, aki nem ismert könyörületet, az a gyanú bántotta, hogy összeesküvéssel van dolga, a könyörület összeesküvésével; elhívatta hát tulajdon kirurgusát, Antonio Viliarit, és szigorú büntetés terhe mellett meghagyta neki, hogy jelentse, hányadán áll a dolog.

Antonio Viliari konstatálta a terhességet, akárcsak orvostársai; észleleteit jelentette a királynak, és megesküdött a lelke üdvösségére, hogy igazat szól.

A király nem restellte apróra kifaggatni az orvost: tudni akarta, feltehetően mikori keletű a terhesség, hogy megállapíthassa, mikorra várható a szülés, mikor lehet az anyát hóhérkézre adni.

A halálos ítéletet, szerencsére, jó előre kimondták Luisa San Felice fejére: azon a szent napon, melyen a gyermek kiszakad testéből, megszűnik védettsége, s halogatás, késedelem nélkül kivégezhetik.

Ferdinánd tulajdon orvosát, Antonio Viliarit rendelte a rab nő mellé, és keményen ráparancsolt, hogy a szülés megtörténtét haladéktalanul jelentse, mégpedig személyesen és kizárólag neki magának, nehogy bosszútervét bárki keresztezhesse.

Mindössze néhány hét választotta el a hercegnő s az elítélt nő szülésének napját; az egyik fiúörökössel örvendezteti majd meg a trónt, a másik újabb áldozattal a hóhért. Kettejük közül a hercegné tartott előbbre.

San Felice lovag e körülményre alapozta utolsó reményét.

Miután teljesítette a könyörület parancsát, s a törvényszék előtt tett bejelentésével, a fogoly nő iránt tanúsított tiszteletével megmentette felesége életét és becsületét, visszatért Nápolyból Palermóba, s élte tovább megszokott életét ura, a kalábriai herceg oldalán, a szenátusi palotában.

Visszatérte után nem mert a trónörökös előtt mutatkozni, de a herceg maga hívatta, kegyesen csókra nyújtotta a kezét, s azt mondta:

- Kedves San Felice, ön engedélyt kért tőlem egy nápolyi útra, s én megadtam a kért engedélyt, anélkül, hogy egy szóval firtattam volna, mit keres Nápolyban. De mert különféle híresztelések kaptak lábra utazása célját illetően, s nem tudhatom, igazat beszél-e a fáma vagy rágalmaz, elvárom - nem mint a trón örököse, hanem mint igaz barátja -, hogy híven beszámoljon minden lépéséről. Mint tudja, igen nagyra tartom önt, s én lennék a legboldogabb, ha

segítségére siethetnék, ámbár nem áltatom magam azzal, hogy tartozásomat ön iránt valaha is leróhatom.

A lovag térdet akart hajtani, de a trónörökös felemelte, s melegen szívére ölelte.

San Felice lovag ekkor beszélni kezdett. Elmondta, hogyan lépett barátságra Caramanico herceggel, milyen fogadalmat tett barátja halálos ágyánál, miért vette feleségül Luisát, egyszóval mindent elmondott, csak Luisa vallomását hallgatta el, úgyhogy a herceg magától értetődően a lovagot tartotta a születendő gyermek apjának. Befejezésül azt bizonygatta a lovag, hogy Luisa ártatlan, s könyörögve kérte a kalábriai herceget, eszközöljön ki számára kegyelmet.

Ferenc herceg elgondolkodott. Ismerte apja kegyetlen, bosszúálló jellemét; mi több, tudta, hogy Ferdinánd megesküdött Luisa vesztére, s esküjétől nehéz lesz eltántorítani.

De hirtelen ragyogó ötlete támadt.

- Várj itt - mondta a lovagnak. - Tekintettel az ügy horderejére, illő a hercegné véleményét kikérnem, annál is inkább, mert jó tanácsadóm ő nekem.

És elvonult felesége hálószobájába.

Öt perc múltán nyílt a szoba ajtaja, a trónörökös kidugta rajta a fejét, és beszólította a lovagot.

Abban a pillanatban, amikor a lovag mögött bezárult a hercegné hálószobájának az ajtaja, egy kis goelett - kétárbocos, könnyű járású halászhajó - tűnt fel a Monte Pellegrino alatt. Magas, hajlékony árbocai elárulták, hogy amerikai gyártmány. A goelett végigsiklott a parti erőd hosszú hullámtörő gátja mentén, melynek végén egy üteg állt, és befordult a kikötőöbölbe. Oly könnyedén forgolódott ide-oda a kikötőben horgonyzó angol hadihajók meg a világ minden tájáról idesereglett kereskedelmi hajók között, mint egy mai gőzhajó.

Végül megállapodott, s horgonyt vetett, alig fél kötélhossznyira a castellammarei erődtől, mely régóta csak várbörtönül szolgált.

Hogy a kis hajó arról a földrészről való, melyet Kolumbusz Kristóf fedezett fel, azt az is könnyűszerrel megállapíthatta volna, aki nem járatos az olyasféle jegyek felismerésében, amiről fentebb szóltunk, mivel főárboca csúcsán ott lengett az Amerikai Egyesült Államok csillagos lobogója, büszkén hirdetve, hogy e törékeny alkotmány neki mert vágni az Atlanti-óceánnak, és szerencsésen át is kelt rajta, nem egy tengerjáró nagy hajót, fregattot lepipálva.

Oldalán aranybetűkkel állt a neve: *The Runner - A futó* -, melyet eszerint nem tulajdonosa véletlen ötletének köszönhet, hanem nagyon is rászolgált.

Abban a pillanatban, amint a horgony megragadt, megjelent a *Runner* oldalán a kikötői őrszolgálat csónakja, s az óvatossági rendszabályok messzemenő betartásával megkezdte a hajó ellenőrzését.

- Hahó, figyelem! Honnan jöttök?

- Máltából.

- Egyhuzamban?

- Nem, Marsalánál kikötöttünk.

- Lássuk a hajólevelet.

A kapitány odanyújtotta a kért okmányt - ő felelt a kérdésekre is, olasz nyelven, de erős jenki akcentussal -, az egészségügyi szolgálat tisztviselője csipesszel elvette, elolvasta, s ugyanúgy, csipesszel, visszaadta.

- Rendben van - mondta aztán -, szálljon csónakba, uram, és jöjjön velünk.

A kapitány csónakba ült, négy evezős villámgyorsan utánaugrott, s a csónak megindult az egészségügyi járőrbárka nyomában a kikötőmedence átellenes végében álló épülethez, vagy ahogy a helybeliek nevezték: a *Saluté*-hoz.

97
A *Runner* hírei

Annak a napnak estéjén, melyen San Felice lovag mögött becsukódott a kalábriai hercegné hálószobájának az ajtaja, s melyen a *Runner* nevű goelett kapitánya a *Saluté*-hoz csónakázott, ismét együtt ült a királyi család a palota nagytermében, ahol egyszer már gyönyörködtünk Ferdinánd és Cardillo elnök klopipartijában, Emma Lyonnában, amint a fáraóasztal mellett vívta csatáját a bankárral, marékszám szórva az aranyat, s a királynéban, amint lányai társaságában zászlót hímzett, hogy utóbb a hű és ravasz Lamarrával elküldje Ruffo kardinálisnak.

Minden olyan volt most is, mint régen. A király klopit játszott, Cardillo elnök dühödten szaggatta ruhája gombjait, Emma Lyonna előtt halomba gyűlt az arany, miközben halkan csevegett Nelsonnal, aki mögötte álldogált, a szék támlájára könyökölve, s a királyné és a kis hercegnők megint csak zászlót hímeztek; ezúttal, igaz, nem a kardinálisnak szánt harci lobogót, hanem fogadalmi zászlót Szent Rozáliának, a gyengéd szűznek, mert őt szemelték ki, nevét bemocskolván, ingadozó trónjuk védszentjéül, mely trón megszilárdításáért patakokban ömlött még mindig a honfivér.

És mégis egészen más volt minden, mint aznap, amikor olvasóink először lépték át e terem küszöbét. Akkor országavesztett, száműzött király volt Ferdinánd, ma győztes hódító - Ruffo érdeméből. Mi sem háborította volna tehát fejedelmi arcvonásainak békéjét, mely fejedelmi arcvonásokat Canova akkortájt pattantott elő Minervaként - no nem éppen Jupiter fejéből, csupán egy pompás carrarai márványtömbből -, mondom, mi sem háborította volna e fejedelmi arcvonások békéjét, ha a párizsi *Moniteur* néhány frissen érkezett példánya nem vetett volna baljós árnyékot a szicíliai királyság újonnan felvirradt napjára.

Az oroszok vereséget szenvedtek Zürichnél Massénától, az angolok Alkmaarnál Brune-től. Az angolok hanyatt-homlok hajóra szálltak, Szuvorov alig menekülhetett a csatatérről, ahol tízezer katonája hevert holtan; az utolsó pillanatban sikerült hidat rögtönöznie a sebes Reuss folyó szakadékos partjai fölött két fenyőszálból és tisztjei bőrövéből, s miután átjutott a túlsó partra, a mélybe taszította a hidat.

Lesújtó hírek! Ferdinánd úgy vigasztalódott, hogy Nelson és Baillie bosszantására megeresztett néhány gúnyos megjegyzést az angolok elhajózásáról és Szuvorov futásáról. Ha valakitől, tőle igazán nem vehették rossz néven; hasonló helyzetben kíméletlenül kigúnyolta és kinevette önmagát is.

Nelson tehát hallgatott, és az ajkát harapdálta; Baillie amúgy sem vette nagyon a szívére I. Pál cár hadainak kudarcát, lévén ő ír, ráadásul francia származású ír.

Az itáliai hadihelyzeten ez egyébként sem változtatott, következésképp nem is érintette közvetlenül Ferdinándot. Ausztria győzött a stokachi csatában a német hadszíntéren, Magnanónál, Trebbiánál és Novinál az itáliai hadszíntéren, s e győzelmek eredményeként az Alpok lábáig nyomult előre, ahol máris a Var menti ősi francia határt fenyegette.

Mi több: Burckhard és Pronio, a király őfelsége két hadnagya, elfoglalta Rómát és a római állam területét; Garnier tábornok, a francia csapatok parancsnoka, kötelezte magát a közte, valamint Burckhard tábornok, a nápolyi csapatok parancsnoka, és Troubridge commodore, a brit csapatok parancsnoka között létrejött szerződés értelmében, hogy október 4-ig kiüríti a római állam területét, természetesen kikötve csapatai részére a szabad elvonulást.

Ferdinánd király szavajárásával: volt tehát bőven *mit nyelni.*

„Amit lenyelsz, véreddé válik, ha meg nem fúlsz rajta!” - idézte Ferdinánd a közismert olasz közmondást, hamisítatlan nápolyi nemtörődömséggel, azt se bánva, hogy visszafelé sülhet el.

Őfelsége tehát gyorsan túltette magát azon, ami Svájcban és Hollandiában történt; s mivel az Itáliában bekövetkezett, bekövetkező és bekövetkezendő események legmagasabb megelégedésével találkoztak, vidáman kártyázott tovább, és kedélyesen ugratta ellenfelét, Cardillót, valamint szövetségeseit, Nelsont és Baillie-t, amikor váratlanul megjelent Ferenc herceg, tisztelettel köszöntötte apját, anyját, majd körülnézett a teremben, megkereste Castelcicala herceget, odasietett hozzá, és halk hangon élénk beszélgetésbe fogott őkegyelmességével. Castelcicala herceget, aki Palermóban maradt a király mellett, nemrég külügyminiszterré léptették elő, hűsége jutalmául.

Pár perc múlva Castelcicala herceg sarkon fordult, s átvágott a termen. A királyné előtt megállt, és valamit súgott neki. Karolina felkapta a fejét.

- Hívja Nelsont, és jöjjön a kalábriai herceggel utánam a szomszéd szobába - parancsolta, s ő maga máris indult a megjelölt szobába.

Pár pillanat múltán megjelent ugyanott a kalábriai herceg Castelcicala herceggel, s egy percre rá Nelson, aki gondosan bezárta maga mögött a szoba ajtaját.

- Jöjjön, Francesco, és mesélje el, honnan veszi, amit Castelcicala az imént jelentett. Szép história!

- Asszonyom - szólt a trónörökös, mély meghajlással (anyját mindig is félelemmel vegyes tisztelettel kezelte, mert tudta, hogy Karolina nem szereti őt) -, asszonyom, egy bizalmi emberem két óra tájban véletlenül a rendőrségen járt. Ott hallotta, hogy ma befutott a kikötőbe egy kis amerikai hajó, e hajó Máltáról jövet a Bon-fok közelébe sodródott, ahol két francia hadihajóval találkozott, s az amerikai kapitány azt állítja, hogy jó oka van feltételezni, miszerint az egyik francia hajón Bonaparte tábornok utazott.

Nelson megkérte a külügyminisztert, fordítsa angolra, amit a trónörökös mond, látva, hogy a többiek feszült figyelemmel hallgatják szavait. Aztán vállat vont.

- S ön kísérletet sem tett rá, Francesco, hogy kiderítse, van-e alapja a híresztelésnek, mely, ha nem is nagyon hihető, számunkra igen fontos lehet? Ön igazán megbocsáthatatlanul hanyag és könnyelmű, Francesco.

A trónörökös ismét meghajolt.

- Nem engedhetem meg magamnak, asszonyom, hogy államtitkokat firtassak. Ki és mi vagyok én a kormányban? Senki, semmi. Mindenesetre elküldtem emberemet, aki a hírt hozta, az amerikai goelettre, azzal az utasítással, hogy ellenőrizze forrásánál a hírt, s ha úgy ítéli, hogy a kapitány információi félig-meddig is hitelt érdemelnek, hozza el őt ide, a palotába.

- És mi történt? - kérdezte türelmetlenül Karolina.

- A kapitány a vörös teremben vár, asszonyom.

- Castelcicala, menjen és kísérje ide azt az embert, de a folyosón jöjjenek, a nagytermet kerüljék el.

Castelcicala távozása után mély csend borult a szobára, a várakozás csendje. Nemsokára nyílt a külső ajtó, s egy ötven-ötvenöt éves férfi lépett be rajta, sosem látott egyenruhában.

- Hadd mutatom be Skinner kapitányt - szólt a mögötte belépő Castelcicala herceg.

Skinner kapitány jócskán túl járt már élte delelőjén, mint mondottuk. A közepesnél valamivel magasabb termetű, bámulatosan karcsú derekú férfiú arca komoly volt, de rokonszenves; alig szürkülő haját homlokából kifésülve viselte, mintha a szélvihar vetette volna hátra fürtjeit. Szakállt nem hordott, sűrű, hosszúra nőtt barkója ellenben makulátlanul fehér, finom patyolatból varrt inggallérjáig ért.

A királynét s a kalábriai herceget mély bókkal üdvözölte, Nelsont ezzel szemben meglehetősen kevés tisztelettel; nyilván nem tudta, vagy nem akarta tudni, kivel van dolga.

- Uram - szólította meg a királyné -, ön állítólag fontos híreket hoz; ezért fárasztottam ide a palotámba. Mindannyian égünk a vágytól, hogy híreivel részletesen megismerkedjünk. S hogy tudja, ki előtt beszél: én Mária Karolina királyné vagyok, ez itt Kalábria hercege, a fiam, ez külügyminiszterem, Castelcicala herceg, s ez az úr itt az én kedves barátom, támaszom, megmentőm, mylord Nelson, Bronte hercege s a Nílus bárója.

Skinner kapitány úgy nézett körül, mintha egy ötödik személyt keresne. E pillanatban nyílt a szoba ajtaja, és megjelent a király.

Láthatóan ő volt az a bizonyos ötödik személy, akit Skinner kapitány hiába keresett.

- *Madonna!* - kiáltotta Ferdinánd. - Tudja-e, kedves tanítónőm, miféle hírek terjengenek Palermóban?

- Még nem, uram, de mindjárt megtudom, mert ez az úriember, akitől a hírek erednek, elmondja nekünk.

- Lám, lám! - álmélkodott a király.

- Parancsára, felség. Várom, hogy felségeitek kegyeskedjenek kérdést intézni hozzám - szólt Skinner kapitány.

- Azt beszélik, uram, hogy ön Bonaparte tábornokról hoz hírt - mondta a királyné.

A jenki elmosolyodott.

- Valóban, felséges asszony; méghozzá a legbiztosabb forrásból, mert alig három napja személyesen találkoztam vele a tengeren.

- A tengeren? - csodálkozott Karolina.

- Mit mond az úr? - kérdezte Nelson.

Castelcicala angolra fordította a kapitány válaszát.

- Hol? - kérdezte Nelson.

- Szicília és a Bon-fok között - felelte kitűnő angolsággal a kapitány -, a Pantelleria-sziget szomszédságában.

- Tehát körülbelül az északi szélesség 37. fokán? - kérdezte Nelson.

- A kérdéses pont helyzete körülbelül így határozható meg: északi szélesség: 37 fok, déli hosszúság: 9 fok 20 perc.

Castelcicala herceg folyamatosan fordította a királynak a párbeszédet. A királyné és a kalábriai herceg nem szorult tolmácsra, mindketten beszéltek angolul.

- Lehetetlen - mondta Nelson. - Sir Sidney Smith őrzi az alexandriai kikötő bejáratát, ő nem tűrte volna, hogy két francia hadihajó hazaszökjék Franciaországba.

- Ugyan már! - vágta rá a király, aki minden alkalmat megragadott, hogy jól odamondogathasson Nelsonnak. - Ön is eltűrte, hogy az egész francia flotta Alexandriába szökjék!

- De csak azért, hogy Abukirnál pozdorjává zúzzam!

- Csak azért? - szólt gúnyosan a király. - Nosza, fusson hát a két hadihajó után, melyeket Skinner kapitány saját szemével látott, és zúzza őket pozdorjává.

- Elárulhatná nekünk, kapitány úr - avatkozott közbe a kalábriai herceg, s gyors bókot vágott ki felséges szülei előtt mintegy mentegetőzésképpen, amiért jelenlétükben szólni mer -, minek köszönhető, hogy éppen ott járt, s mi oka van feltételezni, hogy a két francia hajó egyike Bonaparte tábornokot szállította?

- Készséggel, fenség - felelte könnyed meghajlással a kapitány. - Máltából a Messinai-szoros felé tartottam. A Passero-foktól délre, a parttól egy mérföldnyire, északnyugati szél rohanta meg hajómat. E széltől vitetve a Marettimo-szigetekig hajóztunk, a szicíliai part oltalmában, s mert a szél nem ült el, onnan tovább, hátfelszéllel a Bon-fok felé.

- És ott? - kérdezte a trónörökös.

- Ott két hadihajó keresztezte utamat. Én megállapítottam, hogy francia hajók, ők megállapították, hogy amerikai vagyok. Figyelmeztető ágyúlövést adtak le, majd felvonták a trikolórt, miáltal felszólítottak, hogy vonjam fel én is a lobogómat. Az egyik hajó zászlójelekkel tudtomra adta, hogy menjek közelebb, s amikor hallótávolságon belül értem, egy tábornoki egyenruhába öltözött férfi odakiáltott:

„Hahó, látott-e angol hadihajókat, kapitány?”

„Nem, tábornok” - feleltem én.

„Merre jár Nelson tengernagy flottája?”

„Egy része Máltát őrzi, a másik a palermói kikötőben vesztegel.”

„Ön hová tart?”

„Palermóba.”

„No, ha találkozik a tengernaggyal, mondja meg neki, hogy Itáliában visszavágok Abukirért.”

S a hadihajó folytatta útját.

„Sejti-e, kapitány, hogy ki volt az, aki önt kifaggatta? - kérdezte ekkor másodtisztem, aki ott állt mellettem, és végighallgatta a párbeszédet. - Én elárulhatom: Bonaparte tábornok.”

Castelcicala lefordította Nelsonnak a kapitány történetét. A király, a királyné s a trónörökös aggódva nézett össze.

- Nem tudja véletlenül a hajók nevét? - kérdezte Nelson a kapitánytól.

- Annyira megközelítettem őket, hogy minden további nélkül leolvashattam a hajók nevét: az egyiket úgy hívták: *Le Muiron*, a másikat: *Le Carrère.*

- Jelent valamit ez a két név? - kérdezte a királyné németül a trónörököstől. - Én egyiket sem értem.

- Személynév mind a kettő - felelte Skinner kapitány németül. Ugyanolyan tisztán és hibátlanul beszélte ezt a nyelvet is, mint az előbbi kettőt.

- Ezek az ördöngös amerikaiak minden nyelven értenek - jegyezte meg a királyné franciául.

- Rávisz a szükség, felséges asszony - válaszolta Skinner kapitány, kitűnő franciasággal. - Kereskedőnép vagyunk, minden nyelvet ismernünk kell, amelyen megkérdezhetik egy bála gyapot árát.

- Halljuk, mit szól az újsághoz Nelson lord - mondta a király.

- Rossz hír, sire, de kár lenne túlságosan a szívünkre venni. Keith lord flottája résen áll Korzika és Szicília között, s mint felséged is tudja, a tenger meg a szél Anglia szövetségese.

- Köszönjük, uram, hogy volt szíves bennünket tájékoztatni - mondta a királyné. - Meddig szándékozik Palermóban maradni?

- Kedvtelésből járom a világot, felséges asszony. Úgy terveztem, hogy jövő hét végén indulok tovább, hacsak felséged nem kegyeskedik másként rendelkezni.

- Hol találhatjuk meg, kapitány, ha netán újabb felvilágosításra lenne szükségünk?

- A hajómon. A castellammarei erőd közvetlen közelében horgonyzunk, s mivel ez a hely éppen megfelel, ott is maradok, ha nincs ellene senkinek kifogása.

- Francesco - fordult a királyné fiához -, gondoskodjék róla, hogy a kapitányt ne zaklassák. Maradjon ott, ahol kikötött. Tudnunk kell, hol keressük szükség esetén.

A trónörökös bólintott.

- Véleménye szerint mi most a teendő, Nelson lord? - kérdezte Ferdinánd.

- Sire, térjen vissza nyugodtan klopi-partijához, mintha mi sem történt volna. Feltéve, hogy Bonaparte tábornok haza talál jutni - hát, istenem, egy emberrel több lesz Franciaországban.

- Ha ön hiányzik Abukirnál, mylord, ott is mindössze egy emberrel lett volna kevesebb - szólt Skinner kapitány -, de ha az az egy ember hiányzik, alighanem megmenekült volna a francia flotta.

E bóknak s egyszersmind fenyegetésnek beillő megjegyzéssel távozott a kapitány a palotából, miután illően elköszönt a fejedelmi személyektől, akiknek hívására ott megjelent.

A király megfogadta Nelson tanácsát. Visszatért a kártyaasztalhoz, ahol már türelmetlenül várta Cardillo elnök, és türelmesen, mint jól nevelt udvaronchoz illik, Ascoli herceg, valamint Circello márki.

Ők egy világért meg nem engedték volna maguknak, hogy az udvari etikett előírásait megszegve kérdést intézzenek a királyhoz; Cardillo elnök azonban korántsem tisztelte úgy az illemszabályokat, mint társai.

- No, sire, hát érdemes volt félbeszakítania a játszmát, s bennünket faképnél hagyni? - kérdezte.

- Szavamra, nem! - felelte a király. - Ha ugyan hihetek Nelson lordnak, Bonaparte elhajózott Egyiptomból, és észrevétlen átjutott Sidney Smith hajóhadán. Négy napja a Bon-fok táján járt. Át fog bújni Keith lord hálóján is, ahogy Sidney Smithén, és három hét múlva Párizsban lesz. Ön a soros, elnök, osszon - addig is, míg Bonaparte kiosztja az osztrákoknak a magukét!

Őfelségét őszinte elragadtatással töltötte el tulajdon szóvicce. Vidáman kártyázott tovább, mintha mi sem történt volna, mintha csakugyan kár lett volna a partit ilyen csekélység miatt félbeszakítania.

98
Férj és feleség

Emlékszünk, ugye, hogyan jutott a kalábriai herceg tudomására a hír, amit anyjának elújságolt.

Egy *megbízható* embere éppen a rendőrségen járt, ott hallotta félfüllel, miket mesélt Skinner kapitány a *Salute* igazgatójának.

Vajon véletlenül csúszott-e ki a kapitány száján a hír, vagy valami szándéka volt vele? Annak egyedül ő lenne a megmondhatója.

Az a *megbízható* ember, akit a kalábriai herceg emlegetett, nem volt más, mint San Felice lovag. Azért ment a rendőrségre, hogy a herceg ajánlólevele birtokában engedélyt kérjen a rendőrfőnöktől a szegény fogoly nő meglátogatására.

Az engedélyt megkapta, de titoktartás terhe mellett, mert a rendőrfőnököt a király személyesen utasította a legmesszebbmenő szigorra foglya iránt.

Így hát a lovag csak este tíz és tizenegy között, a sötétség leple alatt látogathatott el a börtönbe.

San Felice a rendőrségről hazatért szállására, a szenátusi palotába, ahol a trónörökös lakott, mint említettük, és beszámolt őfenségének arról, amit a rendőrségen hallott: hogy egy amerikai hajóskapitány állítólag találkozott a nyílt tengeren Bonaparte tábornokkal.

A kalábriai herceg politikus elme volt, rögtön felmérte az eset lehetséges következményeit. A hírt roppant fontosnak ítélte, s hogy valódiságát ellenőrizze, megkérte San Felice lovagot, lenne szíves haladéktalanul felkeresni az amerikai hajó kapitányát.

San Felice lovag mindig is készséggel fogadta a herceg utasításait, de aznap szinte fájlalta, hogy be kell érnie egy egyszerű parancs teljesítésével, s nem tehet többet a hercegért, aki elhalmozta őt kegyeivel.

A herceg meghagyta San Felicének, hogy hozza mindjárt magával a kapitányt, ha a hír igaznak bizonyul.

A lovag lesietett a kikötőbe; a látogatási engedélyt gondosan tárcájába rejtette, majd odaintett egy csónakot azok közül, melyek a kikötő belső forgalmát bonyolítják, s szokott nyájas modorában arra kérte a csónakosokat, vigyék őt az amerikai goelettre.

Egy hajó érkezése mindig esemény a kikötő életében, habár sűrűn ismétlődő s rendkívülinek éppen nem mondható esemény. A két csónakos habozás nélkül arra fordította a bárka orrát, mihelyt a lovag úti célját megnevezte, ahol a kis hajó ringatózott a vízen. A törékeny hajótest különös ellentétben állt a kecses ívben hajló árbocok szokatlan magasságával.

A hajót meglehetősen szigorúan őrizhették; a szolgálatos matróz rögtön előszólította a kapitányt, mihelyt a csónakot meglátta, illetve mihelyt megállapította, hogy az feléjük tart. A kapitány, aki körülbelül egy órája tért vissza a *Saluté*-ról, a hívásra fürgén fenn termett a fedélzeten, másodtisztje, egy huszonhat-huszonnyolc esztendős fiatalember kíséretében. Gyors pillantást vetettek a csónakra, majd néhány szót váltottak, meglepetést, sőt izgalmat eláruló taglejtésekkel, s a fiatalember eltűnt a hajóterembe vezető lépcsőn.

A kapitány egyedül maradt.

San Felice lovag illőnek gondolta a kapitány engedelmét kérni, mielőtt a fedélzetre lép. Alig kezdett azonban bele angolul mondókájába, amikor a kapitány a meglepetés kiáltásával kézen ragadta, s magával vonta a tatbástyául szolgáló, rézkorláttal körülvett kis emelvényre.

A lovag nem tudta mire vélni a különös, de ellenségesnek éppen nem mondható fogadtatást. Kérdőn pillantott az amerikaira.

Aki erre hibátlan olaszsággal a következőket mondta:

- Nagyon hálás vagyok önnek, hogy nem ismer fel, álöltözékem eszerint bevált, ámbár a barát szeme nem olyan éles, mint az ellenségé.

A lovag merőn nézte a kapitányt, de hiába kutatott emlékezetében, csak nem jött rá, hol látta vajon ezt a megnyerő, határozott arcot.

- Hadd elevenítsem fel életének azt a szomorú, de felemelő emlékét, uram - szólt ekkor az álamerikai -, mely kettőnket összefűz. Ott voltam a monteolivetói kolostorban, a tárgyaláson, amikor ön megmentette a felesége életét, követtem önt, és meg is szólítottam a törvényszék kapujában.

Akkor bencés csuhát viseltem.

San Felice hátrahőkölt.

- Ön tehát az ő apja? - mormolta sápadtan.

- Igen. Emlékszik még, mit mondott, amikor ezt megvallottam?

- Azt mondtam: „Tegyünk meg mindent az ő megmentésére."

- És ma mit mondana?

- Ugyanazt, tiszta szívemből.

- Nos, ezért jöttem ide - szólt az álamerikai.

- S én azt remélem, hogy ma este célt érek - felelte a lovag.

- Megtenné, hogy tudósít próbálkozása eredményéről?

- Szavamat adom rá.

- De hogy kerül ide, ha nem ismert fel?

- A trónörökös küldött. Az a hír járja, hogy ön nagy fontosságú híreket hozott, s a trónörökös utasított, hogy kísérjem el önt a királyhoz. Ha ugyan nem riad vissza attól, hogy őfelsége előtt megjelenjen.

- Nem riadok vissza semmitől, ami tervem kivitelét előmozdíthatja, sőt, nagyon is kedvemre van, hogy a rendőrség figyelmét ily módon elterelem idejövetelem valódi céljáról, bár nem hihetem, hogy e jelmez és maszk alatt felismerné Giuseppe frátert, a Monte Cassinó-i kolostor orvosát. S ha felismerné is Giuseppe frátert, a Monte Cassino orvos-szerzetesét, akkor sem gyaníthatná, mi hozott ide, Palermóba.

- Mondanék valamit.

- Halljuk.

- Mialatt ön a trónörökössel a palotában jár, mialatt a király kihallgatáson fogadja, én meglátogatom a foglyot, rendőrségi engedéllyel. Beavatom őt a tervbe, melyet ma gondoltunk ki hármasban, a trónörökös, a kalábriai hercegné és jómagam. Ha tervünk beválik - s hogy miben áll e terv, azt még ma este elárulom önnek -, a kisujját sem kell mozdítania: a szegény

teremtés megmenekül, halálos ítéletét száműzetésre enyhítik. Isten adja, hogy úgy legyen: az ő számára a száműzetés maga a boldogság! Ha tervünk csütörtököt mond, Luisának nem marad más reménye, mint ön, annyi bizonyos. Ez esetben mondja majd meg, mit vár tőlem. Kapható vagyok bármire, amit jónak lát, az egyszerű imádságtól a cselekvő közreműködésig. Boldogságomat máris feláldoztam az ő boldogságáért, örömest feláldoznám érte életemet is, ha kell.

- Tudjuk, lovag, ön a testet öltött önfeláldozás.

- Azt teszem, ami a kötelességem; e városban hangzott el a fogadalom, amelyet ma beváltok. No mármost, ön körülbelül az idő tájt távozik a palotából, amikor én a börtönből; aki közülünk elsőnek végez, az megvárja a másikat a Quattro Canti téren.

- Rendben van.

- Úgy hát induljunk.

- Egy-két parancsot kell még kiadnom, aztán állok rendelkezésére.

Salvato - érthető tapintatból - elvonult, amint a lovagot közeledni látta; apja azonban pontosan tudta, mi dúlhat fia lelkében, s mielőtt a hajóról távozott volna, közölni akarta vele, aggodalmait eloszlatandó, amit a dolgok állásáról megtudott, s amit addig csak nagyon hozzávetőleg sejtettek mind a ketten.

Röviden azt, hogy minden rendben van: Luisa fogoly, de él, és nem kisebb személyiségek szövetkeztek megmentésére, mint a trónörökös, a kalábriai hercegné és San Felice lovag.

Lehetetlen, hogy ilyen pártfogókkal a háta mögött meg ne meneküljön.

S ha mégsem, hát itt van ő, Salvato, készen arra, hogy apja segítségével nyélbe üssön egy újabb vakmerő akciót, olyanfélét, mint az, amelynek ő az életét köszönheti.

Giuseppe Palmieri felment a fedélzetre. A lovag már a csónakban várta. Az álkapitány a látszat kedvéért elharsogott néhány angol vezényszót, majd maga is beszállt a lovag mellé.

Láttuk, mi történt a palotában, miféle híreket hozott a goelett kapitánya; lássuk most, mi történt ezalatt a börtönben, miféle tervet szőtt Luisa megmentésére a lovag két nagy hatalmú pártfogója, a trónörökös s a kalábriai hercegné.

Pontban tíz órakor a lovag bekopogott a vár kapuján.

A „vár” szó mutatja, hogy szegény Luisa nem közönséges börtönben sínylődött, hanem államfoglyok őrzésére rendeltetett várbörtönben.

A lovagot bevezették a börtön igazgatója - ez esetben katonai parancsnoka - elé.

A vérbeli katona többnyire mentes a civil börtönigazgatókra oly jellemző nemtelen indulatoktól, melyek őket a hatalom gyűlöletének készséges eszközévé teszik. A várbörtön ezredesparancsnoka igen előzékenyen fogadta a lovagot; futólag megtekintette látogatási engedélyét, majd hívatta a főfoglárt, és megparancsolta, hogy vezesse a látogatót az engedélyen feltüntetett személy zárkájába.

Sőt ennél is tovább ment; látva, hogy az engedélyt a trónörökös kérésére bocsátották ki, és tudva, hogy San Felice lovag az udvartartás tagja, e szavakkal búcsúzott vendégétől:

- Kérem excellenciádat, szíveskedjék ő királyi fenségének legmélyebb hódolatomat tolmácsolni.

A lovagot kellemesen érintette a parancsnok előzékenysége, annál is inkább, mert nyersebb fogadtatástól tartott. Készséggel megígérte, hogy átadja az ezredes üdvözletét, még azt is hozzátette, hogy okvetlen elmondja őfenségének, milyen nagy becsnek örvend ajánlása a parancsnok előtt.

A főfoglár arra a belátásra jutott, a parancsnok előzékenységéből ítélve, hogy a lovag igen magas személyiség lehet, tehát sietett őt nagy hajbókolva, tüsténkedve felvezetni a keresett zárkába, mely a torony második emeletén helyezkedett el.

Minél közelebb értek a zárkához, annál inkább elszorult a lovag szíve. Mint tudjuk, a tárgyalás óta nem találkozott Luisával, s a közeli viszontlátás gondolatára gyengeség fogta el. Az ajtó elé értek; a porkoláb elővette a kulcsot, s már-már betolta a zárba, amikor a lovag megragadta a karját:

- Kegyelem, barátom, ne még! - suttogta.

A porkoláb keze megállt félúton. A lovag a falnál keresett támaszt; alig állt a lábán.

A börtönéjszaka magánya, csendje felajzza a rab érzékeit. Luisa felfigyelt a közelgő léptek neszére, s tisztán hallotta, hogy a kései látogatók éppen az ő ajtaja előtt álltak meg.

Szokatlan időpont volt ez látogatásra. Luisa nyugtalanul felpattant ágyáról, amelyre ruhástul leheveredett; s feszülten hallgatózva, védekezően maga elé nyújtott karral az ajtóig osont, abban a reményben, hogy egy újabb nesz elárulja, mi célból háborítják éjszakai nyugalmát.

Luisa tudta, hogy őrzőangyala, akit méhében hord, megóvja életét a szülés pillanatáig, de rettegve számlálta a hátralevő napokat. Terhessége hetedik hónapját taposta, annak is a vége felé járt.

Mialatt a lovag kint a falnak dőlt, s mindkét kezét görcsösen mellére szorította, hogy csillapítsa szíve vad dobbanásait, ő a fal túloldalán hallgatózott, riadtan, el-elfúló lélegzettel.

A lovag rádöbbent, hogy nem maradhat örökké így. Összeszedte maradék erejét, s a körülményekhez képest határozott hangon odaszólt a porkolábnak:

- Nyithatja, barátom.

Egy pillanatra úgy rémlett neki, mintha az ajtó túlfelén halkan felsikoltana valaki, de a sikolyt - ha ugyan az volt! - máris elnyomta a zárban megforduló kulcs csikorgása.

Az ajtó feltárult. A lovag lába gyökeret vert a küszöbön.

Két lépésre tőle, a zárka közepén, ott térdelt Luisa, összekulcsolt, keblére szorított kézzel, haján elömlött az ablaknyílás rostélyán belopódzó holdsugár fénye, szakasztott olyan volt így, mint Canova *Bűnbánó Magdolná*-ja.

Luisa felismerte az ajtón át férje hangját, s térden állva várta, mint a parázna asszony Krisztust.

A lovag felkiáltott, majd karjaiba kapta s fekhelyére vitte a félig eszméletlen asszonyt.

- Excellenciás uram, mire tizenegyet harangoznak... - szólt a porkoláb, mielőtt rájuk zárta kívülről az ajtót.

- Rendben van - vágta el a további szóáradatot San Felice.

A zárkát csupán az árva holdsugár világította meg, mely a rácson utat talált, s az éji bolygó mozgását követve egyre közelebb kúszott a hitvestársakhoz. Jobban mondva: az apához és lányához. Mert merőben apai volt a csók, mit Luciano Luisa sápadt homlokára nyomott, s Luisa remegő két karja igaz gyermeki szeretettel ölelte Lucianót.

Sokáig így maradtak, csendben, csak elfojtott zokogásuk hallatszott.

A lovag tudta, hogy Luisa nem csupán szégyenében zokog. Salvato halálos ítéletét a füle hallatára hirdették ki, kedvesét azóta sem látta, és nem is sejti, mi lett a sorsa.

De Luisa nem mert kérdezni, s a lovag nem mert - túlságig vitt tapintatból - a ki nem mondott kérdésre felelni.

Luisa felnyögött s összerándult: a gyermek heveset mozdult az anyaméhben, válaszul anyja lelki gyötrelmeire.

A lovag megérezte a moccanást, beleborzongott, de a hangja most is csakolyan nyájasan csengett, mint máskor:

- Nyugodj meg, ártatlan csöppség! Apád kiszabadult, él, és biztonságban van.

Luisa a lovag lábához omlott:

- Ó, Luciano, Luciano!

- De nem ezért jöttem - folytatta gyorsan a lovag -, hanem azért, hogy veled beszéljek s rólad, hőn szeretett leányom.

- Rólam?

- Bizony. Meg akarunk menteni, édes gyermekem.

Luisa kétkedőn ingatta a fejét.

- A király halálra szánt, tudom - sietett San Felice megfelelni a ki nem mondott kétségre -, de tán kegyelmet eszközölhetünk ki számodra.

- Kegyelmet! - visszhangozta Luisa. - Számomra kegyelmet?

S megint tagadóan rázta a fejét.

- De igen, ha mondom. Figyelj ide! A hercegné áldott állapotban van.

- Boldog anya! Ő nem várja rettegve a percet, melyben gyermekét szívére ölelheti! - jajdult fel Luisa.

S zokogva, kezét tördelve ágyára hanyatlott.

- Várj csak, várj, és imádkozz a hercegnéért, mert az a nap, melyen ő megszüli gyermekét, a te szabadulásod napja lesz - mondta a lovag.

Luisa felkapta a fejét, majd férje szívére bújt.

- Beszéljen, hallgatom - mondta.

- Mint tudod, régi szokás, hogy a trónörökös felesége három kegyet kérhet a királytól, ha fiúgyermeket szül; és soha nem kérte még hiába.

- Tudom, igen.

- Nos, a kalábriai hercegné egyetlen kegyet szándékozik kérni a három helyett: kegyelmet neked.

- És ha lánya születik? - kérdezte Luisa.

- Ej, lánya, lánya! Mi jut eszedbe! - intette le a lovag ingerülten. Ez a lehetőség soha meg se fordult a fejében. - Az lehetetlen! Isten nem engedheti!

- Isten igenis megengedte, hogy ártatlanul halálra ítéljenek - szólt fájdalmas mosollyal Luisa.

- De csak azért, hogy próbára tegyen! A földi élet csupa megpróbáltatás.

- Nincs más remény? - kérdezte Luisa.

- Jaj, hogy úgy van! - felelte San Felice. - De mindegy, itt a kérvény - s egy papírlapot húzott elő a zsebéből. - A kalábriai herceg maga fogalmazta, felesége tulajdon kezével írta, írd alá, s bízzunk Istenben.

- Se tollam, se tintám.

- Hoztam ezt is, azt is - felelte a lovag.

Zsebéből egy tintatartót húzott elő, meg egy tollat; a pennát megmártotta, Luisát feltámogatta, s az ablakhoz vezette, hogy a holdsugár halvány fényénél aláírassa vele a kérvényt.

Luisa aláírta.

- Úgy ni! - nézett körül a lovag. - Itt hagyom neked a tollat, tintát, hagyok papirost is. Majd csak elrejted valahová, s egyszer tán hasznát veszed.

- Ó, igen, igen, igen, barátom, adja csak! - ujjongott Luisa. - Milyen jó is ön! Mindenre gondol! De mi van, az istenért? Mit néz úgy?

A lovag merőn bámult ki az ablak dupla rácsán; a kikötőnek azt a kis darabkáját nézte, mely a nyíláson odalátszott.

Skinner kapitány goelettje ringatózott előtte a vízen, a torony lábától alig harminc-negyven méterre.

- Ez Isten ujja! - mormolta a lovag. - Ej, kezdem magam is hinni, hogy ő hivatott téged megmenteni.

A hajó fedélzetén egy ember sétált fel-alá, s időről időre sóváran méregette az erőd falát, mintha át akarná döfni tekintetével.

Kulcs csikordult, harang kondult: letelt az óra.

A lovag két keze közé fogta Luisa arcát, s a kis hajó felé fordította.

- Látod azt az embert? - kérdezte.

- Látom. Hát aztán?

- Luisa, ez ő.

- Kicsoda? - kérdezte a fiatalasszony, megborzongva.

- Az, aki majd megment téged, ha nekem nem sikerül. De megmentlek! Megmentlek! Megmentlek! - kiáltotta, miközben két tenyerébe fogta Luisa arcát, s szenvedélyes csókokkal borította szemét, homlokát.

Majd szinte futva távozott a zárkából. Az ajtó bezárult mögötte, de Luisa észre sem vette.

Egész lelke a szemébe költözött, s ez a szem mohón tapadt a goelett fedélzetén fel-alá sétáló férfialakra.

99
Kis események a nagyok árnyékában

Ha az előbbi jelenet történetesen nappal játszódik le, a lovag bizonyára lerohant volna a lépcsőn, feledve porkolábot és minden egyebet, s egyre csak azt kiáltozta volna: „Megmentem! Megmentem!” De a folyosóra vaksötét borult - ide még a holdsugár sem hatolt be, mely Luisa zárkáját megvilágította -, a lovag kénytelen-kelletlen bevárta hát az őrt és kézilámpását.

A főfoglár ugyanúgy hajbókolt, tüsténkedett, míg a lovagot lekísérte, mint érkezésekor. A lovag aranyat húzott elő a zsebéből, mihelyt az udvarra leértek, s a pénzt a főfoglár markába nyomta.

De a porkoláb csak a fejét csóválta, és mélabúsan méregette markában a kapott pénzt.

- Tudom, kevés, nagyon kevés, barátom - szabadkozott San Felice -, de légy nyugodt, lesz rád gondom, feltéve, hogy kíméletesen bánsz szegény foglyoddal.

- Nem keveslem én, amit excellenciád adott, Isten ments! - felelte a porkoláb. - De ha excellenciád úgy akarja, csak egy szavába kerülne, s oly nagy jót tehet velem, amit én soha excellenciáddal.

- Mit tehetnék érted? - kérdezte San Felice.

- Van egy fiam, excellenciás uram; egy éve kérvényezem már, hogy vegyék ide foglárnak, de hiába. Ha sikerülne, rögtön őt bíznám meg a szóban forgó hölgy őrizetével, akiért én nem sokat tehetek, mivel én az egész börtönre ügyelek, nem egyes rabokra.

- Nagyon szívesen segítek - kapott a dolgon San Felice. Mindjárt átlátta, milyen hasznos adandó esetben egy ilyesféle, alacsony állású pártfogó. - Kitől függ a kinevezés?

- A rendőrfőnöktől.

- Próbálkoztál már nála?

- Igenis, excellenciás uram, de enélkül nem megy (s két ujját összedörzsölve mutatta, hogy mi nélkül), márpedig én szegény ördög vagyok.

- Rendben van. Írd csak meg a kérvényt, és küldd el hozzám.

A főfoglár egy kétrét hajtogatott papirost húzott elő a zsebéből:

- Excellenciás uram, megírtam, mialatt kegyelmességed a fogoly hölgynél időzött. Mindjárt gondoltam, hogy lesz kegyes elvállalni.

- Vállalom, barátom - mondta a lovag -, s ha mégsem nyernéd el, amit kérsz, az nem rajtam múlik. Ha valamikor is szükséged volna rám, gyere el bátran őfensége a kalábriai herceg rezidenciájára, és keresd ott San Felice lovagot.

Azzal zsebre vágta a kérvényt, elköszönt védencétől, kilépett a vár kapuján, és a Quattro Canti térre sietett, ahol, mint tudjuk, találkát beszélt meg az amerikai kapitánnyal.

A kapitány érkezett előbb; amint a lovagot meglátta, elébe ment.

Egyszerre szaladt ki szájukon a kérdés: mi újság?

Giuseppe Palmieri elmesélte, mi történt a királynál, és kijelentette: nagyon örül a szíves fogadtatásnak, s még inkább annak, hogy ezentúl nem kell attól félnie, hogy elküldik onnan, ahol lehorgonyzott, tudniillik az erőd közvetlen szomszédságából.

Viszonzásul a lovag beavatta a kapitányt tervébe; sőt hogy a helyzetről minél tisztább képet kapjon, betekintésre átnyújtotta neki a kalábriai herceg fogalmazta kérvényt is.

Giuseppe Palmieri odalépett egy Szűzanya-szoborhoz, mely előtt örökmécses égett, s annak fényénél átfutotta a kérvényt; ekkor látta, hogy nem a herceg kegyelmi kérvényét tartja a kezében, hanem a főfoglár folyamodványát; a lovag szórakozottságában összecserélte a két iromány t.

Giuseppe Palmieri olyan ember volt, aki soha nem mulaszt el kiaknázni egyetlen körülményt sem, melyet célja szolgálatába állíthat. Mindenekelőtt emlékezetébe véste a leendő foglár címét - *Tonino Monti, via della Salute, 7. szám* -, s csak ezután adta vissza a folyamodványt, mondván:

- Összecserélt két írást, lovag.

San Felice a zsebéhez kapott, átkutatta, s csakugyan ott találta a hercegi iratot, melyet az imént átnyújtani vélt, s amely helyett a főfoglár kérvényét adta oda.

Giuseppe Palmieri ezt is végigolvasta, jóval nagyobb figyelemmel, mint az előbbit.

- Nem téveszthet hatást, ha Ferdinándnak van szíve - mondta végül -, de ezt a magam részéről kétlem.

S visszaadta a kegyelmi kérvényt San Felicének.

- Mikorra várható a hercegné szülése? - kérdezte aztán.

- Egyik pillanatról a másikra.

- Tehát várjunk - bólintott Giuseppe Palmieri. - De mi lesz, ha a király nem ad kegyelmet, vagy ha a hercegné leánygyermeket szül?

- Akkor elküldöm önnek e kérvényt, négyfelé hasítva, s ezt vegye felhívásnak a cselekvésre, minthogy mi ezzel eljátszottuk utolsó reményünket; ellenkező esetben egyetlen szó elég tudatni, amit tudnia kell, s ez az egy szó: „Megmenekült.” De ugye, szavát adja, hogy addig nem próbálkozik?

- Szavamat adom. Hadd kérdezzem még meg, hol fekszik a fogoly zárkája?

A lovag lázas mozdulattal megragadta, s nem várt erővel megszorította a kapitány kezét.

- A fiatalság hatalmas az Úr színe előtt! A fogoly ablakából egyenesen a *Runner*-re látni.

S köpenyét arcára vonva elsietett.

Nagy igazságot mondott szegény lovag; az ifjú szívek mágneses ereje máris működésbe lépett, kibocsátván a légbe delejes áramait. Nem sokkal rá, hogy a lovag elhagyta Luisa zárkáját, miután megmutatta Luisának a férfit, aki félkötélhossznyira az erőd lábától fel-alá sétált a goelett fedélzetén, úgy rémlett Salvatónak - mert csakugyan Salvato járkált fel-alá a fedélzeten -, hogy a nevét hallja felcsendülni a légben, az esti szellő szárnyain.

Felkapta a fejét, de nem látott senkit, s azt hitte: káprázat játszott vele.

S íme, másodszor is felcsendült ugyanaz a hang.

Ekkor az ablaknyílásra fordult a tekintete, mely sötéten rajzolódott ki a szürke fal hátterében, s egy lobogó kendőt meg egy kis kezet vélt látni az ablakrácsok mögött.

„Luisa!" - tört fel szívéből a kiáltás, feleletül arra a másikra, mely a fogoly nő szívéből röppent el; s a lég hullámai remegve továbbították a szót.

A kendő kihullt odafönt a kis kézből, egy pillanatig lebegve tétovázott, majd a fal lábánál földet ért.

Salvato körülnézett, megbizonyosodni, nem látta-e meg őket valaki; miután meggyőződött róla, hogy ami történt, az kettejük titka, a fogoly nőé s az övé, még várt egy keveset, merő óvatosságból, majd anélkül, hogy bárkinek szólt volna, vízre bocsátotta a kisebbik csónakot, beleült, s a partra evezett, mintha csak éjjeli horgászatra készülne.

A börtönfalat mintegy tízméteres sáv választotta el a tengerparttól; ezen a szakaszon szerencséjére nem állt őrszem.

Salvato kikötött, egyetlen ugrással a falnál termett, felkapta a kendőt, s visszatért a csónakba.

Alighogy leült, egy őrjárat kimért léptei hangzottak föl. Salvato maradt, ahogy volt, nehogy gyanút keltsen, csak a kendőt dugta el sietve zubbonya alá, s olyan mozdulatot tett, mintha most vetné ki horgászzsinórját.

Az őrjárat elérte a torony lábát. Parancsnoka egy őrmester, kivált a sorból, s a csónakhoz ballagott.

- Mit keresel itt? - kérdezte Salvatotól, aki egyszerű matrózzubbonyt viselt.

Salvato úgy tett, mintha nem értené, megismételtette a kérdést, s csak azután felelte, erős angol akcentussal:

- Láthatja, horgászok.

Ámbár a szicíliaiak ki nem állhatják az angolokat, ekkortájt Nelsonra való tekintettel elnézőbb bánásmódra számíthattak Palermóban, mint egyéb nemzetek fiai.

- Itt tilos kikötni - mondta az őrmester. - Van elég hely a kikötőben, horgássz ott. Indulás kifelé, barátocskám.

Salvato megjátszott dühvel egy káromkodást morzsolt el a foga között, kirántotta a vízből horgászbotját - amilyen szerencséje volt, egy tintahalat talált a horgon -, és elevezett a goelett irányába.

- No végre, egy kis tinta, a sok sózott marhahús után - szólt az őrmester, miközben az őrjárat élére állt, láthatóan felvidulva saját elméncségén.

A következő pillanatban elnyelte egy bolthajlat; tüzetesen átvizsgálta sötét mélyeit, majd eltűnt, s folytatta körútját a vár fala mentén.

Salvato rég visszaérkezett a goelettre, fülkéjében ült, s a kendőt csókolgatta, melynek csücskét egy L, egy S meg egy F díszítette.

A kendő egyik sarkát csomóra kötötték, Salvato izgatottan kibontotta, s egy papírszeletet talált benne.

A papírra ez volt írva:

Felismertelek, látlak, szeretlek! Mióta elváltunk, ez volt első boldog pillanatom.

Istenem, bocsásd meg, ha csak azért reménykedem Benned, mert benne reménykedem!

A te Luisád

Salvato felment a fedélzetre; tekintete ismét az ablakra tapadt.

A sötét rácson ott fehérlett most is a kis kéz.

Salvato meglengette a kendőt, csókjaival halmozta el, s lám, az éji szél szárnyain ismét saját neve röpült felé.

De mert nagy elővigyázatlanság lett volna folytatni e jelváltást a holdfényes éjszakában, Salvato leült, és mozdulatlanul nézte az ablakot; most, hogy szeme megszokta a sötétséget, a kettős rács mögött jól kivehette a fehér alak körvonalait, bár a kis kéz visszahúzódott, s nem irányította többé óvatlanul rá a figyelmet.

Nem sokkal ezután evezőcsobogás hallatszott; a kikötőben horgonyzó hajók labirintusából előkanyarodott egy csónak, s a goelett hátsó lépcsőjéhez tartott.

Giuseppe Palmieri tért haza.

Salvato a nyakába borult.

- Örömhír, apám! Ott van ő, a rács mögött! Lásd, itt a kendője és a levele! - kiáltotta angolul.

Giuseppe Palmieri furcsán elmosolyodott, s azt mormolta:

- Szegény lovag! Igazat szóltál, a fiatalság hatalmas az Úr előtt!

100
Egy királyi herceg születése

Néhány nappal később a király fürjre vadászott hű Jupiterje társaságában a Bagheria vadaskertben, a tengerparttól nem messze emelkedő dombok északi lejtőjén.

Vele volt két kedvelt vadászcimborája, sir William Hamilton és Cardillo elnök, mindkettő mesterlövész, akárcsak a király maga.

A vadászat kitűnőnek ígérkezett; ilyenkor érkeznek vissza északról a fürjek.

Kétszer vonulnak évente a fürjek, mint ezt minden valamirevaló vadász tudja. Először áprilismájus hó folyamán délről északnak, ilyenkor soványak és ízetlenek. Másodszor szeptemberoktóber folyamán északról délnek, ilyenkor kövérek és nagyon ízletesek, különösen Szicíliában, ahol megpihennek, mielőtt Afrikába röpülnének.

Ferdinánd király fejedelmien érezte magát, mondanók, ha nem tudnók, hogy fejedelem létére nem volt csupa öröm az élete, miért is inkább úgy mondjuk: olyan jól érezte magát, amilyen jól csak egy vadász érezheti, aki dúskál a zsákmányban.

Ötven lövésre éppen ötven fürjet ejtett el, amin felbuzdulva kijelentette, hogy hajlandó bármibe lefogadni: száz lövésből egyet sem vét el.

Ekkor egy lovas tűnt fel a távolban. Megeresztett gyeplőszárral vágtatott arra, amerről a lövéseket hallotta. Mintegy ötszáz lépésre a vadászoktól megállította lovát, és felágaskodott a kengyelben, hogy utánanézzen, melyik hát a király a három vadász közül. S amint Ferdinándot felismerte, újfent vágtába csapott.

A lovast a kalábriai herceg küldte, azzal az üzenettel, hogy a hercegnét elővették a fájások, ő tehát arra kéri a királyt, kegyeskedjék hazatérni, hogy - az etikett előírásainak megfelelően - a szülésnél jelen legyen.

- Hm, azt mondod, csak most jött rá a fájás? - kérdezte a király.

- Igenis, felség.

- Ez esetben van még egy-két órám. Antonio Villari a hercegné mellett van?

- Igen, felség, s még két másik orvos.

- No ugye! Az égvilágon semmi hasznomat nem vennék ott, ezt magad is beláthatod. Nyughass, Jupiter! Lövünk még egypár fürjet, kutyám. Te pedig menj vissza Palermóba, és mondd meg a hercegnek, hogy hamarosan utánad megyek.

Azzal hátat fordított a küldöncnek, s visszasétált Jupiterhez. A derék eb rendületlenül állta a vadat, ahogy gazdája meghagyta neki, mintha kővé vált volna.

A fürj felrebbent, a király lelőtte.

- Ötvenegy, Cardillo!

Cardillo elnököt ette a méreg, ő még csak a harmincadik fürjnél tartott.

- Fékomadta! Nem nagy dolog olyan kutyával, mint felséged Jupiterje. Nem is értem, minek durrogtatja felséged a lőport, minek pazarolja itt az ólmot. Én puszta kézzel fognám a vadat, ha felségednek lennék.

A királyt kísérő lakáj ezalatt egy töltött puskát nyújtott át őfelségének, a kilőtt helyébe.

- Mit álldogálsz itt, hé, miért nem indulsz már! - szólt vissza a király a lovas küldöncnek.

- Azt várom, nincs-e felségednek más parancsolatja.

- Nohát, mondd meg a fiamnak, hogy én az ötvenegyedik fürjnél tartok, Cardillo elnök meg csak a harmincadiknál.

A küldönc elnyargalt, a vadászat folyt tovább.

A király huszonöt fürjet lőtt egy újabb óra leforgása alatt.

Éppen fegyvert cserélt, amikor vad vágtában visszatért a futár.

- Mi szél hozott megint? A hercegné túl van a szülésen? - kiáltott rá Ferdinánd.

- Nem, sire, ellenkezőleg, azt jöttem jelenteni, hogy a hercegné rosszul van.

- Mit tehetek én az érdekében?

- Felséged tudja, hogy az etikett szerint ilyen esetben a szülő nő mellett van a király helye. A hercegné állapota válságos.

- Mi újság? - kérdezte Cardillo.

- Úgy látszik, nem megy simán a dolog - felelte Ferdinánd.

- Egyszóval a vadászatnak befellegzett? Különben felséged mehet, ha akar, én maradok. Száz fürjig meg se állok.

- Á, tudom már mit tegyünk! - mondta Ferdinánd. - Eredj vissza Palermóba, és mondd, hogy én parancsolom: verjék félre a harangokat.

- És mit mondhatok ő királyi felségének?

- Mondd neki, hogy előbb ott leszek, mint te. Nem láttad a lovainkat?

- A Bagheria kerítésénél várnak, sire.

- Szólj a lovásznak, hogy jöjjön elénk.

A küldönc elvágtatott.

Negyedórával később megkondultak Palermo harangjai.

- Ez jót tesz neki! - szólt a király.

És nyugodtan vadászott tovább.

Kilencven fürjet lőtt már, s egyetlen lövése nem ment kárba.

- Fogad velem, Cardillo, hogy elmegyek százig, hibázás nélkül?

- Kár fogadni, sire.

- Miért?

- Mert itt jön újra a futár.

- Hogy az ördög! - fakadt ki Ferdinánd. - Vigyázz, Jupiter! Amíg a fickó ideér, leszedem a kilencvenegyediket.

A fürj felrebbent, a király lelőtte.

Mire megfordult, a küldönc már ott állt mögötte.

- No, használt neki a harangszó? - kérdezte Ferdinánd.

- Nem, sire, s az orvosok aggódnak.

- Hm, az orvosok aggódnak! - vakarta Ferdinánd a füle tövét. - Egyszóval súlyos a dolog?

- Nagyon súlyos, sire.

- Akkor csak az oltáriszentség segíthet!

- Kegyes engedelmével, sire, az orvosok azt állítják, hogy nem tanácsos tovább halogatni felséged hazatérését.

- Eh, nem tanácsos, nem tanácsos! - bosszankodott Ferdinánd. - Többet elvégre én sem tehetek, mint a Jóisten.

- Sire, a lovak megérkeztek.

- Azt magamtól is látom, fiam. No, menj csak, menj, és ha az oltáriszentség sem segít, megyek én is utánad.

S halkan hozzátette:

- Persze, csak az után, ha a századik fürjet elejtettem.

Nem telt bele negyedóra, s a századik fürj is a király lába elé hullt. Sir William nem sokkal maradt el Ferdinánd mögött, ő a nyolcvanhetedik fürjnél tartott. Cardillo elnököt majd felvetette a méreg: tíz fürjjel kevesebbet lőtt, mint sir William, és huszonhárommal kevesebbet, mint a király.

A harangzúgás nem szűnt, a szülés tehát még nem ért véget.

- *Alla malora!* - Ferdinánd keserveset sóhajtott. - Úgy látszik, nélkülem csak nem akaródzik neki megszülni. Induljunk! Milyen igaz is az a mondás, hogy amit egy nő a fejébe vesz, azt az Isten se másítja meg.

Felugrott lova nyergébe, s hátraszólt két társának:

- Ti folytathatjátok száz fürjig, én megyek Palermóba.

- Én felségeddel tartok - felelte sir William -, ez kötelességem, de egyébként sem hagyhatom felségedet ily fontos pillanatban magára.

- Menjenek Isten hírével - szólt Cardillo elnök -, én maradok.

A király megsarkantyúzta a lovát, sir William úgyszintén.

Beértek a városba. Egyszerre elnémultak a harangok.

- Úgy látszik, sikerült - szólt a király. - Már csak az a kérdés, fiú vagy lány?

Egy templom előtt vitt el útjuk. Az oltáriszentség kint állt a gyertyafényben úszó oltáron, a templomot zsúfolásig megtöltő tömeg buzgó imába merült.

Rakéták durrantak, röppentyűk szántották a levegőeget.

- Jó jel! Ezt már szeretem - szólt a király.

A távolban feltűnt ismét a lovas küldönc. „Éljen a király!" - kiáltozta, kalapját lengetve. Az emberek köré tódultak, vele futottak, a ló előtt, mögött: kész csoda volt, hogy senkit el nem gázolt.

- Kisherceg született, sire! Kisherceg! - kiáltotta messziről, amint a királyt meglátta.

- Lám - mondta Ferdinánd sir Williamnak -, jobban akkor sem sikerülhetett volna, ha ott lettem volna.

A tömeg ujjongása, éljenzése kísérte Ferdinándot a palotáig.

A palotában nagy volt az öröm, türelmetlenül lesték a király érkezését.

A kalábriai herceg s a hercegné szívügyének tekintette Luisa San Felice megmentését, nem Luisa miatt, akit alig ismertek, hanem a lovag miatt.

Szegény San Felice lovag se eleven nem volt, se holt, jobban remegett, mintha tulajdon élete forgott volna kockán. A hálószobával szomszédos fülkében imádkozott térdre borulva.

Ismerte a királyt, és tudta: nagy oka van félni, kevés remélni.

Az újdonsült anya sugárzott boldogságában. Ő biztos volt a dolgában: hogy is tagadhatna meg Ferdinánd bármit az ő gyönyörű gyermekétől, akit annyi gyötrelem árán hozott a világra? Az szentségtörés lenne.

Hiszen e kisded király lesz egykor! És a lehető legkedvezőbb előjel, ha az életbe az irgalom kapuján léphet be, e szót gőgicsélve: „Kegyelem!”

Minthogy a nagyapa késett, volt idő bőven a kisherceget tisztára mosdatni, és gyönyörű csipkeruhácskába felöltöztetni.

Haja szőke Habsburg-haj volt, kék szeme bámészan nézett, bár látni nem látott még, a bőre üde, mint a rózsa, és finom, mint a fehér selyem.

Anyja ágya mellett tartotta a bölcsőt, nem győzte ölelni-csókolni újszülött fiacskáját. Szegény Luisa folyamodványát odarejtette a királyi pelenkákat elfödő csipkeruhácska redői közé.

„Éljen a király!” - hangzott fel az utcáról a tömeg távoli, de gyorsan közeledő kiáltozása.

Ferenc herceg elsápadt. Úgy érezte, felségsértést készül elkövetni félve tisztelt apja ellen.

A hercegné szívében több bátorság lakozott.

- Ó, Francesco - mondta -, nem hagyhatjuk cserben azt a szegény teremtést!

San Felice meghallotta a hercegné szavait, benyitott, s fejét bedugta az ajtónyíláson.

- Ó, hercegem - jajdult fel szemrehányóan, sápadt, dúlt arcát a trónörökös felé fordítva.

- Megígértem, megtartom - mondta Ferenc herceg. - De a király lépteit hallom. Ne mutatkozz előtte, különben mindent elrontasz.

San Felice visszahúzódott. A király ugyanabban a pillanatban benyitott a másik ajtón.

- Lám, lám, túl vagyunk rajta. És Istennek hála, jól sikerült! Gratulálok, Francesco.

- Hát nekem nem gratulál, sire? - kérdezte az anya.

- Önnek majd csak az után, hogy a gyermeket megnéztem.

- Sire, ugye tudja, hogy három kegyet kérhetek, mivel fiúutóddal ajándékoztam meg az országot? - kérdezte a hercegné.

- Meg is kapja, ha a legény csakugyan legény a talpán.

- Ó, valóságos kis angyal!

A hercegné karjába kapta az újszülöttet, s odakínálta a királynak.

A király átvette, megnézte, majd a fiához fordult:

- Szavamra! Magam se csináltam volna jobban, pedig én aztán értek hozzá!

Csend támadt. A herceg s a hercegné a lélegzetét is visszafojtotta; elszorult szívvel lesték, észreveszi-e a király a folyamodványt.

- Nini! Mi van a fiú hóna alatt?

- Sire - rebegte Mária Klementina -, ha a trónörökös felesége fiút szül, rendesen három kérése teljesül. Én mindössze egyet kérnék.

Hangja reszketett, elfúlt, a király meghökkenve kapta fel a fejét.

- Mi az ördög, kedves lányom, hát ilyen nehezen teljesíthető az a kérés?

A gyermeket bal karja hajlatára fektette, jobbjával elővonta a papirost, s lassan széthajtotta, egyre fiát és menyét figyelve. Ferenc herceg elsápadt, Mária Klementina erőtlenül hátrahanyatlott.

Ferdinánd olvasáshoz látott, de már a legelső soroknál elsötétült az arca, s haragos ráncba szaladt a szemöldöke.

- Hát ha okosabbat nem tudtak kérni, tisztelt fiamuram és menyemasszony, ezt ugyan hiába kérik! - csattan fel a hangja, mielőtt az első oldal végére ért volna. - Azt a nőszemélyt halálra ítéltük, és meg is fog halni.

- Sire! - hebegte a herceg.

- Ha Isten maga akarná megmenteni, én akkor is azt mondanám: nem!

- Sire, e gyermekre kérem!

- Úgy? Nohát, fogja a fiát és vigye, de gyorsan! - üvöltötte a király. - Itt van, visszaadom.

Lecsapta az ágyra az újszülöttet.

- Soha! Soha! - kiáltotta, és kirontott a szobából.

Mária Klementina hercegné felnyögött; karjára kapta, úgy babusgatta a síró kisdedet.

- Jaj, én szegény, ártatlan csöppségem, ez bajt hoz rád... - mondta.

A trónörökös némán egy székre hanyatlott; úgy érezte, kiszállt tagjaiból minden erő.

A lovag belökte a fülke ajtaját. Sápadt volt, mint a halál. Némán lehajolt, hogy felvegye a kérvényt, mely az imént a földre hullott.

- Ó, drága barátom! Láthatod, nem rajtunk múlott - szólt a trónörökös, kezét a lovag felé tárva.

De San Felice, mintha vak lenne és süket: elfordult a hercegtől, megindult az ajtó felé, s azt mormogta, miközben négyfelé tépte a kérvényt:

- Szörnyeteg, valóságos szörnyeteg.

101
Tonino Monti

Ugyanabban az órában, percben, amikor a király dühöngve kirontott a hercegné szobájából, és San Felice lovag széttépte a kérvényt, Skinner kapitány egy szálas, jóképű, huszonnégy-huszonöt éves legénnyel tárgyalt kabinjában. A legény matróznak ajánlkozott a goelettre, s a bérösszegről alkudozott.

Ami az *ajánlkozást* illeti, annak egyébként története van. Skinner kapitány legügyesebb matróza, aki történetesen palermói származású volt, s a goeletten a fedélzetmester tisztét töltötte be, előző nap a városban járt, hogy a kapitány megbízásából matrózokat toborozzon a hajóra. A Salute utca 7. számú ház ajtaja előtt egy jóképű legény álldogált halászsipkában: izmos, karcsú lábszára kilátszott térdig feltűrt nadrágja alól.

A fedélzetmester odaplántálta magát a legény elé, rámeredt, s addig bámulta, míg az hamisítatlan szicíliai tájszólásban meg nem szólalt:

- Mit akarsz tőlem, hé?

- Semmit - felelte a fedélzetmester, hasonló tájszólásban. - Csak úgy elnézlek, s aszondom magamban: szégyen, gyalázat.

- Mi a szégyen, gyalázat?

- Hát csak az, hogy egy ilyen jól megtermett, erős fickó, mint te, akit az Isten is matróznak teremtett, rissz-rossz porkoláb akar lenni.

- Honnan tudod? - kérdezte a legény.

- Semmi közöd hozzá. Fő, hogy tudom.

A legény vállat vont.

- Mi egyebet tehetnék? A halásznak felkopik az álla, a porkolábmesterség ellenben naponta két carlinót hoz a konyhára.

A fedélzetmester ujjait pattogtatta, megvetése jeléül.

- Ugyan már, két carlino naponta! Szép kis fizetség, ilyen komisz munkáért! Én egy olyan hajón szolgálok, ahol a matrózinas keres napi két carlinót, a próbaidős matróz négyet, a rendes matrózok meg nyolcat.

- Te napi nyolc carlinót keresel? - kérdezte a halászlegény.

- Én? Tizenkettőt, öcsém, én fedélzetmester vagyok.

- A nemjóját! - álmélkodott a halászlegény. - Hát mivel kereskedik a kapitányotok, hogy ilyen bőkezűen fizetheti az embereit?

- Nem kereskedik az, csak utazgat erre-arra.

- Gazdag ember?

- Milliomos.

- Az ám a jó mesterség, ládd-e, többet ér, mint a matrózság nyolc carlinóért.

- No, ami azt illeti, a nyolc carlinós matróz is úr a két carlinós porkolábhoz képest.

- Hát nem mondom. De az apám a fejébe vette, hogy porkolábot csinál belőlem. Mindenáron azt akarja, hogy egyszer majd én lépjek a helyébe mint főporkoláb.

- Az mennyit hoz?

- Napi hat carlinót.

A fedélzetmester nagyot nevetett.

- Fényes jövőnek nézel elébe, mondhatom! Te csakugyan erre vágysz?

- Sajnos, nem nekem való pálya, de valamit csak kell csinálni - vont vállat a legény, vérbeli olasz nemtörődömséggel.

- Nem lehet jó mulatság az éjszaka kellős közepén felkelni, körbejárni a börtönfolyosókat, elnézni, hogy sírnak a szegény rabok.

- Eh, meg lehet azt szokni. Mindenütt akadnak síró emberek.

- Ahá, nyomon vagyok - szólt a fedélzetmester. - Szerelmes vagy, öcsém, azért nem akarsz Palermóból kimozdulni.

- Én, szerelmes? Két szeretőm volt mindössze, amióta élek, az első elhagyott egy angol tisztért, a második a Santa Rosalia kanonokjáért.

- Egyszóval: szabad vagy, mint a madár?

- Szabad vagyok, mint a madár. S mivel egyelőre nem lettem porkoláb, sőt, harmadik éve hasztalan várom a kinevezésemet, ha tudsz valahol egy jó állást, bökd ki.

- Jó állást? Ahogy vesszük. Matrózt keresek a hajónkra.

- Melyik a te hajód?

- A *Runner*.

- Aha, egyszóval az amerikai hajó legénységéhez tartozol?

- Van valami kifogásod az amerikaiak ellen?

- Eretnekek.

- Ez ugyanolyan jó keresztény, mint te vagy én.

- És azt állítod, hogy felvennének?

- Beszélek a kapitánnyal az érdekedben.

- És én is megkapom a nyolc carlinót naponta, mint a többi?

- Megkapod.

- Kosztot, kvártélyt is adnak?

- Adnak hát.

- Tűrhető a koszt?

- Reggelire kávé járja, meg egy pohárka rum, ebédre leves, csinos szelet marha- vagy ürüsült, ha sikerült valamit fogni, hal is, vacsorára makaróni.

- Ezt megnézném.

- Semmi akadálya. Most fél tizenkettő van, délre kész az ebéd, meghívlak rá.

- De mit szól hozzá a kapitány?

- A kapitány? Bánja is ő!

- Hitemre, nem mondok nemet. Egy darabka tőkehal van mindössze a háznál, az lett volna az ebédem.

- Piha! - szólt undorral a fedélzetmester. - Van egy kutyánk, annak se kéne.

- Szűzanyám! - mondta a legény. - Hány jó kereszténytyt tudok, aki örömest elmenne kutyának a hajótokra.

Kart karba öltve megindultak ketten a part mentén.

A Marinánál a rakodóparton egy csónak várta a fedélzetmestert. Egyetlen matróz állt mellette őrt, de a fedélzetmester sípjelére három másik matróz termett ott egy szempillantás alatt, és beugráltak a csónakba. Beszállt a fedélzetmester s a halászlegény is.

A fedélzetmester odaült a kormányhoz.

- Irány a *Runner* - adta ki az utasítást, tört angolsággal -, rajta, de szaporán!

A matrózok evezőikre hajoltak, s a törékeny alkotmány gyors iramban siklott tova a vízen.

Tíz perc múltán megérkeztek a *Runner* hátsó lépcsőjéhez.

A fedélzetmester igazat beszélt, sem a kapitány, sem a másodtiszt nem törődött az újonnan jöttel. Hamarosan asztalhoz ültek, s mert aznap a halászat is jól ütött ki, és egy provence-i születésű matróz pompás hallevest főzött, az ebéd még bőségesebbre sikerült, mint ahogy a fedélzetmester beharangozta.

A vendégre tagadhatatlanul kedvező benyomást tett a háromfogásos, pazar ebéd s mellé egy fél üveg kalábriai bor.

A csemegénél tartottak, amikor a kapitány megjelent a fedélzeten, másodtisztje kíséretében, és elsétált a hajócska orrába, az ebédezőkhöz.

Jöttére talpon termettek a matrózok, de a kapitány intett, hogy üljenek csak vissza.

- Engedelmével, kapitány úr - szólt ekkor a fedélzetmester -, egy nagy kérésem volna.

- Nagy kérésed? - mosolygott Skinner kapitány. - Mondd csak ki bátran, jó Giovannim.

- Nem is rólam van szó, kapitány, hanem egy honfitársamról, akit ma a városban felcsíptem, és meghívtam ebédre.

- Vagy úgy! És hol van az illető?

- Itt van la, kapitány.

- Mit akar?

- Nagy kegyet kér, kapitány.

- Éspedig?

- Hogy a kapitány úr egészségére üríthesse poharát!

- Örömest megengedem, hiszen én látom hasznát - szólt Skinner.

- Éljen a kapitány! - kiáltották egy emberként a matrózok.

Skinner fejbólintással köszönte meg az éljent.

- Hogy hívják a honfitársadat, Giovanni? - kérdezte aztán.

- Szavamra, el is feledtem - mondta Giovanni.

- Alázatos szolgájának, excellenciás uram - vágta rá a legény -, és sokért nem adnám, ha kegyelmességed azt felelné rá, hogy én meg gazdámnak hívhatom.

- Ejha, jól vág az eszed, fiam!

- Úgy hiszi, excellenciás uram?

- Nem hiszem, tudom.

- Pedig azóta, hogy kinőttem anyám szoknyája mellől, ez senkinek nem tűnt még fel.

- De csak van más neved is, fiam?

- Kettő is, excellenciás uram.

- Éspedig?

- Tonino meg Monti.

- Várjunk csak, várjunk - a kapitány úgy tett, mintha emlékezetében kutatna -, úgy rémlik, ismerem ezt a nevet.

A legény hitetlenkedve rázta a fejét.

- Kötve hiszem - dünnyögte.

- Aha, sejtem már... Úgy van, ez az. Nem a castellammarei várbörtön főfoglárjának a fia vagy?

- Hitemre, az vagyok. Varázsolni is tud excellenciád? Mert ezt máshogy ki nem találhatta!

- Varázsolni éppen nem tudok, de jó barátom az az ember, aki közbenjár porkolábi kinevez-tetésed érdekében. San Felice lovag barátja vagyok.

- Közbenjárni közbenjár, de úgyis hiába.

- Miből gondolod, hogy elutasítják? A lovag a kalábriai herceg könyvtárosa, s ami ennél is több, barátja.

- Igen, de egyben férje a fogoly nőnek, akit őfelsége a parancsnok különös gondjába ajánlott, akinek a napjai meg vannak számlálva. Ha a lovag csakugyan befolyásos ember lenne, elsőbb is a felesége számára eszközölt volna ki kegyelmet.

- Annál valószínűbb, hogy e csekély kérését örömmel teljesítik, mivel a másik, nagy fontos-ságú ügyben kénytelenek elutasítani.

- Isten ne adja, hogy excellenciádnak igaza legyen.

- Ugyan miért?

- Mert szívesebben szolgálnám a kapitány urat, mint Ferdinánd királyt.

Skinner elnevette magát.

- Pedig távol áll tőlem a szándék, hogy őfelségével konkurráljak, ezt kijelenthetem.

- Nem kell vele konkurrálnia, kapitány, lemondok én a porkolábságról, mielőtt kineveznek.

- Mondjon igent, kapitány, Tonino derék fiú. Halász, amióta az eszét tudja, jó tengerész válik majd belőle, ezért kezeskedem. Mindnyájunk nagy örömére szolgálna, ha a neve felkerülne a *Runner* legénységi lajstromára.

- Úgy van, úgy van! - kiáltották a matrózok.

- Kapitány - szólt Tonino kezét szívére szorítva -, esküszöm, nem bánja meg, ha megteszi, amire kérem.

- Ide figyelj, barátom - felelte a kapitány -, készséggel megteszem, hiszen derék legénynek látszol. De nem akarom, hogy azt mondják rám, kötéllel fogom az embereimet; nem akarom, hogy az a vád érjen: leitattalak, azért csaptál föl matrózomnak. Mulass csak kedvedre a cimboráiddal, ameddig jólesik, de ma este térj haza, aludj rá egyet, s ha holnap estig nem gondoltad meg, jelentkezz újra. Akkor majd megegyezünk.

- Éljen a kapitány! - kiáltotta Tonino.

- Éljen a kapitány! - visszhangozta az egész legénység.

- Nesztek négy piaszter, mehet mindenki, amerre kedve tartja, ehettek, ihattok, amíg a pénzből futja, de ma estére mind egy szálig itt legyetek a helyeteken, és senkin meg ne lássék a bor, amit a torkán leeresztett. No, menjetek.

- Hát a hajóval mi lesz, kapitány? - kérdezte Giovanni.

- Két embert rendelj ki őrségbe.

- Igen ám, de most majd azon kapunk hajba, ki maradjon itt, kapitány.

- Húzzatok sorsot, s a két áldozat egy-egy piasztert kap tőlem fájdalomdíjul.

Sorsot húztak; az a két matróz, aki a rövidebbet húzta, megkapta a piaszterét.

Kilenc órára mindenki hazakerült; rózsás kedvük volt, de kapatos egy sem akadt köztük.

A kapitány megszemlélte a legénységet, mint szokta, majd szobájába tért, miután egy intéssel, amit más nem érthetett, tudtára adta Giovanninak, hogy kövesse.

Tíz perc múltán ki-ki az igazak álmát aludta a hajón, az éjjeli őrség kivételével.

Giovanni lesurrant a kapitány szobájába. Skinner és a másodkapitány már türelmetlenül várta.

- Mi újság? - kérdezte Skinner.

- Kapitány, Monti a mi emberünk.

- Ez biztos?

- Olyan biztos, mintha a neve máris a lajstromon volna.

- Egyszóval, hiszed, hogy holnap...?

- Holnap délután hatkor aláírja a szerződést. Ne hívjanak Giovanni Capriolónak, ha nem úgy lesz.

- Isten adná! - dünnyögte a másodkapitány. - Félig nyert ügyünk volna máris!

S amint azt Giovanni megjósolta, s amint mi magunk is említettük e fejezet bevezető sorai-ban, másnap csakugyan megjelent a hajón Tonino Monti, s minekutána pro forma megalku-dott a kapitánnyal a bér összegére nézve, mely összeget az ő kifejezett kívánságára a szerződésben is feltüntettek, leszerződött mint teljes jogú, nagykorú egyén, három évre matróznak a *Runner*-re, vállalván a szerződés esetleges megszegéséből ráháramló minden törvényes következményt; s végezetül kézhez vette, előlegként, háromhavi fizetését.

102
A főfoglár

A *Runner* új matróza éppen a nevét kanyarította a szerződés alá, verejtékezve, de olvashatóan, amikor egy matróz lépett be a fülkébe, s egy vastag borítékot nyújtott át a kapitánynak. San Felice lovag küldte egy embere útján, akinek erősen a lelkére kötötte, hogy csakis Skinner kapitány kezébe adhatja a küldeményt.

Dél óta egész Palermót bejárta a hír, hogy a hercegnét szülési fájdalmak lepték meg. A goelett két tulajdonosát elég közelről érintette a kérdéses esemény ahhoz, hogy az elsők között legyenek, akik a dologról tudomást szereztek; a nagy harangzúgásból, később az oltáriszentség kiállításából értesültek az udvar aggodalmáról; végül a petárdák s a tűzijáték röppentyűi tudtukra adták, hogy bekövetkezett az örvendetes esemény, melynek kimenetelét mindaddig szorongva lesték, minthogy Luisa élete függött, függhetett tőle.

Skinner kapitány első pillantásra tudta, hogy a boríték a király - kedvező vagy kedvezőtlen - döntését tartalmazza.

Intett Salvatónak, Salvato átfutotta a Tonino előtt heverő szerződést, megnyugtatta Toninót, hogy rendben van, fogta a papírt és zsebre vágta.

Tonino boldogan felsietett a fedélzetre, immár a *Runner* legénységének teljes jogú tagjaként.

Salvato és apja egyszerre nyúlt a borítékért, amint magukra maradtak. Feltörték a pecsétet: a borítékból Luisa négyfelé tépett kegyelmi kérvénye hullt ki.

Mint tudjuk, ez egymagában is világos beszéd lett volna. Annyit tett: „A király nem kegyelmez."

De a boríték nemcsak az összetépett kérvényt tartalmazta. Két másik papírlap is volt benne.

Salvato széthajtotta az elsőt.

Ez volt rajta, a lovag keze írásával:

Éppen elküldeni készültem az eltépett kérvényt - mégpedig kommentár nélkül, hiszen megbeszélésünk szerint ez világosan jelezte volna, hogy a hercegné kudarcot vallott, s veszve minden reményünk -, amikor megkaptam a rendőrfőnöktől Tonino Monti kinevezését helyettes porkolábbá. Eszköze lehet e kinevezés az ő megmentésének? Nem tudom, s amilyen kába a fejem, hiába is törném; de önök találékony, erélyes emberek, vannak eszközeik a meneküléshez, melyekkel én nem rendelkezem, vannak segítőtársaik, én pedig magam vagyok, s nem is sejtem, hol lelhetnék alkalmas társakra. Gondolkozzanak, találjanak ki valamit, mindegy, mit, ne rettenjenek vissza az őrült vakmeréstől, a lehetetlentől sem, de mentsék meg őt!

Nekem nem marad más hátra, mint elsiratni.

Mellékelten küldöm Tonino Monti kinevezését.

Rettentő hír volt: de sem Salvato, sem apja nem bízott a király irgalmában. Nem érte őket váratlanul a csalódás, tehát nem is taglózta úgy le őket, mint San Felice lovagot.

Elszomorodtak, de nem estek kétségbe. Sőt, úgy érezték, hogy Tonino Monti kinevezése szinte ellensúlyozza a kudarcot, a széttépett kegyelmi kérvényt.

Eleve számoltak is e fordulattal, hiszen félig találomra, de megnyerték Toninót, mint láthattuk.

Pontos tervük nem volt, helyesebben mondva egyáltalán nem volt semmi tervük. Árgus szemmel, feszült figyelemmel, ugrásra készen lesték a kínálkozó alkalmat, hogy üstökön ragadják. Haloványan derengett csupán a remény a gondolatban: Toninót megnyerni; kinevez-tetésével mintha hirtelen fény gyúlt volna. Ennek hajnalvilágánál testet lehet tán adni a tervnek, mely mindeddig illékony volt, mint az álom.

Hét órakor kezdtek tanácskozni. Nyolcra, úgy látszik, határozatra jutottak, mert bejelentették a legénységnek, hogy a *Runner* másnap délután továbbindul.

Tonino engedélyt kapott rá, hogy még az este vagy másnap reggel hazamenjen apjától elbúcsúzni, de kereken kijelentette, hogy esze ágában sincs elbúcsúzni, hiszen annyira retteg apja dühétől, hogy ha az öregnek eszébe jutna ide utánajönni, hát ő nyomban elbújna előle a hajófenék legsötétebb zugába.

Salvato elégedett pillantást váltott apjával; Tonino félelme, úgy látszik, kapóra jött.

Hadd mondjuk el rendre-sorra, mi történt. Kommentárra nem lesz szükség, a tények magukért beszélnek.

Másnap délután, öt óra tájban a *Runner* legénysége megkezdte a horgony felszedését, borult, sötét ég alatt.

Vagy a legénység ügyetlenkedett, vagy a lánc volt gyenge, elég az hozzá, hogy a horgony felszedése közben elpattant egy láncszem, s a vasmacska lent maradt.

Nem nagy dolog, máskor is megesik. Ha a víz nem túlságosan mély, búvárokkal szokták felhozatni a fenékbe ragadt vasmacskát.

A goeletten zavartalanul folyt tovább az előkészület az indulásra a horgonyt ért baleset ellenére, de mert a víz mélysége nem volt több három ölnél, abban maradtak, hogy nyolc ember és Giovanni fedélzetmester hátramarad egy csónakkal, megkísérelni a horgony kiemelését. Visszatértükig a *Runner* a kikötőöböl bejáratánál cirkál három különböző színű lámpással az oldalán, hogy a csónak rátaláljon a vaksötét, holdtalan éjben.

Nyolc órára a *Runner* kievickélt a kikötőben veszteglő hajók tömkelegéből, s megkezdte sétáját a megbeszélt helyen, mialatt a nyolc matróz visszatért a horgonyt felszedni - előbb nem kezdhették, mert a vitorlafelvonás és lavírozás munkájánál szükség volt minden kézre.

Riccardo Monti, a castellammarei erőd főfoglára nyolc órakor kilépett a börtön kapuján, miután jelentette a parancsnoknak, hogy most vette éppen kézhez fia levelét, mely tudtára adja, hogy teljesült szíve hő vágya, fiát kinevezték helyettes porkolábnak, néhány formaságot kell elintézniük a rendőrségen, de kilenc és tíz óra között okvetlenül felveszik a szolgálatot immár kettesben.

Tonino nyilván bajtársai tanácsára írta a levelet, hogy apja figyelmét elterelje a goelett indulásáról, az esetre, ha valahogy a fülébe jutott volna, hogy fia matróznak szegődött.

Tonino egy kis kocsmában adott találkát az apjának, a piazza Marinán. Riccardo Monti gyanútlanul belépett az ivóba, és Tonino Monti után tudakozódott. Menjen végig a folyosón, a végében talál egy különtermet, ott iddogál Tonino Monti, három-négy cimborája társaságában - hangzott a válasz.

A főfoglár megkereste a kérdéses termet, ám amint belépett és tanácstalanul körülnézett, mert a fiát sehol sem látta, hirtelen megrohanta négy ember, kezét-lábát összekötözték, száját felpeckelték, őt magát az ágy alá dugták, s azzal biztatták, hogy holnap reggelig itt marad, akkor elengedik, és ha nem próbál szökni, a haja szála se görbül.

Ellenállásról szó sem lehetett; támadóinak csakis akkor kellett nyers erőszakot, sőt halálos fenyegetéseket alkalmazni, amikor leakasztották övéről a karikát, melyen a zárkák kulcsát őrizte.

A kulcscsomót rögtön továbbadták valakinek, aki a félig nyitott ajtó mögött várakozott.

Félórával később egy Toninóval egykorú s hozzá hasonló termetű fiatalember kopogtatott be az erőd ajtaján. A parancsnokkal kívánt beszélni, Riccardo Monti megbízásából.

A parancsnok utasítására bebocsátották a fiatalembert.

Az a következő mesével állt elő: Riccardo Montit megsebezte egy véletlenül felrobbant petárda, amikor keresztülvágott a Toledo utcán, az ünneplő sokadalmon. A sebesültet beszállították a kórházba.

A sebesült elhívatta őt, Tonino Montit, átadta neki a kulcsokat, s a lelkére kötötte, hogy haladéktalanul jelentkezzék a parancsnok úr őexcellenciájánál, mutassa be igazolásul kinevezési okmányát - a parancsnok úr már tud a dologról -, és helyettesítse apját arra a néhány napra, amíg felépül sebéből.

A parancsnok megvizsgálta a kinevezési okmányt: szabályszerű okirat volt. Hihetően hangzott a Riccardo Montit ért baleset meséje is; százával esnek efféle incidensek minden ünnepen; azt meg egyenesen a főfoglártól tudta, hogy a fiáért indult, s szándéka volt őt magával hozni a börtönbe; mindent elhitt hát, az utolsó szóig, felszólította az ál-Toninót, hogy tartsa magánál a kulcsokat, magyaráztassa el magának, mi a kötelessége, és lásson munkához.

Az új porkoláb gondosan zsebre rakta a kinevezési okmányt, visszaakasztotta övére a kulcscsomót, melyet a kihallgatás kezdetén kirakott volt a parancsnok asztalára, köszönt és távozott.

Egy inspektor körbevezette a fiatalembert a parancsnok utasítására a börtönfolyosókon, s egyenként megmutogatta a lakott zárkákat.

Kilenc zárkának volt lakója.

Luisa zárkája előtt megálltak; az inspektor elmagyarázta, hogy ez a fogoly különösen fontos, a szolgálatos porkoláb kötelessége ismételten ellenőrizni, hogy a fogoly nő él, és a helyén van-e, mégpedig napjában háromszor és éjjelente kétszer; első ízben este kilenc órakor, másodszor hajnali háromkor.

Aznap felülről jövő utasításra elrendelték az őrség megkettőztetését.

A zárkák után megtekintették az ügyeletes szobát. A szolgálatos porkoláb itt virrasztott egész éjjel. Nappal alhatott négy órát, pótlásul.

Szabad volt olykor a börtönfolyosókon sétálgatnia unaloműzésül, s hogy el ne nyomja az álom.

Fél tizenkettőkor elbúcsúzott egymástól az inspektor meg az új porkoláb. Az inspektor még egyszer elmondta, hogy legyen mindenekfelett pontos és éber, az új porkoláb fogadkozott, hogy ő igyekezni fog a hozzáfűzött reményeket nemcsak beváltani, de felül is múlni.

S csakugyan! Mihelyt magára maradt, rögtön figyelőállásba helyezkedett az ügyeletes szoba ajtajában, mely az első folyosó végén, az első számú lépcső alján helyezkedett el, de olyan éberen figyelt, fülelt, hogy aki így látja, annak el kellett volna ismernie: a fickó nem beszélt a levegőbe!

Így állt merőn és mozdulatlanul, míg az erődben el nem ült minden zaj.

Megkondult az éjféli harangszó.

103
Az őrjárat

A tizenkettedik ütésre egyszeriben megelevenedett az új porkoláb, aki úgy állt ott, mint a figyelem szobra; s mintha hirtelen elhatározásra jutott volna, megindult se nem gyorsan, se nem lassan föl a lépcsőn. Hogy ha valaki felfigyelne léptei zajára, s kérdést intézne hozzá, ő azt felelhesse: „Apám távollétében az én dolgom a börtönben felügyelni, azt teszem, ami a kötelességem."

De aludt minden jótét lélek: senki nem látta, senki nem hallotta, senki nem tartóztatta fel.

Felért a második emeletre, végigment a folyosón, majd visszatért, de ezúttal sokkal elővigyázatosabban lépkedett, lábujjhegyen, lélegzetét visszafojtva, s feszülten hallgatózva.

Luisa San Felice zárkája előtt hirtelen megállt.

Az ajtó kulcsát már a kezében tartotta.

Óvatosan beillesztette s elforgatta a kulcsot a zárban, de olyan lassan, hogy alig hallatszott a csikordulás. Az ajtó megnyílt előtte.

Sötét éjszaka volt; süvítve tört be a szél az ablak rácsai között; de látni nem lehetett a nyílást, kint éppoly sűrű volt a homály, mint idebenn.

A fiatalember egy lépést tett előre, elfúló lélegzettel.

De mert a foglyot nem látta, halkan elsuttogta a nevét:

- Luisa!

Nem is hang, fuvalom volt az, ami ráfelelte: „Salvato!", s a következő pillanatban Luisa karja ölelte, Luisa ajka forrt ajkára.

Kettős örömsóhaj szállt az égre, s ereikben egyszerre vetett lobot a csók lángja. A tárgyalás s az azt követő búcsú óta először pihent egymás karjában a két szerelmes.

Luisát nem érte váratlanul az éji látogatás, a nap folyamán Salvato jelbeszéddel tudtára adta, nehogy kiáltani találjon első ijedelmében. Kétség s remény közt várta mégis, hogy Salvato szólítsa, mielőtt felelni mert volna.

Némán és mozdulatlanul ölelték egymást, eggyé váltan s mintegy önkívületben.

Salvato tért elsőnek magához.

- Lássunk hozzá, drága Luisám, az idő sürget. Eljött a végső pillanat, mely sorsunkat megpecsételi. Megmondottam: „Várj türelemmel, és ne félj, együtt élünk, vagy együtt halunk." Te bíztál bennem, s én itt vagyok.

- Ó, igen, itt vagy. Nagy az Isten és jóságos! Mit tegyek? Hogyan lehetek segítségedre?

- Figyelj rám - felelte Salvato. - El kell reszelnem az ablakrácsot, az valamivel több, mint egyórai munka. Néhány perccel múlt éjfél, legalább négy óránk van virradatig. Ne kapkodjunk, de használjuk ki az időt, ez az egy éjszaka a mienk, holnapra kiderül a suskus.

- Megint csak azt kérdezem: mit tegyek én, mialatt te dolgozol?

- Az ajtót félig nyitva hagyjuk, s te a küszöbről lesed, nem fenyeget-e veszély. Ha gyanús neszt hallasz, azonnal figyelmeztetsz. Én kimegyek, és rád zárom az ajtót. Mihelyt kívül kerültem, gyanún felül állok, hiszen csak a kötelességemet teljesítem, körbejárom, ellenőrzés végett, a börtönt. Negyedóra múltán visszatérek ide, és befejezem a megkezdett munkát. Tehát: bátorság és hidegvér!

- Légy nyugodt, barátom, méltó leszek hozzád - felelte Luisa, s csaknem férfias eréllyel szorította meg Salvato kezét.

Salvato elővett a zsebéből két finom, de kemény acélreszelőt - azért kettőt, mert az egyik eltörhetett munka közben -, Luisa kiállt az ajtóba, amint azt Salvato meghagyta neki, hogy figyeljen, nem hall-e gyanús neszt a folyosó vagy a lépcső irányából.

Salvato munkához látott; biztos, nem remegő kézzel fogta a reszelőt - a félelemnek nem volt felette hatalma.

A finom acélreszelő szinte zajtalanul hatolt a vasba. Ámbár a szél süvöltése, a mennydörgés robaja akkor is elnyomta volna a reszelés zaját, ha jóval hangosabb. Vihar közelgett.

- Szép időnk van! - dünnyögte Salvato. Magában hálát adott a mennydörgésnek, mely cinkostársául szegődött.

S dolgozott rendületlenül.

Senki nem zavarta meg.

Egy óra leforgása alatt sikerült négy rácsot elfűrészelnie, amint azt előre megmondta. Az ablakon akkora nyílás tátongott, hogy két ember kifért rajta. Salvato feltűrte zubbonyát, s leoldotta a derekára csavart kötelet. Finoman sodrott erős kötél volt, elég hosszú ahhoz, hogy kényelmesen leérjen az ablakból a torony lábáig.

Egyik végére jó előre karikát erősítettek, nyilván abból a célból, hogy Salvato ráilleszthesse az elfűrészelt ablakrács egyik függélyes rúdjára, mely szilárdan állt a falban.

Salvato egyenlő közökben bogokat kötött a kötélre, hogy mászás közben legyen mire támasztania kezét, térdét.

Ennek utána kiment a folyosóra, még egyszer végigjárta, s a lépcsőnél megállt.

Ráhajolt a nehéz vaskorlátra, s úgy maradt egy pillanatig mozdulatlanul, lélegzet-visszafojtva. Szeme a sötétséget vallatta, füle a csendet.

- Sehol senki! - mormolta aztán, diadalittas mosollyal.

Gyors léptekkel visszament, belépett a zárkába, a kulcsot kiemelte a külső zárból, belülről bezárta az ajtót, három-négy szöget csúsztatott a kulcs mellé, hogy használhatatlanná tegye a zárat, felkapta Luisát, szívére szorította, „bátorság” - mondta, aztán a rácsra illesztette a vasgyűrűt, Luisa két kezét összekötözte, nehogy elgyengüljenek teste súlya alatt, majd felszólította Luisát, hogy ölelje át a nyakát.

Luisa most döbbent rá, merre készül szökni Salvato, s a szívverése is elállt arra a gondolatra, hogy nemsokára a semmiben fog lebegni, s úgy ereszkedik majd le harminc láb magasból, hogy a kedvese nyakában csüng, akit egy szál kötél tart.

De magába fojtotta rettegését. Letérdelt, az ég felé emelte kendővel összekötött két kezét, elsuttogott egy imát, majd felállt, s azt mondta:

- Mehetünk.

Villám cikázott végig az alacsonyan szálló, sötét fellegeken. Salvato megpillantotta a villám fényénél Luisa sápadt arcát, melyen nagy, kövér verejtékcseppek csillogtak.

- Ne félj a leszállástól! Baj nélkül földet érsz, arról kezeskedem - mondta Salvato, aki méltán bízott acélizmai erejében.

- Mondtam, barátom, hogy mehetünk - felelte Luisa. - Hiszek benned és Istenben.

- Akkor hát rajta, ne késlekedjünk.

Salvato kihajította a kötelet az ablakon, még egyszer meggyőződött róla, hogy jól odaerősítette-e, fejet hajtott, hogy Luisa a nyaka köré fonhassa karjai füzérét, felállt egy zsámolyra, melyet előre odakészített, Luisával a nyakában átbújt a résen, s mialatt a szegény nőt egész testében ideges reszketés rázta, ő két kézzel megragadta a kötelet, ügyes mozdulattal ráfonta lábait, s megindult lefelé, a mélybe.

Luisa alig fojthatta vissza sikolyát, amikor megérezte, hogy a levegőben lebeg, szabadon himbálódzik a tátongó mélység fölött, melyet oly sokszor remegve nézett zárkája ablakából. Szeme lecsukódott, szája Salvato száját kereste.

- Ne félj - súgta Salvato -, háromszor ekkora távolságra is futná erőmből.

S Luisa csakugyan tapasztalhatta, hogy lassú, kimért iramban ereszkednek lefele. Nagy erő és sok hidegvér kellett e bámulatos tornamutatványhoz. Ám a kötél közepe táján hirtelen megállt Salvato.

Luisa kinyitotta a szemét.

- Mi az? - kérdezte.

- Maradj csendben! - súgta Salvato.

Minden idegszálát megfeszítve hallgatózott egy pillanatig.

- Hallasz valamit? - kérdezte aztán, de olyan halkan, hogy Luisa inkább sejtette, semmint hallotta.

- Lépéseket, több ember lépését, úgy hiszem. - Mint elcsitult szellő utolsó fuvalma, oly elhalóan csengett Luisa hangja.

- Őrjárat közeleg - súgta Salvato. - Mindjárt ideér, nem kockáztathatjuk meg most a leszállást. Megvárjuk, míg elmegy, aztán leereszkedünk.

- Istenem, Istenem! Fogytán az erőm! - sóhajtotta Luisa.

- Sebaj, én győzöm erővel kettőnk helyett is! - felelte Salvato.

Mialatt e rövid párbeszéd lefolyt, érezhetően közelebb jutott az őrjárat. Luisa újra behunyta a szemét, de Salvato annál jobban kinyitotta a magáét, s a lámpás fényénél, melyet egy katona vitt az élen, kilenc emberalak körvonalait látta derengeni a vakhomályban. A vár fala mentén haladtak. Salvato nem nyugtalankodott. Az éj koromsötét volt s ők ketten elég nagy távolságra a földtől; az őrjárat nem vehette észre őket, hacsak egy villám el nem árulja hollétüket, s ami a legfőbb: Salvato tudta, hogy lesz elég ereje kivárni, míg az őrjárat odábbáll.

Az őrjárat csakugyan elhaladt a szökevények lába alatt, de megállt a torony tövében, Salvato nagy megdöbbenésére, aki egy pillanatra sem tévesztette szem elől. A katonák néhány szót váltottak egy őrszemmel, akit Salvato eddig nem vett észre, s akit most új őr váltott fel. Végre elvonult az őrjárat; hamarosan elnyelte a bolthajlat, de a lámpás gyenge visszfénye elárulta, hogy még nem jutott túl rajta.

Salvatót soha nem hagyta még cserben a bátorsága, de most megfagyott ereiben a vér. Hirtelen megértette, mi is történhetett. Ferenc herceg és Mária Klementina hercegnő kérvénye felszította a király gyűlöletét, s új rendeletet bocsátott ki a börtön őrizetének megszigorítására: ezért áll most őrszem a torony előtt.

Luisa érezte, hogy Salvato szíve görcsbe rándul. Szeme elnyílt, s rémülten tapadt kedvesére.

- Baj van?

- Semmi, semmi - felelte Salvato. - Isten megoltalmaz!

Ami azt illeti, Isten oltalma csakugyan elkelt volna; a torony alján fel-alá sétált az őrszem. Salvato erejéből futotta a leszállásra, de nem a felmászásra.

Föntegyébként is a biztos halál várt rájuk, lent talán az élet.

Salvato nem tétovázott tovább. Bevárta, míg az őrszem eljutott egyhangú, kurtára szabott sétaútja legtávolabbi pontjára, háttal a menekülőknek, s ekkor villámgyorsan leereszkedett; de amint a lába földet ért, sarkon fordult az őrszem, és meglátta, hogy valami alaktalan tömeg mozog a sötétben.

- Állj, ki vagy! - kiáltotta.

Salvato nem felelt. Karjába kapta a rémülettől félájult Luisát, s futva indult a tengerpart irányába, ahol a csónak várta.

- Állj, ki vagy! - kiáltotta másodszor is az őrszem, és fegyverét lövésre emelte.

Salvato némán futott tovább, ahogy a lába bírta. Már felrémlettek a csónak körvonalai, már látta barátait, már hallotta apja hangját.

- Bátorság! - kiáltotta Salvatónak, s a matrózok azt: - Partra!

- Állj, ki vagy! - kiáltott harmadszor is az őrszem, ujját a ravaszra helyezve.

S mert választ most sem kapott, egy villám világánál, mely az eget hirtelen fénybe vonta, kapásból célzott és lőtt.

Luisa érezte, hogy Salvato megremeg, s a következő másodpercben elbukik, félelmes kiáltással, melyben több volt a düh, mint a fájdalom.

- Fegyverbe! - kiáltotta az őr, miután fegyverét kilőtte.

- Mentsétek meg! - kiáltotta Salvato elfúló hangon, utolsó leheletével.

Luisa félájultan s a fájdalomtól félőrülten hevert a földön, összekötözött kézzel, magatehetetlen, hiszen két karja még mindig Salvato nyakára fonódott, s mintha lidérces álmot látna, úgy nézte végig, hogyan ront egymásnak két dühödt ember-, azazhogy ördögcsapat, hogy dulakodnak, üvöltenek, gyilkolják egymást, s hogy tiporják őt halálra.

Öt perc múltán vége szakadt az ütközetnek. A küzdők hirtelen kétfelé váltak; a katonák elragadták és magukkal vonszolták a várba Luisát, aki alig élt már, a matrózok felkapták s a csónakra cipelték Salvatót és apját. Salvato halott volt, az őr golyója éppen a szívét járta át, apja eszméletlen, minthogy szörnyű ütés érte a fején.

Luisát úgy megviselte a rémületes éjszaka, hogy - jóllehet terhessége hetedik hónapjában járt csupán - szülési fájdalmak lepték meg, mihelyt a zárkába visszajutott, s még aznap, hajnalban, öt óra tájban világra hozta gyermekét - holtan.

A Gondviselés kegyelme - vagy bűnbánata? - megkímélte őt a legeslegszörnyűbb fájdalomtól: attól, hogy újszülött gyermekét erővel elragadják tőle.

104
A király parancsára

Statella, Cassaro hercege, Nápoly alkirálya, a Fiorentini Színházban ült régi ismerősünk, Malaspina márki társaságában, egy héttel a fentebb elbeszélt események után. Hirtelen feltárult a páholy ajtaja. A folyosón egy törvényszolga állt vigyázzban, mögötte egy tengerésztiszt.

A tiszt kezében nagypecsétes írás.

- Nagyságos alkirály úr! - szólt a törvényszolga.

A tengerésztiszt néma meghajlással átnyújtotta a hercegnek a pecsétes írást.

- Ki küldi? - kérdezte a herceg.

- A Szicíliai Kettős Királyság felséges uralkodója - felelte a tiszt. - Tekintettel az ügy rendkívüli fontosságára, nyugtát kell kérnem az átadás megtörténtéről.

- Egyszóval Palermóból jön, uram? - kérdezte a herceg.

- Tegnapelőtt indultam a *Sirená*-n, excellenciád parancsára.

- Őfelségeik jó egészségnek örvendenek?

- Kitűnő egészségnek, herceg úr.

- Adjon egy nyugtát a nevemben, Malaspina.

A márki előhúzta levéltárcáját, és íráshoz látott.

- Excellenciás uram, kegyeskedjék a nyugtán az átadás helyét és időpontját is feltüntetni - kérte a tiszt.

Malaspina elámult.

- Ejha! Csakugyan fontos okmány lehet!

- Főbenjáró ügy, excellenciás uram.

A márki kiállította a nyugtát, úgy, amint azt a tiszt kérte, majd visszatért a páholyba.

A herceg éppen végzett az okmány elolvasásával, mire a márki mögött bezárult az ajtó.

- Nézze csak, Malaspina, ez magára tartozik - mondta a herceg.

És odanyújtotta neki a papirost.

Malaspina márki átvette, és belenézett. Ferdinánd szűkszavú, de iszonyú parancsát olvasta:

> *Itt küldöm Luisa San Felicét. Legkésőbb tizenkét órával a megérkezése után végre kell hajtani rajta az ítéletet.*
>
> *Meggyónt, tehát a kegyelem állapotában van.*
>
> *B. Ferdinánd*

Malaspina rábámult Cassaro hercegére.

- Nem értem!

- Mit nem ért? Intézkedjék, kedvesem, ez önre tartozik.

S a herceg figyelme máris a színpadra fordult. A *Titkos házasság*-ot adták, a boldogtalan Cimarosa remekművét, aki röviddel azelőtt Velencében belehalt abbeli félelmébe, hogy Nápolyban felakasztják.

Malaspinának a szava is elállt meglepetésében. Igazán nem gondolta volna, hogy a kivégzések előkészítése az alkirály első titkárának a kötelessége.

Csakhogy a márki vérbeli udvaronc volt, mint mondottuk. Olykor lázongott, de végül mindig fejet hajtott. Ezúttal sem kellett több, mint hogy a herceg még egyszer hátrafordúljon s rászóljon: „Hallotta, márki!", és Malaspina máris engedelmeskedett. Némán meghajolt, kisietett, a színház kapuja előtt kocsira szállt, s a Vicariára hajtatott.

Luisa San Felice alig egy órája érkezett oda, félholtan, összetörve, megsemmisülve. Egyenesen a kápolnával szomszédos helyiségbe kísérték, ahol Cirillo, Carafa, Pimentel, Manthonnet és Michele szenvedte volt egy hosszú éjszakán át a halálfélelem kínjait.

A királyi parancs végrehajtási utasítása egyetlen mondatból állt:

Statella, Cassaro hercege őexcellenciája a fejével felel e nő kivégzéséért.

Malaspina márki rádöbbent, hogy az alkirálynak jó oka volt rábízni az ügy elintézését.

A márki tétovázott olykor, mielőtt eltökélte magát, de amit eltökélt, azt derekasan végbevitte.

Visszaült a hintóba, s odakiáltott a kocsisnak:

- Vico dei Sospiri dell'Abisso!

Emlékszünk, ki lakott a Sóhajok utcájában: Donato mester, a nápolyi hóhér.

A kocsi a hóhér háza elé gördült. Malaspina márkit undor fogta el a gondolatra, hogy az átkos hajlék küszöbét átlépje.

- Hívd ki Donato mestert - mondta a kocsisnak -, beszédem van vele.

A kocsis leszállt a bakról, benyitott s bekiáltott:

- Donato mester! Jöjjön ki.

- Apám nincs Nápolyban - felelte bentről egy női hang.

- Hogyhogy nincs Nápolyban? Hát szabadságon van?

- Nem, excellenciás uram - felelte ugyanaz a hang, valamivel közelebbről. - Hivatása Salernóba szólította.

- Hogyhogy a hivatása? - kérdezte Malaspina. - Beszéljen világosabban, szép gyermekem.

A küszöbön ugyanis egy csinos fiatalasszony jelent meg, a fiatalasszony sarkában pedig egy férfi - a szeretője vagy a férje.

- Mi sem egyszerűbb, excellenciás uram - mondta a fiatalasszony, aki természetesen nem volt más, mint Marina. - Tegnap meghalt apám salernói kollégája. Salernóban négy halálos ítélet vár végrehajtásra; kettőt holnapra tűztek ki, kettőt holnaputánra. Apám ma délben elutazott, holnapután este várjuk vissza.

- Ki helyettesíti? - kérdezte a márki.

- Hát bizony senki, erre nézve nem kaptunk parancsot; úgy hírlik, a börtönök máris kiürültek. Még a segédeit is magával vitte, mert nem szeret olyan emberekkel dolgozni, akiknek a munkáját nem ismeri.

- Ez a legény nem helyettesíthetné Donato mestert szükség esetén? - kérdezte a márki, Giovannira mutatva.

Olvasóink nyilván rögtön kitalálták, hogy a fiatal férfiban Giovannit tisztelhetik, vagyis immár Marina hites urát, mert időközben teljesült szíve legfőbb vágya. Giovanni tagadólag rázta a fejét:

- Halász vagyok én, nem hóhér.

- Mit tegyünk? - kérdezte a márki. - Ha már nem segítenek, legalább adjanak tanácsot.

- Egyet mondhatunk: ez itt a mészárosok negyede, a mészárosok legtöbbje királypárti, tán akad köztük, aki elvállalja a munkát, ha megtudja, hogy egy jakobinust kell felkötni.

Mit volt mit tenni Malaspina márkinak, megfogadta a kapott tanácsot, s mert kocsival nem hajtathatott be a rakpart és a Régi Vásártér között ide-oda kanyargó sikátorok labirintusába, nekivágott gyalog, önkéntes hóhért keresni.

Bekopogott egymás után három derék mészároshoz is, de egyik sem vállalta a dolgot, pedig a márki végül már hetven piasztert ígért, és felmutatta a király parancsát is, miszerint az ítéletet tizenkét órán belül végre kell hajtani.

- Saját kezűleg mégsem végezhetem ki! - mormolta kétségbeesetten, amint a harmadik boltból kifelé ballagott. Egyszerre utánakiáltott a mészáros, ragyogó ötlettől kapatva:

- Excellenciás uram, azt hiszem, tudom már, ki az ön embere.

- Ó! Ha úgy lenne! - sóhajtott Malaspina.

- Van nekem egy szomszédom... Nem mészáros, csak kecskeölő, de ugye excellenciád nem ragaszkodik feltétlenül ahhoz, hogy az illető mészáros legyen?

- Én csak ahhoz ragaszkodom, hogy találjak valakit, aki, mint az imént mondta, „az én emberem”.

- Nos, forduljon a *beccaióhoz.* Szegény ember sokat szenvedett a republikánusoktól, örömest bosszút áll rajtuk.

- Hol lakik a *beccaio?* - kérdezte a márki.

A mészáros hátraszólt:

- Gyere csak, Peppino, ugorj, és vezesd el őexcellenciáját a *beccaióhoz.*

Peppino a mészárszék egyik zugában aludt, egy halom száradó állatbőrön. A hívásra feltápászkodott, nagyot nyújtózott, s morogva bár, de engedelmeskedett. Legédesebb álmából verte fel a gazda.

- Gyerünk, fiú, egy piaszter üti a markod, ha szerencsével járunk - biztatta Malaspina.

- S ha az úr nem jár szerencsével? Engem így is, úgy is felzavartak - mondta a gyerek, az önzés logikájával.

- Ami igaz, az igaz - bólintott Malaspina márki. - Itt egy piaszter arra az esetre, ha kudarcot vallanánk; ha szerencsével járunk, kapsz még egy piasztert.

- Ez már beszéd! Erre méltóztassék, excellenciás uram.

- Messzire megyünk? - kérdezte a márki.

- Csak ide a szomszédba, excellenciás uram! Ott van átellenben a bolt, az utca túlfelén.

A fiú mutatta az utat, a márki követte.

Csakugyan mindössze az utcán kellett átvágniok. A *beccaio* boltját zárva találták, de a rosszul záródó ablaktáblák résein fény szűrődött ki.

- Hé, *beccaio*! - kiáltotta a fiú, és megverte a kaput.

- Mi kell? - kérdezte bentről egy rideg hang.

- Egy szövetruhás[28] úr keresi.

De mert a *beccaiót* még ez a bámulatosan pontos felvilágosítás sem bírta ajtónyitásra, Malaspina maga is megszólalt:

- Nyiss ajtót, barátom, az alkirály első titkára vagyok, s az ő megbízásából jöttem hozzád.

E szavakra, mintegy varázsütésre, feltárult a ház ajtaja, s a márki egy torz, nyomorék, fertelmes alakot pillantott meg az el-ellobbanó mécses füstös fényénél, véres bőr- és csonthalmok közepette: a félszemű, csonka kezű, falábú *beccaiót.*

Úgy állt ott vérmocskos mészárszéke közepén, mint a rontás démona.

Malaspina márki nem volt éppen gyenge szívű, mégsem fojthatta el feltörő undorát.

A *beccaio* észrevette, rávicsorította a márkira a fogát, ami nála nevetésnek számított, s azt mondta:

- Szó, ami szó, nem vagyok éppen szemrevaló, excellenciás uram. De gondolom, nem a Bourbon Múzeum egyik szobrát jött megtekinteni.

- Azért jöttem, hogy a király hű szolgájával beszéljek, aki gyűlöli a jakobinusokat, és bosszút esküdött ellenük. Úgy mondták, itt találom, akit keresek, s én idejöttem.

- Jól mondták, akik mondták. Fáradjon beljebb, excellenciás uram.

A márki, undorát leküzdve, belépett a mocskos helyiségbe.

A fiú, aki idáig kísérte, a nyomába akart szegődni - elvégre nagy érdeke fűződött a tárgyalás kedvező kimeneteléhez -, de a *beccaio* ráemelte csonka jobb kezét:

- Ki innen, kölyök, semmi közöd a kettőnk dolgához!

S döngve becsapta az ajtót a fiú orra előtt.

A *beccaio* mintegy tíz percig tárgyalt csukott ajtó mögött Malaspina márkival. Tíz perc múlva távozott a márki.

A *beccaio* nagy hajbókolva az ajtóig kísérte.

Malaspina nem tett tán tíz lépést sem az utcán, amikor hirtelen előbukkant kis vezetője.

- Á, itt vagy megint, fiú? - kérdezte a márki.

- Itt bizony. Az urat vártam.

- S ugyan minek?

- Csak azért, hogy megtudjam, sikerrel járt-e?

- Igen. Hát aztán?

---

[28] A „szövetruhás” *(vestito di panno)* megjelölés annyit tett a múlt században a nápolyi nép nyelvén, mint előkelő, arisztokrata.

- Excellenciád megígérte, hogy ez esetben kapok még egy piasztert.

A márki zsebébe nyúlt.

- Itt a piasztered, vidd isten hírével.

És átnyújtott egy ezüstpénzt.

A gyerek elkapta, a markába szorította s néhányszor összeütögette a két pénzdarabot, mintha kasztanyettát csattogtatna.

- Köszönöm, excellenciás uram - mondta -, Isten éltesse soká méltóságodat.

A márki visszaült kocsijába, és megparancsolta a kocsisnak, hogy hajtson a Fiorentini Színházhoz.

Peppino felszökött egy sarokkőre, s a Szűzanya-kép előtt égő örökmécses világánál megvizsgálta az újonnan kapott pénzdarabot.

- Még ilyet! Dukátot adott piaszter helyett! Két carlinót lopott ki a zsebemből - háborgott Peppino. - Ezek a nagyurak mind gazemberek!

Mialatt Peppino imigyen dicsérgette Malaspina márkit, ő már úton volt a színház felé.

A színház kapuja előtt, helyesebben a kapu előtti kis térségen ott várakozott az alkirály hintaja; a herceg tehát még páholyában tartózkodik.

A márki fürgén kiszállt a bérkocsiból, a kocsis markába nyomta a viteldíjat, felsietett a lépcsőn, és bevezettette magát a herceg páholyába.

Az ajtónyílás zajára megfordult az alkirály.

- Á, megjött, Malaspina?

- Igen, hercegem.

- És mit végzett?

- Minden rendben. Holnap tíz órakor meglesz a kivégzés, amint ezt őfelsége megparancsolta.

- Köszönöm, márki - bólintott a herceg. - Foglaljon helyet. A második felvonás nagy kettősét ugyan már elszalasztotta, de a *Pria che spunti l'aurorá*-t szerencsére még meghallgathatja.

105
A vértanúság

Sokért nem adnók, ha fátyolt boríthatnánk mindarra, ami még hátravan, ha ezzel az egyszerű sírfelirattal: „Itt nyugszik Luisa Molina San Felice, a vértanú", lezárhatnók hősnőnk kálváriáját; de tollunkat mindvégig a történelmi igazság vezérelte e hosszú elbeszélés során, s a történelem könyörtelen parancsa arra kényszerít, hogy végigjárjuk a szenvedések útját, ha erőnk fogytán háromszor roskadnánk is össze a kereszt terhe alatt, mint Mi Urunk Jézus.

Nem tódítjuk, nem halmozzuk a borzalmat, erre esküszünk. Nem teszünk hozzá semmit, pontosan úgy mondjuk el a tragédiát, ahogy az események egyik szemtanúja elbeszélhetné. Jaj, hogy a valóság túltesz minden képzeleten!

Ó, bosszúálló Isten! Legfőbb bíránk az utolsó ítélet napján! Michelangelo Istene! Te adj erőt végigjárni utunkat.

Mint az előző fejezetben említettük, a castellammarei börtön szerencsétlen nőfoglyát, alighogy a szülésből felépült, a *Sirena* korvetten Nápolyba szállították, és egyenesen a Vicaria börtönébe, annak is a siralomházába kísérték.

Nemhogy állni, ülni se volt már ereje; a szó szoros értelmében leroskadt egy szalmazsákra. Meg se láncolták. Minek? Porkolábjai tudták, hogy amilyen gyenge, alélt, félholt, úgysem szökhet előlük, miként az átlőtt szárnyú galamb sem a vadász elől.

Elszakadt mindkét kötelék, mely Luisát az élethez fűzte. Salvato meghalt érte, az ő karjaiban, s neki éreznie kellett, mint gyengül, mint esik el, mint száll el belőle az élet; és mintha a sors is arra intené, hogy nincs joga túlélni azt, aki őt úgy szerette, oltalmazója, a gyermek, a természet törvényét kijátszva, időnek előtte kiszakadt méhéből.

Könnyű lesz e szegény, meggyötört test börtönéből kiszabadítani az elkívánkozó lelket!

Van-e valami óhaja? - kérdezték porkolábjai, szánalomból vagy tán csak a halál szörnyű ceremóniáléját követve.

Luisa némán nemet intett: szó nem jött az ajkára.

Ferdinánd levelében azt írta, hogy a fogoly nő a kegyelem állapotában van, gyónnia nem kell. A börtön parancsnoka ennek megfelelően úgy rendelkezett, hogy papot csupán arra az időpontra hívassanak, amikor a rab elhagyja a börtönt, tehát másnap reggel nyolcra.

Tíz órára tűzték ki a kivégzést, de a szerencsétlen nőnek két helyen nyilvános bűnbánatot kellett tartania, a Backer-ház kapuja előtt s a téren, ahol a két Backert agyonlőtték, mivel azon a jogcímen ítélték halálra, hogy ő okozta a két Backer vesztét.

Ez más szempontból is roppant hasznos eljárás volt. Emlékszünk, ugye, Ferdinándnak arra a levelére, melyben azt írta Ruffónak, hogy nem csodálja, ha a Régi Vásártér népe zúgolódik, hiszen már egy egész hete nem került sor újabb kivégzésre? Nos, ekkortájt már egy hónapja használatlanul állt Nápolyban a bitó. Köztudomású volt, hogy a hóhérok keze munkája nyomán jóformán teljesen kiürültek a börtönök. Újabb kivégzésre nemigen számíthattak, pedig nincs annál hatásosabb eszköze a nép féken tartásának. Kapóra jött hát Luisa San Felice kivégzése, s igyekeztek azt minél fájdalmasabbá és minél látványosabbá tenni, hogy lecsendesítsék a Régi Vásártér környéki fenevadakat, akiket Ferdinánd emberhússal táplált, vérrel itatott hat álló hónapja.

Igaz, a véletlen is beleszólt, s kellemesnél kellemesebb meglepetésekkel szolgált őfelsége hőn szeretett népének, azáltal, hogy eltávolítván Donato mestert, a hivatásos hóhért, egy műkedvelő hóhért állított helyébe, a *beccaiót.*

Toll le nem írhatja, szó el nem mondhatja, mit állt ki a szerencsétlen asszony élete utolsó éjszakáján, egyedül, halott kedvese s halott gyermeke emlékével, a vérpad előszobájában, ahonnan oly sok vértanú indult előtte a halálba; a gyászos szalmazsákon, melyen tehetetlenül hevert kívül-belül összetört, csupa seb teste. A testi és szellemi végkimerülés szörnyű apátiájába merülten virrasztott; valahányszor a harang egy újabb óra elteltét jelezte, felrémült, s önkéntelenül számlálni kezdte a kondulásokat, melyek mindegyike tőrdöfésként járta át szívét, majd miután a harangszó utolsó rezdülése is elhalt a levegőben, feje visszacsuklott mellére, s ő maga visszasüppedt a halálos közöny állapotába.

Teltek az órák. Négyre, ötre, hatra kongatott a harang, s végül felvirradt a nap, Luisa életének utolsó napja.

Baljós novemberi nap volt, esős és sötét, a gyászos szertartáshoz éppen illő; olyan nap, amelyen érezni, hogy az év haldoklik.

A folyosókon vadul fütyült a szél, zuhogó eső verte az ablakokat.

Luisa érezte, hogy közeledik az indulás pillanata. Nagy nehezen feltérdelt, fejét a falnak támasztotta, s így, félig térdeplő helyzetben, imádkozni kezdett.

De nem jutott eszébe alkalmas fohász, jobban mondva nem tudott, nem is tudhatott helyzetére illő imát, hiszen nem láthatta előre sorsát. „Istenem, Istenem, Istenem" - mormolták gépiesen ajkai, ki-kihagyó szívverése ütemére.

Hét órakor megnyílt a *biancók* fülkéjének külső ajtaja. Luisa megborzongott, bár nem tudta, mit jelent e zörej, de hiszen bármely ismeretlen zaj úgy csengett szegény fülének, mintha a halál dörömbölne máris élete kapuján.

Fél nyolckor súlyos, egyenetlen lépések dobaja hangzott fel a kápolna irányából, majd nyílt a börtön ajtaja, s a küszöbön egy ocsmány, mesébe illően fertelmes alak jelent meg, amilyet csak lidérces álmaiban lát az ember.

A *beccaio* állt Luisa előtt, fél szemével, falábával, csonka fél kezével, forradásos arcával.

Övében, a kecskeölő kés mellett, széles bárd.

Hangosan felröhögött.

- Á, hát te vagy az, szépségem! Nem is sejtettem, hogy ilyen nagy szerencse ért. Tudtam, hogy te jelentetted fel szegény Backerékat, de nem tudtam, hogy annak az aljas Salvatónak a szeretője voltál!... Ő meghalt - tette hozzá, fogát csikorgatva -, meglopott attól az élvezettől, hogy együtt öljelek meg benneteket... Ámbár nagy gondot okozott volna, hogy melyikteken kezdjem!

Lebicegett a kápolnából a siralomházba vezető három-négy lépcsőn, s amint Luisa gyönyörű haját meglátta, mely szabadon omlott alá vállaira, azt mondta:

- Ezt le kell vágni. Kár, kár.

Megindult Luisa felé.

- Hé, ideje felkelni! - s kinyújtotta a kezét, hogy durván felrántsa a földről áldozatát.

De mielőtt odáig sántikált volna a falábával, nyílt a *biancók* fülkéjének ajtaja, s egy vezeklőbarát lépett a hóhér és az áldozat közé. Hosszú, fehér csuklyája tetőtől talpig eltakarta, csak két szeme csillant elő a kámzsa nyílásain. Nyújtott karral s e szókkal parancsolt megálljt a *beccaiónak:* - E nőt csak a vérpadon illetheted.

Luisa ajkáról egy sikoly röppent el, amint a barát hangját meghallotta. Úgy látszott, jobban megrázta e nyájas hang, mint a *beccaio* gúnyolódása, acsarkodása, tagjaiba hirtelen visszatért az erő, s önmaga számára is váratlanul talpra állt, a falnak támaszkodva.

- Ingben, mezítláb kell vezekelnie; le kell vágni a haját, hogy levághassam a fejét. Ki vágja le a haját? Ki vetkőzteti le? - mondta a *beccaio.*

- Én - felelte a barát, változatlanul nyájas, de ellentmondást nem tűrő hangon.

- Ó, igen, ön! - Luisa hangja elcsuklott, keze mintegy imára kulcsolódott.

- Hallottad, bakó? - szólt a vezeklőbarát. - Eredj innen, várj bennünket a kápolnában, itt semmi keresnivalód.

- Törvény adta jogom van e nőre! - kiáltotta a *beccaio.*

- Az életére, de nem a személyére. Te arra kaptál felhatalmazást az emberektől, hogy őt megöld, én arra Istenemtől, hogy vigasza s támasza legyek a halálban; ki-ki tegye, ami a kötelessége.

- Enyém a ruhája, enyém a pénze, enyém minden cókmókja. A haj egymagában megér vagy négy dukátot!

A vezeklőbarát előhúzta arannyal telt erszényét, s a kápolnába hajította, hogy a *beccaiót* távozásra kényszerítse.

- Itt van száz piaszter. Hallgass és takarodj.

A *beccaio* szennyes lelkében csatára kelt a kapzsiság a gyűlölettel; de egy pillanat múltán győzött a kapzsiság. Éktelenül káromkodva, átkozódva átvonult a kápolnába.

A vezeklőbarát bezárta, illetve résnyire betette mögötte az ajtót, hogy az elítéltet megóvja a kíváncsi pillantásoktól.

Más helyütt szóltunk már a *biancók* rendkívüli hatalmáról s arról, hogy az elítélt mindvégig az ő oltalmuk alatt állt, olyannyira, hogy a hóhér egy ujjal nem érhetett hozzá, míg a vezeklőbarát el nem vonta kezét az áldozat válláról, s azt nem mondta a bakónak: - *E férfi* (vagy: *asszony*) *a tied.*

A vezeklőbarát lassú léptekkel lejött a lépcsőn, kámzsája alól előhúzott egy ollót, s odamutatta Luisának.

- Ön vagy én?

- Ön, ön! Tegye meg! - esdekelt Luisa.

És fejet hajtott, hogy a barát eleget tehessen végső, gyászos kötelességének.

A vezeklőbarát elfojtott sóhajjal égnek emelte szemét; vászoncsuklyája résein nagy könnycseppek csillantak meg.

Majd végtelenül gyengéd, puha mozdulattal összefogta bal kezébe Luisa dús, szőke haját, jobbjával becsúsztatta az ollót keze és az elítélt nyaka közé, ügyelve, hogy a vas hozzá ne érjen, és óvatosan lenyisszantotta a hajzuhatagot; Luisa életének büszke díszét, halála akadályát.

- Kié legyen e haj? - kérdezte a vezeklőbarát.

- Kérem, könyörögve kérem, tartsa meg emlékül irántam való szeretetére! - rebegte Luisa.

A barát ajkához emelte a hajcsomót, s lopva, hogy Luisa ne lássa, csókot nyomott rá.

Luisa borzongva tapintotta meg lemeztelenült nyakát.

- Mi következik ezután? - kérdezte.

- Nyilvános vezeklésre ítéltettél, leányom, egy szál ingben, mezítláb.

- Ó, a fenevadak! - jajdult fel Luisa. Szemérme fellázadt e gondolat ellen.

A vezeklőbarát szó nélkül sarkon fordult, belépett a *biancók* öltözőfülkéjébe, melynek udvari ajtaja előtt egy őrszem járt fel-alá, leakasztott a szögről egy vezeklőkámzsát, levágta róla a fejrészt, s e szavakkal nyújtotta át Luisának:

- Fájdalom, ennél többet nem tehetek.

Luisa felsikoltott örömében; rögtön megértette, hogy ez a zárt köntös, mely nyaka tövétől lába hegyéig ér, s tökéletesen elfedi meztelenségét a szemérmetlen pillantások elől, nem is ing, hanem szemfödél, s a halál szentségét terjeszti oltalmazóan fölébe.

- Kimegyek - szólt a barát -, szólíts, ha elkészültél.

Tíz perc múltán felcsendült Luisa hangja: - Atyám!

A barát visszatért.

Luisa levetett ruhái egy zsámolyon hevertek. Ő maga mezítláb és ingben, helyesebben köntösben állt ott.

Egyik lábfeje kibújt a köntös széle alól. A barát pillantása szánakozóan pihent meg e keskeny, finom lábon: hogy bírja majd az utat Nápoly kövein a vérpadig?

- Isten akaratából fenékig kell ürítened, lányom, a keserű pohárt - mondta. - Bátorság, vértanú! Ez az út a mennybe vezet!

Odakínálta vállát az elítéltnek, az rátámaszkodott, s együtt lépdeltek föl a kápolna ajtajáig. A barát betaszította az ajtót:

- Itt vagyunk - mondta.

- Nem siették el! - acsarkodott a *beccaio.* - De persze ha az elítélt nő ilyen szemrevaló...

- Hallgass, nyomorult! - rivallt rá a barát. - Jogod van őt megölni, de nem gyalázni!

Lementek a lépcsőn, áthaladtak a három rácskapun, és kijutottak az udvarra.

Az udvaron tizenkét pap várta őket, zászlókat, feszületeket vivő ministránsgyerekekkel.

Rajtuk kívül huszonnégy *bianco* alkotta az elítélt kíséretét és nagy csapat szerzetes; ők az árkádok alatt kerestek védelmet a zuhogó eső elől.

Luisa úgy nézett körül, mintha keresne valamit.

- Mit kívánsz? - kérdezte a vezeklőbarát.

- Egy feszületet kérnék - felelte Luisa.

A barát előhúzott kámzsája redőiből egy fekete bársonyszalagra függesztett kis feszületet, s a szalagot Luisa nyakába akasztotta.

- Ó, én Üdvözítőm! - fohászkodott Luisa. - Mi az én szenvedésem a tiedhez képest? De én csak esendő nő vagyok, önts hát belém erőt!

Megcsókolta a feszületet, s ettől mintha új erőre kapott volna.

- Menjünk - mondta elszántan.

A menet felsorakozott. Legelöl a papok haladtak, halotti zsolozsmákat énekelve.

Mögöttük a *beccaio* lépkedett. Szörnyű volt látni kaján örömét, hallani vad nevetését; jobb kézzel a bárdot szorongatta, s időről időre úgy tett, mintha valakinek a fejét venné, baljával botra támaszkodott, hogy bicegését egyensúlyozza.

Mögötte Luisa jött; jobb kezét a barát vállán nyugtatta, baljával a feszületet nyomta ajkához.

Utána következett a huszonnégy *bianco.*

S a *biancók* mögött a legkülönfélébb rendű-rangú szerzetesek tarka csuhás csapata.

A menet kiért a Vicaria térre. A téren temérdek ember szorongott.

Ujjongás, káromkodás, átkozódás fogadta a menetet. De az áldozat oly szép volt, oly ifjú és oly szelíd, és annyi ellentmondó híresztelés kapott róla lábra, köztük nem egy rokonszenvet és részvétet keltő, hogy pár pillanat múltán elapadt a szitkok, fenyegetések árja, s csend támadt a téren.

A kínok útját pontosan kijelölték. A strada dei Tribunalin át a Toledo utcára tartottak. Emberek sűrű sorfala közt vonult a menet a Toledo utca végéig; mintha még a házak is emberfejekből épültek volna.

Az utca végén balra fordultak; átvágtak a San Carlo Színház előtt, megkerülték a largo Castellót, s végül bekanyarodtak a Medina utcára. Itt állt a Backer-ház, mint tudjuk.

A ház kapuját kápolnává alakították, egy papírvirágokkal, gyertyákkal díszített oltárféleség segítségével. A gyertyák lángját kioltotta a szél.

A menet megállt a kapu előtt, s félkörben rendeződött az elítélt körül.

Az ing csuromvizesen tapadt Luisa tagjaira. Dideregve hullott térdre.

- Imádkozzék! - förmedt rá durván egy pap.

- Ó, boldogságos mártírok, én fivéreim, imádkozzatok értem, vértanú társatokért.

Mintegy tíz percig vesztegelt a menet a Backer-ház előtt; aztán felkerekedett, s haladt tovább.

Csak éppen az ellenkező irányba, a strada del Molón és a strada Nuován végig, majd átvágott a Régi Vásártéren, bejutott az Óvárosba, s nem sokkal utóbb ott állt meg a tűzfallal szemközt, melynek tövében a két Backert agyonlőtték.

A rakpart hepehupás kövezete vérig sebezte a vértanú lábait, a tengeri szél megdermesztette tagjait. Ahányat lépett, annyiszor jajdult fel, de a papok kántálása elnyomta tompa jajszavát. Már-már összeesett; a vezeklőbarát átkarolta a derekát, úgy támogatta.

A fal előtt megismétlődött a Backer-háznál lezajlott jelenet.

Luisa letérdelt, jobban mondva térdre rogyott, s elmondta, jobban mondva elsuttogta ugyanazt az imát. Úgy elcsigázta a sok szenvedés: a nemrég átélt szülés, a hajóút a viharos tengeren s az utolsó nap fáradsága, gyötrelme, hogy erői végképp kimerültek; nyilvánvaló volt, hogy hacsak félakkora utat kellene is megtennie, mint amennyit megtett, nem jutna el élve a vérpadra.

De máris megérkezett!

Kálváriája utolsó stációja, a fal tövében térdepelve tisztán hallotta a Régi Vásárteret zsúfolásig megtöltő tömeg - húsz-harmincezer lazzarone - viharzúgáshoz hasonló moraját, azokról az ezrekről nem is beszélve, akik a térre torkolló, sok-sok kis köz és sikátor szövevényes érhálózatán át özönlöttek a nápolyi csőcselék e fórumára, mint zuhatagok a tóba. Úgy tetszett, teremtett lélek át nem jut az emberektől hemzsegő utcán, ám a kíváncsiság csodát tett: utat nyitott az áldozatnak.

Luisa behunyt szemmel haladt, vigasztalója vállára támaszkodva, félig általa vitetve, amikor egyszerre megremegni érezte derekán a barát karját. Akaratlanul felpillantott... És meglátta a vérpadot.

A kis Santa Croce-templom előtt állt, pontosan ott, ahol Corradinót lefejezték.

Egyszerű deszkadobogó volt a vérpad, három méter magas, közepén a tőke.

Se teteje nem volt, se korlátja, hogy a nézőket semmi ne zavarja a véres színjáték élvezetében.

Lépcső vezetett föl rá.

Ilyen helyen fényűzés a lépcső. Nem is az elítélt, hanem a *beccaio* kedvéért építették: a falábával csakugyan nem mászhatott létrát.

Tíz órára harangoztak a Santa Croce-templomban, amikor az elítélt a lépcső aljához ért; kísérői, a papok, *biancók*, szerzetesek körülállták a vérpadot.

- Bátorság! - szólt a vezeklőbarát. - Tíz perc még, és az én erőtlen karom helyett Isten erős karja oltalmaz. E vérpadtól rövidebb út visz az égbe, mint a tér kövezetétől a vérpadra.

Luisa összeszedte minden erejét, és felbotorkált a lépcsőkön. A *beccaio* megelőzte; amikor fertelmes és nevetséges figurája megjelent a vérpadon, a sokaság felhorkant.

Ameddig a szem ellátott, mindenütt fejek hullámzottak, szájak nyíltak kiáltásra, mohó szemek tüzeltek.

Egy keskeny résen odalátszott az emberektől feketéllő rakpart s azon túl a tenger.

A *beccaio* meglóbálta a bárdot, és bicegve közelebb lépett:

- Mi lesz? Elkészültünk végre?

- Én mondom meg, mikor jött el a pillanat - felelte a vezeklőbarát.

És az elítélt felé fordulva, határtalan gyengédséggel megkérdezte:

- Van valami kívánsága?

- A bocsánatát kérem! Bocsásson meg! - kiáltotta Luisa, és térdre hullt a barát előtt.

Az áldólag terjesztette kezét Luisa lehajtott feje fölé.

- Legyetek mindannyian tanúi - mondta messze hangzó szóval -, hogy a magam, embertársaim és Isten nevében megbocsátok e nőnek.

- Pap tán, hogy feloldozza? - kiáltotta a vérpad aljáról ugyanaz a rideg hang, mely a Backer-ház előtt Luisára rivallt.

- Nem vagyok pap, de szent jogom van rá: a férje vagyok!

Felsegítette a földről Luisát, hátravetette a csuklyát, s két karját ölelésre tárta. Mindannyian ráismertek San Felice lovagra, ámbár máskor oly nyájas arcán most a végső fájdalom kifejezése honolt.

Luisa zokogva omlott férje keblére.

Szem nem maradt szárazon a tömegben, pedig hát kérges szívű népség a nápolyi.

- Kegyelem! - harsant itt is, ott is a kiáltás. Igaz, gyéren.

Az emberség szava szólalt meg.

Luisa maga is úgy érezte, hogy ideje befejezni.

Kitépte magát férje karjaiból, tántorogva közelebb lépett a hóhérhoz. „Istenem! Legyen meg a te akaratod" - sóhajtotta, majd térdre rogyott, s fejét a tőkére hajtotta.

- Így megfelel, uram? - kérdezte.

- Igen - felelte nyersen a *beccaio.*

- Kérem, végezzen gyorsan.

A *beccaio* felemelte a bárdot. Halálos csend támadt...

S ekkor iszonyú dolog történt.

Talán a bárd volt túlságosan könnyű, vagy a *beccaio* keze remegett, elég az hozzá: az első csapás mély sebet ejtett az áldozat nyakán, de nem hatolt át a csigolyákon.

Luisa felsikoltott, és maga körül csapdosva felemelkedett. Karja a levegőt kaszálta, sebéből ömlött a vér.

A hóhér megragadta rövidre nyírt hajánál fogva, visszanyomta a tőkére, és lesújtott rá másodszor, harmadszor is, anélkül, hogy a fejet sikerült volna a törzsről leválasztania. A tömeg tombolt, átkozódott.

A harmadik csapás után Luisa kitépte magát a *beccaio* kezéből. A fájdalomtól félőrülten, Istent és embert segítségül híva már-már a tömeg közé vetette magát, amikor a *beccaio* eldobta a bárdot, előrántotta megszokott fegyverét, a mészároskést, derékon kapta a szegény vértanút, s a kést a kulcscsont fölött a nyakába döfte.

Sugárban szökött elő a vér; a kés ütőeret ért. Ezúttal halálos volt a seb.

Luisa felsóhajtott, kezét, szemét az égre emelte, és holtan rogyott össze.

San Felice lovag már akkor eszméletét vesztette, amikor a bárd először lecsapott.

Ez még a Régi Vásártér népének is sok volt, pedig hát elég kivégzést látott életében. A felbőszült tömeg megrohanta a vérpadot, s egyetlen szempillantás alatt földig rombolta; rárontott a *beccaióra*, s egyetlen szempillantás alatt ízekre szedte.

Majd máglyát rakott a vérpad deszkáiból, meggyújtotta és porrá égette a bakót, mialatt néhány ájtatos lélek a Carmine-templom főoltára tövében imádkozott az áldozat holtteteme körül.

San Felice lovagot eszméletlenül vitték el a térről s a *biancók* rendházába szállították.

A szerencsétlen Luisa San Felice kivégzése volt az utolsó kivégzés Nápolyban. Bonaparte tábornoknak csakugyan sikerült kijátszania Keith lord éberségét, amint azt Ferdinánd király jó előre megmondta; október 8-án, nem sokkal Skinner kapitánnyal való találkozása után, szerencsésen megérkezett Fréjusbe; egy hónapra rá, november 9-én végrehajtotta a *brumaire 18-a* néven ismert államcsínyt; június 14-én megnyerte a marengói ütközetet, békét kötött Ausztriával és a Szicíliai Kettős Királysággal, és szerződésileg kötelezte Ferdinándot, hogy a kivégzéseket leállítsa, a börtönöket megnyittassa, s a száműzötteket hazaengedje.

Több mint egy esztendőn át folyt patakokban a vér az ország közterein: a Bourbon-reakció áldozatainak számát, szerényen számítva is, négyezerre becsülték.

De az állami junta tévedett, ha azt hitte, hogy ítéletei megfellebbezhetetlenek. Áldozatai nem az emberi, hanem az isteni igazságszolgáltatáshoz fellebbeztek; Isten meghallgatta őket, és ítélt.

A nápolyi Bourbon-ház elvesztette trónját; az atyák vétkeiért a fiak lakoltak, harmad- és negyedíziglen, az Úr akarata szerint.

Mert övé a hatalom égen és földön.

Skinner kapitány, helyesebben Giuseppe fráter, eltemette Salvatót, és visszatért a Monte Cassinó-i kolostorba. A környék betegeinek nagy örömére, akik hiába keresték három-négy hónapon át kirurgusukat, esténként újra kivilágosodott a kolostor legfelső emeletének egyik cellaablaka, és pirkadatig ki se hunyt többé a fény.

A hitetlen barát, a vigasztalhatatlan apa virrasztott ott mécsese mellett, az istenkereső, aki nem lelte Istent.

1863. július 24-én, születésnapomon fogtam hozzá e regény írásához, s ma, 1865. február 25-én este tíz órakor tettem le a tollat.

Tizenkilenc havi fáradságos, szorgos munka után készen áll, íme a nápolyi hazafiak dicsőségének, a Bourbon-zsarnokság gyalázatának emlékműve.

Pártatlan, mint az igazság maga - legyen hát maradandó, mint az érc!

-&-